

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტუდენტური საუნივერსიტეტო სამეცნიერო
კონფერენციის
ნაშრომთა კრებული

გამომცემლობა

„ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“

ბათუმი - 2024

UDC(უკ) 378.4(479.223-25
ს-901

მთავარი რედაქტორი

მამია ფალავა

სარედაქციო კოლეგია:

თეონა ბერიძე
ლევან ჯაყელი
ნათელა წიკლაშვილი
ლელა თურმანიძე
რუსუდან ხუხუნაიშვილი
ირაკლი კორძაია
გაიოზ ფარცხალაძე

ISBN 978-9941-519-11-6

© „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ - 2024

სარჩევი

ევროპეისტიკის სექცია

მარიამ ვაშაყმაძე - ეგზისტენციალიზმის ელემენტები და მისი გამოსახვის ფორმები ფილიპ კ. დიკის რომანში - „ბუნდოვნად, სკანერში“	9
მილენა გულაბერიძე - ინგლისური ლექსიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციები 21-ე საუკუნეში	18
ნინო მანელიშვილი - არაეკვივალენტური ლექსიკა ტურისტულ ტექსტებში	26

ევროპეისტიკის სექცია (მაგისტრატურა)

ხატია თხილაიშვილი - გუვერნანტის როლი ვიქტორიანულ ლიტერატურაში (დები ბრონტეების რომანების მიხედვით)	34
ჯეიმარ ბოლქვაძე - ერის არჩევანი: ეთნოცენტრიზმი თუ აკულტურაცია (ჯუნჩირო ტანიძის „ნაზი თოვის“ მიხედვით)	42
თედო შარადენიძე - ქედმაღლობის გამოხატვის ლინგვო-პრაგმატიკული მახასიათებლები მოკლემეტრაჟიან ფილმებში	49

მსოფლიო ისტორიის, არქეოლოგიისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის მიმართულების სექცია

მაია რამიშვილი - იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები თურქეთში	59
სანდრა ხალვაში - გრაკლიანი გორის წარწერები და მათი მნიშვნელობა	71
ირაკლი დიასამიძე - ფინეთ-რუსეთის ურთიერთობები XX საუკუნის 40-იან წლებში და მისი გავლენა ორი სახელმწიფოს პოლიტიკაზე თანამედრო ეტაპზე	82

საქართველოს ისტორიის მიმართულების სექცია

თორნიკე გოგაძე - საბჭოთა ცენზურა ქართულ კინემატოგრაფიაში	92
მარი ცეცხლაძე - 1990 წლის 28 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნები საქართველოში	102
მარიტა კახაბერიძე - მესხთა გასახლების საკითხისათვის	110

საქართველოს ისტორიისა და ეთნოლოგიის სექცია

მირიან ფუტყარაძე - ყარსის ხელშეკრულება და მისი შედეგები	118
მარიამ ალექსანდრია - ბათუმელთა ყოფა ოსმალთა ოკუპაციის ქვეშ (1918)	129
ოთარ საბანაძე - გერმანელები კახეთში	141

ფილოსოფიის სექცია

მეგი ცინარიძე; ელენე ქობალაძე - „ახალი ურბანიზმის“ ფილოსოფია პოსტმოდერნის ეპოქაში	150
ნანა აბაშიძე - ხელისუფლების ცნება პლატონთან და მისი ინტერპრეტაცია ჰანა არენდტთან	159

თინა გელაძე - პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია და მისი კავშირი განათლების სისტემასთან.....	166

ქართული ფილოლოგიის სექცია

ნინო ვარშანიძე - უკვდავების მამიებელი გმირი აჭარის მითოსში	170
გოჩა დავითაძე - პოეზია, როგორც ეგზისტენცია (ნიკო სამადაშვილი)	178
ნინო ბერიძე - მითისა და მეტაფორის კვალი/გავლენა თანამედროვეობაში	187

სამართლისა და საჯარო მმართველობის სექცია

ნიკა ფარტენაძე - ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი კორონავირუსის პერიოდში	195
ანრი თედორაძე - 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები, როგორც საქართველოს ევროინტეგრაციის ქვაკუთხედი.....	203
ლუკა ტაკიძე - ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის მხრიდან: პრობლემები და გამოწვევები	214

სოციალურ მეცნიერებათა სექცია

ნინო ბერიძე, მეგი ზოიძე - 40 წელს გადაცილებულ დასაოჯახებელ ქალთა ბედნიერების ინდექსის კვლევა.....	224
ლიზი ვეკუა - პარტნიორული ურთიერთობები და სუბიექტური კეთილდღეობის განცდა.....	234
თამთა ირემაძე - რისკისადმი დამოკიდებულების კვლევა მეზღვაურებში	247

ბიზნეს ადმინისტრირების, მენეჯმენტისა და მარკეტინგის სექცია (მაგისტრატურა)

გოჩა ბერიძე - კონფლიქტების, სტრესებისა და ცვლილებების მართვა ეთნომენეჯმენტში (ქართული კომპანიების მაგალითზე)	254
ილონა მოწყობილი - მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიები და ლოგისტიკის მენეჯმენტის გამოწვევები (საქართველოს მაგალითზე)	264
სალომე მყავანაძე - მარკეტინგული სტრატეგიების ფორმირების მექანიზმები და თავისებურებები მომსახურების სფეროში.....	275

ბიზნეს ადმინისტრირების, მენეჯმენტისა და მარკეტინგის სექცია

როსტომ შამანაძე - აგრობიზნესის განვითარების შესაძლებლობები მთის რეგიონში (აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე).....	288
მარიამ ცერცვაძე; მარიამ შაქარაძე - მომხმარებელთა უფლებები, არსებული პრობლემები და გამოწვევები	299
თეკლე ხილაძე - ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობები მარკეტინგში	310

ეკონომიკის სექცია

ზური ლეჟავა - ციფრული ლარის პოტენციური გავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე	319
მეგი ლეონიძე - საქართველოს არსებული აკვაკულტურის მდგომარეობა და მისი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალი.....	332
ხატია ფუტყარაძე - უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტების დასაქმების პრობლემები შრომის ბაზარზე	349

ეკონომიკის სექცია (მაგისტრატურა)

ალინა ბერიძე - მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამები მაღალმთიან რეგიონებში	363

საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დარგობრივი დეპარტამენტი და საბუღალტრო აღრიცხვის აუდიტისა და საგადასახადო საქმის სექცია	
დიანა ვარშანიძე - თანამედროვე საფინანსო ბაზრის რისკ-ფაქტორები და მათი სრულყოფის გზები.....	372
ნათია არძენაძე - შიდა აუდიტის ფუნქცია სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის ზრდაში	380
გიორგი ბოლქვაძე - საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკის განვითარების ტენდენციებზე ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმების ფონზე.....	389

საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის დარგობრივი დეპარტამენტი და საბუღალტრო აღრიცხვის აუდიტისა და საგადასახადო საქმის სექცია (მაგისტრატურა)	
ეთერ ბოლქვაძე - საბანკო ზედამხედველობის თავისებურებები და გავლენა კომერციულ ბანკებზე	396
ლინდა ანანიძე - მწვანე სესხების განვითარება და მათი გავლენა საქართველოს ეკონომიკაში.....	408
ირინე ლოღაძე - ქართული კომერციული ბანკების თანამედროვე მარკეტინგული სტრატეგიები (თიბისი ბანკის მაგალითზე).....	418

კომპიუტერულ მეცნიერებათა, ფიზიკისა და მათემატიკის სექცია	
მიხეილ პაპუნძე - ბლოკჩეინ ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული უსაფრთხო ხმის მიცემის სისტემა	430
ნიკა დუმბაძე - კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შექმნა თანამედროვე მიდგომებით (.NET MAUI).....	441
მათე გოგმაჩაძე - STEM განათლების ზოგიერთი ასპექტი სკოლაში ფიზიკის გაკვეთილებზე.....	450

კომპიუტერულ მეცნიერებათა, ფიზიკისა და მათემატიკის სექცია

ლიკა ხინკილაძე - ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოების პრობლემები და მათი გადაჭრა კრიპტოგრაფიული ალგორითმებით.....	468
მერი ლომიძე - მორის სივრცეები	477
ნუკრი კახაბერიძე - ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების შემუშავება დანაკარგების მინიმიზაციის კუთხით.....	487

პედაგოგიის სექცია

ქრისტინე ხუბუნაიშვილი - მხატვრული ტექსტის სწავლების მეთოდები და სტრატეგიები V – VI კლასებში	496
ნინო სურმანიძე - თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის განვითარებასთან დაკავშირებული გამოწვევები უმცროს სასკოლო ასაკში.....	510
თეონა ქარცივაძე - დიფერენცირებული მიდგომა- მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესი	523
ქეტევან მახაჭაძე - მოსწავლეთა წარმატებულ ტრანზიციასთან დაკავშირებული გამოწვევები.....	534

გეოგრაფიის სექცია

მარიამ ცინცაძე, გიორგი ხითარიშვილი - ქალაქ ბათუმის კლიმატური ელემენტების ცვალებადობა გლობალური დათბობის ფონზე	548
კობა სურმანიძე, ხოზრევანიძე ლერი - საქართველოს ენერგობალანსში ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პერსპექტივები.....	557
სოფო რომინაძე, მელაძე ფატი - შტორმული მოდემები ბათუმის მაგალითზე	571

ეკოლოგიისა და ბიოლოგიის სექცია

თამარ აბასიძე - აჭარაში გავრცელებული ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივი მრავალფეროვნება და ბიოეკოლოგია.....	575
ანა კაკალაძე, შორენა გურული - ზღვისპირა აჭარაში გავრცელებული სამკურნალო მცენარე ჟუნჟრუკის ბიოეკოლოგია, ფიტოქიმიური შემცველობა და მედიცინაში გამოყენების პერსპექტივა.....	582
სესილი გათენაძე - მთიანი აჭარის ტყის მდგრადი მართვის ეკოლოგიური და სოციალური ასპექტები	591

ინგლისურენოვანი დიპლომირებულ მედიკოსთა სექცია

Nameera Parveen Shaikh - The Impact of elevated Vitamin B12 levels in Diagnostic Challenges: A Retrospective Analysis.....	601
Namera Chauhan, Gunjan Nagar - Vitamin D Receptor Gene SNP in Thyroid Diseases	609
Ahushtan Febrian Nishanthan - Some Aspects of Indian Students' Adaptation in Georgia.....	613

მედიცინის სექცია

მზია ბოლქვაძე, სალომე ხუჯაძე - კოლორექტული კიბოს ეროვნული სკრინინგი დღეს და ხვალ.....	622
შუქია დიასამიძე, ნატა ბოლქვაძე - სარძევე ჯირკვლის კიბო, კიბოსწინარე დაავადებები და მკურნალობის ინოვაციური მიდგომები.....	632
ქეთევან საფარიძე, ლიზი მიქელაძე - ღვიძლის ტრანსპლანტაციის გამოსავალი და რეციპიენტთა გადარჩენადობა ნათესაური და არანათესაური დონაციის დროს ..	643

სტომატოლოგიის სექცია

მირანდა მგელაძე - ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებების შესწავლა სტომატოლოგიურ პრაქტიკაში	653
ეკა ფუტყარაძე, იაშვი ნატარძე - შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების პირის ღრუს ჯანმრთელობის შენარჩუნების საჭიროების შესწავლა აღარის რეგიონში	670
თეონა მიქელაძე, ცისო ბოლქვაძე - D ვიტამინის დეფიციტის როლი ყბა-კბილთა სისტემის პათოლოგიების განვითარებაში	685

ქიმიისა და ფარმაციის სექცია

მირანდა პაქსაძე - აჭარული ყოჩივარდას საპონინების რაოდენობრივი დინამიკის კვლევა ქრომატო-მასის სპექტომეტრიით.....	692
სალომე გოგიტიძე - ფიტორის ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების შემცველობის დამოკიდებულება მასპინძელი მცენარის სახეობაზე.....	701
კახა კოტრიკაძე - აჭარის ენდემური მცენარის ეთერზეთები და მათი არომათერაპიული პერსპექტივა	709

ტურიზმის სექცია

ქეთევან მგელაძე - ხალხური მედიცინის საფუძველზე ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების ორგანიზების ბიზნეს გადაწყვეტილებები.....	718
ლოლა თურმანიძე - სამკურნალო ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები მაღალმთიან აჭარაში	726
ნინო ივანაძე - მსხვილი სპორტული ღონისძიება როგორც ბიძგი ტურიზმის განვითარებისთვის	733

ტურიზმის სექცია (მაგისტრატურა)

ნინო ნიკოლაიშვილი - ბიოფილიური დიზაინი და მდგრადი ტურიზმი	741
რუსუდან ირემაძე - ინკლუზიური ტურიზმი, როგორც თანამედროვე გამოწვევა ინდუსტრიისთვის	750

მეგი ვაჩიბერიძე - დეველოპერული პროექტების, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის თავსებადობის პრობლემა აჭარის რეგიონში.....	756

აგრარული ტექნოლოგიების სექცია

მირიან ცეცხლაძე - მანდარინის პესტალოცია (pestalotia sp.) და მისი კონტროლი	774
ლია დავითაძე - ახალი თაობის სასუქის „ლეონარდიტის“ გავლენა წითელმიწა ნიადაგის და მანდარინ „უნშიუს“ ქიმიურ შემადგენლობაზე.....	775
მეგი მამულაძე - ბამიას ინტრუდუცირებული უნიკალური კულტურა საქართველოში.....	784

მშენებლობის, არქიტექტურისა და საინჟინრო ტექნოლოგიების სექცია

მარიამ ბოლქვაძე - ნავთობგადამამუშავებელი პროცესების ნარჩენების გავლენა ანტიკოროზიული დანაფარების ხარისხზე.....	793
გივი ფუტყარაძე, სალიხ შავაძე - შავიზღვისპირეთის აგრესიული გარემოსადმი მდგრადი მასალების მშენებლობაში გამოყენების პერსპექტივა	800
გიორგი ბრუნჯაძე - ნანოტექნოლოგიები სამშენებლო ინჟინერიაში.....	805

ევზისტენციალიზმის ელემენტები და მისი გამოსახვის ფორმები ფილიპ კ. დიკის რომანში - „ბუნდოვნად, სკანერში“

მარიამი ვაშაკმაძე

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ინგლისური ფილოლოგია, III კურსი

ელ. ფოსტა: mariamvashakmadze0208@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - თამილა დავითაძე,

ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

საკონფერენციო ნაშრომი - „ევზისტენციალიზმის ელემენტები და მისი გამოსახვის ფორმები ფილიპ კ. დიკის რომანში - „ბუნდოვნად, სკანერში“ - წარმოადგენს აღნიშნულ რომანში ევზისტენციალიზმის ელემენტების ხაზგასმასა და წარმოჩენას; ევზისტენციალური კრიზისის კავშირის შესწავლას ისეთ ფაქტორებთან, როგორებიცაა: ნარკოდამოკიდებულება, ჰიპერერეალობა, პიროვნების გაორება, გაუცხოება, შინაგანი კონფლიქტი და სხვ. ეს ის საკითხებია, რომელთაც ხვდებით რომანში „ბუნდოვნად, სკანერში“.

რომანში ევზისტენციალური ელემენტების აღმოსაჩენად და ავტორის მიხედვით ევზისტენციალიზმის გამომწვევი მიზეზების მისაკვლევად გამოყენებულ იქნა ტექსტზე დაკვირვების, ტექსტის ანალიზის და შედარების მეთოდი, რომლის მიზანია, ტექსტის შესწავლის საფუძველზე რომანში არსებული ევზისტენციალური ელემენტების ხაზგასმა, სიუჟეტის შედარება მწერლის ბიოგრაფიასთან და ამ გზით ავტორის დამოკიდებულებისა და მისი აზრით, ევზისტენციალიზმის გამომწვევი მიზეზების დადგენა და მისი გამოსახვის ფორმები.

კვლევამ აღნიშნულ რომანში გამოკვეთა ევზისტენციალიზმის ნიშნები, პერსონაჟთა ევზისტენციალური კრიზისის გამომწვევი მიზეზები, მისი გამოსახვის ფორმები, ავტორის მიერ განვლილი ცხოვრების კვალი რომანზე, რომელსაც ნახევრად ავტობიოგრაფიული სახე აქვს.

ფილიპ კიდი იკვლევს და წარმოაჩენს თანამედროვე სამყაროს ბნელ მხარეებს, კაპიტალიზმის, კონსუმერიზმის, ტექნოლოგიური წინსვლის უარყოფით გავლენას ადამიანის ცხოვრებაზე, ნარკოტიკის ფსიქოლოგიურ გავლენას ადამიანზე, ასევე ეხება პოლიტიკურ, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ საკითხებს. ეს

ის ფაქტორებია, რომელთაც, მისი აზრით, ადამიანი ეგზისტენციალურ კრიზისამდე მიჰყავს.

საკვანძო სიტყვები: ეგზისტენციალიზმი, პიროვნების გაორება, ჰიპერრეალობა, ნარკოდამოკიდებულება.

Abstract

The paper “Existentialism Features and its Forms of Expression in Philip K. Dick’s Novel – A Scanner Darkly studies and outlines the existentialism features in the novel, relations of existentialism, drug addiction, hyperreality, dissociated personality, alienation, internal conflict and so on. These are the themes explored by A Scanner Darkly.

To explore the mentioned topic, observation and analytical methods were used. The aim is to outline the existentialism features in the novel, compare the fable to the authors life and find his attitude towards what causes existentialism and how he expresses his mind in the novel.

The research found the existentialism features, the causes of existential crisis, the influence of author’s life on the fable and that the novel is semi-biographical.

Philip K. Dick explores the dark side of the world – capitalism, consumerism, disadvantages of technological development, influence of drug on human. He studies political, psychological, and social issues. These are, to his mind, that causes existential crisis.

Key words: existentialism, dissociated personality, hyperreality, drug addiction.

შესავალი

ეგზისტენციალიზმი არის ფილოსოფიური და ლიტერატურული მიმდინარეობა, რომელსაც საფუძველი XIX საუკუნის ბოლოს ეყრება. ის თავის გარშემო აერთიანებს ისეთ თემებს, როგორებიცაა: ინდივიდის ადგილი საზოგადოებასა და სამყაროში, ცხოვრების აზრის დაკარგვა და პოვნა, რწმენა და ურწმუნოება და ა.შ. „ეგზისტენციალური მდგომარეობა“ ან „ეგზისტენციალური კრიზისი“ ეწოდება ადამიანის მიერ სამყაროში ორიენტირების უნარის დაკარგვას, ხშირად რეალობის აღქმის დაქვეითებას, რაც გამოწვეულია სამყაროსადმი ნეგატიური დამოკიდებულებით, რომლის თანახმადაც, ცხოვრება უაზრო და აბსურდულია. ეს კრიზისი, ასევე, დაკავშირებულია გაუცხოებასთან, საზოგადოებისგან განკვეთის სურვილთან. ამას განაპირობებს ადამიანის სიძულვილი თანამედროვე სამყაროსადმი, რომელშიც ის საკუთარ ადგილს ვერ პოულობს.

მიუხედავად იმისა, რომ ეგზისტენციალიზმის ზენიტი XX საუკუნეში იყო, მან მრავალწლოვან მცენარესავით გაიდგა ფესვები და დღემდე ყვავის მისთვის ზედგამოჭრილ - ჰიპერრეალურ სამყაროში. ტექნოლოგიურმა პროგრესმა ადამიანები გაჯეტებს მიაჯაჭვა, რომლის გავლენითაც ისინი რეალობას მოსწყდნენ, ვირტუალურ სამყაროში გადაემგნენ და ზღვარს ვეღარ ავლებენ რეალურსა და ჰიპერრეალურს შორის. დეპრესია და გაუცხოება ამ საუკუნის თანამგზავრებად იქცა. ჩვენც ბოზ არქტორივით ვათვალიერებთ ინტერნეტში ფერად გამოსახულებებს, საკუთარ ფოტოებს, სხვის ფოტოებს და გვგონია, რომ ესეც რეალობის ნაწილია. თუმცა ზოგჯერ ვაცნობიერებთ, რომ ვირტუალურ სამყაროში ვცხოვრობთ და გვიჩნდება კითხვა, თუ სად ვართ სინამდვილეში? ვინ ვართ? რას ვაკეთებთ ამ სამყაროში? საერთოდ, რა აზრი აქვს ცხოვრებას? თუ მსგავსი კითხვები თავადაც გაგჩენიათ, მიესალმეთ, ეს ეგზისტენციალიზმი აკაკუნებს თქვენი ცნობიერების კარზე.

ნაშრომის მიზანია, მკითხველს გააცნოს ფილიპ დიკის თვალით დანახული ეგზისტენციალიზმი მის რომანზე - „ბუნდოვანად, სკანერში“ - დაყრდნობით. მთავარი ამოცანები რომანში ეგზისტენციალიზმის ნიშნების ხაზგასმა, ავტორის აზრით, ეგზისტენციალური კრიზისის გამომწვევი მიზეზების დადგენა, ავტორის ბიოგრაფიასა და ნაწარმოების სიუჟეტს შორის პარალელების გავლებაა.

XX საუკუნის ამერიკელი მწერლის - ფილიპ კ. დიკისთვის დამახასიათებელია ეგზისტენციალურ მდგომარეობაში მყოფი პერსონაჟები. მწერალი თავის ნაწარმოებებში განხილვისა და შესწავლის საკითხად ხშირად აყენებს ეგზისტენციალიზმს. ძიების პროცესში ფილიპ დიკმა მიაკვლია როჯერ სპერის ნაშრომს, რომლის თანახმადაც, ტვინის ნახევარსფეროები დამოუკიდებლად ფუნქციონირებს და მწერალმა ჩათვალა, რომ, შესაძლოა, სწორედ ამით აიხსნებოდა გაუცხოების და პიროვნების გაორების გრძნობა და ამ ფაქტმა მის რომანში „ბუნდოვანად, სკანერში“ ჰპოვა ასახვა. რომანში ის ხშირად ახსენებს ტვინის ნახევარსფეროების ამგვარი ფუნქციონირების თავისებურებას და მთავარი პერსონაჟის პიროვნების გაორებასაც ამას უკავშირებს.

რომანი საიდუმლო გამომძიებელ ბოზ არქტორზეა, რომელიც ცდილობს, ნარკოტიკის მიწოდების წყაროს მიაკვლიოს. ის ორმაგ ცხოვრებას ეწევა - თავად მოიხმარს ნარკოტიკს, მაგრამ, ამავდროულად, აგენტია, რომელიც საკუთარ მეგობრებს სათვალთვლო სკანერებიდან უყურებს და მათთან ერთად საკუთარ თავზე დაკვირვებაც ისე უწევს, როგორც უცხო ადამიანს. ამ დროს ის საკუთარ თავს უსვამს შეკითხვას, თუ ვინაა ბოზ არქტორი სინამდვილეში, საიდანაც იწყება იდენტობის პრობლემა.

რომანში ნახსენები ნარკოტიკული საშუალება Substance D, რომელსაც ნელ სიკვდილსაც (Slow Death) უწოდებენ, გამოგონილი ნარკოტიკია, თუმცა რეალურადაა აღწერილი თავად ნარკოტიკის მოხმარების შედეგები. რომანი ნახევრად ავტობიოგრაფიულია და ის ფილიპ დიკის გარშემო არსებულ სამყაროს აღწერს. მან თავად განვლო ის, რაზედაც გვიყვება. მისი ეს ნაწარმოები იმ მეგობრებს მიუძღვნა, რომლებიც ნარკოტიკის მოხმარების გამო დაიღუპნენ ან ტვინის სამუდამო დაზიანება მიიღეს.

რომანში განხილულია ცნობიერების რღვევის კავშირი ნარკოდამოკიდებულებასთან და ფსიქოზი, რომელიც ნარკოტიკის საუკეთესო მეგობარია.

კიდევ ერთი თემა, რომელიც ნაწარმოებში წინ არის წამოწეული, არის ტექნოლოგიის გავლენა ადამიანის ცხოვრებაზე. თავად ნაწარმოების სათაური სკანერი, რომელიც სათვალთვალოდ გამოიყენება, არქტორის ეგზისტენციალური კრიზისის გამწვავებაში საკმაოდ დიდ როლს თამაშობს. მას გამუდმებული თვალთვალის ქვეშ უწევს ცხოვრება და ეს კიდევ უფრო შლის ჭკუიდან. ბოზი თავს საშინლად გრძნობს პოსტმოდერნისტულ სამყაროში, სადაც ადამიანებს ცნობიერება ნარკოტიკით აქვთ დახშული, უახლესი ტექნოლოგიით კი მათი თითოეული ნაბიჯის თვალთვალშია შესაძლებელი.

მწერალი თავის სათქმელს ყოველგვარი შელამაზების გარეშე, ყოველდღიური სასაუბრო ლექსიკითა და ხშირად ვულგარიზმებითაც გადმოსცემს. ის რეალისტურად, შეფერადების გარეშე აღწერს ყველაფერს.

ეგზისტენციალიზმის გამომწვევი მიზეზები რომანის - „ბუნდოვნად, სკანერში“ - მიხედვით

ტექნოლოგიური წინსვლა განაპირობებს სამყაროში ახალი განზომილების - ჰიპერრეალური სამყაროს შექმნას, რაც ნიშნავს ზედმეტად რეალურს იმისთვის, რომ ის რეალური იყოს. ამის მაგალითია კომპიუტერისა და სხვადასხვა მოწყობილობის მეშვეობით შექმნილი ვირტუალური რეალობა.

რომანში მოქმედება ხდება ჰიპერრეალურ სამყაროში, სადაც არსებობს კოსტიუმი, რომლის იდენტიფიცირებაც შეუძლებელია და სკანერები, რომლის საშუალებითაც ადამიანის თვალთვალის ძალიან მარტივია. დღეს ამაში გასაკვირი არაფერია, მაგრამ 1972 წელს დაწერილი რომანი ამ თვალსაზრისით სამეცნიერო ფანტასტიკას განეკუთვნება.

ტექნოლოგიის მიერ შექმნილი ეს ჰიპერრეალური სამყარო ადამიანებს გაურკვევლობაში აგდებს. ზოგჯერ შეუძლებელი ხდება რეალობისა და ჰიპერრეალობის ერთმანეთისგან გარჩევა. ამ რომანშიც მთავარი პერსონაჟი საკუთარი თავის რამდენიმე ვერსიას ხედავს. ერთი ჩვეულებრივი ბოზ არქტორია, რომელიც,

ამავდროულად, აგენტი ფრედია, მეორე კი - სკანერიდან დანახული არქტორი, რომელიც, უკვე ეჭვი ეპარება, ნამდვილად თვითონაა თუ არა. ასეთ სამყაროში ადამიანები გამოსახულებებთან და კოდებთან, ეკრანის წინ უფრო დიდ დროს ატარებენ, ვიდრე რეალობაში. არქტორიც დაბნეულია და უჭირს, გაარჩიოს, სად არის რეალობა - სახლში, მეგობრებთან თუ სკანერის წინ. ამ მხრივ, ტექნოლოგია ნამდვილად თამაშობს დიდ როლს მისი პიროვნების გაორების, გაუცხოებისა და ეგზისტენციალურ კრიზისში.

მეორე მთავარი მიზეზი, რომელიც კიდევ უფრო ამწვავებს არქტორის ეგზისტენციალურ კრიზისს, ნარკოტიკია. ისედაც დაბნეული და სხვადასხვა რეალობაში გაქედნილი ბოზის ცნობიერებას ნარკოტიკი კიდევ უფრო მეტ ბურუსს ახვევს. პიროვნების გაორებას, რომელიც მას ორმაგი ცხოვრების გამო ეწყება, ნარკოტიკის გავლენით ცნობიერების დარღვევაც ემატება. ადამიანები, რომლებიც ხშირად მოიხმარენ ნარკოტიკს, დროთა განმავლობაში კარგავენ რეალურსა და გამოწვავს შორის ზღვრის გავლების უნარს. მათთვის რთულია, გაარჩიონ, რა ხდება რეალურად და რა არის მათი წარმოსახვის ნაყოფი. ამას ნარკომომხმარებელი ბევრ ეგზისტენციალურ პრობლემამდე მიჰყავს. მას ხშირად საკუთარი თავის იდენტიფიცირება არ შეუძლია; ვერ აცნობიერებს, რა ხდება მის გარშემო ან სად იმყოფება; სად არის მისი ადგილი რეალურად; რა აზრი აქვს ასეთ აბსურდულ ცხოვრებას და ა.შ. იგი კარგავს კავშირს რეალობასთან, ახსიათებს არეული, არათანმიმდევრული აზროვნება.

ეგზისტენციალიზმის ელემენტები რომანში - „ბუნდოვნად, სკანერში“

„როგორ განისაზღვრება ადამიანის ვინაობა? - ჰკითხა მან საკუთარ თავს. - სად გადის ზღვარი თავის მოჩვენებასა და რეალურობას შორის? არავინ იცის.“ (დიკი, 2011 :22) ეს კითხვები რომანის მთავარ პერსონაჟს, არქტორს, მაშინ უჩნდება, როცა ის საზოგადოების წინაშე მოხსენებას აკეთებს, როგორც აგენტი. ამ დროს ის „ამღვრეულ“ კოსტიუმშია გამოწყობილი, რომლის საშუალებითაც მას იდენტობის დაფარვის შესაძლებლობა აქვს. კოსტიუმზე მილიონობით ადამიანის გამოსახულება იმღვრევა და ხელოვნურ ინტელექტს არ შეუძლია მისი ამოცნობა. სწორედ ამ კოსტიუმში გამოწყობილი ეკითხება ის საკუთარ თავს: „რა ვარ სინამდვილეში?“ (დიკი, 2011 :23)

ორმაგ ცხოვრებაში ჩაბმულ ბოზ არქტორს უჭირს, გააცნობიეროს, თუ რომელ სამყაროს ეკუთვნის ის სინამდვილეში. ორი ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული იდენტობა მასში პიროვნების გაორებას იწვევს, რასაც ხელს მნიშვნელოვნად უწყობს ნარკოტიკის მოხმარებაც. ნარკოტიკის მომხმარებელთა საზოგადოებაში ადამიანებს რეალურისა და ჰალუცინაციის ერთმანეთისგან

განსხვავების გარდა, სხვა პრობლემაც აქვთ - მათ არ იციან თუ ვის უნდა ენდონ. ამ ყველაფერს კი არქტორი ეგზისტენციალურ კრიზისამდე მიჰყავს. სათვალთვალო სკანერებიდან საკუთარი თავის ყურება კი მასში გაუცხოებას იწვევს, რადგან მას უჩნდება შეგრძნება, რომ სრულიად სხვა ადამიანს აკვირდება.

ბობ არქტორის ეგზისტენციალური კრიზისი ნარკოტიკების მოხმარებამდე იწყება. „მაგრამ ერთ დღეს, როცა ნიჟარის ქვემოდან პოპკორნის მოსამზადებელ აპარატს იღებდა, თავი აწევისას ჭურჭლის კარადის კუთხეს მიაჩვენა. ტკივილმა და თავზე ჭრილობამ, რომელიც მოულოდნელი და დაუმსახურებელი იყო, მის ცნობიერებაში, რადგან ირად, ბურუსი გაფანტა. თავში მოულოდნელად გაუელვა, რომ სამზარეულოს კარადაზე კი არ იყო გაბრაზებული, არამედ მას სძულდა მისი ცოლი, ორი ქალიშვილი, მისი სახლი, უკანა ეზო თავისი ელექტროსაბიჟანად, გარაჟი, გათბობის სისტემა, წინა ეზო, ღობე, მთელი ეს დაწყვეტილი ადგილი და ყველა, ვინც იქ ცხოვრობდა“ (დიკი, 2011 :52).

არქტორი თავიდან ბოლომდე ეგზისტენციალური პერსონაჟია. მისი ეს მდგომარეობა მხოლოდ ნარკოტიკზე არ არის დამოკიდებული. ის თავიდანვე ვერ პოულობდა ადგილს და ეზიზღებოდა ყველაფერი მის გარშემო. სამწუხაროდ, განქორწინებისა და ოჯახის დატოვების შემდეგ მისი ეგზისტენციალური კრიზისი გაგრძელდა და მან ვერ იპოვა ადგილი, სადაც ის თავს კარგად იგრძნობდა. მან საკუთარი თავის პოვნა ვერც ნარკოდამოკიდებულთა სამყაროში მოახერხა. „მაგრამ იმ ბნელ სამყაროში, რომელშიც ის ახლა ცხოვრობს, სადაც მახინჯი, მოულოდნელი, იშვიათად კი პაწაწინა საოცარი მომენტებითაა გარშემორტყმული; მას არაფრის იმედი არ აქვს“ (დიკი, 2011 :52).

„ბიოლოგიური სიცოცხლე გრძელდება, - იფიქრა მან, - მაგრამ სული, გონება, სხვა დანარჩენი ყველაფერი მკვდარია“ (დიკი, 2011 :53). არქტორი ამას მაშინ ფიქრობს, როცა თავის ნარკოტიკით გაჟღენთილ მეგობრებს უყურებს. მათი ცხოვრება დღეებით კი არა, ნარკოტიკის დოზებით ითვლება. წინ იმდენი დღე აქვთ, რამდენსაც მარაგი გასწვდება. ცხოვრების მთავარი საზრუნავი შემდეგი დღეებისთვის მარაგის შევსებაა. ცხოვრება ერთი დოზის მიღებიდან მეორემდე გრძელდება. მათი სადარდებელი მხოლოდ ნარკოტიკი და მისით გამოწვეული ჰალუცინაციებია, რომელიც რეალობისგან ვეღარ გაურჩევიათ. ეს ადამიანები მხოლოდ ბიოლოგიურად ცხოვრობენ და ამ ცხოვრებასაც საკუთარი ხელით სპობენ. შეუძლებელია, ეს ის სამყარო იყოს, სადაც ადამიანი საკუთარ თავს პოულობს. ასეთ ადგილას მხოლოდ ეგზისტენციალიზმი იღებს ბინას.

„გონებაში ხმამაღალი სიმღერის ხმა მოესმა, საშინელი მუსიკა. მოეჩვენა, თითქოს, გარშემო სამყარო აიძვრა“ (დიკი, 2011 :66). რაც უფრო ხშირად მოიხმარს ნარკოტიკს, ბობ არქტორისთვის ეს მდგომარეობა მით უფრო ჩვეულებრივი

ხდება. ის ხშირად ვერ აცნობიერებს, რა ხდება მის გარშემო. დროთა განმავლობაში კი იმ დონემდე მიდის, რომ ცხვრისა და ძაღლის გამოსახულებების ერთმანეთისგან გარჩევაც კი აღარ შეუძლია.

არქტორის კრიზისი დიდწილად გამოწვეულია მისი ორმაგი ცხოვრებით. „ბოზ არქტორმა თავისთვის იფიქრა - რამდენი ბოზ არქტორი არსებობს?.. ორი! შემძლია, ვიფიქრო, ერთს ფრედი ჰქვია, რომელიც მეორეს უთვალთვალეს, ბოზ არქტორს. იგივე პიროვნებას. თუმცა კი ასეა? ფრედი ნამდვილად იგივეა, ვინც ბოზი? ვინმეს აქვს ამაზე პასუხი? თუ ვინმეს აქვს, ეს მე უნდა ვიყო, რადგან მე ვარ ერთადერთი ადამიანი სამყაროში, რომელმაც იცის, რომ ფრედი ბოზ არქტორია. მაგრამ, - იფიქრა მან, - ვინ ვარ მე? რომელი მათგანი ვარ?“ (დიკი, 2011 :73)

არქტორი გამომძიებელია, მაგრამ ის ნარკოტიკის მომხმარებელიცაა. მის მსგავს ყველა აგენტს უწევს ნარკოტიკის მიღება პროფესიული საქმიანობიდან გამომდინარე, მაგრამ ბოზი დამოკიდებული ხდება. ის ერთდროულად სამართალდამცავიცაა და კანონდამრღვევიც. ამ ორ სრულიად საპირისპირო ცხოვრებას შორის გაჭედული არქტორი ვეღარ ხვდება, თუ რა არის მისი ნამდვილი ვინაობა.

ეგზისტენციალიზმის ნიშნები არა მარტო არქტორს, არამედ სხვა პერსონაჟებსაც აღენიშნებათ. ბარისსაც კი, რომელიც მოუსვენარი, უცნაური იდეებით სავსე და საკმაოდ უჩვეულო ადამიანია, მეგობრების თავიდან მოშორებაზეც კი არ ამბობს უარს საკუთარი კეთილდღეობისთვის. წესით, მსგავსი აზრები არ უნდა აწუხებდეს, სწორედაც რომ ეგზისტენციალურად ფიქრობს. „ცხოვრება, - თქვა ბარისმა თავისთვის, - ტვირთია და სხვა არაფერი. მხოლოდ ერთი მოგზაურობაა და ისიც დამამძიმებელი. ამ სიმძიმეს კი საფლავამდე მივყავართ. ეს ყველასთვის და ყველაფრისთვის ასეა“ (დიკი, 2011 :82).

„რას ხედავს სკანერი? - ჰკითხა მან საკუთარ თავს. - მართლა ხედავს? თავში იხედება? გულში? შეუძლია პასიურ ინფრაწითელ სკანერს, რომელსაც ადრე იყენებდნენ, ან კუბის ტიპის ჰოლო-სკანერს, რომელსაც ახლა იყენებენ, რომ ჩემში - ჩვენში ჩაიხედოს და დაინახოს ნათლად ან ბუნდოვნად? იმედი მაქვს, - იფიქრა მან, რომ ნათლად ხედავს, რადგან ბოლო დროს მე თვითონ ვეღარ ვხედავ საკუთარ თავს, მხოლოდ ბურუსს ვხედავ. გარეთაც ბურუსია და შიგნითაც. იმედი მაქვს, სხვების საკეთილდღეოდ, სკანერი გარკვევით ხედავს ყველაფერს, რადგან, - იფიქრა მან, - თუ სკანერიც ისევე ბუნდოვნად ხედავს, როგორც მე, ჩვენ დაწყევლილები ვართ, დაწყევლილები და როგორც აქამდე ვიქცეოდით, და ასე ბოლოს სიკვდილამდე მივალთ, ასე მხოლოდ ძალიან ცოტა რამ გვეცოდინება და იმ ცოტასაც არასწორად გავიგებთ.“ (დიკი, 2011 :158) ეს კი ნამდვილი ეგზის-

ტენციალიზმის ამოხეთქვა არქტორში. მის ამ სიტყვებში იკვეთება ის უიმედო დამოკიდებულება, რომელიც მის გარშემო არსებული საზოგადოების მიმართ აქვს.

„ჩვენ მხოლოდ არსებობის კედელზე არეკლილი, სანთლის მიმქრალი შუქის ჩრდილები ვართ. ჩვენი სიცოცხლე ქარში მოცეკვავე ალივით ხანმოკლეა. და მაინც, ჩვენი ხანმოკლე არსებობის მიუხედავად, იმის ძალა შეგვწევს, რომ საკუთარი ბედისწერა ჩვენი სურვილისამებრ წარვმართოთ, თავად შევძინოთ არსი და აზრი იმ ცხოვრებას, რომელიც, ერთი შეხედვით, ჩვენი ტანჯვის მიმართ გულგრილია. ჩვენ შეიძლება, უმნიშვნელო ვიყოთ უზარმაზარ სამყაროში, მაგრამ ჩვენ მნიშვნელოვანი ვართ საკუთარი თავისთვის და ეს საკმარისია“ (დიკი, 2011). და აი, გამოსავალიც ეგზისტენციალური კრიზისიდან! ქაოსურ სამყაროში უმისამართოდ მოხეტიალე ადამიანები წყვეტენ ფიქრს სამყაროზე, როგორც დიდ და ჩახლართულ სისტემაზე, ისინი კონცენტრირდებიან საკუთარ თავზე და მათთვის ისიც საკმარისია, რომ არსებობენ. ისინი იწყებენ საკუთარ თავზე ფიქრს, როგორც ინდივიდზე და არა როგორც სისტემის ნაწილზე. ეგზისტენციალიზმის მოძღვრებაც სწორედ ადამიანს და მის ინდივიდს აყენებს თავისი მოძღვრების ცენტრში. ადამიანი მხოლოდ მაშინ პოულობს საკუთარ ადგილს სამყაროში, როცა მას არა დედამიწის რომელიმე ნაწილში, არამედ საკუთარ თავში ეძებს.

დასკვნა

- ამერიკელი მწერლის ფილიპ კ. დიკის რომანზე - „ბუნდოვნად, სკანერში“- შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მთლიანად ეგზისტენციალურია, რომლის მიზეზებიც ნათლადაა წარმოჩენილი უშუალოდ ნაწარმოებში.
- მწერლის აზრით, ადამიანებში ეგზისტენციალური კრიზისი სხვადასხვა ფაქტორს უკავშირება, მათ შორის ეს შეიძლება იყოს ტვინის ნახევარსფეროების დამოუკიდებლად ფუნქციონირებით გამოწვეული პიროვნების გაორება, რეალობისა და ჰიპერრეალობის ერთმანეთში არევა, ნარკოტიკით გამოწვეული ფსიქოზი, ან უბრალოდ ,სამყარო, რომელსაც ვიღაცები მართავენ, ჩვენ კი მხოლოდ მათი მსახურების როლს ვასრულებთ.
- რომანის მთავარი პერსონაჟი, ბობ არქტორი, ეგზისტენციალური პერსონაჟია, რომელსაც გაუცხოება, პიროვნების გაორება, იდენტობის პრობლემა, ფსიქოზი აღენიშნება.
- რომანი ნახევრად ავტობიოგრაფიულია და ავტორმა მისი საშუალებით თავისი გამოცდილება და შეხედულებები აღწერა.

- ავტორის გამოსახვის სტილი ხასიათდება ყოველდღიური ლექსიკითა და ხშირად ვულგარიზმებითაც. სტილი რეალისტურად ასახავს სიუჟეტისა და პერსონაჟების ხასიათს.

ბიბლიოგრაფია:

1. Philip K. Dick, A Scanner Darkly, Houghton Mifflin Harcourt, 2011
2. ჭაბაშვილი, მიხეილ. უცხო სიტყვათა განმარტებითი ლექსიკონი. თბილისი: განათლება, 1989.
3. Crowell, Steven "Existentialism" Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2010
4. Robert C. Solomon, Existentialism, McGraw-Hill, 1974, pp. 1-2
5. Raphael Milliere, Looking for the Self: Phenomenology, Neurophysiology and Philosophical Significance of Drug-induced Ego Dissolution, National Library of Medicine, 2017
6. Bell, V. Through A Scanner Darkly: Neuropsychology and psychosis in A Scanner Darkly, Mind Hacks, 2006, 488-489
7. Moosavi, Seyedhamed. Cognitive Dissonance in Philip K Dick's A Scanner Darkly, Google Scholar, 2018
8. Hemmat, Y. & Shabrang, H. Simulation and Hyperreality in A Scanner Darkly, 2019
9. Oxford University Press, Hyperreality, n.d.
10. Cambridge University Press, Hyperreality
11. Mulligan, Nigel. The Subject of Cyber-Surveillance: The Other's Gaze through A Scanner Darkly, Cinematheme Magazine, 2022
12. Benali Marwa, Futuristic Dystopia in Philip K. Dick's A Scanner Darkly, Guelma University, 2021
13. Flynn, Thomas. Existentialism in the 21st century, Oxford Press, 2006, p 104

ინგლისური ლექსიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციები 21-ე საუკუნეში

მილენა გულაბერიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

ინგლისური ფილოლოგია, მეოთხე კურსი

ელ.მისამართი: Milenka082002@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირინე გომბეთელიანი

პროფესორი

აბსტრაქტი

ენობრივი ინოვაციები ასახავს ადამიანის მიერ სამყაროს აღქმას და ახალ რეალიებს გადმოსცემს. ახალი სიტყვების უმეტესობა იქმნება ენაში არსებული მოდელების მიხედვით. ძირითადი მოდელებია სიტყვის მორფოლოგიური შემადგენლობა, სიტყვების შეერთება, შერწყმა, შემოკლება, ასევე - სიტყვის მნიშვნელობის შეცვლა და სხვა. არსებული სიტყვის მნიშვნელობას ემატება ახალი მნიშვნელობა. სიტყვის „დაბადება“ განსაკუთრებით შესამჩნევია თანამედროვე ინგლისურ ენაში და მათ სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვთ ენის ინოვაციური პროცესებისთვის. თანამედროვე ინგლისური ენის ლექსიკაში მუდმივი ცვლილებები, ისევე როგორც ახალი ერთეულების ინტენსიური დამატება, განაპირობებს სიტყვის წარმოების სხვადასხვა ფორმის შესწავლის აქტუალობას და ჩვენი ნაშრომის მთავარი მიზანია სწორედ ეს არის. ნაშრომში პასუხი გაეცემა შემდეგ შეკითხვებს: რა მიზეზები იწვევენ ენაში დიდი რაოდენობით სიტყვების უეცარ შემოჭრას? რა სახის სიტყვათწარმოებები გვხვდება ყველაზე ხშირად 21-ე საუკუნეში?

საკვანძო სიტყვები: სიტყვათწარმოება, ჰიბრიდები, შემოკლებები, კოვიდ ლექსიკა.

Abstract

Linguistic innovations reflect human perception of the world and convey new realities. Most new words are created based on patterns in the language. The main models are the morphological composition of the word, compounding, blending, and shortening, as well as changing the meaning of the word and others. A new meaning is added to the existing word meaning. Word origins are particularly prominent in modern

English and are vital to the language's innovative processes. Constant changes in the vocabulary of the contemporary English language and the intensive addition of new units determine the relevance of studying different forms of word production, and this is the main goal of our work.

The following questions will be answered in the paper: What are the reasons for the sudden invasion of many words in the language? What types of word formations are most common in the 21st century?

Keywords: *word formation, morphological structure, complex words, hybrids, abbreviations, Covid vocabulary.*

შესავალი

სამეცნიერო და ტექნოლოგიური რევოლუცია, მასმედიის განვითარება და სოციალური ცხოვრების სწრაფი განვითარება იწვევს ახალი ცნებების და მნიშვნელობების უზარმაზარ რაოდენობით გაჩენას, რასაც "ნეოლოგიურ აფეთქებას" უწოდებენ. ხდება ახალი აღმოჩენები, ღრმავდება წარმოდგენები რეალობის მანამდე ცნობილ ფაქტებსა და ფენომენებზე, ასევე - ამ ფენომენების არსსა და ფუნქციონირებაზე.

ახალი ცნებების შემოსვლა იწვევს ახალი სიტყვების გაჩენას ენაში, რაც მოცემული საზოგადოების თანამგზავრი ხდება როგორც კულტურის სფეროში, ისე მატერიალურ და სულიერ ცხოვრებაში, მოდასა თუ ადამიანთა შორის ურთიერთობებში, სოციალურ ჯგუფებსა თუ სახელმწიფოებს შორის. ლექსიკის ცვლილება გამოწვეულია მრავალი მიზეზით, რომელთა უმეტესობა კულტურული და არა წმინდა ენობრივი ხასიათისაა. ზოგჯერ საჭირო ხდება გაცვეთილი მნიშვნელობის მქონე სიტყვის ახლით ჩანაცვლება; ხანდახან ახალგაზრდა თაობისთვის მიუღებელი ხდება ზოგიერთი სიტყვა მათი ტრადიციული კონოტაციით, რის გამოც ცვლიან მოძველებული ფორმას და ა.შ. თავდაპირველად, ახალ სიტყვებს იყენებენ მცირე ჯგუფებში, შემდეგ, ისინი აქტუალური ხდება ფართო სოციალური და პროფესიული ჯგუფებისთვის. ასე ჩნდება ნეოლოგიზმები, რომლებიც ყველაზე ზოგადი გაგებით, ისეთი სიტყვები და ფრაზებია, რომლებიც ენაში შედარებით ცოტა ხნის წინ გამოჩნდნენ, ამიტომ აქტიურად არ გამოიყენება ადამიანების მიერ მეტყველებაში. ამ ფენომენს მიეკუთვნება ისეთი სიტყვებიც, რომლებმაც შეიცვალა პირვანდელი მნიშვნელობა და მიიღო სრულიად ახალი და განსხვავებული მნიშვნელობები. ხშირად, ნეოლოგიზმები აგრძელებს განვითარებას და ახალი მნიშვნელობების დაგროვებას. ისინი შეიძლება აქტიურად გამოიყენონ, რითაც ეძლევა შანსი მალევე შეაღწიოს ენის ძირითად

ლექსიკაშიც კი, მაგრამ ასევე შესაძლებელია, ენაში ფესვის გადგმის გარეშე, გამოვარდეს ხმარებიდან.

თანამედროვე ინგლისური ენის ლექსიკაში მუდმივი ცვლილებები, ისევე როგორც ახალი ერთეულების ინტენსიური დამატება, ობიექტურ წინაპირობას წარმოადგენს ახალი ლექსიკის საფუძვლიანი ლინგვისტური კვლევისთვის, რაც განაპირობებს ჩვენი ნაშრომის აქტუალობას.

ნაშრომის მიზანია:

1) სამეცნიერო ლიტერატურაში სიტყვის წარმოების შესახებ არსებული შეხედულებების კრიტიკული ანალიზი;

2) თანამედროვე ინგლისურ ენაში შემოსული ახალი სიტყვების წარმოების სხვადასხვა ტიპების ანალიზი;

3) 21-ე საუკუნეში შემოსული ახალი სიტყვების სწრაფი შემოსვლის გამომწვევი მიზეზების და სიტყვათწარმოების თავისებურებების დადგენა.

ნაშრომში დასახული მიზნების მისაღწევად გამოვიყენეთ ინფორმაციის მოძიების, სიტყვების მორფოლოგიური, კომპონენტური და სემანტიკური ანალიზის მეთოდები.

1. ინგლისური სიტყვის წარმოების თეორიული საფუძვლები

ენის ლექსიკური სისტემის უწყვეტი შევსება ახალი სიტყვებით ხორციელდება სხვადასხვა გზით. თანამედროვე ინგლისური ენის ლექსიკა მდიდრდება სიტყვის წარმოების, სიტყვის მნიშვნელობის შეცვლისა და სესხების გზით.

თუ ახალი ლექსიკა ან ტერმინები არ დაინერგება, თითქმის შეუძლებელი ან ძალიან რთული იქნება ახლად წარმოქმნილი ცნებების, საგნების ან ტექნოლოგიების მკაფიოდ მითითება. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ დროთა განმავლობაში ინოვაციებისთვის ენობრივი ცვლილებები აუცილებელია (Basyoni, 2023:2033).

სიტყვის ფორმირების პროცესებში ყველაზე პროდუქტულია პრეფიქს-წარმოებული, სუფიქს-წარმოებული, პრეფიქს-სუფიქს წარმოებული, კონფიქსის (ერთი და იგივე აფიქსი გამოიყენება როგორც თავსართად, ისე ბოლოსართად, მაგ. en-light-en) წარმოება, გარე ლექსემები+შიდა ლექსემები, შიდა ლექსემები+გარე ლექსემები, კონფიქსი+შიდა ლექსემები, რომლებსაც ჰიბრიდიზაცია ეწოდება (Ratih&Gusdian, 2018:25)

ამრიგად, თანამედროვე ენაში გვაქვს სიტყვის ფორმირების უამრავი ხერხი, და ამ ხერხის შესწავლამ აჩვენა, თუ რომელი მეთოდია უფრო აქტუალური, ნაკლებად აქტუალური, პროდუქტული.

2. სიტყვათწარმოების თანამედროვე პროცესები ინგლისურ ენაში

ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელიც დიდ როლს თამაშობს ენის ცვლილებაში, არის ტექნოლოგიის განვითარება. მას შემდეგ, რაც ტექნოლოგია წინ წავიდა, ენაში ბევრი ახალი სიტყვა გაჩნდა. ეს გამოწვეულია იმითაც, რომ ადამიანები უწყვეტად აღმოაჩენენ და ქმნიან ბევრ სიახლეს. შესაბამისად, იმის გამო, რომ არსებულ სიტყვებს არ შეუძლიათ ამ ფენომენის ახსნა, მაშინ საჭიროა ისეთი სიტყვების მოძიება, რომლებიც აღწერენ მოცემულ მნიშვნელობას.

დღესდღეობით, სოციალურ ქსელებში ხშირად ჩნდება ახალი სიტყვები, რომლებიც ჩვეულებრივ აჩვენებს ახალ და მიმდინარე ტენდენციებს. ამან შესაძლოა, წარმოქმნას ახალი სიტყვა სოციალურ მედიაში. ახალი სიტყვები, რომლებიც წარმოიქმნება სოციალურ მედიაში, ძირითადად ინგლისურიდან მოდის და ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა ერის წარმომადგენლების მიერ ინტერნეტში, განსაკუთრებით სოციალურ მედიაში კომუნიკაციის დროს.

სიტყვის ფორმირების ტრადიციულ მეთოდებთან ერთად (სუფიქსები, შერწყმა და შემოკლება) სულ უფრო ხშირად და ინტენსიურად გამოიყენება სიტყვათწარმოების შემდეგი სახეები: ლექსიკური შემოკლებები, აბრევიატურები, ჰიბრიდები (ე.წ. ბლენდები), რთული სიტყვები და სხვადასხვა შერეული ტიპის ლექსიკური ერთეული. ოცდამეერთე საუკუნეში შერწყმის შედეგად წარმოქმნილი სიტყვების რაოდენობა იმდენად გაიზარდა, რომ ისინი ჩვეულებრივი გახდა და სულ არ აღიქმება, როგორც აზრების გამოხატვის მახვილგონივრული და მხიარული საშუალება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, სიტყვაწარმოების სხვადასხვა ტიპები გვხვდება თანამედროვე ინგლისურ ენაში, ესენია:

1. წარმოებული სიტყვები; მორფემული სტრუქტურის ცვლილება;

- Selfie¹ (prefix: self-): სელფი. ფოტო, რომელსაც ადამიანი უღებს საკუთარ თავს.
- Podcast (prefix: pod-): პოდკასტი. ციფრული აუდიო ან ვიდეო ფაილი, რომელიც ხელმისაწვდომია ინტერნეტში ჩასატვირთად.
- Meme (suffix: -eme): მემი. იუმორისტული სურათი, ვიდეო, ტექსტი და ა.შ., რომელიც კოპირებულია (ხშირად მცირე ვარიაციებით) და სწრაფად ვრცელდება ინტერნეტის მომხმარებლებს შორის.
- Cyberbully (prefix: cyber-): კიბერბულინგი. ვინმე, ვინც იყენებს ინტერნეტს, სხვების დაშინების ან შევიწროების მიზნით.

2. რთული სიტყვები, სიტყვების შეერთება;

¹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cyberbully>

- Blogosphere (Blog-sphere): ბლოგერები. ბლოგების ან ბლოგერების კოლექტიური საზოგადოება ინტერნეტში
 - Textspeak² (suffix: -speak): ენა ან კომუნიკაცია, რომელიც, ძირითადად, გამოიყენება ტექსტურ შეტყობინებებში და ხასიათდება აბრევიატურების, აკრონიმებისა და სიცილაკების (ე.წ. ემოჯების) გამოყენებით.
3. შერწყმული სიტყვები ანუ ჰიბრიდები (ე.წ. ბლენდები);
- Staycation³ (blend: stay + vacation): შვებულება გატარებული სახლში ან მშობლიურ ადგილებში, ვიდრე შორეულ ქვეყნებში გამგზავრება.
 - Hangry (blend: hungry + angry): შიმშილობისგან გაბრაზებულ განწყობაზე ყოფნა. სიტყვა შემოკლებები: ლექსიკური შემოკლება და აბრევიატურა;
 - YOLO (acronym: You Only Live Once): მხოლოდ ერთხელ ვცხოვრობთ. იგი ხშირად გამოიყენება იმპულსური ან სარისკო ქცევის გასამართლებლად.
 - Vlog⁴ (prefix: video + blog): ბლოგი, რომელიც ძირითადად მოიცავს ვიდეოებს, ტექსტისა და ფოტოსურათების ნაცვლად.
 - App⁵: მობილურისათვის შექმნილი აპლიკაცია.
4. ნეოლოგიზმები;
- Zoom fatigue⁶: გადაღლილობა, რომელიც ხშირად ჩნდება ვირტუალურ ვიდეო შეხვედრებზე დასწრების შემდგომ.
 - Doomsurfing⁷: ახალი ამბებისა და სოციალური მედიის უწყვეტად სეროლვა ნეგატიური ან შემაშფოთებელი ინფორმაციის მისაღებად.

3. კოვიდ პანდემიის დროს შექმნილი სიტყვები ინგლისურ ენაში

ენა, ადამიანის კულტურისა და ცხოვრების სარკეა. ადამიანის ცხოვრებაში მომხდარი თითოეული მოვლენა დიდ ზეგავლენას ახდენს ენაზე. კონკრეტული მოვლენები ხელს უწყობს არსებული სიტყვებისა და ტერმინების ცვლილებას ან ახალი ტერმინების შექმნასა და მის გამოყენებას.

მსგავსი მოვლენა, რომელიც ისტორიული ხასიათისაა და ახალი ტერმინების შექმნას დაუდო საფუძველი, არის კოვიდ პანდემიის პერიოდი, რომელმაც

² <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/textspeak>

³ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/staycation?q=Staycation>

⁴ <https://www.dictionary.com/browse/vlog>

⁵ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/app>

⁶ <https://www.techtartget.com/whatis/definition/Zoom-fatigue-virtual-meeting-fatigue#:~:text=Zoom%20fatigue%2C%20also%20known%20as,platform%20that%20permits%20gallery%20views.>

⁷ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/doomsurfing>

გლობალური ხასიათი შეიძინა და ლექსიკონებში დიდი რაოდენობით ახალი სიტყვების წარმოქმნის მიზეზიც გახდა. სიტყვები დაკავშირებული იყო იმდროინდელ რეალობასთან და ასახავდა იმ ცვლილებებს, რაც საზოგადოებას დაატყდა თავს მოცემულ პერიოდში.

კოვიდ პანდემიის პერიოდში წარმოქმნილი სიტყვებია:

- anti-masker-ადამიანი, რომელიც ეწინააღმდეგება ნიღაბის გაკეთებას;
- anti-natalism-ადამიანი, რომელიც თვლის, რომ ბავშვების ყოლა მორალურად არ არის გამართლებული;
- cottagecore-სოფელში ცხოვრების მომხრე;
- fearware-კორონა ვირუსის შიშის გამოყენება სხვა სახის კიბერშეტევითვისთვის;
- superforecaster-ადამიანი, რომელიც სტატისტიკური მონაცემებით ადასტურებს მომავალ საშიშროებებს;
- Lockdown⁸ - დროებით ჩაკეტვა, მოიცავს ვირუსის გადადების რისკების შესამცირებლად სახლში დარჩენასა და საზოგადოებისგან შორს ყოფნას.
- Quarantine - ვირუსის გავრცელების პრევენციის მიზნით, გარკვეული პერიოდი ადამიანი ვალდებული იყო, თავი შორს დაეჭირა სხვებთან კონტაქტისგან (ibid).
- Pandemic - დაავადება, რომელიც ფართო გეოგრაფიულ არეალზე ვრცელდება და გავლენას ახდენს მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილზე (ibid) და ა.შ.
- Contact tracing: კონტაქტის დადგენა, რათა თავიდან აეცილებინათ კოვიდის გავრცელება;
- Vaccine hesitancy: უარის თქმა ვაქცინაციაზე, რაც გამოწვეულია ეჭვით მის უსაფრთხოებაზე;
- Long COVID: კოვიდის გადატანის შემდეგ ადამიანში იგივე სიმპტომების დიდი ხნით არსებობა;
- Herd immunity: ჯოგური იმუნიტეტი, როცა მოსახლეობის უმრავლესობას გამოუმუშავდება იმუნიტეტი ვაქცინაციის შედეგად;
- Pandemic fatigue: პანდემიისგან დაღლა ხანგრძლივი სტრესის გამო;
- Vaccine passport: ვაქცინაციის პასპორტი, რაც ადამიანებს საშუალებას აძლევდა, ემოგზაურათ.

⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pandemic#dictionary-entry-2>

ახალ სიტყვებთან ერთად ჩვენ გვხვდება ახალი ტერმინები, აბრევიატურები, შერწყმული სიტყვები:

Covid 19 – Corona Virus disease-კორონა ვირუსით დაავადება

Covidivorce – Covid divorce ⁹- ეპიდემიის პერიოდში წარმოქმნილი სტრესის შედეგად, მომხდარი განქორწინება;

CoronaPocalypse (Corona and Apocalypse); კორონა+აპოკალიფსი

შერწყმული სიტყვების გარდა, გვაქვს აკრონიმებიც:

WFH (Work From Home)¹⁰ -მუშაობა სახლიდან.

PPE(Personal Protective Equipment)¹¹ - სპეციალური დაცვის მოწყობილობები, რომელიც იცავს ადამიანებს ჯანმრთელობის რისკებისგან.

იქიდან გამომდინარე, რომ პანდემია მოითხოვდა ადამიანთა ნაკლებ სოციალიზაციას და მეტ დისტანციას, საჭირო გახდა, შექმნილიყო სხვადასხვა შეზღუდვა, რომლებიც საზოგადოებისათვის ბევრად უჩვეულო იყო, ამიტომ სიტუაციას რომ უფრო მორგებულოდ სიტყვა ან გამოთქმა, საჭირო გახდა არსებულის შეცვლა ან ახალი სიტყვის შექმნა.

კოვიდ პანდემია იყო მოვლენა, რომელმაც მოსახლეობის მდგომარეობა შეცვალა და თავდაყირა დააყენა. უამრავ უარყოფითთან ერთად, პანდემიამ მოსახლეობას ასწავლა სიფრთხილე და თავდაცვა. შეიქმნა უსაფრთხოებისთვის საჭირო ინვენტარი და ასევე - შესაბამისი სიტყვებიც, რომლებიც მოერგო მაშინდელ სიტუაციას. ამის შედეგად, ჩვენ ლექსიკონში გვაქვს სიტყვები და გამოთქმები, რომლის განმარტებები დაკავშირებულია ზუსტად ამ პერიოდთან და მათი გაგება საჭიროებს დამატებით ფონურ ცოდნას, რათა მოვახდინოთ მოვლენათა ასოციაცია.

დასკვნა

ინგლისური ენის თანამედროვე ლექსიკა მუდმივად მდიდრდება აფიქსაციის, სიტყვათა შეერთების, შერწყმის, შემოკლების, ნეოლოგიზმებისა და კონვერსიის საფუძველზე. ყველა ამ პროცესს უზარმაზარი წვლილი შეაქვს ინგლისური ენის ლექსიკის გამდიდრების საქმეში მისი განვითარების ამჟამინდელ ეტაპზე. ლექსიკის განვითარებაზე, ასევე, დიდი გავლენა მოახდინა კოვიდ პანდემიამ, რომლის პერიოდში ჩვენ მივიღეთ უამრავი ახალი სიტყვა.

⁹ <https://www.collinsdictionary.com/submission/23461/covidivorce>

¹⁰ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/wfh>

¹¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ppe?q=PPE>

ახალი სიტყვები ყოველწლიურად ჩნდება. ყოველ 98 წუთში ერთხელ იქმნება ახალი სიტყვა ან შეიძლება ითქვას, რომ დაახლოებით 14,7 ახალი სიტყვა იქმნება დღეში. ასევე ნათქვამია, რომ 2017 წლის 1 იანვრისთვის ინგლისურში შესულია დაახლოებით 1,041,257 სიტყვა (Ratih, Gusdian, 2018:24)

სხვადასხვა ისტორიული თუ სოციალური ცვლილებები ასევე განსაზღვრავს ახალი სიტყვების შემოსვლას ენაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Basyoni Ahmed. (2023). Major Trends in Vocabulary and Usage in the English Language in the 21st Century.
<file:///C:/Users/user/OneDrive/Desktop/Bachelor's%20thesis/Major-Trends-in-Vocabulary-and-Usage.pdf>
2. Ratih Elisa & Rosalin. (2018), Word formation process in English new words of Oxford English Dictionary (OED) online”.
https://www.researchgate.net/publication/331870463_WORD_FORMATION_PROCESSES_IN_ENGLISH_NEW_WORDS_OF_oxford_english_dictionary_OED_ONLINE
3. ინტერნეტ-რესურსები: <https://www.merriam-webster.com/> /
<https://dictionary.cambridge.org/>
<https://www.dictionary.com/>
<https://www.collinsdictionary.com/>
<https://theconversation.com/coronavirus-has-led-to-an-explosion-of-new-words-and-phrases-and-that-helps-us-cope-136909>

არაეკვივალენტური ლექსიკა ტურისტულ ტექსტებში

ნინი მანელიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ინგლისური ფილოლოგიის II კურსი

ელ.ფოსტა ninimanelishvili26@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირინე გომბეთელიანი

პროფესორი

აბსტრაქტი

არაეკვივალენტური ლექსიკა შედგება ისეთი სიტყვებისგან, რომლებსაც არ აქვთ გარეთა ეკვივალენტები ენაში, რომელშიც ისინი გამოიყენება. როგორც წესი, ეს ჯგუფი მოიცავს სხვადასხვა დარგის სიტყვებს, რომლებიც მხოლოდ კონკრეტული ენისა და ხალხისთვის დამახასიათებელი სახელები, საგნები და ფენომენია. ერთი კონკრეტული სიტყვის არარსებობა სხვა ენის ზუსტ ლექსიკურ შესაბამისობაში არ ნიშნავს, რომ მოცემული ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობის გადმოცემა შეუძლებელია.

21-ე საუკუნე არის გლობალიზაციის, ინტერნეტისა და ტელეფონების ეპოქა, ასეთ პირობებში სახელმწიფოებსა და მათ კულტურებს შორის საზღვრები ბუნდოვანია; გახშირებულია ტურისტული მიმოსვლა; მიმდინარეობს ენის ლექსიკის მკვიდრი და არამკვიდრი ხალხის მიერ შევსება, რაც აქტუალურს ხდის არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმნისას შექმნილი პრობლემების გადაჭრის აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: არაეკვივალენტური, ტურისტული, გლობალიზაცია, ლექსიკა, თარგმნა.

Abstract

Non-equivalent vocabulary consists of words that do not have external equivalent in the language in which they are used. As a rule, this group includes words of various fields, which are only names, objects and phenomena characteristic of a particular language and people. The absence of one specific word in the exact lexical correspondence of another language does not mean that the meaning of the given lexical unit cannot be conveyed.

The 21st century is the era of globalization, the internet and telephones, unde such conditions the corders between states and their cultures are blurred, tourist traffic is increasing, the vocabulary of the language is being filled bu indigenous and non-indigenous people, which makes the need to solve the problems created in the translation of non-equivalent vocabulary urgent.

Key words: non-equivalent, tourism, globalization, vocabulary, translation.

შესავალი

არაეკვივალენტური ლექსიკა დამახასიათებელია მხოლოდ გარკვეული ენისთვის და არ გააჩნია ანალოგი სხვა ენებში. არაეკვივალენტური ლექსიკის სახეებია: საკუთარი სახელები, მაკრო - და მიკროტოპონიმები (ქვეყნები, დიდი და პატარა ქალაქები, დასახლებული ადგილები), ჰიდრონიმები (მდინარეები, ტბები, ზღვები), ოიკონიმები (დასახლებული პუნქტები), დაწესებულებებისა და გაზეთების სახელწოდებები და სხვა, რეალიები (საგნების, ცნებების და სიტუაციების აღმნიშვნელი სიტყვები), „შემთხვევითი ხარვეზები“ და ა.შ.

ტერმინი „თარგმნა“ წარმოსდგება ლათინური სიტყვიდან „Translatio“, რაც ნიშნავს „გადატანას“. მთავარი საკითხი, რომელიც დაკავშირებულია თარგმანთან, არის, ითარგმნება თუ არა სიტყვა და აქვს თუ არა მას ეკვივალენტი სხვა ენებში. მთარგმნელის მთავარი მისია არის ისეთი სიტყვების პოვნა მშობლიურ ენაში, რომლებიც ადეკვატური ეკვივალენტი იქნება სათარგმნი სიტყვისა. ამრიგად, თარგმნის მთელ არსს წამოადგენს „ეკვივალენტური ეფექტი“, მაგრამ ძირითად შემთხვევაში შეუძლებელია ტერმინის ზუსტი მნიშვნელობის პოვნა სხვა ენაში, ამიტომ ასეთ თარგმანს არაეკვივალენტური თარგმნა ეწოდება.

არაეკვივალენტური თარგმნის პროცესი განსაკუთრებით აქტუალურია ტურისტულ დარგში, რადგან ტურისტული სიტყვების ძირითადი ნაწილი წარმოქმნილია კულტურულ ნიადაგზე, კულტურა კი თითოეული ერისთვის განსხვავებულია.

გლობალიზაციისა და ტრანსპორტის განვითარების გამო საგრძნობლად გაიზარდა მოგზაურთა რიცხვი და იგი იქცა ხალხის ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად. ტურიზმის საშუალებით ერები ახერხებენ ეროვნული კულტურის შენარჩუნებას და სხვა ერებისთვის გაზიარებას. უცხო ქვეყანაში მოგზაურობის დროს ადამიანები ცდილობენ, გაეცნონ იმ ქვეყნის კულტურას, რომელშიც ისინი იმყოფებიან; ეწვიონ მუზეუმებს, თეატრებს და ა.შ. მათთვის ერთადერთ უცხო ბარიერს შეიძლება წარმოადგენდეს ენებს შორის განსხვავება, რომელიც გამოწვეულია კულტურული განსხვავებით. განსხვავებები განსაკუთრებით გამოხა-

ტულია ენის ლექსიკასა და ფრაზეოლოგიაში, რადგან ენის ნომინაციური საშუალებები პირდაპირ კავშირშია ექსტრალინგვისტურ რეალობასთან. ნებისმიერ ენასა და დიალექტში არის სიტყვები, რომლებსაც არ აქვთ თარგმანი სხვა ენაზე, სწორედ ეს არის, ეგრეთ წოდებული, არაეკვივალენტური ლექსიკა, რომელიც, ძირითადად, მიუთითებს ადგილობრივი კულტურის კონკრეტულ ფენომენზე. მთარგმნელებისთვის მთავარი პრობლემაა ეკვივალენტური სიტყვის პოვნა უცხოურ ენაში, რომელიც ზუსტად ასახავს სათქმელს და სიტყვის არსს ერთი ენიდან მეორეში. თუ სიტყვას არ ექნება ზუსტი მნიშვნელობა სხვა ენაში, მაშინ იგი გამოიწვევს დაბნეულობასა და გაურკვევლობას იმ აუდიტორიაში, რომელშიც მას გამოიყენებენ.

ტურისტული ტექსტების თარგმნისას გასათვალისწინებელია ენობრივი და კულტურული განსხვავებები ორ (ან მეტ) ენასა და კულტურას შორის. კულტურული გავლენა ტექსტზე შეიძლება ვიპოვოთ ყველა დონეზე - ლექსიკური და სინტაქსური შინაარსიდან დაწყებული გარკვეული კულტურის წარმომადგენლების იდეოლოგიისა და ცხოვრების წესით დასრულებული. ძირითად შემთხვევაში, ტურისტული ტექსტები შეიცავს ინფორმაციას სხვადასხვა ქვეყნის ტრადიციული სამზარეულოს შესახებ, რომლის მიზანსაც არამხოლოდ ინფორმაციის გადმოცემა, არამედ ეროვნული სამზარეულოს აღწერით მკითხველის ინტერესის გაღვივებაც წარმოადგენს.

ამ ნაშრომის მთავარი მიზანია ტურისტულ ტექსტებში არაეკვივალენტური ლექსიკის გაცნობა და, შესაბამისად, ნაშრომი განკუთვნილია არა მხოლოდ ლინგვისტებისთვის, არამედ ფართო საზოგადოებისთვისაც.

ძირითადი ნაწილი: უძველესი დროიდან სხვადასხვა მთარგმნელი განსხვავებულად განიხილავდა ტურისტული ტექსტების მნიშვნელობასა და მათი თარგმნის მეთოდებს. ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ გამოცდილ მთარგმნელს შეუძლია, გადალახოს კულტურული ხარვეზებისა და განსხვავებების ბარიერი ეფექტური თარგმნის პროცესის გამოყენებით. „თარგმნის პროცესი“ არის, ე.წ. „ხიდები“, რომლებიც მთარგმნელებს აძლევს საშუალებას, გადაიტანონ კულტურული სიტყვები საწყისი კულტურიდან ისე, რომ არ შეიცვალოს მისი აზრი და ტერმინი მეტწილად იყოს ორიგინალის მსგავსი. თარგმნილ ტექსტებში არაეკვივალენტური ლექსიკის გადმოცემის სხვადასხვა გზა არსებობს, ესენია: ტრანსკრიფცია, ტრანსლიტერაცია (tender-ტენდერი, know-how-ნოუჰაუ); კალკირება (green house effect-სათბურის ეფექტი); მიახლოებული, არასრული ეკვივალენტი, (მაგალითად, scones-პატარა მრგვალი ფორმის ნამცხვარი კარაქით ან ჯემით); აღწერილობითი თარგმანი (მაგალითად, golden handshake-ფულადი ჯილდო, რომელსაც თანამშრომელი იღებს პენსიაზე გასვლისას.)

ტერეზა კაბრი, ჟუან საგერი და სხვები იკვლევდნენ და გამოსცემდნენ ინფორმაციას ფონურ ტერმინებთან და მათ თარგმანთან დაკავშირებით. დოროთი კელის მიხედვით, საერთაშორისო ტურიზმის მთარგმნელობაში აუცილებელია პროფესიონალიზმი. ალან დაფი, მერი სნელ-ჰორნბი და პიტერ ნიუმარკი უარყოფით კომენტარს აკეთებენ ეკონომიკის ტურისტულ სექტორში ტექსტის თარგმნის ხარისხთან დაკავშირებით.

ლარსონის მიხედვით, არსებობს თარგმნის ორი სახე: პირველი - ეფუძნება ფორმას და მეორე - ეფუძნება შინაარსს. ფორმაზე დაფუძნებული თარგმანი ცდილობს, შეინარჩუნოს საწყისი ენის ფორმა და იგი ცნობილია, როგორც „პირდაპირი თარგმანი“, ხოლო შინაარსზე დაფუძნებული თარგმანი ცდილობს, გადმოსცეს ყველაფერი ბუნებრივი ფორმით და იგი ცნობილია, როგორც იდიომატური თარგმანი.

თანამედროვე დროში კი პატრიზია პიერნი იკვლევს ონლაინ ტურისტულ ტექსტებს და იძლევა ინფორმაციას თანამედროვე ტექსტების შესახებ. ონლაინ განთავსებული ტურისტული ტექსტის დროს მთარგმნელმა უნდა გაითვალისწინოს შემდეგი გარემოებები:

1. ნებისმიერი ტურისტული რეკლამა მიმართულია მომხმარებლის ყურადღებასა და მისი დარწმუნების მცდელობაზე, რომ პროდუქტი უნიკალური და განსაკუთრებულია. სწორად მიმართული რეკლამა ეხმარება ტურისტულ სააგენტოებს პროდუქტის სრულად გასაყიდად. ამიტომ, ასეთ ვითარებაში მთარგმნელმა ზუსტად უნდა განსაზღვროს თარგმნის მიზანი;

2. კულტურული ტექსტების თარგმნის დროს მთარგმნელი მაქსიმალურად უნდა იყოს ინფორმირებული ქვეყნის კულტურის შესახებ, რათა მისთვის გამარტივდეს სხვა ენაში მიმსგავსებული სიტყვების პოვნის აუცილებლობა, ხოლო ასეთი შანსის არარსებობის დროს მან უნდა გამოიყენოს ტრანსფორმაციის სხვა მეთოდები. მაგალითად, ტრანსკრიფცია, ტრანსლიტერაცია, მოკვლევის ქაღალდი ან განმარტებები;

3. უშუალოდ ტურისტულ ტექსტზე მუშაობის დროს მთარგმნელი უნდა გაეცნოს უკვე მზა ტექსტებს და მათი შესწავლის საფუძველზე გაიმარტივოს თარგმნის პროცესი. პრინციპი, რომ შენარჩუნებული იყოს ინფორმაციის შინაარსი, მნიშვნელოვანია, რათა მიმღებმა გაიგოს ყველაფერი მათ მიერ წაკითხული ინფორმაციიდან;

4. მთარგმნელმა აქტიურად უნდა გამოიყენოს ჰიპერბმულები. მათი საშუალებით ტურისტული ტექსტი ხდება ლოგიკური და თანმიმდევრული, რაც აუცილებელია თარგმნის პროცესის დროს;

5. ხშირად დგას საჭიროება, რომ თარგმნისას ტექსტი მოერგოს გარკვეულ კულტურასა და ენას. მაგალითად, ფრანგულენოვანი რეკლამები ხასიათდება

უფრო დიდი ექსპრესიულობით, ვიდრე ინგლისურენოვანი რეკლამა. ამიტომ, მთარგმნელმა უნდა მოახერხოს და შეინარჩუნოს რეკლამის ორიგინალურობა და ექსპრესიულობა.

ტურისტული ქვეყნებისთვის კიდევ უფრო აქტუალურია არაეკვივალენტური თარგმნის პრობლემის გადაჭრის აუცილებლობა, მათ შორის კი საქართველოც არაა გამონაკლისი. ვიზიტორთა უმრავლესობა აღფრთოვანებულია საქართველოს კულტურით, ისტორიითა და სამზარეულოთი, შესაბამისად, საჭიროა, ენაში არსებული ტერმინებისთვის მოიძებნოს ზუსტი ეკვივალენტები უცხოურ ენებში. აქედან გამომდინარე, ჩავატარეთ კვლევა ქალაქ ბათუმის მიმდებარე ტერიტორიაზე, სადაც გამოიკითხა 50 ტურისტი. კვლევის მიზანი იყო, ეპოვათ ქართული გავრცელებული ტრადიციული კერძების - ხაჭაპური, მწვადი - და, ასევე, „თამადის“ შესატყვისი თავიანთი ქვეყნის ლექსიკაში. გამოკითხულთა 89%-სთვის შეუძლებელი აღმოჩნდა არაეკვივალენტური თარგმნის პოვნაც კი, ხოლო 11%-მა შეძლო, რომ ერთი ტერმინისთვის მაინც ეპოვა არაეკვივალენტური განმარტება. მაგალითად, ხაჭაპური თარგმნეს, როგორც „Cheesebread“ - „ყველის პური“, „Toastmaster“ - პერსონა, რომელიც გამოდის სიტყვით საზოგადოების წინაშე, „Barbecue“ - მწვადი. კვლევამ კიდევ ერთჯერ ცხადყო, რომ ქართული ტერმინოლოგია შექმნილია ქართული კულტურის გავლენით და მეტად რთულია, ვიპოვოთ ეკვივალენტი უცხოური ენების ლექსიკონში.

პრობლემები და მეთოდები: ტურისტულ ლექსიკაში არაეკვივალენტურმა სიტყვებმა შეიძლება, გამოიწვიოს შემდეგი პრობლემები:

1. ძირითად შემთხვევაში მთარგმნელები არ ცვლიან საკუთარ სახელებს და ტოვებენ მათ ისე, როგორც არის ორიგინალში, მაგალითად: საკუთარი სახელები, მაკრო- და მიკროტოპონიმები (ქვეყნები, დიდი და პატარა ქალაქები, დასახლებული ადგილები), ჰიდრონიმები (მდინარეები, ტბები, ზღვები), ოიკონიმების (დასახლებული პუნქტები), დაწესებულებებისა და გაზეთების სახელწოდებები, რელიები (საგნების, ცნებების და სიტუაციების აღმნიშვნელი სიტყვების), „შემთხვევითი ხარვეზები“ და ა.შ.;

2. იმ სიტყვებისა და ტერმინების თარგმნის პრობლემა, რომლებიც ასახელებენ ცნებებს და კონკრეტული ხალხის კულტურის, ცხოვრების წესსა და ცხოვრებისთვის დამახასიათებელ ობიექტებს, რადგან მათ აქვთ განსაკუთრებული ისტორიული და ეროვნული დატვირთვა, და რთულია ზუსტი შესატყვისის პოვნა სხვა ეროვნულ ენებში.

ამ პრობლემების მიუხედავად, თარგმანში არსებობს ზემოაღნიშნული სიტყვების გადმოცემის შესაძლებლობა. მაგალითად, ინგლისური ენისთვის და-

მახასიათებელია ტრანსლიტერაცია ან ტრანსკრიფცია ტურისტული ტერმინებისა და ტექსტების თარგმნისას. ტრანსლიტერაციის დროს ერთი დამწერლობის ასოები გადაეცემა სხვა დამწერლობის ასოებს, მაგალითად, გერმანული სიტყვა „როტელი“ აღნიშნავს სპეციალურ ავტობუსს მრავალდღიანი მოგზაურობისთვის, ინგლისურ ენაზე იქნება „rotel“, ხოლო ტრანსკრიფცია არის ორიგინალის ფონემური რეპროდუქცია სიტყვებით, ამ დროს თარგმნილი სიტყვა ინარჩუნებს ორიგინალი ენის გამოთქმის მახასიათებლებს იმ ენაზე, რომელზეც ითარგმნება. მაგალითად, ინგლისური სიტყვა „camping“ ქართულად თარგმნისას გამოყენებულია ტრანსლიტერაცია „კემპინგი“, ისევე როგორც სიტყვებში: Westminster (ვესტმინსტერი), Tower (ტაუერი), City (სიტი) და ა.შ.

არაეკვივალენტური ტურისტული ლექსიკის თარგმნის კიდევ ერთი ტექნიკაა - ტრასირება. „ტრასირგის“ გამოყენებით ენაში იქმნება სრულიად ახალი სიტყვა ან ფრაზა, რომელიც წარმოადგენს კომპოზიციასა და სტრუქტურას ორიგინალი სიტყვის ან ფრაზის. მაგალითად, ინგლისური ფრაზა „Program of excursions“ - საექსკურსიო პროგრამა, First lady - პირველი ლედი. თარგმნის დროს შეიძლება შეიცვალოს ფრაზის სტრუქტურა, სიტყვების რაოდენობა და თანმიმდევრობა. ამ გზით შექმნილი სიტყვები კარგავს ეროვნულ შეფერილობას, თუმცა, ძირითადად, მოტივირებული ხდება.

მაგალითები: არაეკვივალენტური სიტყვები უცხოურ ენაში ხშირად განიმარტება მთელი წინადადებით და არაერთი კონკრეტული ტერმინით (თუმცა ასეთი შემთხვევაც ხშირია), მაგალითად, „Tamada“ (Georgian): ადამიანი, რომელიც „ხელმძღვანელობს“ ქართულ სუფრას.

ინგლისური ტურისტული საიტები ხშირად არეკლამებენ სხვადასხვა ქვეყანას, მათ კულტურულ თავისებურებებს. ამ ტექსტებში უზვად გვხვდება არაეკვივალენტური ლექსიკა, რომელიც დამახასიათებელია რეკლამირებული ქვეყნისთვის. ქვემოთ მოყვანილი მაგალითი იაპონიის შესახებ მოგვითხრობს. ტექსტში გამოყენებულია არაეკვივალენტური სიტყვები - sushi teppanyaki, teriyaki, sashimi, yakitori, udon noodles, რომლებიც არ არის ნათარგმნი ან განმარტებული. ტურისტმა შეიძლება დაასკვნას, რომ დასახელებული სიტყვები საჭმელებია, რომლებსაც მიირთმევენ სუშისთან ერთად. ისინი მზადდება კლიენტების წინ, ცხიმის გარეშე, ღია ცეცხლზე.

ტურისტულ ტექსტებში, როგორც ინგლისურში, ისე სხვა ენებში (მათ შორის ქართულშიც), ხშირია ამა თუ იმ ქვეყნის კულინარიისთვის დამახასიათებელი ლექსიკის გამოყენება. ქვემოთ მოყვანილ ტექსტში, რომელიც ინდოეთს ეხება, დასახელებულია ინდური სამზარეულოსთვის დამახასიათებელი საჭმე-

ლი, chapatti-ჩაპატი, ერთგვარი ინდური ლავაში; Kheer-ინდური პუდინგი, curries-კარი, ინდური ცხარე საკაზში.

ამრიგად, ტურიზმის სფეროში არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმნა განსაკუთრებით რთულია დიდი სამიზნე აუდიტორიისთვის ინფორმაციის გაცემის სპეციფიკიდან გამომდინარე. ტურისტული ტექსტების მაღალი საინფორმაციო შინაარსი და ასეთი ტექსტების პრაქტიკულად შეუზღუდავი ხელმისაწვდომობა კომპიუტერულ ქსელში მოითხოვს მთარგმნელს ჰქონდეს თარგმნის მაღალი სიზუსტე და შეეძლოს დეტალებისთვის ყურადღების მიქცევა.

ხშირად მსგავსი სიტყვები არ გამოიყენება უცხო სოციალურ გარემოში, ადამიანთა უმეტესობა მათ იყენებს მაშინ, როცა გარშემომყოფები არიან იმავე კულტურიდან, რომელსაც თავად წარმოადგენენ.

დასკვნა: ამრიგად, ყველა ზემოაღნიშნული მეთოდი გვიჩვენებს, რომ არსებობს მრავალფეროვანი ტექნიკა, რომელიც შეიძლება, გამოიყენონ ტურისტულ ტექსტებში არაეკვივალენტური ლექსიკის თარგმნისას, მაგრამ რომელ მეთოდს აირჩევს მთარგმნელი დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე. მაგალითად, სურვილზე, ტექსტის მიმართულებაზე და განსაკუთრებით მკითხველთა/მსმენელთა გარკვეულ წრეზე.

თარგმნის პროცესის დროს აუცილებელია, მთარგმნელს გააჩნდეს ინფორმაცია და ცოდნა იმ ქვეყნის კულტურული თუ სხვა ღირებულებების შესახებ, რომელზედაც თარგმნის ტექსტს. ეჭვგარეშეა, რომ იმ სიტყვების თარგმნა, რომლებსაც არ გააჩნია ეკვივალენტები ენაში, მეტად რთულია, მაგრამ არა დაუძლეველი.

ბიბლიოგრაფია:

1. Alekseeva V.V., *“Non-Equivalent Vocabulary Translations in Literary Text”*, International Scientific Conference “Far East Con”. 2020;
2. Muhammad Alif Redzuan Abdullah, Nor Shahila Mansor, Shiyue Chen, *“Examining Cultural Words Translation in Tourism Texts: A Systematic Review”*, Journal of Language Teaching and Research, Vol. 14, No. 2, pp. 499-509. March 2023;
3. Nyoman Rajin Aryana, *“THE ANALYSIS OF NON-EQUIVALENCE TRANSLATIONS AT WORD LEVEL FOUND IN “I TUUNG KUNING” TALE”*, Inovish Journal, Vol. 3, No. 2. December 2018;
4. Tran Vi Anh, *“STRATEGIES FOR NON-EQUIVALENCE AT WORD LEVEL IN LITERARY TRANSLATION – A CASE STUDY”*, 12th International Conference on Language, Education and Innovation. December 2018;

5. Л.В. Базарова, *“Проблемы перевода безэквивалентной лексики в сфере туризма (на материале английского, русского и немецкого языков)”*;
6. *“Особенности туристической лексики и качество перевода туристических реалий”*. 2020.
7. (<https://ulagat.com/2020/12/03/особенности-туристической-лексики-и/>);
8. В.Г. Миронова *“Терминология международного туризма и проблемы её перевода”*;
9. *“Заимствованная лексика в сфере туризма”*. 2023.
10. (<https://apni.ru/article/6294-zaimstvovannaya-leksika-v-sfere-turizma>);
11. Е.Н. Бакурова, *“Проблемы и особенности перевода текстов туристического содержания”*.

გუვერნანტის როლი ვიქტორიანულ ლიტერატურაში (დები ბრონტეების რომანების მიხედვით)

ხატია თხილაიშვილი

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ევროპული ფილოლოგია
მაგისტრატურა, მეორე კურსი
ტელ: +995 577 92 20 60*

*ელ.ფოსტა: khatia.tkhilaishvili12@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **თამარ სირაძე**,
პროფესორი*

აბსტრაქტი

ნაშრომი ფოკუსირებულია ვიქტორიანულ ეპოქაში გუვერნანტის მნიშვნელობის ხაზგასმაზე. ნაშრომის მიზანი კი გახლავთ მოცემულ ლიტერატურულ ქმნილებებში გუვერნანტთა მოვალეობებისა და სათავგადასავლო მცირე სიუჟეტის შეპირისპირებითი ანალიზი.

აღნიშნულის გარდა, ნაშრომი აერთიანებს ისეთ თემებს, როგორიცაა: ვიქტორიანულ ეპოქაში აღმზრდელი ქალის პოზიცია და დები შარლოტა და ენ ბრონტეების ლიტერატურული შედეგების სიუჟეტთა პარალელების წარმოჩენა. მათი რომანების გაანალიზების საფუძველზე დღის შუქი ეფინება პერსონაჟის ენით აღწერილ, აღმზრდელ ქალთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის არასახარბიელო სინამდვილეს. ამის საფუძველზე ვსაუბრობთ იმაზე, რომ აღმზრდელის როლი მსოფლიო ისტორიასა და ლიტერატურაში იყო და კვლავ აქტუალურია, როგორც ძველი, ისე ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენლებისთვის.

Abstract

The paper focuses on highlighting the importance of the governess in the Victorian era. The aim of the work is a comparative analysis of the duties of governesses and the small adventure story in the given literary works.

In addition to the mentioned, the work combines such topics as: the position of the nurturing woman in the Victorian era and presenting parallels between the stories

of the literary masterpieces of Charlotte and Anne Brontë. Based on the analysis of their novels, daylight is shed on the unfavorable reality of the life and work of nurturing women, described in the language of the character. Based on this, we are talking about the fact that the role of the educator in world history and literature was and is still relevant, both for the representatives of the old and the young generation.

შესავალი

აღმზრდელობითი ინსტიტუტი 21-ე საუკუნის გარიჟრაჟზე არ კარგავს პოპულარობას. გასულ საუკუნეებში აღიარებული, ხოლო დღესდღეობით ძიძისა თუ კერძო რეპეტიტორის ინსტიტუტების ჩრდილში მოქცეული გუვერნანტის წოდება დები ბრონტეების ლიტერატურის მაგისტრალურ ხაზს ეხება. ამ თემით ჩვენი დაინტერესება სულაც არ არის გასაკვირი, ვინაიდან ბოლო ათწლეულმა წინა პლანზე წამოსწია კერძო რეპეტიტორებისა და ძიძების ინსტიტუტის ისეთი პოპულარობა, როგორიც ოდესღაც გუვერნანტის ფუნქციის შემსრულებელ ქალბატონებს გააჩნდათ. უდავოა, რომ გუვერნანტობა გასული საუკუნეების ისტორიაში უაღრესად მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენს, ვინაიდან მან ლიტერატურას ანგარიშგასაწევი კვალი დააჩნია. შესაბამისად, უაღრესად მნიშვნელოვანია წარსულისა და ახლის ურთიერთობის ფონზე თანამედროვე აზროვნებისა და ტენდენციების დადგენა. ნაშრომის **აქტუალობაც** სწორედ ამაში მდგომარეობს.

ჩვენი მიზანია, გუვერნანტის სტატუსის გაშიფვრასთან ერთად საკუთრივ სათაურს შევცხოთ და შარლოტა ბრონტეს „ჯეინ ეარის“ და ენ ბრონტეს „აგნეს გრეის“ მთავარ, გუვერნანტ პერსონაჟთა შედარებითი ანალიზი წარმოვადგინოთ.

ჩვენ მიერ დასახული მიზანი განაპირობებს შემდეგი ამოცანების გადაჭრას:

1. ვიქტორიანული ეპოქის გუვერნანტის ძირითადი ფუნქცია-მოვალეობების განსაზღვრა და მისი ისტორიული ფონის აღწერა.
2. დები ბრონტეების დასახელებული რომანების სიუჟეტური ხაზის მოკლე აღწერა;
3. შედარება-შეპირისპირების საფუძველზე საკვანძო საკითხების მიგნება და წარმოჩენა.

გუვერნანტის წოდება ვიქტორიანულ ეპოქაში

უპირველეს ყოვლისა, 21-ე საუკუნეში გუვერნანტთა ინსტიტუტის მოშლასთან ერთად, ადგილს იმკვიდრებს სხვადასხვა კერძო მასწავლებლისა თუ ძიების სისტემები, რომელთა ავტონომიის წარმოშობას, საჭიროებას და პოპულარობას ღრმა იდეური სარჩული აქვს. ცხადია, თუ ამ თემის სიღრმეებში დაღეჟილ ინფორმაციას სათავეს ძიებას დავუწყებთ, უთუოდ გუვერნანტის სახელის მოხსენიება მოგვიწევს.

გვსურს ხაზგასმით იმის აღნიშვნა, რომ წარმოდგენილი ნაშრომის მცდელობა სულაც არ არის აღნიშნული კერძო ინსტიტუტების ავკარგიანობის განხილვა, ვინაიდან მათი უპირატესობა-ნაკლოვანებები ისედაც სამზეოხეა გამოტანილი. სათაურიდან გამომდინარე, ნაშრომის მიზანია, თანამედროვე ეპოქისთვისაც საინტერესო და ყურადსაღები საკითხის კვლევას დავუთმოთ დრო, რაც უკვე ხსენებულ გუვერნანტთა ეპოქაში გვაბრუნებს. გვსურს, საზოგადოების გულის სიღრმემდე საინტერესოდ მიაღწიოს იმ საკითხმა, რომ არსებობს რეალური ბმები დღევანდელ კერძო ინსტიტუტის წარმომადგენელ, აღმზრდელ ქალბატონებსა და წარსული ეპოქის გუვერნანტებს შორის.

ვიქტორიანული ეპოქის ხელოვნების სხვადასხვა სფერო, დღევანდელი ლიტერატურათმცოდნეთა აზრით, ლეგენდების საბურველითაა მოცული. ამ საკითხის ნათელსაყოფად მოვიხსენიოთ ის, რომ ვიქტორიანული ლიტერატურა მდიდარია ლეგენდებით როგორც ლიტერატურული ნაწარმოებების, ისე თავად ავტორების ცხოვრების თვალსაზრისით. თანამედროვე მწერლები და კრიტიკოსები ერთსულოვნად აღიარებენ ამ ეპოქის გამოჩენილ ქალ მწერლებს, რომელთა კალამს მნიშვნელოვნად მიუღია მონაწილეობა ლიტერატურულ გარდაქმნებში. უპრიანი იქნება იმის ხაზგასმა, რომ კლასიკოსი მწერლების, დები ბრონტეების ლიტერატურა ყველასთვის ერთ-ერთი სანიმუშო და განსაკუთრებულია სწორედ ამ ჭრილშიც. ყოველივე ამან განაპირობა ის, რომ ჩვენი ყურადღების ქვეშ მოექცა შარლოტა ბრონტესა და ენ ბრონტეს ლიტერატურული ქმნილებები - „ჯეინ ეარი“ და „აგნეს გრეი“.

ბუნებრივია, მკითხველს, უპირველესად, დაებადება კითხვა, თუ როგორ იმიფრება ტერმინი გუვერნანტი, ამიტომ დავიხმარეთ ერთ-ერთი საუკეთესო და სანდო ინგლისურ-ქართული ონლაინ ლექსიკონი, რათა სიტყვის ზუსტი განმარტებისთვის მიგვევლია. დავაზუსტეთ, რომ „Governess“ მოიძებნა სამი ქართული შესატყვისით: 1. გუვერნანტი ქალი; 2. მასწავლებელი; 3. აღმზრდელი ქალი.

საუკუნეების განმავლობაში ტერმინი გუვერნანტი მუდმივად როდი ატარებდა განმანათლებლის მნიშვნელობას. თავდაპირველად, ეს ტერმინი არ გუ-

ლისხმობდა მასწავლებელს, მაგრამ შეიძლება, უბრალოდ, ნიშნავდა იმას, ვინც იყო პასუხისმგებელი ბავშვების კეთილდღეობაზე, როგორც წესი, სამეფო ან წარჩინებული ოჯახის ბავშვებისთვის. მეცხრამეტე საუკუნეში ეს წოდება იმ მასწავლებელს ენიჭებოდა, რომელიც მოსწავლეთა სახლში აწარმოებდა საგანმანათლებლო ღონისძიებებს. საჯარო სკოლების მატებასთან ერთად, განსხვავება მოხდა ორ - მასწავლებლისა და გუვერნანტის - ტერმინს შორის.

ამასთან, აღსანიშნავია ის, რომ ვიქტორიანული იდეოლოგია საშუალო კლასის წარმომადგენელ ქალს დიდ გასაქანს არ აძლევდა და არჩევანის წინაშე აყენებდა: ოჯახი ან პროფესია. ამის საფუძველს გვაძლევს ის, რომ ამ პროფესიის ქალბატონებს საზოგადოება პოტენციური გაუთხოვარი ქალის იარლიყს აკრავდა და მათ საზოგადოება არც მოახლედ და არც იმ, დამსაქმებელი ოჯახის წევრად არ განიხილავდა. კლასობრივი განსხვავებები და საზოგადოების არასწორი ხედვა იმაზეც მეტყველებს, რომ ვიქტორიანული ეპოქის საგანმანათლებლო სივრცეში მოღვაწე ქალბატონთა დატვირთვა უფრო მეტად აქტიური იყო, ვიდრე მამაკაცების. ამის მიუხედავად, მამაკაცი მასწავლებელი ბევრად მეტ გასამრჯელოს გამოიმუშავებდა ხოლმე, ვიდრე ქალი.

გავეცანით ისტორიულ წყაროებს, რომლის თანახმადაც, მამაკაცი მასწავლებლის საშუალო წლიური ხელფასი 117 ფუნტი იყო, მაშინ, როცა ქალები 88 ფუნტს იღებდნენ. აქ საუბარია თანაბარი კვალიფიკაციისა და გამოცდილების მქონე მასწავლებლებზე. უცხოენოვან სტატიაში „Role of Women in Education in Victorian England” ვეცნობით, რომ ამ პერიოდის დასაქმებულ ქალთა სირთულებები არაერთხელ გამხდარა მათი თანამედროვე მწერლებისა და მოაზროვნე ქალთა ინტერესის ობიექტი. ამის გამო, დღის წესრიგში დადგა ის საკითხი, რომ ქალ პედაგოგებს გაეწოთ გარკვეული სახის სწავლება-ტრენინგი მათი ცოდნისა და უნარების გასაუმჯობესებლად. ყოველივე ეს, უკვე თანამედროვე გადმოსახედიდან, შესაძლოა, გაიშიფროს, როგორც ფემინისტური ძალისხმევის ამოსავალი წერტილი. მკითხველისთვის მარტივად გასაგებია, რომ იმ იდეოლოგიური წნეხისა და საზოგადოების მხრიდან მკაცრი ჩარჩოების ქვეშ მოქცეული ქალბატონები მთელი სირთულების გავლით, თუმცა მაინც, იკიდებდნენ ფეხს გუვერნანტებად. ამ უკანასკნელთა დამსაქმებელი იმ ეპოქის არისტოკრატიული ოჯახები იყვნენ, რომელთა კრიტერიუმები უთუოდ ერთიმეორისგან განსხვავებული იყო, მაგრამ, ძირითადად,, მოეთხოვებოდათ მუსიკის, ხელოვნების და უცხო ენის ცოდნა.

გუვერნანტი ჯეინ ეარი

შარლოტა ბრონტეს ცხოვრება არ ყოფილა ია-ვარდით მოფენილი, პირიქით, იგი ძალიან რთული ბიოგრაფიის მწერალია. სირთულე ადრეული ასაკიდან იჩენდა თავს მის ცხოვრებაში. ღრმა ბავშვობაში იგი დაობლდა და დებთან ერთად ქალთა სასწავლებელში მიიბარეს, სადაც მდიდართა ოჯახებისთვის აღმზრდელებს ამზადებდნენ. სამწერლობო სარბიელზე მის მსგავს წარმატებას ის განაპირობებს, რომ ავტორმა რეალისტური ფერებით დახატა ჯეინ ეარის პერსონაჟი და ის თავგადასავალი, რომელიც მკითხველთა გულს შეეხო. ყოველივე ამის საფუძველი კი ის არის, რომ წიგნის მაგისტრალური ხაზი თავისივე ცხოვრების ანარეკლია. ამ თვალსაზრისის ნათელსაყოფად განვიხილოთ ის ისტორია, რომ წლების მანძილზე გამოჩენილი ინგლისელი მწერალი თავად იკავებდა გუვერნანტის პოზიციას სხვადასხვა ოჯახში, რასაც იგი „საძაგელ მონობად“, ხოლო მის აღსაზრდელებს – „გაუთლელ ხეპრეებად“ თვლიდა“. შესაბამისად, ავტორი იზიარებს ღრმა კავშირს რომანის გმირ ჯეინ ეართან, რომელშიც საკუთარ ცხოვრებისეულ გამოცდილებას გვიზიარებს შემდეგი კუთხით: პიროვნული დამოუკიდებლობისა და გამძლეობის საკითხი, გუვერნანტად მუშაობის გამოცდილება და გამოწვევები, სიყვარულისა და იდენტობის ძიება და, რაც ყველაზე მთავარია, ობოლი ბავშვობა. სწორედ ამ უკანასკნელმა აქცია შარლოტა ბრონტესა თუ ჯეინ ეარის ცხოვრება და მოღვაწეობა გოლგოთის გზად.

სიუჟეტი მოკლედ რომ მიმოვიხილოთ, აუცილებლად უნდა შევეხოთ იმას, რომ გუვერნანტად მუშაობის სურვილით 18 წლის ჯეინი აქვეყნებს განცხადებას. იგი თავის თავზე მესამე პირში საუბრობს და წერს: „მას შეუძლია, ბავშვებს მისცეს კარგი განათლება ინგლისურ ენაზე და, გარდა ამისა, ასწავლოს ფრანგული, ხატვა და მუსიკა“ (**ბრონტე, 1847:86**) მისი ჩამონათვალი იმ ძირითად მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს, რაც იმ დროის გუვერნანტებს ესაჭიროებოდა დასასაქმებლად. „ჯეინ ეარში“ გუვერნანტს აღსაზრდელად 10 წლამდე ასაკის „მის“ ადელი ჰყავს, რომელიც თორნფილდში მისტერ როჩესტერის მეურვეობის ქვეშაა. წიგნში ჩანს, რომ ჯეინის გასამრჯელო 30 გირვანქა სტერლინგი იყო წელიწადში, ამის სანაცვლოდ კი იგი მხოლოდ განათლების მიცემით კი არ იყო დაკავებული, არამედ მთელი რომანის განმავლობაში, იგი ავლენს ინტერესს მოსწავლის ინტელექტუალური და მორალური განვითარების მიმართაც. ჯეინ ეარი პატარა ადელს უწევს კომპანიონობას, უზრუნველყოფს ემოციური მხარდაჭერით და მეთვალყურეობს მას. ურთიერთობა მისტერ როჩესტერთან ქორწინებით სრულდება და მეტად რომანტიკულ ელფერს სძენს ფინალს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის მომენტი, რომელიც მკითხველს გვამცნობს, რომ საყვარელ მამაკაცს ცოლად გაჰყვა.

შარლოტა ბრონტეს ეს რომანი ასახავს კლასის, გენდერისა და სოციალური უთანასწორობის სირთულეებს მეცხრამეტე საუკუნის ინგლისში. გუვერნანტთა როლის წინა პლანზე წამოწევით, მწერალი ქალი ხაზს უსვამს გუვერნანტთა რომანტიკულ ჭრილში განხილვას ვიქტორიანულ ლიტერატურაში.

გუვერნანტი ქალი ნაწარმოებში „აგნეს გრეი“

როგორც უკვე აღინიშნა, ამ ნაშრომში განხილვის საგანს დები ბრონტეების რომანები წარმოადგენს, შესაბამისად, გასაკვირი არ იქნება ენ ბრონტეს სამწერლობო კალამზეც რომ ვახსენოთ რამდენიმე სიტყვა. ბრონტეების გვარს რომ გენიალურობა არ აკლდა, ეს ისედაც ცხადია. ისიც ყველასთვის ცნობილია, რომ ცხოვრებისეული ისტორიები მათ ნაწარმოებებში ირეკლება. ზემოხსენებულის გარდა, ენ ბრონტეს ეკუთვნის ნაწარმოები „The Tenant of Wildfell Hall“. ეს რომანები ცნობილია ვიქტორიანული ინგლისის ცხოვრების რეალისტური ასახვით, განსაკუთრებით ქალების წინაშე მდგარი გამოწვევების გაშუქებით. იმის ნათელსაყოფად, რომ აგნეს გრეის ბაგეებიდან თავად ავტორის ხმა ისმის, შეგვიძლია მოვიხსენიოთ მაგალითი, რომ აგნეს გრეი, ავტორის მსგავსად, მღვდლის ოჯახში დაიბადა და მუშაობდა გუვერნანტად. ეს პოზიცია მცირე ხნის განმავლობაში ეჭირა თავად ავტორს, ვინაიდან ნაადრევად, 29 წლის ასაკში, გარდაიცვალა. თუმცა, მიუხედავად ამისა, ამ გამოცდილებამ მას პირადად მიაწოდა ინფორმაცია არასათანადო მოპყრობისა და პატივისცემის ნაკლებობაზე, რასაც აღმზრდელი ქალბატონები იტანდნენ იმხანად. შესაძლოა, „აგნეს გრეი“ არ იყო ისეთი კომერციულად წარმატებული, როგორც თავისი დის, შარლოტას, რომანი „ჯეინ ეარი“, თუმცა დროთა განმავლობაში მაინც შეძლო და სათანადო ადგილი დაიკავა მსოფლიო ლიტერატურაში.

რაც შეეხება უშუალოდ ნაწარმოებს, 19 წლის აგნესის სურვილი, რომ ოჯახს მცირედით დახმარებოდა და საკუთარი შრომით თანხა გამოემუშავებინა, რეალობად იქცა. იგი გუვერნანტად იწყებს მუშაობას თავნება და განებივრებულ ბავშვებთან. მისი პირველი საცხოვრებელი ბლუმფილდების ოჯახი იყო, სადაც რომანის პროტაგონისტი გარკვევით წერს: „ერთადერთი იარაღი მქონდა: მოთმინება, სიმტკიცე და დაჟინებულობა და ისინი სრულიად უნდა გამომეყენებინა“ (ბრონტე, 1847:33). ამ ოჯახიდან გარკვეული დროის შემდეგ დაითხოვეს, სამსახურის ძიების სურვილმა კი მისტერ მარვეის ოჯახში მოახვედრა, 50 გირვანქის სანაცვლოდ. რას სთავაზობდა ოჯახს გუვერნანტი აგნეს გრეი? პასუხი გულგრილს ნამდვილად არ დატოვებს მკითხველს, ვინაიდან ჩამონათვალი არ არის მწირი. ახალგაზრდა გუვერნანტს შეეძლო მუსიკის გარდა 3 უცხო ენის სწავლება, ესენია: ფრანგული, ლათინური და გერმანული ენები. ამასთანავე, ყურადღების

მიღმა არ უნდა დავტოვოთ ისიც, რომ მას შეეძლო ხატვა და სიმღერა. ჩამონათვალთ მოიხილა მისტერ მარეის ოჯახი, თუმცა ამ ოჯახისგანაც უპატივცემულობას იღებდა, იმის მიუხედავად, რომ 4 მოსწავლის აღმზრდელი იყო ახალგაზრდა ქალბატონი. იგი მთელი სიცხადით აღწერს, თუ რა რთულია ასაკით ახალგაზრდა, ურჩ და ანც მოსწავლეების მითითებებს დამორჩილდე და იცხოვრო იმ ცხოვრებისეული ტემპით, რასაც თავად მიჰყვებიან. ამას ართულებს მშობლების მხრიდან არაჯანსაღი კომუნიკაცია და უმადური ტონი აღმზრდელთან მიმართებით. ამასთან დაკავშირებით, აგნესი დასძენს: „გადაკვრით ნათქვამი საყვედური უფრო ღრმა იარებს მიტოვებდა, ვიდრე პირდაპირ ნათქვამი, ვინაიდან თავის გასამართლებლად სიტყვის თქმის უფლებას არ მამღევდა“ (**ბრონტე, 1847:175**). ეს, ერთი შეხედვით სევდით სავსე ისტორია, აგნესისთვის სასიამოვნოდ სრულდება, ვინაიდან მან იპოვა ნამდვილი სიყვარული, მღვდელი ედვარდ უესტონი, და ცოლად გაჰყვა მას. გამომდინარე აქედან, აგნეს გრეის ისტორიას, მსგავსად ჯეინ ეარისა, ბედნიერი ფინალი აქვს. ყოველივე ამით დები ბრონტეები შთამბეჭდავ ემოციასა და თანაგანცდას ოსტატურად აღძრავენ მკითხველში.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია იმის თქმა, რომ დები ბრონტეების ლიტერატურა დაუპირისპირდა იმ დროის სოციალურ ნორმებს და გზა მისცა ქალებს მამაკაცების მიერ დომინირებულ ლიტერატურულ ლანდშაფტში. ბრონტეების ლიტერატურაში განმანათლებელი პერსონაჟები ასრულებენ მრავალფეროვან და ნიუანსირებულ როლებს, აყალიბებენ გმირის მორალურ და ინტელექტუალურ განვითარებას და გვთავაზობენ ადამიანის ხასიათისა და საზოგადოების სირთულეებს. ორივე ნაწარმოებში დიდებულიააა ხაზგასმული აღმზრდელთა სოციალური თანამდებობა, რომ ისინი არც ზედა კლასის ნაწილია და არც მუშათა კლასის ნაწილი.

ამ თემის ინტერესმა მიგვიყვანა სხვადასხვა სახის წყაროების განხილვასა და ორი გუვერნანტი პერსონაჟის როლის დეტალურ შესწავლასთან. ორივე რომანში გუვერნანტი ქალბატონების ხვედრი მძიმეა, თუმცა ისინი სირთულეებით სავსე გზის გასვლას ახერხებენ. დები ბრონტეების რომანებში გუვერნანტთა ცხოვრებისეული ცვლილება ასახავს ქალის როლების ტრანსფორმაციას, რომელიც განვითარდება მომდევნო წლებში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბრონტე ენ, „აგნეს გრეი“, გამომცემლობა პალიტრა L, თბილისი, 2017.
2. ბრონტე შარლოტა, „ჯეინ ეარი“, 2 წიგნად, გამომცემლობა „პალიტრა L“, თბილისი, 2017.
3. Çağlar Demir, “Role of Women in Education in Victorian England”, Journal of Educational and Instructional Studies in the world, Volume 5 Issue 2, ISSN: 2146-7463, May 2015, www.wjeis.org
4. Devlin Shannon, “The governess in nineteenth-century Ulster middle-class households”, Women’s History Review, November 2021.
5. Giordano Giuseppe, “Investigating the Role of the Governess in Agnes Grey from a Psychoanalytical Perspective”, International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL), Volume 11, Issue 8, MD, Department of Mental Health, August 2023.
6. Granell Sofia Cortes, “The Unacknowledged Nineteenth Century Woman: The Portrayal of the Governess in Victorian Literature”, English Studies Degree Final Undergraduate dissertation, UNIVERSITAT JAUME, June 2017.
7. Green Katie, “Victorian Governesses: A Look at Education and Professionalization”, The Masters of Arts in History, College of Graduate Studies, The university of Toledo, May 2009.

ინტერნეტწყაროები:

1. <https://dictionary.ge/en/word/governess/>
2. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/06/the-brontes-secret/480726/>
3. https://astroneergo.ru/ka/biografiya-angliiskoi-pisatelnicy-sharlotty-bronte-biografiya-sharlotty/?fbclid=IwAR2Grfc_I367TltNZgK-DOsPPnn7drLSEvop7J0UZmFAVB2K1ZAGG_bVDro_aem_AeZWXMw

ერის არჩევანი: ეთნოცენტრიზმი თუ აკულტურაცია (ჯუნიჩირო ტანიძის „ნაზი თოვის“ მიხედვით)

ჯეიმარ ბოლქვაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თარგმანმცოდნეობისა და
კულტურათმცოდნეობის კომუნიკაციების სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა,
I კურსი

ელ.ფოსტა: mari.bolq.2000@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ქეთევან სვანიძე

სლავური ფილოლოგიის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი.

აბსტრაქტი

გლობალიზაციის პროცესებმა თანამედროვე დროში სახელმწიფოებს გაუხსნა საზღვრები და მისცა სხვადასხვა ერებს საშუალება, არა მხოლოდ გაეცნობინათ თავიანთი კულტურა, არამედ შეესწავლათ სხვებიც. ერთი მხრივ, ამან კულტურათა მრავალფეროვნება გამოკვეთა, რაც ჩვეულებრივ სასარგებლოც კია საერთაშორისო საზოგადოებაში ერთმანეთის შესახებ ცნობადობისა და ტოლერანტობის ჩამოსაყალიბებლად, თუმცა, მეორე მხრივ, ისეთ კულტურათა კავშირი, რომელთაგან ერთ-ერთი დომინანტია, იწვევს მეორის შთანთქმას - მაშასადამე, საკუთარს წინ წამოწევასა და უცხო საზოგადოების ჩამოყალიბებასაც გარკვეულ ერებში. სწორედ ამ მოვლენების მიერ გამოწვეულმა შედეგებმა გახადა საჭირო გარკვეული ტერმინების კონცეპტუალიზაცია და შემდგომ მათი შესწავლა. სიტუაციების ასახსნელად და გასაანალიზებლად, პირველ რიგში, აუცილებელია მათთვის სახელის დარქმევა, ეს ნაშრომი კი იმ ორი ტერმინის ახსნასა და მათ შორის ურთიერთკავშირის დადგენაზე იქნება ფოკუსირებული, რომელიც ზემოთ ხსენებულ მოვლენებს განმარტავს. კერძოდ, - ეთნოცენტრიზმს, როგორც აკულტურაციის ბარიერსა და მის საფუძველსაც. ნაშრომის მიზანია, დაადგინოს, რა გავლენას ახდენს ეთნოცენტრიზმი უცხო კულტურათა მიმდებლობაზე, ანუ აკულტურაციის მიმართ ტოლერანტობაზე. ეს კავშირი გამოკვეთილია ჯუნიჩირო ტანიძის რომანში - „ნაზი თოვა“, რომელიც კვლევის მთავარ თემას წარმოადგენს. ნაშრომის მიზნის მისაღწევად დასახული ამოცანებია: 1. ეთნოცენტრიზმისა და აკულტურაციის მცნებების შესწავლა; 2. მათ შორის არსებული ურთიერთკავშირის დადგენა „ნაზი თოვის“ მაგალითზე. ეს კვლევა ეყრდნობა თვისებრივი კვლევის მეთოდებს, კერძოდ, მეორეულ წყაროებს, ჟურნალის სტატიებს, სამეცნიერო ნაშრომებსა და ინტერნეტ რესურსებს.

საკვანძო სიტყვები: აკულტურაცია, ეთნოცენტრიზმი, კულტურათა დიალოგი, ეროვნული იდენტობა.

Abstract

The processes of globalization in modern times have opened borders for states and provided various nations the opportunity not only to spread their culture but also to learn about others. On one hand, this has highlighted cultural diversity, which is generally beneficial for fostering awareness and tolerance within the international community. However, on the other hand, the connection between cultures, where one is dominant, can lead to the assimilation of the other—resulting in the promotion of one's own culture and the development of hostile attitudes towards foreign cultures within certain nations. The outcomes of these events have necessitated the conceptualization of certain terms and their subsequent study. To explain and analyze situations, it is first necessary to name them. This paper will focus on explaining two terms and establishing the connection between them, which are used to describe the aforementioned phenomena. Specifically—ethnocentrism as a barrier to acculturation and also its foundation. The purpose of this paper is to determine the impact of ethnocentrism on the acceptance of foreign cultures, i.e., tolerance towards acculturation. This connection is highlighted in Junichiro Tanizaki's novel "The Makioka Sisters," which is the main subject of this research. The objectives set to achieve the goal of the paper are: 1. To study the concepts of ethnocentrism and acculturation; 2. To establish the relationship between them using the example of "The Makioka Sisters." This research relies on qualitative research methods, specifically secondary sources, journal articles, scholarly papers, and internet resources

შესავალი

ყოველ ერს, მცირე თუ დიდი ისტორიით, ჩანერგილი აქვს მენტალობაში ის ღირებულებები და მორალური კოდექსი, რომელთა ერთობლიობას ჩვენ კულტურას ვუწოდებთ. „ერის კულტურა მისი ხალხის გულიდან და გონებიდან მოდის,“ - ამბობს მაჰათმა განდი.

მსოფლიოს ირგვლივ, კულტურათა მრავალფეროვნებასა და რაობის მრავალფეროვნებაში ექვი არავის შეაქვს. ყოველი მათგანი თავისებურად უნიკალური და გამორჩეულია, თუმცა, ეს არ გამორიცხავს იმ ფაქტს, რომ მათ შორის მსგავსებების მოძებნაც შესაძლებელია. მაგალითად, ის მსგავსება, რომელსაც ამ

ნაშრომში მივაქცევთ ყურადღებას, „ეთნოცენტრიზმი“ და მის მიერ გამოწვეული პრობლემა - „აკულტურაცია“ იქნება. აკულტურაცია არის, კულტურათა ურთიერთქმედების ერთ-ერთი ფორმა და იგი გულისხმობს ერთი კულტურის მიერ სხვა კულტურის ელემენტების შეთვისების, მატერიალური კულტურის, წეს-ჩვეულებებისა და რწმენა-წარმოდგენების ცვლილებათა პროცესს, რომელიც სხვადასხვა სოციო-კულტურული სისტემების უშუალო კონტაქტის დროს მომდინარეობს.

აკულტურაციის საპირწონედ მოვიხსენიებთ ეთნოცენტრიზმს. იგი საკუთარი კულტურის დაყენებას ნიშნავს სამყაროს ცენტრში - ჩვენი შეხედულებები მართებულია და მისაღები, სხვების კი მცდარი და უცნაური. რაც უფრო ღრმად ვეფლობით ეთნოცენტრიზმში, მით უფრო რთულდება ჩვენთვის უცხო კულტურის მიღება, აღქმა და მითუმეტეს - შეთვისება. ამ თვალსაზრისით ეთნოცენტრიზმი წარმოადგენს ბარიერს აკულტურაციის პროცესისა.

ერების მიერ უცხო კულტურების მიმღებლობის სირთულეებზე საუბრისას, ალბათ, პირველ რიგში სწორედ ის ერები გვახსენდება, რომლებსაც ისტორიის გარკვეულ პერიოდებში, პოლიტიკური თუ გეოგრაფიული მიზეზების გამო დანარჩენი სამყაროსგან იზოლირება უწევდათ. „კულტურათა დიალოგის“ შესაძლებლობის არარსებობამ კი მათში აკულტურაციის შიში და აქვე - ეთნოცენტრიზმი ჩამოაყალიბა. არც საქართველოა ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი, გასული საუკუნის ისტორიული რეალობიდან გამომდინარე, ზემოთ აღნიშნული პრობლემა ჩვენ შორისაც დაინერგა. ჩამოყალიბდა სტერეოტიპები და გაგვიჭირდა აკულტურაციის პროცესის მიღება. მსგავს სიტუაციაში მყოფი, არც ისე ცოტა ერის დასახელებაა შესაძლებელი. მათ შორის ყურადღებას უპირველეს იაპონიასა და იაპონელი ერის მდგომარეობაზე გავამახვილებთ.

„იაპონელობა“

მეტ-ნაკლებად ცნობილი ფაქტია ის, რომ იაპონია ედოს ეპოქაში (1603-1868) იზოლირებული იყო დანარჩენი სამყაროსგან, სანამ გენერალ მეთიუ ფერის თაოსნობით, შოგუნს - ტოკუგავა იემოჩის არ აიძულეს საზღვრების გახსნა და ერებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების დამყარება. კანზასის უნივერსიტეტის პროფესორების კვლევა „იაპონელების დამოკიდებულება აკულტურაციასა და კულტურათმორის ურთიერთობებზე“ გვიჩვენებს იმ პრობლემებს, რომლებიც იაპონელი ერის ფსიქოლოგიაში ღრმადაა ფესვგადგმული ჯერ კიდევ იზოლაციის ეპოქიდან. კვლევის მიხედვით, მათი გაურკვეველი/შერეული დამოკიდებულება უცხო ერებისადმი დღემდე გრძელდება. ეს ფენომენი იმდენად ფიქსირებულია, რომ სიტყვის - „მრავალკულტურულობა“ - მნიშვნელობა განსხვავ-

დება იმ გაგებისგან, რომელიც საყოველთაოდაა მიღებული (მრავალკულტურული თანაარსებობა). ნაშრომში მკვლევრები ახსენებენ მცნებას, რომელიც მარტივად აღწერს იაპონელი ერის დამოკიდებულებას ამ საკითხისადმი, ესაა - „იაპონელობა“ (Japaneseness – Nihonjinron), რაც ხაზს უსვამს იაპონიის წარმოჩენას, როგორც „ერთი ერის, ერთი ცივილიზაციის, ერთი ენის, ერთი კულტურისა და ერთი რასის“.

ეს ყველაფერი, არ გვადლევს უფლებას ვთქვათ ის, რომ თავად იაპონელები უარყოფდნენ ან გაურბოდნენ დასავლურ ცივილიზაციას, კულტურასა და მათ მიღწევებს. ბევრი გამოჩენილი ხელოვანი იყო ინსპირირებული ამ ცვლილებებით და დღემდე შთანთქავენ ამ საუცხოო განსხვავებებს, იყენებენ მათ ყოველდღიურობაში და არც კულტურათა შერწყმაზე ამბობენ უარს. ამით ვუახლოვდებით კვლევის მთავარ თემას - ჯუნიჩირო ტანიძაკისა და მის შემოქმედებაში „ნაზი თოვა“ (Sasame Yuki – The Makiyoka Sisters) - კულტურათა დიალოგის გამოძახილს.

თავად ჯუნიჩირო ტანიძაკი XX საუკუნის მწერალი გახლდათ მან წერა 1909 წელს დაიწყო. 20-იან წლებამდე ტანიძაკი ძლიერად იყო გატაცებული დასავლური კულტურით, რაც მის შემოქმედებაზეც აისახა. „ტანიძაკი დაბრმავებული იყო ამ აღტაცებით და იაპონურს აღარაფერს სცნობდა,“ - ამბობს „ნაზი თოვის“ მთარგმნელი - თათია მემარნიშვილი. იგი სწავლობდა „დასავლურ ცეკვებს; ეცვა დასავლური ტანსაცმელი; დაინტერესდა კინემატოგრაფიით და აქტიურად მონაწილეობდა მუნჯი კინოს განვითარებაშიც“. 1923 წლის შემდეგ, მიწისძვრის გამო იგი კანსაის მხარეში დასახლდა და აღმოაჩინა კიოტოს იაპონური ესთეტიკა. მას შემდეგ ტანიძაკის დასავლური ტანსაცმელი აღარასდროს ჩაუცვამს. რა თქმა უნდა, ეს რადიკალური ცვლილება მის მომდევნო შემოქმედებებშიც აისახა. 40-იან წლებში კი იწყება „ნაზი თოვის“ წერა. 1943-44 წლებში, მის გამოშვებას ცენზურა კრძალავდა, თუმცა, სამი წლის შემდეგ იგი სამ ნაწილად გამოიცა და მკითხველების აღფრთოვანებას გამოიწვია. ამ რომანმა გამოხმაურება უცხოურ ჟურნალებშიც პოვა. The New York Times-ის 1957 წლის რეცენზიაში, დონალდ ბარი მას მოიხსენებს, როგორც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ყველაზე მნიშვნელოვან იაპონურ რომანს (Review: 'The Makioka Sisters,' by Junichiro Tanizaki, 1957)

„ნაზი თოვის“ განხილვა

ნაწარმოებში აღწერილია ერთ დროს დიდებული ოჯახის - მაკიოკების - ისტორია. ოთხი დის პირადი ცხოვრება, პერსონაჟების განვითარება და იაპონური ტრადიციული ესთეტიკის წარმავლობის მელანქოლია.

ოთხ დას შორის, ორი უფროსი და - საჩიკო და ცურუკო, დაოჯახებულები არიან. ორი უმცროსი და კი - მათ ბედისწერას ნაწარმოების განვითარებასთან ერთად ცდიან. იუკიკო, რომელიც სრულიად იაპონური ტრადიციების/ყადის ქალბატონია, რთულად აღიქვამს დაოჯახების ამბავს და მთელი ოჯახის მრავალი მცდელობა მისი თანასწორის პოვნისა - კრახით სრულდება. უმცროსი და - თაეკო, სრულიად დასავლური ყადისაა და უხეშად რომ ვთქვათ, რთული თინეიჯერის როლს ასრულებს. მისი გარეგნული და ფსიქოლოგიური მხარე, დებისგან რადიკალურად განსხვავდება და ვესტერნიზებული ჩვევებით ოჯახის „მყუდროებას არღვევს“. დების ეს თვისებები, რომანის სხვადასხვა სიუჟეტში იკვეთება.

შეგვიძლია განვიხილო უფროსი დით - ცურუკო მაკიოკათი დავიწყოთ. სიუჟეტის მიხედვით, მისი მეუღლე - ტაცუო, მამა მაკიოკამ ოჯახის თავად გამოაცხადა. ფაქტია, უძველესი და დიდებული გვარის გაძლოლა მოითხოვს ტრადიციული, მკაცრი იაპონური ხასიათის შენარჩუნებას და ოჯახის შესაბამისად გაძლოლას. ამით აიხსნება ცურუკოს მორჩილი და დამყოლი ხასიათიც მეუღლის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი საცხოვრებლად ტოკიოში გადადიან და თანამედროვე არქიტექტურის სახლში ცხოვრობენ, ცურუკოს - ასევე ტრადიციულად, მელანქოლიური ხასიათი არ იკარგება. იგი სახლს, მამის სახლიდან წამოღებული ძველი და ძვირფასი ნივთებით რთავს, მისი გარეგნული სახეც ტრადიციულ, კობტა იერს ინარჩუნებს (ნაზი თოვა, 2022).

მეორე და - საჩიკო მაკიოკა, იაპონური და დასავლური ტრადიციების გასაყარზე დგას. მართალია, გარეგნულად, ქცევებითა და მორალით ის „ტიპურ ოსაკელ“ ქალად გვევლინება, თუმცა, მისი აზროვნება, გემოვნება და ტოლერანტობა ვესტერნიზაციის მიმართ, ანეიტრალებს ზემოხსენებულს. მისი სახლიც, ძირითადად, იაპონური სტილის იყო, თუმცა დასავლური ელემენტებიც გააჩნდა. საჩიკო უცხოური ენების გაკვეთილებზეც არ ამბობდა უარს (სწავლობდა ფრანგულს) და შესანიშნავ ურთიერთობას ინარჩუნებდა უცხოელ მეზობლებსა და მეგობრებთან (ნაზი თოვა, 2022). საბოლოო ჯამში, მისი პერსონაჟი მკითხველს ერთგვარ კომფორტს უქმნის ამ კულტურათა განსხვავებების დაუსრულებელ ჭიდილში.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ დაუოჯახებლობის მიუხედავად, მესამე და - იუკიკო მაკიოკა, დებს შორის ყველაზე მეტადაა იაპონურ ტრადიციებსა და ეროვნულ ხასიათზე მიჯაჭვული. იგი არასდროს იცვამს ევროპულ ტანსაცმელს, არასდროს უმაღლებს ხმას და არასდროს გამოხატავს ზედმეტ ემოციას. მთელი სიუჟეტი იუკიკოს დაოჯახების ირგვლივ ექცევა, თავად კი ყველაზე „ნაცრისფერი“ პერსონაჟია. მეტიც, იუკიკოსგან ზედმეტი თავისუფლების კრიტიკასაც

ვისმენტ და მის დეპრესიასაც ვხედავთ მშობლიურ სახლთან განშორების გამო. იუკიკოს თავდაჭერილი ხასიათი და მკაცრი მორალურობა დებს შორის თვალშისაცემად გამოირჩევა (ნაზი თოვა, 2022).

იუკიკო მაკიოკას სრულ ანტიპოდად, ყველაზე უმცროსი და - თავეო მაკიოკა გვევლინება. მისი თავისუფლების და დამოუკიდებლობის ჟინით შეპყრობილი ხასიათი ჯერ კიდევ ბავშვობის წლებიდან, ოჯახის იმიჯს პრობლემებს უქმნიდა. მართალია, მასაც, როგორც ნამდვილ მაკიოკას, სენტიმენტების ეპარება და ოჯახის ღრმა პატივისცემაც გააჩნია. თუმცა, იქ, სადაც მისი უდარდელი ცხოვრება ირღვევა და მის სურვილებს ვინმე ან რაიმე ეღობება, თავეო მეამბოხე ხასიათს იძენს და რადიკალური ემოციების გამოჩენასაც არ ერიდება (ნაზი თოვა, 2022). მას მერყევი, თუმცა რადიკალური აზრები აქვს დებთან და სიძეებთან დაკავშირებით, რითაც მის დასავლურ სულისკვეთებას მძაფრად ავლენს.

დების ამ განსხვავებულობის მიუხედავად, ისინი ერთმანეთს აბალანსებენ, არასდროს წყვეტენ ერთმანეთზე ზრუნვას, არც გარდაცვალებული მშობლების ტრფიალი ავიწყდებათ და გულის სიღრმეში ტრადიციების სიყვარულსა და პატივისცემას ინარჩუნებენ - როგორც ნამდვილ იაპონელებს ახასიათებთ. შეიძლება ითქვას, რომ ჯუნიჩირო ტანიძაკის ცხოვრებაში გარდამავალი პერიოდების განსახიერება დებ მაკიოკებში ჩანს. ავტორის შეფარული დამოკიდებულების გამოჩენაც ამის მიმანიშნებელია.

დასკვნა

საბოლოო ჯამში, ჩვენ ვხედავთ, რომ ოთხივე და მერყეობს იაპონურ და დასავლურ ტრადიციებს შორის. მათი ხასიათები, ჩვევები, გადაწყვეტილებები და აზროვნება შესაბამისად იცვლება. ტანიძაკის ეს რომანი კიდევ ერთხელ ნათლად გვაჩვენებს, რომ ერის კულტურა თავისი ხალხის გონებაში ცხოვრობს. აკულტურაცია კი, როგორც პრობლემა ამ შემთხვევაში, გავლენას ახდენს მასზე. ეს ფაქტი სინამდვილედ რჩება იმდენად ნაციონალურ სახელმწიფოში, როგორიც იაპონიაა. მაშასადამე, შეგვიძლია დარწმუნებით ვთქვათ, რომ სხვა კულტურათა პატივისცემის, მათ მიმართ აღფრთოვანების, შესწავლის სურვილისა და ინტეგრირების მიუხედავად, ჩვენი საკუთარი კულტურა ჩვენს რაობაში წარუშლელად დარჩება.

ბიბლიოგრაფია:

1. (2022). In ჯ. ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
2. (2022). In ჯ. ტანიძაკი, *ნაზი თოვა* (pp. 306-308). თბილისი: დიოგენე.
3. Crews, F. C. (2021, April 14). *Tanizaki Jun'ichirō*. Retrieved from Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Tanizaki-Junichiro>
4. *Ethnocentrism Definition*. (n.d.). Retrieved from dictionary.cambridge.org: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ethnocentrism>
5. Miller, J. S. (2009). *Sasameyuki*. Retrieved from japan.literature: https://japan_literature.en-academic.com/344/SASAMEYUKI
6. *Review: 'The Makioka Sisters,' by Junichiro Tanizaki*. (1957, October 13). Retrieved from The New York Times: <https://www.nytimes.com/2021/10/21/books/review/junichiro-tanizaki-the-makioka-sisters.html>
7. Tanizaki, J. (1955, January). *In Praise of Shadows: A Prose Elegy*. Retrieved from The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1955/01/in-praise-of-shadows-a-prose-elegy/641477/>
8. მემარნიშვილი, თ. (2022). ჯუნიჩირო ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
9. ნაზი თოვა. (2022). In ჯ. ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
10. ნაზი თოვა. (2022). In ჯ. ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
11. ნაზი თოვა. (2022). In ჯ. ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
12. ნაზი თოვა. (2022). In ჯ. ტანიძაკი. თბილისი: დიოგენე.
13. ტანიზაკი, ჯ. (1946). In *ნაზი თოვა* (pp. 306-308). Kansai.
14. ტანიძაკი, ჯ. (2022). ნაზი თოვა. თბილისი: დიოგენე.

ქედმაღლობის გამოხატვის ლინგვო-პრაგმატიკული მახასიათებლები მოკლემეტრაჟიან ფილმებში

თედო შარადენიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ევროპული ფილოლოგია, მე - 2 კურსი
ელ-ფოსტა: sharadenidzet@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ნინო დვალიძე**,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ბსუ, სრული პროფესორი*

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, მოკლედ მიმოიხილოს ამპარტავნების ფილოსოფიური თეორიები და დააკავშიროს აღნიშნულ თეორიებთან მოკლემეტრაჟიან მხატვრულ ფილმებში გამოხატული ამპარტავნების ლინგვო-პრაგმატიკული ასპექტები. ნაშრომი ეფუძნება ორი სახის ამპარტავნების თეორიას - ეპისტემიკურსა და მორალურს.

ნაშრომი, ასევე, მიზნად ისახავს გამოკვეთოს ის ფაქტი, რომ ყოველდღიური საკომუნიკაციო დისკურსის მარკერები შესაძლოა, ქედმაღლობის გამოხატვის ძლიერ იარაღად იქცეს.

საკვანძო სიტყვები: პრაგმატიკული, ქედმაღლობა, ეპისტემიკური, მორალური.

შინაარსი

ნაშრომის ორიგინალობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი, ფაქტობრივად, არის ამპარტავნების ენის შესწავლის პირველი მცდელობა, რომელიც ემყარება იმ მოკლემეტრაჟიან დიდაქტიკურ ფილმებს, რომლებიც აღმოცენდნენ Covid-19 - ის პანდემიის პერიოდში და დიდი პოპულარობით სარგებლობენ დღემდე. ასევე, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ემპირიული მასალის შეგროვება 2020 წლიდან მიმდინარეობს, რაც ნიშნავს იმას, რომ შესწავლილი მაგალითების კანონზომიერებები არის მეტწილად სისტემატური.

კვლევა ეფუძნება ოთხი YouTube არხის 200 ფილმს. ესენია: Dhar Mann, Supermission, Totally Studios და Illumiably.

კვლევის მეთოდика მოიცავს ანალიზსა და სინთეზს, კატეგორიზაციასა და თეგირებას.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა თორმეტი ლექსიკური ერთეული, რომლებზეც თამამად შეიძლება ითქვას, რომ პრაგმატიკულად განპირობებულ სიტუაციებში, შესაბამისი პარალინგვისტური მახასიათებლებით, ქედმაღლობის გამოხატვის უნივერსალურ თვისებებს იძენს.

ქედმაღლობის რაობისათვის

ქედმაღლობა არის იარაღი, რომელსაც ხშირად იყენებენ ადამიანის დასამცირებლად სხვადასხვა სფეროში. საინტერესოა, გამოვიკვლიოთ, თუ რა მოტივის გამო მიმართავს ადამიანი ამპარტავნებას, როგორც პრაგმატულად განპირობებულ საკომუნიკაციო აქტს, მოიცავს თუ არა ამპარტავნება უსათუოდ ინტერპერსონალურ კომუნიკაციას და არის თუ არა შესაძლებელი, ქედმაღლობა განვიხილოთ, როგორც ინტერპერსონალური აქტი.

ვალერი ტიბერტიუსი და ჯონ ვოკერი ამპარტავნების ცნების განმარტებას ერთობლივ 1998 წლის სტატიაში - „Arrogance“ - იძლევიან. ეს პრაქტიკულად არის პირველი ოფიციალური ჩანაწერი აღნიშნულ თემაზე (388), რომელშიც ავტორები ამპარტავნებას განიხილავენ, როგორც ცნებას, რომელიც თავის თავში არსებითად მოიაზრებს პირადი ღირებულებებისა თუ შეხედულებების სხვებთან შეფარდებას.

რობერტ რობერტსი და ჯეი ვუდი (2007) იძლევიან ეპისტემიკური ამპარტავნების განმარტებას, რომელიც ტიბერტიუსის და ვოქერის კონცეფციასთან ახლოს დგას. რობერტსი და ვუდი აღნიშნავენ, რომ ამპარტავნება მოიაზრებს ვარაუდს „კონკრეტულ სიტუაციაში გაცდილი ზემდგომობიდან ზოგადადამიანურ ზემდგომობამდე“ (2007:245).

ამპარტავნების მესამე მოდელი მომდინარეობს რობინ დილონისგან, რომელიც გვათავაზობს ორგანოზომილებიან მოდელს. იგი საუბრობს ამპარტავნების

ორ ვარიანტზე: **სტატუსით განპირობებული ამპარტავნება და უსაფუძვლო ამპარტავნება**. დილონი მიიჩნევს, რომ უსაფუძვლო ამპარტავნება არის არაინტერპერსონალური. მსგავსად ტიბერიუსის, ვოკერის, რობერტსისა და ვუდისა, დილონი ზემდგომობის შეგრძნებას ამპარტავნების ცენტრალურ იდეად განიხილავს.

ალესანდრა ტანესენმა ჩამოაყალიბა ეპისტემიკური ამპარტავნების კონცეფცია, რომელიც ამპარტავნების სუსტ ფორმას - სუპერბიას - განასხვავებს ამპარტავნების ძლიერი ფორმისგან - „ინტელექტუალური ამპარტავნებისგან“. ტანესისნი (2021:106-107) აღნიშნავენ, რომ აღნიშნული ორი ფორმა ხშირად ერთმანეთს ძალიან ჰგავს.

დებულება, რომ პრივილეგია და ძალაუფლება მჭიდროდაა დაკავშირებული, ასახულია ხოსე მედინას (2013) ნაშრომში, სადაც იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ეპისტემიკური ამპარტავნება ერთ-ერთი მთავარი „ნაკლია პრივილეგიებული მასებისა“. ამ ყოველივეს მედინა „აქტიურ უმეცრებას“ უწოდებს. მედინას შეხედულებით, ეპისტემიკური ამპარტავნება, ეპისტემიკურ სიზარმაცესა და გონებადახშულობასთან ერთად, ძალაუფლებაში მყოფი პირების უმთავრესი ნიშანია.

ემპირიული მასალის კვლევითი ნაწილი

წამოძახილი „Oh!“ ამპარტავნების დისკურსის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია. მოკლემეტრაჟიანი დიდაქტიკური ფილმების კვლევის შედეგად, შეიმჩნევა, რომ წამოძახილ Oh-ს მედიდური დამოკიდებულების გამოსახატად დიდი ფუნქცია ეკისრება:

— „I think I know what I want to buy. I'll buy this dress.

— **Oh, please.** You're that broke?“

(-მგონი, ვიცი რაც უნდა ვიყიდო. ამ კაბას ვიყიდი.

-აუ, კარგი რა. ასეთი ჯიბეგაფხეკილი ხარ?“)

როგორც ნაწყვეტშია ნაჩვენები, Oh-ს ხშირად მოყვება სიტყვა „please.“ მაგ, Oh please, give me a break. I don't have time for your lecture.” („კარგი რა, გთხოვ, შემეშვი. არ მცალია შენი ჭკუის სწავლებისთვის.“) აღსანიშნავია სიტყვა lecture - ის ხშირი გამოყენება ამპარტავნული დამოკიდებულების გამოსახატად, რასაც ნაშრომის ფორმატიდან გამომდინარე, ვრცლად არ განვიხილავთ. Oh წამოძახილს, ასევე, მრავალ მაგალითში შევხვდებით სიტყვა great-თან. მაგალითად:

„-I am sorry mam, but we could have avoided the trouble if you just respected us.

-**Oh, great.** Now I have to put up with this nonsense.“

(„-ვწუხვარ, მაგრამ ამ ყველაფრის აცილება შესაძლო იქნებოდა, პატივს რომ გვცემდეთ.

-ოჰ, დიდებულია. ახლა ამ სისულელესაც უნდა გავუძლო.“)

Supermission - ისა და Totally Studios - ს ფილმებში ყველაზე მძაფრად იგრძნობა **People of your kind (შენნაირები)** - ის ჭარბი გამოყენება როგორც რასიზმით, ისე დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური ფენის (უსახლკაროების) მიმართ გულგრილობით გამოწვეულ სიტუაციებში. მაგალითად, ისეთ სცენებში, რომლებშიც ფერადკანიანი ადამიანი სტუმრობს პრესტიჟულ რესტორანს ამპარტავანმა მიმტანმა შესაძლოა, უარი განაცხადოს მის მომსახურებაზე.

— „Can I place an order?

— I don't think so.

— Why not?

— Because we don't serve **people of your kind.**“

(-შემიძლია შევუკვეთო?

-არა მგონი.

-რატომ არა?

-იმიტომ, რომ შენნაირებს აქ არ ვემსახურებით.“)

შემდეგი ერთეული, რომელიც თავისი გამოყენების ბუნების გათვალისწინებით სრულიად საპირისპირო მიზანს ემსახურება ამპარტავნების დისკურსში გახლავთ No offence, but (არ გეწყინოს, მაგრამ). აღნიშნული ფრაზის წინააღმდეგობრივი ბუნება მისი პრაგმატიკულად განპირობებული ფუნქციით აიხსნება. მორალური ამპარტავნების იდეით შეპყრობილი გმირი ხშირად მიმართავს მასზე სტატუსით ქვემოთ მყოფ ადამიანს შემდეგი სიტყვებით, მაგალითად:

1) „No offence, but have you looked in the mirror this morning?“ („საწყენად არ ვამბობ, მაგრამ ჩაიხედე ამ დილით სარკეში?“)

2) „I would not be caught dead wearing that. No offence!“ („რომ მომკლა ამას ვერ ჩავიცვამ. არ გეწყინოს.“)

როგორც ბოლო მაგალითებში ვხედავთ, no offence წინადადების ბოლოშიც აქტიურად გამოიყენება. სხვა ერთეულებისგან განსხვავებით, როგორც უკვე აღვნიშნე, ზემოხსენებული განსხვავდება თავისი, თითქოსდა, შერბილებული ტონით, მაგრამ პრაგმატიკული თვალსაზრისით, ამ შერბილებული ტონის მიღმა ქედმაღლობის დიდი, და ხშირ შემთხვევაში, ეპისტემიკური მოტივი იმალება.

მომდევნო საყოველთაოდ გავრცელებული ფრაზა, რომელიც ზემოთ განხილული ერთეულის მსგავსად, ირონიულ მნიშვნელობას იძენს და ქედმაღლობის პრელევანტურ მარკერად განიხილება, არის **for your information (ცნობისთვის)**. როგორც წესი, აღნიშნული ფრაზა თავისი პირდაპირი მნიშვნელობით გამოი-

ყენება დამატებითი ინფორმაციის გადასაცემად, მაგრამ ირონიით მოტივირებული სიტუაციებში იგი ძალიან ხშირად იძენს სარკასტულ ელფერს, როგორც ეს ქვემოთდებარე მაგალითებშია ასახული:

„And for your information, I wasn't fired, I quit. Unlike you...“ („და ცნობისთვის, სამსახურიდან არავის გავუგდივარ. მე თვითონ წავედი, შენგან განსხვავებით.“)

“And for your information, I will never let my daughter go out with some neighbour boy.” („და ცნობისთვის, არასდროს მივცემ უფლებას, ჩემს ქალიშვილს მეზობლის ბიჭთან ერთად იაროს გარეთ.“)

მომდევნო საკმაოდ გავრცელებული მარკერი ამპარტავნების დისკურსისა არის სიტყვა **anyway** (მაინც). იგი მეტწილად გამოიყენება By the way -ს მნიშვნელობით, ან სიტყვა „მაინც“ - ის მნიშვნელობით. თუმცა ე.გ. Inspirational Movies - ში, მას სულ სხვა დატვირთვა აქვს. მისი კონოტაციური ელფერი აღწერს ისეთი ამპარტავნების მატარებელი პიროვნების საქციელს, რომელიც აანალიზებს თავისი ქედმაღლობით გამოწვეული „კრაზის“ არსებობას და თავისი იმიჯის შესანარჩუნებლად სულ სხვა ვინმეს ან რამეს ესხმის თავს.

დავაკვირდეთ მაგალითს:

-I am sorry. But you'll have to take your business elsewhere. We don't welcome that kind of attitude here.

-Fine by me. I will make sure that you will not get a single customer. This place sucks, anyway.“

(-ვწუხვარ, მაგრამ სხვა დაწესებულებაში მოგიწევთ წასვლა. ამგვარ დამოკიდებულებას აქ არ შევეგუებით.

-კარგი, ბატონო. ყველაფერს გავაკეთებ იმისთვის, რომ ერთი მომხმარებელიც კი არ გყავდეთ. რას ჰგავს აქაურობა, მაინც.“)

ამპარტავნების დისკურსი მოკლემეტრაჟიან დიდაქტიკურ ფილმებში უხვადაა წარმოდგენილი ფრაზა **look at you** (შენს თავს შეხედე). საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ გარდა აღნიშნული ფრაზისა, ამპარტავნების ენაში არ გვხვდება სხვა სახის ბრძანებითი ტიპის წინადადებები. მაგრამ, Look at you არის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფრაზა იმ ლექსიკურ ერთეულებს შორის, რომელთა მიზანიც ადამიანის უკიდურესი დამცირებაა. ჩემი აზრით, look at you ბევრად უფრო მეტი ამპარტავნების მატარებელია, ვიდრე ზემოთ განხილული ლექსიკური ერთეულები. მიზეზი ამის უკან შესაძლოა, იყოს ის, რომ ფრაზა თავის თავში მეტწილად მოიაზრებს არა მხოლოდ ქედმაღლობას, არამედ ზიზღს. ეს ბევრად უფრო ნათელი ხდება მაშინ, როცა ფრაზას წარმოთქვამენ დაღმავალი ინტონაციით:

— „Look at you, your life has gone downhill.“ („შენ თავს შეხედე, შენი ცხოვრება თავდაღმა მიემართება.“)

— „Look at you! What your daughter needs is a father who can provide for her, not some janitor earning a minimum wage.“ („შენ თავს შეხედე. შენს ქალიშვილს სჭირდება მამა, რომელიც მას უზრუნველყოფს ფინანსურად და არა მინიმალურ ხელფასზე მომუშავე დამლაგებელი.“)

შემდეგი გავრცელებული ფრაზა, რომელიც ხშირად გვხვდება დიდაქტიკურ ფილმებში ამპარტავნებით მოტივირებული უპატივცემულობის გამოხატვის იარაღი გახლავთ **Well, I mean (ნუ, იცი რა...)**. შესწავლილი ფილმების საფუძველზე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ფრაზა I mean გარდა ახსნა-განმარტებითი ფუნქციისა, ხშირად იძენს სარკასტულ ელფერს. ეს ყოველივე შემდეგი მაგალითებით დასტურდება:

- „And what is wrong with having a small birthday cake? It's the thought that counts, not the price.

- Well, I mean... A person who sees nothing wrong with this cake has to have her vision checked.

(-და რა დაშავდება თუ დაბადების დღეზე პატარა ტორტი მექნება? მთავარია, კეთილი სურვილი და არა ფასი.

- ნუ, იცი რა... ადამიანმა, რომელიც ვერ ხვდება, რატომ არ ვარგა ეს ტორტი, მხედველობა უნდა შეიმოწმოს.“)

ამპარტავნების ენას კიდევ ერთი მახასიათებელი ფრაზა ამდიდრებს. ეს ფრაზა არის Maybe (შესაძლოა), რომელსაც ძალიან ხშირად თან მოსდევს instead of...(ნაცვლად) ან if (თუ). აღნიშნული ფრაზა ფუნქციურად ახლოს დგას სიტყვა some (რაღაც/ვიღაც) - თან. მას ხშირად იყენებენ დაუსაქმებელი ადამიანის მიმართ ქედმაღლური დამოკიდებულების გამოსახატად. შესწავლილ ფილმებში მრავლადაა შემთხვევები, როცა Maybe-ს წინ უსწრებს კავშირი and. რაც შეეხება მის პარალინგვისტურ მონაცემებს, თითქმის ყოველთვის maybe-ს წარმოთქვამენ აღმავალი ინტონაციით -

and m a y b e...

ასევე, უნდა აღინიშნოს სიტყვა actually (რეალურად) - ისა და მეორე პირობითისა და შერეული პირობითის კონსტრუქციის ხშირი გამოყენება აღნიშნულ ლექსკურ ერთეულთან შერწყმით.

მდიდარი მშობელი კაცი ღარიბ ემიგრანტ მშობელს: „And maybe if you focused on more important things in life, you'd actually get ahead.“ („მთავარ საკითხებზე რომ კონცენტრირდე, ეგებ წარმატებისთვისაც მიგედწია ცხოვრებაში.“)

მაღალ პოზიციაზე მომუშავე კაცი ოფისის დამლაგებელს: „And maybe instead of talking my ear off, you can mop the floor somewhere else.“ („და იქნებ ტვინის გაბურღვის ნაცვლად ეს იატაკი სადმე სხვაგან მოგეწმინდა,“)

ამპარტავნების ენის ლექსიკო-გრამატიკული მახასიათებლების კვლევის ამ ფაზამდე, შეგვიძლია, უკვე მტკიცედ განვაცხადოთ, რომ გამოიკვეთა ორი ფართო კატეგორია ქედმაღალი დამოკიდებულების გამოსახატად. ესენია ის ლექსიკო-გრამატიკული ერთეულები, რომლებიც გამოიყენება განსხვავებულ პრაგმატულ კონტექსტში და ისინი, რომლებიც გამოყენებულია პირდაპირი ფუნქციის საპირისპირო სიტუაციაში. მაგალითად, ზემოთ განხილული well... I mean კონსტრუქცია გამოიყენება ბევრ სხვადასხვა სიტუაციაში, მათ შორის, სიამაყის გამოსახატად და ახსნა-განმარტებისთვის. მაგრამ No offense-ის მსგავსი ფრაზები ერთგვარ წინააღმდეგობაში მოდის მის პირდაპირ და კონტექსტუალურ გამოყენებას შორის. რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნე, no offense გამოიყენება სწორედაც რომ შეურაცხყოფის მისაყენებლად. სწორედ ბოლოხსენებულ კატეგორიას მიეკუთვნება ჩვენი შემდეგი მარკერი - excuse me (უკაცრავად), რომლის გამოყენების დიაპაზონიც, ცხადია, სცდება თავაზიანობის ჩარჩოებს და მეტიც, ქედმაღლობის გამოხატვის ერთ-ერთ ძლიერ იარაღად გვევლინება. Excuse me - ს ამპარტავნული ელფერი მეტწილად მის წარმოთქმაში მდგომარეობს, რაც სქემატურად შესაძლოა, ასე აისახოს:

როგორც წესი, ისეთ სცენებში, სადაც Excuse me ქედმაღლური დამოკიდებულების გამოსახატადაა გამოყენებული, მახვილი მოდის C (k) (EXCUSE) ბგერაზე.

ახლა კი დავაკვირდეთ, როგორ გამოიყენება აღნიშნული ფრაზა მაგალითებში.

1) Excuse me! What do you think you're doing? (უკაცრავად, რას აკეთებ?“)

2) Excuse me. I think I'm talking about something important. („უკაცრავად, მე მგონი რაღაც მნიშვნელოვანზე ვსაუბრობ.“)

Excuse me ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში წარმოითქმის კითხვის ინტონაციის კონტურებით, რაც ფრაზის ბოლოში აღმავალ ტონს გულისხმობს.

შემდეგი ფრაზა, რომელიც საკმაოდ დიდი პოპულარობით სარგებლობს არა მარტო მოკლემეტრაჟიან ფილმებში, არამედ ზოგადად სხვა სახის მედიუმშიც, სადაც ამპარტავნული მიდგომის გამოხატვა სურს პროდიუსერს, არის **I don't think so (არა მგონია)**. აღნიშნული წინადადება, რა თქმა უნდა, არ გამოიყენება აზრის გამოხატვისთვის, არამედ პიროვნების დასამცირებლად. ერთი შეხედვით, რთულია, წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ შეიძლება ისეთი „უწყინარი“ ფრაზა, როგორიც არის I don't think so, გახდეს ამპარტავნული ბუნების საჩვენებელი იარაღი. დავაკვირდეთ ქვემოთდებარე მაგალითებს:

1. „Do you have any idea how much this dress costs? I don't think so.“ (აზრზე ხარ, საერთოდ, რა ღირს ეს კაბა? არა მგონი“)

2. Do you even know what you are doing? I don't think so. („იცოც, საერთოდ, რას აკეთებ? არა მგონი.“)

Yeah right (კი აბა) - კიდევ ერთი საინტერესო ერთეულია, რომელიც მოკლემეტრაჟიან მხატვრულ ფილმებში ამპარტავნული ხასიათის გამოსახატად ძალიან დიდ როლს თამაშობს. აღნიშნული ფრაზის გამოყენებისას ხშირად გამოიხატება ეპისტემიკური მოტივებით განპირობებული სკეპტიციზმი, რაც გარკვეულ პარალინგვისტურ მახასიათებლებთან ერთად, ცხადია, ამპარტავნულ იერს იღებს. ქვემოთ მოცემულია მაგალითები, იმისა, თუ როგორ და რა სიტუაციებში გამოიყენება yeah right სამოტივაციო მოკლემეტრაჟიან ფილმებში ქედმაღლობის გამოსახატად.

- „I aced the exam without studying at all.“

- „Yeah right. As if that's even possible. You probably just got lucky.“

(-გამოცდა სწავლის გარეშე ჩავაბარე.“

-კი, აბა. ვითომ ეს შესაძლებელია. ალბათ, უბრალოდ, გაგიმართლა.“)

შემდეგი საინტერესო მარკერი გახლავთ სიტყვა Look (მისმინე; მომხედე), რომელიც გარდა სიამაყისა, ასევე გამოხატავს მბრძანებლურ და მოუთმენელ ტონს.

„Look, I don't have all day to wait for you to catch up.“ („მისმინე, მთელი დღე ვერ დაგელოდები, რომ გაიგო, რას ვამბობ.“)

„Look, I'm the one in charge here. You need to listen to me.“ („მისმინე, აქ მე განვკარგავ ყველაფერს. უნდა მომისმინო.“)

თითოეულ მაგალითში სიტყვა Look გამოიყენება ყურადღების მისაპყრობად ან დომინაციის დასამყარებლად. ტონი და კონტექსტი გადმოსცემს მოუთმენლობას, მორალურ ამპარტავნებასა და შეგრძნებას, რომ თითქოს ადამიანი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ არ აქვს საკმარისი დრო, სხვას დაუთმოს.

ენა რომ მხოლოდ ინფორმაციული ფუნქციით არ გამოიყენება, ეს უკვე კარგად დავინახეთ იმ ენობრივი ერთეულების დახმარებით, რომლებიც ძალაუფლების დინამიკის შექმნას ემსახურება. არანაკლებ ამპარტავნული ელფერი დასდევს ფრაზას „Last time I checked“ (ჩემს ხელთ არსებული ინფორმაციით; როგორც მახსოვს; თუ არ ვცდები). ამ ოთხ, ერთი შეხედვით, „უვნებელ“ სიტყვას ძალიან დიდი ქედმაღლური დამოკიდებულების გამოხატვა შეუძლია საუბრისას, მაგალითად:

1. „Last time I checked, I was the boss around here, so I'll decide what we do next.“ („თუ არ ვცდები, აქ მე ვიყავი ბოსი, ამიტომ მე გადავწყვეტ, რა უნდა გავაკეთოთ.“)

2. „Last time I checked, I was the one with the most experience in this field, so I'll be taking the lead on this project.“ („რამდენადაც მახსოვს, მე ყველაზე მეტი გამოცდილება მაქვს ამ სფეროში, ამიტომ მე ვუხელმძღვანელებ ამ პროექტს.“)

აღნიშნულ მაგალითებში ნათლად ჩანს სხვაზე დომინირების სურვილი. მოსაუბრეები ხაზგასმით გამოკვეთენ თავიანთ ინტელექტუალურ თუ პიროვნულ შესაძლებლობებს ან მიღწევებს. ფრაზა last time I checked აგებულია ერთგვარ ლოგიკურ კონსტრუქციაზე, რაც ნათქვამიდან დასკვნის გამოტანას ან მსმენელს მიანდობს, ან თავადვე ხსნის, თუ რის სადემონსტრაციოდ იყენებს იგი აღნიშნულ ფრაზას. კიდევ ერთი სახალისო ფრაზა, რომლის მსგავსად Last time I checked - ისა, Dhar Mann - ის ფილმებშია გავრცელებული, არის I am outta here (წავედი). ეს ამერიკული სლენგი, ძირითადად, გვხვდება ისეთ სცენებში, რომლებშიც თავგასული თინეიჯერები გამოხატავენ უკმაყოფილებას. როდესაც მდიდარი გოგო მოხვდება მისთვის „შეუფერებელ“ ადგილას ან ვერ მიიღებს იმას, რასაც ელის, იგი ქედმაღლურად დაიყვირებს: I'm outta here. ეს სიტყვები მიანიშნებს, რომ ადამიანი მოცემულ სიტუაციას მიიჩნევს მისთვის შეუფერებლად. მაგალითად:

1. This is ridiculous. I'm outta here. (სასაცილოა, წავედი მე)

2. I can't put up with this anymore. I am outta here. (ამას ვეღარ ვუძლებ უკვე. წავედი“)

დასკვნა

აღნიშნულმა კვლევამ გამოავლინა ამპარტავნების გამოხატვის ემპირიული მასალა დიდაქტიკურ ფილმებში. სისტემატური ანალიზის შედეგად, ცხადი გახდა, რომ ერთი შეხედვით უვნებელი ლინგვისტური ელემენტები სრულიად განსხვავებულ პრაგმატიკულ ფუნქციას იძენს კონკრეტულ სიტუაციებში.

კვლევის შედეგები ხაზს უსვამს ლინგვისტური ცნობიერების მნიშვნელობას ამპარტავნების მედია მანიფესტაციებში. ფილმებში არსებული ლინგვო-პრაგმატიკული ერთეულების შესწავლის შედეგად შევეცადეთ, წარმოგვეჩინა ენასა და სოციალურ დინამიკას შორის არსებული მჭიდრო კავშირი.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა თორმეტი ლექსიკო-გრამატიკული ერთეული, რომლებიც საყოველთაოდ გავრცელებულია ოთხივე YouTube არხის 200 - ივე ფილმში და ხელს უწყობს ქედმაღლური დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას. ეს ფრაზებია: Oh please/great; people of your kind, for your information; anyway, well I mean; and maybe; excuse me; I don't think so; yeah right; look; last time I checked

ერთეული	გამოყენების რაოდენობა			
	Dhar Mann	Supermission	Totally Studios	Illumiably
Oh please/great	23	15	11	9
People of your kind	12	29	13	10
For your information	7	15	19	8
Anyway	20	13	17	11
Look at you	8	5	9	9
Well, I mean...	13	18	22	18
And maybe	26	21	18	17
Excuse me	10	9	12	14
I don't think so	17	16	20	6
Yeah right	13	21	15	7
Look	18	14	10	12
Last time I checked	20	15	12	8

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Alfano, M., Lynch, M. P., & Tanesini, A. (Eds.). (2020). *The Routledge Handbook of Philosophy of Humility*. Taylor & Francis.
2. Medina, J. (2013). *The Epistemology of Resistance: Gender and Racial Oppression, Epistemic Injustice, and Resistant Imaginations*. Oxford University Press.
3. Roberts, R. C., & Wood, W. J. (2007). Humility. In *Intellectual Virtues: An Essay in Regulative Epistemology*. Oxford Scholarship Online.
4. Superson, A. (2004). Privilege, Immorality, and Responsibility for Attending to the 'Facts about Humanity.' *Journal of Social Philosophy*, 35(1), 34–55.
5. Tanesini, A. (2018). Arrogance, Anger and Debate. *Symposion*, 5(2), 213–227.
6. Tiberius, V., & Walker, J. D. (1998). Arrogance. *American Philosophical Quarterly*, 35(4), 379–390.
7. Camp, E. (2011). Sarcasm, Pretense, and The Semantics/Pragmatics Distinction. *Journal of University of Pennsylvania*, 1–48.
8. Yule, G. (1998). *Pragmatics*. Oxford University Press, Inc. Haiman, J. (1998). *Talk Is Cheap: Sarcasm, Alienation, and the Evolution of Language*. Oxford University Press, Inc

იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები თურქეთში

მაია რამიშვილი

ბსუ-ს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის თურქოლოგიის
საგანმანათლებლო საბაკალავრო პროგრამის II კურსის სტუდენტი;

ელ.მისამართი: mairamishvili111@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ემზარ მაკარაძე**

ისტორიის დოქტორი, პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომის კვლევა ეხება იუნესკოს გავლენას თურქეთზე, მოცემულ რეფერატში საუბარია იმაზე, თუ რა არის იუნესკო, რის საფუძველზე დაარსდა ის და რას ისახავს მიზნად მოცემული ორგანიზაცია. ასევე შევხებით იუნესკოს სიაში შემავალი თურქეთის ძეგლების ისტორიებს.

კვლევის აქტუალობა მგომარეობს იმაში, რომ ყოველ წელს იუნესკოს სიაში ემატება ახალი ობიექტები, რაც იწვევს დიდ ინტერესს, როგორც ადგილობრივ მოსახლეობაში, ასევე უცხოელ ტურისტებს შორის.

კვლევის მიზანია, მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით მეტი ინფორმაციის მოძიება და მკითხველამდე მიტანა, ასევე - მათში ინტერესის გაღვივება და ცოდნის გაღრმავება.

ნაშრომი პასუხს სცემს შემდეგ კითხვებს: რა არის იუნესკო? რის საფუძველზე დაარსდა ის? რა არის იუნესკოს მიზანი და როგორ უკავშირდება იუნესკო თურქეთს? რამდენი ძეგლია თურქეთის ტერიტორიაზე იუნესკოს სიაში შეტანილი და ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: იუნესკო, კულტურული ძეგლები, მემკვიდრეობა, თურქეთი.

Abstract

The research of the work deals with UNESCO's influence on Turkey. In the abstract given it is about what UNESCO is, on what basis it was founded and what the aim of this organization is. We will also refer to the UNESCO list stories of Turkish monuments.

The research is relevant to the fact that every year in the objects UNESCO list new objects are added which stirs great interest as local among foreign tourists.

The research aims to provide more information about given issue search and bring readers to them as well as arouse their interest and knowledge deepening.

The work answers the following questions: What is UNESCO and what basis it was founded? What is a purpose of UNESCO and how is UNESCO relates to Turkey? How many monuments are included in UNESCO list on the territory of Turkey, etc.

შესავალი

საუკუნეების მანძილზე ნებისმიერი განვითარებული ქვეყნისთვის საკუთარი კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას არ დაუკარგავს აქტუალურობა. კონსერვაციის საკითხი კულტურული და ისტორიული ფასეულობები, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანაა ნებისმიერი განვითარებული სახელმწიფოსთვის.

ამ განზრახვის პრაქტიკაში განსახორციელებლად ზოგმა სახელმწიფომ უნდა გადალახოს რამდენიმე წინააღმდეგობა, რომლებიც არის მის შიგნით და ასევე - გარეთ.

ურბანიზაცია და მრეწველობის სწრაფი ზრდა, გარკვეულწილად, უარყოფით გავლენას ახდენს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებზე მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. შესაბამისად, არსებობს მოსაზრება, რომ მათი ეროვნულ ჩარჩოებში დაცვა არ არის საკმარისი და ეფექტური. ეს რწმენა მტკიცდება მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გამოწვეული განადგურებებითაც. ომისგან მიღებული ზარალის შესამცირებლად და მათ აღმოსაფხვრელად მიღებულ იქნა სხვადასხვა კონვენცია იუნესკოს ფარგლებში.

იუნესკო არის გაეროს მიერ შექმნილი სპეციალური ორგანიზაცია, რომელიც ფოკუსირებულია შემდეგ საკითხებზე: ხელი შეუწყოს განათლებისა და კულტურის გავრცელებას, მეცნიერების განვითარებას, ასევე, მისი ძირითადი ამოცანებია ის, რომ ქვეყანაში/ქვეყნებს შორის დამყარდეს მშვიდობა და გამართული იყოს საერთაშორისო ურთიერთობის საკითხები. გარდა ამისა მოცემული ორგანიზაცია დიდ ყურადღებას უთმობს ადამიანთა სოციალურ კუთხეს, მათ

თავისუფლებას, პატივს სცემს თითოეული ინდივიდის აზრს განურჩევლად ერისა, რასისა, სქესისა, რელიგიისა და ა.შ.

იუნესკოს ერთ-ერთი ამოცანაა კულტურული ძეგლების კონსერვაცია და მართვა, რაც საკუთარ თავში მოიაზრებს შემდეგი ღონისძიებების ჩატარებას: ა) სხვადასხვა კულტურული ძეგლის იდენტიფიკაციას მათი მნიშვნელობისა და ისტორიისგან გამომდინარე;

ბ) საკითხის საერთო სხდომაზე განხილვას და ამ ძეგლისთვის ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის სტატუსის მინიჭებას;

გ) ძეგლების მოვლისა და დაცვისთვის საჭირო რაოდენობის პერსონის გამოყოფას;

დ) განადგურების პირას მისული ან დანგრეული ნაგებობების რესტავრაციას. ყოველივე ეს ღონისძიება დადებითად აისახება ქვეყნის ინფრასტრუქტურაზე, ამასთანავე, დიდ ინტერესს იწვევს ტურისტებშიც.

იუნესკომ დიდი როლი ითამაშა თურქეთის ეკონომიკასა და კულტურული და ისტორიული ძეგლების/მემკვიდრეობის შენარჩუნებაში. დღესდღეობით თურქეთში შემორჩენილია 21 იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლი.

1. ისტორიული სტამბოლის რაიონი

სტამბოლი, ძველი კონსტანტინოპოლი, არის თურქეთის უდიდესი ქალაქი, ქვეყნის ეკონომიკური, ისტორიული და კულტურული ცენტრი. მარმარილოს რეგიონის ცენტრი - ქვეყნის გეოგრაფიული რეგიონებიდან ყველაზე დასავლეთით. მდებარეობს ევრაზიაში, ბოსფორის სრუტით მარმარილოსა და შავ ზღვას შორის. ქალაქის ევროპული და აზიური ნაწილები ერთმანეთთან დაკავშირებულია ხიდებითა და გვირაბებით; ქალაქი, სადაც 15 მილიონზე მეტი ადამიანი ცხოვრობს. ის ერთ-ერთი ყველაზე მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია მსოფლიოში. სტამბოლში არის მრავალი ადგილი, რომელიც დაცულია იუნესკოს მიერ. ეს არის: ბიზანტიის ოქროს ხანის სიმბოლო - აია სოფია, კონსტანტინეს ტრიუმფალური სვეტი, რომელიც გაიხსნა კონსტანტინოპოლის დაარსების დღეს და დიდი ბაზარი წარმოუდგენელი ზომისა და სხვა.

2. გორემეს ეროვნული პარკი და გამოქვაბულები კაბადოკიაში

ეროვნული პარკი მდებარეობს ქალაქ ნევშეჰირის, ურგუჰსა და ავანოსს შორის და ფართობით მოიცავს 300 კვადრატულ მეტრს. პარკის ჰაბიტატი მოიცავს კლდოვან წარმონაქმნებს, ეროზიის სვეტებს, სხვადასხვა გამოქვაბულსა და ეკლესიას, ასევე მათ ნანგრევებსაც, რომლებიც შემორჩენილია მიმდებარე ტერიტორიაზე. 1985 წელს გორემეს ეროვნული პარკი და კაბადოკიის გამოქვაბული

შეიტანეს იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში. მათი შენარჩუნება მნიშვნელოვანი გახდა როგორც თურქეთისთვის, ასევე - იუნესკოსთვის.

3. დიდი მეჩეთი და საავადმყოფო ქალაქ დივრიგში

ქალაქ დივრიგი, რომელიც მდებარეობს თურქეთში, არის არქიტექტურული კომპლექსი, რომელიც მიმდებარე ტერიტორიაზე პირველი ისლამური ნამუშევარი გახდა. მასში შედის დიდი საკათედრო მეჩეთი და საავადმყოფო. ამ შენობაში ერთბაშად გაერთიანებულია როგორც სიმარტივე, ასევე ფუფუნება და მედიცინაც, სწორედ ეს კონტრასტი წარმოშობს ხიზლს და ინტერესს ტურისტებში და ადგილობრივ მოსახლეობაშიც. გარეგნულად თუკი დააკვირდებით შენობას, ის ძალიან მდიდრულად და ლამაზად გამოიყურება; დიდი მეჩეთი, რომელსაც თავზე ორი გუმბათი აქვს და გარშემო გასაოცარი ფასადი აკრავს, მორთულია ქვის ჩუქურთმებით. ისინი წამოადგენს მთავარ არქიტექტურულ საგანძურს. როგორც გარედან, ასევე შიგნიდანაც ძალიან ძვირფასად არის მორთული, თუმცა სადარბაზოსგან განსხვავებით, მეჩეთის ინტერიერი სრულიად განსხვავდება სალოცავი დარბაზისა და ქვის სარდაფისგან, სადაც არავითარი არქიტექტურული უცნაურობა არ გვხვდება, მიუხედავად ამისა, იუნესკომ გადაწყვიტა, მსოფლიოს კულტურულ საგანძურში შეეტანა იგი, რათა დაცულიყო ეს გამორჩეული სილამაზისა და მომზიდველობის მქონე ისტორიული ძეგლი.

4. არქეოლოგიური აღმოჩენები ნამრით დოღის მთაზე

მთა ნერმუტ დოღი მდებარეობს სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში, ადიამანის სილაში. ეს ტერიტორია საკმაოდ დაშორებულია თურქეთის ძირითადი ქალაქებიდან, ხოლო იქ მისვლის ყველაზე ეფექტური ხერხს წარმოადგენს საჰაერო გადაადგილება. მოცემულ მთაზე არსებული კომპლექსი შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად ნაწილად: აღმოსავლეთი, დასავლეთი და ჩრდილოეთი. ჩრდილოეთი ნაწილი სრულიად განადგურებულია. აღმოსავლეთით არის ზევსის ანტიოქე, ბედის ქალღმერთ ტიქეს სკულპტურები, რომლებიც განასახიერებენ კომაგენეს, აპოლონს და ჰერკულესს. თავები აყრიან და ფეხზე დგანან, გვერდებზე გამოსახულია ლომები და არწივები. მოცემული კომპლექსი საოცარი სანახავია მზის ჩასვლა-ამოსვლის დროს, რადგან მზის შუქის არეკვლის დროს ქანდაკებები იცვლის ფერს, ფორმასა და სახის გამომეტყველებას, ტურისტებში დიდ ინტერესს სწორედ ეს ეფექტები იწვევს; ადგილობრივი მაცხოვრებლების აზრით, ქანდაკებები უცხოპლანეტელებმა ააშენეს.

5. უძველესი ქალაქი იეროპოლისი და ფამუკალეს წყაროები

უძველესი ქალაქი იეროპოლისი და ფამუკალეს თერმული წყლები, რომლებიც შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში, ტურისტებს იზიდავს თურქეთის სამხრეთ-დასავლეთ, დენიზლის პროვინციაში მთელი წლის განმავლობაში. კალციუმის კარბონატით გამდიდრებული მიწიდან ამომავალი წყლები მყარდება და წარმოქმნის კირქვის ტუფის კასკადებს, აუზებსა და ტერასებს. ფამუკალეში მდებარეობს 17 თერმული წყარო, ხოლო წყლის ტემპერატურა იცვლება 35-100 გრადუსამდე. ამ წყლის გამოყენება სასარგებლოა, ისინი დადებითად მოქმედებენ ჯანმრთელობაზე, გამოიყენება რევმატიზმების, კანის დაავადებებისა და ბრონქიტის სამკურნალოდ.

6. უძველესი ქალაქი ქსანთუსი და ლეტონის ტაძარი

ეს არის ქალაქი, რომელიც ადრე წარმოადგენდა ლიკიის დედაქალაქს. აქ ხაზგასმით შეინიშნება ადგილობრივი ტრადიციები, კულტურა და ადათ-წესები, ასევე ელინისტური გავლენის ერთობლიობა, განსაკუთრებით კი მიცვალებულის დაკრძალვის ხელოვნებაში. სამგლოვიარო წარწერები და ფრაზები ძალიან დიდ როლს თამაშობს ლიკიელთა ისტორიისა და მათი ინდოევროპული ენის გასაგებად. ეს უძველესი ქალაქი 1988 წელს შევიდა იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში. ქალაქი მდებარეობს სოფელ ნიკინის მიმდებარე ტერიტორიაზე და უამრავი დაზიანებისა და ნაწილობრივი განადგურების მიუხედავად, მისი მასშტაბები საკმაოდ ფართოა. ქსანტი, ლიკიური ცივილიზაციის ერთ-ერთი უძველესი და უმნიშვნელოვანესი ცენტრია, რომელიც ხშირად ექვემდებარებოდა მტრის ლაშქრობებს, ძარცვასა და აოხრებას, ამის მიუხედავად, მაინც აღდგა ფერფლიდან და ცნობილი გახდა არა მხოლოდ ლიკიაში, არამედ მის საზღვრებს გარეთაც; არქეოლოგიურმა გათხრებმა აღმოაჩინა მოცემული ქალაქის გასაოცარი დეტალები და ნაშთები, რაც დღემდე იწვევს მეცნიერთა გაოცებასა და ინტერესების გაღვივებას.

7. ქალაქი საფრანზოლუ

1994 წლის 17 დეკემბერს, ქალაქ საფრანზოლუს რაიონი შეტანილ იქნა იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში. ეს ადგილი ცნობილია მისი არქიტექტურული ძეგლებით. სტამბოლთან ერთად ის გახდა ერთ-ერთი პირველი დასახლება თურქეთში, რომელიც მთლიანად მოხვდა ხსენებულ სიაში. მოცემულ ქალაქში არის 2000-მდე ისტორიული შენობა, რომელთაგანაც 800-ზე მეტი ოფიციალურად დაცულია ხელისუფლების მიერ. სხვა კარგად შემონახული უძველესი ქალაქებისგან განსხვავებით, ეს ქალაქი ღრმა ხეობაში

მდებარეობს, მისი ამინდები კი არ არის შესაბამისი სასოფლო მეურნეობისთვის, რაც დიდ პრობლემას უქმნიდა მოსახლეობას საკუთარი თავის რჩენაში, ამის მიუხედავად, აქ გადიოდა საქარავნო გზა სტამბოლსა და სინოპს შორის, რის გამოც ეს ქალაქი გადაურჩა ეკონომიკურ კრიზისს და აყვავდა კიდევ.

8. ტროას არქეოლოგიური ძეგლები

ეს ძეგლი იუნესკოს სიაში შეიტანეს 1998 წელს. ტროა ნახსენებია ჰომეროსის გასაოცარ პოემაში „ილიადა“. ის მდებარეობს დარდანელის სანაპიროზე და სულ რაღაც 30 კმ-ით არის დაშორებული ჩანაქალესგან. სრულტე წარმოადგენს სტამბოლისკენ მიმავალ ერთგვარ დერეფანს, რომელსაც ძალიან დიდი სტრატეგიული და ეკონომიკური დანიშნულება გააჩნდა. ძლიერი ქარის გამო იმ დროს დარდანელის სრუტის გადაკვეთა არცთუ ისე მარტივი იყო. მეზღვაურების გემებს ხშირად უწევდათ გაჩერება ტროას ნავსადგურში, რამაც განავითარა ქალაქის ვაჭრობა და შექმნა დიდძალი სიმდიდრე. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლინდა 9 ძირითადი ფენა, რომლებიც უკავშირდება 9 თანმიმდევრულ პერიოდს ტროას ისტორიის შესახებ. 2019 წელს კი აღმოჩენილ იქნა კიდევ ერთი ფენა, რომელიც თარიღდება ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 3600 წლით.

ტროას ცხენი ხის ქანდაკებაა, ლეგენდარული ტროას ომის სიმბოლო. ბოლო გათხრებმა ეჭვი არ დატოვეს, რომ ტროა ანატოლიის ქალაქი იყო.

9. სელიმის მეჩეთი და მისი სოციალური კომპლექსი

სელიმის მეჩეთი წარმოადგენს კვადრატულ მეჩეთს, რომელსაც თავისი ერთი დიდებული გუმბათი და ოთხი წვრილი მინარეთი აქვს; დგას ძველი ოსმალეთის დედაქალაქ ედრინის ტერიტორიაზე. სინანი - ყველაზე ცნობილი მე-16 საუკუნის არქიტექტორთაგან - იყო ამ მეჩეთის დაპროექტებისა და აგების ავტორი. ის თვლიდა, რომ ეს მეჩეთი არაა მხოლოდ ტაძარი, ის, ასევე, არის სილამური სკოლა. ტაძარში არის დახურული ბაზარი, საათის ოთახი, გარე ეზო და ბიბლიოთეკები, სადაც შენახულია საუკეთესო ნამუშევრები. ინტერიერის დეკორაციები იზნიკის ფილების გამოყენებით, შექმნილი მისი წარმოების პიკის პერიოდში, რაც ადასტურებს ხელოვნების იმ ფორმას, რომელიც დღეისთვისაც შეუდარებელია. სტრუქტურა ითვლება ოსმალეთის „კულიეს“ ყველაზე ჰარმონიულ ნიმუშად, რაც კი ოდესმე შექმნილა. მეჩეთი იუნესკოს მსოფლიო კულტურული საგანძურის სიაში 2011 წელს შევიდა.

10. ჩათალჰუიუკის ნეოლითური დასახლება

ჩათალჰუიუკი კულტურული მემკვიდრეობის სიაში შეტანილ იქნა 2012 წელს. ობიექტი კარგად შემონახულ ნეოლითურ დასახლებას წარმოადგენს. არც

ისე დიდი ხნის წინ იგი ითვლებოდა დედამიწის უძველეს ქალაქად, მაგრამ არქეოლოგებმა აღმოაჩინეს უფრო ძველი დასახლება, მაგალითად ცნობილი ბიბლიური იერიქო. თუმცა ეს ხელს არ უშლის ჩათაღპუიუკს ნეოლითის ერთ-ერთი უდიდესი და უძველესი დასახლების სახელწოდების შენარჩუნებაში. ერთი ჰიპოთეზის თანახმად, ჩათაღპუიუკი ინდოევროპელების შესაძლო საგვარეულო სახლია. თუ გადავთარგმნით თურქულიდან ჩათაღპუიუკი ნიშნავს „ჩანგლის ბორცვს“, უფრო ზუსტად კი - ჩანგლის მსგავსი ფორმის მქონე ბორცვს. ის 20 მეტრის სიმაღლეზე დგას და მდებარეობს ორმაგი მწვერვალის, ხასანდაგის, ვულკანისგან დაახლოებით 140 კმ-ში. კონიას პლატო, რომელზეც ჩათაღპუიუკი მდებარეობს, ზღვის დონიდან 1000 მეტრის სიმაღლეზე და არის ტბის ფსკერზე, რომელიც არსებობდა პეისტოცენურ ეპოქაში.

11. ბურსა და კუმალიქიზიკის უძველესი სელჩუკთა საქალაქო და სასოფლო დასახლებები

ბურსა და კუმალიქიზიკის უძველესი სელჩუკთა საქალაქო და სასოფლო დასახლება იუნესკოს სიაში შეიტანეს 2014 წელს. იგი შედგება 8 კომპონენტი-საგან, რომელიც მდებარეობს ქალაქ ბურსაში და მეზობელ სოფელ კუმალიქი-ზიკში, მარმარილოს ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე და იძლევა შესანიშნავ ილუსტრაციას იმპერიის XIV საუკუნეში ურბანული და სასოფლო განვითარების პერიოდზე. იმ დროს ყველაზე თვალსაჩინო ობიექტები იყო სავაჭრო ობიექტები ქარვასლებით, რომლებიც დღემდე შემორჩენილია, ასევე - ყულიეს შენობის კომპლექსები, რომლებიც აერთიანებს მეჩეთებს, რელიგიურ სკოლებს, ღარიბთა საზოგადოებრივ აბანოებს და სამზარეულოებს. აქვეა ოსმალეთის დინასტიის დამაარსებლის - ორჰან ღაზის საფლავი. ბურსას ისტორიული ცენტრის გარეთ არის ნომინაციის კიდევ ერთი საინტერესო კომპონენტი - სოფელი კუმილიქიზიკი - ერთადერთი თითქმის მთლიანად შემონახული სოფელი, რომელიც დედაქალაქის მიწოდების სისტემის ნაწილი იყო.

12. პერგამონი და მისი მრავალმხრივი კულტურული ლანდშაფტი

მცირე აზიის დასავლეთით, მიზიის ისტორიულ მხარეში, მდებარეობს უძველესი ქალაქ პერგამონის ნანგრევები. ეს იყო ოდესღაც პერგამონის სამეფოს ცენტრი, ბერძნული ატალიიდების დინასტიის სამეფო, რომელიც ბატონობდა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-3-მე-2 საუკუნეებში და თავად ქალაქი არსებობდა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-12 საუკუნეში. ატალიიდებმა პერგამონში დააარსეს ანტიკური სამყაროს სიდიდით მეორე ბიბლიოთეკა. ლეგენდები, ასევე, უკავშირებენ პერგამონს პერგამენტის გამოგონებას, ცხოველის ტყავისგან დამზადე-

ბულ საწერ მასალას; ლეგენდის თანახმად, პერგამენტის გამოგონება გამოიწვია იმან, რომ ეგვიპტიდან აიკრძალა პაპირუსის ექსპორტი. პერგამონის ნანგრევები იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში შევიდა 2014 წელს.

13. ეფესი

მცირე აზიის დასავლეთით, ქალაქ სელჩუკთან ახლოს, მდებარეობს ძველი ეფესი, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე I საუკუნეში ეს იყო უძველესი სამყაროს ერთ-ერთი ყველაზე ხალხმრავალი, აყვავებული და ლამაზი ქალაქი. მისი შემოგარენი ჯერ კიდევ ქვის ხანაში იყო დასახლებული. ქალაქს განსაკუთრებული პოპულარობა მოუტანა ამ მხარეში აღიარებულმა ქალღმერთ არტემიდას თაყვანისცემის კულტმა. სწორედ აქ მდებარეობდა ძველი სამყაროს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი - ეფესის არტემიდას ტაძარი, ანუ არტემისიონი. მიუხედავად მისი სილამაზისა, ის არაერთხელ გამხდარა ნგრევის მსხვერპლი, შემთხვევით თუ განზრახ. ყველაზე ცნობილი არის ტაძრის დაწვა, კაცის სახელად ჰეროსტრატეს მიერ. ეფესი იუნესკოს სიაში შეიტანეს 2014 წელს.

14. კულტურული ლანდშაფტი „დიარბაკირის ციხე და ჰევსელის ბაღები“

გამაგრებული ქალაქი დიარბაკირი მდებარეობს მდინარე ტიგროსის აუზის ზემო წელში, ფერდობზე, ეგრეთ წოდებული ნაყოფიერი ნახევარმთვარის ნაწილია. ქალაქი და მისი მიმდებარე ლანდშაფტი საუკუნეების განმავლობაში ვითარდებოდა რიგი თანმიმდევრული ცივილიზაციების გავლენის ქვეშ. დიარბაკირი გახდა მნიშვნელოვანი ცენტრი გარკვეული პერიოდის განმავლობაში და ასე დარჩა რომაული ეპოქის, სასანიდების დინასტიის, ბიზანტიისა და ოსმალეთის ხანაში, ისლამურ პერიოდში და დღემდე არსებობს. ადგილი მოიცავს მთელს უძველეს ქალაქ ამიდას, რომელიც ცნობილია იჩაკლეს სახელით, ქალაქ დიარბაკირის 5800 მეტრის სიგრძის ციხესიმაგრის კედელი აქვს შემორტყმული, ასევე მრავალი ქვის კოშკები და კარიბჭეები აკრავს. იქვეა ჰევსელის ნაყოფიერი ბაღები, რომლებიც მდებარეობს ქალაქსა და მდინარე ტიგროსს შორის და ეს ბაღები მოსახლეობას ამარაგებს საკვებითა და წყლით. 2015 წელს კი ეს ისტორიული ობიექტი შევიდა იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში.

15. არქეოლოგიური ობიექტი ანი

ანის არქეოლოგიური ობიექტი იუნესკოს სიაში შევიდა 2016 წელს. იგი - მდებარეობს ჩრდილო-დასავლეთ თურქეთში, იზოლირებულ პლატოზე, რომელიც გადაჰყურებს ხეობას და ბუნებრივად ქმნის საზღვარს სომხეთთან. ეს შუა

საუკუნეების ქალაქი ინარჩუნებს საცხოვრებელ, რელიგიურ და სამხედრო სტრუქტურას, რომელიც დამახასიათებელია შუა საუკუნეების ქალაქის აგების გეგმებთან. საუკუნეების მანძილზე ანი აშენდა ქრისტიანული და შემდეგ მუსლიმური დინასტიების მიერ. ქალაქი აყვავდა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე X-XI საუკუნეებში, ამ პერიოდში ის გახდა სომხური ბაგრატიდთა სამეფოს დედაქალაქი, აქვე გადიოდა აბრეშუმის გზაც. ქალაქმა ბიზანტიელების, სელჩუკებისა და ქართველების სუვერენიტეტის ქვეშ მნიშვნელოვანი გზაჯვარედინის სტატუსი შეინარჩუნა. მონღოლთა შემოსევებმა და 1319 წლის მიწისძვრამ ქალაქის ნგრევის დაწყებას ხელი შეუწყო. ანი შუა საუკუნეების არქიტექტურის განვითარების ანარეკლია. შენარჩუნებულია რეგიონისთვის დამახასიათებელი ყველა არქიტექტურული თავისებურებების მქონე შენობები.

16. ქალაქი აფროდიზიას არქეოლოგიური ძეგლი

ქალაქი აფროდიზია მდებარეობს თურქეთის ცენტრში, ფამუკალედან სულ რაღაც 40 კილომეტრის დაშორებით. მიუხედავად იმისა, რომ პირველი დასახლებები წარმოიშვა აფროდიზიას ადგილებზე ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-6 ათასწლეულში, ამ ქალაქში არსებობდა კულტი, რომელიც ნაყოფიერებისა და სოფლის მეურნეობის ქალღმერთ კაბელეს მადიდებლები იყვნენ. ქალაქი აფროდიტეს საპატივსაცემოდ არ დაარსებულა, მას სამი განსხვავებული სახელი ჰქონდა. ქალაქის მნიშვნელობა გაიზარდა რომაელების დროს - იმპერატორი იულიო-კლაუდიუს დინასტიის წინაპრებად ითვლებოდა აფროდიტეს ვაჟი - ენეასი. აფროდიზიაში არა მარტო მოქანდაკეები, არამედ მხატვრები და კულტურის სხვა ოსტატებიც იყრიდნენ თავს. რამდენიმე ასეულ წელიწადში ემპარიული დედაქალაქები ამ გზით მიიზიდავს შემოქმედებით ადამიანებს - მათ უბრალოდ მეტი ფული აქვთ. აფროდიზიასი იუნესკოს სიაში შევიდა 2017 წელს.

17. გობეკლი-თეფეს მეგალითური ძეგლი

სამხრეთ-აღმოსავლეთ ანატოლიაში, გერმუშის მთიანეთში მდებარე ეს ადგილი შეიცავს მონუმენტურ მრგვალ და მართკუთხა მეგალითურ ნაგებობებს, რომლებიც ინტერპრეტირებულია, როგორც წინაკერამიკული ნეოლითური მონადირე-შემგროვებელთა ჯგუფის მიერ აშენებული სიმაგრეები 9600-დან 8200 წლებამდე. ეჭვგარეშეა, რომ ეს სტრუქტურები გამოიყენებოდა ლოცვებისთვის, რიტუალებისთვის და შესაძლოა, მსხვერპლშეწირვისთვისაც კი, ასევე დაკრძალვებისთვის. მოცემულ ადგილებზე, ასევე, არის T-ს ფორმის სვეტები, რომლებიც გამოირჩევა ჩუქურთმით და ველური ცხოველების კონტურებით, რასაც სხვა

დატვირთვა გააჩნია. ეს ფაქტები მცირე მიმოხილვას იძლევა მესოპოტამიაში იმდროინდელი მცხოვრები ხალხის შესახებ.

ძეგლები იუნესკოს სიაში შევიდა 2018 წელს.

18. არსლანთეფეს არქეოლოგიური ძეგლები

არსლანთეფეს ბორცვი არის 30 მეტრის სიმაღლის არქეოლოგიური ადგილი, რომელიც მდებარეობს მალაატის დაბლობზე. ამ ადგილზე არსებული არქეოლოგიური აღმოჩენები მიუთითებს ოკუპაციაზე, სულ მცირე, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მეექვსე ათასწლეულიდან გვიან რომის იმპერიამდე. ამ დროს ისტორიაში ყველაზე თვალსაჩინო და აყვავებული იყო გვიანი ქალკოლითური პერიოდი. არსებობს ადრინდელი ბრინჯაოს ხანის მნიშვნელოვანი მტკიცებულებები, ყველაზე ნათლად - სამეფო სამარხების კომპლექსში. შემდეგ არქეოლოგიური სტრატეგრაფია ვრცელდება პალეო-ასურულ და ხეთურ დონეებზე. ობიექტი ასახავს პროცესებს, რა პროცესებმაც გამოიწვია სახელმწიფო საზოგადოების გაჩენა და რთული ბიუროკრატიული სისტემის ჩამოყალიბება ახლო აღმოსავლეთში. აქ აღმოჩენილია განსაკუთრებული საგნები და იარაღები, მათ შორის მსოფლიოში ყველაზე ადრეული ცნობილი ხმლები, რაც მიუთითებს ბრძოლის ხელოვნების ჩამოყალიბებულობაზე ადრეული წლებიდან.

არსლანთეფე იუნესკოს სიაში შეტანილი იქნა 2021 წელს.

19. მეჩეთები ხის სვეტებით ანატოლიაში, ესრეფოღლუს მეჩეთი (ბეიშეჰირი), მაგმუტ ბეის მეჩეთი (კასაბა), ასლანჰანის მეჩეთი(ანკარა), სივრიჰისრის დიდი მეჩეთი, აფიონის დიდი მეჩეთი.

აღნიშნული მეჩეთები წარმოადგენს ხის მეჩეთებს. ეს მეჩეთები ისეთი ოსტატობით არის აგებული, რომ ნათლად ასახავენ იმდროინდელი ხალხის კულტურასა და ცხოვრებას. ისინი ითვლებიან ადგილობრივ კულტურულ ძეგლებად და დაცულია სპეციალური ორგანოების მიერ.

20. გორდიონი

გორდიონი არის ფრიგიის უძველესი ქალაქი, რომელიც მდებარეობს მდინარე სანგარიას მარჯვენა ნაპირზე, მდინარეების - სანგარიასა და კორსუკის შესართავთან. იგი დააარსა ფრიგიის პირველმა მეფემ, გორდიუსმა. გორდიონში პირველი გათხრები ჩატარდა 1900 წელს. შემდგომ გათხრები განახლდა 1951 წლიდან, რა დროსაც არქეოლოგებმა აღმოაჩინეს ტალახისა და თიხის თავდაცვითი კედლები, უამრავი იარაღი, ჭურჭელი და ძვირფასეულობა, რაც მიგვანიშნავს

ნებდა იმაზე, რომ გორდიონი შეძლებული ქალაქი იყო, მაგრამ შემდეგ განადგურდა კიმერიელების მიერ.

იუნესკოს სიაში შეიტანეს 2023 წელს.

21. უძველესი ქალაქი ხათუსა.

უძველესი ხეთების მფლობელობაში მყოფი ციხესიმაგრის ნანგრევები რომელი ცნობილი იყო ხათუსას სახელით, ჩარლზ ტექსიერმა აღმოაჩინა 1834 წელს ანკარასთან ახლოს; 1986 წელს იუნესკოს სიაში შევიდა როგორც მსოფლიოს კულტურული მემკვიდრეობა. ადგილი, სადაც ოდესღაც უზარმაზარი ქალაქის ნაშთები არსებობს, ხეთების გამოჩენამდე იყო დასახლებული. სწორედ მათ ჩაუყარეს საფუძველი ამ ქალაქს ძვ.წ. II საუკუნეში. მისი გრანდიოზული ცივილიზაციის ცენტრი არ ჩამოუვარდებოდა ეგვიპტურს. ქალაქი წარმოადგენდა აუღებელ ბასტიონს, რომელიც დაფუძნებულია მთაში; მთამბეჭდავ მანძილზე შემორტყმულია ციცაბო კლდეებით და ძალიან კარგად არის დაცული, სწორედ ლანდშაფტი განაპირობებდა მოცემული ქალაქის სიმყარეს და მტრებისთვის ძნელად მიღწევადობას. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილია უძველესი თიხის ჭურჭელი, ფირფიტები და სიმაგრეები, რომელიც ნათელს ცხადყოფს ამ ქალაქის მსოფლიოს ცივილიზაციისა და უძველესი კულტურის თანაზიარობას..

დასკვნა

ყოველწლიურად იუნესკოს კომიტეტი იკრიბება სხდომებზე, რომელზედაც განიხილავენ სხვადასხვა პრობლემას და მსოფლიო მემკვიდრეობის დაცვის თვალსაზრისით არჩევენ ახალ ობიექტებს. მოცემული ობიექტების აირჩევა 10 კრიტერიუმის საშუალებით; სწორედ ეს 10 კრიტერიუმი ეხმარება მათ იმაში, რომ მოახდინონ სწორი კლასიფიცირება მსოფლიოში არსებული კულტურული საგანძურებისა.

თურქეთზე, როგორც სახელმწიფოზე და მის ეკონომიკაზე დადებითი გავლენა მოახდინა იუნესკოს მიერ ამ ქვეყნის 21 ობიექტის მსოფლიო კულტურულ მემკვიდრეობის სიაში შეტანამ, რადგანაც, ერთის მხრივ, ამითი გაძლიერდა ძეგლების დაცვა და უზრუნველყოფილ იქნა მათი პირვანდელი სახის შენარჩუნება, მეორეს მხრივ, ვინაიდან ტურისტებში დიდ ინტერესს აღვივებს იუნესკოს სიაში შეტანილი ობიექტები, ქვეყანაში იმატა ტურიზმმა, რაც დამატებით სოლიდურ შემოსავალს ქმნის სახელმწიფოსთვის. ტურისტების რიცხვი კი დღითი დღე

იზრდება, რაც, როგორც უკვე აღინიშნა, დადებითად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკაზე, ეს კი, თავისთავად, აისახება ქვეყნის განვითარების ტემპზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნ. კვარაცხელია, კულტურული ტურიზმი, თეორია და პრაქტიკა, თბ., 2009;
2. მ. ბირჟაკოვი, ტურიზმის თეორია, თბილისი, 2008;
3. მ. მეტრეველი, ტურიზმისა და სტუმარმასპინძლობის საფუძვლები, თბ., 2008;
4. ანტალია და ხმელთაშუაზღვის რეგიონი, თბილისი, 2008;
5. შავი ზღვის რეგიონი, თბილისი, 2008;
6. იზმირი და ეგეოსის ზღვის რეგიონი, თბილისი, 2008;
7. ისტამბოლი და მარმარილოს ზღვის რეგიონი, თბილისი, 2008;
8. გ. აფაქიძე, გ. ფირცხალაიშვილი, ექსკურსიამცოდნეობა, ბათუმი, 2009;
9. ე. მაკარაძე, იუნესკოს როლი კულტურული ტურიზმის განვითარებაში. III საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია. „მდგრადი ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი. ბათუმი, 2012.

გრაკლიანი გორის წარწერები და მათი მნიშვნელობა

სანდრა ხალვაში

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

პროგრამა - ისტორია, II კურსი

ელ.ფოსტა: khalvashisandra1@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - კახაბერ ჯამადაძე

არქეოლოგიის აკადემიური დოქტორი,

ასისტენტ-პროფესორი

აბსტრაქტი

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია გრაკლიანი გორის აღმოჩენები, კერძოდ, ტაძრის ცენტრალურ ადგილას არსებული წარწერა. ძეგლი მდებარეობს აღმოსავლეთ საქართველოში კასპიისა და შავ ზღვებს შორის მოქცეულ ცენტრალურ ადგილზე. სწორედ აქ გადის ორი ზღვის შემაერთებელი ცენტრალური ავტომაგისტრალი. იგი შემოსაზღვრულია ორი მდინარით - თორთლითა და ლეხურით. ავტომაგისტრალის მშენებლობისას არქეოლოგებმა მიაკვლიეს ნამოსახლარს, რომელშიც 11 კულტურული ფენა დაფიქსირდა პალეოლითიდან მოყოლებული ვიდრე ახ.წ IV საუკუნემდე. აქ აღმოჩენილი არტეფაქტები კიდევ ერთხელ ადასტურებს აღმოსავლეთ საქართველოს მაღალგანვითარებას საუკუნეების მანძილზე. ჩანს რომ, აღმოსავლეთ საქართველოს მახლობელ აღმოსავლეთის მეზობელ ქვეყნებთან გაცხოველებული ურთიერთობები ჰქონია. გრაკლიანის გორის უმთავრესი აღმოჩენა წარწერაა, რომლის შესახებ მკვლევართა შორის დღემდე აზრთა სხვადასხვაობაა. მეცნიერთა ნაწილის აზრით, ის დამწერლობის თავისებური სახეა, ნაწილის აზრით კი, ის მხოლოდ ორნამენტია.

საკვანძო სიტყვები: შიდა ქართლი, გრაკლიანი გორა, წარწერა

Abstract

The findings of Grakliani Gora, in particular the inscription in the central place of the temple, are discussed in the presented work. The monument is located in the central place between the Caspian and Black seas in eastern Georgia. It is here that the central highway connecting the two seas passes. It is bordered by two rivers Tortli and Lekhuri. During the construction of the highway, archaeologists traced a settlement in which 11 cultural layers were recorded from the Paleolithic to the 4th century AD. The artifacts

found here once again confirm the high development of Eastern Georgia over the centuries. It can be seen that Eastern Georgia had friendly relations with the neighboring countries of the Near East. The most important discovery of Graklian Gora is an inscription, about which there is a difference of opinion among researcher to this day. According to some scientists, it is a peculiar type of writing. According to some, it is only an ornament.

შესავალი

კაცობრიობის ისტორიის შესასწავლად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არქეოლოგიურ აღმოჩენებს. სწორედ არქეოლოგიური ძეგლები გვცხადებენ, შევისწავლოთ იმ საზოგადოების ყოფა-ცხოვრება, რომელმაც განვითარების მრავალი საფეხური განვლო. წარმოდგენილ ნაშრომში თქვენს ყურადღებას გავამახვილებთ ერთ-ერთ ასეთ მნიშვნელოვან არქეოლოგიურ აღმოჩენაზე. 2007 წელს თბილისი-სენაკის გზატკეცილზე, ამიერკავკასიის ცენტრალურ ადგილზე, გრაკლიანი გორაზე ავტობანის მშენებლობისას შემთხვევით აღმოჩენილ იქნა ძველი არტეფაქტები, რის გამოც სამუშაოებში ჩაერთნენ არქეოლოგები, რომელთაც მიაკვლიეს მნიშვნელოვან ისტორიულ ძეგლს; იგი სტრატოგრაფიულად სხვადასხვა პერიოდის 11 კულტურულ ფენას შეიცავდა ქვის ხანიდან მოყოლებული ვიდრე ახ.წ. IV საუკუნემდე [ვრცლ. იხ. ლიჩელი, 2020: 6]. აღმოჩენილი 11 კულტურული ფენიდან ყველაზე უკეთ შემონახული არის ძვ.წ. II ათასწლეულის მიწურულისა და ძვ.წ. I ათასწლეულის შუა ხანის არქეოლოგიური ნაშთები, კერძოდ: საცხოვრებელი სახლები და სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობები, ასევე დიდი რაოდენობით ტაძრები, სამარხები და ძვ.წ. I ათასწლეულის შუა ხანების არქიტექტურა, რაც გრაკლიანის გათხრებამდე უცნობი იყო საქართველოში. როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, გრაკლიანი გორა განსაკუთრებული წარმართული საკულტო ადგილი უნდა ყოფილიყო და სავარაუდოდ, იგი მისი მიტოვებულ იქნა IV საუკუნეში, რასაც საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელებას უკავშირებენ. ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ საზოგადოებამ ეს ადგილი უარყო, როგორც წარმართული ცენტრი და ორი კილომეტრის მოშორებით მდებარე სამთავისის გორაზე გადავიდა.

გრაკლიანის აღმოჩენებით შესაძლებელი გახდა ძვ.წ. V-IV ს-ის ქართლში დასახლების ფორმებისა და მდგომარეობის მეტ-ნაკლებად სრული სურათის აღდგენა. ასე, მაგალითად: გრაკლიანამდე ჩვენთვის ცნობილი იყო, რომ ამ პერიოდის ქართლის საზოგადოება კულტურის დაქვეითებას განიცდიდა. აქ აღმოჩენილმა არქეოლოგიურმა არტეფაქტებმა კი დაადასტურა, რომ დაქვეითების

კი არა, განვითარების საკმაოდ მაღალ საფეხურზე იმყოფებოდა. გარდა სამეურნეო და საკულტო ნაგებობებისა, საზოგადოების განვითარების მაღალ საფეხურზე მიუთითებს აქ აღმოჩენილი საოჯახო წისქვილები. დასტურდება, რომ ხორბალს ფქვავდნენ ხელსაფქვავებით, რასაც გვაფიქრებინებს გორაზე ასეულობით აღმოჩენილი ასეთი ხელსაფქვაკი. აქედან გამომდინარე, შესაძლებელია, იმის აღნიშვნა, რომ აქ მიწათმოქმედება მეურნეობის ერთ-ერთი მთავარი დარგი ყოფილა [ლიჩელი, 2019: 15].

ძალიან მნიშვნელოვანია, ასევე, ძეგლის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი საბეჭდავები, რომლებიც ქრონოლოგიურად ძვ.წ. V ათასწლეულის მიწურულითა და III ათასწლეულის დასაწყისით თარიღდება. ისინი სამხრეთ მესოპოტამიაში არის დამზადებული და იქიდანაა შემოტანილი [ლიჩელი, 2019 :17]. საბეჭდავების არსებობა, თავისთავად, მიუთითებს ქართლის ურთიერთობას იმდროინდელ ცივილიზებულ ქვეყნებთან.

გრაკლიანის აღმოჩენებს შორის უმთავრესი მაინც ის წარწერაა, რომელიც მიკვლეული იქნა პატარა ნაგებობაში. ნაგებობა კი, სამწუხაროდ, ძვ.წ. V ს-ის შუა ხანებში დაუზიანებიათ და მის ადგილას მოგვიანებით წარმართული ტაძარი აუშენებიათ.

წარმოდგენილ ნაშრომში სწორედ ამ წარწერის მნიშვნელობაზე გავამახვილებთ ყურადღებას.

ძირითადი ტექსტი. გრაკლიანი გორა მდებარეობს კასპის მუნიციპალიტეტში, სამთავისისა და იგოეთის ტერიტორიაზე. ძეგლი სტრატეგიულად მეტად მოხერხებულ ადგილზე მდებარეობს - ტერიტორიულად ესაა ამიერკავკასიის ცენტრალური ადგილი, რომელიც კასპისა და შავ ზღვებს შორისაა მოქცეული. უძველეს დროში აქ გადიოდა ამ ორი ზღვის შემაერთებელი სავაჭრო-საქარავნო გზები. ვითარება არც მომდევნო პერიოდში შეცვლილა და ეს ადგილი თავის სტრატეგიულ მნიშვნელობას დღემდე ინარჩუნებს (ტაბ.I).

უკანასკნელ წლებში ძეგლის მიმდებარე ტერიტორიაზე მაგისტრალის მშენებლობის დროს აღმოჩნდა მეტად მნიშვნელოვანი და საყურადღებო ნამოსახლარის ნაშთები, რომლის ფუნქციონირებაში არქეოლოგების მიერ სტრატეგია-ფიულად დადგენილი 11 კულტურული ფენა გამოიყო. როგორც არქეოლოგიურმა კვლევა-ძიებამ აჩვენა, ამ ადგილზე მოსახლეობა ჯერ კიდევ პალეოლითის ეპოქიდან დასახლებულა და მეტ-ნაკლები ინტენსივობით მომდევნო ეპოქებშიაც აგრძელებს ცხოვრებას. კერძოდ, ძეგლის მთლიანი სტრატეგრაფია შემდეგნაირად გამოიყურება: პალეოლითი, ენეოლითი, ადრე ბრინჯაოს ხანა, გვიან ბრინჯაო-ადრე რკინის ხანა, განვითარებული რკინის ხანა ძვ.წ. VIII-VI სს, ძვ.წ. V-IVსს, ძვ.წ. III-I სს.

ამჯერად წარმოდგენილ ნაშრომში ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ ძვ.წ. V საუკუნის ნაყოფიერების ღვთაებისადმი მიძღვნილ ტაძრის ტერიტორიაზე მიკვლეულ წარწერაზე (ტაბ. II). ამ შენობაში მკვლევრებმა ნაგებობის ცენტრალური საკურთხევლის პოსტამენტზე გამოსახულ წარწერას მიაკვლიეს. მის დათარიღებასა და სახეობაზე მეცნიერთა შორის დღემდე აზრთა სხვადასხვაობაა. ნაწილი აღმოჩენილ წარწერას განიხილავს, როგორც ორნამენტს, მეორე ნაწილი კი (მაგ. ექსპედიციის ხელმძღვანელი - პროფესორი ვახტანგ ლიჩელი და არქეოლოგი - გოჩა კუჭუხიძე) ფიქრობს, რომ საქმე გვაქვს დამწერლობის ნიშნებთან, შესაბამისად, ის წარწერაა და არა ორნამენტი.

წარწერის თარიღის დასადგენად პოსტამენტიდან აღებული იქნა ნიმუში, 5 გრამის ოდენობით და გადაიგზავნა შეერთებულ შტატებში მაიამის ბეტა ლაბორატორიაში. ეს ლაბორატორია აღიარებულია, როგორც მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესოდ და სანდოდ. ლაბორატორიულმა კვლევამ დააზუსტა წარწერის დრო. თუ მანამდე ექსპედიციის წევრები და ექსპედიციის ხელმძღვანელი - პროფესორი ვახტანგ ლიჩელი წარწერას ათარიღებდა არაუგვიანეს ძვ.წ. VII საუკუნით, რადგანაც ამ ტაძარში აღმოჩენილი, შეწირული კერამიკული ნაწარმი არსებობდა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ძვ.წ. XIII საუკუნიდან ძვ.წ. VII საუკუნემდე, მაიამის ბეტა ლაბორატორიამ ეს თარიღი შეცვალა. ახალი კვლევებით, წარწერა განეკუთვნება ძვ.წ. XI საუკუნის მიწურულსა და ძვ.წ. X ს-ის დასაწყისს. წარწერის ასაკზე დამოუკიდებლად მუშაობდა ევროპის კიდევ ორი ლაბორატორია: გრიონინგენის და ციურიხის. ასე რომ, ქართველი, გერმანელი და იტალიელი სპეციალისტები ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად აწარმოებდნენ კვლევას და შედეგი ერთნაირია [ლიჩელი, 2019: 24].

მასალების გაცნობის შემდეგ ჩვენი მოკრძალებული აზრით, გრაკლიანზე აღმოჩენილი წარწერა, ნამდვილად წარწერა უნდა იყოს და არ უნდა წარმოადგენდეს ორნამენტს. თუმცა, აქვე დგება მთავარი და უმნიშვნელოვანესი საკითხი. თუკი ეს დამწერლობის სახეობაა, მაშინ კონკრეტულად, რომელი დამწერლობა უნდა იგულისხმებოდეს? - ესაა ქართული დამწერლობის უძველესი სახეობა თუ სხვა სახის დამწერლობასთან გვაქვს საქმე? ეს საკითხი დღემდე საკამათოა მკვლევართა შორის.

„ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, ქართლის პირველმა მეფემ, ფარნავაზმა, „განავრცო ენაი ქართული“ და „შექმნა მწიგნობრობაი ქართული“. ამიტომ მკვლევართა ნაწილის აზრით, თუ ამ სიტყვებს კარგად დავუფიქრდებით, გავიგებთ, რომ ფარნავაზს კი არ შეუქმნია ქართული ენა, არამედ „განავრცო“ ანუ უკვე არსებული განავითარა და სრული სახე მისცა. გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენ არ გვაქვს ცნობა თავდაპირველი ვარიანტისა, ამიტომ შექმნას ბოლომდე

ფარნავაზს მივაწერთ. გრაკლიანის აღმოჩენა, წარწერა საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ სწორედ ეს დამწერლობა შეიძლება, იყოს ფარნავაზამდე არსებული. „მატიანე შემეცნებათას“ ცნობის მიხედვით, ფარნავაზამდე დამწერლობას წარმართული ტაძრის ქურუმები იყენებდნენ. ფარნავაზმა ეს ანბანი წარმართული ტაძრიდან საერო მოხმარებისთვის გადმოიტანა. გამომდინარე იქიდან, რომ გრაკლიანი წარმართული ადგილია და თან უძველესი დროით თარიღდება, არაა გამორიცხული, რომ ეს ყოფილიყო თავდაპირველი ანბანი [Kuchukhidze, 2023: 129-138].

გრაკლიანის წარწერა სულ 10 ასოსგან შედგება და გამომდინარე იქიდან, რომ ის აღმოჩენილია ტაძრის ცენტრალურ ნაწილში, საქმე უნდა გვქონდეს სარწმუნოებრივ სიტყვასთან ან წინადადებასთან, თან, თუ გავითვალისწინებთ, რომ წარწერა დააზიანა შეწირულმა ფეტვით სავსე ჭურჭელმა, ანუ ეს შესაწირი ადგილი ყოფილა, აქ უნდა იყოს სიტყვები, რომელიც იმდროინდელ თავყვანის-საცემელ კულტს შესთხოვს შეწირულის მიღებას. პროფესორი გოჩა კუჭუხიძე გვაწვდის წარწერის გაშიფვრის შედეგად მიღებულ სიტყვას, - „ზადენ შეჰხეწილჱ“. მან ტაძარში არსებული წარწერა მიაშვავს ასომთავრულ ასოებს, რითაც ცხადი ხდება, რომ გრაკლიანის პოსტამენტზე წერია გრაფემები, რომელთა ფონეტიკური შესაბამისობები არის ქართული ასო ბგერები: „ზ ა დ ნ შ ჰ ხ ე წ ლ ჯ ე“ [Kuchukhidze, 2023: 129-138]. ისტორიული წყაროებიდან ვიცით, რომ ზადენის კერპი ძვ.წ. II-I სს-ში მეფე ფარნაჯომმა აღმართა; ზადენი რომ ქრისტიანობამდე არსებული ქართლის უმთავრესი ღვთაება იყო, არაერთ წყაროში ფიქსირდება, ამიტომ ეს ისტორიული ანალოგიც ლოგიკურად ჯდება, რომ თითქოს, ფარნაჯომმა ძვ.წ. II საუკუნეში აღმართა კერპი, რომელიც მანამდე უკვე ფიქსირდებოდა ქართლის ცხოვრებაში. ვინაიდან გრაკლიანი გორა წარმართული ტაძარია, პროფესორის, გოჩა კუჭუხიძის, მიერ ამოკითხული სიტყვა ზადენ, იმდროინდელ საზოგადოებაში გავრცელებულ კერპს აღნიშნავს. ზადენ, როგორც კერპის სახელი და შეჰხეწილჱ, როგორც შეგვეწიე ან შეიწირე, შეიძლება გავიგოთ და დავაკავშიროთ, რომ იმდროინდელი საზოგადოება მათ ღვთაებას ზადენს სთხოვდა შეწევას და მათ მიერ შეწირული ნაწარმის ან ნივთების მიღებას.

ფეტვით სავსე ჯამმა, რომელიც მოსახლეობამ შესწირა საკურთხეველს, დააზიანა წარწერის ზოგიერთი ასო, განსაკუთრებით დაზიანებულია მარჯვნიდან მე-4 და მე-5 ასო-ნიშანი. თუმცა, როგორღაც მოახერხეს მათი დადგენაც. მე-4 ტერასაზე გათხრების მიმდინარეობისას აღმოჩნდა ქვის ლანგარი, ლანგრის კიდეზე არის შემორჩენილი მოკლე წარწერა იგივე ასოებით, როგორც ცენტრალური საკურთხეველის წარწერა. ეს აღმოჩენა კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ საქმე გვაქვს წარწერასთან და არა ორნამენტთან [ლიჩელი, 2019: 23].

ახალი დამწერლობის კვლევის დროს პირველი ეტაპი, როგორც აღინიშნა არის გრაფემების ანალიზი, გრაფიკული ნიმუში, გრაფიკული ანალიზის დროს გამოიკვეთა, რომ აღმოჩენილი ასო-ნიშნების იდენტური ასოები არსებობს: არამეულში და ფინიკიურში. რაც გასაკვირი არ არის, რადგან არამეელები არიან ის ხალხი, რომელთაც დიდი როლი ითამაშეს დამწერლობის გავრცელებაში მთელ მახლობელ აღმოსავლეთში. წარწერის მარცხნიდან მესამე ასოს არ მოეძებნება ანალოგები, არც არამეულში და არც ფინიკიურში, რაც არქეოლოგებს აფიქრებინებს, რომ ამ შემთხვევაში საქმე არის არამეული დამწერლობის ლოკალურ ვარიანტთან; იმ ვარიანტთან, რომელიც ქართულ ფონეტიკურ მეტყველებასთან იყო მორგებული ქართლის საზოგადოების მიერ, თუმცა - მაღალი ფენების, ქურუმების, მიერ, რადგან იმ დროს მხოლოდ მათთვის იყო დამწერლობა ცნობილი. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ფაქტი ვარაუდის დონეზე არის, საკმაოდ ლოგიკურად ჯდება ფინიკიურისა და არამეულის იდენტურ ასოებთან სრულიად უცხო ასოს არსებობა.

როგორც ვიცით, მსოფლიოში პირველი ანბანური დამწერლობა არის ფინიკიური, რომელიც ძვ.წ .1050 წლით თარიღდება. ფინიკიურის გავლენით შეიქმნა ებრაული დამწერლობა ძვ.წ. X ს, შემდგომ - ბერძნული ძვ.წ. IX საუკუნეში, ლათინური - ძვ.წ. VII საუკუნეში და მას მოსდევს ქართული დამწერლობა, რომელმაც განვითარების რამდენიმე საფეხური განვლო: 1) ასომთავრული, 2) ნუსხური, 3) მხედრული. როგორც ზემოთ აღინიშნა, პირველი დამწერლობის შექმნას ფარნავაზ მეფეს მიაწერენ. ამ მოსაზრებას ეწინააღმდეგებოდა ნიკო მარი და ივანე ჯავახიშვილი. მათ ქართული ანბანური დამწერლობის, ასომთავრულის წარმოშობა რამდენიმე საუკუნით უკან გადაჰქონდათ, ვიდრე ძვ.წ IV საუკუნეა. ივანე ჯავახიშვილის, რამაზ პატარაძის და კიდევ ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, ქართული ასომთავრული ფინიკიურიდან მომდინარეობს და არა ბერძნულიდან (ვრცლ. იხ. გრაკლიანის წარწერა, ანბანური დამწერლობის, მსოფლიოს ერთ-ერთი პირველი ნიმუშია (intermedia.ge), თუმცა, მეცნიერებს იმ დროს დამამტკიცებელი საბუთი არ გააჩნდათ საკუთარი მოსაზრების დასამტკიცებლად. საერთოდაც არაა გამორიცხული, რომ ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრება გამართლდეს და ქართული დამწერლობა ფინიკიურისგან მომდინარეობდეს, რაც შეეხება მსგავსებას არამეულთან, აიხსნება იმით, რომ არამეულიც ფინიკიურისგან მომდინარეობს.

ჩვენი აზრით, გრაკლიანის წარწერა ქართული ანბანური წარწერაა; იმის მიუხედავად, რომ ზოგიერთი ასო არამეულის მსგავსია, გვაქვს განსხვავებული ასოებიც, რომელიც თავისი მოყვანილობით სრულად წააგავს ასომთავრულს და ანალოგი არ მოეძებნება. მსგავსება არამეულთან გასაკვირი არ არის. როცა იწყებ

რაღაც ახალის შექმნას, გჭირდება საფუძველი, რომელზეც დააშენებ შენთვის მორგებულს. ამგვარად, მაშინ გავრცელებული არამეული დამწერლობის სისტემაზე მრავალმა მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყანამ შექმნა საკუთარი დამწერლობა. მაგალითად: ასურეთმა და აქემენიდურმა ირანმაც. აღმოსავლეთ საქართველოშიც გამოყენებული იქნა არამეულის მსგავსი ასოები ქართულ ფონეტიკურ სისტემაზე მორგებული.

მაშ, თუ ძვ.წ. XI საუკუნეში დამწერლობა გვექონდა, რატომ საქართველოს სხვა არც ერთ ტერიტორიაზე არ არის აღმოჩენილი დამწერლობის ნიმუში? ამ კითხვაზე პასუხი ჩვენი აზრით, შემდეგია: ის ტერიტორია, სადაც წარწერა აღმოჩნდა, ეკონომიკურად განვითარებული ადგილი იყო, რასაც გვაფიქრებინებს აქ აღმოჩენილი არტეფაქტები, რომლებიც ქართლის საზოგადოების მაღალი ცივილიზაციის სურათს გვაძლევს. ამ არტეფაქტებზე დაკვირვებით არც ისაა გამორიცხული, რომ ეს საზოგადოება ცდილობდა და იბრძოდა საკუთარი დამწერლობის შექმნისთვის. საზოგადოება, რომელსაც საკუთარი მეტროლოგიური სისტემა ანუ წონის ერთეული გააჩნდა, საზოგადოებას, რომელსაც ჰქონდა საბეჭდავები, კერძო საკუთრების დასაბეჭდად, აღსანიშნავად, დასაღუქად **[ლიჩელი, 2019: 17-20]**. ბუნებრივია, უჩნდება მოთხოვნილება, უფრო მაღალ საფეხურზე ასასვლელად, რომელსაც დამწერლობის შექმნა ერქვა (*ცხადია, ასეთი ადგილის აღმოჩენას დრო სჭირდებოდა - აქ რომ ამჟამად ავტომაგისტრალის გაყვანა არ დაგეგმილიყო, გრაკლიანი გორა ისევ მიწით დაფარულ უბრალო ტერიტორიად დარჩებოდა. დარწმუნებით შეიძლება თქმა იმისა, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ბევრია ისეთი ადგილები, რომლის აღმოჩენაც დროის საკითხია.*). არც ის ფაქტი უნდა დაგვაიწყდეს, რომ იმდროინდელი საზოგადოება ყოველთვის ბრძოლის რეჟიმში ცხოვრობდა. მათ უწევდათ გარკვეული დაპირისპირებები დასამკვიდრებლად, ამავდროულად, დამწერლობის შექმნაზე მუშაობა, სავარაუდოა, საზოგადოების მაღალ ფენაში მიმდინარეობდა, თუნდაც - ტაძრებში, ქურუმების მიერ, შესაბამისად, ყველა ფენისთვის არ იყო ცნობილი და ყველგან ვერც აღმოვაჩენთ მის კვალს. შექმნას ხომ უამრავი დრო სჭირდება, რესურსიც და შესაბამისი ცოდნაც, ასევეა გავრცელებაზეც, რომელსაც ხშირად ხელს უშლიდა ომები, რომელის კულტურასაც აქვეითებდა. ომების შედეგად მოსახლეობა ან არსებობას წყვეტდა ან თავიდან უწევდა ბრძოლა და კულტურის აღორძინება. თუ პირველ მაგალითს გავეყვებით, სადაც მოსახლეობა არსებობას წყვეტს, მაშინ ვითარისწინებთ იმ ფაქტს, რომ იმ ტერიტორიაზე გარკვეული დროის შემდეგ ახალდასახლებულებს თავიდან უწევდათ აღმოჩენა წინა კულტურის ნაშთებისა, რომელსაც განავრცობდნენ და განავითარებდნენ. ხოლო თუ, უბრალოდ, ომის შემდგომ დაზარალებულ მოსახლეობას განვიხილავთ, რომელმაც დაქვეითება

განიცადა, უნდა გავთვალისწინოთ ის ფაქტი, რომ მათ გარკვეული დრო სჭირდებათ ფეხზე მყარად დასაგდომად და ყველაფრის თავიდან დასაწყებად.

აქვე ყურადღებას ვამახვილებ ადგილზე, სადაც წარწერა აღმოჩნდა. ძვ.წ. V საუკუნეში დაზიანებული ნაგებობის ადგილას მოსახლეობა აგებს მცირე ზომის ტაძარს, რომლის სიგანე 6 მეტრია. ამ ტაძარში ფიქსირდება ძვ.წ. X-XI სს-ის წარწერა. წარწერაზე არ შეინიშნება არც გადაშლის ან ახლის ჩანაცვლების კვალი. ანუ ამ საზოგადოებას ძვ.წ. XI საუკუნიდან მოყოლებული საკუთარი დამწერლობა გააჩნდათ, რომელსაც ინარჩუნებდნენ ტაძარზე ამოკაწვრით. ის რომ ყოფილიყო ორნამენტი, საუკუნეების განმავლობაში არ იქნებოდა შენარჩუნებული იქ მცხოვრები საზოგადოების მიერ, რომლებიც ფაქტია, მას უფრო ხილდებოდნენ. თუ ორნამენტია, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, როცა იმდროინდელი ადამიანები ხვეწდნენ საკუთარ ცხოვრებას, გარკვეულწილად, ახალი ორნამენტები შეიქმნებოდა, რომელიც იმ ძველს ჩაანაცვლებდა, რაც დაფიქსირებული არ არის.

ყურადღების მიღმა არ უნდა დავტოვოთ მეორე წარწერაც, კერძოდ, დასავლეთის საკუთხეველზე შემორჩენილი სამი გრაფემა. ეს წარწერა დაზიანებულია და მხოლოდ წინადადების ბოლო ნაწილი ჩანს. წინანადება, სავარაუდოდ, იწყებოდა ჩრდილოეთის კედლიდან, რომელიც დასავლეთისკენ უხვევდა და სამხრეთით სრულდებოდა. ვახტანგ ლიხელის მოსაზრებით, საქმე გვაქვს ჩრდილო დასავლეთ სემიტური დამწერლობის ერთ-ერთ ვარიანტთან [ლიხელი, 2019: 21]. ჩრდილოეთის კედლის გასწვრივ ამდგვარი ასო-ნიშნების ფრაგმენტებია აღმოჩენილი, მაგრამ იმდენად დაზიანებული, რომ რეკონსტრუქცია ვერ მოხერხდა. ჩვენ არ ვიცით წარწერის დანარჩენი ასო-ნიშანი, რომელიც შესაძლოა, ქართული ყოფილიყო, ქართულ ფონეტიკას მორგებული. ზოგადად, სემიტური დამწერლობა ძვ.წ. XVII საუკუნეში ეგვიპტური იეროგლიფების ზეგავლენით იქმნება. პროტო-სემიტურიდან არის წარმოქმნილი ფინიკიური დამწერლობაც. ვინაიდან წარწერას ვერ აღვადგენთ, მხოლოდ ვარაუდები რჩება, რისი დამტკიცებაც, შესაბამისი ფაქტის გარეშე რთულია, მაგრამ, ცხადია, რომ ამ ტერიტორიაზე მიმდინარეობდა დამწერლობის შექმნის მცდელობები და უნდა გავითვალისწინოთ, რომ თუ თვალწინ გვაქვს ფაქტი, რომელიც გვიჩვენებს, რომ მეორე წარწერა ისე არის დაზიანებული, ვერ ხერხდება აღდგენა, რატომ გამოვრიცხავთ არსებობას წარწერებისა, რომლებიც სწორედ ამგვარად დაზიანდა და ჩვენამდე ვერ მოაღწია? ან ჯერ კიდევ არ არის აღმოჩენილი...

დასკვნა

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გრაკლიანი გორის აღმოჩენა ეპოქის უმნიშვნელოვანესი აღმოჩენაა. აქ გამოვლენილი 11 კუტურული ფენა ცხადყოფს აქ საზოგადოების უწყვეტ ცხოვრებას. მათ მიღწევებს ცივილიზაციის განვითარებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს. გრაკლიანის აღმოჩენები - არტეფაქტები, ხუროთმოძღვრება, ტაძრები, ნივთები, რომელსაც უშუალო კავშირი აქვს გარე საზოგადოებასთან, ცხადყოფს ქართველი ხალხის ურთიერთობას იმ დროინდელ ცივილიზებულ ქვეყნებთან. ეს საზოგადოება ცივილიზაციის არანაკლებ მაღალ საფეხურზე იმყოფებოდა. აღმოჩენები ანგრევს მითს ქართლის დაქვეითების შესახებ. ბოლოს კი წარწერები, მისი მნიშვნელობა და აღიარება ცვლის მსოფლიო დამწერლობის სურათს. გრაკლიანის წარწერის გაშიფვრაზე უამრავი მეცნიერი მუშაობს, როგორც ქართველი, ისე უცხოელი; მუშაობის პროცესში გამოიკვეთა, რომ ეს ნამდვილად წარწერაა და არა - ორნამენტი და თან ქართველური წარმოშობის წარწერაა. გრაკლიანი გორაზე სამუშაოები გრძელდება, მეცნიერებიც ისევ მუშაობენ ამ წარწერის სრულყოფილად გაშიფვრაზე, რასაც დიდი დრო სჭირდება. თუმცა, თუ დადასტუდება, რომ ეს არის ქართული წარმოშობის უძველესი დამწერლობა, ეს საქართველოს და მსოფლიო ისტორიაში ბევრ რამეს ცვლის, პირველ რიგში, საქართველოს ისტორიაში. დამწერლობა ეს არის ცივილიზაციის ყველაზე მაღალი ნიშანი, წერა-კითხვის ცოდნაზე მაღალი კრიტერიუმი ცივილიზაციისა და საზოგადოების ისტორიაში არ არსებობს. გრაკლიანი გორა საშუალებას გვაძლევს, ვისაუბროთ, რომ ჩვენ, ქართველებს, უკვე დოკუმენტურად დადასტურებული გვაქვს ის, რომ საქართველოში ინტელექტის ყველაზე მაღალ დონეს, დამწერლობას აქვს 3000 წლის ისტორია. რაც შეეხება მსოფლიო ისტორიას, გრაკლიანის წარწერის აღმოჩენამდე ყველაზე ჩრდილოეთით მდებარე წარწერად ითვლებოდა დასავლეთ ირანში ურმის ტბის ნაპირზე არსებული ბუკანის არქეოლოგიური ძეგლი, დღეს კი დამწერლობის ნიმუშის აღმოჩენამ გადმოინაცვლა საქართველოში [ლიჩელი, 2019:25].

კვლევები გრძელდება და მისი დასრულების შემდეგ ნათელი მოეფინება ქართლის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ამ წარწერების ისტორიასა და მნიშვნელობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **ლიჩელი, 2017:** ლიჩელი ვ., 2017 წელს გრაკლიან გორაზე ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების მოკლე ანგარიში., - 2017 წელს ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების, მოკლე ანგარიშების კრებული,“ თბილისი, 2018; გვ. 12-24.
2. **ლიჩელი, 2011:** - ლიჩელი ვ., გრაკლიანი გორა, სამაროვნები, თბილისი, გვ. 1-6.
3. **ლიჩელი, 2019:** - ლიჩელი ვ., საუკუნის აღმოჩენა გრაკლიანი გორა// საჯარო ლექციები მეტი, ვიდრე ინფორმაცია“, თბილისი, 2019, გვ. 5-26.
4. **Tetruashvili, 2019:** - Late Bronze – Early Iron Age and Achaemenid Period Grinding Stones from Grakliani Hill (Based on Typological and Use-Wear Study, Georgia
5. **Kuchukhidze, 2023:** - Kuchukhidze G., Again, about Grakliani Images//The XXXVI International Scientific Symposium “Multidisciplinary Studies of the Turkish World”. Dedicated to the 125th anniversary of the famous Turkologist Amin Abid Gultekin. Proseeding Book. **Eskishehir, pp. 129-138**

ინტერნეტრესურსები:

- გრაკლიანი გორის დიდი აღმოჩენა - 300 ათასი წლის უწყვეტი ნამოსახლარი (intermedia.ge)
- „გრაკლიანის წარწერას მსოფლიო დამწერლობის ისტორიის შეცვლა შეუძლია“ (for.ge)

I

1. გრაკლიანი გორა. I ტერასა (გზის მარცხნივ); III, IV და V ტერასები (გზის მარჯვნივ; II ტერასას კვეთს საავტომობილო მაგისტრალი).

2. გრაკლიანგორა. I ტერასა (გზის მარცხნივ)

1. გრაკლიანგორის წარწერა

2. გრაკლიანგორის წარწერის რეკონსტრუქცია

ფინეთ-რუსეთის ურთიერთობები XX საუკუნის 40-იან წლებში და მისი გავლენა ორი სახელმწიფოს პოლიტიკაზე თანამედრო ეტაპზე

ირაკლი დიასამიძე

ბსუ, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,
ისტორიის მესამე კურსი

ელ-ფოსტა: diasamidzeirakli03@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ხათუნა დიასამიძე**

ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის

დეპარტამენტის ასოც. პროფესორი

ანოტაცია

ნამშრომში განხილულია ფინეთ-რუსეთის ურთიერთობები XX საუკუნის 40-იან წლებში და მისი გავლენა ორი სახელმწიფოს პოლიტიკაზე თანამედროვე ეტაპზე. ყურადღება გამახვილებულია რუსეთის იმპერიალისტურ ზრახვებზე და ფინელი ხალხის ბრძოლაზე თავისუფლებისთვის. პარალელი გავლებულია „რუსეთ-უკრაინის ომთან“.

ჩემი მიზანია, ობიექტურად წარმოვაჩინო ორი ქვეყნის ინტერესები, მათი საგარეო პოლიტიკის განმსაზღვრელი მოტივები და მიზნები; აქცენტი გავაკეთო იმ მიზეზებზე, რაც განაპირობებდა რუსეთის იმპერიის და შემდეგ საბჭოთა კავშირის მისწრაფებას, დაემყარებინა კონტროლი ფინეთზე, ისევე როგორც იმ „საფრთხეზე“, რაც რუსი სახელმწიფო მოღვაწეების მტკიცებით, მუდმივად მოდიოდა დამოუკიდებელი და თავისუფლების მოყვარული ფინელი ხალხის მხრიდან.

მოვლენების შეფასების დროს ვიქნები მაქსიმალურად ობიექტური და შევეცდები ჩემი პირადი აზრები სხვადასხვა საკითხთან მიმართებაში გავამყარო შესაბამისი არგუმენტებით, სტატისტიკითა და ფაქტებით.

Abstract

The work discusses Finnish-Russian relations in the 40s of the 20th century and its influence on the politics of the two states at the present stage. The focus is on Russia's imperialist intentions and the Finnish people's struggle for freedom. A parallel is drawn with the "Russia-Ukraine war".

My goal is to objectively present the interests of the two countries, the determining motives and goals of their foreign policy; I will focus on the reasons that led to the desire

of the Russian Empire and then the Soviet Union to establish control over Finland, as well as the "threat" that Russian statesmen claimed was constantly coming from the independent and freedom-loving Finnish people.

When evaluating events, I will be as objective as possible and I will try to support my personal opinions on various issues with relevant arguments, statistics and facts.

შესავალი

ფინეთის ისტორიულ განვითარებაზე განსაკუთრებული გავლენა მოახდინა ორმა მეზობელმა სახელმწიფომ - შვედეთმა და რუსეთმა. XII საუკუნიდან XIX საუკუნის დასაწყისამდე ფინეთის ტერიტორიაზე, ფაქტობრივად, მხოლოდ შვედეთი იყო გაბატონებული. ფინეთში შვედეთის ყოფნა არანაირად არ შედიოდა რუსეთის იმპერიულ ინტერესებში, რის გამოც დაპირისპირება ორ დიდ სახელმწიფოს შორის პერიოდულად მძაფრდებოდა.

XVIII საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა ე. წ. „ჩრდილოეთის კავშირი“, რომელშიც საქსონია, დანია-ნორვეგიის სამეფო და რუსეთის იმპერია შევიდა. კავშირი ანტიშვედური ხასიათისა იყო, რაც ავტომატურად მოიაზრებდა ომის გაჩაღებას კარლოს დიდის სახელმწიფოს წინააღმდეგ, რომელსაც გაბატონებული მდგომარეობა ჰქონდა მოპოვებული ბალტიის ზღვაზე, ასევე - ლიფლანდიის, ესტლანდიის და ინგერმანლანდიის მიწებზე“. ისტორიაში აღნიშნული ომი „ჩრდილოეთის ომის“ (1700-1721) სახელით არის ცნობილი.

ომის საწყის ეტაპზე მოკავშირეებმა სერიოზული წარუმატებლობა განიცადეს. რუსები დამარცხდნენ ნარვასთან ბრძოლაში; საქსონიის მიერ რიგის ალყით ალების მცდელობა კრახით დასრულდა; დანიელები კი თავდაცვითი ბრძოლების წარმოებაზე გადავიდნენ. შვედეთმა მალევე გამოთიშა დანია ომიდან, რის შემდეგაც ის და რუსეთი პირისპირ აღმოჩნდნენ. ომის ღმერთი ხან ერთ სახელმწიფოს სწყალობდა, ხან - მეორეს, თუმცა პოლტავის ბრძოლის შემდეგ სასწორი პეტრე პირველის მხარეს გადაიხარა, რამაც რუსეთის მოკავშირეებს კონფლიქტში ხელახლა ჩართვის შესაძლებლობა მისცა. ომის დროს რუსეთმა დაიკავა ფინეთის ტერიტორია. ნიშტადტის საზავო ხელშეკრულებით რუსეთმა მიიღო ბალტიისპირეთი და ინგერმანლანდია.

შვედებისთვის ზავის პირობები მიუღებელი აღმოჩნდა. მათ ორჯერ სცადეს XVIII ს-ის 20-იან წლებში დაკარგული მიწების შემოერთება. სირთულეების მიუხედავად, რუსეთის იმპერატორმა ელისაბედმა მოახერხა შვედების ხელახლა დამარცხება და ფინეთის მიწის ხელახლა დაკავება.

პერიოდული წარმატებების მიუხედავად, XIX საუკუნის დასაწყისისთვის ფინეთი კვლავ შვედეთის დაქვემდებარებაში იყო, როდესაც 1808 წელს რუსეთსა და შვედეთს შორის მორიგი ომი გაჩაღდა. დაპირისპირებიდან გამარჯვებული იმპერატორი ალექსანდრე პირველი გამოვიდა. რუსეთმა შემოიერთა სრულად ფინეთის ტერიტორია და ასევე შვედეთის ერთ-ერთი პროვინცია. აღნიშნული ომის დასრულების შემდეგ შვედეთმა, როგორც რუსეთის კონკურენტმა სახელმწიფომ, შეეცა ბრძოლა.

1809 წლიდან ფინეთი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა, რაც XX საუკუნის დასაწყისამდე გაგრძელდა. რუსეთის იმპერატორმა, ალექსანდრე პირველმა (პოლონეთის მსგავსად), ფინეთთან მიმართებაში მოქნილი პოლიტიკის განხორციელება სცადა. პირველად ფინეთის ისტორიაში ფინელმა ხალხმა საკუთარი სახელმწიფო მიიღო. იგი სამეფოს სტატუსით, როგორც ცალკე სახელმწიფო რუსეთის იმპერიაში შევიდა.

გარდა ამისა, ალექსანდრესგან მან სეიმი-პარლამენტი (1809) და საკუთარი კონსტიტუცია მიიღო. რუსეთის მმართველმა ფინელი ხალხის გულის მოგება პეტრესა და ელისაბედის დროს წართმეული მიწების უკან დაბრუნებით სცადა. ყველაზე საინტერესო ის არის, რომ თავად რუსეთს არ ჰქონდა არც სეიმი და არც საკუთარი კონსტიტუცია. ფინელი ხალხის განსაკუთრებულ სტატუსზე მიუთითებს, ასევე, დეკაბრისტების უკმაყოფილება, რომ ფინელი ხალხი უფრო მაღლა იდგნენ, ვიდრე რუსები (მსგავსი პრეტენზიები მომავალ დეკაბრისტებს მალე, ასევე, ახლად მიერთებულ პოლონეთთან მიმართებაშიც გაუჩნდათ).

სახელმწიფო ენა ფინეთში შვედური და ფინური იყო. ალექსანდრე მესამემ დაამატა რუსული, ხოლო წინა ორი არანაირ შევიწროებას არ განიცდიდა. რუსი იმპერატორების „სწორად“ გათვლილმა პოლიტიკამ დადებითი გავლენა იქონია ფინელების პირად დამოკიდებულებაზე რუსეთის ჯერ - ერთი და შემდეგ მეორე იმპერატორის (ალექსანდრე I-ისა და ალექსანდრე II-ის) მიმართ, თუმცა მოვლენების შემდგომმა განვითარებამ აჩვენა, რომ ფინელები არ აპირებდნენ სამუდამოდ დარჩენას რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში.

ბოლშევიკები ფინეთში და სამოქალაქო ომი

1917 წელს რუსეთში მომხდარ თებერვლის ბურჟუაზიულ და ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციებს სერიოზული ცვლილებები მოჰყვა ფინეთის შემთხვევაშიც. 1917 წლის 6 დეკემბერს ფინეთის საკანონმდებლო ორგანომ ქვეყნის დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. მოკლე დროში, რუსეთის საბჭოთა ხელისუფლების პარალელურად, სხვა არაერთმა სახელმწიფომ აღიარა მისი სუვერენ-

ნიტეტი. ასე დაიწყო დამოუკიდებელი ფინეთის რესპუბლიკის ისტორია. თუმცა, როგორც ირკვევა, ყველაფერი ისე მარტივად არ იყო, როგორც ერთი შეხედვით ჩანდა.

ფაქტია, რომ ლენინს ფინეთთან დაკავშირებით საკუთარი მოსაზრებები გააჩნდა. ბოლშევიკების ლიდერის ლოგიკა ფინეთთან დაკავშირებით შემდეგში მდგომარეობდა - ფინელები ხდებოდნენ დამოუკიდებლები, მაგრამ მთავრობა იმ პოლიტიკური ძალით უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი, რომელიც საბჭოთა კავშირის მიმართ ლოილურად იქნებოდა განწყობილი და მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობას დაამყარებდა მასთან.

რა სურდათ ფინელ ხალხს, დამოუკიდებლობა თუ რუსეთის ხელქვეითობა? „ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ფინელი ხალხის დაკმაყოფილება, რომელიც ჯერ არა გამოყოფას, არამედ მხოლოდ ფართო ავტონომიას მოითხოვს,“ - წერდა ლენინი (Ленин, 1925:199).

ფინეთში იქნებ იყვნენ ადამიანები, რომელთა დადებითი განწყობა ბოლშევიკების მიმართ თვალში საცემი იყო, მაგრამ თუ რუსეთი ბოლშევიკი ლიდერების (ლენინი, სტალინი და ტროცკი) სიმწირეს არ განიცდიდა, ფინეთში ასეთი აქტიური და შეუპოვარი ბოლშევიკი ლიდერის პოვნა ვერ მოხერხდა.

ფინეთში წითლებს ჰქონდათ თუ არა დასაყრდენი, პასუხის პოვნა ფინეთში 1918 წლის ზამთარში გაჩაღებულ სამოქალაქო ომშია შესაძლებელი. ცნობილია, რომ მიმდინარე ომში წითლების ლიდერი მიხეილ სტეპანის ძე სვერშნიკოვი და თეთრების ლიდერი კარლ გუსტავ მანერჰეიმი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ წითლებმა დედაქალაქის დაკავებაც კი შეძლეს, გერმანელების მიერ თეთრებზე გაწეულმა დახმარებამ რეალურად გადაწყვიტა ომის ბედი. ზოგიერთი ფინელი ბოლშევიკი საბჭოთა რუსეთში გაიქცა, ნაწილი კი (10 000-12 000) ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ პირდაპირ ლიკვიდაციას დაექვემდებარა.

„ამხანაგებო, ჩვენ მის (ფინეთის) დაკარგვას ვერ შევძლებდით, რადგანაც ის არც არასოდეს ყოფილა ჩვენი საკუთრება. თუ ჩვენ შევძლებდით მის შენარჩუნებას ძალისმიერი მეთოდებით, ეს სრულიადაც არ ნიშნავდა იმას, რომ ჩვენ მას მოვიპოვებდით“ (ჯულაშვილი, „ფინეთის დამოუკიდებლობაზე“, ჟურნ. „პრავდა“, მოსკოვი, 1917). აღნიშნულ ეტაპზე ფინეთის საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას რუსი ბოლშევიკები როგორმე უნდა შეგუებოდნენ.

საზღვრების საკითხი და ურთიერთობების დალაგება

საბჭოთა კავშირსა და ფინეთს შორის საზღვრის საკითხის მოგვარება უმნიშვნელოვანეს ამოცანად გამოცხადდა. ფინეთი პრეტენზიას აცხადებდა კარელიაზე და ლენინგრადის ოლქზე. გეოგრაფიულად კარელია ვრცელი, თეთრ

და ბალტიის ზღვებს შორის მოქცეული ტერიტორია იყო. ამ ტერიტორიის მიღება სურდა კ. გ. მანერჰეიმს. „1918 წლის განმათავისუფლებელი ომის დროს მე ვუთხარი ფინელ და ბეგომორის კარელიელებს, რომ ხმაღს მანამ არ ჩავაგებ ქარქაშში, ვიდრე ფინეთი და აღმოსავლეთ კარელია თავისუფალი არ გახდება...“ - ეწერა მანერჰეიმის მიერ 1941 წელს გაცემულ ბრძანებაში (Маннергейм, приказ N3 1941).

ცნობილია, რომ ეს ტერიტორია არასდროს შედიოდა ფინეთის სამეფოს შემადგენლობაში, მაგრამ აქ ცხოვრობდნენ კარელები, რომლებიც ფინელების მონათესავე ხალხად ითვლებოდნენ. 20-იანი წლების დასაწყისში ფინელმა მოხალისეებმა დაიწყეს ამ მიწების განთავისუფლება, რაც უშედეგოდ დასრულდა. მანერჰეიმმა თავის მიზანს ვერ მიაღწია. მთელი 20-იანი წლების განმავლობაში ფინეთი და საბჭოთა კავშირი ერთმანეთს აგრესორებად აღიქვამდნენ. ფინელი ხალხისთვის სსრკ ბოლშევიკური რეჟიმის დედასამშობლო და კომუნისტური ინტერნაციონალიზმის ცენტრი იყო, რაც ვერაფრით ვერ ერგებოდა მათ სახელმწიფოებრივ სტატუსს.

ფინეთის ხელისუფლება აქტიურად თანამშრომლობდა იმ ქვეყნებთან, რომლებიც საბჭოთა კავშირთან ცუდ ურთიერთობაში იმყოფებოდნენ. 1927 წელს ინგლისმა გაწყვიტა დიპლომატიური ურთიერთობა საბჭოთა კავშირთან. ფინეთის ხელისუფლებამ კი თავის ტერიტორიაზე დაუშვა ინგლისელი ჯაშუშები.

საბჭოთა კავშირს ძალიან სჭირდებოდა ურთიერთობის დაღაგება ფინეთთან, რის შედეგიც 1932 წელს მასთან გაფორმებული თავდაუსხმელობის პაქტი იყო.

ვითარება გამწვავდა, როდესაც გერმანიის ხელისუფლებაში მოვიდნენ ნაცისტები.

„სტალინი, თავის მხრივ, გერმანიას უმთავრეს მტრად აცხადებდა. სსრკ-ში ანტიგერმანული პროპაგანდა ფართო მასშტაბით მიმდინარეობდა“ (თევზაძე, 2018:52). ამ ყველაფერს დაემატა ისიც, რომ 1931 წელს ფინეთის პრეზიდენტი გახდა ჰერ ევინდ სვინჰუდი, რომელმაც დაიწყო აქტიური ანტისაბჭოური პოლიტიკის გატარება და ცნობილი „მანერჰეიმის ხაზის“ მშენებლობა.

სსრკ-თან ურთიერთობა შედარებით გაუმჯობესდა მომდევნო პრეზიდენტ - კიუსტო კალიოს დროს. ის საბჭოთა კავშირს უფრო დადებითად უყურებდა, ისევე, როგორც არ მიესალმებოდა ფინეთის გერმანიის სატელიტ ქვეყნად გადაქცევას. მეორე მხრივ, სსრკ-თან კეთილგანწყობლური დამოკიდებულებაც არ გამოირიცხავდა ახლო ურთიერთობების დამყარებას ჰიტლერის გერმანიასთანაც. ცნობილია, რომ 1939 წელს ფინეთში, ვიბორგში, ცნობილი გერმანელი სამხედრო

მოღვაწე ფრანს ჰალდერი ჩავიდა და უშუალოდ მიიღო მონაწილეობა საარტილერიო წვრთნებში.

მოლაპარაკებები საბჭოთა კავშირსა და ფინეთს შორის

რიბენტროპ-მოლოტოვის პაქტის გაფორმების შემდეგ, იმავე წლის ოქტომბერ-ნოემბრის თვეებში ფინეთ-საბჭოთა კავშირს შორის მოლაპარაკებები მოსკოვში 3 რაუნდად წარიმართა. საბჭოთა კავშირი ითხოვდა კარელიის სრუტის დათმობას; ამ ტერიტორიაზე ორივე მხარე უნდა განიარაღებულიყო; სსრკ-ს უნდა მიეღო რამდენიმე კუნძული ფინეთის სრუტეში, ხოლო კ. ხანკი იჯარით გადასცემოდა; საბჭოთა კავშირი კი მადლიერების ნიშნად კარელიის დიდ ნაწილს ფინეთს უთმობდა. მიუხედავად იმისა, რომ თავად მანერჰეიმიც კი თანახმა იყო ასეთ პირობებზე, ფინეთის ხელისუფლება არასერიოზულად მიუდგა მიმდინარე მოლაპარაკებას. ის წელავდა მოლაპარაკებებს, ხშირად წყვეტდა შეხვედრებს და პასუხს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არ იძლეოდა. საერთო ჯამში, მოლაპარაკება კრახით დასრულდა.

დასავლურ ისტორიოგრაფიაში არსებობს მოსაზრება, რომ საბჭოთა კავშირს სურდა ფინეთის დაპყრობა და მისი ინკოპორაცია, თუმცა არც ერთ ოფიციალურ დოკუმენტში ეს არ არის ნახსენები. სტალინის მთავარი მიზანი იყო საბჭოთა კავშირის მეორე ცენტრის - ლენინგრადის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. სსრკ-ის ლიდერს კარგად ჰქონდა გააზრებული ის საშიშროება, ომის შემთხვევაში ნაცისტების მიერ ამ ქალაქის დაკავებას რომ მოჰყვებოდა. ლენინგრადზე საბჭოთა კავშირის თავდაცვითი ინდუსტრიის 30-35% მოდიოდა, შესაბამისად, ქალაქის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სახელმწიფო მნიშვნელობის საკითხს წარმოადგენდა.

ზამთრის ომი

1939 წლის 30 ნოემბერს დაიწყო ომი საბჭოთა კავშირსა და ფინეთს შორის. სტალინმა შესანიშნავი დრო აირჩია ომის დასაწყებად და შევეცდები ავხსნა, რატომ. დიდი შეცდომა იქნებოდა, რომ სსრკ-ს არ დაეწყო ომი მაშინ, როდესაც ფინეთისთვის არც ერთ ევროპულ სახელმწიფოს არ ეცალა, რადგან მეორე მსოფლიო ომი ახალი გაჩაღებული იყო.

საბჭოთა კავშირთან ომის გაჩაღება მიუღებელი აღმოჩნდა ქვეყნის პატრიოტი მანერჰეიმისთვის. ის დაუკავშირდა ფინეთის პრემიერ-მინისტრ აიამო კაიანდერს, რომელთანაც დაძაბული საუბარი გამოუვიდა.

ომის დაწყების საბაზად საბჭოთა კავშირმა გამოიყენა „მეკდენის ინციდენტი“, რომლის დროსაც ფინურმა მხარემ, თითქოსდა, საბჭოელი მესაზღვრეები

დახვრიტა. ფინური ისტორიოგრაფია მიიჩნევს, რომ ეს ისევ სსრკ-ის მიერ განხორციელებული აქტი იყო, რასაც საბჭოთა და თანამედროვე ისტორიოგრაფია კატეგორიულად უარყოფს.

ომის პირველ ეტაპზე ფინეთის ჯარმა წითელ არმიას სახეში სილა გაართყა. რამ გამოიწვია საბჭოთა არმიის წარუმატებლობა ომის დასაწყისში? ვფიქრობთ, რომ პირველი მიზეზი ზედმეტ თავდაჯერებულობაში მდგომარეობდა. კერძოდ, ომის იოლად მოგების რწმენაში და იმის მოლოდინში, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა მათ ყვავილებით დახვდებოდა. საბჭოთა კავშირი არსებობის სულ 22 წელს ითვლიდა და სერიოზული ომის გამოცდილება რეალურად არც ჰქონდა. შესაბამისად, სამხედროები თვლიდნენ, რომ ეს ომი, პოლონეთში წარმოებული ომის (გასეირნება) მსგავსი იქნებოდა. უფრო მეტიც, ზამთრის ომის წარმოების დროს სამხედროებმა დიდი შეცდომა დაუშვეს, როდესაც სამოქალაქო ომის წარმოებისთვის ტაქტიკა გამოიყენეს.

რამ განაპირობა ფინეთის მარცხი? ფინელთა მხრიდან თავდადებული ბრძოლის და მიღწეული წარმატებების მიუხედავად, საბჭოთა კავშირმა შეძლო დაშვებული შეცდომების დროული გამოსწორება და უპირატესობის მოპოვება. საბჭოთა კავშირს გაცილებით მეტი რეზერვიც გააჩნდა, რამაც არანაკლებ დიდი როლი ითამაშა ომის მის სასარგებლოდ დასრულების საქმეში.

იყო თუ არა ფინეთის არმია რეალურად ძლიერი და თანამედროვე, საკმაოდ საკითხია. ვფიქრობ, რომ არა. დისციპლინის მიუხედავად, ფინური არმია ძალიან პასიური აღმოჩნდა თავდაცვით ბრძოლებში. კვირების მანძილზე ჯარისკაცები უმოქმედოდ ისხდნენ თავდაცვით ნაგებობებში. სამი თვის მანძილზე ფინეთის არმიას არც ერთი მასიური შეტევა არ განუხორციელებია, კონტრეშეტევებს კი მოუხერხებლად და არცთუ ისე დიდი ინტერესით იწყებდა, რაც ხშირ შემთხვევაში მარცხით სრულდებოდა.

საბჭოთა კავშირმა ფინეთის ხელისუფლებას მოვლენების განვითარების ორი შესაძლებელი ვარიანტი შესთავაზა: ფინეთის ბურჟუაზიული ხელისუფლება უნდა წასულიყო დათმობებზე ან ფინეთი გაიყოფა ორ ნაწილად და გამოყოფილ ტერიტორიაზე ფინეთის დემოკრატიული რესპუბლიკა შეიქმნებოდა, სადაც ოტტო კუსენინის მთავრობა მოვიდოდა ქვეყნის სათავეში. ფინეთის ხელისუფლებამ ამჯობინა პირველი ვარიანტი.

ფინეთმა შეასრულა ის პირობები, რომელსაც მოითხოვდა საბჭოთა კავშირი. სტალინმა ხელში ჩაიგდო ვიბორგი, ხოლო დაკავებული პეჩუნგუ ფინელ ხალხს უკან დაუბრუნა.

წითელი არმიის დანაკარგი 2.5-3-ჯერ აღემატებოდა ფინურს, თუმცა სამხედრო ხელოვნების თეორიის თანახმად, უმეტეს შემთხვევაში, თავდამსხმელი

განიცდის მეტ დანაკლისს. გასათვალისწინებელია ფინეთის გეოგრაფიული მდებარეობაც, სადაც სამხედრო ოპერაციის წარმართვა ნებისმიერ არმიას გაუჭირდებოდა. რთული დასაძლევია იყო „მანერჰეიმის ხაზიც“.

ქვეყნების ურთიერთობა თანამედრო პერიოდში

1945 წლიდან ფინეთ-საბჭოთა კავშირის ურთიერთობები მშვიდობიანი თანაარსებობის პოლიტიკის თვალსაჩინო მაგალითად გადაიქცა. მისთვის დამახასიათებელი იყო ინტენსიური პოლიტიკური დიალოგი და სავაჭრო ბრუნვის მაღალი მაჩვენებელი, რომელმაც XX საუკუნის 80-იან წლებში ფინეთის საგარეო ვაჭრობის 25% შეადგინა.

1991 წლის 30 დეკემბერს ფინეთმა სცნო რუსეთი, როგორც საბჭოთა კავშირის სამართალმემკვიდრე და 1992 წლის იანვრის თვეში გაფორმდა რუსეთ-ფინეთის ხელშეკრულება ორ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობების შესახებ.

2022 წლამდე ძალაში იყო ორ სახელმწიფოს შორის 90-მდე ხელისუფლებათშორისი ეკონომიკური ხასიათის შეთანხმება.

ორივე ქვეყნის პრეზიდენტი აკეთებდა დადებით განცხადებებს ერთმანეთის მიმართ, ჰქონდათ ბევრი საინტერესო პროექტიც: „მატარებელი ALLEGRO“; „აღმოსავლეთ სარკინიგზო გზა“; „Russian-Finnish Life Science Park“ და გიგანტური პროექტი-ატომური ელექტროსადგურის მშენებლობაზე, რომელიც სრულიად ფინანსდებოდა რუსეთის ფედერაციის მიერ. ელექტროსადგური უნდა აშენებულიყო ფინეთის ტერიტორიაზე. 2022 წლის 24 თებერვლის მოვლენების შემდეგ ფინეთმა უარი თქვა აღნიშნული პროექტის განხორციელებაზე.

რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა ფინეთზე

2022 წლის 24-მა თებერვალმა რადიკალურად შეცვალა პოლიტიკური სურათი ევროპაში. რუსეთმა დაარღვია უკრაინის სუვერენული უფლებები, შეიჭრა მის ტერიტორიაზე და გააჩაღა უსამართლო ომი, რომელიც დღემდე გრძელდება. მსოფლიოს დემოკრატიული ქვეყნების დიდი ნაწილის მხარდაჭერის მიუხედავად, უკრაინელების მიერ გაღებული მსხვერპლი და რუსეთის მიერ მასზე მიყენებული ზარალი ისეთივე მასშტაბურია, როგორც ფინეთისა ზამთრის ომის დროს.

მიმდინარე ომთან მიმართებაში ფინეთის სახელმწიფოს დამოკიდებულებას ოკუპანტი ქვეყნის მიმართ დიდი დატვირთვა ენიჭება. ფინეთის ხელისუფლებამ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, როდესაც გაწყვიტა ურთიერთობა რუსეთთან, გააუქმა პროექტი ატომური ელექტროსადგურის მშენებლობაზე, ისევე როგორც

დააფაქსირა აზრი იმასთან დაკავშირებით, რომ მას არ სურს ნეიტრალური პოზიციის დაკავება არსებულ კონფლიქტთან მიმართებაში.

ათეული წლების განმავლობაში ფინეთი არასდროს დაინტერესებულა ნატოში გაწევრიანებით, მაგრამ მიმდინარე ომმა ცვლილებები შეიტანა ამ მიმართულებითაც. როგორც ჩანს, რუსეთის ფედერაციის მეზობლობა სიმშვიდის შენარჩუნების შესაძლებლობას არც ფინეთის შემთხვევაში იძლევა.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო ჰელსინკის გადაწყვეტილება ფინეთის ტერიტორიაზე რუსეთის მოქალაქეების არდაშვების შესახებ, რაც რუსეთის უკმაყოფილებას მეზობლის მიმართ კიდევ უფრო გააძლიერებს.

„ნატოში“ ფინეთის გაწევრიანების საკითხი რიგი სახელმწიფოების მხრიდან დიდ წინააღმდეგობას შეხვდა. არსებული დამოკიდებულების მიუხედავად, ფინეთის ხელისუფლებამ შეძლო აღნიშნული სახელმწიფოების დარწმუნება იმაში, რომ ფინელ ხალხს ესაჭიროება ნატოს წევრობა, ისევე როგორც „ნატოს“ ინტერესებშიც შედის ფინეთის მასთან ყოფნა.

დასკვნა

ფინელმა ხალხმა დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის ურთულესი გზა გაიარა.

საბჭოთა კავშირთან წარმოებული ომი, ჩემი აზრით, ძალიან ჰგავს დღეს უკრაინაში მიმდინარე ომს. რუსები კვლავ ძველი მეთოდებით ცდილობენ, საკუთარი მარიონეტული მთავრობის მოყვანას მეზობელ სახელმწიფოში. მისი ამ პოლიტიკის შედეგია ათასობით უდანაშაულო ადამიანის განადგურებული ცხოვრება და სიცოცხლის მოსპობა.

კიდევ ერთხელ უნდა დავრწმუნდით იმ აქსიომაში, რომ პოლიტიკაში არ არსებობს მეგობრები, ქვეყანა ყოველთვის მზად უნდა იყოს ომისთვის, განსაკუთრებით, თუ ესაზღვრება რუსეთის ფედერაციას.

ისტორიამ გვასწავლა ერთი რამ, ერი, რომელიც არის თავისუფლების მოყვარული, ვერც ერთი დიდი თუ პატარა მოწინააღმდეგე მას ვერ დაამარცხებს. ამის ნათელი მაგალითია: საქართველო, უკრაინა და ფინეთი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ, სამივე, რუსეთის იმპერიასთან შედარებით, პატარა სახელმწიფოები ვართ, თავისუფლების, სუვერენიტეტის სურვილი ყოველთვის გვაძლიერებს და ასევე, ზურგს გვიმაგრებს ჩვენი პარტნიორები დასავლეთიდან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნიკა თევზაძე, „ჰიტლერი“, გამომცემლობა „პალიტრა L“, თბილისი, 2018.
2. Сталин И.В. Сочинения. – Т. 4. – М.: ОГИЗ; Государственное издательство политической литературы, 1947. С. 22–24
3. И. В. Сталин: НЕЗАВИСИМОСТИ ФИНЛЯНДИИ. Доклад па заседании ВЦИК 22 декабря 1917 г. (Газетный отчёт). მომდებ
4. Истпарт отдел ЦК ВКП (б) по изучению истории Октябрьской революции и ВКП (б) 1917 г. Выпуск третий №№ 46-69. «Прибой» Ленинград 1928. მომდებულისა 18 მარტი, 2024.
5. По обе стороны Карельского фронта. 1941-1944: Док. и материалы. — Петрозаводск: Карелия, 1995. (405) მომდებულისა 19 მარტი, 2024.
6. Тимо Вихавайнен. “ЗИМНЯЯ ВОЙНА ГЛАЗАМИ ФИННОВ”. მომდებულისა 19 მარტი, 2024.
7. <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshhestvo/zimnyaya-vojna-glazami-finnov/>

საბჭოთა ცენზურა ქართულ კინემატოგრაფიაში

თორნიკე გოგაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორია, I კურსი

ტელ: 574 064 926 / ელ.ფოსტა: Tornikegogadze777@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - მარინე აროშიძე
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის, ევროპეისტიკის
დეპარტამენტის პროფესორი

აბსტრაქტი

კაცობრიობის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე კინემატოგრაფიის საზოგადოებრივი დანიშნულება იზრდებოდა და მრავალფეროვანი ხდებოდა. კულტურის ეს მიმართულება ყოველთვის იყო განპირობებული სოციალური მოთხოვნით და ვითარდებოდა კონკრეტულ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში. მოხსენებაში გვაქვს განხილული უშუალოდ საბჭოთა კავშირის პერიოდში გადაღებული ფილმები, რომლებსაც საბჭოთა ცენზურა ან საერთოდ კრძალავდა, ან სცენარს ამახინჯებდა(კადრებს ჭრიდა) და შემდეგ ხდებოდა მისი კინოეკრანებზე გაშვება.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა ცენზურა, კინოტექსტი, იდეოლოგიური მითი, ზეგავლენა, საზოგადოებრივი აზროვნება.

Abstract

At different stages of human development, the public purpose of cinematography grew and became diverse. This direction of culture has always been determined by the demands of society and developed under specific socio-political conditions. In the report, we have discussed the films made during the Soviet Union, which were either banned by the Soviet censors, or the script was distorted (cut footage) and then released on cinema screens.

Key words: Soviet censorship, film text, ideological myth, influence, public thinking.

შესავალი

კინოინდუსტრია ხელს უწყობს ადამიანების ცნობიერებაში შეღწევას სურათებისა და მედიის ეფექტების დახმარებით, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პიროვნების აზროვნებაზე, ღირებულებითი ორიენტაციების ფორმირებაზე, იდეოლოგიურ და მოტივაციურ დამოკიდებულებებზე და ქცევის პრაქტიკაზე.

კინოს ზემოქმედება (განსაკუთრებულად ახალგაზრდებზე) იმდენად დიდია, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ორმხრივ პოლიტიკას იყენებდა მის მიმართ: დაკვეთით იქმნებოდა საბჭოური იდეოლოგიის მატარებელი ფილმები, ამავედროულად, მკაცრი ცენზურის შედეგად ან მახინჯდებოდა, ან კი საერთოდ იკრძალებოდა ფილმები, რომლებიც არ ჯდებოდა საბჭოთა მითის „პროგრუსტეს საწოლში“.

კინოტექსტის რთული სემიოტიკური ბუნებიდან და მაღალი ზეგავლენიდან გამომდინარე, საბჭოური ცენზურა, რომელიც ნებისმიერი საინფორმაციო ნაკადს აკონტროლებდა (პრესა, ტელევიზია, რადიო, თეატრი, საგანმანათლებლო დაწესებულებები), განსაკუთრებულად მკაცრი იყო კინოპროდუქციის, კინოტექსტების მიმართ.

წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია საბჭოთა ცენზურის ფაქტები ქართულ კინემატოგრაფიაში.

ქართული კინოს ისტორიიდან

ქართული კინო სათავეებს იღებს XX საუკუნის დასაწყისიდან და არსებობის 100 წელზე მეტს მოიცავს. ქართული კინოს დაბადების თარიღად 1908 წელი ითვლება, როცა ვასილ ამაშუკელმა ბაქოში ფილმების გადაღება დაიწყო. დღემდე შემორჩენილი პირველი ფილმია ვასილ ამაშუკელის „აკაკი წერეთლის მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში“, რომელიც 1912 წელს გადაიღეს, ხოლო პირველი მხატვრული ფილმი - გერმანე გოგიტიძის „ქრისტინე“, 1919 წელს („ქართული კინო“

მოძიებულია

20.05.2024, https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98_%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D).

ამის შემდეგ იყო პერიოდი, როცა იღებდნენ მუნჯ ფილმებს, თუმცა ჩვენთვის მაინც მთავარი და ყურადსაღებია პერიოდი, როცა საბჭოთა კავშირის კინოკ-

რიტიკოსებმა დაიწყეს აქტიურად ქართულ კინოსცენარებში ე.წ. „ხელის ფათური“. ისინი უმიზეზოდ ცდილობდნენ, თავს ლაფი დაესხათ იმ რეჟისორებისთვის, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ ამ ავად სახსენებელ რეჟიმს; სწორედ თავის ფილმებში ეძებდნენ თავისუფლებას, რასაც საბჭოთა კავშირი და საბჭოელი ცენზორები გასაქანს არ აძლევდნენ. ქართული კინოს ისტორიას, და არამართო კინოისტორიას, ახსოვს ბევრი რეჟისორი, რომლის „გამაგებებასაც“ ცდილობდნენ საბჭოელები, რომელი ერთი მოვიყვანო, მარტო ძალიან ცნობილი რეჟისორის - სერგო ფარაჯანოვის ისტორია რად ღირს, რომელსაც ბევრჯერ დასწამეს ცილი; ასევე, იყო სანდრო ახმეტელიც, რომელიც საბჭოთა რეპრესიებმა იმსხვერპლა. სწორედ ამასთან დაკავშირებით გვინდა მოკლე მოხსენება გავაკეთოთ და წარმოგიდგინოთ ის კონკრეტული მაგალითები, რომლის საფუძველზეც ნათელვყოფთ საბჭოთა კავშირის დანაშაულს ქართულ კინემატოგრაფიაში.

ზოგადად საბჭოთა კავშირში ფილმებს შემდეგნაირად იღებდნენ: ჯერ რეჟისორს მიჰქონდა სცენარი პირველ კინოკრიტიკოსთან, თუ მას მოეწონებოდა სცენარი, მაშინ შეიძლებოდა ამ ფილმის გადაღება. ფილმის პრემიერასაც აუცილებლად კრიტიკოსი ესწრებოდა, რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა - შესაძლებელია თუ არა ფილმის საჯაროდ გაშვება?

კონკრეტული მაგალითების საფუძველზე განვიხილავთ საბჭოთა ცენზურის ჩარევას ქართულ კინოში.

ქართული ფილმები, რომლებმაც მზის სინათლე ვერ იხილეს

საბჭოთა ცენზურის „კლანჭებს“ ვერ გადაურჩა უამრავი ქართული ფილმი, ზოგიერთი საერთოდ იყო აკრძალეს, ზოგიერთმა კი ქვეყანაში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სიტუაციის შეცვლის შემდეგ იხილეს მზის სინათლე.

აკაკი ბაქრაძე თავის ექვსტომეულიდან მეოთხე ტომს სრულად უთმობს ქართულ კინოს, სადაც როგორც მის მოღვაწეობაზე კინემატოგრაფიაში, (13 წ. ემსახურა ქართულ კინოს), ასევე ქართული კინოს ისტორიაზე ამახვილებს ყურადღებას. ერთ-ერთ მონაკვეთში იხსენებს ოთარ იოსელიანის მიერ 1962 წელს გადაღებულ ფილმ „აპრილს“. გადაღების დასრულების შემდეგ ეს ფილმი აჩვენეს ერთ დიდად პასუხისმგებელ პირს, მან ფილმს ბოლომდე უყურა, თუმცა ბოლოს ნაღვლიანად თქვა, რომ ფილმის ჩვენება შეუძლებელი იყო, მიზეზი კი ძალიან აბსურდული რამ იყო, კრიტიკოსის თქმით, ის მიმართული იყო ავეჯის შეძენის წინააღმდეგ, ეს კი დაუშვებელი იყო. როგორ შეეძლოთ სკამების გადაყრა, მაშინ რაზე უნდა მსხდარიყვნენ? თუ ავეჯი გადასაყრელია, მაშინ რატომ აშენებდნენ ავეჯის ფაბრიკებს? რატომ აქვთ ავეჯის მაღაზია?

რეჟისორებმა კი დაიწყეს იმის მტკიცება, რომ აქ ავეჯი არაფერ შუაში იყო. ფილმი აკრიტიკებს ობივატელობას, ფილისტერობას, მეშჩანობას. ადამიანმა ზომიერება უნდა შეინარჩუნოს და არ უნდა იქცეს ნივთების მონად.

ყურადღებით მოუსმინეს მათ, მაგრამ ასეთი პასუხი გასცეს, თითქოს, ეს ქმედება არის ანტისაზოგადოებრივი საქციელი და ამით ისინი ფაბრიკის მომუშავეების მიმართ უპატივცემულობას გამოხატავდნენ (ბაქრაძე, 2005:197).

სწორედ ამიტომაც დაიწუნეს და ფილმი

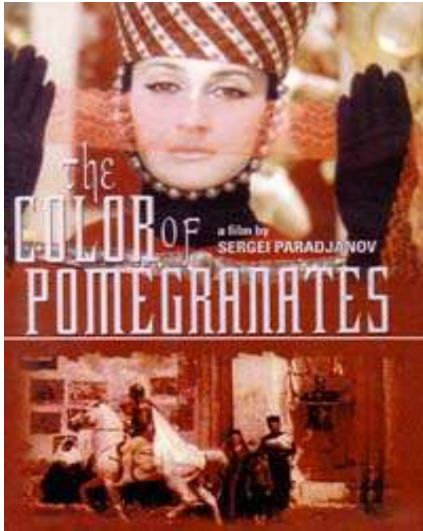
„აპრილი“ და იგი მაყურებელს აღარ უხილავს.

ასევე იყო ძალიან ბევრი კინოფილმი, რომელიც გარკვეული დროის განმავლობაში თაროზე იყო შემოდებული, აღსანიშნავია თენგიზ აბულაძის ფილმი „მონანიება“, რომელიც 1984 წელს იქნა გადაღებული, თუმცა 1987 წლამდე ის კინოეკრანებზე არ გაშუქებულა, რადგან ეს ფილმი ძალიან კარგად ასახავს რეპრესიების პერიოდს, როცა ადამიანებს არაფრისთვის სჯიან, რაც, კონკრეტული ფილმიდან გამომდინარე, დაემართა მხატვარ სანდრო ბარათელს, სიუჟეტის მიხედვით, მას ეწვევა ვარლამ არავიძე და ასე ვთქვათ, მასთან თანამშრომლობას სთხოვს, თუმცა ბარათელი უარს ეტყვის. სწორედ აქედან იწყება მისი და მისი ოჯახის დევნა. გარდა ამისა, ამ ფილმში არის ასევე რელიგიური გადახვევებიც და ის ეპოქალური ფრაზა, რომლითაც ფილმი სრულდება: *„ეს გზა ღვთისმშობლის ტაძართან მიმიყვანს?.. რის მაქნისია გზა, თუკი ტაძართან არ მიმიყვანს?!“*

როგორც ვიცით, საბჭოთა ეპოქისთვის და ცენზურისთვის მიუღებელი იყო რელიგია; ისინი კრძალავდნენ ყველანაირ რელიგიურ აღმსარებლობას, მათ უამრავი ეკლესია, თუ მეჩეთი დაანგრიეს, სწორედ ამიტომ ამ ფილმმა ძალიან დიდი ზეწოლა განიცადა ცენზურის მხრიდან, ასევე ერთ-ერთი მსახიობი, რომელიც თორნიკეს როლზე იყო დამტკიცებული (გეგა კობახიძე), 1981 წლის ცნობილი ინციდენტის - „თვითმფრინავის ბიჭების“ გახმაურებულ საქმეში მონაწილეობდა, სწორედ ამიტომ იგი როლიდან მოიხსნა და კადრები, სადაც ის

მონაწილეობდა ამოიჭრა, რადგან საბჭოთა კავშირში მეამბოხე ადამიანის მიერ შესრულებულ როლს არავინ გაუშვებდა კინოეკრანებზე, საბოლოოდ ფილმმა მზის სინათლე იხილა 1987 წელს; ფილმს დიდი ოვაციებით შეხვდნენ კინოკრიტიკოსები და უამრავი ჯილდოც კი მოიპოვა.

აგრძელდა აქედან იწყება მის წინააღმდეგ ბრძოლა, ზემოხსენებული ფილმი კი მაინც გამოვიდა ეკრანებზე, თუმცა შეცვლილი სახელითა და სიუჟეტით, ფილმს ერქვა „ბროწეულისფერი“ და მისი რეჟისორი ზემოხსენებული იური იუტკევიჩი იყო შეცვლილი სიუჟეტით.

მერაბ კოკოჩაშვილის ფილმი „ცხელი ზაფხულის სამი დღე“ იმიტომ კი არ აკრძალეს, რომ იქ პირდაპირ ნათქვამი იყო სიმაღლე, არამედ იმიტომ, რომ ფილმში ნაჩვენებები იყო მეცნიერი, არქეოლოგი, რომელმაც აღმოაჩინა, გახსნა, მიწიდან გაათავისუფლა ქვეყნის წარსულისთვის უმნიშვნელოვანესი რამ და როცა არც ხელისუფლებამ და არც არავინ გამოიჩინა ყურადღება, ისევ მიწაში ჩაფლა, ეს ყველაფერი კი მერაბ კოკოჩაშვილმა ეზოპეს ენით თქვა, მისი აზრით, მიწაში უფრო შეინახებოდა ის, რაც წესით გახსნილი უნდა ყოფილიყო.

აკრძალული ქართული ფილმების თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს კოტე მიქაბერიძის ფილმი „ჩემი ბებია“. რეჟისორი თამამად ილაშქრებს და დასცინის საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის გადაგვარებას, მის ბიუროკრატიზმს,

არაეფექტურობას, პარაზიტულობას და ეს კეთდება კინოვანგარდის ენაზე ცოცხლად, ერთი ამოსუნთქვით. ეს ნამდვილი სატირული ფანტასმაგორიაა, აბსურდის თეატრი, შავი იუმორი, გაცოცხლებული კარიკატურა, პირქუში გროტესკი, რომელიც არავის დატოვებს გულგრილს. „ჩემი ბებია“ ჩვეულებრივი

გაგებით კი არ არის სატირა, ეს მთლიანი ნეგაციაა (უარყოფა) - სოციალური წყობის მანკიერი მხარის მამხილებელი, მიმართული თვით არსის წინააღმდეგ“. როდესაც ფილმი ეკრანზე გამოვიდა, მან დიდძალი მაყურებელი მიიზიდა, მაგრამ ხელისუფლების ბრძანებით, რამდენიმე დღეში იგი მოხსნეს გაქირავებიდან, „ჩემი ბებიის“ ჩვენება საბჭოთა კავშირში აიკრძალა, ანტისაბჭოთა სურათი – „საბჭოთა სისტემის ლპობის ტროცკისტული მიდგომის“ საბაბით – ასეთი ვერდიქტით დაიწუნეს ის ცენზორებმა. ფილმში სახელმწიფოს მართვის მთელი სისტემა ნაჩვენებია როგორც აბსურდი, სადაც ყველაფერს წყვეტს „ბებია“ ბანჯგვლიანი ხელის სახით („ჩემი ბებია“ - მოძიებულია 20.05.2024, <https://gurianews.com/chemi-bebia/>)

მსგავსად აიკრძალა 1931 წელს მიხეილ კალატოზიშვილის მიერ გადაღებული ქართული ფილმი „ლურსმანი ჩექმაში“, ფილმის სიუჟეტის მიხედვით, მუშა ვერ ასწრებს თავის დროზე მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიწოდებას უვარგისი ჩექმების გამო და სწორედ მის დაგვიანებას რამდენიმე ადამიანის სიცოცხლე შეეწირება. მომხდარი ინციდენტის შემდეგ მთავარ გმირს მსჯავრდებულთა სკამზე სვამენ და ასამართლებენ. რაც შეეხება ფილმის აკრძალვას, მიხეილ კალატოზიშვილს ხშირად აკრიტიკებდნენ მისი „ფორმალიზმის“ გამო, მისი ფილმების უმეტესობამაც ამიტომ ვერ იხილა მზის სხივი. მიხეილს ამ ფილმის მეშვეობით უნდოდა, ემხილებინა საბჭოთა კავშირში შექმნილი სიტუაციის უვარგისობა, უხარისხობა და

ტომ ვერ იხილა მზის სხივი. მიხეილს ამ ფილმის მეშვეობით უნდოდა, ემხილებინა საბჭოთა კავშირში შექმნილი სიტუაციის უვარგისობა, უხარისხობა და

ამისთვის მან, უბრალოდ, უვარგისი ჩექმა აარჩია, რომელსაც დიდი სემანტიკური მნიშვნელობა მიანიჭა. ჩემი აზრით, უვარგისი ჩექმაში ნაგულისხმევია უვარგისი რეჟიმი, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ, აქედან გამომდინარე კინოცენზურამ ვერ აიტანა ე.წ. „რეჟიმის მხილება“ და ეს ფილმი აკრძალა.

კინოფილმები, რომლის სიუჟეტებიც საბჭოთა კრიტიკამ დაამახინჯა

ცენზურის გავლის შემდეგ ზოგიერთი ქართული ფილმი დამახინჯდა ამოჭრილი კადრების გამო.

ისევ მერაბ კოკოჩაშვილის ფილმს, რომ დავუბრუნდეთ, ბატონი მერაბი ერთ-ერთ გამოსვლაში ამბობს: „ნუ გემინია, დედა!“ ნოდარ დუმბაძის მოთხრობის მიხედვით გადავიღე, რომელშიც მოქმედება საქართველო-თურქეთის საზღვარზე ხდება. იქით – თურქეთია, სადაც ქართველები ცხოვრობენ, აქეთ სარფია, საქართველო, შუაში საბჭოთა ჯარისკაცები დგანან. ერთი ბიჭია, ასევე მესაზღვრე, რომელიც, როცა გვერდზე ქართველის სახლი იწვოდა, იბრძოდა იმისთვის, რომ წყალი მიესხა და გადაერჩინა. ეს ეპიზოდი ამომიჭრეს. მაშინ ყველა ფილმს მოსკოვში აბარებდნენ. ჩავიტანე ფილმი მოსკოვში. მიმითითეს დარბაზი, სადაც ფილმი უნდა ეჩვენებინათ. შევედი და სულ სამხედროები – გენერლები, პოლკოვნიკები, მაიორები დამხვდნენ; გამოვბრუნდი, ვიფიქრე, შემეშალა, სხვა დარბაზში მოვხვდი-მეთქი. მოვდივარ და შემხვდა კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილე და შემაბრუნა ისევ იმ დარბაზში. დამთავრდა ფილმი, ადგა გენერალი და მეკითხება: – წავიკითხეთ საბჭოთა არმიის წესდება? – ვუთხარი, - კი, წავიკითხე, ჯარშიც ნამყოფი ვარ-მეთქი. ცუდად იყავი შენ ჯარშიო! რას ნიშნავს, როცა სამხედრო სამსახურს ამთავრებს შენი გმირი, სიცილ-ხითხითში პანჩურს რომ ურტყამენო. ვუპასუხე, მეც ასე გამომიშვეს, ჯარიდან რომ მოვდიოდი-მეთქი. უცებ გენერალმა მუშტი დაარტყა მაგიდაზე და დაიძახა: – „Встать!“ ყველანი, მაიორები, პოლკოვნიკები ფეხზე ადგნენ, მე არ ვიცი, უნდა ავდგე თუ არა, მეხება თუ არა მე ეს ყველაფერი. მეუბნება: – სამი თვის შემდეგ პენსიაში გავდივარ, და რა, მეც პანჩურს ამომარტყამენო?! 25 წუთი, ყველაფერი, რაც მთავარი იყო, ამომიღეს ფილმიდან. ნოდარ დუმბაძის რომანი კი სრულად დაიბეჭდა რუსულადაც.“

(„ეზოპეს ენა ტოტალიტარულ სისტემაში: ქართული კინოს წარმატებები და ცენზურა საბჭოთა ხანაში“- მოძიებულია 20.05.2024,<https://www.scribd.com/document/50281185/%E1%83%94%E1%83%96%E1%83%9D%E1>)

როგორც ჩანს, კინოსა და ლიტერატურას შორის მაინც იყო დიდი განსხვავება, კინო ზემოქმედების უფრო აქტიური ფორმაა, ამიტომაც კინოცენზურა უფრო მკაცრი იყო, ვიდრე მხატვრული ლიტერატურის ცენზურა, რადგან კინო უფრო დიდ გავლენას ახდენდა და ახდენს ადამიანის მეხსიერებაზე, ვიდრე ლიტერატურა, სწორედ ამიტომაც ცდილობდნენ მის მარწუხებში მოქცევას.

ამ თემასთან დაკავშირებით ასევე საინტერესო მაგალითი მოყავს ცნობილ ქართველ ქალ რეჟისორს, ლანა ლოლობერიძეს; იგი მის პირველ ფილმს იხსენებს, რომელშიც მან სამი ნოველა გააერთიანა, ერთი ნოველის სათაური იყო ლეო ქიაჩელის მოთხრობა „თავადის ქალი მაია“, დიდი ვნებათა ღელვა კი გამოიწვია იმან, რომ თავადის ქალთან გვქონდა საქმეო, რადგან საბჭოთა მაყურებლისთვის იყო თუ არა საინტერესო თავადის ქალის ვნებები. ფილმი იმიტომ გადარჩა, რომ კულტურის მინისტრის მრჩეველს, კინორეჟისორ არმშტანს, მოეწონა და თქვა, მშვენიერი სურათიაო. სწორედ ამ ფილმით მიიწვიეს ლანა ბერლინში, ეს მისი პირველი გასვლა იყო საზღვარგარეთ. ფილმი რომ დაიწყო, მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, რომ ერთი ნოველა ამოეჭრათ და ასე დასახიჩრებული გაეგზავნათ. („ეზოპეს ენა ტოტალიტარულ სისტემაში: ქართული კინოს წარმატებები და ცენზურა საბჭოთა ხანაში“- მოძიებულია 20.05.2024,<https://www.scribd.com/document/50281185/%E1%83%94%E1%83%96%E1%83%9D%E1>)

იყო ისეთი შემთხვევებიც, როცა ქართველ რეჟისორს არ სურდა სცენარიდან გარკვეული სცენების ამოღება და ამისთვის, ტყუილი უნდა მოეფიქრებინა, მაგალითად, როცა ლანა ლოლობერიძე ნოდარ დუმბაძის მოთხრობის - „მე ვხედავ მზეს“- მიხედვით ფილმის გადაღების დაწყებას აპირებდა, კინემატოგრაფიაში დაიწყეს ერთი ომი, მათ უნდოდათ ფილმის სცენარიდან ამოეღოთ სცენა ბაბილო ვაშაყმაძის ოჯახში, სადაც ბაბილო ვაშაყმაძე ერთ ფუთა სიმინდს ჩუქნის სოსოიასა და ხატას. ლანას არ სურდა, რომ ფილმიდან ეს სცენა ამოეღოთ და გაჯიუტდა. მთავარმა სამმართველომ დაიჟინა, თუ ამ სცენას არ ამოიღებთ, ფილმი მზის სინათლეს ვერ იხილავსო. სამმართველოს განმარტებით, ომის დროს ხალხი შიმშილით იხოცება და ერთ ფუთა სიმინდს უფასოდ ვინ გაიმეტებდაო. ბაბილო ვაშაყმაძე ანგელოზი ხომ არ იყო, ასეთი უშურველობა, ხელგაშლილობა, მოყვასის სიყვარული გამოეჩინაო. ეს სცენა ყალბია და მისი ფილმში დატოვება შეუძლებელიაო.

არავითარმა არგუმენტმა, რომ არ გაჭრა, ქართველებმა წამოიღეს სცენარი „ჩასწორების“ მიზნით, თუმცა, სცენარში „მე ვხედავ მზეს“ ერთი სიტყვაც არ გაუსწორებიათ, ისე გადაუგზავნეს მოგვიანებით სამმართველოს და თან წერილიც დაურთეს, რომ მათი ყველა შენიშვნა გამოასწორეს და სთხოვდნენ, ნება დაერთოთ ფილმის გადაღებაზე. ამხელა ბიუროკრატიულ აპარატში არავის აღარ გასჩენია სურვილი, მეორედ წაეკითხა სცენარი. ასე მიიღო ნებართვა აღნიშნული ფილმის გადაღებაზე ქართველმა რეჟისორმა.

როცა უკვე ფილმი გამოვიდა ეკრანებზე, აღარავის გახსენებია ძველი დავა და სცენა ბაბილო ვაშაყმაძის ოჯახში, ისევე დარჩა ფილმში, როგორც მოთხრობაში იყო. (ბაქრაძე, 2005:59)

დასკვნა

საბჭოთა ცენზურის „კლანჭებში“ მომხდარი კინოფილმების ბედის განხილვა გვაძლევს შემდეგი დასკვნის საშუალებას:

საბჭოთა ცენზურა ხელისუფლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტი იყო, რომლის მეშვეობით ან იკრძალებოდა ან მახინჯდებოდა ნებისმიერი განსხვავებული აზრი, სხვა ხედვა.

კინოინდუსტრია ერთ-ერთ წამყვან როლს თამაშობს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში (განსაკუთრებულად ახალი თაობის). კულტურის ეს მიმართულება ყოველთვის იყო განპირობებული სოციალური მოთხოვნით და ვითარდებოდა კონკრეტულ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში.

საბჭოთა იდეოლოგიური ცენზურა ადამიანის ცხოვრების ყველა სფეროს მოიცავდა (პრესა, ტელევიზია, რადიო, ლიტერატურა, განათლება), მაგრამ კინოტექსტის მაღალი ზეგავლენის გამო კინოცენზურა განსაკუთრებულად მკაცრი იყო.

ქართული კინემატოგრაფიის ისტორიაში საბჭოთა ცენზურის ავი კვალი ასახულია არა მხოლოდ კინოფილმების, არამედ მათი ავტორების ბედზეც.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბაქრაძე აკაკი, თხზულებანი, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2005.
2. ეზოპეს ენა ტოტალიტარულ სისტემაში: ქართული კინოს წარმატებები და ცენზურა საბჭოთა ხანაში“- მოძიებულია 20.05.2024, <https://www.scribd.com/document/50281185/%E1%83%94%E1%83%96%E1%83%9D%E1>
3. ქართული კინო - მოძიებულია 20.05.2024, <https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D>
4. „ჩემი ბებია“ - მოძიებულია 20.05.2024, <https://gurianews.com/chemi-bebia/>

1990 წლის 28 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნები საქართველოში

მარი ცეცხლაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორია, III კურსი

ელ. ფოსტა: tsetskhladzemariam5@gmail.com.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ჯემალ კარალიძე**,
ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი.

აბსტრაქტი

XX საუკუნის მიწურული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პერიოდია საქართველოს ისტორიაში. ნაშრომში განვიხილავ 1990 წლის 28 ოქტომბერს ჩატარებულ საპარლამენტო არჩევნებს, რომლის შემდეგაც საქართველოში მშვიდობიანად შეიცვალა ხელისუფლება და ბოლო მოეღო საბჭოთა მმართველობას. ასევე, ნაშრომში აღწერილია საგარეო ფაქტორები და ეროვნული მოძრაობის ქართველ მესვეურთა ცდები და ღონისძიებები, რამაც შექმნა წინაპირობები საქართველოში ჯერ მრავალპარტიული არჩევნების ჩატარებისა, ხოლო შემდეგ - დამოუკიდებლობის აღდგენისა.

საკვანძო სიტყვები: 9 აპრილი, კონსტიტუცია, ეროვნული ფორუმი, მრავალპარტიული არჩევნები.

Abstract

The end of the 20th century is one of the most important periods in the history of Georgia. I will discuss October 28, 1990 in the paper. Also, in the work, external factors in the country of Georgia and the national movement, attempts and measures of the Georgian Mesveuri, which created the preconditions for multi-party elections, and then for independence.

Keywords: April 9, Constitution, National Forum, multi-party elections.

შესავალი

საქართველომ თავისი არსებობის განმავლობაში საკმაოდ რთული გზა განვლო და არაერთხელ დამდგარა მისი არსებობის საკითხი კითხვის ნიშნის ქვეშ. შესაბამისად, ქართველ ხალხს მუდამ უწევდა ბრძოლა ქვეყნისა და მისი ღირებულებების დასაცავად და გადასარჩენად. ამ მხრივ, ერთ-ერთი ყველაზე

მძიმე და რთული პერიოდი XIX-XX საუკუნეა. ეპოქა, როდესაც საქართველო ახალი გამოწვევების წინაშე დადგა. აღდგენილი და მალევე დაკარგული თავისუფლება, მუდმივი გარდაქმნები, რასაც მოსდევდა გამოსვლები და აჯანყებები, აჯანყებებს კი - რეპრესიები. ყველაფერთან ერთად, ნათელი ხდებოდა, რომ მდგომარეობა გამოსწორების ნაცვლად უარესობისკენ მიდიოდა, რასაც ქვეყანა დაღუპვამდე მიჰყავდა. თუმცა ისიც ცხადი იყო, რომ მიმდინარე მოვლენების ფონზე, საგარეო თუ საშინაო საკითხის გათვალისწინებით, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამდე დიდი გზა აღარ აშორებდა.

ძირითადი ნაწილი

XX საუკუნის 70-იან წლებში საქართველოში საბჭოთა მთავრობის მხრიდან კონსტიტუციაში დამატებითი მუხლების შეტანის მცდელობის შედეგად განვითარებულმა მოვლენებმა, რომელმაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის სახე მიიღო, 80-იან წლებში უფრო ფართო მასშტაბებს მიაღწია, რაც, დაკავშირებული იყო 1985 წლიდან ხელისუფლებაში მოსული მიხეილ გორბაჩოვის პოლიტიკასთან, კერძოდ კი „პერესტროიკის“ (გარდაქმნის) პროცესთან. ნათელი იყო, რომ „საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებასა და რეპრესიების გაძლიერებას ქართველმა ინტელიგენციამ მოქნილი ტაქტიკა დაუპირისპირა“ (ბლუაშვილი, 1994: 7).

აღსანიშნავია, რომ სწორედ ამ დროს ჩაეყარა საფუძველი საქართველოში მრავალპარტიულ სისტემას. 1987 წელს შეიქმნა „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“, რასაც მოჰყვა შექმნა სხვა პარტიებისა: „რესპუბლიკური პარტია“, „ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია“, „ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტია“, „ჰელსინკის კავშირი“ და სხვა, რომლებიც თავდაპირველად ოფიციალურად არ იყვნენ რეგისტრირებულნი.

საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს ხელს უწყობდა, როგორც საგარეო ფაქტორები, ისე თანდათანობით გაღრმავებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, რაც კიდევ უფრო აძლიერებდა ეროვნულ მოძრაობას. განვითარებული მოვლენების ფონზე, თავის მხრივ, საბჭოთა ხელისუფლებას უწევდა უკან დახევა სტაბილურობის შესანარჩუნებლად, მიუხედავად იმისა, რომ გააქტიურებული „რადიკალების“ მოქმედება არ მოსწონდათ. თუმცა ფაქტი იყო, რომ ასეთი „სიმშვიდე“ დიდხანს არ გაგრძელდებოდა.

1988 წლიდან უფრო ფართომასშტაბიანი ხასიათი მიიღო ეროვნულმა მოძრაობამ, რომლის მაპროვოცირებელი სამართალდამცავების გააქტიურება და ჯერ კიდევ 1975 წელს ეროვნულ ნიადაგზე შექმნილი „ჰელსინკის კავშირის“

მეთაურების (ზ. გამსახურდია, მ. კოსტავა) დაპატიმრება იყო. თუმცა ხალხის რეაქციის გამო ისინი მალევე გაათავისუფლეს. უნდა აღინიშნოს, რომ „ჰელსინკის კავშირის“ მეთაურების დამსახურება იყო ეროვნული მოძრაობის უფრო გააქტიურება.

აღსანიშნავია, რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობასთან ერთად, „ავტონომიურ რეგიონებში გამოცოცხლდნენ სეპარატისტული ძალებიც, რომლებსაც რუსეთის რეაქცია ასაზრდოვებდა“ (ნათმეღამე, 2004: 343).

1989 წლის აპრილის დასაწყისში ილია ჭავჭავაძის ორგანიზაციის ინიციატივით დაიწყო მიტინგი, რაც, ფაქტობრივად, იყო რეაქცია 18 მარტს ლიხნის შეკრებაზე მიღებული გადაწყვეტილებისა, რომელიც აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სუვერენიტეტის გაზრდას მოითხოვდა. თბილისში შეკრებილმა მომიტინგეებმა აფხაზეთის ავტონომიის გაუქმება მოითხოვეს. მალე, მათ შეუერთდნენ სხვა პოლიტიკური დაჯგუფებები, რომლებმაც „აფხაზეთის ავტონომიის გაუქმება მეორეხარისხოვან მოთხოვნათა რიგში გადაიტანეს და წამოაყენეს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნა“ (გურული, 2003: 219).

დაიწყო მასობრივი მიტინგები და შიმშილობა, რის შედეგადაც კრემლის გადაწყვეტილებით, 8 აპრილს დაიწყო აქტიური საპასუხო სადამსჯელო ღონისძიებები აქტივისტების წინააღმდეგ. მაშინდელი ცკ-ის მდივნის ბორის ნიკოლსკის ინიციატივით, მათ დასაშინებლად და დასაშლელად გამოიყენეს ტანკი და სამხედრო შვეულმფრენები, თუმცა ვითარება საპირისპიროდ შეიცვალა. მათ უფრო მეტი ადამიანი შეუერთდა, რამაც, ლოგიკურია, მდგომარეობა უფრო დაამძიმა. მართალია, ჯუმბერ პატიაშვილის მოთხოვნით, „ფიზიკური ტკივილი“ არავისთვის უნდა მიეყენებინათ, მაგრამ რეალობა იყო სხვა, თბილისში საშინელი ტრაგედია დატრიალდა.

იგორ როდიონოვის მეთაურობით დაიწყო აქტიური სამხედრო ოპერაციები მომიტინგეების დასაშლელად. 1989 წლის 9 აპრილს, დილის 4 საათზე დაიწყო სასტიკი ანგარიშსწორება. მანამდე, 3 საათსა და 30 წუთზე კათალიკოს-პატრიარქმა, ილია მეორემ, მიმართა მომიტინგეებს, რათა საფრთხისა და მოსალოდნელი მსხვერპლის ასაცილებლად სიმშვიდე შეენარჩუნებინათ, დაშლილიყვნენ და ერთად ელოცათ ქაშუეთის ეკლესიაში, მაგრამ მომიტინგეები ეს რჩევა არ მიიღეს.

რუსი ჯარისკაცები შეიარაღებულნი იყვნენ მომწამვლელი გაზით, ალესილი ბარებით, ხელკეტებით და სასტიკად უსწორდებოდნენ ყველას, ვინც წინააღმდეგობას გაუწევდა. შედეგად, დაიჭრა ათასობით ადამიანი, დაიღუპა 21, რომელთაგან 16 იყო ქალი. ასევე, 2000-ზე მეტი გაზით მოიწამლა.

9 აპრილის ტრაგედიაზე პასუხისმგებლობა სსრკ-ის ხელმძღვანელობამ საქართველოს ხელისუფლებას დააკისრა. მას შემდეგ, რაც გენერალმა როდიონოვმა გააკეთა განცხადება, რამაც შეურაცხყო 9 აპრილს დაღუპულთა სულები და ქართველი ხალხი, საბჭოთა კავშირის ხელისუფლების ერთ-ერთმა წამყვანმა ფიგურამ, ედუარდ შევარდნაძემ, თანამდებობა დატოვა და ქართველი ერის მხარეს დადგა.

დატრიალებულმა ტრაგედიამ ნათელი გახადა „საბჭოთა იმპერიალიზმის სახე“ (შველიძე, 2021: 309) და მისი „პოლიტიკური სისტემის აგონია“ (ნათმელაძე, 2004: 351), რამაც, შეიძლება ითქვას, უფრო დაახლოვა საქართველო სუვერენიტეტთან.

საბჭოთა ხელისუფლება ნელ-ნელა კარგავდა კონტროლს მიმდინარე მოვლენებზე, რადგან „9 აპრილის სისხლიანმა ანგარიშსწორებამ ქართველი საზოგადოების რადიკალიზაცია გამოიწვია“ (სილოგავა, შენგელაია, 2008: 313). განსაკუთრებით გააქტიურდა ზვიად გამსახურდია, რომელსაც მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი სათავეში ჩადგომოდა ეროვნულ მოძრაობას. ამისთვის, მიზნად დაისახა, გაეერთიანებინა ეროვნულ ნიადაგზე შექმნილი პარტიები.

რადიკალებმა გადამწყვეტი იერიში მიიტანეს ინტელიგენციაზე (ბლუაშვილი, 1994: 21). მათი მთავარი მიზანი ინტელიგენციისადმი ხალხში უნდობლობის ჩამოგდება და ავტორიტეტის დაცემა იყო. რადიკალების საქმიანობა ერთ-ერთ გაზეთში „ქართული ფილმი“ შეფასებულია, როგორც „ჯვაროსნული ლაშქრობა საკუთარი ინტელიგენციის წინააღმდეგ“ (ქართული ფილმი“, 5. XII, 1990). სამწუხაროდ, ადგილი ჰქონდა ფულის მასობრივ გამოძალვას, რომელსაც ახორციელებდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური დაჯგუფება, რომლებიც „ეროვნული მოძრაობის სახელით ბეგარას ადებდნენ როგორც სახელმწიფო დაწესებულებებს, ისე კერძო პირებს“ (ბლუაშვილი, 1994: 22).

ყველაფერ ამას ემატებოდა არეულობები მთელი საქართველოს მასშტაბით, განსაკუთრებით, აფხაზეთში. ამასთან, უფრო გააქტიურდნენ ანტიქართული ძალები, რომლებსაც აშკარად, თუ ფარულად საბჭოთა რუსეთი აღვივებდა. გამოსავალი კი მხოლოდ უზენაესი საბჭოს ახალი არჩევნების ჩატარებაში ჩანდა, რასაც ქვეყანა სუვერენიტეტის აღდგენამდე უნდა მიეყვანა.

კომუნისტურმა ხელისუფლებამ თავდაპირველად არჩევნები ჩანიშნა 25 მარტს. მასში მონაწილეობას მიიღებდნენ ცენტრისტული პოლიტიკური პარტიები, ხოლო რადიკალებმა საპირისპირო პოზიცია დაიჭირეს და განაცხადეს, რომ არ მიიღებდნენ მონაწილეობას არჩევნებში.

რადიკალების ზეგავლენით გახდა იძულებული საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლება, 1921 წლის თებერვალში, საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოში

გატარებული სამხედრო ღონისძიება გამოეცხადებინა, როგორც ქვეყნის ოკუპაცია და ანექსია.

არჩევნებთან დაკავშირებით სხვადასხვა პოზიცია გაჩნდა თვით მმართველ კომუნისტურ ხელისუფლებაში. იგი არჩევნების ჩაშლით დაინტერესდა, რადგან თვლიდა, რომ დამარცხება გარდაუვალი იყო და ძალაუფლებას თანდათან დაკარგავდა. წინააღმდეგი იყვნენ თავის მხრივ, რადიკალებიც, რომლებიც თვლიდნენ, რომ არჩევნები არსებული სისტემით ჩატარდებოდა. შესაძლებელი იყო, რომ კომუნისტური პარტია კვლავ გაიმარჯვებდა, რადგან არც ერთი პარტია არ იყო ოფიციალურად გაფორმებული, რაც თავისთავად ქმნიდა იმის საფუძველს, რომ მომავალი არჩევნები საბჭოთა კანონმდებლობასა და კონსტიტუციას დაეფუძნებოდა.

მიუხედავად წინააღმდეგობებისა, რადიკალები უფრო მეტ წარმატებას აღწევდნენ. 13-15 მარტს მათი ინიციატივით გაიმართა ე. წ. ეროვნული ფორუმი, საგანგებო კონფერენცია, რომელშიც ეროვნული მოძრაობის 20-მდე პარტია და დაჯგუფება გაერთიანდა. ფორუმმა 25 მარტს კომუნისტური მთავრობის მიერ დაგეგმილ არჩევნებს ბოიკოტი გამოუცხადა და ამასთან, „ალტერნატიული კოალიციური მთავრობის შექმნის საკითხიც დაისვა“ (ბლუაშვილი, 1994: 23).

რადიკალების ასეთი პოზიცია გ. მუჩაიძის (სოციალ-დემოკრატიული პარტიის თავმჯდომარე) თქმით, გარდაუვალს გახდიდა ხელისუფლების მკაცრ რეაქციას, ამიტომ რადიკალებს დაფიქრებისა და სიმშვიდისკენ მოუწოდა, თუმცა ვითარება არ შეცვლილა.

კომუნისტურმა პარტიამ არჩევნები გადაავადა.

1989 წლის 18 ოქტომბერს გაურკვეველ ვითარებაში ავტოავარიაში მოყვნენ მერაბ კოსტავა (ადგილზევე გარდაიცვალა), თამარ ჩხეიძე და ზურაბ წერეთელი, რომელიც გამოჯანმრთელების გზაზე საექვო ვითარებაში დაიღუპა. ამ ფაქტის შემდეგ ეროვნული მოძრაობის რადიკალურ ფლანგზე უფრო გაძლიერდა პირადი ამბიციები. მერაბ კოსტავა თავისი ავტორიტეტით შიდა დაპირისპირებას აფერხებდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ფორუმის წევრების საერთო მიზანი საქართველოს დამოუკიდებლობა იყო, მაინც გარდაუვალი აღმოჩნდა ორ ურთიერთდაპირისპირებულ ბანაკად გათიშვა. წინააღმდეგობა კი გამოიკვეთა იდეურ-სტრატეგიული შეუთანხმებლობით და ეროვნულ მოძრაობაში ჰეგემონობისთვის ბრძოლით.

აღსანიშნავია, რომ ფორუმის წევრები თვლიდნენ, რომ დამოუკიდებლობის მოპოვებისთვის პირველ რიგში საჭირო იყო ჯერ კოლონიური სტატუსის მოპოვება, შემდეგ - დეკოლონიზაციისკენ სვლა, თუმცა, უ. ბლუაშვილის თქმით,

ისინი ვერ იაზრებდნენ, რამდენად დიდი იყო სხვაობა 50-მილიონიანი ინგლისის წინააღმდეგ 600-მილიონიანი ინდოეთის კოლონიის ბრძოლასა და 5- მილიონიანი საქართველოს ბრძოლას შორის, რომელიც მას „250-მილიონიანი ქვეყნის მიმართ“ (ბლუაშვილი, 1994: 25) ჰქონდა.

რადიკალთა ერთი ნაწილი (გიორგი ჭანტურია, ირაკლი წერეთელი და სხვები) აქტიურ ბოიკოტს უჭერდნენ მხარს და ფიქრობდნენ, რომ უნდა შექმნილიყო „ეროვნული კონგრესი“ (ახალი დემოკრატიული სისტემური გაერთიანება), „რომელიც ბოიკოტს გამოუცხადებდა ყველანაირ საბჭოთა სტრუქტურას და მის მიერ ორგანიზებულ ან ხელშეწყობილ არჩევნებს, როგორც იყო 25 მარტის არჩევნები“ (შველიძე, 2021: 312).

რადიკალთა მეორე ნაწილი (ზვიად გამსახურდია და მისი მხარდამჭერები), უფრო რეალისტები აღმოჩნდნენ. მიიჩნევდნენ, რომ საქართველოს ჰქონდა საბჭოთა კავშირიდან გასვლის უფლება, რაც იძლეოდა შესაძლებლობას, ებრძოლა სამართლებრივი გზებით დასახული მიზნის, ქვეყნის დამოუკიდებლობის, მისაღწევად.

30 ოქტომბერს უნდა ჩატარებულიყო კონგრესის არჩევნები. დაპირისპირებული ძალები ერთმანეთს „სამშობლოს მოღალატის“ სახელით მოიხსენიებდნენ და ფიზიკურ ანგარიშსწორებაზე გადავიდნენ. საბოლოოდ, არჩევნები ვერ შედგა, რადგან ვერც ერთმა მონაწილემ ვერ დააგროვა ამომრჩეველთა ხმების საჭირო რაოდენობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფორუმიდან გამოყოფილმა ჰელსინკის კავშირმა და მათმა თანამოაზრეებმა 1990 წლის 7 მაისს შექმნეს ახალი პოლიტიკური ორგანიზაცია სახელწოდებით „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“.

დამაბულმა ურთიერთობამ რადიკალებს შორის ზენიტს ოქტომბრის არჩევნებამდე რამდენიმე დღით ადრე მიაღწია. ი. წერეთელმა და გ. ჭანტურიამ აშკარა ბოიკოტი გამოუცხადეს ზვიად გამსახურდიას და სატელევიზიო გამოსვლებით მოსახლეობას სწორი არჩევანის გაკეთებისკენ მოუწოდებდნენ. ღიად განაცხადებდნენ, რომ არ დაეჭირათ მხარი გამსახურდიასთვის. თუმცა ნათელი იყო, რომ მოსახლეობას უკვე ჰქონდა გაკეთებული არჩევანი, რაც დაადასტურა თვით არჩევნების შედეგებმა. მოსახლეობის თვალში ზვიად გამსახურდია იყო „ეროვნული გმირი“ (ბლუაშვილი, 1994: 27), რომელიც გონივრულად იყენებდა ხალხის მხარდაჭერას და აქტიურად აწყობდა აქციებს არა მარტო კომუნისტური ხელისუფლების, არამედ სხვა პოლიტიკური პარტიების პარალიზებისთვის.

ეროვნული მოძრაობის წარმომადგენელთა თავდაუზოგავი შრომის შედეგად, 1990 წლის 17 აგვისტოს კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილების საფუ-

მველზე, არჩევნები 28 ოქტომბერს მრავალპარტიული სისტემის საფუძველზე უნდა ჩატარებულიყო.

საარჩევნო სიაში ირიცხებოდა 3 444 002 ამომრჩეველი, ხოლო კენჭს არჩევნებში 14 პარტია იყრიდა. მათ შორის აღსანიშნავია: საქართველოს კომუნისტური პარტია, „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“, ბლოკი „თავისუფლება“, ბლოკი „თანხმობა“, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია და სხვა.

მომავალი პარლამენტის დეპუტატთა რაოდენობა განისაზღვრა 250 კაცით, რომელთაგან 125 დეპუტატი უნდა არჩეულიყო მაჟორიტარული სისტემით, დანარჩენი 125 კი - პროპორციულით. მანდატის მოსაპოვებლად საკმარისი იყო გადალახვა 4%-იანი ბარიერისა.

არჩევნებს, 28 ოქტომბერს, ესწრებოდა „საერთაშორისო დამკვირვებელთა სოლიდური კორპუსი“ (ჯანელიძე, 2009: 204), რომლებმაც აღნიშნეს, რომ საქართველოში არჩევნები ობიექტურად ჩატარდა.

ამომრჩეველთა 70%-მა მიიღო მონაწილეობა არჩევნებში. ხმების უმრავლესობა მოიპოვა ბლოკმა „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“, რომელმაც მიიღო 62% საპარლამენტო ადგილებისა (155 ადგილი). მეორე ადგილზე გავიდა კომუნისტური პარტია 25,6%-ით (64 ადგილი). უფრო მცირე რაოდენობით სხვა პარტიები და თავისუფალი დეპუტატები.

ამით, ფაქტობრივად, დაიწყო ახალი ეპოქა საქართველოს ისტორიაში. დასრულდა 70-წლიანი დიქტატურა კომუნისტური ხელისუფლებისა საქართველოში და სათავეში მოვიდა ეროვნული მოძრაობის წევრებისგან შემდგარი პოლიტიკური ბლოკი. „პოლიტიკურ ბრძოლაში მარცხგანცდილმა კომპარტიამ ოპოზიციაში გადაინაცვლა“ (ჯანელიძე, 2009: 204).

1990 წლის 14 ნოემბერს გაიხსნა პირველი სესია უზენაესი საბჭოსი, რომლის თავმჯდომარედ ფარული კენჭისყრით აირჩიეს ზვიად გამსახურდია. იმავე დღეს საქართველო გამოცხადდა რესპუბლიკად.

საგულისხმოა, რომ მართალია, ახლად არჩეული ხელისუფლების მიზანი ქვეყნის სუვერენიტეტის აღდგენა იყო, თუმცა მათ მაშინვე არ გამოუცხადებიათ საქართველოს დამოუკიდებლობა. მათ გამოაცხადეს ე. წ. „გარდამავალი პერიოდი“, რათა მომზადებულიყო ყველანაირი პირობები სუვერენიტეტის აღდგენისთვის. დაიწყო სხვადასხვა კანონის შემუშავება, რათა კომუნისტური წყობა შეცვლილიყო ახალი სახელმწიფოებრივი სტრუქტურებით.

დასკვნა

XX საუკუნის მიწურული გარდამტეხი ეტაპი აღმოჩნდა საქართველოს ისტორიისთვის. მიუხედავად არსებული რთული მდგომარეობისა, საბჭოთა ხელისუფლების მკაცრი პოლიტიკისა, ქართველმა ხალხმა მიიღო ის, რასაც თითქმის შვიდი ათეული წლის განმავლობაში ასე გამეტებით ელტვოდა - მოეპოვა დამოუკიდებლობა, რაც მიღწეულ იქნა 1990 წლის 28 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნებით, რომლის შედეგადაც საბოლოოდ მოეღო ბოლო საბჭოთა ხელისუფლებას და ქვეყნის სათავეში მოვიდა ქართული, პატრიოტული სულისკვეთებით განმსჭვალული ადამიანებით დაკომპლექტებული მთავრობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბლუაშვილი უჩა, „პოლიტიკური პარტიები და ეროვნული მოძრაობა საქართველოში 1988-1991 წწ“, თბილისი, 1994;
2. გურული ვახტანგ, „საქართველოს ისტორია, XX საუკუნე“, თბილისი, 2003;
3. დაუშვილი ალექსანდრე, ნათმელაძე მაყვალა, „საქართველოს უახლესი ისტორია (1921-2000 წწ.)“, თბილისი, 2004.
4. სილოგავა ვალერი, შენგელაია კახა, „საქართველოს ისტორია უძველესი დროიდან თანამედროვეობის ჩათვლით“, თბილისი, 2008.
5. შველიძე დიმიტრი, „საქართველოს უახლესი ისტორია (1917-2012)“, თბილისი, 2021.
6. ჯანელიძე ოთარ, „საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია“, თბილისი, 2009;
7. გაზეთი „ქართული ფილმი“, 5 დეკემბერი, 1990.

მესხთა გასახლების საკითხისათვის

მარიტა კახაბერიძე

ბსუ, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორია, III კურსი

ელ.ფოსტა maritakhaberidze@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ჯემალ კარალიძე**

ისტორიის, არქეოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

აბსტრაქტი

სამცხე-ჯავახეთი, რომელიც მხოლოდ ნაწილია ისტორიული მესხეთისა, დიდ როლს თამაშობს თანამედროვე საქართველოს ცხოვრებაში. მრავალბრძოლაგამოვლილი, მტრის ხელიდან ხელში გადასული, დაქუცმაცებული და აღდგენილი, კვლავ დაკარგული და იმედის ამარა დარჩენილი მესხეთი ყოველთვის ამბობდა და კვლავაც იტყვის თავის სიტყვას დედاسამშობლოს წინაშე.

Abstract

Samtskhe-Javakheti, which is only a part of historical Meskhethi, plays a big role in the life of modern Georgia. Meskhethi, which has fought many battles, passed from the hands of the enemy, was crushed and restored, is still lost and remains without hope, has always spoken and will continue to speak its word before the motherland.

შესავალი

როგორც ცნობილია, საქართველოს ერთ-ერთმა მნიშვნელოვანმა რეგიონმა ისტორიულმა მესხეთმა დიდი როლი შეასრულა ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. იგი იყო საქართველოს გაერთიანების მედროშე, მისი მწერლობისა და კულტურის კერა, მაგრამ გარე მტრების (ირან-ოსმალეთის) გაუთავებელმა თავდასხმებმა ეს მხარე დააუძლურა, დააკნინა და გააპარტახა. დამოუკიდებლობისთვის ხანგრძლივ ბრძოლაში ქართველი მოსახლეობის დიდი ნაწილი ფიზიკურად ამოწყდა, მეორე ნაწილი საქართველოს შიდა რეგიონებში გაიხიზნა. ძნელბედობის ხანაში (XVII-XVIII სს) ქართველი მოსახლეობისგან დაცლილ ამ ტერიტორიაზე მრავალი ნაქალაქარის, ნასოფლარისა და ნასახლარის ადგილას გაჩნდა უცხო ეთნიკური ჯგუფების დასახლებები. საუკუნეები დასჭირდა ოსმალეთის იმპერიის მესვეურებს, რომ მესხეთის მოსახლეობა ჯერ გაემაჰმადიანებინათ, ხოლო შემდეგ აღმოეფხვრათ მათში

ქართული სული, ცნობიერება, ენა, ადათი. აქვე უნდა აღინიშნოს ის აუცილებელი ფაქტიც, რომ ამ პროცესის ბოლომდე მიყვანაში დიდი როლი ითამაშა ჯერ რუსეთის იმპერიამ, შემდეგ კი მისმა მემკვიდრე საბჭოთა კავშირმა.

XIX საუკუნეში რუსეთ-ოსმალეთის ომის შედეგად სამცხე-ჯავახეთი გათავისუფლდა და შეიერთა მეფის რუსეთმა. ამ განთავისუფლებამ მოსახლეობას დიდი სიკეთე არ მოუტანა, პირიქით, სწორედ ამის შედეგი იყო ის, რომ ეს ძირძველი ქართული კუთხე, რუსეთის ხელისუფლებამ დაცალა გამაჰმადიანებული ქართველებისგან. ცარიზმი ამტკიცებდა, რომ ისინი არიან თურქები და მათი სამშობლო თურქეთია, მთავარმართებელი პასკევიჩი წერდა, რომ ჯავახეთი საუკეთესო ადგილი იყო რუსი კოლონისტებისთვის; დაიწყო ქართველთა მასობრივი გასახლება, რის გასაადვილებლადაც მათ ნება დაერთოთ, მიეყიდათ თავიანთი მიწები ხაზინისა და კერძო პირებისთვის, რეალურად ჩალის ფასად გაყიდა მკვიდრმა მაჰმადიანმა მოსახლეობამ სამცხე-ჯავახეთის მიწა-წყალი; „გამაჰმადიანებულმა ქართველმა თავადმა ახალქალაქის სანჯაყ-ბეგმა, ფალავანდიშვილმა, 29 სოფელი მიყიდა მაზრას“ (მეტრეველი, მოშიაშვილი, 1992, :5).

ისტორიული უკუღმართობის შედეგად ქართველებისგან დაცლილი სამცხე-ჯავახეთის მიწა-წყალი 1829-1831 წლებში არზრუმ -არტან-ყარსის ოლქებიდან მასობრივად გადმოსახლებულმა სომხურმა მოსახლეობამ დაიკავა. 1841-1843 წლებში კი ჯავახეთის 8 სოფელში ჩაასახლეს 829 კომლი რუსი სექტანტიც. ადგილობრივ მაჰმადიან ქართველთა საზიანოდ ხელოვნურად შეიცვალა მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა.

ძირითადი ნაწილი

რუსეთის იმპერია მთელი XIX საუკუნის მანძილზე ცეცხლითა და მახვილით სდევნიდა მესხეთის მკვიდრ მოსახლეობას და ბევრი მათგანი განდევნა კიდეც ოსმალეთში, პირველი ასეთი განდევნა 1828 წელს მოხდა, როდესაც 40 ათასზე მეტი ქართველი აიძულეს, დაეტოვებინა სამშობლო. იგივე განმეორდა 1878 წელს, როდესაც რუსეთმა ოსმალეთს წაართვა აჭარა, შავშეთი, ერუშეთი; 50 ათასზე მეტი ქართველი იქნა განდევნილი ტაო-კლარჯეთიდან. მათ სამკვიდროზე რუსეთის იმპერიამ ოსმალეთიდან დევნილი სომეხი და ბერძენი ლტოლვილები ჩაასახლა.

ანალოგიური განზრახვა ჰქონდა რუსეთის იმპერიას I მსოფლიო ომის დროსაც. 1915 წელს რუსეთმა სასტიკი რეპრესიები დაიწყო აჭარელთა მიმართ - მაშინ მეფის ხელისუფლება თურქეთთან საომარი მოქმედების ზონიდან აჭარლების და სხვა ქართველი მუსლიმების გასახლებას აპირებდა, ამის გამო საო-

მარი მოქმედების ზონაში მოხვედრილი მუსლიმანი მოსახლეობის ნაწილი შემოჭრილ თურქებს მიემხრო და მათი უკან დახევის შემდეგ ზოგიერთი გაჰყვა. როგორც შემდეგ გაირკვა, თურქეთის არმიას მიემხრნენ თურქეთის მოსაზღვრე რეგიონებში მცხოვრები თურქი ეროვნების მოქალაქეები, მაგრამ მიმხრობილთა შორის აღმოჩნდა ქართველ მუსლიმთა მცირე ნაწილი, თუმცა, ცარისტულმა ადმინისტრაციამ რეპრესიები აჭარლებს დაატეხა. მაშინ ბევრი აჭარელი დააპატიმრეს ღალატის ბრალდებით; ცარიზმის მიზანი ნათელი იყო, თუ დაპატიმრებულებს სახელმწიფო ღალატი დაუდასტურდებოდათ, მათ ჩამოახრჩობდნენ. მაშინ ქართველ მუსლიმთა დასაცავად ენერგიულად გამოვიდნენ ქართველი საზოგადოების წარმომადგენლები, მათ შორის სოციალ-დემოკრატებიც, რომლებმაც ჩამალეს კიდეც მეფის ხელისუფლების განზრახვა და მთავრობა აიძულეს, უკან დაეხია მუსლიმთა საკითხში. ნოე ჟორდანიამ სასწრაფოდ დაავალა რუსეთის მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს, სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციას მიევიწყებინა საქართველოში თავისი წარმომადგენელი - აკაკი ჩხენკელი, რომელმაც შემოიარა სამუსლიმანო საქართველო, შემდეგ კი ბათუმში შეხვდა რუსეთის სამხედრო და სამოქალაქო სტრუქტურების წამომადგენლებს; ამ მივლინებამ შედეგი გამოიღო - აკაკი ჩხენკელმა დაამტკიცა სამუსლიმანო საქართველოს „ღალატის“ აბსურდულობა.

მოგვიანებით, რუსეთის დემოკრატიის სისუსტემ, 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციამ თავისი შედეგები გამოავლინა, რასაც შედეგად მოჰყვა მისი მარცხი კავკასიის ფრონტზე, რითაც კარგად სარგებლობდა ოსმალეთი და ზედიზედ იკავებდა ამიერკავკასიის ტერიტორიებს; აღსანიშნავია ისიც, რომ ოსმალეთმა მოითხოვა XIX საუკუნის რუსეთთან ომის შედეგად დათმობილი ტერიტორიების დაბრუნება, 1829 წლის ადრიანოპოლისა და ბერლინის 1878 წლის ხელშეკრულებათა გაუქმება, რაც ფაქტიურად საქართველოსთვის ნიშნავდა მესხეთის დაკარგვას, რასაც ქვეყანა ვერ შეეგუებოდა.

ძალების უკიდურესი დამაბვით, საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარემ, ნოე რამიშვილმა, ბათუმში 1918 წლის 4 ივნისს ოსმალეთთან დადო „ზავისა და მეგობრობის ხელშეკრულება“, რომლითაც შეაჩერა ოსმალეთის შემდგომი ექსპანსია საქართველოს სიღრმეში, თუმცა მთელი მესხეთი, აწყურისა და აბასთუმნის გამოკლებით, ოსმალეთს დარჩა.

1918 წელს გერმანიისა და მისი მოკავშირეების მარცხმა აიძულა ოსმალეთი, ანტანტასთან დაედო „მუდროსის“ დროებითი ზავი, 1918 წლის 30 ოქტომბერს. ამავე წლის 13 ნოემბერს საბჭოთა რუსეთმაც გააუქმა ბრესტ-ლიტოვსკის ზავი. ოსმალეთი იძულებული გახდა, დაეთმო თავისი პოზიციები ამიერკავკასიაში, 1918 წლის 4 დეკემბრიდან საქართველოს უნდა გადასცემოდა ახალციხისა და

ახალქალაქის მაზრები, მაგრამ ოსმალეთისგან განთავისუფლებულ ახალციხეში შეიქმნა კომისარიატი, ხოლო ყარსში „სამხრეთ-კავკასიის მთავრობა“ გამოცხადდა, რომელსაც სათავეში სამცხე-საათაბაგოს ათაბაგთა შთამომავალი - სერვერ-ბეგ ათაბაგი ედგა. მან კატეგორიულად უარყო მესხეთში საქართველოს ხელისუფლების აღდგენა.

სერვერ-ბეგი, ფაქტობრივად, ტერორისტულ მოძრაობას ხელმძღვანელობდა სამცხე-ჯავახეთში, 1919 წლის თებერვალ-მარტში სამცხე-ჯავახეთი გადაიქცა სერვერ-ბეგ ათაბაგის პროოსმალური დაჯგუფებების სათარეშო არეალად. 1919 წლის მარტში გენერალ კვინიტაძის მეთაურობით საქართველოს სამხედრო ძალებმა დაიწყეს შეტევა; 7 მარტს განთავისუფლებულ იქნა ახალციხე და ახალქალაქი, 20 აპრილს კი გაანთავისუფლეს არტაანიც. ათაბაგმა დაკარგა რა ტერიტორიები, იძულებული გახდა, ინგლისის სამხედრო მისიისთვის შეეფარებინა თავი ბათუმში. 1920 წელს საქართველოს მთავრობამ მთლიანად დაიბრუნა არტაანის ოლქი, მიუხედავად ასეთი წარმატებისა, მესხეთის ტერიტორიაზე კვლავ არსებობდნენ ე.წ. „მუსლიმანური კომიტეტები,“ რომლებიც სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციაში აგზავნიდნენ საჩივრებს საქართველოში მუსლიმთა უფლებების დარღვევის შესახებ. საქართველოს მთავრობამ ამ ავანტიურისტულ მოძრაობას დაუპირისპირა როგორც სამხედრო ძალა, ასევე მოქნილი პოლიტიკაც - „1919 წლის 25 დეკემბერს პარლამენტმა მესხეთის ტერიტორიაზე სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომია გამოაცხადა. ამ აქტმა ქრისტიან და მუსლიმან ქართველებში სრული კონსოლიდაცია მოახდინა. ამასთან, საერთაშორისო ასპარეზზე 1920 წლის 7 მაისს მოხდა მნიშვნელოვანი ფაქტი, საქართველოს დამოუკიდებლობა ცნო საბჭოთა რუსეთმა“ (არაბიძე, 1991:10).

ინგლისმა აღარ მიიჩნია ბათუმის ოლქი მნიშვნელოვან ტერიტორიად და იგი საქართველოს გადასცა. მესხეთიც დაუბრუნდა სრულიად საქართველოს, რაც იყო დიდი ისტორიული მოვლენა, რომელსაც ასე ელოდა ერი. საქმე კარგად მიდიოდა მანამ, სანამ საქმე საბჭოთა რუსეთმა არ ჩაშალა. მიუხედავად საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებისა, იგი საქართველოს მიმართ ატარებდა აგრესიულ პოლიტიკას. რუსეთთან ერთად ასეთივე პოლიტიკას ატარებდა ქემალისტური ოსმალეთიც. საქართველოს დიდი საფრთხე დაემუქრა, ფაქტობრივად, ორი სახელმწიფო ერთად ამზადებდა თავდასხმას დემოკრატიულ რესპუბლიკაზე. 1921 წლის თებერვალში საბჭოთა რუსეთი თავს დაესხა საქართველოს, რომელიც იძულებული გახდა, გამოეყვანა არტაანიდან და ართვინიდან სამხედრო ძალები და საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ მიემართა, ამასობაში ოსმალეთმა დაიკავა ეს ორი ოლქი და შეეცადა ბათუმის ოლქის დაკავებასაც. მოსკოვში 1921 წლის 16 მარტს დაიდო ხელშეკრულება საბჭოთა რუსეთსა და

ქემალისტურ ოსმალეთს შორის, რომლის მიხედვითაც ოსმალეთს გადაეცა ართ-ვინი, არტაანი, ოლთისის ოლქები და ფოცხოვის უბანი. ხელშეკრულების რატი-ფიკაცია განხორციელდა ყარსში, 1921 წლის 13 ოქტომბერს, როდესაც ხელმოწერილ იქნა „ყარსის ხელშეკრულება“. ასე დააკანონეს საბჭოთა რუსეთმა და ქემალისტურმა ოსმალეთმა გავლენის სფეროები ამიერკავკასიაში.

მესხების ნაციონალურმა საკითხმა ვერ იპოვა თავისი სწორი გადაწყვეტი-ლება საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგაც - მაჰმა-დიანი მესხები მიაკუთვნეს თურქულეროვან უმცირესობას და 30-იან წლებში თურქული სკოლების მაგივრად გაიხსნა აზერბაიჯანული სკოლები. მხოლოდ 1940 წლისთვის მესხი მოსახლეობის მოთხოვნით, უმეტეს სოფლებში, სადაც მაჰმადიანი მესხები ცხოვრობდნენ, გაიხსნა ქართული სკოლები, მაგრამ ისინი დიდხანს არ ფუნქციონირებდა, ვინაიდან მესხები, კვლავ თურქებად შერაცხულ-ნი, საქართველოდან 1944 წელს სსრ კავშირის თავდაცვის სახელმწიფო კომი-ტეტის N6279 დადგენილებით, სამცხე-ჯავახეთიდან აჰყარეს და საერთოდ დედაბუდიანად შუა აზიაში (უზბეკეთი, ყირგიზეთი, ყაზახეთი) გადაასახლეს. მოგვიანებით, 1959 წელს, გამართულ „მესამე სამყაროს“ ქვეყნების კონფერენციამ სსრ კავშირში სპეცგადასახლებულებზე გამოიტანა რეზოლუცია, რომლითაც კატეგორიულად მოსთხოვეს სსრ კავშირის მთავრობას მათი პოლიტიკური, სო-ციალური, კულტურული და რაც მთავარია, ტერიტორიული რეაბილიტაცია. ხრუშჩოვის ხელისუფლებამ თითქოს ყურად აიღო ეს, რასაც მაშინვე მოჰყვა „ჩრდილოეთ კავკასიიდან სპეცგადასახლებულთა“ დაბრუნება თავიანთ ფუძე-ზე, მაგრამ შემდეგ საერთაშორისო მასშტაბით დაწყებულმა აქციებმა, ბრეჟნევიც აიძულა, მოეხსნა „სპეცგადასახლებულთა“ რეჟიმი მესხ მუსლიმანებისთვის. მაგრამ იმ პირობით, რომ მათ შეეძლოთ დასახლებულიყვნენ ყველგან, გარდა ძველი საცხოვრებელი ადგილებისა. 70-იანი წლების დამლევს მესხ მუს-ლიმებსაც მიეცათ ეტაპობრივი დაბრუნების უფლება. მიმდინარეობდა ჩამოსახ-ლებულ მესხთა რეალური დამკვიდრება ახალ საცხოვრებელ ადგილებში, მათ მალე აითვისეს ქართული ენა, ბავშვები დადიოდნენ ქართულ სკოლებშიც, ე.ი დაიწყო მათი ადაპტაციის პროცესი, მაგრამ ეს პროცესი დაირღვა 80-იანი წლებიდან, როცა ხელისუფლებამ გადადგა ნაბიჯები, რათა მესხთა დაბრუნების ღონისძიებისთვის ჩრდილი მიეყენებინა: ჩამოასახლეს მესხ მუსლიმთა პარტიის ის წარმომადგენლები, რომლებსაც, არ სურდათ ქართული ენის ათვისება, მაშინ აგორდა მესხების წინააღმდეგ მიმართული წრეგადასული აქციები, სამწუხა-როდ, საქმის არსის გაურჩევლად. მაშინ გაძევებულ სარვაროველებს მიაყოლეს ნამდვილი ქართველები, რომელთაც უკვე აღდგენილი ჰქონდათ ქართული გვარები და ეროვნება“ (ხვედელიძე, 1994 :7).

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ხელისუფლება ცდილობდა, გამოესწორებინა მესხი მუსლიმების მიმართ დაშვებული უსამართლობა. სახელმწიფოს მეთაურის ედუარდ შევარდნაძის მიერ ხელმოწერილ იქნა N106 განკარგულება, რომლის თანახმადაც, უნდა დაბრუნებულიყვნენ 1989-1991 წლებში განდევნილი მესხები.

მაგრამ მალე 1944 წელს გადასახლებულმა მაჰმადიანმა მოსახლეობამ მოითხოვა უკან დაბრუნება, რაც ართულებდა ვითარებას: ჯერ ერთი, რა ვუყოთ იმ ქართველ მოსახლეობას, რომელიც თითქმის ძალდატანებით ჩასახლეს მაჰმადიანთა ნასახლარებზე, მეორეც ეს რეგიონი თავისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებით ვერ შეძლებს ამ რაოდენობის რეპატრირებულთა საარსებო საშუალებებით უზრუნველყოფას; მხარეში ჭარბი მოსახლეობის ჩასახლება აუცილებლად შრომითი რესურსების დიდ სიჭარბეს და მათ დაუსაქმებლობას გამოიწვევდა. ამრიგად, მესხეთში მთელი მაჰმადიანური მოსახლეობის ჩასახლება გაუმართლებელი იქნებოდა, მაგრამ ამდენი ხალხის ხელალებით უკან დაბრუნება არანაკლები შეცდომა და დანაშაული იქნებოდა, ამიტომაც არის აღნიშნული საკითხი დღემდე გადაუჭრელი. ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის ინტენსიურმა მიგრაციამ განსაკუთრებით ჯავახეთის ისედაც მცირედ დასახლებული სოფლები მოიცვა. ახალგაზრდობამ მიატოვა მამა-პაპათა ადგილები და დიდ ქალაქებში გადასახლდა. ამას ისიც ემატებოდა რომ მთის სოფლებში არ იყო გზა, ტელეფონი, საზოგადოებრივი კვების ობიექტები და სხვა. ასეთ მდგომარეობაში მყოფ გლეხს სოფელში დარჩენა გაუჭირდა. ადგილობრივ ქართველთა მიგრაციას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ რეგიონში ვერ შეიქმნა ძირითადი საყრდენი ძალა - ეროვნული ინტელიგენცია, რომელიც თავის ხელში აიღებდა მშობლიური მხარის მართვასა და პატრონობას.

1950-იან წლებში, როცა ჯავახეთის რაიონების ხელმძღვანელად სომხები დაინიშნენ, სომხურის ცოდნა აუცილებელი გახდა, ამას დაემატა მეორე აუცილებელი ენის – რუსულის ცოდნაც. ადვილი წარმოსადგენია, რა დღეში ჩავარდებოდა მკვიდრი ქართველი მოსახლეობა. როგორც ცნობილია, სხვა საჭირბოროტო პრობლემებთან ერთად ადრე ეროვნულ საკითხებზეც არაფრის თქმა არ შეიძლებოდა. ყალბი ინტერნაციონალიზმის იარაღის დაცვით ასეთ თემებს ტაბუ ჰქონდა დადებული. სამცხე-ჯავახეთის ქართველი მოსახლეობის მიგრაციის მიზეზები სხვადასხვაა - რთული კლიმატური პირობები, არასახარბიელო სატრანსპორტო მომსახურება, საწარმოო ძალების უთანაბრო განაწილება, სოფლების კეთილმოწყობლობა, ჯანმრთელობის დაცვის პრობლემები, საყოფაცხოვრებო მომსახურების ჩამორჩენილობა და სხვა.

საქართველომ მესხთა საკითხის გადაჭრისას დააგვიანა. მესხ ქართველ მუსლიმებს მხოლოდ მას შემდეგ გაეწიათ დახმარება თავიანთი საზოგადოების დაარსებაში, როცა პროთურქული ორიენტაციის მესხებს თავიანთი ანტიქართული ორგანიზაცია „ვატანი“ უკვე დიდი ხნის დაარსებული ჰქონდათ; როცა ამ უკანასკნელმა თავისი ანტიქართული მიმართევებით გაეროც, მისი უშიშროების საბჭოც და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები წალეკა - „მათ წინა პლანზე წამოსწიეს ის გარემოება, რომ სტალინისა და ბერიას ბარბაროსობა, რომლის კულმინაცია მთიელი ხალხების დეპორტაცია იყო, სრულიადაც არ იყო შემთხვევითი... ამის მიზეზი თვით ქართველთა ბუნებაშია ჩაქსოვილი, რაც მათ დაუნდობლობასა და სისასტიკეში გამოიხატებაო. ამაში მდგომარეობს სტალინისა და ბერიას „ქართული ფენომენი“. ამის მკაფიო დადასტურებაა ის, რომ ქართველები დღემდე ათასი მიზეზით მესხეთელი მუსლიმების დაბრუნებას ხელს უშლიანო“ (ხვედელიძე, 1994,:7).

1992 წლის ნოემბერში მოსკოვში, „საპარლამენტო ცენტრში,“ გაიმართა „ვატანის“ პირველი ყრილობა. ყურადღებას იპყრობს ამ ყრილობის რეზოლუციის მე-5 პუნქტი, სადაც ვკითხულობთ: „თუ საქართველოს ხელისუფლება არ უზრუნველყოფს მესხეთელი თურქების დაბრუნებას მათ ისტორიულ ტერიტორიაზე, დაისვას საკითხი გაეროს უშიშროების საბჭოს წინაშე, მსოფლიო პარლამენტების წინაშე საქართველოს მიმართ სანქციების გამოყენების შესახებ“ (ხვედელიძე, 1994 :7)

დასკვნა

ამრიგად, ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ბევრ სხვა თავსატეხ პრობლემასთან ერთად, მესხ მუსლიმთა პრობლემაც გვიანდერძა. პრობლემა ნამდვილად რთული გადასაწყვეტია და კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს. მის გადაწყვეტაში მონაწილეობა უნდა მიიღონ ისტორიკოსებმა, ეთნოლოგებმა. ამასთან, ჩვენ სხვა გამოსავალიც არა გვაქვს - ანგარიში უნდა გავუწიოთ საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციებს. საქართველომ უნდა გადაწყვიტოს მესხ მუსლიმთა პრობლემა და უნდა გადაწყვიტოს იგი ერთი მხრივ, სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად და მეორე მხრივ, საქართველოს ინტერესების დაცვით. ცნობილია, რომ საამაყო წარსულთან კავშირი აკეთილშობილებს და ოპტიმიზმს უნერგავს ადამიანს. ქართველი კაცი მამაპაპური მიწიდან კი არ უნდა გარბოდეს, არამედ მტკიცედ იკიდებდეს ფეხს და მშობლიური მხარის აღდგენა-განვითარებისთვის ზრუნავდეს. ერთხელ და სამუდამოდ უნდა განმტკიცდეს რწმენა, რომ სადაც დავიბადეთ და გავიზარდეთ, ისაა ჩვენი მშობლიური მიწა-წყალი და ჩვენი ვალია, მივხედოთ მას, ვიზრუნოთ მისი კეთილდღეობისთვის. სხვაგა-

რად ქართული მოსახლეობისგან დაცლილი სოფლები უპატრონოდ ან სხვის ანაზრად დარჩება. ქართველთა მიგრაცია ჯავახეთიდან ყველაზე მტკივნეულია, ვინაიდან ჩვენი მომავალი თაობა სხვა ადგილებს ნებისმიერ დროს აითვისებს, ეს მხარე კი საბოლოოდ დაგვეკარგება. ამაზე გონივრული ფიქრი და მოქმედება გვმართებს, რაკი რაიონებიდან ჭარბი მოსახლეობის გეგმური ჩასახლება და ცარიელი სოფლების აღდგენა დიდ სიძნელებთანაა დაკავშირებული, საჭიროა, მეტად ვიზრუნოთ მკვიდრი მოსახლეობის დამაგრებაზე.

ბიბლიოგრაფია:

1. ოთარ ჯანელიძე, „საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია“, თბილისი, 2009.
2. საქართველოს ისტორია, ტომი IV (XIX-XX), თბილისი, 2008.
3. ვიქტორ ნოზაძე, „საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა მესხეთის გამო“, თბილისი, 1989.
4. მესხეთი - ისტორია და თანამედროვეობა, ახალციხე, 2000.
5. გივი აგიაშვილი, „ისევ მესხეთელი თურქები“, „თბილისი“, თბილისი, 1990.
6. დავით კოჭორიძე, „სამცხე ჯავახეთის წარსული და დღევანდელი“, „ლიტერატურული საქართველო“, N9, თბილისი, 2 მარტი, 1990.
7. გელა ხვედელიძე, „მესხი მუსლიმები და ქართული საზოგადოება“, „საქართველოს რესპუბლიკა“, თბილისი, 28 ივნისი, 1994.
8. დავით არაბიძე, „მესხეთის ბედი 1918-1921 წლების დამოუკიდებელ საქართველოში“, „ახალგაზრდა ივერიელი“, თბილისი, 14 დეკემბერი, 1991.
9. გიორგი ვასაძე, „ზოგი რამ მესხეთიდან თურქების გასახლების შესახებ“, „ალიონი“, N 74, თბილისი, 21 ივნისი, 1990.
10. ალექსანდრე ნარიშკინიშვილი, „ზოგი რამ თურქი მესხების შესახებ“, „ცისკარი“, N 11-12, თბილისი, 1991.
11. როინ მეტრეველი, ნუკრი შოშიაშვილი, „მორიგი შეტევა საქართველოს ისტორიაზე“, „პოლემიკა“, N 37, თბილისი, 25 სექტემბერი, 1992.

ყარსის ხელშეკრულება და მისი შედეგები

მირიან ფუტკარაძე

ბსუ, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

ისტორიის მაგისტრის მეორე კურსი,

ელ ფოსტა: mirianputkaradze71@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: ჯემალ კარალიძე, პროფესორი,

ლევან ტარიელაძე, ასისტენტ-პროფესორი

აბსტრაქტი

თემის აქტუალობა მდგომარეობს შემდეგში - განვსაზღვროთ ყარსის ხელშეკრულების (1921 წლის 13 ოქტომბერი) წინაპირობები, არსი და შედეგები. საინტერესოა აღნიშნული ისტორიული მოვლენების შეფასება ქართულ ისტორიოგრაფიაში და თურქულ ისტორიოგრაფიაში. როგორც ვიცით, 1921 წლის 13 ოქტომბერს დადებულ ყარსის ხელშეკრულებას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქართველოს ისტორიაში და განსაკუთრებით ბათუმის ისტორიაში, რომელიც გახლავთ რთული, მძიმე და მეტად საყურადღებო.

სამეცნიერო ნაშრომის კვლევის მიზანს წარმოადგენს ყარსის ხელშეკრულების განხილვა/ანალიზი და შეფასება, ასევე ხელშეკრულების ხელმომწერ მხარეთა გეოპოლიტიკური ინტერესების განსაზღვრა, მათი გეგმები ამიერკავკასიაში, განსაკუთრებით - საქართველოში, კერძოდ, აჭარაში.

კვლევის საგანი გახლავთ საქართველოს ოკუპაციისა და 1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ ბათუმში განვითარებული მოვლენები.

ნაშრომში შესწავლილია ბათუმის ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და მეტად მნიშვნელოვანი პერიოდი, რომელსაც, ასევე, მნიშვნელობა ჰქონდა თურქეთისთვისაც, რადგან კავკასიაში მას მოეხსნა ომის საფრთხე და ასევე განისაზღვრა მისი ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვრის საკითხი.

აღნიშნული ვითარებიდან გამომდინარე, მივიჩნევ, რომ ჩემ მიერ წარმოდგენილი სამეცნიერო ნაშრომი არის ფრიად აქტუალური, უკავშირდება აჭარის, ბათუმის ისტორიის მეტად მწვავე საკითხს, რომელიც გადაწყდა ჩვენს სასარგებლოდ 1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულებით. აღნიშნულმა

საკითხებმა განაპირობა ჩემი დაინტერესება ამ პერიოდით, რამაც განსაზღვრა წარმოდგენილი საკონფერენციო თემის კვლევის მიზნები და ამოცანები.

Abstract

The relevance of the topic is to determine the prerequisites, essence and consequences of the Kars Treaty (October 13, 1921). It is interesting to evaluate the mentioned historical events in Georgian historiography and Turkish historiography. As we know, the Kars Treaty signed on October 13, 1921 occupies an important place in the history of Georgia and especially in the history of Batumi, which is difficult, difficult and very noteworthy.

The purpose of the research of the scientific paper is to discuss/analyze and evaluate the Kars Agreement, as well as to determine the geopolitical interests of the signatory parties to the agreement, their plans in Transcaucasia, especially in Georgia, in particular in Adjara.

The subject of the research is the events that took place in Batumi after the occupation of Georgia and the signing of the Kars Treaty of October 13, 1921.

The work examines one of the most interesting and very important periods in the history of Batumi, which was also important for Turkey, because the threat of war in the Caucasus was removed from it, and the issue of its northeastern border was also defined.

Based on the mentioned situation, I consider that the scientific work presented by me is very relevant, it is related to the very acute issue of the history of Adjara, Batumi, which was decided in our favor by the Kars Treaty of October 13, 1921. The mentioned issues led to my interest in this period, which determined the goals and objectives of the research of the presented conference topic.

შესავალი

მოცემულ სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია 1921 წლის 13 ოქტომბერს დადებული ყარსის ხელშეკრულება. მოცემული ხელშეკრულება გაფორმდა საბჭოთა რუსეთსა და ქემალისტურ თურქეთს შორის, ასევე მონაწილეობდა ამიერკავკასიის ქვეყნები, საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი. მოცემული ხელშეკრულების დადების დროს მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა მოსკოვის და ანგორის ხელისუფლებები. ასევე, მოცემულ ნაშრომში უნდა განვსაზღვროთ თითოეული მუხლის მნიშვნელობა და არსი. როგორც ვიცით, ყარსის ხელშეკრუ-

ლება შედგება ოცი მუხლისგან და სამი დამატებისგან. მან განსაზღვრა ოსმალეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი. ასევე, მოცემული ხელშეკრულებით, თურქეთმა აღიარა, რომ ბათუმი მისი პორტიტურთ შევიდა საქართველოს შემადგენლობაში, ხოლო ნახიჭევანი შევიდა აზერბაიჯანის შემადგენლობაში ფართო ავტონომიის უფლებით. ხელშეკრულებამ, ამავდროულად, განსაზღვრა მოქალაქეობრივი უფლებების მინიჭების საკითხიც.

ვფიქრობთ, რომ გარდა თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობისა, ყარსის ხელშეკრულება არეგულირებდა რუსეთ-თურქეთის და სხვა მეზობელ სახელმწიფოებთან ურთიერთობის საკითხებს. ყარსის ხელშეკრულებაზე მუშაობის დროს შევნიშნავთ, რომ სომხეთი ამჟამად არ აღიარებს ყარსის ხელშეკრულებას, კონკრეტულად საზღვრების საკითხთან მიმართებაში. ყარსის ხელშეკრულება, ფაქტობრივად, სიტყვასიტყვით იმეორებდა მოსკოვის ხელშეკრულების ძირითად მუხლებს. მაგალითად, მოცემული ხელშეკრულების მე-10 მუხლი სრულად იქნა აღებული მოსკოვის ხელშეკრულებიდან. სწორედ მოსკოვის და შემდეგ ყარსის ხელშეკრულებაში მოცემული მუხლი, გარკვეული სახეცვლილებით შევიდა საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის 1992 წლის 30 ივლისს დადებულ ხელშეკრულებაში, რომელიც „მეგობრობის, თანამშრომლობის და კეთილმეზობლური ურთიერთობის შესახებ“, სახელწოდებითაა ცნობილი. ყარსის ხელშეკრულების პრობლემა გამოიკვეთა მაშინ, როდესაც მოახლოვდა ამ თარიღის ასი წლის შესრულება, მაგრამ ყარსის ხელშეკრულებაში საერთოდ არ არის მითითებული ვადა, ამრიგად, ის არის უვალო. ყარსის ხელშეკრულებას გულისტკივილით შეხვდა ქართული ემიგრაციის წევრები.

ძირითადი ნაწილი

ყარსის ხელშეკრულება - წინაპირობები, არსი, შედეგები და დასკვნა.

როგორც ვიცით, საბჭოთა რუსეთს 1921 წლის მარტისთვის სამხრეთი კავკასია დაპყრობილი ჰქონდა. 1921 წლის სექტემბერში საბჭოთა რუსეთის აქტიური მონაწილეობით ქალაქ ყარსში დაიწყო მოლაპარაკება, რაც მანამდე იყო შეთანხმებული ქემალისტურ თურქეთსა და საბჭოთა რუსეთის ხელისუფლებას შორის. მოლაპარაკებებში ჩართული უნდა ყოფილიყო სომხეთი, აზერბაიჯანი და საქართველო (**ვაჩნაძე, გურული, 2007:96**). საქართველოს მხრიდან აღნიშნულ ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა შალვა ელიავამ და ალექსანდრე სვანიძემ, საბჭოთა რუსეთის მხრიდან - იაკობ განეცკიმ, ოსმალეთის მხრიდან - კიაზიმ კარაბეკირ ფაშამ, მუხტარ-ბეიმ, ველი-ბეიმ, მემდუხ შევფეთ ბეიმ, აზერბაიჯანის მხრიდან - ბეხბუდ შახტახტინსკიმ, სომხეთის მხრიდან - პოლო მაკინზიანმა და ასკანაზ მრავიანმა (**გურული, ჯიქია, 2015:39**).

ყარსის ხელშეკრულება მოსკოვის ხელშეკრულების დებულებას იმეორებდა. ყარსის ხელშეკრულება შედგებოდა 20 მუხლისა და სამი დამატებისგან. უშუალოდ სანამ ანალიზზე გადავიდოდეთ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყარსის ხელშეკრულების დადებას დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა თურქეთისთვის, რადგან კავკასიაში მას მოეხსნა ომის საფრთხე და ამავდროულად, უზრუნველყოფილი იყო მისი ჩრდილო-აღმოსავლეთის საზღვრების საკითხი, რომელიც კიდევ ერთხელ განმტკიცდა ყარსის ხელშეკრულებით (**მაკარაძე, მაკარაძე, 2019:32**). საქართველო თურქეთის ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი როლი აქვს ყარსის ხელშეკრულებას და ამ ხელშეკრულებით დადებულ შედეგს. მოსკოვის ხელშეკრულების პირველი მუხლით, ბათილად უნდა იცნოს ყველა ის ხელშეკრულება და მუხლი, რომელიც დაიდო მოსკოვის ხელშეკრულებამდე სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან მიმართებით. მეორე მუხლით კი, ის ხელშეკრულებები, რომლებსაც არ აღიარებს თურქეთის მთავრობა სამართლებრივად, არ უნდა ცნონ ამიერკავკასიის ქვეყნებმა, მათ შორის, საქართველომ, აზერბაიჯანმა და სომხეთმა. როგორც შევნიშნეთ, ყარსის ხელშეკრულებამ, 1921 წლის 16 მარტის მოსკოვის ხელშეკრულების პირველი და მეორე მუხლები თითქმის უცვლელად გაიმეორა. იმავეს შენიშნავს, ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი ვახტანგ გურულიც (**გურული, 2011:113**).

ყარსის ხელშეკრულების მესამე მუხლით, სამხრეთ კავკასიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების მთავრობები აღიარებენ, რომ „კაპიტულაციის სისტემები“ შეუთავსებელია თითოეული ქვეყნისთვის მათი განვითარების გზაზე (**შაინიძე, 2019:31**). ყარსის ხელშეკრულება იმითაც არის აქტუალური, რომ განისაზღვრა ოსმალეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი. სწორედ ყარსის ხელშეკრულების მეოთხე მუხლით: „თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი განისაზღვრება ხაზით, რომელიც იწყება შავიზღვისპირა სოფელ სარფთან, გაივლის კანნი-დადის მთებს, შემდეგ კი მიუყვება არტაანისა და ყარსის ოლქების წინანდელ ჩრდილო ადმინისტრაციულ საზღვარს მდინარე არპა ჩაისა და არაქსის ტალღეზე, ქვემო ყარა სუს შესართავამდე“ (**ბოლქვაძე, 2019:41**). სანამ აღვნიშნავდეთ მეხუთე მუხლის მნიშვნელობას, მანამ კონტექსტური თვალსაზრისით შევხებით ამავე ხელშეკრულების მეექვსე მუხლს, რომლის მიხედვითაც, თურქეთმა აღიარა ბათუმი და მისი პორტი საქართველოს შემადგენლობაში. მეექვსე მუხლი მოიცავს ორ ქვეპუნქტს. პირველი ქვეპუნქტით დაცული იქნებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიური და კულტურული უფლებები და ისარგებლებდნენ ფართო ავტონომიური უფლებებით, ხოლო მეორე ქვეპუნქტი, უშუალოდ ეხება ბათუმის პორტს და თურქეთს, რომ ბათუმის პორტით

ისარგებლებს თურქეთი, ყოველგვარი საბაჟო გადასახადების გარეშე (ზარამიძე, 2019:17).

დავუბრუნდები ყარსის ხელშეკრულების მეხუთე მუხლს, რომელიც ეხებოდა აზერბაიჯანს, რომლის მიხედვითაც, ნახიჭევანი შევიდა აზერბაიჯანის სახელმწიფოს შემადგენლობაში. მეშვიდე მუხლის მიხედვით, საბჭოთა რუსეთის მთავრობა და თურქეთის ეროვნული კრების მთავრობა გააკონტროლებენ საბაჟო გამშვებ ზონებს. რაც შეეხება მერვე მუხლს, ითვალისწინებდა იმ ფაქტს, რომ ორივე ქვეყნის წარმომადგენლებს თავისუფლად შეეძლოთ სამოვრების ათვისების მიზნით საზღვრების გადალახვა ყოველგვარი შეფერხებების გარეშე (ალექსიძე, კობახიძე, გვ.245).

ყარსის ხელშეკრულების მეათე მუხლით განსაზღვრული იყო მოქალაქეობრივი უფლებების მინიჭების საკითხი, რომელიც უშუალოდ ეხებოდა იმას, რომ ქართველები, რომლებიც თურქეთში ცხოვრობენ და მათ უარი განაცხადეს თურქეთის მოქალაქეობაზე, ისინი ჩვეულებრივ დატოვებდნენ თურქეთის ტერიტორიას და შემოუერთდნენ ჩვენს ქვეყანას და თუ ჩვენს მოქალაქეს გაუჩნდება სურვილი ქვეყნის დატოვებისა და თურქეთში მოქალაქეობის მიღებისა, მას არ შეეძლება ამისი პრობლემა.

რაც შეეხება ყარსის სხვა დანარჩენ მუხლებს, ის ეხებოდა რუსეთ-თურქეთს შორის ურთიერთობის ასპექტებს ან სხვა მეზობელ სახელმწიფოებს, მათი საზღვრის საკითხებს, ტერიტორიულ პრეტენზიებს და სხვა. უნდა აღვნიშნოთ ის მნიშვნელოვანი დეტალი ყარსის ხელშეკრულების, რომ ხელშეკრულების არც ერთ მუხლში, არც დამატებით დანართებში მითითებული არ არის ვადები. ზოგიერთი მკვლევარი, ისტორიკოსი აღნიშნავს, რომ ყარსის ხელშეკრულება არის უვადო, რადგანაც ვადები არ არის განსაზღვრული, მაგრამ ვფიქრობთ, ეს ფაქტი, სამართლებრივი თვალსაზრისით არა რელევანტურია რეალობასთან. ხშირად ის ორგანიზაციები, რომლებიც არიან პრორუსული, აღნიშნავენ, რომ ხელშეკრულებას ხელის მოწერიდან 100 წლისთავზე „ვადა გასდის“. უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ვადებთან დაკავშირებით არანაირი ჩანაწერი მუხლობრივი თვალსაზრისით არ მოიპოვება, ასევე, სახელშეკრულებო სამართლის წესდების მიხედვით, ხელშეკრულების ცალმხრივად დენონსირება პრაქტიკულად შეუძლებელია, მაშინ საჭირო იყო სამივე ქვეყნის, საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის თანხმობა, რადგან ეს ქვეყნები ერთი მხარის სტატუსით სარგებლობენ (ბოლქვაძე, 2019:42).

ყარსის ხელშეკრულების მუშაობის დროს შევნიშნეთ, რომ სომხეთი არ აღიარებს ყარსის ხელშეკრულებას საზღვრების საკითხთან მიმართებით. რაც შეეხება აზერბაიჯანს, მისთვის მნიშვნელოვანია ყარსის ხელშეკრულება ნახიჭე-

ვანთან მიმართებით, რადგან ყარსის ხელშეკრულებით ნახიჭევანი შევიდა აზერბაიჯანის შემადგენლობაში. უნდა აღვნიშნოთ ის მნიშვნელოვანი რამ, რაც გულისხმობს იმას, რომ ხელშეკრულების დარღვევის შემთხვევაში თურქეთს არანაირი უფლება აქვს, აჭარა შეიერთოს, ამის არანაირი დათქმა არ არსებობს, პირიქით, ყარსის ხელშეკრულების მიხედვით, თურქეთმა აღიარა აჭარა საქართველოს შემადგენლობაში.

მოკლედ უნდა შევხვით მოსკოვის ხელშეკრულების მსგავსად, თუ რა დამოკიდებულება იყო ქართულ პრესაში, ჟურნალ-გაზეთებში და როგორი იყო მათი ხედვა, დამოკიდებულება უშუალოდ ყარსის ხელშეკრულების მიმართ. იმ დროისთვის არსებობდა გაზეთი „ტრიბუნა“, სადაც გამოქვეყნებული იყო ს. ხუნდაძის სტატია, სადაც ავტორი შენიშნავდა, რომ ყარსის ხელშეკრულება არის მნიშვნელოვანი გარანტი ისტორიული ქართული ტერიტორიების მოპოვება/დაბრუნებისა. რაც შეეხება გაზეთს - „პრავდა გრუზიაში“ - ვკითხულობთ, რომ ყარსის ხელშეკრულებას საზოგადოება უყურებს პოზიტიურად და ამყარებენ იმედებს ტერიტორიების დაბრუნებისა, ხოლო გაზეთ „სოციალისტ-ფედერალისტში“ ვკითხულობთ, რომ წითელმა არმიამ შექმნა მოსვლისთანავე ახალი დასაყრდენი პუნქტი საქართველოში, რაც თავის თავში გულისხმობს უფრო განვითარებას და მათ წინ წაწევას (შაინიძე, 2019:33).

როგორც მოგეხსენებათ, ყარსის ხელშეკრულებამ გაიმეორა სიტყვასიტყვით მოსკოვის ხელშეკრულების ძირითადი მუხლები, რომლებიც ზემოთ აღვნიშნეთ უკვე. მეტად საყურადღებოა ყარსის ხელშეკრულების მე-10 მუხლი, რომელიც სრულად აღებული იქნა მოსკოვის ხელშეკრულებიდან. უნდა გავავლოთ პარალელი, ასევე, საქართველო-თურქეთის რესპუბლიკას შორის დადებულ 1992 წლის ხელშეკრულებას შორის, რომელიც ცნობილია „მეგობრობის, თანამშრომლობისა და კეთილმეზობლური ურთიერთობის შესახებ“, ორ რესპუბლიკას შორის. სწორედ მოსკოვის და შემდეგ ყარსის ხელშეკრულებაში მოცემული მე-10 მუხლი გარკვეული სახეცვლილებით შევიდა სწორედ 1992 წლის ხელშეკრულებაში, რომლის მიხედვითაც, მხარეებმა არ უნდა დაუშვან საკუთარ, ადგილობრივ ტერიტორიაზე ისეთი დაჯგუფებები, ორგანიზაციის თუ ინდივიდთა ქმედებები, რომელებიც გულისხმობს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას, კონსტიტუციის ხელყოფას, არსებული ხელშეკრულების ძალადობრივი ფორმით შეცვლას. თუ გადავავლებთ თვალს საერთაშორისო ვითარებას და შევძლებთ სწორ ანალიზს, დავინახავთ, რომ თურქეთში ფეთქულა გიულენის და მისი მხარდამჭერების დევნამ უკვე საყოველთაო ხასიათი მიიღო ამ ბოლო ხანებში და შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს სწორედ მოსკოვის და შემდგომ

ყარსის ხელშეკრულების მოცემული მუხლიდან გამომდინარეობდეს (ზარამიძე, 2019:17-18).

ცნობილი მკვლევრები და ისტორიკოსები სწორად აფასებენ, რომ არაღიარებულმა ბოლშევიკურმა რუსეთმა, არაღიარებულ ქემალისტურ თურქეთთან დადო მოსკოვში ხელშეკრულება. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ყველაფრის მიუხედავად, მაინც სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა ყარსის ხელშეკრულება და 1991 წლის შემდეგ, როდესაც საქართველომ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, თურქეთთან, ჩვენს სამხრეთელ მეზობელთან კეთილმეზობლური ურთიერთობის საწყისად იქნა მიჩნეული. სწორედ 1992 წლის 30 ივლისის ხელშეკრულებაში, რომელიც დაიდო თურქეთის რესპუბლიკასა და საქართველოს რესპუბლიკას შორის, ჩაიწერა რომ მხარეები დაიცავენ ყველა იმ შეთანხმებას და ხელშეკრულებას, რომელიც დაიწყო 1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულების დადების დროიდან, მაგრამ, ასევე, მითითებულია ისიც, რომ ორივე მხარე აღნიშნულ ვალდებულებებს დაიცავენ თავიანთი პრაქტიკით, კონსტიტუციით და ისტორიული ვალდებულებების გათვალისწინებით. (<https://www.amis.ge/istoria>.)

როგორც ვიცით, ყარსის ხელშეკრულება 20 მუხლისგან შედგება და სამი დამატებითი მუხლისგან. აღნიშნული მუხლიდან ექვსი მუხლი ძალაში ხელმოწერის დღიდანვე შევიდა, ანუ 1921 წლის 13 ოქტომბრიდან. მე-6 მუხლი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აჭარის საკითხს ეხებოდა. მეოცე მუხლით, ხელმომწერ სახელმწიფოებს, რაც შეიძლება მალე, უნდა გაეცვალებათ სარატიფიკაციო სიგელები, რომლის გადაცემაც 1922 წლის 11 სექტემბერს, სომხეთის დედაქალაქ, ერევანში შედგა (ჯიქია, გურული, 2013:25). ყარსის ხელშეკრულებას საიდუმლო მუხლები არ ჰქონია. როგორც ვიცით, სამი დამატება დაერთო ყარსის ხელშეკრულებას, მაგრამ არც ერთი არ ყოფილა საიდუმლო და გამოქვეყნებული იყო დანარჩენ მუხლებთან ერთად. პირველი დამატება უშუალოდ ეხება თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთის საზღვარს, რაც შეეხება თურქეთის საზღვარს არპაჩაისა ზონასა და მდინარე არაქსის ზონაში, მოცემული იყო მეორე დამატებაში, ხოლო მესამე დამატება ეხებოდა ნახიჭევანის ოლქს და მის ავტონომიურ საზღვრებს აზერბაიჯანის მფარველობის ქვეშ. ხელშეკრულების სამივე დამატებას ცალ-ცალკე მოაწერა ხელი საქართველომ, სომხეთმა, აზერბაიჯანმა, საბჭოთა რუსეთმა და ქემალისტურმა თურქეთმა, რომელიც ხუთ ეგზემპლარად, ხუთივე ქვეყნის ენებზე - ქართულ, რუსულ, თურქულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე გაფორმდა; რაც შეეხება ვადას, ის არ განსაზღვრულა.

ყარსის ხელშეკრულების პრობლემა გამოიკვეთა მაშინ, როდესაც მოახლოვდა ამ თარიღის ასი წლის შესრულება. საზოგადოების ნაწილი შიშობდა, რომ

2021 წლისთვის ყარსის ხელშეკრულებას გასდიოდა ვადა, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებდა აჭარის კუთვნილების საკითხს. თითქოსდა, საბჭოთა რუსეთის სამართალმემკვიდრე რუსეთი, რომ აღარ იქნებოდა ხელშეკრულების დაცვის გარანტორი, თურქეთი კიდევ განაცხადებდა ბათუმზე თავის პრეტენზიას ან რეფერენდუმის გზით და ადგილობრივი მუსლიმების ხელშეწყობით მოითხოვდა ბათუმის კვლავ თურქეთთან შეერთებას. ამიტომაც, ყარსის ხელშეკრულება კვლავ აქტუალურია, ისტორიული რეალიებიდან გამომდინარე.

საბჭოთა რუსეთი ყარსის ხელშეკრულებაში მონაწილეობდა, როგორც სრულფასოვანი მხარე. სწორედ ანგორა და მოსკოვი მთავარი აქტორები იყვნენ ყარსის ხელშეკრულების დადების დროს. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები წარმოადგენდნენ ფორმალურად დამოუკიდებელ ქვეყნებს, რომლებიც გასაბჭოებულნი იყვნენ უკვე და არანაირი ობიექტურობით არ გამოირჩეოდნენ. ეს გამოიხატებოდა იმაშიც, რომ მათ არაფრის შეცვლა არ შეეძლოთ; არ შეეძლოთ, ასევე, რაიმე გადაწყვეტილების მიღება და ვფიქრობთ, არც მათი ინტერესები იქნებოდა გათვალისწინებული, ხელშეკრულების მუხლობრივი შინაარსის შემუშავების დროს. მათ ევალებოდათ მხოლოდ ფორმალურად დოკუმენტზე ხელისმოწერა და პრომულგაცია.¹ აღნიშნული მოსაზრების განსამტკიცებლად უნდა მოვიყვანოთ ოსმალეთის დიდი ეროვნული ყრილობის მიერ გაგზავნილი ნოტა, რომელიც გაუგზავნა იუსუფ ქემალ ბეიმ, ოსმალეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა, სომხეთის საგარეო საქმეთა კომისარს, რომელშიც გადმოცემული იყო, რომ ცალკე მოეწერათ ხელი ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკის ქვეყნებს, რომლებიც მათ ეხებოდათ. (გაზ. „კომუნისტი“, 1921 წ. 10 სექტემბერი). ხსენებულ მსჯელობას კიდევ უფრო განამტკიცებს არსებული საარქივო დოკუმენტები. დოკუმენტებიდან ირკვევა, რომ რუსეთის კომუნისტური პარტიის კავკასიის ბიურომ² იმსჯელა ოსმალეთის ხელისუფლებასთან დაგეგმილი მოლაპარაკების შესახებ. მოლაპარაკების დროს განისაზღვრა, რომ მოსკოვის ხელშეკრულების მუხლები მკაცრად უნდა იყოს დაცული, უნდა იყოს ერთსულოვნება ამიერკავკასიის რესპუბლიკებსა და კრემლს შორის (**დაუშვილი, 2009:26**).

ხაზი უნდა გავუსვათ, რომ ყარსის ხელშეკრულებას გულისტკივილით შეხვდნენ ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის წევრები, მათ შორის, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ზოგიერთი წევრი, რომლებიც არ იმყოფებოდნენ საკუთარ ქვეყანაში ხელშეკრულების გაფორმების დროს. ამ

¹ **პრომულგაცია** - რაიმე კანონის ოფიციალური გამოქვეყნება, განსაჯაროება.

² რუსეთის კომუნისტური პარტიის კავკასიის ბიუროს ხელმძღვანელობდა თბილისში სერგო ორჯონიკიძე, რომელიც ასრულებდა მედიატორის როლს სამხრეთ კავკასიის გასაბჭოებულ რესპუბლიკებსა და კრემლს შორის.

უკმაყოფილების დასტურია აკაკი ჩხენკელის ინტერვიუ ჟურნალ „თავისუფალ საქართველოში“: „ყარსის ხელშეკრულებით მოსკოვმა და ანგორამ სამაჰმადიანო საქართველო ორად გაჭრეს, სხეულს თავი წააგლიჯეს“ (**ჟურნ. „თავისუფალი საქართველო, 1921, 31 ოქტომბერი, N12, გვ.3-4**). რაც შეეხება ქართულ მემარცხენე-ფედერალისტებს, ისინიც უკმაყოფილონი იყვნენ ყარსის ხელშეკრულების შედეგებით. ისინი პირდაპირ მიუთითებენ, რომ ყარსის ხელშეკრულებით უსამართლოდ გადაწყდა ტერიტორიული კუთვნილების საკითხი, განსაკუთრებით კი არა სასარგებლოდ იყო გადაჭრილი საქართველოსთვის და სომხეთისთვის. მემარცხენე-ფედერალისტების აზრით, ეს პირდაპირ მიუთითებდა, თუ როგორ საფრთხემია მათი საგარეო პოლიტიკური ინტერესები (**გაზ. „ტრიბუნა“, 1921 წ, 25 ოქტომბერი**).

ჩვენთვის ცნობილია მემარცხენე ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი, სიმონ ხუნდაძე, რომელმაც არაერთი სტატია დაწერა ყარსის ხელშეკრულების შესახებ, სადაც გააანალიზა ყარსის ხელშეკრულების მნიშვნელობა საქართველოსთვის ყველა მიმართულებით, ეს იქნება პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული, სტრატეგიული, ტერიტორიული თუ სხვათა თვალსაზრისით. ის პირდაპირ მიუთითებდა, რომ უნდა მოხდეს ხელშეკრულების გადასინჯვა, სათანადოდ შეცვლა, რადგან ქართველი ხალხი ამგვარ გადაწყვეტას ყოველთვის უკმაყოფილოდ შეხედებოდა.

არა მარტო სიმონ ხუნდაძე, არამედ გაზეთი „კომუნისტიც“ გამოხატავდა გარკვეულ უკმაყოფილებას საზღვრების საკითხთან მიმართებით, რომელსაც ხელშეკრულების მუხლები განსაზღვრავდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ყარსის ხელშეკრულების ზოგიერთი მუხლი მაშინვე შევიდა ძალაში, მაგრამ ზოგიერთი მუხლი - არა, რაც გულისხმობდა რატიფიკაციას. ამიტომაც საქართველოს ხელისუფლებამ დანიშნა სესია, რომელიც უნდა გახსნილიყო 1922 წლის 12 აპრილს, მაგრამ დეპუტატები მუშაობას კვორუმის არარსებობის გამო 14 აპრილს შეუდგნენ. აღნიშნულ სესიას ესწრებოდა ოსმალეთის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი საქართველოშიც. სესიის მიმდინარეობის დროს, მოხსენება გააკეთა ფილიპე მახარაძემ და მამია ორახელაშვილმა, რომელიც ეხებოდა საერთაშორისო ვითარებას, ხოლო უშუალოდ ყარსის ხელშეკრულების რატიფიკაციას ხსნიდა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან კავშირით (**გაზ. „კომუნისტი“, 1922 2, 19 მაისი**). სესიაზე სიტყვით გამოვიდა ასევე სიმონ ხუნდაძეც, რომელმაც განიხილა ყარსის ხელშეკრულება და მისი გამოწვევები საქართველოსთან მიმართებით, განსაკუთრებით ყურადღება გაამახვილა ყარსის ხელშეკრულების მეოთხე მუხლზე, რომელიც ეხებოდა საქართველოს პოლიტიკურ საზღვარს. ის შენიშნავდა, რომ საქართველოსთვის სრულად მიუღებლად არის გადაწყვეტილი ტერიტორიული

განსაზღვრის საკითხი. ის დიდ ზიანს აყენებს საქართველოს ეკონომიკურად, პოლიტიკურად და სტრატეგიულად. მან პირდაპირ განაცხადა, რომ ხელშეკრულება არის ქართველი ხალხისთვის დამლუპველი და ასეთ ხელშეკრულებას ჩვენ ხელს არ მოვაწერთ.

სიტყვით გამოვიდა აჭარის წარმომადგენელიც, თახსიმ ხიმშიაშვილიც. მან აღნიშნა, რომ ყარსის ხელშეკრულების რატიფიკაციას ხმა არ მისცეს ბათუმის, ყარსის და არდაგანის წარმომადგენელმა დეპუტატებმა. ის ამბობს: „მე და აჭარის ფუხარა ხალხს მხოლოდ ის გვაინტერესებს, ვინ იყვნენ ეს დეპუტატები და რა უფლებით იმყოფებოდნენ იქო“ (გაზ „კომუნისტი“, 1921 წ, 24 მაისი). შედეგი იყო ის, რომ ყარსის ხელშეკრულება უცვლელად დაამტკიცა.

ისტორიული რეალიებიდან ვიცით, რომ სტალინი ჯერ კიდევ 1945 წელს პოსტდამის კონფერენციაზე შეეცადა, გაესწორებინა მოსკოვისა და ყარსის ხელშეკრულების დროს დაშვებული შეცდომები, რაც საბჭოთა რუსეთმა დაუშვა, მაგრამ ამის გამოსწორების საშუალება არ მისცეს მოკავშირე სახელმწიფოებმა. 1991 წლიდან საქართველომ კვლავ მოიპოვა დამოუკიდებლობა, ამის შემდეგ კიდევ უფრო გააქტიურდება საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის ურთიერთობები, ამის დასტურია ორ რესპუბლიკას შორის 1992 წლის 30 ივლისს დადებული ხელშეკრულება, რომელიც „მეგობრობის, თანამშრომლობისა და კეთილმეზობლური ხელშეკრულების“, სახელწოდებით არის ცნობილი. ამჟამად საქართველოსა და თურქეთს შორის არის სტრატეგიული, პარტნიორული და კეთილმეზობლური ურთიერთობები.

დასკვნა

ამრიგად, საბჭოთა ბოლშევიკურმა რუსეთმა, არაადიარებულ ქემალისტურ თურქეთთან დადო ხელშეკრულება მოსკოვში იმ ტერიტორიებზე, რომლებიც მათ არ ეკუთვნოდათ, ხოლო ყარსის ხელშეკრულება იმეორებდა მთლიანად მოსკოვის ხელშეკრულებას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ყარსის ხელშეკრულებას ანგორისა და მოსკოვის ხელისუფლების გარდა, ესწრებოდა საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ხელისუფლებაც. ყარსის ხელშეკრულება განსაზღვრავს გეოპოლიტიკურ რეალიებს ათწლეულების განმავლობაში. ხელშეკრულებამ, საბოლოოდ განსაზღვრა თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი და დაასრულა სისხლის მღვრელი კონფლიქტები საქართველოს, სომხეთსა და თურქეთს შორის. სწორედ აღნიშნული ხელშეკრულებით თურქეთმა აჭარა აღიარა საქართველოს შემადგენლობაში და აჭარას მიენიჭა ფართო ავტონომია.

ხელშეკრულების ვადა არ არის მითითებული და ვადასთან დაკავშირებით ყველა მოსაზრება არის მცდარი. აღნიშნული ხელშეკრულება ვადით არ იზღუდება. ასევე მცდარია მოსაზრება, რომ ხელშეკრულებამ დაკარგა ძალა, ვინაიდან აღარ არსებობს აღარც საბჭოთა კავშირი და აღარც მასში შემავალი საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა. მხარეები ხელშეკრულების ძირითად და მეორეხარისხოვან დებულებებს დაიცავენ თავიანთი პრაქტიკით, კანონმდებლობით და მათი საერთაშორისო ვალდებულებების გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალექსიძე ლ., კობახიძე დ., ყარსის ხელშეკრულება (საერთაშორისო სამართლებრივი ანალიზი), ქართული დიპლომატია (წელიწდეული), ტ. I.
2. ბერიძე ჯ., „საქართველო-თურქეთის სოციალ-პოლიტიკური და კულტურულ-ეკონომიკური ურთიერთობები თანამედროვე ეტაპზე (1992-2012), ბათუმი, 2019.
3. ბოლქვაძე ნ., საქართველოს საზღვრის დემარკირების საკითხი, როგორც სახელმწიფოთა პოლიტიკური ურთიერთობის მთავარი პრობლემა, თბილისი, 2019.
4. გურული ვ., საქართველო და გარე სამყარო, თბილისი, 2011.
5. გურული ვ., ჯიქია ლ., ტაო-კლარჯეთის, ლაზეთისა და აჭარის საკითხი 1812-1953 წლების საერთაშორისო ურთიერთობებში, თბილისი, 2013.
6. დაუშვილი ა., ყარსის ხელშეკრულება წიგნში - კავკასიის ისტორია, ტ. II, აკად. როინ მეტრეველის რედაქციით, თბილისი, 2024.
7. ვაჩნაძე მ, გურული ვ, „ამასიიდან ყარსამდე“, არტანუჯი, თბილისი. 2007.
8. ზოსიძე ნ., რუსეთ-თურქეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები ამიერკავკასიაში 1919-1921 წწ., საქართველო და მსოფლიო, ბათუმი, 2009.
9. თოიძე ლ., საქართველოს პოლიტიკური ისტორია (1921-1923), თბილისი, 1999.
10. მაკარაძე ე., მაკარაძე ბ., საქართველოს საკითხი რუსეთ-თურქეთის 1921 წლის ხელშეკრულებაში, ბათუმი, 2019. სვანიძე მ., თურქეთის ისტორია (1299-2000 წწ) თბილისი, 2007.
11. შაინიძე დ., საქართველო და რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობის პოლიტიკური ასპექტები, თბილისი, 2019.
12. Esin Dayi s, Elviye-selase'de (Kars, Ardahan, Batumi), Milli Teskilatlanma, Erzerum. 1995.
13. <http://western-armenia.org/Tretyofmoscow.php>.

ბათუმელთა ყოფა ოსმალთა ოკუპაციის ქვეშ (1918)

მარიამ ალექსანდრია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

სპეციალობა - ისტორია, მაგისტრატურა

ტელ.: 568 64 21 84

ელ. ფოსტა: Mariam.aleksandria2000@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირაკლი ზარამიძე

ისტორიის დოქტორი, ასოც. პროფ.

აბსტრაქტი

ნაშრომში შესწავლილია ოსმალური ოკუპაციისდროინდელი ბათუმის მდგომარეობა, ქალაქის ახალი რეალობა და ის ცვლილებები, რომელშიც ბათუმელებს უწევდათ ცხოვრება, ოსმალთა მიერ ბათუმის აღების დღიდან (1918 წ. 14 აპრილი) თითქმის წლის ბოლომდე. განხილულია ბათუმში დამყარებული ოსმალური წეს-წყობილების არსი, აღწერილია მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობა, უსაფრთხოების და სანიტარიულ-ჰიგიენის ნორმები ქალაქში, განათლების, პრესის, კულტურის საკითხები.

კვლევის მიზანია, არსებული წყაროების და დამხმარე ლიტერატურის საშუალებით, ოსმალური რეჟიმის მახასიათებლების კვლევა, ამ საკითხზე ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული წარმოდგენების გააზრება-განხილვა, შესაბამისი დასკვნების გამოტანა და ა.შ.

ნაშრომში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ოსმალური ოკუპაციის დამყარებას ბათუმში მოჰყვა ძირეული ცვლილებები, კერძოდ: ოსმალური ადმინისტრაციული სისტემის დანერგვა, სახელმწიფო ენის და საფინანსო რეფორმა, მკაცრი საპოლიციო რეჟიმის დამყარება. ოკუპაციის პერიოდში დაეცა მაცხოვრებელთა სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა, მუშაობა შეწყვიტა ბათუმის პორტმა (მთავარმა ეკონომიკურმა არტერიამ), დაიხურა ფაბრიკა-ქარხნები; ქალაქში იმატა უმუშევრობისა და შიმშილის დონემ (დაიწყო მარცვლეულის დეფიციტი, შეიზღუდა პურის მიწოდება და სხვ.); სანიტარიული თვალსაზრისით ქალაქი არასახარბიელო მდგომარეობაში აღმოჩნდა - დაბინძურდა ქუჩები, იმატა მღრღნელების და სხვადასხვა მავნებლების რიცხვმა; განათლების სფეროში დომინირებდნენ ოსმალო მოხელეები; იხსნებოდა მედრესები, ისწავლებოდა ისლამური დოგმები; გაიძარცვა და გაპარტახდა სკოლები და ა.შ. შეიზღუდა პრესის და თავისუფალი აზრის გამოხატვის საშუალება; კულტურული ცხოვრება სრულიად ჩაკვდა.

საკვანძო სიტყვები: ბათუმი, ოსმალეთი, ოკუპაცია...

Abstract

The work examines the status quo of Batumi during the Ottoman occupation, the new reality of the city and the changes in which the people of Batumi had to live, from the day of the capture of Batumi by the Ottomans (April 14, 1918) until almost the end of the year. The essence of the Ottoman system established in Batumi is discussed, the material condition of the population, safety and sanitary hygiene norms in the city, issues of education, press, and culture are described.

The purpose of the research is to research the characteristics of the Ottoman regime, to understand and discuss the ideas established in historiography on this issue, to draw relevant conclusions, etc., by means of existing sources and supporting literature.

The paper expresses the opinion that the establishment of the Ottoman occupation in Batumi was followed by fundamental changes. In particular, the introduction of the Ottoman administrative system, the state language and financial reform, the establishment of a strict police regime. During the occupation, the socio-economic status of the residents fell, the Batumi port (the main economic artery) stopped working, factories were closed, the level of unemployment and hunger in the city increased (grain shortage began, bread supply was limited, etc.). From the sanitary point of view, the city turned out to be in an unfavorable condition, the streets were polluted, the number of rodents and various pests increased. The field of education was dominated by Ottoman officials, madrasahs were opened, and Islamic dogmas were taught. Schools were looted and destroyed, etc. The press and the means of expressing free opinion were restricted. Cultural life has completely died.

Key words: Batumi, Ottoman Empire, occupation...

შესავალი

პირველი მსოფლიო ომის დასკვნით ეტაპზე, როდესაც გამოისახა საქართველოს დამოუკიდებლობის კონტურები, ქვეყნის სამხრეთ-დასავლეთი კარიბჭე - ბათუმი კვლავ დედاسამშობლოსგან მოკვეთილი აღმოჩნდა. ოსმალეთმა შეძლო თავისი ექსპანსიური მიზნების განხორციელება - აღიდგინა 1877-78 წლებში დათმობილი პოზიციები. 40 წლის შემდეგ, კვლავ დღის წესრიგში დადგა ბათუმის ოსმალთაგან გამოხსნის საკითხი. ვფიქრობთ, ამ ეპოქის შესწავლა და სწორი დასკვნების გაკეთება ძალიან მნიშვნელოვანი და აქტუალურია, მიუხედავად იმისა, რომ ოკუპაციიდან გასულია 106 წელი, თან, იმ ფონზე, როცა დღეს საქართველოსთვის ოკუპაცია კვლავ აქტუალურ საკითად რჩება.

წინამდებარე ნაშრომის განსახილველ საკითხს წარმოადგენს ოსმალური ოკუპაციის შედეგად, ქალაქში დამყარებული ახალი წყობილების კვლევა. 1918 წელს ბათუმში დამყარდა, წინა ცარისტული მმართველობისგან განსხვავებული, ოსმალური რეჟიმი, რომელმაც ქალაქს მოუტანა ძირეული ცვლილებები.

კვლევის მიზანია მეცნიერულად დადასტურებული, სანდო საისტორიო წყაროების, უტყუარი დოკუმენტური მასალების, შესაბამისი სამეცნიერო კვლევების მოშველიებით ბათუმელთა ყოფითი ცხოვრების აღწერა ოკუპაციის ქვეშ. დასახული მიზნის მისაღწევად დავსახეთ გარკვეული ამოცანები, რომელთა შესრულებაც, ვფიქრობთ, გაგვიადვილებს კვლევის პროცესს და მოგვცემს ოსმალური რეჟიმის ნათელ სურათს. ამ ამოცანათაგან უნდა გამოვყოთ შემდეგი: ბათუმის ოკუპაციის სამხედრო-პოლიტიკური ასპექტები, ოსმალური ადმინისტრაცია ბათუმში, ქალაქის უსაფრთხოების და სანიტარიული ჰიგიენის ნორმები, მოსახლეობის სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა, განათლების, კულტურის, პრესის თავისუფლების საკითხები ქალაქში.

ნაშრომზე მუშაობისას გამოვიყენეთ საისტორიო მეცნიერებაში აპრობირებული და ხშირად გამოყენებული აღწერილობითი, ისტორიულ-შედარებითი, საისტორიო წყაროების კრიტიკული შეფასების, მათი შეპირისპირებითი ანალიზის, ასევე, რეტროსპექტული და მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენის მეთოდები.

1. ბათუმის ოკუპაციის სამხედრო-პოლიტიკური ასპექტები

1918 წ. 3 მარტს, ბოლშევიკურ რუსეთსა და გერმანიას შორის გაფორმებულ ბრესტ-ლიტოვსკის სეპარატისტული ზავით, ოსმალეთს კვლავ გაეხსნა გზა მომავალი ექსპანსიისთვის - აღედგინა 1877-78 წლების საზღვრები. ზავის მე-4 პუნქტის თანახმად, „არტაანის, ყარსისა და ბათუმის ოლქებიდან დაუყოვნებლივ უნდა გავიდეს რუსეთის ჯარი. რუსეთი არ უნდა ჩაერიოს ამ ოლქების ახალ სახელმწიფო-სამართლებრივ და საერთაშორისო-სამართლებრივ ორგანიზაციებში გაწევრიანების საქმეში და უნდა მიეცეს შესაძლებლობა ამ ოლქის მოსახლეობას, დაამყაროს ახალი წყობილება მეზობელ სახელმწიფოებთან, განსაკუთრებით კი ოსმალეთთან შეთანხმებით (სვანიძე, 2003:155). საგულისხმოა, ის მომენტი, რომ საზავო მოლაპარაკებაში მონაწილეობა არ მიუღია ამიერკავკასიის დელეგაციას, ეს კი ოსმალეთს ფართოდ მოქმედების საშუალებას აძლევდა. როგორც ქართულ ისტორიოგრაფიაშია შეფასებული, ბრესტის საზავო მოლაპარაკებებში დელეგაციის გაუგზავნელობა იყო დიდი პოლიტიკური შეცდომა და ოსმალეთისთვის გზის გახსნა. კანადელი ისტორიკოსის, ენდრიუ ანდერსენის,

საინტერესო შეფასებით კი, ბრესტ-ლიტოვსკის ზავი იყო - „ბოლშევიკების გულუხვი საჩუქარი ოტომანთა იმპერიისადმი“ (ანდერსენი, 2020:43).

ზავის შემდეგ ოსმალეთი მოქმედებაზე გადავიდა. მათ მალევე დაარღვიეს საზავო პირობები და ხელი მიყვეს ქართული ოლქების ოკუპაციას. ერთიმეორის მიყოლებით აიღეს არტაანი, არტანუჯი, ართვინი და მოუახლოვდნენ ბათუმს (მასლოვი, 2019:129). ამ მოვლენების პარალელურად, ტრაპიზონში (რომელსაც ოსმალები აკონტროლებდნენ) მიმდინარეობდა საზავო მოლაპარაკება, ოსმალებსა და ამიერკავკასიის დელეგაციას შორის (14 მარტიდან 5 აპრილის ჩათვლით), მდგომარეობის შემობრუნების მიზნით. თუმცა, ტრაპიზონის კონფერენცია პოლიტიკური ფორმალობა გახლდათ, რომელმაც არსებითი შედეგი ვერ მოიტანა და ბათუმს ოკუპაცია თავიდან ვერ ააცილა.

საბოლოოდ, ქალაქი ბათუმი 14 აპრილს დაეცა. ოსმალეთმა თავის ჩაფიქრებულ მიზანს მიაღწია - დაიკავა ბათუმი. რატომ ვერ მოხერხდა ბათუმის შენარჩუნება?! - პასუხი ორგანიზების საკითხებშია საძიებელი. დაბნეულმა ბათუმის ხელისუფლებამ ქალაქში საყოველთაო მობილიზაცია გამოაცხადა და ყველა 60 წლამდე მამაკაცი გაიწვია საბრძოლო ოპერაციებში მონაწილეობისთვის. ათასობით ხანშიშესულ მამაკაცს იარაღი შეაჩერეს ხელში და საყარაულო და საპოლიციო მოვალეობები დააკისრეს (მასლოვი, 2019:125). 12 ათასამდე მიაღწია ქალაქის დამცველთა რიცხვმა, თუმცა, მ. სიორიძის შეფასებით, უმეტესობა სახალხო მოლაშქრე იყო, ამიტომ მათი სამხედრო შესაძლებლობების ამაღლებას დრო დასჭირდებოდა. გ. მაზნიაშვილი თავის მემუარებში დაუფარავად და მთელი სიცხადით აღწერს იმ დემოტივაციას, უდისციპლინობას, რაც ქართველ ჯარისკაცთა რიგებში იყო გავრცელებული. „ცხადი იყო ერთი, რომ ჯარისკაცს დავიწყებული ჰქონდა დისციპლინა, მოვალეობა და მხოლოდ თავის თავის გადარჩენაზე ჰფიქრობდა“ (მაზნიაშვილი, 1927:26). ასევე, სამხედრო წარუმატებლობაზე, ალბათ, იმოქმედებდა ე.წ. „ორხელისფლებიანობა“,¹ ოსმალთა ასქერების მიერ რკინიგზის და წყალსადენების მომლა (ვარშალომიძე, 2002: 103), რაც ქალაქს იზოლაციაში აქცევდა. ასევე, მტერს დიდი უპირატესობა მოუტანა სტრატეგიული ერგეს მთის დაკავებამ. ბათუმი გემ „კარლ-კარლის“ წასვლის შემდეგ ზღვიდანაც დაუცველი დარჩა (სიორიძე, 2002: 219). მთავრობის წარმომადგენლების მიერ გაკეთებული მგზნებარე პატრიოტული განცხადებები საქმეს ვეღარ შეელოდა, ძლიერდებოდა პროოსმალური მოძრაობებიც, ოსმალეთის მანიპულაციის მთავარი იარაღი რელიგიური ფონიც გახლდათ. აქტიური გახდა ევაკუა-

¹ გენერალი ოდიშელიძე განაგებდა ქალაქის გაძლიერებულ ფორტებს, გენერალი მდივანი კი ციხესიმაგრის კომენდანტი იყო, რაც, ბუნებრივია, ხელს უშლიდა სამხედრო საქმის ორგანიზების პროცესს და ერთიანი შეხედულებების არსებობას გადასაჭრელ საკითხებთან მიმართებაში.

ცია, ქალაქს ტოვებდა როგორც ჯარისკაცები, ისე მოქალაქეები. ქალაქი პანიკამ და დემობილიზაციამ მოიცვა. ამ საერთო ფონის გათვალისწინებით, ფაქტობრივად, მოიშალა ბათუმის თავადცვისუნარიანობა, ოსმალთა ასპერებს წინ არაფერი ედოებოდათ, ქუჩებში თურქული ჟანდარმერია გამოჩნდა...

ამრიგად, საქართველოს ისტორიული ტერიტორია - ბათუმი და მისი ოლქი კვლავ მოწყდა დედاسამშობლოს და ქალაქში ოსმალური რეჟიმი დამყარდა. 1878 წლიდან სულ რაღაც 40 წელიწადში, ისევ დადგა დღის წესრიგში ბათუმის ოსმალთაგან გამოსხნის საკითხი.

2. ბათუმის ოსმალური ადმინისტრაცია

ბათუმში დამყარებულ ოსმალურ ოკუპაციას, მოჰყვა ოსმალური წეს-წყობილების და მართვის სისტემის დანერგვა, რომელიც ერთობ განსხვავებული და თავისებური იყო, მისი წინამორბედი ცარისტული რეჟიმისგან. ბათუმის სამხედრო გუბერნატორადკ მმართველადკ დაინიშნა ჰამიდ ბეი (**ბარამიძე, 2016:83**), რომელიც ენერგიულად შეუდგა არსებული სამმართველო სისტემის ოსმალურ ყაიდაზე გადაყვანას.

ოკუპირებულ ბათუმში განხორციელდა შემდეგი ცვლილებები: საქმის წარმოება შემოიღეს ოსმალურ ენაზე; დაინერგა ისლამური კალენდრის სისტემა; ქალაქის მაცხოვრებლებისთვის აუცილებელი გახდა სპეციალური პასპორტების ქონა (**მასლოვი, 2018:161;171**); შეიცვალა ქალაქის იერსახე, ქალაქის პროსპექტებს გადაერქვათ სახელები და მიიღეს ოსმალური სახელწოდებები (მაგ. პეტროგრადის პროსპექტი იწოდა - კონსტანტინეპოლის, მარინეს - სულთან სელიმის პროსპექტად, გრიბოედოვის ქუჩა - ართვინის, პუშკინის - არდაჰანის და ა.შ. (**ზოსიძე, 1995:58**); შეიზღუდა სამოქალაქო თვითმმართველობების უფლებები (**სიორიძე, 2002:248**); მოხდა სათათბიროს რეორგანიზაციაც (შეცვალეს ხმოსნები); სათათბირო დაკომპლექტდა თანაბარი წარმომადგენლობის უფლებით, განურჩევლად ეროვნებისა (**მასლოვი, 2018:169**).

საინტერესოა, საქმის წარმოების საკითხი, რომელიც ძალზე გამარტივდა, საჭირო აღარ იყო რთული საკანცელარიო პროცესების შესრულება. საქმე შეიძლება გადაწყვეტილიყო, არა ოფიციალური დოკუმენტების გამოცემით, თუ ხელმოწერით, არამედ, მარტივად, სიტყვიერი კომენტარით, თარჯიმნის დახმარებით (**მელნიკოვი, 1943**). ოსმალთა ადმინისტრაციას ზედმეტი ფორმულობები არ იზიდავდა, საქმეს მარტივად და სწრაფად წყვეტდნენ. ამაზე მიუთითებს, ისიც, რომ ოკუპირებულ ბათუმში, ფურცლის პატარა ნაგლეჯს იურიდიული ძალა ჰქონდა. მაგალითად: ჩვეულებრივი პრაქტიკა ყოფილა გუბერნატორისთვის, ქალაქის ნაგლეჯზე ოსმალური სიმბოლოების გაკეთებით საქმის მოგ-

ვარება. როცა მოქალაქე გუბერნატორისგან ითხოვდა წერილობით ნებართვას, გუბერნატორი მარცხენა ფეხის მუხლზე დაიდებდა ფურცლის პატარა ნაგლეჯს და მასზე გაკეთებული ოსმალური წარწერით საქმეს მარტივად ასრულებდა. მსგავსი ფურცლის ნაგლეჯები იწოდებოდა „სასწაულმოქმედ სიგელებად“ (მელნიკოვი, 1943). სხვადასხვა ადმინისტრაციული ოპერაციების დროულად შესრულების სანაცვლოდ, თურქ მოხელეებს შორის აქტუალური ყოფილა ასევე, ქრთამის, ერთგვარი საჩუქრის აღების პრაქტიკა - „ბაქშიში“ იყო თურქული მმართველობის მეთოდების ალფა და ომეგა“ (მასლოვი, 2018:166).

სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ღონისძიებებთან ერთად, ოსმალების დღის წესრიგში იდგა ფულის მიმოქცევის სისტემის საკითხი. საოკუპაციო ხელისუფლებამ ეს პრობლემა გადაჭრა ისე, რომ მოსახლეობის მატერიალურ ინტერესებს ზიანი არ მისდგომოდა. კერძოდ, ბათუმში, მიმოქცევაში ჩაეშვა ოსმალური ლირები (1 ლირა უდრიდა 16 მანეთს). ლირის კურსი იყო უცვლელი და მყარი. რეფორმამ გამოიწვია ფასების ურყეობა და სტაბილურობა. საგულისხმოა, რომ ბათუმში ერთ პერიოდში შეიქმნა წვრილი კუპიურების დეფიციტი, რაც ქმნიდა პრობლემას ვაჭრობის დროს ნაღდი ანგარიშსწორების საქმეში. გატარდა კვლავ ფინანსური რეფორმა: ქაღალდის კუპიურები შუაზე გაჭრეს, საბანკო ნიშნები გაუკეთეს და მიმოქცევაში ჩაუშვეს. ეს ნახევრები ისეთივე ძალის მქონე იყო, როგორც მთლიანი კუპიურები (მელნიკოვი, 1943).

შეგვიძლია, ვიმსჯელოთ, რომ ოკუპაციის დროს დამყარებული თურქული სამოხელეო აპარატი იყო ქაოსური, უდისციპლინო, ტექნიკურად გაუმართავი (მათ საქმის საწარმოებლად არ ჰქონდათ საჭირო რესურსი. საქმიანი ქაღალდები, საბუთები, ყოველგვარ იურიდიულ ნორმებს მოკლებული იყო) და დაკომპლექტებული საქმისთვის შეუფერებელი კანდიდატებით, რომლებიც ბოლომდე ვერ ერკვეოდნენ საქმის არსში.

3. უსაფრთხოების ნორმები ქალაქში

ოკუპაციის დამყარების დღიდან ოსმალოთა უპირველეს საზრუნავს ქალაქში სიმშვიდისა და წესრიგის უზრუნველყოფა წარმოადგენდა. ოსმალებმა თავდაპირველად მოსახლეობას მოუწოდეს წესრიგისა დაცვისკენ, დამრღვევებს კი მკაცრი სასჯელი ელოდათ. ოსმალოებმა, ასევე, დაიწყეს განიარაღების პროცედურები. ეს მიმართვა ჯერ ოსმალურ ენაზე გამოიცა, შემდეგ კი ქართულ და რუსულ ენებზე (ზარამიძე, 2016:83).

ოსმალოებამდე ბათუმისთვის ჩვეულ მოვლენას წარმოადგენდა ქურდობა-ყაჩაღობა და თავდასხმები, ამიტომ მოსახლეობას ღამით ფხიზლად ეძინა. ოსმალოებმა კი ამ პრაქტიკას მკაცრი ბრძოლა გამოუცხადეს. მალევე ბათუმში

დამყარდა მკაცრი საპოლიციო რეჟიმი, მკაცრად კონტროლდებოდა ქუჩები, გამოცხადდა კომენდანტის საათი². ოსმალთა ასქერების მტკიცე და შეუდრეკელი ხასიათის წყალობით, ქალაქში კანონდარღვევების მაჩვენებელი მინიმუმამდე დავიდა, - ამასვე ადასტურებს, თავის ჩანაწერებში, მოვლენების თვითმხილველი, რუსი ბათუმელი, გვარად მელნიკოვი: ცხოვრება ჩვეულ რიტმს დაუბრუნდა. ახალი ხელისუფლება შეუდგა მართვის საქმეებს. ქუჩებში სამაგალითო წესრიგი დამყარდა, რომელსაც არ არღვევდა, დეზოში და ჩხუბები“ (**მელნიკოვი, 1943**). ყაჩაღობის შემთხვევები იმდენად შემცირდა, რომ მოსახლეობას ღამით ღია ფანჯრებში ეძინა, სუფთა ჰაერზე. ქურდობაში ბრალდებულებს კი სასტიკად უსწორდებოდნენ (სცემდნენ) და აძლევდნენ ნებას, დაეტოვებინათ ქალაქი (**იქვე**).

ოსმალოებმა შემოიღეს საინტერესო დასჯის ფორმები, რაც დამნაშავეს გასამართლების ერთგვარ სახეს წარმოადგენდა. ოსმალოების მიერ შემოღებული სამართლის ნორმები იყო ოკუპაციამდელი სასტიკი სისტემისგან განსხვავებული, მაგრამ, ამასთანავე - მკაცრი. თუმცა, დამნაშავეს უფრო ჭკუას ასწავლიდა, ვიდრე დიდად ასახიჩრებდა ან აზიანებდა მას. ხშირი იყო, გამოძიებისა და გასამართლების გარეშე სახალხო გაროზგვა, „მათ (დამნაშავეებს) უბრძანებდნენ, დაწოლილიყვნენ იატაკზე და სცემდნენ ზურგის ქვემოთ, დიდი ჯოხით. დარტყმის რიცხვი ყოველთვის იყო მკაცრად რეგლამენტირებული და დანაშაულის შესაბამისი“ (**მელნიკოვი, 1943**). რა თქმა უნდა, დარტყმები ძალიან მტკივნეული იყო და დამნაშავეს ყვირილი ქალაქს აყრუებდა, მაგრამ არ კლავდა. ყველაზე გავრცელებული იყო 31³ დარტყმა“.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ოსმალთა რეჟიმის დროს საგრძნობლად იკლო ქურდობა-ყაჩაღობის შემთხვევებმა, ქალაქში სრული სიწყნარე და უსაფრთხოება სუფევდა. ფაქტია, მკაცრმა მიდგომამ იმუშავა და მათ წასვლამდე ბათუმს არეულობა არ აწუხებდა.

4. სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა ოკუპირებულ ბათუმში

საინტერესოა ოკუპაციის პერიოდში მაცხოვრებელთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ამ მხრივ ოსმალურ ოკუპაციას არანაირი სიკეთე არ მოუტანია ბათუმის მოქალაქეებისთვის. ოსმალურმა უღელმა ქალაქი მოაქცია იზოლაციაში და ფაქტობრივად გაყინა მისი საქმიანობა. ბათუმის ეკონომიკურმა უნარიანობამ საგრძნობლად იკლო. კერძოდ, ბათუმის პორტმა, რომელიც ქალა-

² ჰამიდ ბეიმ წესრიგის უზრუნველსაყოფად დააწესა კომენდანტის საათი (ღამის 11-დან, დილის 5 საათამდე). ეს წესი მოქმედი იყო აგვისტომდე (**მასლოვი, 2018:137**).

³ მაცხოვრებლებისთვის ცნობილი იყო, როგორც ოთუზ ბირ (თურქ. otuz bir - 31), რომელიც მეხსიერებაში შემორჩა, როგორც „ძვირად დაჯდომის“ სინონიმი.

ქის ეკონომიკის მთავარ არტერიას წარმოადგენდა და მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ამიერკავკასიის (და არა მარტო) ეკონომიკურ ცხოვრებაში, მუშაობა შეწყვიტა. მისი საქმიანობა უცხოურ და რუსულ პორტებთან შედარებით უმნიშვნელო ნიშნულამდე დავიდა. პორტი და მასთან ერთად რკინიგზა, გამოიყენებოდა მხოლოდ სამხედრო მიზნებისთვის და სურსათის გადასაზიდდად. „თურქების მიერ ბათუმის დაკავებამ თითქმის მოწყვიტა ქალაქი დანარჩენ სამყაროს. პორტი დაცარიელდა; მასში შემოდიოდნენ მხოლოდ თურქული ფელუკები ანატოლიის სანაპიროდან და იშვიათად - გემები კონსტანტინოპოლიდან“ (**მასლოვი, 2018:161**). ნავთობზე მონოპოლია ოსმალებმა აიღეს ხელში - აღწერეს ნავთობის მარაგი (კერძო, თუ სახაზინო), აიკრძალა მათი გაყიდვა-გატანა. ოსმალოებისთვის, რომლებიც საწვავის დეფიციტს განიცდიდნენ, ნავთობის ბათუმურ მარაგს დიდი სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა (**მასლოვი, 2018:135**).

პორტის დაქვეითებამ გააუარესა მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა - აქ მომუშავეებმა დაკარგეს სამსახური. ასევე, დაქვეითდა მრეწველობა, ვაჭრობა და მეურნეობა, რადგან მათი მუშაობა პირდაპირ დამოკიდებულებაში იყო პორტის ფუნქციონირებასთან. ქალაქში არ მოიპოვებოდა წარმოებისთვის საჭირო მასალის რესურსი, დაეცა მოთხოვნა მზა პროდუქციაზე. საწარმოთა შემცირებამ, მუშათა კლასს დააკარგვინა ქალაქის ცხოვრებაში თავისი როლი. ეს ჯაჭვური პროცესი, საერთო ჯამში ქმნიდა უსახსრობას და ეკონომიკურ სიდუხჭირეს. ასევე, მძიმე მდგომარეობაში იყო ქალაქის ინტელიგენციაც, მათ სამსახურის ძიება ყველგან უწევდათ, რათა სიღარიბეს შებრძოლებოდნენ.

ქალაქი განიცდიდა პურის დეფიციტს. „... ბათუმში თურქების ყოფნის მთელი დროის განმავლობაში მოსახლეობას მიეწოდებოდა ბარათებით მხოლოდ ცუდი ხარისხის რუხი პური, ხშირად ნახევრად სიმინდის ფქვილისგან (**მასლოვი, 2018:162**). „მოსახლეობას ქერი და ჭვავი არტაანიდან და შავშეთიდან შემოჰქონდა“ (**ახვლედიანი, 1971:52**).

ამგვარად, ოკუპირებულ ბათუმში მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია იყო. მოსახლეობამ დაკარგა სამსახური, პორტმა შეწყვიტა მუშაობა, ოსმალოებმა დაამყარეს მონოპოლია ნავთობზე, შენედა ვაჭრობა. ამ ფონზე, ბათუმის მოსახლეობისთვის არსებობა მწელი იქნებოდა.

5. ბათუმის სანიტარიული მდგომარეობა

პოლიტიკურ და მმართველობით საკითხებთან ერთად, საინტერესოა ბათუმის სანიტარიული მდგომარეობაც. აღსანიშნავია, რომ ქალაქის სანიტა-რიული კეთილმოწყობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებაში.

ოსმალოებს არ გამოუჩენიათ დიდი ყურადღება ქალაქის სანიტარიული პრობლემების მიმართ. „... ქალაქი მოკლე ხანში დაბინძურდა, ქალაქის ცენტ-

რალურ ნაწილში ეყარა ნაგვის გროვები, უფრო უარესი მდგომარეობა იყო ეზო-ებში. სანიაღვრე ჭები, ნაგვის ყუთები დიდი ხნის მანძილზე არ იწმინდებოდა“ **(მელნიკოვი, 1943)**. მოსახლეობის მიერ მიტოვებული, უპატრონოდ დარჩენილი შენობები, ეზოები, საშინელ ნაგვის კერებს წარმოადგენდა **(იქვე)**. იმატა მღრღნელების, მავნებელი მწერების რიცხვმა, რომელთაგანაც შებრძოლება მოსახლეობის ახალ გამოწვევად იქცა.⁴ ამას ემატებოდა ქუჩაში მოსეირნე, უპატრონო ღორების პრობლემაც. მოსახლეობის ნაწილის წასვლის შემდეგ, მეურნეობა, ფაქტობრივად, უმეტესწილად დარჩა, მშვიერი ღორები კი, საკვების ძიების პროცესში, გარეუბნებიდან ქალაქის ცენტრში იყრიდნენ თავს. ისლამური რელიგია ღორების მიმართ გულგრილად იყო განწყობილი, კრძალავდა მათ საკვებად გამოყენებას, ქუჩებში მოსეირნე ღორები კი მათში ზიზღს იწვევდა. ოსმალოებმა მოუწოდეს მოსახლეობას, ჩაკეცტათ ისინი, წინააღმდეგ შემთხვევაში დაიწყებოდა მათი სალიკვიდაციო სამუშაოები. რადგან უმეტესობას არ ჰყავდა პატრონი, დაიწყო მათი მოსპობის პროცესი, მოსახლეობას გაუჩნდა საკვების ახალი წყარო, ბევრმა მონადირემ შემოინახა უფასო ღორის ხორცი.

აღწერილი ანტისანიტარია, ბუნებრივია, გამოიწვევდა მრავალი დაავადების გაჩენას ქალაქში. ამ ყველაფრის წინააღმდეგ საბრძოლო იარაღად ბათუმელებს, მხოლოდ ბუნების ძალა რჩებოდათ. წვიმა, რომელიც რეცხავდა ქალაქის სიბინძურეს და ამცირებდა ეპიდემიების რისკს და მწველი მზე, რომელიც ანადგურებდა ბაქტერიებს.

ოსმალოებმა ქმედითი ნაბიჯები გადადგეს ქოლერის პრევენციის საქმეში. იმხანად ოსმალეთში გავრცელდა ქოლერის ეპიდემია, ამიტომ დამყარდა მკაცრი კონტროლი პორტში შემომავალ და გამავალ გემებზე. მგზავრები გადიოდნენ სამედიცინო შემოწმებას, მგზავრებს უნდა ჰქონოდათ აცრის დამადასტურებელი საბუთი და ა.შ. მკაცრი კონტროლისა და ზომების მიუხედავად, ბათუმში ქოლერამ მაინც შემოადგია და მცირედი მსხვერპლიც გამოიწვია **(სარალიძე, 2023:293)**. მკაცრი კონტროლი იყო დაწესებული, ასევე, საქართველოსთან მაკავშირებელ სარკინიგზო ხაზებზეც, რადგან ქოლერის ეპიდემიამ საქართველოშიც იფეთქა. მატარებლებში მგზავრებს უტარდებოდათ სამედიცინო შემოწმება, დაავადების ნიშნების მქონე პირი ხვდებოდა კარანტინის ზონაში. „... თურქებმა კარანტინი ზედ საზღვართან მოაწყვეს, ამასთან, სანიტარიული კარავები პირდაპირ მინდორზე იდგა და მატარებლები მათთან ჩერდებოდა“ **(მასლოვი, 2018:186)**. სამწუ-

⁴ ბათუმელები განსაკუთრებით ებრძოდნენ ბაღლინჯოებს, რომლებიც დიდი ზომით და სისწრაფით გამოირჩეოდნენ. მელნიკოვი წერს, რომ ოსმალოთა წასვლის შემდეგ, ამ „მეტუნავ მემკვიდრეობასთან“ ბრძოლა დიდი ხანი უწევდა ბათუმის მოსახლეობას **(მელნიკოვი, 1943)**.

ხაროდ, აქაც ირღვეოდა სანიტარიული ნორმები. ქოლერის საწინააღმდეგო ვაქცინის შეყვანა გამოყენებული და ცუდად სტერილიზებული ნემსებით ხდებოდა.

6. განათლება, კულტურა და პრესა

ბათუმში ოფიციალურად დამკვიდრდა ოსმალური ენა. ამის მიუხედავად, გამოიყენებოდა რუსულიც. შეხვედბოდით რუსულ ენაზე შესრულებულ განცხადებებს, ბრძანებებს, აფიშებს და ა.შ. ასევე, დაშვებული იყო ფრანგული ენაც, რომელსაც თურქი სამხედროები კარგ დონეზე ფლობდნენ. ვერ ვიტყვით, რომ სხვა ენები იდევნებოდა, მოსახლეობის სიჭრელის შესაბამისად, ქუჩებში გაისმოდა, სომხური, ბერძნული, ქართული და სხვა ენები (**მელნიკოვი, 1943**).

განათლების საკითხებს სათავეში ჩაუყენეს ოსმალთა - მუსტაფა შეფიკ ბეი (**სარალიძე, 2023:286**). ოსმალთა დომინირება განათლების სფეროში, რა თქმა უნდა, უფრო განამტკიცებდა ოსმალურ ოკუპაციას და ხელს შეუწყობდა მათი იდეოლოგიის მომხრეთა რიცხვის ზრდას. სკოლებში სავალდებულო გახდა ოსმალურ ენაზე სწავლა. კერძო სკოლების დაშვებას, მხოლოდ იმ პირობით თანხმდებოდნენ, რომ ოსმალური ენა იქნებოდა სავალდებულო. „1918 წ. აგვისტოში ოსმალთა გუბერნატორმა გამოსცა ბრძანება, რომელშიც ქ. ბათუმის ქართველ, რუს, ბერძენ, ებრაელ მოსახლეობას და ქართველ მუსლიმანებს მხოლოდ თითო დაწყებითი სასწავლებლის გახსნას ჰპირდებოდა, სადაც თურქული ენის შესწავლას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დათმობოდა“ (**სდსინ, 2008:439**).

ბათუმის დარჩენილი სამოქალაქო თვითმმართველობა ცდილობდა, რაიმე ცვლილებები შეეტანა განათლების საკითხში. სწავლის განახლდა მხოლოდ ოქტომბრის თვეში. სკოლების შენობები ოსმალოებს ჰქონდათ დაკავებული სხვადასხვა მიზნით (ყაზარმებად, ადმინისტრაციული საქმისთვის...), ასევე, სკოლების ნაწილიდან გაზიდული იყო სასკოლო ინვენტარიც. აქტიურად იხსნებოდა მედრესეები, ისწავლებოდა ისლამის დოგმები არაბულ ენაზე (**ზოსიძე, 1995:59**).

პრესა სრულ ვაკუუმში მოექცა: დაიხურა ადგილობრივი გაზეთები, არც გარედან შემოდიოდა ჟურნალ-გაზეთები. დამყარდა მკაცრი ცენზურა და კონტროლი ამ კუთხით. გაზეთის გამოცემის შემთხვევაში, იგი მკაცრ შემოწმებას გადიოდა, დაუშვებელი იყო ეროვნული შინაარსის ტექსტების გამოქვეყნება, ახლად დაარსებული გაზეთი რამდენიმე კვირაში იხურებოდა (**სდსინ, 2008:459**). „გამოდიოდა გაზეთი რუსულ ენაზე, რომელსაც კალფოდლუ სცემდა“ (**ახვლედიანი, 1971:52**).

კულტურული ცხოვრება სრულიად ჩაკვდა ოკუპაციის თვეებში. ბათუმის თეატრი უფუნქციო ხდებოდა, სპექტაკლები იშვიათად იმართებოდა, ისიც სრულიად პრიმიტიული სცენარით, რომელშიც მოყვარულები და უმუშევრად დარჩენილი მსახიობები თამაშობდნენ. კინოთეატრებში ძველ ფილმებს უჩვენებდნენ, ხანდახან თუ შემთხვევით შემოტანილი ახალი ფილმის ჩვენება გაიმართებოდა. მთავარი თავშეყრის და აზრთა გაცვლა-გამოცვლის, სიახლეების გაზიარების კერად ყავახანები იქცა. თამაშობდნენ სხვადასხვა აზარტულ თამაშებს (ნარდი, დომინო და ა.შ.). ყავახანებში ეწყობოდა, აგრეთვე, მინისპექტაკლები, მაგალითად „ყარაგიოზლის“ (შავთვალას) წარმოდგენები. წარმოდგენა იმართებოდა კედელზე გაკრული ქსოვილით, რომლის უკან არტისტი იმალებოდა და ჩრდილების დახმარებით ყვებოდა ზღაპრებს, იგავენს და ა. შ. (**ახვლედიანი, 1971:54; მელნიკოვი, 1943**). ბათუმის მოსახლეობა ასე ერთობდა თავს და იმსუბუქებდა ყოფიერების სიმძიმეს.

დასკვნა

ბათუმის 1918 წლის ოსმალური ოკუპაციის კვლევას მივყავართ იმ დასკვნამდე, რომ დამყარებული რეჟიმი იყო ერთობ ძალმომრეობითი, შემაწუხებელი და უცხო ბათუმის მოსახლეობისთვის. ოკუპაციის თვეებში დამყარებულმა გაუმართავმა ადმინისტრაციულმა სისტემამ ვერ უზრუნველყო ქალაქის სრულყოფილი ფუნქციონირება, ოკუპაციამ დააკნინა ბათუმის ეკონომიკური უნარიანობა, ჩაკვდა პორტის საქმიანობა, მოსახლეობა მოიცვა უმუშევრობამ და შიმშილმა, ქალაქი ანტისანიტარიის ბუდედ იქცა. ბათუმის მოსახლეობის ერთადერთ იმედად ომის დასრულება რჩებოდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარამიძე ი., ოსმალთა მიერ ბათუმის ოკუპაცია 1918 წელს, კრებ.: ბათუმი. წარსული და თანამედროვეობა, VII, ბათუმი, 2016.
2. სარალიძე ლ., ბათუმი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (1918-21)თბილი, 2023.
3. მაზნიაშვილი გ., მოგონებანი 1917-18, ტფილისი, 1927.
4. მასლოვი პ., ბათუმი 1917-20 წლებში (მოგონებები), ბათუმი, 2018.
5. სიორიძე მ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1914-18 წლებში (სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება), ბათუმი, 2002.
6. ანდერსენი ე., საქართველო და საერთაშორისო შეთანხმებები 1918-21 წლებში, მწიგნობარი, 2020.

7. სვანიძე მ., დიპლომატიური ბრძოლა ბათუმისა და ბათუმის ოლქისთვის 1918-21 წლებში, 2003.
8. ახვლედიანი ხ., საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება აჭარაში (1917-1921 წწ.), ბათუმი, 1971.
9. ზოსიძე ნ., პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა აჭარაში 1918-1920 წლებში, ბათუმი, 1995.
10. ვარშალომიძე ა., ბათუმის ოლქის საკითხი ბრესტ-ლიტოვსკის ტრაპიზონის და ბათუმის საზავო კონფერენციებზე (1917-18), სადოქტორო დისერტაცია, ბათუმი, 2002.
11. მელნიკოვი, თურქეთის მიერ აჭარის ოკუპაცია, 1943 (რუსულ ენაზე), ხ. ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის რუსულ ხელნაწერთა ფონდის საქმე, №394.
12. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა III, ბათუმი, 2008.

გერმანელები კახეთში

ოთარი საბანაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, მაგისტრატურის

მეორე კურსი, საქართველოს ისტორია

Otosabanadze1998@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ოთარ გოგოლიშვილი**,

ბსუ-ს ისტორიის, არქეოლოგიისა

და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის სრული პროფესორი

აბსტრაქტი

სამეცნიერო ნაშრომი ეხება XIX საუკუნის პირველ ნახევარში გარე კახეთში, სოფელ სართიჭალასთან ჩამოსახლებულ გერმანელ კოლონისტებს. მათ ჩამოსახლებას ხელს უწყობდა რუსეთის იმპერია და ჩამოსახლების ხარჯებს მთავრობა სრულად ანაზღაურებდა. „ცარიზმი,” ერთის მხრივ, აცხადებდა, რომ გერმანელი კოლონისტების ჩამოსახლება ხელს შეუწყობდა საუკუნეების მანძილზე მტრისაგან გავერანებული დასახლებების ხელახლა დასახლებას და მათ ოაზისებად გადაქცევას, ხოლო მეორეს მხრივ, მათ რეალურ მიზანს წარმოადგენდა სამხრეთ კავკასიაში პლაცდარმის შექმნა, რადგან ქართველთა არაერთი აჯანყების შედეგად „ცარიზმი“ მიხვდა, რომ საქართველოს მოსახლეობა ადვილად არ შეეგუებოდა სახელმწიფოებრიობის გაუქმებას და განაგრძობდნენ ბრძოლას დამპყრობელთა წინააღმდეგ. გ. მანჯგალაძეს მის ნაშრომში „გერმანელი კოლონისტები ამიერკავკასიაში“, მოტანილი აქვს ცნობა, რომლის მიხედვითაც, 1810 წლიდან რუსეთის იმპერიამ შეუწყვიტა რუსეთის ტერიტორიაზე გადმოსახლების მსურველ გერმანელებს დაფინანსება და მათ მხოლოდ საკუთარი ხარჯით შეეძლოთ გადასახლება. ეს შეზღუდვა არ ვრცელდებოდა სამხრეთ კავკასიაზე და ამ მხარეში რუსეთის იმპერია კვლავ თავისი ხარჯებით ასახლებდა კოლონისტებს, რაც ცალსახად ნათელს ხდის, რომ უცხოელთა კოლონიზაციას რუსეთი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მიუხედავად რუსეთის კოლონიური მიზნებისა, გერმანელების საქართველოში ცხოვრება უაღრესად პოზიტიურად აისახა ქვეყანაზე, რადგან გერმანელებმა საქართველოში ჩამოიტანეს და დანერგეს მრავალი უცხო კულტურა, მაგ: კარტოფილი. გერმანელთა მიერ შექმნილი უმშვენიერესი არქიტექტურული ძეგლები საქართველოში დღემდეა შემორჩენილი.

საკვანძო სიტყვები: გერმანელები, რუსეთის იმპერია, კოლონიზაცია.

Abstract

Scientific paper refers to the German colonists, who settled in the outside Kakheti, near the village of "Sartichala", in the first half of the 19th century. Their settlement was facilitated by the Russian Empire, and the government fully reimbursed the costs of the settlement. On the one hand, "Tsarism" stated, that the settlement of German colonists would help to repopulate the settlements that had been devastated by the enemy for many centuries and turn into them oasis, and on the other hand, their real goal was to create a base in the South Caucasus, because as a result of numerous Georgian uprisings, "Tsarism" realized, that the population of Georgia would not easily adapt to the abolition of statehood and would continue to fight against the invaders. G. Manjgaladze in his science paper "German colonists in Transcaucasia" has a report, according to which since 1810 the Russian Empire stopped funding Germans who wanted to settle to the territory of Russia and they could settle only at their own expense. This restriction did not extensive to the South Caucasus, and in this area the Russian Empire still settled colonists at its own expense, which makes obviously that Russia attached special importance to the colonization of foreigners. Despite the colonial goals of Russia, the life of the Germans in Georgia had a very positive impact on the country, because the Germans brought and introduced many foreign cultures to Georgia, such as potatoes. beautiful architectural monuments, which is created by the Germans, are still preserved in Georgia.

შესავალი

საქართველოსა და გერმანიის ურთიერთობებს გააჩნია ხანგრძლივი ისტორია. ქართულ ისტორიოგრაფიაში დაცული ცნობების მიხედვით, ჯერ კიდევ XII საუკუნეში, „საღვთო რომის იმპერიის“ იმპერატორმა ფრიდრიხ I ბარბაროსამ, საქართველოს სამეფო კარს მისი ვაჟი, ჰერცოგი ფილიპ შვაბელი, შესთავაზა თამარ მეფის საქმროდ, თუმცა, სამწუხაროდ, იმ პერიოდში საქართველოს სამეფო კარმა არჩევანი შეაჩერა ანდრია ბოგოლიუბსკის ძეზე, იურიზე, რომელიც საქართველოში გიორგი „რუსის“ სახელით არის ცნობილი.

XIX საუკუნის დასაწყისში ხდება ქართველი და გერმანელი ერების უფრო მჭიდრო კავშირის დამყარება, რაც სხვადასხვა მიზეზით იყო განპირობებული. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში რუსეთის იმპერია ფლობდა საკმაოდ დიდ ტერიტორიებს, რაც საჭიროებდა მის ათვისებას. ამ მიზნით, 1763 წელს რუსეთის იმპერატორმა ეკატერინე მეორემ გამოაქვეყნა მანიფესტი. ამ მანიფესტში იგი გერმანელ და ევროპელ ხალხებს მოუწოდებდა, დასახლებულიყვნენ რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე.

ხელისუფლება მათ ჰპირდებოდა სამგზავრო ხარჯების ანაზღაურებას, რელიგიური თავისუფლების მიცემას, სამხედრო სამსახურისგან და სხვადასხვა გადასახადისგან გათავისუფლებას. ხელისუფლების აზრით, გერმანელი კოლონისტების კულტურა და ტრადიცია მისაბამი უნდა გამხდარიყო ადგილობრივი მოსახლეობისთვის, ეკატერინე მეორის პოლიტიკა ერთგვარ ევროპეიზაციის თეორიაზე იყო დაფუძნებული(ბალახვაძე,2021:14).

გერმანელთა კოლონიზაციის პირველ ეტაპზე (1817 წ.) საქართველოს მთავარმართებელი იყო ალექსი ერმოლოვი, რომელიც საქართველოს სოფლის მეურნეობის დაბალ დონეს ადგილობრივ მკვიდრთა გაუნათლებლობითა და სიზარმაცით ხსნიდა. მას აუცილებლად მიაჩნდა, „მათთვის მაგალითის მისაცემად დასახლებულიყო აქ შრომისმოყვარე გერმანელთა კოლონია, რომელთა კეთილი მაგალითი მეურნეობიდან სარგებლობის მიღებისა, აიძულებს ადგილობრივ მცხოვრებთ, მიზამონ მათ“ (მანჯგალაძე,1974:11).

ნაპოლეონის ომების შემდეგ ევროპაში მძიმე პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება შეიქმნა, რამაც ერთ-ერთი მთავარი როლი შეასრულა გერმანელების საქართველოში გადმოსახლებაში. გერმანულ ოჯახებზე უარყოფითად აისახა ჯარში გაწვევები, ასევე, 1816 წელი ევროპაში აღმოჩნდა მოუსავლიანი - ამ წელს პრაქტიკულად ევროპაში ზაფხული არ ყოფილა, რაც გამოწვეული იყო ინდონეზიაში ვულკან „ტამბორას“ ამოფრქვევით, რომლის ღრუბელიც გადაეფარა დასავლეთ ევროპას. ამ პერიოდს ეძახიან „ვულკანურ ზამთარს“, რამაც შექმნა მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პირობები.

გერმანიიდან გადმოსახლებას ჰქონდა კიდევ ერთი მიზეზი, ეს იყო პროტესტანტული რელიგიური დაჯგუფება, რომლებიც აღიარებდნენ „ჰილიაზმის“ მოძღვრებას, რომელიც გულისხმობდა მეორედ მოსვლის და მსოფლიო წარღვნის მოახლოებას, ამიტომ მათ სურდათ, ამ პროცესს შეხვედროდნენ არარატის მთასთან, სადაც ბიბლიის მიხედვით გაჩერდა ნოეს კიდობანი (კოპალეიშვილი, 2013:25).

გ.ბურჭულაძე მის ნაშრომში - „გერმანელთა ახალშენები ამიერკავკასიაში“ - აღნიშნავს: „1800-იან წლებში გამუდმებულმა ომებმა ხალხი ძალიან გააღატაკა, უფრო მეტად კი - სამხრეთ გერმანიაში... ხალხი ვეღარ ხედავდა ომის და არეულობის დასასრულს. ამ დროს ვიუტემბერგში გავრცელდა ხმა: „მოახლოვდა ქვეყნის დასასრული, მალე იქნება მეორედ მოსვლა, ეს არეულობა, ომიანობა წინამორბედა ანტიქრისტეს მოსვლისათ, რომელ ქრისტიანსაც სურს, ანტიქრისტეს დევნისგან თავი იხსნას, უნდა გაიხიზნოს შორს, აღმოსავლეთისკენ, სადაც იესო ქრისტე აღადგენს თავის სამეფოსო“(ბურჭულაძე,1911:4). 1815-1816 წლებში შტუტგარდტში იმყოფებოდა, რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე I,

რომელსაც სეპარატისტებმა სთხოვეს კავკასიაში არარატის მთასთან დასახლების ნებართვა, რაზედაც იმპერატორმა თანხმობა განუცხადა (**მანჯგალაძე, 1974:20-22**). საინტერესო იქნება, რამდენიმე სიტყვით შევეხოთ გერმანელი შვაბების წარმომავლობის საკითხს. ისტორიული სინამდვილე მათზე, ჩვენში გასაიდუმლოებულია დღემდე. ისტორიულად ცნობილია, რომ შვაბია იყო სამხრეთ-დასავლეთ გერმანიის ისტორიული ოლქი, სადაც დასახლებული არიან ალემანები. პეტრე ბაგრატიონმა გამოიკვლია დოკუმენტები შვაბების ისტორიის შესახებ, რომელიც მეფის რუსეთის არქივებში ჩაიკეტა, საბჭოთა პერიოდში კი ამ საკითხს კომუნისტებმა ათმაგი ტაბუ დაადეს.

პეტრე ბაგრატიონი ევროპაში ომების დროს შვაბიაში იმყოფებოდა და შეხვდა დიდებული წარმოშობის უნიჭიერეს მევენახე ხალხს, რომლებიც შრომობდნენ მუხლჩაუბრელად და გაშენებული ჰქონდათ სხვადასხვა ჯიშის ვაზი, რომლითაც აწარმოებდნენ შესანიშნავ ღვინოს. პეტრე ბაგრატიონმა მათში შეიცნო კავკასიური ფესვები, რაც გამოიხატა მათ ენაში, რწმენასა და კულტურაში. შვაბები მეტყველებდნენ გერმანულისგან განსხვავებულ დიალექტზე და მათი რელიგია არათუ კათოლიციზმი ან ლუთერანობა იყო, არამედ იგი მართლმადიდებლობისა და ხევისბერის ინსტიტუტის ერთგვარ ნაზავს წარმოადგენდა (**სიბოშვილი, 2012:3**).

შვაბებში არსებული ლეგენდის მიხედვით, ისინი ევროპაში ჯერ კიდევ ძვ.წ. VI ს-ში დამკვიდრებულან. შვაბებმა პეტრე ბაგრატიონს უამბეს, რომ ისინი წამოსულან კავკასიის ფერდობზე მდებარე სოფელ ბავარიდან, რომელიც ამჟამად არის ლენტეხის რაიონი და ასევე - დვალეთიდან. მათ გერმანიაში დაერქვათ ალემანები (დვალეები-ალეები-ალემანები, ბავარი-ბავარია) (**იქვე, 2012:7**). შვაბების ქართული წამომავლობის დასასაბუთებლად იოსებ სიბოშვილს მოჰყავს ზურაბ ქაფიანიძის სიტყვა, რომელიც თვლის, რომ გერმანული „ქომ ჰირ“ (მოდი აქ) სვანურად არის „ქომ გიე“ ანუ სვანური „ქომ გიე“ და გერმანული „ქომ ჰირ“ ერთი მნიშვნელობის სიტყვებია. აქედან გამომდინარე, მათ საქართველოში ჩამოსახლებას სოციალ-ეკონომიკურ და რელიგიურ მიზეზებთან ერთად, ეთნიკური მიზეზიც ჰქონდა, რადგან ოდესღაც სწორედ აქედან წავიდნენ ჯერ კიდევ დაუსახლებელ ევროპაში.

როგორც აღვნიშნეთ, კოლონისტების საქართველოში ჩამოსახლებას ხელს უწყობდა რუსეთის ხელისუფლებაც, რადგან მათ სურდათ, საქართველოში ჰყოლოდათ დასაყრდენი, ამიტომ ამ მიზნით გერმანელების გარდა ჩამოსახლეს ბერძნები, სომხები, რუსები, მალაქნები, დუხობორები და სხვ.

რუსეთის ხელისუფლებას რომ განსაკუთრებული ინტერესი ჰქონდა ამიერკავკასიაში ამაზე მიუთითებს ერთი გარემოება. 1810 წლიდან ცარიზმმა შეუწყვი-

ტა თანხების მიცემა გადმოსახლების მსურველ გერმანელებს. მათ შეეძლოთ გადმოსახლება, ოღონდ საკუთარი ხარჯებით. ეს შეზღუდვა არ გავრცელებულა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში გადმოსახლებულ კოლონისტებზე, რაც იმის დადასტურებაა, რომ ამ რეგიონში უცხოელთა კოლონიზაციას რუსეთი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა(მანჯგალაძე,1974:9).

გერმანელების პირველი ჯგუფი საქართველოში ჩამოვიდა 1817 წლის 21 სექტემბერს, სულ 180 კაცი. მათ გარე კახეთში, სართიჭალის მახლობლად დააარსეს პირველი კოლონია, რომელსაც „მარიენფილდი“ ეწოდა. მალევე, ასევე, სართიჭალის მახლობლად დააარსდა კიდევ ორი კოლონია „ფრაიდენტალი“ და „პეტერსდორფი“.

პირველი გერმანული კოლონიის სახელი „მარიენფილდი“, გერმანელებმა უწოდეს ფრიდრიხ დიდის დისა და ალექსანდრე I-ის დედის, მარია ფიოდოროვნას, (გერმანიაში ცნობილი როგორც სოფია მარია დოროთეა ავგუსტა ლუიზა ვიუტემბერგელი) პატივსაცემად. „პეტერსდორფი“ გერმანელებმა პეტრე I-ის პატივსაცემად უწოდეს, ხოლო რაც შეეხება „ფრაიდენტალს“, ეს დასახლება დაუარსებიათ 1842 წელს რუსეთიდან ჩამოსულ 10 გერმანულ ოჯახს და იგი თავდაპირველად ყოფილა აბასთუმანში, თუმცა ადგილობრივი მოსახლეობის წინააღმდეგობის გამო იძულებული გახდნენ, წამოსულიყვნენ აბასთუმნიდან. აბასთუმნიდან წამოსულმა გერმანელებმა თავშესაფარი ჰპოვეს „მარიენფილდის“ და „პეტერსდორფის“ სიახლოვეს, სადაც მათ მთავრობამ აღმოუჩინა მატერიალური დახმარება და შეიქმნა კიდევ ერთი გერმანული დასახლება „მარიენდენტალი“ ანუ იგივე „ფრაიდენტალი“, ეს უკანასკნელი ერქვა აბასთუმნის დასახლებას, ვიდრე იგი სართიჭალასთან გადმოვიდოდა და სწორედ ამ სახელით არის მოხსენიებული საარქივო მასალებში (სიბოშვილი,2012:14).

აღსანიშნავი ფაქტია ის, რომ, მართალია, გერმანელები თანამშრომლობდნენ და კეთილგანწყობილი იყვნენ ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ, თუმცა ისინი მაინც იზოლირებულად ცხოვრობდნენ და ქართულ-გერმანული ოჯახის შექმნის პრეცედენტები იშვიათი იყო. გერმანელებს ადგილობრივი მოსახლეობა მეგობრულად შეხვდა. მათ მთავრობის მიერ მიცემული ფულით აუშენეს ჩალით გადახურული 16 ქვის სახლი, რომელიც გერმანული ოჯახისთვის იყო განკუთვნილი. გერმანელებისთვის პირველი სახნავ-სათესი სამუშაოები ადგილობრივმა გლეხებმა შეასრულეს მთავრობის მიერ მიცემული სათესლე მასალით. 1818 წელს ჩამოსულ გერმანელებს შორის იყვნენ თითქმის ყველა სპეციალობის ადამიანები, რაც მათ უადვილებდათ დამოუკიდებლად ყოფა-ცხოვრებას. 1818 წელს ჩამოსულ გერმანელთა შორის იყვნენ: 258 მიწის მუშა, 1 - საპნის მკეთებელი, 2 - მეცხვარე, 3 - მექოთნე, 30 - ფეიქარი, 1 - მეკალათე, 42 - მევენახე, 1 - მეგვარჯილე,

10 - მეკასრე, 2 - ნემსის მკეთებელი, 26- მეჩექმე, 2 - დაბადი, 9 - ყასაბი 3 - მელუდე, 26 - თერძი, 16 კ- ალატოზი, 4 - მეპურე და სხვ. სულ 499 სპეციალისტი (იქვე, 2012:14). გერმანელებს გადმოსახლების პირველ ეტაპზე პრობლემები შეექმნათ სოფლის მეურნეობის პროდუქტულობასთან დაკავშირებით, რადგან ისინი ნაკლებად იცნობდნენ ქართულ ენდემური ვაზის ჯიშებსა და ამიერკავკასიაში გავრცელებულ კულტურებს, ამასთან ერთად, მათ მიერ გერმანიიდან ჩამოტანილი იარაღები ადგილობრივ პირობებში გამოუსადეგარი აღმოჩნდა (ზალახვაძე, 2021:19). მიუხედავად ამისა, მათ გამოავლინეს თავიანთი მტკიცე ხასიათი და შრომისმოყვარეობა. ქართველებისგან შეისწავლეს ვაზის მოვლა და სხვადასხვა ქართული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა. მარიენფილდელმა გერმანელებმა XIX საუკუნის 20-იანი წლებიდანვე მიჰყვეს ხელი ვენახების გაშენებას. გერმანელებმა, ძირითადად, გააშენეს ქართული ვაზის შემდეგი ჯიშები: საფერავი, რქაწითელი, შავგაბიტო, მწვანე და სხვ. ხოლო XIX ს - ის 50-იანი წლებიდან გააშენეს ევროპული ჯიშის ყურძენიც: მუსკატი, მადერა და იზაბელა, რომელიც მეფისნაცვალ ვორონცოვის ბრძანებით იქნა ევროპიდან გამოწერილი.

„მარიენფილდელი“ გერმანელები თანამშრომლობდნენ ყარაბულაღელ თავადებთან - ჩოლოყაშვილებთან. შვაბებმა ვაზის სხვადასხვა ჯიშების დამყნობით მიიღეს შესანიშნავი ყურძნის ჯიშები, რომელიც ახლა ცნობილია „ხაშმის საფერავის“ სახელით. მათ თავიანთი შრომისმოყვარეობით იმდენად გაითქვეს სახელი, რომ ბევრი მემამულე სთავაზობდა საკუთარ მიწებზე დასახლებას. 1850-იან წლებში იყალთოელ თავადებს - რევაზ და ათანასე მაყაშვილებს უთხოვიათ ხელისუფლებისთვის, რომ შვაბები დაესახლებინათ მათ მამულში, არაშენდასა და გოდლისში თელავიდან 10 კმ-ის დაშორებით. ამ ადგილს გააჩნდა კარგი სახნავ-სათესი და სამოვარი მიწები, ჰქონდა კარგი ტყე და სასმელი წყალი, თუმცა თავად შვაბებს არ მოუსურვებიათ გადასახლება.

ყურძნის სახლის ქვეშ მოწყობილ სარდაფში წურავდნენ. გერმანელები ღვინის დასაყენებლად იყენებდნენ ადგილობრივებისგან განსხვავებულ ჭურჭელს, ესენი იყო ხის კასრები და როფები. დიდ როფზე გერმანელები დგამდნენ უფრო მომცრო ზომის გადასატან როფს, რომელსაც ქვემოთ ჰქონდა ნახვრეტი წველის გამოსასვლელად.

პირველ ჯერზე ღვინოს წურავდნენ შიშველი ფეხებით, ხოლო შემდეგ კი სპეციალური ფეხსაცმლით, რომელიც ლურსმნით იყო შემოჭედილი და იყო მძიმე ტყავის მოწითალო ჩექმები. მას ეძახდნენ „უფტის“ (ჰოლანდიურად ჩექმები).

გერმანელები გულმოდგინედ წურავდნენ წითელ ყურძენს ფერის გამოსაცემად, რადგან ღვინო უფრო მეტად ფასობდა თუკი ის მუქი იყო. დიდი როფების

ფსკერზე გაკეთებული ნახვრეტებიდან სითხეს სპეციალური ხის ჭურჭლით ასხამდნენ სარდაფებში მდგარ კასრებში, სადაც ღვინოს აჩერებდნენ ერთი თვის განმავლობაში ადუღებამდე. კასრებს საცობის ნაცვლად სპეციალურად შეკერილ ქვიშით სავსე პატარა ტომრებს ადებდნენ, დუღილის დროს წარმოქმნილი გაზის გამოსაყოფად. მას შემდეგ, რაც დუღილი დამთავრდებოდა, კასრებს პირამდე ავსებდნენ და ხურავდნენ ჰერმეტიკულად. ამ მდგომარეობაში ღვინოს ტოვებდნენ იანვრამდე, შემდეგ კი ახალ კასრებში გადაიღებდნენ და იგი უკვე მზად იყო მოხმარებისთვის და გასაყიდად. მე-19 საუკუნის მეღვინე-აგრონომი პ. ძიუბენკო აღნიშნავდა, რომ გერმანელებისგან ღვინოს ყიდულობდნენ ღვინით მოვაჭრე სომხები, რომლებსაც ღვინო გაჰქონდათ ბაქოში, ელისავეტპოლსა და თბილისში გასაყიდად, სადაც ფალსიფიკაციის შემდეგ მას ყიდდნენ კახური ღვინის სახელით. მე-19 საუკუნის ბოლოს გერმანელებმა თავად გახსნეს ღვინის სარეალიზაციო სარდაფები და თავად უკეთებდნენ საკუთარ პროდუქციას რეალიზებას.

„მარიენფილდში“, „პეტერსდორფსა“ და „ფრაიდენტალში“ გერმანელები მისდევდნენ ხეხილის ბაღებისა და ბოსტნების გაშენებასაც, თუმცა ხილი და ბოსტნეული გერმანელებს იშვიათად გაჰქონდათ ბაზარზე სარეალიზაციოდ, ისინი უმთავრესად ჩირს ამზადებდნენ. შვებები დიდი რაოდენობით აშენებდნენ მხოლოდ მსხვილფეხა რქოსან საქონელსა (უმეტესად - ძროხას) და ცხენს. წვრილფეხა საქონელს თითქმის არ აშენებდნენ, რადგან ერჩიათ შემოდგომაზე ხელსაყრელ ფასად ღორები შეეძინათ ქართველებისგან და სომხებისგან, რომლისგანაც ამზადებდნენ ლორს და სხვადასხვა ძეხვეულს, რომელთა ნაწილიც გაჰქონდათ ბაზარზე გასაყიდად.

მარიენფილდის და პეტერსდორფის მცხოვრები გერმანელი შვებების სახლები ქუჩის პირას ჩამწკრივებული და თითქმის ყველა ერთსართულიანი იყო. სახლებს წინ - პატარა, უკან კი დიდი ბაღი აკრავდა. პატარა ბაღში ყვავილნარი, ვარდის ხეები და აკაციის ხეები იყო გაშენებული, ხოლო დიდ ბაღში ბოსტნეული და ხეხილი მოჰყავდათ.

გერმანელ შვებებს საქართველოში დიდი რაოდენობით მოჰყავდათ კარტოფილიც, რომელსაც ხორბლისა და ვენახის შემდეგ მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა მათ ეკონომიკაში. მათვე დანერგეს საქართველოში კარტოფილის მოყვანის კულტურა (ბალახვაძე, 2021:20). საინტერესოა 1820-24 წლებში თბილისში საფრანგეთის კონსულის, გამბას, რომელიც გერმანული კოლონიების შექმნის მოწმეა, მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით: „გერმანელები ცხოვრობენ იმ სოფელში, რომელიც მტკვრის მარცხენა ნაპირზე მდებარე გარეუბანს აკრავს. მათ ქალაქში შემოაქვთ მწვანილი, ერბო, ლორი და სხვა ძეხვეული; ამ გერმანელთა მეტი ნაწილი გადმოსულია ვიუტემბერგიდან. გერმანელთა ამ ახალშენს, ასევე

თბილისიდან 5 ვერსის მანძილზე, მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, მდებარე ახალ-შენს უნდა უმაღლოდეს საქართველო კარტოფილის გაშენებას” (სიბოშვილი, 2012:16).

სამივე გერმანული დასახლების მოსახლეობას ერთი ეკლესია (კირხე) ჰქონდა, რომლის აშენების ზუსტი თარიღიც, სამწუხაროდ, უცნობია, თუმცა გადმოცემის მიხედვით, ევანგელიურ-ლუთერული ეკლესია მე-19-20 საუკუნეების მიჯნაზე უნდა იყოს აშენებული. დღეს ეკლესიაში კულტურის სახლი ფუნქციონირებს და სცენა საკურთხეველშია განლაგებული.

გერმანელები საქართველოში ჩამოსვლის დღიდან თავს კომფორტულად გრძნობდნენ და მეგობრულად თანაცხოვრობდნენ ქართველებთან, თუმცა მდგომარეობა რადიკალურად იცვლება 1921 წლის საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ.

საბჭოთა პერიოდში გერმანელებს მტრის იარაღი მიაკერეს. ხელისუფლება განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა და მეთვალყურეებიც ჰყავდათ მათზე მიჩენილი. გერმანელების წინააღმდეგ გადამწყვეტი ზომები მიღებული იქნა 1941 წელს.

საბჭოთა კავშირს და გერმანიას შორის ომის დაწყებისთანავე მოხდა გერმანელების დეპორტაცია. სხვადასხვა მონაცემებით, 1941 წელს საქართველოდან შუა აზიაში გაასახლეს 24 ათასი გერმანელი (ბალახვაძე, 2021:33). გასახლებას გადაურჩნენ მხოლოდ ის გერმანელი ქალბატონები, რომლებიც გათხოვილი იყვნენ ქართველებზე ან სხვა ეროვნების მამაკაცებზე. 1955 წელს სსრკ-ის უმაღლესი პრეზდიუმის ბრძანებით გაუქმდა საგანგებო გადასახლებათა რეჟიმი და გერმანელებს უფლება დართეს, დაბრუნებულიყვნენ იმ ადგილას, საიდანაც გადაასახლეს. 1979 წლამდე 2 ათასი დეპორტირებული გერმანელი დაბრუნდა საქართველოში.

დასკვნა

ცარიზმის კოლონიურმა პოლიტიკამ, რაც გულისხმობდა სამხრეთ კავკასიაში პლაცდარმის შექმნის მიზნით უცხო ეთნიკური ჯგუფების გადმოსახლებას, რუსეთისთვის სასურველი შედეგი ვერ მოიტანა, რადგან გერმანელი და ქართველი მოსახლეობა კეთილმეზობლურად თანაცხოვრობდნენ და მათ შორის რაიმე სერიოზული დაპირისპირების ფაქტები არ ყოფილა. გერმანელებმა მრავალი სამეურნეო თუ საყოფაცხოვრებო ელემენტები ისწავლეს ქართველებისგან და თავის მხრივ მათაც გაუზიარეს ევროპული გამოცდილება ბევრ საკითხში. გერმანელებმა საქართველოში ჩამოიტანეს და ქართველებს გააცნეს კარტოფილის მოყვანის კულტურა, ასევე ლორის დამზადების ტრადიცია და სხვა მრავალი

მნიშვნელოვანი რამ. სართიქალაში გერმანული კვალი დღემდეა შემორჩენილი და ის მოიცავს საცხოვრებელ სახლებს, ლუთერანული ეკლესიის შენობას და გერმანულ სასაფლაოს. ეს უკანასკნელი დროთა განმავლობაში ზიანდებოდა, რადგან ადგილობრივი მოსახლეობა გერმანელთა საფლავების ადგილას სხვებს მარხავდნენ. თუმცა 2009 წელს გერმანიის საელჩოს და ქართული მხარის ერთიანი ძალისხმევით მოხერხდა ამ პრობლემის მოგვარება და სასაფლაოზე გერმანელთა მემორიალი გაიხსნა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბალახვამე მ., „საქართველო გერმანიის ურთიერთობები“, თბილისი 2021.
2. ბურჭულაძე გ., „გერმანელთა ახალშენები ამიერკავკასიაში“, ტიფლისი, 1911.
3. თათარაშვილი ნ., „გერმანული დასახლებები და არქიტექტურული მემკვიდრეობა საქართველოში“ გამომც. „სეზანი“, თბილისი, 2018.
4. კოპალეიშვილი ტ., „პროტესტანტული ეკლესიები საქართველოში XIX საუკუნის 10-იანი წლებიდან XX საუკუნის 10-იან წლებამდე“, ბათუმი, 2013.
5. მანჯგალაძე გ., გერმანელი კოლონისტები ამიერკავკასიაში, გამომც. „მეცნიერება“, თბილისი, 1974.
6. სიბოშვილი ი., „გერმანელი შვაბები სართიქალაში“, თბილისი, 2012.

ინტერნეტრესურსები:

1. სართიქალა: სამხრეთ კავკასიის პირველი გერმანული დასახლების ამბავი <https://netgazeti.ge/life/592099/>
2. გერმანული სოფლების ისტორია საქართველოში - სად იყო პირველი გერმანული დასახლებები და ვინ იყვნენ შვაბები. <https://www.ambebi.ge/article/232879-germanuli-soplebis-istoria-sakartveloshi-sad-iqo-pirveli-germanuli-dasaxlebebi-da-vin-iqynen-shvabebi/>
3. პირველი გერმანელები საქართველოში <https://www.radiotavisupleba.ge/a/pirveli-germanelebi-sakartveloshi/28457086.html>
4. 1817-დან 2017-მდე. გერმანელები საქართველოში - 200-წლიანი მოგზაურობა <https://www.radiotavisupleba.ge/a/saubari-gari-augsttan/28455361.html>

„ახალი ურბანიზმის“ ფილოსოფია პოსტმოდერნის ეპოქაში

მეგი ცინარიძე, ელენე ქობალია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტექნოლოგიური ფაკულტეტი

არქიტექტურა, I კურსი

ელ. ფოსტა: tsinaridzemegi3@gmail.com

elenekobalia5@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ლალი ზაქარაძე

ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი

ბათუმი, საქართველო

ანოტაცია

წინამდებარე სამეცნიერო ნაშრომში გაანალიზებულია ფილოსოფიის ახალი დისციპლინის, ფილოსოფიური ურბანისტიკის ინტერდისციპლინური დისკუსია ურბანული სივრცის, დიდი ქალაქების პერსპექტივების შესახებ. ამ კონტექსტში ხაზგასმულია, რომ ქალაქი არ არის მხოლოდ ინფრასტრუქტურისათვის განკუთვნილი ტერიტორია ანუ ურბანული სივრცე; ქალაქი ადამიანური ურთიერთობების ადგილი და კულტურული სივრცეა, შეხვედრების, სოციალური ურთიერთობების, გართობის, მოღვაწეობის არენა და „ზოროვნების ტოპოსია“ (ვ. ბენიამინი). ამ დისკუსიის საილუსტრაციოდ მოხმობილი და გაანალიზებულია ფილოსოფიის ისტორიაში მნიშვნელოვანი ავტორების შეხედულებები და ტექსტები, მათ შორის, გ. ვ. ფრ. ჰეგელის, ვ. ბენიამინის, ა. ლორენცერის, ჰ. შნაიდერისნ ემ. ამინის, ნ. ტრიფტის, ფ. კუკის და სხვ. გააზრებულია ამგვარი თეორიული დისკუსიის როლი და მნიშვნელობა, რომელიც დაგვეხმარება ქალაქს, თუ როგორია მისი პერსპექტივა პოსტმოდერნის ეპოქაში, გავიაზროთ, რადიკალური პოზიციები მეგაპოლისებზე, ჩავუღრმავდეთ თანამედროვე ქალაქის პრობლემებს.

საკვანძო სიტყვები: ურბანისტიკა, პოსტმოდერნი, მეგაპოლისი, ფუნქციონალიზმი.

Abstract

The presented scientific paper analyzes the interdisciplinary discussion of a new discipline in philosophy, philosophical urbanism, regarding urban space and the prospects of large cities. In this context, it emphasizes that a city is not just a territory designed for infrastructure or urban space; it is a place of human relationships and cultural space, an arena for meetings, social interactions, entertainment, and activity, as well as a "topos of thought" (W. Benjamin).

To illustrate this discussion, the views and texts of significant authors in the history of philosophy are cited and analyzed, including G.W.F. Hegel, W. Benjamin, A. Lorenzetti, H. Schneider, N. Trifti, F. Cook, and others. The role and importance of such theoretical discussion are explored, helping us understand the city and its prospects in the postmodern era, radical positions on megacities, and delve into the problems of contemporary urban life.

Key words: urbanism, postmodern, megapolis, functionalism.

შესავალი

თანამედროვე მეცნიერულ დისკუსიაში ურბანიზმის საკითხის პოპულარიზებას თან სდევს ქალაქური ცხოვრების სისტემატიზაციისა და წესის ფართო კრილში განხილვა, რასაც ქალაქის შესახებ თანამედროვე ინტერდისციპლინური დისკურსი ჰქვია. ეს ახალი პერსპექტივა ქალაქის შესახებ მოითხოვს, რომ ქალაქი გააზრებულ იქნას, როგორც კულტურული და სოციალური სივრცე. უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქი არა მხოლოდ ფიზიკურ-გეოგრაფიული და ურბანული სივრცეა, არამედ ის არის მოვლენების არენა, ადამიანთა მეგობრული თუ პროფესიული ურთიერთობების ადგილი, საზოგადოებრივი და კულტურული სივრცეა. ეს საკითხები ახალი ფილოსოფიური დისციპლინის - ქალაქის ფილოსოფიის ანუ ფილოსოფიური ურბანისტიკის პრობლემათა რიგში მოექცა. ფილოსოფიაში ურბანისტიკა განიხილება, როგორც ახალი ინტერდისციპლინური დარგი; ის კულტურის ფილოსოფიისა და კულტურის ანთროპოლოგიის განუყოფელი ნაწილია, რაშიც დიდი წვლილის შეტანა შეუძლიათ, აგრეთვე, შემდგომ დისციპლინებს: სოციალურ ფილოსოფიას, ესთეტიკას (არქიტექტურის თეორიას), კომუნიკაციისა და მედიის თეორიებს.

ქალაქის შესახებ ფართო დისკუსია ანუ ინტერდისციპლინური დისკუსია, რაც, თავის მხრივ, თანამედროვე მეცნიერული კვლევების და უმაღლესი განათლების სწავლების მთავარი მეთოდოლოგიაა. ძალიან მნიშვნელოვანია და საშურიც - „ამგვარი დისკუსიები, ვფიქრობთ, დროულია ქართული, ხშირ

შემთხვევაში, უსუსური, უსისტემოდ, ყოველგვარი დაგეგმარების გარეშე ქალაქური/ ურბანული სივრცის ანალიზისას” (ზაქარაძე, 2014: 45-46).

უნდა აღინიშნოს, რომ „ქალაქის ფილოსოფია“ ან „ფილოსოფიური ურბანისტიკა“ სიახლეს¹ წარმოადგენს, ის არც მწყობრად ჩამოყალიბებული ფილოსოფიური დისციპლინის სახით არსებობს, მაგრამ ფილოსოფიის ისტორიაში შეიქმნა და არსებობს ნაშრომები, რომელშიც ქალაქის ცალკეული ასპექტებია გამოკვლეული; აღწერილია ქალაქისთვის დამახასიათებელი სიმბოლური ნიშნები და ქალაქის იდეები მათი სულიერი ცხოვრების შესახებ, ასე მაგ., ესეები პარიზზე (ვ. ბენიამინი), მარსელზე, რომზე, ფლორენციაზე, ვენეციაზე (გეორგ ზიმელი), მოსკოვზე (ვ. ბენიამინი), ქალაქის იდეის კრიზისზე (დევიდ კლარკი), მეგაპოლისებისა და მისი ექსპრესიონიზმის შესახებ (ზიგფრიდ კრაკაუერი და დევიდ ფრისბი) და სხვ.

ქალაქი, როგორც სიმბოლო, პირველად მოექცა ყურადღების ცენტრში ჰეგელის „ესთეტიკაში“. ჰელმუტ შნაიდერი ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით აღნიშნავს: „ჰეგელმა პირველმა მოახდინა რეფლექსია აღნიშნულ საკითხზე და ის საფუძვლად დაუდო თავის გააზრებებს არქიტექტურის შესახებ“ (შნაიდერი, 2014: 14). სწორედ ამიტომაც, ქალაქის სიმბოლიკის შესაცნობად მეტად აუცილებელი და ხელსაყრელია დავეყრდნოთ ჰეგელის საზრისებს. მიუხედავად იმისა, რომ დისციპლინა, რომელიც ცნობილია თეორიული ურბანისტიკის სახელით მოგვიანებით შეიქმნა და ჩვენ თვალწინ ყალიბდება².

საკითხის სიღრმისეულ და არქიტექტურულ ფუნქციონალიზმთან დაკავშირებით დისკუსიებს ვაწყდებით ალფრედ ლორენცერთან. მისი მსჯელობათა სერია ეხმიანება ჰეგელის ნააზრევს და კიდევ ერთხელ ამტკიცებს სიმბოლოსა და ქალაქის მჭიდრო კავშირს. ლორენცერი ადამიანთა ქალაქში არსებობის პირობებს მრავალი განსხვავებული პერსპექტივით განიხილავს და ამტკიცებს, რომ უსულო შენობები იმაზე მეტი მნიშვნელობის მატარებლები არიან, ვიდრე ჩვენ ამას ვფიქრობთ: „ქალაქი და მისი არქიტექტურა ადამიანთა გრძნობებზე ზემოქმედებს. ამათი მოცილება არავის ძალუძს, რადგან ისინი მუდმივად, ჯაჭვისებურად ზემოქმედებენ გრძნობის ორგანოებზე“ (შნაიდერი, 2014:21). ცხადია,

¹ იხ.: თ.ირემაძე, ჰ. შნაიდერი, ფილოსოფიური ურბანისტიკა. თეორია ადამიანური სივრცის შესახებ // (ფილოსოფიური ურბანისტიკა, 2014: გვ. 6).

² ქართული ჰუმანიტარული, სოციალური და ტექნიკური მეცნიერებისთვის, უდავოდ, მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ „ფილოსოფიურ ურბანისტიკას“, როგორც ახალ დისციპლინას, საფუძველი საქართველოში ჩაეყარა, კერძოდ, ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა კვლევით ინსტიტუტში; გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტში 2009 წელს გერმანელი ფილოსოფოსის - ჰეგელის არქივის ხელმძღვანელის, პროფ. ჰელმუტ შნაიდერისა და პროფ. თენგიზ ირემაძის ხელმძღვანელობით ჩამოყალიბდა სამუშაო ჯგუფი, რის შემდეგაც შეჯამდა და გაანალიზდა ქალაქის შესახებ დისკუსიების დიდი ტრადიციები.

ქალაქისთვის და განსაკუთრებით მეგაპოლისებისთვის დამახასიათებელი მრავალრიცხოვანი ადგილსამყოფლები, უამრავი ავტომობილი, ინტენსიური ხმაური და საქალაქო დინამიკური ტემპი გარკვეულ საზიანო, გამაღიზიანებელ ფაქტორად მიიჩნევა ადამიანის ნერვული სისტემისთვის, რაც, შესაძლოა, გადაიზარდოს ინდივიდთა უგრძნობლობაში რაიმე ფაქტორის მიმართ. ურბანული საკითხების ამ მხარეზე საკუთარ შეხედულებას გამოხატავს გეორგ ზიმელი, რომლის მიხედვითაც, დიდი ქალაქების ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანთვისებაა უგრძნობლობა. სწრაფი ცვალებადობით გამოწვეული უშფოთველობა, უგრძნობლობა აღიზიანებს ნერვულ სისტემას, ადამიანი ვერ ახერხებს, ნერვული სისტემა მუდმივად გაღიზიანების სტადიაში ამყოფოს, რის საფუძველზეც, ის ხდება გულგრილი არსება.

ფილოსოფიური ურბანისტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განზომილება არის ქალაქი – სოციალური სივრცე. პროფ. ლ. ზაქარადის აზრით, „ქალაქის (ურბანული პროცესების) სოციალური განზომილება მრავალმხრივ არის საინტერესო: სოციალური სივრცეების ორგანიზება ყოველთვის სუბიექტის მოღვაწეობას უკავშირდება, ის სოციალური ცხოვრების ფორმირების მნიშვნელოვანი ფაქტორია და თანამედროვე ადამიანის მოთხოვნილებების ადეკვატური სოციალური გარემოს მოდელირების შესაძლებლობას იძლევა. ამასთანავე, ის მკაფიოდ გვიჩვენებს საზოგადოების სოციო-კულტურული განვითარების დონეს“ (ზაქარადე, ლ. 2014: 46).

დიდ ქალაქთა შესახებ ხედვების ჭიდილში ებმებიან ქალაქური ცხოვრებისადმი კრიტიკულად განწყობილი ფრიდრიხ ნიცშე და კონსტანტინე კაპანელი, რომლებიც სათავეს უდებენ ანტიურბანიზმის ტრადიციას. აღსანიშნავია ისიც, რომ საკითხში მოულოდნელი არ არის ორი პოლუსის წარმოშობა- ურბანიზმისა და ანტიურბანიზმის სახით.

ნიცშეს განსხვავებულ ხედვას მასთან გაიგივებული ზარატუსტრა შთანთქავს და მისი პირით გვიამბობს სათქმელს. არის თუ არა პიროვნულობის დაკარგვა მსხვერპლი, რომელიც დიდ ქალაქში ცხოვრების საპირწონედ უნდა გაიღო? ნიცშეს აზრით, სწორედ ასე ჟღერს ქალაქური ცხოვრების სიქველე: „მე ვმსახურებ, შენ მსახურებ, ჩვენ ვმსახურებთ“ (ირემადე, 2014:128), ეს მოკლე, მაგრამ ტევადი ფრაზა სხვათა ღირებულებების მორჩილებასა და სწორედაც, რომ პიროვნული სიცარიელის ფატალურ შედეგებზე მოგვასწავებს. ამ მოსაზრებას ეხმიანება კონსტანტინე კაპანელიც, რომელსაც ნიცშესეული ხედვების კვალს დაუფარავად მიჰყვება. ამ შემთხვევაში ქართველი ფილოსოფოსი რიტმის აჩქარებას ურბანულ სივრცეში არა ინტერესით მოცულ აქტიურ პროცესს, არამედ როგორც ნევროზუ-

ლი განცდების წინაპირობას განიხილავს. ამ უკანასკნელთა ერთობლივი მსჯელობა გვაფიქრებს მეგაპოლისის ღირებულებასა და მის ჭეშმარიტ ზეგავლენაზე.

ფილოსოფიური ურბანისტიკის შესახებ თეორიები, დისკუსიები ვრცელ და ობიექტურ მსოფლმხედველობას გვთვაზობს. ქალაქური ცხოვრების საწყისად საზოგადოების ნაწილი ვაჭრობისა და ტექნიკის განვითარებას მიიჩნევს, სხვა დანარჩენი კი - ომსა და მილიტარისტულ ურთიერთობებს. არსებითი მნიშვნელობის არის ის ფაქტიც, რომ თანამედროვეობაში არსებული ტერმინოლოგია, ახალი ურბანიზმის ფილოსოფია პოსტმოდერნში, გამოხატავს ქალაქში არსებული ტრადიციების დამახინჯებას.

როგორც უკვე ზემოთ აღინიშნა, არქიტექტურა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამახასიათებელი ნიშანია ურბანული პროცესებისთვის. ამავდროულად, ქალაქში ერთ გარკვეულ მთლიანობას ქმნის მისი რაობის განმსაზღვრელი სამი მნიშვნელოვანი ფაქტორი: „არქიტექტურა, ურბანიზმი და სწრაფი ტემპი“ (ირემამე, 2014: 20). ქალაქის დაგეგმარების საკითხიც განაპირობებს ურბანისტიკაში გარკვეულ ცვლილებებს. ერთ-ერთი დაგეგმარების კრიტიკოსის - ჯეინ ჯეკობსისთვის ქალაქში სიცოცხლისუნარიანი საცხოვრებელი გარემოს ჩამოყალიბება ძირითადი თემაა. „მისთვის საუკეთესოა ის ქალაქი, რომელსაც აქვს მდიდარი ქუჩის ტრადიცია ბინებში კარჩაკეტილი ცხოვრების მოდელის საწინააღმდეგოდ. ჯეკობსი თვლის, რომ ურბანული ცხოვრების ყაიდა წინასწარ ვერ დაიგეგმება, რადგან იგი ფორმირდება ინდივიდი-გარემოს ინტერაქციის პროცესში. დაგეგმარება, რომელიც ხელს არ უწყობს სოციალურ ინტერაქციას, და ინდივიდი-გარემოს პოზიტიურ ურთიერთქმედებას, დამანგრეველია ქალაქური ტრადიციისათვის“ (სულუხია, 2001: 96).

განსაკუთრებით საყურადღებოა მეგაპოლისების არსებობის შედეგი პოსტმოდერნში მოქალაქეებზე. ველაზე ფართო მასშტაბით პოსტმოდერნული ურბანიზმის გავლენა იგრძნობა მოქალაქეთა ადამიანური თვისებებისა და მათივე ღირებულებების ტრანსფორმაციაზე, რა დროსაც იწყება დამოკიდებულებების გაუფასურება ან გაქრობა. ზოგიერთი დისკუსიის საფუძველზე ყოველივესთან კავშირი მხოლოდ სარგებლისთვის ვითარდება, მათ შორის ადამიანიც კი საშუალებაა მხოლოდ. გეორგ ზიმელს მიაჩნდა, რომ ინდივიდი დიდ ქალაქში კარგავს თავის თვისობრიობას. სწორედ ასეთ ინდივიდთა ერთობლიობის ადგილსამყოფელს წარმოადგენს მეგაპოლისი. ასევე აღსანიშნავია კრასაუერის მოსაზრება მეგაპოლისებთან დაკავშირებით, რომლის მიხედვითაც, ადამიანები ურთიერთობებში მხოლოდ პროფესიულ სახეს ატარებენ, ინდივიდუალიზმი ცივილიზაციად ყალიბდება, რაც თავის მხრივ დაპირისპირებულთა ერთიანობას წარმოადგენს.

პოსტმოდერნულ დისკუსიებს პრობლემათა განხილვის პროცესში სისტემატიზაციის საკითხის სიმწვავე ახლავს თან. ემ ამინისა და ნაიგელ ტრაფტის შეხედულებები საბოლოოდ ერთ კრიტიკულ მდგომარეობამდე მიდის: ქალაქების სისტემატიზაცია უკანასკნელ დონეს აღწევს და ამ დროს მეტად რთულია, ვისაუბროთ მყუდრო ურბანული გარემოს შექმნაზე, მითუმეტეს სხვადასხვა ეპოქაში. აღსანიშნავია ხშირად ნახსენები ისტორიის კონტექსტი, რომელიც აჯამებს იერსახის თავისებურ გამოვლინებას პოლისში, რომელსაც თავის მხრივ, უნიკალურობის შესანარჩუნებლად გარკვეული სისტემატიზაცია ესაჭიროება.

პოსტმოდერნულ დისკუსიაში მნიშვნელოვანია ფილიპ კუკის შეხედულებები, რომელიც მიზანმიმართულ აქცენტებს სვამს არა მხოლოდ ცალკეულად პოსტმოდერნიზმის, არამედ ამ უკანასკნელისა და მოდერნიზმის აშკარა განსხვავებებთან დაკავშირებით. მისი ხედვით მოდერნი შესაძლებლობათა სისრულეში მოყვანის ფაქტს უწყობს ხელს, ხოლო პოსტმოდერნი მეტწილად ჩაკეტვასთან, იძულებასთან და ნეგატიურ კონტექსტთან არის ბმად. საყურადღებოა კუკის მიდგომა, რომლის მიხედვითაც, ლოკალური სივრცეებისა თუ სოციალური ფორმების დამოკიდებულია ყოველივეს ლოკალიზებაზე. საბოლოო ჯამში კი ამ უკანასკნელს, ლოკალიზების ცენტრებს, სწორედაც, რომ მეგაპოლისები ქმნიან.

ემ ამინის, ნაიგელ ტრაფტისა და ფილიპ კუკის ხედვათა ერთობა, წარმოადგენს ქვაკუთხედს მოდერნული და პოსტმოდერნული ურბანიზმის თვისებების განხილვისას, რომელიც გვეხმარება მრავალგვარი გააზრებით მივაღწიოთ საბოლოო, ობიექტურ, ჭეშმარიტ პასუხს.

თუ ჩავეჭიდებით იმ აზრს, რომ პოლისი, როგორც ურთიერთობის სივრცე, საჭიროებს ემოციურ ღირებულებას, დატვირთვას, რომელიც გადანაწილებული იქნება შენობა-ნაგებობებსა თუ სხვა სახის ინფრასტრუქტურაზე, გავიაზრებთ ლორენცერის იდეასაც: „ფუნქციონალიზმს არქიტექტურისა და ქალაქთმშენებლობაში არ ძალუძს ქალაქის მაცხოვრებელთა ემოციონალური და კომუნიკაციური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება“ (შნაიდერი, 2014 :19).

დეტალები, სიმბოლოები, საგნის განსასაზღვრად უმთავრეს პირობას წარმოადგენს. ორნამენტები და სახასიათო ნიშნები ნებისმიერი სახის ინფრასტრუქტურას ხდის ესთეტიკურად ღირებულს. დღევანდლობაში ფესვგამდგარი ტრენდი მინიმალიზმისა, სლოგანით „The Less Is More“ აქეზებს იდეას, რომლის მიხედვითაც, ნივთის დანიშნულებაა, შეასრულოს განსაზღვრული საქმე და არანაირად არ დააკმაყოფილოს მოსახლის ესთეტიკური მოთხოვნილება. ლორენცერი აჟღერებს აზრს: „ფუნქციონალიზმი ფანტაზიის ელიმინირებას ახდენს...“ (შნაიდერი, 2014: 20).

ვალტერ ბენიამინი დიდი ქალაქების უარყოფით მხარეებზე გვესაუბრება, სადაც აღწერს მათ, როგორც ხელოვნურსა და ექსცენტრიულს. ქალაქი, როგორც აზრთა, ხედვათა ტოპოსი, მუდმივ დინამიკაშია, არ ჩერდება და სწორედ ამ დინამიურობის ტალღას ეტრფის ბენიამინი: 'სწორედ „ტოპოსი“ შეგვიძლია, მივიჩნიოთ მთავარ ცნებად, რომელსაც ბენიამინის ქალაქის სემიოტიკა ეფუძნება' (ზაქარაძე, 2014: 49) როგორც ვახსენეთ, მეგაპოლისის სივრცის ასახვას, ასევე ცდილობს ბენიამინი; იგი ახერხებს, ჩაეძიოს პარიზის, ბერლინისა თუ მოსკოვის წიაღში და განიცადოს მათი ცხოვრების მოძრაობა, განცდა, რომლითაც XIX-XX საუკუნის ევროპული კულტურის მთელი ისტორიის გაგებას ცდილობს. დიდი ქალაქის ექსცენტრიულობის იდეას ბენიამინთან ერთად ზომელიც იზიარებს. და რა პროცესთა შედეგია „ექსცენტრიულობის“ კულტივირების მოთხოვნა? ზომელის აზრით კი, ეს არის სვლა თვალსაჩინო ერთფეროვნებისკენ, რის გამოც ადამიანი იწყებს სხვადასხვა ტიპის „ექსცენტრიულობის კულტივირებას“ (ზაქარაძე, 2014: 52). ზომელი ერთფეროვნებიდან გადადის მოდერნული წინააღმდეგობის საკითხზე, რომელიც ბუნებისა და მეგაპოლისის ჩახლართულ, დამაბუღ და სინთეზში შეუვალ ურთიერთობაზე გვესაუბრება: „...რომ თანამედროვე დიდი ქალაქი იმონებს ბუნებას. თანამედროვეობა (Modernity) და მისი ყველაზე დიდი პრობლემური მიღწევა - „მეგაპოლისი“- ნიშნავს ბუნების ძალების მითის დასრულებას“ (ზაქარაძე, 2014: 53).

ურბანიზმთან დაკავშირებული შემდგომი პრობლემა ექსურბანიზმის სახელითაა ცნობილი. ეს უკანასკნელი სწორედაც, რომ წინაპირობაა პოსტურბანიზმის ეპოქის დაბადებისა. „ექსურბანიზმი ქალაქისა და ქალაქური ტიპის დასახლების დასასრულს მოასწავებს და ის დასაბამს მისცემს პოსტურბანიზმის ეპოქას“ (ირემადე, 2014: 125).

დიდი ქალაქის იდეას აკრიტიკებენ დიდი მოაზროვნეები - კონსტანტინე კაპანელი და ფრიდრიხ ნიცშე. ნიცშეს ხედვითა და გაგებით: „აქ ყოველგვარი სახის „ბილწი და მლიქვნელობა“ გაბატონებულია, რადგან ეს თვისებები ქალაქური ცხოვრების თანმხლები ნიშან-თვისებებია“. (ირემადე, 2014: 128).

ქართველი ფილოსოფოსის - კონსტანტინე კაპანელის აზრით (რომელიც ნიცშეანელი ფილოსოფოსი იყო), ქალაქი „ერთგვარი საავადმყოფოა“, სადაც ყოველგვარი სახის მანკიერებაა გავრცელებული...“ (ირემადე, 2014:135). იგი ხაზს უსვამს ურბანული სივრცისა და ბუნების სინთეზის ნაკლებობას, ან არ არსებობას: მისი აზრით, „გაქალაქებას თან სდევს გაუსახურებისა და გადაგვარების (დეგენერაციის) პროცესი, რადგან ქალაქისთვის უცხოა ეკოლოგიური ცნობიერება“ (იხ. იქვე).

ფილოსოფოსის მთავარ ეპიფენომენს წარმოადგენს ნევროზი. მისი გააზრებით გარემოში, სადაც ყოველივე უსწრაფესად იცვლება, ვითარდება - განიცდის მეტამორფოზას, ამავდროულად, აჩქარებს სულს და პიროვნებას აყალიბებს ნევროტულ არსებად. მოცემული შეუგუებლობის პროცესი, როგორც წინარე პასაჟში განიხილა, იქნება ერთ-ერთი პირობა ექსურბანიზმიდან პოსტურბანიზმში გადასვლისა, რის შედეგადაც ადამიანს ... დროთა განმავლობაში, ახალი სამკვიდროს მოძებნა მოუწევს (ირემადე, 2014: 140).

დასკვნა

ამრიგად, ზემოთ მოხსენიებულიდან გამომდინარე, „ახალი ურბანიზმის“ ფილოსოფია პოსტმოდერნის ეპოქაშიც მრავალფეროვან და მნიშვნელოვან დისკუსიებს გვთავაზობს. ამავდროულად, ახალი ურბანიზმის ფილოსოფია ფართო მასშტაბით განიხილავს ქალაქური ცხოვრების წესს და ტემპებს, სახეს, ნარატივს, ცვლილებებს, ტრანსფორმაციას, მეგაპოლისების ცხოვრების სირთულეებს, ნევროზებს, ინდივიდუალობის ქრობის ტენდენციებს და ა. შ., რაც ინტერდისციპლინური დისკუსიების ჩამოყალიბების საშუალებას იძლევა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ეს დისციპლინა სულ უფრო აქტუალური ხდება და დიდ მნიშვნელობას იძენს ექსურბანიზმის თუ პოსტურბანიზმის პროცესების თანმხლები პრობლემების გაცნობიერებაში, მეგაპოლისის ცალკეული ინდივიდთა ინტერესებთან დაახლოების პერსპექტივების, სოციალიზაციის ახალი ფორმების საჭიროების გააზრებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჰეგელი გ., ვ. ფრ., ესთეტიკა, ტ. 1, გერმანულიდან თარგმნა შალვა პაპუაშვილმა, თბილისი, 1973.
2. ბეკონი ფრენსის, ახალი ატლანტიდა, ფილოსოფია-სოციოლოგიის კლასიკური და თანამედროვე ტექსტები, თბილისი, „ნეკერი“, 2016.
3. ზაქარაძე ლ., მოსკოვი, როგორც საბჭოთა აზროვნების ტოპოსი ვალტერ ბენიამინის ქალაქის სემიოტიკაში // ფილოსოფიური ურბანისტიკა, „ნეკერი“, თბილისი, 2014, გვ. 45-72.
4. ირემადე თ., შნაიდერი ჰ., ხუროშვილი გ., ზაქარაძე ლ., გოგატიშვილი მ., თავაძე გ., ფილოსოფიური ურბანისტიკა, რედაქტ.: თ. ირემადე, ჰ. შნაიდერი, გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2014.

5. ირემამე თ., ქალაქის იდუის კრიზისი, ურბანული სივრცის ეპიფენომენტა კრიტიკისათვის // ფილოსოფიური ურბანისტიკა, „ნეკერი“, თბილისი, 2014, გვ. 122-141.
6. სულუხია თ., „დასავლეთის ქვეყნების ურბანსოციოლოგია“, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2001;
7. Эш Амин, Найгель Трифт, Внятность повседневного города. Опубликовано в журнале „Логос“, # 3, 2002 // <https://magazines.gorky.media/logos/2002/3/vnyatnost-povsednevnogo-goroda.html>

ხელისუფლების ცნება პლატონთან და მისი ინტერპრეტაცია ჰანა არენდტთან

ნანა აბაშიძე

ბსუ-ს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

ფილოსოფიის სპეციალობა, I კ.

ელ. ფოსტა: accountant005@mail.ru

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ლალი ზაქარაძე**

ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი

ბათუმი, საქართველო

აბსტრაქტი

აქ წარმოდგენილი თემა ასახავს მმართველთა და ხელისუფალთა თავისებურ და აქტუალურ პრობლემებზე მსჯელობას ეპოქალური პარალელებით, ახალი და ძველი მმართველობების შედარებით. კვლევის მიზანია, გამოვკვეთოთ რისკ-ფაქტორები, რომლებიც არსებობს ხელისუფლების მმართველობის არეალში. ამასთანავე, გამოიკვეთოს შესაძლო სრულყოფის გზები.

საკვანძო სიტყვები: მმართველობა, ხელისუფლების მართვის რისკ-ფაქტორები.

Abstract

The topic presented here reflects the discussion of the peculiar problematic issues of the rulers and authorities on current problems, with epochal parallels, comparing the new and old governments. The purpose of the research is to highlight the risk factors that exist in the area of government management. At the same time, the ways of possible improvement should be identified.

Keywords: governance, risk factors of government management.

პრობლემის აღწერა: ადამიანის სოციალურ-ეკონომიკური აზროვნების გააზრებიდან დღემდე არსებობდა და არსებობს ლიდერთა, მმართველთა და ხელისუფალთა თავისებური პრობლემური საკითხები. დღესდღეობით პოლიტიკურმა კრიზისებმა გლობალურ მასშტაბს მიაღწია. არსებობს მმართველობის სხვადასხვა ფორმა და სახეობა. მათგან განვიხილავთ სახელმწიფოებრივი ჩამოყალიბების პერსპექტიულ და პროგრესულ ასპექტებს ზოგადი მიმოხილვით,

რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უკავია საერთაშორისო ეკონომიკურ სოციალურ-გეოგრაფიულ ასპექტში. ეკონომიკური მდგომარეობით და მასთან დაკავშირებული სხვა ფაქტორებიდან გამომდინარე, ეს საკითხი აქტუალურია როგორც მსოფლიოში, ასევე - საქართველოში. საკითხი პრობლემატურია ეკონომიკური, კულტურული, დემოგრაფიული და პოლიტიკური კუთხით.

თემის აქტუალურობა: ადამიანების განვითარების გზაზე, როდესაც თემური წყობიდან გადავიდნენ პოლისურ ცხოვრებაზე, საფუძველი ეყრება მმართველობის და ლიდერების პოზიციონირებას. დრო და დრო ისტორიის მიჯნაზე დასაბამს იღებდა სახელმწიფოებრივი წყობა და მმართველობის სხვადასხვა ფორმები. ოდითგანვე მმართველებს ჰყავდათ იდეური მხარდამჭერები და მოწინააღმდეგეები. ხელისუფლებები მათი მმართველობებით ყოველთვის არ იყო იდეალური, რასაც საბოლოო ჯამში ისტორია აფასებდა. სახელმწიფოებრიობის საკითხი ყოველთვის აქტუალური იყო და ასე იქნება ყოველთვის. ახალი თაობების ზრდა განვითარების კვალდაკვალ ამ საკითხის აქტუალობა უფრო მზარდია.

თემის მიზანი: შესავალ ნაწილში ვრცლად გავშლით თემას, რატომ არიან ხელისუფლებების მმართველები ხშირად ავანგარდში და მმართველობის ბოლო ეტაპზე ავტოკრატიული ლიდერები რატომ ხდებიან. რა არის ის მთავარი პრობლემა, რაზეც ყოველთვის უნდა გავამახვილოთ ყურადღება დადებითი და უარყოფითი ასპექტების განსაზღვრაზე სხვადასხვა მმართველობის ფორმების დროს.

მეთოდები: ინფორმაციის მოძიების ძირითად წყაროს წარმოადგენს შედარება-შეპირისპირების, აღწერისა და ანალიზის მეთოდები გარემოებებზე და ფაქტებზე დაყრდნობით.

საკვლევი კითხვები: ნაშრომის ფარგლებში, ჩვენ მიერ მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე შევეცდებით, პასუხები გავცეთ შემდეგი სახის საკვლევი კითხვებს:

- რა დადებითი და უარყოფითი ფაქტორები თან სდევს პოლიტიკურ თუ სახელმწიფოებრივ პოლარიზებას;
- რამდენად მნიშვნელოვანია ეკონომიკური, სოციალური და გლობალური ასპექტები საერთაშორისო ასპარეზზე;
- სუვერენიტეტის განმაპირობებელი უმნიშვნელოვანესი ღირებულებათა-განი და თუ რა ან ვინ ქმნის სახელმწიფოს.

აუდიტორია: ამ კონკრეტული თემის ირგვლივ ნებისმიერი დაინტერესებული შეიძლება იყოს, ეს ეხება აწმყოსა და მომავლის ფაქტორებს, სოციალურ-ეკონომიკურ საგანმანათლებლო თუ სუვერენულ სახელმწიფოებრივ საკითხებს.

გაუგებრობის თავიდან ასარიდებლად, უფრო მართებული იქნებოდა, რომ სათაურშივე ასე გვეკითხა: რა არის ხელისუფლება? ვფიქრობ, ჩვენ ცდუნების წინაშე ვართ და უფლებაც გვაქვს, რომ ეს შეკითხვა წამოვწიოთ, ვინაიდან თანამედროვე სამყაროში ხელისუფლება გაუჩინარდა. რადგან ჩვენ დღეს ყველასთვის საერთო, უტყუარ უდავო გამოცდილებებზე დაყრდნობა აღარ ძალგვიძს, ხელისუფლების ცნება გაბუნდოვანდა დაპირისპირებისა და დაბნეულობის შედეგად. მისი ბუნებიდან მხოლოდ მცირე რამ თუ არის ყველასთვის ცხადი და გასაგები, იმას თუ არ ჩავთვლით, რომ პოლიტიკურ მეცნიერს, შესაძლოა, კვლავაც ახსოვდეს, რომ ერთ დროს ეს ცნება პოლიტიკური თეორიისთვის საფუძველმდებარე იყო. ალბათ, იმაშიც მრავალი დაგვეთანხმება, რომ ჩვენს საუკუნეში, თანამედროვე სამყაროს განვითარებას თან ახლავს ხელისუფლების მუდმივი, უფრო და უფრო მომცველი და გაღრმავებადი კრიზისი. ეს კრიზისი, რომელიც ჩვენი საუკუნის დასაწყისიდან იღებს სათავეს, თავისი წარმოშობით და ბუნებით პოლიტიკურია. ხელისუფლების გაუჩინარება დედამიწისთვის საძირკვლის გამოცლის ტოლფასია.

პლატონის, ასევე, არისტოტელესთვის, ტირანი „ადამიანის ტყავში გახვეულ მგლად“ რჩებოდა, ხოლო სამხედრო მეთაური დროებით საჭიროებასთან იმდენად აშკარად იყო დაკავშირებული, რომ იგი ვერ გამოდგებოდა მოდელად მუდმივი ინსტიტუტისთვის.

ნამდვილი პოლიტიკური გამოცდილების არარსებობის გამო, რომელზედაც ავტორიტარული მმართველობისაკენ მისწრაფება უნდა დაფუძნებულიყო, პლატონი მართალია - სრულიად განსხვავებულად, მაგრამ მაინც ადამიანთა შორის არსებულ ისეთი ურთიერთობების მაგალითებს უნდა დაყრდნობოდნენ, რომლებიც ბერძნული საოჯახო მეურნეობებისა და ოჯახური ცხოვრებიდან მომდინარეობდა. აქ ოჯახური მეურნეობის მეთაური მმართველობას ახორციელებდა როგორც „დესპოტი“

ასევე შეიძლება ითქვას, რომ პლატონის იდეებს და მის აზროვნებაზე მომიჯნავე და ამ თანამედროვე სამყაროში აღქმული ის მთავარი იდეები და შეხედულებები ფართოდ განიხილა არაერთმა თანამედროვე პოლიტიკურმა მოაზროვნემ, მათ შორის ერთ-ერთი იყო - ჰანა არენდტი, რომელიც მე-20 საუკუნის თვალსაჩინო პოლიტიკური მოაზროვნეა. მისი შემოქმედება პოლიტიკურ ცხოვრებაში გარდამტეხი აღმოჩნდა მისი ბიოგრაფია და განვლილი ცხოვრება შეუპოვრობით და ქართველილებით აღსავსე, ის ინტერდისციპლინური კვლევებით ქმნიდა ნაშრომებს.

„პლატონის პოლიტიკური ფილოსოფიები შემდგომ პოლიტიკურ აზროვნებაზე გაბატონდა, მიუხედავად იმისა, რომ მოხდა მათი კონცეპტების გადატანა

რომაულ პოლიტიკურ გამოცდილებაში, რომელიც საკმაოდ განსხვავებული იყო. თუკი გვსურს, გავიგოთ არა მხოლოდ ხელისუფლების ცნების მიღმა არსებული ნამდვილი პოლიტიკური გამოცდილება რომელიც, სულ მცირე, თავის პოზიტიურ ასპექტში, ცალსახად რომაულია, არამედ გავიაზროთ ხელისუფლება ისე, როგორც ის თავად რომაელებს ესმოდათ თეორიულ ჭრილში (და რაც მათ დასავლური პოლიტიკური ტრადიციის შემადგენელ ნაწილად აქცეის), ჩვენ მცირედი ყურადღება მაინც უნდა დავუთმოთ ბერძნული პოლიტიკური ფილოსოფიის იმ თვისებებს, რომელთაც ამ ცნების ჩამოყალიბებაზე ესოდენ გადამწყვეტი ზეგავლენა მოახდინეს.

ბერძნული აზროვნება სხვაგან არსად ისე არ მიახლოებულა ხელისუფლების ცნებასთან, როგორც პლატონის „სახელმწიფოში“. სადაც მან ფილოსოფოსი მეფის პიროვნებაში პოლისის სინამდვილე და გონების უტოპიური მმართველობა ერთმანეთს შეუპირისპირა. პოლიტიკის სფეროში გონებისთვის მმართველობის მინიჭების მოტივი ცალსახად პოლიტიკური იყო. თუმცა, იმ მოლოდინის შედეგები, რომლის მიხედვით, გონება იძულების მექანიზმად განვითარდებოდა, ალბათ, დასავლური ფილოსოფიური ტრადიციისთვისაც ისეთივე გადამწყვეტი იყო, როგორც დასავლური პოლიტიკური ტრადიციისთვის. პლატონის ფილოსოფოს მეფესა და ბერძნულ ტირანს შორის არსებული ფატალური მსგავსება, ისევე, როგორც ის პოტენციური ზიანი პოლიტიკური სივრცისთვის, რომელსაც მისი მმართველობა გულისხმობდა, როგორც ჩანს, კარგად ჰქონდა გააზრებული არისტოტელეს." მაგრამ რამდენადაც ვიცი, ის, რომ გონებისა და მმართველობის ეს შეთავსება ფილოსოფიისთვისაც საფრთხის მომტანი იყო, მხოლოდ პლატონისადმი კანტის პასუხში იქნა აღნიშნული: „არ უნდა ველოდოთ, რომ მეფენი ფილოსოფოსობას დაიწყებენ, ხოლო ფილოსოფოსები მეფეებად იქცევიან. ეს არც არის სასურველი, ვინაიდან ძალაუფლების ფლობა გარდაუვლად რყვნის გონების თავისუფალ განსჯას“. თუმცა, თვით ეს პასუხიც ვერ სწვდება საკითხის არსს ბოლომდე. მიზეზი, რომლის გამოც პლატონს სურდა, რომ ფილოსოფოსები ქალაქის მმართველები გამხდარიყვნენ, ფილოსოფოსსა და პოლისს შორის არსებული დაპირისპირება ან პოლისის მხრიდან ფილოსოფიისადმი მტრული დამოკიდებულებაა“ (რა არის ხელისუფლება? გვ.18-19. ავტორი - ჰანა არენდტი).

პლატონისეული მოსაზრებები უნდა ვაღიაროთ რომ თანამედროვე სამყაროში ზედმიწევნით აქტუალურია. ფილოსოფიური აზროვნება ყოველთვის იყო რეალური სახელმწიფოებრივი წყობის უკეთესი განვითარებისთვის. ამიტომაც ისტორიამ ბევრი ფილოსოფოსი მმართველობის ხანა შეაფასა ყველაზე ეფექტურად. „ვაიძულებთ მათ, როგორც მცველებს, სხვებზე იზრუნონ.“ ყველა სხვა სახელმწიფოში – ამ სიტყვებით მივმართავთ მათ, – ვინც ფილოსოფოსი

ხდება, უფლება აქვს, მონაწილეობა არ მიიღოს სახელმწიფოს მართვის საქმეში, რადგანაც ყველა, სახელმწიფო წყობილებისგან დამოუკიდებლად, თვითონვე გახდა ფილოსოფოსი, ხოლო ის, რაც თავისით იზრდება, არავის არ უმადლის თავის საზრდოს და, ცხადია, არც იმის სურვილი აქვს, რომ ვინმეს აუნაზღაუროს მისი გულისთვის გაწეული ხარჯი. თქვენ კი ჩვენ აღგზარდეთ, როგორც თვით თქვენდა სასიკეთოდ, ისე სახელმწიფოს საკეთილდღეოდ, რათა იგივენი ყოფილიყავით, რანიც არიან მეფეები და ბელადები ფუტკრების სკაში. ჩვენი წყალობით შეიძინეთ საუცხოო და უცხოელ ფილოსოფოსებზე გაცილებით უფრო სრულყოფილი განათლება და ჩვენვე გიბოძეთ იმის უნარიც, რომ ერთმანეთისთვის შეგეთავსებინათ ფილოსოფია და პოლიტიკა. ამიტომ თვითეული თქვენგანი ერთიმეორის მიყოლებით უნდა დაეშვას დანარჩენ მოქალაქეთა საერთო საცხოვრისამდე; შეაჩვიეთ თვალი იქ გამეფებულ წყვდიადს, და როცა შეაჩვევთ, ათასჯერ უკეთ გაარჩევთ ყველაფერს, ვიდრე ბნელეთის მკვიდრნი, და უკეთვე გამოიცნობთ, რას წარმოადგენს თვითეული ლანდი ან რისი ხატია იგი, რადგანაც ადრევე გიხილავთ ყოველივე მშვენიერის, სამართლიანისა და კეთილის ჭეშმარიტი პირველნამუშნი. მაშინ ჩვენი სახელმწიფო წყობილება ჩვენცა და თქვენც სიცხადეში წარმოგვიდგება და არა სიზმარში, როგორც სხვა დღევანდელი წყობილებანი, სადაც მიმდინარეობს ძმათამკვლელი ომები და ლანდების გააფთრებული ბრძოლები ძალაუფლებისთვის, თითქოს ეს იყოს ყველაზე დიდი სიკეთე. სიმართლე კი, თუ გნებავთ, ისაა, რომ სადაც ძალაუფლებას ყველაზე ნაკლებ მიელტვიან ისინი, ვინც უნდა მართავდეს ქვეყანას; სახელმწიფო სწორედ იქ იმართება ყველაზე უკეთ და შინააშლილობისთვისაც ყველაზე ნაკლები საბაზი რჩება; მაშინ როდესაც სულ სხვაგვარადაა საქმე იმ სახელმწიფოებში, რომელთა მმართველნიც საპირისპიროდ არიან განწყობილნი“ (პლატონი, 2003: 184.).

როგორ შეიძლება, არ დავეთანხმოთ პლატონის ამ მოსაზრებას? სოკრატისეულს, რომელიც მმართველების ავანგარდზე და მათ კეთილსინდისიერებაზე უსვამს, ისტორიაც გვინახავს სხვადასხვა დროს არაკეთილსინდისიერ და კეთილსინდისიერ მმართველთა მოღვაწეობაზე.

არსებობს მმართველობის გარკვეულ ეტაპზე კრიზისები, რასაც იწვევს სხვადასხვა ფაქტორი სახელმწიფოს კონკრეტული ფენების კრიტიკული დამოკიდებულება და მათი ობიექტური ან სუბიექტური შეხედულებები სახელმწიფოს მართვაზე. კრიზისი ხშირად იზრდება პოლარიზაციაში, რაც შემდგომ სახელმწიფოებში, საგარეო თუ შიდა ფაქტორებით, არეულობებს და დესტაბილიზაციას იწვევს. ზოგადი მიმოხილვით პლატონის „სახელმწიფოში“ ეს ყოველივე დაკავშირებულია ადამიანების განათლების ხარისხზე მათ შეგნებაზე, ინტერე-

სებზე და ღირებულებებზე, რამდენად რეალურად აფასებენ იმას რაც აქვთ და რამდენად იაზრებენ პოლარიზების შექმნით შედეგებს. კრიტიკული ნაზროვნება ყოველთვის მისაღები და აუცილებელიც კია უბრალოდ ეს აპრიორი ჯანსაღი უნდა იყოს.

პლატონის სახელმწიფოებრივ შეხედულებებზე ხვადასხვა ფილოსოფოსი სხვადასხვაგვარად ლავირებს. „პლატონის პოლიტიკურ ფილოსოფიაში უნივერსალური კანონების შესახებ მოძღვრების არსებობა სადავოა. პლატონი ხომ ის მოაზროვნე იყო, რომელიც სხვა ხალხებთან მიმართებით ბერძნების აღმატებულობის შესახებ საკუთარ შეხედულებას ყოველთვის მკაფიოდ გამოხატავდა.“ (ხუროშვილი, 2015: 18).

საკითხი რომ შევაჯამოთ და გამოსავლის ძიება დავიწყოთ, რთულია, ერთ კონკრეტულზე შევჯერდეთ. პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი ცხოვრება ჰგავს ცოცხალ ორგანიზმს, რომელიც დრო და დრო ვითარდება და სხვადასხვა განვითარების ეტაპზე აქვს მიღწევები, მარცხი, სისუსტე და ა.შ ეს რა თქმა უნდა, გადატანით მნიშვნელობით, მაგრამ ცალსახაა, რომ სახელმწიფოს ქმნის თითოეული ადამიანი, ირჩევს თავად ხელისუფლებებს და მმართველებს, ასევე ის აძლევს დაკვეთას, მათი მმართველობის დროს იყოს ისეთი სახელმწიფო, რომელიც სამყაროში მიმდინარე გლობალურ ასპექტებს პოლიტიკურ ველზე არ ჩამოტოვებს, განავითარებს და ასევე, ხელს შეუწყობს საზოგადოებას, უკეთესი პირობები შეუქმნას, როგორც არსებობისთვის, ისე განვითარებისთვის, ეს უნდა იყოს შეუქცევადი პროცესი. მმართველების ვალია, შეინარჩუნონ სუვერენიტეტი სახელმწიფოს ყველა ის კანონი თუ კონსტიტუცია, რაც თავის დროზე ხალხის ინიცირებით იქმნებოდა. ეს არის მმართველების უპირველესი და პრინციპული მოვალეობა, მაგრამ ყოველივე ეს არ ათავისუფლებს საზოგადოების ყოველ წევრს, თავისი წილი „აგური“ არ დადოს ქვეყნის აღმშენებლობისთვის; ყოველი ინდივიდი ქმნის სახელმწიფოს, მის ეკონომიკას, ღირებულებათა ერთობას. უალტერნატივოა დემოკრატიული სახელმწიფო წყობა 21-ე საუკუნეში, სადაც აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ინსტიტუციები უნდა იყოს კეთილსინდისიერი, სამართლიანი და ადამიანების უფლებების, მათი საუკეთესო ნებისა და თავისუფლების სადარაჯოზე. აღსანიშნავია ტერიტორიულად დიდი მოცულობის სახელმწიფოებისთვის ადგილობრივი თვითმმართველობების მუშაობა. სწორედ ეს თვითმმართველი ორგანოები და ადგილობრივი ხელისუფლებები ქმნიან სახელმწიფოებრივ ერთობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხუროშვილი გ., პლატონი აღ-ფარაბის პოლიტიკურ ფილოსოფიაში, თბილისი, ნეკერი, 2018 // აღმოსავლეთ და დასავლეთ კულტურათა დიალოგი, ტ., 8.
2. გოგატიშვილი მ., ლექციები პოლიტიკური ხელისუფლების თეორიაში, თბილისი, „მეცნიერება“, 2003.
3. რამიშვილი ვ., ფილოსოფია, თბილისი, „მერიდიანი“, 2015.
4. პლატონი, სახელმწიფო, ძველი ბერძნულიდან თარგმნა ბაჩანა ბრეგვაძემ, თბილისი, „ნეკერი“, 2003.
5. ჰანა არენდტი, რა არის ხელისუფლება? ინგლისურიდან თარგმნა გიორგი ხუროშვილმა, თბილისი, „ნეკერი“, 2015 // ფილოსოფია–სოციოლოგიის კლასიკური და თანამედროვე ტექსტები, ტ. IV.).
6. <https://www.youtube.com/watch?v=UjUwZQgbS5g>

პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია და მისი კავშირი განათლების სისტემასთან

თინა გელაძე

საკონფერენციო თემა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ლალი ანთიძე

აბსტრაქტი

პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია და მისი კავშირი განათლების სისტემასთან. მოხსენებაში საუბარია პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიაზე, სადაც ადამიანები გამოქვაბულში ერთფეროვანი ცხოვრებით ცხოვრობენ და რეალურ სამყაროს ჩრდილების სახით აღიქვამენ. როცა ეს ადამიანები გამოქვაბულს თავს აღწევენ, ისინი ხვდებიან სხვა სამყაროში, რომელიც არის რეალური, მრავალფეროვანი და გამოწვევებით სავსე. გამოქვაბულის ალეგორია შეიძლება, შევადაროთ მეტაფორას - „თევზი აკვარიუმში“. როდესაც თევზი აკვარიუმშია, ის თვლის, რომ აკვარიუმის სივრცე ერთადერთი სამყაროა და მის გარეთ არ არსებობს სხვა სივრცე, სხვა სამყარო. სწორედ ასე ვართ ადამიანები, რომლებიც მთელ სამყაროს აკვარიუმის ჩარჩოებით ვსაზღვრავთ.

Abstract

Plato's Allegory of the cave and its connection with the education system.

The report mainly talks about Plato's Allegory of the cave, where people live a monotonous life in a cave and perceive the real world as shadows. When these people reach the cave, they find themselves in another environment, that is real, diverse and full of challenges.

The allegory of the cave can be compared with the metaphor “fish in an aquarium”. When a fish is in an aquarium, it thinks, that there is not no world outside of it. That's how, we humans, see the world from the prism of aquarium.

პლატონი იყო ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი, რომელიც ცხოვრობდა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 428/427–348/347 წლებში. ის იყო სოკრატეს მოწაფე და არისტოტელეს მასწავლებელი. პლატონმა დააარსა აკადემია ათენში, ერთ-ერთი უძველესი უმაღლესი სასწავლებელი დასავლურ სამყაროში. მისი ფილოსოფიური

ნაშრომები, დაწერილი დიალოგების სახით, იკვლევდა სხვადასხვა თემას, მათ შორის ეთიკას, მეტაფიზიკას, ეპისტემოლოგიას და პოლიტიკურ ფილოსოფიას.

გასათვალისწინებელია ისტორიული კონტექსტი და ის გარემოება, რომ ანტიკურ პერიოდში ჯერ კიდევ არ იყო გამიჯნული სალიტერატურო და სამეცნიერო ენა. ამიტომაც არის, რომ პლატონი ხშირად იყენებს მეტაფორებს, მხატვრულ გამონათქვამებს და მხატვრულ სტილსაც კი. კერძოდ, ცნობილია მისი „გამოქვაბულის ალეგორია“. გამოქვაბულის ალეგორია სიმბოლურია და პირდაპირ არ უნდა გავიგოთ. პლატონი მითებს მიმართავს საკუთარი აზრის გამოსახატავად („პლატონის სახელმწიფოს“, თავი მეშვიდე, გვ:165.). იგი აყალიბებს თავის ფილოსოფიურ იდეებს რეალობად, ცოდნასა და ადამიანის გაგებას ბუნების შესახებ. მსგავსი მეტაფორები, რასაც პლატონი არაერთგზის მიმართავს, მკითხველს ეხმარება, აბსტრაქტული ფილოსოფიური ცნებები უფრო იოლად საწვდომი და გასაგები გახადოს. ნაშრომში გამოქვაბულის ცნება გამოყენებულია განუვითარებლობის, ვიწრო ხედვის მნიშვნელობით, ხოლო გამოქვაბულის გარეთ არის მრავალფეროვანი, ნაღდი, ფერადოვანი და მოძრავი სამყარო, რომელიც ჩრდილების სახით აირეკლება გამოქვაბულის კედლებზე. პლატონის ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია ბნელ გამოქვაბულზე, სადაც პატიმრები სახით კედლისკენ არიან მიჯაჭვულნი. პატიმრები მათ უკან არსებულ ობიექტებს აღიქვამენ ჩრდილების სახით. პატიმრების რეალობა შემოიფარგლება ილუზიებით, მათ უწევთ ილუზიებში ცხოვრება.

პლატონს „გამოქვაბული“ იგივე მნიშვნელობით აქვს გამოყენებული, რაც „თევზი აკვარიუმში“ თევზისთვის აკვარიუმი არის მთლიანი სამყარო და აკვარიუმის იქით არ არსებობს არაფერი, ეს მაშინ, როცა თევზი არ არის ნამყოფი ოკეანეში და არ იცის არაფერი ოკეანის შესახებ. სწორედ ამ მნიშვნელობით არის გამოყენებული პლატონის ნაშრომში „გამოქვაბული“, როცა ადამიანი გამოქვაბულშია და არ იცის, რეალურად არსებობს თუ არა სხვა სამყარო.

გამოქვაბულიდან გაქცევა წარმოადგენს განვითარებას, ჭეშმარიტებისკენ სწრაფვას; გამოქვაბულიდან გაქცევა ემსახურება, როგორც ინტელექტუალურ, გონებრივ ზრდას, ასევე, ზოგადად, ადამიანის ტრანსფორმაციას და ჭეშმარიტებისკენ სწრაფვას.

პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია არის საკვანძო საკითხი მისი ფილოსოფიის გასაგებად. პლატონი წერს: „შეიძლება ეფიქრათ, რომ გაცილებით უფრო ნამდვილი იყო ის, რასაც მანამდე ხედავდა, ვიდრე ის, რაც ახლა აჩვენეს. ანდა, თუ აიძულებდნენ ცეცხლის შუქისთვის ემზირათ, განა თვალს არ მოსჭრიდა მისი ციმციმი? ასე რომ, შეძრწუნებული, სირბილით დაუბრუნდებოდა იმას, რასაც ასე თავისუფლად უსწორებდა თვალს და რაც, მისი აზრით, გაცილებით

ნამდვილი იყო, ვიდრე ის, რაც ახლახან უჩვენეს“ („პლატონის სახელმწიფო“, 2003:167.). პლატონის ამ ნაწყვეტიდან გამომდინარე, ადამიანი გაურბის სირთულეებს და ეძებს შედარებით უფრო მარტივ გამოსავალს ყველაფერში. ნებისმიერი სიახლის დამკვიდრება მრავალ პრობლემასთან არის დაკავშირებული. პირველი ნაბიჯის გადადგმა ადამიანში გაუბედაობას და შიშს შეიძლება, იწვევდეს. ამ შემთხვევაში ყოველთვის ინფორმაციის არასრულ ცოდნასთან ან ინფორმაციის არასწორ გაგებასთან გვაქვს საქმე.

პლატონს განათლების პრობლემებზე საუბარი აქვს დიალოგებში „კანონებზე“ და „სახელმწიფოში“ პლატონი საუბრობს ადამიანის სტრუქტურაზე, სახელმწიფო მოწყობაზე და განათლების სისტემაზე. პლატონის მიხედვით, სახელმწიფოს უმაღლესი მიზანი ადამიანის გაკეთილშობილებაზე ზრუნვაა, რომელსაც აქვს სამი ძირითადი ფუნქცია: მართვა, დაცვა და მატერიალური სიკეთეების წარმოება. ადამიანები სახელმწიფოში საკუთარი ტალანტის, ნიჭისა და უნარების მიხედვით უნდა ნაწილდებოდნენ სოციალურ ფენებში.

პლატონი იყო ერთ-ერთი პირველი, ვინც შემოიტანა სკოლამდელი განათლება და საუბრობს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი და აუცილებელია ეს თითოეული ადამიანის ცხოვრებაში.

პლატონის „გამოქვაბულის ალეგორია“ მიუხედავად იმისა, რომ საუკუნეების წინ არის და დაწერილი, მაინც აქტუალურ თემად ითვლება და მნიშვნელოვან როლს თამაშობს განათლების სისტემაში. რადგან ამ ნაშრომში მეტაფორულად არის წარმოდგენილი ადამიანების ცხოვრება, როგორია განათლების გარეშე და როგორია ცხოვრება განათლების მიღების შემდეგ; რომ განათლების მიღებამდე ცხოვრებას სულ სხვანაირად უყურებ, სხვადასხვა რამეს ანიჭებ უპირატესობას და ფიქრობ, რომ რასაც ხედავ, ის არის ჭეშმარიტი ისევე, როგორც ეს იყო გამოქვაბულში მცხოვრები ადამიანების მსგავსად, რომლებიც ჩრდილების სახით აღიქვამდნენ სამყაროს.

ყველაფერი იწყებს ცვლილებას, როდესაც განათლების მიღებას იწყებ; - მთლიანად იცვლება შენი სამყარო, ფიქრები, აზრები სხვადასხვა საკითხზე, ის რაც ჭეშმარიტად მიგაჩნდა, მცდარი აღმოჩნდა, როგორც გამოქვაბულის შიგნით და გარეთ არსებული სამყარო. უცებ ადამიანი ხვდება ზღვა მასალას, რომლის დამახსოვრება და აღქმა არ არის მარტივი, თუმცა ამ ტიპის განათლება ადამიანს ეხმარება, აღიქვას სამყარო და მის ირგვლივ არსებული ინფორმაცია რეალურად.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობ, რომ პლატონის „გამოქვაბულის ალეგორია“ კავშირშია განათლების სისტემასთან, რომელიც იყო, არის და იქნება აქტუალურ თემად საუკუნეების მანძილზე, რადგან ამ თემაში არის განხილული ის თემები, რაც აქტუალობას არასდროს დაკარგავს.

ვფიქრობ, რომ პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია გვამოგზაურებს უცოდინრობიდან განმანათლებლობამდე, კერძოდ, ფილოსოფიის ამდლებამდე, რადგანაც ფილოსოფია არის მეცნიერება, რომელიც გაძლევს თვისუფლებას, აზროვნების უფლებას, მოიცავს ზოგად ცოდნას. ფილოსოფია არის უნივერსალური მეცნიერება, რომელიც არ შეისწავლის რომელიმე ერთ კონკრეტულ დარგს, არ არის დოგმატირებული, ზუსტი მეცნიერება, როგორც მათემატიკა.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველას არ შეუძლია, მხარი დაუჭიროს პლატონის მეტაფიზიკურ შეხედულებებს, ალეგორია კვლავ რჩება მძლავრ ინსტრუმენტად რეალობის ბუნების აღქმისა და უფრო განათლებული არსებობისკენ სწრაფვისთვის.

ფართო გაგებით, პლატონის „გამოქვაბულის“ ალეგორია ემსახურება ადამიანის მდგომარეობის მეტაფორას, რომელიც იკვლევს „მოგზაურობას“ უმეცრეებიდან განმანათლებლობამდე. ეს სიმბოლოა ცოდნისკენ სწრაფვის და გამოწვევების, რომლებსაც ადამიანები აწყდებიან რეალობის, ჭეშმარიტი ბუნების გაგებაში. ფართო გაგება მოიცავს ფილოსოფიურ თემებს, მაგ., ჭეშმარიტების ბუნების აღქმის როლი და გაგების ძიება.

ვიწრო გაგებით, გამოქვაბულის ალეგორია კონკრეტულად მიუთითებს პლატონის „რესპუბლიკის“ VII წიგნში აღმოჩენილ ნარატივს. ამ დიალოგში სოკრატე აღწერს პატიმრებს, რომლებიც აღიქვამენ მათ უკან არსებულ ჩრდილებს. როდესაც ისინი გათავისუფლდებიან და გამოქვაბულის შესასვლელისკენ ადიან, ისინი ხვდებიან მზის შუქს. ვიწრო გაგება ეხება კონკრეტულ ნარატივს პლატონის „რესპუბლიკის“ ფარგლებში. ორივე გაგებით, როგორც ვიწრო, ისე ფართო გაგება, ხელს უწყობს ალეგორიის მუდმივ შესაბამისობას ფილოსოფიასა და განათლებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პლატონის ბიოგრაფია:
<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%9E%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%98>
2. პლატონი, *სახელმწიფო*, სახელმწიფო გამომცემლობა „ნეკერი“, 2003.
3. პლატონის პედაგოგიური შეხედულებანი, გამომცემლობა თბილისი, 1968
4. The idea of paideia in ancient and modern cultures:
<https://en.wikipedia.org/wiki/Paideia>
5. Pedagogical Views of Plato in his Dialogues:
https://www.researchgate.net/publication/334280563_Pedagogical_Views_of_Plato_in_his_Dialogues

უკვდავების მაძიებელი გმირი აჭარის მითოსში

პირველი ავტორი - ნინო ვარშანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარული მეცნიერება, ქართული ფილოლოგია, მეორე კურსი
ელ. ფოსტა: ninivarshanidze2004@gmail.com

მეორე ავტორი - ნინო კვესიეიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ჰუმანიტარული მეცნიერება, ქართული ფილოლოგია, მეორე კურსი
ელ.ფოსტა: ninokvesieishvili@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **თინა შიოშვილი**,
ქართული ფილოლოგიის (ფოლკლორისტიკის) მიმართულების პროფესორი
ელ.ფოსტა - tina.shioshvili@bsu.edu.ge
ბათუმი, საქართველო

აბსტრაქტი

ნაშრომში წარმოდგენილია აჭარის უკვდავების მაძიებელი გმირის -ლუყ-მან ექიმის თავგადასავალი, რომელიც ამ დრომდე შემოინახა ქართულმა ზეპირ-სიტყვიერებამ. კვლევის შედეგად დავადგინეთ, რომ ლუყმან ექიმი არ არის აჭარის ჯანმრთელობის ღვთაება, ვინაიდან მისი გენეზისი ისლამურ სამყაროში უნდა ვეძიოთ, რაც აჭარის რეგიონში მაჰმადიანთა გავლენით არის განპირობებული, რადგან ისინი აქ სამასი წელი ბატონობდნენ.

საკვანძო სიტყვები: უკვდავება, სიკვდილი, ექიმი, ჯანმრთელობის ღვთაება.

Abstract

The paper presents the adventure of the hero looking for immortality of Adjara, the doctor Lukman, which has been preserved by Georgian orality until now. As a result of the research, we determined that the doctor Lukman is not the deity of health of Adjara, since we should look for his genesis in the Islamic world, which is due to the influence of Muslims in the Adjara region, because they ruled here for three hundred years.

შესავალი

უკვდავების ძიების პრობლემა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოტივია მსოფლიო მითოლოგიაში, რომელიც უშუალო კავშირშია ყოფნა-არყოფნის თემასთან. ადამიანთა მოდგმას, თავიანთი ცნობისმოყვარე ბუნებიდან გამომდინარე, აინტერესებდა, რა არის სიკვდილი, რა ხდება სიკვდილის შემდეგ ან რით შეიძლება მოიპოვონ უკვდავება, რომელიც სამოთხესთან ერთად დაკარგეს.

ძველი ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, ოლიმპოს ღმერთები ამბროსიის მეშვეობით ინარჩუნებდნენ მარადიულ სიყმაწვილესა და უკვდავებას, რაც ჩვეულებრივი მოკვდავებისთვის მიუწვდომელი იყო. უკვდავების მიღებას სიჭაბუკის გარეშე ფასი ეკარგება, რაც კარგად არის გადმოცემული ბერძნულ მითში ეოსისა და ტითონის შესახებ. ეოსმა ზევსს სთხოვა ტითონისთვის უკვდავების მინიჭება, მაგრამ მას დაავიწყდა, ეთხოვა მარადიული სიჭაბუკე, რის გამოც ტითონს ძვლები გამოეფიტა, სისხლი გაუშრა და ხმაც გაუქრა. ამ შემთხვევაში უკვდავება ტანჯვად გადაიქცა.

ქართველმა ხალხმა ხანგრძლივი არსებობის მანძილზე სიკვდილ-სიცოცხლეზე თავისი შეხედულებები შეიმუშავა, რაც ერთიანდება წარმართულ და ქრისტიანულ რწმენა-წარმოდგენებში. ამისი კარგი მაგალითია აჭარის ზეპირსიტყვიერებაში გავრცელებული ზღაპარი „ადამიანური ვალი“, სადაც სიკვდილი ადამიანურ ვალადაა აღქმული, სანთელი კი მოასწავებს, თუ როდის დადგება ამიერ სამყოფელში ყოფნის უკანასკნელი წამი. საზოგადოების ნაწილს უაღრესად მტკივნეულად წარმოუდგენია სიცოცხლესთან გამომშვიდობება, მაშინ, როდესაც დანარჩენები სიკვდილს უფლის ნებად და გარდაუვალ რეალობად აღიქვამენ. ადამიანთა ღრმა რწმენით, სიკვდილის შემდეგ სიცოცხლე სულებით გრძელდება, მსგავსად მიწიერი ცხოვრებისა, მაგრამ ეს არ კმარა საიმისოდ, რომ პასუხი გაეცეს ადამიანის მარადიულ კითხვას - რისთვის მოველინა ქვეყნიერებას, თუ საწყურთოს თავლში ნაღველი უნდა გაერია?! ადამიანს სიკვდილისადმი შიშს და ცხოვრებისადმი პესიმისტურ დამოკიდებულებას უმსუბუქებს სარწმუნოება. ქრისტიანული მრწამსის მიხედვით, სიკვდილი ქრისტეს აღდგომის ჟამს დამარცხდა. აქედან გამომდინარე, უკვდავების მაძიებელ გმირს შეუძლია, მოიპოვოს მარადიულობა მხოლოდ ზეციურ სამეფოში. ძველ ეგვიპტელებსა სწამდათ, რომ სიკვდილი მშობლიურ სახლში დაბრუნებაა.

უკვდავებასთან ზიარებამდე ყოველთვის ჩნდება ხელისშემშლელი ფაქტორი, რომელიც ადამიანს არ აძლევს საშუალებას, იგემოს ღვთაებრივი ყოფა. სამოთხის ბაღში ადამმა და ევამ, სიცოცხლის ხის ნაყოფის დაგემოვნების ნაცვლად, დააგემოვნეს კეთილისა და ბოროტის შეცნობის ხე. ისინი გველმა აცდუნა

და ამ ქმედებით მათ სამოთხე დაკარგეს. ღმერთი ეუბნება ადამს: „პიროფლიანი ჭამდე პურს, ვიდრე მიწად მიიქცეოდე, რადგან მისგან ხარ აღებული, რადგან მტვერი ხარ და მტვრადვე მიიქცევი“ (დაბ., 3:19). მას შემდეგ სიკვდილის ჩრდილი ყველა ადამიანის თანმდევა, მასთან ბრძოლა კი დონ კიხოტის ქარის წისქვილებთან შეჭიდების ტოლფასია.

ქართულ ხალხურ ზღაპარში „მიწა თავისას მოითხოვს“, გმირი გაეშურება ისეთი ადგილის სანახავად, სადაც სიკვდილი არ არის. იპოვის კიდეც ასეთ ადგილს, მაგრამ ბოლოს მაინც თავისი მიწა-წყალი გაახსენდება, რის გამოც უკან დაბრუნდება, მაგრამ ნახავს, რომ ყველა მისი ახლობელი სიკვდილმა წაიყვანა. (უმიკაშვილი, ხალხური ზეპირსიტყვიერება, მესამე ტომი, თბილისი. 1964: 236-239) ამ ზღაპარშიც კარგად ჩანს, რომ ადამიანი მიწაა და მიწად იქცევა. დიდხანს სიცოცხლე კი ერთგვარი სწეულებაა, რომლის მკურნალიც საბოლოოდ მაინც სიკვდილია.

ჰაგიოგრაფიულ-მორალური ნაწარმოებში „სიბრძნე ბალავარისა“ ინდოეთის მეფე აბენესმა ვაჟს ცალკე ქალაქი გამოუყო, რათა ვერ გაეგო, თუ რა არის სიკვდილი და სხვა ამქვეყნიური სიავენი, მაგრამ აქაც ვლინდება ადამიანის სწრაფვა დაფარულის შემეცნებისკენ, რადგან მეფის ვაჟი - იოადასაფი მაინც გაიგებს ყოველივეს ბედისწერის მიერ გამოგზავნილი ბალავარის წყალობით და ასე ეზიარება იმ ზოგადსაკაცობრიო ჭეშმარიტებას, რომ სიკვდილი გარდაუვალია და ადრე თუ გვიან მასაც მოაკითხავს (თაყაიშვილი, თბილისი, 1895: 3-96). საზოგადო ჭეშმარიტებადაა ქცეული შოთა რუსთაველის აფორიზმიც: „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა - კლდოვანი, მისგან გასწორდეს ყოველი, სუსტი და ძალგულოვანი“ (ქინჭარაული(რედაქტორი), თბილისი, 2019:235: 808).

უკვდავების მაძიებელ გმირზე მოგვითხრობს მსოფლიო მწერლობის უძველესი ძეგლი - ასურულ-შუმერული ეპოსი „გილგამეშიანი“ (კიკნაძე (თარგმანი), თბილისი, 1984: 51-154), რომელშიც ურუქის მეფე გილგამეშმა ვერ შეძლო „4 მარადიული სუთქვის“ მოპოვება.

ძირითადი ნაწილი

გილგამეშის მსგავსად, უკვდავების მაძიებელ გმირად აჭარის ზეპირსიტყვიერებაში გვევლინება ლუყმან ექიმი, რომელიც საკმაოდ პოპულარულია აღმოსავლურ-ისლამურ სამყაროში. აბუჰათიმალ-სიდისტანი თავის წიგნში „ალმუ ამმარინი ლუყმანს სიცოცხლის ხანგრძლივობით ყადირის შემდეგ მეორე ადგილს ანიჭებს. მისი ხანგრძლივი სიცოცხლის დასტურად გამოდგება აჭარული

ნარატივიც, რომელიც გვეუბნება, რომ ლუყმან ჰეიქიმმა სამი ათასი წელი იცხოვრა“ (თავდგირიძე, 2001, ბათუმი. 101: №9).

იგი ნახევრად მითური და ნახევრად ისტორიული გმირია, რომელიც განთქმულია სიბრძნითა და განსწავლულობით. მას „არაბთა ეზოპედაც“ მოიხსენიებენ, რადგან ეზოპესეული ევროპული სიბრძნე აღმოსავლეთში ლუყმანმა შეიტავსა. აჭარული მითოსის თანახმად, „მან გამოიგონა რაც წამალი არის, რაც წამალი შედგენილია, რომელ ტკივილს რა მოუხდება, მონახა ის ბალახი და სამი ათას წელიწად ეს საქმე აკეთა“ (№9). ის ღმერთებისგან ბოძებულ ძალას მხოლოდ სასიკეთოდ იყენებდა და ამ ყველაფერს არ გამოუწვევია მისი „გაბუდაყება“, ამიტომ იგი აჭარულ მითოსში დადებითი თვისებებითაა აღჭურვილი.

ლუყმან ექიმის პერსონაჟი ევოლუციური ხასიათისაა, რაც კარგად ვლინდება აჭარულ თქმულებაში სახელწოდებით „ეჯილლი ხელმწიფის გოგო“ (№7). ეჯილლი ხელმწიფის გოგო ხალხს თავისი ქვეყნიდან „მარიფეთის“ წამოღებას შეჰპირდა. ამ ქვეყანაში ყველაფერი თავისთავად მოდის და ყვავის. სამშობლოდან დაბრუნებულმა, მოიტანა თეთრი პურის ფქვილი, რომელსაც ღვთაებრივი თვისებები ჰქონდა და მეფურნეს დაავალა მისი გამოცხობა, მაგრამ მეფურნემ, უყურადღებობის გამო, პური დაწვა და კუთხეში მიყარა. შემდეგ ჩვეულებრივი პური გამოაცხო და ხალხს აჭამა. პურს „მარიფეთი“ არ უჩვენებია, რის გამოც წყლის ქალს შერცხვა. კუთხეში მიყრილი პური მშვიერმა მოჯამაგირემ - ლუყმანმა შეჭამა და სწორედ ამ დროს იწყებს ის დამოუკიდებელ ცხოვრებას: „მაშინდა დაფიქრდა: რატომღა ვიყო მე ამ მეფურნის მოჯამაგირეო, წავალ და ჩემთვის ვიცხოვრებო“ (№7). ლუყმანი შენიშნავს, რომ მას ესმის ყვავილების ენა. ისინი უმხელდნენ, თუ რომელი მცენარე გამოდგებოდა წამლობისთვის. ასე გახდა იგი ექიმი.

ლაზური ვერსიის თანახმად, ბუნების ენა მას შემდეგ ესმის, რაც გველის ნახარშს დაღევს, ეს ქვეწარმავალი კი სიბრძნესთან ასოცირდება.

მკვლევარი ხათუნა თავდგირიძე წიგნში „მითოლოგიური გადმოცემები აჭარაში“ (თავდგირიძე, ბათუმი. 2001: 78) ლუყმანის მიერ უკვდავების ძებნას ინიციაციის მწვერვალს უწოდებს. ეს სწორედ მას შემდეგ ხდება, რაც გმირი თითოეული ყვავილის დანიშნულებას შეიცნობს. გილგამეშისგან განსხვავებით, რომელსაც უკვდავება საკუთარი თავისთვის უნდოდა.

აჭარულ მითოსში ლუყმან ექიმს უკვდავების წამლის მოპოვება ხალხის კეთილდღეობისთვის სურდა. სხვა თქმულებაში კი „რუსთამი და ლუყმანი“, რუსთამი მისი მომაკვდავი ბიძაშვილია, რომელიც შველას სთხოვს. ლუყმანმა გადაშალა თავისი წიგნი, სადაც ეწერა უკვდავების წამლის შესახებ: „ბატონი ლუყმანი ჰეიქიმო, მოინახება სიკტილის წამალი ჯინის, ეშმაკების თებზე, ის არის

სურრიე ბალახი,“ ამის შეტყობის შემდეგ უმაღლესე გაეშურება ჯინის მთებისკენ, მაგრამ უკვდავების მაძიებელ გმირს ამ გზაზე ყოველთვის ხვდება წინაღობა.

გილგამეშის მოპოვებული ყვავილი გველმა ისევ წყლის წიაღს დაუბრუნა, ლუყმან ექიმისთვის კი ეს წინაღობა ანგელოზი ჯებრაელი (გაბრიელ მთავარანგელოზი) აღმოჩნდა, რომელიც „გამჩენელმა ღმერთმა“ მოუვლინა. უკვდავების წამლისკენ მიმავალ გზაზე „ყველა შემთხვევაში გმირმა ხიდი უნდა გაიაროს. აი, სწორედ ამ ხიდზე უნდა შეაჩერონ იგი, რადგან, თუ ხიდი გადაიარა, მაშინ გვიანდა იქნება და შეიძლება, მოიპოვოს კიდევ სასურველი უკვდავება,“ - წერს პროფესორი თინა შიომვილი სტატიაში „სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა აჭარის მითოლოგიურ გადმოცემებში“ (შიომვილი, „სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა აჭარის მითოლოგიურ გადმოცემებში“, „მნათობი“, 2002.). ჯებრაელი სწორედ ხიდზე შეხვდება ლოყმანს და მდინარეში გადაუგდებს იმ წიგნს, რომელშიც „სურრიე ბალახის“ შესახებ წერია. ამ ფურცელს კი მოკვდავი ვერ იპოვის, რადგან, როგორც თქმულება გადმოგვცემს, „ადამიანი რომ არ მოკტეს, ჰანა წევდეს?!“ (№12)

უკვდავების ძიების თემატიკაში ხშირად ვხვდებით წყლის სიმბოლიკას. „გილგამეშიანიში“ სწორედ წყალში იზრდება უკვდავების ბალახი, რომელსაც გილგამეში მოიპოვებს, მაგრამ გველი ისევ წყალში დააბრუნებს, რაც შეეხება ლუყმან ექიმს, საყურადღებოა ის გარემოება, რომ „მარიფეთს“ წყლის ქალი მოუტანს, ბოლოს კი ჯებრაელი ქითაბს მდინარეში გადაუგდებს, სადაც სწორედ ის ფურცელი დაიკარგება, რომელზეც უკვდავების საიდუმლოებაა აღბეჭდილი. წყალი ცხოვრების მდინარეებასაც ასახავს. მასთანაა დაკავშირებული ბიბლიური წარღვნის ამბავიც. ანუ, მას შეიძლება ჰქონდეს სიცოცხლის მიმცემი და მომაკვდინებელი დანიშნულება. პროფესორი ზურაბ კიკნაძე წყლის სიმბოლიკას „გილგამეშიანის“ მიხედვით შემდეგნაირად ხსნის: „თავის საწყისს უბრუნდება ან უნდა დაუბრუნდეს ყველა არსი და მოვლენა: შვილი, - იქნება მზე თუ მოკვდავი კაცი, - თავის დედას, დედის სახლს ან წიაღს, დროთა ვითარებაში აზნეული საზოგადოებრივი წესრიგი - იმ წინა დროულ წესრიგს...“ ამით აიხსნება ლუყმანის ქითაბის მაინცდამაინც იმ ფურცლის დაკარგვაც, სადაც სიკვდილის წამლის შესახებ ეწერა.

პროფესორი თინა შიომვილი ნაშრომში „ქართული ფოლკლორის ზნეობრივი სამყარო“ აღნიშნავს: „მართალია, ცუდად მაინც არ ჩაიარა უკვდავების მაძიებელი ლუყმანის განწირულმა სულისკვეთებამ და, თქმულების მიხედვით, კაცობრიობას დარჩა უმვირფასესი ცოდნა ბალახებისგან სამკურნალო საშუალებათა დამზადების შესახებ“ (შიომვილი, „სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა აჭარის მითოლოგიურ გადმოცემებში“, „მნათობი“, 2002). ამას მოწმობს აჭარული

ნარატივი „რუსთამი და ლუყმანი“, სადაც ვკითხულობთ: „ახლა რომ წამლებია დუნიაში, ჰეკიმები რომ გამუწურვენ კაცს, ყველა იმ ლუყმანის წიგნიდანაა“ (№12).

ვერ დავეთანხმებით ხათუნა თავდგირიძის ჰიპოთეზას ნაშრომში „არაბთა ეზოპე“ ლუყმან ჰაქიმი, სადაც მკვლევარი ამბობს: „ლუყმანი ადგილობრივი ფოლკლორულ-მითოლოგიურ გმირია (კოლორიტული ფიგურა) და არა აღმოსავლური ფოლკლორის პერსონაჟი“ (ენა და კულტურა, თბილისი. 2018: 72-86). ჩვენს ხელთ არსებული ცნობები საწინააღმდეგოს ამტკიცებს. ლუყმანი ორჯერაა მოხსენიებული მუსლიმების საღვთო წიგნ ყურანში. 31-ე სურაში, მე-12 ტაეპში ვკითხულობთ: „და ვფიცავ, ჩვენ მივეცი ლუყმანს სიბრძნე: რომ ალლაჰისთვის მადლობა აღევლინა!“ ამავე სურის მე-13 ტაეპში წერია: „და აკი უთხრა ლუყმანმა თავის ძეს ანდერმად: “ ჰეი, შვილო ჩემო! არ დაუდგინო ალლაჰს თანაზიარი, უეჭველად, კერპთაყვანისმცემლობა უდიდესი უსამართლობაა!“ (სურა 31: 12-13).

ზემოაღნიშნული მაგალითები დასტურია იმისა, რომ ლუყმანის პერსონაჟის გენეზისი აღმოსავლურ სამყაროში უნდა ვეძიოთ და აჭარაში გავრცელებული თქმულებები მის შესახებ ისლამის გავლენით უნდა იყოს განპირობებული, რადგან ამ რეგიონში სამასი წელი მაჰმადიანები ბატონობდნენ, რამაც დიდი კვალი დააჩნია რეგიონის მსოფლხედვასა და ზეპირსიტყვიერებას. ლუყმან ექიმი არ შეიძლება, მივიჩნიოთ ან გავაიგივოთ ღვთაებასთან, რადგან იგი მოკვდავია და თავისი არსით ვერ გაუთანაბრდება მას. ერთ თქმულებაში გამჩენელი ღმერთი ეუბნება ჯებრაელს: „ლუყმანმა ჩემს საქმეს შიეხო. ის მონახავს სიკტილის წამალს. წადი და დუუშალო“ (№9).

მკვლევარი ხათუნა თავდგირიძეს ნაშრომში დამოწმებული აქვს მურათ ურაზის შეხედულება: „ლუყმანის სახელს გველთან აკავშირებს თურქული მითოლოგია, რომელშიც იგი წარმოდგენილია ნახევრად ღვთაებრივ არსებად“ (ენა და კულტურა, თბილისი. 2018: 72-86).

შეუძლებელია ლუყმან ექიმი იყოს ღვთაება, რადგან ამის დასამტკიცებლად არ მოგვეპოვება შესაბამისი ცნობები. მაგალითისთვის, შევადაროთ ლუყმან ექიმი ბერძნული და ეგვიპტური მითოლოგიის ჯანმრთელობის ღვთაებებს: ასკლეპიოსს, ჰიგეასა და ისიდას. ასკლეპიოსი და ჰიგეა იყვნენ ბერძენთა ჯანმრთელობის ღვთაებები, რომლებსაც აქვთ თავიანთი ატრიბუტიკა და ძველ საბერძნეთში ჰქონდათ საკუთარი სამლოცველოებიც, რომლებიც სამკურნალო ადგილებად ითვლებოდა. ეგვიპტურ მითოლოგიაში კი ამ ფუნქციებს ითავსებს ქალღმერთი ისიდა, რომელსაც, ასევე, ჰქონდა საკუთარი სამლოცველო და კულტი. ისლამურ სამყაროში ლუყმან ექიმის ხსენების დღედ 14 ოქტომბერია მიჩნეული, მაგრამ ეს

არ კმარა იმისთვის, რომ მასზე ისე ვისაუბროთ, როგორც ღვთაებაზე. შესაბამისად, ჯანმრთელობის ღვთაებათა თავისებურებებზე დაკვირვებით, ლუყმანი ჩვეულებრივ მოკვდავად უნდა მივიჩნიოთ და არა - ღვთაებად ან ნახევრად ღვთაებად, რადგან მის სახელზე არ იყო აგებული ტაძრები და არც ისეთი მახასიათებლებით გამოირჩეოდა, როგორც ზემოხსენებული ღვთაებები, რასაც მოწმობს ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებიც. „ლუკმან ჰეჰიმისა და ჯამისების ამბავში“ ვკითხულობთ: „შენ რომ უკვდავების წამალი იხმარო, ღმერთი ხომ არა ხარო. რომ აჭამო და სად უნდა დაატიო ამდენი ხალხიო“ (№11). ამას გარდა, ისიც აღსანიშნავია, რომ ლუყმანი მუსლიმანური სამყაროში ცნობილია, როგორც დიდი მეიგავე.

დასკვნა

ამრიგად, ლუყმან ექიმი აჭარული მითოლოგიის მეტად მნიშვნელოვანი ფიგურაა. უკვდავების ძიების მითოსი კი უკავშირდება ჩვენთვის კარგად ცნობილ შუამდინარულ ეპოსს გილგამეშინს“. ზემოთ მოყვანილი მაგალითების საფუძველზე შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ ლუყმან ექიმი არ არის აჭარის ჯანმრთელობის ღვთაება, ის მუსლიმანური სამყაროს მითოსური პერსონაჟია და ამ რეგიონში მისი პოპულარიზაცია ისლამის გავლენით უნდა აიხსნას.

სიკვდილი ის გარდაუვალი რეალობაა, რომელსაც მოკვდავთა ყოფა გვერდს ვერ აუვლის. სიცოცხლე სიკვდილის, სიკვდილი კი სიცოცხლის საწყისია. რაოდენ ძლიერიც არ უნდა იყოს უკვდავების მოპოვების სურვილი, ის მაინც განუხორციელებელი რჩება. ნათელია, რომ ადამიანი, როგორც არ უნდა ეცადოს, სიკვდილის კლანჭებს თავს ვერ დააღწევს, რადგან ყველაფერი, რაც დროში და სივრცეში წარმოიშვა, ადრე თუ გვიან აღესრულება. ამასვე ქადაგებს აჭარის ზეპირსიტყვიერებაში ბოლო დრომდე შემორჩენილი უკვდავების მძიებელი ლუყმან ექიმის მითოსური ნარატივი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალ. ჭინჭარაული - „ვეფხისტყაოსანი“, „სასკოლო გამოცემა“, 2019;
2. ბიბლია, დაბ., 3:19;
3. ე. თაყაიშვილი - რედაქტორი, „სიბრძნე ბალავარისა“, თბილისი, 1895;
4. ზ. კიკნაძე - მთარგმნელი, „გილგამეშინი“, „საქართველოს სსრ მწერალთა კავშირთან არსებული მხატვრული თარგმანისა და ლიტერატურული ურთიერთობის მთავარი სარედაქციო კოლეგია“, თბილისი, 1984;
5. თ. ვაშაკიძე - „ენა და კულტურა“, თბილისი, 2018;

6. თ. შიოშვილი - „სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა აჭარის მითოლოგიურ გადმოცემაში“, „მნათობი“, 2002, № 1-2;
7. თ. შიოშვილი - „ქართული ფოლკლორის ზნეობრივი სამყარო“, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 2002;
8. პ. უმიკაშვილი - „ხალხური ზეპირსიტყვიერება“, თბილისი, 1964;
9. ხ. თავდგირიძე - „არაბთა ეზოპე“ - ლუყმან ჰაქიმი(ქართულ-აღმოსავლური ფოლკლორული ურთიერთობიდან), კრებულში: (ენა და კულტურა), თბილისი. 2018;
10. ხ. თავდგირიძე - „მითოლოგიური გადმოცემები აჭარაში“, ბათუმი, 2001

პოეზია, როგორც ეგზისტენცია (ნიკო სამადაშვილი)

გოჩა დავითაძე

ბსუ, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ქართული ფილოლოგია, მესამე კურსი.

ელ. ფოსტა: gocha.davitadze03@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნანა ტრაპაძე,

ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

ბათუმი, საქართველო

აბსტრაქტი

ნიკო სამადაშვილის პოეზია მე-20 საუკუნის ლიტერატურაში თავისი იმპ-
ნენტური იმპულსითა და შეამართებით სხვა ლიტერატურას ქმნის. პოეტის
ცხოვრება და არსებობა პოეტურ ტექსტებში ინაცვლებს, დამოუკიდებლად გად-
მოსცემს საზრისებს, რომლებიც ეპოქის მიღმა და ამით ავტონომიური პოეზიის
ნიმუშებად გვევლინება.

ნაშრომში გამოყენებულია ორი ლიტერატურული პერსპექტივა - შემოქმე-
დებითი ბიოგრაფია და ავტორის ბიოგრაფია. ორივე პერსპექტივას პოეზიის
ველზე გავყავართ და ობიექტური ჭეშმარიტებების დადგენას არ გვპირდება.
ჩვენი მიზანია სწორედ ეს არის - რეცეფცია, რომლის საშუალებით დაფარულ
სიღრმეებს ზედაპირზე ამოვიტანთ.

ნიკო სამადაშვილის შემოქმედების შესახებ კრიტიკული კვლევა მწირია.
მისი პოეზია თითქმის არ არის ნაკვლევი, შესაბამისად, ინტელექტუალური და
საიმედო კრიტიკული საყრდენი არ გვაქვს, ამიტომ მორიდებითა და სიფრთხი-
ლით შევხებით მას, თან ისე, რომ მიახლოების სიფრთხილეში ის სინათლევ
დავინახოთ, რომელიც უფრო ღრმა აკადემიური კვლევისთვის შემდეგში გზას
გაგვინათებს.

საკვანძო სიტყვები: პოეზია, ტექსტი, ნიკო სამადაშვილი.

Abstract

Niko Samadashvili's poetry creates a different literature in the literature of the 20th
century with its immanent impulse and direction. The poet's life and existence changes
in the poetic texts, independently conveys the ideas that are beyond the era and thus
appear as examples of autonomous poetry.

Two literary perspectives are used in the work - creative biography and author's biography. Both perspectives lead us to poetry without establishing objective truths. Our goal is exactly this - a reception, through which we will bring the hidden depths to the surface.

Critical research on Niko Samadashvili's work is scarce. His poetry is almost not researched, therefore we do not have any intellectual and reliable critical support. Therefore, we will approach it with respect and caution, so that we also see the light that will illuminate the way for deeper academic research.

Key words: Poetry, text, Niko Samadashvili

შესავალი

ნიკო სამადაშვილის პოეტური ტექსტები დაცლილია იდეოლოგიური შინაარსისგან. ავტორსა და პოეზიას შორის ყალიბდება წმინდა ურთიერთობა, რომელიც გარეტექსტობრივ საფარველზე არ ჩანს. ჩვენი, როგორც მკვლევრის, მიზანია, შევქმნათ ინტელექტუალური დისკურსი, დავსვათ აქცენტები, რომლებიც ზოგად თუ კონკრეტულ საკითხებს გამოიტანს საკვლევად.

რატომ შევაჩერეთ ყურადღება ნიკო სამადაშვილზე? პირველ რიგში, მისი პოეტური შემოქმედების ღირებულებით მნიშვნელობას აღვნიშნავ - ნ. სამადაშვილის შემოქმედება ჭეშმარიტი პოეზიაა. დასაუნანია, რომ სასკოლო და საუნივერსიტეტო პროგრამებში იგი არ არის შეტანილი და მხოლოდ ლიტერატურით ღრმად დაინტერესებულთა ცოდნის არეალში რჩება. ამიტომ ჩვენი მიზანია, ავტორის აკადემიურ კონტექსტში აქტუალიზება და მოკრძალებული სიტყვის თქმა მისი შემოქმედების შესახებ. ასევე - სხვების ინტერესის გამოწვევა, წარმოდგენილი კლავის შემდგომი გაღრმავება საბაკალავრო ნაშრომის დონეზე.

ძირითადი ნაწილი

1. შემოქმედებითი ბიოგრაფია

ტექსტისა და ავტორის იმანენტური კავშირი იქმნება სულიერი თანაქმნადობით, რომელიც თავისი არსით წარმოადგენს ცოცხალ პროცესს, რომელშიც ავტორი ან ცოცხალია (სოცრეალისტური აზრით), ან კიდევ, კვდომის პერმანენტულ პროცესში, რეაქციაში შედის ტექსტთან (ავტორის სიკვდილის ბარტისეული აზრით). ქვესათაურს „შემოქმედებითი ბიოგრაფია“, ცხადია, მხოლოდ სინტაგმური შეთანხმების გამო არ ეწოდა. ბიოგრაფიულ ჟანრში, გარდა ადამიანის

ცხოვრებისეული გამოცდილებისა, რამდენადმე ნიშანდობლივ ამბებს თავად ტექსტებიც ქმნის. ნიკო სამადაშვილის პოეტურ ტექსტებსაც აქვს თავისი ცხოვრება, არსებობა, როგორც დამოუკიდებელ საგნებს .

ამ თვალსაზრისით, ჩვენი კითხვები ასეთია: თვითკმარია თუ არა პოეზია, კარგავს თუ არა იგი თავის ავთენტურ აზრსა და ღირებულებას პოეტის შინაგან სიცარიელეში (კერძოდ, ბურუსში, გაურკვევლობაში, სულიერ ნგრევაში); რა უფსკრული ჩნდება ტექტსა და ავტორს შორის; როგორ იქცევა ეს ნატურალური ურთიერთობა განზიდვის საგნად, როცა ავტორი თითქოს აღარ ცხოვრობს, წყვეტს არსებობას და მუდმივ კრიზისად რჩება „ავადმყოფობა“. როგორ წარმოქმნის ეს მდგომარეობა ამ პოეტსა და მის სუბიექტურ განცდებს შორის თვითუარყოფამდე მისულ აბსოლუტურ გაუცხოებას - მე არ ვარ ამ ტექსტის ავტორი.

აღნიშნულის შესაბამისად, ჩვენი მსჯელობა წარმართება შემდეგი მიმართულებით:

1. ტექსტის სამი შრის ანალიზი - გარეტექსტობრივ, შინაარსობრივ და ფორმათა ასპექტების მიხედვით; გამოვყოფთ ტექსტისა და ავტორის ურთიერთდამოკიდებულებას, მათ დიალოგს.

2. ტექსტის, როგორც სუბიექტის ცხოვრება; პოეტის გამოხატვის ფორმის - მონოლოგიზმის ანალიზი;

3. საბჭოთა კონტექსტის, საკუთრივ, სოცრეალიზმის ფაქტორი, როგორც კონტექსტი (არ გამჩნევ, რომ არსებობ). პოლიტიკურ-კულტურული იგნორირება, უგულვებელყოფა, რომლის საფუძველზე იქმნება ავტორის მხატვრული აღქმა, ჩვენთვის იწვევს ინტერესს, ვიკვლიოთ პოეტის თვითგამორკვევისა და თავის დაღწევის ფორმები და საზრისები.

როგორც ჰუსერლი აკვირდება, მე-20 საუკუნეში ადამიანი ეგზისტენციური დაღლილობის პირობებში ცხოვრობს, რომელშიც ადამიანი მარტო რჩება საკუთარ თავთან და საზოგადოებისგან იზოლირებული, ცდილობს, გაექცეს იმ მატრიცას, რომელშიც ინდივიდუალიზმი ნადგურდება. ამ კონტექსტში, ნიკო სამადაშვილის პოეზიაზე ჩვენი დაკვირვების ფოკუსი არა ავტორის პიროვნული გამოცდილება და გამოცდილების პროცესია, არამედ ტექსტში არსებული სუბიექტის, ავტორის ორეულის (მეორე „მე“-ს) თუ ლირიკული პროტოტიპის ცვალებადობა, გარდატეხა, გარდაქმნა თუ გაქრობა ტექსტიდან, რომელშიც ტრადიციული ფორმით არსებობს ავტორი .

„პოეზიას მოვლა უნდა ისე, როგორც შენს ყვავილებს; ისე, როგორც ნამყენ ვარდებს; როგორც ვარდის თეთრ გვირილებს“ პოეზია გამოხატავს იმ სიღრმეებს, რომელშიც ორი დამოუკიდებელი სუბიექტი (ავტორი და ტექსტი) მთელი სისასვით მეტაფიზიკურად ეხებიან ერთმანეთს.

გულწრფელობა, რომელიც ასე ნაზად, სასიამოვნოდ შემოდის პოეტის ცნობიერში სხვა ტექსტებში უმაღლეს უჩინარდება. ავტორის მიერ პოეტური ნარატივის უგულვებელყოფა მისი თანხმობით, როგორც იძულებით ნებაყოფლობითი აქტი, ასეთ რეზულტატს იღებს - „ეს, ეს ოხერი ლექსიც წყდება ხოლმე, აბა, რა იქნება, საბუღალტრო ჩოთქის გვერდზე“; „ეს პოეზია, დაე, დარჩეს ოხრად, თუ ჩამასვენეს მე გათოკილი“. პროცესი ნელი ტემპით ვითარდება და აღწევს იმ ზღვარს, სადაც პოეტი საკუთარ ყოფიერებაში მთელი შეგრძნებით იცვლება და კარგავს მყარ მდგომარეობას, როგორც ცოცხალი სხეული. „მე ქვეყნად გავჩნდი მწუხარებისთვის ... მე მიმახიან ბუღალტერს, პოეტს, გულს კი ოხერი რაღაც სხვა უნდა, ჩემი ფიქრებიც, ჩემი ცხოვრებაც ვეღარ აგიწერთ, როგორ მძულდა... ახლა კი ვცოცხლობ ძალის-ძალათი, ვით პანაშვიდი და გასვენება“.

ავტორის დამოკიდებულება და მიმართება სამყაროს მოსაბეზრებელი სისტემის მიმართ ერთგვაროვანი და ზოგჯერ მძიმეა. ეს სიმძიმე გამოიხატება გარკვეულ შემთხვევაში იარლიყის მორგებით. მაგრამ პრობლემა მხოლოდ პოლიტიკურ-პარტიულ კონტექსტში კი არ ჩნდება, არამედ თავად ლიტერატორებსა და ფილოლოგიის სპეციალისტებშიც კი, რომლებიც დაუფიქრებულად თუ მიზნობრივად აქრობენ იმ ველს, რომელშიც ტექსტი და ავტორი თანაარსებობს (სადაც მათ შორის ზღვარი წაშლილია), ამიტომ პოეტი თითქმის აქაც თავს იცავს - „რათ მინდა ჩემი გვარი, ფიქრები დარჩეს და ჯიჯგნონ ფილოლოგებმა. ამით ხომ უკან არ მოვფრინდები ... აბა, რად მინდა წიგნის ფურცლებზე თავი ამოჰყონ ჩემმა ლექსებმა“. ავტორი ერთგვარ კოჰაბიტაციურ (შეგუებით) როლშია. სრულიად და ლეგიტიმურად ითხოვს გაძევებას, განყენებას სამეცნიერო-ფილოლოგიური დაკვირვებისგან, რომელიც აბსურდულ ტექსტებში აქცევს პოეტის ფიქრებსა და დამოკიდებულებებს... „არ მინდა, არა, რომ იყბედონ ჩემზე მგზავრებმა, ვიღაც მახინჯმა, რომ დაიცვას დისერტაცია ...“ შესაძლოა, ეს ავტორის მოთხოვნაცაა, თუმცა ეს გაურკვეველია - თავად წერის აქტი სოციალური ფენომენია, შესაბამისად, თვითწერა, ანუ საკუთარი ინტერესისთვის შესრულებული მოვალეობა, სრულებითაც ცვეთს იმ განწყობას, რომ პოეტს არ სურს მისი ტექსტი გახდეს კვლევისა და „ჯიჯგნის“ ობიექტი, მაგრამ თავისთავად და დამაჯერებლად ითხოვს პოეტი, პაროდირებს საკუთარ გრძნობებს და მოემართება მკითხველისკენ ირონიული მახვილით, რომ არა მხოლოდ ტექსტსა და მას შორის, არამედ შემეცნებისა და გაგებინების შუამავალთან წყვეტს დიალოგს და აპრიორი კვდება ისიც.

„ხედავ, მკვდარ პოეტს რა დამემართა და შუალამემ სად დამითრია. დღეს ჩემს სხეულში სუნთქვა გაქვავდა ... ძვლებზე ლექსების სარეცხი მოჩანს, თან აფრიალებს ჩემს ლექსებს ქარი, განთიადამდე, ნეტავ, ვინ მომკლავს.“ წინადადე-

ბები თვითინდენტურ, სხეულებრივ კუთვნილებას გამოხატავს, როგორც ნაწილს სიცოცხლისას. მისგან განყოფა, “მოკვეთა” - ეს უდრის მძიმე ფიზიკურ ტანჯვას, რომელიც იქცევა ტრანსცედენტურ, მიუღწეველ ფორმად თავისი ექსპრესიულობითა და დინამიკურობით.

თვისობრივ, ინტერტექსტუალურ ნორმად იქცევა ის ფრაზები, რომლებსაც პოეტურ ტექსტებში ამ თუ იმ მოტივით გამოიყენებს პოეტი, როგორც დამხმარე მასალას სიტყვებისა, გამძაფრებისა და ტრაგიზმის ამაღლებისთვის - „საკუთარ ლექსებს ჩემს ძვლებზე ვაფენ. ამ სარეცხს მუდამ ძირს მიყრის ქარი.” თვითშესამჩნევია იზოლირებულ სივრცეში ავტორის პოეტური ხმა, რომელიც თვითძალადობრივ სულიერ წნეხს განიცდის. გიწევს დათმობა და უარის თქმა თვითმყოფად, თვითინდენტურ ნაწილზე, რომელიც შენი, როგორც პოეტის, კუთვნილი ამბავი, სიტყვა, სინტაქსი, შესიტყვებაა, საკუთრივ, მატრიცაა იმ სამყაროსი, რომელიც თავად შექმენი და გიწევს გამოეყო, გაუცხოებულ გარემოში ადაპტირდე და გახდე მექანიზმი, რომელშიც სხვათა მითითებით მოგიწევს ქმედითობა. პოეზია „ქარია“, როგორც ბუნებრივი მოვლენა, რომელიც აქრობს ყოველ ისტორიას და საზრისს იმის დამადასტურებელს, რომ ოდესღაც იყავი ადამიანი, შემქმნელი ტექსტისა, რომელიც აქ და ახლა -აღარ არსებობს.

ტექსტისა და ავტორის დიალოგი

პოეზიის არსისა და სუბიექტის ძიებისას შეუძლებელია ის შინაგანი კავშირი გამოტოვო, რომელიც ორ მთავარ განზომილებას შორის დიალოგს ქმნის, შეთანხმებას სიტყვებისა, რომელსაც აქვს გარკვეული ემოციური თუ განწყობითი, ზოგადი ისტორიისგან დაცლის ფუნქცია - „ავადმყოფობა ეგონათ, ბიჭო, ლექსები ტანზე გამონაყარი!“ „ეს გულის წყლული პოეზიით ვერ მოვიშუშე, ჩემი სხეული სამარეშიც ვერ ჩაიშლება. არავინ მოდის, ყველამ პირი მიბრუნა, ძმაო, სულ აღარავის არ უნდივარ, არც მიკარებენ“. არის პოეტური ფრაზები, სადაც ტექსტსა და ავტორს შორის წყდება ის მსახდვრელ-სახდვრული წყობა, რომელსაც გრამატიკაში ერთობის, შეთანხმების პირობა უდევს. დროისა და ეპოქის ცვლილებამ ადამიანი მორალურად, ფიზიკურად დააუძლურა და მიღმიერი სამყაროს გაქრობას ცდილობდა. დიალოგი არა ორ განსხვავებულ პიროვნებას შორის, არამედ საკუთარ სხეულში არსებული ორეულების თანასაუბრებით ვითარდება. ავადმყოფური სული და ჯერ კიდევ სიცოცხლეშენარჩუნებული სხეული შედის იმ განუსაზღვრელ სივრცეში, სადაც ტექსტი, როგორც სულიერი სხეული, აღარ არსებობს „ ჩემი ლექსები ხეზე შეფრინდნენ, მათი ჟივილი სადღა არ ყრია...“, „ ... თითქმის სარკეში ჩახედვაც მიჭირს, ჩემი თვალები სხვისი მგონია ... ჩემი ცხოვრება უშნოდ მოვლიე, მე ვგავდი სახადს, ჭირს გავრცელებულს.

ვაგადმყოფობდი სულ პოეზიით, მეწოდა გული, მეკვროდა სუნთქვა.; „რა ოხრად გინდა, ყველამ შენზედ ილაპარაკოს, გაქონ, გადიდონ, ყველა ბრიყვი მტლადაც დაგედოს. არ გირჩევიან, ისე ჩუმად გადაიკარგო, რომ შენი ბინა მეეზოვემ ლანძღვით დაკეტოს?“ დიალოგი, რომელსაც ჩვენ პირობითი ნომინაცია მივანიჭეთ, სრულებითაც კარგავს ფორმასა და შინაარსს, რადგან ტექსტში „თვით“ აღარ არსებობს და მხოლოდ ცარიელი სიტყვებია აღბეჭდილი. ვგულისხმობ, ავტორი აღარ ჩანს და მხოლოდ ტექსტში მოქცეული წინადადებები მონოლოგურ ფორმას ინარჩუნებენ - „ლექსები ხეზე შეფრინდნენ“, „სადღა არ ყრია“, „ვაგადმყოფობდი სულ პოეზიით“, „არ გირჩევიან , ისე ჩუმად გადაიკარგო...“

დაფარულად, მაგრამ ტექსტის სრული შინაგანი თანმიმდევრობით, რეციპიენტს, როგორც აღმქმელ სუბიექტს, აუცილებლად გაუჩნდება შეგრძნება, რომ ავტორი თავის მემკვიდრეობისგან დისტანცირდება. მონოლოგიზმი - ეს არის თვითგამოხატვის, თვითრეფლექსისა და თვითგადარჩენის ლიტერატურული ფორმა, სადაც ავტორი თავის თავში იძირება. მას აღარ ჰყავს თანაგამცდელი და თანალმობელი. ის აღწერს ამბებს, რომლებშიც მთავარი მოქმედი და სამოქმედო გმირი თვითონ არის. ლიტერატურული კონტექსტი, რომელიც სოცრეალიზმს ეკუთვნის, წნეხის ქვეშ აქცევს პოეზიას: ამიტომ მიყოლებითი, გრძელ-გრძელი წინადადებები, არანაირი დიალოგი, სიტყვათჩართვა, მიმართვა, შორისდებული, მხოლოდ მონოლოგი, აღწერა მოიტანა სოციალიზმისგან განრიდებამ.

ლიტერატურულ პროცესებს მე-20 საუკუნეში სოცრეალიზმი და საბჭოთა იდეოლოგია უმკაცრესად წნებდა და ცენზურას უწესებდა, მაგრამ პარალელურად არსებობდა მეინსტრიმული პოეტები, რომლებიც, თითქოს, ისე ქმნიდნენ პოეზიას, რომ იდეოლოგიურ განსაზღვრულობას არ ემორჩილებოდნენ, ინარჩუნებდნენ შემართებით იმპულსს, შინაგან მეობას, ამბოხებას და განსხვავდებოდნენ საბჭოთა ავტორებისგან (ანა კალანდაძისგან, მურმან ლებანიძისგან , მუხრან მაჭავარიანისგან ...).

პოეტურ ტექსტებში იგრძნობა ავტორის თვითთრონიაც „მარტოდ მივარდნილს პოეზიის გერი დამარქვეს“. პოეტი არა მხოლოდ ირონიულად განაწყობს საკუთარ თავს, არამედ პაროდირებს, როგორც მსახიობი დრამატულ სცენაში. საკუთრივ, ლიტერატურულ პროცესებში მხატვრულობის თვალსაზრისით შემოსულ ყოველ ფორმასა თუ საშუალებას აქვს თავისი განმსაზღვრელი დატვირთვა, რადგან მთელის ნაწილს წარმოადგენს დაფარული ელემენტები, რომლებიც ერთობაში თხზავენ კონტექსტებს, ფუნდამენტურ აღქმას ისე, როგორც ანტიკურ სამყაროში ხელოვანები ანტაბლემენტს.

2. ავტორის ბიოგრაფია

ავტორის ცხოვრებიდან რამდენიმე ფრაგმენტს მოვიყვან, რათა ნიუანსური დაკვირვებებისთვის პოეტურ აღქმაში მან მეტი სიმყარე შეიძინოს.

ნიკო სამადაშვილი 1905 წელს 19 ივლისს დაიბადა ხიდისთავში. საკმაოდ რთული პრობლემებითა და გაჭირვებით სავსე ისტორიების საბურველში იმყოფებოდა. მის სიცოცხლეში არც ერთი პოეტური ტექსტი არ გამოქვეყნებულა, სულ რამდენიმე ადამიანის დამსახურებაა, რომ ჩვენ შეგვიძლია, მის პოეზიას გავეცნოთ. მიუხედავად ამისა, გალაკტიონ ტაბიძე, გერონტი ქიქოძე, ვახტანგ კოტეტიშვილი და სხვანი მას მნიშვნელოვან ავტორად ასახელებენ. ის ხან რევიზორ-ბუღალტრად, რევიზორ-ექსპერტად, სტილისტად, ხან - მასწავლებლად მუშაობდა. ფილოლოგიის ფაკულტეტზე ჩარიცხული სტუდენტი უნივერსიტეტიდან სიდუხჭირის გამო გარიცხეს. ამის შესახებ მისი ქალიშვილი, მზია სამადაშვილი, წიგნში „რამდენიმე ფრაგმენტი ნიკო სამადაშვილის ცხოვრებისა“ წერს: „საგნების ჩაბარება დაუგვიანდა, რექტორიც შეაწუხა, მაგრამ აღარ აღადგინეს. ნიკო მთელი სიცოცხლე წუხდა და განიცდიდა, რომ უნივერსიტეტის დამთავრება არ ელირსა“ (სამადაშვილი, 2003 :582). თორმეტი წლისამ დაიწყო ლექსებთან ურთიერთობა, თუმცა ერთი სევდიანი ამბავი შემორჩა, რომლის შესახებაც ქალბატონი მზია სამადაშვილი წერს: „თბილისში რომ წამოიყვანეს, თავისი ნაწერები გორელ ნათესავ ქალს მიაბარა, იმან კი ცეცხლში შეუკეთა მიბარებული ქაღალდები, ამასაც მთელი ცხოვრება ნაღვლობდა“ (სამადაშვილი, 2003 :582). არ ერიდებოდა, თავისი დამოკიდებულება გამოეთქვა დამყაყებული სისტემის წინააღმდეგ. ნიკო სამადაშვილი ცხოვრებაში რთული ამბების წინაშე დადგა „1943 წლის 12 იანვარს მამა დააპატიმრეს, იმავე წლის 28 აგვისტოს კი გაასამართლეს, როგორც საზოგადოებისთვის საშიში ელემენტი და ხუთი წლით პატიმრობა მიუსაჯეს“.¹ „საოჯახო არქივში დღესაც ინახება უშიშროების სამინისტროს მიერ გაცემული ცნობა, რომელშიც წერია, რომ „მოქ. ნიკოლოზ მიხეილის ძე სამადაშვილი, დაბადებული 1905 წელს., რომელსაც 1943 წლის 28 აგვისტოს სსრკ შინსახკომის განსაკუთრებული სათათბიროს დადგენილებით, სისხლის სამართლის კოდექსის 58-10 (აგიტაცია ან პროპაგანდა, რომელიც შეიცავს საბჭოთა ხელისუფლების დამხობის მოწოდებას) მუხლის საფუძველზე, მიესაჯა 5 (ხუთი) წლით თავისუფლების აღკვეთა“. (სამადაშვილი, 2003:584). მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ იგი გაათავისუფლეს, მაგრამ გართულდა ცხოვრების პირობები, რასაც მოჰყვა მატერიალური სიმძიმე, შევიწროება. ოთხი წლის შემდეგ ისევ დააპატიმრეს, „ უკვე როგორც ბუღალტერი გაამტყუნეს და ერთი

¹ სამადაშვილი მზია, „მოგონებები მამაზე“, <https://burusi.wordpress.com/2010/01/14/niko-samadashvili-5/>

წელი მიუსაჯეს“ (სამადაშვილი, 2003:584). ბოლოს ჰიპერტონიით დაავადდა, ვერ განიკურნა და ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ, 1963 წლის 1-ლ მაისს, გარდაიცვალა.

მცირედი ამბები გარკვეულწილ დაგვეხმარება, წარმოვიდგინოთ ტექსტების უკან არსებული პოეტის გაუსაძლისი და აუტანელი სამყარო, სად იყო და რისგან სურდა თავის დაღწევა. მისი ქალიშვილი წერს: „მე გაჭირვებაზე არასოდეს მიწუწუნია. ვცდილობდი, გული არ სტკენოდა. მხოლოდ ერთი შემთხვევა იყო ასეთი. ნიკო თავის სამუშაო ოთახში წერდა, მე შევედი და მოკრძალებით მივმართე: - ნიკო, როგორ შეგიძლია ლექსების წერა, როცა პურის ფული არა გვაქვს? მან თავი ასწია, იდაყვით დაეყრდნო მაგიდას, ხელი შუბლთან მიიტანა, შემომხედა, მაგრამ პასუხი არ გამცა. მე ჩამოვჯექი ტახტზე და როცა პასუხი ვერ მივიღე, უკან გამოვტრიალდი, თვითონ შემრცხვა. ასე დამთავრდა ჩემი წუწუნი. ეს იყო პირველი და უკანასკნელი, მას შემდეგ არასოდეს მიცდია, მისთვის მსგავსი შეკითხვით მიმემართა“². პოეტი ცდილობდა, კომუნისტური რეჟიმისგან თავი შორს დაეჭირა, მხოლოდ ნაწერებს ახლო მეგობრებს უკითხავდა და ამით მშვიდად გრძნობდა თავს. „დედამ მიაძმო, ორმოციან წლებში ნიკო კვების სამინისტროში რევიზორ-ექსპერტად მუშაობდა. სამინისტროს მესვეურებმა მწერლებთან და მსახიობებთან მოაწყვეს შეხვედრა. ნიკო სადამოზე მოიწვიეს, მაგრამ არ დასწრებია. მეორე დღეს უფროსმა უსაყვედურა: - კარგი კაცი ხარ, მაგრამ პოეზია და ხელოვნება რომ არ გიყვარს, ეგ ცუდიაო“³. მცირე მოგონებაც კი საკმარისია იმის დასტურად, როგორ დისტანცირდებოდა პოეტი იმ პრიზმისგან, რომელიც დღითი დღე შინაგანად, ადამიანურად, ფიზიკურად თუ სულიერად წვავდა და შლიდა მას. ნიკოს წარწერები სახლიდან მიჰქონდათ, ამის გამო აპატიმრებდნენ, სამსახურსაც აკარგვინებდნენ და ამ პირობებში უწევდა ეცხოვრა, როგორც ადამიანს. „დღე დამაბული ვარ, მხოლოდ ღამე ვარ თავისუფალი, რომ ჩემს ფიქრებს მივეცეო“⁴. რატომ ღამე? მარტივი პასუხი აქვს. ის მხოლოდ მარტოდ მყოფი იყო თავისუფალი ადამიანებისგან, დამანგრეველი სისტემისგან თუ აბსურდული შრომისგან. სწორედ ღამე იქცა სამადაშვილის გამოგონილ სამყაროდ მის პოეტურ ტექსტებში.

² სამადაშვილი მზია, „მოგონებები მამაზე“, <https://burusi.wordpress.com/2010/01/14/niko-samadashvili-5/>

³ სამადაშვილი მზია, „მოგონებები მამაზე“, <https://burusi.wordpress.com/2010/01/14/niko-samadashvili-5/>

⁴ სამადაშვილი მზია, „მოგონებები მამაზე“, <https://burusi.wordpress.com/2010/01/14/niko-samadashvili-5/>

დასკვნა

ვფიქრობ, პოეზიაზე არ შეიძლება ისაუბრო მხოლოდ მშრალი, ცნებითი და ტერმინოლოგიური აპარატით, შეზამისად, ამ მოტივმა განაპირობა ჩემი წერის ენა. მას პოეტური ესენციისგან ვერ დავცლით. ამიტომ ვცადეთ, თეორიულ მსჯელობაში გამოგვეტარებინა მისი პოეტური სული. შემოქმედებისა და ავტორის ბიოგრაფია ასახავს ცხოვრებას საბჭოთა პერიოდში, სადაც განიცდიდა დევნას, შევიწროებას, რომელიც ლატენტური ფორმითა თუ მძიმე ბრალდებით ფსიქოლოგიურ ზეწოლას ახდენდა პოეტზე.

ეს ნაშრომი არ ამოწურავს ნიკო სამადაშვილის სიღრმისეულ კვლევას, ჩვენ ზოგადი შტრიხები მოვნიშნეთ და არა გვაქვს პრეტენზია კონკრეტულობაზე. ვიმედოვნებთ, პოეზიით დაინტერესებულ საზოგადოებას ეს ნაშრომი ინტერესს გაუღრმავებს ნიკო სამადაშვილის შემოქმედების მიმართ.

ბ ი ბ ლ ი ო გ რ ა ფ ი ა :

1. სამადაშვილი, 2003 ; - სამადაშვილი ნ., - „ ფერისცვალება ” , თბილისი;
2. სამადაშვილი მ., (14.01.2010). „მოგონებები მამაზე“ . მოძიებულია 13 აპრილს ,<https://burusi.wordpress.com/2010/01/14/niko-samadashvili-5/>

მითისა და მეტაფორის კვალი/გავლენა თანამედროვეობაში

ნინო ბერიძე

ბსუ-ს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

საბაკალავრო-საგანმანათლებლო პროგრამის

ქართული ფილოლოგიის მესამე კურსი

საკონტაქტო ინფორმაცია:

Gmail: ninoberidze410@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნანა ტრაპაიძე,

პროფესორი

ბათუმი, საქართველო

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია მითისა და მეტაფორის მნიშვნელობა თანამედროვე სამყაროსა და რეალობის გააზრებისთვის; როგორი გავლენა აქვს მითს საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და ცვლილების საკითხში და როგორ ახერხებს თანამედროვეობაში დამკვიდრებას ახლად წარმოქმნილი არქეტიპები, რომლებიც მკვეთრად განსხვავდება ან, პირიქით, იდენტურია ადრე არსებული, კლასიკური არქეტიპისა თუ მითებისა. ნაშრომის მიზანია, გამოიკვეთოს მითო-მეტაფორისა და მითის მნიშვნელობა თანამედროვეობის კონტექსტში.

Abstract

The present paper discusses the importance of myth and metaphor for understanding the modern world and reality; What is the influence of myth in the matter of the formation and change of society and how newly created archetypes, which are sharply different or, on the contrary, identical to the classical archetypes or myths, are able to establish themselves in modern times. The aim of the paper is to highlight the meaning of myth-metaphor and myth in the context of modernity.

შესავალი

როდესაც სამყაროს მითოლოგიურ საწყისში განვიხილავთ, აუცილებელია, აღვნიშნოთ, რომ მითი წარმოადგენს ამავე სამყაროს შესახებ რეალობის განცდის პირველსაწყისს, ცნობიერების იმგვარ ფორმას, რომელშიც მოვლენათა არსი გა-

ნიხილება კოლექტიური არაცნობიერის დონეზე და ადამიანთა გონში წარმოქმნილ საერთო იმპულსებს, წარმოდგენებს, განცდებს მოიცავს.

მითოლოგია საწყისია სამყაროს ყველა ძირითადი საყრდენისა, იქნება ეს - რელიგია, ისტორია, მეცნიერება, ხელოვნება თუ სხვა, რადგან მითი თავისი ბუნებით სინკრეტულია, რაც აძლევს შესაძლებლობას, მოიცვას ყველა დარგი და სისტემა; წინ უძღოდეს მოვლენას ან მოგვევლინოს რეალობის იმ სივრცეშიც კი, სადაც ყველაზე ნაკლებ სავარაუდოა მისი არსებობა.

უძველესი დროიდან კი სამყაროს შეცნობისთვის არსებობს ენა, რომელსაც იტყვს მითი, როგორც საკრალურ-რიტუალური ქმედება (ტრაპაიძე, 2020:104). ამ ქმედების მიზეზად შესაძლოა, განვიხილოთ ამბის თხრობის სურვილი, რომელიც ადამიანს სამყაროს დასაბამიდანვე გაუჩნდა, რადგან იმდროისთვის ამბის თხზვა, შეკრება და შემდგომ სხვისთვის გადაცემა რწმენის, იდეალის, ზებუნებრივი ძალებისადმი მორჩილებას ითხოვდა და ადასტურებდა. შესაბამისად, რწმენის ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზე მითოსი იგივედებოდა რელიგიასთან, მარტივ სისტემასთან, რომელსაც გააჩნდა შესაბამისი ბერკეტი პირველყოფილი მასების მართვისა, თუმცა, არა იმგვარი გაგებით, როგორითაც დღეს მითს თანამედროვე სამყაროსთვის განვიხილავთ, რადგან, ამ შემთხვევისთვის, მითოლოგიას იდეოლოგიის, აზრთა წინასწარი კონტროლის ძალა აქვს, რაზეც უფრო დეტალურად შემდგომში ვიმსჯელებთ.

ძირითადი ნაწილი

მითისა და მეტაფორის ურთიერთმიმართებისთვის

როგორც აღინიშნა, მითმა დღეს იდეოლოგიის ფუნქცია იტვირთა და წარმოადგენს ცნებას, რომლის მიხედვითაც, საზოგადოება საკუთარი თავის შესახებ აქამდე არსებულ წარმოდგენებს, ცნობიერებას ეყრდნობა და არსებულ რეალობას წარსული გამოცდილებით ხსნის, რითაც უკავშირდება კიდევ ყოველი ეპოქის რეალობას.

ფორმის თვალსაზრისით, მითი ფიქსირებულია და კონკრეტულ საგანსა და მოვლენას დროის მოცემულ მონაკვეთში აღწერს, რისთვისაც დღეს მას სჭირდება სამეტყველო დონე, პოეტური მეტყველების საშუალება, საგანთა მხატვრული გამთლიანებით მიღებული ფორმა, რაც მეტაფორის სახით მივიღეთ, რადგანაც ის სამყაროსთან ურთიერთქმედების შედეგებს, ადამიანის არაცნობიერის დონეზე შექმნილ წარმოდგენებს ენობრივ შრეზე ავლენს.

მითი და მეტაფორა ერთმანეთს არქაული წარმოშობითაც უკავშირდება, ორივე მათგანი არქაული აზროვნების ნიმუშია და იმ პირველი განცდის წარ-

მოშობასთან გვაბრუნებს, რომელიც ადამიანებისთვის გარესამყაროში მომხდარ მოვლენათა (მზის ამოსვლა, მთვარის გამოჩენა, მიწისძვრა, ქარი) განცდა - შიში, გაკვირვება და ინტერესი - იწვევდა. დროთა განმავლობაში კი არაკონკრეტულობით, ილუზორულობისა და მუდმივი ქმნადობის იდეით (ქმნადობის, რადგან ყოველი ეპოქა თავად ქმნის ან გარდაქმნის მითებს და უძებნის მას შესაბამის დატვირთვას), მარტივი სტრუქტურით, სასწაულებრივი შინაარსითა და იდეური სიცხადით, მითმა და მეტაფორამ გვიჩვენა რეალობა; ახსნა ინდივიდისა და მოვლენის ურთიერთქმედების მიზეზები და შედეგი, რაც ჩვენთვის დღეს ითარგმნა როგორც არა მარტივ ლოგიკურ იდეებად, არამედ თანამედროვე იდეოლოგიური და პოლიტიკური ნარატივის მამომრავებელ ძალად და საფუძვლად, რომელიც არაერთხელ ქცეულა ეპოქებისა თუ იმპერიების/სახელმწიფოების მიზნის განხორციელების ნაცად ინსტრუმენტად.

მითის მუდმივად არსებობის მიზეზები

მითის შესახებ თანამედროვე ლიტერატურაში მეცნიერთა განსხვავებული მიდგომები ჯერ კიდევ ყალიბდება, თუმცა, დღემდე არ კარგავს ინტერესს გასული საუკუნეების კრიტიკოსთა მოსაზრებები. მეოცე საუკუნის ფრანგი ლიტერატურის კრიტიკოს-თეორეტიკოსის, როლან ბარტის შეხედულებები წარმოჩენილია ნაშრომში „მითოლოგიები“, რომელშიც ავტორი „ამხელს“ მითს თავისი ქვეყნის **საზოგადოების გარკვეული ჯგუფების იდეოლოგიების** საკითხში. მითი, ბარტის აზრით, რადიკალურად განსხვავებული კუთხით განიხილება როგორც იდეოლოგია, არა როგორც მითის კლასიკური მნიშვნელობითა და გაგებით, არამედ ადამიანთა გადაჭარბებული ილუზორულობის შედეგად შექმნილ „ამბავთა“ კრებული, რომელიც ადამიანებს ხელს უშლის რეალობის სწორად აღქმაში, რადგან ისინი მართულნი არიან საზოგადოებაში არსებული საუკუნოვანი არქეტიპებით (Barthes, 1972:42). **მითი**, ბარტისეული გაგებით, გვევლინება **მზა ფორმად ამბის თხრობისთვის**, აზრის გადაცემისთვის. თუმცა, ამის საპირისპიროდ უნდა აღინიშნოს, რომ მითოსი და კოლექტიური წარმოდგენები ლოგიკურობით არ ხასიათდება, არამედ ისინი, მსგავსად რელიგიისა, ემოციური განცდების ნაწილებს წარმოადგენს (მაკარაძე, 2014:3). და რადგანაც მასათა ფსიქოლოგია იმ პრიმიტულობასთან გვაბრუნებს, რასაც ნაკლებად „ესაჭიროება“ რაციონალური მიგნებები, სწორედ მითი იქცა მრავალი ეპოქისა და იმპერიისთვის ადამიანთა მართვისა და მათზე გავლენისთვის ყველაზე ხელსაყრელ ხერხად.

თავის ნაშრომში - „ტრიქსტერი და სიმულაკრი, ოთხი ესეი პოლიტიკურ მითოლოგიაზე“ - ხათუნა თავდგირიძე მითის მარადიული არსებობის, არგაქრობის რამდენიმე მიზეზს ასახელებს (მითის კომპლექსურობა და მულტიფუნქ-

ციურობა, იდეოლოგიურობა, სოციოლოგიურობა, კოსმოგონიურობა და მითი-სავე ფსიქოთერაპიული „დანიშნულება“), რითაც თანამედროვე სამყაროში მი-თის კვლავწარმოების მნიშვნელობა განისაზღვრება. ხ. თავდგირიძისავე განმარ-ტებით, „მითოსურმა აზროვნებამ“ საკაცობრიო კულტურის მთლიან პერსპექტი-ვაში აჩვენა, რომ იგი უწყვეტად განსაზღვრავდა და განსაზღვრავს ჩვენი აზროვ-ნების ფუნდამენტურ სტრუქტურებს“ (თავდგირიძე, 2022:12).

რადგან ჩვენი მიზანიც მითოსური რეალობის გარდასახვისა და მეტაფო-რული აზროვნების თანამედროვეობამდე არსებული გზის წარმოჩენაა, უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ **თანამედროვეობა სამყაროსთან ადამიანის, ინდივიდის გათანაბრების გზებს ეძებს**, ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ სამყაროც მეტაფორიზა-ციას უახლოვდება, ან ყოველთვის აძლიერებს მასთან კავშირს. მაგალითისთვის, სოციალისტური რეჟიმის, იმპერიის შექმნის სურვილით (და არამხოლოდ) მო-ტივირებამ საბჭოთა კავშირს მისცა შესაძლებლობა და მიზანი, შეექმნა სპეციფი-კური *გამომსახველობითი საშუალებები*, რომლითაც მარტივი იქნებოდა რეჟი-მის მიერ როგორც ხალხისადმი ინფორმაციის „მიწოდება“, აგრეთვე, ინდოქტ-რინაციისთვის საჭირო გეგმის შესრულება. თუმცა, ამ დროს საკომუნიკაციო **ენა გარდაიქმნა და ტროპული მეტყველების ფუნქცია მთლიანად იტვირთა საბ-ჭოურმა რეალიზმმა** (ტრაპაიძე, 2020:100).

„საბჭოთა სოციალ-დემოკრატების ახალმა ჰუმანიზმმა შექმნა კოლექტი-ვიზმის მითოლოგია, რომლის აღსაწერი ენა აღარ შეიძლებოდა, ყოფილიყო ტროპი, რადგან კულტურული შინაარსი, კოდები, რომელიც ტროპშია, ესთეტი-კურად შეუსაბამო და, ამდენად, პოლიტიკურად არაკორექტული იქნებოდა ძველ (ტრადიციულ კლასიკურ) და ახალ (საბჭოთა) ესთეტიკას შორის კულტუ-რული დისონანსის გამო.“ (ნანა ტრაპაიძე - „ლიტერატურა ლიტერატურის შესახებ“)

მითები იდეოლოგიებისთვის ანუ თანამედროვე „იმპერიათა“ მითოსური საყრდენი

მითები კვლავაც იქმნება, რაზედაც მიგვანიშნებს იმპერიული მიზნების მქონე სახელმწიფოთა უმრავლესობის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სვლები. ამ-გვარია, მაგალითად, დიქტატორული რეჟიმის მქონე ჩრდ. კორეა (რომელსაც ოფიციალურად *დემოკრატიული რესპუბლიკა* ეწოდება), რომელიც „ჭეშმარიტი სოციალიზმის“ იდეით მოქმედებს და ეყრდნობა უკვდავი ღმერთის, ტაიგუნის, ერთპიროვნული და მუდმივი მმართველობის მითოსს. მსგავსი მითოსი საშუა-ლებას გვაძლევს, ჩრდილოეთ კორეის, მისი მმართველის, კიმ ჩენ ინის რადიკა-ლიზმი და ბრუტალურობა მისსავე მითოსში არსებული იდეალების გავლენად

თუ ბამვად აღვიქვამთ, თუმცა არა - გამართლებისა და ამ ფაქტის რომანტიზებისთვის. მსგავსად ამისა, რუსეთის იმპერია დღემდე ეყრდნობა „მესამე რომის“ იდეას, რომელიც მეთექვსმეტე საუკუნეში ფსკოვის ბერის მიერ მოსკოვის დიდი თავისადმი მიწერილ წერილში გაჟღერდა, რომლის მიხედვითაც, „*ორი რომი დაეცა, მესამე კი დგას, ხოლო მეოთხე არ იქნება*“, რის შემდეგაც რუსეთის იმპერიამ ძალაუფლების გადაბარებისთვის გეზი დასავლეთის მიმართ დაპირისპირებისკენ აიღო, რადგან მიიჩნევა, რომ ამ იმპერიამ ბიზანტიის დაცემის შემდგომ ქრისტიანულ რელიგიაზე დაფუძნებული იდეოლოგიით (რა თქმა უნდა, სრული მოჩვენებითობითა და ფასადურობით) მმართველობის სადავეების აღება საკუთარ თავზე იტვირთა. ამით განისაზღვრება თანამედროვე რუსულ სამყაროში არსებული მოვლენებიც, რომელსაც *მარადიული მმართველის* მითოსის დარად წარმართავს პუტინი, რომლის იდეების გზაც ესქატოლოგიურ მითოსს უახლოვდება და მიმართულია არა აღმავლობა-წინსვლისკენ, არამედ უკუსვლისა და თვითგანადგურებისკენ. მუდმივი იმპერიის, მარადიული მმართველის მითიც ისტორიული ფაქტის (რაც უკვე ნამდვილი და ხილულია) მიხედვით, ყოველთვის განიცდის დაცემას, დეკონსტრუქციას, რადგან მუდმივ იმპერიათა უმრავლესობა (ბაბილონი, ასურეთი, აქემენიდური ირანი, მაკედონიის იმპერია, ოსმალთა იმპერია და ა.შ.) სწორედ მაშინ ქვეითდებოდა, როდესაც „აღმავლობის (რაც აღმავლობად და წარმატებად მსგავს იმპერიათა მიერ მიიჩნევა) ზენიტში“ იმყოფებოდა.

„...დასავლეთში გერმანული ნაციონალ-სოციალისტური იდეოლოგია რჩეულთა ძალაუფლების მითოლოგიას ეფუძნება. მეორე მსოფლიო ომი და რასიზმი ამ მითოლოგიის პოლიტიკური დაფუძნების მცდელობა იყო.“ (*ნანა ტრაპაიძე - „ლიტერატურა ლიტერატურის შესახებ“*)

კომუნისტური რეჟიმის ეპოქაც იმეორებს უძველეს მითს, რომელსაც „მხსნელის“, „რჩეულის“ სტატუსით მოიხსენიებს მირჩა ელიადე. მისი აზრით, კომუნიზმის იდეოლოგიური შემოქმედი, მარქსი, იღებს ესქატოლოგიურ მითს მხსნელის შესახებ, რომლის ტანჯვა-ვაებამ სამყაროს არსებობის მდგომარეობა უნდა შეცვალოს (ელიადე, 2018:21). მარქსის ამგვარი მანევრი ადამიანებზე, ე.წ. უკლასო საზოგადოებაზე მარტივად ახდენდა ზეგავლენას და ამ გზით მათში გაღვივებულ რწმენას თავისდა სასარგებლოდ იყენებდა.

ბველი მეტაფორები თანამედროვე მითონარატივში

„*არაფერი ისე ძალიან არ ჰგავს მითოსურ აზროვნებას, როგორც პოლიტიკური მითოლოგია...*“ (კლოდ ლევი-სტროსი, „*მითების სტრუქტურა*“)

თანამედროვე სამყაროს მითები, ძირითადად, პოლიტიკურ მითებად რეალიზდება და პოლიტიკურ წარმოდგენებს, იდეოლოგიებსა თუ ღირებულებებს

ლინგვისტურ-მხატვრულ გამოვლინებას უძებნის (თავდგირიძე, 2022: 174). მითომეტაფორები კი პოლიტიკურ ველზე წარმოჩნდება და ვიღებთ იმას, რაც რთულ მოვლენებს ადვილად აღქმადს ხდის, მით უფრო მაშინ, როცა მასების ცნობიერებაში მითი გაცილებით მარტივად მკვიდრდება, ვიდრე პოლიტიკური ტერმინებით გადმოცემული აზრი. ხათუნა თავდგირიძე ნაშრომის ერთ-ერთ ქვეთავში განიხილავს თანამედროვე მითომეტაფორებს, რომლებიც ძველ კოსმოგონიურ მითებს უკავშირდება. ამგვარია, მაგალითად, „შემობრუნებული ფარის“ პოლიტიკური მითომეტაფორა, რომელიც შინაარსობრივად ქართულ ხალხურ ანდაზას („*ფარა რომ შემობრუნდება, კოჭლი ცხვარი სათავეში მოექცევა*“) ასახავს, ხოლო მითოლოგიური კუთხით სამყაროს მარადიული წრებრუნვის მითს უკავშირდება.

ამავე პოლიტიკურ მითომეტაფორასთან არის დაკავშირებული „კოჭლი იხვისა“ და „მუქი ცხენის“ იდიომები, რომელთაგან პირველი ძალაუფლებადკარგულ პოლიტიკურ პირს ან ორგანიზაციას ასახავს; იხვს, რომელიც ჩამორჩა გუნდს და ხდება მტაცებელთა სამიზნე. ხოლო მომდევნო იდიომა, „მუქი ცხენი“ როგორც მითოსის, აგრეთვე, ზღაპრის პერსონაჟია, დოღში მონაწილე ყველასთვის შეუმჩნეველი ცხენი, რომელიც თანამედროვე მითომეტაფორულ ნარატივში წარუმატებელი ადამიანის ცხოვრებაში მოულოდნელად შემობრუნებულ ბედთან/წარმატებასთან ასოცირდება (თავდგირიძე, 2022:170).

ინდივიდუალურ გამოცდილებაზე დაკვირვებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ **მითოსური აზროვნება არასოდეს გამქრალა**, რადგან ის თანამედროვე ადამიანის სიზმრებში, ნოსტალგიასა თუ წარმოსახვებში ყოველთვის არსებობს (ელიადე, 2018: 24). მითების გავლენა სოციალურ დონეზე, ადამიანთა რუტინულ ქმედებებში ვლინდება. მირჩა ელიადეს ამ აზრის საილუსტრაციოდ თანამედროვეობაში არსებული და გავრცელებული დღესასწაულები მოჰყავს. ამგვარია ახალი წლის, ბავშვის დაბადების, სახლის მშენებლობის და სხვა მოვლენათა აღნიშვნა, რომლებიც მითოლოგიურ სტრუქტურას ინარჩუნებენ და რომლებშიც ბუნდოვნად ჩანს „აბსოლუტური განახლების“, incipit vita nova (ლათ. **ახალი სიცოცხლის დასაწყისი**) მოთხოვნილება და სამყაროს ახალი ისტორიის დაწყების იმედი (ელიადე, 2018:25).

თანამედროვე სამყაროში მითოლოგიურ სტრუქტურას იმეორებს ქმედებები - კითხვა და სანახაობა (ლიტერატურა, თეატრი, კინო და ა.შ.). ეს არის ადამიანის განმარტოების ორი ძირითადი საშუალება, რომელთაგან პირველი, ადამიანისთვის მითური არქეტიპების გაცოცხლების საშუალებაა, რადგან მითურ გმირთა თავგადასავალს თანამედროვე რომანთა უმრავლესობაშიც ვხვდებით... რაც შეეხება სანახაობის ეფექტს, აქ კონცენტრირებულ დროში დრამატულად მიმ-

დინარეობს მოვლენები, როლებიც სხვადასხვა გზით (მაგ.: კათარსისით, ან დროის სხვა რიტმთან შეერთებით) მაყურებელში ტოვებს კვალს, ახდენს გავლენას, ან სულაც, **ქმნის დროზე ბატონობის შეგრძნებას**, რომელიც ახშობს სიკვდილის შიშის გრძნობასაც, რადგან ჩვენგან გაუკონტროლებელი დროის მდინარეებს სიკვდილისკენ ავტომატურად მივყავართ. თანამედროვე ადამიანის მთავარ მითოსთან დაკავშირებული ქცევის მოდელიც ამგვარად გვესახება.

ასე იქცა ძველი მითოსი მომდევნო ეპოქათა წარმმართველ, ძირითად მაღალად, რასაც, გამოყენების მხრივ, ზემოთქმული ფაქტებიც მოწმობს. თანამედროვე ეპოქაში კი კვლავაც იარსებებს მითი და მეტაფორა, როგორც რეალობის შემნილბავი და, ამავე დროს, საგნის რეალური სახის/ვითარების *გამცხადებელი* საშუალება, რომლის გამოყენებასაც „დანიშნულებისამებრ“ ამჟამინდელი ეპოქაც შეძლებს.

დასკვნა

მითისა და მეტაფორის არსთან ერთად, განვიხილეთ მათი თანამედროვე სამყაროში არსებობის შესაძლებლობები, გათვალისწინებით იმ მაგალითებისა, რომლებიც კლასიკური მითების იერსახით გვაკავშირებს ჩვენსავე ეპოქასთან. აღინიშნა ისიც, თუ რა შინაარსით გვეძლევა ძველი მითები, რა გავლენა აქვს ჩვენამდე მოღწეულ მითებსა და მეტაფორებს თანამედროვეობაზე, როგორ რეალიზდა ძველი მითები, იდიომები და მეტაფორები თანამედროვე პოლიტიკურ ნარატივში და რა დატვირთვა შეიძინა ამ მხრივ მითომეტაფორულმა აზროვნებამ თანამედროვე პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ სივრცეში.

აგრეთვე, შევეცადეთ, სხვადასხვა ნაშრომზე დაყრდნობით, განგვესაზღვრა ის მიზეზები, რომლებიც მითებს აძლევს შორეულ და რადიკალურად განსხვავებულ ეპოქაში კვლავწარმოების, არსებობის საშუალებას. მათი ჩვენამდე მოღწევის გზები კი სხვადასხვა თანამედროვე და გასული ხანის მითომეტაფორებზე დაყრდნობით განვმარტეთ.

ბიბლიოგრაფია

1. ელიადე მირჩა, „მითები, სიზმრები და მისტერიები“, გამომც. „ალეფი“, მთარგმნ. მზია გომელაური, თბ., 2018;
2. თავდგირიძე ხათუნა, „ტრიქსტერი და სიმულაკრი, ოთხი ესეი პოლიტიკურ მითოლოგიაზე“, გამომც. „ალეფი“, თბ., 2022;
3. ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია, ტომი II, ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბ., 2010;

4. მაკარაძე ელგუჯა, „მითი, რიტუალი, სიმბოლო არქაულ კულტურაში“, ბათუმი, 2014;
5. ტრაპაძე ნანა, „ლიტერატურა ლიტერატურის შესახებ“, გამომც. „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2020;
6. Barthes, Roland, „Mythologies“, Translated by Annette Lavers. Publisher: Farrar, Straus and Giroux, 1972;

ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი კორონავირუსის პერიოდში

ნიკა ფარტენაძე,

ბსუ-ს იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის, სამართალმცოდნეობის მე-2 კურსის სტუდენტი

ელ. ფოსტა: nikap147@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **სოლომონ მენაბდიშვილი**,
პროფესორი

აბსტრაქტი

ქვემოთ მოცემულ ნაშრომში განხილულია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი კორონავირუსის პერიოდში. აღწერილი იქნება შეცვლილი გარემოებების არსი და მისი მნიშვნელობა, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოყოფენ ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების კონცეფციებს. მეცნიერთა დასკვნებში ნათლად ჩანს აზრთა სხვადასხვაობა, შესაბამისად, ამ ტერმინთა დეტალური ანალიზი ნათლად დაგვანახებს მათ შორის არსებულ განსხვავებებს და პრობლემის გადაჭრის გზებს. ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს ფორსმაჟორი და შესრულების გართულება, რადგან სამართლებრივი შედეგი ორივეს განსხვავებული აქვს. ქვემოთ განხილული სასამართლო გადაწყვეტილებების ფონზე ნათლად ჩანს, თუ რას ანიჭებს უზენაესი სასამართლო პრიორიტეტს და როგორ უნდა იყოს დაცული მეორე მხარის ინტერესები. სასამართლო გადაწყვეტილებებზე დაყრდნობით და იურიდიული ლიტერატურის დახმარებით, ქვემოთ განხილული იქნება ყველა ის საკითხი, რომელიც შეცვლილ გარემოებებს შეესაბამება.

საკვანძო სიტყვები: ხელშეკრულება, ფორსმაჟორი, შესრულების გართულება, კორონავირუსი

Abstract

The following paper discusses the adaptation of the contract to the changed circumstances during the coronavirus period. The essence of the changed circumstances and its meaning will be described, in the legal literature the concepts of force majeure and

complication of performance are distinguished. Differences of opinion are clearly visible in the conclusions of scientists, therefore, a detailed analysis of these terms will clearly show us the differences between them and the ways to solve the problem. Force majeure and complicity of performance should be distinguished from each other, because both have different legal consequences. In the background of the court decisions discussed below, it is clear what the Supreme Court gives priority and how the interests of the other party should be protected. Based on court decisions and with the help of legal literature, all the issues that correspond to the changed circumstances will be discussed below.

Key words: contract, force majeure, complication of execution, coronavirus

შესავალი

დღევანდელი საზოგადოებრივი ურთიერთობების რეგულირება ქვეყნის მოსახლეობის ფორმირების, ეკონომიკური სტაბილურობისა და განვითარების-კენ წინსვლის მთავარი საწინდარია. ამ კუთხით უმნიშვნელოვანეს ადგილს სახელშეკრულებო სამართალი იკავებს, რომლის ძალითაც, მხარეებს გააჩნიათ უფლებები და ვალდებულებები ერთმანეთის მიმართ და „მისი მონაწილეთა ურთიერთობა თანასწორუფლებიანობაზეა დაფუძნებული“. ამავდროულად, ქვეყანაში არსებული მდგომარეობა გავლენას ახდენს ხელშეკრულებებზე და ზოგ შემთხვევაში იძულებულს ხდის მხარეებს, ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს. სწორედ ამ ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმების გამართულობა და მოქნილობა სამოქალაქო ბრუნვისა და კერძო ურთიერთობების სტაბილურობის საფუძველია.¹

მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულება კეთილსინდისიერებისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპს ეფუძნება. ასევე, ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი - *pacta sunt servanda* (ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს ისე, როგორც მხარეები შეთანხმდნენ)² მთავარი მამოძრავებელი ღერძია ხელშეკრულებაში, თუმცა თუკი მოხდა ისე, რომ შეცვლილმა გარემოებებმა არსებითად იმოქმედა ხელშეკრულებაზე და ამან ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევა გამოიწვია, „ნდობისა და კეთილსინდისიერების მოთხოვნათა გათვალისწინებით, შესაძლოა, გამართლებული იყოს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი

¹ ნათია ჩიტაშვილი, „შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე“, 2014, გვ. 13

² ლადო ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019, გვ. 616.

გარემოებებისადმი³, ხოლო თუკი მისადაგება ვერ ხერხდება, მაშინ მისი შეწყვეტა გარდაუვალია.

სახელშეკრულებო ურთიერთობებში გარემოებათა ცვლილება თანმდევი მოვლენაა, ერთგვარი რისკიცაა. თუკი ხელშეკრულების ურღვევობის პრინციპს გავყვებით, უდავოა, რომ ეს ძირს გამოუთხრის სახელშეკრულებო ურთიერთობის სტაბილურობას და ამან შეიძლება საფრთხე შეუქმნას სხვა უნივერსალურ პრინციპებს, მაგ., თანასწორუფლებიანობას, სამართლიანობასა და კეთილსინდისიერებას. შესაბამისად, ნებისმიერ დროს არის შესაძლებელი, რომ მხარეებს შორის დადებული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულება ვერ შესრულდეს შეცვლილი გარემოებების გამო.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია, ვიმსჯელოთ, რომ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილ გარემოებებზე მჭიდროდ უკავშირდება ვალდებულების შესრულებას. ვალდებულებითი სამართლის მთავარი მიზანი დათქმული ვალდებულების შესრულებაა უპირობოდ, შესაბამისად, შეცვლილ გარემოებებს ხელშეკრულებით დათქმულ ვალდებულებაზე არანაირი ზეგავლენა არ აქვს. თვით საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში გვაქვს მოცემული ფრაზა: „კრედიტორს შეუძლია, მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება“.⁴ შესაბამისად, შეცვლილი გარემოებები და ვალდებულების შესრულება ერთმანეთთან ახლო ბმაშია და მათი დეტალური განხილვა კიდევ უფრო დაგვანახებს მათ შორის წარმოშობილ პრობლემებს.

ეს საკითხი განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს „კოვიდ პანდემიის“ პერიოდში, რადგან შეცვლილი გარემოებები, ვალდებულების შესრულება და მის ირგვლივ არსებული პრობლემები კიდევ უფრო პრობლემატური გახდა. სახელმწიფოს მხრიდან შეზღუდვების დაწესებამ არსებითად იმოქმედა ქვეყნის ეკონომიკაზე და განსაკუთრებით - კერძო ბიზნესზე. შესაბამისად, ძალიან გაჭირდა ვალდებულებების შესრულება, უფრო ზუსტად კი - ფულადი ვალდებულებების შესრულება. ამრიგად, შეცვლილი გარემოებების დეტალური ანალიზი და მისი სინთეზი ვალდებულების შეუსრულებლობასთან საჭიროებს აღწერას. იურიდიულ ლიტერატურაში მეცნიერების აზრი ზოგ შემთხვევაში ერთმანეთს არ ემთხვევა და აქტიური კამათიც აქვთ ამა თუ იმ საკითხზე, ამიტომ საჭიროა,

³ ლადო ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019.

⁴ ლადო ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019, გვ. 581 - მუხლი 394. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა ვალდებულების დარღვევისას 1. მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევისას კრედიტორს შეუძლია, მოითხოვოს ამით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება. ეს წესი არ მოქმედებს მაშინ, როცა მოვალეს არ ეკისრება პასუხისმგებლობა ვალდებულების დარღვევისთვის.

დეტალურად განხილული იყოს ყველა ასპექტი და დავინახოთ შეცვლილი გარემოებების და ვალდებულების მიმართ მიღებული სამართლებრივი შედეგები.

ფორსმაჟორისა და ვალდებულების გართულების ძირითადი ასპექტები

ხელშეკრულება არის მხარეებს შორის თავისუფლად დადებული შეთანხმება, რომელსაც კანონის ძალა გააჩნია. შესაბამისად, მხარეებისთვის უპირველესი მიზანი უნდა იყოს ამ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 361-ე მუხლის მეორე ნაწილის მიხედვით, „ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას“.⁵ ერთი შეხედვით ხელშეკრულების მარტივი პრინციპი - *pacta sunt servanda* (ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს ისე, როგორც შეთანხმდნენ) მაინც წარმოშობს გარკვეულ პრობლემას მხარეებს შორის. განსაკუთრებით კი კოვიდ პანდემიის პირობებში, რადგან, როგორც მოგეხსენებათ, გლობალური პანდემიის გამო უამრავ ბიზნესს მიაღდა ზიანი, რის შედეგადაც ზოგ შემთხვევაში ვალდებულების შესრულებასთან დაკავშირებით წარმოიშვა დავები მხარეებს შორის.

მართალია, ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს ისე, როგორც მხარეები თავიდანვე შეთანხმდნენ, მაგრამ არავინაა დაზღვეული გარემოებების იმგვარი ცვლილებით, რომ შესაძლოა, მეორე მხარეს მძიმე ტვირთად დააწვეს და შეუძლებელს ხდიდეს, ვალდებულება შეასრულოს. აქვე ისიც აღსანიშნავია, რომ შეუძლებელი ვალდებულების არშესრულება ვადაგადაცილებულად არ ითვლება.⁶ რაც შეეხება გარემოებების ცვლილებას, თუ რამდენად არსებითია შეცვლილი გარემოებები, რომელმაც ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოიწვია, იურიდიულ ლიტერატურაში გამოყოფენ ფორსმაჟორისა და ვალდებულების გართულების კონცეფციებს. „შესრულების გართულება არსებობს მაშინ, როდესაც ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებული გარემოებების გავლენით ვალდებულების აღსრულება მოულოდნელად არაგონივრულად მძიმე ტვირთს აკისრებს მოვალეს. შესრულების გართულება გულისხმობს ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულების უკიდურეს დამძიმებას, რომელიც ობიექტურად არ გამორიცხავს შესრულების შესაძლებლობას და რომლის პირობებშიც მხარეთა ინტერესების უპირველესი სამართლებრივი დაცვის საშუალება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგე-

⁵ ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2019, გვ. 354.

⁶ ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2019, გვ. 637.

ბაა. ფორსმაჟორი (შესრულების არ ბრალეული შეუძლებლობა) კი განსხვავებული სამართლებრივი წინაპირობებით წარმოიშობა, რომელიც თანმდევ შედეგად შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას მოიპოვებს“.⁷ ფორსმაჟორის სამართლებრივი ანალიზიდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს ის ნიშნები, რის შედეგადაც შესაძლებელია, მხარეს არ დაეკისროს პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისთვის - თუკი შეუსრულებლობა გამოიწვია ბუნებრივმა მოვლენამ, რომლის წარმოდგენაც მხარეს არ შეეძლო, ასევე, არ შეეძლო, რომ ეს მოვლენები თავიდან აეცილებინა ან დაეძლია და მისი კონტროლის მიღმა არსებულმა მოვლენებმა გამოიწვია ვალდებულების შეუსრულებლობა. შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგი კი მდგომარეობს იმაში, რომ მხარეები მაქსიმალურად უნდა ეცადონ, მოლაპარაკების საფუძველზე, ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს. თუ ეს არ ხერხდება, მაშინ სასამართლოს გზით უნდა მოხერხდეს ხელშეკრულების ადაპტაციის ან შეწყვეტის მოთხოვნა. ლოგიკურია, რომ სასამართლომ უნდა იხელმძღვანელოს არსებული ფაქტებით და მხედველობაში უნდა მიიღოს ის გარემოებები, რომლის გამოც მხარეს შეეზღუდა ვალდებულების შესრულება. აქვე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილ გარემოებებზე არ გულისხმობს მხარეთა თავდაპირველი ნებისგან გადახვევას და უშუალოდ ახალი ვალდებულების დაკისრებას, პირიქით, მისადაგებით ხდება თავდაპირველი ნამდვილი ნების დადგენა და განსაზღვრა ახალი გარემოებებით. როდესაც ხდება ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, შესაძლებელია, მხარეებს დაეკისროს არათანაზომიერი გადასახადი, რაც ბუნებრივად წარმოშობს უსამართლობის განცდას. შესაბამისად, უნდა მოხდეს ფასების დაბალანსება და მოდიფიცირება. შეცვლილი გარემოებები იმ დონემდე ართულებს ვალდებულების შესრულებას, რომ მხარეს არ შეიძლება, მოეთხოვოს მისი შესრულება, რადგანაც ეს „ეწინააღმდეგება სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ სიკეთეთა სამართლიანი (ეკვივალენტური) გაცვლისა და კეთილსინდისიერების მოთხოვნებს, აღნიშნული კი, შეიძლება განპირობებული იყოს, როგორც შესრულების ღირებულების გაზრდით, ისე მისი შემცირებით“.⁸ ამრიგად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მხოლოდ ფორსმაჟორის არსებობის პირობებში ხდება, იმ შემთხვევაში, თუკი მხარე ზემოთ ნახსენები ნიშნებიდან რომელიმეს დაამტკიცებს ან დაასაბუთებს სასამართლოს წინაშე.

⁷ ნათია ჩიტაშვილი, „შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე“, 2014, გვ. 16.

⁸ ნათია ჩიტაშვილი, „შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე“, 2014.

უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა კორონავირუსის პერიოდში

საქართველოს უზენაეს სასამართლოს, კორონა ვირუსის პერიოდში არაერთი გადაწყვეტილება აქვს მიღებული შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებით. უმეტეს შემთხვევაში ფულადი ვალდებულებისგან გათავისუფლება იყო მთავარი მოთხოვნა იმ მიზეზით, რომ კორონა ვირუსმა მძიმე ეკონომიკური ზიანი მიაყენა მათ. ამ კუთხით აღსანიშნავია ის საკითხი, რომ ვალდებულება, განსაკუთრებით კი ფულადი ვალდებულება, უნდა შესრულდეს აუცილებლად – „როგორც ყველაზე მკაცრი გვაროვნული ვალდებულება, ფულადი ვალდებულება ყოველთვის უნდა შესრულდეს“ (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2019 :639). ის ფაქტი, რომ მოვალეს არ გააჩნია ფული, ეს არ ათავისუფლებს მას ვალდებულების შესრულებისგან, მიუხედავად მისი არქონის წარმოშობის მიზეზისა.⁹ გამონაკლისი დაიშვება ვალუტის კონვერტაციასა და მიმოქცევასთან დაკავშირებული შეზღუდვების არსებობისას ან სახელმწიფოს მიერ დაწესებული საქმიანობის აკრძალვისას. აქვე გამოსაკვეთია ის ფაქტიც და შეგვიძლია, უზენაეს სასამართლოსაც დავეყრდნოთ, რომ შესაძლებელია ფული როგორც მატერიალური ნივთი, ადამიანს არ ჰქონდეს. თუმცა მის საკუთრებაში არსებული ქონება (უძრავი ან მოძრავი) შესაძლოა, ქმნიდეს ვარაუდს, რომ შესაძლებელია ამ ქონების გარდაქმნა მატერიალურ ფულად და შემდგომში ამ თანხით ვალდებულების შესრულება. შესაბამისად, იქ, სადაც ვალდებულების შესრულება ხდება ფულით, მხარისგან დამოუკიდებელმა მოვლენებმა შესაძლებელია, გამოიწვიოს არსებითი გარემოებების ცვლილება. სწორედ ამიტომ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი გვაძლევს საშუალებას, ეს პრობლემა აღმოიფხვრას, ანუ მხარეებმა ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს.

ხელშეკრულების მისადაგებას შეცვლილ გარემოებებზე აქვს წინაპირობები, ესენია: 1) ხელშეკრულების დადების შემდეგ შეიცვალა გარკვეული გარემოებები (ობიექტური საფუძველი - საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 398-ე მუხლის I ნაწილი) ან ერთობლივი წარმოდგენები არასწორი აღმოჩნდა (სუბიექტური საფუძველი - სამოქალაქო კოდექსის 398 მუხლის II ნაწილი); 2) ეს გარემოებები ან წარმოდგენები იქცა ხელშეკრულების საფუძვლად; 3) გარემოებათა ცვლილება იყო მოულოდნელი; 4) ცვლილებათა გათვალისწინების შემთხვევაში მხარეები არ დადებდნენ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ ხელშეკრულებას სხვა შინაარსით; 5) ცვლილება იმდენად არსებითია, რომ ერთ-ერთ მხარეს არ შეიძლება ვალ-

⁹ სასამართლო გადაწყვეტილება, 2024 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1>

დებულების უცვლელად შესრულება ან ხელშეკრულებაში დარჩენა მოეთხოვოს.¹⁰

უზენაესი სასამართლო აქტიურად მსჯელობდა კოვიდ პანდემიის პირობებში ხელშეკრულებით შესასრულებელი ვალდებულებების გართულების თაობაზე. საინტერესოა მათი მსჯელობა იმ კუთხით, რომ პანდემიის არსებობა თავისთავად არ გულისხმობს ყველა დადებული ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებისაგან გათავისუფლებას ან კიდევ შეცვლილ გარემოებებზე მითითებას ფორსმაჟორული სიტუაციის გამო. სასამართლო განმარტავს, რომ ვალდებულება პირმა შესაბამისი მტკიცებულებების წარმოდგენით უნდა დაადასტუროს, რომ პანდემიისა და სახელმწიფოს მხრიდან დაწესებული შეზღუდვების შედეგები მასზე უარყოფითად აისახა და აღნიშნული გარემოებები პირდაპირ კავშირშია მოვალის მიერ შესასრულებელ ვალდებულებასთან. განხილულ გადაწყვეტილებები ცხადყოფს, რომ მოვალეებს არ წარუდგენიათ შესაბამისი მტკიცებულებები, თუ რატომ შეიძლება, გათავისუფლდეს ვალდებულებისაგან ის და რატომ ვერ შეასრულებს ნაკისრ პირობას. შესაბამისად, ყველა შემთხვევაში სასამართლომ იმსჯელა და მიიღო გადაწყვეტილება, რომ კორონავირუსი არსებითად არ მოქმედებს ვალდებულების შესრულებაზე და მხარეები ვალდებულნი არიან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობები შეასრულონ ჯეროვნად და კეთილსინდისიერად.

დასკვნა

ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი არის თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვისთვის დამახასიათებელი მოვლენა. ამავდროულად, ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება უნდა შესრულდეს „ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას.“¹¹ შესაბამისად, თუკი ვერ ხერხდება პირვანდელი ვალდებულების შესრულება არსებითი გარემოებების გამო, შესაძლებელია, რომ სანამ მხარეები ინტერესს დაკარგავენ, მანამდე მოხდეს ხელშეკრულების მისადაგება ამ ახალი გარემოებებისადმი. თუმცა შეცვლილი გარემოებები ყოველთვის არ გულისხმობს 398-ე მუხლის ნორმების გამოყენებას, რაც ნათლად ჩანს კორონავირუსის პერიოდში არსებულ სასამართლო გადაწყვეტილებებში. ფულადი ვალდებულება არის როგორც ყველაზე მკაცრი გვაროვნული ვალდებულება, რომლის შესრულებაც ნებისმიერი მხარისთვის

¹⁰ სასამართლო გადაწყვეტილება, 2024 <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1>

¹¹ ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი 2019, გვ. 354

სავალდებულოა. მიზეზი - „ფული არ მაქვს“ არ ათავისუფლებს მოვალეს ვალდებულებისგან, ნებისმიერი სახის ქონება რაც მის საკუთრებაშია, შესაძლოა, ფულად იქცეს და ვალდებულება ისე შესრულდეს. აქედან გამომდინარე, სასამართლოში მოვალე მხარეს უწევს იმის დამტკიცება, რომ პირობებმა, რომელიც შეიცვალა (ამ შემთხვევაში საუბარია კორონა ვირუსზე), გამოიწვია მისი ეკონომიკური ზიანი იმდაგვარად, რომ შეუძლებელი ხდებოდა ვალის გადახდა. თუმცა სასამართლო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ არანაირი საფუძველი არ არსებობს ვალდებულების შესრულების პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებისთვის. საბოლოოდ კი უნდა ითქვას, რომ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი აუცილებელია კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, თუმცა ყველა შეცვლილი გარემოების გამო ხელშეკრულებას ვერ მივუსადაგებთ ახალ ცვლილებებს, ამის ნათელი ფაქტი სწორედ გლობალური პანდემია იყო, რომლის დროსაც ხელშეკრულების მისადაგება გამართლებული არ იყო. ხელშეკრულება არ მოიაზრებს რომელიმე მხარის უპირატეს მდგომარეობაში ჩაყენებას, ამიტომ მხარეები მაქსიმალურად უნდა შეეცადონ, თანასწორუფლებიანობა დაიცვან და მათი ინტერესებით მეორე მხარე არ დააზიანონ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჩიტაშვილი ნათია, (2014). „შეცვლილი გარემოებების გავლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე“. მოძიებულია 8 მაისი, 2024.
2. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/disertaciebi_samartali/natia_chitashvili.pdf
3. უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება. (2024). საქმე „№ას-1383-2023“. მოძიებულია 8 მაისი, 2024.
4. <https://www.supremecourt.ge/ka/fullcase/72144/1>
5. ჭანტურია ლადო. (2019). „სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი“. მოძიებულია 10 მაისი, 2024.
6. https://lawlibrary.info/ge/books/giz2019-ge-civil_code_comm_III_book.pdf

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები, როგორც საქართველოს ევროინტეგრაციის ქვაკუთხედი

ანრი თედორაძე

იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სპეციალობა - სამართალმცოდნეობა

საფეხური - ბაკალავრიატი

საკონტაქტო ინფორმაცია

ელ-ფოსტა: anri.tedoradze22@gmail.com

ტელეფონი. - 555 25 92 11

აკადემიური ხელმძღვანელი - გიგა ფარტენაძე

ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

სამეცნიერო ნაშრომის შექმნის დროს მნიშვნელოვანია განსახილველი საკითხის აქტუალობა და პრიორიტეტულობა, სწორედ აღნიშნული გახდა განმაპირობებელი იმისა, რამაც გადამაწყვეტინა წინამდებარე თემის არჩევა. საქართველო ოცდაათწლიანი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის პერიოდში ევროპასთან ასე ახლოს არასოდეს ყოფილა, ამას მოწმობს მრავალი პოლიტიკური და სამართლებრივი პროცესი, ყველაზე გამოკვეთილად კი ეს გამოვლინდა 2023 წელს 8 ნოემბერს, როდესაც, საქართველომ ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსი მიიღო, ამან ერთიორად გაზარდა საქართველოსკენ მომართული ყურადღება, ამ ყურადღების ეპიცენტრი კი იქნება 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები, რითაც საკანონმდებლო ორგანოს არჩევამ და ჩასატარებელმა არჩევნებმა თავისი სიტყვა უნდა თქვას ევროინტეგრაციისკენ მიმავალ გზაზე.

წინამდებარე ნაშრომში განხილული იქნება, დემოკრატიული და დასავლური ღირებულებების სახელმწიფოში დემოკრატიულობის გამოვლინების პირველი და მთავარი ფორმა **არჩევნები**, რომლის დანიშნულება და შედეგია საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენლობითი ორგანოებისა და საჯარო ხელისუფლების თანამდებობის პირთა არჩევა. არჩევნები და მასთან დაკავშირებული საკითხები საქართველოსთვის აქტუალობას არ კარგავს, შესაბამისად, წინამდებარე თემის აქტუალობა ამკუთხითაც თვალშისაცემია.

ნაშრომში, ასევე, ყურადღება დაეთმო 2022 წლის 17 ივნისს ევროკავშირის მიერ საქართველოსთვის განსაზღვრულ 12 პრიორიტეტს, ამ ვალდებულებების შესრულების ხარისხსა და დონეს, აღნიშნული საკითხის განხილვა კი პირდაპირ

მიმართულია ნაშრომის მთავარ თემასთან, რამეთუ ზემოთ ნახსენები 12 რეკომენდაციის შესრულება აუცილებელი წინაპირობა იყო კანდიდატის სტატუსის მოპოვებისა, 8 ნოემბერს გამოქვეყნებული ევროკომისიის ანგარიშის მიხედვით კი, თორმეტიდან მხოლოდ სამი პრიორიტეტული ამოცანა ჩაითვალა სრულად შესრულებულად, აქედან გამომდინარე, ევროინტეგრაციისკენ მიმავალ გზაზე, არა მარტო საპარლამენტო არჩევნებზე უნდა გამახვილდეს ყურადღება, არამედ სხვა საკითხებთან ერთად ყურადღება უნდა მიექცეს ზემოთ ნახსენებ 12 რეკომენდაციასაც.

აგრეთვე, წინამდებარე ნაშრომის ერთ-ერთი და მთავარი მიზანია, დაეხმაროს მკითხველს, როგორც საქართველოს მოქალაქეს და ამომრჩეველს 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნების და ზოგადად არჩევნების მნიშვნელობის გაცნობიერებასა და გაანალიზებაში, რაც გახდება მისი, როგორც მოქალაქის სამოქალაქო პასიხისმგებლობის განვითარების წინაპირობა, აღნიშნული კი სახელმწიფოს განვითარებაზე აისახება.

Abstract

At the time of creating a scientific paper, the relevance and priority of the discussed issue is important, it was this that became the determinant of what made me decide to choose the present topic. Georgia has never been so close to Europe during its 30-year state independence, this is evidenced by a number of political and legal processes, and this was most clearly demonstrated on November 8, 2023, when Georgia received the status of a candidate for the European Union. The parliamentary elections of 2024, the election of the legislative body and the elections to be held should have their say on the road to European integration.

The present paper will discuss the first and main form of manifestation of democracy in the state of democratic and western values, elections, the purpose and result of which is the election of representative bodies of public authorities and officials of public authorities. Arshebi and related issues do not lose their relevance for Georgia, therefore, the relevance of the present topic is striking from this point of view as well.

The paper will also pay attention to the 12 priorities defined by the European Union for Georgia on June 17, 2022, the quality and level of fulfillment of these obligations, and the discussion of the mentioned issue is directly related to the main topic of the paper, because the implementation of the above-mentioned 12 recommendations was a necessary prerequisite for obtaining candidate status, according to the European Commission report published on November 8., and only three of the twelve priority

tasks were considered fully completed, therefore, on the way to European integration, attention should be paid not only to the parliamentary elections, but also to the 12 recommendations mentioned above, among other issues.

Also, one of the main goals of this work is to help the reader, as a citizen and voter of Georgia, to understand and analyze the significance of the 2024 parliamentary elections and elections in general, which will become a prerequisite for the development of his civic responsibility as a citizen, and this will affect the development of the state.

არჩევნები და მისი ღირებულებები

განვითარებულ სახელმწიფოთა ჩამონათვალში არჩევნები დემოკრატიის მთავარი გამოვლინება გახლავთ, რომლის სამართლიანად ჩატარებაზე დგას ამა თუ იმ სახელმწიფოს შემდგომი განვითარების გზა, ამასთანავე, ყოველი არჩევნები ეროვნული სუვერენიტეტის არსებობის შემთხვევაში პერიოდულ და თავისუფალ არჩევნებში გამოხატულ ხალხის ნებას უნდა ეფუძნებოდეს, აღნიშნული გამოიხატება არჩევნების ჩატარების ძირითად პრინციპებში, რომლებიც საერთაშორისო წყაროებიდან იღებს და რომელიც გაზიარებული აქვს ქართველ კანონმდებელს¹:

- საყოველთაო და თანაბარი საარჩევნო უფლება (აქტიური საარჩევნო უფლება);
- ქვეყნის მართვაში მონაწილეობის უფლება პირდაპირი ან თავისუფალი არჩევნების შედეგად არჩეული წარმომადგენლების მეშვეობით (პასიური საარჩევნო უფლება);
- არჩევნების ფარულობა
- ნების თავისუფალი გამოვლენა
- ქვეყნის მოქალაქეთა უფლება - შეცვალონ მმართველობის ფორმა კონსტიტუციური პროცედურების საშუალებით

საქართველოს კონსტიტუციის მე-3 მუხლის მიხედვით, სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროა ხალხი, შესაბამისად, ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორც არჩევნებია, უნდა ჩატარდეს კანონისა და საარჩევნო პრინციპების სრული დაცვით, სწორედ ზემოთ მოცემულ პრინციპებს უნდა ეფუძნებოდეს თითოეული არჩევნების ჩატარება, რის შედეგადაც მოსახლეობას მიეცემა შესაძლებლობა, თავისუფლად გამოხატოს თავისი ნება და საკუთარი თავი და ქვეყანა მიანდოს მათთვის პრიორიტეტულ საარჩევნო სუბიექტს.

¹ საქართველოს საარჩევნო კოდექსი, მუხლი 3

ამავე დროს კრიტიკულად მნიშველოვანია არჩევნებში აქტიური საარჩევნო უფლების მქონე მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მონაწილეობაც, რადგან საბოლოო შედეგი მაღალი ლეგიტიმურობით იყოს გამოხატული, თუ მოსახლეობის მონაწილეობა არ იქნება მაღალი არჩევნების საბოლოო შედეგი, შესაძლოა, არ იყოს საზოგადოების ყველა წევრზე მორგებული, შესაბამისად, ეს რომ თავიდან ავიცილოთ არა მარტო არჩევნების ჩამტარებელ ორგანოებს, არამედ მოსახლეობასაც მართებს, საკითხს ყურადღებით მოეკიდოს, ძველად საბერძნეთში ადამიანს, რომელიც არჩევნებში არ მიდიოდა, „იდიოტს“ უწოდებდნენ. არჩევნები ყველაფერს ვერ შეცვლის, მაგრამ მის გარეშე არაფერი შეიცვლება. სამართლიანი არჩევნების მთავარი მნიშველობაც სწორედ ისაა, რომ ის პირველი და მნიშველობიანი ნაბიჯია დემოკრატიული განვითარების პროცესში². უნდა ითქვას, რომ მოსახლეობის არჩევნებში მონაწილეობის კუთხით საქართველოს არცთუ ისე სახარბიელო შედეგები აქვს, რაზეც ყურადღებას ნაშრომის შემდეგ თავებში გავამახვილებ.

არჩევნები და საქართველო

არჩევნებისა და დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორია XX საუკუნიდან იწყება, 1919 წლის 14, 15 და 16 თებერვალს გაიმართა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების არჩევნები, უნდა ითქვას, რომ იმდროინდელი პოლიტიკური ამინდის ფონზე გამართული არჩევნები საკმაოდ მაღალი დემოკრატიულობის ხარისხით გამოირჩეოდა, მაშინდელი არჩევნების ჩატარებაზე პასუხისმგებელი ორგანო გახლდათ საქართველოს დამფუძნებელი კრების ცენტრალური საპარლამენტო საარჩევნო კომისია. გამართულ არჩევნებში გაიმარჯვა საქართველოს სოციალურ-დემოკრატიულმა პარტიამ ხმების 81,5%-ით.

მას შემდეგ ბევრი დრო გავიდა. საქართველოს ისევ რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში უწევს საკუთარი ვექტორის განსაზღვრა, რაშიც არჩევნებმა თავისი ლომის წვლილი უნდა დადოს. 1919 წელს გამართული არჩევნების შემდეგ ქვეყანას ბევრი არჩევნების ჩატარება მოუწია, მიზანშეწონილად მიმაჩნია, ყურადღება გავამახვილო ბოლო დროს ჩატარებულ 2018 წლის საპრეზიდენტო და 2020 საპარლამენტო არჩევნებზე, რითიც გამოვკვეთ ბოლო არჩევნების ჩატარების საერთო სამართლებრივ, პოლიტიკურ თუ საზოგადოების ჩართულობის მოცემულობას.

² მარი ბერიძე, ანა ლომჯარია, კურსი - კონსტიტუცია და დემოკრატია, „არჩევნები“ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართლის სკოლა, 2014 წელი.

საქართველოს მოქალაქეებმა 2018 წლის ოქტომბრის თვეში უკანასკნელად აირჩიეს პრეზიდენტი პირდაპირი წესით; საპრეზიდენტო არჩევნების მიმდინარეობას თვალყურს ადევნებდნენ უცხოელი თუ ადგილობრივი დამკვირვებლები. საქართველოს ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ამ მიზნით 62 ორგანიზაციის 22 000-მდე დამკვირვებელი დაარეგისტრირა. სამეთვალყურეო პროცესში აქტიურად იყვნენ ჩართულები ეუთოს, ნატოს, ევროპის პარლამენტისა და ევროპის საბჭოს საპარლამენტო მისიები, მთლიანობაში – 58 საერთაშორისო სადამკვირვებლო მისიის 1 100-ზე მეტი წარმომადგენელი³.

რაც შეეხება შეფასების მხარეს, საერთაშორისო დამკვირვებლებმა, ნატოს, ეუთოსა და ევროპარლამენტის ხელმძღვანელობით აღნიშნეს, რომ დებატების დროს მნიშვნელოვანი საკითხების არასაკმარისმა განხილვამ, წინასაარჩევნო კამპანიის ზედაპირულმა გაშუქებამ და მკვეთრად პოლარიზებული მედიის მიერ მომზადებული ანალიტიკური ანგარიშების ნაკლებობამ ამომრჩეველს სრულყოფილად ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა შეუზღუდა⁴, ასევე დასკვნაში აღინიშნა, რომ უშუალოდ კენჭისყრის დღეს ხმის მიცემის პროცესი 98 პროცენტზე მეტ შემთხვევაში (რომლებსაც დამკვირვებლები დააკვირდნენ) დადებითად შეფასდა. რამდენიმე ნეგატიური შეფასება მეტწილად გამოწვეული იყო პარტიებისა და კანდიდატთა წარმომადგენლების მხრიდან (29 შემთხვევა), ადგილობრივი დამკვირვებლების მხრიდან (17 შემთხვევა), საუბნო კომისიების საქმიანობაში ჩარევით, ასევე მცდელობით (32 შემთხვევა) ზეგავლენა მოეხდინათ ამომრჩევლებზე, და ჯგუფური ხმის მიცემის შემთხვევებით (30 შემთხვევა)⁵.

რაც შეეხება მოქალაქეთა ჩართულობას, ცენტრალური საარჩევნო კომისიის შემაჯამებელი ოქმის მიხედვით, ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობამ შეადგინა 3 518 877, კენჭისყრაში მონაწილეობდა 1 647 878 ამომრჩეველი, ბათილად ჩაითვა 53 847 ბიულეტენი.

ვნებათა ღელვით გამოირჩეოდა 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნები, არჩევნებამდე რამდენიმე თვით ადრე, მმართველი პარტიის ლიდერმა დააანონსა 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების სრული პროპორციული სისტემით ჩატარება ნულოვანი საარჩევნო ბარიერის პირობებში, საბოლოოდ აღნიშნული პირობა არ შესრულდა, რამაც ქვეყანაში პოლიტიკური ვითარება უფრო მკვეთრად

³ USAID / IFES „საქართველოს არჩევნების ისტორია 1990-2018“

⁴ საერთაშორისო საარჩევნო სადამკვირვებლო მისია საქართველოს საპრეზიდენტო არჩევნები, 28 ოქტომბერი, 2018 წელი, მოხსენება წინასწარი მიგნებებისა და დასკვნების შესახებ.

⁵ იხ. იქვე. გვ.25.

დაძაბა, საბოლოოდ 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნები შერეული სისტემით ჩატარდა.

სამოქალაქო სექტორის მხრიდან არჩევნები ნეგატიურად შეფასდა, კერძოდ, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის შეფასებით, საარჩევნო ადმინისტრაციამ ვერ შეძლო ოპერატიულობისა და ღიაობის მაღალი სტანდარტის ჩვენება, რის გამოც 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების გამოქვეყნების პროცესმა მოქალაქეებში კითხვის ნიშნები და მანიპულაციის განცდა გააჩინა.⁶ სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოების (ISFED) განცხადების თანახმად, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად ხმის მიცემის ფარულობის დარღვევა გამოიკვეთა, დაფიქსირდა წილისყრის წესის დარღვევაც⁷.

რაც შეეხება მოქალაქეთა ჩართულობას, ცესკოს შემაჯამებელი ოქმის თანახმად, არჩევნებში ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობა 3 511 853 იყო, პროპორციული საარჩევნო სისტემით ჩატარებულ არჩევნებში მონაწილეობა კი – 1 992 891-მა ამომრჩეველმა მიიღო.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნების წინ მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ, ასევე, საზოგადოებამ, გაითავისოს უახლოესი წარსულიდან შეცდომები, რათა ქვეყანამ აიცილოს ნეგატიური შედეგები და უზრუნველყოს არჩევნების სტაბილურად ჩატარება, რაც გახდება საქართველოსთვის შემდგომი განვითარების წინაპირობა. ნათლად გამოჩნდა, რომ 2018 და 2020 წელს ჩატარებულ არჩევნებში მოქალაქეთა ჩართულობა არ იყო სახარბიელო, აღნიშნული ნამდვილად არ არის კარგი, შესაბამისად, აუცილებელია ეს მაჩვენებელი შეიცვალოს და მოქალაქეებმა მაქსიმალურად მიიღონ მონაწილეობა არჩევნებში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მხოლოდ სწორ ფორმალურ მხარეს აზრი დაეკარგება.

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები

როგორც ვიცით, 2022 წელს ევროკავშირმა უკრაინასა და მოლდოვას ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსი, საქართველოს კი ევროპული პერსპექტივა მიანიჭა და კანდიდატის სტატუსის მისაღებად **12-პუნქტიანი** წინაპირობა დაუწესა, ევროკომისიამ 8 ნომბერსვე გამოაქვეყნა პირველი წლიური ანგარიში საქართველოს შესახებ ევროკავშირის გაფართოების კონტექსტში,

⁶ საია ცესკოს მიერ არჩევნების შემაჯამებელი ოქმების გამოქვეყნების გაჭიანურებას უარყოფითად აფასებს - საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია (gyia.ge)

⁷ უცნობი პირები საარჩევნო უბნებზე და ამომრჩეველების აღრიცხვა - ISFED-მა დარღვევები გამოავლინა (formulanews.ge)

დოკუმენტის თანახმად, განსაზღვრული 12 რეკომენდაციიდან, 2023 წლის ივნისის მდგომარეობით, საქართველოს სრულად შესრულებული აქვს 3 რეკომენდაცია⁸: დამოუკიდებელი სახალხო დამცველის არჩევა, გენდერული თანასწორობისა და ქალთა მიმართ ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლა, ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს გადაწყვეტილებების გათვალისწინება, დარჩენილია ცხრა შესასრულებელი რეკომენდაცია.

8 ნოემბერს, თბილისის დროით 15 საათზე, ევროკომისიის პრეზიდენტმა, ურზულა ფონ დერ ლაიენმა გამოაცხადა, რომ ევროკომისია გასცემს რეკომენდაციას, საქართველოს მიენიჭოს ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსი, თუმცა ევროკომისია ამ გადაწყვეტილებას იღებს ცხრა დათქმით, რომელიც ქვეყანამ უნდა გაითვალისწინოს (აღნიშნული ცხრა დათქმა სწორედ იმ 12 რეკომენდაციიდან გამომდინარეობს, რომელთაგან საქართველომ სამი უკვე შეასრულა), საბოლოო გადაწყვეტილება კი ევროპულ საბჭოს 2023 წლის დეკემბერში უნდა მიეღოს, აღნიშნული გადაწყვეტილება დადებითი იყო და საქართველომ კანდიდატის სტატუსი მიიღო, ამავე დროს, მნიშვნელოვანია ის ცხრა დათქმა, რაც ევროკავშირმა გასცა საქართველოს მიმართულებით, **ერთ-ერთი დათქმა შეეხებოდა სწორედ 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნებს, კერძოდ, საქართველომ უნდა უზრუნველყოს თავისუფალი, სამართლიანი და კონკურენტუნარიანი საარჩევნო პროცესის უზრუნველყოფა - განსაკუთრებით 2024 წელს** - და ეუთოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისის რეკომენდაციების სრულად გათვალისწინება, საარჩევნო რეფორმების დასრულება, მათ შორის ამომრჩეველთა ადეკვატური წარმომადგენლობის უზრუნველყოფა არჩევნების დღემდე დიდი ხნით ადრე; აღნიშნული დათქმა კი გამომდინარეობდა წარსული გამოცდილებიდან, კერძოდ, იმ ფაქტორებიდან, რომ წინა საპარლამენტო ან თუნდაც საპრეზიდენტო არჩევნებზე საქართველოს მოსახლეობას ჯეროვნად არ დაუფიქსირებია თავისი არჩევანი, რაც შემაშფოთებელია ევროპული დემოკრატიისთვის, რის გამოც დაგვიწესდა ამგვარი დათქმა, რომ საქართველოს სახელმწიფომ უზრუნველყოს მოსახლეობის მაქსიმალური უმრავლესობის მოწილეობა არჩევნებში.

მნიშვნელოვანია გარემოება, რომ ევროკომისია ეუთოს დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებების ოფისის რეკომენდაციების სრულად გათვალისწინებას სთხოვს საქართველოს, აღნიშნული, ასევე, ნიშნავს, რომ საქართველოში გასამართ არჩევნებს როგორც ყოველთვის, მაგრამ ამჯერად გაორმაგებული ყურადღებით დააკვირდებიან საერთაშორისო დამკვირვებლები, კი-

⁸ რას მოიცავს 9 დათქმა - ევროკომისიამ საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების რეკომენდაცია გასცა (radiotavisupleba.ge)

ნაიდან საქართველო პირველად ატარებს არჩევნებს, როგორც კანდიდატის სტატუსის მქონე ქვეყანა, შესაბამისად, ქვეყანას, რომელსაც ევროპისკავშირში უნდა გაწევრიანება დემოკრატიის მთავარი ღირებულება - არჩევნებიც, შესაბამისად, გამართული უნდა ჰქონდეს.

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნების მნიშვნელობას თვალნათლივ ადასტურებს Edison Research-ის კვლევა, რომლის თანახმად, მოსახლეობის 50% სრულად ეთანხმება მოსაზრებას, რომ 2024 წლის არჩევნები ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება, რაც კი საქართველოს ჰქონია⁹.

ასევე, უნდა ითქვას, რომ 2017 წლის 26 სექტემბრის საკონსტიტუციო ცვლილებების თანახმად, საქართველო 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნებს ჩაატარებს 5%-იანი ბარიერის მქონე სრულად პროპორციული საარჩევნო სისტემით.

ამრიგად, ნათელია, რომ 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები იქნება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა საქართველოსთვის ევროინტეგრაციის გზაზე, რამეთუ ევროპის კავშირმა სწორედ აღნიშნული არჩევნების სრულფასოვნად ჩატარებაზე გაამახვილა ყურადღება თავის დათქმაში, რითიც საქართველოს მისცა კონკრეტული ამოცანა, ჩვენ კი ვალდებული ვართ, ამ ამოცანას სწორი ამოხსნა ვუპოვოთ და დავაჩქაროთ ჩვენი სვლა ევროპისკენ.

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნების ელექტრონული ფორმა

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები თავის მხრივ იქნება ახალი ფურცელი საქართველოს საარჩევნო ისტორიაში, რამეთუ არჩევნებში ამომრჩეველთა თითქმის 90% შეძლებს საკუთარი საარჩევნო ხმა ელექტრონულად დააფიქსიროს. აღნიშნული ცალსახად მისასაღმებელი ფაქტია, რამეთუ საქართველოში ჩატარებულ ნებისმიერ არჩევნებს პოლიტიკური დაპირისპირებები და ვნებათაღელვა თან ახლდა, შესაბამისად, ელექტრონული ხმის მიცემის ფორმამ უნდა შეამციროს ქვეყანაში დესტრუქციისა და პოლიტიკური თუ სამართლებრივი ამინდის არევის ნიშნები.

არჩევნების ელექტრონული ფორმა უკვე დანერგილი მოდელია ბევრ ევროპულ ქვეყანაში და უნდა ითქვას, რომ საკმაოდ კარგი შეფასებებითაც ხასიათდება. აღნიშნული უზრუნველყოფს ღიაობისა და გამჭვირვალობის მაღალი სტანდარტის დადგენას საარჩევნო უბნებზე¹⁰. უნდა ითქვას, რომ არჩევნების ელექტრონული ფორმა ქართველი მოსახლეობისთვის „ახალი ხილია“ რამაც,

⁹ კვლევა: უმრავლესობის თქმით, 2024 წლის არჩევნები ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება (formulanews.ge)

¹⁰ 2024 წლის პარლამენტის არჩევნებში ამომრჩეველთა თითქმის 90% ხმას ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენებით მისცემს | cesko

შესაძლოა, მცირე ექსცესები გამოიწვიოს საარჩევნო უბნებზე, მაგრამ ყოველივე ამასთან შეგუებაა საჭირო, რამეთუ არჩევნები ჩატარდეს მშვიდობიან და სტაბილურ გარემოში და რაც მთავარია, ზუსტად დაფიქსირდეს მოქალაქეთა ხმის მიცემის რაოდენობა.

როგორ მუშაობს ელექტრონული საარჩევნო სისტემა, პირველ რიგში, მოქალაქე გაივლის ელექტრონულ ვერიფიკაციას საარჩევნო უბანზე საკუთარი პირადობის მოწმობით, ამით უკვე მოქალაქე დაფიქსირდება ელექტრონულ სისტემაში და მას აღარ შეეძლება ხმის მიცემა განმეორებით, შემდგომ ბიულეტენზე დაფიქსირებულ თავის არჩევანს ამომრჩეველი საკუთარი ხელით მოათავსებს ელექტრონულ მოწყობილობაში, ელექტრონული აპარატი, თავის მხრივ, ამუშავებს ამომრჩეველის ხმას, რითიც ის ამომრჩეველთა ხმებს სწრაფად და ზუსტად ითვლის, საარჩევნო დღის ბოლოს კი საარჩევნო ადმინისტრაციას პრაქტიკულად რამდენიმე წუთში უკვე ეცოდინება არჩევნების პირველადი შედეგები, საბოლოო შედეგი ბიულეტენების ხელით გადათვლისა და შემოწმებული ოქმის შედგენის შემდეგ ხდება ცნობილი.

უნდა ითქვას, რომ არჩევნების ელექტრონული ფორმა უკვე გამოიცადა საქართველოში 2023 წლის 29 აპრილის საქართველოს პარლამენტის შუალედური არჩევნებისას ფოთი-ხობი-სენაკის 26-ე მაჟორიტარულ საარჩევნო ოლქში. აღნიშნულ არჩევნებს აკვირდებოდა „სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება“ [ISFED], რომელიც შემოწმებული ანგარიშში აღნიშნავს, რომ საარჩევნო პროცედურები უმეტესად გამართულად ჩატარდა. ელექტრონულმა ტექნოლოგიებმა დააჩქარა ამომრჩეველთა რეგისტრაციის პროცესი - თითქმის ყველა საარჩევნო უბანზე კომისიამ წინასწარი შედეგების ქვითარი ხმის მიცემისა და დათვლის ელექტრონული აპარატებიდან უპრობლემოდ ამობეჭდა და ბიულეტენების დათვლის პროცესი საჯაროდ და გამჭვირვალედ ჩატარდა. საარჩევნო მასალები კანონით დადგენილი წესით დაილუქა¹¹.

ამრიგად, 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები ბევრ ფაქტორთან ერთად თავისი ჩატარების ფორმითაც იქნება გამოწვევა საქართველოსთვის, რამაც თავისი სიტყვა უნდა თქვას საკუთრივ ევროკავშირის მიერ დაწესებულ დათქმის (2024 წლის არჩევნების სამართლიანად ჩატარება) შესრულების კრილში.

¹¹ [2023 წლის 29 აპრილის შუალედური/რიგგარეშე არჩევნების კენჭისყრის დღის შემოწმებული შეფასება \(isfed.ge\)](https://isfed.ge)

დასკვნა

საქართველოს კონსტიტუციაში აქვს ჩანაწერი, რომ ინსტიტუციურმა ორგანოებმა თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში მიიღოს ყველა ზომა ევროპის კავშირსა და ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციაში საქართველოს სრული ინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად, აღნიშნული დათქმა არა რომელიმე კონკრეტულ დღეს, არამედ მთლიანად ყოველდღიური პროცესებიდან უნდა გამოსჭვიოდეს, შესაბამისად, მართო არჩევნების კარგად ჩატარება ვერ გახდება გარანტი საქართველოს ევროინტეგრაციისა, მას სხვა ბევრმა ფაქტორმაც უნდა შეუწყოს ხელი.

2024 წლის საპარლამენტო არჩევნები გახლავთ ერთი დიდი ნაბიჯი იმ მიზნისკენ, რასაც ევროინტეგრაცია ჰქვია, ზემოთ განხილული საკითხები ნათლად ადასტურებს, რომ 2024-ის არჩევნებს დააკვირდებიან საერთაშორისო ორგანიზაციები, მათ შორის ევროკავშირის ორგანიზაციები ისე, როგორც არასდროს, რამეთუ ის ქვეყანა, რომელსაც ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსი აქვს, ისეთ მნიშვნელოვან ღირებულებას, რაც არჩევნებია, მაღალი სტანდარტების დაცვით უნდა ატარებდეს, აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ნაშრომში გამახვილებული წარსული შეცდომების გააზრება და ახალი არჩევნებისთვის სწორად მომზადება, რაშიც ლომის წვლილი საქართველოს მოსახლეობამ უნდა შეიტანოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს საარჩევნო კოდექსი
2. მარი ბერიძე, ანა ლომჯარია, კურსი - კონსტიტუცია და დემოკრატია, „არჩევნები“, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამართლის სკოლა, 2014 წელი.
3. USAID / IFES „საქართველოს არჩევნების ისტორია 1990-2018.“
4. საერთაშორისო საარჩევნო სადამკვირვებლომისია, საქართველოს საპრეზიდენტო არჩევნები, 28 ოქტომბერი, 2018 წელი, მოხსენება წინასწარი მიგნებებისა და დასკვნების შესახებ.
5. ელექტრონული სტატია, საია ცესკოს მიერ არჩევნების შემაჯამებელი ოქმების გამოქვეყნების გაჭიანურებას უარყოფითად აფასებს - საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია (gyla.ge).
6. ელექტრონული სტატია, უცნობი პირები საარჩევნო უბნებზე და ამომრჩევლების აღრიცხვა - ISFED-მა დარღვევები გამოავლინა (formulanews.ge).
7. ელექტრონული სტატია, კვლევა: უმრავლესობის თქმით, 2024 წლის არჩევნები ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იქნება (formulanews.ge)
8. ელექტრონული სტატია, რას მოიცავს 9 დათქმა - ევროკომისიამ საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების რეკომენდაცია გასცა (radiotavisupleba.ge).

9. ელექტრონული სტატია, 2024 წლის პარლამენტის არჩევნებში ამომრჩეველთა თითქმის 90% ხმას ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენებით მისცემს, | cesko.
10. ელექტრონული სტატია, 2023 წლის 29 აპრილის შუალედური/რიგგარეშე არჩევნების კენჭისყრის დღის შემაჯამებელი შეფასება (isfed.ge)

ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის მხრიდან: პრობლემები და გამოწვევები

ლუკა ტაკიძე

*ბსუ, იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,
სამართალმცოდნეობა, II კურსი,
ელ.ფოსტა: l.takidze04@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - სოლომონ მენაბდიშვილი,
იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი*

აბსტრაქტი

საკითხი ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლასა და მისგან წარმოშობილ გამოწვევათა შესახებ საკმაოდ განსჯადია, აზრთა სხვადასხვაობა ამ თემის გარშემო კი, ცხადია, გამართლებული. სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული ქირავნობის ხელშეკრულების ანალიზი იძენს პრევენციულ ხასიათს შემდგომ წარმოშობილ გამოწვევათა აღმოსაფხვრელად. საკანონმდებლო ნორმათა ცვლილებებთან ერთად კი დღის წესრიგში დგება მათი ადეკვატური ფორმულირების ვალდებულება. კვლევის საგანსა და ობიექტს წარმოადგენს დედუქციის გზით სსკ-ის 531-ე მუხლით გათვალისწინებული ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლასთან დაკავშირებული ინფორმაციის დახარისხება და იურიდიული ანალიზი. ნაშრომის ფუნდამენტია თემა, რომელიც მიმდინარე კვლევასა და სტატისტიკაზე თუ სასამართლოთა გადაწყვეტილებებზე დაყრდნობით, არა მხოლოდ ეროვნულ, არამედ საერთაშორისო დონეზეც აქტუალურია. მეთოდოლოგიად, რომელიც თავის თავში გულისხმობს იურიდიული წყაროების შესწავლას, გამოვიყენეთ ისტორიული, კვლევისა და ანალიზის, შედარებით-სამართლებრივი, ნორმატიული და ემპირიული მეთოდები. ერთ ვერსიად კი შეიკრა აღწერილობითი და შეფასებითი ანალიზით. ნაშრომის მიზანია, საკითხის ირგვლივ არსებული ინფორმაციის ანალიზი, პრობლემატური საკითხის განსაზღვრა და შეფასება. ვიღვწით, გავამდიდროთ ქირავნობის ურთიერთობაში მონაწილე კონტრაქტენტთა იურიდიული თვალსაწიერი მათ უფლება-მოვალეობებზე, ხელშეკრულების მოშლაზე, ხელშეკრულების მოშლით გათვალისწინებულ გამოწვევებსა და აქტუალურ საპოლიციო გამოსახლების წესზე.

საკვანძო სიტყვები: ქირავნობის კონცეფცია, ხელშეკრულების მოშლა, გამოწვევა, საპოლიციო გამოსახლება.

Abstract

The issue of the termination of the rental agreement and the challenges arising from it is quite controversial, and the difference of opinion around this topic is, of course, justified. The analysis of the lease agreement determined by the Civil Code acquires a preventive character to eliminate the challenges that arise later. Along with the changes in the legal norms, the obligation of their adequate formulation is on the agenda. The subject and object of the research is the analysis and legal analysis of the information related to the termination of the rental agreement provided for by Article 531 of the Civil Code. The basis of the paper is the topic, which, based on current research and statistics or court decisions, is relevant not only at the national, but also at the international level. We used historical, research and analysis, comparative-legal, normative and empirical methods as a methodology, which implies the study of legal sources. It was combined into one version with descriptive and evaluative analysis. The aim of the paper is to analyze the information surrounding the issue, to define and evaluate the problematic issue. We aim to enrich the legal overview of the contractors involved in the tenancy relationship on their rights and obligations, the termination of the contract, the challenges involved in the termination of the contract and the current police eviction rule.

შესავალი

ქირავნობის ხელშეკრულება, როგორც კონსენსუალური შეთანხმება, სახელშეკრულებო ნების ავტონომიის გამოვლინების ნათელი მაგალითია, რომელიც ქართულ საზოგადოებაში მის აქტუალობაზეც აისახა. სამართლებრივ ნორმათა სისტემატური ცვალებადობა აბროგაციის გზით იურისტი ან/და არაიურისტი თვალისთვის მის თვალსაჩინო ფომრულირებას საჭიროებს. „ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს“, როგორც სამართლის პრიორიტეტული პრინციპი, იურიდიულ ძალას მხოლოდ მხარეთა კონსენსუსის შემდგომ იძენს, ამიტომ ხელშეკრულების მხარეები უნდა ფლობდნენ ინფორმაციას მათი უფლებებისა და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული იურიდიული შედეგის შესახებ. მსჯელობა ქირავნობის ხელშეკრულების მომლაზე გამქირავებლის ინიციატივით, რომელსაც მოსდევს დამქირავებლის მხრიდან ქონების არამართლზომიერი დაკავება და იწვევს სასამართლო ან საპოლიციო გამოსახლებას, მოქალაქეთა შორის აზრთა სხვადასხვაობას წარმოშობს. კანონში შეტანილ ცვლილებას თან უნდა ახლდეს მისი ლეგიტიმაციის ნაწილი. ის კი ნათელია, როცა ავთენტური შინაარსის საკითხზე ვსაუბრობთ, უნდა განსაზღვროთ მისი აქტუალობა, სა-

მეცნიერო დამუშავების დონე, ობიექტი და საგანი, ნაშრომის მიზანი და მეთოდოლოგია.

თემის აქტუალობა: ხელშეკრულების არშესრულებას ან არაჯეროვან შესრულებას ხშირად მოყვება ხელშეკრულების შეწყვეტა ან მოშლა, რომლებიც სხვადასხვაგვარ იურიდიულ შედეგს გვაძლევენ. მას შემდეგ, რაც 2015 წლის 29 დეკემბრის გადაწყვეტილებით ე.წ საპოლიციო გამოსახლების წესი გაუქმდა, გართულდა ქონების კანონიერ მესაკუთრესთან საკუთრების გადასვლის წესები. 2015 წლამდე გამოსახლება შესაძლებელი იყო საპოლიციო გამოსახლების წესის შესაბამისად, ხოლო 2016 წლიდან პირის საცხოვრებელი ფართიდან გამოსახლება შესაძლებელი გახდა მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე. ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის ინიციატივით ხშირად თაღლითური ურთერთობისა და გამოსახლების საფუძველი ხდება, რომელსაც ჩვენი კვლევა და სტატისტიკაც მოწმობს. სტატისტიკა კი რეალობის ასახვის უტყუარი შესაძლებლობაა.

მეცნიერული დამუშავების დონე: საკვლევი საკითხი არ არის დამუშავებული ერთ კოდიფიცირებულ ვერსიად. მიუხედავად იმისა, რომ ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლის შემდგომ არსებულ გამოწვევებზე არსებობს მრავალი სახისა და ინსტანციის გადაწყვეტილება თუ მსჯელობა, საჭიროა, ისინი ერთ ვერსიად ჩამოყალიბდნენ.

ობიექტი და საგანი: ნაშრომის ძირითადი ობიექტია ქირავნობის ხელშეკრულება და „ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის ინიციატივით“ (წინ უძღოდა დამქირავებლის ბრალეული ქმედება/გამქირავებლის საპატიო მიზეზი) გამოწვეული პრობლემები. ამასთან, გამოსახლების წესთან დაკავშირებული გამოწვევები.

კვლევის მიზანი: კვლევის მიზანია, ეროვნულ წყაროებზე დაყრდნობით, ჩამოვაყალიბოთ საგანთან დაკავშირებული სამართლებრივი ანალიზი და ჩვენი წვლილი შევიტანოთ საკითხზე ინფორმაციის გაზრდასა თუ საკითხით საზოგადოების ინფორმირებულობაში.

კვლევის მეთოდოლოგიად გამოყენებულია ისტორიული, კვლევისა და ანალიზის, შედარებით-სამართლებრივი, ნორმატიული და ემპირიული მეთოდები. ისინი კი ერთ ვერსიად შეიკრა აღწერილობითი და შეფასებითი ანალიზით.

ქირავნობის ხელშეკრულების სამართლებრივი კონცეფცია

სამოქალაქო კოდექსი გვაძლევს ქირავნობის ხელშეკრულების იურიდიულ განსაზღვრებას, რომლიდანაც ყალიბდება მისი კონცეფცია. სსკ-ის 531-ე მუხლის

შესაბამისად „ქირავნობის ხელშეკრულებით, გამქირავებელი მოვალეა დამქირავებელს გადასცეს ნივთი განსაზღვრული ვადით. დამქირავებელი მოვალეა, გამქირავებელს გადაუხადოს დათქმული თანხა“.¹ ქირავნობის მსგავსი დეფინიცია გვამღწევს რამდენიმე იურიდიული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას. უპირველესად, გამოსაყოფია ქირავნობის ხელშეკრულების მხარეები: გამქირავებელი (აქირავებს) და დამქირავებელი (ქირაობს). ქირავნობის კონცეფციიდან იკვეთება, რომ ქირავნობის ხელშეკრულება გახლავთ შეთანხმება, რომლითაც დამქირავებელი იღებს სარგებლობის უფლებას გამქირავებლის მიერ გადაცემულ ნივთზე. აქ კი „არ შეიძლება ქონების საკუთრებაში გადაცემა“.² ხელშეკრულება ატარებს დროებით ხასიათს, რამეთუ ქონებით სარგებლობის უფლება სუბიექტთა შორის გადადის განსაზღვრული ვადით. ურთიერთობა ყოველთვის სასყიდლიანია და არაა ნაყოფის მიღებაზე ორიენტირებული. განმარტებიდანაც ჩანს, რომ დამქირავებელი ვალდებულია, გადაიხადოს ქირა. კანონმდებელი კი აღნიშნავს ქირავნობის განკარგვის ფორმას. „გამქირავება წარმოადგენს განკარგვის ფორმას“.³ იურიდიული დოქტრინა საუბრობს მოძრავ და უძრავ ნივთზე, როგორც ხელშეკრულების საგანზე, რადგან „ქირავნობის ხელშეკრულების არსებით პირობად შეიძლება, ჩათვალოს მხოლოდ მისი საგანი“.⁴ იგი შეიძლება, დაიდოს კანონმდებლობით აღიარებული წერილობითი ან ზეპირი ფორმით ორმხრივი შეთანხმების შემდგომ. „ქირა გამოიხატება განსაზღვრულ ფულად თანხაში“.⁵ ურთიერთობათა გამიჯვნის თვალსაზრისით, ქირავნობის ხელშეკრულება იჯარისგან მნიშვნელოვნად განსხვავდება, რადგან „იჯარა წარმოადგენს ნაყოფის მიღების ელემენტით გაფართოებულ ქირავნობას“.⁶ ნასყიდობასთან მიმართებაში კი ორივე სამართლებრივი ურთიერთობა იკვეთება საგნის ნაწილში, რადგან „ნასყიდობის ხელშეკრულების მსგავსად, ქირავნობის ხელშეკრულების არსებითი პირობაა საგანი“.⁷ საგნის გადაცემისას კი პრიორიტეტულია მისი უფლებრივად და ნივთობრივად უნაკლობის საკითხი.

¹ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 531. (მოძიებულია 10 მაისი, 2024 წლის);

² ჟანტურია ლ., (2001) „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები-წიგნი ოთხი“. თბილისი: გამომცემლობა შპს „სამართალი“. გვ.80. (მოძიებულია 10 მაისი, 2024 წლის);

³ ჟანტურია ლ., (2001), „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები-წიგნი ოთხი“. თბილისი: გამომცემლობა შპს „სამართალი“. გვ.81; (მოძიებულია 1 მაისი, 2024 წლის);

⁴ ჟანტურია ლ., (2001), „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები-წიგნი ოთხი“. თბილისი: გამომცემლობა შპს „სამართალი“. გვ.83; (მოძიებულია 15 აპრილი, 2024 წლის);

⁵ ჟეჭერაშვილი ზ., (2010), „სახელშეკრულებო სამართალი“. თბილისი: გამომცემლობა „იურისტის ბიბლიოთეკა“. გვ.269. (მოძიებულია 15 აპრილი, 2024 წლის);

⁶ სუსგ Ne ას-738-700-2015, 2015 წლის 18 დეკემბერი, სუსგ Ne ას-169-163-2011, 2011 წლის 23 ივნისი. (მოძიებულია 20 აპრილი, 2024 წლის);

⁷ ჟეჭერაშვილი ზ., (2010), „სახელშეკრულებო სამართალი“. თბილისი: გამომცემლობა „იურისტის ბიბლიოთეკა“. გვ.269. (მოძიებულია 14 აპრილი, 2024 წლის);

ხელშეკრულების მხარეების უფლებამოსილებები საკითხის კრილში

ქირავნობის ხელშეკრულების ხიბლი ურთიერთობაში მონაწილეთა უფლება-მოვალეობების გაცვლაში მდგომარეობს. ხელშეკრულების ორმხრივობის იდეას ამტკიცებას დამქირავებლისა და გამქირავებლის ერთდროული უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობა. ის, რაც სსკ-ის 531-ე მუხლიდან პირდაპირ ჩანს, ფაქტია, რომ გამქირავებლის პირველი ვალდებულებაა, ხელშეკრულების გაფორმების შემდგომ დამქირავებელს სარგებლობაში გადასცეს ნივთი, ვადა კი ერთობლივად განსაზღვრონ. დამქირავებელი იღებს ვალდებულებას, გადაიხადოს დათქმული თანხა, დათქმულ დროსა და ადგილას, სსკ-ის 361-ე მუხლის შესაბამისად. ამ ნაწილის არაჯეროვან შესრულებას კი მიეყვართ განხეთქილებამდე. სამართლებრივი ურთიერთობის დასაწყისში გამქირავებელმა დამქირავებელს გაქირავებული მოძრავი ან უძრავი ნივთი უნდა გადასცეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სარგებლობისთვის საჭირო მდგომარეობაში, რადგან კანონით „*გამქირავებელი მოვალეა, გადასცეს დამქირავებელს გაქირავებული ნივთი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სარგებლობისათვის ვარგის მდგომარეობაში*“.⁸ ამასთან, ნივთს უნდა ჰქონდეს დათქმული თვისება ან უნდა იყოს ვარგის მდგომარეობაში ჩვეულებრივი გამოყენებისთვის და არსებულ ნივთზე პრეტენზია მესამე პირს არ უნდა გააჩნდეს. „*გამქირავებელმა უნდა გადასცეს დამქირავებელს უფლებრივად და ნივთობრივად უნაკლო ნივთი*“.⁹ დამქირავებლისთვის ნივთით სარგებლობა, ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, მთავარი უფლებაა და მისი რეალიზაცია მასზეა დამოკიდებული. მხარეებს შორის უფლებამონაცვლეობათა შეფერხებისა და ხელშეკრულების მოშლის წინაპირობა ხშირად ქირა და ხელშეკრულების ან/და კანონის დადგენილების შეუსრულებლობაა. ხელშეკრულებაში ნივთის გამოყენების მიზნის განსაზღვრა სავალდებულოა, რათა მას არ ჰქონდეს ამორფული სახე და არ გახდეს ხშირი აპელირების საგანი. ამ პოზიციით ვასკენით, რომ „*დამქირავებლის ვალდებულებაა, ისარგებლოს გაქირავებული ნივთით ქირავნობის ხელშეკრულებაში მხარეთა შორის შეთანხმებული პირობებით*“.¹⁰ პრაქტიკულობისა და რეალიზაციის თვალსაზრისით კი პრობლემას ვეჩეხებით საზოგადოების ინფორმირებულობის მაჩვენებელთან დაკავშირებით ხელშეკრულების სუბიექტთა უფლებამოსილებების შესახებ, სადაც გამოკითხულთა უმრავლესობის შესაბამისად, 48%

⁸ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 532. (მოძიებულია 3 მაისი, 2024 წლის);

⁹ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 533. (მოძიებულია 11 მაისი, 2024 წლის);

¹⁰ ჭეჭერაშვილი, ზ(2010), „სახელშეკრულებო სამართალი“. თბილისი: გამომცემლობა „იურისტის ბიბლიოთეკა“. გვ.272. (მოძიებულია 10 აპრილი, 2024 წლის);

საშუალოზე ნაკლებადაა ინფორმირებული, 30% არაა ინფორმირებული, 13% ნაწილობრივია ინფორმირებული, ხოლო მხოლოდ 9% გახლავთ სრულიად ინფორმირებული. (დან.1)

ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის მხრიდან

კონსენსუალურ ხელშეკრულებაზე ხელმოწერა ყოველთვის დიდ რისკებთან ასოცირდება, რომლის საბოლოო შედეგი ხშირად ხელშეკრულების მოშლაა. ხელშეკრულების მოშლა გამქირავებლის მხრიდან ცალმხრივი ნების გამოვლენაა, რომელიც, დამქირავებლის ბრალეული ქმედებებიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების დასრულებისკენაა მიმართული. კანონმდებელი გამქირავებელს შეთანხმების მოშლის უფლებით აღჭურავს, ხოლო რეალიზაცია მხარის პრეროგატივაა. სსკ-ის 561-ე მუხლი განმარტავს, რომ „*ხელშეკრულების მოშლის ვადაა 3 თვე*“;¹¹ თუმცა მუხლი უშვებს სხვა გარემოებებისა და მხარეთა შეთანხმებით ვადამდე მოშლის შესაძლებლობას. ე.წ სხვა გარემოებების ჭრილში შედის გამქირავებლის ინიციატივით ხელშეკრულების მოშლა, რომლის ბაზისი დამქირავებლის მხრიდან გაქირავებული ნივთის მნიშვნელოვნად დაზიანება ან დაზიანების რეალურ საშიშროებაში მდგომარეობს. ამ ნაწილში დაზიანება და დაზიანების რეალური საშიშროება პირდაპირპროპორციულია. მუხლი გამქირავებელს ანიჭებს ვალდებულებას, გააფრთხილოს დამქირავებელი და თუ იგი განაგრძობს ბრალეული ქმედებების განხორციელებას, მას აქვს ლეგიტიმური მიზეზი, მოშალოს ხელშეკრულება. აქ ხელშეკრულების მოშლის მიზეზობრიობა საგნის მდგომარეობის გაუარესებას ან გაუარესების მაღალ რისკზე დგას. სსკ-ის 558-ე მუხლი ამტკიცებს, რომ „*გამქირავებელს შეუძლია, ხელშეკრულება მოშალოს ვადამდე, თუ დამქირავებელმა ქირა არ გადაიხადა სამი თვის განმავლობაში*“.¹² აქ ხელშეკრულების მოშლა დამქირავებლის მიერ ხელშეკრულებით დათქმულ ვადაში შეუსრულებლობითაა გამოწვეული, რომელიც სამი თვის განმავლობაში გრძელდებოდა. 3 თვე თავისთავად ჯდება გონივრული ვადის ფარგლებში, თუმცა ვადამ შეიძლება არ იმოქმედოს მხოლოდ მაშინ, თუ ხელშეკრულებით სხვა რამაა განსაზღვრული. თავისებურებები შეინიშნება საცხოვრებელი სადგომის ქირავნობის ხელშეკრულების შეწყვეტაში, სადაც გამქირავებელს აქვს შესაძლებლობა, შეწყვიტოს შეთანხმება, „*თუ (საცხოვრებელი)*

¹¹ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 561. (მოძიებულია 3 მაისი, 2024 წლის);

¹² საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 558. (მოძიებულია 3 მაისი, 2024 წლის);

გამქირავებელს სჭირდება თვითონ ან ახლო ნათესავისთვის¹³ ხაზგასასმელია, რომ ქირავნობის ხელშეკრულების მოშლასთან ერთად დამქირავებელი ვალდებულია, დააბრუნოს ნივთი, რომელიც ხელშეკრულებით მიიღო, თუმცა საკანონმდებლო ნორმების ცვალებადობასთან ერთად დამქირავებლის მხრიდან დაქირავებული ნივთის არდაბრუნებამ გამოიწვია პროცედურული აღსრულების პრობლემები.

ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ცვლილებები და აღსრულების პრობლემები

კანონმდებლობაში შეტანილი ცვლილებები ეროვნული თუ საერთაშორისო პრაქტიკის ნაზავია, თუმცა დიფერენცირებულ გარემოებებს ხშირად მივყავართ აღსრულების პრობლემებთან. იმპერატიული ხასიათისაა ნორმა, რომელიც მიგვითითებს, რომ დამქირავებელი ვალდებულია, დააბრუნოს ნივთი. საუბედუროდ, ხელშეკრულების მოშლას ხშირად თან არ სდევს ნივთის მესაკუთრესთან დაბრუნება. ნათელია, ამას სჭირდება საკანონმდებლო რეგულირება, რომელიც 2015 წლამდე ე.წ საპოლიციო გამოსახლების წესით ოპერატიულად მიიღწეოდა. 2015 წლის 29 დეკემბრის პარლამენტის გადაწყვეტილებით, გაუქმდა არსებული გამოსახლების წესი და ჩანაცვლდა სასამართლო გადაწყვეტილებით. თუ მანამდე შესაძლებელი იყო უძრავ ქონებაში უკანონოდ მყოფი პირის გამოყვანა პოლიციის დახმარებით, ახლა საჭიროა სასამართლოს თანხმობა. ხელშეკრულების მოშლის საფუძვლების დადგომა გამქირავებელს ანიჭებს სამართლებრივი მოთხოვნის წაყენების საშუალებას და მხარის საკუთრებიდან გამოყვანის შესაძლებლობას. ამას ამტკიცებს კონსტიტუციის 21-ე მუხლი და ამბობს: „საკუთრება და მემკვიდრეობის უფლება აღიარებული და უზრუნველყოფილია“¹⁴ სსკ-ის 172-ე მუხლის შესაბამისად, „მესაკუთრეს შეუძლია, მფლობელს მოსთხოვოს ნივთის უკან დაბრუნება“¹⁵ საპოლიციო გამოსახლების წესი იძლეოდა მოთხოვნის მარტივი რეალიზაციის საშუალებას, სასამართლო კი, რომელიც, ცხადია, იძლევა უფრო მტკიცე სამართლებრივ გარანტიას, დროში წელვადია. დამაბულმა გეოპოლიტიკურმა მდგომარეობამ, რუსეთ-უკრაინის ომის პროცესმა, გაზარდა მიგრირებულთა რაოდენობა, რომელსაც დამქირავებელთა კონტინგენტის ზრდაც მოჰყვა. დამქირავებელთა განსაზღვრული ნაწი-

¹³ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 562. (მოძიებულია 3 მაისი, 2024 წლის);

¹⁴ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, „საქართველოს კონსტიტუცია“ მუხლი 21. (მოძიებულია 4 მაისი, 2024 წლის);

¹⁵ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ მუხლი 172. (მოძიებულია 3 მაისი, 2024 წლის);

ლი მიმართავს არამართლზომიერ გზებს, თუმცა მდგომარეობა დროებით შეიცვალა პანდემიის შემდგომ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შესაბამისად, სსკ-ის 557-ე მუხლით განსაზღვრული კრიტერიუმების დაკმაყოფილების შემდგომ საჭიროა: „ა) მოსარჩელე იყოს ნივთის მესაკუთრე ბ) მოპასუხე უნდა იყოს ნივთის მფლობელი გ) მოპასუხეს არ უნდა ჰქონდეს ამ ნივთის ფლობის უფლება“.¹⁶ მესაკუთრის მხრიდან გამქირავებელზე წარდგენილ უნდა იქნას დასაბუთებული პრეტენზია, სასამართლოსთვის კი საკუთრების დამადასტურებელი ცნობა. საპოლიციო გამოსახლების წესის გაუქმებასთან ერთად გაიზარდა სასამართლოს გადატვირთულობა, რამაც გამოსახლების პროცესი გააჭიანურა. საკითხი რომ კრიტიკულია, ადასტურებს აღსრულების ეროვნული ბიუროს 2022 წლის სტატისტიკაც, რომლის მიხედვითაც, გამოსახლების რაოდენობათა პიკს სახელმწიფომ 2019 წელს მიაღწია და შემოსულ საქმეთა რაოდენობა 522-ს აღწევდა. იანვარი-აგვისტოს მონაცემებით, შემოსულ, დასრულებულ და მორიგებულ საქმეთა რაოდენობა შეადგენს 387-ს, რაც მაინც კრიტიკული მაჩვენებელია (დან.2). აქედან ჩანს, რომ საცხოვრებელი ფართიდან დამქირავებლის საპოლიციო წესით ოპერატიული გამოსახლება გართულდა, რომელიც აისახა დამქირავებლის მდგომარეობაზე. აღსანიშნავია, რომ უახლოეს მომავალში პარლამენტს წარედგინება პეტიცია საპოლიციო გამოსახლების წესის ნაწილობრივ გაუქმების შესახებ. ამ დროს, უძრავი ქონების ექსპერტები და იურისტები მიუთითებენ იმ მაღალ რისკებზე, რომლებიც ქირავნობაში არსებობენ. კანონის ნაწილობრივი დაბრუნება საშუალებას მოგვცემს, შევამციროთ პრობლემური ინდექსი და მივიღოთ სწრაფი და რაც მთავარია, ეფექტური აღსრულება. ფაქტია, ხელშეკრულების დადება დიდ წინდახედულობას საჭიროებს და უმჯობესია იგი წერილობით დაიდოს, რადგან თაღლითურ და ეკონომიკურ დანაშაულში მონაწილეობის ალბათობა საგრძნობლად შემცირდეს.

დასკვნა

ქირავნობის როგორც ორმხრივი, დროებითი და კონსენსუალური სამართლებრივი ურთიერთობის დედუქციური, ნორმატიულ-სამართლებრივი და ემპირიული ანალიზი გვაძლევს დამქირავებლისა და დამქირავებლის უფლებამოსილებათა შესწავლის, მათი განსაზღვრის, პრობლემური საკითხების წამოჭრისა და დახარისხების შესაძლებლობას. ქირავნობის ურთიერთობის შინაარსის ადეკვატური ფორმულირება გასაღებია მართლზომიერი, სამართლებრივი თუ

¹⁶ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 8 ნომბრის N2ბ/1200-18 გადაწყვეტილება. (მოძიებულია 15 აპრილი, 2024 წლის);

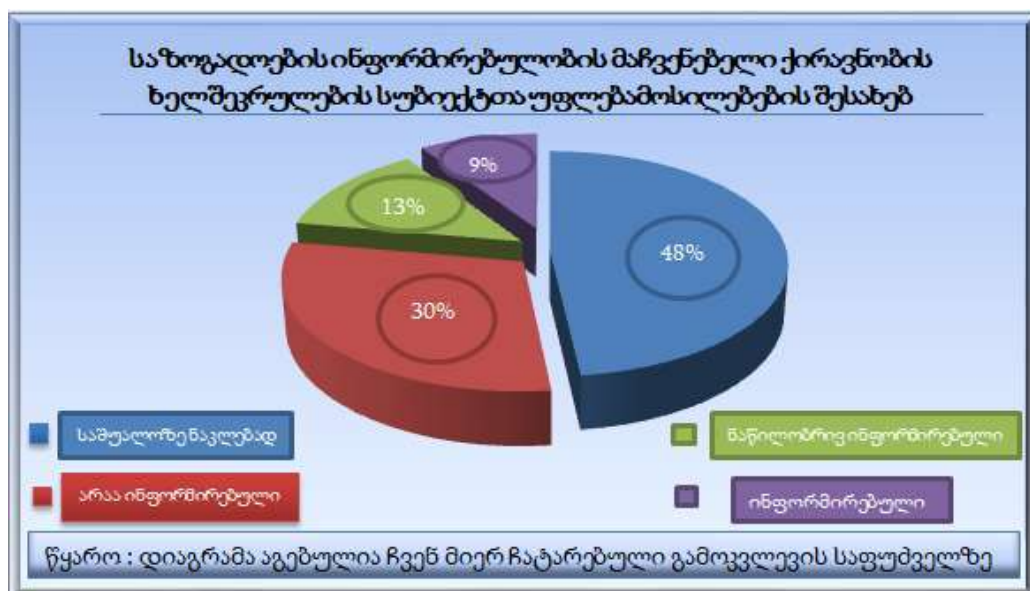
საზოგადოებრივი ურთიერთობისა. საკუთრების უფლება კონსტიტუციით განაწესებულია, თუმცა გამქირავებლის მხრიდან ხელშეკრულების მოშლას ხშირად დამქირავებლის მიერ ქონების არამართლზომიერი ფლობა მოყვება. 2015 წელს გაუქმებული ე.წ საპოლიციო გამოსახლების წესი კი მესაკუთრეს სასამართლო გადაწყვეტილების გარეშე უკრძალავს ქმედითი ღონისძიებების განხორციელებას, რაც დროში წელვადია და აფერხებს ეფექტურ მართლმსაჯულებას.

კვლევის მიზნის განხორციელებითა და სწორი მეთოდოლოგიით, ერთ ვერსიად ჩამოყალიბდა ქირავნობის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებული კონცეფციები, შეთანხმების სუბიექტთა უფლებამოსილებები, ხელშეკრულების მოშლის ვარიანტები და იმ გამოწვევათა შეფასება, რომლებიც დამტკიცებულია მისი აქტუალობით. კვლევამ აჩვენა, რომ თემასთან დაკავშირებული გამოწვევები სრულებით ისევ არაა აღმოფხვრილი, თუმცა კრიტიკულად აუცილებელია სწორი საკანონმდებლო ნაბიჯები და ინფორმაციათა დოქტრინაში ჩამოყალიბება, რამეთუ, სწორი ინფორმაცია შობს სწორ იურიდიულ შედეგს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კანონი „საქართველოს კონსტიტუცია“.
2. საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“.
3. თბ. სააპელაციოს 2018 წლის 8 ნოემბრის N28/1200-18 გადაწყვეტილება.
4. ჭანტურია ლადო, „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარები-წიგნი ოთხი“, გამომცემლობა შპს „სამართალი“, თბილისი, 2001.
5. ჭეჭენაშვილი ზაზა, „სახელშეკრულებო სამართალი“, გამომცემლობა შპს „იურისტის ბიბლიოთეკა“, თბილისი, 2010.
6. სუსგ № ას-738-700-2015, 2015 წლის 18 დეკემბერი, სუსგ № ას-169-163-2011, 2011 წლის 23 ივნისი.
7. გელანტია თამარ.(სექტემბერი,2022) „გამოსახლების სტატისტიკა“ მოძიებულია 10 მაისი, 2024. <https://bm.ge/news/2016-2022-gamosaxlebis-statistika>

დან.1

დან.2

40 წელს გადაცილებულ დასაოჯახებელ ქალთა ბედნიერების ინდექსის კვლევა

ნინო ბერიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,
ფსიქოლოგია, მეოთხე კურსი.
ელ.ფოსტა: nino123beridze123@gmail.com*

მეგი ზოიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,
ფსიქოლოგია, მეოთხე კურსი.
ელ.ფოსტა: megizoidze33@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ეთერი ვარშანიძე,**
სოციალურ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ასისტენტი.*

აბსტრაქტი

შეუძლიათ ქალებს ქორწინების გარეშე სრულფასოვანი და ბედნიერი ცხოვრებით იცხოვრონ? ალბათ, საზოგადოების პასუხი იქნებოდა - „არა“. ნაშრომი სწორედ მოცემული კითხვის ემპირიულ გააზრებას ეთმობა. გავრცელებული აზრის მიხედვით, ქალები, რომლებმაც შუახნის ასაკს მიაღწიეს და კვლავაც არ შეუქმნიათ ოჯახი, უიღბლოებად და უბედურებად ითვლებიან. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მიერ მიღებული შედეგები, კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ტრადიციულ ვარაუდებს ქორწინებისა და ბედნიერების შესახებ. საკითხი შევისწავლეთ ოქსფორდის ბედნიერების ინდექსის საკვლევი ინსტრუმენტის გამოყენებით. მონაცემები შეგროვდა „Google Forms“-ის მეშვეობით, როგორც დაოჯახებული, ასევე, დაუოჯახებელი ქალი რესპონდენტებისგან. საზოგადოების მოლოდინებისა და სტერეოტიპების საწინააღმდეგოდ, შედეგები ცხადყოფს, რომ ქალები, რომლებიც ქორწინებაში არასდროს ყოფილან, უფრო მაღალი ბედნიერების ინდექსით ხასიათდებიან, ვიდრე ქორწინებაში მყოფი თავიანთი თანატოლები. ამ დემოგრაფიული სეგმენტის კეთილდღეობის უფრო ყოვლისმომცველი გაგების უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია, სამომავლოდ კვლევები უფრო დიდ შერჩევაზე სხვადასხვა კვლევითი დიზაინის გამოყენებით ჩატარდეს. ჩვენ

გვსურს, ყველა ქალს, განურჩევლად ოჯახური მდგომარეობისა, ჰქონდეს შესაძლებლობა საზოგადოებრივი და კულტურული ზეწოლისგან გათავისუფლდეს და საკუთარი ცხოვრების შესახებ გადაწყვეტილება თავადვე მიიღოს.

საკვანძო სიტყვები: ბედნიერება, ქორწინება, სტერეოტიპები.

Abstract

Can women live full and happy lives without marriage? The public's likely answer would be, "No." This work is dedicated to empirically understanding this question. According to popular opinion, women who reach middle age without starting a family are often considered both unlucky and unhappy. However, our findings challenge traditional assumptions about marriage and happiness. We investigated this issue using the Oxford Happiness Index. Data were collected through Google Forms from both married and unmarried female respondents. Contrary to societal expectations and stereotypes, the results show that women who have never been married have a higher happiness index than their married peers. To provide a more comprehensive understanding of the well-being of this demographic, future studies should be conducted on larger samples and with diverse research designs. We believe that all women, regardless of marital status, should have the freedom to make their own decisions about their lives, free from societal and cultural pressures.

Key words: happiness, marriage, stereotypes.

შესავალი

ბედნიერებისკენ სწრაფვა ადამიანის არსებობის ფუნდამენტური ასპექტი და ფართო კვლევისა და შესწავლის საგანია. ბოლო წლებში ბედნიერების გაგება გაფართოვდა, გასცდა უბრალო სუბიექტურ კეთილდღეობას და სხვადასხვა დემოგრაფიულ, სოციალურ-ეკონომიკურ თუ კულტურულ ფაქტორებზე კონცენტრირდა.

მეორეს მხრივ, ძალიან მცირე ასაკიდან გოგონები დაპროგრამებულნი არიან, რომ ქორწინებას მოაქვს ემოციური სტაბილურობა, დაცულობა და სოციალური აღიარება. ქართულ საზოგადოებაში ქორწინებას მნიშვნელოვანი კულტურული და სოციალური ღირებულება აქვს. ტრადიციული სოციალური ნარატივი ხშირად უკავშირებს ქორწინებას ბედნიერებასა და კმაყოფილებას. თუმცა, ეს ნარატივი მხედველობიდან ტოვებს იმ პირთა მრავალფეროვან გამოცდილებას, რომლებმაც ქორწინების ტრადიციული გზა უგულბებლევად. კერძოდ, მოცემულ ნაშრომში განვიხილავთ იმ ქალთა ბედნიერების მაჩვენებელს,

რომლებმაც 40 წელს გადააჭარბეს და კვლავ არ დაოჯახებულან. ჩვენ სამიზნე ჯგუფად ავირჩიეთ კონკრეტულად მდედრობითი სქესის წარმომადგენლები, რადგან მიგვაჩნია, რომ ქალების და კაცების გამოცდილება ამ მხრივ მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. არაერთი ლიტერატურა ცხადყოფს, რომ ოჯახის შესაქმნელად ქალები უფრო მეტ ზეწოლას განიცდიან საზოგადოებისგან (Ferree, 1990; Sharp & Ganong, 2011).

21-ე საუკუნეში ქორწინების ინსტიტუტი განიცდის დიდ ცვლილებებს: გაიზარდა პირველი ქორწინების საშუალო ასაკი, განქორწინების მაჩვენებლები და იმ პირთა რაოდენობა, რომლებიც უარს ამბობენ დაოჯახებაზე. სტატისტიკური მონაცემებიც ამის დასტურია (DePaulo & Morris, 2005). ქორწინება აღარ არის ოჯახის არსებობის, ბავშვების ყოლის ან ფინანსური კომფორტის მიღწევის აუცილებლობა. ქალებისთვის განათლებისა და კარიერული შესაძლებლობების ზრდამ, ფემინიზმის იდეოლოგიის გავრცელებამ, ურთიერთობებისა და ოჯახის სტრუქტურების სოციალური ნორმების განვითარებამ მარტოხელა ქალები ერთ-ერთ ყველაზე სწრაფად მზარდ პოპულაციად აქცია, განსაკუთრებით დასავლურ სამყაროში (Pew Research Center, 2021). შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ფეხი ავუწყოთ საზოგადოებრივ ცვლილებებს და გავაანალიზოთ დაუოჯახებელ ქალთა კეთილდღეობის მექანიზმები.

ჩვენი ნაშრომი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ფსიქოლოგიური ცოდნის გასაღრმავებლად, არამედ არსებული სტერეოტიპების, მცდარი წარმოდგენებისა და სტიგმის აღმოსაფხვრელად. ჩვენ გვსურს, გავიგოთ, თუ როგორ მოქმედებს სოციალური მოლოდინები და ნორმები იმ ქალების ინდივიდუალურ კეთილდღეობაზე, რომლებიც ირჩევენ არატრადიციულ ცხოვრებისეულ გზებს. ეს ნაშრომი ნათელს ჰფენს ფართო სოციალურ და კულტურულ დინამიკას. თემას უფრო აქტუალურს ხდის ამ საკითხთან დაკავშირებით ქართულ ლიტერატურაში არსებული სამეცნიერო ნაშრომების სიმწირეც. მიგვაჩნია, რომ მოცემული კვლევა პასუხობს თანამედროვე საზოგადოების მოთხოვნებს და გამოწვევებს.

ჩვენი ნაშრომის **მიზანია**, დავადგინოთ იმ ქალთა ბედნიერების ინდექსი, რომლებიც ასაკით 40 წელს გადასცდნენ და ჯერ არ დაოჯახებულან.

მიზნის მისაღწევად გადავჭრით შემდეგ **ამოცანებს**:

- მიმოვიხილავთ თემასთან დაკავშირებულ ლიტერატურას;
- კითხვარის დახმარებით კვლევისთვის შევავსოვებთ მონაცემებს;
- დავამუშავებთ მიღებულ შედეგებს და ვიმსჯელებთ მათ ინტერპრეტაციაზე;
- გავცემთ შესაბამის რეკომენდაციებს.

კვლევის ობიექტი ბედნიერების ინდექსი/მაჩვენებელია.

საგანი კი ორი დემოგრაფიული ჯგუფის, დაოჯახებულ და დასაოჯახებელ ქალთა ბედნიერების მაჩვენებლის შედარება.

სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენს: საქართველოში მცხოვრები 40 წელს გადაცილებული ქალები.

ჩვენი **ჰიპოთეზა** ჟღერს შემდეგნაირად: საქართველოში მცხოვრები დაუოჯახებელი ქალები, რომელთა ასაკიც 40 წელზე მეტია, უფრო ბედნიერები არიან, ვიდრე ქორწინებაში მყოფი თავიანთი თანატოლები.

ნაშრომის **თეორიული საფუძველი** გახლავთ ელექტრონულად ხელმისაწვდომი ინგლისურენოვანი სამეცნიერო ჟურნალები და წიგნები, სხვადასხვა საინფორმაციო გამოცემების სტატიები და ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის მონაცემები.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ბოლო ათწლეულში ბედნიერების ცნება განსაკუთრებით მოექცა პოპულარული ფსიქოლოგიის ყურადღების ცენტრში. სამეცნიერო ლიტერატურაში ბედნიერება განმარტებულია, როგორც ჰედონია, დადებითი ემოციების ფონზე უარყოფითი ემოციების არარსებობა (Ryan & Deci, 2001). ბედნიერება არ არის კონკრეტული წერტილი, არამედ იგი გამოცდილებითა და ყოველდღიური ცხოვრების სტილით განისაზღვრება (Lyubomirsky et al., 2005). წლების განმავლობაში წარმოებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ არსებობს ფაქტორები, რომლებიც დადებით კორელაციაში არიან ბედნიერებასთან. მაგ: პიროვნების ტიპი, ფიზიკური ჯანმრთელობის მიმართ ინდივიდის დამოკიდებულება, ფული, კარიერული მიღწევები, თვითეფექტურობა და სხვა. ასევე, ბედნიერება მოქმედებს, როგორც ერთგვარი დამცავი ფაქტორი დაავადებების მიმართ. ბედნიერი ადამიანები უფრო მარტივად უმკლავდებიან ართრიტს და სხვადასხვა ქრონიკულ ტკივილს (Steptoe, 2019). საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ ბედნიერების პოვნის ზედმეტ მცდელობას ხშირად საპირისპირო ეფექტებიც შეიძლება მოჰყვეს (Mauss et al., 2012). მიმდინარე ჰარვარდის სამედიცინო სკოლის 85-წლიანი ლონგიტუდური კვლევა, რომ ერთ წინადადებაში შევაჯამოთ: ბედნიერება - ეს არის სიყვარული, სითბო და ურთიერთობები (Chang & Becker, 2024).

მეორეს მხრივ, Pew Research Center-ის თანახმად (2021) დღესდღეობით უფრო მეტი ადამიანი არის მარტოხელა, ვიდრე ოდესმე. აშშ-ში ზრდასრულთა თითქმის 40%-ს არ ჰყავს პარტნიორი, 1990 წელს ეს მაჩვენებელი 29% იყო. იმ ადამიანთა ნახევარს კი, რომლებსაც არ ჰყავს პარტნიორი, არ აინტერესებს ვინმეს გაცნობა ან რომანტიკული ურთიერთობების დაწყება. მართალია, საზოგადოების უმეტესობა ამტკიცებს, რომ ქორწინება დადებითად არის დაკავშირებული

სუბიექტურ კეთილდღეობასთან, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ბოლომდე არ არის ნათელი, ქორწინების შედეგად ადამიანები უფრო ბედნიერები ხდებიან, თუ ეს გამოწვეულია იმით, რომ უფრო ბედნიერი ადამიანები ირჩევენ დაქორწინებას (Stutzer & Frey, 2006). კარის (2010) მიხედვით, ქორწინებასთან ბედნიერების ურთიერთობის ორი ახსნა არსებობს: პირველი ახსნის მიხედვით ბედნიერი ადამიანები უფრო მიმზიდველები არიან, როგორც პარტნიორები და ამიტომაც ოჯახდებიან. მეორე ახსნის მიხედვით კი, ქორწინება ბევრ სარგებელს იძლევა, რამაც შეიძლება ბედნიერება მოუტანოს ადამიანს: მათ შორის ფსიქოლოგიური და ფიზიკური სიახლოვე, ოჯახის შექმნა, მშობლის როლის მორგება, იდენტობის განმტკიცება და შთამომავლობის შექმნა.

ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, ქალების უმეტესობა მარტოხელაა არა იმიტომ, რომ ირჩევს მარტოობას, არამედ იმიტომ, რომ ქორწინების სურვილის მიუხედავად, არ ჰყავს შესაფერისი პარტნიორი (Park & MacDonald, 2022). ზოგი თვლის, რომ რომანტიული ურთიერთობა აუცილებელია მათი ბედნიერებისა და კეთილდღეობისთვის, ზოგი კი კმაყოფილებას პარტნიორის გარეშე პოულობს. კისლევის კვლევა მიუთითებს, რომ რაც უფრო მეტად სურს პიროვნებას ურთიერთობა, იგი მით უფრო ნაკლებად კმაყოფილი იქნება თავისი ცხოვრებით (Kislev, 2022). ხოლო, ის ადამიანები, რომლებისთვისაც პარტნიორის ყოლა არ არის პრიორიტეტი, უფრო ბედნიერად გრძნობენ თავს. და მაინც, რა ხდის მარტოხელა ცხოვრებას მიმზიდველს? 2022 წელს გამოქვეყნებულ ერთ კვლევაში ასობით ქალი და მამაკაცი გამოიკითხა (Apostolou & Christoforou, 2022). პასუხებში სჭარბობდა საკუთარ თავზე დათმობილი მეტი დრო, ზედმეტი პასუხისმგებლობების თავიდან არიდება, სხვისი მითითებების გარეშე ცხოვრება და მიზნებზე უკეთესად ფოკუსირება.

ლუმანმა და მისმა კოლეგებმა (2012) მიმოიხილეს 18 ლონგიტუდური კვლევა. აღმოჩნდა, რომ ადამიანთა სუბიექტური კეთილდღეობა მაღალია უშუალოდ ქორწინებამდე და ქორწინების შემდეგ რამდენიმე თვის განმავლობაში, „თაფლობის თვის“ ფაზაში. გრძელვადიან პერსპექტივაში კი დაოჯახება არ ზრდის ბედნიერების დონეს. ასევე, სიმართლეს არ შეესაბამება, რომ მარტოხელა ადამიანებს ასაკში შესვლასთან ერთად დეპრესიის სიმპტომები უმძაფრდებათ. Bures-მა, Koropecjy-Cox-მა და Loree-მ (2009) გამოიკითხეს 51 წლის და უფროსი ასაკის 17000-ზე მეტი ამერიკელი. აღმოჩნდა, რომ დაუოჯახებელი მამაკაცები და ქალები კეთილდღეობის მაჩვენებლით სრულიად არ განსხვავდებოდნენ მათი დაქორწინებული თანატოლებისგან. არსებობს გავრცელებული მცდარი მოსაზრება, რომ ხანდაზმული მარტოხელები ყველაზე ნაკლებად კმაყოფილნი არიან თავიანთი ურთიერთობის სტატუსით. მაგრამ სინამდვილეში, მაკდონალდის და

მისი კოლეგების (2022) კვლევა ვარაუდობს, რომ დაახლოებით 40 წლის ასაკიდან, მარტოხელებში ცხოვრებით კმაყოფილება მეტად იზრდება. ამავდროულად, აღმოჩნდა, რომ დაუქორწინებელი და უშვილო ქალები არიან უფრო ბედნიერები, ვიდრე დაქორწინებული, შვილიანი ან ქვრივი ქალები (Dolan, 2019).

როგორც ჩანს, მარტოხელა ადამიანები უფრო მეტად სოციალიზდებიან. კვლევამ აჩვენა, რომ პარტნიორის გარეშე მყოფ ადამიანებს, როგორც წესი, უფრო მეტი მეგობარი ჰყავთ, ვიდრე ამჟამად ან ადრე დაქორწინებულებს (Sarkisian & Gerstel, 2015). ისინი უფრო მეტად ინტეგრირდებიან საზოგადოებაში და ავითარებენ ძლიერ სოციალურ კავშირებს. ამავე კვლევის თანახმად, დაქორწინებული წყვილები მიმართავენ პარტნიორებს მხარდაჭერისა და სტაბილურობის მოსაპოვებლად, დაუქორწინებელი პირები კი, ძირითად შემთხვევებში, მიმართავენ მეგობრებს, კოლეგებს და მშობლებს. მათთვის ეს კავშირები ემოციური მხარდაჭერისა და თანადგომის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს და მარტოობისა და იზოლაციის განცდებისგან დამცავ ფაქტორად მოქმედებს. მეორე მხრივ, ერთ-ერთი კვლევა ცხადყოფს, რომ დასაოჯახებელი ქალები დიდ ზეწოლას განიცდიან სოციალუმიდან. მისურის უნივერსიტეტში მოღვაწე Lawrence Ganong -მა თავის კოლეგასთან ერთად (2011) გამოიკვლია, რომ დაუქორწინებელი ქალები თავს უჩინრებად გრძნობენ თავიანთ ოჯახებში, განიცდიან, რომ მათ ნაკლებად აფასებენ და მეტად აკრიტიკებენ დაქორწინებულ და-ძმებთან შედარებით, მიაჩნიათ, რომ მშობლები უკმაყოფილოები არიან მათით.

მნიშვნელოვანია, ყურადღება გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ მარტოხელა ქალები ხშირ შემთხვევაში დისკრიმინაციის და სტერეოტიპების სამიზნეები ხდებიან. არაერთ ნაშრომში არის ნაკვლევი ის მცდარი წარმოდგენები, რომლებიც საზოგადოებას აქვს ქალების მარტოობასთან დაკავშირებით (DePaulo, 2006). 2020 წელს გამოქვეყნებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ მარტოხელათა მიმართ პრე-ჯუდისებს უფრო ზედაპირულად და არასერიოზულად ეკიდებიან საზოგადოებაში, ვიდრე გარკვეული ეროვნების ან სექსუალური ორიენტაციის ჯგუფების მიმართ (Fisher & Sakaluk, 2020). ერთ-ერთ კვლევაში (Morris et al., 2008) 1000 ბაკალავრიატის სტუდენტს სთხოვეს, ჩამოეთვალათ მახასიათებლები, რომლებსაც ისინი უკავშირებდნენ დაქორწინებულ და მარტოხელა პირებს. აღმოჩნდა, რომ მარტოხელა მამაკაცები და ქალები უფრო უარყოფითად ფასდებოდნენ, ვიდრე დაოჯახებულები. დაქორწინებულებს მოიხსენიებდნენ, როგორც სექსუალურს, ბედნიერს, კეთილს, პატიოსანს და მოსიყვარულეებს. თავის მხრივ, მარტოხელები აღიქმებოდნენ, როგორც მოუწესრიგებლებად, დაბალი თვითშეფასების მქონეებად, ეგოცენტრულებად, უბედურებად, მარტოსულებად და მახინჯე-

ბად. აღსანიშნავია ისიც, რომ მარტოხელების ნეგატიური სტერეოტიპები გაცილებით ძლიერი იყო უფრო ასაკოვანი ადამიანებისთვის.

კვლევის მიმდინარეობა და შედეგები

საკვლევი საკითხის შესწავლისთვის გამოვიყენეთ რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი. კერძოდ, თვითადმინისტრირებადი ანკეტირება.

კითხვარი „Google Form“-ის საშუალებით გავავრცელეთ სოციალურ ქსელ „ფეისბუქში“. რესპონდენტები, პირველ რიგში, იღებდნენ ინფორმაციას კვლევის შესახებ და ეძლეოდათ კონფიდენციალურობისა და ანონიმურობის გარანტია. კითხვარი რამდენიმე სექციად იყო დაყოფილი. პირველ სექციაში აუცილებელი იყო ინფორმირებული თანხმობის განცხადება, მხოლოდ თანხმობის შემთხვევაში ხდებოდა შემდეგ სექციებზე გადასვლა. მეორე სექციაში ფიქსირდებოდა გამოკითხულთა პერსონალური მონაცემები, ხოლო მესამე სექციაში ოქსფორდის ბედნიერების ინდექსის განმსაზღვრელი შეკითხვები იყო ინტეგრირებული. ოქსფორდის ბედნიერების განმსაზღვრელი სკალა შემუშავებულია ფსიქოლოგების, მაიკლ არგილისა და პიტერ ჰილზის მიერ ოქსფორდის უნივერსიტეტში. ტესტი, შედგება 29 პირობისგან, თითოეულ პირობას კი თან ახლავს ოთხი სავარაუდო პასუხი, სადაც ა=0, ბ=1, გ=2, დ=3 ქულას. ბედნიერების მაჩვენებლის გამოსათვლელად ჯამური მაჩვენებელი უნდა გავყოთ 87-ზე და მიღებული რიცხვი გავამრავლოთ 100-ზე. მიღებული შედეგი შემდგომ შეიძლება, მივაკუთვნოთ კატეგორიებს: 0-20 - ძალიან დაბალი მაჩვენებელი, 21-40 - დაბალი მაჩვენებელი, 41-60 - საშუალო მაჩვენებელი, 61-80 - მაღალი მაჩვენებელი, 81-100 - ძალიან მაღალი მაჩვენებელი.

კითხვარი 3 კვირის განმავლობაში სულ შეავსო 57-მა რესპონდენტმა. 2 მათგანის პასუხი ანულირდა, გამომდინარე იქიდან, რომ სრულყოფილად არ იყო შევსებული. შედეგები 24 დაუოჯახებელი და 31 დაოჯახებული ქალის მონაცემებზე დაყრდნობით გაანალიზდა.

დაოჯახებულ ქალთა ასაკის დიაპაზონი 42 წლიდან 57 წლამდე მერყეობდა. მათი საშუალო ასაკი 49,6 იყო. რაც შეეხება, დაოჯახებულ ქალთა მონაცემებს. დიაპაზონი გახლდათ 44 – 61, საშუალო კი - 53 წელი. იმ ქალების აბსოლუტური უმრავლესობა, რომლებიც ქორწინებაში არ ყოფილან, დასაქმებულნი არიან და არ ჰყავთ არც შვილები, არც რომანტიკული პარტნიორები. მეორეს მხრივ, ქორწინებაში მყოფების 70,9% -ს აქვს სამუშაო და 100%-ს ჰყავს მინიმუმ 1 შვილი მაინც.

რაც შეეხება უშუალოდ ოქსფორდის ბედნიერების ინდექსს. დაუოჯახებელ ქალთა საშუალო ქულა, დაახლოებით, 65 აღმოჩნდა. იგი ბედნიერების მაღალ

მაჩვენებელად კატეგორიზდება. უფრო დეტალურად თუ განვიხილავთ, 14 რესპონდენტის პასუხში მხოლოდ 2 დაბალი მაჩვენებელი, 2 - საშუალო და 10 - მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა. თავის მხრივ, დაოჯახებული ქალების საშუალო მაჩვენებელი 50 გახლდათ. ეს მონაცემი ბედნიერების საშუალო ინდექსზე მიუთითებს. 6-მა მათგანმა ბედნიერების დაბალი დონე, 7-მა - მაღალი, ხოლო 18-მა - საშუალო დონე დააფიქსირა. უნდა აღინიშნოს, რომ არც ერთ ჯგუფში არ გამომჟღავნებულა ბედნიერების ძალიან მაღალი და ძალიან დაბალი ინდექსის მქონე რესპონდენტი. ქორწინებაში მყოფ და მარტოხელა ქალებს შორის 15-ქულიანი სხვაობა გარკვეული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას გვთავაზობს.

დასკვნა

როგორც ვხედავთ, ნაშრომის დასაწყისში, ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ჰიპოთეზა გამართლდა. კვლევამ ცხადყო, რომ 40 წელზე უფროსი ასაკის დაუოჯახებელი ქალები უფრო ბედნიერები არიან, ვიდრე თავიანთი დაოჯახებული თანატოლები. ეს შედეგები ექვექვემ აყენებს გამყარებულ სოციალურ ნორმებს, რომლებიც ქორწინებას ბედნიერებასთან აიგივებენ. ქორწინებისა და ბედნიერების გარშემო არსებული სოციალური ნარატივები, ვფიქრობთ, უნდა გადაფასდეს. ქალების ღირებულებას და კეთილდღეობას მხოლოდ მათი ოჯახური სტატუსი არ განსაზღვრავს. აღსანიშნავია, რომ ჩვენ მიერ მიღებული შედეგები აქამდე დასავლურ კულტურებში ჩატარებული სხვა კვლევების შედეგებს ეხმაურება. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ გამოკითხული ქალების უმრავლესობა დასაქმებულია. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია, დაუოჯახებელ ქალთა აბსოლუტური უმრავლესობის პროფესიული შემართება. შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ ჩვენი შედეგები დაკავშირებული უნდა იყოს გლობალური კულტურული ტენდენციების გავლენასთან. ეს ტენდენციები ხელს უწყობს თანასწორობას, ინდივიდუალურ ავტონომიას და თვითგამოხატვას. გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენ ვერ ვიპოვეთ ქართველ ქალებზე აქამდე, ამ თემასთან დაკავშირებული სხვა ემპირიული მონაცემები, გაგვიჭირდება, ვიმსჯელოთ წლების განმავლობაში, როგორ იცვლებოდა ქართველ ქალთა ბედნიერების ინდექსი.

აუცილებელია, აღვნიშნოთ ჩვენი კვლევის შეზღუდვები. დროითი ლიმიტის გამო მონაცემები მცირე რაოდენობის ცდის პირისგან შეგროვდა, შესაბამისად, გაგვიჭირდება კვლევის გენერალიზება. კარგი იქნება, თუ სამომავლოდ კვლევა ჩატარდება უფრო დიდ შერჩევაზე. ამავდროულად, ბედნიერების დონეებს შორის განსხვავებების გამომწვევი ფაქტორები საჭიროებს უფრო ღრმა

შესწავლას. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი კვლევა იძლევა საინტერესო რაოდენობრივ შედეგებს, მნიშვნელოვანია, სამომავლოდ მეცნიერები ჩაუღრმავდნენ დაუოჯახებელი ქალების გამოცდილების თვისობრივ ასპექტებს. რადგან დაუოჯახებელ ქალთა სწრაფად მზარდ პოპულაციასთან შედარებით, მათი შესწავლის მცდელობები არაპროპორციულია, რეკომენდებულია ჩატარდეს უფრო მეტი კვლევა და შეგროვდეს უფრო მეტი ემპირიული მონაცემი.

საბოლოოდ კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენ ამ ნაშრომით არ ვცდილობთ, დავაკნინოთ ოჯახური ინსტიტუტი ან ქორწინების ღირებულება. არამედ, ვცდილობთ, ხაზი გავუსვათ ადამიანური გამოცდილების მრავალფეროვნებას. ჩვენ გვსურს, ხელი შევუწყოთ საზოგადოებაში სტერეოტიპების დამსხვრევას და ქალების პირად არჩევანსა და ავტონომიაზე პატივისცემას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Apostolou, M., & Christoforou, C. (2022). What Makes Single Life Attractive: an Explorative Examination of the Advantages of Singlehood. *Evolutionary Psychological Science*, 8(4), 403–412. <https://doi.org/10.1007/s40806-022-00340-1>
2. Bures, R. M., Koropecykj-Cox, T., & Loree, M. (2009). Childlessness, parenthood, and depressive symptoms among middle-aged and older adults. *Journal of Family Issues*, 30(5), 670–687. <https://doi.org/10.1177/0192513X08331114>
3. Carr, D., & Springer, K. W. (2010). Advances in families and health research in the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 743–761. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00728.x>
4. Chang, J., & Becker, D. (2024, January 2). Lessons from the world's longest happiness study | On Point. *WBUR.org*. <https://www.wbur.org/onpoint/2024/01/02/lessons-from-the-worlds-longest-happiness-study>
5. DePaulo, B. (2015). *How We Live Now: Redefining Home and Family in the 21st Century*: Simon and Schuster.
6. DePaulo, B. (2006). *Singled out: How singles are stereotyped, stigmatized, and ignored, and still live happily ever after*. New York: St. Martin's Press.
7. Dolan, P. (2019). *Happy Ever After*. Penguin UK.
8. Ferree, M. M. (1990). Beyond Separate Spheres: Feminism and Family Research. *Journal of Marriage and Family*, 52, 866. <https://doi.org/10.2307/353307>
9. Fisher, A. T., & Sakaluk, J. K. (2020). Are single people a stigmatized 'group'? Evidence from examinations of social identity, entitativity, and perceived responsibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 86, 103844. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103844>
10. Kislev, E. (2022). Relationship desire and life satisfaction among never-married and divorced men and women. *Sexual and Relationship Therapy*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/14681994.2022.2099538>

11. Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(3), 592–615. <https://doi.org/10.1037/a0025948>
12. Lyubomirsky, S., King, L., & Diener, E. (2005). The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin*, 131(6), 803–855.
13. Mauss, I. B., Tamir, M., Anderson, C. L., & Savino, N. S. (2011). Can seeking happiness make people unhappy? Paradoxical effects of valuing happiness. *Emotion*, 11(4), 807–815. <https://doi.org/10.1037/a0022010>
14. Mitchell, T. (2021). *Rising share of U.S. adults are living without a spouse or partner*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2021/10/05/rising-share-of-u-s-adults-are-living-without-a-spouse-or-partner/>
15. Morris, W. L., DePaulo, B. M., Hertel, J., & Taylor, L. (2008). Singlism—Another problem that has no name: Prejudice, stereotypes and discrimination against singles. In *The Psychology of Modern Prejudice*. <https://psycnet.apa.org/record/2010-22179-008>
16. Park, Y., Page-Gould, E., & MacDonald, G. (2022). Satisfying singlehood as a function of age and cohort: Satisfaction with being single increases with age after midlife. *Psychology and aging*, 37(5), 626–636. <https://doi.org/10.1037/pag0000695>
17. Park, Y., & MacDonald, G. (2023). Necessities and luxuries in satisfying single lives. *Journal of Social and Personal Relationships*, 40(3), 937–954. <https://doi.org/10.1177/02654075221122887>
18. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
19. Sarkisian, N., & Gerstel, N. (2016). Does singlehood isolate or integrate? Examining the link between marital status and ties to kin, friends, and neighbors. *Journal of Social and Personal Relationships*, 33(3), 361–384. <https://doi.org/10.1177/0265407515597564>
20. Sharp, E. A., & Ganong, L. H. (2011). “I’m a Loser, I’m Not Married, Let’s Just All Look at Me”: Ever-Single Women’s Perceptions of Their Social Environment. *Journal of Family Issues*, 32(7), 956–980. <https://doi.org/10.1177/0192513x10392537>
21. Steptoe, A. (2019). Happiness and health. *Annual Review of Public Health*, 40(1), 339–359. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040218-044150>
22. Stutzer, A., & Frey, B. S. (2006). Does marriage make people happy, or do happy people get married? *the Journal of Socio-economics*, 35(2), 326–347. <https://doi.org/10.1016/j.socrec.2005.11.043>

პარტნიორული ურთიერთობები და სუბიექტური კეთილდღეობის განცდა

ლიზი ვეკუა

ბსუ, იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი,

ფსიქოლოგია, მესამე კურსი.

ელ. ფოსტა: vekualiza10@gmail.com;

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - დავით ქათამაძე

ფსიქოლოგიის დარგობრივი დეპარტამენტის ასისტენტ-პროფესორი.

აბსტრაქტი

ადამიანის ცხოვრებით კმაყოფილებას განსაზღვრავს სხვადასხვა ფაქტორი: საკუთარი თავითა და მიღწევებით კმაყოფილების განცდა, პოზიტიური ურთიერთობები, სოციალური ჩართულობა, დამოუკიდებლობა, საკუთარი თავის მიმდებლობა, უწყვეტი ზრდა. ჩვენს კეთილდღეობაზე, ასევე, დიდ გავლენას ახდენს პარტნიორული ურთიერთობები.

ჩვენი კვლევის ფარგლებში მსურდა, გაგვეგო, რამდენად განაგებს ჩვენი სასიყვარულო ურთიერთობები ჩვენ მიერ საკუთარი სუბიექტური კეთილდღეობის განცდას. არაჯანსაღ ურთიერთობას შეუძლია, გავლენა მოახდინოს ფსიქიკური ჯანმრთელობის სხვადასხვა სფეროზე, ცხოვრებით კმაყოფილებაზე, თვითაღქმაზე და თვითშეფასებაზეც კი.

პოზიტიური პარტნიორული ურთიერთობა, რომელიც ხასიათდება ისეთი ფაქტორებით, როგორიცაა ემოციური მხარდაჭერა, მეგობრობა, ინტიმური ურთიერთობა და ეფექტური კომუნიკაცია, დაკავშირებულია სტრესის დონის შემცირებასთან, განწყობის გაუმჯობესებასთან და მეტ ფსიქოლოგიურ გამძლეობასთან (Pietromonaco & Collins, 2017). მეტიც, ჯანსაღი პარტნიორული ურთიერთობების სარგებელი სცილდება ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას და მოიცავს ფიზიკური ჯანმრთელობის ასპექტებს. მაგალითად, დამაკმაყოფილებელი ურთიერთობების მქონე პირებს აქვთ გულ-სისხლძარღვთა დაავადებების უფრო დაბალი მაჩვენებელი, იმუნური სისტემის უკეთესი ფუნქციონირება და სიცოცხლის ხანგრძლივობაც კი (Robles & Kiecolt-Glaser, 2003).

მხარდამჭერი პარტნიორის არსებობამ, ასევე, შეიძლება, გააძლიეროს ინდივიდების სოციალური კეთილდღეობა რთულ პერიოდში მიკუთვნებულობის, ვალიდაციის და სოციალური მხარდაჭერის მიწოდებით (Gable & Gosnell, 2013).

საინტერესოა იმის დაშვება, რომ ორ ადამიანს შეუძლია, ამხელა გავლენა მოახდინოს ერთმანეთზე, მათმა სიმბიოზმა¹ განაპირობოს არამხოლოდ მათი ურთიერთობით კმაყოფილება, ამასთან ერთად იმოქმედოს კეთილდღეობის დონეზე, საკუთარი თავის მიღებაზე, ავტონომიურობაზე, გარემოსთან ადაპტაციაზე და ა.შ. ნაშრომში სწორედ ეს ფაქტორები იქნება განხილული.

ვვარაუდობთ, რომ პარტნიორული ურთიერთობით კმაყოფილება გავლენას ახდენს სუბიექტურ კეთილდღეობასა და ცხოვრებით კმაყოფილების განცდაზე.

საკვანძო სიტყვები: პარტნიორული ურთიერთობები, კეთილდღეობა, კმაყოფილება, პარტნიორი.

Abstract

A person's life satisfaction is determined by various factors: the sense of contentment with oneself and one's achievements, positive relationships, social engagement, independence, self-acceptance, and continuous growth. Our well-being is also significantly influenced by partner relationships.

In our research, we aimed to understand how much our romantic relationships govern our sense of subjective well-being. An unhealthy relationship can impact various aspects of mental health, life satisfaction, self-perception, and even self-esteem.

A positive partnership, characterized by factors such as emotional support, friendship, intimacy, and effective communication, is associated with reduced stress levels, improved mood, and greater psychological resilience (Pietromonaco & Collins, 2017). Moreover, the benefits of healthy partnerships extend beyond psychological well-being and include aspects of physical health. For example, individuals in satisfying relationships have lower rates of cardiovascular disease, better immune system functioning, and even greater longevity (Robles & Kiecolt-Glaser, 2003).

Having a supportive partner can also enhance individuals' social well-being during difficult times by providing a sense of belonging, validation, and social support (Gable & Gosnell, 2013).

It's fascinating to consider that two people can have such a profound impact on each other, where their symbiosis not only leads to relationship satisfaction but also affects levels of well-being, self-acceptance, autonomy, adaptation to the environment, and more. This paper will discuss these factors.

¹ **სიმბიოზი** - აღნიშნავს ურთიერთსასარგებლო ურთიერთობას სხვადასხვა ერთეულს შორის, რომელიც ხშირად გამოიყენება ბიოლოგიურ კონტექსტში, მაგრამ ასევე გამოიყენება მეტაფორულად ადამიანთა ურთიერთობებში.

We hypothesize that satisfaction with a partner relationship influences subjective well-being and the sense of life satisfaction.

შესავალი

1938 წელს ჰარვარდის მკვლევრებმა დაიწყეს კვლევა, რომელიც ათწლეულები გაგრძელდა. მათი მიზანი იყო ადამიანის ბედნიერების მთავარი წყაროს დადგენა.

აღმოჩნდა, რომ ეს არ არის არც მატერიალური შესაძლებლობა, არც თავბრუდამხვევი კარიერა, არამედ იმ ურთიერთობების ხარისხი, რომელთაც ვამყარებთ ცხოვრების განმავლობაში. კვლევაში, რომელიც ტარდებოდა 85 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, მონაწილეობა მიიღო 724-მა ადამიანმა მოზარდობიდან სიბერემდე.

კვლევის შედეგების მიხედვით აღმოჩნდა, რომ ძლიერი, მხარდამჭერი ურთიერთობების მქონე ადამიანები უფრო ბედნიერები, ჯანმრთელები არიან და უფრო დიდხანს ცხოვრობენ, ვიდრე სუსტი ან პრობლემური ურთიერთობების მქონე ადამიანები. იმ ურთიერთობებში, რომელთაც ცხოვრების მანძილზე ვამყარებთ, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ჩვენი რომანტიკული ურთიერთობებია.

ძირითადი ნაწილი

სიყვარული, მიკუთვნებულობა, უსაფრთხოების განცდა, თბილი გრძნობები - ეს კავშირები ქმნის ჩვენი ყოფის არსს. ამ ურთიერთქმედების ცენტრშია კომუნიკაციის, ნდობისა და ურთიერთგაგების დინამიკა - სწორედ ესაა საყრდენი, რომელზედაც აგებულია ჯანსაღი ურთიერთობები.

წლების მანძილზე ჩატარებული კვლევების შედეგად შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ მსგავსი ურთიერთობები განსაზღვრავს არა მხოლოდ ჩვენი ბედნიერების განცდას, ფიზიკურ სიჯანსაღეს ან სოციალურ კეთილდღეობას, არამედ მოქმედებს ადამიანის ცხოვრების სხვადასხვა სფეროზე, რაც საკუთარი სუბიექტური კეთილდღეობის განცდას ეხება.

საინტერესოა, რა ხდება მაშინ, როდესაც ეს საყრდენები იწყებს ნგრევას; როდესაც კომუნიკაცია იკლებს, ნდობა ქრება ან ურთიერთგაგება პრობლემურია?

სავარაუდოა, რომ ადამიანები, რომლებიც განიცდიან ურთიერთობით კმაყოფილებას ნაკლებად, მათ აქვთ დაბალი სუბიექტური კეთილდღეობის განცდაც.

ჩვენი კვლევის ფარგლებში, გაიზომა 6 ფაქტორი: დამოუკიდებლობა, გარემოსთან ადაპტაცია, პიროვნული ზრდა, პოზიტიური ურთიერთობები, ცხოვრე-

ბის მიზანი, საკუთარი თავის მიღება. ნაშრომის ძირითადი მიზანია, დავინახოთ კავშირი პარტნიორული ურთიერთობის ხარისხსა და სუბიექტური კეთილდღეობის განცდას შორის.

კვლევა:

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 83-მა რესპონდენტმა, თუმცა გამოყენებულ იქნა 76 მათგანის პასუხი. კვლევის ობიექტები არიან 14-50+ წლამდე ქალები და მამაკაცები, რომელთა ნაწილი არის ქორწინებაში, ნაწილი კი დაუოჯახებელია.

გამოყოფილი იყო ორი ფაქტორი: ურთიერთობის ხანგრძლივობა და სქესი.

კვლევის პირველ ეტაპზე გაიზომა რესპონდენტთა ურთიერთობით კმაყოფილების დონე The Relationship Assessment Scale - Susan S. Hendrick, Amy Dicke, Clyde Hendrick, 1998. შემდეგ, გამოვიყენე კითხვარი ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის გასაზომად: Psychological Wellbeing (PWB) Scale (Ryff et al., 2007; adapted from Ryff, 1989).

კითხვარის ლინკი

კითხვარი N1

პირველი კითხვარი The Relationship Assessment Scale - Susan S. Hendrick, Amy Dicke, Clyde Hendrick, 1998. ზომავდა პიროვნების ურთიერთობით კმაყოფილების დონეს. 76 ცდის პირის შედეგი ამ შემთხვევაში ორად გაიყო.

ყოველი მათგანი განსხვავებული სქესისა და ასაკის იყო, ზოგიერთი დაქორწინებული, ზოგი - დაუოჯახებელი. ზოგიერთ მათგანი ახალად შედიოდა პარტნიორულ ურთიერთობაში, ზოგი კი ათ წელზე მეტია, რაც ურთიერთობაშია.

საინტერესოა ის კანონზომიერებები, რასაც შედეგების დამუშავების შედეგად წავაწყდით. რისთვისაც უნდა გავითვალისწინოთ მეორე კითხვარის შედეგები, რომლითაც გაიზომა თითოეული მათგანის სუბიექტური კეთილდღეობის დონე.

კითხვარი N2

Psychological Wellbeing (PWB) Scale (Ryff et al., 2007; adapted from Ryff, 1989).

რიფის კითხვარი, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კითხვარია, რომელიც ქართულად იქნა ადაპტირებული და დიდ ინფორმაციას გვაძლევს ინდივიდის ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის შესახებ.

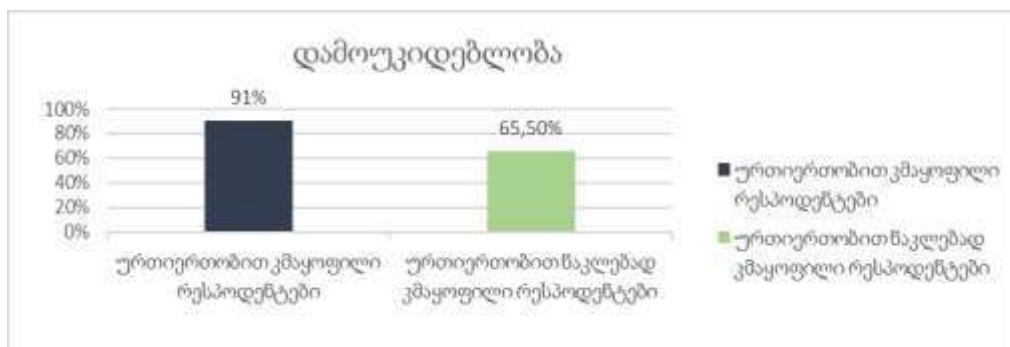
როგორც აღვნიშნე, რიფის სკალა ეფუძნება 6 ფაქტორს:

- 1) დამოუკიდებლობა;
- 2) გარემოსთან ადაპტაცია;
- 3) პიროვნული ზრდა;
- 4) პოზიტიური ურთიერთობები;

- 5) ცხოვრების მიზანი;
- 6) საკუთარი თავის მიღება.

შედეგები:

დანართი 1

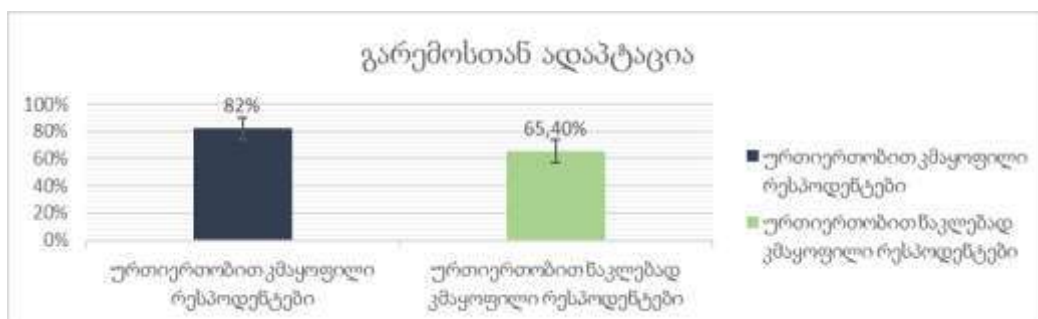
როგორც აღმოჩნდა, აქ შედეგებს შორის მკვეთრი განსხვავება გვაქვს.

ურთიერთობით კმაყოფილი ადამიანები ამჟღავნებენ დამოუკიდებლობის საკმაოდ მაღალ დონეს, რაც შეიძლება დაკავშირებული იყოს სხვადასხვა ფაქტორებთან.

მაგალითად, ფაქტი, რომ ისინი მეტად დაცულად და მხარდაჭერილად გრძნობენ თავს, მათ საშუალებას აძლევს, გამოხატონ საკუთარი თავი ავთენტურად და გამოავლინონ საკუთარი ინტერესები განსჯის ან უარყოფის შიშის გარეშე.

გარდა ამისა, ჯანსაღი ურთიერთობები მოიცავს ურთიერთპატივისცემას ერთმანეთის ავტონომიისა და სივრცის მიმართ. ეს ხელს უწყობს თითოეული პარტნიორის ინდივიდუალობას ურთიერთობაში.

მათ არ უწყევთ, დაკარგონ საკუთარი თავი ურთიერთობაში და შესაბამისად, მეტად დამოუკიდებლები არიან. რასაც ნაკლებად ვიტყვით ადამიანებზე, ვინც არ არის ჯანსაღ ურთიერთობაში და ურთიერთობით კმაყოფილების დაბალი დონე აქვთ.

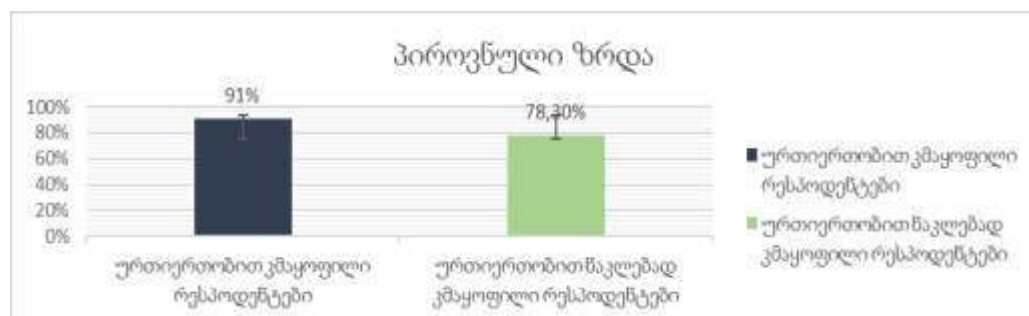
კავშირი რომანტიკულ ურთიერთობებში კმაყოფილებასა და გარემოსთან ადაპტაციის მაღალ დონეს შორის შეიძლება დავუკავშიროთ რამდენიმე ფაქტორს.

1. მხარდაჭერა. ჯანსაღ ურთიერთობაში ადამიანი გრძნობს ემოციურ მხარდაჭერას, წახალისებას და პრაქტიკულ დახმარებას, რაც აძლიერებს ინდივიდის უნარს, ეფექტურად მართოს გამოწვევები გარემოში.

2. უსაფრთხოების გრძნობა. რომანტიკულ ურთიერთობაში დაცულობისა და დაფასების გრძნობამ შეიძლება, გააძლიეროს ინდივიდის თავდაჯერებულობა და გამძლეობა, რაც აადვილებს გარე სტრესებისადმი გამკვლავების უნარს.

3. რესურსების გაზიარება. დამაკმაყოფილებელ ურთიერთობებში პარტნიორები თანამშრომლობენ პრობლემების გადაჭრასა და რესურსების გაზიარებაზე, რაც ზრდის მათ უნარს გარემოს გამოწვევების გადასაჭრელად.

მთლიანობაში, მხარდამჭერმა და სრულფასოვანმა რომანტიკულმა ურთიერთობამ, შეიძლება ხელი შეუწყოს გარემოს მართვისა და კონტროლის განცდას ემოციური, პრაქტიკული და ინტერპერსონალური რესურსების გაცვლის შედეგად.

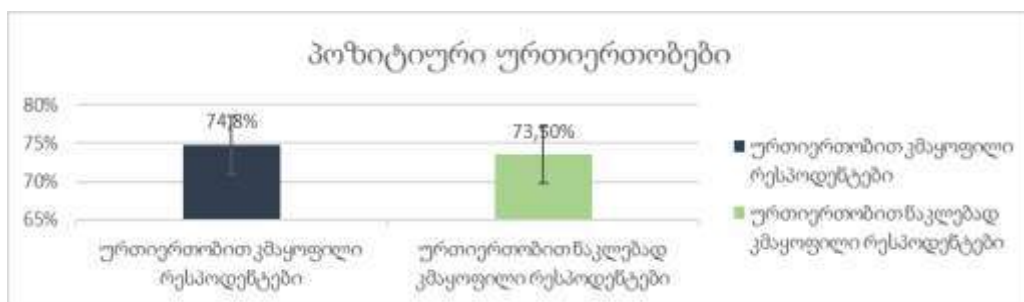
ურთიერთობისას მხარდამჭერ ატმოსფეროს შეუძლია, ხელი შეუწყოს პიროვნულ ზრდას იმით, რომ ინდივიდს რისკების აღების, ახალი გამოცდილების მიღების და საკუთარი თავის ზრდისა და განვითარებისკენ უბიძგებს.

მჭიდრო კავშირი სხვა ადამიანთან განაპირობებს პიროვნულ ზრდას, რადგან ინდივიდებს ეხმარება საკუთარი თავის რეფლექსიაში, ემოციურ კვლევაში, თვითშემეცნებასა და თანაგრძნობის განვითარებაში.

ასევე, პარტნიორები ჯანსაღ ურთიერთობებში მხარს უჭერენ ერთმანეთის პირად მიზნებსა და მისწრაფებებს.

პიროვნული ზრდის ამ კოლაბორაციულმა მიდგომამ შეიძლება შექმნას დინამიკა, სადაც ორივე პარტნიორი იკმაყოფილებს საკუთარ ინტერესებსა და ამბიციებს.

დანართი 4

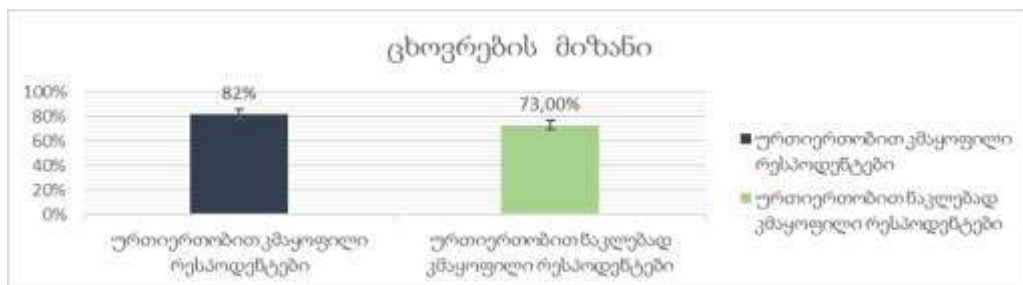

პოზიტიურ ურთიერთობებში მივიღეთ თითქმის ერთნაირი შედეგები. რასთან შეიძლება იყოს ეს დაკავშირებული? რეალურად, ადამიანები, რომლებიც ნაკლებად კმაყოფილი არიან საკუთარი რომანტიული ურთიერთობებით, შეუძლიათ მოიძიონ მხარდაჭერა სხვა სოციალური კავშირებიდან, როგორიცაა: მეგობრობა ან ოჯახური კავშირები, რათა კომპენსაცია გაუწიონ მათ რომანტიკულ ცხოვრებაში ნაკლოვანებებს. შესაბამისად, მათ შესაძლოა, მეტი ძალისხმევა დახარჯონ ამ ურთიერთობების განვითარებაში, რაც გამოიწვევს სხვებთან პოზიტიური ურთიერთობების განვითარებას.

მიზეზი შეიძლება იყოს, ასევე, პიროვნულ თვისებებში ინდივიდუალური განსხვავებები, როგორიცაა: ექსტრავერტობა/ინტროვერტობა. მან შეიძლება გავლენა იქონიოს სოციალური ურთიერთობების ხარისხზე, ურთიერთობით კმაყოფილების მიუხედავად. მაშინაც კი, თუ ვინმე არ არის კმაყოფილი თავისი რომანტიული ურთიერთობით, მათ შეიძლება, მაინც ჰქონდეთ წვდომა სოციალურ კავშირებზე ამ ურთიერთობის გარეთ. მეგობრებთან, ოჯახთან ან

კოლეგებთან მყარმა კავშირმა შეიძლება, ხელი შეუწყოს პოზიტიურ ურთიერთობებს, მიუხედავად რომანტიული კმაყოფილებისა.

დანართი 5

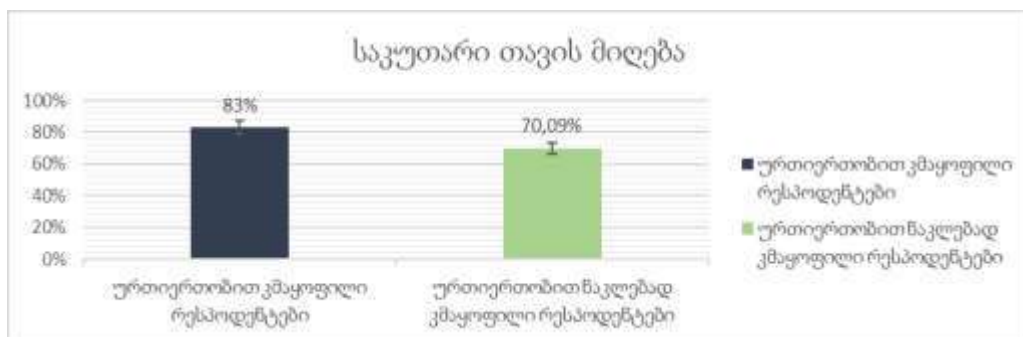

ცხოვრებისეული მიზნის უფრო მაღალი გრძნობა, რომელიც შეინიშნება რომანტიკულ ურთიერთობებში კმაყოფილი ადამიანებისთვის, შეიძლება მივაწეროთ სხვადასხვა ფაქტორს. მაგალითად, ჯანსაღ ურთიერთობებში ხდება პარტნიორებს შორის მიზნების, ღირებულებებისა და მისწრაფებების განსაზღვრა, ისინი ხშირად ერთმანეთთან მიახლოებულია.

როდესაც ინდივიდები გრძნობენ მხარდაჭერას და მიმღებლობას მათი პარტნიორების მხრიდან, ისინი უფრო მეტად ისწრაფვიან საერთო მიზნებისკენ, ეძებენ გზებს საერთო სურვილების მისაღწევად, რაც ხელს შეუწყობს ცხოვრებისეული მიზნის უფრო მკაფიო გრძნობას.

აგრეთვე, მნიშვნელოვანია ემოციური მხარდაჭერა და სტაბილურობა, რომელიც, ეხმარება ადამიანებს, ცხოვრებისეულ გამოწვევები უფრო მეტი გამძლეობითა და ოპტიმიზმით გადალახონ.

დანართი 6

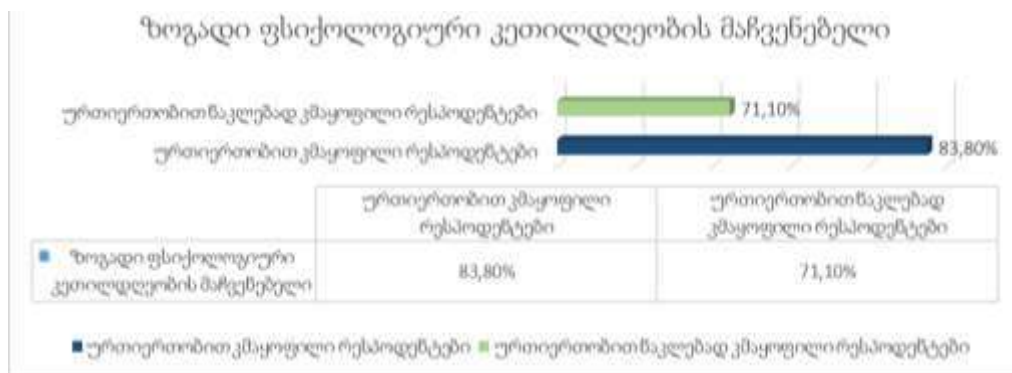
ამ გამძლეობას შეუძლია, ხელი შეუწყოს მიზნისადმი სწრაფვას, რაც საშუალებას მისცემს ინდივიდებს, გადალახონ წარუმატებლობა, ცუდი დღეები, მარცხები მათი რომანტიული პარტნიორის მხარდაჭერით.

ურთიერთობები, როგორც წესი, მოიცავს ღია კომუნიკაციას და კონსტრუქციულ უკუკავშირს პარტნიორებს შორის.

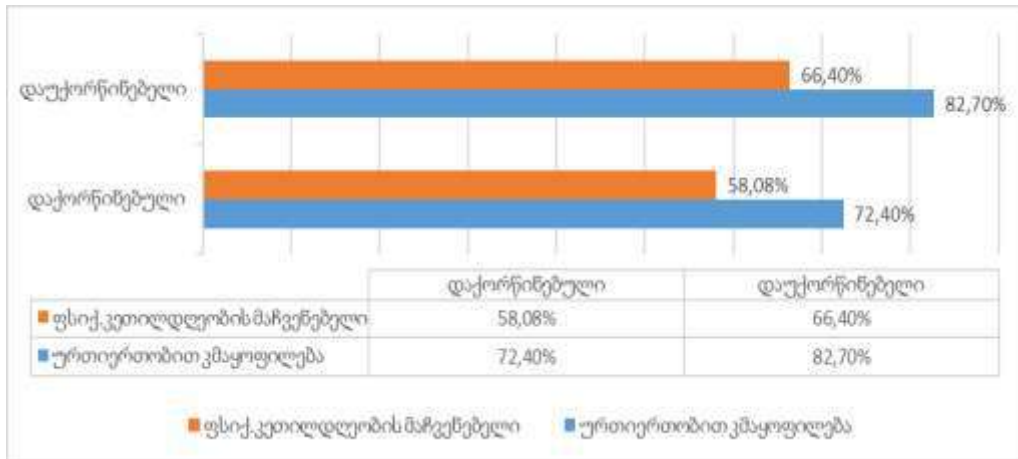
პარტნიორები, რომლებიც კმაყოფილნი არიან თავიანთი ურთიერთობებით, უფრო მეტად ამჟღავნებენ ერთმანეთის მიმართ წახალისებას, პოზიტიურ უკუკავშირს, რომელიც აძლიერებს საკუთარი თავის მიღებისა და თვითშეფასების გრძნობას. რომანტიკულ ურთიერთობაში დაცულობის და ემოციური კავშირის განცდა ქმნის უსაფრთხო სივრცეს ინდივიდებისთვის, რათა გამოხატონ საკუთარი თავი ავთენტურად და გაითავისონ თავიანთი ძლიერი და სუსტი მხარეები განსჯის ან უარყოფის შიშის გარეშე. ამ ემოციურ უსაფრთხოებას შეუძლია, ხელი შეუწყოს საკუთარი თავის მიღებას და თავდაჯერებულობას.

თუ შევადარებთ რესპონდენტების ზოგად ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის დონეებს, ასეთ შედეგს მივიღებთ:]

დანართი 7

კვლევამ მოგვცა შესაძლებლობა ერთმანეთისთვის შეგვედარებინა დაქორწინებული და დაუქორწინებელი ადამიანების ურთიერთობით კმაყოფილებისა და სუბიექტური კეთილდღეობის განცდის შედეგებიც:

უფრო მაღალი შედეგები, რაც აჩვენა დაუქორწინებელმა რესპონდენტებმა, შეგვიძლია, რამდენიმე ფაქტორს დავუკავშიროთ.

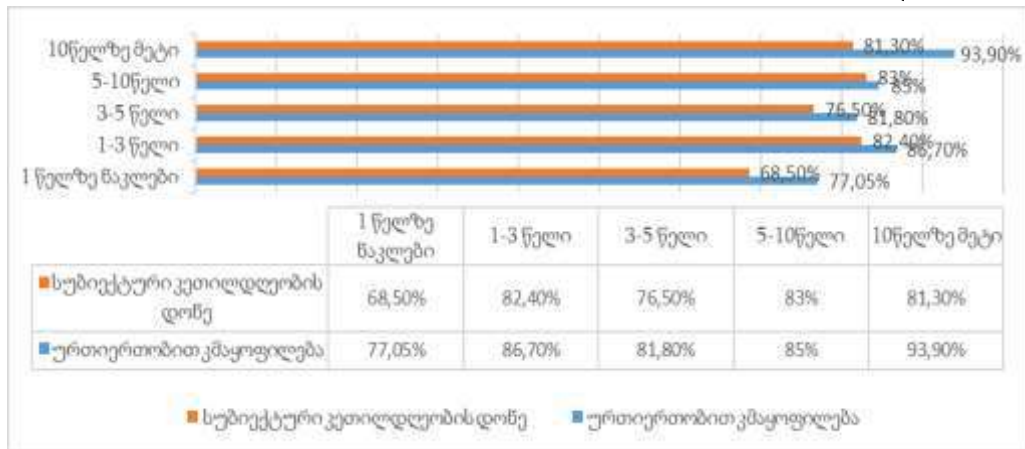
პირველ რიგში, დაუოჯახებელ ადამიანებს შეიძლება, ჰქონდეთ მეტი მოქნილობა და ავტონომია თავიანთ ურთიერთობებში, ვიდრე დაქორწინებულებს. ქორწინების სამართლებრივი და სოციალური შეზღუდვების გარეშე, პარტნიორებმა შეიძლება, თავი უფრო თავისუფლად იგრძნონ თავიანთი პირადი მოთხოვნილებებისა და სურვილების პრიორიტეტად ქცევაში, რაც გამოიწვევს უფრო მაღალ კმაყოფილებას. მეორე, ქორწინებას ხშირად თან ახლავს სოციალური მოლოდინები და პასუხისმგებლობები, რამაც შეიძლება დამატებითი ზეწოლა მოახდინოს წყვილებზე. დაუქორწინებელი პირები კი განიცდიან ნაკლებ ზეწოლას, რაც მათ საშუალებას აძლევს, განსაზღვრონ თავიანთი ურთიერთობები ისე, რომ საუკეთესოდ მოერგოს მათ საჭიროებებს. აგრეთვე, ქორწინებამ შეიძლება ზოგჯერ გამოიწვიოს კონფლიქტი ფინანსურ საკითხებთან, საყოფაცხოვრებო პასუხისმგებლობებთან და განსხვავებულ მოლოდინებთან დაკავშირებით. საერთო ვალდებულებების არარსებობის გამო, შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ ადამიანები, ვინც არ არიან ქორწინების უღელში, არ ერთვებიან მსგავს კონფლიქტებში.

რაც შეეხება ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის მაჩვენებელს, დაუქორწინებელ ინდივიდებს აქაც უფრო მაღალი შედეგი აქვთ. ეს შეიძლება იმას დავუკავშიროთ, რომ შესაძლოა, მათ აქვთ უფრო მრავალფეროვანი სოციალური კავშირები რომანტიული ურთიერთობის მიღმა, მათ შორის მეგობრების, ოჯახის წევრებისა და საზოგადოებრივი კავშირების ჩათვლით (საგულისხმოა, რომ ზოგ კულტურაში ქალები დაქორწინების შემდეგ კარგავენ ურთიერთობების მთავარ

წყაროს - სამსახურს) ხშირად ქორწინებაში იზღუდება ადამიანთა დამოუკიდებლობაც, რაც, ასევე, მოქმედებს მათ ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობაზე. დაუქორწინებელ პირებს შეიძლება, ჰქონდეთ მეტი მოქნილობა და თავისუფლება, რათა გამოიკვლიონ თავიანთი ვინაობა, ინტერესები და მისწრაფებები ქორწინების შეზღუდვების გარეშე. ისინი განიცდიან ურთიერთობასთან დაკავშირებულ ნაკლებ სტრესს და კონფლიქტებს დაქორწინებულებთან შედარებით.

შედეგები დავამუშავე იმის მიხედვითაც, თუ რამდენი ხანი გაატარეს შეყვარებულებმა ურთიერთობაში:

დანართი 9

ურთიერთობებით კმაყოფილების და ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის ყველაზე მაღალი დონე დაფიქსირდა იმ პირებში, რომლებიც ურთიერთობაში იყვნენ 10 წლის ან მეტი ხნის განმავლობაში.

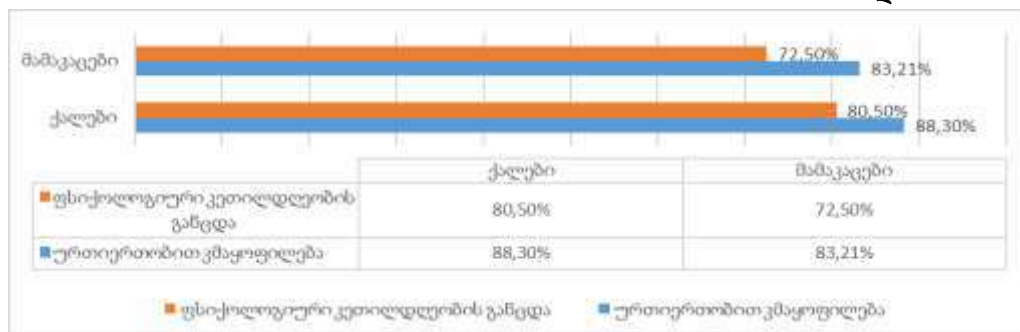
რა შეიძლება იყოს ამის მიზეზი? წყვილებს, რომლებიც ერთად არიან ათწლეულის ან მეტი ხნის განმავლობაში, სავარაუდოდ, განუვითარდათ ღრმა ემოციური კავშირი და საერთო ისტორია, რამაც გააძლიერა მათი ურთიერთობით კმაყოფილება და ღრმა კავშირის გრძნობა. მათ წლების მანძილზე გაუძლეს გამოწვევებსა და მარცხს, ამჟღავნებდნენ გამძლეობასა და ადაპტირებას ყოველდღიური სტრესორების წინაშე. დაბრკოლებებისა და კონფლიქტების ნავიგაციის ამ უნარს შეუძლია, გაზარდოს როგორც ურთიერთობით კმაყოფილება, ასევე, ხელი შეუწყოს ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას.

გრძელვადიანი ურთიერთობები იძლევა ორმხრივი ზრდისა და განვითარების შესაძლებლობას. წყვილები, რომლებიც ერთად იყვნენ დიდი ხნის განმავლობაში, ხშირად პრიორიტეტს ანიჭებენ ურთიერთობის შენარჩუნებას კომუნიკაციით, სიყვარულითა და კომპრომისით.

საბოლოოდ, ეს შედეგი ასახავს ერთგულების, ინტიმურობის, გამძლეობისა და ურთიერთდახმარების კუმულატიურ² სარგებელს, რაც ახასიათებს გრძელვადიან პარტნიორობას.

და ბოლოს, შედეგები განვსაზღვრე სქესის მიხედვითაც:

დანართი 10

რასთან შეიძლება დავაკავშიროთ ის ფაქტი, რომ ქალებმა უფრო მაღალი შედეგები აჩვენეს ურთიერთობით კმაყოფილებაშიც და აქვთ ფსიქოლოგიური კეთილდღეობის მაღალი მაჩვენებელი?

პირველ რიგში, ხაზი მინდა გავუსვა კომუნიკაციის როლს. ქალები, როგორც წესი, ამჟღავნებენ მეტ მისწრაფებას, გამოხატონ საკუთარი ემოციები და ღიად განიხილონ ურთიერთობის საკითხები, რამაც შესაძლოა, ხელი შეუწყოს ურთიერთობით უფრო მეტ კმაყოფილებას და საერთო ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობასაც. ქალები უფრო ემპათიურები და თანამგრძნობნი არიან სხვებთან (Meng Li, Shihui Han, 2017) მათ შორის რომანტიკულ პარტნიორებთან ურთიერთობისას. პარტნიორის ემოციური მოთხოვნილებების გაგების და მათზე რეაგირების უნარმა შეიძლება, ხელი შეუწყოს ინტიმურობას და ღრმა კავშირს ურთიერთობაში, რაც გამოიწვევს კმაყოფილების და კეთილდღეობის მაღალ დონეს.

დასკვნა

დასკვნის სახით, ჩვენი კვლევა ხაზს უსვამს რამდენიმე ძირითად მიგნებას: ურთიერთობის კმაყოფილებას, ურთიერთობის ხანგრძლივობას, ოჯახურ სტატუსს, სქესსა და ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას შორის.

პირველ რიგში, ადამიანები, რომლებიც აფიქსირებენ კმაყოფილების მაღალ დონეს რომანტიკულ ურთიერთობებში, როგორც წესი, ავლენენ უფრო დიდ

² კუმულატიური - ძალის, ხარისხის, რაოდენობის მატება

ფსიქოლოგიურ/სუბიექტურ კეთილდღეობას. ეს ხაზს უსვამს საერთო ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე ჯანსაღი ურთიერთობების პოზიტიურ გავლენას.

გარდა ამისა, ადამიანები, ვინც 10 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში არიან ურთიერთობაში, ამჟღავნებენ მეტ ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას, რაც მიუთითებს გრძელვადიანი ვალდებულებებისა და სტაბილურობის სარგებელს ფსიქიკური კეთილდღეობის შედეგებზე.

ასევე, დაუქორწინებელი პიროვნებები აფიქსირებენ უფრო მაღალ ქულებს როგორც ურთიერთობით კმაყოფილებაში, ასევე - ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობაში, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ოჯახური მდგომარეობა შეიძლება არ იყოს წინაპირობა ურთიერთობის სრულყოფისა და პირადი ბედნიერებისთვის. ქალების შედარება მამაკაცებთან, ასახავს გენდერულ განსხვავებებს ემოციურ გამოხატულებასა და კომუნიკაციაში.

ეს დასკვნები ხაზს უსვამს ურთიერთობის დინამიკის, ინდივიდუალური მახასიათებლების და კეთილდღეობის შედეგებს შორის კომპლექსურ ურთიერთკავშირს, რაც გვიჩვენებს ჯანსაღი და სრულფასოვანი ურთიერთობების ხელშეწყობის მნიშვნელობას საერთო ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობისთვის და ცხოვრებით კმაყოფილებისთვის.

ბიბლიოგრაფია:

1. https://www.academia.edu/1399308/Reliability_and_validity_of_the_Relationship_Assessment_Scale?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMdTAAAR17ubgr8HzfEtABKddM_-KVk7ckJn7kbW6B7E79WWyI9efzx2DeDteR1Vg_aem_AcGM6gGkkNoUDTesA0uUFmKDD25e13Pvv8Ttlc5f4G0jj9aiNR6wvmCulZMOEEkBKnpjMVmpF-X6HhvmZQ_jnKat
2. Ryff, C., & Keyes, C. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719–727
3. https://psycnet.apa.org/record/2022-66865-001?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMdTAAAR21hmeS_rwkh7XgpV0hTgqJOguG810RFYGG4vLPSfSw5kOua-bbEUW4NE8_aem_AcEcTB3UsP08XsAcWQu-Xeryk6MTEuyjGbELL6nvTq8dW3UCLGbvGnQzUfgR9x3yDRvBRX8w75OkFy5XcOO_WxP0C
4. https://www.forbes.com/sites/adriangostick/2023/08/15/harvard-research-reveals-the-1-key-to-living-longer-and-happier/?sh=7f39ae2bcf71&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMdTAAAR2QWUxj590JpQasyuLYaO8fFw3Vx_N4GODUGIIr4XLuQ0wdE53hfUPpds8_aem_AcGL3d7cksBMdUDFTe96vJkmjNuLGne8J7rRWQMLOBi8VvUbS5f1gTgcPhwhnvMMiwRVhKJhKN5-S24kbVwUv5Ne

რისკისადმი დამოკიდებულების კვლევა მეზღვაურებში

თამთა ირემამე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
ფსიქოლოგიის სპეციალობის მეოთხე კურსის სტუდენტი
ელ.მისამართი: iremadzetamta777@gmail.com

მარიამ ბერიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
ფსიქოლოგიის სპეციალობის მეოთხე კურსის სტუდენტი
ელ.მისამართი: beridzemariami.2023@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - რუსუდან კეჭაყმაძე
ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

თანამედროვე გლობალურმა გამოწვევებმა და ცვლილებებმა საზოგადოება მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დააყენა. დღესდღეობით უამრავი შესაძლებლობა არსებობს პროფესიის არჩევისა. ყოველი პროფესია გამოირჩევა საკუთარი ხიბლითა და სირთულეებით, თუმცა არის პროფესიები, რომელსაც განსაკუთრებული გამბედაობა სჭირდება, მათ შორისაა პროფესია - „მეზღვაური“. აქედან გამომდინარე, ჩვენ ვიკვლიეთ და შევადარეთ სხვადასხვა პროფესიის ადამიანების რისკისადმი დამოკიდებულება, თუმცა, განსაკუთრებით ჩვენი ყურადღება მიიქცის „მეზღვაურებმა“, უფრო კონკრეტულად, გვავინტერესებს ის, თუ რა რისკებთან ასოცირდება და რისკისადმი დამოკიდებულების რა დონით გამოირჩევიან მეზღვაურები. ასევე, ჩვენი ინტერესებიდან გამომდინარე, შევეცადეთ, გვეკვლია უშუალოდ ტემპერამენტის როლიც ამ და სხვა პროფესიის ადამიანებში და წარმოვადგინეთ მიღებული მონაცემები. ამ ყველაფრის საკვლევად კი გამოვიყენეთ შესაბამისი ტესტები: „რისკისადმი დამოკიდებულების“ კითხვარი და „ტემპერამენტის“ კითხვარი.

Abstract

Modern global challenges and changes have put the society in front of important challenges. Nowadays, there are many opportunities to choose a profession. Each profession has its own charms and difficulties, but there are professions that require special

courage, among them the profession "sailor". Therefore, we researched and compared the risk attitude of people of different professions, although our attention was especially drawn to "sailors", we are more specifically interested in what risks are associated with and what level of risk attitude seafarers are distinguished by. Also, based on our interests, we tried to directly investigate the role of Temperament in people of this and other professions and presented the obtained data. To investigate all this, we used appropriate tests, such as the "attitude to risk" questionnaire and the "temperament" questionnaire.

რისკისადმი დამოკიდებულების კვლევა მეზღვაურებში

მეზღვაური - ადამიანი, რომელიც მუშაობს გემზე და არის ამ ეკიპაჟის ნაწილი. პროფესია „მეზღვაური“ საკმაოდ ძველია და ამ ტერმინს აქვს საკუთარი ეტიმოლოგიური ფესვები, რომელიც უკავშირდება უშუალოდ იმ პერიოდს, როცა გემები ზღვაზე გადაადგილების მთავარი და ერთადერთი წყარო იყო. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საზღვაო კარიერა პოზიციების საკმაოდ ფართო სპექტრს გთავაზობს, როგორც ფიზიკურ შრომას - ტრადიციული მეთევზეობა, ასევე - მაღალ ტექნიკურ პოზიციებს, რომელიც უშუალოდ განათლებას და შესაბამის ტრენინგებს მოიცავს.

ნაშრომის აქტუალობა: მეზღვაურის პროფესია ყოველთვის იყო დაკავშირებული გარკვეულ რისკებთან და სირთულეებთან, ისეთი, როგორიც არის ხანგრძლივი მოგზაურობა შუა ზღვებში, ტალღებთან შეზღუდვა, ემოციებისა და შიშის მართვა, წონასწორობის შენარჩუნება საკუთარ თავთან და ა.შ ეს ყოველივე კი იწვევს განსხვავებულ დამოკიდებულებებს ამ პროფესიის მიმართ. ადამიანთა იმ ნაწილისთვის, რომელიც პირველად დგება ისეთი დილემის წინაშე, როგორიც არის სამომავლო პროფესიის არჩევა, ეს ფაქტორები საკმაოდ დამთრგუნველი და დამაბნეველია, ასეთ შემთხვევაში შესაძლოა, შიშმა სძლიოს ინტერესს და უარი თქვან ამ პოზიციაზე, ხოლო ნაწილი ანუ ის ადამიანები, ვისაც უყვართ რისკი, პირიქით, თვლიან, რომ რისკები და სირთულეები ერთგვარი ხიბლია მათთვის, რაც ზრდის მათ ინტერესს. უყურადღებოდ არ უნდა დაგვრჩეს ისიც, რომ ბოლო პერიოდში მომრავლდა ფაქტები, როცა გემზე წასულ ახალგაზრდებს მალევე უჩნდებათ სახლში დაბრუნების სურვილი, ან გრძნობენ შიშს და დისკომფორტს, რაც აისახება მათ ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე. სწორედ ეს და სხვა მრავალი ფაქტორი განაპირობებს თემის აქტუალობას.

ნაშრომის კვლევის მიზანი:

- განვსაზღვროთ რისკის დონე მეზღვაურებში.

- გავიგოთ, თუ რასთანაა დაკავშირებული რისკის დონე, უკავშირდება თუ არა სტაჟს და გამოცდილებას.
- შევადაროთ რისკისადმი დამოკიდებულება მეზღვაურებსა და სხვა პროფესიის ადამიანებში.
- განვსაზღვროთ ტემპერამენტის რომელი ტიპის ადამიანები ირჩევენ უფრო ხშირად ამ პროფესიას.

კვლევის მეთოდი: კვლევის პირველ ეტაპზე გამოვიყენეთ რისკისადმი დამოკიდებულების ტესტი, რომელიც შედგება ორი ნაწილისგან, პირველი ნაწილი - 14, ხოლო მეორე ნაწილი შედგება 18 შეკითხვისგან, ასევე გამოვიყენეთ ბელოვის ტემპერამენტის ტიპის განმსაზღვრელი კითხვარი, რომელიც შედგება 80 კითხვისგან და თითოეულ კითხვას ახლავს ორი სავარაუდო პასუხი - ვეთანხმები /არ ვეთანხმები.

კვლევის მეორე ნაწილში კი ვიყენებთ არასტრუქტურირებულ ინტერვიუს, რომელიც გვეხმარება დამატებითი ინფორმაციის მოპოვებაში. ცდისპირთა რაოდენობა სულ - 70.

კვლევის ობიექტი: ჩვენი კვლევის ობიექტს წარმოადგენს მეზღვაურთა რისკისადმი დამოკიდებულება.

კვლევის ჰიპოთეზა: არსებობს მოსაზრება, რომ მეზღვაურები გაცილებით მაღალი რისკისადმი დამოკიდებულებით გამოირჩევიან, ვიდრე სახვა პროფესიის ადამიანები.

ნაშრომის ძირითადი ნაწილი

საშუალო განათლების დასრულების შემდეგ ახალგაზრდების დიდი ნაწილის წარმატების გზა უმაღლეს განათლებამდე მიდის. პროფესიის შერჩევა კი არის ერთ-ერთი ყველაზე გარდამტეხი ეტაპი ნებისმიერი ჩვენგანის ცხოვრებაში. პროფესიის შერჩევისას უამრავი დეტალისა თუ ფაქტორის გათვალისწინებაა აუცილებელი, რათა სწორად შევარჩიოთ ჩვენთვის საინტერესო და შესაფერისი პროფესია. ამ პროცესის სწორად განხორციელებაში უამრავი შინაგანი თუ გარეგანი ფაქტორი ახდენს გავლენას, მაგალითად, გარეგან ფაქტორებად შეიძლება განვიხილოთ სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორები, ხოლო შინაგანია: ინტერესები, მოტივაცია, ლოკუსი და ა.შ. თუმცა ზოგიერთი პროფესიის შერჩევისას გარდა ამ ფაქტორებისა, მნიშვნელოვან როლს იკავებს პიროვნების რისკისადმი დამოკიდებულება, ასეთ პროფესიებს განეკუთვნება: მშენებელი, მეხანძრე, მფრინავი და მათ შორისაა - მეზღვაური.

ნებისმიერმა მეზღვაურმა იცის, რომ არ არსებობს უსაფრთხოების 100%-იანი გარანტიები, თუმცა მათი ინტერესი და რისკის დონე იმდენად დიდია,

ისინი მზად არიან, გარისკონ საკუთარი სიცოცხლით. **მრბოლელისთვის** (როგორც მეზღვაურებს უწოდებენ) პირველი რისკის შეფასება ნაპირის დატოვებაა, ხოლო ყველა კაპიტნის მოვალეობა კი - პირობების შეფასება. აუცილებელია, ნებისმიერმა კაპიტანმა იკითხოს - არის თუ არა გემი და ეკიპაჟი შესაფერის მდგომარეობაში არსებული პირობებისთვის? ამ ფაქტორებიდან ნებისმიერმა შეიძლება გააფუჭოს დღე, ამიტომაც ყველა ეცდება მაქსიმალურად მართონ რისკები. ამ ყველაფერთან ერთად გასათვალისწინებელია სამუშაო სპეციფიკაც. დამკვეთმა შესაძლოა, ისეთი პირობები შესთავაზოს ეკიპაჟს, რაზედაც წასვლა უამრავ რისკთან ასოცირდება და ამ შემთხვევაში ლოგიკურია, რომ მეზღვაურები უარს ამბობენ წასვლაზე, მაგალითად, აფრიკაში, ეკვატორზე ხშირად 50 გრადუს ცელსიუსზე მეტი ტემპერატურაა, ასეთ დროს შეუძლებელია მუშაობა, არის ასევე ზღვები და ოკეანეები, რომლებიც განსაკუთრებული შტორმებით გამოირჩევა, თუმცა არსებობენ ისეთი მეზღვაურებიც, რომლებიც მზად არიან, შეექიდონ ამ პირობებსაც კი. სწორედ ასეთ მეზღვაურებში შეინიშნება რისკის მაღალი დონე; ისინი რისკავენ, რადგან მათში ინტერესი და მოტივაცია თრგუნავს შიშს.

რაც შეეხება უშუალოდ რისკის ცნებას! ეს არის მოსალოდნელი საშიშროების არსებობა, რომელიც ორ ქვეჯგუფად იყოფა, ესენია:

- **უგუნური რისკი** - როცა მთელი იმედები დამყარებულია ალაღბედზე,
- **გაცნობიერებული რისკი**, რომელსაც საფუძვლად უდევს ვარაუდი და მას ემყარება წარმატების ცნება.

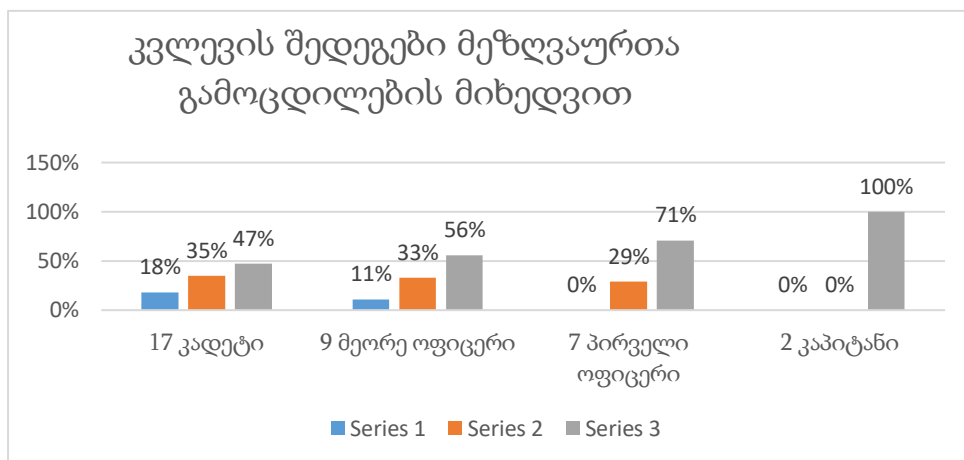
პიროვნების ერთ-ერთი ძირითადი ფსიქიკური თვისებაა ტემპერამენტი, რომელიც შეიძლება ვთქვათ, რომ ადამიანის ემოციური ცხოვრების საფუძველია, როგორც ჩვენთვის ცნობილია, ოთხი ტიპის ტემპერამენტი არსებობს. ჩვენ მიერ წარმოებული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, დავინტერესდით, რომელი ტემპერამენტის ტიპი სჭარბობს მაღალი და დაბალი რისკისადმი დამოკიდებულების ადამიანებში, რადგანაც ტემპერამენტი მოიცავს სწორედ ისეთ თვისებებს, თუ როგორია ადამიანი: აფექტური თუ მშვიდი, ემოციური თუ გულცივი, გამბედავი თუ ფრთხილი, რისკიანი თუ თავშეკავებული და ა.შ.

კვლევის მიმდინარეობა და შედეგები: კვლევის პირველ ეტაპზე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გამოყენებულ იქნა რისკისადმი დამოკიდებულების ტესტი, რომელიც შედგება ორი ეტაპისგან და სულ 32 კითხვას მოიცავს. ჩვენს კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 35-მა მეზღვაურმა, რომლებიც სხვადასხვა პოზიციაზე იმყოფებიან. მათ შორისაა 17 კადეტი ანუ სტაჟიორი, 9 - მეორე ოფიცერი, 7 - პირველი ოფიცერი და 2 - კაპიტანი. ტესტის პასუხები შედგება სამი დონისგან:

I- 109-137 ქულა, რისკის უმაღლესი დონე.

II - 63-108 ქულა, რისკის საშუალო დონე.

კვლევის შედეგები:

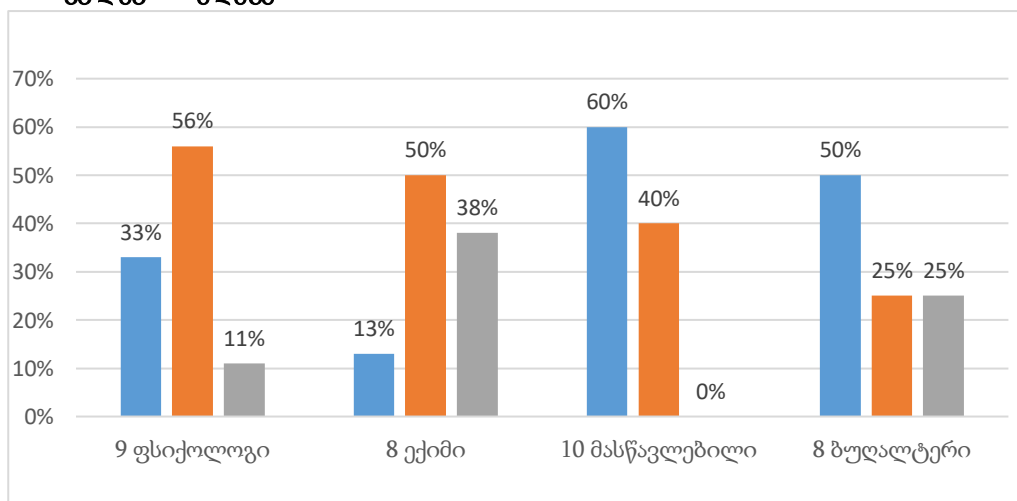

რისკისადმი დამოკიდებულების დონეები

დაბალი დონე ■ საშუალო დონე ■ მაღალი დონე ■

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კვლევის ერთ-ერთი მიზანია, განვსაზღვროთ არამარტო მეზღვაურთა რისკისადმი დამოკიდებულების დონე, ასევე სხვადასახვა პროფესიის მქონე ადამიანებისაც, რაც მოგვცემს საშუალებას, შევადაროთ მონაცემები და დავამტკიცოთ ან უარვყოთ ჰიპოთეზა. აქედან გამომდინარე, ჩვენ აქვე გიზიარებთ კვლევის შედეგების შემდეგ ნაწილს, სადაც გამოსახულია 4 სხვადასხვა პროფესიის ადამიანების რისკისადმი დამოკიდებულება.

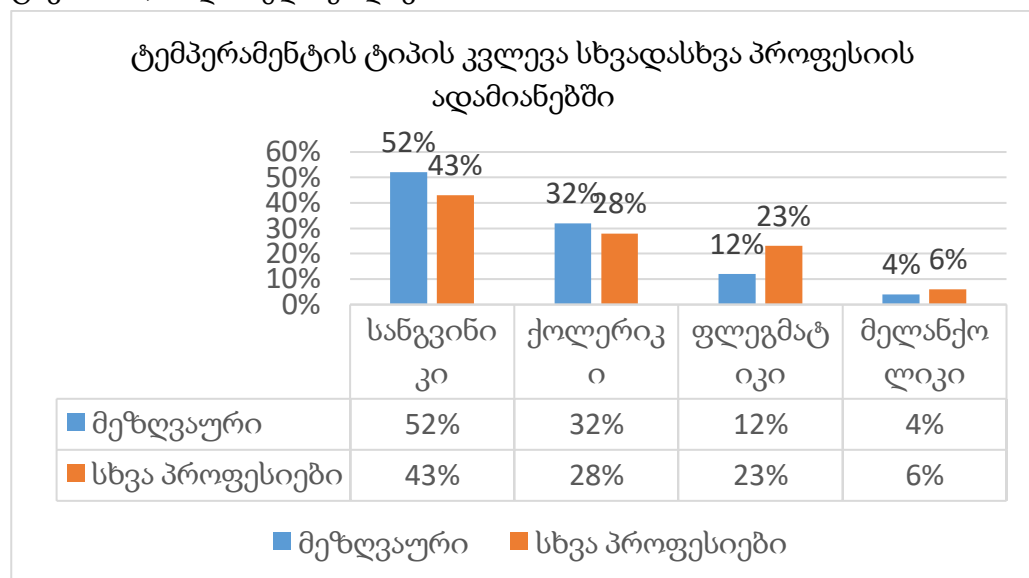
კვლევის შედეგები:

რისკისადმი დამოკიდებულების დონეები

დაბალი დონე ■ საშუალო დონე ■ მაღალი დონე ■

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენი კვლევა, ასევე, მოიცავდა ტემპერამენტის ტიპების განსაზღვრას და თანაფარდობის დადგენას სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლებთან, ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა მეზღვაურთა ტემპერამენტის ტიპები და 25 მათგანს ჩავუტარეთ ბელოვის ტემპერამენტის საკვლევი ტესტი, შედეგები კი ასე გადანაწილდა: უმეტეს მათგანს, 52%-ს, აღმოაჩნდა სანგვინიკური ტიპის ტემპერამენტი, მათ უყვართ სიახლეები, თავგადასავლები და მაღალი რისკის შემწყნარებლობა; ეძებენ მრავალფეროვნებას და არიან ექსტრავერტები, 32%-ს აღმოაჩნდა ტემპერამენტის ქოლერიკული ტიპი. ეს ადამიანები არიან მოუსვენრები, ჯიუტები და ხშირად რისკავენ, ასევე, მათ ახასიათებთ აჩქარებული მოქმედებები. 12% აღმოჩნდა ფლეგმატიკური ტიპის მატარებელი, ეს ადამიანები სუსტი აგზნებადობით გამოირჩევიან, თუმცა არიან აუღელვებელი და გაწონასწორებულები. რაც შეეხება მელანქოლიკური ტიპის ტემპერამენტს, ცდის პირთა მხოლოდ 4%-ს აღმოაჩნდა ტემპერამენტის ეს ტიპი. ასევე, ეს ტესტი გამოვიყენეთ ჩვენს კვლევაში მონაწილე სხვა პროფესიის წარმომადგენლებთანაც, სადაც შედეგები ასე გადანაწილდა სანგვინიკური ტემპერამენტის ტიპის წარმომადგენელი აღმოჩნდა - 43%, ქოლერიკული ტიპი - 28%, ფლეგმატიკი - 23%, ხოლო მელანქოლიკი - 6%.

დასკვნა

დასკვნის სახით: შეგვიძლია, შევაჯამოთ ჩვენ მიერ წარმოდგენილი კვლევის შედეგები და ჩამოვაყალიბოთ მოსაზრება, რომ:

- ✓ მეზღვაურთა უმეტეს ნაწილს, 57%-ს, აღენიშნება რისკისადმი დამოკიდებულების უმაღლესი დონე და ძალიან მცირე ნაწილს, 12%-ს, რისკისადმი დამოკიდებულების დაბალი დონე.
- ✓ რისკისადმი დამოკიდებულების დონე დაკავშირებულია გამოცდილებასთან.
- ✓ რისკისადმი დამოკიდებულების დონე ნაწილობრივ განსაზღვრავს პროფესიის შერჩევას.
- ✓ მეზღვაურებში უფრო ხშირად გვხვდება სანგვინიკური ტიპის ტემპერამენტი

ბიბლიოგრაფია:

1. ფსიქოლოგიური ტესტები. თამაშები და სავარჯიშოები საქმიანი ადამიანებისთვის შემდგენელი: ნონა ახალაშვილი გამომცემლობა - „უნივერსალი“. თბილისი, 2011.
2. ბელოვი - ტემპერამენტის საკვლევი ტესტი.
3. პიროვნების ტემპერამენტი და ფიქსირებული განწყობა ვლ. ნორაკიძე დ.უზნაძის სახელობის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 1963.
4. <https://www.nano-lab.com.tr/ka/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%99%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%98>
5. <https://www-linkedin-com.translate.goog/pulse/risk-management-what-can-sailing-teach-business-robert-gosling? x tr sl=en& x tr tl=ka& x tr hl=ka& x tr pto=sc>

კონფლიქტების, სტრესებისა და ცვლილებების მართვა
ეთნომენეჯმენტში
(ქართული კომპანიების მაგალითზე)

გოჩა ბერიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა
ელ. ფოსტა: beridzegocha99@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ბადრი გეჭაია,
ეკონომიკის დოქტორი, ბსუ-ს პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია კომპანიაში ცვლილებების საჭიროება და ცვლილებების განხორციელების პროცესში გასათვალისწინებელი თავისებურებები. რატომ და როგორ უნდა განხორციელდეს ცვლილებები კომპანიაში; რა წინააღმდეგობები შეიძლება წარმოიშვას ამ პროცესში და როგორ ვმართოთ აღნიშნული პროცესი.

ნაშრომში შესწავლილია, თუ როგორ ხდება რეალურად ცვლილებების პროცესის ორგანიზება, ასევე, ცვლილების პროცესში თანამშრომლების მხრიდან წინააღმდეგობებისა და კონფლიქტების წარმოშობის მიზეზები, ასევე - მათი ჩართულობა და მოლოდინები შედეგზე, წარსული გამოცდილებიდან გამომდინარე.

ნაშრომის მიზანია, ახსნას ორგანიზაციული ცვლილებების მნიშვნელობა და ცვლილებების პროცესში წინააღმდეგობებისა და კონფლიქტების მართვის თავისებურებები ეთნომენეჯმენტში. დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ ცვლილებების მნიშვნელობა გაგებულია, როგორც აუცილებლობა კომპანიის არსებობისა და განვითარებისთვის, კომპანიის თანამშრომლების, ასევე, ტოპ მენეჯმენტის მიერ. აღსრულების ნაწილში ვაწყდებით გარკვეულ პრობლემას, რომლებიც მომდინარეა შიდა და გარე ფაქტორებისაგან, რომელთა გამოსასწორებლად სხვადასხვა დეტალია გასათვალისწინებელი, რაც მოცემულია ნაშრომში.

Abstract

The paper discusses the need for changes in the company and the features to be considered in the process of making changes. Why and how changes should be made in the company, what objections may arise in this process and how to manage said process.

The paper examines how the change process is actually organized, as well as the causes of contradictions and conflicts on the part of employees during the change process, as well as their involvement and expectations on the result based on past experience.

The aim of the work is to explain the importance of organizational changes and the peculiarities of managing contradictions and conflicts in the process of changes in ethno-management. In conclusion, we can say that the importance of changes is understood as a necessity for the company's existence and development, both by the company's employees and by the top management. In the implementation part, we face a number of problems that originate from internal and external factors, for the correction of which various details should be considered, which are given in the paper.

შესავალი

მენეჯმენტი ეს არის მართვის პროცესი, რომელიც მიმართულია დასახული მიზნების მისაღწევად. კომპანიას მრავალ გამოწვევასთან უწევს გამკლავება სხვადასხვა მიზეზიდან გამომდინარე, როგორებიცაა: გლობალიზაცია, ტექნოლოგიური განვითარება, ინოვაციები, კონკურენცია, ცვალებადი მოთხოვნილებები და საჭიროებები, როგორც თანამშრომელთა, ისე მომხმარებელთა მხრიდან. კომპანიისთვის უცვლელი სტაბილური გარემო და გამოწვევები არ არსებობს, ამიტომ ადამიანური რესურსებით, სისტემურად და ფინანსებით მაქსიმალურად ძლიერი უნდა იყოს კომპანია, რომ დასახული მიზნისკენ სვლა გააგრძელოს. მიუხედავად იმისა, რომ კომპანიისთვის უცვლელი ბიზნესგარემო არ არსებობს მაგრამ, ცვლილებები, როგორც პროცესი, და მოცემულობა უნდა იყოს მუდმივი და მისაღები (ჩვეულებრივი ყოველდღიურობა) კომპანიისთვის. ცვლილებები მნიშვნელოვანია და იგი კომპანიისთვის წარმატებისკენ მიმავალი გზაა. შესაბამისად, საკმაოდ რთული პროცესია და როგორც ყველა ბიზნესპროცესს, ცვლილებებსაც სჭირდება მართვა. ხშირად თანამშრომლებისთვის ცვლილებების პროცესი არ არის სასიამოვნო, განსხვავებულად აღიქვამენ და პასუხობენ მოცემულობას. კომპანიაში ცვლილებების განხორციელებისას წარმოიქმნება კონფლიქტური სიტუაციები, იქმნება სტრესული გარემო გამოწვეული აზრთა სხვადასხვაობით და პოზიციებით. ცვლილებების პროცესი უნდა იყოს მაქსიმალურ-

რად მკაფიო და გამჭირვალე. რაც უფრო რადიკალური და მოცულობითია ცვლილება, რომელიც აშკარა ზეგავლენას ახდენს მომუშავეთა სამუშაო რუტინაზე და შესასრულებელ ამოცანებზე, მით მეტად გვჭირდება ყურადღება გამახვილებულ იქნას სამოტივაციო პოლიტიკაზე, რათა არ დაირღვას ბალანსი. გასათვალისწინებელია პროცესში წარმოქმნილი წინააღმდეგობები, კონფლიქტები და სტრესული სიტუაციები, რისთვისაც თავიდანვე უნდა ვიყოთ მზად და ვმართოთ პროცესი, რადგან შევინარჩუნოთ მიზნისკენ მიმავალი გზა, ამისთვის საჭიროა, სწორი მენეჯმენტი და პროცესების წინასწარ განსაზღვრა.

ცვლილებების მნიშვნელობა ორგანიზაციისთვის და ცვლილებების განხორციელებისას გასათვალისწინებელი ფაქტორები

თანამედროვე ცვალებად ბიზნესგარემოში უცვლელი და ზუსტი წარმატების მიღწევის გზა არ არსებობს, ამიტომ საჭიროა, მუდმივი სრულყოფა და განვითარება ორგანიზაციის ყველა ელემენტისა. ცვლილება - ეს არის არსებული მდგომარეობის, სამუშაო სისტემის გაუმჯობესება, უკეთესი ბიზნესმოდელის, ორგანიზაციული კულტურის დანერგვა და სხვა. ბაზარზე არსებული ცვალებადი პროცესების გამო, როგორცაა: კონკურენცია, გლობალიზაცია, ტექნოლოგიური განვითარება, მომხმარებელთა მოთხოვნილებების ცვლილება, რესურსების სიმცირე და მსგავსი გარეფაქტორები ზეგავლენას ახდენენ ორგანიზაციაზე. კომპანიაში ცვლილებები შეიძლება განხორციელდეს როგორც შიდა, ისე გარეფაქტორებიდან გამომდინარე. ცვლილებები შეიძლება იყოს ევოლუციური და რევოლუციური, მოცულობიდან გამომდინარე, ძირეულ თუ ეტაპობრივ ცვლილებებს ვანხორციელებთ.

ცვლილებების პროცესს სჭირდება სწორი მენეჯმენტი, ჯერ უნდა განვსაზღვროთ, რომ გვჭირდება ცვლილება, საგეგმო ეტაპზე უნდა მოხდეს სრული ანალიზი არსებული რეალობისა, გეგმა უნდა იყოს დეტალური, ასევე, გასათვალისწინებელია, თუ რაზე მოახდენს ზეგავლენას ცვლილება პირდაპირ თუ არაპირდაპირ; რა სარგებელი და დანაკარგი ექნება. რაც შეეხება განხორციელების ეტაპს, ერთია, რამდენად ახორციელებს ცვლილებებს და მეორეა - რამდენად სწრაფად (დროულად), რადგან თუ დროულად არ წარმართავს კომპანია პროცესს, შემდგომში უკვე სხვა რეალობის წინაშე დადგება და აზრი არ ექნება. აღნიშნულ ეტაპზე, ასევე, აუცილებელია გეგმის შესახებ ინფორმაციის დროული ზუსტი მიწოდება თანამშრომლებზე, პროცესი, რაც მთავარია, უნდა იყოს გამჭვირვალე და გასაგები. ცვლილებების განხორციელებისას უნდა მოხდეს თანამშრომელთა და მათი დამოკიდებულებების მართვა პროცესთან, რადგან ისინი არიან მნიშვნელოვანი რგოლი, რომელთა მემკვიდრეობითაც უნდა მიაღწიოს კომპა-

ნამ დაგეგმილ შედეგებს. მათ ზუსტად უნდა იცოდნენ, რა იგეგმება; რა მიმართულებით მიდის კომპანია და რას უნდა ელოდნენ, ასევე, რისი დათმობა მოუწევთ ამის სანაცვლოდ, რადგან თუ არამკაფიო და არასრული იქნება ინფორმაცია, თანამშრომლებს შეიძლება შეექმნათ როგორც ზედმეტი გაზვიადებული მოლოდინები ან პირიქით. გეგმის ბოლო ეტაპზე გასვლის შემდეგ კი მივიღებთ სხვა შედეგს, რაც გამოიწვევს უკმაყოფილებას და იმედგაცრუებას თანამშრომელში, რაც უარყოფითად აისახება, როგორც გუნდზე, ისე ორგანიზაციულ კულტურაზე, მით მეტად კონფლიქტური და სტრესული გარემო შეიქმნება ორგანიზაციაში. შემდგომ ეტაპზე უკვე აღსრულების კონტროლია საჭირო, ზოგ შემთხვევაში შეიძლება, მოგვიწიოს გეგმის ცვლილება არსებული სიტუაციის შესაბამისად. რაც უფრო მეტად ახლოს იქნება აღსრულების ნაწილი საგეგმოსთან, მით მეტად ახლოს იქნება კომპანია გაწერილ შედეგთან.

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის ძირითადი მიზანი იყო ორგანიზაციული ცვლილებების პროცესში გამოწვეული გავლენის კვლევა კომპანიების თანამშრომლებზე. აღნიშნული პროცესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია თანამშრომელთა სამუშაო კმაყოფილების და ასევე, მათ მიერ ცვლილებებისთვის მზაობის განხილვა. კვლევის ფარგლებში ჩვენ მიერ ჩატარდა რამდენიმე კომპანიის თანამშრომელთა გამოკითხვა ორი ტიპის პირველად მონაცემებზე. კომპანიები იყო სხვადასხვა დარგის. ასევე გამოიკითხა სამივე მმართველობითი რგოლის თანამშრომლები. პირველი, გამოკითხვა შეავსო ყველა კომპანიის თანამშრომლებმა, ხოლო მეორე - აღნიშნული კომპანიების ტოპმენეჯერებთან პირისპირ ინტერვიუს საშუალებით.

კვლევის შედეგად შემოწმდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი:

1. არის თუ არა კომპანიებში ცვლილებების განხორციელებისთვის შესაბამისი გარემო;
2. არის თუ არა თანამშრომელთა მზადყოფნა ცვლილებებისადმი;
3. თანამშრომელთა მოლოდინი ცვლილებების შედეგზე;
4. რა პრობლემებს ხედავენ ცვლილებების პროცესში ტოპმენეჯმენტი და რიგითი თანამშრომლები.

გამოკითხვის შედეგები მოცემულია ცხრილში:

კითხვა	საერთო პასუხები პროცენტულად				
	18-25 35,6%	26-35 20%	36-45 31,1%	46-55 11,1%	55+ 2,3%
გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ასაკი					
გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი სქესი	მამრობითი 60%	მდედრობითი 40%			
რამდენი ხანია მუშაობთ აღნიშნულ კომპანიაში?	1 წელზე ნაკლები 15,6%	1 დან 2 წლამდე 24,4%	3 დან 5 წლამდე 31,1%	6 წელზე მეტია 28,9%	
კომპანიაში რომელ მმართველობით პოზიციაზე მუშაობთ?	დაბალი რეგული 17,8%	საშუალო რეგული 51,1%	მმართველობითი რეგული 31,1%		
რამდენად ხედავთ კომპანიაში ცვლილების აუცილებლობას?	საჭიროა მაგრამ არა აუცილებელი 29,5%	აუცილებელია 68,2%	გააჩნია კონკრეტულ სიტუაციას ზოგჯერ საჭიროა ზოგჯერ ხელისშემშლელი 2,3%		
რა განაპირობებს ცვლილებების საჭიროებას კომპანიაში?	გარე ფაქტორები 18,2%	სტანდარტების შეცვლა 34,1%	კომპანიის ზრდა 45,5%	კონკრეტული პასუხის გაცემართულებით 2,3%	
რა პერიოდულობით მომდინარეობს ცვლილებები კომპანიაში?	ყოველდღიურად 2,3%	ყოველთვიურად 15,9%	ყოველწლიურად 54,5%	არ მიმდინარეობს ცვლილებები 18,2%	საჭიროებისა-მეტი 6,8%
რამდენად ჩართულია ცვლილებების პროცესში კომპანიის საშუალო და	აქტიურად ჩართულია 31,8%	საჭიროების შემთხვევაში ერთგება 52,3%	ნაკლებად ჩართულია 13,6%	არ არის ჩართული 2,3%	იშვიათად 2,3%

მადალი რგოლის მეჩვენებ?	არაფერს განიხილეს დაინფორმირ ებულა ყველა 36,4%	განიხილეს ვისთანაც საჩირო დაგვიდგეს მხოლოდ საჩირო ინფორმაცია 36,4%	არ განიხილეს მხოლოდმესასრულ ებლად ინსტრუქციებიგაიც ება 11,4%	განიხილეს მხოლოდ ხელმძღვანელობის მიერ და შესასრულებლად გადაეცეს თანამშრომლებს 15,9%		
რამდენად გაუმჯობესდა წარსულში განხორციელებული ცვლილებების შედეგად სამუშაო პროცესი ან გარემო?	გაუმჯობესდ ა 77,3%	არაფერი შეცვლილა 15,9%	გაუარესდა 4,5%	ზოგჯერ შემთხვევაში უმჯობესდება, ზოგში არა 2,3%		
ცვლილებების პროცესში რა დეტალებს შეცვლილით ან გაუმჯობესებდით დააფიქსირეთ თქვენი აზრი.	არაფერს შეცვლილი 9,1%	ინფორმირებულ ობის დონესგაგზრდი დი 22,7%	მეჩვენათ დამოკიდებულებას შეცვლილი 15,9%	ორგანიზებულობის დონეს 52,3%		

კითხვარის და ინტერვიუს შედეგებიდან იკვეთება, რომ ტოპმენეჯმენტის წარმომადგენლები თვლიან, კომპანიისთვის ცვლილებები სასიკეთოა და განვითარებისკენ მიმავალი გზაა, იგი კომპანიას უფრო სრულყოფილს ხდის. ცვლილებები ყოველთვის მოგებიანი არ არის, მაგრამ ეს პროცენტულად მცირე რაოდენობითაა. ტოპმენეჯმენტი კარგად აცნობიერებს ცვლილებების მნიშვნელობას და თუ ცვლილებები არ იქნება კომპანიაში, ერთ ადგილას გაჩერდებიან, რაც გამოიწვევს მომხარებელთა დაკარგვას. ასევე, ცვლილებების პროცესის წარმართვისას სხვადასხვა გაუთვალისწინებელ ფაქტორს, წინააღმდეგობებს აწყდებიან და ცდილობენ მათ გამოსწორებას.

რაც შეეხება კომპანიის თანამშრომლებს, ისინი სხვადასხვაგვარად აღიქვამენ ცვლილების პროცესს და შედეგზე განსხვავებული დამოკიდებულება აქვთ, ნაწილზე წარსული გამოცდილება ახდენს ზეგავლენას, ნაწილზე კი - მენეჯერთა ჩართულობა და დამოკიდებულება პროცესზე. გამოკითხულ თანამშრომელთა დიდი ნაწილი თვლის, რომ ცვლილებები საჭიროა და აუცილებელია კომპანიისთვის, მაგრამ რთული პროცესია, ნაწილი ცვლილებებში ჩასართავად არ არის მზად, ნაწილს კი დატვირთული გრაფიკის გამო უძნელდება აღნიშნულ პროცესში ჩართვა.

ცვლილებების პროცესში არსებული წინააღმდეგობები, კონფლიქტები, სტრესული გარემო, თანამშრომელთა პოზიციები და მათი განვითარების დონე

ორგანიზაციაში მიმდინარე ცვლილებები მნიშვნელოვანია და მრავალი ფაქტორია გასათვალისწინებელი, ერთ-ერთი ასეთია - წინააღმდეგობები და კონფლიქტები ამ პროცესში, რომელიც თანმდევია ცვლილებების, გამომდინარე ინტერესთა სხვაობით. ზოგადად კონფლიქტი - ეს არის ორ მხარეს შორის წარმოქმნილი უთანხმოება/შეუთავსებლობა აზრთა სხვადასხვაობით პოზიციებით, ღირებულებებით, კომუნიკაციის ნაკლებობით, რესურსების არათანაბარი გადანაწილებით და სხვა.

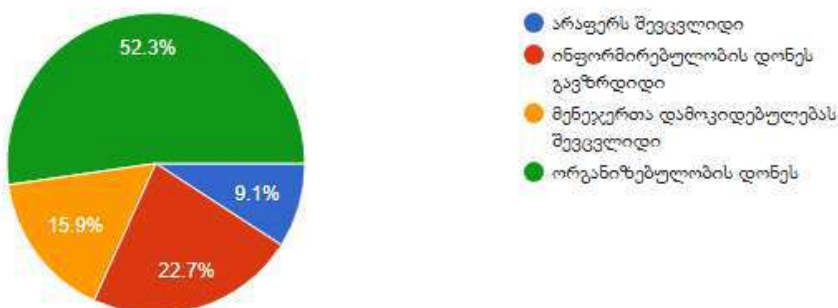
ორგანიზაციაში ცვლილებებისას გააჩნია, რა დონისაა ძირეული თუ მცირე მოცულობის, რაც უფრო ძირეულია ცვლილება ანუ რევოლუციური, მით რთულად სამართავია პროცესი, რადგან ამ დროს ზოგიერთ თანამშრომელს უწევს კომფორტის ზონიდან გამოსვლა, იცვლება მისი ფუნქცია-მოვალეობები (იზრდება ან მცირდება), თუ დატვირთულია თანამშრომელი და კიდევ ეს პროცესი ერთვება. კონფლიქტს და სტრესს იწვევს, ასევე, გაურკვეველობა და არამკაფიო მომავალი, თუ რას მიიღებს და როგორ იმოქმედებს მასზე ცვლილება, ამიტომ თანამშრომლები გეგმის შედგენის ეტაპიდანვე ინფორმირებული უნდა იყვნენ. აღნიშნულს ადასტურებს გამოკითხვის შედეგებიც:

რამდენად ხდება ცვლილებების განხილვა და პროცესში ჩართულობა (ინფორმირებულობა) კომპანიის მხრიდან?

გამოკითხულთა 36,4% ადასტურებს, რომ აქტიურად განიხილება ცვლილებების დეტალები, ასევე 36,4%-ის შემთხვევაში მხოლოდ საჭიროების შემთხვევაში გაიცემა ინფორმაცია, 15,9 %-ში კი მხოლოდ ხელმძღვანელობა განიხილავს, ხოლო 11,4%-ში არ განიხილება და მხოლოდ ინსტრუქციები გაიცემა შესასრულებლად. ანუ აუცილებელია ინფორმირებულობის დონე ცვლილებების პროცესში უნდა გაიზარდოს თანამშრომელთა ჩართულობასთან ერთად.

ცვლილებების პროცესში რა დეტალებს შეცვლიდით ან გააუმჯობესებდით, დააფიქსირეთ თქვენი აზრი:

გამოკითხულთა 52,3% თვლის, რომ ცვლილებების პროცესში უნდა გაუმჯობესდეს ორგანიზებულობის დონე, ანუ მეტად სისტემური მიდგომა საჭირო პროცესის წარსამართად.

მაგალითად, თუ თანამშრომელი მეტად დაიტვირთება სხვა რამით, უნდა დავაბალანსოთ (ბონუსი, ახალი თანამშრომელი, მოქნილი გრაფიკი), ორგანიზაციაში მომუშავე ყველა თანამშრომელი მის გარშემო არსებულ პროცესებს ერთ-

ნაირად არ აღიქვამს, რადგან თითოეული დამოუკიდებელი ინდივიდია, ასევე სხვადასხვა სამუშაო პოზიციაზე არიან, ცვლილება მათ სხვადასხვანაირად ეხება. მაგალითად, მმართველ პოზიციაზე გვჭირდება კადრი და თუ ერთ თანამშრომელს დავაწინაურებთ, უთანხმოება წარმოიშობა, რადგან რამდენიმე მათგანს შეიძლება, ჰქონდეს ანალოგიური ინტერესი.

კონფლიქტური და სტრესული სიტუაცია ყოველთვის ცვლილებების თანმდევი იქნება, მთავარია, რა დოზით იქნება; ასევე, უნდა მოხდეს კონფლიქტის მართვა, რომ არ დაზიანდეს პროცესი. ზოგ შემთხვევაში კონფლიქტი კარგია ჯგუფის ეფექტურად მუშაობისთვის, ამ დროს ხდება იდეების სრულყოფა, გამოიკვეთება უარყოფითი მხარეები და შეჯერდება საერთო აზრი - ეს კონსტრუქციული კონფლიქტის შემთხვევაში; რაც შეეხება დესტრუქციულ კონფლიქტს, ასეთი შემთხვევა არ არის სასარგებლო და პროცესის ჩამოშლისკენაა მიდრეკილი.

დასკვნა

ამრიგად, ცვლილებები უნდა იყოს კომპანიის განუყოფელი ნაწილი, რადგან წარმატებისკენ მიმავალი გზაა და აუცილებლობა ცვალებად ბიზნესგარემოში პოზიციების შესანარჩუნებლად. კომპანიაში აუცილებელია ცვლილებების სწორი მენეჯმენტი და პროცესების წინასწარ განსაზღვრა, ამ პროცესში კომპანიის ტოპმენეჯმენტს მრავალი გარე და შიდა ფაქტორის გათვალისწინება უწევს, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია თანამშრომელთა ჩართულობა და მათი დამოკიდებულებების მართვა. ცვლილებების პროცესში ვაწყდებით წინააღმდეგობებს თანამშრომელთა მხრიდან, რაც იწვევს კონფლიქტებს და ქმნის სტრესულ გარემოს. აუცილებელია ცვლილების საჭიროების დროულად განსაზღვრა, ასევე, საჭიროა პროცესის გამჭვირვალობა; საჭირო ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს ყველა მონაწილეს თანამშრომელს, როგორც მოცემულობის, ისე ცვლილებების გეგმის და შედეგის შესახებ. რაც შეეხება ქართულ რეალობას - მმართველი რგოლის წარმომადგენლები აცნობიერებენ ცვლილებების საჭიროებასა და მნიშვნელობას, მაგრამ ბევრი პრობლემა ექმნებათ აღსრულების ნაწილში, არაპროგნოზირებადი გარემოს, თანამშრომელთა დამოკიდებულებების დატვირთული გრაფიკისა და განვითარების გამო. რაც შეეხება თანამშრომლებს, ისინი თვლიან, რომ ცვლილებები კომპანიაში საჭიროა, მაგრამ მზად არ არიან ამისთვის. კვლევის ფარგლებში გამოიკვეთა, რომ ცვლილებების განხორციელებისას უნდა გაიზარდოს ინფორმირებულობისა და მენეჯერთა ჩართულობის დონე, ასევე - ორგანიზებულობის ხარისხი.

ცვლილებები აუცილებელია. ამისთვის წინასწარ უნდა ვიყოთ მზად. ასევე ეს პროცესი თავის თავში მოიცავს გაურკვევლობას და შესაბამისად, მომდინარეობს წინააღმდეგობები. კონფლიქტები და წინააღმდეგობები ცვლილებების თანმდევი იქნება, მაგრამ ეს პროცესი უნდა ვმართოთ და გამოვიყენოთ ჩვენს სასარგებლოდ მიზნის მისაღწევ გზაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., გალახვარიძე ნ., ნასარაია ზ., ეთნომენეჯმენტი. თბილისი. 2023
2. პაიჭაძე ნ., ადამიანური რესურსების მართვა. თბილისი. 2018.
3. ჩხეიძე ა., ორგანიზაციული ცვლილებების მართვა და ორგანიზაციული განვითარება (სამაგისტრო ნაშრომი). თბილისი. 2019.

ინტერნეტწყაროები:

1. https://www.ctc.org.ge/wp-content/uploads/2019/06/R-Change-Process_Geo.pdf
2. <https://4p.com.ge/cvlilebebis-martva/>
3. <https://lelamelikishvili.blogspot.com/p/conflict.html>
4. <https://motherhouse.ru/ka/disputes-with-neighbors/upravlyaya-izmeneniyami-kak-eti-dannye-zashchishchayutsya-upravlenie-izmeneniyami/>
5. <https://iscsisantarget.com/ka/articles/12295-change-management-and-resistance-to-change-in-a-cuban-market>
6. <https://lelakvirikashvili.blogspot.com/2017/06/blog-post.html>

მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიები და ლოგისტიკის მენეჯმენტის გამოწვევები (საქართველოს მაგალითზე)

ილონა მოწყობილი

ბსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,
ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო
საგანმანათლებლო პროგრამა, I კურსი
ელ.ფოსტა: ilonamotskobili8@gmail.com

გიორგი მიქელაძე

ბსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,
ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო
საგანმანათლებლო პროგრამა, I კურსი
ელ.ფოსტა: giorgimiqeladze5@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი: - **ლეილა ცეცხლაძე,**
ბიზნესის მართვის დოქტორი,
ბსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიები, ლოგისტიკის გამოწვევები და მისი როლი საქართველოს მაგალითზე, გამოკვეთილია ჩვენი ქვეყნის ბაზარზე არსებული ტენდენციები, გაანალიზებულია ლოგისტიკური პროცესების სრულყოფილად წარმართვისთვის დამაბრკოლებელი ფაქტორები, მოცემულია მათი აღმოფხვრის ღონისძიებათა შესახებ რეკომენდაციები.

მიწოდების ჯაჭვების სწორი სტრატეგიით შესაძლებელია ლოგისტიკური პროცესების განხორციელება „ზუსტად დროში“. ჩვენი მიზანია, გამოკვეთოთ, თუ როგორ ხორციელდება ეს პროცესები და რა გამოწვევების წინაშე დგას ლოგისტიკის მენეჯმენტი საქართველოში.

დასახული მიზნის მისაღწევად კი საჭიროა: შესაბამისი მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიების შემუშავება, გამოწვევებზე დროული რეაგირება, სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება და შესაბამისი ტექნოლოგიების გამოყენება, რომელიც მიწოდების პროცესს უფრო ეფექტურს, საიმედოს და გამჭვირვალეს ხდის.

საკვანძო სიტყვები: ლოგისტიკა, სატრანზიტო სისტემა, სატრანსპორტო დერეფანი, ტექნოლოგიები.

Abstract

The scientific article discusses the strategies of supply chains, the challenges of logistics and its role on the example of Georgia, the trends in the market of our country of logistics are highlighted, the factors hindering the perfect management of logistics process are analyzed, recommendations on measures to eliminate them.

With the right supply chain strategy, it is possible to implement “just in time” logistics processes. Our goal is to outline how these processes are implemented and what challenges logistics management in Georgia is facing.

To achieve the set goal, is necessary to develop appropriate supply chain strategies, timely response to challenges, improvement of transit infrastructure and use appropriate technologies that make the delivery process more efficient, reliable and transparent.

Key words: Logistics, Transit system, Transport corridor, Technologies.

ძირითადი ნაწილი

ლოგისტიკის ეფექტურად ფუნქციონირებაზე დამოკიდებული ეკონომიკის სხვადასხვა სფერო. თანამედროვე ბიზნესსამყარო წარმოდგენილია მიწოდების ჯაჭვების გარეშე, რადგან ეს არის სისტემა, რომელიც დაკავშირებულია მატერიალური რესურსების ტრანსპორტირებასა და მიწოდების დაგეგმვასთან. ლოგისტიკის მენეჯმენტი მოიცავს შესყიდვის მომენტიდან საბოლოო მიწოდებამდე მატერიალური ნაკადების დაგეგმვას, ორგანიზებასა და კონტროლს. მისი ძირითადი არსია დროული და ზუსტი მიწოდება. მიწოდების ჯაჭვების სწორი სტრატეგიით კი შესაძლებელია, მატერიალური და ინფორმაციული ნაკადების სწორ დროს, სწორ ადგილას და სწორი რაოდენობით მიწოდება („ზუსტად დროში“). ეფექტური მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიის განხორციელება მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან მას შეუძლია, შეამციროს საერთო საოპერაციო დანახარჯები და ხელი შეუწყოს ბიზნესის გაუმჯობესებას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოს აქვს უდიდესი პოტენციალი, იქცეს გლობალური მიწოდების ჯაჭვის ნაწილად და შექმნას ე.წ. ლოგისტიკური ჰაბი; გახდეს დიდი სტრუქტურის ნაწილი და ჩაერთოს მძლავრ სატრანზიტო გზებში, რადგან იგი გეოგრაფიული მდებარეობით წარმოადგენს მთავარ გამტარს კავკასიაში, მდებარეობს ევროპისა და აზიის გასაყარზე, სადაც არსებობდა უძველესი სავაჭრო გზა - „აბრეშუმის გზა“. ჩვენი ქვეყანა გადაზიდვების კუთხით მთავარი ტრანზიტული რეგიონია. საქართველოს დერეფნის გავლით შესაძლებელია აღმოსავლეთიკენ ტვირთნაკადების მიწოდება. აქ არ უნდა გამოირიცხოს ჩინეთის ფაქტორიც, საიდანაც მიეწოდება მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას

საჭირო საქონელი[1].

ლოგისტიკური სისტემის განვითარება ყველა ქვეყნისთვის საკვანძო ამოცანაა, ვინაიდან მასზეა დამოკიდებული ყველა ბიზნესის ეფექტიანი ფუნქციონირება და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებაც კი. ის წარმოადგენს ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფისთვის მნიშვნელოვან კომპონენტს, ქვეყნისათვის კი - საერთაშორისო ბაზარზე ინტეგრაციის ბერკეტს.

ლოგისტიკის მთავარი პრინციპიც ესაა – სწორ დროს, სწორ ადგილას, საჭირო რაოდენობის პროდუქტისა თუ მომსახურების მიწოდება – “Just in time” (ზუსტად დროში). თანამედროვე გლობალურ სამყაროში დრო უდიდეს აქტივს წარმოადგენს, შესაბამისად, ლოგისტიკური მენეჯმენტისა და მიწოდების ჯაჭვების სწორად განხორციელებაზეა დამოკიდებული ბევრი პროცესი. მიწოდების ჯაჭვი შედგება შემდეგი რგოლებისგან: მწარმოებლები, მიმწოდებლები, საცალო მოვაჭრეები, დისტრიბუტორები და მომხმარებლები. იმისთვის, რომ სწორად წარიმართოს ლოგისტიკური პროცესები, აუცილებელია მისი ეფექტიანად მართვა, რაშიც უდიდეს როლს ინფორმაციული ნაკადები თამაშობს. სწორი და ზუსტი ინფორმაციის მიწოდების გარეშე ლოგისტიკა წარმოუდგენელია, რადგან ვერ მოხდება რესურსების შეკვეთა, გაიზრდება ფინანსური თუ დროითი დანახარჯები. ზემო აღნიშნული პრინციპის შესრულებისთვის კი საჭიროა ინფორმაციული მზადყოფნა და მოქნილობა, ცვლილებებზე დროული რეაგირება და მათთან ადაპტირება. თანამედროვე ბიზნესისთვის მიწოდების ჯაჭვის სრულყოფა გულისხმობს გაზრდილ ეფექტურობას, დაბალ საოპერაციო ხარჯებს, წარმოების მაღალ მაჩვენებელს, მარაგების კონტროლის შესაძლებლობასა და რაც მთავარია, გადაზიდვაში მონაწილე ყოველი მხარის, როგორც მიმწოდებლის, ისე მომხმარებლის კმაყოფილების ზრდას.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლოგისტიკა მიწოდების ჯაჭვის შემადგენელი ნაწილია. იგი ბიზნესს საშუალებას აძლევს, სწრაფად მოახდინოს მოთხოვნის პროგნოზირება, ბაზრის ცვალებად ტენდენციებთან ადაპტირება და მიწოდების ჯაჭვში არსებული პრობლემების დროულად მოგვარება.

მიწოდების ჯაჭვების გამართულად ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია სტრატეგიული დაგეგმარება და სწორი ლოგისტიკური მენეჯმენტის განხორციელება. სხვადასხვა განყოფილებასთან მუშაობის კოორდინაცია, ჯანსაღი კომუნიკაცია, რომელიც ხელს უწყობს სამუშაო გეგმის შექმნას და დასახული მიზნის მიღწევას. ხარჯების ეკონომია იქმნება მარაგების კარგი მენეჯმენტით, საიმედო და საბოლოო მომხმარებლისთვის დროული მიწოდებით. მარაგების მართვისთვის შემუშავებულია საწყობის მართვის ელექტრონული სისტემა – Software-ი. სატრანსპორტო მენეჯმენტი კი მოიცავს რესურსების გადაზიდვას ერთი ადგი-

ლიდან მეორე ადგილზე, მარშრუტის დაგეგმვას, პროდუქტის ინვენტარიზაციას და ა.შ. კომპიუტერული ტექნოლოგიები კი ამ პროცესში უპირველესია[2].

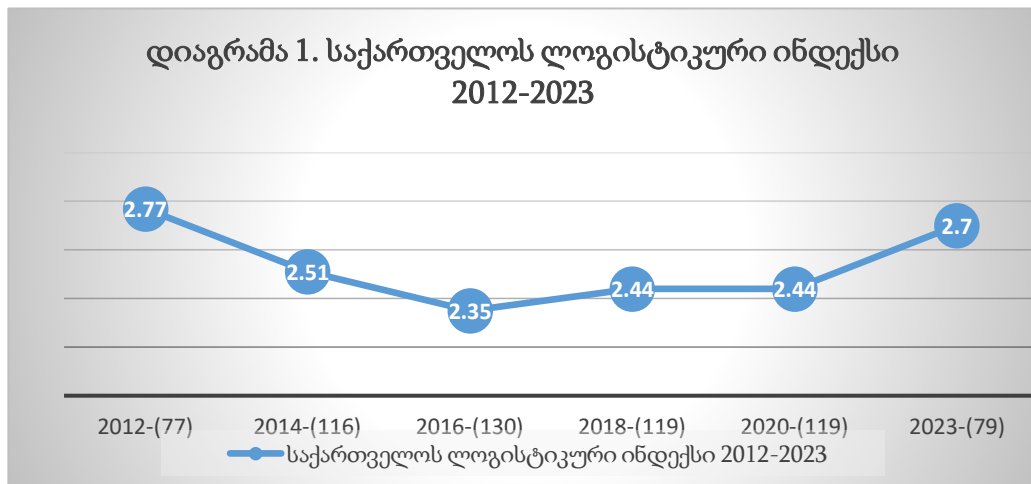
გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, საქართველოს შესაძლებლობა აქვს, განავითაროს მიწოდების ჯაჭვების სტრატეგიები და ლოგისტიკური მენეჯმენტი, ეს კი თავის თავში ნიშნავს, ქვეყნის ეკონომიკის წინ წაწევასა და ზრუნვას ხელის შემშლელი პრობლემების მოგვარებაზე. ასევე, მნიშვნელოვანია, ჩვენმა ქვეყანამ განავითაროს ის სფეროები, რომლებიც დამოკიდებულია ლოგისტიკაზე, მაგ.: სოფლის მეურნეობა, მრეწველობა, მშენებლობა და სხვა.

ყოველ 2 წელიწადში ერთხელ მსოფლიო ბანკი აქვეყნებს ქვეყნების ლოგისტიკის ინდექსს, რათა დაეხმაროს ქვეყნებს არსებული ტენდენციების, გამოწვევებისა და შესაძლებლობების გამოვლენაში საერთაშორისო ლოგისტიკის სფეროში. ქულების მიხედვით, 2023 წლის მონაცემებით, პირველ ადგილს, გლობალური ვაჭრობის ერთ-ერთი მთავარი ცენტრი - სინგაპური - იკავებს, მეორე ადგილს კი - ფინეთი, მესამე ადგილს ერთდროულად - გერმანია, შვეიცარია, დანია, ნიდერლანდები. ინდექსი მოიცავს 6 ძირითად ინდიკატორს და ფასდება 5-ბალიანი სკალით, სადაც 1 - ძალიან ცუდია, 5 - ძალიან კარგი[9]. შეფასება ხდება შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით: სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გამართულობა; ლოგისტიკური მომსახურების ხარისხი და შესაძლებლობები; საბაჟო პროცედურების მართვის ეფექტურობა; კონკურენტუნარიანი საერთაშორისო გადაზიდვების განხორციელების შესაძლებლობა; ტვირთის აღრიცხვის/თრეკინგის შესაძლებლობა; ტვირთის დანიშნულების ადგილზე დროულად მიწოდება. საქართველოს ლოგისტიკური ინდექსი 2012-2023 წლებში. ჩანს, რომ წინა წლებთან შედარებით გაუმჯობესდა საქართველოს მდგომარეობა ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსში, 40 ქულით დაწინაურდა და 2,7 ქულით 79-ე ადგილი დაიჭირა[4].

ეს შედეგი გამოწვეულია სახელმწიფოს მხრიდან გატარებული სხვადასხვა ღონისძიებით. მაგ. 2018 წელს საქართველოს მთავრობამ გაატარა ბევრი რეფორმა, მათ შორის აღსანიშნავია საგზაო და სამშენებლო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება.

საქართველოს აქვს მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური მდებარეობა, ის უმოკლესი მანძილით აკავშირებს დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებს აზერბაიჯანთან და სომხეთთან, შუა აზიის სახელმწიფოებთან და ნაწილობრივ ჩინეთის დასავლეთთან. საინტერესოა, რამ განაპირობა ტვირთბრუნვის მნიშვნელოვანი ზრდა? ეს დაკავშირებულია მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესთან; სახელმწიფოების აქამდე არნახულ ეკონომიკის სპეციალიზაციასთან; ასევე კასპის ზღვის რეგიონში ნახშირბადოვანი საწვავის მნიშვნელოვან წიაღისეულ სიმდიდრეებ-

თან; ნავთობისა და გაზის სახით; ჩინეთის ეკონომიკის მაღალი ზრდის ტემპთან და ა.შ.

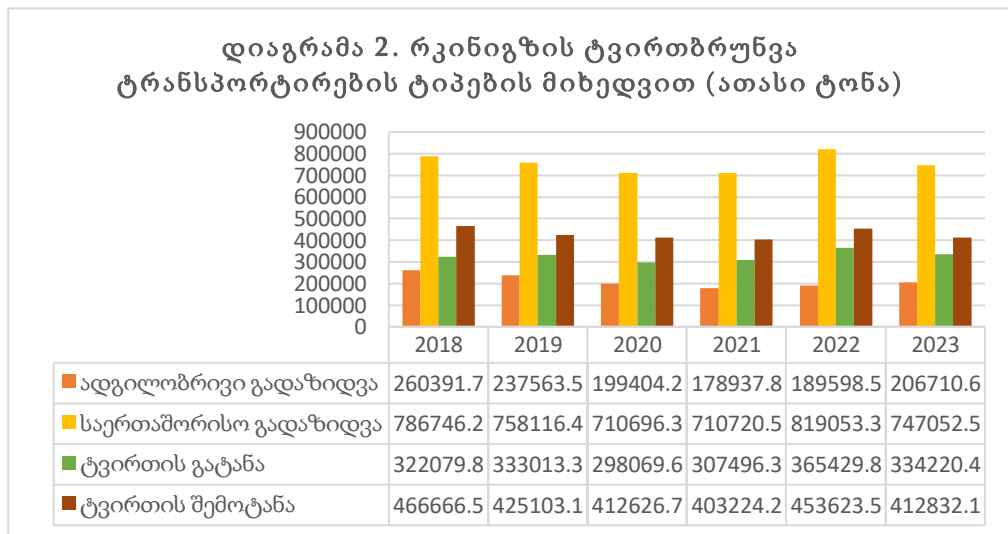

წყარო: World Bank Logistics Index, <https://bm.ge/news/logistikis-efeqtianobis-indeqsshi-saqartvelo-40-qulitdawinaurda/132407>)

საქართველო განვითარებადი პატარა ქვეყანაა, მიუხედავად არამიმზიდველი ეკონომიკური მდგომარეობისა, საქართველოს ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს შემდეგი მასშტაბური მილსადენები: ბაქო-თბილისი-ერზერუმის/შაჰ-დენიზის; ბაქო-სუფსის/დასავლეთის ადრეული ნავთობის; ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის; TAP (ტრანს-ადრიატიკის); ჩრდილოეთ-სამხრეთის გაზის. აღნიშნული მილსადენები საქართველოს ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვანი წყარო და მისი უსაფრთხოების გარანტიაა. სატრანსპორტო გადაზიდვებს კი ახორციელებს საქართველოს რკინიგზა, საზღვაო პორტები, ავტომაგისტრალი, საჰაერო ტრანსპორტი.

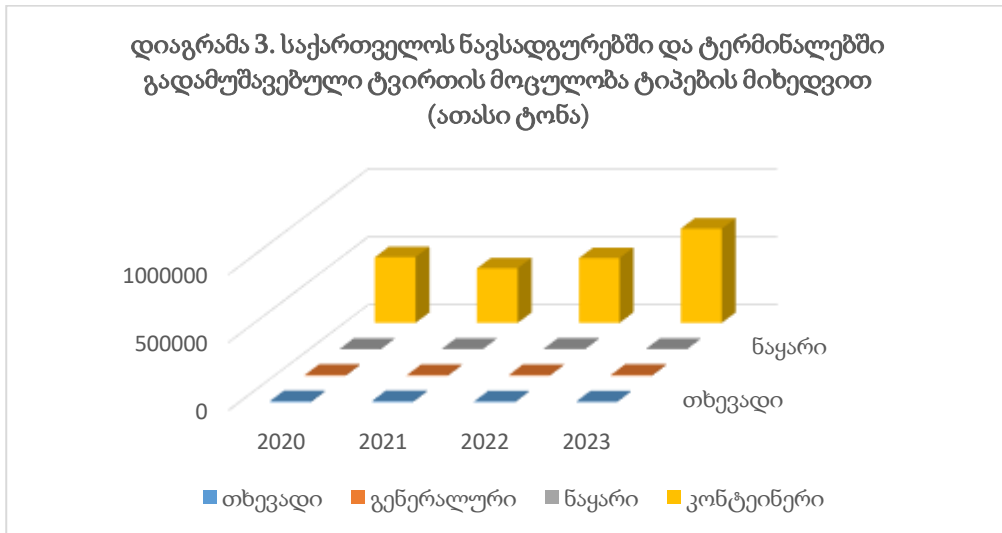
აღსანიშნავია ისიც, რომ ჩვენს ქვეყანას აქვს თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი ბევრ ქვეყანასთან, შეთანხმება კი ხსნის გარკვეულ ბარიერებს, ტარიფებს, რაც საშუალებას აძლევს, განახორციელოს თავისუფალი ვაჭრობა ქვეყნებთან, შექმნას დამატებითი დოვლათი ქვეყანაში და განავითაროს ლოგისტიკური ცენტრები. ეს ქვეყნებია: დსთ-ის ქვეყნები, თურქეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, იაპონია, ჩინეთი, აშშ, კანადა და სხვა.

თუმცა მედალს ორი მხარე აქვს, ეკონომიკური ძლიერების მისაღწევად მხოლოდ საბაზრო ფაქტორების ცოდნა და მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული სივრცის ქონა, ვერ იძლევა წარმატების გარანტიას, რადგან ტექნოლოგიური, არასაბაზრო და კომპლექსური ფაქტორებიც არანაკლებ მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ეკონომიკური მიზნების მიღწევაში. მსოფლიო მიწოდების ჯაჭვის რთულ სისტემაში თავის დამკვიდრების მიზნით, აუცილებელი ხდება საქართველოს ლოგისტიკურ ჰაბად ფორმირების პოტენციალის ანალიზი. საერთაშორისო ლოგისტიკაში ისეთი მცირე ქვეყნის წარმატებას, როგორც საქართველოა, მრავალი ურთიერთდამაკავშირებელი სისტემების განვითარება და თანამედროვე ეტაპზე მხოლოდ სატრანზიტოდ გეოგრაფიულად ხელსაყრელი მდებარეობა ვერ იძლევა ლოგისტიკურ ჰაბად ჩამოყალიბების მყარ გარანტიას, შესაძლებლობას. 2018-2023 წლებში, საერთაშორისო გადაზიდვა და ტვირთის შემოტანა უფრო მაღალი ინტენსიობით გამოირჩევა, ვიდრე ადგილობრივი გადაზიდვა და ტვირთის გატანა. ბოლო წლის შედეგების მიხედვით, ნათელია, რომ საქართველოს ნამდვილად აქვს იმის შესაძლებლობა, გაზარდოს თითოეული გადაზიდვის მაჩვენებელი. (იხ. დიაგრამა 2)

წყარო: სს "საქართველოს რკინიგზა"

საქართველოს საჰაერო ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურას თუ განვითარებით, ქვეყანაში სულ 6 აეროპორტია, ამათგან 3 საერთაშორისოა და 3 - ადგილობრივი. წინა წლებთან შედარებით გაზრდილია გამშვები პუნქტების რაოდენობა, სამგზავრო გასასვლელების რაოდენობა კი ბოლო სამი წელია, 25 - ია (იხ. დანართი 1).

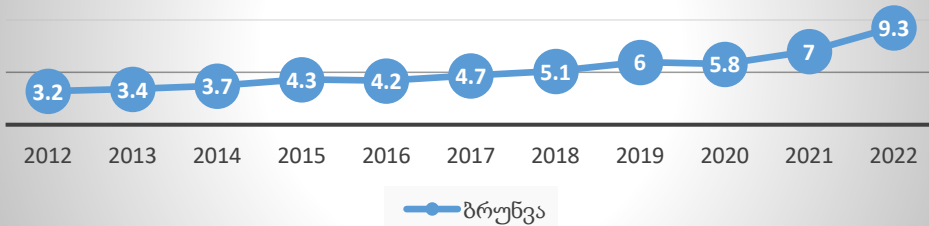
წყარო: სსიპ საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტის სააგენტო[8]

საზღვაო ტრანსპორტირების კუთხითაც, საქართველო მეტად ხელსაყრელ ადგილას მდებარეობს. წარმოგიდგენთ ჩვენი ქვეყნის ნავსადგურებსა და ტერმინალებში გადამუშავებული ტვირთის მოცულობას ტიპების მიხედვით და მგზავრთა ნაკადს (იხ. დიაგრამა 3).

საზღვაო სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა არცთუ ისე კარგ მდგომარეობაშია, რაზეც ქვემოთ მოცემული დიაგრამებიც მეტყველებს. გასულ წლებთან შედარებით, 2022-2023 წლებში შემცირებულია როგორც შემოსულ და გასულ მგზავრთა ნაკადი, ისე გადამუშავებული ტვირთების მოცულობაც.

საინტერესოა, როგორია ტრანსპორტისა და დასაწყობების საქმიანობით დაკავებული საწარმოების ბრუნვა 2012-2022 წლების მიხედვით. წარმოდგენილ დიაგრამაზე დაყრდნობით შესაძლებელია ვთქვათ, რომ შეინიშნება ზრდის ტენდენცია, რადგან წინა წლებთან შედარებით, 2021-2022 წლებში გაცილებით მაღალი მაჩვენებელია (იხ. დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4. ტრანსპორტის და დასაწყობების საქმიანობით დაკავებული საწარმოების ბრუნვის მოცულობა მილიარდი ლარი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური [6]

ამდენად, გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენს ქვეყანას აქვს ბუნებრივი გეოგრაფიული განფენილობა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის, შესაძლებელია, ავამუშაოთ სატრანსპორტო დერეფანი, რათა ჩვენი სატრანზიტო ფუნქცია სრული დატვირთვის გამოვიყენოთ. რისთვისაც საჭიროა, რიგი კრიტერიუმების დაკმაყოფილება, რაც რეალურს გახდის საქართველოს ლოგისტიკურ ჰაბად ჩამოყალიბების შესაძლებლობებს.

დღევანდელი რეალობიდან გამომდინარე, იმისთვის, რომ შუა კორიდორში საკონტეინერო გადაზიდვები ინტენსიური და რეგულარული გახდეს, აუცილებელია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება და გამტარუნარიანობის ზრდა როგორც საზღვაო, ისე სარკინიგზო მიმართულებით, კონკურენტუნარიანი ტარიფების დაწესება სარკინიგზო სახელმწიფო ოპერატორებს: ჩინეთის, ყაზახეთის, თურქეთის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს შორის, ასევე - აზერბაიჯანთან და თურქეთთან საზღვრის კვეთის პროცედურების გამარტივება, ხარისხიანი ლოგისტიკური მომსახურების შექმნა 3PL და 4PL მომსახურების დანერგვით, ეს კი შესაძლებელია საერთაშორისო ინვესტიორების მოზიდვითა და სატრანზიტო დერეფანში მოკვლევადობის უზრუნველყოფით, იგი ერთ-ერთი კომპონენტია, რომელიც განსაზღვრავს კორიდორის კონკურენტუნარიანობასა და საბოლოოდ სატრანზიტო პერიოდის შემცირებას.

ზემოაღნიშნული კომპონენტებიდან ჩვენი ქვეყნისთვის ყველაზე მნიშვნელოვნად გამოვეყოფდით, ერთი მხრივ, ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურისა და გამტარუნარიანობის საკითხს. მეორე მხრივ, მნიშვნელოვანია თანამედროვე ბლოკჩეინ ტექნოლოგიების, სერვისების განვითარება და მულტიმოდალური სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის დანერგვა[11]. დღესაც და სამომავლოდაც ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების მიღება და უკანასკნელ მიღწევათა შესახებ ცოდნა გახდება აუცილებელი პირობა. პანდემიამ გვიჩვენა, რომ ტექნოლოგიების ათვისებაში პიონერები უფრო სწრაფად იტანენ რყევებს. მაგალითად,

ელექტრონული კომერცია და ონლაინპლატფორმები, ბლოკჩეინის საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებებით[10]. აუცილებელია საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები და თანამედროვე სასაწყობო ინფრასტრუქტურის განვითარება. ასევე, ლოგისტიკური ცენტრების არსებობა, სადაც დახარისხდება სხვადასხვა ტიპის ტვირთები, დასაწყობდება და მიზნობრიობის შესაბამისად გამომისამართდება საბოლოო დანიშნულების ქვეყნებში. აღნიშნული მომსახურების დანერგვა დამატებით ღირებულებას შექმნის ქვეყანაში. აქვე დავამატებდით, რომ საჭიროა, სატრანსპორტო სტრატეგიის შემუშავება, სადაც დეტალურად იქნება აღწერილი, თუ რა ქმედებების განხორციელებას გეგმავს ჩვენი ქვეყანა სამომავლოდ მიწოდების ჯაჭვების განვითარებისთვის.

დასკვნა

მიწოდების ჯაჭვების მართვასთან დაკავშირებულმა კვლევებმა და პრობლემის სიდრმისეულმა შესწავლამ შესაძლებლობა მოგვცა, რომ ჩამოგვეყალიბებინა სარეკომენდაციო ხედვა ლოგისტიკისა და მიწოდების ჯაჭვების მართვის სრულყოფასთან დაკავშირებით:

- ლოგისტიკისა და მიწოდების ჯაჭვის მართვის საერთაშორისო პრაქტიკისა და დაგროვილი გამოცდილების დანერგვის ხელშეწყობა;

- საერთაშორისო სავაჭრო ბრუნვის შემაფერხებელი ინფრასტრუქტურული ხარვეზების შემცირება;

- ტექნოლოგიების სწრაფი ათვისება და გაციფრულება, ამასთან ტექნოლოგიები სულ უფრო აღწევს მიწოდების ჯაჭვებში და მის გამანაწილებელ ქსელებში, მათ შორის ლოგისტიკაში.

- სატრანსპორტო ქსელის შემადგენელი ყველა კომპონენტის დროული და პარალელური განვითარება გაგზავნიდან მიმღების ჩათვლით.

- რისკების შეფასება და მართვა. რისკების შეფასება ინტეგრირებული უნდა იყოს გლობალურ ურთიერთკავშირებსა და ურთიერთქმედებებთან.

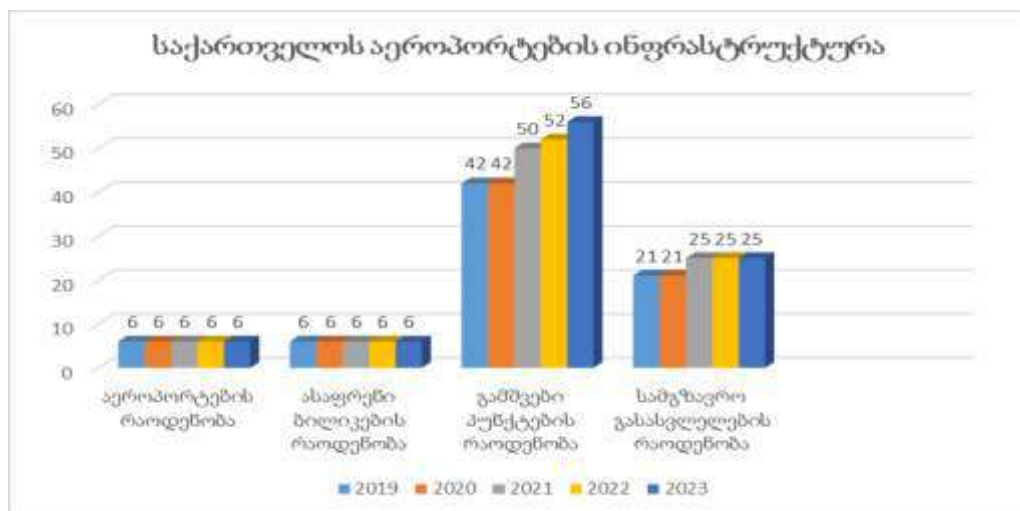
- კადრების მომზადება და გადამზადება. ლოგისტიკა წარმოადგენს მაღალტექნოლოგიურ დარგს, რომელიც როგორც საქართველოში, ისე მსოფლიოს მასშტაბით განიცდის გამოცდილი კადრების ღრმა დეფიციტს.

- ინვესტიციების მოზიდვა და მულტიმოდალური სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის დანერგვა. ტრანსპორტის სხვადასხვა სახეობათა შორის შეთანხმებული მუშაობა და ოპერაციების მწარმოებლურობის ზრდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

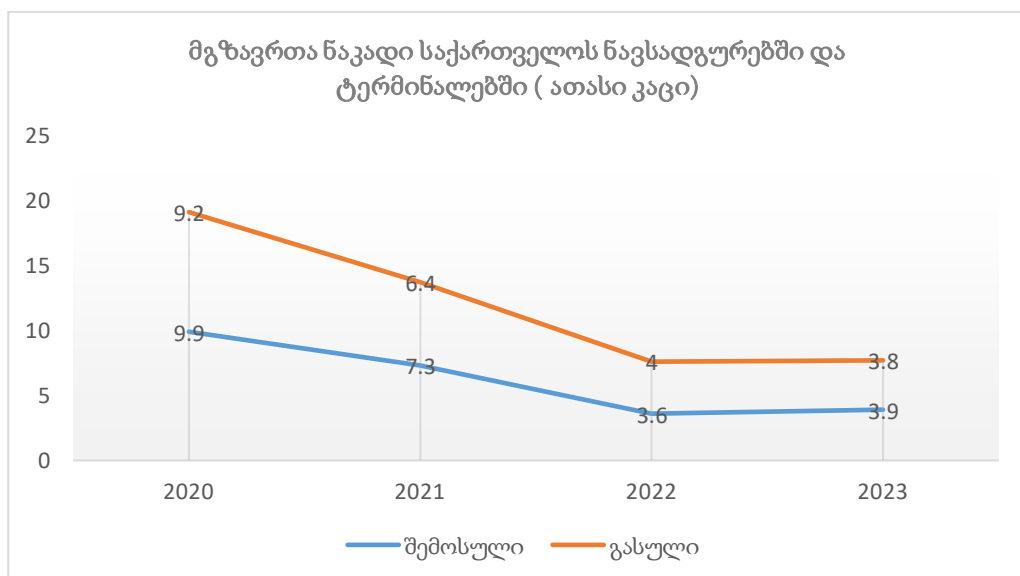
1. გ. ტყეშელაშვილი, თ. კილაძე, საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის გამოყენება, 2022.
2. შ. ტყეშელაშვილი, „ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსში საქართველო 40 ქულით დაწინაურდა, მოძიებულია 8 მაისი, 2024, <https://bm.ge/news/logistikis-efeqtianobis-indeqsshi-saqartvelo-40-qulitdawinaurda/132407>
3. შ. ვეშაპიძე, ლ. ოსაძე, დ. სეხნიაშვილი, „ლოგისტიკა“, თბილისი, 2012;
4. „ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსში საქართველო 40 ქულით დაწინაურდა“, 2023. <https://bm.ge/news/logistikis-efeqtianobis-indeqsshi-saqartvelo-40-qulitdawinaurda/132407>
5. საქართველო-ლოგისტიკური ჰაბი, 2022, <https://forbes.ge/saqarthvelo-logistikuri-habi/>
6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტო, <https://www.geostat.ge>
7. Analysis of Georgia's Transit Corridor, Challenge and Potential, 2023. <https://journal.ciu.edu.ge/storage/articles/January2023/TU1Aw0NnSXId7rhOIQOk.pdf>
8. სსიპ საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტის სააგენტო. <https://www.mta.gov.ge/ka>
9. World Bank Logistics Index, 2023. <https://lpi.worldbank.org/>
10. Duan, J., Zhang, C., Gong, Y., Brown, S., & Li, Z. A content-analysis based literature review in blockchain adoption within food supply chain. International journal of environmental research and public health, 17(5), 2020.
11. Rožman, N., Corn, M., Požrl, T., & Diaci, J. Distributed logistics platform based on Blockchain and IoT. Procedia CIRP, 81.2019.

დანართი 1.

წყარო: სსიპ სამოქალაქო ავიაციის სააგენტო

დანართი 2.

წყარო: სსიპ საქართველოს საზღვაო ტრანსპორტის სააგენტო

მარკეტინგული სტრატეგიების ფორმირების მექანიზმები და თავისებურებები მომსახურების სფეროში

სალომე მჟავანაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ბიზნესადმინისტრირების სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა

ელ. ფოსტა: salome.mzhavanadze.1@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - გელა მამულაძე

ეკონომიკის დოქტორი

აბსტრაქტი

თანამედროვე სამყარო აღმოჩნდა ისეთი გამოწვევების წინაშე, როგორიცაა: პანდემია, ეკონომიკური კრიზისი, სწრაფი ტექნოლოგიური განვითარება, გლობალიზაცია და ა.შ. კონკრეტული გამოწვევების წინაშე დადგა, როგორც ბიზნესის სხვადასხვა სექტორი, ასევე მარკეტინგისა და მომსახურების სფეროც. მარკეტინგსა და მომსახურების სფეროში არსებული მეთოდების გადახედვა უმნიშვნელოვანესი ნაწილი გახდა ბიზნესის წარმატებისთვის. სწორი მარკეტინგული სტრატეგიების შემუშავება მომსახურების სფეროში, მოითხოვს მომხმარებელთა სურვილების, მოთხოვნების და მოთხოვნილებების სისტემატურ კვლევებს. შეზამდისად, ბიზნესისთვის ეს არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი.

ნაშრომში ასახულია მარკეტინგული სტრატეგიები და მომსახურების სფეროს თავისებურებები, არსებული ხარვეზები და გადაჭრის გზები იმ ინსტრუმენტებით, რომელიც ხელს შეუწყობს მარკეტინგული სტრატეგიის ეფექტურ დაგეგმვასა და პრაქტიკაში მის ნაყოფიერ გამოყენებას. ბიზნესსექტორის ინოვაციური, ტექნოლოგიური და ციფრული სამყაროს აუცილებლობა და სამომავლო მაღალ კონკურენტულ გარემოში, ადაპტირების გზების დასახვას.

კვლევითი ნაშრომის მიზანია თანამედროვე, სწრაფი ცვლილებების ეტაპზე მომსახურების მარკეტინგის ძირითადი პრობლემების, მარკეტინგული მიდგომის და ციფრული მარკეტინგის თავისებურების გამოვლენა მომსახურების სფეროში.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგიული მარკეტინგი, მომსახურების სფერო, ციფრული მარკეტინგი.

Abstract

The modern world had encountered significant challenges, including a pandemic, economic crises, rapid technological advancement, globalization etc. Various business sectors, alongside marketing and service domains, have encountered distinct challenges. Revisiting marketing and service methodologies has emerged as a crucial aspect of business success. Formulating effective marketing strategies in the service sector requires a systematic inquiry into customer desires, demands, and needs, rendering it among the paramount concerns for businesses.

This study outlines marketing strategies and service sector characteristics, identifying current gaps and proposing solutions utilizing tools conducive to effective marketing strategy planning and practical implementation. It highlights the importance of innovation, technology, and digitalization in the business domain alongside strategies for adapting to an increasingly competitive future landscape.

The research paper aims to elucidate the primary challenges of service marketing, marketing approaches, and the nuances of digital marketing in the contemporary era of rapid transformation.

Keywords: strategic marketing, service sector, digital marketing.

შესავალი

თემის აქტუალობა. მომსახურების სფერო განიხილება, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი, როგორც ცალკეული ბიზნესისთვის, ისე ეკონომიკური გარანტი სახელმწიფოსთვის. მომსახურების ხარისხის ზრდა, პირდაპირპროპორციულია ბიზნესის მოგებიანობის და ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია მარკეტინგში. მომსახურების სფერო წარმოადგენს იმ მნიშვნელოვან ნაწილს, რომლითაც ყალიბდება მომხმარებელთა ლოიალური დამოკიდებულება და ბრენდის მიმართ სანდოობა. მომხმარებელთა სანდოობა და კმაყოფილების ინდექსი კი ნებისმიერი ტიპის საქმიანობისთვის წარმატების გარანტორია.

დაახლოებით XX საუკუნიდან დაიწყო გლობალიზაციის და სწრაფი ტექნოლოგიური განვითარების პროცესი, რაც თავის მხრივ გახდა გამომწვევი მიზეზი სისტემატური ცვლილებებისა: მომხმარებელთა ცხოვრების სტილის, დონის და ღირებულებების მიმართ. ვინაიდან მომსახურების სფერო, არის ბიზნესისთვის უმნიშვნელოვანესი რესურსი, ბრენდის მიმართ ლოიალური დამოკიდებულებისთვის, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, თანამედროვე ციფრულ სამყაროში ადაპტირებისთვის აუცილებელი ნაბიჯების განსაზღვრა, რომელიც პირდაპირ

დაკავშირებულია ახალი სტრატეგიებისა და სწორი მარკეტინგული ნაბიჯების გადადგმასთან. ახალი მომხმარებლის მოზიდვა, მომხმარებლის ლოიალობის და ტენდენციების მაღალ საფეხურზე ყოფნის შენარჩუნება ყველა ბიზნესის მიზანია, რაც გამომდინარეობს სწორი მარკეტინგული სტრატეგიის და ხარისხიანი მომსახურების კოლაბორაციის დახმარებით.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. იმის გათვალისწინებით, რომ კვლევის მიზანია, თანამედროვე მომსახურების მარკეტინგის მიდგომების, არსებული პრობლემების და ციფრული მარკეტინგის თავისებურებების გამოვლენა თანამედროვე ბაზარზე, კვლევის ამოცანებად დასმულია შემდეგი საკითხები:

- მომსახურების მარკეტინგის მიდგომების განსაზღვრა თანამედროვე ბაზარზე;

- მომსახურების სფეროს პრობლემების განსაზღვრა;

- მომსახურების სფეროს თანამედროვე ტენდენციების განსაზღვრა თანამედროვე ბაზარზე;

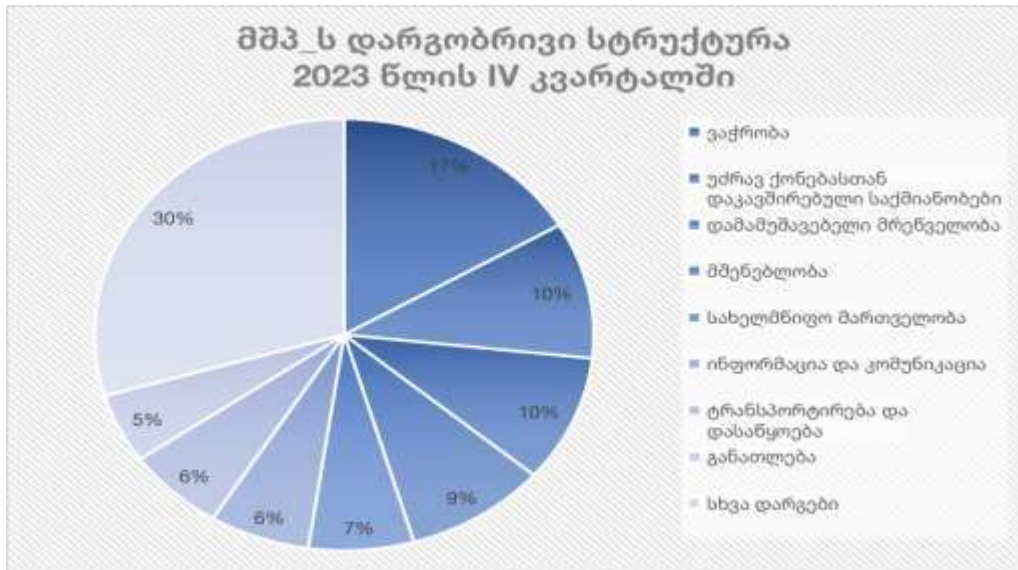
- მომსახურების სფეროში ციფრული მარკეტინგის უპირატესობები და უარყოფითი მხარეების განსაზღვრა;

ბიზნესსექტორისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილია სტრატეგიული მარკეტინგი და ციფრული მარკეტინგი, ეს არის ბიზნესის გადაწყვეტილებებისა და ქმედებების თანმიმდევრული გეგმა, რომელიც დაფუძნებულია ბიზნესის ხედვასა და იდეაზე. ციფრული მარკეტინგი კი მნიშვნელოვანი ნაწილია, არა მხოლოდ ბიზნესისთვის, არამედ ნებისმიერი მიმართულებისთვის, რომლის მთავარი მიზანი, არის ცნობადობის გაზრდა, კონკრეტული ან მასშტაბური სეგმენტის მიღწევა და მომხმარებლის ლოიალობის მოპოვება.

ძირითადი ნაწილი

მომსახურების სფერო არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულება და ყველაზე რთულად კოორდინირებადი, მას არ გააჩნია მაკონტროლებელი ორგანო. მომსახურების მარკეტინგი ეხება მომსახურებისთვის არამატერიალური პროდუქტის გაყიდვის გეგმის ან სტრატეგიის შექმნას, რომელსაც თითოეული ბიზნესი სთავაზობს მომხმარებლებს. მოკლედ რომ ვთქვათ, ამ საქონლის ნახვა, მოსმენა ან შენახვა არ შეიძლება, განსხვავებით მათგან, ვინც პროდუქტის მარკეტინგით არის დაკავებული. კომპანია სრულად არის პასუხისმგებელი მომსახურების პროცესზე. საქართველოში ბიზნესსექტორები, როგორცაა: ვაჭრობა, სამშენებლო მიმართულება და უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საქმიანობები, ტურიზმი და სტუმართმოყვარეობა, აქტიურად იყენებენ

მომსახურებას თავიანთი ინდუსტრიის ზრდისა და წარმატების სტიმულირებისთვის. აღსანიშნავი ფაქტია, რომ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ (20.03.2024) გამოქვეყნებული კვლევის თანახმად, ზრდის მიმართულებით, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ისეთმა დარგებმა, როგორებიცაა: საბითუმო და საცალო ვაჭრობა (9.4%); ინფორმაცია და კომუნიკაცია (25.9%); განათლება (30.4%); ტრანსპორტი და დასაწყობება (17.7%); უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საქმიანობები (9.9%). (იხ. დიაგრამა 1)

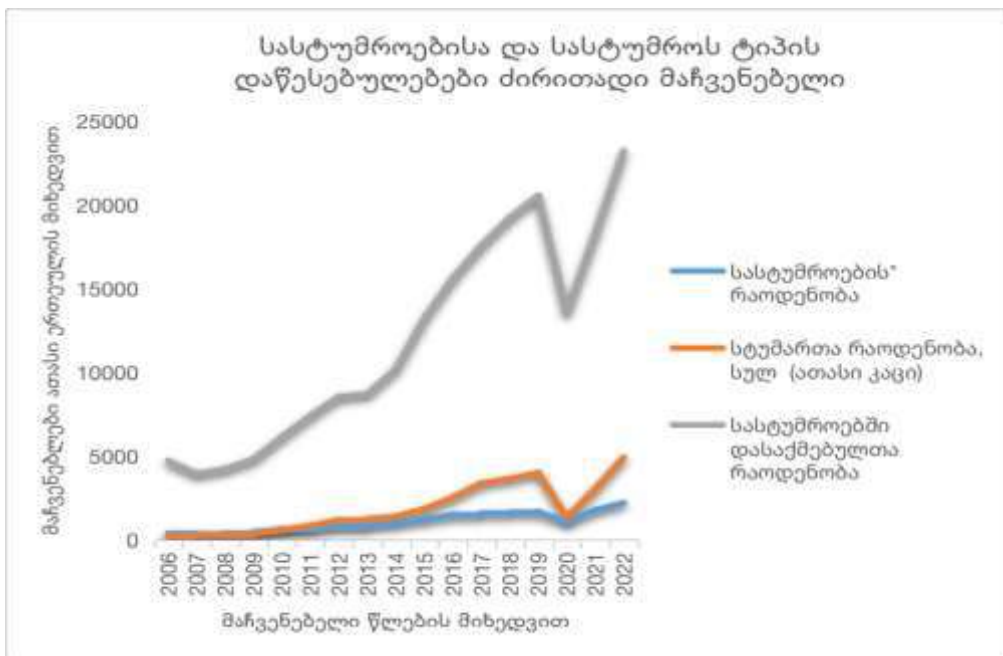

დიაგრამა 1. მშპ_ის დარგობრივი სტრუქტურა 2023 წლის IV კვარტალში
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (20.03.2024)
www.geostat.ge

ტურიზმი XX საუკუნის მეორე ნახევარში, სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული მნიშვნელობის ზრდის მაჩვენებლის გამო, აღიარებულ იქნა, როგორც ეკონომიკური აღმოჩენა. საქართველოსთვის ტურიზმი არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგი, რომელიც სტაბილურად ინარჩუნებს ზრდადობის მაჩვენებელს ყველა ასპექტით, რაც სტუმართმოყვარეობის ინდუსტრიას საქართველოსთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და განვითარებადი სფეროს ადგილი უჭირავს. ყოველწლიურად იზრდება ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი. შესაძლოა, ითქვას, რომ მომსახურების მარკეტინგის კუთხით საქართველოს ბაზარზე, სწორედ სასტუმროს სფეროები შეიძლება, დავასახელოთ, სადაც, ყველაზე ნაკლებად შეინიშნება გარკვეული პრობლემები, თუმცა, როგორც უკვე

ვახსენეთ იმისთვის, რომ ბიზნესი თანამედროვე სამყაროში გადარჩეს, აუცილებელია, სისტემატური განახლების პროცესში იყოს მომსახურების ხარისხის ამაღლების კუთხით. 2020 წლის I კვარტლიდან 2024 წლის I კვარტლამდე შეინიშნება, როგორც საერთაშორისო ვიზიტორების, ისე მოგზაურების რაოდენობა. რაც შემოსავლის კუთხით, წინა წლებთან წლის მაჩვენებელზე 1.5%-ით მეტია. ასევე, საქართველო გამოირჩეოდა, როგორც მომსახურების სფეროში დასაქმებულთა რაოდენობით, აგრეთვე - სასტუმროს რაოდენობისა და სტუმრების მიღების მზარდი მაჩვენებლით. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ ჩატარებულმა გამოკითხვამ აჩვენა, რომ 2006 წლიდან 2022 წლამდე პერიოდები, გარდა 2020 წლისა, გამოირჩევა ზრდადობის კოეფიციენტით, რაც, რა თქმა უნდა, მაჩვენებელია კონკრეტული მიმართულების მიმართ დადებითი ნიშნულისა, მაღალი კონკურენციის სამომავლო პერსპექტივებისა (იხ. დიაგრამა 2).

მიუხედავად ამისა, მნიშვნელოვანია, გვახსოვდეს, რომ მომსახურების მარკეტინგი, ცოტა უფრო რთული შესადარებელია პროდუქტის მარკეტინგთან, მისი უნიკალური მახასიათებლებით.

დიაგრამა 2. სასტუმროებისა და სასტუმროს ტიპის დაწესებულებების ძირითადი მაჩვენებელი

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (12.06.2023)

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/532/metadata-momsakhurebis-statistika>

მომსახურების მარკეტინგს ახასიათებს: არამატერიალურობა, განუყოფლობა, შეუსაბამობა, ინვენტარი.

არამატერიალური - პროდუქტებისგან განსხვავებით, მომსახურებას არ აქვს ფიზიკური მახასიათებლები. ეს ნიშნავს, რომ ტრანსპორტირების, საწყობის და პროდუქციის მიწოდების საკითხები არ არსებობს პროდუქტის მარკეტინგთან.

განუყოფელი - მომსახურების მარკეტინგის კიდევ ერთი მახასიათებელია ის, რომ ის განუყოფელია.

შეუსაბამობა - მომსახურება, პროდუქტებისგან განსხვავებით, არ შეესაბამება ხარისხს, რადგან უნარებისა და გამოცდილების დონე შეიძლება განსხვავდებოდეს ერთი მომსახურების მიმწოდებლისგან მეორეზე. უმეტეს შემთხვევაში, მარკეტინგული მომსახურება, გულისხმობს ძალისხმევას ამ შესაძლებლობის დასაძლევად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია. მაგალითად, ერთი სტილისტის ცოდნა და გამოცდილება შეიძლება, უფრო მოწინავე იყოს, ვიდრე მეორესი.

ინვენტარი - შეუძლებელია ინვენტარის შექმნა მომსახურებასთან, ისე როგორც პროდუქტების შემთხვევაში. მომსახურება მოცემულია დროის გარკვეულ მომენტში და შესაბამისად, დროსთან არის დაკავშირებული.

პროდუქტებისგან განსხვავებით, მომსახურებას არ აქვს ფიზიკური მახასიათებლები. ეს ნიშნავს, რომ ტრანსპორტირების, დასაწყობებისა და პროდუქციის მიწოდების საკითხები არ არსებობს პროდუქტის მარკეტინგთან შედარებით, რაც ართულებს ღირებულების გადაცემას; ცვალებადობა, რაც იწვევს არათანმიმდევრულ გამოცდილებას; და საბოლოოდ, რომელიც ართულებს მომსახურების შენახვას ან ინვენტარიზაციას მომავალი გამოყენებისთვის. ფიზიკური ხასიათის ნაკლებობა. მომსახურების გაყიდვა ბევრად უფრო რთულია, ვიდრე პროდუქტის გაყიდვა, რადგან ამ უკანასკნელის დანახვა, მასზე ფიზიკურად შეხება შეუძლებელია. პროდუქტები საშუალებას აძლევს მომხმარებელს, შეისწავლოს მათი ფიზიკური ხარისხი და მახასიათებლები, რაც ეხმარება მომხმარებელს გადაწყვეტილების მიღებაში.

გამოსავალი: მომხმარებლის მოზიდვა. არაფერი არ უწყობს ხელს გაყიდვებს, როგორც პირისპირ და პირდაპირ კომუნიკაცია მომხმარებელთან. მარკეტინგული მომსახურების კარგი სტრატეგია ახორციელებს გეგმებს, რომლებიც მიზნად ისახავს პოზიტიური გამოცდილების მიღწევას, მომხმარებელთა ნდობისა და გაყიდვის გაზრდას.

მომსახურების რაოდენობა განიხილება, როგორც მალფუჭებადი. ბიზნესმა უნდა გაყიდოს გარკვეული რაოდენობის მომსახურება, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ხარჯების დასაფარად და შემოსავლის მისაღებად. მაგალითად, სასტუმრომ უნდა აწარმოოს გარკვეული რაოდენობის ოთახები ყოველ კვირას,

როდესაც მოთხოვნის ნაკლებობისგან ოთახი ცარიელია, პაუზდება და ბიზნესი ვერ ღებულობს შემოსავალს.

გამოსავალი: დაბალი მოთხოვნის პერიოდში, მომსახურების მიმწოდებლებს შეუძლიათ, დაეყრდნონ მარკეტინგულ სტრატეგიებს, რომლებიც სწრაფად იზიდავს მომხმარებლებს. მათ შეუძლიათ, გამოიყენონ და შესთავაზონ მომხმარებლებს ერთგულების ანაზღაურება, ფასდაკლებები და პრომოშეთავაზებები.

ცვალებადობა მომსახურების მარკეტინგის ერთ-ერთი პრობლემაა მომხმარებლებისთვის, შემოთავაზებული სერვისების ცვალებადობაა, როდესაც ორი ადამიანი იძენს ერთსა და იმავე პროდუქტს, მათ, ალბათ, იგივე ხარისხი ექნებათ. მომსახურების შემთხვევაში, ხარისხი შეიძლება განსხვავდებოდეს იმის მიხედვით, თუ ვინ გათვალისწინებდა მომსახურებას და სად. მაგალითად, ფსიქოლოგიური კლინიკა იღებს უამრავ თერაპევტს, არ აქვს ერთი და იგივე წლის გამოცდილება და თერაპიული მიდგომა. ამ გასხვავებებმა შეიძლება, გავლენა მოახდინოს მომხმარებელთა წარმატების დონეზე, რომლისთვისაც ისინი მართავენ კლინიკას.

გამოსავალი: კოორდინირებული ძალისხმევა უნდა განხორციელდეს ყველა პერსონალის მომზადებისთვის, რათა შეინარჩუნოს ცვლილებები მომსახურების მიწოდებაში აბსოლუტურ მინიმუმამდე. ეს ჩვეულებრივ მოიცავს ენერგიულ სასწავლო სესიებს, მარკეტინგის ინსტრუმენტებს და დეტალურ საოპერაციო სახელმძღვანელო მითითებებს, რომლებიც პერსონალმა ყოველთვის უნდა დაიცვას.

ბიზნესპრობლემა მარკეტინგში, არის ბრენდის, პროდუქტი ან მომსახურება არ ასრულებს მის დაპირებას. ბრენდს არ ესმის თავისი მომხმარებლების, თუ რა არის მათთვის მნიშვნელოვანი. პროდუქტი ან მომსახურება არ არის ის, რაც ხალხს სურს. კომპანია არ აგვარებს მთავარ პრობლემას მომხმარებლებისთვის.

ყველაზე დიდი მარკეტინგული გამოწვევა კომპანიისთვის დღეს არის:

- ✓ დარჩეს ტენდენციების ზედა საფეხურზე
- ✓ კონკურენტებთან შეჯახება
- ✓ სწორი ბიუჯეტის განსაზღვრა
- ✓ მონაცემთა მართვა
- ✓ მაღალი ხარისხის მომსახურების შექმნა
- ✓ სწორი მარკეტინგული ინსტრუმენტების შექმნა
- ✓ მაღალ კონკურენტულ გარემოში ადაპტირება

ციფრული მარკეტინგი უფრო ეფექტურია სამიზნე აუდიტორიის მისაღწევად და მოზიდვაში, რადგან ის საშუალებას აძლევს ფირმებს, გაუზიარონ პერსონალიზებული შეტყობინებები და რეკლამა და ისინი მათი ინტერესებისა და

ქცევის მიხედვით დაგეგმონ. იგი, ასევე, უზრუნველყოფს რეალურ დროში მათი ეფექტურობის მონიტორინგს. ის ბიზნესს ეხმარება, შექმნას რეპუტაცია, როგორც მათი ბრენდი, ზრდის ხილვადობას იმისთვის, რომ შექმნას მიმზიდველი შინაარსი. ეს, ასევე, საშუალებას აძლევს საწარმოებს, აჩვენონ მომხმარებელთა მიმოხილვები და პოზიტიური მიმოხილვები, რომლებიც გადამწყვეტ როლს ასრულებენ პოტენციურ მომხმარებლებთან ნდობის გაძლიერებაში. ასევე მნიშვნელოვანია მცირე ბიზნესისთვის, რადგან ეს საშუალებას აძლევს მათ, უფრო მეტ ადამიანს მიაწვდინონ თავისი ხმა და შექმნან უფრო დიდი მომხმარებლის ბაზა უფრო სწრაფად, ეკონომიურად და ეფექტურად, ვიდრე ტრადიციული მარკეტინგის მეთოდები.

ციფრული მარკეტინგი საშუალებას გაძლევთ, დაადგინოთ და ფოკუსირდეთ უაღრესად სპეციფიკურ აუდიტორიაზე პერსონალიზებული და მაღალკვალიფიციური მარკეტინგული შეტყობინებებით. მაგალითად, შეგიძლიათ, გამოიყენოთ მიზნობრივი სოციალური ქსელები, რომ აჩვენოთ გარკვეული აუდიტორიის რეკლამირება ცვლადის საფუძველზე, როგორიცაა: ასაკი, სქესი, ადგილმდებარეობა, ინტერესები, ქსელები ან ქცევა.

ლიდების გენერირება, ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ციფრული მარკეტინგის პრობლემაა, რომლის წინაშე დგას მცირე ბიზნესი. ახალი მომხმარებლების პოვნა ცნობილია, როგორც მაღალი ხარისხის ლიდი. მაღალი ხარისხის პოტენციური მომხმარებლების მოძიება რთულია. სამყაროში, სადაც მომხმარებლები დროის მნიშვნელოვან ნაწილს ატარებენ ინტერნეტში, სადაც საიმედო იმიჯის არსებობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ბიზნესის წარმატებისთვის. ციფრული მარკეტინგი საშუალებას აძლევს საწარმოებს, მიაღწიონ ფართო აუდიტორიას უფრო ეკონომიკურად ეფექტური გზებით, ვიდრე ტრადიციული ბეჭდვის მარკეტინგი.

Covid-19-ის პანდემიამ აჩვენა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ბიზნეს მოდულების ადაპტირებას ონლაინფორმატში გადარჩენისთვის. ციფრული მარკეტინგი იძლევა უნიკალურ უპირატესობებს მცირე ბიზნესისთვის, გთავაზობთ ეკონომიკურად ეფექტურ და საიმედო მარკეტინგულ სტრატეგიებს, რომლებიც გაზომვადი და მიღწეულია მაღალი ინვესტიციების გარეშე. ციფრული მარკეტინგის სტრატეგიას შეუძლია, დაეხმაროს მცირე ბიზნესს, მოიზიდოს ახალი მომხმარებლები, ურთიერთქმედებდეს არსებულ მომხმარებლებთან და ხელი შეუწყოს მათ პროდუქტებს ან მომსახურებას. ციფრული მარკეტინგი აუცილებელია მცირე ბიზნესისთვის, რადგან ეს არის მოგებიანი გზა დიდი აუდიტორიის მიღწევისთვის.

მცირე ბიზნესმა, შესაძლებელია, მიმართოს ციფრული მარკეტინგის რამდენიმე პოპულარულ გზას:

1. SEO (საძიებო სისტემის ოპტიმიზაცია);
2. მარკეტინგი Email-ით;
3. სოციალური ქსელები;
4. მარკეტინგი ინფლუენსერებით;
5. სარეკლამო გადასახადის გამჭვირვალობა;

ციფრული მარკეტინგი გამოირჩევა ეფექტური უპირატესობებით, მათ შორის:

- ✓ გლობალური დაფარვა: ციფრული მარკეტინგი საშუალებას აძლევს ბიზნესს, დაუკავშირდნენ მთელი მსოფლიოს მომხმარებლებს, გააფართოონ ბრენდის ცნობადობა და მოიზიდონ ახალი მომხმარებლები მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილიდან, საბოლოოდ ზრდის შემოსავალს და სამომავლო პოტენციალს.
- ✓ ადგილობრივი დაფარვა: შენარჩუნების საფუძველზე, საწარმოებს შეუძლიათ, ეფექტურად ფოკუსირდეს ადგილობრივ მომხმარებლებზე ციფრული მარკეტინგის ინსტრუმენტების გამოყენებით. სოციალური ქსელები, ასევე, გთავაზობთ მიზნობრივ სარეკლამო ვარიანტებს, რომელიც მოიცავს გარკვეულ ლოკაციებზე მომხმარებლებს ან გარკვეულ დემოგრაფიას.
- ✓ ციფრული მარკეტინგი საშუალებას აძლევს საწარმოებს, ურთიერთობა გაუწიონ მომხმარებლებს უფრო ღრმა დონეზე. მაღალი ხარისხის კონტენტი, პერსონალიზებული მომსახურება და კომენტარებისა და შეტყობინებებისადმი სწრაფი რეაგირება იწვევს მომხმარებელთა ერთგულებას, რეფერალებსა და პირისპირ მარკეტინგს.
- ✓ დაბალი ღირებულება: ტრადიციული მარკეტინგის მეთოდებთან შედარებით, როგორცაა რეკლამების ბეჭდვა, ციფრული მარკეტინგი, როგორც წესი, უფრო ბიუჯეტური და ეფექტურია. ელ. ფოსტის ინსტრუმენტები, სოციალური ქსელები გთავაზობთ ხელმისაწვდომ ვარიანტებს უფრო დიდი აუდიტორიის მისაღწევად შეზღუდული მარკეტინგის ბიუჯეტებში.
- ✓ ეფექტური მარკეტინგი: ციფრული მარკეტინგი უზრუნველყოფს მიზნობრივი აუდიტორიის ეფექტურ ვარიანტებს, რომელიც ემყარება მომხმარებელთა ინტერესებს, დემოგრაფიასა და ქცევას. რეკლამა სოციალურ ქსელებსა და ელექტრონული ფოსტის მარკეტინგზე საშუალებას აძლევს

ბიზნესს, მიაღწიონ სწორ მომხმარებლებს ინდივიდუალური შეტყობინებებით, გაზარდონ მარკეტინგული კამპანიის ეფექტურობა და კონვერტაციის კოეფიციენტი.

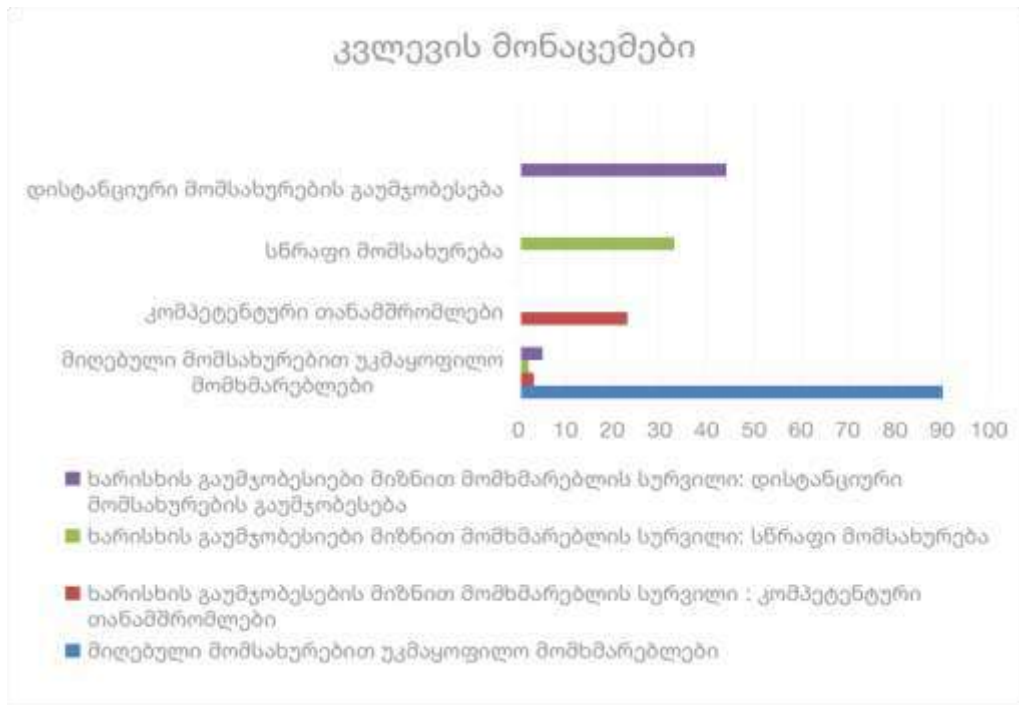
ქარიზმატიკური კლიმატის და რეცესიის დროს, ბიზნესის წარმომადგენლები ხშირად ეძებენ გზებს, რომ დაცული იყვნენ რეცესიისგან. ციფრული მარკეტინგი გთავაზობთ გამოსავალს, რაც წარმოადგენს მდგრადი მარკეტინგის საფუძვლებს, როგორც კარგ, ისე რთულ დროს. რეცესიისგან დასაცავად, საწარმოებს შეუძლიათ, გამოიყენონ ისეთი იაფი ვარიანტები, როგორიცაა, ელექტრონული მარკეტინგი, რათა თანმიმდევრულად შექმნან პოტენციური მომხმარებლები, გაყიდვების სტიმულირებისთვის, თუნდაც მკაცრ ეკონომიკურ პირობებში. ელექტრონული მარკეტინგი, თავისი ფართო დაფარვით და ჩართულობით, გამოირჩევა, როგორც ციფრული მარკეტინგის ყველაზე ეფექტური და ხელმისაწვდომი ვარიანტი.

თანამედროვე ციფრულ სამყაროში, ციფრული მარკეტინგი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ნებისმიერი ბიზნესისთვის, რომელიც დაფუძნებულია მომსახურებაზე, ზომის მიუხედავად. მისი უპირატესობების გაცნობიერება და სწორი სტრატეგიების დანერგვა, საწარმოებს ახალი მომხმარებლების მოზიდვა ძლიერი ურთიერთობების დამყარება და ზრდაა.

არსებულ შესაძლებლობებს შორის, Email-ის მარკეტინგი გამოირჩევა, როგორც ბიუჯეტური, მისი ფართო დაფარვით და მაღალი ურთიერთქმედების პოტენციალით. ინვესტიციები ხელმისაწვდომი ციფრულ მარკეტინგში, როგორცაა ელექტრონული მარკეტინგი, ეხმარება საწარმოებს, გახდნენ რეცესიისგან დაცულნი და წარმატებას მიაღწიონ რთულ ეკონომიკურ პერიოდში.

კვლევის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა, მომსახურების სფეროს პრობლემების განსაზღვრა და მათი გადაჭრა. იმისთვის, რომ განისაზღვროს პრობლემა, აუცილებელია, განვიხილოთ მომსახურების შეფასების მაჩვენებლებიც. ზოგადად ხარისხის პარამეტრები განისაზღვრება კომპანიის საქმიანობით და გარემოთი, თვისებებით და ტექნოლოგიური პროცესებით. მომსახურების სხვადასხვა ტიპებად კლასიფიკაციის მცდელობისას ლავლოკმა (1983) განაცხადა, რომ „ზედმეტად დიდი აქცენტი კეთდება საქონლის მარკეტინგსა და მომსახურების მარკეტინგს შორის განსხვავებაზე, ამავე დროს, კი არასაკმარისი ყურადღება ეთმობა კარგი იდეების შემუშავებას მარკეტინგული პრაქტიკისთვის მომსახურების სფეროში“. მომსახურების ხარისხის მაჩვენებლად, ჩვენ შეგვიძლია გამოვიყენოთ შემდეგი პარამეტრები: საიმედოობა, საპასუხო რეაქცია (დრო, თავაზიანობა), კომპეტენცია, სტანდარტთან შესაბამისობა, პრაქტიკულობა, საიმედოობა, ესთეტიკა. საქართველოს მომსახურების ბაზარი, დიდი პრობლემების

წინაშე დგას, როგორც ხარისხის კონტროლის, ასევე მაღალი სტანდარტების დაცვით. ამას ადასტურებს ჩემ მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც დაფუძნებული იყო ხარისხის მაჩვენებლებზე. კვლევამ აჩვენა, რომ არსებული ბიზნესებისგან მიღებული მომსახურება მომხმარებელთა 90% საჭიროებასა და მოთხოვნას ვერ პასუხობს მაღალი სტანდარტის ხარისხის დაცვით (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა.3 ხარისხის

წყარო: ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევა

გამოკითხულთა 40%-ს ამბობს, რომ ერთ-ერთი გამოსავალი გაუმჯობესების კუთხით, არის შესაბამისი და კომპეტენტური პასუხების მიღება, გამოკითხულთა 30%-თვის მნიშვნელოვანია, მიიღონ მომსახურება სწრაფად. იმისთვის, რომ არსებული ხარვეზები გადაიჭრას, აუცილებელია, ხშირად გატარდეს თანამშრომლების გადამზადება, მიიღონ მომხმარებლისგან უკუკავშირი, მომსახურების ხარისხის მონიტორინგის მიზნით და შეფასებების გამჭვირვალობის დაცვა სხვა მომხმარებლებისთვის. ეს არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი ხარისხის შეფასების მაჩვენებლისა. დანარჩენი 30%-ისთვის კი გამოსავალია, დისტანციური სწრაფი მომსახურება, მარტივი და სწრაფი მომსახურება, პერსონალიზებული მომსახურება, სანდოობა. როცა ჩვენ ვსაუბროთ თანამედროვე

ტენდენციებზე მისი გადაჭრის გზებზე, მნიშვნელოვანია, კომპანიამ შეძლოს და გადავიდეს ციფრულ მიმართულებებშიც, როგორც მომსახურების სფეროს, ასევე, სხვა დანარჩენი მიმართულებითაც, ეს იქნება მენეჯმენტი თუ სხვა. საბოლოო ჯამში თანამედროვეობა, გულისხმობს ციფრულ სამყაროს და უმრავლესი კომპანიების მთავარი მიზანი, დღეს უკვე არის გაციფროვნება. მომსახურების სფეროში უკვე მნიშვნელოვანია, ბრენდს თავისი შეთავაზების 50%, სულ ცოტა, ციფრული მიმართულებითაც შეეძლოს, რადგან ეს მომხმარებლებს მრავალი კუთხის ბენეფიტებით ავსებს.

დასკვნა

თანამედროვე მარკეტინგის ძირითადი და მნიშვნელოვანი დანიშნულებაა, ბრენდსა და მომხმარებელს შორს ემოციური კავშირების, დამოკიდებულების შექმნა, ლოიალობის მოპოვებისთვის. შესაბამისად, მომსახურების სფეროც აუცილებელია, მიმართული იყოს, ადგილობრივი თუ გლობალური ბაზრის, მომხმარებლების მოთხოვნების, სურვილების კვლევაზე. იმისთვის, რომ ის დარჩეს ტენდენციების ზედა ზღვარზე, აუცილებელია, სისტემატური განახლება და ინოვაციების სწრაფად ათვისება. ნებისმიერი ბიზნესისთვის მნიშვნელოვანი და აუცილებელია, მუდმივად სწავლობდეს ბაზარს და თავისი მომხმარებლების მოთხოვნებს, რათა მიაღწიოს წარმატებას ან გაუძლოს კონკურენციას.

სწრაფ და ცვალებად სამყაროში, იქ, სადაც ბიზნესის განვითარების, წარმატების გასაღებია, მიმართულებების, ინოვაციების დანერგვის და მომხმარებლის სურვილზე ფოკუსირება, აუცილებელობას წარმოადგენს, მარკეტინგული სტრატეგიებისა და მომსახურების სფეროს სისტემატური კვლევა, მომხმარებლის საჭიროების, მოთხოვნისა და ინოვაციური მიდგომების დანერგვისთვის.

თანამედროვე სამყარო არის გზაზე, სადაც მომსახურების ან ბიზნესის 50%-ით გაციფროვნება წარმოადგენს აუცილებელობას. ციფრული მარკეტინგი კი თითოეული მცირე თუ მსხვილი ბიზნესის აუცილებელი და მნიშვნელოვანი გარანტორია წარმატებისთვის. თითოეული ტიპის სტრატეგია, ნაბიჯი თუ ტექნოლოგიური ინოვაცია, აუცილებელია იყოს ადაპტირებული და მორგებული ციფრული სამყაროს ინსტრუმენტებზე. შესაბამისად, მარკეტინგისთვის მნიშვნელოვანია, სწრაფად და ეფექტურად აჰყვეს ინოვაციებს, ცვლილებებს და შექმნას ახალი სტრატეგიები, გზები, რაც გაუმარტივებს ბიზნესს, მიიტანოს თავისი ხმა კონკრეტულ მომხმარებელამდე. ეს იქნება ციფრული მარკეტინგის თუ ტრადიციული მარკეტინგის გზებით. მომსახურების სფერო კი, პირველია ასპარეზზე, ვინც გამოწვევებს პირისპირ ეჯახება. გამოწვევებსა და სიახლეებთან,

სწრაფი ადაპტირებისთვის აუცილებელია, კომპანიებმა მომსახურე პერსონალისთვის ხშირი გადამზადების და სწორი მარკეტინგული მიმართულების მიწოდება უზრუნველყოს. მაღალი ხარისხის, ეფექტური მომსახურების, მომხმარებლის ლოიალობის მოპოვება-შენარჩუნებისთვის. საბოლოო ჯამში თანამედროვეობას მივყავართ მეტად პერსონალიზებული მომსახურებისკენ, რაც მომხმარებლების მომსახურების გაციფროვნებიდან გამომდინარეობს, რაც მომხმარებელთა უმრავლესობას აძველს საშუალებას, დაზოგოს დრო და მეტად ეფექტურად მიიღოს გარკვეული ტიპის ინფორმაცია, პროდუქტი თუ მომსახურება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მამულაძე გ. “მარკეტინგის საფუძვლები”. თბილისი. 2010
2. <https://www.crazydomains.in/learn/service-marketing/#:~:text=inconsistency%20and%20inventory,-,Intangibility,existent%20compared%20to%20product%20marketing> - მომსახურების მარკეტინგის გამოწვევები და გადაჭრის გზები
3. <https://act-global.com/ka/georgia/product/research-function/business-strategy> - ბიზნეს სტრატეგია
4. <https://www.linkedin.com/pulse/benefits-digital-marketing-service-based-businesses-anna-grd3c#:~:text=Local%20Reach%3A%20Service%2Dbased%20businesses,within%20specific%20locations%20or%20demographics> - ციფრული მარკეტინგი
5. <https://soravjain.com/pros-and-cons-of-digital-marketing/> - ციფრული მარკეტინგის უპირატესობები და ხარვეზები
6. <https://www.ngt.ge/ge/media/create-best-experience> -
7. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/121/methodologia-biznes-statistika> - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
8. https://pbo.parliament.ge/media/k2/attachments/Q1_2024_1.pdf - საქართველოს I კვარტლის მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი
9. <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/service-quality> - მომსახურების მარკეტინგის ხარისხის მაჩვენებლები

აგრობიზნესის განვითარების შესაძლებლობები მთის რეგიონში
(აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე)

როსტომ შამანაძე

ბსუ, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,

ბიზნესის ადმინისტრირება, პირველი კურსი;

ელ. ფოსტა: shamanadzerostomi@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - რეზო მანველიძე,

ბიზნესის ადმინისტრირების, მენეჯმენტისა და მარკეტინგის

დარგობრივი დეპარტამენტის პროფესორი.

აბსტრაქტი

სამეცნიერო ნაშრომი შეეხება აგრობიზნესის განვითარებას აჭარის მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში. ძირითადი კვლევის მიმართულებებია დარგში არსებული გამოწვევები და შესაძლებლობები. ნაშრომში წარმოდგენილი სტატისტიკური ინფორმაცია აღებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ვებგვერდიდან. კვლევის მიზანს წარმოადგენს დარგის განვითარებისთვის აუცილებელი მიმართულებების განსაზღვრა.

საკვანძო სიტყვები: აგრობიზნესი, წარმოება, გამოწვევები, შესაძლებლობები.

Abstract

The scientific paper concerns the development of agribusiness in the mountainous municipalities of Adjara. The main research areas are challenges and opportunities in the field. The statistical information presented in the work is taken from the website of the National Statistical Service of Georgia. The purpose of the research was to determine the directions necessary for the development of the field.

Keywords: agribusiness, production, challenges, opportunities.

შესავალი

პრობლემის აღწერა: ქვეყანაში არსებული თანამედროვე ტენდენციები (მიგრაცია, დემოგრაფიული და ეკონომიკური პროცესები, საქონლისა და მომსახურების ბაზრების მკვეთრი ცვლილებები) და გლობალური პროცესები (კლიმატის ცვლილება, ტექნოლოგიური განვითარება) მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს სოფლის მეურნეობაზე, სხვადასხვა გამოწვევის წინაშე აყენებს აგრობიზნესს და მის განვითარებას სამომავლოდ.

საკითხის აქტუალობა/მნიშვნელობა: საქართველო განვითარებადი სახელმწიფოა, ამიტომაც სწრაფი ეკონომიკური ზრდისთვის აუცილებელია, სწორად განისაზღვროს პრიორიტეტული მიმართულებები, რაც უნდა ემყარებოდეს ქვეყნის შესაძლებლობების ობიექტურ ანალიზს.

კვლევის მიზანი და ამოცანები: კვლევის მიზანია, განისაზღვროს აგრობიზნესის განვითარების გზები მაღალმთიანი რეგიონებისთვის (კონკრეტულად კი აჭარის სამი მუნიციპალიტეტის: ქედის, შუახევისა და ხულოს მაგალითზე), რისთვისაც აუცილებელია შემდეგი ამოცანების შესრულება:

1. იმ გამოწვევების განსაზღვრა, რომელთა წინაშეც დგას თანამედროვე აგრობიზნესი მაღალმთიან რეგიონებში;
2. გამოვლენილი პრობლემების გადასაჭრელად ოპტიმალური გზების მოძიება.

საკვლევი კითხვები: ნაშრომში შევეცდებით, პასუხი გავცეთ შემდეგ კითხვას — რა არის აგრობიზნესის განვითარების ის გზები, რომელთა მეშვეობითაც მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური შედეგის მიღწევას შესაძლებელი?

თემის ზოგადი მიმოხილვა

ქვეყნის მაღალმთიან დასახლებებში მიმდინარე თანამედროვე ტენდენციები (მიგრაცია, ინფრასტრუქტურა, კლიმატი, სავარგულების მდგომარეობა და სხვა) დღის წესრიგში აყენებს ამ რეგიონების განვითარების სპეციფიკური სტრატეგიის შემუშავების აუცილებლობას. მისი მიზანი უნდა იყოს აქ მცხოვრებთა კეთილდღეობისა და ცხოვრების დონის ამაღლება, სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება. აღნიშნული პრიორიტეტი აღწერილია არაერთი საერთაშორისო ორგანიზაციის, მათ შორის გაეროს 2012 წლის კონვენციის მიერ, რომლებიც აღიარებს მაღალმთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარების ხელშეწყობის აუცილებლობას.

ეკონომიკის 10 პრინციპიდან ერთ-ერთის თანახმად, ქვეყანაში ცხოვრების დონე დამოკიდებულია საქონლისა და მომსახურების წარმოების უნარზე. ანუ, რაც უფრო მაღალია მწარმოებლურობა, დროის ერთეულში წარმოებული საქონ-

ლისა და მომსახურების რაოდენობა, მით უფრო მაღალია ქვეყნის ცხოვრების დონე. ვინაიდან საქართველოში 1700-ზე მეტ დასახლებულ პუნქტს აქვს მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მინიჭებული, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში კი სამ მუნიციპალიტეტს - ქედას, შუახევსა და ხულოს - სრულად, ხოლო ქობულეთსა და ხელვაჩაურს - ნაწილობრივ, ქვეყნის ეკონომიკისთვის არსებით მნიშვნელობას იძენს მაღალმთიანი რეგიონების საწარმოო პოტენციალი.

საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონები, მათ შორის აჭარაც, გამოირჩევა, როგორც საქონლის, ასევე - მომსახურების საწარმოო პოტენციალით. მაღალმთიან დასახლებათა მდგრადი განვითარებისთვის აუცილებელია, როგორც სოფლის მეურნეობის, ისე ტურიზმის ხელშეწყობა. აღნიშნულ საკითხს ნაშრომის შემდეგ ნაწილშიც დავუბრუნდებით და უფრო სიღრმისეულად გავაანალიზებთ, ახლა კი განვიხილავთ სხვადასხვა სტატისტიკურ ინფორმაციას, რომლებიც შემდგომში დაგვეხმარება მდგომარეობის შეფასებასა და დასკვნების გამოტანაში.

ცხრილი 1. აჭარაში წარმოებული ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების რაოდენობა 2016-2022 წლების მიხედვით

კულტურა	წარმოება (ათასი ტონა)			კულტურა	წარმოება (ათასი ტონა)		
	2016	2020	2022		2016	2020	2022
სიმინდი	4.8	5.2	4	კაკლოვანი	5.3	5.8	6.3
ლობიო	0.3	0.5	0.2	ვაშლი	1.8	2.3	2.3
კარტოფილი	14.2	15.8	10.1	მსხალი	1.7	1.6	1.7
ბოსტნეული	4.7	6.5	4.9	ტყემალი, ალუჩა	1.3	1.9	1.7
ხილი	9.8	15.3	15.6	კაკალი	0.8	2	2
თესლოვანი	3.4	3.9	4	ქლიავი, ქანჭური, ლოღნოშო	0.1	0.3	0.3
კურკოვანი	1.7	2.5	2.3	ბალი, ალუბალი	0.2	0.2	0.1

წყარო: ცხრილი შედგენილია საქსტატის მონაცემების საფუძველზე.

პირველ ცხრილში მოცემულია აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში 2016-2022 წლებში წარმოებული ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების

რაოდენობა. ცალ-ცალკეა მოცემული ხილის საერთო რაოდენობა და ჯიშების მიხედვით მოწეული მოსავალი. აქვე შემოგთავაზებთ თითოეული კულტურისთვის 2022 წლის ზრდისა თუ კლების პროცენტულ მაჩვენებლებს 2016 წელთან შედარებით. გაიზარდა შემდეგი კულტურების მოსავალი: ბოსტნეული – 4%-ით, ხილი – 59%-ით, თესლოვანი – 17%-ით, კურკოვანი – 35%-ით, კაკლოვანი – 18%-ით, ვაშლი – 27%-ით, ტყემალი და ალუჩა – 30%-ით, კაკალი – 150%-ით, ქლიავი, ჭანჭური და ღოდნოშო – 200%-ით. შემცირდა შემდეგი კულტურების მოსავალი: სიმინდი – 16%-ით, ლობიო – 33%-ით, კარტოფილი – 28%-ით, ბალი და ალუბალი – 50%-ით. რაც შეეხება მსხალს, ის იგივე დარჩა.

ცხრილი 2. აჭარაში პირუტყვის, ფრინველისა და ფუტკრის ოჯახების რაოდენობა 2016-2022 წლებში

დასახელება	მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი			ყველა სახის ფრინველი			ფუტკრის ოჯახი		
	2016	2020	2022	2016	2020	2022	2016	2020	2022
რაოდენობა (ათასი)	70.3	55.1	48.5	86.4	132.4	96.4	14.1	16.5	20

წყარო: ცხრილი შედგენილია საქსტატის მონაცემების საფუძველზე.

მე-2 ცხრილში მოცემულია 2022 წლის ბოლოსთვის აჭარაში პირუტყვის, ფრინველისა და ფუტკრის ოჯახების რაოდენობა. 2016-დან 2022 წლამდე პირუტყვის რაოდენობა შემცირდა – 31%-ით, ხოლო ფრინველის რაოდენობა გაიზარდა – 11%-ით, ფუტკრის ოჯახები კი – 41%-ით.

ცხრილი 3. აჭარაში წარმოებული ცხოველური პროდუქციის რაოდენობა 2016-2022 წლებში

წარმოებული პროდუქცია	რაოდენობა			წარმოებული პროდუქცია	რაოდენობა		
	2016	2020	2022		2016	2020	2022
ხორცი	2.3	1.4	1.1 (ათასი ტონა)	თაფლი	0.1 (ათასი ტონა)	0.2 (ათასი ტონა)	0.2 (ათასი ტონა)

მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი	2	1.1	0.9 (ათასი ტონა)	რძე	35.6 (მლნ. ლიტრი)	29 (მლნ. ლიტრი)	29.2 (მლნ. ლიტრი)
ფრინველის ხორცი	0.2	0.2	0.1 (ათასი ტონა)	კვერცხი	5.1 (მლნ. ცალი)	3.8 (მლნ. ცალი)	3.3 (მლნ. ცალი)

წყარო: ცხრილი შედგენილია საქსტატის მონაცემების საფუძველზე.

მე-3 ცხრილში მოცემულია 2016-2022 წლებში აჭარაში წარმოებული სხვადასხვა ცხოველური პროდუქციის რაოდენობა. ცალ-ცალკეა მოცემული ხორცის საერთო რაოდენობა და მისი შემადგენელი კომპონენტები. 2016-დან 2022 წლამდე ხორცის საერთო რაოდენობა შემცირდა 52%-ით, მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცი – 55%-ით, ფრინველის ხორცი – 50%-ით. ასევე შემცირდა რძე – 16%-ით და კვერცხი – 35%-ით. რაც შეეხება თაფლის რაოდენობას, ის გაიზარდა 100%-ით.

ტრადიციულთან ერთად ნელ-ნელა ფეხს იკიდებს ინოვაციური კულტურები. ერთ-ერთი ასეთი კულტურაა ჟოლო. ბოლო წლებში, ინტენსიურად დაიწყეს ჟოლოს გაშენება საკარმიდამო ნაკვეთებზე. ამ თემაზე ჩვენ გამოვკითხეთ ერთი ხულოელი ფერმერი, რომელსაც 2023 წელს აღნიშნული კულტურა 500 კვადრატულ მეტრ მიწის ფართობზე ჰქონდა გაშენებული. მან თქვა, რომ ჟოლო დამწიფებას იწყებს ივნისის ბოლოდან და გრძელდება, ფაქტობრივად, თოვლის მოსვლამდე. სეზონის განმავლობაში 1 კგ-ის ფასი ადგილზე მერყეობს 4-დან 7 ლარამდე, ხოლო მისგან მიღებულმა წლიურმა შემოსავალმა დაახლოებით 6000 ლარი შეადგინა.

აგრობიზნესის გამოწვევები

როგორც შესავალში ითქვა, აგრობიზნესის განვითარებაზე უამრავი ფაქტორი ზემოქმედებს: მიგრაცია, დემოგრაფია, ბაზარზე არსებული მოთხოვნები, კლიმატის ცვლილება, ტექნოლოგიური განვითარება. აქვე უნდა აღინიშნოს შემდეგი ფაქტორებიც: „თანამედროვე ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ნაკლებობა, სასუქებისა და მცენარეთა დაცვის საშუალებებზე შეზღუდული წვდომა, გასაღების ბაზარზე ნაკლები წვდომა, იაფი აგროკრედიტების ნაკლებობა, განუვითარებელი ინფრასტრუქტურა, დამამუშავებელი საწარმოების ნაკლებობა“ (სუქნიშვილი, 2022 :37)

2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგების მიხედვით, აჭარის საზღვარგარეთ ემიგრაციაში სულ წავიდა 3,994 ადამიანი, აქედან კი სოფლის ტიპის დასახლებებიდან წასულთა რიცხვმა 1,613 შეადგინა. რაც შეეხება შიდა მიგრაციას, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკიდან საქართველოს საზღვრებში მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი სულ შეიცვალა 91,134-მა ადამიანმა, მათ შორის კი სასოფლო დასახლებებიდან 43,198 ადამიანი იყო. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ უშუალოდ აჭარაში, სოფლიდან ქალაქში მიგრაციის რიცხვმა 24,059 ადამიანი შეადგინა. მიგრაციის ასეთი მაღალი მაჩვენებლის გამო მაღალმთიანი სოფლები დაცლის პირასაა. მაგალითისთვის, 1990 წელს ხულოს მუნიციპალიტეტის სოფელ კორტოხის სკოლაში 150 ბავშვი იყო, ხოლო დღეს მხოლოდ 32-ია დარჩენილი. მიგრაციის ასეთი მაღალი მაჩვენებლის ძირითადი მიზეზებია მკაცრი კლიმატური პირობები და არასტაბილური შემოსავალი.

აგრობიზნესისა და ტრადიციული მეურნეობის კეთება-განვითარებას ხელს უშლის, ასევე, თანამედროვე დემოგრაფიული ტენდენცია. დღესდღეობით წინა ათწლეულებთან შედარებით, საკმაოდ გაიზარდა საშუალო დაოჯახების ასაკი, რაც არამხოლოდ დემოგრაფიაზე აისახება უარყოფითად. ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც მომთაბარეობა შემცირდა, არის ის, რომ ოჯახებში აღარ არის საკმარისი რაოდენობის შრომისუნარიანი წევრი, რომლებიც ერთდროულად მთაში - პირუტყვს, ბარში კი ერთწლიან და მრავალწლიან კულტურებს მოუვლიან და საზამთროდ პირუტყვის საკვებს დაამზადებენ.

სოფლის მეურნეობასა და მიგრაციაზე ზემოქმედებს სამუშაო ძალის მობილობაც. სოფლის მოსახლეობას გაუჩნდა შემოსავლის ალტერნატიული წყარო. ერთ-ერთი ალტერნატივაა სეზონური სამუშაოები. საზღვრის გახსნიდან მალევე აჭარის მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ნაწილმა დაიწყო სხვადასხვა ქვეყანაში სეზონურად გასვლა. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ბევრი რამ შეიცვალა საქონლისა და მომსახურების ბაზრებზეც. გაჩნდა უამრავი ახალი სამუშაო მიმართულება მომსახურების სფეროში. ალტერნატიული შემოსავლების გაჩენამ გამოიწვია სოფლის მეურნეობის წარმოების სტიმულების შემცირება, ამასთანავე, აღარ რჩება მის საკეთებლად საჭირო დროც. ცვლილებები შეეხო კვების რაციონსაც. თანამედროვე ადამიანთა კვების რაციონში, არა მხოლოდ ქალაქში, თანდათანობით სოფლის ტიპის დასახლებებშიც, მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა, ეგრეთ წოდებულმა, სწრაფი კვების პროდუქტებმა, ნახევარფაბრიკატებმა და სხვადასხვა გაზიანმა თუ გამაგრებელმა სასმელმა. ყველა მათგანი თუ არა, უმრავლესობა მაინც არაჯანსაღია. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა სახელმწიფოსა და საერთაშორისო ორგანიზაციის ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტი სასურსათო უსაფრთხოებაა, რეალობა მაინც ეს არის: დღეს ჩვენი

კვების რაციონში ძალიან ბევრი არაჯანსაღი საკვები და სასმელია. რადგანაც შეიცვალა მომხმარებელთა გემოვნება, და მოხმარებული პროდუქცია, შესაბამისად, შეიცვალა ბაზრის მეორე მხარეც, მიმწოდებლებმა შეამცირეს ან შეცვალეს მიწოდებული პროდუქცია.

აგრობიზნესის განვითარებაზე მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს კლიმატის ცვლილებებიც. ტემპერატურის საერთო დონის მატებამ მაღალმთიან რეგიონებში შესაძლებელი გახადა შედარებით სითბოსმოყვარული კულტურების წარმოება, მაგრამ ეს გლობალური დათბობის ერთი უმნიშვნელო დადებითი მხარეა, იმ უარყოფით მხარეებთან შედარებით, რაც მან მოიტანა. 20 წლის წინ, სოფელ დანისპარაულში დიდი რაოდენობით ველური თხილი მოდიოდა, მაგრამ ტემპერატურის მომატებამ თოვლის შემცირება და ნაადრევად გაშრობა გამოიწვია, შედეგად თხილი ადრე გაზაფხულზე ყვავის, მერე ისევ ყინვა უსწრებს და ნაყოფი სცვივა. დათბობამ მრავალწლიანი ხეხილიც დააზიანა. შემოდგომაზე სანამ ხეხილი ფოთოლს მოიცვენს, სველი თოვლი მოდის, რაც ხეს ამტვრევს ტოტებს და ხანდახან ძირიანადაც გლეჯს. ტემპერატურის მომატებამ ზამთარში, მაღალ მთაში ნალექის წვიმის სახით მოსვლა გამოიწვია, შედეგად განვითარდა უამრავი მეწყრული პროცესი, რომლებმაც ძალიან ბევრი შენობა-ნაგებობა და საკარმიდამო ნაკვეთი დააზიანა.

21-ე საუკუნე ტექნოლოგიური ბუმის საუკუნეა. განვითარება აგრარულ ტექნოლოგიებსაც შეეხო. მეურნეობაში თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვით შესაძლებელია უფრო მეტი მოსავლის მიღება, თანაც ის ადამიანური შრომის დიდ ნაწილსაც ანაცვლებს. მაგრამ, ტექნოლოგიები და სხვა საჭირო საშუალებები უფრო მეტად გაძვირდა, ვიდრე მათი მეშვეობით წარმოებული პროდუქცია. შესაბამისად, მოსახლეობას მათზე შეზღუდული წვდომა აქვს.

მუნიციპალიტეტებში, მცირე გამონაკლისების გარდა, არ არსებობს გადამამუშავებელი და შემნახველი მეურნეობები, სადაც შესაძლებელი იქნება მოწეული მოსავლისა და წარმოებული პროდუქციის შენახვა, გადამამუშავება. ხულოს, შუახევისა და ქედისთვის გამოწვევაა ძირითადი სარეალიზაციო ბაზრის სიშორეც. ამას ემატება მოუწესრიგებელი საგზაო ინფრასტრუქტურა და შესაბამისი სატრანსპორტო საშუალების სიძვირე.

ეს და კიდევ სხვა მრავალი პრობლემა ხელს უშლის აგრობიზნესის განვითარებას მაღალმთიან რეგიონებში, ამიტომაც აუცილებელია მათ გადასაჭრელად სხვადასხვა გზების მოძიება.

აგრობიზნესის განვითარების შესაძლებლობები

მაღალმთიან რეგიონებში აგრობიზნესის განვითარებისთვის, პირველ რიგში, საჭიროა, მოეწყოს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა. აუცილებელია ყველა დასახლებულ პუნქტსა და სარგებლობაში არსებულ მიწის ნაკვეთამდე იყოს გამართული გზა, რათა არ იყოს გადაადგილებისას დროში დაყოვნება და არ დაზიანდეს პროდუქცია ტრანსპორტირებისას. შემდეგში მიზანშეწონილია, განისაზღვროს თითოეული გეოგრაფიული არეალისთვის შესაფერისი კულტურები და ჯიშები, ადგილობრივი კლიმატის, გეოგრაფიული არეალისა და ნიადაგის შემადგენლობის შესაბამისად. ამის მერე აუცილებელია ბაზრის შესწავლა და არსებული მოთხოვნებიდან გამომდინარე წარმოების დაწყება.

ბიზნესის დაგეგმვისას აუცილებელია გასაღების ბაზრის განსაზღვრაც. ვინაიდან სოფელში შესაძლებელია წარმოების თვითკმარი სისტემის შექმნა და ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის წარმოება, ეს მის ძლიერ მხარეს წარმოადგენს. მაგალითისთვის, კარტოფილის ნათესების კოლორადოს ხოჭოსგან დასაცავად აუცილებელია მისი პესტიციდებით შეწამლვა, მაგრამ არსებობს ალტერნატივაც – ხის შეშის ნაცარი. კარტოფილის ფოთლებზე ნაცრის მოყრით ნადგურდება კოლორადოს ხოჭო და არანაირი ქიმიური ნივთიერებით არ ბინძურდება ნიადაგი, ამ გზით მოწყული მოსავალი ეკოლოგიურად სუფთა და უვნებელია. ასეთი პროდუქცია სრულად აკმაყოფილებს თანამედროვე მოთხოვნებს სურსათის უვნებლობის შესახებ, მაგრამ ძვირად ფასობს, რის გამოც მომხმარებელთა ნაწილი მოიხმარს უფრო დაბალი ხარისხის, შედარებით იაფფასიან პროდუქციას.

თვითკმარი საწარმოო სისტემის შექმნისას აუცილებლად უნდა განვიხილოთ ორგანული სასუქიც. აჭარის მაღალმთიან მუნიციპალიტეტებში მოსახერხებელია მესაქონლეობის წარმოება, რადგანაც ზაფხულობით პირუტყვი იალაღებზე მოვს, ბარში შესაძლებელია საზამთროდ თივის დამზადება. პირუტყვი, თავის მხრივ, რძესა და ხორცთან ერთად მთელი წლის განმავლობაში იძლევა ორგანულ სასუქს, რომელიც ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების მოვლა-მოყვანისთვის ერთ-ერთი კარგი საშუალებაა.

აჭარის ბუნებისა და ტურისტული ზონებიდან გამომდინარე, აქ შესაძლებელია, ტურისტის ოთხივე სეზონზე მიღება, ამიტომაც მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტებისთვის ტურიზმი და მისი განვითარება უნდა იყოს პრიორიტეტი. აღნიშნული დარგის განვითარებით ბაზარზე გაჩნდება მომხმარებელთა ახალი სეგმენტიც. აქვე უნდა აღინიშნოს პროდუქციის კონკურენტუნარიანობაც. ყველა ბაზარზე, განსაკუთრებით კი იმ ბაზრებზე, რომელთა მომხმარებელიც ტურისტია, მიწოდებული უნდა იყოს კონკურენტუნარიანი პროდუქცია. ამისთვის

პროდუქცია უნდა იყოს ერთგვაროვანი და უნდა ჰქონდეს ხარისხის დამადასტურებელი სერტიფიკატი, რაც ჯერჯერობით გამოწვევას წარმოადგენს ქართული ბიზნესისთვის. სანამ ტურიზმზე საუბარს დავასრულებდეთ, უნდა ვთქვათ, რომ ტურისტული ზონების განვითარებით ჩნდება ახალი სამუშაო ადგილებიც, რაც კიდევ ერთი სტიმულია მაღალმთიან დასახლებებში ცხოვრებისათვის.

მაღალმთიან რეგიონებში აგრობიზნესის განვითარება შესაძლებელია ძირითადი ტრადიციული და პერსპექტიული ინოვაციური კულტურების მიმართულებით. ასევე შესაძლებელია მეაბრეშუმეობისა და მეთევზეობის განვითარებაც.

ქედამი, შუახევსა და ხულოში შესაძლებელია, აგრეთვე, ტყის არამერქნული რესურსების წარმოებაც, მაგალითად: მოცვი, ჟოლო, ტყის მარწყვი, უამრავი საკვებად ვარგისი სოკო და სხვა.

ცალკე განხილვის საგანია სამკურნალო მცენარეები. მაღალ მთაში არის დიდი რაოდენობით ნეგო, ხარიშუბლა, ანწლი და სხვა მცენარეები, რომლებიც სხვადასხვა სამკურნალო პრეპარატის დასამზადებლად გამოიყენება. რადგანაც ეს მცენარეები აჭარაში დიდი რაოდენობით იზრდება, შესაძლებელია მათი გადამამუშავებელი საწარმოების აშენება, რითაც შეიქმნება ახალი სამუშაო ადგილები სტაბილური ხელფასით. აქვე უნდა აღინიშნოს ასკილი, რომელიც ასევე დიდი რაოდენობით იზრდება მაღალმთიან აჭარაში. ასკილის შემთხვევაში განსხვავება ის არის, რომ მისგან უგემრიელესი მურაბაც მზადდება.

ტრადიციულ სოფლის მეურნეობაში იყო და არის უამრავი ნაწარმი, რომელიც თანამედროვე მომხმარებელთა გემოვნებას პასუხობს, მაგრამ რატომღაც დღეს ისინი დავიწყებულია ან ძალიან ცოტამ იცის მათ შესახებ. მათი წარმოებითა და მომხმარებლისთვის სწორად მიწოდებით შესაძლებელია, როგორც კარგი ბიზნესის გაკეთება, ასევე ტრადიციებისა და კულტურის შენარჩუნება.

აქ აღნიშნულ და ზოგადად ყველა მიმართულება,ს არსებობისა და განვითარებისთვის სჭირდება შესაბამისი ტექნიკა-ტექნოლოგია, საჭირო რესურსები შეღავათიან ფასებში, შემნახველი და გადამამუშავებელი საწარმოები. ამ ყველაფრის უზრუნველყოფისთვის საჭიროა ფინანსური რესურსი, რომლის მიწოდებაც სრულად თუ არა, ნაწილობრივ მაინც უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფომ შესაბამისი მექანიზმებით.

დასკვნა

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ქედის, შუახევისა და ხულოს მუნიციპალიტეტებში აგრობიზნესის წარმოების სიმძლავრეები და შესაძლებლობები

ჯერ კიდევ არასრულადაა გამოყენებული, რასაც მოწმობს პროდუქციის წარმოების მეტად ცვალებადი, ძირითადად, შემცირების ტენდენციაზე ორიენტირებული მონაცემები.

კვლევამ გვაჩვენა, რომ ამ მუნიციპალიტეტებში არსებობს გამოცდილება და ტრადიციები მემცენარეობის, მეცხოველეობის და ტყის არამერქნული პროდუქტების წარმოებისა და გადამუშავებისთვის, ისინი საკვებად გამოიყენებოდა წლის ყველა სეზონზე. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი მიეწოდებოდა ბაზარს.

სასურსათო ბაზარი დღეისთვის სრულყოფილად ვერ აკმაყოფილებს გაზრდილ მოხმარებას, საოჯახო ფინანსებში მას ვერ შეაქვს პოტენციური წვლილი, ასევე ადგილობრივი ბიუჯეტის ფორმირებაში ამ სფეროს მონაწილეობა.

თანამედროვე ტექნოლოგიები, მცენარისა და ცხოველის სელექციური ჯიშები, აგრობიზნესის განვითარების არაერთი სახელმწიფო თუ საინვესტიციო პროგრამა იძლევა შესაძლებლობებს მთის რეგიონში სასურსათო მეურნეობის განვითარების დაჩქარებისთვის, ფერმერთა დასაქმების გაზრდისთვის ტრადიციული და ინოვაციური (სამრეწველო) დარგების განვითარებით, ნატურალური და ხარისხიანი პროდუქციის, მ.შ. გადამუშავებული წარმოებისთვის საწარმოებლად, როგორც შიდა ბაზრის, ასევე ექსპორტისთვის.

საჭიროდ მიგვაჩნია ავტონომიურ რესპუბლიკაში შემუშავდეს მთის აგრობიზნესისა და სოფლის მეურნეობის კომპლექსური პროგრამა, რომელიც გაითვალისწინებს ინფრასტრუქტურული, საწარმოო-ორგანიზაციული, ბიზნესურთიერთობების, მომარაგების, ტურიზმის, დემოგრაფიული, სოციალური და სხვა სერვისების დაბალანსებული განვითარების, გამოწვევების გადაწყვეტის გზებს ახლო და შორეულ პერსპექტივებში.

ბიბლიოგრაფია:

1. ასათიანი რევაზ, ასათიანი სალომე, 2009: ბიზნეს-მენეჯმენტი და გლობალური კონკურენცია, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2009.
2. ბაკურიძე ვახტანგ, ვაშაკიძე ომარ, 2005: აგროსამრეწველო კომპლექსის დაჩქარებული განვითარების მიმართულებები, დაიბეჭდა შპს „პდპ“-ში, თბილისი.
3. კოლუაშვილი პაატა, ზიბზიბაძე გიორგი, 2006: სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
4. კოლუაშვილი პაატა, ზიბზიბაძე გიორგი, 2010: აგრარული საწარმოს ეკონომიკა, გამომცემლობა „საარი“, თბილისი.
5. მენქიუ გრეგორი, 2000: ეკონომიკის პრინციპები, გამ. „დიოგენე“, თბილისი.

6. მესხიძე ავთანდილ, აბულაძე ჯამბულ, 2016: სოფლის მეურნეობა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში 2013-2016 წლებში, გამომცემლობა შპს „ჯეოპრინტი“, თბილისი.
7. სუქნიშვილი მირზა, 2022: აგრობიზნესის განვითარების შემაჯერებელი ფაქტორები და პრიორიტეტული საჭიროებები აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მაგალითზე, გამომცემლობა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი. მოძიების თარიღი: 14.05.2024
8. საქართველოს კანონი მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ, იხ: https://www.mof.ge/magalmtiani_regionebis_ganvitarebis_shesaxeb მოძიების თარიღი: 14.05.2024
9. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. <https://www.geostat.ge/ka> მოძიების თარიღი: 14.05.2024

მომხმარებელთა უფლებები, არსებული პრობლემები და გამოწვევები

მარიამ ცერცვაძე, მარიამ შაქარაძე

ბსუ, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,

ბიზნესის ადმინისტრირების მეორე კურსი

ელ.ფოსტა: tsertsvadzemariam5@gmail.com;

mariamshaqaradze2@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნინო მამულაძე

ბიზნესის ადმინისტრირების, მენეჯმენტის და მარკეტინგის

დარგობრივი დეპარტამენტის (ბსუ) ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

თანამედროვე სამყაროში მომხმარებელი და მასთან დაკავშირებული საკითხები ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური და პრობლემური თემაა. ბოლო პერიოდში მომხმარებლები და მათი უფლებების დაცვა კომპანიების ყოველდღიური საქმიანობის მნიშვნელოვანი მიმართულება გახდა. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი ცვლილებები განხორციელდა საქართველოშიც, რისი ნათელი მაგალითიცაა სხვადასხვა ორგანიზაციის ფორმირება, რომლებიც ცდილობენ მომხმარებელთა უფლებების დაცვას და ამ მიმართულებით გარკვეულ ღონისძიებებს ატარებენ. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს კანონი, მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ, ხშირად შევხვდებით ისეთ ფაქტებს, როცა მნიშვნელოვნად ხდება მომხმარებელთა უფლებების დარღვევა სხვადასხვა ორგანიზაციის მიერ. ჩვენი კვლევის მიზანია მომხმარებელთა უფლებების დაცვასთან დაკავშირებული სირთულეებისა და გამოწვევების იდენტიფიცირება, მომხმარებელთა ინფორმირებულობის დონის განსაზღვრა მათი უფლებების შესახებ და იმ პრობლემების გამოვლენა, რომელსაც აწყდებიან მომხმარებლები სხვადასხვა კომპანიასთან ურთიერთობის დროს, რაც მნიშვნელოვნად არღვევს მათ უფლებებს.

საკვანძო სიტყვები: მომხმარებელი, მომხმარებელთა უფლებები, მომხმარებელთა უფლებების დაცვა.

Abstract

In the modern world, issues related to consumers and their rights have become one of the most relevant and problematic topics. Recently, protecting consumer rights has become a significant focus of companies' daily operations. In this context, important

changes have also been discussed in Georgia, with various organizations being established to protect consumer rights and carry out specific measures in the regard. Despite the existence of a law on the protection of consumer rights, there are often instances where consumer rights are significantly violated by various organizations. Our research aims to identify the difficulties and challenges related to the protection of consumer rights, assess the level of consumer awareness about their rights, and reveal the problems consumers face during interactions with different companies, which significantly infringe on their rights.

შესავალი

ნებისმიერი კომერციული თუ არაკომერციული ორგანიზაციის მიზანს წარმოადგენს მეტი ერთგული მომხმარებლის მოზიდვა, რომლებთანაც ის დაამყარებს გრძელვადიან, ორივე მხარისთვის მოგებიან ურთიერთობას. ეს მიზანი მიიღწევა არა მხოლოდ მოხმარებელთა სურვილებისა თუ საჭიროებების დაკმაყოფილების გზით, არამედ მათი უფლებების დაცვითაც. ამის გარეშე წარმოუდგენელია, რომ კომპანიამ მიაღწიოს კონკურენტულ უპირატესობას. დღითი დღე მზარდია მომხმარებელთა ინფორმირებულობის დონე თავიანთი უფლებების შესახებ, კომპანიები მეტად იაზრებენ მათი დაცვის საჭიროებას მათი ეთიკური პასუხისმგებლობისა თუ არსებული მორალური ნორმებიდან გამომდინარე, თუმცა საქართველოში, სამწუხაროდ, ამ თემასთან დაკავშირებით ცნობადობის დონე საკმაოდ დაბალია. სწორედ ამიტომ, უფრო და უფრო ნათელი ხდება მომხმარებელთა უფლებების შესწავლის და კომპანიების მხრიდან მათი დაცვის აუცილებლობა.

მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ისტორია იწყება 1962 წლის 15 მარტიდან, როდესაც ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილი პრეზიდენტი, ჯონ კენედი, გამოეხმაურა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკითხს და წარადგინა კანონპროექტი. 1983 წლიდან 15 მარტი¹ აღიარებული და დამტკიცებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ, როგორც მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საერთაშორისო დღე. საქართველოში 1996 წლის 20 მარტს პირველად იქნა მიღებული კანონი „მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ“, თუმცა ის 2012 წელს გაუქმდა². აღნიშნული კანონი გარკვეულ ცვლილებებს საჭიროებდა, თუმცა მისი შეჩერებით მომხმარებელთა უფლებრივი მდგომარეობა

¹ <https://www.consumersinternational.org/what-we-do/world-consumer-rights-day/>

² <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/14596?publication=0>

კიდევ უფრო გაუარესდა. შედეგად, ქვეყანაში მეწარმე-მომხმარებლის ურთიერთობის მხრივ მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა, საქართველო ვეღარ პასუხობდა ბაზარზე ამ კუთხით არსებულ გამოწვევებს და ჩამორჩა თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკას. საქართველოს პარლამენტის ევროპასთან ინტეგრაციის კომიტეტმა ახალ კანონზე მუშაობა უკვე 2013 წელს დაიწყო, თუმცა, სამწუხაროდ, ეს პროცესი ბოლომდე ვერ მივიდა. საბოლოოდ კი, კანონი 2022 წლის 29 მარტს მიიღეს³.

აღნიშნულ კანონში დეკლარირებულია მომხმარებლის შემდეგი უფლებები⁴: **უსაფრთხოების უფლება** - დაცვა ისეთი პროდუქტისა და მომსახურებისგან, რომლებიც საშიშია ჯანმრთელობისა და სიცოხლისთვის; **ინფორმირებულობის უფლება** - ინფორმირებული არჩევანისთვის აუცილებელი ცნობებით უზრუნველყოფა; თაღლითობისა და ყალბი შეთავაზებებისგან დაცვა; **არჩევანის უფლება** - კონკურენციის პირობებში მრავალფეროვანი ნაწარმისა და მომსახურების გარანტირებული ხელმისაწვდომობა; **კომპენსაციის უფლება** - ბაზრის სახელმწიფო რეგულირების პოლიტიკის შემუშავებისა და გატარების პროცესში მომხმარებელთა ინტერესების სრულფასოვანი გათვალისწინების გარანტია; **უფლება ჯანსაღ და ეკოლოგიურ გარემოზე** - შესაბამისი ინსტიტუტების გაძლიერება, კანონმდებლობის დახვეწა და ქმედითი ბერკეტების შექმნა საზოგადოებისთვის გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და სათანადო განათლების მიღებაში ხელშესაწყობად; **ღარიბი მოსახლეობის და ეთნიკური უმცირესობის უფლება, დაიცვას თავისი ინტერესები** - ამ უმცირესობების წარმომადგენლებს არ შეიძლება უარი ეთქვას უფლებებზე იმავე ჯგუფის სხვა წევრებთან, ერთობლივად ისარგებლონ თავიანთი კულტურით; აღასრულონ თავიანთი რელიგია და შეასრულონ მათი წეს-ჩვეულებები, აგრეთვე, ისარგებლონ მშობლიური ენით [ვემაგური 2019].

დღეისთვის საქართველოში მომხმარებელთა უფლებების დაცვა ერთ-ერთი აქტუალური და პრობლემური საკითხია. მათი უფლებების დაცვას ახორციელებს სახელმწიფო უწყებები, „საქართველოს კონკურენციისა და მომხმარებლის დაცვის სააგენტო“, არასამთავრობო ორგანიზაციები, პორტალი momxmarebeli.ge⁵, და ა.შ., თუმცა მაინც ბევრი სირთულე და გამოწვევაა. სამწუხაროდ, მომხმარებელთა უფლებების დარღვევის ფაქტებს ვაწყდებით თითქმის ყველა სექტორში. იმისთვის, რომ უფრო თვალსაჩინო იყოს ამ სფეროში არსებული პრობლემები, განვიხილავთ რამდენიმე მაგალითს.

³ <https://www.momxmarebeli.ge/articles/other/6781>

⁴ <https://vikaspedia.in/social-welfare/social-awareness/consumer-education/consumer-rights-and-responsibilities>

⁵ <https://www.momxmarebeli.ge/>

პორტალ momxmarebeli.ge-ის ინფორმაციით, მომხმარებლის ინფორმირებულობის უფლება ყოველდღიურად ირღვევა „სურსათის ეროვნული სააგენტოს“ (სეს) მიერ, რომელიც არ ასრულებს კანონის მოთხოვნას მის მიერ აღმოჩენილი მავნე პროდუქტების შესახებ მოსახლეობის შესაბამისი ინფორმაციით დროულად უზრუნველყოფის თაობაზე. ეს კი საფრთხეს უქმნის მოსახლეობის ჯანმრთელობას და მნიშვნელოვნად ამცირებს სურსათის უვნებლობის კონტროლის ეფექტიანობას. ამის შედეგად ვეჯახებით მომხმარებელთა კიდევ ერთი უფლების - უსაფრთხოების დარღვევას. უფრო კონკრეტულად, 2022 წლის მე-4 კვარტალში სეს-მა, ლაბორატორიული შემოწმების შედეგად, გამოავლინა 21 ჯანმრთელობისთვის მავნე (ქიმიურად ან მიკრობიოლოგიურად დაბინძურებული) სასურსათო პროდუქტი. თუმცა შეტყობინება მხოლოდ 2 შემთხვევის შესახებ გამოაქვეყნა სურსათში აკრძალული საღებავების აღმოჩენის თაობაზე⁶.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მომხმარებელთა უფლებების დაცვას ახორციელებს „საქართველოს კონკურენციის და მომხმარებელთა დაცვის სააგენტო“, რომელმაც 2024 წლის 9 იანვარს სოლიდური თანხით დააჯარიმა კინოთეატრები და ონლაინბილეთების გაყიდვის საიტი, რომლებიც არღვევდნენ მომხმარებელთა არჩევანის უფლებას და ბაზარზე დაწესებული ჰქონდათ მონოპოლია. მოკვლევის შედეგად დადგინდა, რომ შპს „სადისტრიბუციო კომპანია“ და შპს „თიანეთს“ შორის დადებული ხელშეკრულებით კინოთეატრის ბილეთები ექსკლუზიურად მხოლოდ „tkt.ge“-ზე იყიდებოდა. ასევე დადგინდა, რომ იმავე პირობით ბილეთების გაყიდვის სურვილი ჰქონდა „biletebi.ge“-ს, რომლის მიმართვის საფუძველზეც დაიწყო კონკურენციის საგენტომ მოკვლევა. დაჯარიმდა ეს საიტიც, რადგან ისიც „ცდილობდა ექსკლუზივის მოპოვებას“⁷.

შემდეგი მაგალითი ეხება სამშენებლო და სარემონტო მასალებით ვაჭრობის სექტორში „საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სააგენტოს“ მიერ გამოვლენილ მომხმარებელთა უფლების დარღვევის ფაქტს. საქმის შესწავლა დაიწყო კომპანია „მოდუსის“ მიმართ, შედეგად მოვაჭრის მხრიდან დადასტურდა მომხმარებლისთვის ინფორმაციის მიწოდებისა და ნაკლიანი ნივთის შეცვლა/შეკეთება/დაბრუნებასთან დაკავშირებული ვალდებულების დარღვევის ფაქტი. 2023 წლის 23 თებერვალს მომხმარებელმა „მოდუსისგან“ შეიძინა წყლის ელექტროგამაცხელებელი „Royal Flash Silver“. ნივთის დამონტაჟებისას მომხმარებელმა

⁶ https://www.momxmarebeli.ge/articles/all/6809?f=2&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAARlutaVLwz6qB-5M2DYbdE3zgiBENwHg7eAyVm4_daR2Hz_8AKn6oa1n4ew_aem_ARs5Ghy51xEAv2v5xJmR0ZlOmOFIQzm6wnKy1mZTy1F6kCgDLE2_PQMFnJr_WTsdDI-VTI1LeNKyzTW0f2SvAtq4

⁷ <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32766788.html>

აღმოაჩინა, რომ კორპუსის შიდა ნაწილი იყო დაზიანებული. პრეტენზიის დაფიქსირდა ფაქტის აღმოჩენისთანავე, მაგრამ შპს „მოდუსის“ წარმომადგენელმა განმცხადებელს აცნობა, რომ კომპანია მოკლებული იყო შესაძლებლობას, შეეცალა ან დაებრუნებინა ნაკლიანი ნივთი⁸.

ზემოაღნიშნული მაგალითები მხოლოდ ნაწილია იმ დარღვევებისა, რომლებსაც მომხმარებლები ყოველდღიურ ცხოვრებაში აწყდებიან. ამ შემთხვევების სიმრავლეს განაპირობებს ის, რომ მომხმარებლები არ არიან ინფორმირებულნი თავიანთი უფლებების შესახებ და თუ ხვდებიან, რომ მათი უფლება დაირღვა,⁹ არ იციან, ვის მიმართონ პრეტენზიით. აღსანიშნავია, რომ თანდათანობით მომხმარებელთა ცნობადობის დონე ამ საკითხთან დაკავშირებით იზრდება, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სატელევიზიო გადაცემა „სახალხო კონტროლს“, რომელიც ცდილობს, მიაწოდოს მომხმარებელს ინფორმაცია სხვადასხვა ობიექტზე არსებული დარღვევების შესახებ. მათ მიერ გაშუქებული ინფორმაცია მომხმარებელს ეხმარება უკეთ დაინახოს, თუ რომელი კვების ობიექტზე არის მისი უფლებები სათანადოდ დაცული თუ დარღვეული. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ საკონდიტრო „დონას“ არაერთი ერთგული მომხმარებელი ჰყავს, 2020 წელს მის მიერ მიღებულმა „სახალხო კონტროლის“ სტიკერმა, კიდევ უფრო განამტკიცა საზოგადოების ნდობა. თუმცა გვაქვს საპირისპირო შემთხვევებიც, როცა ობიექტზე აღმოჩენილი დარღვევების გამო მომხმარებელმა გააანალაზა, თუ რომელი ობიექტია ნაკლებად სანდო და რომელი არ უნდა მოიხმაროს.

ნებისმიერი კომპანიის მთავარ მიზანს მომხმარებელთა კეთილგანწყობის მოპოვება წარმოადგენს, თუმცა ეს ყველაფერი შეუძლებელია მათი ინეტერესებისა და უფლებების დაცვის გარეშე. თუ გადავავლებთ თვალს სხვადასხვა საერთაშორისო ბრენდის ფასეულობებს, დავინახავთ, რომ მათი ერთ-ერთი მთავარი ღირებულება სწორედ მომხმარებელია. მხოლოდ ხმამაღალი განაცხადი ორგანიზაციის პრინციპების შესახებ „არ არის საკმარისი, საჭიროა, ამის ქმედებით განმტკიცება, როგორც ამას ბევრი დიდი საერთაშორისო ბრენდი აკეთებს. ამ შემთხვევაში თვალსაჩინოა „Adidas“-ის მაგალითი, რომელიც კონცენტრირდება მომხმარებელთათვის უსაფრთხო პროდუქციის შეთავაზებაზე და ამისთვის შესაბამის ზომებს იღებს. „ნიკორა“ აცხადებს, რომ მის ფასეულობებსა და პრინციპებს წარმოადგენს „პატიოსნება, პასუხისმგებლობა, სწრაფვა განვითარებისკენ, მომხმარებელსა და დასაქმებულებზე მუდმივი ზრუნვა“¹⁰, თუმცა ეს პრინციპები ბოლომდე არ აისახება რეალობაში.

⁸ https://gccg.gov.ge/uploads_script/user_rights/tmp/phpX3ekIZ.pdf

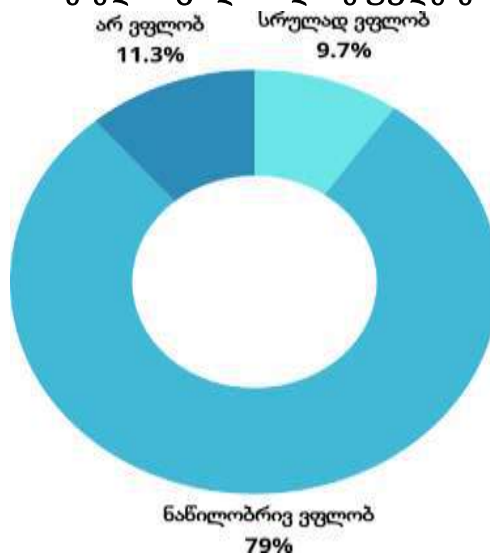
⁹ <https://www.gov.uk/consumer-protection-rights>

¹⁰ <https://nikoraholding.ge/georgian/mission>

არსებული გარემოებების უკეთ წარმოჩენის მიზნით, ჩავატარეთ მარკეტინგული კვლევა (ონლაინ, გუგლის პლატფორმის საშუალებით. იხ. ლინკი¹¹), რომლის ფარგლებშიც გამოვკითხეთ 260 რესპონდენტი. კვლევაში მონაწილე რესპონდენტების 62.9% იყო 16-20 წლის, 27.4% - 21-30 წლის და ა.შ. რესპონდენტთა 83.9% მდედრობითი სქესის წარმომადგენელი იყო, ხოლო 16.1% - მამრობითი.

კვლევის ფარგლებში პირველი მნიშვნელოვანი კომპონენტი იყო მომხმარებელთა ინფორმირებულობის დონის განსაზღვრა საკუთარ უფლებებთან მიმართებაში. მიღებული შედეგების მიხედვით აღმოჩნდა, რომ მომხმარებელთა მხოლოდ 9.7% ფლობს სრულ ინფორმაციას თავიანთი უფლებების შესახებ, 79% - ნაწილობრივ ფლობს, ხოლო 11.3% საერთოდ არ ფლობს ინფორმაციას მათი უფლებების შესახებ (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1: მომხმარებელთა ცოდნის დონე უფლებებთან მიმართებაში

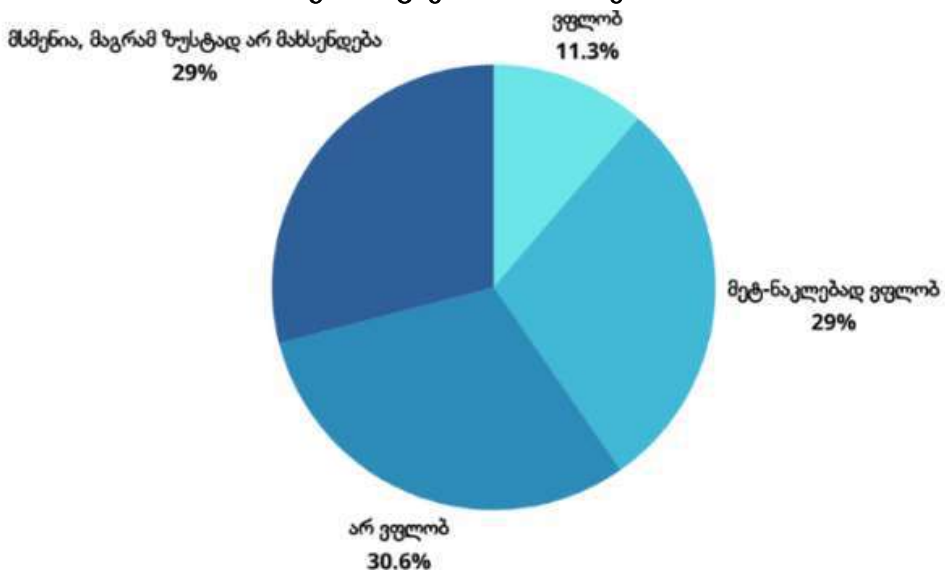
წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორთა მიერ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

საინტერესოა ისიც, რომ რესპონდენტთა 77.4% არ ფლობს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ როდის აღინიშნება მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საერთაშორისო დღე, ამასთანავე დაბალია ცნობიერება მომხმარებელთა უფლებების დამცველი ორგანიზაციების შესახებ, რაც აფერხებს მომხმარებლის მიერ უკმაყოფილების

¹¹ https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeJ80eRcyHvxvJDKGvEbb2YsPkRlY5B5uIN4jAE9laauOHQ/viewform?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR0cRmbbcge547FUE0ZQ0iDz0jUbCh9hHar0YVjr5zQChZeGgMALGaARA5o_aem_AchVYO62CRLiq4JBLjyVVPFBhoCPMUr_hx6R4nSQLv4IIZUM9cW9P3ioCDdYtg3gFAnVRCVX4Rn6FaGPpsdBfi_S

ფილების გამოთქმის, კომპანიისთვის პრეტენზიით მიმართვისა და პრობლემის აღმოფხვრის შესაძლებლობას. შესაბამისად კითხვაზე: „ფლობთ თუ არა ინფორმაციას მომხმარებელთა უფლებების დაცვის რომელიმე ორგანიზაციის შესახებ“, აღმოჩნდა, რომ რესპონდენტების 11.3% ფლობს ინფორმაციას მსგავსი ორგანიზაციის შესახებ, 29% მეტ-ნაკლებად ფლობს ინფორმაციას, 30.6% არ ფლობს და 29%-ს სმენია, მაგრამ ზუსტად არ ახსენდება (იხ. დიაგრამა 2).

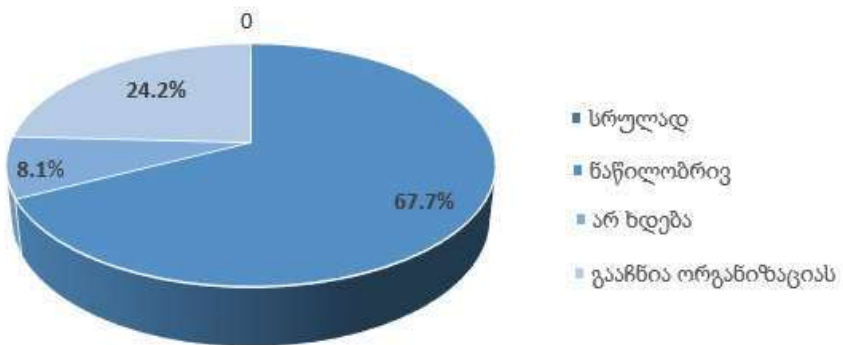
დიაგრამა 2: მომხმარებელთა ცნობიერების დონე უფლებების დამცველ ორგანიზაციებთან მიმართებაში

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორთა მიერ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

ის, რომ მომხმარებელთა უფლებების დაცვასთან მიმართებაში არსებობს რიგი ხარვეზები, საქართველოში დასტურება იმითაც, რომ გამოკითხულთაგან არც ერთი არ აფიქსირებს, რომ ორგანიზაციების მხრიდან მათი უფლებები დაცულია სრულად, 67.7% აფიქსირებს, რომ ნაწილობრივ, 24.4% აღნიშნავს, რომ გააჩნია ორგანიზაციას და 8.1% აფიქსირებს, რომ არ არის დაცული მათი უფლებები (იხ. დიაგრამა 3).

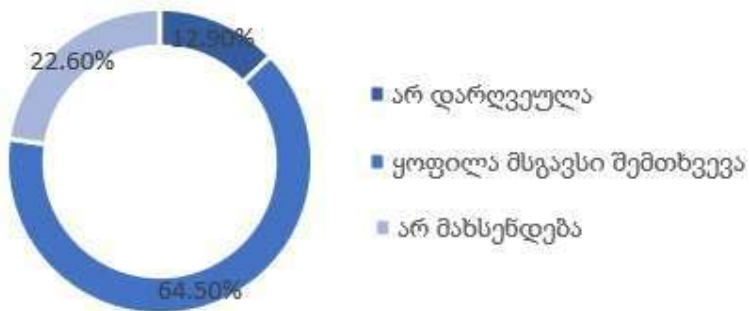
დიაგრამა 3: მომხმარებელთა უფლებების დაცვა სხვადასხვა ორგანიზაციის მიერ

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორთა მიერ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

კვლევის ფარგლებში მნიშვნელოვანი კომპონენტი იყო, განგვესაზღვრა, ჰქონიათ თუ არა კვლევაში მონაწილე რესპონდენტებს მათი უფლებების დარღვევის შემთხვევა. რესპონდენტების 64.5%-მა აღნიშნა, რომ ყოფილა მსგავსი შემთხვევა, 12.9% - არ დარღვეულა, ხოლო 22.6% აფიქსირებს პასუხს - არ მახსენდება (იხ. დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4: მომხმარებელთა უფლებების დარღვევის მაჩვენებელი

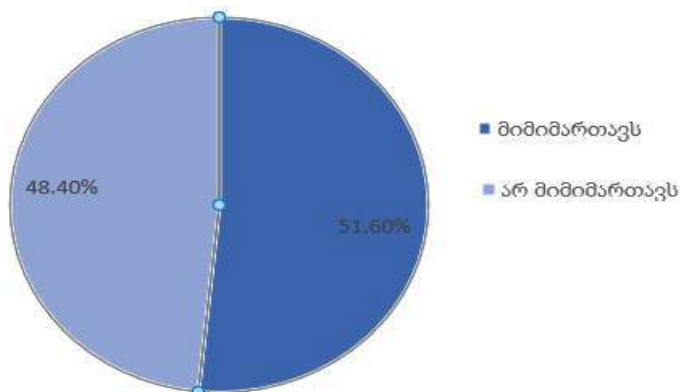
წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორთა მიერ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

არსებული დარღვევების ფონზე სანტერესო იყო, მომხმარებლებთან მიმართებაში განგვესაზღვრა, თუ მათი რომელი უფლება ირღვევა ყველაზე ხშირად. აღმოჩნდა, რომ ინფორმირებულობის უფლება (43.5%) და უსაფრთხოების უფლება (42.1%) ყველაზე ხშირად ირღვევა. ძირითადად, მომხმარებლები აწყდებიან ვადაგასულ პროდუქციას, ვადიან, მაგრამ დაზიანებულ პროდუქციას, ჰიგიენური ნორმების დარღვევას, პროდუქციის დაბინძურებას, არასწორად მი-

თითებულ ფასს და სხვა მნიშვნელოვან დარღვევებს, რომლებიც მათი თქმით არღვევს მათ უფლებებს.

მომხმარებელთა დიდი ნაწილი აფიქსირებს, რომ მათი უფლებები ხშირად ირღვევა. საინტერესო იყო იმ გარემოების განსაზღვრა, არსებული დარღვევების ფონზე მიმართავენ თუ არა მომხმარებლები კონკრეტულ ობიექტებს პრეტენზიით. გამოკითხული რესპონდენტების 48.4%-მა აღნიშნა, რომ არ მიუმართვას, ხოლო 51.6%-მა აღნიშნა, რომ მიუმართავს (იხ. დიაგრამა 5).

დიაგრამა 5: დარღვევის აღმოჩენის დროს მიმართვის მაჩვენებელი

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორთა მიერ კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით

მიმართვიანობის ფონზე, ჰქონია თუ არა კომპანიას შესაბამისი რეაგირება და მომხდარა თუ არა მათი საჩივრის მიღება და შესაბამისი ქმედების განხორციელება, რესპონდენტების 25.8%-მა აღნიშნა, რომ რეაგირება მოხდა, თუმცა უშედეგო იყო, 22.6%-მა აღნიშნა, რომ რეაგირება შედეგიანი იყო, 17.7%-საერთოდ არ ჰქონია რეაგირება და ა.შ.

ჩვენი კვლევის ფარგლებში მომხმარებლებს ვთხოვეთ, დაესახელებინათ კომპანიები, სადაც ყველაზე ხშირად ირღვევა მათი, როგორც მომხმარებლების, უფლება, გამოვლინდა შემდეგი კომპანიები - მაქსიმი, ნიკორა, სპარი, ჯიბე, სწრაფი კვების სხვადასხვა ობიექტი, საკონდიტრო და ა.შ.

როგორც აღვნიშნეთ, მომხმარებელთა ინფორმირებულობა მათი უფლებების შესახებ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია, თუმცა კვლევის შედეგად ნათელია ის, რომ ეს მაჩვენებელი არც ისე მაღალია. ჩვენი კვლევის შედეგად, ისიც დადგინდა, რომ ჯერ კიდევ საჭიროა აქტიური ქმედითი ნაბიჯების გადაგმა იმისთვის, რომ მოქალაქეების ცნობადობა მათი, როგორც მომხმარებლების, უფლებების შესახებ კიდევ უფრო გაიზარდოს, ვინაიდან გამოკითხულთა 48.4% აცხადებს, რომ არ შეხვედრიათ რაიმე ტიპის აქტივობა ან კამპანია, რომელიც ამისკენ იქნებოდა მიმართული. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რესპონდენტთა

48.4% არანაირ ინფორმაციას არ ფლობს ზემოთ აღნიშნული სხვადასხვა დაწესებულების შესახებ, რომლებიც იცავენ მათი, როგორც მომხმარებლების უფლებებს.

დასკვნა:

არსებული გარემოებების ანალიზისა და შეჯამების ფონზე შეგვიძლია, ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი სახის დასკვნები და რეკომენდაციები:

მომხმარებელთა უფლებები ბოლო პერიოდის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია და ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია შესაბამისი ყურადღების გამახვილება, რომელიც არსებული ხარვეზების მოგვარებას უზრუნველყოფს;

საზოგადოების ინფორმირებულობის მაჩვენებელი დაბალია მომხმარებელთა უფლებებთან მიმართებაში და შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, გაიზარდოს ცნობიერება ამ მხრივ; დაიგეგმოს და განხორციელდეს აქტიური კამპანიები, რომლებიც მოემსახურება ამ მიზნის მიღწევას;

როგორც კვლევის შედეგებიდან აღმოჩნდა, საკმაოდ ხშირად ირღვევა მომხმარებელთა უფლებები და აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, შესაბამისმა სამსახურებმა გაააქტიურონ საქმიანობა ამ მიმართულებით და გაამკაცრონ მოთხოვნები;

მომხმარებელთა მიმართვის მაჩვენებელი საკმაოდ დაბალია აღმოჩენილ დარღვევებთან მიმართებაში, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მათი ცნობიერების ამაღლება, რომ უფრო მეტად მომთხოვნები გახდნენ და არსებული პრობლემები დააფიქსირონ, რაც შესაბამისად, უზრუნველყოფს კომპანიების პასუხისმგებლობის ამაღლებას;

მნიშვნელოვანია, გაიზარდოს როგორც მომხმარებელთა ცნობიერება მათ უფლებებთან მიმართებაში, ასევე მნიშვნელოვანია, გაიზარდოს კომპანიების ცნობიერებაც და პასუხისმგებლობაც მომხმარებელთა უფლებების დაცვასთან მიმართებაში. ამ გარემოების ფორმირებაში მნიშვნელოვანი პასუხისმგებლობა აკისრია იმ სამთავრობო თუ არასამთავრობო ორგანიზაციებს/დაწესებულებებს, რომლებიც ამ მიმართულებით მუშაობენ.

ბიბლიოგრაფია:

1. ვეშაგური 2019: ვეშაგური მ., „მომხმარებელთა ქცევა“, 2019;
2. კანონი მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/14596?publication=0>
3. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი
<https://www.momxmarebeli.ge/>
4. მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ
<https://www.momxmarebeli.ge/articles/other/6781>
5. მომხმარებელთა შეტყობინება მავნე სურსათის გამოვლენის შესახებ
https://www.momxmarebeli.ge/articles/all/6809?f=2&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR1utAVLwz6qB-5M2DYbdE3zgiBENwHg7eAyVm4_daR2Hz_8AKn6oa1n4ew_aem_ArS5Ghy51xEAv2v5xJmR0ZlOmOFIQzm6wnKy1mZTy1F6kCgDLE2_PQMFnJr_WTsdDI-VTI1LeNKyzTW0f2SvAtq4
6. საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სააგენტო
https://gcca.gov.ge/uploads_script/user_rights/tmp/phpX3ekIZ.pdf
7. კონკურენციის სააგენტოს რეაგირება უფლებების დარღვევასთან მიმართებაში, კინოთეატრებთან და tkt.ge-თან მიმართებაში
<https://www.radiotavisupleba.ge/a/32766788.html>
8. ნიკორას ფასეულობები <https://nikoraholding.ge/georgian/mission>
9. Consumer rights <https://www.gov.uk/consumer-protection-rights>
10. Consumer rights and responsibilities <https://vikaspedia.in/social-welfare/social-awareness/consumer-education/consumer-rights-and-responsibilities>
11. World consumer rights day <https://www.consumersinternational.org/what-we-do/world-consumer-rights-day/>
12. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeJ80eRcyHvxvJDKGvEbb2YsPkkRIY5B5_uIN_4jAE9laauOHQ/viewform?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0cRmbbcge547FUE0ZQ0iDz0jUbCh9hHar0YVjr5zQChZeGgMALGaARA5o_aem_AcHVYO62CRLiq4jBLjyVVPPEBhoCPMUr_hx6R4nSOLv4llZUM9cW9P3ioCDdYtg3gFAnVRCVX4Rn6FaGPpsdBfi_S

ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობები მარკეტინგში

თეკლე ხილაძე

ბსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,
ბიზნესის ადმინისტრირების საგანმანათლებლო პროგრამა, მე-3 კურსი
ელ. ფოსტა: xiladze2003@gmail.com

ლიზი ზაქარეიშვილი

ბსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,
ბიზნესის ადმინისტრირების საგანმანათლებლო პროგრამა, მე-3 კურსი
ელ. ფოსტა: lizizakareishvili21@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირაკლი აბაშიძე
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ბსუ-ს მოწვეული უფროსი მასწავლებელი
ელ. ფოსტა: i.abashidze@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

ხელოვნური ინტელექტი (AI – artificial intelligence) უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს თანამედროვე მარკეტინგულ კომუნიკაციებში. ციფრული ტრანსფორმაციის ეპოქაში, ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიები გვთავაზობენ უნიკალურ შესაძლებლობებს მონაცემთა ანალიზის, კონტენტის შექმნისა და პერსონალიზებული კომუნიკაციის უზრუნველყოფის კუთხით. კვლევის მიზანია, ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების შესწავლა კონტენტ მარკეტინგში, მონაცემთა ანალიზსა და მომხმარებლებთან ურთიერთობის მართვაში. შედეგები აჩვენებს, რომ ხელოვნური ინტელექტი ხელს უწყობს მაღალხარისხიან, პერსონალიზებული კონტენტის შექმნას დიდი მოცულობის მონაცემთა ანალიზის საფუძველზე. ხელოვნური ინტელექტის სისტემები, ასევე, უზრუნველყოფს მომხმარებლებთან ეფექტიან კომუნიკაციას, დროულ რეაგირებას და მაღალი სამომხმარებლო გამოცდილებით გამოირჩევა. კვლევა ხაზს უსვამს ხელოვნური ინტელექტის მზარდ როლს მარკეტინგულ საქმიანობაში და ახალი შესაძლებლობების გამოყენების აუცილებლობას კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნების მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი, მარკეტინგი.

Abstract

Artificial Intelligence (AI) plays a crucial role in modern marketing communications. In the era of digital transformation, AI technologies offer unique opportunities for data analysis, content creation, and personalized communication. The aim of this research is to study the capabilities of artificial intelligence in content marketing, data analysis, and customer relationship management. The results show that AI facilitates the creation of high-quality, personalized content based on large-scale data analysis. AI systems also ensure effective communication with customers, timely responses, and are characterized by high user experience. The study emphasizes the growing role of artificial intelligence in marketing activities and the necessity of utilizing new opportunities to maintain competitiveness. Keywords: Artificial Intelligence, Marketing

შესავალი

ხელოვნურმა ინტელექტმა (AI – artificial intelligence) ბოლო წლებში მრავალი სფერო მოიცვა და არც მარკეტინგია გამონაკლისი. თუმცა, მისი განვითარება ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის შუა წლებიდან იწყება. ალან ტურინგმა შექმნა ცნობილი ტურინგის ტესტი, რომელშიც ნათქვამია: „მე გთავაზობთ, განვიხილო კითხვა: შეუძლიათ თუ არა მანქანებს აზროვნება?“. ჯონ მაკკარტიმ კი გამოიგონა ტერმინი “ხელოვნური ინტელექტი” 1955 წელს. მისი განმარტებით, ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია: იაზროვნოს, მიიღოს გადაწყვეტილებები, გასცეს რეკომენდაციები და რჩევები ნებისმიერ სფეროში.

დღესდღეობით, ხელოვნური ინტელექტი ფართოდ გამოიყენება მარკეტინგში. ის კომპანიებს საშუალებას აძლევს, მოიპოვონ კონკურენტული უპირატესობა და შეინარჩუნონ მომხმარებელთა ლოიალურობა.

ამ ნაშრომში ჩვენ ვიკვლევთ ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობებს მარკეტინგში. მისი უპირატესობა მდგომარეობს უნარში, მოახდინოს მარკეტინგული პროცესების ავტომატიზაცია და ოპტიმიზაცია, კონტენტის შექმნა, დიდი რაოდენობით მონაცემების გაანალიზება, პროგნოზირება, პერსონალიზებული გამოცდილების უზრუნველყოფა.

სტატიის მიზანია, ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების ანალიზი მარკეტინგის სფეროში, მისი გამოყენების მეთოდოლოგიის გამოკვეთა და შესაბამისი რეკომენდაციების შემუშავება.

მეთოდოლოგია: ჩავატარეთ აკადემიური და ინტერნეტწყაროების საფუძველიანი მიმოხილვა, მათ შორის წიგნების, სტატიებისა და კვლევითი ნაშრომების. გამოყენებული იქნა დაკვირვების, ლიტერატურის მიმოხილვისა და მეორადი

მონაცემების ანალიზის მეთოდები (თვისებრივი და რაოდენობრივი). ეს საშუალებას გვაძლევს, სრულყოფილად შევისწავლოთ საკითხი და წარმოვადგინოთ დასაბუთებული დასკვნები.

ხელოვნური ინტელექტი კონტენტ მარკეტინგში

ხელოვნური ინტელექტის საშუალებით შესაძლებელია კონტენტის შექმნა, რომელიც მორგებულია კონკრეტულ აუდიტორიაზე, რაც თავისთავად იწვევს ძლიერ ჩართულობას. სარგებელი უდავოა, ხელოვნური ინტელექტი გულისხმობს გაზრდილ ეფექტიანობას, შესაფერისი აუდიტორიის მოზიდვას და გაუმჯობესებულ SEO ოპტიმიზაციას.

მარკეტერების 77% აღიარებს, რომ გენერაციული ხელოვნური ინტელექტი (Generative AI) მნიშვნელოვნად აძლიერებს კონტენტის შექმნის ეფექტიანობას (AIContentfy, 2023). ეს არის გამარტივებული პროცესი, რომელიც მარკეტინგის გუნდს საშუალებას აძლევს, შექმნას კონტენტის უფრო ფართო სპექტრი – ბლოგის პოსტებიდან და სოციალური მედიის ტექსტებიდან, პროდუქტის აღწერილობამდე, უმოკლეს ვადებში. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით, ბრენდებს შეუძლიათ, მიიღონ ღრმა ანალიზი მათი აუდიტორიის პრეფერენციების, ქცევებისა და ემოციების შესახებაც კი. ეს მათ საშუალებას აძლევს, შექმნან პერსონალიზებული გამოცდილება თითოეული ინდივიდისთვის.

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ძირითადი სარგებელი კონტენტ მარკეტინგში:

- გაზრდილი ეფექტიანობა – ხელოვნურ ინტელექტზე მომუშავე ინსტრუმენტებს შეუძლიათ მრავალი ამოცანის ავტომატიზაცია. მაგალითად, საკვანძო სიტყვების მოძიება, შინაარსის გაწერა და განაწილება. ეს დაეხმარება კონტენტ მარკეტერებს, დაზოგონ დრო და რესურსები, რაც მათ საშუალებას მისცემს, ყურადღება გაამახვილონ სხვა მნიშვნელოვან ამოცანებზე;
- პერსონალიზაცია – ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმებს შეუძლიათ, გააანალიზონ მომხმარებლის მონაცემები, რათა დაადგინონ ინდივიდუალური მომხმარებლების ინტერესები და პრეფერენციები და შექმნან მათთვის უფრო შესაბამისი მასალა;
- გაუმჯობესებული SEO – ხელოვნური ინტელექტის საშუალებით მომუშავე ინსტრუმენტებს შეუძლიათ, დაეხმარონ კონტენტ მარკეტერებს საძიებო სისტემებში კონტენტის ოპტიმიზაციაში, საკვანძო სიტყვების ანალიზში, backlink-ის შესაძლებლობების იდენტიფიცირებაში და კონტენტის საერთო ხარისხის გაუმჯობესებაში;

- რეალურ დროში ანალიზი – ხელოვნურ ინტელექტზე მომუშავე ანალიტიკურ ინსტრუმენტებს შეუძლიათ, რეალურ დროში წარმოაჩინონ ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ როგორ მუშაობს სტრატეგია, რაც საშუალებას აძლევს კონტენტ მარკეტოლოგებს, მიიღონ მონაცემების საფუძველზე გადაწყვეტილებები იმის შესახებ, თუ როგორ გააუმჯობესონ თავიანთი კამპანიები;
- ხარჯთეფექტურობა – მრავალი ამოცანის ავტომატიზებით, რომლებიც ოდესღაც ხელით სრულდებოდა, ხელოვნურ ინტელექტზე მომუშავე ინსტრუმენტები ამცირებენ კონტენტ მარკეტინგის ხარჯებს. ამან შეიძლება, კონტენტ მარკეტინგი უფრო ხელმისაწვდომი გახადოს მცირე ბიზნესისა და ორგანიზაციებისთვის, რომლებსაც შესაძლოა, არ ჰქონდეთ მსხვილი ფინანსური რესურსები.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ხელოვნური ინტელექტი განვითარების პროცესშია. ის ჯერ კიდევ არ არის სრულყოფილი ინსტრუმენტი და არც ყველასთვის ხელმისაწვდომი. ყველაზე დიდი დაბრკოლება კი სწორედ ენობრივი ბარიერია. ეს კი იმის ნიშანია, რომ საქართველოში გვჭირდება სპეციალურად შექმნილი ხელოვნური ინტელექტის მოდელი, ენის გათვალისწინებით. დღესდღეობით საქართველოში მიმდინარეობს ამ საკითხზე მუშაობა. არსებობს ისეთი ორგანიზაციები, როგორიცაა: AI Georgia, რომლებიც სპეციალურად ორიენტირებულია იმაზე, რომ ხელოვნური ინტელექტი უფრო ხელმისაწვდომი გახდეს ქართული ბიზნესისთვის.

მიუხედავად ხელოვნური ინტელექტის მძლავრი შესაძლებლობებისა, მას არ შეუძლია, ადამიანის შემოქმედებითობა ჩაანაცვლოს. ადამიანებს აქვთ ემოციური ინტელექტი, რაც ამჟამად ხელოვნურ ინტელექტს არ აქვს. ადამიანებს შეუძლიათ, შეიტანონ კულტურული ნიუანსები, იუმორი და თხრობის ელემენტები, რაც უფრო საინტერესოს ხდის კონტენტს.

ხელოვნური ინტელექტი მონაცემთა ანალიზში

მომხმარებელთა ქცევის შესწავლა და ანალიზი მნიშვნელოვანია ნებისმიერი ბიზნესისთვის. იგი გვეხმარება გავიგოთ, როგორ მუშაობენ ჩვენი პროდუქტები და სერვისები, რა არის მომხმარებლის მოთხოვნები და საჭიროებები და რა შეიძლება, გავაუმჯობესოთ. თუმცა, ამ ანალიზისთვის აუცილებელია შესაბამისი, ხარისხიანი მონაცემების შეგროვება და სწორი დამუშავება.

პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია, განვსაზღვროთ სწორი წყაროები, საიდანაც შევაგროვებთ მონაცემებს. ეს შეიძლება იყოს ვებ-საიტები, მობილური აპლიკაციები, სოციალური მედია, CRM (Customer relationship management) სისტემები

ან ფიზიკური მოწყობილობები და სენსორები. ყოველი ამ წყაროდან მივიღებთ განსხვავებული ტიპის ინფორმაციას მომხმარებლის შესახებ. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით, შესაძლებელია მონაცემთა შეგროვების პროცესის ავტომატიზაცია.

კომპანიები ხელოვნურ ინტელექტს იყენებენ სხვადასხვა ტიპის ანალიტიკური ამოცანის გადასაწყვეტად:

პროგნოზული ანალიტიკა – ხელოვნური ინტელექტის სისტემები აღჭურვილია უნარით, გააანალიზოს წარსული მონაცემები, ბაზრის ტენდენციები და სხვა ფაქტორები იმისთვის, რომ გააკეთოს პროგნოზები მომავალი გაყიდვების, შემოსავლების შესახებ. ეს ეხმარება კომპანიებს, განახორციელონ სტრატეგიული დაგეგმვა და მარკეტინგული ღონისძიებები;

განწყობის ანალიზი – ამ პროცესის დროს ხდება ინფორმაციის/ტექსტების ანალიზი რაიმე პროდუქტის, ბრენდის ან სერვისის შესახებ და მომხმარებლების რეაქციების შეფასება, როგორც პოზიტიური, ნეგატიური ან ნეიტრალური. კომპანიები ამის საფუძველზე აფასებენ საკუთარი ბრენდის აღქმას და ცდილობენ, გამოავლინონ პრობლემური წერტილები მომხმარებლის გამოცდილების გასაუმჯობესებლად.

ტრადიციულ მონაცემთა ანალიზისგან განსხვავებით, ხელოვნური ინტელექტის მონაცემთა ანალიზი არის უფრო ეფექტიანი და მოქნილი მიდგომა რამდენიმე მიზეზის გამო:

- ხელოვნური ინტელექტის სისტემებს შეუძლია დიდი მოცულობის და სხვადასხვა ფორმატის მონაცემების სწრაფი დამუშავება, რაც ტრადიციულად ძალიან რთულია ან შეუძლებელიც კი ადამიანებისთვის. ეს იძლევა რეალურ დროში ანალიზის შესაძლებლობას, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია დროული გადაწყვეტილებების მისაღებად;
- ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია, როგორც სტრუქტურირებული, ასევე არასტრუქტურირებული მონაცემების (ტექსტი, ფოტოები, აუდიო, ვიდეო) დამუშავება, რაც უზრუნველყოფს უფრო სრულყოფილ ანალიზს და მონაცემთა წყაროების ფართო სპექტრის გათვალისწინებას;
- ხელოვნური ინტელექტის სისტემები გამოირჩევა უნარით, გამოავლინოს კომპლექსური ტენდენციები მონაცემებში, რაც შეიძლება გამორჩენილი ჰქონდეს ადამიანს. იგი, აგრეთვე, უზრუნველყოფს უფრო ზუსტ და პროგნოზირებად ინფორმაციას;
- ხელოვნური ინტელექტი ამცირებს ადამიანური შეცდომის რისკს, რაც ხშირია ტრადიციული ანალიტიკის დროს, განსაკუთრებით დიდი მოცულობის მონაცემების (Big data) შემთხვევაში.

უკვე მრავალი წამყვანი კომპანია აქტიურად იყენებს ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ მონაცემთა ანალიტიკის ამოცანებს სხვადასხვა მიზნით. მაგალითად, Walmart იყენებს ხელოვნური ინტელექტს მარაგების მართვისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფისთვის. Amazon კი – პროდუქტის რეკომენდაციების, თაღლითობის გამოვლენისა და კლიენტთა მომსახურების გასაუმჯობესებლად.

ხელოვნური ინტელექტი მომხმარებლებთან ურთიერთობის მართვაში

ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება და მომხმარებლების მზარდი მოთხოვნები კომპანიებს აიძულებს, მუდმივად ეძებდნენ ახალ გზებს მომხმარებლებთან ეფექტიანი კომუნიკაციისა და მომსახურების გასაუმჯობესებლად. ამ მიზნით, ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიები, კერძოდ, ჩატბოტები, ვირტუალური ასისტენტები და CRM სისტემები, წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინსტრუმენტებს მომხმარებლებთან ურთიერთობის მართვის გასაუმჯობესებლად.

ჩატბოტები არის პროგრამული უზრუნველყოფის ინსტრუმენტი, რომელიც გამოიყენება ადამიანებთან ტექსტური ან ხმოვანი დიალოგისთვის. ის შეიძლება იყოს გამოყენებული როგორც ვებ-საიტებზე, ასევე, მობილურ აპლიკაციებსა და მესენჯერებში. ჩატბოტების მიზანია, მომხმარებლებთან კომუნიკაციის გამარტივება. მაგალითად, კომპანია H&M იყენებს ჩატბოტს, რომელსაც შეუძლია, მომხმარებლებთან დიალოგის წარმოება, მათ კითხვებზე პასუხი და შეკვეთების მიღება. ეს ჩატბოტი ხელმისაწვდომია როგორც ვებ-საიტზე, ასევე Facebook Messenger-ზე (TopBots, 2023). კვლევა აჩვენებს, რომ ჩატბოტების გამოყენებამ კომპანიებს შეუძლია მომხმარებელთა მხარდაჭერის დანახარჯები 30%-ით. ამასთან, მომხმარებლები უფრო კმაყოფილები არიან სწრაფი და ეფექტური მომსახურებით (IBM blog, 2024).

ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრაცია CRM სისტემებში იძლევა შემდეგ შესაძლებლობებს:

- მონაცემთა ანალიზი – ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმებს შეუძლიათ დიდი მოცულობის მონაცემების დამუშავება და ანალიზი მომხმარებლების შესახებ, რათა გამოავლინონ მნიშვნელოვანი ტენდენციები და მახასიათებლები;
- პროგნოზირება – მანქანური სწავლების ტექნიკები გამოიყენება მომავალი ტენდენციების, მოთხოვნების და შესაძლო შედეგების პროგნოზირების მიზნით;

- პერსონალიზაცია – ხელოვნური ინტელექტი ეხმარება კომპანიებს, შექმნან მომხმარებელთა ინდივიდუალური პროფილები და შესთავაზონ მათთვის მორგებული პროდუქტები და მომსახურება;
- ჩატბოტები/ვირტუალური ასისტენტები – ხელოვნური ინტელექტი, ჩატბოტები და ვირტუალური ასისტენტები ინტეგრირდებიან CRM სისტემებში მომხმარებლებთან უშუალო კომუნიკაციისთვის.

ერთ-ერთი კვლევა (Salesforce, 2017) აჩვენებს, რომ ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია, ავტომატურად გამოავლინოს მნიშვნელოვანი შეტყობინებები, გააცნობიეროს მიმდინარე მოვლენები კომპანიაში და გასცეს რეკომენდაციები გაყიდვების გაზრდისთვის.

ვირტუალური ასისტენტების განვითარება ხდება არა მხოლოდ ტექნოლოგიური კომპანიების, არამედ აკადემიური სამყაროს წარმომადგენლებისა და კვლევითი ცენტრების მიერაც. მუშავდება ახალი მოდელები და ალგორითმები, რომლებიც გააუმჯობესებს ინტელექტუალური დიალოგის წარმოების, კონტექსტის გაგების და გადაწყვეტილებების მიღების უნარს.

კომუნიკაციის პერსონალიზაცია ვირტუალური ასისტენტების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. იგი გულისხმობს ვირტუალური ასისტენტის უნარს, მოარგოს და მიუსადაგოს საკუთარი კომუნიკაციის სტილი და მიდგომა თითოეული მომხმარებლის სპეციფიკურ საჭიროებებს და კონტექსტს.

დასკვნა

ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიები ახალ შესაძლებლობებს ხსნის მარკეტინგის სფეროში. თუმცა, მათი დანერგვის პარალელურად აუცილებელია გავითვალისწინოთ შესაძლო გამოწვევები და რისკები. ქართულ რეალობაში, ერთ-ერთ ძირითად დაბრკოლებას წარმოადგენს ქართულ ბაზარზე ხელოვნური ინტელექტის მოდელების ნაკლებობა. ამასთანავე, არსებობს საფრთხეები, მაგ., მონაცემთა დაცვის რისკი. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხელოვნურ ინტელექტს არ შეუძლია ადამიანის შემოქმედებითობის სრულად ჩანაცვლება. გარდა ამისა, მარკეტინგის ზოგიერთი სპეციალისტი გამოთქვამს შიშს, რომ ხელოვნურმა ინტელექტმა შესაძლოა, შეზღუდოს კრეატიულობა კონტენტის შექმნისას და ადამიანური რესურსის როლი მინიმუმამდე დავიდეს. შესაბამისად, აუცილებელია ბალანსის დაცვა ადამიანური და ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებაში.

მიუხედავად გამოწვევებისა, ხელოვნური ინტელექტის სწორი დანერგვა შესაძლოა, მნიშვნელოვან უპირატესობებს იძლეოდეს მარკეტინგის სფეროში. ამისთვის კი საჭიროა:

1. ქართული ენაზე ხელოვნური ინტელექტის მოდელების განვითარება ეფექტიანი კომუნიკაციისთვის;

2. ეთიკური პრინციპების გათვალისწინება მონაცემთა დაცვისა და დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად;

3. ადამიანური და ხელოვნური ინტელექტის კომბინირებული გამოყენება კრეატიულობის შესანარჩუნებლად;

4. მუდმივი სწავლება და კვალიფიკაციის ამაღლება ტექნოლოგიური და მოკიდებულების თავიდან ასაცილებლად.

ხელოვნური ინტელექტი უდავოდ არის მომავლის ტექნოლოგია, რომლის გონივრული დანერგვაც უზრუნველყოფს მარკეტინგული პროცესების ოპტიმიზაციას და კონკურენტუნარიანობის ზრდას. თუმცა, მისი სრულფასოვნად გამოყენებისთვის აუცილებელია, გავითვალისწინოთ არსებული გამოწვევები და ვიმოქმედოთ გონივრულად.

ბიბლიოგრაფია:

13. გოჩიაშვილი მარიამ. (მარტი, 2024). „ChatGPT მოერევა თუ ქოფირაითერი? ორივეს პასუხი სტატიაში“, მოდიებულია 8 აპრილი, 2024, <https://www.marketer.ge/chatgpt-vs-copywriting>
14. ISO Consulting Blog. (ივლისი, 2019). „რა არის ხელოვნური ინტელექტი?“. მოდიებულია 25 მარტი, 2024, <https://11nq.com/UxMOt>
15. Lemons. (მაისი, 2023). „ხელოვნური ინტელექტი მარკეტინგში“, მოდიებულია 8 აპრილი, 2024, <https://acesse.dev/X0mxC>
16. Martech.ge. (ოქტომბერი, 2023). „გენერაციული AI-ს გამოყენება ციფრულ მარკეტინგში“, მოდიებულია 8 აპრილი, 2024, <https://11nk.dev/SY00d>
17. Tbilisi school of communication. (თებერვალი, 2024). „გზამკვლევი მარკეტერებისთვის – საქართველოს ტრენდების რეპორტი 2024“, მოდიებულია 10 აპრილი, 2024, <https://commschool.ge/wp-content/uploads/2024/02/commschool-Marketers-Toolkit-2024.pdf>
18. AIContentfy. (თებერვალი, 2024). “The future of content marketing with AI”, მოდიებულია 8 აპრილი, 2024, <https://aicontentfy.com/en/blog/future-of-content-marketing-with-ai>
19. AIContentfy. (ნოემბერი, 2023). “The Role of Artificial Intelligence in the Future of Content Marketing”, მოდიებულია 8 აპრილი, 2024, <https://aicontentfy.com/en/blog/role-of-artificial-intelligence-in-future-of-content-marketing>
20. Amazon Web Services. (ნოემბერი, 2016). “AWS Announces Three New Amazon AI Services”. მოდიებულია 11 მაისი, 2024,

<https://www.businesswire.com/news/home/20161130006126/en/AWS-Announces-AI-Services>

21. Ma Liye, Sun Baohong. (სექტემბერი, 2020). "Machine learning and AI in marketing – Connecting computing power to human insights". მოდიებულია 11 მაისი, 2024, <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2020.04.005>
22. Matzelle Emily. (თებერვალი, 2024). "Top Artificial Intelligence Statistics and Facts for 2024", მოდიებულია 25 მარტი, 2024, <https://encr.pw/KZrff>
23. Mirza Faisal. (აგვისტო, 2023). "Enhancing AI Precision: Data Cleaning, Feature Engineering, and Labeling". მოდიებულია 9 მაისი, 2024, <https://www.onesixsolutions.com/blog/artificial-intelligence/enhancing-ai-precision/>
24. Panchal Neha. (ოგნისი, 2023). "Leveraging Artificial Intelligence in Data Processing Services for Intelligent Automation". მოდიებულია 10 მაისი, 2024, <https://www.damcogroup.com/blogs/leveraging-ai-in-data-processing-for-intelligent-automation>
25. The Upwork Team. (აგვისტო, 2023). "How Is AI Used in Data Analysis? Examples and Applied Uses". მოდიებულია 9 მაისი, 2024, <https://www.upwork.com/resources/ai-in-data-analysis>
26. Verma Sanjeev, Sharma Rohit, Deb Subhamay, Maitra Debojit. (აპრილი, 2021). "Artificial intelligence in marketing: Systematic review and future research direction". მოდიებულია 11 მაისი, 2024 <https://doi.org/10.1016/j.jjime.2020.100002>

ციფრული ლარის პოტენციური გავლენა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე

ზური ლეყავა

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ეკონომიკის საბაკალავრო პროგრამა მე-3 კურსი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - მურმან ცეცხლაძე

ეკონომიკის დარგობრივი დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

2021 წელს საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ოფიციალურად განაცხადა, რომ დაიწყებდა მუშაობას ციფრული ლარის პროექტზე. ამ გადაწყვეტილების მიზეზი არის ის ბევრი უპირატესობა, რაც გააჩნია ცენტრალიზებულ ციფრულ ვალუტას. კერძოდ, მოქნილი გადახდები, დაცულობის მაღალი ხარისხი, შეუზღუდავი ხელმისაწვდომობა და ა.შ. თუმცა ეკონომისტები, ასევე, აღნიშნავენ, რომ სახელმწიფოები ამ ნაბიჯით დეცენტრალიზებული კრიპტოვალუტების დასუსტებას ცდილობენ, მათი უკონტროლოდ გაზრდილი მასის გამო. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოს გამოცდილება მსგავს საკითხებში პრაქტიკულად ნულოვანია, მაინც შეიძლება პროექტის სამომავლო პერსპექტივაზე საუბარი. ვალუტის გაციფრულებამ დადებითი როლი უნდა ითამაშოს მონეტარული პოლიტიკის გატარებისას და მის ეფექტურობას უნდა შეუწყოს ხელი. ასევე, მნიშვნელოვანი შედეგათი გაუკეთოს საჯარო და კერძო სექტორს ნაღდი ფულის გამოყენებისგან გამოწვეული ხარჯების მიმართულებით. პროექტს დადებითი ზეგავლენა ექნება, ასევე, მოსახლეობის „ჯიბეზე“, და მაქსიმალურად შეამსუბუქებს იმ საკომისიო ტვირთს, რასაც თითოეული მოქალაქე ყოველდღიურად აწყდება ტრანზაქციების განხორციელებისას.

Abstract

In 2021, the National Bank of Georgia officially announced that it would start working on the digital lari project. The reason for this decision is the number of advan-

tages that a centralized digital currency has. In particular, flexible payments, high level of security, unlimited access, etc. However, economists also point out that states are trying to weaken decentralized cryptocurrencies with this step, due to their uncontrollably increased mass. Although the world's experience in such matters is practically zero, we can still talk about the future perspective of the project. Currency digitization should play a positive role in conducting monetary policy and should contribute to its effectiveness. Also to make a significant concession to the public and private sector in the direction of expenses caused by the use of cash. The project will also have a positive impact on the "pocket" of the population, and will reduce as much as possible the commission burden that every citizen faces every day when making transactions.

შესავალი

კვლევის აქტუალობა: კაცობრიობის განვითარებისა და ჩამოყალიბების პროცესში ფულს უდიდესი დანიშნულება ჰქონდა და აქვს დღესაც. ადამიანთა შორის, ფულადი ურთიერთობები გამუდმებით იცვლიდა თავის სახეს. თავდაპირველად, ადგილი ჰქონდა ბარტერულ გარიგებებს, რასაც მოგვიანებით მოჰყვა საქონლური ფულის შემოღება. განვითარების მომდევნო ეტაპზე ჩნდება დეკრეტული (ნაღდი) ფული, რაც საერთო სახალხო შეთანხმებითაა განმტკიცებული და არანაირ თანდაყოლილ ღირებულებას არ ატარებს. უახლეს ისტორიაში კი, სადაც გაციფრულების ხარისხმა არნახულ ზრდას მიაღწია, შედეგად წარმოიქმნა ციფრული ვალუტა, რომელსაც იგივე საგადამხდელო უნარი აქვს, რაც ნაღდ ფულს. მთავრობის მიერ შექმნილმა ციფრულმა ფულმა (CBDC)¹ შესაძლოა, შეცვალოს თანამედროვე ეკონომიკური დღის წესრიგი და არსებული ფულადი ურთიერთობების ბუნება, რაც აღნიშნულ საკითხს აქტუალურს ხდის.

კვლევის მიზანია, შეფასდეს ის, თუ რა ზეგავლენას მოახდენს აღნიშნული პროექტი ქვეყნის ეკონომიკის სტრუქტურაზე და იქნება თუ არა იგი მოსახლეობისთვის სასარგებლო.

კვლევის ამოცანაა, სხვადასხვა სახის აკადემიური წყაროებიდან მიღებული ინფორმაციის დამუშავება და ანალიზი. აგრეთვე, ეკონომეტრიკული მეთოდების გამოყენებით თვისობრივ-რაოდენობრივი კავშირების განსაზღვრა საკვლევ პარამეტრებს შორის.

¹ CBDC-central bank digital currency

ციფრული ლარის პროექტი

დღევანდელ მსოფლიოში გაციფრულების დონე მასშტაბურად იზრდება. სწორედ ესაა მიზეზი ისეთი ტიპის ფულადი აქტივის შექმნისა, როგორიც კრიპტო ვალუტაა და რომლის მთლიანად გაკონტროლებაც სახელმწიფოს ნაკლებად შეუძლია. შედეგად ამისა, მსოფლიოს სხვადასხვა ცენტრალური ბანკი და მათ შორის საქართველოს ეროვნული ბანკი, აქტიურად იწყებენ მუშაობას, შექმნან თავიანთი ციფრული ეროვნული ვალუტები და აქციონ ისეთ საგადამხდელო კანონიერ საშუალებად, როგორიც ეს ნაღდი ფულის შემთხვევაშია. მონეტარულ ხელისუფლებათა ინტერესია, შეზღუდონ დღევანდელი კრიპტოვალუტები და შესთავაზონ მოსახლეობას ალტერნატიული, მათ მიერ გამოშვებული ციფრული ფული.

2021 წლის აპრილის თვეში საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ოფიციალურად განაცხადა, რომ დაიწყებდა მუშაობას ციფრული ლარის პროექტზე და გამოსცა შესაბამისი დოკუმენტიც. აქვე უნდა ითქვას ის, რომ ცენტრალური ბანკი ვალუტის გაციფრულებას სხვადასხვა მოტივით ხსნის: მათ შორისაა, უფრო მეტი დაცულობა, მოქნილობა ტრანზაქციების განხორციელებისას, ხელმისაწვდომობა ნებისმიერ მომენტში და ა.შ.

ზემოთ ნახსენები დოკუმენტიდან ვიგებთ, რომ საერთაშორისო ანგარიშ-სწორების ბანკმა (BIS)-მა CBDC-სთან დაკავშირებით დაასახელა ძირითადი პრინციპები, რომლებსაც საქართველოს ცენტრალური ბანკი სრულად იზიარებს, შესაძლებელია, გამოვარჩიოთ რამდენიმე მათგანი:

- **მყისიერი**- გადარიცხვები უნდა განხორციელდეს უმოკლეს დროში ფინანსურ სუბიექტებს შორის
- **ტექნოლოგიების ღიაობა**-CBDC-ით მომსახურება უნდა შეეძლოს ფინტექკომპანიებს და ასევე, სხვა ფინანსურ ინსტიტუტებს, დაუბრკოლებლად.
- **ინტერნეტ გარეშე გადახდები** - ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა არ უნდა იყოს აუცილებელი პირობა გადახდების შესრულების დროს.
- **პროცენტის დარიცხვა** - უნდა იყოს შენარჩუნებული ფულის დაზოგვის ფუნქცია

მნიშვნელოვანია ითქვას, რომ საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, ლარი ერთადერთი საგადამხდელო საშუალებაა და ამიტომაც ციფრული ლარის გააზრება, ახალი ვალუტის კონტექსტში - შეცდომაა.

მონეტარული პოლიტიკის ეფექტიანობის ზრდა: ცენტრალურ ბანკს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებისთვის რამდენიმე მონეტარული ინსტრუმენტი აქვს, რომელთაგან გამოსარჩევია რეფინანსირების განაკვეთი. მისი

ცვლილებით მონეტარული ხელისუფლება კომერციულ ბანკებს აწვდის ფულის გარკვეულ ოდენობას ნაღდი ფულის სახით, რომელსაც მონეტარული ბაზისი ეწოდება. შემდგომ ეტაპზე ფინანსური შუამავლები იწყებენ ეკონომიკის დაკრედიტების პროცესს, რაც რეგულირდება ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული სარეზერვო ნორმის განაკვეთით. საბოლოოდ კი ეკონომიკური სუბიექტები დანაზოგებისა და დანახარჯების მიმართ იცვლიან თავიანთ დამოკიდებულებას და იწყება ქვეყნის ერთობლივ მოთხოვნაზე ზემოქმედება.

გრაფიკი N1: ნაღდი ფულის პროცენტული შეფარდების დინამიკა მთლიან M1² ფულის მასასთან მიმართებით საქართველოში (2012-2023 წ)

წყარო: სეზ

გრაფიკ N1-დან ჩანს, რომ ბოლო 10 წელიწადში ფულის შექმნა და მისი ეკონომიკისთვის მიწოდება უმეტესად არა მონეტარული ბაზისის ზრდით, არამედ ფულის მულტიპლიკატორის დახმარებით ხორციელდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ რეფინანსირების განაკვეთით აღებული სესხის ოდენობა³ წლიდან წლამდე იკლებს. მიუხედავად ამისა, იგი მაინც მნიშვნელოვანი ბერკეტია ცენტრალური ბანკის ხელში პოლიტიკის გასატარებლად.

ზემოთ ხსენებული მეთოდით ეკონომიკისთვის ფულის მიწოდება და კონკრეტული შედეგის მიღწევა საკმაოდ დროს მოითხოვს, რის გამოც იგი ბოლომდე ეფექტური არ არის. საქართველოს ცენტრალური ბანკის მიერ გამოქვეყნებულ მონეტარული პოლიტიკის სტრატეგიაში ვკითხულობთ: „მონეტარული პოლი-

² ნაღდი ფულის დამატებული საბანკო ბარათებზე არსებული ფული

³ რაც M1 ფულად აგრეგატს მონეტარული ბაზისის სახით ავსებს.

ტიკის გადაცემის მექანიზმს გააჩნია დროითი ლაგი 4-6 კვარტლის პერიოდით“ (სები, მონეტარული პოლიტიკის სტრატეგია, 2016). სწორედ ციფრული ლარის შემოღებამ, შესაძლოა, ეს დროის პერიოდი მინიმუმამდე დაიყვანოს და პოლიტიკის გამტარებლებს საშუალება მიეცეთ, მყისიერად განახორციელონ დაგეგმილი პოლიტიკა. ამის გასაკეთებლად CBDC-ს აქვს რამდენიმე უპირატესობა: კერძოდ, მისი შექმნის პროცესი არის გაცილებით ხანმოკლე, ვიდრე ეს დეკრეტული ფულის დამზადებას სჭირდება. აგრეთვე, მისი ტექნოლოგიური ხასიათიდან გამომდინარე, მარეგულირებელს შესაძლებლობა ექნება, დაინახოს, თუ რომელ სექტორებში იქნება ფულის სიჭარბე თუ დეფიციტი, და შესაბამისად, განსაზღვროს ფულის მიწოდების სტაბილური დონე. ამასთანავე, როგორც ცნობილია, ფულის მიმოქცევის პროცესში მონაწილეობა კომერციული ბანკების გარდა სხვა უამრავ ფინანსურ თუ ტექნოლოგიურ კომპანიას შეეძლება, რაც გამოიწვევს საფინანსო ბაზარზე კონკურენციის ზრდას და მისთვის საპროცენტო განაკვეთის მომენტალურ გადაცემას.

ხარჯების ეკონომიურობა სახელმწიფო და კერძო სექტორისთვის: როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორისთვის ნაღდი ფულით სარგებლობა უფრო მეტ დანახარჯებთანაა დაკავშირებული, ვიდრე ეს ციფრული ფულის გამოყენების შემთხვევაშია.

2013⁴ წლის საანგარიშგებო პერიოდში საქართველოში ნაღდი ფულის მასა (M0)⁵ 500 მილიონი ლარით გაიზარდა, რასაც დასჭირდა შესაბამისი საკასო დანახარჯების გაღება ეროვნული ბანკის მხრიდან, დაახლოებით 2-3 მილიონის ოდენობით. არსებულ ხარჯებში გათვალისწინებულია: ფულის ინკასაციის, ტრანსპორტირებისა და შეფუთვის ხარჯები, ფულის დამამუშავებელი მანქანების შეძენა-განახლება და ა.შ. თუმცა, როგორც ეკონომისტები აღნიშნავენ, ნაღდი ფულის რეალური მომსახურების ხარჯი გაცილებით მეტია, რადგან ზემოთ ხსენებულ ფაქტორებს ემატება მთელი ინფრასტრუქტურა ფილიალების, ბანკომატების და შესაბამისი შრომითი რესურსის გამოყენების სახით. უშუალოდ ციფრული ლარის ერთ-ერთი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ შექმნის პროცესი გაცილებით ნაკლებ ხარჯებთან იქნება დაკავშირებული, მისი ტექნოლოგიური ბუნებიდან გამომდინარე.

ციფრული ლარით გამოწვეული ხარჯების ეკონომიურობა ბიზნესსაც შეეხება. უნდა ითქვას, რომ დღესდღეობით მომხმარებელსა და მწარმოებელს შორის მოქმედებს ორი ტიპის საგადახდო ფორმა: ნაღდი და უნაღდო. უნაღდო ანგარიშსწორებისას ტრანზაქციის შესრულება მოითხოვს ფინანსური შუამავ-

⁴ ამაზე ახალი ინფორმაცია არ არის გასაჯაროებული

⁵ ფული მონეტებისა და კუპონების სახით

ლის ჩართულობას, რაც ასოცირდება შესაბამის მომსახურების საკომისიოსთან. გაცილებით მეტია ფინანსური დანახარჯი ნაღდი ანგარიშსწორების მომსახურებისას, როცა ბიზნესი იძულებულია, გასწიოს საკასო ხარჯები და დაიქირავოს შესაბამისი კომპანია ფულის გადატანის მიზნით.

ცხრილ N1-ზე მოცემულია გამოცემა Forbes Georgia-ს მიერ შემოსავლების მიხედვით დაჯგუფებული ტოპ ხუთეულში შესული 2 მსხვილი ქართული კორპორაციის საბანკო დანახარჯების სტატისტიკა. როგორც ვხედავთ, იქ, სადაც ბიზნესი პირველადი მოხმარების საქონლით ვაჭრობს ფულის მომსახურების დანახარჯს საკმაოდ მაღალი წილი ედევს, საპირისპირო სიტუაციაა ძვირი საქონლის - ავტომობილის ბაზარზე, რომლის ძირითადი მომხმარებელი მაღალშემოსავლიანი მოსახლეობაა. ეს სტატისტიკა, ასევე, მოწმობს, თუ როგორ მიემართება ნაღდი ფულის გამოყენება მნიშვნელოვან დანახარჯებს.

ცხრილი N1: ქართული მაღალშემოსავლიანი კორპორაციების საბანკო დანახარჯები მთლიანი მიწოდების დანახარჯებთან მიმართებით 2019-2022,წწ.
(ათასი ლარი)

კომპანიის დასახელება \ წლები	2019	2020	2021	2022
სს ნიკორა ტრეიდი ჯგუფი	2189 2,5%	3171 3,1%	4412 3,3%	6288 3,6%
შპს თეგეტა მოტორსი	385 0,08%	411 0,08%	562 (0,07)%	854 (0,08)%

წყარო: reportal.ge

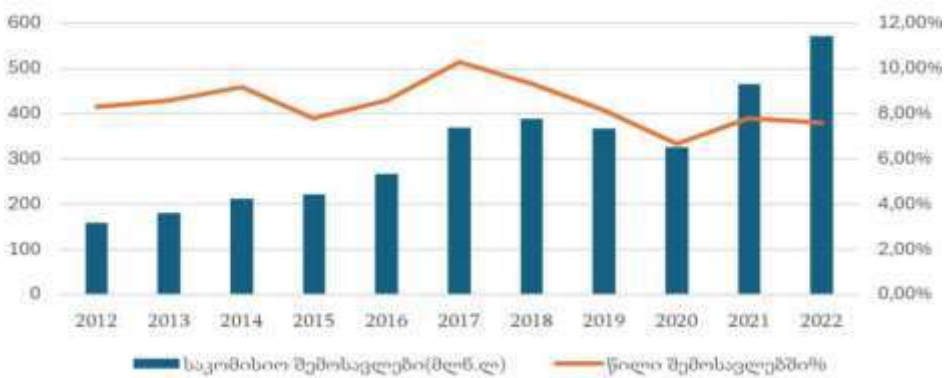
CBDC-შემოღებამ ბიზნესს სერიოზულად უნდა შეუმციროს ზემოთ ხსენებული ხარჯების სტატისტიკა 2 მნიშვნელოვანი მიზეზიდან გამომდინარე: 1-ლი გაზრდილი კონკურენცია ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის აიძულებს კომერციულ ბანკებს, დაწიონ მათი მომსახურების ტარიფები უნაღდო ანგარიშწორების უზრუნველყოფისას. მე-2: რაც უფრო მეტი მომხმარებელი გააკეთებს არჩევანს ციფრულ ლარზე, მით უფრო ნაკლებ ხარჯებს გაიღებს ბიზნესი ფულის ინკასაციისთვის.

საკომისიო მომსახურების დანახარჯი: კომერციული ბანკების ფუნქციები დღევანდელობაში აშკარად გაზრდილია, რაც იმას ნიშნავს რომ ისინი არა მარტო ფულის მიღება-გასესხების (გარკვეული პროცენტის სანაცვლოდ) პროცესს უზ-

რუნველყოფენ, არამედ ითავსებენ ფინანსური შუამავლის როლსაც. მაგალითისთვის, როცა საოჯახო მეურნეობები იხდიან კომუნალურ გადასახადებს ან იძენენ ონლაინრეჟიმში საქონელსა თუ მომსახურებას, იხდიან შესაბამის საკომისიო თანხას კომერციული ბანკისადმი. ასევე, საბანკო დეპოზიტზე განთავსებული თანხის განაღდება გარკვეულ საკომისიო ხარჯებს მოითხოვს.

გრაფიკ N2-ზე მოცემულია საქართველოში ოპერირებადი კომერციული ბანკების საერთო საკომისიო შემოსავლების აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები 2012-2022 წლების დინამიკაში. ამ სტატისტიკაში თავს იყრის სხვადასხვა ტიპის ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები, მაგ., საანგარიშსწორებო, კომუნალური გადახდები, ფულადი გადარიცხვები და სხვა. გრაფიკზე ჩანს, თუ როგორ სტაბილურად იზრდება არსებული შემოსავლების დონე, კერძოდ, 2012 წელს იგი 160 მილიონს აჭარბებდა ხოლო 2022 წლისთვის 570 მილიონს მიუახლოვდა. აქვე აღსანიშნავია მთლიან საბანკო შემოსავლებში საკომისიო შემოსავალთა წილი, რომელიც 8-10%-ის ფარგლებში მერყეობს.

გრაფიკი N2: ქართული კომერციული ბანკების საერთო საკომისიო შემოსავლები და მათი წილი მთლიან საბანკო შემოსავლებში მლნ.ლ (2012-2022)

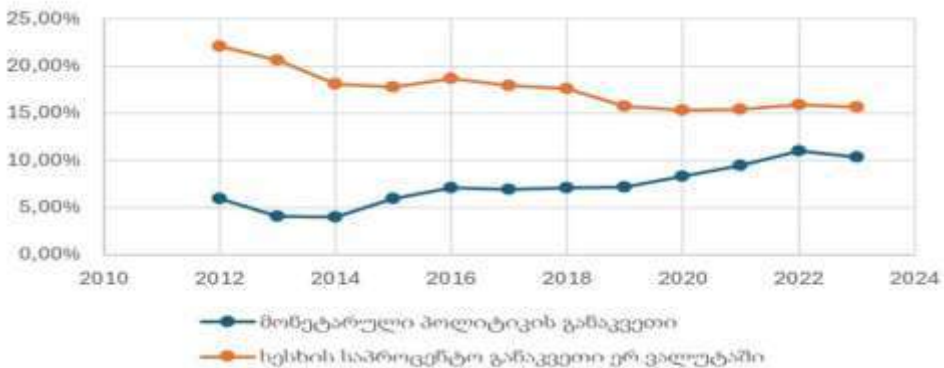
წყარო: სეზ

რამდენად შეუძლია ცენტრალიზებულ ციფრულ ვალუტას, შეამციროს საკომისიო დანახარჯები და სარგებელი მოუტანოს მომხმარებელს? იქიდან გამომდინარე, რომ ციფრული ლარი BLOCKCHAIN სისტემაზე იქნება დაფუძნებული, ტრანზაქციების განხორციელება ყოველგვარი ფინანსური შუამავლის გარეშე მოხერხდება, რაც იმთავითვე მინიმუმამდე დაიყვანს ან საერთოდ გააქრობს ზემოთ ხსენებული ტიპის დანახარჯს მომხმარებლისთვის. რაც შეეხება თანხის განაღდების ოპერაციას, აქ მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ უკლებლივ

ყველა ტიპის ბაზრის გაციფრულებაზე იმუშაოს, რათა მომხმარებელს მარტივად შეეძლოს CBDC-ის გამოყენება და ფულის განაღდებისგან გამოწვეული საკომისიო ხარჯების თავიდან აცილება.

კონკურენცია და ეფექტური საპროცენტო განაკვეთი: მოსახლეობის სოციალური კეთილდღეობისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია სტაბილური საფინანსო ინსტიტუტები და მათი გამართული მუშაობა. როგორც მოგვეხსენება დღესდღეობით ფულის მიწოდების ერთადერთი წყარო ცენტრალური ბანკია, რომელიც კომერციულ ბანკებს აძლევს უფლებას, გასცენ სხვადასხვა ტიპის სესხები (იპოთეკური, სამომხმარებლო და ა.შ). ამგვარად მოწყობილი ფინანსური ბაზარი კი აყალიბებს წონასწორულ ეფექტურ საპროცენტო განაკვეთს, რაც მოსახლეობისთვის მნიშვნელოვან, ყველა საბანკო პროდუქტის საშუალო შეწონილ განაკვეთს წარმოადგენს. სწორედ ამ ბანკებს შორის კონკურენციას ენიჭება უდიდესი ყურადღება, როდესაც გვაინტერესებს საბაზრო საპროცენტო განაკვეთი, რადგან ისინიც ისეთივე მიკროეკონომიკური ბაზრის პრინციპებით მოქმედებენ როგორც სხვა ტიპის ბაზრის მოთამაშეები. საქართველოს საბანკო სისტემა, მიუხედავად იმისა, რომ მარეგულირებლის ზედამხედველობის ქვეშაა, საკმაოდ ოლიგოპოლიურია. ამაზე მიუთითებს „საქართველოს ბანკისა“ და „თიბისი ბანკის“ შემოსავლების წილი მთლიან სისტემაში.

გრაფიკი N3. მონეტარული პოლიტიკისა და სესხების საშუალოწლიური შეწონილი განაკვეთები ერ. ვალუტაში % (2012-2023)

წყარო: სეზ

გრაფიკ N3-ზე წარმოდგენილია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებული მონეტარული პოლიტიკისა და კომერციული ბანკების მიერ სხვადასხვა ტიპის სესხებზე გამოცხადებული საშუალო შეწონილი განაკვეთების სტატისტიკა 2012-2023 წლებში. საგანგაშო სურათია 2012 წელს, როცა საბანკო

სისტემა საშუალოდ 4-ჯერ უფრო ძვირად გასცემდა სესხს, ვიდრე იღებდა თავად ეროვნული ბანკისგან. შემდგომ პერიოდში ამ გეგმა კლება დაიწყო და 2023 წლის ბოლოს 5%-ს მიაღწია, რაც ნამდვილად, ასევე, მაღალი რიცხვია. შეიძლება, ვივარაუდოთ, რომ არსებული პრობლემა პირდაპირ მიანიშნებს ბაზრის კონკურენციის დაბალ ხარისხზე, რაც მოსახლეობისთვის ნეგატიური მოვლენაა და მათ სოციალურ ფონზე უარყოფითად აისახება.

როგორც შესავალში აღინიშნა, ციფრული ლარის ერთ-ერთი პრინციპი მისი ტექნოლოგიური ღიაობაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ კომერციული ბანკების გარდა არსებულ ბაზარზე შესვლა შეეძლება სხვა ფინანსურ სუბიექტებს, მათ შორის ფინტექომპანიებს და ფინანსურ კომპანიებს. შემდგომ ეტაპზე კონკურენციის ზრდა ხელს შეწყობს სესხებისა და მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთების მაქსიმალურად დაახლოებას, რაც პირდაპირ მოემსახურება, როგორც მომხმარებლის, ისე სახელმწიფო ინტერესებს. მეტიც ბაზრის მოთამაშეები კონკურენტულ გარემოში თავიანთ მომსახურებას გააუმჯობესებენ და გადავლენ პასიურიდან აქტიურ მდგომარეობაში.

რეგრესიული მოდელი: ძირითად ნაწილში წარმოდგენილი დიაგრამები ნათლად აღწერდა პრობლემის სპეციფიკას, თუმცა ვერ ამტკიცებდა ემპირიულ დონეზე ცვლადებს შორის დამოკიდებულებას. სწორედ მრავლობითი რეგრესიის მოდელის დახმარებით უნდა შეფასდეს თვისობრივ-რაოდენობრივი კავშირი ეკონომიკურ პარამეტრებს შორის.

ცხრილი N2: ნომინალური საკომისიო შემოსავლები 1 ადამიანზე (X1), სესხის საბაზრო საპროცენტო განაკვეთი (X2) და მოსახლეობის ნომინალური დანახარჯები 1 ადამიანზე (Y), 2003-2022 წლებში

	საკომისიო შემოსავლები 1 ადამიანზე	სესხის საბაზრო საპროცენტო განაკვეთი მოსახლეობის დანახარჯები 1 ადამიანზე	
2003	8.42 ლ	24.21%	931.44 ლ
2004	10.03 ლ	25.40%	903.92 ლ
2005	14.37 ლ	21.30%	971.40 ლ
2006	17.77 ლ	20.30%	1,010.51 ლ
2007	25.49 ლ	21.00%	1,096.90 ლ
2008	33.01 ლ	21.80%	1,194.30 ლ
2009	24.58 ლ	23.50%	1,552.60 ლ
2010	32.76 ლ	22.60%	1,508.30 ლ
2011	42.00 ლ	22.50%	1,616.17 ლ
2012	42.47 ლ	22.00%	1,960.35 ლ
2013	48.76 ლ	20.60%	2,070.77 ლ
2014	57.33 ლ	18.40%	2,223.60 ლ
2015	59.70 ლ	17.80%	2,347.90 ლ
2016	72.01 ლ	18.60%	2,436.50 ლ
2017	98.88 ლ	18.00%	2,432.20 ლ
2018	104.35 ლ	17.63%	2,688.30 ლ
2019	98.62 ლ	15.80%	2,616.30 ლ
2020	87.76 ლ	15.40%	2,780.60 ლ
2021	124.90 ლ	15.00%	2,520.60 ლ
2022	154.77 ლ	16.00%	2,871.50 ლ

წყარო: საქსტატი, სეზ.

რეგრესიული მოდელის დამოუკიდებელი ცვლადებია: ქვეყნის ფინანსური ბაზრის მიერ ჩამოყალიბებული სესხის საპროცენტო განაკვეთი (X_2) და მომხმარებლის მიერ გადახდილი საკომისიოები ბანკებისადმი 1 კაცზე (X_1) გაანგარიშებით, ხოლო შედეგობრივი ცვლადია მოსახლეობის მთლიანი დანახარჯები 1 ადამიანზე (Y). ექსელის პროგრამით ჩატარებული ეკონომეტრიკული გამოთვლების შემდეგ ცვლადებს შორის დამოკიდებულება ასეთი ფორმულით მოიცემა: (თუკი დავუშვებთ, რომ მათ შორის კავშირი წრფივია).

$$Y = x_1 + x_2 + b_0$$

$$Y = 11X_1 - 6458.8X_2 + 2534$$

ინტერპრეტაცია:

- **b_1 -11**- ყოველი 1 ლარით გაზრდა საკომისიო შემოსავლებისა 1 კაცზე გაანგარიშებით იწვევს 11 ლარით სამომხმარებლო ხარჯების ზრდას 1 ადამიანზე.
- **b_2 -6458,8**-ყოველი 1 %-ით გაზრდილი სესხის პროცენტი საშუალოდ ამცირებს 1 ადამიანის სამომხმარებლო ხარჯს 6458,8 ლარით.
- **b_0 -2534**- მაშინ, როცა მოდელში ჩართული ცვლადები უგულებელყოფილია, საშუალო მომხმარებლის ხარჯი 2534 ლარს შეადგენს.

მოდელის ვერიფიკაცია

რეგრესიის კოეფიციენტებიდან 95%-იანი ალბათობით ვარგისია b_0 და X_1 ცვლადები. დისპერსიულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ საბოლოოდ მოდელი ვარგისია. ამას თან ერთვის მაღალი კორელაციის კოეფიციენტი, რომელიც უდრის 0,91-ს.

ცხრილი N3: რეგრესიული მოდელის ვერიფიკაცია

SUMMARY OUTPUT								
Regression Statistics								
Multiple R	0.915023							
R Square	0.837266							
Adjusted R	0.818121							
Standard Error	297.1811							
Observations	20							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F			
Regression	2	7724636	3862318	43.73262	1.98E-07			
Residual	17	1501383	88316.63					
Total	19	9226018						
	Coefficient	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95.0%	Upper 95.0%
Intercept	2534.264	1064.737	2.380179	0.029276	287.8655	4780.662	287.8655	4780.662
საკომისიო	11.00594	3.331818	3.303283	0.0042	3.976417	18.03546	3.976417	18.03546
სესხის სა	-6458.84	4477.105	-1.44264	0.167295	-15904.7	2987.022	-15904.7	2987.022

წყარო: excel

ინტერვიუ: ნაშრომის მომზადების პერიოდში გამოიკითხა საქართველოს ფინტექ ასოციაციის პრეზიდენტი და ეროვნული ბანკის წარმომადგენელი. გამოკითხვის მიზანი იყო, ციფრული ლარის პროექტის შექმნაში ჩართული მხარეთა პოზიციების დაფიქსირება. აღნიშნული ინტერვიუები ნათლად მიუთითებს ქართული საფინანსო ბაზრის გამოწვევებსა და საკომისიო ხარჯების მასშტაბურობაზე.

საქართველოს ფინტექ ასოციაციის პრეზიდენტი:

დავით კიკვიძე - მსოფლიოში კრიპტოვალუტათა მასის უკონტროლო ზრდამ, მნიშვნელოვანი რისკები წარმოქმნა მარეგულირებლისთვის“

„ფულის განაღდებისას საკომისიოს სარგებელს იღებს კომერციული ბანკი და visa-mastercard... უცხოური ვალუტით გადარიცხვისას ბანკებს შორის ჩართულია, ასევე, swift.

ეროვნული ბანკის წარმომადგენლობა:

„ციფრულმა ლარმა შუამავლის ფუნქცია უნდა შეასრულოს ნაღდ ფულსა და საბანკო ფულს შორის“

გამოწვევები

რეფორმას თავისი სასიკეთო მიზნების განხორციელების გზაზე შეიძლება, ჰქონდეს არა ერთი ტიპის გამოწვევა, რომელთაგან გამოსარჩევია:

- **ციფრული ვალუტისადმი ნაკლები მსოფლიო პრაქტიკა;** აღნიშნული პროექტი მსოფლიო ეკონომიკური დოქტრინებისთვის აბსოლუტურად უცხოა. შესაბამისად, მაღალი გაურკვევლობიდან გამომდინარე, რთულია თქმა, თუ რა მოულოდნელი შედეგები შეიძლება, მოიტანოს ვალუტის გაციფრულებამ ქვეყნისთვის.
- **ცენტრალიზების შიში;** რადგან CBDC სავსებით ცენტრალიზებულია, არსებობს რისკი იმისა, რომ მარეგულირებელს შეიძლება, ჰქონდეს წვდომა ნებისმიერი სახის ტრანზაქციაზე და მის შინაარსზე. აღნიშნული ფაქტი კი შეიძლება, დამაბრკოლებელი იყოს ტიპური მოქალაქისთვის
- **კიბერშეტევის საფრთხე.** ციფრული ფულის ტექნოლოგიური ხასიათის გამო პროექტი შეიძლება, იქცეს ჰაკერული დაჯგუფებების სამიზნე.

დასკვნა

- საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაანონსებული ციფრული ლარის პროექტი იქნება ერთ-ერთი ინოვაციური და მსხვილმასშტაბიანი რე-

ფორმა ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე ისტორიაში. მისი განვითარება დაეხმარება ადგილობრივ ეკონომიკას და ხელს შეუწყობს თავისუფალი ბაზრების ეფექტიანობას

- ძირითად ნაწილში დასახელებული საკითხების გაანალიზების შემდგომ ჩამოყალიბდა შემდეგი დასკვნები:
- რეფინანსირების განაკვეთს, როგორც მონეტარულ ინსტრუმენტს, წლიდან წლამდე ლარის შექმნის პროცესში უფრო და უფრო ნაკლები კონტრიბუცია აქვს, მიუხედავად ამისა, მისი გამოყენება მაინც აუცილებელია. ვალუტის გაციფრულება ერთმნიშვნელოვნად შეცვლის მონეტარული პოლიტიკის ეფექტიანობას და დღევანდელ ეკონომიკაში არსებულ დროით ლაგს მცირედ შეამცირებს.
- ნაშრომში გამოიკვეთა, თუ რა დიდი მასშტაბის დანახარჯებს უკავშირდება სახელმწიფოს მიერ მონეტარული ბაზისის შექმნა. თავის მხრივ მზარდია ქართული კორპორაციების დანახარჯები ნაღდი ფულის გამოყენებისა და მათ ტრანზაქციებში ფინანსური შუამავლების ჩართულობის გამო. CBDC- მა უნდა შეძლოს ზემოთ ხსენებული ხარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება.
- დინამიკაში კომერციული ბანკების საკომისიო შემოსავლები ნომინალურად იზრდება. მეორეს მხრივ, ნაკლებად კონკურენტული საფინანსო სექტორი სესხის საპროცენტო განაკვეთებს საკმარისზე მეტად ზრდის, რაც მოსახლეობის კეთილდღეობაზე უარყოფითად ზემოქმედებს. კორელაციურ-რეგრესიულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ 1 კაცზე საკომისიო დანახარჯების 1 ლარით ზრდას 11 ლარით შეუძლია 1 მოსახლეზე არსებული ხარჯების სტიმულირება. ციფრული ვალუტის მოქნილობა საკმაოდ შეამცირებს ამ ტიპის დანახარჯებს და ხელს შეუწყობს კერძო დანაზოგების წახალისებას.
- პროექტს თან ახლავს გამოწვევები, რაც დაკავშირებულია მსოფლიო პრაქტიკის სიმწირესთან, ინფორმაციის პერსონალურ დაცვასა და ასევე - კიბერ უსაფრთხოებასთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანანიაშვილი იური, „ეკონომეტრიკა“, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი. 2014 წ.
2. ბერიძე ლაშა, „საბანკო კონკურენციის განსაზღვრის თავისებურებები“ ჟ. „ეკონომიკური პროფილი“, N1, თბილისი. 2017 წ.
3. ზღანშარი ოლივიე, „მაკროეკონომიკა“, გამომცემლობა თ.ს.უ. თბილისი. 2010 წ.

4. მენქიუ გრეგორ, „ეკონომიკის პრინციპები“, გამომცემლობა „დიოგენე“, თბილისი. 2008 წ.
5. ჭილაძე იზოლდა, „მმართველობითი აღრიცხვა“, გამომცემლობა თ.ს.უ, თბილისი. 2018 წ.
6. „საქართველოს ეროვნული ბანკის მონეტარული პოლიტიკის სტრატეგია“ (ივნისი, 2016 წ). საქართველოს ეროვნული ბანკი. მოძიებულია 2024 წლის 12 მაისს. (<https://shorturl.at/kqtNV>)
7. „ციფრული ლარის პროექტი“(აგვისტო, 2021 წ) .საქართველოს ეროვნული ბანკი. მოძიებულია 2024 წლის 12 მაისს. (<https://shorturl.at/eilKR>)
8. მონეტარული აგრეგატების სტატისტიკა (აპრილი,2024), სებ-ი. მოძიებულია 2024 წლის 5 მაისს. (<https://shorturl.at/hmz56>)
9. შპს „თეგეტა მოტორსის“ და ს.ს. „ნიკორა ტრეიდის“ ფინანსური ანგარიშგებები (დეკემბერი, 2022წ) tegetamotorsgeorgia.ge, nikora.ge ,მოძიებულია 2024 წლის 7 მაისს (<https://shorturl.at/hwFIS>).
10. ქართული კომერციული ბანკების ძირითადი ფინანსური მაჩვენებლები (იანვარი 2024), სებ-ი, მოძიებულია 2024 წლის 7 მაისს (<https://shorturl.at/motFQ>)
11. საპროცენტო განაკვეთები სესხებზე ლარში იანვარი 2024 წ) . სებ-ი მოძიებულია 2024 წლის 10 მაისს (<https://shorturl.at/bBCQ4>)
12. მოსახლეობის საშუალო თვიური ხარჯები (2003-2022) საქსტატი. მოძიებულია 2024 წლის 12 მაისს (<https://shorturl.at/agDL6>)

საქართველოს არსებული აკვაკულტურის მდგომარეობა და მისი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალი

მეგი ლეონიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, ეკონომიკა, მესამე კურსი
ელ-ფოსტა: megileonidze@gmail.com*

მარიამ ბერიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი, ეკონომიკა, მესამე კურსი
ელ-ფოსტა: beridzemariam047@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ნესტან ვარშანიძე**
მოწვეული მასწავლებელი*

აბსტრაქტი

ნაშრომში გაანალიზებულია აკვაკულტურის როლი საქართველოს ეკონომიკაში, მისი უპირატესი მხარეები, წარმოების დანერგვასთან დაკავშირებული პრობლემები და გადაჭრის გზები.

აკვაკულტურის კონცეფცია დღილი დღე აქტუალური ხდება. ის წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს, გაეროს მიერ დასახული მდგრადი განვითარების გარკვეული მიზნების მისაღწევად.

საქართველოში აკვაკულტურის განხორციელებასთან დაკავშირებით ბევრი პრობლემა იჩენს თავს: არაკვალიფიციური პერსონალი, მაღალი დანახარჯები, ლაბორატორიების არარსებობა, რომლებიც დააკმაყოფილებს საერთაშორისო მოთხოვნებს და სხვა.

ნაშრომში სხვადასხვა პუბლიკაციისა და კვლევების გათვალისწინებით, განხილულია, აკვაკულტურის დარგში ახალ საფეხურზე გადასვლის აუცილებლობა, რაც ითვალისწინებს ამ დარგში მოღვაწე მეწარმეების სტიმულირებას.

ნაშრომის ფარგლებში ჩავატარეთ რაოდენობრივი კვლევა, რომელმაც ნათლად წარმოაჩინა საზოგადოების ცნობიერების დონე ლურჯი ეკონომიკის კონცეფციის შესახებ. ასევე, ონლაინკვლევის ჩატარების შემდეგ განვსაზღვრეთ ის გამოწვევები, რომლებიც აფერხებს აკვაკულტურის განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: აკვაკულტურა, ლურჯი ეკონომიკა, მდგრადი განვითარება, წყლის რესურსები.

Abstract

The paper analyzes the role of aquaculture in Georgia's economy, its advantages, the problems related to production implementation, and potential solutions.

The concept of aquaculture is becoming increasingly relevant, serving as an important tool for achieving several sustainable development goals set by the UN.

Various issues arise in the implementation of aquaculture in Georgia, such as unqualified personnel, high costs, and the lack of laboratories that meet international standards. The necessity of transitioning to a new level in the aquaculture sector is discussed, considering the stimulation of entrepreneurs in this field based on various publications and research.

A quantitative study was conducted, clearly illustrating the public's awareness of the concept of blue economy. Additionally, after conducting an online survey, we identified the challenges that hinder the development of aquaculture.

Keywords: aquaculture, blue economy, sustainable development, water resources.

შესავალი

აკვაკულტურული მეურნეობები ორიენტირებულია წყლის ორგანიზმების მოშენებასა და გამრავლებაზე, გარემოს ბუნებრივი პირობების შესაძლებლობების მიღმა.

ნაშრომის საკვლევი საკითხია საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებასთან დაკავშირებული გამოწვევები, არსებული მდგომარეობა და პრობლემები, რომელთა გადაჭრაც აუცილებელია სექტორის განვითარებისთვის.

კვლევის მთავარი მიზანია, წარმოვაჩინოთ საქართველოში აკვაკულტურის განვითარების პერსპექტივები, გავანალიზოთ კვლევის შედეგები, განვსაზღვროთ დარგში არსებული გამოწვევები და გადაჭრის გზები.

აკვაკულტურა აღიქმება, როგორც მსოფლიოს აქტუალური პრობლემა, რომლის გადაჭრაც აუცილებელია. საქართველოში თემის აქტუალობა განაპირობა თევზისა და ზღვის პროდუქტების ბაზარზე არსებულმა არასახარბიელო მდგომარეობამ, ასევე გეოგრაფიული მდებარეობიდან და ბუნებრივი რესურსების რაოდენობიდან გამომდინარე - აკვაკულტურის განვითარების პერსპექტივებმა.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით, აკვაკულტურის სექტორი განიცდის თევზის პროდუქტების დაბალ მწარმოებლურობას, 2018 წლიდან 2022 წლამდე 410.6 ტონით გაიზარდა, რაც ოთხი წლის განმავლობაში სხვადასხვა განხორციელებული ღონისძიების კვალობაზე საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია, ასევე, სტატისტიკურ მონაცემებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა აკვაკულტურის მეურნეობების განაწი-

ლებას მეურნის იურიდიული სტატუსის მიხედვით, სადაც საწარმოს წარმოადგენს 10%, ხოლო ოჯახურ მეურნეობას - 90%. პრობლემების მოგვარებისთვის აუცილებელია, გადაიდგას ნაბიჯები, მათ შორის სახელმწიფოს მხრიდან სამეწარმეო პირებისთვის შეღავათიანი ტარიფების დაწესება და სუბსიდიების ზრდა, რათა სექტორმა არ განიცადოს უკუსვლა (საქსტატი, 2023).

ამრიგად, კვლევის ობიექტი არის საქართველოში არსებული აკვაკულტურის მეურნეობები, ჩვენ გვემლევს შესაძლებლობა, შევისწავლოთ ქვეყანაში აკვაკულტურის განვითარების პოტენციალი და განვსაზღვროთ ის ძირითადი პრიორიტეტული მხარეები, რომელთა განვითარებაც საქართველოს ზღვის პროდუქტების ბაზრისთვის წარმატების მომტანი იქნება.

აკვაკულტურის ტენდენცია საქართველოში

თანამედროვე სამყაროს ახალი გამოძახილი არის ლურჯი ეკონომიკა, რომელიც გავლენას ახდენს მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაზე და მხარს უჭერს გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნებს, კერძოდ: წყლის, ოკეანისა და ზღვის რესურსების მონიტორინგს. ლურჯი ეკონომიკის შესწავლის მთავარ საკითხს წარმოადგენს ოკეანის რესურსების მდგრადი გამოყენებისას ეკონომიკური ზრდა, ინოვაციური მიდგომა ბიზნესის წარმართვისთვის, რომელიც უნდა ითვალისწინებდეს ბუნებასთან შერწყმას, რათა მივიღოთ სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური სარგებელი.

ლურჯ ეკონომიკაში ერთ-ერთ გადამწყვეტ როლს თამაშობს აკვაკულტურა ზღვის პროდუქტების მიწოდებით. აკვაკულტურა ასახავს წყლის ცოცხალი ორგანიზმის ისეთი საშუალებებით მოშენებას, რომელთა მიზანიცაა ამ ორგანიზმის წარმოების გაზრდა გარემოს ბუნებრივი შესაძლებლობებს მიღმა (პარლამენტი, 2022).

აკვაკულტურის განვითარებას თან სდევს ისეთი დადებითი ეფექტები, მაგ., ჯანსაღი სასურსათო პროდუქტი ადამიანის ჯანმრთელობისთვის, გადაშენების პირას მყოფი ორგანიზმების შენარჩუნება, ველურ ბუნებაში ხელოვნურად გამრავლებული ორგანიზმების გაშვება, კონკურენტუნარიანი გარემოს ზრდა, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები განსაზღვრავს ამ სექტორის ეკონომიკურ და ადამიანისუფლ უპირატესობებს.

აკვაკულტურის, როგორც ინტეგრირებული სოფლის მეურნეობის დარგის, განვითარება სათავეს იღებს ჩინეთიდან, დაახლოებით ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 1000 წლით ადრე. ჩინეთში მაქსიმალურ რესურსებს დებდნენ წყალმცენარეების ზრდის სტიმულირებისთვის. ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 500 წლით ადრე კი რომაელებმა ხმელთაშუა ზღვის ლაგუნებში შექმნეს ხამანწყების მეურნეობა და ლაგუნებში დაჭერილ თევზებსა და კიბოსნაირებს ამრავლებდნენ სპეცია-

ლურ აუზებში, რაც ითვლება ევროპაში აკვაკულტურის განვითარების პირველ წყაროდ.

საქართველოში აკვაკულტურის განვითარების ისტორია იწყება 1929 წლიდან, როცა ხორციელდებოდა ღონისძიებები თევზის სატბორე მეურნეობების შესაქმნელად. ამ პერიოდში დაარსდა სააქციო საზოგადოება „საქთევზი“, რომელიც 1930 წელს გადაკეთდა თევზის მრეწველობის სახელმწიფო ტრესტად. გეოგრაფიული მდებარეობისა და ბუნებრივი რესურსების მრავალფეროვნების, კერძოდ, თბილი კლიმატისა და შავ ზღვაზე წვდომის გამო საქართველოში აკვაკულტურა დღესაც არ კარგავს აქტუალობას და დღეისთვის ის სოფლის მეურნეობის რიგითი მიმართულებიდან მძლავრ ინდუსტრიად და ეკონომიკის სექტორად გადაიქცა, ეს მოვლენა კი ისტორიაში „ლურჯი რევოლუციის“ სახელით შევიდა (გუჩმანიძე, 2023).

აკვაკულტურის სექტორის ძირითადი აქტორები არიან სახელმწიფო და ბიზნესსექტორი. სექტორის პოტენციალის შესანარჩუნებლად აუცილებელია ეფექტური შესაძლებლობებისა და მექანიზმების მოძიება, რაზეც სახელმწიფოს უფრო დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება, ვიდრე კერძო სექტორს. სახელმწიფო ვალდებულია, ყურადღება გაამახვილოს შემდეგ მიმართულებებზე: მარეგულირებელ კანონმდებლობაზე, აქტიურ თანამშრომლობაზე ადგილობრივ და საერთაშორისო სამეცნიერო ორგანიზაციებთან, საერთაშორისო ბაზარზე თანამშრომლობა მდგრადი განვითარების მიზნების შესასრულებლად, გარემოს დაცვითი საკითხების გადაჭრაზე, მეწარმეების ინფორმირებასა და ტექნოლოგიური სიახლის დანერგვაზე.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ბოლო წლების განმავლობაში ყურადღება ექცევა თევზისა და ზღვის პროდუქტების წარმოებასთან დაკავშირებული პოლიტიკის გატარებას, რათა ავითვისოთ მისი პოტენციალი. დარგის საქმიანობის მართვისთვის, მათ შეიმუშავეს ჩარჩო პირობები და სხვადასხვა ორიენტირი, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ განვითარების ხელშეწყობას, არამედ გარემოზე ანთროპოგენური უარყოფითი გავლენების შემცირებასაც.

ზაზი უნდა გავუსვათ იმ ფრიად მნიშვნელოვან გადადგმულ ნაბიჯს აკვაკულტურის განვითარებისთვის, რომელსაც საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმებაში მეთერთმეტე თავი ეთმობა, კონკრეტულად მეთევზეობისა და საზღვაო მმართველობის საკითხებს, რომელიც ასევე მოიცავს აკვაკულტურის განვითარებისთვის აუცილებელი პირობების შექმნის ვალდებულებასაც.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ აკვაკულტურის განვითარება მოიცავს ათასწლეულებს, მაგრამ მიუხედავად ამდენწლიანი ძალისხმევისა, სექტორის წინაშე დგას გამოწვევები, და ის ფაქტი, რომ ეს სექ-

ტორი ამდენი ხნის შემდეგაც არ კარგავს აქტუალობას ადასტურებს მის მნიშვნელოვნებას სოფლის მეურნეობისა და ეკონომიკის განვითარებისთვის.

აკვაკულტურის დინამიკა საქართველოში და კვლევის შედეგები

აკვაკულტურა ბოლო წლებში მთელი რიგი ქვეყნების მთლიან შიდა პროდუქტში მნიშვნელოვანი წილითაა ასახული, უზრუნველყოფს სამუშაო ადგილს, რეგიონულ განვითარებას, ჯაჭვური პრინციპით - მომიჯნავე ეკონომიკური დარგებისა თუ საქმიანობების პროგრესს, თანმდევი ფისკალური ეფექტებით.

აკვაკულტურის განსავითარებლად აუცილებელია, შევინარჩუნოთ დღეს არსებული ვითარება, კონკრეტულად: საქართველოში ფუნქციონირებს რამდენიმე მსხვილი მეურნეობა, რომელსაც თავად გამოჰყავს ქვირითი (მეტწილად საუბარია საკალმახე მეურნეობებზე) საკუთარი მოხმარებისთვის და ასევე, აწვდის ბაზრის სხვა მოთამაშეებსაც, შავი ზღვის ქართულ სანაპიროზე დაჭერილი თევზი აღიარებულია ევროკავშირის ბაზარზე, რაც ადგილობრივ მეწარმეებს აძლევს იმის შესაძლებლობას, რომ ნედლი პროდუქტის და მისი გადამუშავების გზით მიღებული საკვები პროდუქტების (თევზის ფქვილი და თევზის ზეთი) ექსპორტი განახორციელონ ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში (გუჩმანიძე, 2023). საქართველოში არსებული მეურნეობები უპირატესობას ანიჭებენ იმპორტირებულ ქვირითს და შემდეგ სწორედ ამ იმპორტირებული ქვირითისგან გამოჰყავთ ლიფსიტები, სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტრო ცდილობს, ხელი შეუწყოს დარგის განვითარებას და გარკვეული პერიოდულობით ჩამოჰყავს სპეციალისტები, რომლებიც კონსულტაციას უწევენ ადგილობრივ მეურნეობებს, რაშიც საკმაოდ დიდი ფინანსური რესურსი იხარჯება.

საქართველო წყლის რესურსით მდიდარი ქვეყანაა, რაც ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია ამ დარგის განსავითარებლად, არსებული რესურსების ოპტიმალური ათვისებით კი შესაძლებელი იქნება თევზის ფერმერული მეურნეობის მასშტაბების გაზრდა.

„საქართველოში ზღვის პროდუქტებზე მოთხოვნა იზრდება. ქვეყანაში, განსაკუთრებით თევზეულის მხრივ, წლიდან წლამდე იმატებს იმპორტზე დამოკიდებულებაც. იმის მიუხედავად, რომ საქართველოში, ამ სექტორში ახალი მოთამაშეები ჩნდებიან ადგილობრივი წარმოებით მოთხოვნის დაკმაყოფილება ვერ ხერხდება. აკვაკულტურის სექტორისთვის მთავარ გამოწვევას სერვისებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა წარმოადგენს, უფრო კონკრეტულად სანაშენე მეურნეობებს არ აქვთ, მაგალითად, ლაბორატორიებზე წვდომა, არადა, ლაბორატორიული პროცესების გავლა მაღალი ხარისხის ზღვის პროდუქტის წარმოების მთავარი წინაპირობაა.“ სოფო დიასამიძე - აკვაკულტურის ასოციაცია „ფორეჯის“ ხელმძღვანელი (Business Media, 2023).

საქართველოში აკვაკულტურის წლიურ საერთო პროდუქციას თუ გადავხედავთ (ცხრილი 2) 2018 წლიდან 2021 წლამდე დინამიკა ზრდადია, 2018 წელს 2381,1 ტონა თევზის პროდუქტი იქნა წარმოებული; 2019 წელს - 2464,7; 2020 - 2071,5; 2021 - 2861,1 და 2022 წელს - 2791,7.

საქართველოს სტატისტიკის სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ მონაცემებში მოცემულია აკვაკულტურის მეურნეობების განაწილება მეურნის იურიდიული სტატუსის მიხედვით (ცხრილი #1), სადაც ოჯახურ მეურნეობებს უკავია 90%, ხოლო საწარმოებს 10%. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ აკვაკულტურა საქართველოში აღიქმება, როგორც საოჯახო მეურნეობა, რომელიც უძღურია რისკვაქტორების წინაშე. კერძოდ, თევზის დავადებების მიმართ, რომელთა მკურნალობაც შეუძლებელია იხტიოპათოგენების არყოლის გამო, შესაბამისად, ისინი თავს ანებებენ საქმიანობას, ასევე, მეურნეებს არ აქვთ აკვაკულტურის კანომდებლობის შესახებ სრული ინფორმაცია.

წარმოების უდიდეს ნაწილს ადგილი ჰქონდა კახეთსა და შიდა ქართლის რეგიონებში. ჯამურად, წარმოებული თევზის 58% სწორედ ამ რეგიონებზე მოდის. ეს, ძირითადად, განპირობებულია ამ რეგიონების სიახლოვით თბილისთან, რომელიც ქვეყანაში მთავარ სარეალიზაციო ბაზარს წარმოადგენს (საქსტატი, 2023).

საქართველოში აკვაკულტურის ძირითად ობიექტებს წარმოადგენს: ორაგულისებრნი, კობრისებრნი, ზუთხიზებრნი, ლოქოსებრნი და სხვა თევზის სახეობები.

წარმოებასთან ერთად, მნიშვნელოვანია, შევაფასოთ თევზზე არსებული მოთხოვნაც. თევზის მოხმარება საქართველოში საკმაოდ დაბალია. საერთაშორისო ნორმატივების მიხედვით, ადამიანის მიერ წლის განმავლობაში მოხმარებული თევზისა და თევზეულის ოდენობა უნდა შეადგენდეს 19-25 კილოგრამს - ასაკის შესაბამისად, საშუალოდ - 22 კილოგრამს, რაც საქართველოს შემთხვევაში 2,75-ჯერ ნაკლებია (FAO, 2020).

საქართველოში თევზის მოხმარების დაბალი მაჩვენებელი, ერთის მხრივ, შეიძლება იმით აიხსნას, რომ ქვეყანაში თევზის მოხმარების კულტურა არის დაბალი, მეორეს მხრივ კი - ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობით. ეს ფაქტორი, შესაბამისად, უარყოფითად აისახება მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე და თავის მხრივ ნაკლები მოთხოვნა ხელს უშლის აკვაკულტურის უფრო სწრაფ განვითარებას. მოგეხსენებათ, საქართველოში დღესდღეობით არ არის სრული ლაბორატორიული აღჭურვილობა, რომელიც შეამოწმებს თევზის სასურსათო უსაფრთხოებას, ამიტომ მოსახლეობაში ადგილობრივი წარმოების მიმართ ნდობა დაბალია.

საქართველოში აკვაკულტურის განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორებში აღსანიშნავია, თევზის მეურნეობასთან დაკავშირებული დანახარჯები, რომელიც საკმაოდ მაღალია. მეურნეობის დანახარჯების მთავარი წილი - 45,2% მოდის თევზის საკვებზე, რომელიც მხოლოდ, ძირითადად, მარცვლოვან კულტურას მოიცავს. მეორე ადგილს იკავებს ლიფსიტისა და მოზრდილი თევზის შეძენა - 24%, მესამე ადგილზეა დაქირავებულ მუშახელზე ანაზღაურება - 20,6%, ასევე, დანახარჯები მოიცავს სასუქებზე გაწეულ ხარჯებს, ქვირითის შეძენას, პეპტიციდებისა და მედიკამენტების შეძენა და სხვა ხარჯები. თუ გადავავლებთ თვალს ბოლო სამი წლის განმავლობაში გაწეულ დანახარჯებს, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თევზის საკვებზე გაწეული დანახარჯები და ლიფსიტებისა და მოზარდისეული თევზის შეძენაზე გაწეული დანახარჯები საკმაოდ მაღალია, მათ შორის 2020 წელი გამოირჩეოდა ქვირითის შეძენაზე გაწეული ხარჯებით (საქსტატი, 2023).

იმ მსხვილ მეურნეობებთან ერთად, რომლებსაც თავად გამოჰყავთ ქვირითი, არსებობს, ასევე, დიდი მეურნეობები, რომლებიც უპირატესობას ანიჭებენ იმპორტირებულ ქვირითს და შემდეგ სწორედ ამ იმპორტირებული ქვირითისგან გამოჰყავთ ლიფსიტები.

საქართველოში თევზის პროდუქტების რაოდენობის მხრივ მსოფლიო ბანკის მიხედვით, 2012 წლიდან 2019 წლამდე შეინიშნება ზრდა, მაგრამ 2020 წლისთვის პანდემიის ვითარებაში რთული იყო სხვა ქვეყნებთან დაკავშირება სასუქის, ლიფსიტებისა და საქონლის შესაძენად. ეკონომიკური თვალსაზრისით საფრთხეს წარმოადგენს ლარის კურსის გაუფასურება, რამაც საკვები ღირებულება კიდევ უფრო გაზარდა. თევზის თვითღირებულების გაზრდის გამო მწარმოებლებს უმცირდებათ მარჟა, სარეალიზაციო ფასის გაზრდისგან კი თავს იკავებენ, რათა არ დაკარგონ მომხმარებელი.

მიუხედავად იმისა, რომ დღეს საქართველოში ფუნქციონირებს არაერთი კერძო თუ სახელმწიფო ლაბორატორია, მათ არ აქვთ იმის რესურსი, რომ გააკეთონ ანალიზები ყველა ტიპის ვირუსსა და ბაქტერიაზე, რაც შეიძლება თევზს ჰქონდეს. ეს ფერმერს/მეწარმეს უბიძგებს იმისკენ, რომ თავად მიიღოს კონკრეტული ზომები დაავადებების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ეს ყველაფერი ექსპერიმენტულ ხასიათს ატარებს, რაც ერთის მხრივ, დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული, მეორეს მხრივ კი, შესაძლოა, სრულიად არაეფექტური იყოს (Europe for Georgia, 2020).

საფრთხეებს რაც შეეხება, საქართველო დგას კვალიფიციური პერსონალის ნაკლებობის წინაშე. საქართველოში არ არსებობენ იხტიოპათოლოგები, ვისგანაც მწარმოებლები შეძლებენ კვალიფიციური კონსულტაციის მიღებას იმ დაა-

ვადებებთან დაკავშირებით, რაც შესაძლოა, იყოს გავრცელებული მათ მეურნეობაში.

ადგილობრივ ბიზნესოპერატორებს, უწევთ უცხოური ლაბორატორიების მომსახურებით სარგებლობა, რაც, ერთის მხრივ, საკმაოდ დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული, ხოლო მეორეს მხრივ, დიდ დროით რესურს მოითხოვს.

აუცილებელია, სახელმწიფოს მხრიდან გადაიდგას რიგი ქმედებები მათ შორის: უცხოელი სპეციალისტების ჩამოყვანა, რომ მათ მიერ მოხდეს ადგილობრივი კადრების მომზადება, განვითარდეს ისეთი ლაბორატორია, რომელსაც ექნება საერთაშორისო აღიარება და აკრედიტაცია. ამ ინდუსტრიის ზრდა ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის, განსაკუთრებით, სოფლად მცხოვრებთა სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას. ასევე, გაზრდის ადგილობრივი დასაქმების შესაძლებლობებს. აკვაკულტურის მეურნეობების განვითარება საბოლოოდ გამოიწვევს თევზისა და ზღვის პროდუქტების წარმოების ზრდას, რაც გადამწყვეტი იქნება იმპორტის შემცირებისა და, შესაძლოა, ჩანაცვლებისთვის საშუალოვადიან პერსპექტივაში. ეს, თავის მხრივ, დადებითად აისახება მთლიან ეკონომიკაზე, რაც სარგებელს მოუტანს როგორც მწარმოებლებს, ასევე - მომხმარებლებს. მთავრობამ აქტიურად უნდა დაიწყოს ინვესტიციების მოზიდვაზე მუშაობა ამ მიმართულებით. უცხოური კაპიტალით, ცოდნითა და ტექნოლოგიით შექმნილი კომბინირებული საკვების საწარმო აკვაკულტურის მწარმოებლებს გაუმარტივებს წვდომას მნიშვნელოვან რესურსზე.

აკვაკულტურის შესახებ ცნობიერების დონის გასაანალიზებლად ჩავატარეთ კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავს საზოგადოების აზრის მოკვლევასა და მათთვის მნიშვნელოვანი აკვაკულტურის პრობლემების იდენტიფიცირებას.

კვლევის ფარგლებში შედგენილი კითხვარის საშუალებით, გამოიკითხა 50 ინდივიდი, რომელთა შორისაც 76% წარმოადგენდა 18 წლიდან 28 წლამდე მამრობითი სქესის ადამიანს. გამოიკითხა განხორციელდა ონლაინ (Google forms) საშუალებით. კითხვარი იყო ანონიმური და შედგებოდა, როგორც დახურული, ისე ღია კითხვისგან (დანართი 5).

კითხვაზე, „გსმენიათ თუ არა ლურჯი ეკონომიკის შესახებ?“ რესპონდენტთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა 28-მა ადამიანმა (56%) დააფიქსირა არა, 22-მა ადამიანმა (44%) კი დიახ.

კითხვაზე, თუ რომელი განმარტება შეესაბამება ლურჯ ეკონომიკას, სავარაუდოდ პასუხებს შორის უმრავლესობამ, 27-მა რესპონდენტმა (54%), უპასუხა - „აღიარებს ეკონომიკის ბუნებაზე დამოკიდებულებას და განიხილავს მას, როგორც ბუნების შემადგენელ ელემენტს“ ხოლო 18-მა რესპონდენტმა (36%) უპასუხა - „ითვალისწინებს ბუნებისა და ბიზნესსაქმიანობის ჰარმონიულ შერწყმას“.

მიღებული შედეგებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ საქართველოში ლურჯი ეკონომიკის შესახებ საზოგადოების ცნობიერება საკმაოდ დაბალია, მაგრამ უმრავლესობის მოსაზრებით, მას დიდი მნიშვნელობა აკისრია ეკონომიკის განვითარებისთვის.

თუ როგორ შეაფასებდნენ აკვაკულტურის სექტორის როლს საქართველოს ეკონომიკაში 40 რესპონდენტი (80%) მიიჩნევს, რომ მნიშვნელოვანია აკვაკულტურიდან მიღებული შემოსავალი, რადგან ის ეკონომიკაში მიედინება, ხოლო 10 (20%) რესპონდენტის აზრით, არ არის მნიშვნელოვანი, აკვაკულტურიდან მიღებული შემოსავალი მწირია, შესაბამისად, საქართველოს ეკონომიკაზე ვერ ახდენს გავლენას.

შედეგებმა აჩვენა, გამოკითხულთა უმრავლესობა 19 ადამიანი (38%) თვლის, რომ მათი ცოდნის დონე აკვაკულტურასთან დაკავშირებით 3 ქულით შეფასდება ხუთბალიანი სისტემიდან (1 - არ ვფლობ ინფორმაციას, 5 - სრულყოფილ ინფორმაციას ვფლობ).

რესპონდენტთა უმრავლესობა (52%) საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებას ხუთბალიანი სისტემიდან (1 - არ არის განვითარებული, 5 - განვითარებულია) 3 ქულით აფასებენ. განსაკუთრებით უნდა გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ 50 რესპონდენტიდან არავინ არ თვლის, რომ საქართველოში აკვაკულტურის განვითარების დონე სრულყოფილად არის განვითარებული.

კითხვაზე, თუ რომელი ძირითადი ფაქტორები უშლის ხელს საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებას, პასუხები შემდეგნაირად გადანაწილდა: ტექნოლოგიების ნაკლებობა (62%), არაკვალიფიციური პერსონალი (52%), ლაბორატორიების არარსებობა (48%), მაღალი დანახარჯები (ქვირითის ყიდვა, თევზის საკვები, და ა.შ.) (38%), კონკურენტუნარიანი გარემო (24%), იხტიოლოგების არარსებობა/ნაკლებობა (24%). აღსანიშნავია რესპონდენტთა დამატებითი პასუხი, რომლის მიხედვითაც, ხელისშემშლელ ფაქტორებში სექტორისადმი ნაკლები ინტერესით არის გამოწვეული (რესპონდენტებს შეეძლოთ, აერჩიათ რამდენიმე პასუხი).

რესპონდენტებმა დამატებით აღნიშნეს, რომ სახელმწიფომ უნდა დაასუბსიდროს მეურნეობები, რომლებსაც აქვთ განვითარების პორტენციალი, ასევე მათი აზრით, მნიშვნელოვანია ინფორმირებულობა და სათანადო ცოდნის დაწერვა.

მიღებული შედეგები გვიჩვენებს, რომ საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია, ყურადღება მიექცეს აკვაკულტურის სექტორს. განსაკუთრებით საყურადღებოა იმ დაბრკოლებების აღმოფხვრა, რომელიც ხელს უშლის აკვაკულტურის განვითარებას საქართველოში, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ტექნოლოგიური წინსვლა, ლაბორატორიების დაწერვა და ცოდნის დონის ზრდა.

დასკვნა

ინდუსტრიის ზრდა ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის, სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებას. აკვაკულტურის მეურნეობების განვითარება საბოლოოდ გამოიწვევს თევზისა და ზღვის პროდუქტების წარმოების ზრდას. ეს, თავის მხრივ, დადებითად აისახება ეკონომიკაზე, რაც სარგებელს მოუტანს როგორც მწარმოებლებს, ისე მომხმარებლებს. საქართველოს აქვს რეალური პოტენციალი განავითაროს აკვაკულტურა, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობიდან და ბუნებრივი რესურსებიდან გამომდინარე.

ჩატარებული გამოკითხვის დახმარებით გამოიკვეთა საზოგადოებისთვის აქტუალური საკითხები, რომლებიც, მათი აზრით, ხელს უშლის აკვაკულტურის განვითარებას საქართველოში, მათ შორის არის ტექნოლოგიების ნაკლებობა, ინფორმირებულობის დაბალი დონე და კვალიფიციური პერსონალის ნაკლებობა, ასევე, აღსანიშნავია საზოგადოების დაბალი ინფორმირებულობა ლურჯი ეკონომიკისა და აკვაკულტურის სექტორის მიმართ, რაც შემაფერხებელი ფაქტორია ამ სექტორის განვითარებისთვის.

აუცილებელია სამომავლო პერსპექტივების დასახვა, რომლებიც ორიენტირებული იქნება ტექნოლოგიებზე, ინფორმირებულობის ზრდაზე, კვალიფიციური პერსონალი ზრდასა და ჩარჩო-კანონების მიღებაზე, რომლებიც განაპირობებენ აკვაკულტურის განვითარების პოტენციალის ზრდას. ზემოაღნიშნული გამოწვევების მოგვარების მთავარ სუბიექტად მოიაზრება სახელმწიფო და სხვადასხვა ორგანიზაცია, კერძოდ, ევროკავშირი.

დანართი

დანართი 1. აკვაკულტურის მეურნეობების განაწილება მეურნის იურიდიული სტატუსის მიხედვით (%)

	2018	2019	2020	2021	2022
ოჯახური მეურნეობები	87	90	90	90	90
საწარმოები	13	10	10	10	10

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (აკვაკულტურის მეურნეობების განაწილება მეურნის იურიდიული სტატუსის მიხედვით (%), 2023 წელი.

დანართი 2. თევზის წარმოება

	2018	2019	2020	2021	2022
თევზი, სულ	2381,1	2464,7	2071,5	2861,1	2791,7
მათ შორის:					
ორაგულისებრნი	1475,5	1339,8	1155,2	1446,7	1347,4

აქედან					
ცისარტყელა კალმახი	1463,2	1322,3	1133,1	1426,0	1316,7
კობრისებრნი	817,1	1012,7	838,4	1264,8	1233,4
აქედან					
კობრი და სარკისებრური კობრი	362,6	479,6	359,5	555,4	572,4
თეთრი ამური	118,2	135,0	114,0	174,2	232,9
თეთრი და ჭრელი სქელშუბლა	331,7	395,9	360,2	513,6	410,7
ზუთხისებრნი	75,0	97,3	60,1	120,8	178,9
ლოქოსებრნი	12,6	14,3	17,5	28,4	31,6
სხვა	0,9	0,6	0,5	0,4	0,3

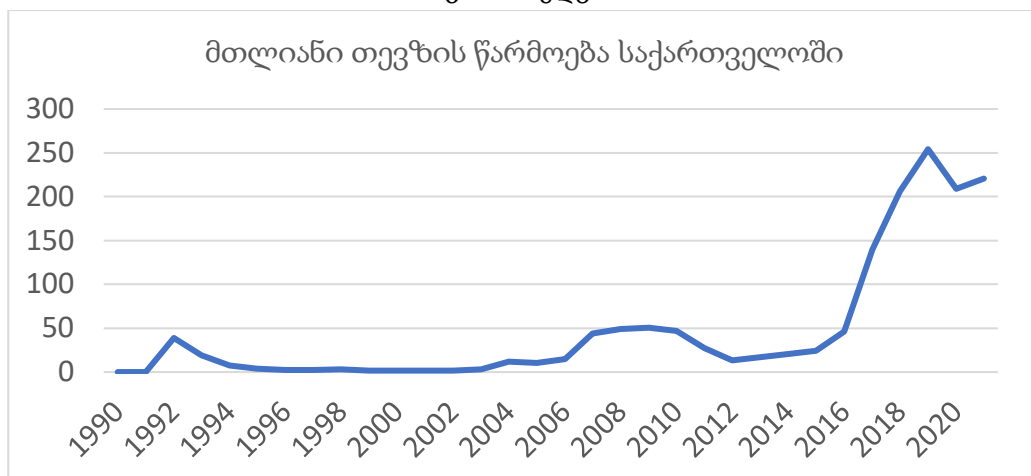
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (თევზის წარმოება, 2023წელი)

დანართი 3. აკვაკულტურის მეურნეობების მიერ აკვაკულტურისთვის გაწეული მიმდინარე ხარჯების* განაწილება ხარჯის ტიპების მიხედვით (%)

	2020	2021	2022
ქვირითის შეძენა	20,3	2,1	0,7
ლიფსიტისა და მოზარდული თევზის შეძენა	16,1	18,1	24,0
თევზის საკვებზე გაწეული ხარჯი	57,1	53,0	45,2
სასუქზე გაწეული ხარჯი	1,7	2,2	2,5
პესტიციდებისა და მედიკამენტების შეძენა	1,0	0,5	0,4
დაქირავებული მუშახელის ანაზღაურება	18,2	18,3	20,6
სხვა მიმდინარე ხარჯები	3,6	5,8	6,5

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
(აკვაკულტურის მეურნეობების მიერ აკვაკულტურისთვის გაწეული მიმდინარე ხარჯების* განაწილება ხარჯის ტიპების მიხედვით (%) 2023წელი)

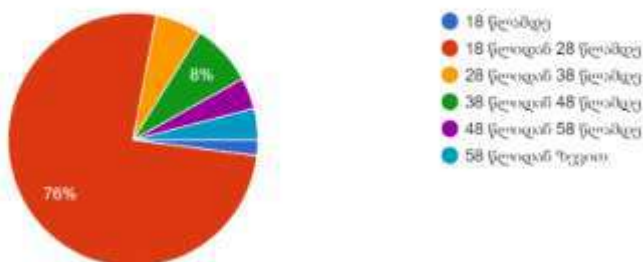
დანართი 4. საქართველოში თევზის პროდუქტების რაოდენობა მსოფლიო ბანკის მიხედვით

მსოფლიო ბანკი, საქართველოში თევზის პროდუქტების რაოდენობა მსოფლიო ბანკის მიხედვით (ტონებში), 2023 წელი.

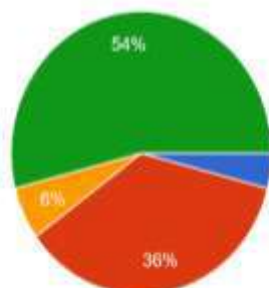
დანართი 5. გამოკითხვის შედეგები

თქვენი ასაკი?
50 responses

თქვენი აზრით რომელი განმარტება შეესაბამება ლურჯ ეკონომიკას?

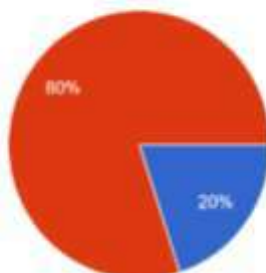
50 responses

- უარყოფს ეკონომიკის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას
- ითვალისწინებს ბუნებისა და ზოხნეს საქმიანობის პარამიულ შერწყმას
- უარყოფს საზღვაო რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის პოტენციალს
- აღიარებს ეკონომიკის ხეობებზე დამოკიდებულებას და განიხილავს მას, როგორც ბუნების შესაფერვლ ელემენტს

როგორ შეაფასებდით აკვაკულტურის სექტორის როლს საქართველოს ეკონომიკაში?

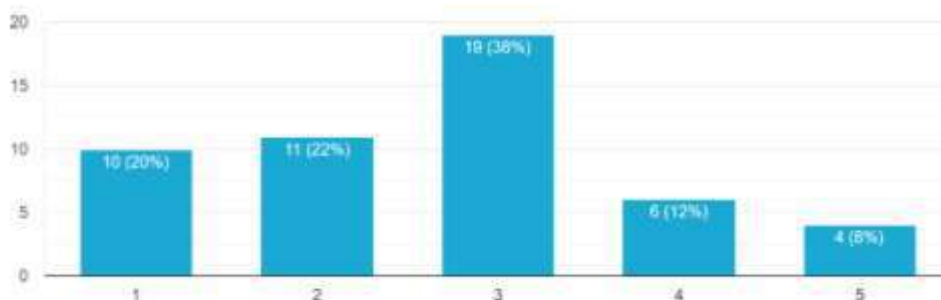
50 responses

- (წინმეტლოვანი, აკვაკულტურიდან მიღებული შემოსავლი მწირია, შესაბამისად, საქართველოს ეკონომიკაზე ეერ ახდენს გავლენას)
- (წინმეტლოვანი, აკვაკულტურიდან მიღებული შემოსავლი ეკონომიკაში მყოფიერება

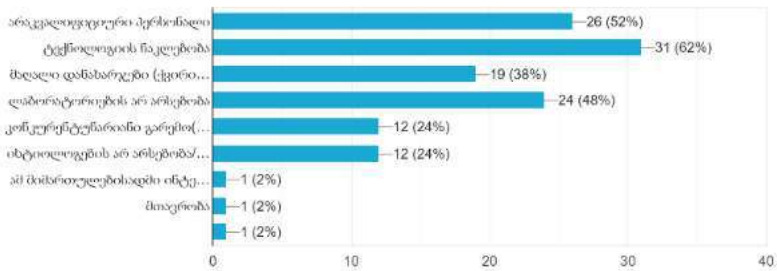
შეაფასეთ თქვენი ცოდნის დონე აკვაკულტურის შესახებ 5 ბალიანი სისტემით(1 - არ ვფლობ ინფორმაციას, 5 - სრულყოფილად ვფლობ ინფორმაციას)

50 responses

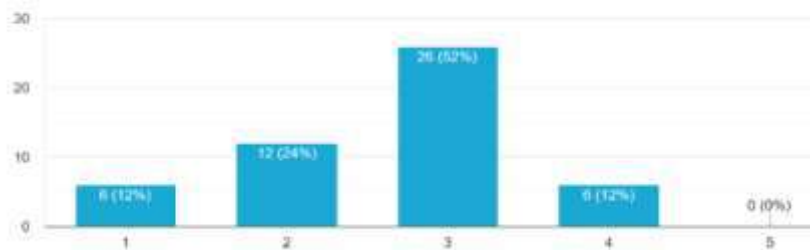
თქვენი აზრით რომელი ძირითადი ფაქტორები უშლის ხელს საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებას?

50 responses

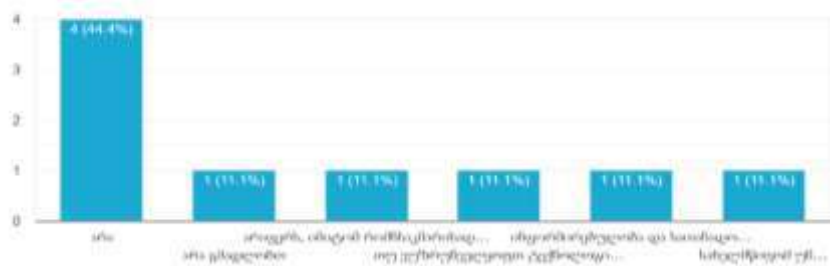
რამდენი ბაღით შეაფასებდით საქართველოში აკვაკულტურის განვითარებას (1 - არ არის განვითარებული, 5 - განვითარებულია)

50 responses

რაიმეს ზომ არ დაამატებდით?

9 responses

ბიბლიოგრაფია:

1. გუზმანიძე არჩილ, „საქართველოში აკვაკულტურის განვითარების პერსპექტივა“ (2023). მოდიებულია 4 მაისი, წყარო: https://www.asocireba.ge/files/Green_Sector_Aquaculture.pdf
2. დევაძე მანანა (თბილისი 2020), „საქართველოში წარმოებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ბაზარზე შესვლის ხელშემწყობი და შემაფერხებელი ფაქტორების ანალიზი და გაუმჯობესების პერსპექტივები“, მოდიებულია 12 მაისი, 2024 წელი; იხილეთ წყარო: <https://eap-csf.ge/wp-content/uploads/2021/03/GNP-project-report-ELKANA.pdf>
3. კობაიძე სალომე, მელიქიძე ვალერიან, (დეკემბერი, 2022) „ლურჯი ეკონომიკის კონცეფცია და საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ზონის მდგრადი განვითარება“, მოდიებულია 04/05/2024; <https://es.tsu.ge/index.php/es/article/view/128/50>
4. ზარანდია ცისკარა, „დანახარჯთა ანალიზის ასპექტები აკვაკულტურის მიმართულების მეურნეობებში“ (2022); მოდიებულია 04/05/2024; <https://www.sjunijournals.ge/index.php/EBM/article/view/304/265>
5. სანაძე გიორგი, „აკვაკულტურა საქართველოში“, (2022); მოდიებულია 04/05/2024; ინტერნეტწყარო; <https://www.researchgate.net/profile/Giorgi-Sanadze>
6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2023) მოდიებულია 04/05/2024; ინტერნეტწყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/759/akvakultura>
7. პარლამენტი, ს.(2020), კანონი „აკვაკულტურის შესახებ“. მოდიებულია 2024 წელს 4 მაისი, წყარო: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4901055?publication=4>
8. Business Media, „როგორ ვითარდება საქართველოში აკვაკულტურა“, (2023), მოდიებულია 4 მაისი, 2024 წელი, წყარო: <https://bm.ge/news/rogor-vitardeba-saqartveloshi-akvakultura/38765>
9. Europe for Georgia, (ივლისი, 2020) „თევზჭერა და აკვაკულტურა საქართველოში“ (სექტორის კვლევა) მოდიებულია 04/05/2020; <http://eugeorgia.info/ka/article/832/tevzchera-da-akvakultura-saqartveloshi-seqtoris-kvleva/>
10. FAO (2023) „The state of mediterranean and black sea fisheries“ მოდიებულია 04/05/2024 <https://shorturl.at/jmwIR>
11. Kobaidze Salome „Existing and Prospective Geographical Areas of Economic Development of the Black Sea Coastal Zone of Georgia in Terms of the Blue Economy“, (Tbilisi 2023), მოდიებულია 04/05/2024; <https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/d768d798-d7ba-4dbb-b96e-c81e33e37d4f/content>
12. Varshanidze Nestan and Popluga Diana (May, 2023) „BLUE ECONOMY; ANALYZING AQUACULTURE FARMS ON THE EXAMPLE OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF ADJARA, GEORGIA“ მოდიებულია 11 მაისი, 2024, ინტერნეტ წყარო:

[https://lbtufb.lbtu.lv/conference/economic science rural/2023/Latvia ESRD 57 2023-106-113.pdf](https://lbtufb.lbtu.lv/conference/economic%20science%20rural/2023/Latvia%20ESRD%2057%202023-106-113.pdf)

13. Food and agriculture organization of the united nations, „georgia globelfish market prifile”(2020), მოდიებულია 04/05/2024; იხილეთ წყარო;
<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/22b3d1dd-ef5d-453f-9315-850ce34c832d/content>

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტების დასაქმების პრობლემები შრომის ბაზარზე

ხატია ფუტკარაძე

ბსუ, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ეკონომიკა, მეოთხე კურსი

ელ. ფოსტა: putkaradzekhatia1@gmail.com

*სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნათელა წიკლაშვილი,
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი*

აბსტრაქტი

მოცემულ სამეცნიერო-საკონფერენციო ნაშრომში განხილულია შრომის ბაზარზე არსებული გამოწვევები, რომლებიც ხელს უშლის საგანმანათლებლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებს პროფესიით დასაქმებაში, ამავდროულად, შეფასებულია სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულთა მიერ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მიღებული ცოდნა და უნარები. ჩავატარე გამოკითხვა, რათა მეპოვა ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლის კურსდამთავრებულებსა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებს სამსახურის ძიების პროცესში. მოცემული კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა 106 რესპონდენტი.

ამ კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემები გამოვსახე ცხრილებისა და დიაგრამების სახით, რის საფუძველზეც გამოვლენილია იმ ფაქტორთა ჩამონათვალი, რომელიც ყველაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულთა კონკურენტუნარიანობაზე. კვლევის შედეგებთან ერთად თემაში მოცემულია უკვე არსებული ნაშრომების ანალიზი.

ყოველივე ამის საფუძველზე გამოვიტანე დასკვნები. მიღებული პასუხების სიღრმისეული ანალიზი აჩვენებს, რომ მათი უნარები და გამოცდილება, უმეტესწილად, შეუსაბამოა შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან, რის გამოც, გამოკითხულთა დიდი რაოდენობა დასაქმებულია სხვა პროფესიით. პრაქტიკული ცოდნა ერთ-ერთი ყველაზე პრობლემური და ხელის შემშლელი ფაქტორია კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტთა პროფესიით დასაქმებაში. ანალიზიდან მიღებული მონაცემების საფუძველზე შევიმუშავე რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: შრომის ბაზარი, სამუშაო ძალა, დასაქმება.

შესავალი

თემის აქტუალობა: უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტთა პროფესიით დასაქმება საქართველოში ყოველთვის აქტუალური თემა იყო და არის. სწორედ ისინი ქმნიან მომავალ სამუშაო ძალას. მათ პროდუქტულობაზეა დამოკიდებული შრომის ბაზრის სიძლიერე, რაც ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია. საგანმანათლებლო სფეროში, მიუხედავად მზარდი რეფორმებისა და ცვლილებებისა, დღემდე მოუგვარებელი რჩება პროფესიით დასაქმების პრობლემა. განსაკუთრებით დიდ ინტერესს იწვევს მოცემული თემა სტუდენტების მხრიდან, რამეთუ სტუდენტები და კურსდამთავრებულები კარიერის შექმნის საწყის ეტაპზე არიან და ეს გამოწვევები, რაც მათ შრომის ბაზარზე ხდება, ხელს უშლიან პროფესიული განვითარების პროცესში.

კვლევის მიზანი და ამოცანები: კვლევის აქტუალობიდან გამომდინარე, მიზნად დავისახე, ჩავლრმავებოდი იმ ფაქტორებს, რომლებიც რეალურად უბიძგებს კურსდამთავრებულებსა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებს სხვა პროფესიით დასაქმებისკენ. მიზნიდან გამომდინარე, ამოცანები შემდეგნაირია:

- შრომის ბაზრის მიმდინარე ტენდენციების გაგება;
- სტუდენტთა უნარების თვითშეფასების მაჩვენებლების დადგენა;
- პროფესიით დასაქმებისას არსებული პრობლემების იდენტიფიცირება;
- პრობლემის გადაჭრის გზების ძიება და რეკომენდაციების ჩამოყალიბება;

კვლევის მეთოდები: მოცემულ კვლევაში გამოყენებულია რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი. შერჩევის ნაწილში გამოყენებულია მიზნობრივი შერჩევის მეთოდი და წარმოდგენილია მიღებული მონაცემების თეორიული ანალიზი.

ძირითადი ნაწილი

შრომის ბაზარი და მისი თანამედროვე ტენდენციები

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი, დასაქმებაა, რამეთუ, იგი პირდაპირ ზემოქმედებას ახდენს ქვეყანაში შექმნილ ეკონომიკურ დოვლათზე. „ადამიანისეული კაპიტალი გამოხატავს, იმ ცოდნას, უნარებს და გამოცდილებას, რომელიც სამუშაო ძალას გააჩნია ეკონომიკაში.“ (Subramony, 2018) დასაქმებასა და შრომის ბაზარს შორის ფუნდამენტური კავშირია. სწორედ ეს კავშირი გვეხმარება, გავიგოთ, როგორ პოულობენ დასაქმების მსურველები სამუშაოს; როგორ მუშაობს ბიზნესი და როგორ ფუნქციონირებს ეკონომიკა. მიუხედავად იმისა, რომ შრომის ბაზრის არაერთი განმარტება

არსებობს, მათ ერთი საერთო პრინციპი აერთიანებს, შრომის ბაზარი მოიცავს შრომის მოთხოვნისა და მიწოდების სფეროს. ერთ-ერთი განმარტების თანახმად, ეს არის ერთგვარი სისტემა, საზოგადოებრივი ურთიერთობებისთვის, რომელიც ახდენს სამუშაო ძალის კვლავწარმოებას და მის განაწილებას/გამოყენებას. იმისთვის, რომ უკეთ გავიგოთ, თუ რას წარმოადგენს შრომის ბაზარი, საჭიროა, გავეცნოთ მის ელემენტებს. შრომის ბაზარი მოიცავს შემდეგ ელემენტებს: მიწოდება, მოთხოვნა, ხელფასი, წონასწორობა, უმუშევრობა, შრომის მობილურობა.

შრომის ბაზარი მუდმივად ვითარდება, დროთა განმავლობაში იცვლება მისი ტენდენციები, როგორც მაკრო, ისე მიკრო ეკონომიკური მოვლენების გამო. ეს მოვლენები წარმოშობს ახალ ტენდენციებს, რომლებიც შემდეგ ჯგუფებად შეგვიძლია, გავაერთიანოთ:

დისტანციური/ჰიბრიდული მოდელები - პირველი მოდელი გულისხმობს სამუშაოს შესრულებას სახლიდან გაუსვლელად მსოფლიოს ნებისმიერი წერტილიდან, ანუ დისტანციურ რეჟიმში. მეორე მოდელი კი შერეულია. ორივე მიდგომა გამოწვეულია COVID-19 პანდემიით, თუმცა ეს მოდელი შრომის ბაზრისთვის საკმაოდ მოქნილი და ეფექტური აღმოჩნდა, რამეთუ, ის დღემდე არ კარგავს აქტუალობას.

ავტომატიზაციისა და ხელოვნური ინტელექტის ზრდა - „2023 წელს გამოჩნდა ციფრული ინოვაციების კიდევ ერთი ტალღა, რომელიც მოიცავს გენერაციულ ხელოვნურ ინტელექტს“. (International Labour Organization, 2024) ყოველივე ეს მიუთითებს, რომ თანამედროვე ტექნოლოგიურ/ტექნიკური ინოვაციების დანერგვა შრომის ბაზარზე აქტიურად მიმდინარეობს და სავარაუდოდ, უფრო და უფრო გაიზრდება.

უნარებზე დაფუძნებული დაქირავება - საერთაშორისო მასშტაბით უმაღლესი განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მქონე ადამიანები ხშირ შემთხვევაში თანაბარ კონკურენციაში არიან ისეთ სამუშაო ძალასთან, რომელსაც შეიძლება არ გააჩნდეს მსგავსი დოკუმენტი, თუმცა ჰქონდეს გამოცდილება ან ამ სამუშაოსთვის შესაფერისი უნარები, რომელთა შორის განსაკუთრებულია კრიტიკული აზროვნება, თანამშრომლობა და ლიდერობა.

ფოკუსირება კეთილდღეობაზე - თანამედროვე ეტაპზე დასაქმების მსურველები სულ უფრო მეტად ითხოვენ პრიორიტეტულ თანამდებობებს, მოქნილ გრაფიკებს, განვითარებაზე ორიენტირებულ სამუშაო ადგილებს და ა.შ.

შრომის ბაზრის პოლარიზაცია - მისი არსი შემდეგნაირია: შესაძლებელია, რომ მზარდი ტექნოლოგიური პროგრესის გამო მოხდეს კადრების ჩანაცვლება თანამედროვე ტექნოლოგიური მიღწევებით, რაც გამოიწვევს რუტინული სამუ-

შაოების დროდადრო გაქრობას, ამ სფეროში დასაქმებული ადამიანები გადადიან უფრო დაბალანაზღაურებად სფეროებში ან რჩებიან სამსახურის გარეშე. „მას, ვინც კარიერას იწყებს დაბალკვალიფიციური სამსახურით, ურთულდება მაღალკვალიფიციურ სექტორში გადასვლა, სადაც, უკეთესი პირობები და შემოსავლებია“. (დიაკონიძე, 2020) ყოველივე ეს საქართველოში, ჯერჯერობით, არ არის მწვავე პრობლემა, „საქართველოში ძალიან სუსტად ვლინდება შრომის პოლარიზაცია. ხუთწლიანი დინამიკის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს, დავასკვნათ, რომ სიტუაცია ამ პერიოდში არ შეცვლილა“ (ვეშაპელი, 2023). იგი ძლიერ ქვეყნებში შეინიშნება, მაგ.; ამერიკასა და ევროკავშირის ქვეყნებში, რა თქმა უნდა, იმ ქვეყნებში, სადაც ტექნოლოგიური პროგრესი მაღალ დონეზე განვითარებული. თუმცა ეს არ გამოირიცხავს ამ პრობლემის საქართველოში გამწვავების შესაძლებლობას. ეს პრობლემა ეხებათ შრომის ბაზრის დაბალ რგოლზე დასაქმებულ პირებს ისეთ სფეროებში, როგორიცაა მომსახურების სფერო და ამ რგოლს, ძირითადად, სტუდენტები განეკუთვნებიან.

სტუდენტების დასაქმება საკმაოდ პრობლემური საკითხია. დღესდღეობით საზოგადოების ნაწილი მიიჩნევს, რომ დასაქმება სტუდენტებისთვის დროის ხარჯვა და ცოდნის მიღების პროცესის შეფერხებაა, თუმცა სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულებისთვის დასაქმება მეტად პრიორიტეტული და დადებითი ეფექტების მომტანია. სამუშაო გამოცდილებამ უნდა აღჭურვოს სტუდენტი ისეთი ღირებულებებითა და უნარებით, როგორიცაა: გუნდური მუშაობა, პრობლემის გადაჭრა, დროის მენეჯმენტი, მოლაპარაკება და სხვა. ზოგიერთს მიაჩნია რომ ეს უნარები ადამიანებს ან აქვთ ან - არა და მისი გამომუშავება შეუძლებელია, თუმცა თითოეული მათგანი, ისევე როგორც კომუნიკაცია, ლიდერობა და მოლაპარაკება, გამომუშავებადია. „საბედნიეროდ, მოლაპარაკება უნარია. უნარი კი ისაა, რისი სწავლაც შეიძლება“ (თრეისი, 2023). თითოეული ეს უნარი სტუდენტებს სჭირდებათ თავიანთ პროფესიულ საქმიანობაში წარმატების მისაღწევად. გარდა უნარების განვითარებისა, კურსდამთავრებულები და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტები შემოიფარგლებიან დიდი თეორიული მასალის ცოდნით და მათი პრაქტიკული კომპონენტი ხშირ შემთხვევაში ძალიან დაბალია. მსგავსი მიდგომა მათ დაეხმარებათ, სასწავლო პროცესში მიღებული ცოდნა გამოიყენონ პრაქტიკაში, რითაც უფრო უკეთ გაიგებენ მის არსსა და საჭიროებას. სტუდენტთა დასაქმების ზრდა არა მხოლოდ სტუდენტების, არამედ შრომის ბაზრის პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს, რამეთუ სტუდენტებსა და კურსდამთავრებულებს კომპანიებისთვის არაერთი დადებითი ეფექტის მოტანა შეუძლია, რომელიც დიდ ზეგავლენას ახდენს კომპანიის საქმიანობის შედეგებზე. კომპანიისთვის კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტების დასაქმების მამოტივირებელი ფაქტორებია:

- უახლესი უნარები და ცოდნა: კურსდამთავრებულები და სტუდენტები, როგორც წესი, ფლობენ უახლეს აკადემიურ ცოდნას და ისეთ ტექნიკურ უნარებს, რომლებიც შეესაბამება მათ სასწავლო სფეროს. ისინი სწრაფად ითვისებენ ახალ ტექნოლოგიებსა და მეთოდებს, რაც ეხმარება კომპანიებს კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებაში და სწრაფად განვითარებაში.
- მრავალფეროვანი გარემო: მათი მრავალფეროვანი იდეები და მიდგომები უფრო ახალისებს სამუშაო გარემოს, აძლიერებს დასაქმებულ პირთა შორის კომუნიკაციის ზრდას. მათი მრავალფეროვანი კულტურა და შეხედულებები კომპანიას სძენს ახალ ღირებულებებს, ასევე, ხშირ შემთხვევებში, იგი ამარტივებს გადაწყვეტილების მიღებისა და პრობლემის გადაჭრის პროცესს.
- ახალი შესაძლებლობები და ინოვაცია: სტუდენტებსა და კურსდამთავრებულებს აქვთ ახალ-ახალი იდეები და მასთან დაკავშირებული პერსპექტივები. აგრეთვე, მათ აქვთ განსხვავებული მსოფლმხედველობა სხვადასხვა ინდუსტრიის ტენდენციებზე, ტექნოლოგიებზე და მომხმარებელთა ქცევაზე, რაც ინოვაციურ-კრეატიულ იდეებს შთააგონებს მათ. ეს კი დადებითად აისახება კომპანიის საქმიანობაზე.
- ადაპტაცია და მოქნილობა: სტუდენტები და კურსდამთავრებულები უფრო ადაპტირებულნი და მეტად მოქნილები არიან სამუშაო პროცესში. მათ აქვთ შესაძლებლობა და უნარი, სწრაფად შეეგუონ ახალ სამუშაო გარემოს, ტექნოლოგიებსა და პასუხისმგებლობებს, რაც მსგავს სამუშაო ძალას კომპანიებისთვის მნიშვნელოვან აქტივებად აქცევს.
- ენთუზიაზმი და მოტივაცია: მათ ხშირად სურთ, საკუთარი თავისა და შესაძლებლობების დამტკიცება, რაც დადებითად აისახება მათ კარიერაზე. ამავედროულად, ისინი არიან რისკის მიმღებნი, რაც კომპანიას ახალ კავშირებსა და ახალ პროექტებში მონაწილეობის საშუალებას აძლევს.
- დამსაქმებლის რეპუტაცია: კომპანიები, რომლებიც აქტიურად ასაქმებენ სტუდენტებსა და კურსდამთავრებულებს, ხელს უწყობენ ცოდნის განვითარებასა და მათ მომავალ სამუშაო ძალაში ინვესტირებას, რის შემდეგაც კომპანიის რეპუტაცია და მის მიმართ ხალხის კეთილგანწყობა მაღლდება. იგი გვევლინება, როგორც სტუდენტების ნიჭის ერთგული და მხარდამჭერი. ამ შემთხვევას დამსაქმებლის ბრენდინგი ეწოდება.
- გრძელვადიანი ინვესტიცია: სტუდენტებსა და კურსდამთავრებულებში ინვესტირებას შეუძლია, გრძელვადიანი სარგებელი მოუტანოს კომპანიებს. მსგავსი ინვესტირება გულისხმობს დამსაქმებლის მხრიდან და-

საქმებული პირების პრაქტიკული, პროფესიული უნარების განვითარებას. მენტორობისა და კარიერული ზრდის შესაძლებლობების მიწოდებით დასაქმებულებს შეუძლიათ დასაქმებულის კვალიფიცირება და მათი პროფესიონალ კადრებად ჩამოყალიბება, რაც გარკვეული პერიოდის მერე, დადებით ეფექტს მოუტანს კომპანიას (ხარაიშვილი, 2023).

უმუშევრობა-დასაქმების მაჩვენებლების მიმოხილვა საქართველოში

უმუშევრობა მეტად პრობლემური საკითხია და იგი გლობალურ ხასიათს ატარებს. არაერთი ქვეყანა, უკვე საუკუნებია, ცდილობს მის აღმოფხვრას, თუმცა ეს ჯერ კიდევ ვერ მოახერხეს. განვიხილოთ საქართველოს სტატისტიკური მონაცემები. უმუშევრობის დონეს საქართველოში კლებადი ტენდენცია ახასიათებს, იგი 2023 წლისთვის 16,4 %-ს შეადგენს, რაც წინა წელთან შედარებით 0,9 %-ით არის შემცირებული. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში უმუშევრობა შემცირდა, შრომის ბაზარზე ჯერ კიდევ უამრავი პრობლემაა, ერთ-ერთი მათგანი კი სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულების დასაქმება. „საქართველოს შრომითი ბაზარი სტუდენტებისთვის საკმაოდ არაკომფორტული და პრობლემური რომ არის, ამ საკითხზე ახალგაზრდები წლებია, საუბრობენ. დრო გადის, პრობლემა კი პრობლემად რჩება.“ (სოლოღაშვილი, 2022). მიუხედავად იმისა, რომ ერთი შეხედვით, უნივერსიტეტი და შრომის ბაზარი ერთნაირ სტრუქტურაზეა ორიენტირებული, დასაქმების პრობლემა აქტუალურ პრობლემად რჩება. იმისთვის, რომ უკეთ დავინახოთ პრობლემა, უმუშევრობის დონე განვიხილოთ ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით (იხ. დანართი 1). სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია, გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ახალგაზრდებში უმუშევრობა ძალიან პრობლემური საკითხია, დამამთავრებელი კურსის სტუდენტები და კურსდამთავრებულები მიეკუთვნებიან მეორე ჯგუფს, რომელთა ასაკიც 20-24-ია, უმუშევრობის დონე 2022 წლის მონაცემებით, ამ ასაკობრივი ჯგუფისთვის 37,3 %-ია, რაც არცთუ ისე სახარბიელო რიცხვია. მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ უმაღლესი განათლების მიუხედავად, დასაქმების მაჩვენებელი კვლავ დაბალია. 2022 წლის მონაცემებით, კურსდამთავრებულთა მხოლოდ ნახევარი არის დასაქმებული (იხ. დანართი 2), რაც იმაზე მეტყველებს, რომ უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიერ შემუშავებულ სწავლების სტრუქტურასა და შრომის ბაზრის მოთხოვნებს შორის განსხვავებაა. თუმცა, თუ გადავხედავთ უკვე არსებულ კვლევებს (იხ. დანართი 3), სადაც ასახულია კურსდამთავრებულთა კმაყოფილება უნივერსიტეტის ინფრასტრუქტურის და სასწავლო პროცესის მიმართ. ეს შეფასებები კურსდამთავრებულებისთვის მერყეობს 3-დან 4 ქულამდე, ანუ დამაკმაყოფილებლიდან კარგ მდგომარეობამდე,

როგორც კვლევა აჩვენებს, კურსდამთავრებულთა შეფასება უმაღლესია პროფესორ-მასწავლებელთა სასწავლო პროგრამასთან შესაბამისობაზე. კვლევის მოცემულ კომპონენტში კურსდამთავრებულთა მხრიდან ყველაზე დაბალი შეფასება გაკეთდა სასწავლო პროგრამის პრაქტიკული ნაწილის პროფესიასთან შესაბამისობაზე. (ფოლადაშვილი, 2022) შედეგები, მართალია, არ არის უმაღლესი შეფასების და დამაკმაყოფილებელია, თუმცა უკვე გამოიკვეთა პრაქტიკული ნაწილის პროფესიასთან შესაბამისობის ნაკლებობა, რაც კონკურენტუნარიანი კადრის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია.

დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულთა კვლევის შედეგები:

მოცემული კვლევის ფარგლებში რაოდენობრივი კვლევის კითხვარი დავაგზავნე რესპონდენტებთან ანუ უსდ-ს კურსდამთავრებულებთან და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებთან საქართველოს სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებლებში, რამეთუ, სწორედ ესაა სეგმენტი, რომლისთვისაც პროფესიით დასაქმების პრობლემა აქტუალურია.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 106-მა რესპონდენტმა. დემოგრაფიული ბლოკის მიხედვით შედეგები შემდეგნაირად გადანაწილდა: რესპონდენტთა უმრავლესობა 65.1%-ით ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წარმომადგენელია (იხ. დანართი 4), მეორე ადგილს რაოდენობით იკავებს ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ა.შ. აქედან 57,5 % შეადგინა დამამთავრებელი კურსის სტუდენტებმა, გამოკითხულთა 28,3% - კურსდამთავრებულმა, ხოლო დანარჩენი ბაკალავრიატის სტუდენტები ჩვენს კვლევაში არ მონაწილეობდნენ.

გამოკითხულ რესპონდენტთა 78 % დასაქმებულია, ხოლო დანარჩენი 22% - უმუშევარი, ასეთი მასშტაბის გამოკითხვაში 22% საკმაოდ მაღალი რიცხვია. ხოლო, რაც შეეხება მიმართულებებს, იგი შემდეგნაირად განაწილდა: რესპონდენტთა 57,7 % დასაქმებულია სხვა პროფესიით, 5,6 % დასაქმებულია მომიჯნავე პროფესიით და მხოლოდ 36,6%-ია დასაქმებული საკუთარი პროფესიით, რაც წინა მაჩვენებელზე უფრო ცუდ შედეგს იძლევა. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში დასაქმების მაჩვენებლები იზრდება, ახალგაზრდა სამუშაო ძალის დასაქმების პრობლემები უკეთესობისკენ არ იცვლება. პრობლემის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ უმაღლესი განათლების მქონე სტუდენტები და კურსდამთავრებულები ვერ ახერხებენ პროფესიით დასაქმებას, რაც განათლებაზე მოთხოვნას ამცირებს.

იმისთვის, რომ პრობლემა უკეთ დაგვეჩვენა, პროფესიით და სხვა პროფესიით დასაქმებულ ადამიანებს ვთხოვეთ შეეფასებინათ 1-დან 5-მდე ქულით ის უნარები და ცოდნა, რაც მათ უმაღლეს სასწავლებელში მიიღეს. სადაც 1 ნიშნავდა ძალიან ცუდს და 5 - ძალიან კარგს (იხ. დანართი 5). ერთი შეხედვითაც ნათლად ჩანს, რომ იმ რესპონდენტების შეფასება, რომლებიც დასაქმებული არიან პროფესიით შედარებით დადებითია. ხოლო მეორე ნახაზზე წარმოდგენილია იმ რესპონდენტების პასუხები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან სხვა პროფესიით. მათი შეფასება შედარებით დაბალია, თუმცა დამაკმაყოფილებელი. ორივე გრაფიკში უმაღლესი, 5-ქულიანი შეფასებებით წარმოდგენილია შემდეგი კომპონენტები: კომუნიკაცია, დამოუკიდებლად მუშაობის უნარი და თეორიული ცოდნა, რაც გულისხმობს, რომ უსდ-ებისგან სტუდენტებისთვის მიწოდებული ეს უნარები და ცოდნა საკმაოდ ეფექტური აღმოჩნდა. თუმცა, მსგავსი შეფასება არ გაკეთებულა პრაქტიკულ ცოდნასთან მიმართებით. ორივე გამოკითხვაში რესპონდენტების მხრიდან ყველაზე დაბალი შეფასება სწორედ ამ ფაქტორზე ფიქსირდება, იმ რესპონდენტთა პასუხები, რომლებიც პროფესიით არ არიან დასაქმებულნი, ძალიან დაბალია, პასუხებში პრაქტიკულ კომპონენტს უმეტესი ნაწილი 2 ქულით აფასებს, აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ დასაქმების პრობლემის ერთ-ერთი გამომწვევი მიზეზი რესპონდენტთა მიერ საუნივერსიტეტო სივრცეში მიღებული პრაქტიკული ცოდნის ნაკლებობაა. ასევე, კვლევები ნათლად აჩვენებს, რომ ისეთი უნარები, რომლებიც დამსაქმებლებისთვის მეტად მნიშვნელოვანია, როგორიცაა: ლიდერობა, კრიტიკული და ანალიტიკური აზროვნების უნარები, საშუალო ქულით იქნა შეფასებული, რაც დამაკმაყოფილებელია, თუმცა უმჯობესია, ამ უნარების უფრო განვითარება, რაც ამ სეგმენტის კონკურენტუნარიანობას გაზრდის შრომის ბაზარზე.

კვლევის ფარგლებში, რესპონდენტებს უნდა დაესახელებინათ ის პროცესები, რომლებიც გაიარეს სამუშაოს ძიების პროცესში. გამოკითხულთა უმრავლესობამ დასაქმებამდე გაიარა გასაუბრება HR-თან, რის შემდეგაც ისინი საცდელი პერიოდით აიყვანეს სტაჟრებაზე. მოცემული კომპონენტი ცხადყოფს, რომ ხშირ შემთხვევაში დასაქმებას სჭირდება სწავლება/გადამზადების პროცესის გავლა. ამავე თემას ეხმიანება შემდეგი საკითხი, სადაც რესპონდენტები ასახელებენ იმ ფაქტორებს, რომლებმაც ყველაზე მეტად შეუშალეს ხელი დასაქმებაში (იხ. დანართი 6). რესპონდენტთა უმეტესი ნაწილი - 58% მთავარ პრობლემად პრაქტიკის ნაკლებობას ასახელებს. 23%-ისთვის პროფესიით დასაქმების ხელისშემშლელი ფაქტორი ვაკანსიების არარსებობაა. ეს ფაქტორები მოითხოვს უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებისა და შრომის ბაზარზე წარმოდგენილი დამსაქმებლების კავშირების გაღრმავებას, რაც აისახება სტუდენტთა დასაქმების დონესა

და კვალიფიკაციაზე. კვლევის ბოლო ეტაპზე რესპონდენტებს ტექსტური შეტყობინების სახით უნდა დაეფიქსირებინათ მათი მოსაზრება, თუ რის ცვლილებას ისურვებდნენ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში. გამოკითხულ რესპონდენტთა მიერ ყველაზე ხშირად დასახელებულია შემდეგი ფაქტორები:

- პრაქტიკული კომპონენტის ზრდა - არსებული სტაჟირების პროგრამები ხანმოკლეა, რაც ხელს უშლის, როგორც პრაქტიკული ცოდნის გაღრმავებას, ისე - პროფესიული უნარების დაუფლებას.
- იმიტირებული პროცესების ზრდა - სტუდენტები, ძირითადად, იღებენ თეორიულ ცოდნას. ისინი ორიენტირებულები არიან ლიტერატურულ მიმოხილვებზე და ნაკლები დრო რჩებათ ამ მიღებული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენებისთვის.
- დასაქმების ხელშეწყობა - მიუხედავად არსებული დასაქმების პროგრამებისა, კვლავ არის სტუდენტთა და კურსდამთავრებულთა ნაწილი, რომელთა პროფესიით დასაქმება ვერ ხერხდება, ამიტომ სასურველია, მეტი ხელშეკრულებები კომპანიებთან ამ მიმართულებით.

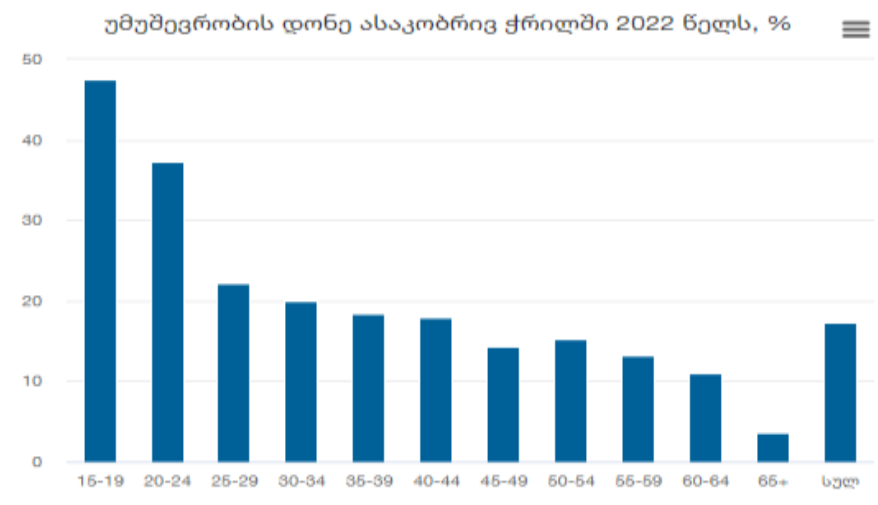
დასკვნა

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების კურსდამთავრებულთა და დამამთავრებელი კურსის სტუდენტთა დასაქმების პრობლემა ყოველთვის აქტუალური თემაა, რამეთუ, სწორედ ეს სეგმენტი ქმნის ახალ სამუშაო ძალას და შემდგომში მათი ზეგავლენა აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე. შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ კავშირი მართლაც არსებობს შრომის ბაზრის მოთხოვნებსა და უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სტრატეგიული განვითარების გეგმას შორის. რამეთუ, უნივერსიტეტში მიღებული განათლება, უნდა შეესაბამებოდეს თანამედროვე შრომის ბაზრის სტანდარტებს და იყოს დასაქმებაზე ორიენტირებული. კვლევის საფუძველზე შეგვიძლია, გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ სტუდენტებისა და კურსდამთავრებულებისთვის პროფესიით დასაქმების დაბალი მაჩვენებლების გამომწვევი ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი არის პრაქტიკული კომპონენტის ნაკლებობა. პრაქტიკული ცოდნა და უნარები დიდ ზეგავლენას ახდენს მაღალკვალიფიციური და კონკურენტუნარიანი სამუშაო ძალის ჩამოყალიბებაზე, ამიტომ სასურველია, პრაქტიკული კომპონენტების გახანგრძლივება. პროფესიით დასაქმებისთვის ცოდნასთან ერთად მრავალი უნარია საჭირო, რომელთა სრულფასოვნად მიღებაც ხანმოკლე სტაჟირების პროცესში ფიზიკურად შეუძლებელია. სასურველია, უნივერსიტეტების მხრიდან მეტი დამსაქმებლებლების მოძიება, რაც კურსდამთავრებულ-

ბისთვის და სტუდენტებისთვის პრაქტიკული გამოცდილების მიღების საშუალებას იძლევა.

დასაქმებისა და პრაქტიკული უნარების ზრდა არამხოლოდ უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების, არამედ, კომპანიებისა და კორპორაციების ინტერესიც უნდა იყოს, რამეთუ, ისინი შეძლებენ კონკრეტული პერიოდის განმავლობაში ინვესტიცია ჩადონ სტუდენტებში და გარკვეული პერიოდის შემდეგ მიიღონ კადრი, რომელიც შეესაბამება მათ მოთხოვნებს და აქვს ყველა ის უნარი განვითარებული, რომელიც ამ კომპანიის საქმიანობის განხორციელებას სჭირდება. ასეთი კადრები მაღალ კონკურენტუნარიანობით გამოირჩევიან და პოზიტიურ ზეგავლენას ახდენენ კომპანიის სამომავლო საქმიანობებზე. ხოლო ამ ყოველივეს განხორციელება მოითხოვს უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებსა და დამსაქმებლებს შორის კავშირების გაღრმავებას.

დანართი 1

წყარო : (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური)

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>

დანართი 2

დასაქმების დონე განათლების მიღწეული დონის მიხედვით (%)				20-34 წლის ახალკურსდამთავრებულთა დასაქმების დონე (%)			
	2020	2021	2022		2020	2021	2022
დაწყებითი ან საშუალო	15.2	13.5	15.9	სულ	49.4	49.1	48.2
სრული ზოგადი	36.0	34.6	37.9	ქალი	48.3	48.2	44.7
პროფესიული	41.8	41.9	45.3	კაცი	50.7	50.1	52.4
უმაღლესი	57.5	57.6	58.3				
სულ	41.1	40.4	42.9				

წყარო სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>

დანართი 3

	რაოდენობა	მინიმუმი	მაქსიმუმი	საშ. სიდიდე
სასწ. პროგრამის შესაბამისობა პროფესიასთან	468	1.0	5.0	3.723
ლიტერატურის და მასალების შესაბამისობა პროფესიასთან	468	1.0	5.0	3.616
პრაქტიკული ნაწილის შესაბამისობა პროფესიასთან	468	1.0	5.0	3.290
თეორიული და პრაქტიკული კომპონენტების გადანაწილება პროგრამაში	468	1.0	5.0	3.370
პროფესორ-მასწავლებელთა კვალიფიკაციის შესაბამისობა სასწავლო პროგრამასთან	468	1.0	5.0	3.931
პროფესორ-მასწავლებელთა მხრიდან სწავლების თანამედროვე მეთოდების გამოყენება	468	1.0	5.0	3.543
ელექტრონულ მასალაზე ხელმისაწვდომობა	468	1.0	5.0	3.758
გაცვლითი პროგრამების ხელმისაწვდომობა/ინტენსივობა	468	1.0	5.0	3.700
მოწვეული მასწავლებლის/დარგის ექსპერტის ჩართულობა სალექციო პროცესში	468	1.0	5.0	3.468
ბიბლიოთეკა	468	1.0	5.0	3.865
მატერიალურ- ტექნიკური ბაზის შესაბამისობა დარგის მოთხოვნებთან	468	1.0	5.0	3.600

წყარო: თ. ფოლადაშვილი - კურსდამთავრებულთა კმაყოფილება უნივერსიტეტში არსებული სასწავლო პროცესისა და ინფრასტრუქტურის მიმართ;
https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_16368_1.pdf

დანართი 4

1. მოუთხოვეთ უმაღლესი სასაჩაველებელი, რომელშიც სწავლობთ

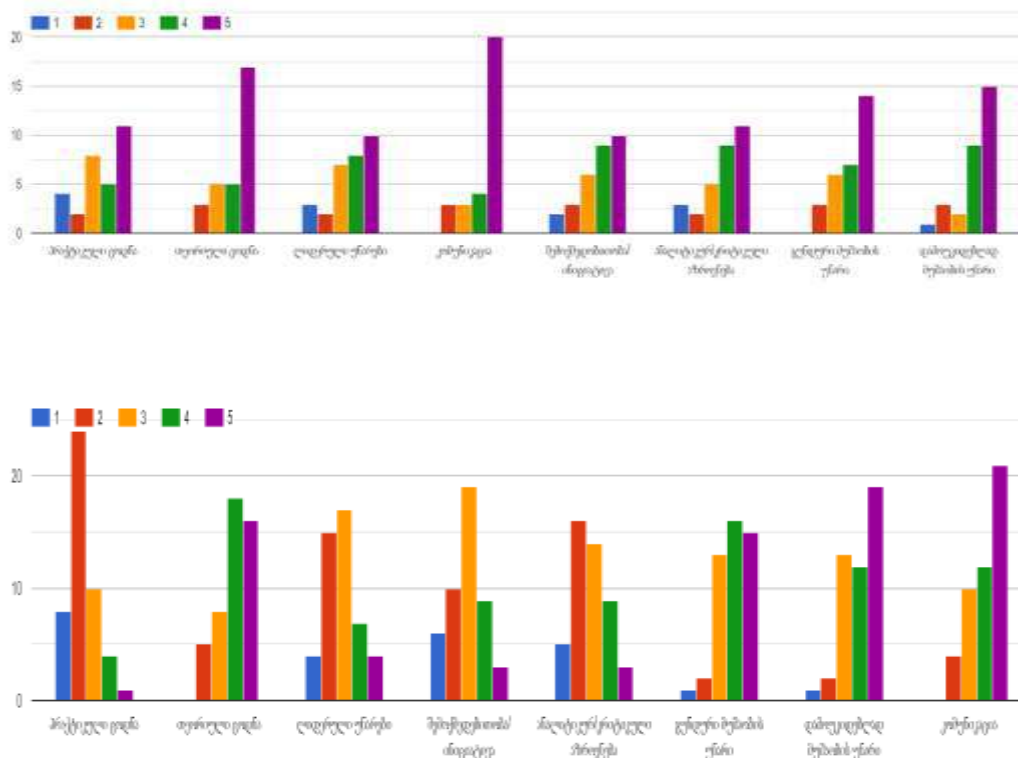
106 პასუხი

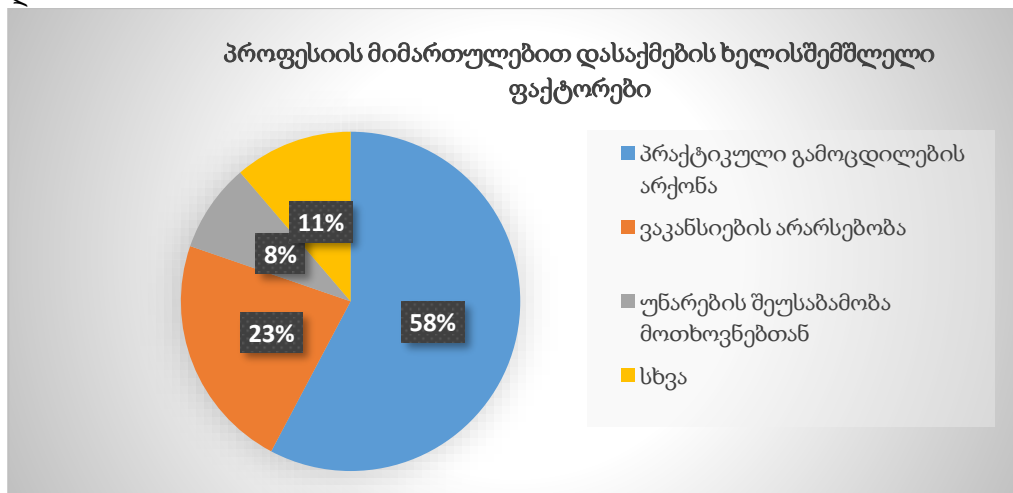

წყარო: ავტორის კვლევის შედეგები

დანართი 5

6. შეფასეთ პროფესიული უარჩევნები რომლებიც მიიღეთ უმაღლეს სასწავლებელში 1-დან 5 ტულამდე სადაც 1 ნიშნავს ძალიან ცუდს და 5 ძალიან კარგს.

ბიბლიოგრაფია:

1. დიაკონიძე ა., (2020). შრომის ბაზრის პოლარიზაცია და მისი სპეციფიკა საქართველოში.
2. ვეშაპელი გ., (2023). შრომის პოლარიზაცია და მისი სპეციფიკა საქართველოში. თბილისი.
3. თრეისი, ბ. (2023). მოლაპარაკება. შპს „კოლორი“.
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (თ. გ.). დასაქმება და უმუშევრობა. მოპოვებული <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa-დან>.
5. სოლოლაშვილი ნ., (2022). სტუდენტების დასაქმების პრობლემა და საკანონმდებლო ცვლილებების აუცილებლობა. გაზეთი "თბილისის უნივერსიტეტი". მოპოვებული <https://tsu.media/studentebis-dasaqmeba/-დან>.
6. ფოლადაშვილი თ., (2022). უმაღლესი განათლების კურსდამთავრებულთა კონკურენტუნარიანობა შრომის ბაზარზე და მისი ამაღლების გზები. ბათუმი. მოპოვებული https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_16368_1.pdf-დან.
7. ხარაიშვილი, მ. (2023). დასაქმების პოლიტიკის მოთხოვნებთან უმაღლესი განათლების სწავლის შედეგების შესაბამისობის მიღწევის გზები საქართველოში. თბილისი.
8. International Labour Organization. (2024). World Employment and Social Outlook. Retrieved from <https://www.ilo.org/publications/flagship-reports/world-employment-and-social-outlook-trends-2024>
9. Subramony, M. J. (2018). Leadership development practice bundles and organizational performance: The mediating role of human capital and social capital. *Journal of Business*.

მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამები მაღალმთიან რეგიონებში

ალინა ბერიძე

ბსუ, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი,
ეკონომიკის მაგისტრატურის მეორე კურსი; ელ.ფოსტა: Alina.a2916@gmail.com;
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნათელა წიკლაშვილი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი.

აბსტრაქტი

წარმოდგენილი საკონფერენციო ნაშრომი შეისწავლის მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამებს მაღალმთიან რეგიონებში.

კვლევა წარმართა ტექსტური წყაროების ანალიზის გამოყენებით, ტექსტურ წყაროებად გამოყენებულია ონლაინ-პლატფორმებზე მოძიებული სამეცნიერო სტატიები, წიგნები, მოხსენებები და კვლევები, რომლებიც იძლევიან შესაძლებლობას სიღრმისეულად გამოიკვეთოს მეწარმეობის როლი და განხორციელებული პროგრამები მაღალმთიანი რეგიონების სოციალური კეთილდღეობის მიზნით.

ნაშრომში განხილულია საქართველოში მეწარმეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამები: 1. *მთის განვითარების ცენტრი (MDC); 2. *მაღალმთიანი ტურიზმის განვითარების პროგრამა; 3. *ორგანული მეურნეობის ინიციატივები სვანეთში; 4. *ხელოსნობის განვითარების პროგრამები თუშეთში; 5. სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამა; 6. თხილის წარმოების ხელშეწყობის პროგრამა; 7. შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტი; 8. ახალგაზრდა მეწარმეობის პროგრამა.

ზემოთ აღნიშნული მასალის შესწავლის და ანალიზის საფუძველზე გამოთქმული მაქვს მოსაზრებები/რეკომენდაციები. ნაშრომში ხაზგასმულია როგორც, ქართული, ამავდროულად, უცხოეთის პრაქტიკა, მეწარმეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამებთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: მეწარმეობა, სოფლის მეურნეობა, მაღალმთიანის პროგრამები.

Abstract

The presented conference paper will study entrepreneurship promotion programs in highland regions.

The research was conducted using the analysis of textual sources, scientific articles, books, reports and studies found on online platforms are used as textual sources, which provide an opportunity to in-depth outline the role of entrepreneurship and implemented programs for social well-being of highland regions.

State programs of entrepreneurship development in Georgia are discussed in the paper: 1. *Mountain Development Center (MDC); 2. *High mountain tourism development program; 3. *Organic farming initiatives in Svaneti; 4. *Handicraft development programs in Tusheti; 5. Agricultural machinery co-financing program; 6. Nut production promotion program; 7. Preferential agrocredit project; 8. Young entrepreneurship program.

Based on the study and analysis of the material mentioned above, I have expressed my opinions/recommendations. The work emphasizes both Georgian and foreign practice, in connection with state programs for the development of entrepreneurship.

Key words: entrepreneurship, agriculture, highland programs.

შესავალი

სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტთა სამართლებრივ ფორმებს ისევე, როგორც მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში, საქართველოშიც კანონმდებლობით რეგულირდება და მას „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი არეგულირებს. აღნიშნული კანონის თანახმად: „სამეწარმეო საქმიანობად მიიჩნევა მართლზომიერი და არაერთჯერადი საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება მოგების მიღების მიზნით, დამოუკიდებლად და ორგანიზებულად“ (კანონი მეწარმეთა შესახებ, 2021).

საქართველოს მაღალმთიან რეგიონებში მეწარმეობის ხელშეწყობას შეუძლია, გადამწყვეტი როლი ითამაშოს ეკონომიკური ზრდისა და მდგრადი განვითარების საქმეში. ლიტერატურაში მეწარმეობა განიხილება, როგორც ინდივიდის მატერიალურად მიმართული საქმიანობა, რომელიც რისკის პირობებში ცდილობს საზოგადოების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. ბიზნესის წარმატებულად ან წარუმატებლად განხორციელების შემთხვევაში მეწარმე თავის თავზე იღებს ყველანაირ ფინანსურ ზარალს.

ასე რომ, მეწარმეობა არის:

- პროცესი, რომელიც მიისწრაფვის განვითარებისკენ;

- პროცესი, რომელიც გულისხმობს მეწარმის, როგორც ეკონომიკურ, ისე სოციალურ პასუხისმგებლობას;
- პროცესი, რომლისგანაც ველოდებით ფინანსურ შემოსავალს.

მაღალმთიანი რეგიონების განვითარება წარმოადგენს ქვეყნის რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ნაწილს და მიმართულია საქართველოს მთელი ტერიტორიის თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფისკენ და მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ პირთა სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრისკენ.

პოლიტიკის მიზნებია:

- მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ პირთა კეთილდღეობისა და ცხოვრების დონის ამაღლება;
- მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ პირთა სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება;
- მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ პირთა დასაქმების ხელშეწყობა;
- მაღალმთიანი რეგიონებში შეღავათების განსაზღვრით სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის სტიმულირება.

საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის განსახორციელებლად შეიმუშავებს წინადადებებს, სტრატეგიულ დოკუმენტებს, პროგრამებს, ასევე უწევს კოორდინაციასა და მონიტორინგს მათი ეფექტიანი განხორციელების მიზნით.

სხვადასხვა ქვეყანაში შემუშავებულია მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების განსხვავებული სტრატეგიები, თუმცა მათ შორის საერთოა შემდეგი ძირითადი მიზნები:

მდგრადი სოფლის მეურნეობა (აგრომეტყვეობა; წყლის მენეჯმენტი; ეკოტურიზმი და კულტურული მემკვიდრეობა; ინფრასტრუქტურის განვითარება; განათლება და შესაძლებლობების განვითარება; ჯანმრთელობა და სოციალური მომსახურება; გარემოს დაცვა; ეკონომიკური დივერსიფიკაცია კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაცია.

ეს სტრატეგიები შეიძლება, მორგებული იყოს სხვადასხვა მაღალმთიანი რეგიონის სპეციფიკურ საჭიროებებსა და პირობებზე, რაც ხელს შეუწყობს მდგრად განვითარებას, და სარგებელს მოუტანს როგორც გარემოს, ისე ადგილობრივ თემებს.

მაგალითისთვის შეიძლება დავასახელოთ:

1. ანდების მთიანეთი (სამხრეთ ამერიკა):

კარტოფილის პარკი პერუში: საზოგადოების მიერ მართული კონსერვაციის ზონა, რომელიც აერთიანებს ტრადიციულ სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკას თანამედროვე კონსერვაციის ტექნიკასთან, რათა შეინარჩუნოს ადგილობრივი კარტოფილის ჯიშები და ადგილობრივი ბიომრავალფეროვნება. ამჟამად კარტოფილის პარკში 1367 მოსავლის ჯიშია რეგისტრირებული (Kovalev a...2024).

2. ჰიმალაის რეგიონი (აზია):

ეკოტურიზმი ბუტანში: მოდელი, სადაც ტურიზმი არის კონტროლირებადი და მაღალი დონის, რაც უზრუნველყოფს მინიმალურ გარემოზე ზემოქმედებას და მაქსიმალურ სარგებელს ადგილობრივი მოსახლეობისთვის.

3. ეთიოპიის მთიანეთი (აფრიკა):

მიწის მდგრადი მენეჯმენტის პროგრამები: ინიციატივები, რომლებიც ფოკუსირებულია ტერასაზე, ტყის აღდგენაზე და გაუმჯობესებულ სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკაზე ნიადაგის ეროზიის წინააღმდეგ საბრძოლველად და სასურსათო უსაფრთხოების გაძლიერების მიზნით.

4. მდგრადი ტურიზმი ზერმატში (შვეიცარია):

მწვანე ტურიზმის ინიციატივა - ზერმატი, ხელს უწყობს მწვანე ტურიზმს თავისი უმანქანო პოლიტიკით, ფართო საზოგადოებრივი ტრანსპორტის ქსელით და ნახშირბადის ნაკვალევის შემცირების ინიციატივებით.

5. ჰიდროენერგია (შვეიცარიის ალპებში):

Grande Dixence Dam: მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი გრავიტაციული კაშხალი, ის არის განახლებადი ენერგიის ძირითადი წყარო, რომელიც უზრუნველყოფს ენერგიას და ასევე, არის ტურისტული მიმზიდველობა.

ეკონომიკის განვითარებისა და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაში განსაკუთრებული წვლილი სამეწარმეო სექტორს, კერძოდ, მცირე და საშუალო საწარმოებს მიუძღვით. მცირე და საშუალო მეწარმეობის ძლიერი და კარგად განვითარებული სექტორი ხელს უწყობს ქვეყნის კეთილდღეობის დონის ზრდას, ასევე, ხელს უწყობს ექსპორტის ზრდას, ინოვაციების და თანამედროვე სამეწარმეო კულტურის შექმნას.

ბოლო პერიოდში საქართველოში ბიზნესგარემო მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა. საქართველომ საწარმოთა მხარდასაჭერად განახორციელა მიზნობრივი ღონისძიებები; შეიქმნა საქართველოს ინოვაციებისა და მეწარმეობის განვითარების, ტექნოლოგიების სააგენტოები.

ქვეყნის მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებას განსაკუთრებით შეუწყო ხელი „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ მიღებულმა კანონმა, რომელიც მაღალმთიანი სტატუსის მიმღებ ობიექტებს აძლევს ბევრ შეღავათს. მათ შორისაა საგადასახადო შეღავათები, რომლის დროსაც თავისუფლდებიან:

მოგებით გადასახადის დაბეგვრისგან; საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრისგან; ქონების გადასახადისგან.

სახელმწიფო პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“

სახელმწიფო პროგრამას - „აწარმოე საქართველოში“ - ახორციელებს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სსიპ-ები-მეწარმეობის განვითარების სააგენტო, სახელმწიფო ქონების ეროვნული სააგენტო, საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო და საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სსიპ- სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტოები.

პროგრამის ფარგლებში განიხილება ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობა, გარდა იმ პირველადი სოფლის მეურნეობის წარმოება და მის წარმოებასთან დაკავშირებული მომსახურება. პროგრამის მიზანია, მიკრო და მცირე ბიზნესის განვითარება, ახალი საწარმოების შექმნა, არსებულის გაფართოება, თანამედროვე სამეწარმეო კულტურის დამკვიდრება, საექსპორტო პოტენციალის ზრდა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა.

პროგრამა - „აწარმოე საქართველოში“ - პირველად 2014 წლის ივნისის თვეში დაიწყო ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ.

პროგრამა პასუხისმგებელია: ა) ბიზნესის მხარდაჭერაზე; ბ) საქართველოს სხვადასხვა ეკონომიკურ სექტორში ინვესტიციების მოზიდვაზე; გ) ექსპორტის ხელშეწყობაზე.

პროგრამის - „აწარმოე საქართველოში“ - მიზანი

აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ „აწარმოე საქართველოს“ პროგრამით წამოწყებული ბიზნესი რეგიონებში განსაკუთრებული შედეგებით სარგებლობს. პროგრამის წარმატებიდან გამომდინარე, მთავრობის დადგენილებაში 2014 წლის 1 აგვისტოს მოხდა ცვლილება, რომელიც ეხებოდა ბენეფიციართა რაოდენობის გაზრდის მიზნით სესხის მოცულობის ზედა ზღვრის მოხსნას, რომელიც 2 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენდა.

პროგრამაში მონაწილე მეწარმე სუბიექტებს შეუძლიათ, გრანტი მიიღონ, როგორც მათთვის მანამდე დაფინანსებული საქმიანობის გაფართოების მიზნით, ასევე ახალი ბიზნესის დაწყების შემთხვევაშიც.

„აწარმოე საქართველოს“ პროექტის ფარგლებში 2022 წლის მონაცემებით, ჯამურად 1156 სესხი დამტკიცდა, რომელთა მოცულობაც 1.5 მილიარდ ლარს გაუტოლდა, ჯამურ ინვესტიციას რაც შეეხება, მან 2.4 მილიარდი ლარი შეადგინა. დღემდე არსებულ ხელშეკრულებებზე ჯამურად 220.8 მლნ ლარამდეა გადარიცხული, აქედან მხოლოდ 2022 წლის განმავლობაში გადარიცხულია 75.4 მილიონ ლარზე მეტი.

მაღალმთიან რეგიონებში მიმდინარეობს ბევრი პროგრამა, რომლებიც მოსახლეობის კეთილდღეობისა და მათი სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნისთვის მიისწრაფვის.

საქართველოში მეწარმეობის განვითარების სახელმწიფო პროგრამებიდან აღსანიშნავია:

1. *მთის განვითარების ცენტრი (MDC):*

- ინიციატივა, რომელიც შეიძლება განვითარდეს, რათა ფოკუსირება მოახდინოს მაღალმთიანი ტერიტორიების მდგრად განვითარებაზე მეწარმეობის გზით, მთის თემებისთვის მიზანმიმართული მხარდაჭერით.

2. *მაღალმთიანი ტურიზმის განვითარების პროგრამა:*

- კონკრეტული ინიციატივა, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს მაღალმთიან რეგიონებში ტურისტული ინფრასტრუქტურისა და სერვისების განვითარების მიზნით, გრანტების შეთავაზება და ტურიზმთან დაკავშირებული ბიზნესის ტრენინგი.

3. *ორგანული მეურნეობის ინიციატივები სვანეთში:*

- სვანეთის მსგავს რეგიონებში ბიომეურნეობის პრაქტიკის მხარდამჭერი პროგრამები, მდგრადი სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობა და ახალი ბაზრის შესაძლებლობების შექმნა ადგილობრივი ფერმერებისთვის.

4. *ხელოსნობის განვითარების პროგრამები თუშეთში:*

- ინიციატივები ორიენტირებული იყო თუშეთში ტრადიციული ხელოსნობის შენარჩუნებასა და პოპულარიზაციაზე, ხელოსნებისთვის ტრენინგებით, რესურსებითა და ბაზრის ხელმისაწვდომობით.

5. **სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამა**

პროგრამის ფარგლებში მაღალმთიან დასახლებებში მცირე სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე, რომელიც გამოიყენება სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებისთვის ხდება თანადაფინანსება ტექნიკის შესაძენად.

ერთ ბენეფიციარზე სააგენტოს თანადაფინანსების ჯამური მოცულობა შეადგენს სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ღირებულების არაუმეტეს 70%-ს. ამ პროგრამის მიზანია, მაღალმთიან დასახლებებში სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა. პროგრამას ახორციელებს სოფლის განვითარების სააგენტო.

6. **თხილის წარმოების ხელშეწყობის პროგრამა**

თხილის წარმოების ხელშეწყობის პროგრამა ითვალისწინებს თხილის ბალების მესაკუთრეების წახალისებას თხილის მოვლა-მოყვანისთვის საჭირო საქონლის ღირებულების სუბსიდირებით. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო უწევს პროგრამას განხორციელების კოორდინაციას.

7. შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტი

ეს პროექტი შესაძლებლობას აძლევს მათ, ვისაც სურთ სოფლად საქმიანობის დაწყება, თუმცა სჭირდებათ დამატებითი თანხები ამ საქმიანობისთვის. სახელმწიფო როგორც ფიზიკურ, ისე იურიდიულ პირებს სესხის პროცენტის თანადაფინანსების გზით სთავაზობს იაფ ფინანსურ რესურსებზე წვდომას.

8. ახალგაზრდა მეწარმე-პროგრამა განკუთვნილია ახალგაზრდებისთვის, რომლებიც ცხოვრობენ სოფლად და სურთ, განახორციელონ ბიზნესი მათივე ქვეყანაში. პროგრამა დანიის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს DANIMA დაფინანსებითაა (სოფლის მეურნეობის სააგენტო).

დასკვნები და რეკომენდაციები

მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში ბევრი რამ არის გაკეთებული მაღალმთიან რეგიონებში მეწარმეობის განვითარებისთვის, მიღებული შედეგი მაინც არ არის დამაკმაყოფილებელი. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი რეკომენდაციების შესრულება:

- ბიზნეს ინკუბატორების დაარსება მაღალმთიან რაიონებში სტარტაპების მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად.
- კონკურსები ადგილობრივი მეწარმეების ინოვაციური ბიზნესიდეების წახალისების მიზნით.
- ფინანსებზე წვდომის გამარტივება: მიკროსაფინანსო პროგრამები, მიკროსაფინანსო სერვისების შემუშავება მაღალმთიან რეგიონებში მეწარმეებისთვის მცირე სესხების გაცემის მიზნით, რაც დაეხმარება მათ ბიზნესის წამოწყებას ან გაფართოებაში. საგრანტო სქემების განხორციელება სპეციალურად მაღალმთიანი მეწარმეებისთვის, ფოკუსირებული ისეთ სექტორებზე, როგორიცაა ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა და ხელოსნობა.
- განათლება და მომზადება: სემინარები და ტრენინგები ბიზნესის დაგეგმვის, ფინანსური მენეჯმენტის, მარკეტინგისა და ციფრული უნარების შესახებ. პროფესიული მომზადების ცენტრების დაარსება.
- ციფრული და ელექტრონული კომერციის მხარდაჭერა: ციფრული წიგნიერების ინიციატივები: პროგრამები ციფრული წიგნიერების გასაუმჯობესებლად მაღალმთიან მოსახლეობაში, რაც მათ საშუალებას მისცემს, გამოიყენონ ტექნოლოგია ბიზნესის განვითარებისთვის.

- მენტორობა და ქსელები: მენტორობის პროგრამების შემუშავება, რაც გულისხმობს დამწყები მეწარმეების გამოცდილ ბიზნესლიდერებთან დაკავშირება, რომლებსაც შეუძლიათ ხელმძღვანელობა და მხარდაჭერა. მეწარმეთა ქსელების შექმნა, რაც ხელს შეუწყობს მეწარმეებს შორის კავშირებს, თანამშრომლობას და ცოდნის გაზიარებას.
- საგადასახადო შეღავათები: საგადასახადო შეღავათები ან წახალისება მაღალმთიან რაიონებში ინვესტიციებისა და მეწარმეობის წახალისებისთვის.
- რეგიონების სპეციფიკური ინიციატივების გათვალისწინება: მათ შორის აგროტურიზმის განვითარება: ფირმების მხარდაჭერა, რომლებიც გვთავაზობენ ტურისტულ სერვისებს. ასევე ხელოსნების მხარდაჭერა, რაც გულისხმობს ტრადიციული ხელნაკეთობების და ხელოსნური პროდუქტების წარმოებასა და გაყიდვას.
- თემზე დაფუძნებული და მორგებული პროგრამების განხორციელება, რისთვისაც ყველაზე ოპტიმალურ ფორმად მიგვაჩნია კოოპერატივები, სადაც მცირე მეწარმეებს შეუძლიათ რესურსების გაზიარება და უფრო დიდ პროექტებზე თანამშრომლობა.
- ლოკალური ბაზრის განვითარება: ადგილობრივი ბაზრობების გახსნა, რათა მეწარმეებს მიეცეთ საშუალება, რომ გაყიდონ თავიანთი პროდუქცია პირდაპირ მომხმარებლებზე, შუალედური რგოლის გარეშე.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კანონი, მეწარმეთა შესახებ #875, 2021 წლის 4 აგვისტო; მეწარმეთა შესახებ | სსიპ "საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" (matsne.gov.ge); მოდიფიკებულია: 13.04.2025წ
2. (საქართველოს მთავრობის დადგენილება # 365, 2014 წლის 30 მაისი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2362780?publication=0>; მოდიფიკებულია: 13.04.2025წ
3. „ აწარმოე საქართველოში“, წლიური ანგარიში, 2022; Annual Report 2022 I (enterprisegeorgia.gov.ge); მოდიფიკებულია: 25.04.2024წ;
4. სოფლის განვითარების სააგენტო, მაღალმთიან დასახლებებში სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამა: მაღალმთიან დასახლებებში სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამა (rda.gov.ge) მოდიფიკებულია: 25.04.2024წ
5. სოფლის მეურნეობის სააგენტო, აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამა, აგრო-დაზღვევა (rda.gov.ge); მოდიფიკებულია: 5.05.2024წ

6. სოფლის მეურნეობის სააგენტო, თხილის წარმოების ხელშეწყობის პროგრამა-
თხილის წარმოების ხელშეწყობის პროგრამა (rda.gov.ge); მოძიებულია:
5.05.2024წ
7. სოფლის განვითარების სააგენტო, შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტი,
შეღავათიანი აგროკრედიტი (rda.gov.ge); მოძიებულია: 10.05.2024წ
8. რა უნდა იცოდნენ მეწარმეებმა სახელმწიფო პროგრამის „აწარმოე საქართვე-
ლოში“ შესახებ, აწარმოე საქართველოში; https://bpi.ge/ra-unda-icodnen-mewar-meebma_sakhelmwifo-programis-awarmoe-saqartveloshi-shesakheb/; მოძიებულია:
18.05.2024წ
9. BUSINESS MEDIA, ახალგაზრდა მეწარმე - რას გულისხმობს სტარტაპების და-
ფინანსების ახალი პროგრამა; ახალგაზრდა მეწარმე - რას გულისხმობს სტარ-
ტაპების დაფინანსების ახალი პროგრამა (bm.ge); მოძიებულია: 15.05.2024წ
10. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო , ფერ-
მათა/ფერმერთა რეგისტრაციის პროექტი, 2020; სახელმწიფო პროექტები | სა-
ქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო
(mepa.gov.ge); მოძიებულია: 17.05.2024წ
11. AkimKovalev,Unveiling the Roots: The Journey of Peru’s Potatoes.
<https://potatoes.news/author/pavelseverenkoy/2024>; მოძიებულია: 20.05.2024

თანამედროვე საფინანსო ბაზრის რისკფაქტორები და მათი სრულყოფის გზები

დიანა ვარშანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის

საბანკო, საფინანსო და სადაზღვევო საქმე. მესამე კურსი

ელ-ფოსტა: dianavarshandze@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ლელა ონიანი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საფინანსო,

საბანკო და სადაზღვევო საქმის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

აქ წარმოდგენილი თემა ასახავს საფინანსო ბაზრის მდგომარეობას საქართველოში. მოცემულ ნაშრომში მიმოვიხილავთ, თუ როგორ უნდა განვითარდეს საფინანსო სფერო საქართველოში. რა სახის პრობლემებს ვაწყდებით. კვლევის მიზანია გამოვკვეთოთ რისკფაქტორები, რომლებიც არსებობს თანამედროვე ქართულ საფინანსო სექტორში, ამასთანავე, გამოიკვეთოს შესაძლო სრულყოფის გზები. აღნიშნულ ნაშრომში გამოყენებულია სტატისტიკური მიდგომა და შედარებითი ანალიზის მეთოდი.

საკვანძო სიტყვები: საფინანსო ბაზარი, რისკფაქტორები, სრულყოფის გზები.

Abstract

This paper presents an overview of the financial market situation in Georgia. The study examines the potential development of the financial sector in Georgia and the challenges it faces. The research aims to identify the risk factors present in the contemporary Georgian financial sector, as well as to outline possible ways for its improvement. The study employs a statistical approach and the method of comparative analysis.

Keywords: financial market, risk factors, ways of improvement.

შესავალი

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, მაშინ, როდესაც ქვეყანაში სუფევდა სხვადასხვა პრობლემა, მიუხედავად ამისა, საფინანსო სექტორმა შეძლო განვითარება და ახლა იგი საქართველოში ერთ-ერთი წარმატებული საქმიანობაა. არსებული მდგომარეობა კი მაინც ბევრ კითხვის ნიშანს ბადებს. არის საკმარისად განვითარებული ეს სფერო? თუ ვპასუხობთ "არა", მაშინ სრულყოფილი განვითარებისთვის რა არის საჭირო?

კვლევის აქტუალობა და მნიშვნელობა: არსებული სიტუაცია საკმაოდ საინტერესოა, რადგან მნიშვნელოვნად განვითარდა საფინანსო სფერო, მაგრამ მაინც დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშაა. ნებისმიერი განვითარებული ქვეყნის საფინანსო სფეროს თუ გადავავლებთ თვალს, ადვილად შევამჩნიეთ, რომ მას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ეკონომიკურ სიჯანსაღეში. საქართველოს ბაზარზე არსებული სიტუაცია სხვაგვარად ვითარდება. ვითარდება ერთი კონკრეტული მიმართულება, რომელიც, ასევე, მნიშვნელოვანია ქვეყნისთვის, მაგრამ არის მეორე მხარეც, რომელიც ასევე აუცილებელია. საქმე ეხება საფონდო ბირჟას.

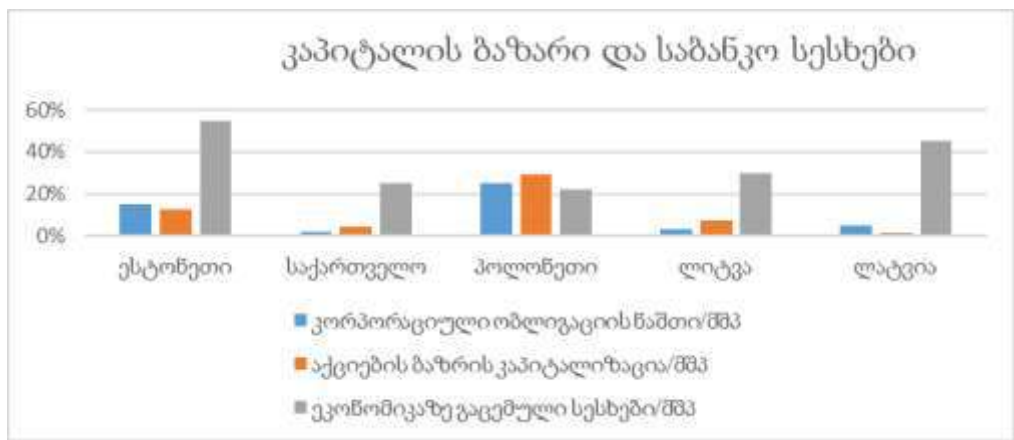
კვლევის მიზანი: ჩვენი მიზანია, არსებული სიტუაციის ანალიზი, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, დავინახოთ არსებული სურათი, რატომ ვფიქრობთ, რომ საქართველოში საკმარისად არ არის განვითარებული ფინანსური ბაზარი. ჩვენი მიზანია, სწორედ საქმის ვითარების ახსნა და მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენა, რითაც შემდგომში ავხსნით არსებულ სიტუაციას. საბოლოოდ კი, განვიხილავთ, რა ცვლილებები შეიძლება განხორციელდეს და ეს ცვლილებები რა სურათს დაგვიხატავს.

ძირითადი ნაწილი

საქართველოს ფინანსური ბაზარი შედგება სხვადასხვა ელემენტისგან. საქართველოს ეროვნული ბანკის განმარტებიდან ამოვიკითხავთ, რომ "საქართველოს ფინანსური ბაზარი შედგება ფულადი ბაზრის, სავალუტო ბაზრის, ფასიანი ქაღალდების ბაზრისგან და წარმოადგენს ფინანსური სისტემის ძირითად ელემენტებს". უფრო მოკლედ კი, ფინანსური ბაზარი არის დამაკავშირებელი მსესხებელსა და გამსესხებელს შორის. საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ცალსახად შეგვიძლია ვადიაროთ, რომ ფინანსური ბაზარი არის ის ბაზარი, რომელმაც შეძლო განვითარება იმაზე მეტად, ვიდრე სხვა სფეროებმა.

აღნიშნული ბაზრის მთავარ მაკონტროლებელ ძალად გვევლინება საქართველოს ეროვნული ბანკი. საქართველოს ორგანული კანონის „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ - თანახმად, ეროვნულ ბანკს აქვს სრული უფლება-მოსილება, ზედამხედველობა გაუწიოს საფინანსო სექტორის წარმომადგენ-

ლებს. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს საფინანსო ბაზარი ორიენტირებულია საბანკო სფეროზე, ხოლო ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ნაკლებად აქტიურია. ამისთვის განვიხილოთ და შევადაროთ კაპიტალის ბაზარი და საბანკო სექტორი, რაც უკეთ დაგვანახებს არსებულ სიტუაციას. დანართი 1 გვიჩვენებს კაპიტალის ბაზარსა და საბანკო სესხებთან დაკავშირებულ მონაცემებს.

დანართი 1. კაპიტალის ბაზარი და საბანკო სესხები. 2022 წ

მოცემული დიაგრამა გვიჩვენებს საქართველოს რეალობას. თუ პოლონეთის მაგალითს განვიხილავთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფინანსური ბაზარი საკმაოდ დაბალანსებულია და ბაზარზე არსებობს ალტერნატივები ფულადი საშუალებების მოსაზიდად. ლიტვისა და ლატვიის ფინანსური ბაზრები შეგვიძლია, შევადაროთ საქართველოსას, რადგან ისინი მსგავსი ტენდენციებით ხასიათდება.

იმისთვის, რომ გავიგოთ, რა ვითარებაა ბაზარზე, საჭიროა მონაცემების გამოყენება. ამ შემთხვევაში აუცილებელია განვიხილოთ ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე გარიგებათა რაოდენობა, რაც საშუალებას მოგვცემს, შევაფასოთ ბაზრის ტენდენციები.

	2021	2022	2023	2024
გარიგებათა რაოდენობა	49	11	24	35
მოცულობა	831 674	187 591	3 007 780	2 448 035
ღირებულება	46 069,07	103 153,93	31 594,53	208 807,06

დანართი 2. 2020-2024 წლების გარიგებათა რაოდენობა

მოცემული ცხრილის მიხედვით ვიგებთ, რომ 2021 წელს დაიდო გარიგებათა უმაღლესი რაოდენობა. რაც შეეხება მოცულობას, ამ შემთხვევაში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბაზარი არ არის აქტიური, რაც ვაჭრობის მოცულობითაც დასტურდება; ნაკლები მოცულობა მიუთითებს ბაზრის პასიურობაზე. არსებული მონაცემების გათვალისწინებით, რთულია, ეს რეალობა შევადაროთ სხვა განვითარებულ ქვეყნებს, რადგან აქ უამრავი ფაქტორია, რომელიც გასათვალისწინებელია.

მოგეხსენებათ, საქართველოს საფონდო ბირჟაზე მიმდინარეობს როგორც საბირჟო, ისე არასაბირჟო გარიგებები. მინდა აღვნიშნო, რომ საქართველოს საფონდო ბირჟა არ ხასიათდება გარიგებების მასშტაბურობით. შესაძლებელია, რომ თვის განმავლობაში გარიგებები საერთოდ არ განხორციელდეს. „2021 წლის მარტი-აპრილის თვეში გარიგებათა მოცულობამ შეადგინა 0 ლარი“ (საქართველოს საფონდო ბირჟა). ეს გამომდინარეობდა იქიდან, რომ 2021 წლის მარტი-აპრილის თვეში საბირჟო გარიგებების ნაცვლად განხორციელდა არასაბირჟო გარიგებები. ამას შეიძლება სხვადასხვა შედეგი ჰქონდეს, მაგრამ მნიშვნელოვანია ის, რომ ასეთი ტიპის ბაზარი მოიცავს პირდაპირ მოლაპარაკებებს ორ მხარეს შორის, რაც ზღუდავს პოტენციურ მყიდველსა და გამყიდველს. ამან შეიძლება შეამციროს ლიკვიდობა, რაც გაართულებს აქციების სწრაფ და სამართლიან ყიდვა-გაყიდვას.

რაც შეეხება ლიცენზირების პროცესს, ლიცენზიას გაცემს საქართველოს ეროვნული ბანკი „საბროკერო კომპანიის ლიცენზირებისა და რეგულირების წესის დამტკიცების თაობაზე“ კანონის მიხედვით. მნიშვნელოვანია ამავე კანონის მუხლი 8, რომელიც მოგვითხრობს კომპანიის საკუთარი კაპიტალის მინიმალურ ოდენობაზე (500,000 ლარი). აღნიშნული მუხლი ძალიან მნიშვნელოვანია და ამავდროულად, საკმაოდ პრობლემურიც. თუ დავაკვირდებით და მოვიშველიებთ სხვა ქვეყნების მაგალითებს, ის ასე გამოიყურება:

- აშშ 100 000\$ (SEC. 15c3-1)
- შვეიცარია.

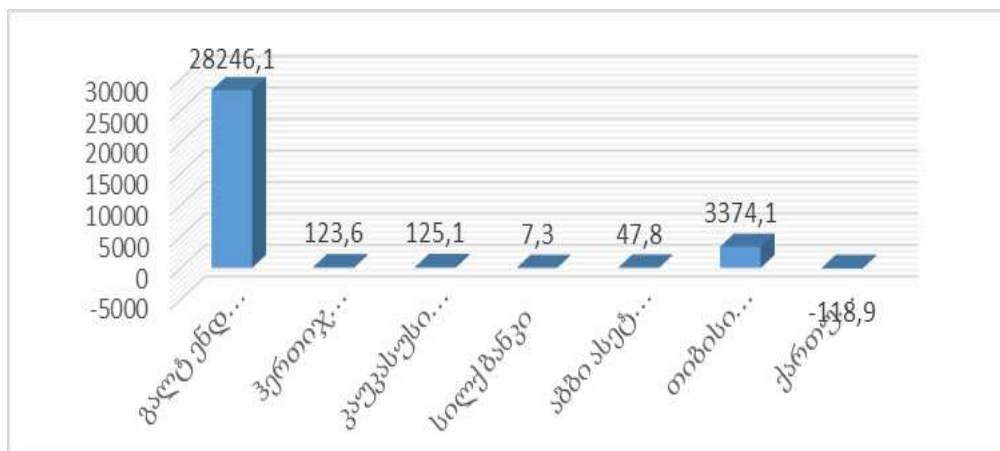
დიდი საბროკერო კომპანია: 100 000 შვეიცარული ფრანკი.

მცირე საბროკერო კომპანია: 20 000 შვეიცარული ფრანკი. (Finma)

საქართველოს ეროვნულ ბანკს გაცემული აქვს ლიცენზია 7 საბროკერო კომპანიაზე. შესაბამისად, ჩნდება მრავალი კითხვა: როგორ მუშაობენ ეს კომპანიები ბაზარზე, რას აკეთებენ და როგორ?

მათი საქმიანობა საკმაოდ მნიშვნელოვანი და მრავალფეროვანია. რა თქმა უნდა, თითოეულ კომპანიას აქვს მომსახურების სხვადასხვა პაკეტი, მაგრამ უმრავლესობა მათგანი კლიენტებს, ძირითადად, სთავაზობს საბროკერო მომსახურებას.

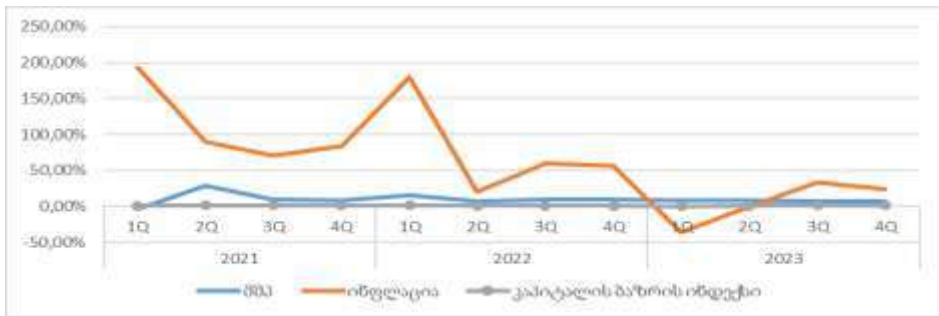
რებას, საინვესტიციო კვლევებს, ფასიანი ქაღალდების გამოშვებას, ფინანსურ კონსულტაციებსა და აქტივების მართვას. ახლა განვიხილოთ ამ კომპანიების შემოსავლების რაოდენობა; ამისთვის მოვიშველიოთ დანართი 3.

დანართი 3: 2023 წლის საბროკერო კომპანიათა შემოსავლების სვეტოვანი დიაგრამა. (ათასი ლარი)

მოცემული დიაგრამის მიხედვით, შეგვიძლია გამოვარჩიოთ მოწინავე კომპანიები, მაგალითად: „გალტ ენდ თაგარტი“, „თიბისი კაპიტალი“ და ა.შ. კომპანია „გალტ ენდ თაგარტის“ შემოსავლების ასეთი რაოდენობა განპირობებულია მისი საქმიანობის მრავალფეროვნებით, რის გამოც ის მოწინავეა ამ მიმართულებით.

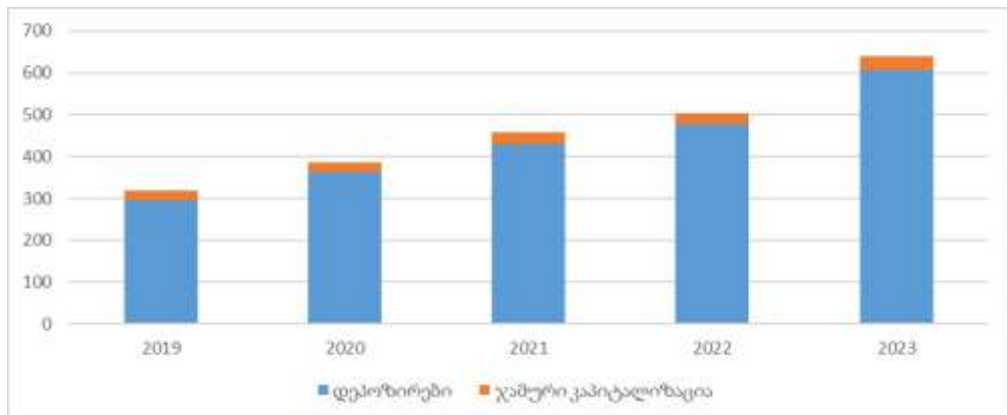
ბაზარზე არსებული სიტუაციებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, განვიხილოთ რისკფაქტორები, რომლებიც ზემოქმედებს ბაზარზე. თუ მოვახდენთ რისკების კლასიფიკაციას, შეგვიძლია განვიხილოთ შემდეგი სახის რისკები. პირველ რიგში, განვიხილავ სისტემურ რისკს. უკეთესი იქნება, თუ რისკის მარტივად აღსაქმელად განვიხილავთ გრაფიკს, რომელიც გვიჩვენებს კავშირს ეკონომიკურ მაჩვენებლებსა და კაპიტალის ბაზრის ინდექსს შორის.

დანართი 4: მმპ, ინფლაცია და კაპიტალის ბაზრის ინდექსი. კვარტალური მონაცემები 2021-2023წწ.

აღნიშნული გრაფიკის მიხედვით, თუ ფიქსირდება მმპ-ს ზრდა, კვარტალურ დონეზე, რომ კომპანიებს ჰყავს მეტი მომხმარებელი. სწორედ ეკონომიკური სიჯანსაღე და, ამავდროულად, კაპიტალის ჯანსაღი ბაზარი ბიზნესს საშუალებას აძლევს, წვდომა ჰქონდეს კაპიტალის გაფართოებაზე, ინოვაციებზე და სამუშაო ადგილების შექმნაზე. რადგან ჩვენი პრიორიტეტია კაპიტალის ბაზრის, კონკრეტულად ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება, გასათვალისწინებელია, რომ ძლიერი ეკონომიკა და მმპ-ს ზრდამ, შესაძლოა, საფონდო ბირჟის განვითარებას შეუწყოს ხელი.

მეორე რისკი, რაც ბაზარზე მარტივად შესამჩნევია, არის მოსახლეობის მინიმალური ჩართულობა, რაც გამომდინარეობს, ასევე მისი არასანდოობით. ამის დასამტკიცებლად განვიხილოთ შემდეგი დანართი, რომელიც მარტივად გვაჩვენებს მოსახლეობის დანაზოგების მიმართულებას.

დანართი 5: სადეპოზიტო ბაზარი და საფონდო ბაზრის ჯამური კაპიტალიზაცია. 2019-2023 წწ. (მლრდ. ლარი)

გრაფიკი მარტივად ასახავს მოსახლეობაში კაპიტალის ბაზრის ინტერესს, რადგან მისი წილი ძალიან მცირეა. ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ მოსახლეობა ამ ბაზარს არ იცნობს, რაც მიუთითებს მოსახლეობის არაინფორმირებულობაზე. ბაზრის აქტიურობისთვის მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ჩართულობა და მათი ინფორმირება იმის შესახებ, თუ როგორ დააბანდონ მათ ხელთ არსებული თავისუფალი ფულადი საშუალებები.

დასკვნა

ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია ჰიპოთეზა, რომელიც შესავალ ნაწილში დაისვა: არის თუ არა საკმარისად განვითარებული საფინანსო სფერო. ნაშრომში ჩატარებული კვლევების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საჭიროა მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმა.

აღნიშნული ნაბიჯები მოიცავს როგორც სახელმწიფოს როლის გაზრდას, ისე ეროვნული ბანკის მხრიდან რეგულაციის პროცესის მოწესრიგებას. სახელმწიფოს როლის გაზრდა მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ბაზარზე მოთხოვნის გაზრდის მიმართულებით. ამ შემთხვევაში შეგვიძლია ეს განვიხილოთ, როგორც მოსახლეობაში ცნობიერების დონის ამაღლება და სხვადასხვა შემეცნებითი პროექტის ორგანიზება. აუცილებელია, რომ ეს პროექტები მოიცავდეს როგორც მოსახლეობის, ასევე კორპორაციების ნაწილს.

ეროვნული ბანკის მხრიდან მნიშვნელოვანია ნება, რეგულაციების თავიდან გადახედვა, სხვა განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობასთან შედარება და ამ გზით მისი სრულყოფა. აღნიშნული მეთოდი ბაზარს უფრო სანდოს გახდის, უფრო საინტერესოს და ინვესტიციების მოზიდვის უფრო მარტივ გზას გახსნის. საბოლოოდ კი მივიღებთ ბაზარზე ჯანსაღ კონკურენციას და ფინანსური ინსტრუმენტებიც, ფასებიდან გამომდინარე, მეტად ხელმისაწვდომი გახდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს პარლამენტი. (2009). საქართველოს ორგანული კანონი "საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ". №1676–III, მუხლი 48. (მოდიფიკაცია 10/05/2024) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/101044?publication=37>
2. საქართველოს ეროვნული ბანკი. (2018). საბროკერო კომპანიის ლიცენზირებისა და რეგულირების წესის დამტკიცების თაობაზე. მუხლი 8: ფინანსური მოთხოვნები. (მოდიფიკაცია 10/05/2024) <https://nbg.gov.ge/uploads/legalacts/supervision/2018/sabrokerokompaniislicenzireba.pdf>

3. საქართველოს ეროვნული ბანკი. (2022). ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მიმო-
ხილვა. (მოდიებულია 10/05/2024) <https://nbg.gov.ge/>
4. საქართველოს საფონდო ბირჟა . 2023წ საბროკერო კომპანიათა ფინანსური
ანგარიშგება. (მოდიებულია 8/05/2024) <https://gse.ge/broker-companies>
5. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (2021-2023). მთლიანი შიდა
პროდუქტი (მშპ) და ინფლაცია. (მოდიებულია 8/05/2024)
<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>
6. FINMA. *Authorisation Requirements for Securities Firms*. (მოდიებულია 8/05/2024)
[https://www.finma.ch/en/authorisation/banks-and-securities-firms/getting-
licensed/securities-firms/](https://www.finma.ch/en/authorisation/banks-and-securities-firms/getting-licensed/securities-firms/)
7. U.S. Securities and Exchange Commission. 1934. *Securities Exchange Act of 1934, Section 15c3-1: Net Capital Requirements for Brokers or Dealers* (მოდიებულია 8/05/2024) [https://www.ecfr.gov/current/title-17/chapter-II/part-240/subpart-
A/subject-group-ECFR541343e5c1fa459/section-240.15c3-1](https://www.ecfr.gov/current/title-17/chapter-II/part-240/subpart-A/subject-group-ECFR541343e5c1fa459/section-240.15c3-1)

შიდა აუდიტის ფუნქცია სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის ზრდაში

ნათია არძენაძე

ბსუ-ს, ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტი,
საბუღალტრო და საგადასახადო საქმის სპეციალობა, მესამე კურსი
ელ.ფოსტა: natiaardzenadze16@gmail.com

ანაქრისტინა დუმბაძე

ბსუ-ს, ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტი,
საბუღალტრო და საგადასახადო საქმის სპეციალობა, მესამე კურსი
ელ.ფოსტა: annakristina0225@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ია მესხიძე**
ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

შიდა აუდიტი სახელმწიფოს სახსრების სწორად გადანაწილებაში, ხარჯების სტრუქტურის განსაზღვრაში მნიშვნელოვანი ბერკეტია. აუდიტორის მიერ შედგენილ ანგარიშს დიდი მნიშვნელობა აქვს დაწესებულების მიერ სახსრების განაწილებისა და ხარჯების შეფასების საქმეში. სახელმწიფომ ყოველწლიურად უნდა განსაზღვროს ხარჯების სტრუქტურა, რაც განპირობებულია მოსახლეობის საჭიროებებიდან და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ამალგებიდან გამომდინარე, სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამებისა და ღონისძიებების სახით. პროცესების, კონტროლისა და რესურსების განაწილების გაუმჯობესების რეკომენდაციით, შიდა აუდიტი ეხმარება სამთავრობო უწყებებს გადასახადის გადამხდელთა სახსრების ოპტიმიზაციაში და ფულის უკეთესი ღირებულების მიღწევაში საჯარო სერვისების მიწოდებისას. მას აქვს საკონსულტაციო ხასიათი და მოსაზრებების ჩამოყალიბების შემდეგ მნიშვნელოვანია აუდიტორთა მიერ გაცემული რეკომენდაციები კონკრეტული საკითხების გამოსწორების საქმეში. შიდა აუდიტი მნიშვნელოვანი ფინანსური ან სხვა სახის დარღვევების შესახებ ინფორმაციას აწვდის საგამომიებო ორგანოს, სხვა შემთხვევაში საჯაროობის მოთხოვნად, არ გადაეცემა რომელიმე ორგანოს განხილვისთვის.

Abstract

Internal audit is a significant lever in the correct distribution of state funds, in determining the cost structure. The report prepared by the auditor is of great importance in the case of the distribution of funds and the evaluation of expenses by the institution. The state must determine the structure of expenses every year, which is determined by the needs of the population and the improvement of public welfare, in the form of various state programs and measures. By recommending improvements to processes, controls and resource allocation, internal audit helps government agencies optimize taxpayer funds and achieve better value for money in the delivery of public services. It has a consultative character, and after forming the opinions, the recommendations given by the auditors are important in correcting specific issues. Internal audit provides information on significant financial or other violations to an investigative body, otherwise it is not passed on to any body for review regardless of publicity.

შესავალი

თემის აქტუალობა: შიდა აუდიტის როლი სახელმწიფო რესურსების ეფექტური განაწილების კონტროლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტია. მისი როლი სულ უფრო იზრდება და ჩვენთვისაც საინტერესოა, რომ მისი კავშირი განვიხილოთ სახელმწიფო ხარჯებთან.

კვლევის მიზანია: შიდა აუდიტის ფუნქცია სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის ზრდაში. სახელმწიფომ ყოველწლიურად უნდა განსაზღვროს ხარჯების სტრუქტურა, რაც განპირობებულია მოსახლეობის საჭიროებებიდან და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ამაღლებიდან გამომდინარე და წარმოდგენილია სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამებისა და ღონისძიებების სახით.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე განისაზღვრა ამოცანები:

1. განვსაზღვროთ შიდა აუდიტის როლი სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის ზრდაში;
2. შიდა აუდიტის ფორმირება კერძო და საჯარო სექტორში;
3. შიდა აუდიტის განვითარების აუცილებლობა და შესაძლებლობები საქართველოში.

ძირითადი ნაწილი

თავი 1. შიდა აუდიტის როლი

შიდა აუდიტი არის შიდა კონტროლის სისტემის ნაწილი, რაც გულისხმობს დაწესებულების საქმიანობის გაუმჯობესებისკენ, მისი მიზნების მიღწევის უზრუნველყოფისა და მისი ამოცანების სრულყოფილად შესრულებისკენ მიმართულ დამოუკიდებელ, ობიექტურ, მარწმუნებელ და საკონსულტაციო საქმიანობას, რომელიც სისტემატიზებული, დისციპლინებული და ორგანიზებული მიდგომით აფასებს და აუმჯობესებს რისკის მართვის, კონტროლისა და მმართველობითი პროცესის ეფექტიანობას. შიდა აუდიტი გადამწყვეტ როლს ასრულებს სახელმწიფო დანახარჯების ეფექტურობის ამაღლებაში ფინანსური ოპერაციების, შიდა კონტროლისა და რისკების მართვის პრაქტიკის დამოუკიდებელი და ობიექტური შეფასებების უზრუნველყოფით სამთავრობო უწყებებში. შიდა აუდიტორებს შეუძლიათ, გამოავლინონ სახელმწიფო ხარჯების არაეფექტურობა და დაზოგვის შესაძლებლობები. პროცესების, კონტროლისა და რესურსების განაწილების გაუმჯობესების რეკომენდაციით, შიდა აუდიტი ეხმარება სამთავრობო უწყებებს გადასახადის გადამხდელთა სახსრების ოპტიმიზაციაში და ფულის ღირებულების გაზრდის მიღწევაში საჯარო სერვისების მიწოდებისას.

დაკვირვების შედეგად ჩვენ გამოვყავით რამდენიმე ფაქტორი, რომლებიც უშუალო კავშირში არიან შიდა აუდიტის განვითარებასთან:

1. სამართლებრივი და მარეგულირებელი მოთხოვნები - ბევრმა ქვეყანამ მიიღო კანონები და რეგულაციები, რომლებიც არეგულირებს და აწესებს მოთხოვნებსა და შიდა აუდიტის ფუნქციებს სამთავრობო უწყებებში, საჯარო კომპანიებსა და სხვა ორგანიზაციებში. ამ მოთხოვნებთან შესაბამისობამ, გამოიწვია შიდა აუდიტის დეპარტამენტების ჩამოყალიბება და გაფართოება.

2. კორპორატიული მმართველობის რეფორმები - სხვადასხვა მიზეზის გამო, მთავრობებმა და მარეგულირებელმა ორგანოებმა უნდა გაატაროს რეფორმები, რომლებიც მიზნად დაისახავს ორგანიზაციებში გამჭვირვალობის, ანგარიშვალდებულების და ზედამხედველობის გაუმჯობესებას. შიდა აუდიტი ხშირად განიხილება, როგორც ეფექტური კორპორატიული მართვის სისტემის კრიტიკული კომპონენტი.

3. გლობალიზაცია და სირთულე - ბიზნესის გლობალიზაციამ და ორგანიზაციული ოპერაციების მზარდმა რაოდენობამ აუცილებელი გახდა შიდა კონტროლისა და რისკის მართვის პრაქტიკის არსებობა. შიდა აუდიტი ეხმარება

ორგანიზაციებს, გაუმკლავდნენ ამ გამოწვევებს შიდა კონტროლის ეფექტურობისა და რეგულაციებთან შესაბამისობის გარანტიით.

4. რისკების მართვა - შიდა აუდიტი ეხმარება რისკების იდენტიფიცირებას და შეფასებას, რაც საშუალებას აძლევს ორგანიზაციებს, განახორციელონ შესაბამისი კონტროლი და დასახონ სტრატეგიები.

5. ეფექტურობაზე ფოკუსირება - საბიუჯეტო შეზღუდვებისა და სახელმწიფო ხარჯების გაძლიერებული კონტროლის ეპოქაში, იზრდება მოთხოვნა ეფექტურად მუშაობაზე, ნაკლები დანახარჯებით და მაქსიმალური მოგებით. შიდა აუდიტი მთავარ როლს ასრულებს პროცესის გაუმჯობესების, ხარჯების დაზოგვისა და შესრულების სისწორეში.

6. ტექნოლოგიის წინსვლა - ტექნოლოგიების გამოჩენამ გააუმჯობესა შიდა აუდიტის ფუნქცია, რაც საშუალებას აძლევს ავტომატიზაციას, მონაცემთა ანალიტიკას და უწყვეტი მონიტორინგის შესაძლებლობებს. ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა გაზარდა შიდა აუდიტის პროცესების ეფექტურობა, რაც აუდიტორებს საშუალებას აძლევს, გააანალიზონ დიდი მოცულობის მონაცემები სწრაფად და უფრო ეფექტურად, ამოიცნონ და აღმოფხვრან თითოეული შეცდომა და დამატკბოლებელი ანომალიები.

ზემოთ ჩამოთვლილი თითოეული ფაქტორის - მარეგულირებელი მოთხოვნების, მმართველობის რეფორმების, განვითარების რისკის შეფასებისა და მართვის და ასევე, ტექნოლოგიური მიღწევების ერთობლიობამ ხელი შეუწყო შიდა აუდიტის ზრდას.

მიუხედავად იმისა, რომ შიდა აუდიტის მთავარი როლი არ არის ხარჯების პირდაპირ რეგულირება, ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ორგანიზაციის შიგნით ხარჯების მართვის ზედამხედველობისა და გარანტიის უზრუნველყოფაში. შიდა აუდიტი ეხმარება იმის უზრუნველყოფას, რომ ხარჯები გაწეულია დადგენილი პოლიტიკის, პროცედურების და საბიუჯეტო შეზღუდვების შესაბამისად.

აი, როგორ უწყობს ხელს შიდა აუდიტი ხარჯების რეგულირებას:

1. პოლიტიკის შესაბამისობა: შიდა აუდიტორები განიხილავენ ხარჯების მართვის პოლიტიკასა და პროცედურებს, რათა დარწმუნდნენ, რომ ისინი მკაფიო, ყოვლისმომცველია და შეესაბამება მარეგულირებელ მოთხოვნებსა და ორგანიზაციულ მიზნებს. ისინი აფასებენ, არის თუ არა გაწეული ხარჯები ამ პოლიტიკისა და პროცედურების შესაბამისად.

2. კონტროლის შეფასება: შიდა აუდიტორები აფასებენ ხარჯების მართვასთან დაკავშირებული შიდა კონტროლის ეფექტურობას. ეს მოიცავს კონტროლს

ავტორიზაციის, დოკუმენტაციის, დამტკიცების პროცესებზე და მოვალეობების გამიჯვნაზე თაღლითური ან არასათანადო ხარჯების თავიდან ასაცილებლად.

3. რისკის იდენტიფიკაცია: შიდა აუდიტი განსაზღვრავს ხარჯების მართვასთან დაკავშირებულ რისკებს: თაღლითობას, უფლებამოსილების ბოროტად გამოყენებასა და ხარჯების არაეფექტურობას. ამ რისკების შეფასებით, შიდა აუდიტორები მენეჯმენტს ეხმარებიან გაუმჯობესების სფეროების პრიორიტეტიზაციაში და კონტროლის განხორციელებაში პოტენციური ზარალის შესამცირებლად.

4. დანახარჯების ეფექტურობის მიმოხილვა: შიდა აუდიტი ატარებს მიმოხილვებს, რათა გამოავლინოს ხარჯების დაზოგვის, პროცესის გაუმჯობესებისა და ხარჯების მართვის ეფექტურობის შესაძლებლობები. ეს შეიძლება მოიცავდეს რესურსების განაწილების ოპტიმიზაციის სტრატეგიების რეკომენდაციას.

5. საბიუჯეტო შესაბამისობა: შიდა აუდიტორები ამოწმებენ, რომ ხარჯები საბიუჯეტო ჩარჩოებშია და რომ საბიუჯეტო ასიგნებები გამოიყენება ეფექტურად და ორგანიზაციული პრიორიტეტების შესაბამისად. ისინი ეხმარებიან მენეჯმენტს მონიტორინგში, გადახრების გაანალიზებასა და საჭიროების შემთხვევაში, მაკორექტირებელი ზომების მიღებაში. მართალია, შიდა აუდიტს არ გააჩნია პირდაპირი მარეგულირებელი უფლებამოსილება ხარჯებთან დაკავშირებით, თუმცა მისი დამოუკიდებელი და ობიექტური შეფასებები იძლევა ღირებულ შეხედულებებსა და რეკომენდაციებს, რათა დაეხმაროს ორგანიზაციებში ხარჯების მართვის პრაქტიკის რეგულირებასა და ოპტიმიზაციას.

თავი 2. აუდიტის ფორმირება საჯარო სექტორში

შიდა აუდიტის ფუნქციები როგორც კერძო, ისე საჯარო სექტორში ყალიბდება სტრუქტურირებული პროცესის მეშვეობით, რომელიც მიზნად ისახავს დამოუკიდებლობის, ეფექტურობასა და ორგანიზაციულ მიზნებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფას.

ნაშრომში წარმოგიდგენთ შიდა აუდიტის ფორმირების გზებს როგორც კერძო, ისე საჯარო სექტორში. შიდა აუდიტი საჯარო სექტორში აუდიტორული შემოწმებების მეშვეობით იძლევა სურათს კონკრეტული უწყების, დაწესებულების ან მისდამი დაქვემდებარებული ერთეულების ხარჯების თაობაზე. მას აქვს საკონსულტაციო ხასიათი და მოსაზრებების ჩამოყალიბების შემდეგ მნიშვნელოვანია აუდიტორთა მიერ გაცემული რეკომენდაციები კონკრეტული საკითხების გამოსწორების საქმეში. შიდა აუდიტი მნიშვნელოვანი ფინანსური ან სხვა სახის დარღვევების შესახებ ინფორმაციას აწვდის საგამოძიებო ორგანოს, სხვა შემთხვევაში საჯაროობის მიუხედავად, არ გადაეცემა რომელიმე ორგანოს განხილვისთვის.

კერძო სექტორისთვის შიდა აუდიტის ფუნქცია გამოიხატება შემდეგში:

1. საჭიროებების ჩამოყალიბება - შიდა აუდიტის ჩამოყალიბების გადაწყვეტილება ხშირად გამომდინარეობს ორგანიზაციის შიგნით დამოუკიდებელი გარანტიისა და საკონსულტაციო მომსახურების საჭიროების აღიარებიდან.

2. საბჭოს დამტკიცება და ზედამხედველობა - დირექტორთა საბჭო ან მმართველი ორგანო ამტკიცებს შიდა აუდიტის ფუნქციის შექმნას. აყალიბებენ წესდებას, რომელიც ასახავს შიდა აუდიტის ფუნქციის მიზანს, უფლებამოსილებას და პასუხისმგებლობებს. საბჭო, ასევე, უზრუნველყოფს მუდმივ ზედამხედველობას ფუნქციის ეფექტურად მუშაობის უზრუნველსაყოფად.

3. რესურსების განაწილება - ადეკვატური რესურსები, ბიუჯეტის, პერსონალისა და ტექნოლოგიების ჩათვლით, გამოიყოფა შიდა აუდიტის ფუნქციის მხარდასაჭერად. ეს შეიძლება მოიცავდეს გამოცდილი პროფესიონალების დაქირავებას შესაბამისი გამოცდილებით ან აუდიტორული საქმიანობის აუთსორსინგის გარე ფირმებისთვის.

4. პოლიტიკისა და პროცედურების შემუშავება - შიდა აუდიტის პოლიტიკა და პროცედურები შემუშავებულია აუდიტის წარმართვის პროცესში თანმიმდევრულობის და ხარისხის უზრუნველსაყოფად. ეს შეიძლება მოიცავდეს რისკის შეფასების მეთოდოლოგიას, აუდიტის დაგეგმვის პროცესებს და ანგარიშგების მოთხოვნებს.

5. დამოუკიდებლობა და ობიექტურობა - ღონისძიებები ხორციელდება აუდიტორის დამოუკიდებლობისა და ობიექტურობის დასაცავად, რაც უზრუნველყოფს აუდიტორების დაცვას გავლენისგან ან ინტერესთა კონფლიქტისგან (ეთიკის კოდექსის ფარგლებში).

6. რისკების შეფასება და აუდიტის დაგეგმვა - შიდა აუდიტი ახორციელებს რისკების შეფასებას რისკის ძირითადი სფეროების გამოსავლენად, რასაც ემსახურება შიდა აუდიტის სტრატეგიული და მოკლევადიანი გეგმები (წარმოდგენილია აუდიტის გეგმა).

7. აუდიტის განხორციელება - შიდა აუდიტორები ასრულებენ აუდიტორულ სამუშაოებს გეგმის მიხედვით, აფასებენ შიდა კონტროლის ეფექტურობას, პოლიტიკასა და პროცედურებთან შესაბამისობას და ოპერაციების ეფექტურობას. მათ შეუძლიათ, გამოიყენონ სხვადასხვა აუდიტის ტექნიკა - ინტერვიუები, დოკუმენტების განხილვა და მონაცემთა ანალიზი, რათა შეაგროვონ მტკიცებულებები და გამოიტანონ დასკვნები.

8. ანგარიშგება და შემდგომი დაკვირვება - აუდიტის დასკვნები და რეკომენდაციები ეცნობება მენეჯმენტს აუდიტის ანგარიშების მეშვეობით. აუდიტის რეკომენდაციების საპასუხოდ მენეჯმენტი პასუხისმგებელია მაკორექტირებელი ქმედებების განხორციელებაზე.

საჯარო სექტორში შიდა აუდიტის ფუნქციების ფორმირება შეიძლება, დაეყვამდებაროს დამატებით მარეგულირებელ მოთხოვნებს და მოსაზრებებს, რომლებიც დაკავშირებულია გამჭვირვალობასთან, ანგარიშვალდებულებასთან და საზოგადოების ნდობასთან. ზოგიერთი ძირითადი განსხვავება შეიძლება, შეიცავდეს შემდეგს:

1. საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ჩარჩო - შიდა აუდიტის ფუნქციები საჯარო სექტორში შეიძლება, შეიქმნას კანონით ან დებულებით. სამთავრობო უწყებებს შეიძლება, მოეთხოვოთ, შეასრულონ მარეგულირებელი ორგანოების ან/და ზედამხედველობის სააგენტოების მიერ გაცემული აუდიტის სპეციფიკური სტანდარტები.

2. საჯარო ანგარიშვალდებულება და გამჭვირვალობა - მთავრობის ოპერაციების საჯაროობის გათვალისწინებით, ხშირად კეთდება აქცენტი ანგარიშვალდებულებაზე, გამჭვირვალობასა და დაინტერესებული მხარეების ჩართულობაზე შიდა აუდიტის ფუნქციების ფორმირებასა და რეალიზაციაში. ეს შეიძლება მოიცავდეს აუდიტის დასკვნების საჯარო მოხსენებას და ზედამხედველობის ორგანოების უფრო დიდ ჩართულობას.

3. პოლიტიკური დამოუკიდებლობა და ზედამხედველობა - შიდა აუდიტის ფუნქციები საჯარო სექტორში შეიძლება შეხვდეს დამატებით გამოწვევებს, რომლებიც დაკავშირებულია პოლიტიკურ ჩარევასთან ან ზეწოლასთან.

4. აუდიტორული აქტივობების სფერო - შიდა აუდიტის ფუნქციებს საჯარო სექტორში შეიძლება ჰქონდეს უფრო ფართო მანდატი, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ ფინანსურ და ოპერაციულ აუდიტს, არამედ შესრულების აუდიტს და შესაბამისობის მიმოხილვას.

მიუხედავად იმისა, რომ შიდა აუდიტის ფუნქციების ფორმირება კერძო სექტორშიც მსგავს პროცესს მიჰყვება, არსებობს უნიკალური მოსაზრებები და გამოწვევები, რომლებიც წარმოიქმნება თითოეულ კონტექსტში, რაც ასახავს განსხვავებული მმართველობის სტრუქტურებს, მარეგულირებელ გარემოს და დაინტერესებული მხარეების მოლოდინებს.

თავი 3. აუდიტის ფორმირების აუცილებლობა კერძო სექტორში

კერძო სექტორისთვის შიდა აუდიტის მიმზიდველობა მოიცავს რამდენიმე სტრატეგიას, რომელიც მიმართულია მისი ღირებულების შემოთავაზების, პროფესიული განვითარების შესაძლებლობების და ორგანიზაციულ მიზნებთან შესაბამისობისკენ. ჩვენ სხვადასხვა ქვეყნის (დიდი ბრიტანეთი, სინგაპური, ამერიკის შერთებული შტატები, ჩინეთი) გამოცდილებაზე დაყრდნობით შევიძუშავეთ რამდენიმე რეკომენდაცია კერძო სექტორის ბიზნესსუბიექტებისთვის.

1. დამატებული ღირებულების სერვისები;
2. კარიერული ზრდისა და განვითარების ხელშეწყობა;
3. ინოვაციების, კორპორაციული კულტურის განვითარება;
4. უმაღლესი ხელმძღვანელობის გაცნობის უზრუნველყოფა;
5. კონკურენტული ანაზღაურება და უპირატესობები;
6. სამსახურსა და ცხოვრებას შორის ბალანსის ხელშეწყობა;
7. ინვესტიცია ტექნოლოგიასა და ინსტრუმენტებში;
8. შიდა აუდიტის ღირებულების (მნიშვნელობის) გაცნობიერება.

ამ სტრატეგიების განხორციელებით, ორგანიზაციებს შეუძლიათ შიდა აუდიტი გახადონ უფრო მიმზიდველი პროფესიული და კარიერული თვალსაზრისით.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შევიშუშავთ შემდეგი დასკვნები:

1. შიდა აუდიტის ფუნქცია და მნიშვნელობა უფრო და უფრო იზრდება და ჰარმონიზაციის ცენტრი უწყვეტ რეჟიმში მუშაობს შიდა აუდიტის განვითარებასა და მისი შესაძლებლობების ზრდაზე.
2. საჯარო სექტორში შიდა აუდიტის როლი შეუცვლელია და სახელმწიფო სახსრების მართვაში ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტია.
3. კერძო სექტორისთვის შიდა აუდიტის დანერგვას დიდი მნიშვნელობა აქვს ფინანსური ოპერაციების გამჭვირვალობისთვის, საწარმოს შესაძლებლობების შეფასებაში, ხარჯების სწორად განაწილებაში და ა.შ.
4. შიდა აუდიტის როლის ზრდა მნიშვნელოვანია გაცემული რეკომენდაციების მონიტორინგის ნაწილში, რამდენადაც მასზე დიდადაა დამოკიდებული აღმოჩენილი ხარვეზების გამოსწორება. რამდენადაც აუდიტორულ ანგარიშში მნიშვნელოვანია მოსაზრებები არსებულ (აღმოჩენილ) შეცდომებსა და მათი გამოსწორების გზებზე, ამდენად, აქ აუდიტის როლი უპირობოდ დიდი უნდა იყოს მონიტორინგის საქმეში.

ბიბლიოგრაფია:

1. „შიდა აუდიტი“, 26.09.2020; (მოძიებულია, 12.05.2024);
https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90_%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98

2. „შიდა აუდიტი - სახელმწიფო შიდა ფინანსური კონტროლი“; (მოძიებულია, 12.05.2024); <https://pifc.gov.ge/ka/InternalAudit>
3. „შიდა აუდიტის მეთოდოლოგია“, 26.12.2016; (მოძიებულია, 12.05.2024); https://www.gov.ge/files/439_59352_339382_593.pdf
4. “Internal audit”, 03.05.2024; (მოძიებულია, 20.05.2024); https://en.wikipedia.org/wiki/Internal_audit
5. “Internal audit around the world”, 2014; (მოძიებულია, 20.05.2024); <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/16833/1/Internal-Audit-Around-the-World.pdf>

საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკის განვითარების ტენდენციებზე ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმების ფონზე

გიორგი ბოლქვაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ბიზნესის ადმინისტრირების საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა

მოდული: საბუღალტრო და საგადასახადო საქმე

ელ. ფოსტა: g.bolqvadze2004@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ვაჟა ვერულიძე

პროფესორი

აბსტრაქტი

რაციონალური საგადასახადო პოლიტიკის ჩამოყალიბებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სტაბილური და ეფექტური საჯარო მმართველობისთვის. ეს სტატია განიხილავს საგადასახადო შემოსავლების ცვლილების გავლენას ეკონომიკურ ზრდაზე საქართველოს მაგალითზე. დამოუკიდებლობის შემდგომ წლებში საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკაში რამდენჯერმე განხორციელდა მნიშვნელოვანი ცვლილებები, რამაც გავლენა მოახდინა საქართველოს ეკონომიკაზე და აქტუალური გახდა საგადასახადო პოლიტიკის კვლევის საკითხი.

გადასახადები მნიშვნელოვანი წყაროა საქართველოს სახელმწიფო შემოსავლებში. საქართველოში საგადასახადო შემოსავლების მოცულობა წლების განმავლობაში მუდმივად იზრდებოდა და 2020 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის 22.2%-ს მიაღწია. აღსანიშნავია პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადებით შეგროვებული შემოსავლების თანაფარდობა საგადასახადო შემოსავლებში და ცვლილებები დინამიკაში. ამ ნაშრომში დაბეგვრის გავლენა საქართველოში ეკონომიკურ ზრდაზე ავტორეგრესიული განაწილებული ჩამორჩენის (ARDL) მოდელის გამოყენებითაა გაანალიზებული. შედეგების ეკონომეტრიული ანალიზი ვარაუდობს არაპირდაპირი გადასახადების დადებით და მნიშვნელოვან გავლენას, ასევე - პირდაპირი გადასახადების უარყოფით გავლენას ეკონომიკურ ზრდაზე. ამრიგად, საგადასახადო პოლიტიკის ცვლილება რეკომენდებულია.

Abstract

The establishment of a rational tax policy is of great importance for stable and effective public governance. This article examines the impact of changes in tax revenues on economic growth, using Georgia as a case study. In the years following independence, significant changes were made several times in Georgia's tax policy, which affected the country's economy and highlighted the importance of researching tax policy.

Taxes are a major source of state revenue in Georgia. Over the years, the volume of tax revenues in Georgia has been steadily increasing, reaching 22.2% of the Gross Domestic Product (GDP) in 2020. It is noteworthy to examine the ratio of revenues collected from direct and indirect taxes within total tax revenues and the changes in their dynamics. In this paper, the impact of taxation on economic growth in Georgia is analyzed using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model. The econometric analysis of the results suggests a positive and significant impact of indirect taxes, as well as a negative impact of direct taxes on economic growth. Therefore, changes in tax policy are recommended.

შესავალი ნაწილი

ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმების ფონზე, საქართველოს მთავრობამ მნიშვნელოვნად გაამარტივა საგადასახადო პროცედურები ქვეყანაში. ქვეყანაში გადასახადების 7 ტიპი არსებობს, აქედან ისინი იყოფა პირდაპირ და არაპირდაპირ გადასახადებად. ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების 56%-ს შეადგენს არაპირდაპირი გადასახადები, სადაც წილობრივად 43% დღგ-ს გადასახადს ეკუთვნის. ფისკალური კუთხით შემდეგია საშემოსავლო გადასახადი, რომელიც პროცენტულად შეადგენს 29%-ს.

ქვეყანა ცდილობს, ევროკავშირის სტანდარტების მიხედვით განსაზღვროს და მართოს ფისკალური პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს და ცდილობს, შეაფასოს საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა ასპექტზე, მათ შორის მშპ-ს ზრდაზე, ინვესტიციებზე, ვაჭრობის დინამიკაზე, დასაქმების მაჩვენებლებსა და სოციალური კეთილდღეობის შედეგებზე.

რამდენადაც საქართველო აგრძელებს სვლას ეკონომიკური განვითარებისა და ევროკავშირში ინტეგრაციისკენ, აუცილებელია სამომავლო მიმართულებების დასახვა და საგადასახადო პოლიტიკის გავლენის ანალიზზე დაფუძნებული ქმედითი პოლიტიკური რეკომენდაციების შეთავაზება. ეს მიზნად ისახავს დეტალური ინფორმაციის მიწოდებას საგადასახადო პოლიტიკის გამოყე-

ნების პოტენციურ სტრატეგიებზე, რათა ხელი შეუწყოს მდგრად ეკონომიკურ ზრდას, კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებასა და ევროკავშირთან საქართველოს პარტნიორობის გაღრმავებას.

1. საქართველოში საგადასახადო პოლიტიკის ბოლო ცვლილებები

საქართველომ ბოლო წლებში გაატარა რამდენიმე საგადასახადო რეფორმა, რომელიც მიზნად ისახავს ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. ამ რეფორმებმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებზე. 2017 წელს მნიშვნელოვანი ცვლილება განხორციელდა საგადასახადო კოდექსში, ძალაში შევიდა „ესტონური მოდელი“, რომელიც ითვალისწინებდა მშპ-ს ზრდის დაჩქარებას ქვეყანაში და ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას, რაც ბიზნესს და კორპორაციას უქმნის ხელსაყრელ პირობას, რომ ქვეყანაში მართონ საკუთარი მზარდი ბიზნესი.

საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი ასპექტია მისი დაბალი უცვლელი საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი, 20%, რაც დაეხმარა უცხოელი ინვესტორების მოზიდვას და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას. გარდა ამისა, ქვეყანამ დანერგა გამარტივებული საგადასახადო სისტემა მცირე შეღავათებითა და გამოქვითვებით, რაც ბიზნესს უადვილებს საგადასახადო რეგულაციების დაცვას.

გადასახადის სახეები და განაკვეთები:

დასახელება / წელი	2004	2005	2006	2008	2009	2015	2019
გადასახადების სახე / რაოდენობა	21	7	7	6	6	6	7
საშემოსავლო გადასახადი	12-20%	12%	12%	25%	20%	20%	20%
საპენსიო გადასახადი	-	-	-	-	-	-	4% (2% + 2%)
სოციალური გადასახადი	33%	20%	20%	-	-	-	-
მოგების გადასახადი	20%	20%	20%	15%	15%	-	-
განაწილებული მოგების გადასახადი	-	-	-	-	-	15%	15%
დღგ	20%	20%	18%	18%	18%	18%	18%
დივიდენდის გადასახადი	10%	10%	10%	10%	5%	5%	5%
ქონების გადასახადი	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%	<1%

წყარო (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე; საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო).

ცვლილებები და საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებზე დადებითი იყო. ბოლო წლებში ქვეყანამ

განიცადა სტაბილური ეკონომიკური ზრდა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვითა და სამუშაო ადგილების შექმნით. თუმცა, ჯერ კიდევ არის გამოწვევები, რომლებიც უნდა გადაიჭრას, როგორიცაა, საგადასახადო შესაბამისობის გაუმჯობესება და საგადასახადო სისტემაში კორუფციის შემცირება.

დასასრულს, საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ტენდენციების ჩამოყალიბებაში. ზრდის ხელშეწყობი პოლიტიკის განხორციელებითა და საგადასახადო სისტემის გამარტივებით, საქართველომ შეძლო ინვესტიციების მოზიდვა და მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა.

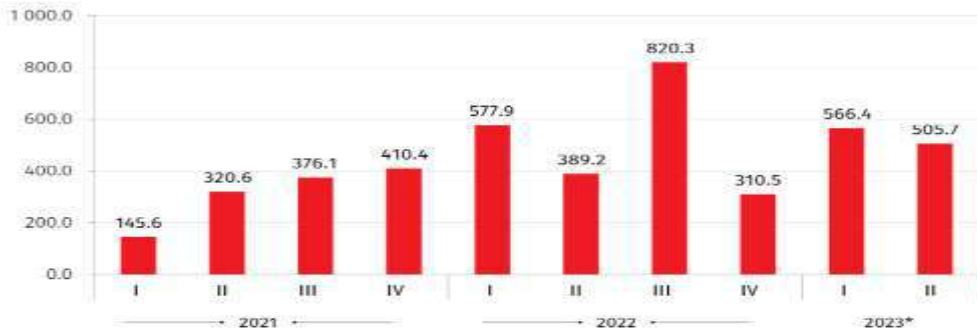
2. გადასახადების გავლენა საინვესტიციო კლიმატზე

გადასახადები გადამწყვეტ როლს თამაშობს საინვესტიციო გადაწყვეტილებების ფორმირებაში და გავლენას ახდენს საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებაზე. გადასახადები, როგორიცაა კორპორატიული საშემოსავლო გადასახადი, პირდაპირ გავლენას ახდენს ბიზნესის კაპიტალის ღირებულებაზე. უფრო მაღალმა გადასახადმა შეიძლება გაზარდოს კაპიტალის ღირებულება ინვესტორებისთვის, რაც შეამცირებს საქართველოში ინვესტიციების მიმზიდველობას.

სხვა ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოს აქვს კორპორაციული საშემოსავლო გადასახადის შედარებით დაბალი განაკვეთი - 15%, რაც მიმზიდველია ისეთ მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით, როგორიცაა - რუსეთი (20%) და თურქეთი (22%). საქართველო, ასევე, გთავაზობს საგადასახადო შეღავათებს ინვესტიციებისთვის პრიორიტეტულ სექტორებში, როგორიცაა: ტურიზმი, სოფლის მეურნეობა და ტექნოლოგიები. მაგალითად, ტურიზმის სექტორში ინვესტიციებმა შეიძლება ისარგებლოს დღგ-ს შემცირებული განაკვეთებით ან გათავისუფლებით, რაც წაახალისებს ინვესტიციების შემოღინებას საქართველოში.

ბოლო წლებში საგადასახადო რეგულირებამ, ასევე, ხელი შეუწყო პირდაპირი ინვესტიციების მოზიდვას საქართველოში, 2021-2023 წლის მონაცემების საფუძველზე, საგრძნობლად იზრდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დინამიკა საქართველოში.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში 2021-2023 წლებში
(მლნ. აშშ დოლარი)

წყარო (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტო)

3. მთავრობის ინიციატივები საქართველოში საგადასახადო ადმინისტრირების გასაუმჯობესებლად.

საქართველო ახორციელებს რამდენიმე სამთავრობო ინიციატივას, რომელიც მიზნად ისახავს საგადასახადო ადმინისტრირების ეფექტიანობის, გამჭვირვალობისა და შესაბამისობის გაზრდას. ეს ინიციატივები მოიცავს:

- *ელექტრონული სისტემების დანერგვას:* საქართველომ დანერგა ელექტრონული საგადასახადო და გადახდის სისტემები საგადასახადო პროცესების გასამარტივებლად და გადასახადის გადამხდელებისთვის ადმინისტრაციული ტვირთის შესამცირებლად. ონლაინ პლატფორმების დანერგვა საშუალებას აძლევს ბიზნესსა და ფიზიკურ პირებს, წარადგინონ საგადასახადო დეკლარაციები, განახორციელონ გადახდები და დაუკავშირდნენ საგადასახადო ორგანოებს ელექტრონულად, რაც აუმჯობესებს კომფორტსა და ეფექტურობას.
- *რისკზე დაფუძნებული აუდიტის განხორციელებას:* მთავრობამ დაამტკიცა რისკზე დაფუძნებული აუდიტის მიდგომები საგადასახადო აუდიტის პრიორიტეტად მინიჭების მიზნით. ეს მოიცავს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა: გადასახადის გადამხდელთა შესაბამისობის ისტორია, ინდუსტრიის რისკის პროფილები და პოტენციური შემოსავლების რისკები. აუდიტის რესურსების უფრო მაღალი რისკის სფეროებზე ფოკუსირებით, საგადასახადო ორგანოებს შეუძლიათ, გააუმჯობესონ ეფექტურობა და შეუსაბამოების გამოვლენა, ამავდროულად, მინიმუმამდე დაიყვანონ შეფერხებები შესაბამისი გადასახადის გადამხდელებისთვის.
- *საერთაშორისო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობას:* საქართველო თანამშრომლობს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და განვითარების

პარტნიორებთან ტექნიკური დახმარებისა და საგადასახადო ადმინისტრირების საუკეთესო პრაქტიკის მისაღებად. პარტნიორობა ისეთ ორგანიზაციებთან, როგორიცაა: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF), მსოფლიო ბანკი და ევროკავშირი (EU), ხელს უწყობს შესაძლებლობების განვითარებასა და საგადასახადო ადმინისტრირების რეფორმებს.

საქართველო ჩართულია საგადასახადო პოლიტიკისა და ადმინისტრირების პროცესების მუდმივ გაუმჯობესებაში, რათა გადაჭრას გამოწვევები და პრობლემები და მოერგოს ცვალებად ეკონომიკურ და ბიზნესგარემოს. რეგულარული შეფასებები და უკუკავშირის მექანიზმები საშუალებას აძლევს საგადასახადო პოლიტიკას, გააუმჯობესოს სფეროები და განახორციელოს რეფორმები საგადასახადო ადმინისტრაციის ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით. მთავრობის ინიციატივები მიმართულია საქართველოს საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესებასა და ხელსაყრელი ბიზნესგარემოს ხელშეწყობაზე, რაც ხელს უწყობს შესაბამისობას, გამჭვირვალობას და ეკონომიკურ ზრდას.

4. საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა მეწარმეობის განვითარებაზე

საგადასახადო სტრუქტურა დიდ გავლენას ახდენს მეწარმეობის განვითარებაზე, აყალიბებს სტიმულებს, შესაძლებლობებსა და გამოწვევებს, რომელთა წინაშე დგანან დამწყები და არსებული მეწარმეები. ადმინისტრაციულმა სირთულეებმა შეიძლება მნიშვნელოვანი გამოწვევები შეუქმნას მეწარმეებს, განსაკუთრებით მცირე და დამწყებ ბიზნესებს. საგადასახადო პოლიტიკა ხელს უწყობს რეგიონულ კონკურენტუნარიანობას და გავლენას ახდენს სამეწარმეო საქმიანობასა და ეკონომიკურ განვითარებაზე. ხელსაყრელი საგადასახადო რეჟიმი, მათ შორის დაბალი კორპორაციული გადასახადის განაკვეთი და სხვა გადასახადები, ხელს უწყობს რეგიონული ბიზნესების ჩამოყალიბებას, რაც საქართველოს მაგალითზე საკმაოდ ბევრია. საგადასახადო პოლიტიკა ასევე გავლენას ახდენს ინოვაციებსა და ეკონომიკურ ზრდაზე ახალი ტექნოლოგიების, პროდუქტებისა და სერვისების ინვესტიციების სტიმულირებით. პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს რისკების აღებას, კრეატიულობას და მეწარმეობას, აგრეთვე ხელს უწყობს დინამიურ და ინოვაციურ ეკონომიკას, რაც თავისთავად განაპირობებს გრძელვადიან კეთილდღეობას.

დასკვნა

ჩვენ განვიხილეთ შემდეგი თემები: საქართველოში საგადასახადო პოლიტიკის ბოლო ცვლილებები, საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა მეწარმეობის

განვითარებაზე, გადასახადების გავლენა საინვესტიციო კლიმატზე, მთავრობის ინიციატივები, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოში საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესებას, რაც თანხვედრაში მოდის საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის გავლენასთან და ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებთან, განსაკუთრებით ევროკავშირთან ხელმოწერილი ასოცირების შეთანხმების ფონზე. აგრეთვე, განვიხილეთ, თუ როგორ ასახავს ფისკალური ზომები გადაწყვეტ როლს ქვეყნის ეკონომიკური ტრაექტორიის ფორმირებაში. ყველა თემა პასუხობდა დასაწყისში დასახულ მიზნებს და შეესაბამებოდა საგადასახადო პოლიტიკის ასოცირების ხელშეკრულებაში ასახულ პრინციპებსა და სტანდარტებს. ამიტომ, მნიშვნელოვანია, მკითხველმა კარგად გაიაზროს ეს საკითხები და მიიღოს ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ როგორ შეუძლია საქართველოს, ევროკავშირთან უფრო მჭიდრო თანამშრომლობის შედეგად წარმოქმნილი შესაძლებლობების გამოყენებით, გამოავლინოს თავისი სრული ეკონომიკური პოტენციალი და გზა გაუხსნას კეთილდღეობასა და განვითარებას მომავალი თაობებისთვის.

ბიბლიოგრაფია:

1. „საქართველოს საგადასახადო სისტემის მიმოხილვა და ანალიზი“(14 ივლისი, 2023)
<https://gnomonwise.org/ge/publications/review/135?fbclid=IwAR0XumlcjJAZZcHFWQT2wAj4KNmvUOU9fTqU5m2ewEw3TNJy4Yl3EuJWRsM>
2. Guide to Taxation and Investment in Georgia, 2022.
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ge/Documents/tax/Guide%20to%20Taxation%20and%20Investment%20in%20Georgia%202022.pdf?fbclid=IwAR38g89WV4ag5KX6c2SIRK4Pp6x-ezhKX4TQFaZXyv8IQ24AaUv7aDhRhNE>
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური ვებ-გვერდი, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები.
https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-utskhouriinvestitsiebi?fbclid=IwAR2vYZoTLM6kWZdwy65tTffogY_cszZZ8-8D2JZR0U30ZWG4bP5WV9NXXsU
4. გაი ბერიძე (1 თებერვალი, 2017) „ესტონური მოდელის დეტალები და მისი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე“ https://forbes.ge/estonuri-modelis-detaleb/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR18dThEG53s5DmqhQBHhAOoM9bZ4CDYmmFJqUdQ0oEVWzB477voXpQ8PhU_aem_AYfZ7QbGLxF3QsICU8US5g641OerwewkUYkYjGL69lk5okhq7l6G4O6RSx1DP-9y-iUQsTtqME1YavXnQDP27aqI

საბანკო ზედამხედველობის თავისებურებები და გავლენა კომერციულ ბანკებზე

ეთერ თაბორიძე

*ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
ფინანსები და საბანკო საქმე სამაგისტრო-საგანმანათლებლო პროგრამა
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირინა ვაშაყმაძე
ასოცირებული პროფესორი*

აბსტრაქტი

კომერციული ბანკები ნებისმიერი თანამედროვე სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის განუყოფელი ნაწილია. ყოველწლიურად მოსახლეობა სულ უფრო მეტად ურთიერთობს ბანკებთან, ათავსებს სახსრებს სადეპოზიტო ანგარიშებზე, იყენებს საბანკო ბარათებს, მონაწილეობს მრავალ ოპერაციასა და ტრანზაქციაში. საბანკო სისტემა, ასევე, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მაკრო-ეკონომიკურ დონეზე: ის ურთიერთქმედებს იურიდიულ პირებთან, სახელმწიფო უწყებებთან, უცხოურ ბანკებთან და მისი მეშვეობით ახდენს გავლენას რეალურ სექტორზე სამთავრობო პოლიტიკის ინსტრუმენტებით. საბანკო ორგანიზაციების საქმიანობის ასეთი ფართო სპექტრი და მასში ყველა ეკონომიკური სუბიექტის ჩართულობა საშუალებას გვაძლევს, დავასკვნათ, რომ ქვეყნის საბანკო სისტემის სტაბილურობა და საიმედოობა პირდაპირ გავლენას ახდენს მთლიანად ეკონომიკის სტაბილურობის დონეზე.

საბანკო ზედამხედველობა უწყვეტი პროცესია, რადგან ფულადი სახსრები საკრედიტო დაწესებულებებში უწყვეტად მიედინება. სამეთვალყურეო ორგანოს არადროულმა რეაგირებამ შეიძლება გამოიწვიოს სახსრების გაჟონვა ჩრდილოვან სექტორში ან კრიმინალური გზით მოპოვებული სახსრების გათეთრება. აქ უაღრესად მნიშვნელოვანი და რთული ამოცანაა სახელმწიფოსა და საკრედიტო ინსტიტუტების ინტერესებს შორის ბალანსის დაცვა. ზედმეტად მკაცრი საზედამხედველო პოლიტიკა „დაახრჩობს“ საბანკო სისტემას, ხელს შეუშლის

მცირე რეგიონალური ბანკების განვითარებას, ხოლო ზედმეტად რბილი პოლიტიკა თავისუფლებას მისცემს სექტორში დანაშაულის ჩადენის ფაქტორს.

ამრიგად, საბანკო ზედამხედველობის სისტემის შესწავლის *აქტუალობა* აიხსნება ბანკების, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის ფუნდამენტური ბუნებით და მათი საქმიანობის უწყვეტი ზედამხედველობის საჭიროებით.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო ზედამხედველობა, საფინანსო სექტორი, ეროვნული ბანკი, კომერციული ბანკი, საბანკო სისტემა.

Abstract

Banking regulation is the regulation of banking activities by establishing legal norms and requirements for credit institutions. Establishing certain requirements creates the necessity of having a system of measures designed to ensure their compliance. Such a system of measures is banking supervision.

Banking supervision is the bank's supervision of the performance and compliance of credit institutions with the legislation governing banking activities, the regulations established by it, including financial standards and accounting and reporting rules. In essence, it is the supervision of the implementation of regulations in the banking sector.

The organization of banking supervision is based on the national legal framework and recommendations of international banking committees. Supervisory bodies can exercise their authority in the process of issuing banking activity licenses; making a decision on limiting the range of performed operations; Exercising control over the existing bank or making a decision on its liquidation.

ძირითადი ნაწილი

საბანკო რეგულირება და საბანკო ზედამხედველობა არის ცენტრალური ბანკის ფუნქციები, რომლებიც მიზნად ისახავს საქართველოს საბანკო სისტემის სტაბილურობის შენარჩუნებას და მენაბრეებისა და კრედიტორების ინტერესების დაცვას.

საბანკო საქმიანობის სახელმწიფო ზედამხედველობის მთავარი მიზანია, უზრუნველყოს საბანკო სისტემის სტაბილურობა და საიმედოობა, მისი უნარი შეინარჩუნოს მდგრადობა კრიზისულ პირობებში. კერძოდ, ერთი ბანკის პრობლემებმა, რომლებიც წარმოიქმნება მის მიერ მოზიდული რესურსების გატანის შედეგად, შეიძლება გამოიწვიოს ჯაჭვური რეაქცია და გამოიწვიოს დისბალანსი

მთლიან სისტემაში, სავარაუდოდ, ყოველი კრიზისული მოვლენა იწვევს მულტიპლიკატორულ ეფექტს. საზოგადოების ნდობა საკრედიტო ინსტიტუტების მიმართ საშუალებას აძლევს მათ, დააგროვონ დანაზოგი, თანხები გადაიტანონ ინვესტიციების სახით რეალურ სექტორში და ფინანსურ ბაზრებზე. სათანადო ზედამხედველობის არარსებობის შემთხვევაში, ბანკის მფლობელებს საშუალება ექნებათ, ჩაიდინონ უკანონო ქმედებები, რისკის ქვეშ დააყენონ მრავალი ეკონომიკური ფაქტორი. ასეთ დროს მოსახლეობა უპირატესობას მიანიჭებს ფულის „ჯიბებში“ შენახვას, რაც შეანელებს ეკონომიკურ განვითარებას.

თანამედროვე მსოფლიოში, სადაც გრძელდება გლობალიზაციისა და ინტეგრაციის პროცესები, სახელმწიფო საბანკო სისტემის განვითარება დახურულ პირობებში შეუძლებელია. სექტორში უცხოური ინვესტიციებისა და კლიენტების ბაზის შეუფერხებელი შემოდინების უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია, რომ ოპერაციული პრინციპები შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სტანდარტებს. სწორედ საბანკო ზედამხედველობა უწყობს ხელს განვითარებულ ქვეყნებში მიღებული სტანდარტების ეტაპობრივ დანერგვას შიდა პრაქტიკაში, შემდეგ კი მათი გავლენის შეფასებას და სტანდარტებთან შესაბამისობის შემდგომი მონიტორინგის განხორციელებას (კოფზანაძე 2014, 111).

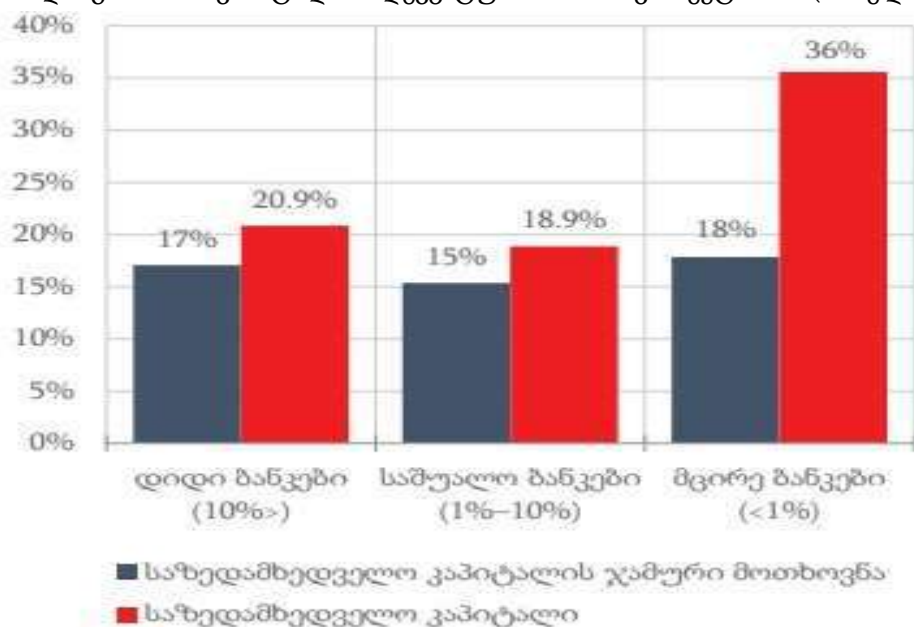
საბანკო რეგულაცია არ შეიძლება იყოს ეფექტური საზედამხედველო სისტემის გამოყენების გარეშე. ტერმინი „რეგულაცია“ გულისხმობს სამოქმედო სტანდარტების დადგენას, ასევე, ზეგავლენას სუბიექტების საქმიანობაზე საკანონმდებლო ნორმებისა და მოთხოვნების მიღებით.

ზედამხედველობა, თავის მხრივ, მიმართულია მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტების მოთხოვნების შესრულების მონიტორინგზე. ამრიგად, საბანკო ზედამხედველობა ვიწრო გაგებით შეიძლება დახასიათდეს, როგორც მარეგულირებელი ეტაპი, რომელიც იწყება ნებისმიერი საოპერაციო წესის განხორციელების შემდეგ მათი შესაბამისობის მონიტორინგისთვის. ამ განმარტებებიდან გამომდინარეობს, რომ რეგულირების გარეშე ზედამხედველობა ფაქტობრივად არ ექნება ფოკუსირების კონკრეტულ ობიექტს. რეგულაცია, თავის მხრივ, შეუსაბამო იქნება სტანდარტების შესრულების მონიტორინგის გარეშე, რასაც ზედამხედველობა აკეთებს. შესაბამისად, განსახილველი პროცესები ერთმანეთისგან განუყოფლად არსებობს.

ცნობილია, რომ სისტემის სტაბილურობის უზრუნველყოფა უნდა მოიცავდეს ამ სისტემაში წარმოქმნილი რისკების დარეგულირებას. განვიხილოთ რისკების ძირითადი კატეგორიები, რომელთა მიხედვით ბანკი წარმართავს თავის საზედამხედველო პოლიტიკას.

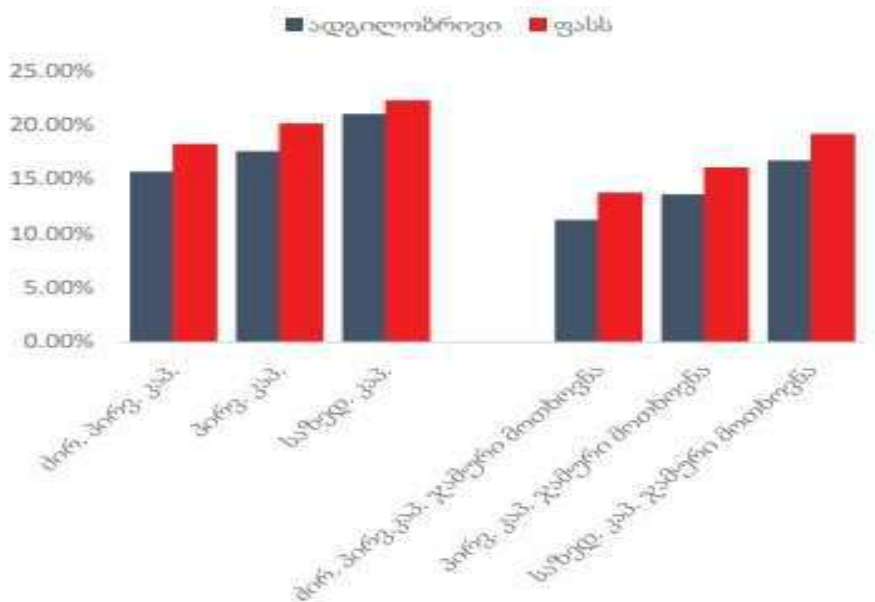
- საკრედიტო რისკი არის საკრედიტო დაწესებულების მიერ ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად ფინანსური ვალდებულებების შეუსრულებლობის, დროულად ან არასრულიად შესრულების გამო საკრედიტო დაწესებულების ზარალის რისკი. ამ ტიპის რისკი შეიძლება წარმოიშვას როგორც ცალკეულ სესხებზე, ასევე მთლიანად ბანკის პორტფელზე. საკრედიტო რისკის მონიტორინგის არარსებობამ შეიძლება გამოიწვიოს საბანკო ორგანიზაციის გადახდისუუნარობა, რაც გავლენას მოახდენს მასთან ურთიერთქმედების ყველა სუბიექტზე. ამასთან დაკავშირებით, სახელმწიფო ადგენს სტანდარტებს ამ რისკის შესაკავებლად.
- საბაზრო რისკი - საკრედიტო დაწესებულების ზარალის რისკი საკრედიტო დაწესებულების სავაჭრო პორტფელის ფინანსური ინსტრუმენტების საბაზრო ღირებულებისა და წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების, აგრეთვე, უცხოური ვალუტის და (ან) ძვირფასი ლითონების განაკვეთების არასასურველი ცვლილების გამო. საბაზრო რისკი მოიცავს საფონდო რისკს, სავალუტო რისკს და საპროცენტო განაკვეთის რისკს. თანამედროვე ქართულ საბანკო პრაქტიკაში ამჟამად გამოიყენება ამ რისკის შეფასების სტანდარტიზებული მიდგომა.
- ლიკვიდურობის რისკი – ზარალის რისკი საკრედიტო დაწესებულების მიერ ნაკისრი ვალდებულებების სრულად შესრულების უუნარობის გამო. ლიკვიდურობის რისკი წარმოიქმნება საკრედიტო ინსტიტუტის ფინანსური აქტივებისა და ფინანსური ვალდებულებების დისბალანსის (მათ შორის, საკრედიტო ინსტიტუტის ერთი ან მეტი კონტრაგენტის მიერ ფინანსური ვალდებულებების დროულად შესრულების გამო) და (ან) გაუთვალისწინებელი საჭიროების გაჩენის შედეგად. საკრედიტო დაწესებულებამ დაუყოვნებლივ და ერთდროულად უნდა შეასრულოს თავისი ფინანსური ვალდებულებები. ამ რისკის გასაკონტროლებლად ყველა საბანკო ორგანიზაცია ვალდებულია, დაიცვას ბაზელ III-ში დადგენილი ლიკვიდობის სტანდარტები.
- დაბოლოს, როგორც საბანკო რისკის ნაწილს, ბანკი განსაზღვრავს ბანკის საკუთარი სახსრების არასაკმარისი რისკს. მის გადასაჭრელად ბანკები ვალდებულნი არიან, დაიცვან: ბანკის ძირითადი კაპიტალის და ბანკის საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) ადეკვატურობის სტანდარტი.

დიაგრამა N1. კაპიტალის ადეკვატურობა საბანკო სექტორში (ბაზელ III)

წყარო: სეზ.

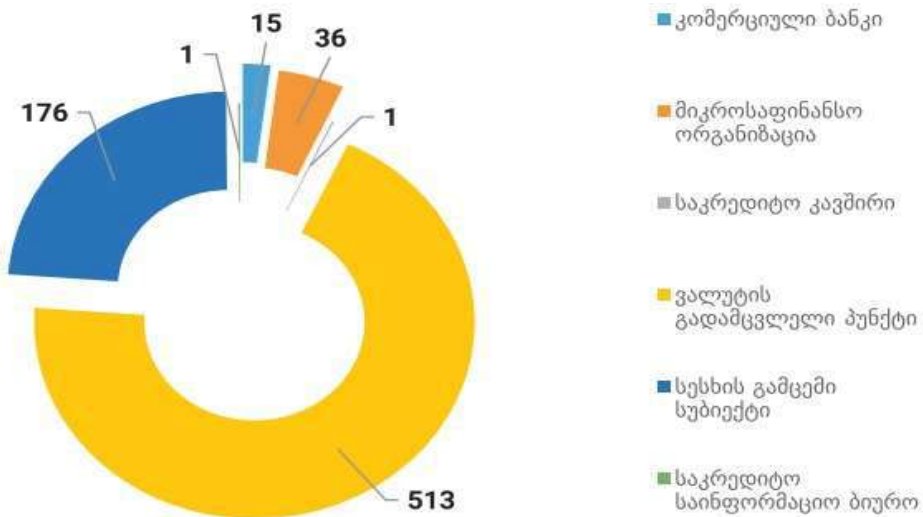
დიაგრამა N2 . საბანკო სექტორის კაპიტალის მაჩვენებლები არსებული მიდგომით და ფასს-ის მიხედვით

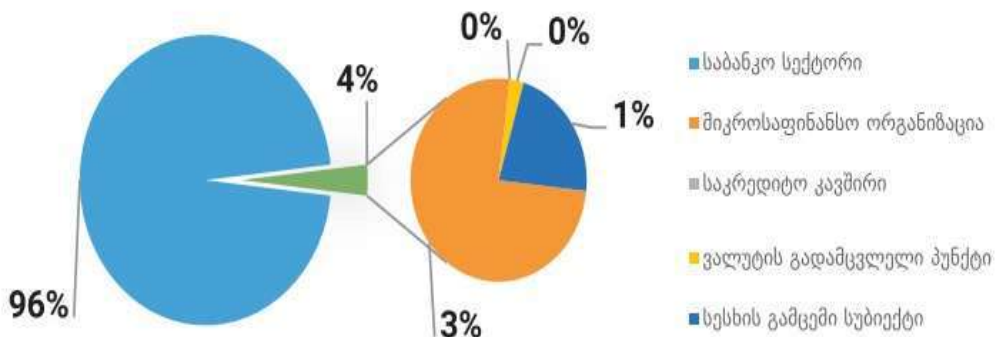
წყარო: სეზ.

საკრედიტო დაწესებულება იღებს უფლებას, განახორციელოს საბანკო ოპერაციები მხოლოდ სპეციალური ლიცენზიის მიღების შემდეგ, რომელსაც გაცემს ბანკი სახელმწიფო რეგისტრაციის შემდეგ. ეს ინსტრუმენტი აუცილებელია ფინანსურად არასტაბილური ორგანიზაციების საბანკო სექტორში ფუნქციონირების შესაწყვეტად, ასევე მნიშვნელოვანია საბანკო ოპერაციების განხორციელების პროცედურების დადგენის მიზნით. ლიცენზირების მთავარი უპირატესობა არის ბანკების ბაზრიდან „გამოდევნის“ შესაძლებლობა, რომლებიც რაიმე მიზეზით წარმოადგენენ მენაბრეების, კრედიტორების და სხვა კონტრაგენტების ინტერესების შეუსრულებლობის საფრთხეს. ინსტრუმენტის მიწუსი არის თითოეული საკრედიტო დაწესებულებისადმი ინდივიდუალური მიდგომის არარსებობა, კონკრეტული ლიცენზიის მისაღებად მინიმალური მოთხოვნები თანაბარია და სავალდებულოა ყველა ბანკისთვის. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიშის მიხედვით საფინანსო სექტორის უდიდესი წილი კომერციულ ბანკებს უკავიათ.

ცხრილი N1. საფინანსო სექტორის წარმომადგენლები რაოდენობის მიხედვით (წყარო: სეზ)

ცხრილი N2 საზედამხედველო სუბიექტების წილი ბაზარზე აქტივების მიხედვით. (წყარო: სეზ)

ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი აკრძალვები რეალურად ასრულებს ლიმიტების მსგავს ფუნქციას. ზოგადად, ადმინისტრაციული მეთოდების უპირატესობებში შედის სწრაფი ეფექტის მიღება, განაცხადის უფრო პროგნოზირებადი შედეგები და კონკრეტულად შერჩეულ ობიექტზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობა. მათი ნაკლოვანებები ხშირად ეწინააღმდეგება საბანკო ორგანიზაციების მფლობელების ინტერესებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სახსრების გადინება „ჩრდილში“ და გაზრდილი ბიუროკრატია და კორუფცია.

ეკონომიკური ინსტრუმენტები შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად ჯგუფად: საგადასახადო, მარეგულირებელი და მაკორექტირებელი (ცენტრალური ბანკის თვალსაზრისით სასურველი კომერციული ბანკების ქცევის მოქნილი სტიმულირება). (Belyaev 2018, 45)

საგადასახადო მარეგულირებელი ინსტრუმენტები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საბანკო ორგანიზაციების სტრატეგიულ განვითარებაზე, ვინაიდან დადგენილი საგადასახადო პროცედურები განსაზღვრავს მათ საბოლოო ფინანსურ შედეგებს. ერთის მხრივ, საგადასახადო რეგულაციამ არ უნდა შეაფერხოს საბანკო სექტორის განვითარება, ამიტომ ის არ უნდა იყოს ძალიან აგრესიული. მეორეს მხრივ, კომერციული ბანკები არიან მსხვილი გადასახადების გადამხდელები, რომლებსაც სახელმწიფო ბიუჯეტში მოაქვთ სანდო შემოსავალი, ამიტომ საგადასახადო ტვირთის გადაჭარბებული შესუსტება სახელმწიფო ბიუჯეტს შემოსავლების მნიშვნელოვან წილს წაართმევს. ამრიგად, საბანკო სექტორის გადასახადები დაბალანსებული უნდა იყოს.

საგადასახადო ინსტრუმენტების გამოყენება შესაძლებელია ორი მეთოდის გამოყენებით. პირველი ჯგუფი არის საკანონმდებლო მეთოდები, რომლებიც გულისხმობს გადასახადების შემოღებას ან გაუქმებას, დაბეგვრის ობიექტების

შეცვლას, შეღავათების მიცემას და განაკვეთების დაწესებას. მეორე არის ადმინისტრაციული მეთოდები, რომლებიც იგულისხმება, როგორც საგადასახადო ორგანოების მიერ მიღებული ზომები გადასახადების მთელი დიაპაზონის დროულად შეგროვების მიზნით. ამ მეთოდების განხორციელება ეფუძნება საგადასახადო შემოწმების ჩატარებას, ასევე გარკვეული გადასახადების ეფექტურობის მონიტორინგს.

გადასახადების უპირატესობა არის სახელმწიფოსთვის საინტერესო საქმიანობის სახეობების წახალისების შესაძლებლობა, შეღავათების გამოყენება და ასევე წაგებიანის შემცირება.

შემდეგი არსებული კლასიფიკაცია ყოფს მარეგულირებელ მეთოდებს იმისდა მიხედვით, თუ რომელი სუბიექტი იწყებს მათ:

- სახელმწიფო: საბანკო კანონმდებლობის ყველა მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტის სისტემა.
- საჯარო: ხორციელდება ორგანიზაციების მიერ, რომლებიც იცავენ საზოგადოებრივ აზრს, მაგალითად, ეროვნული საბანკო საბჭო, მომხმარებელთა, მეანაბრეებისა და კრედიტორების უფლებების დაცვის საზოგადოებები.
- დამოუკიდებელი: კონტროლის ელემენტები აუდიტორული ორგანიზაციების მხრიდან. საკრედიტო ორგანიზაციის საქმიანობა ექვემდებარება ყოველწლიურ აუდიტს აუდიტორული ფირმის (დამოუკიდებელი აუდიტორის) მიერ, რომელიც ლიცენზირებულია საკრედიტო ორგანიზაციების აუდიტისთვის. მთავარი მიზანია, დადგინდეს ბანკის ფინანსური ანგარიშგების სანდოობა და მისი ოპერაციების შესაბამისობა მოქმედ კანონმდებლობასთან.

საინტერესოა განვიხილოთ საბანკო ზედამხედველობის საერთაშორისო პრაქტიკა ევროკავშირის ქვეყნების მაგალითზე. ევროკავშირში არსებობს ერთიანი საზედამხედველო მექანიზმი, რომელიც შეიქმნა ECB-ის მიერ 2014 წელს ევროკავშირში საბანკო საქმიანობის მონიტორინგისთვის. ის ფუნქციონირებს, როგორც საბანკო კავშირის ელემენტი და მართავს სამეთვალყურეო საბჭო, რომლის ხელმძღვანელები აირჩევიან ECB-ის გამგეობიდან. დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს ერთიანი სამეთვალყურეო მექანიზმის ფუნქციონირების საფუძვლებს, განსაზღვრავს ინსტრუმენტების ხუთ ჯგუფს:

1. დაწესებულებების კლასიფიკაცია მნიშვნელოვან და ნაკლებად მნიშვნელოვანებად;
2. მნიშვნელოვანი საკრედიტო ინსტიტუტის არჩევის კრიტერიუმებია (მინიმუმ ერთი უნდა დაკმაყოფილდეს);

3. აქტივების ღირებულება აღემატება 30 მილიარდ ევროს, ან აქტივების თანაფარდობა ქვეყნის მშპ-სთან აჭარბებს 20%-ს (აქტივების რაოდენობა უნდა იყოს მინიმუმ 5 მილიარდი ევრო);

4. ორგანიზაცია უნდა იყოს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი თავის ქვეყანაში;

5. ორგანიზაცია იღებს პირდაპირ მხარდაჭერას ევროპული სისტემიდან.

ევროპის ცენტრალური ბანკი უშუალოდ ზედამხედველობას უწევს ევროზონის დაახლოებით 130 უმსხვილეს ბანკს, რომლებიც დაყოფილნი არიან მნიშვნელოვან ინსტიტუტებად. დანარჩენ ბანკებს (დაახლოებით 3200) ზედამხედველობას უწევს ადგილობრივი უფლებამოსილი ორგანოები, მდებარეობიდან გამომდინარე. ECB-ს არაპირდაპირი როლი აქვს ამ ბანკების საქმიანობის მონიტორინგში. რეგიონულ საზედამხედველო ორგანოებთან ერთად, ECB შემუშავებს და ამტკიცებს საზედამხედველო სტანდარტებს. მთელი რიგი ასეთი სტანდარტები შემუშავდა 2016 წელს. ECB-ის მონაწილეობის დონე შედარებით მცირე ბანკების საბანკო ზედამხედველობაში მორგებულია იმ რისკების მიხედვით, რომლებსაც ეს უკანასკნელნი აწყდებიან.

აუცილებელია სპეციალური საზედამხედველო ჯგუფების შექმნა, რომლებიც ვალდებულნი არიან, მუდმივი მონიტორინგი გაუწიონ მნიშვნელოვანი საკრედიტო ინსტიტუტების საქმიანობას; მოამზადონ ანალიტიკური მასალები მათი ფინანსური მდგომარეობის შესახებ და ასევე - აკონტროლონ რისკის მართვა. თითოეულ საზედამხედველო ჯგუფს ზედამხედველობას უწევს ცენტრალური ბანკის ფოკუსური წერტილი, რომელიც პასუხისმგებელია ჯგუფის ზედამხედველობის ეფექტურობაზე (**Koster 2014, 212**).

ინფორმაციის ეფექტური გაცვლის მიზნით ხორციელდება თანამშრომლობა სხვა მარეგულირებელ ინსტიტუტებთან, როგორიცაა: ფინანსური ზედამხედველობის ევროპული სისტემა, ევროპის სტაბილურობის მექანიზმი და ა.შ.

ასევე აუცილებელია კრიზისების მართვის ჯგუფებისა და სტაბილურობის ტრანსსასაზღვრო ზედამხედველობის ჯგუფების შექმნა. პირველები პასუხისმგებელნი არიან ორგანიზაციებში კრიზისის მართვის ეფექტურობის შემოწმებაზე, ასევე კრიზისული სიტუაციების შემთხვევაში აღდგენის გეგმების შედგენაზე და შემდეგ ამ გეგმების შესრულების მონიტორინგზე. მეორე ჯგუფები ხელს უწყობენ საზღვარგარეთ ბანკების ფილიალების კოორდინაციას და ადგილობრივ ბანკებთან მათ ურთიერთობას, ასევე მონიტორინგს უწევენ სხვადასხვა იურისდიქციის კანონმდებლობას და აძლევენ რჩევებს საკრედიტო ინსტიტუტებს ამ საკითხებში.

ამჟამად საპირისპირო აზრები არსებობს ფინანსური სექტორის კოორდინაციის ფუნქციების ერთ მეგარეგულატორთან გაერთიანების საკითხზე. ერთის მხრივ, ფინანსური სექტორის არასაკმარისმა კონტროლმა გამოიწვია იპოთეკური ბაზრის კოლაფსი, რამაც გამოიწვია 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი. საბანკო სექტორში საკრედიტო რისკებს არაეფექტურად უმკლავდებოდა სარეიტინგო სააგენტოები, რომლებსაც მიანიჭეს მაღალი რეიტინგები არა რეალური მდგომარეობის მიხედვით, არამედ შესაბამისი სერვისების მიწოდების კუთხით. თავის მხრივ, გადაჭარბებულმა კონტროლმა და საკრედიტო ინსტიტუტების საქმიანობაზე მკაცრი შეზღუდვების დაწესებამ შეიძლება გამოიწვიოს მთელი რიგი აქტივების ჩრდილში გატანა, კერძოდ, „ბალანსგარეშე“ დეპოზიტების გაჩენა.

განვიხილოთ საბანკო ზედამხედველობის არსებული მოდელების თავისებურებები და შემდეგ გადავიდეთ შიდა სისტემის ანალიზზე, რომელიც წარმოდგენილი იქნება SWOT ანალიზის სახით. ამრიგად, ჩვენ შეგვიძლია, განვასხვავოთ სამი ტიპის საბანკო ზედამხედველობის სისტემა, რომელიც ამჟამად მოქმედებს:

- სისტემები, რომლებშიც საზედამხედველო ფუნქციები მთლიანად ცენტრალურ ბანკებს ეკუთვნის;
- სისტემები, რომლებშიც ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელი ორგანოები გამოყოფილია ცენტრალური ბანკისგან;
- სისტემები, რომლებშიც რამდენიმე მარეგულირებელს შორის იყოფა საზედამხედველო ფუნქციები.

პირველი მოდელი, რომელსაც ასევე უწოდებენ მეგარეგულატორის მოდელს, პრაქტიკაში გამოიყენება ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა: რუსეთი, გერმანია, შვეიცარია, ავსტრია, ლიტვა და ა.შ. (Karyakina 2017, 181).

მეორე მოდელი, რომელშიც საზედამხედველო ფუნქციები არ ეკუთვნის ცენტრალურ ბანკს, ამჟამად მოქმედებს კანადაში, ნორვეგიასა და ავსტრიაში. ამ ქვეყნებში ფინანსთა სამინისტროები პასუხისმგებელნი არიან საბანკო სექტორში საზედამხედველო საქმიანობაზე.

რიგ წყაროებში საბანკო ზედამხედველობის ორგანიზების მესამე მეთოდს ასევე უწოდებენ ჰიბრიდს, რადგან ის აერთიანებს პირველი ორის მახასიათებლებს. ეს მოდელი გამოიყენება აშშ-ში, საფრანგეთსა და იტალიაში. თითოეულ შტატში საბანკო ზედამხედველობა სხვადასხვა დონეზე კოორდინირებულია როგორც ცენტრალური ბანკის, ასევე სხვა უფლებამოსილი ორგანოების მიერ.

მთავარი არგუმენტი საზედამხედველო და მარეგულირებელი ფუნქციების გამიჯვნის სასარგებლოდ არის მათ შემსრულებელ ორგანოებს შორის ინტერესთა კონფლიქტის შესაძლებლობა. ცენტრალური ბანკი, როგორც მაკროეკონომი-

კური პოლიტიკის მარეგულირებელი, შესაძლოა, მიდრეკილი იყოს უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთების დაწესებაზე ინფლაციის შესაჩერებლად, ხოლო ცალკეულ ზედამხედველს აწუხებს მაღალი განაკვეთების გავლენა ფინანსური სექტორის მოგებიანობაზე და კრედიტუნარიანობაზე.

ერთი სამთავრობო უწყების უფლებამოსილება მრავალფეროვანი ფუნქციით შეიძლება არაეფექტური იყოს, რადგან ისინი აუცილებლად იქნება პირობითული და ზოგიერთი მათგანი ხანდახან უკანა პლანზე დადგება. ამან, ასევე, შეიძლება გამოიწვიოს კორუფციის კომპონენტის ზრდა გადაწყვეტილების მიღებისას.

ფინანსური სექტორის სტაბილურობის შესანარჩუნებლად ცენტრალურ ბანკს უნდა ჰქონდეს ყველაზე ზუსტი და განახლებული ინფორმაცია, განსაკუთრებით საბანკო სექტორთან დაკავშირებით. იმ შემთხვევაში, როდესაც მარეგულირებელი თავად არის ზედამხედველი, არ არის საჭირო ინფორმაციის მოთხოვნილება და არ არის დროის შეფერხება მის გადაცემასთან დაკავშირებით. მაგალითად, ბანკს აქვს ინტეგრირებული უსაფრთხო სისტემა, რომელშიც ყოველდღიურად იტვირთება მონაცემები ბანკების საქმიანობის ძირითადი ინდიკატორების, გაკოტრების პროცედურების და საზედამხედველო განყოფილებების დაქვემდებარებული სხვა პროცესების შესახებ.

მეორეც, თუ ბანკი უნივერსალურია, ის ახორციელებს სხვადასხვა ტიპის საქმიანობას, მაგალითად, ისინი არიან ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე პროფესიონალი მონაწილეები, ეწევიან პროექტების დაფინანსებას და საინვესტიციო კონსულტაციებს.

დასკვნა

ამრიგად, შეიძლება გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნები, რომლებიც შეესაბამება მიზნებს:

- ეფექტური საბანკო ზედამხედველობა სახელმწიფოსა და მთლიანად ეკონომიკის საბანკო სექტორის სტაბილურობის აუცილებელი პირობაა. ეს განპირობებულია ბანკებს შორის კავშირების არსებობით, ასევე - საკრედიტო ურთიერთობებით ეკონომიკის რეალურ სექტორთან, რაც იწვევს ცვლილებების მაღალ მულტიპლიკატორულ ეფექტს.
- საბანკო ზედამხედველობისა და რეგულირების თანამედროვე მეთოდოლოგია იყენებს სხვადასხვა ჯგუფის ინსტრუმენტებსა და მეთოდებს, რომელთა უმეტესობა პრაქტიკაში გამოიყენება განვითარებულ ქვეყნებში.

- რეგულირებისა და ზედამხედველობის საკანონმდებლო ჩარჩოში ცვლილებების ძირითადი ტენდენციაა ბაზელის სტანდარტებთან ეტაპობრივი დაახლოება და საქმიანობის გამჭვირვალობის ხელშეწყობა.
- ქართულ საბანკო ზედამხედველობის სტრუქტურაში ცენტრალიზაციის პროცესები ჩქარდება, ზედამხედველობის ორგანო მოქმედებს მეგარეგულატორული მექანიზმის მიხედვით, რომელიც შეფასებულია ზედამხედველობის ორგანიზების ყველაზე ეფექტურ მეთოდად.
- ცენტრალური ბანკის საქმიანობის ძირითადი თანამედროვე სფეროები საბანკო რეგულირებისა და ზედამხედველობის სფეროში არის რისკზე დაფუძნებული მიდგომების გაუმჯობესება, შიდა მარეგულირებელი სტანდარტების ბაზელის III სტანდარტების შესაბამისობაში მოყვანა და სახელმწიფო რეგისტრაციისა და ლიცენზირების პროცესის გამკაცრება.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბარბაქაძე ხ., „საბანკო საქმიანობის რეგულირების აქტუალური საკითხები“, თბილისი, 2008..
2. კოვზანაძე ი., „თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა“, თბილისი, 2014
3. საქართველოს ეროვნული ბანკი <https://nbg.gov.ge/>
4. საქართველოს ეროვნული ბანკის [strategia-2023-2025-geo.pdf](https://nbg.gov.ge/strategia-2023-2025-geo.pdf) (nbg.gov.ge)
5. საქართველოს საბანკო ასოციაცია <http://www.association.ge/>
6. ქოქიაური ლ., საბანკო საქმიანობის საფუძვლები, თბ., 2010.
7. ბასილაია კ., საბანკო საქმე სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2018.
8. ნამჩავაძე ბ., როგორ ვითარდება საბანკო სისტემა., თბ., 2016. www.forges.ge
9. სამსონაძე ვ., ბზელის კომიტეტი და მსოფლიო საბანკო მაფია. 2014 www.aaf.ge
10. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision; 2012
11. Belyaev M. K., „Bank regulation: from the past to the future“, 2018
12. Koster T. M., „Banking: a textbook for academic undergraduates“, Yurayt Publishing House, 2014
13. Karyakina Y.K., „Money, credit, banks. Lecture course“, 2017
14. Charles Menifield, The Basics of Public Budgeting and Financial Management, Third Edition, 2017

მწვანე სესხების განვითარება და მათი გავლენა საქართველოს ეკონომიკაში

ლინდა ანანიძე

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ფინანსები და საბანკო საქმე სამაგისტრო-საგანმანათლებლო პროგრამა

მწვანე სესხების განვითარება და მათი გავლენა საქართველოს ეკონომიკაში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ირინა ვაშაყმაძე

ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

მუდმივი ცვლილებისა და განვითარების მიუხედავად, ჩვენ განუწყვეტლივ ვაწყდებით მდგრადი განვითარების გამოწვევებს, რომლებიც საჭიროებს დროულ რეაგირებასა და შესაბამისი ზომების მიღებას. რაც გულისხმობს სხვადასხვა სახის რეფორმების ჩამოყალიბებასა და გატარებას, მათ შორის არის მწვანე ფინანსური რესურსების უზრუნველყოფა. ბოლო პერიოდში საკმაოდ იზრდება მწვანე ფინანსების შეთავაზება საქართველოს ბაზარზე, თუმცა ის ჯერ კიდევ ბოლომდე არ არის ინტეგრირებული, რამდენადაც ცნობადობა ძალზედ დაბალია და საჭიროებს მწვანე ინვესტიციებისა და მდგრად ენერგიებთან დაკავშირებული რეფორმების დახვეწას.

მწვანე ფინანსების განვითარებაში, ასევე, წვლილი მიუძღვის IBRD და ABD ჩართულობას საქართველოს ეკონომიკაში. მათი მონაწილეობით სესხები დაკვალიფიცირდა მწვანე სესხებად, რითაც ბაზარზე წარმოიშვა ახალი სახის აქტივი. რისი მეშვეობითაც მოხერხდა ბაზრის კიდევ უფრო მეტად დივერსიფიცირება და ახალი შესაძლებლობების წარმოჩენა საქართველოს ფინანსურ სექტორსა და ეკონომიკაში.

მწვანე ფინანსების განვითარება საშუალებას მისცემს საქართველოს, კიდევ უფრო მეტი ძალისხმევით განაგრძოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარება და საქართველოში არსებული მცირე და საშუალო საწარმოების ხელშეწყობა და ზრდა.

საკვანძო სიტყვები: მწვანე სესხი, მწვანე ფინანსები, საფინანსო სექტორი, მდგრადი ეკონომიკური განვითარება.

Abstract

Despite constant change and development, we are constantly faced with sustainable development challenges that require timely responses and appropriate measures. Which implies the formation and implementation of various reforms, among them is the provision of green financial resources. Recently, the offer of green finance in the Georgian market has been increasing, although it is still not fully integrated, as the awareness is very low and it needs to refine the reforms related to green investments and sustainable energies.

The involvement of IBRD and ABD in the economy of Georgia also contributes to the development of green finance. With their participation, the loans were qualified as green loans, thus creating a new type of asset in the market. Through which it was possible to further diversify the market and present new opportunities in the financial sector and economy of Georgia.

The development of green finance will allow Georgia to continue sustainable economic development with even greater efforts which also contributes to the promotion and growth of small and medium-sized enterprises in Georgia.

Keywords: green loan, green finance, financial sector, sustainable economic development.

ძირითადი ნაწილი

კაცობრიობის უძველესი არსებობისა და განვითარების პარალელურად ვითარდებოდა და იხვეწებოდა ფინანსები, რომელმაც განვითარების გზაზე განიცადა გარდასახვა და ოპტიმიზაციისკენ სწრაფვა. ფინანსებს არსებითი კავშირი აქვს სიტყვა გაცვლასთან, რამდენადაც ფინანსები დაფუძნებულია რესურსების გაცვლასა და ოპტიმიზაციაზე.

ფინანსურ რესურსებთან წვდომა არ წარმოადგენს უკიდუგანო სივრცეს, ის შეზღუდულია და შესაბამისად, უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს ამ რესურსების ფორმირება, მოპოვება და ეფექტური განაწილება. ამავდროულად, ყველა ქვეყნისთვის ის არ არის თანაბრად ხელმისაწვდომი. განვითარებული სახელმწიფოები ამ მხრივ უპირატესობით სარგებლობენ, თუმცა მათი თანადგომითა და გაერთიანებით იქმნება სხვადასხვა ორგანიზაცია, რომელთა მეშვეობით კონკრეტული ფინანსური რესურსები მსოფლიოს ერთი წერტილიდან მეორე წერტილში გადაადგილდება. ფინანსური სისტემების საშუალებით უზრუნველყოფილია ეკონომიკური რესურსების გადაადგილება დროსა და სივრ-

ცეში, როგორც ერთი გეოგრაფიული ადგილმდებარეობიდან მეორეში, ასევე - ერთი ეკონომიკური დარგიდან მეორეში (ბარბაქაძე, 2016).

დღეისთვის, მსოფლიოში ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში ცხოვრების მაღალი მოთხოვნიდან გამომდინარე, იზრდება მწვანე ეკონომიკის აქტუალობა. რა მიმართულებითაც აქტიურად მიდის სხვადასხვა სიახლისა და ახალი გზების შემოღება. დღესდღეობით კი მკვიდრდება ტერმინი მწვანე ფინანსები, დაფინანსება, რაშიც მოიაზრება ფინანსური ნაკადების დონის ზრდა სახელმწიფო, კერძო და არამოგებიანი სექტორებიდან მდგრადი განვითარების პრიორიტეტებამდე (<https://www.unep.org/>, n.d.).

საქართველოში მწვანე ეკონომიკის დანერგვისთვის მნიშვნელოვანი თარიღია 2016 წელი, როდესაც საქართველო შეუერთდა მწვანე ზრდის დეკლარაციას ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარებისა, რომლის მთავარ მიზანს წარმოადგენს მწვანე ეკონომიკის ჩამოყალიბება და თანამშრომლობის გაღრმავება ქვეყნებს შორის (მებუკია, 2020).

ევროპის ქვეყნები ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევდნენ ეკონომიკაში სტრუქტურული ცვლილებების „მწვანე“ ტენდენციების დანერგვას. მათ შორის ერთ-ერთი მთავარია მწვანე ბიზნესმოდელების დანერგვის აუცილებლობა მდგრადი დაფინანსების ინსტრუმენტების გამოყენებით.

ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის ყურადღება ძირითადად მიმართულია განვითარებადი ქვეყნებისკენ კერძო სექტორი, მიკრო, საშუალო და მცირე საწარმოების დახმარებაზე დაფინანსების ინსტრუმენტის გამოყენებით, რომელშიც, ასევე, გაერთიანებულია მწვანე დაფინანსება. EBRD - ს მეშვეობით განხორციელდა დაახლოებით 2000-ზე მეტი პროექტი, რომლის მიზანია სათბური გაზების ემისიის შემცირება.

2021 წელს კი განახლებად ენერგიაში ინვესტიცია განახორციელა 1,9 გიგავატზე მეტი განახლებადი ენერგიის ახალი სიმძლავრის დამონტაჟებით და მიზნად ისახავს ამ მიმართულებით ინვესტირების გაზრდას შემდგომ ეტაპებზე.

ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა 2020 წელს წარმოადგინა 2021-2025 მწვანე ეკონომიკაზე გადასვლის მიდგომა, რომელიც მოიცავდა ქვეყნების დახმარებას ნახშირბადის დაბალი შემცველობის და მდგრადი ეკონომიკის აშენებაში.

საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკს შორის მჭიდრო თანამშრომლობა მიმდინარეობს. EBRD-ის ხაზინასთან აქტიური თანამშრომლობით საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მოახერხა საკუთარი გამოცდილების გაზიარება იმ ქვეყნებისთვის, სადაც EBRD აქტიურად

მუშაობასა და პარტნიორობას ახორციელებს. ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი კი მეორეს მხრივ მზადყოფნას აცხადებს, რათა საქართველოს ფინანსურ სექტორში მხარდაჭერა და დახმარება გაუწიოს მნიშვნელოვან რეფორმებს (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2023).

EBRD მრავალი წელია, კავსკასიის ტერიტორიაზე ახორციელებს ინვესტირებას, მათ შორის საქართველოშიც. სწორედ რამდენიმე წლის წინ ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა მწვანე ეკონომიკის დაფინანსების პროგრამა წამოიწყო, რათა მხარი დაეჭირა ენერგოეფექტურობის გამყარებას საქართველოში.

არსებული პროგრამა GEFF აწარმოებს საქმიანობას მსოფლიოს 28 ქვეყანაში 170-ზე მეტი პარტნიორი საფინანსო ორგანიზაციის მეშვეობით EBRD-ის 5-მილიარდიანი ფონდით. ინვესტიციების საშუალებით, ნახშირორჟანგის ყოველწლიური გამოყოფა 9,5 მილიონი ტონით არის შემცირებული.

EBRD ახორციელებს საკრედიტო ხაზების გამოყოფას GEFF-ის საშუალებით, რათა მწვანე საინვესტიციო პროექტების დაფინანსება მოხერხდეს ადგილობრივი ფინანსური ინსტიტუტების მიერ. გამოვყოთ რამდენიმე პროექტი, რომელთა განხორციელებაც მოხერხდა ბოლო რამდენიმე წელიწადში საქართველოში GEFF-ით.

ა) ცემენტის წარმოების საიმედოობის გაზრდა დაბალი ენერგოხარჯებით;

საქართველოში ერთ-ერთი წამყვანი ცემენტის ქარხანა მოძველებული აღჭურვილობის გამო დაზარალდა და წარმოების ხარჯების დიდ წილს ენერგეტიკა შეადგენდა. ქარხანამ გადაწყვიტა, ინვესტიცია განეხორციელებინა თავისი წარმოების პროცესის მოდერნიზაციაში და ენერგიის მოხმარების შემცირებაში, რათა შეენარჩუნებინა საუკეთესო წარმოების პრაქტიკა და დარჩენილიყო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი.

პროექტის საშუალებით, კომპანიაში 1,5 მილიონი დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა, რამაც საშუალება მისცა კომპანიას, გაეუმჯობესებინა ენერგოეფექტურობა და გაეზარდა წარმოების ციკლის საიმედოობა. განხორციელებული ღონისძიებები წელიწადში 308 000 აშშ დოლარის ეკონომიას იწვევს ელექტროენერგიის მოხმარების 41 პროცენტით შემცირების გამო.

კომპანიის მომავალს უკეთესი პერსპექტივა ეძლევა, ასეთი გაუმჯობესებითა და დანაზოგებით, რამდენადაც ის ხელს შეუწყობს ადგილობრივ დასაქმებასა და ეკონომიკას (GREEN ECONOMY FINANCING FACILITY, n.d.).

ბ) საქართველოში მონაწილე ბანკი ახორციელებს მდგრადი ენერგეტიკულ გადაწყვეტილებებს საკუთარ შენობაში;

სს ბანკი „რესპუბლიკა“, დაარსებული 1991 წელს, რომელიც ამჟამად თიბისი ბანკის სახელით ახორციელებს ფუნქციონირებას, სოციალურად პასუხისმგებელი ბანკია უმაღლესი ბიზნესსტანდარტების შესაბამისად, რომელიც ყოველთვის განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა სოციალურ და გარემოსდაცვით სტანდარტებს, დასაქმებულთა უფლებებს, უსაფრთხო და კომფორტულ სამუშაო პირობებს.

პროექტის განხორციელების ფარგლებში ენერგოკრედიტის ინჟინრებმა ჩაატარეს ენერგოაუდიტი ენერგოეფექტურობის გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებების დასადგენად. მთავარ წინადადებას კი წარმოადგენდა ახალი LED განათების დაყენება და სითბოს აღდგენის სისტემის მიღება ჰაერგამტარ განყოფილებებში.

\$86,400 ინვესტიციამ ბანკს საშუალება მისცა, შეემცირებინა ენერგიის მოხმარება 26,500 აშშ დოლარით წელიწადში ან მიმდინარე ენერგიის მოხმარების 36 პროცენტით. ინვესტიციის ანაზღაურების პერიოდი კი განისაზღვრა სამი წლით. რაც შენობის მოდერნიზაციის პროექტისთვის ძალიან სწრაფი დაფარვის პერიოდია. მომავალში, ეს დანაზოგი გახდება PFI-ს შემოსავალი. დაბოლოს, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, PFI-ის თანამშრომლები და კლიენტები ისარგებლებენ შენობაში უფრო მაღალი კომფორტით.

ეს განხორციელებული პროექტი არის კარგი მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეუძლიათ მონაწილე ფინანსურმა ინსტიტუტებს, მიიღონ პირდაპირი ცოდნა იმის შესახებ, თუ რა არის მდგრადი ენერგია და ისარგებლონ საკონსულტაციო პაკეტით. ასეთი პროექტები იძლევა მნიშვნელოვან ხელმისაწვდომ ცოდნას საკუთარი გამოცდილების მეშვეობით, თუ როგორ უნდა განვითარდეს და ადაპტირდეს ახალი სესხის პროდუქტი მდგრად ენერგიაზე, რაც მათ აძლევს საშუალებას, საკუთარი გამოცდილებით შესთავაზონ კლიენტებს არსებული ფინანსური რესურსები და ის თუ, როგორ მოამზადონ თანამშრომლები ამისთვის. (Green Economy Financing Facility, n.d.)

გ) გზა ენერგოეფექტურობისაკენ საქართველოში - საგზაო მშენებელი კომპანია აორმაგებს საწარმოო სიმძლავრეს;

შპს ლაგოდებაუტოგზა დაარსდა 2000 წელს, არის სამშენებლო კომპანია, რომელიც სპეციალიზებულია გზების მშენებლობასა და ცემენტ-ბეტონის და ასფალტ-ბეტონის წარმოებაში. 2020 წელს კომპანიას სურდა, გაეზარდა ასფალტ-ბეტონის წარმოების სიმძლავრე, თუმცა, გამოწვევის წინაშე დადგა, რამდენადაც მათი საწარმოო მანქანა მოძველებული იყო და წარმოების მოცულობის გაზრდას ვერ უჭერდა მხარს. ამავდროულად, შპს ლაგოდებაუტოგზა ეძებდა გზებს მათი წარმოების ხარჯების შესამცირებლად. კომპანიამ მიმართა GEFF-ის დაფინან-

სებას და მიიღო უფასო ტექნიკური შეფასება პროექტისთვის. ჩვეულებრივ GEFF-ის კონსულტანტებმა შეაფასეს პროექტი, ჩაატარეს ფინანსური და ტექნიკური ანალიზი და მისცეს რეკომენდაციები, რაც დაეხმარა კომპანიას საკუთარი მიზნების მიღწევაში.

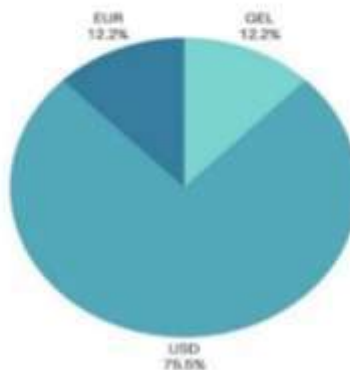
კომპანიაში ინვესტირებისთვის გამოიყო 254,000 ევროს ინვესტიცია, რამაც საწარმოს მისცა საშუალება, წინა წლებთან შედარებით წარმოება გაეზარდა 55%-ით. გარდა ამისა, ლაგოდებავტოგზას შეუძლია, დაზოგოს 156,67 მგვტ/სთ-მდე წელიწადში, რაც ნიშნავს 10000 ევროს ენერგიის დაზოგვას ყოველწლიურად. ამ ინვესტიციით, წარმოებიდან CO₂-ის გამონაბოლქვი წელიწადში 62 ტონით შემცირდა.

ქართულმა სამშენებლო კომპანიამ GEFF-ში ჩართვით მოახერხა, განეახლებინა საწარმოო მანქანები და გაეორმაგა საწარმოო სიმძლავრე. რაც კარგი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეუძლია ერთ ინვესტიციას, დაეხმაროს ბიზნესს, მიაღწიოს მიზნებს და შეამციროს მათი გავლენა გარემოზე (Green Economy Financing Facility).

დღესდღეობით საქართველოს საბანკო სექტორში საქმიანობას ახორციელებს ცამეტი კომერციული ბანკი, რომელთაგანაც მხოლოდ შვიდმა წარმოადგინა ინფორმაცია მწვანე სესხების შესახებ 2022 წელს.

მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე, მწვანე სესხების მოცულობამ 2022 წელს შეადგინა 486 მილიონი ლარი, რომელიც 180 მილიონი დოლარია. თუ გაცვლითი კურსის ეფექტს გამოვრიცხავთ, 2022 წლის მწვანე სესხების მოცულობა 16%-ით მეტია, ვიდრე 2021 წელს გაცემული. სესხების გაცემა, ძირითადად, სამ ვალუტაში ხორციელდება, რომელთა შორისაც დიდი წილით დოლარი დომინირებს.

2022 წელს გაცემული სესხების ჩაშლა ვალუტების მიხედვით

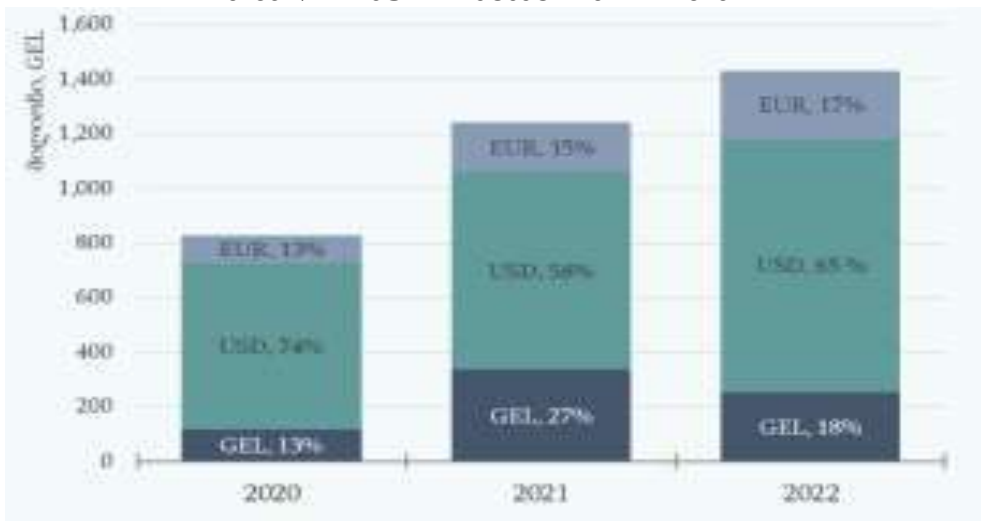

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

2022 წელს გაცემულ სესხებს შორის მწვანე სესხების წილმა 1,2 პროცენტი შეადგინა, რაც 2021 წლის მონაცემზე 0,2 პროცენტით მეტია. ამ მონაცემის ზრდა აღიშნებოდა 2023 წელსაც, რა დროსაც, კომერციული ბანკებისგან მიღებული ინფორმაციით, ის 7 პროცენტამდე გაიზარდა.

უფრო კონკრეტულად, სესხები რომ განვიხილოთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მწვანე სესხების მოცულობა 2022 წელს შეადგენდა 1,4 მილიარდ ლარს (530 მილიონი დოლარი). ეს ციფრი 2021 წელს კი გაცივლითი კურსის გარეშე შეადგენდა 15%-ს. ასევე დოლარში გაცემული სესხებიც გაიზარდა და 65% შეადგინა. ბანკების დონეზე, მთლიან პორტფელში მწვანე სესხების წილი საშუალოდ 6 პროცენტს შეადგენს, ყველაზე მაღალმა მაჩვენებელმა კი 17 პროცენტს მიაღწია.

დიაგრამა N2: მწვანე სესხების მთლიანი მოცულობა (ნაშთი), 2022 დეკემბერი (გაცვლითი კურსის ეფექტის გამორიცხვით)

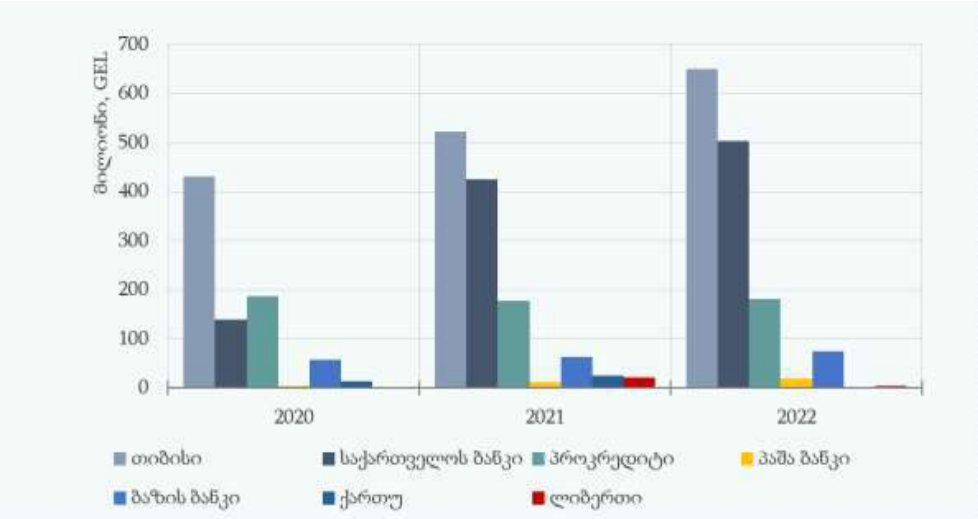

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

თუმცა, უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ბანკების უმრავლესობა მწვანე სესხების განმარტებაზე ინფორმაციას არ ფლობდა, შესაბამისად, კომერციული ბანკების მიერ მოწოდებული ინფორმაცია სრულად ვერ ასახავს არსებულ ინფორმაციას. ბანკების მიერ მოცემული ინფორმაცია მწვანე სესხების შესახებ მოიცავს ძირითადად ენერგოეფექტურობასთან და განახლებად ენერგიასთან დაკავშირებით დაფინანსებული პროექტებისთვის გაცემულ სესხებს. ამ მიმართულებით საქართველოს ეროვნული ბანკი აგრძელებს მუშაობას და შესაბამისად, მივიღეთ ეროვნული ბანკის მიერ დამტკიცებული მდგრადი დაფინანსების

ტაქსონომია, რაც საშუალებას მოგვცემს, 2024 წლიდან მივიღოთ შედარებით უფრო ზუსტი მონაცემები მწვანე სესხების მოცულობის შესახებ.

დიაგრამა N3. მწვანე სესხების მთლიანი მოცულობა (ნაშთი) ბანკების მიხედვით, 2022 დეკემბერი (გაცვლითი კურსის ეფექტის გამორიცხვით)

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

მწვანე სესხებს აქვს დადებითი ეფექტი გარემოზე, რამდენადაც ისინი მიმართულია ისეთი აქტივობებისკენ, როგორიცაა: შიდა წვის ძრავიანი ავტომობილების ჩანაცვლება ელექტრო და ჰიბრიდული მანქანებით, ენერგოეფექტურობის გაუმჯობესება ოფისებსა და შენობებში. 2022 წელს კომერციული ბანკებიდან მხოლოდ სამმა წარადგინა ინფორმაცია სათბური გაზების ემისიის შესახებ, შარშან კი ეს მონაცემები ხუთმა ბანკმა წარმოადგინა. ყოველ წელიწადს უფრო მეტად ზუსტდება მწვანე სესხების ზრდა, შესაბამისად, უფრო ზუსტ მონაცემებს ვღებულობთ (საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2023).

დასკვნა

მწვანე სესხების როლი საქართველოს ეკონომიკაში სულ რაღაც რამდენიმე წელია, იწყებს გავრცელებას, რაც ჯერ კიდევ საჭიროებს ცნობადობის ამაღლებას ამ მიმართულებით და რაც შეიძლება მეტი პროექტის განხორციელებას. როგორც უკვე ვხედავთ, მწვანე სესხებს აქვს საკმაოდ დიდი ეფექტი გარემოს დაცვით და ენერგოეფექტურობის მიმართულებით, თუმცა, ამის გარდა, მას, ასევე, აქვს დადებითი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკისა და ბიზნესისთვის.

თემაზე მუშაობის საფუძველზე შესაძლებელია, ჩამოვყალიბოთ ქვემოთ ჩამოთვლილი დასკვნები:

- საქართველოში განხორციელებული პროექტები ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის მიერ საკმაოდ ეფექტურია ჩვენი ქვეყნისთვის.
- მოცემული პროექტების ძირითადი ნაწილი მიმართულია ბიზნესის განვითარების ხელშესაწყობად, თუმცა სოციალურ პროექტებსაც უნდა დაეთმოს ყურადღება.
- საბანკო სექტორში საქმიანობას ახორციელებს ცამეტი კომერციული ბანკი, რომელთაგანაც მხოლოდ შვიდმა წარმოადგინა ინფორმაცია მწვანე სესხების შესახებ 2022 წელს.
- მწვანე სესხების მოცულობა ყოველწლიურად იზრდება და 2022 წელს შეადგინა 486 მილიონი ლარი, რომელიც 180 მილიონი დოლარია.
- მწვანე სესხებს აქვს დადებითი ეფექტი გარემოზე, რამდენადაც მისი მეშვეობით შესაძლებელი იყო როგორცაა შიდა წვის ძრავიანი ავტომობილების ჩანაცვლება ელექტრო და ჰიბრიდული მანქანებით, ენერგოეფექტურობის გაუმჯობესება ოფისებსა და შენობებში და სხვა.
- სახელმწიფომ აქცენტი უნდა გააკეთოს იმ პროექტებზე, რომლებსაც ექნებათ როგორც ბიზნესის, ისე სოციალური დატვირთვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჩუთლაშვილი ა., ბარბაქაძე ხ., ფინანსური ინსტიტუტები და ბაზრები, თბილისი, 2016. მოძიებულია 10.05.2024
https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/saleqcio%20kursi.pdf
2. მეზუკია მ., მწვანე ეკონომიკა და მდგრადი განვითარება, თბილისი, 2020, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
3. საქართველოს ეროვნული ბანკი, 10.11.2023 მოძიებულია 10.03.2024
<https://nbg.gov.ge/media/news/%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%90-ebrd-%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9B%E1%83%AB%E1%83%A6%E1%83%95%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%A1-%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%AE%E1%83%95%E1%83%93%E1%83%90>

4. საქართველოს ეროვნული ბანკი, მდგრადი დაფინანსება საქართველოში, ანგარიში 2022. მოდიებულია 30.03.2024
<https://nbg.gov.ge/fm/%E1%83%A4%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%93%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A4%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%93%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%98/2022/sf-status-report-2022-geo.pdf?v=m9527>
5. Green Economy Facility, Increased reliability of cement production with lower energy costs, Georgia, მოდიებულია 28.03.2024 <https://ebrdgeff.com/projects/increased-reliability-of-cement-production-with-lower-energy-costs-georgia/>
6. Green Economy Facility, Participating bank in Georgia implements sustainable energy solutions at own premises. მოდიებულია 31.03.2024 <https://ebrdgeff.com/projects/participating-bank-in-georgia-implements-sustainable-energy-solutions-at-own-premises/>
7. Green Economy Facility, Road to energy efficiency in Georgia, მოდიებულია 5.04.2024 <https://ebrdgeff.com/georgia/en/projects/road-to-energy-efficiency/>
8. UN Environment Programme, Green Financing, მოდიებულია 5.04.2024 <https://www.unep.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-financing>
9. OECD iLibrary საქართველოში მცირე და საშუალო სიდიდის საწარმოების წვდომა მწვანე ფინანსებზე, მოდიებულია 6.04.2024 <https://www.oecd-ilibrary.org/fr/environment/943e0535-ka>

ქართული კომერციული ბანკების თანამედროვე მარკეტინგული სტრატეგიები (თიბისი ბანკის მაგალითზე)

ირინე ლოლაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

საგანმანათლებლო პროგრამა: ფინანსები და საბანკო საქმე

საფეხური: მაგისტრატურა

ელ.ფოსტა: irineghoghadze5@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ბესიკ ბოლქვაძე

აკადემიური ხარისხი: ეკონომიკის დოქტორი,

ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

მოცემული ნაშრომი იკვლევს თანამედროვე კომერციული ბანკების მარკეტინგულ სტრატეგიებს, კონკრეტულად კი განხილულია „თიბისი ბანკის“ მაგალითი.

გამომდინარე იქიდან, რომ 21-ე საუკუნე ტექნოლოგიური განვითარების ეპოქაა, თანამედროვეობაში ბრენდებს შორის კონკურენცია იმიჯითა და მომხმარებელთან კომუნიკაციით ხდება. თემაზე მუშაობის პროცესში კი ბევრი თავისებურება და გამოწვევა გამოიკვეთა, რაც საბანკო მარკეტინგის ფართომასშტაბიანობიდან და მათი კამპანიების მრავალფეროვნებიდან გამომდინარეობდა. სწორედ ეს განსაზღვავს თემის აქტუალობას, რადგან საბანკო მარკეტინგი თანამედროვეობაში ყოველი ფეხის ნაბიჯზეა და იგი მხოლოდ საბანკო სერვისების პოპულარიზაციას არ მოიცავს.

კვლევის მიზანს წარმოადგენს, გავარკვიოთ და გავანალიზოთ, რამდენად შედეგიანია თანამედროვე კომერციული ბანკების მარკეტინგული სტრატეგიები, რა და რა არხებში ხორციელდება სხვადასხვა კამპანია და რამდენად ახდენს იგი გავლენას ბანკების ფინანსურ სარგებელზე. ამასთან ერთად, საინტერესოა მომხმარებლის არჩევანისა და ქცევის გაანალიზებაც, რომლის საშუალებასაც სტრატეგიული კამპანიების შედეგების ანალიტიკა იძლევა.

კვლევის ობიექტი თანამედროვე კომერციული ბანკები არიან, თუმცა ჩემი კვლევის ფარგლებში მას „თიბისი ბანკის“ ჭრილში ვავიწროებ. საკითხის ღრმად შესწავლის პროცესში ნათელი გახდა, რომ ბანკებს მარკეტინგის ყველა მიმართულება აქვთ ათვისებული, იქნება ეს ციფრული თუ ფიზიკური, პირდაპირი თუ არაპირდაპირი, სარგებელზე ორიენტირებული თუ საზოგადოებაზე მორ-

გებული. ამან კი მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ მთლიანი ბრენდის იმიჯი თავიდან ბოლომდე საბანკო მარკეტინგზეა დაფუძნებული. კომუნიკაციის ენა, ვიზუალიზაცია და სლოგანები ქმნის ერთიან სახეს, რომელიც შემდეგ ბანკს ლოიალურ მომხმარებელს სძენს.

კვლევის სრულყოფისთვის გამოვიყენე ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუ (დისტანციური კვლევა), რომლითაც დავაიდენტიფიცირე სხვადასხვა ტენდენცია არსებულ ბაზარზე, რამაც ცხადყო, რომელი კომერციული ბანკი სარგებლობს უშუალო დომინაციით მომხმარებელში.

Abstract

Document paper research of modern commercial banks Marketing strategies, in particular, "Encore" are discussed Bank" example.

Based on the fact that the 21st century of technological development It is an era, in modern times, competition between brands with image and It is done by communicating with the customer. In the process of working on the topic Many peculiarities and challenges have been identified in banking marketing From the scale and variety of their campaigns It was derived. This is what determines the relevance of the topic, because Banking marketing is at every step of the modern era It does not include only the promotion of banking services.

The purpose of the research is to find out and analyze how much Marketing of modern commercial banks is effective Strategies, what and in what channels different campaigns are implemented and How much it affects the financial benefits of banks. with that

At the same time, it is interesting to analyze the choice and behavior of the user, which allows the analysis of the results of strategic campaigns gives.

The object of research is modern commercial banks, although mine Within the framework of the research, I am narrowing it down to "TBS Bank". of the issue In the process of studying deeply, it became clear that the banks are marketing They have mastered all directions, be it digital or physical, Direct or indirect, benefit oriented or Tailored to society. This led us to the conclusion that the whole The brand image is based on bank marketing from beginning to end. The language of communication, visualization and slogans create a unified face, which then makes the bank a loyal customer.

I used semi-structured to complete the research Interview (distance research) with which I identified Various trends in the existing market that made it clear which The commercial bank enjoys direct dominance in the customer.

შესავალი

მარკეტინგი თანამედროვე ეპოქაში უფრო და უფრო აქტუალურ და მოთხოვნად სფეროდ ყალიბდება, რაც, ცხადია, გამომდინარეობს მისივე არსიდან, რაც მომხმარებლის მოთხოვნებისა და სურვილების იდენტიფიცირებას, შემდეგ კი ბრენდის მხრიდან სწორი საკომუნიკაციო სტრატეგიის დაგეგმვას გულისხმობს, რაც ორმხრივ ინტერესთა დაკმაყოფილებამდე მიდის.

მარკეტინგის ძლიერი მხარე ზუსტადაც რომ სეგმენტაცია და სამიზნე აუდიტორიის სწორად შერჩევაა. ეს ხდის მას უნიკალურს, რადგან შესაძლებელი ხდება, მიიტანო საჭირო ინფორმაცია სწორ აუდიტორიამდე.

საბანკო მარკეტინგი არის საბანკო სერვისების პოპულარიზაცია, რომელიც როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი გზით ხორციელდება. ეს მრავალფეროვნება კი ქმნის საინტერესო პროდუქტს, რომელიც ფართომასშტაბზე ვარირებს და მომხმარებელს სთავაზობს როგორც პირდაპირ სერვის-პოპულარიზაციას, ისე ლატენტურ პიარამპანიებსაც.

ბოლო ათწლეულში მარკეტინგი დღითი დღე ვითარდება და ყოველდღიურობაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს, რადგან იძლევა შესაძლებლობას, მომხმარებელი მოიხიდო ნებისმიერი გზით, იქნება ეს - ღონისძიების დაფინანსება, რომელზეც საკუთარი ბრენდის იმიჯით შეძლებ მომხმარებლის მოზიდვას, თუ უბრალოდ, სარეკლამო ბილბორდი, რომელიც საკუთარი სერვისის შეთავაზების შესაძლებლობას მოგცემს.

გამომდინარე იქიდან, რომ ქვეყანაში რთული ეკონომიკური მდგომარეობაა, საბანკო სფერო საკმაოდ ცნობილი და აქტუალურია. საჭიროება, რომელიც მომხმარებელს დღის წესრიგში უდგას, უქმნის აუცილებლობას, ისარგებლოს საბანკო ფინანსური სერვისებით. სწორედ ამ მოთხოვნის რაოდენობის სიჭარბის გამო, თანამედროვე კომერციული ბანკები მუხლჩაუხრელად მუშაობენ საბაზრო დომინაციაზე.

საზოგადოებრივი ჩართულობისა და პროექტების გაანალიზების შედეგად, ცხადდება, რომ საბანკო მარკეტინგი თანდათანობით ცვლის სტრატეგიას და იგი უფრო და უფრო უახლოვდება მომხმარებლის მოთხოვნებსა და საჭიროებებს.

თუკი ათწლეულის დასაწყისში საბანკო მარკეტინგი პოზიტიურად შეთავაზებულ საფინანსო სერვისს გულისხმობდა, ახლა იგი შეიძლება საერთოდ არ

გთავაზობდეს თავის სერვისს, არამედ მარკეტინგით, უბრალოდ, თავის იმიჯს ყიდდეს.

ამ შემთხვევაში, შეგვიძლია, თანამედროვე კომერციული ბანკებიდან გიგანტები მიმოვიხილოთ, ამ ოლიგოპოლებს კი საქართველოს ბანკი და თიბისი ბანკი წარმოადგენენ.

მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგია ორივეს ერთი აქვთ - მოიზიდონ მეტი მომხმარებელი და უფრო დაუახლოვდნენ მათ, გამოხატვის ხერხები სხვადასხვაა. შეიძლება ხშირად წააწყდე მათ კამპანიებში საერთო კონცეფციას, თუმცა გამოხატვის გზით იგი სხვადასხვა გამოცდილებას იძლევა.

მარკეტინგის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და საინტერესო გამოვლინება „საქართველოს ბანკის“ შემთხვევაში - სოლო, „თიბისი ბანკის“ შემთხვევაში კი - კონცეპტბარათებია. ეს არის მომსახურება, რომელიც მხოლოდ კონკრეტული ტიპის მომხმარებელს შეუძლია მიიღოს სპეციალური დამატებითი ანაზღაურების სანაცვლოდ. მას შეუძლია ჰყავდეს პირადი ბანკირიც და სხვა. ეს ადამიანის ქცევის ფსიქოლოგიაზე ძალიან საინტერესოდ აისახება, რადგან იგი ქმნის ექსკლუზიურობისა და განსაკუთრებულობის განცდას, რაც განიჭებს შეგრძნებას, რომ ბანკი, როგორც ბრენდი, შენ როგორც არა რიგით, არამედ როგორც სპეციალურ, განსაკუთრებულ მომხმარებელს, ისე გექცევა. ამ შემთხვევაში ბრენდისა და შენი ურთიერთობა პატივისცემითა და ბევრი სხვა მაღალი ღირებულებით ხასიათდება, რაც გიქმნის დადებით და სანდოობით გამსჭვალულ განწყობას კონკრეტულ ბიზნესთან.

ამასთან ერთად, პერიოდულად ბანკები ქმნიან სპეციალურ სერვისებს, რომელიც შეიძლება მიემართებოდეს ადამიანებს, რომლებიც არ წამოადგენენ პირდაპირ მათ სამიზნე აუდიტორიას, ეს შეიძლება იყოს ჩვილი თუ სკოლის მოსწავლე.

ის, რომ ბანკი იძლევა შესაძლებლობას, ახალშობილს გაუხსნა შეგროვებადი ანაბარი, უკვე არის მარკეტინგი, რადგან იგი ცდილობს, ყველა სეგმენტი დააინტერესოს. სკოლის მოსწავლისა და სტუდენტის ბარათები კი საბანკო მარკეტინგული სტრატეგიებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე ფართომასშტაბიანი პროექტია.

მომხმარებელს ბრენდისადმი სანდოობა და მასზე დამოკიდებულება უჩნდება რამდენიმე მთავარი კომპონენტით, როგორც ჯონ ბოულზი - „თანამედროვე მიჯაჭვულობის თეორიის“ ავტორი ამბობს, იმისთვის, რომ ადამიანი რაღაც კონკრეტულს მიეჯაჭვოს, მას 3 რამ სჭირდება: 1) მჭირდო კავშირი 2) ემოციების რეგულირება 3) ადაპტაციისა და ზრდის ხელშეწყობა. ადამიანის ქცევის ფსიქოლოგიის კარგად შესწავლისას ვხვდებით, რომ მარკეტინგი სწორედ ამ სამ პრინციპზეა მორგებული.

ბანკები ქმნიან მჭიდრო კავშირს სხვადასხვა სერვისით, იქნება ეს სადაბადებისდღეო თუ მნიშვნელოვან დღეებზე მობილური შეტყობინებების მიღება, ამავედროულად, იმისთვის, რომ მჭიდრო კავშირი შედგეს, ბანკები ცდილობენ, შექმნან პროდუქტი, რაც მომხმარებელს აიძულებს, ყოველდღიურად გამოიყენოს და ჰქონდეს კომუნიკაცია ბანკთან, რომლის ნათელი მაგალითიც არის მობილური ბანკის აპლიკაცია.

რაც შეეხება ემოციების რეგულირებას, საბანკო მარკეტინგი ამასაც მოიცავს. მობილური ბანკის აპლიკაციაში თუ სოციალურ ქსელებში აქტიურად გვხვდება რეკლამები, რომელიც მომხმარებელში აღძრავს დადებით ემოციას და ამავედროულად, აძლიერებს ბრენდის იმიჯს. ეს რეკლამები სხვადასხვა კამპანიის მიხედვით რომ განვიხილოთ, ხშირ შემთხვევაში არის ქველმოქმედებაზე დაფუძნებული და ორიენტირებულია ძლიერი ემოციების გამოწვევაზე. მაგალითისთვის, „საქართველო ბანკი“ ეხმარება სოციალური პასუხისმგებლობის პროექტებით სხვადასხვა ქალაქსა თუ სოფელს „იდეათეკების“ შექმნით და რეგიონებს, სადაც ხელმისაწვდომი არ არის ბიბლიოთეკები და კეთილმოწყობილი მულტიფუნქციური საგანმანათლებლო სივრცეები ქმნის ბიბლიოთეკას და მულტიფუნქციურ საგანმანათლებლო სივრცეს. „თიბისი ბანკი“ თავის წილ ლიტერატურული პრემია „საბას“ თანადამფუძნებელია და ყოველწლიურად ლიტერატურული პრემიით აჯილდოებს სხვადასხვა ავტორსა თუ გამომცემლობას. ეს არის ღონისძიებები, რაც ბანკის მომხმარებელს უღვივებს დადებით ემოციებს და იწვევს მათში ბრენდის მიმართ პატივისცემას

ადაპტაცია და ზრდის ხელშეწყობა მოიცავს იმ ინოვაციების იმპლემენტაციას, რომელიც იმდროისთვის აქტუალური გამოწვევების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენება. საბანკო სერვისების სარგებლიანობა თუ პრაქტიკულობა თანდათან უფრო იხვეწება. წლების განმავლობაში იზრდება და ადაპტირდება თანამედროვე გამოწვევებთან, რაც ქმნის განცდას, რომ სერვისი არაკომპაქტური და რთულად გამოსაყენებელი კი არა, მოქნილი და მარტივია. მომხმარებლის მხრიდან ეს ქმნის კომფორტსა და ნდობას, რომ სერვისი, რომლის მიღებაც უნდა, მუდმივად რელევანტურად ხელმისაწვდომი და მარტივად მოპოვებადია.

კომერციული ბანკები - კონკურენცია და სტრატეგიები **მარკეტინგული კამპანიების ტენდენციები**

გამომდინარე იქიდან, რომ თანამედროვე ასპარეზზე ათობით კომერციული ბანკია, მათ შორის კონკურენცია დღითი დღე უფრო აქტიურ ფაზაში შედის. სწორედ ამიტომ მათ შორის ბაზარზე საკომუნიკაციო არხების გადანაწილება საარსებოდ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

ამ შემთხვევაში იგულისხმება სხვადასხვა საკომუნიკაციო საშუალება, რადგან საბანკო მარკეტინგში ბევრი სხვადასხვა სფერო დომინირებს. მათ შორის ყველაზე ზოგადი და მარტივი სოციალური მედია, ტელევიზია და რადიოა. ამ შემთხვევაში თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კომერციული ბანკების გიგანტები, რადიო საშუალებას მცირე ბანკებს უთმობენ, თავად კი სოციალურ მედიაკამპანიებს მიმართავენ.

ციფრული მარკეტინგი - ყველაზე მოთხოვნილი, მზარდი და პოპულარული მარკეტინგული სტრატეგიაა. ამ შემთხვევაში მარტივია მომხმარებელთან პირდაპირი კომუნიკაცია, რადგან “META” - რომელიც „Facebook” და „Instagram” პლატფორმებს ფლობს, იძლევა შესაძლებლობას, რომ სამიზნე აუდიტორია სეგმენტებად დაყო. იგი თავად გაძლევს შესაძლებლობას, მონიშნო კონკრეტული ინტერესების ადამიანები, რომლებიც დროს სოციალურ ქსელში კონკრეტული ინტერესების ძებნას უთმობენ.

სადიებო საისტემის ოპტიმიზაცია - ეს ციფრული მარკეტინგის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განშტოებაა, რომელიც იძლევა საშუალებას, სხვადასხვა სპეციფიკური სიტყვებით იპოვო კონკრეტული სერვისი. ხშირად სხვა რაღაცის ძებნისას შეიძლება გადააწყდე საფინანსო რეკლამას მხოლოდ იმიტომ, რომ სადიებო სისტემის ოპტიმიზაციის პროცესში ამ სარეკლამო რგოლში ის სხვადასხვა საკვანძო სიტყვები მოიძებნება, რომელიც მომხმარებელმა სოციალურ სადიებო სისტემაში გამოიყენა. ამ მეთოდსაც ყველა კომერციული ბანკი მიმართავს.

მიუხედავად ამისა, არის განსაკუთრებული კამპანიები, მაგალითად „საქართველოს ბანკი“, ავტომატურად ფეხბურთთან ასოცირდება და მათი სტრატეგია საფეხბურთო ეროვნული ნაკრებით პოპულარიზაცია წარმოადგენს, „თიბისი ბანკი“ რაგბისთან ასოცირდება, რადგან მთავარი ფინანსური პარტნიორია, „ლიბერთი ბანკი“ თავის წილ საპენსიო ფონდებთან ასოცირდება და - პენსიონერ მოსახლეობასთან. ამიტომაცაა რომ მათი კამპანიები და სტრატეგიები განსხვავდება, რადგან „ლიბერთი ბანკის“ მომხმარებელი სეგმენტი სხვაა, ვიდრე „საქართველოს ბანკისა“ და თიბისი ბანკისა“

ელ-ფოსტა - ეს კიდევ ერთი მარკეტინგული სტრატეგიაა, რომელსაც საქართველოში აქტიურად არ იყენებენ კომერციული ბანკები, თუმცა უკვე არსებულ მომხმარებელთან საკომუნიკაციოდ და სიახლეების გასაზიარებლად გამოიყენება.

ბილბორდები თანდათან კარგავს აქტუალობას, რადგან ქვეყანაში არსებული ტექნოლოგიური რევოლუცია, მომხმარებელს აციფრულებს და ამ პროცესში ყურადღების ღუპა ავტომატურად ციფრულ არხებზეა გადასული. მიუხედავად ამისა, მაინც რჩება ბილბორდები საკომუნიკაციო საშუალებად, თუმცა ისინი

პირდაპირ შეთავაზებად და პირდაპირ ფინანსურ სიახლეების პოპულარიზაციისთვის გამოიყენება.

ყოველწლიური გამოფენების ორგანიზება ბრენდისთვის მომხმარებელთან კომუნიკაციისას ძალიან მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს. ხშირ შემთხვევაში ძალიან დიდ საგამოფენო სივრცეებში ეწყობა კომერციული ბანკების გამოფენები, რომელიც სავსეა სხვადასხვა აქტივობით, რომელიც სულ არ არის დაკავშირებული საბანკო სფეროსთან. ამგვარი ღონისძიება აძლევს საშუალებას მომხმარებელს, მივიდეს, უკეთ გაეცნოს, გამოელაპარაკოს თავისთვის სასურველი ბანკის წამორმადგენელს, მიიღოს ინფორმაცია არსებულ სერვისებზე და სხვა.

სოციალური პასუხისმგებლობის ღონისძიებები კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი სტრატეგიაა კომერციული ბანკების მხრიდან, რაც მოიცავს იმას, რომ ბანკები ფინანსურ რესურსს დებენ სხვადასხვა აქტივობისა თუ ღონისძიების განხორციელებაში და საპასუხოდ საკუთარი ბრენდის იმიჯსა და ლოიალურ მომხმარებელს იძენენ. ეს შეიძლება მოიცავდეს სტუდენტურ დასაქმების პროგრამებს, რომლითაც ისინი აწყობენ სხვადასხვა კონფერენციასა თუ ფორუმს, გასცემენ საგანმანათლებლო გრანტებს, აფინანსებენ მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებ მოსწავლეებს, აფინანსებენ საგანმანათლებლო პროექტებს, წარჩინებულ მოსწავლეებს და სხვა. ეს პროექტები ემსახურება იმას, რომ თანამედროვეობაში და ახალგაზრდობაში ამ ბანკების იმიჯი იყოს უფრო პატივსაცემი და მათი სახელი იყოს მეტად პოპულარული. სწორედ ამ კამპანიებს მიეკუთვნება „საქართველოს ბანკის სტიპენდიანტი“, „ჰარვარდის ბიზნესქეისების კონკურსი“ „საბას ლაურეანტი“ „პრემია ელისო“ და სხვა.

მარკეტინგული სტრატეგიაა ასევე ბანკების მიერ სხვადასხვა ტექნიკისა თუ ძვირად ღირებულ მაღაზიებში არსებული პროდუქტის შესაძენად ადგილზევე არსებული ბანკის წარმომადგენლები, რომლებიც გთავაზობენ გადავადებით ანგარიშსწორებას, რაც გაძლევს საშუალებას, შენთვის ძვირად ღირებული და სასურველი ნივთი შეიძინო, თუმცა ეს მათთან თანამშრომლობით უნდა მოხდეს.

სხვადასხვა ტიპის შეთავაზებები, ფასდაკლებები, აქციები, რომელსაც კონკრეტული ბანკები თავიანთი ბარათების გადახდისას გთავაზობენ, ასევე წარმოადგენს საბანკო მარკეტინგულ სტრატეგიას. ფრენის ბილეთებზე, სხვადასხვა კონცერტზე ფასდაკლებით სარგებლობისას, ბილეთები მათი ბარათით უნდა შეიძინო, ესეც სტრატეგიაა.

საერთო ჯამში, საბანკო მარკეტინგი ყველა სფეროს ეხება, ყველა მხრივ ჩართულია ყოველდღიურ რიტმში, თანამედროვე კომერციული ბანკები კი აქტიურად ცდილობენ კონკურენტულ გარემოში თავის დამკვიდრებას.

„თიბისი ბანკის“ მარკეტინგული სტრატეგიები

„თიბისი ბანკი“ 1992 წლიდან დღემდე არ კარგავს პრესტიჟს და ბრენდის იმიჯს. იგი მომხმარებელში მუდმივად სანდო, მაღალხარისხიან და კვალიფიცირებულ სერვისს მიმწოდებლად რჩება. ისინი არასდროს ცვლიან მომსახურების ხარისხს და მუდმივად ცდილობენ, დაეწიონ თანამედროვე ტენდენციებს და არ შეუშინდნენ გამოწვევებს. ამიტომაცაა „თიბისი ბანკი“ ერთ-ერთი ლიდერი, იგი მუდმივად იცვლება და ვითარდება.

მარკეტინგული სტრატეგია „თიბისი ბანკისთვის“ მოიცავს მრავალფეროვნებას. ისინი აქტიურად იღებენ სხვადასხვა ვიდეორგოლებსა და მაღალხარისხიან ფოტოსურათებს სოციალურ ქსელში განსათავსებლად. ბრენდის იმიჯისთვის მუდმივად ჰყავთ დიზაინერი, რომელიც აბალანსებს სოცალურ მედიაში ბრენდის თვითგამოხატვას. ისინი აქტიურად იყენებენ ფასიანი რეკლამირების ფუნქციას და ამავდროულად, სხვადასხვა არხზე ანთავსებენ რეკლამას, იქნება ეს ცნობილი ადამიანების სოციალური არხები თუ - სხვა.

„თიბისი ბანკი“ თავის ციფრულ ბანკშიც ათავსებს რეკლამებს და მას აქტიურად იყენებს სამიზნე აუდიტორიამდე მოხვედრაში. ამავდროულად, მნიშვნელოვანია იმისი გააზრებაც, რომ ისინი მიმართავენ ყველა ტიპის ციფრულ საშუალებას მედიაკომუნიკაციისთვის და სიხლეების შესახებ ინფორმაციის მოსაწოდებლად.

აქტიურად შეხვდებით „თიბისი ბანკის“ ბილბორდებს, სოც.მედია კამპანიებს, მათ მიერ „კონცეპტით“ ოგანიზებულ ღონისძიებებს, რომელსაც მუდმივად ცნობადი და თავისი საქმის პროფესიონალები მიუძღვებიან. ბანკი, ასევე, აქტიურად აფინანსებს სპორტს და საგანმანათლებლო სფეროსაც. იგი ჩართულია სოციალურ აქტივიზმში, მუდმივად მხარს უზამს მიმდინარე ტენდენციებს და ასე ინარჩუნებს ბრენდის იმიჯს და ლოიალურ მომხმარებელსაც.

ჩემ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, მომხმარებელთა 43% ციფრულ არხებს უსაფრთხოდ თვლის, გამოკითხულთა 19% კი ციფრული ბანკით „თიბისი ბანკს“ ანიჭებს უპირატესობას. 18% ამბობს, რომ მარკეტინგული კამპანიებით ისინი „თიბისი ბანკს“ გამოარჩევენ და ბანკების მიმდინარე შეთავაზებებს ციფრული ბანკითა და სოციალური მედიამარკეტინგით იღებენ, ამ უკანასკნელზე კი პროცენტული გადანაწილება ციფრულ ბანკზე - 34%, ხოლო სოც.მედია მარკეტინგზე - 15% მოდის.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ნაშრომში ნახსენები სოციალური პასუხისმგებლობის აქტივობები მოიცავს ინტელექტუალურ თამაშებსაც, სწორედ ამიტომ, დასმულ შეკითხვაზე - „მიგიღიათ თუ არა ბანკების მიერ ორგანიზებულ ინტელექტუალურ თამაშებში მონაწილეობა, რომელსაც შეფარვითი მარკეტინგული

დატვირთვა ჰქონდა?“ ადამიანების 50% პასუხად „კი“-ს ასახელებს. „თიბისი ბანკი“ ხშირად ჩართული ახალგაზრდების წახალისებაში, სწორედ ამიტომ, ინტელექტუალურ თამაშებში მისი ლოგოებიც ხშირად გვხვდება.

გამომდინარე იქიდან, რომ ციფრული კამპანიები „თიბისი ბანკს“ საკმაოდ მრავალფეროვანი აქვს, გამოკითხვაშიც პასუხები შეკითხვაზე: „ძირითადად რომელი არხებით იგებთ ბანკის მიმდინარე შემოთავაზებებს?“ შემდეგნაირად გადანაწილდა: სოც.მედია მარკეტინგი - 15%; ელ-ფოსტით მარკეტინგი - 2%; ციფრული ბანკით - 34%; სხვადასხვა სარეკლამო კამპანიები - 11%; ინფლუენსერების საშუალებით - 4%.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ინფლუენსერ მარკეტინგი¹ „თიბისი ბანკისთვის“ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკომუნიკაციო საშუალებას წარმოადგენს, ისინი აქტიურად ეკონტაქტებიან სხვადასხვა სეგმენტით ცნობად ქონთენტ შემქმნელებს, რათა სხვასდასხვა კამპანიას გაუწიონ პოპულარიზაცია, ამის კარგ მაგალითს წარმოადგენს სამკითხველო აპლიკაცია „საბას“ პოპულარიზაცია წიგნების მიმართულების ინფლუენსერებთან და სხვა.

„თიბისი ბანკი“ ხშირად გასცემს სხვადასხვა ტიპის პრემიას, მათ შორის კი „საბას“ პრემიასთან ერთად არის პრემია „ელისოც“, რომელიც ქართულ კინოში გამორჩეულ ნამუშევრებს გადაეცემა. ეს სტრატეგია აღწევს მომხმარებლის ყველა სეგმენტში, რაც იძლევა საშუალებას, ბანკმა თავისი იმიჯი გააფართოოს ყველა სფეროში, იქნება ეს ხელოვნება, სინემატოგრაფია, მუსიკა, სპორტი თუ -ნებისმიერი სხვა.

ბანკის მარკეტინგულ სტრატეგიებში აღსანიშნავია სპეციალური შეთავაზებები, რომელსაც ისინი ყოველი დიდი ღონისძიებების წინ აანონსებენ, იქნება ეს „ქეშბეკი“ - სისტემა, რომელიც თანხის ნაწილის გადახდის შემდეგ უკან დაბრუნებას გულისხმობს, თუ, უბრალოდ სააქციო შეთავაზება ფასდაკლებულ სერვისზე, მაგალითად, კონცერტის ბილეთზე, ფრენის ბილეთებზე, საახალწლო საჩუქრებზე თუ - სხვა.

მომხმარებელთან აქტიური და მუდმივი კომუნიკაციისთვის, ბანკი ცდილობს, ყოველ მნიშვნელოვან თარიღზე ახალი შეთავაზება მოიფიქროს, რაც მუდმივი ჩართულობის განცდას უქმნის მომხმარებელს და აისახება მის ქცევაზე, რადგან ყოველი მნიშვნელოვანი თარიღის მოახლოებისას მომხმარებელი სიახლის დაანონსებას ელოდება.

„თიბისის“ მარკეტინგულ კამპანიებს შორის აღსანიშნავია ციფრული ბანკის ციფრული თამაშებიც, რომელმაც მოსახლეობაში საკმაოდ დიდი ინტერესი გამოიწვია. ბევრმა მომხმარებელმა ამ თამაშის გამო ჩამოწერა ციფრული ბანკი, რაც რეალურად წარმოადგენდა სამიზნეს მიმდინარე მარკეტინგული კამპანიი-

სას. ადამიანები უზიარებდნენ და ეკითხებოდნენ შედეგებსა და პასუხებს თამაშებისას, რაც ზრდიდა პოპულარიზაციას და მოხმარებასაც ციფრული ბანკისას.

გამოკითხვამ, რომელიც დისტანციურად ჩავატარე, გვაჩვენა, რომ ციფრულმა თამაშმა მართლაც რომ მოახდინა გავლენა მოსახლეობის ფართო მასაზე, რადგან კითხვაზე - „თუ შეგიძლიათ დაასახელოთ საბანკო მარკეტინგული აქტივობა, რამაც გამოიწვია საზოგადო „ღელვა“?“ მივიღეთ პასუხები: „დიახ, თიბისი ბანკის თამაში“.

მიუხედავად ამისა, თამაში არ არის ერთადერთი „თიბისი ბანკის“ ინიცირებული კამპანია, რომელმაც საზოგადოების ფართო მასებზე გააღწია, არამედ ამას წინ უსწრებს ერთ-ერთი ყველაზე მასშტაბური კამპანია „#წერე ქართულად“. ეს კამპანია 2015 წელს დაიწყო, როცა სოციალური ქსელები უკვე აქტიურ ფაზაში გადადიოდა მომხმარებელთან საკომუნიკაციოდ და იგი, როგორც ცნობილ ჟურნალ „მარკეტერის“ ერთ-ერთ სტატიაში ვკითხულობთ: „მიზნად ქართული წერისა და ანბანის, სხვადასხვა ხელსაწყოზე, სოციალურ ქსელსა და, უბრალოდ, ყოველდღიურ ცხოვრებაში გამოყენებას და პოპულარიზაციას უწყობს ხელს.“ სოციალური კონტექსტი აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რადგან ეს არის პერიოდი, როცა მოსახლეობა სოციალურ ქსელებში საკომუნიკაციო ენად ლათინურ ასოებსა და ამით შექმნილ ქართულ სიტყვებს იყენებდა, არსებულმა კამპანიამ კი სოც.მედიაში შემოიტანა რევოლუცია, რითაც ქსელის მომხმარებლები ლათინურიდან ქართულ ანბანზე გადმოერთვნენ და აქტიურად დაიწყეს მისი გამოყენება. ეს კამპანია მილიონამდე მომხმარებელს მისწვდა და ძალიან დიდი წვლილი მიუძღვის დღევანდელი სოც.მედიის ფორმირებაში.

საერთო ჯამში, „თიბისი ბანკის“ მარკეტინგული გუნდი ერთიანადაა ჩართული საკომუნიკაციო საშუალებებით სხვადასხვა კამპანიის ვარიაციების შექმნით, რათა მოერგონ ყველა სეგმენტს, კატეგორიასა და სფეროს. ეს კი მომხმარებლის ქცევის გაანალიზებისა და ბაზრის ღრმა კვლევის დამსახურებაა.

დასკვნა

ციფრულ ეპოქაში კომერციულ ბანკებს ციფრულად უწევთ კონკურენციის გაწევა ერთმანეთისთვის. მომხმარებლები კი ამ ყველაფერში კონცეპტუალურ როლს თამაშობენ. სოციალური მედიასაშუალებები ამ კონკურენციაში ავანგარდის როლშია, რადგან მომხმარებლის საჭიროების განსაზღვრა სწორედაც რომ მათი დახმარებით ხდება.

მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგიები ერთმანეთს ჰგავს, საკომუნიკაციო ფორმა და შერჩეული ენა განსხვავებული, რაც საბოლოო ჯამში განსხვავებულ პროდუქტს ქმნის, მათ შორის სელექცია კი მომხმარებელზეა დამოკიდებული.

კლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ საბანკო მარკეტინგი თავიდან ბოლომდე ეფუძნება ფსიქოლოგიას და იგი ყველა სფეროში პოულობს საკუთარ თავს, რაც თავისი სერვისების გამრავალფეროვნებაშიც ეხმარება.

საზოგადოება თავის წილ აქტიურადაა ჩართული ბანკების მიერ ორგანიზებულ კამპანიებში, რაც ქმნის მიწოდების მაქსიმიზებას ბანკების მხრიდან და კამპანიათა რაოდენობებიც იცვლება. მომხმარებლის ქცევა მეტ-ნაკლებად პროგნოზირებადი ხდება, თუმცა ტენდენციების ცვლილებასთან ერთად იცვლება მათი მოთხოვნები. მიუხედავად ამისა, კამპანიების დაგეგმარებისას ბაზრის წინასწარი შესწავლა ყოველთვის კონცეპტუალურ როლს თამაშობს, რადგან სწორ სეგმენტაციასა და მომხმარებლის ქცევის სწორ ანალიზზეა დამოკიდებული კამპანიის წარმატება და პირიქით - წარუმატებლობაც.

წლებთან ერთად მარკეტინგული კამპანიები ბანკების მხრიდან იმიჯის გაყიდვაზე უფროა ორიენტირებული, რადგან ისინი ქმნიან საყოველთაო, საზოგადო კეთილდღეობასაც და აორგანიზებენ ღონისძიებებს, რომელიც მომხმარებლის წინაშე სოციალური პასუხისმგებლობის მოხდას გულისხმობს. ბრენდის იმიჯის დაცვა და მისი აქტიური პოპულარიზაცია კი ავტომატურად იზიდავს ბევრ ლოიალურ მომხმარებელს, რომელიც კომპანიას მხოლოდ სერვისის გამო კი არა, უკვე მისი ქველმოქმედებისა და ჰუმანური გადაწყვეტილებების გამო ირჩევს.

ეს სოციუმში ქმნის უკეთეს შესაძლებლობებს, რაც საერთო ჯამში აძლევს საშუალებას, თანემდროვე ბაზარს გახდეს უფრო საინტერესო, მრავალფეროვანი და კონკურენტუნარიანი. ეს უკანასკნელი კი არის ჯანსაღი გარემო, რომელშიც იზადება ინოვაცია, სიახლე და განვითარება.

წყაროები

1. მოსიაშვილი ვ., ლომიძე ფ., ქოქოსძე ფ. _ საბანკო საქმე.თბილისი. 2009. - <file:///C:/Users/user/Desktop/book98.pdf>
2. საქართველოს მთავრობის განკარგულება №1551, 2010 წლის 3 დეკემბერი, ქ.თბილისი, კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2267631?publication=0>
3. <https://www.marketer.ge/wereqartulad-tbcbank/>
4. <https://forbes.ge/thibisis-mkhardatcherith-nato-vachnadzis-phondi-premia-elisos-tsarmogidgenth/>
5. <https://www.tbcbank.ge/web/ka/web/guest/mission-vision>
6. Digital Marketing Strategy: An Integrated Approach to Online Marketing by Simon Kingsnorth

7. მომხმარებელთა ქცევა - მაია კეშავა -
https://old.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/momx.qceva.pdf
8. ჯონ ბოულბი - მიჯაჭვულობის თეორია
9. საბანკო მარკეტინგი -
<http://magistri.weebly.com/uploads/4/9/3/4/49345589/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%99%E1%83%94%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%98.pdf>
10. The Challenges of Democratizing News and Information: Examining Data on Social Media, Viral Patterns and Digital Influence -
<https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/12872220/d85-wihbey.pdf;jsessionid=E5F131CAF67FBE7AD4AD755268A31FA5?sequence=1>
11. Market Segmentation Trees by Ali Aouad, Adam Elmachtoub, Kris J. Ferreira and Ryan McNellis - <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=63905>
12. Adventures Inc: 21st Century Brand Building By Boris Groysberg and Sarah L. Abbott -
<https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=65357>

ბლოკჩეინ ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული უსაფრთხო ხმის მიცემის სისტემა

მიხეილ პაპუნაძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ზუსტ მეცნიერებათა და
განათლების ფაკულტეტის, კომპიუტერული მეცნიერების სამაგისტრო პროგრამის
მეორე კურსის სტუდენტი;

ელ. ფოსტა: mishikopapunidze@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ელზა ჯინჭარაძე,

ასისტენტ-პროფესორი;

ელ. ფოსტა: elza.jintcharadze@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია ბლოკჩეინი და მისი სტრუქტურა და ბლოკჩეინზე დაფუძნებული აპლიკაციები, კერძოდ, ხმის მიცემის სისტემის ჩრტილში. საკვლევ ობიექტად აღებულია ის კრიპტოგრაფიული ალგორითმები, რომლებიც უკეთესად ან უფრო ეფექტურად ერგებიან ხმის მიცემის სისტემას, რომლის მთავარი მოთხოვნებია, რომ იყოს გამჭვირვალე, უსაფრთხო და სწრაფი. კვლევის მიზნით განვიხილეთ ამ თემაზე შესრულებული ნამუშევრები, ასევე, სპეციალური პროგრამის, ფუნქციებისა და ბიბლიოთეკების გამოყენებით ჩატარდა ექსპერიმენტები, რითაც მოხდა ალგორითმების მუშაობის დროისა და გამოთვლითი ძალისხმევის მონიტორინგი სხვადასხვა ზომის ფაილის შემთხვევაში და მათი შეფასება. ნაშრომი მიზნად ისახავს ახალი და უკვე არსებული ალგორითმების შედარებას და იმის დამტკიცებას, რომ ზოგიერთი აპლიკაციისთვის, ამ შემთხვევაში ხმის მიცემის სისტემისთვის, არსებობს შედარებით ახალი და ოპტიმიზებული საშუალებები. ასევე ნაშრომის მიზანია განხილული ალტერნატივების რეკომენდირება სხვა ტიპის აპლიკაციებისა თუ სერვისებისთვის.

Abstract

The scientific paper discusses the blockchain and its structure and blockchain-based applications, in terms of the voting system. The research object is taken to be those cryptographic algorithms that better or more efficiently fit the voting system, the main

requirements of which are to be transparent, safe and fast. For the purpose of research, we reviewed the works done on this topic, and also conducted experiments using special programs, functions and libraries, which monitored the working time and computational effort of the algorithms in the case of different file sizes and evaluated them. The paper aims to compare new and existing algorithms and to prove that for some of the systems, in this case, for the voting system there are relatively new and optimized solutions. Also, the aim of the paper is to recommend the considered alternatives for other types of applications or services.

შესავალი

ტექნოლოგიების განვითარებამ მრავალმხრივ გაუმარტივა ადამიანებს ურთიერთობა თუ ბიზნესის წარმოება. ამ პროცესებს ხშირად თან ახლავს მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გაცვლის საჭიროება, რამაც გამოიწვია კიბერუსაფრთხოების მიმართულებით სტანდარტებისა და მოთხოვნების გამკაცრება.

აქტუალობა – ბლოკჩეინი იძლევა საშუალებას, ადამიანებმა აწარმოონ სამიანიობა სხვისი ჩარევის გარეშე. ასევე ბლოკჩეინის უსაფრთხოების მაღალი სტანდარტი გაზრდის სანდოობას პირადი მონაცემების დაცვის მხრივ. გამოწვევები, რომლებიც ახლავს არჩევნებს, კარგად ესადაგება არჩევნებს, რომელიც განსაკუთრებით დიდ როლს თამაშობს ნებისმიერი ქვეყნისთვის. მისი ორგანიზება და შემდეგ ჩატარება მუდმივად დაკავშირებულია უსაფრთხოების პრობლემებთან, სანდოობის უზრუნველყოფასთან და ფინანსებთან. ბლოკჩეინის გამოყენებით შესაძლებელია, ნაკლები ფინანსებით ჩატარდეს არჩევნები, უფრო უსაფრთხოდ და არავის ჰქონდეს რაიმე ეჭვები მის ობიექტურობასთან დაკავშირებით.

კვლევა მიზნად ისახავს ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის დადებითი და უარყოფითი მხარეების გააზრებას არსებულ რეალობასთან მიმართებაში, ასევე, ახალი კრიპტოგრაფიული ალგორითმების შემოთავაზებას, რომლებიც უკეთესად მოერგებიან ნაშრომში განხილულ ბლოკჩეინზე დაფუძნებულ ხმის მიცემის სისტემას.

ნაშრომის **კვლევის ობიექტია** ბლოკჩეინში უკვე გამოყენებული და ალტერნატიული კრიპტოგრაფიული ალგორითმები, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, ნათლად დავინახოთ ბლოკჩეინის უპირატესობები და შეზღუდვები და ამავე დროს რეკომენდაცია გავუწიოთ ახალ საშუალებებს, რომლის გამოყენებაც შესაძლებელი იქნება, არა მარტო ხმის მიცემის სისტემაში, არამედ სხვა, ბლოკჩეინთან თუ ინფორმაციის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ სისტემებში.

სამეცნიერო სიახლეს ნაშრომში მოიცავს ბლოკჩეინ ტექნოლოგიაში არსებულ კრიპტოგრაფიასთან ახალი საშუალებების შედარება და მათი უპირატესობების გამოვლენა. კერძოდ, უფრო სწრაფი, უსაფრთხო, ციფრული ხელმოწერისა და ჰეშირების ალგორითმების შემოთავაზება, ინფორმაციის უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ სისტემაში.

ბლოკჩეინის მრავალი უპირატესობა, არსებულ გამოწვევებთან მისადაგებული ბუნება და ხმის მიცემის სფეროს მნიშვნელობა განსაზღვრავს ნაშრომის **პრაქტიკულ ღირებულებას**.

ნაშრომში განხილული იქნება ჩვენ მიერ გამოყენებული ძირითადი ტექნოლოგიები, რაც საშუალებას მოგვცემს, რომ უკეთ გავიგოთ მისი შესაძლებლობები. ასევე განხილული იქნება მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ამასთან ერთად, ნაშრომში აღვწერთ ხმის მიცემის სისტემების გამართულად მუშაობის ასპექტებს და გზებს, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, გადავწყვიტოთ არსებული დაბრკოლებები, რაც შეიძლება ახლდეს ბლოკჩეინისა და არჩევნების პრინციპების სინთეზს.

ხმის მიცემის სისტემები

ტრადიციული ხმის მიცემა, ეს არის ყველაზე მარტივი და გავრცელებული მეთოდი, რომელშიც არჩევანის დაფიქსირება ხდება მონიშვნის გაკეთებით ან ხმის მიცემის მექანიკური აპარატის გამოყენებით. მიუხედავად იმისა, ხმის მიცემა ხდება საარჩევნო უბანზე თუ დისტანციურად, ლოგიკა მაინც ერთია, რომ უნდა შეიკრიბოს და დაითვალოს ბიულეტენები ოფიციალური კომისიის მიერ. ტრადიციულ ხმის მიცემის ტექნოლოგიებში არსებობს ორი ძირითადი კატეგორია, ესენია: ქალაქში დაფუძნებული და მექანიკური აპარატის გამოყენებით.

- ქალაქის ბიულეტენების გამოყენებით ხმის მიცემისას ადამიანები არჩევანს აფიქსირებენ სასურველი პასუხის კალმით მონიშვნით. ბიულეტენების დათვლა ხდება მექანიკურად. ასევე არსებობს ამ კონკრეტული მეთოდის ქვეკატეგორიები, კერძოდ, დისტანციური, სადაც ბიულეტენის გაგზავნა ხდება ფოსტით, მეორე კატეგორია კი არის საარჩევნო უბანზე.
- მექანიკური ბერკეტის მანქანა ხმის მისაცემად პირველად გამოიყენეს 1890-იან წლებში, რა დროსაც ამომრჩეველი გადაწყვეტილებას აფიქსირებს სასურველი კანდიდატის გასწვრივ ღილაკზე დაჭერით და შემდეგ ბერკეტის გადმოწევით მექანიზმი მთვლელს დაამატებს ერთ ხმას.

ელექტრონული ხმის მიცემის სისტემები წარმოადგენს ტრადიციული მეთოდებისა და ტექნოლოგიების თვალსაჩინო კომბინაციას. ამ ტიპის ხმის მი-

ცემისას გამოიყენება ელექტრონული მოწყობილობები, ალგორითმები და პროგრამები, რომელთა საშუალებითაც ხდება ხმის მიცემაც და ხმების დათვლაც. ელექტრონულ ხმის მიცემაში გამოიყოფა ხუთი ქვეკატეგორია:

- პერფორირებული ხმის მიცემაში პირველად გამოიყენეს 1960-იან წლებში. გადამუშავებულ, სპეციალურ ბარათებზე ნახვრეტების გაკეთებით, სასურველი პასუხის შესაბამისად. ხმის მიცემის შემდეგ ბარათები გროვდებოდა კონტეინერში და ითვლებოდა სპეციალური მთვლელის გამოყენებით.
- პირდაპირი ელექტრონული ჩაწერის სისტემა (Direct Recording Electronic) არის სისტემა, რომელიც წარმოადგენს ბიულეტენებს და აღრიცხავს გაკეთებულ არჩევანს პირდაპირ კომპიუტერის მეხსიერებაში. ამომრჩევლები მათ სისტემასთან ურთიერთობენ ღიკალებისა და სენსორული ეკრანების საშუალებით.
- ოპტიკური სკანირების სისტემით ხმის მიცემისთვის გამოიყენება სპეციალიზირებული აპარატურული და პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელთა საშუალებითაც, შესაძლებელია ხმების წაკითხვა. ამომრჩევლები არჩევანს აფიქსირებენ სპეციალურ ბიულეტენებზე, სასურველი კანდიდატის გასწვრივ სპეციალური სიმბოლოს დასმით, რომელსაც აღიქვამს სკანირების აპარატი. ბიულეტენის აღრიცხვა შესაძლებელია ადგილზე, ასევე, შესაძლებელია მათი შეგროვება და ცენტრალურ უბანზე დათვლა.
- ელექტრონული არჩევნების კიდეც ერთი სახეა ბიულეტენის მომნიშნავი მოწყობილობების საშუალებით (Ballot Marking Devices). ამ სისტემაში ბიულეტენები წარმოადგენილია ელექტრონულად და არჩევანის დაფიქსირების შემდეგ იბეჭდება ფიზიკური ბიულეტენი სისტემაში შენახვის გარეშე. BMD პირველად გამოჩნდა 2002 წელს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის მარტივად ხელმისაწვდომად. BMD სისტემის განვითარებისა და გამოყენების სიმარტივის გამო, ბოლო წლებში იგი სულ უფრო ხშირად გამოიყენება ყველა ამომრჩევლისთვის.
- I-Voting ანუ ინტერნეტ ხმის მიცემა სახელიდანვე ჩანს, რომ იყენებს ინტერნეტს ბიულეტენების წარმოდგენისა და მართვისთვის. ამ სისტემას, ასევე, უწოდებენ „დისტანციურ ელექტრონულ ხმის მიცემას“, „ონლაინ ხმის მიცემას“ და ა.შ. ყველა ამ დასახელებით აღწერილი სისტემა შეიძლება, გაერთიანდეს ერთ დიდ I-Voting-ის ჯგუფში, რაც თავის მხრივ, ელექტრონული ხმის მიცემის ერთ-ერთი სახეა. ბლოკჩეინზე დაფუძნებული ხმის მიცემაც ამ ჯგუფის ნაწილია, რადგან ბლოკჩეინის

სტრუქტურა გულისხმობს ერთ თანრიგიან ქსელში ჩართული მოწყობილობების ერთობლიობას. ხმის მიცემის ამოცანის გადაწყვეტის შემთხვევაში, ბლოკჩეინი გამოიყენება, როგორც ხმების დასაფიქსირებლად, ისე შემდგომ მის დასათვლელადაც.

ბლოკჩეინის კონცეფცია

ბლოკჩეინის კონცეფცია გულისხმობს სისტემას, რომელიც არის დეცენტრალიზებული, განაწილებული და სანდო, რათა შეინახოს ჩანაწერები. ყველაზე ცნობილი ბლოკჩეინი ბიტკოინი იყენებს ამგვარ სისტემას, რათა შეინახოს ტრანზაქციების ისტორია. ასე მომხმარებლებს შეუძლიათ, აწარმოონ ფინანსური ოპერაციები და იყვნენ დარწმუნებულნი, რომ მათი ფული არ დაიკარგება.

ბლოკჩეინის ტიპები

დღესდღეობით არსებობს 4 ტიპის ბლოკჩეინი, ესენია: საჯარო, კერძო, კონსორციუმისა და ჰიბრიდული. ყოველ მათგანს გააჩნია დადებითი და უარყოფითი მხარეები და გამოიყენება სხვადასხვა ამოცანის შესაბამისად.

საჯარო ბლოკჩეინი

საჯარო ბლოკჩეინი არის შეუზღუდავი, არ საჭიროებს გარკვეულ უფლებებს და ყველას შეუძლია, გახდეს მისი ნაწილი. მომხმარებელს შეუძლია ძველ და მიმდინარე ჩანაწერებთან ინტერაქცია და მაინინგი. განხორციელებული ჭეშმარიტი ტრანზაქციის ცვლილება არ ხდება, ყველას შეუძლია ტრანზაქციის დადასტურება, ასევე შეცდომების აღმოჩენა, რადგან, როგორც წესი, კოდი არის ღია.

კერძო ბლოკჩეინი

კერძო ეწოდება ბლოკჩეინს, როცა იგი მუშაობს შეზღუდულ გარემოში მაგალითად - ჩაკეტილ ქსელში, რომელიც ერთი მმართველის კონტროლის ქვეშაა. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ბლოკჩეინიც, გარკვეულწილად, მუშაობს როგორც საჯარო, რაც გამოიხატება კვანძებს შორის პირდაპირ კავშირსა და დეცენტრალიზაციით, თუმცა კერძო ბლოკჩეინი მუშაობს გაცილებით მცირე მასშტაბებზე. ასევე არ შეუძლია ნებისმიერ მსურველს მასთან დაკავშირება, რადგან, როგორც წესი, მთელი სისტემა მუშაობს მცირე ზომის ქსელში რაიმე კომპანიისა თუ ორგანიზაციის შიგნით. კერძო ბლოკჩეინს ხშირად უწოდებენ საწარმოო ბლოკჩეინს (enterprise blockchain).

ჰიბრიდული ბლოკჩეინი

ჰიბრიდული ბლოკჩეინი წარმოადგენს კერძო და საჯარო ბლოკჩეინების ერთგვარ ნახევს. მას იყენებენ ორგანიზაციები, რომელთაც სჭირდებათ ორივე ზემოთ ნახსენები ტიპის სისტემის მახასიათებლები. ამაში იგულისხმება სის-

ტემა, სადაც შესაძლებელია, გაკონტროლდეს რა ინფორმაცია, იქნება საჯარო და კერძო და ვისთვის იქნება ხელმისაწვდომი.

კრიპტოგრაფია ბლოკჩეინში

ნებისმიერი ბლოკჩეინის მუშაობა დაფუძნებულია კრიპტოგრაფიულ ალგორითმებზე. ძირითადად, მათი მუშაობის სფეროებია, ანაგრიშების მისამართების გენერირება, რომლებიც წარმოიქმნებაკერძო და საჯარო გასაღებებისგან. ასევე მნიშვნელოვანია ტრანზაქციების ხელმოწერაც, რაც თითოეულ მომხმარებელს აძლევს საშუალებას, გადაამოწმოს ან შეასრულოს რაიმე მოქმედება ისე, რომ არ გასცეს საიდუმლოდ შენახული კერძო გასაღები. კონსენსუსის მექანიზმების დიდი ნაწილიც იყენებს კრიპტოგრაფიულ მეთოდებს, რითაც პირდაპირ მონაწილეობს ბლოკჩეინის მშენებლობასა და მუშაობაში.

ასიმეტრიული კრიპტოგრაფია ბლოკჩეინში

ასიმეტრიულ კრიპტოგრაფიაზე დაფუძნებულ სისტემებში, როგორც გამოიყენება ეთერიუმისა და ბიტკოინის ბლოკჩეინში, გასაღები წარმოადგენს საჯარო და კერძო გასაღების წყვილს. მათი გამოყენების პრინციპების საილუსტრაციოდ საჯარო გასაღები შესაძლებელია, წარმოვიდგინოთ როგორც ანგარიშის ნომერი, ხოლო კერძო გასაღები, როგორც პინ კოდი. უშუალოდ კერძო გასაღებს მომხმარებელი თითქმის არ იყენებს და ინახება დამიფრულ მდგომარეობაში.

კვლევა და კვლევის ანალიზი

ბლოკჩეინში გამოყენებული secp256k1 და keccak-256, ასევე Ed25519 და BLAKE3 ალგორითმები მთელ მსოფლიოშია გავრცელებული და, ბუნებრივია, მრავალ აპლიკაციასა თუ სერვისში არის ინტეგრირებული. მათი შედარების გზით შესაძლებელი იქნება ერთმანეთის მიმართ ალგორითმების უპირატესობებისა თუ ლიმიტების განსაზღვრა და მომავალში, სხვა ტექნოლოგიებში გამოყენების შესაძლებლობები, როგორიცაა: ბლოკჩეინი და სხვა აპლიკაციები.

ექსპერიმენტების ჩასატარებლად გამოყენებულია პითონის გარემო და სპეციალურად შექმნილი ბიბლიოთეკები, რომელთა გამოყენებითაც უზრუნველყოფილია კრიპტოგრაფიული ალგორითმების რეალიზება, ასევე - მონაცემების ექსპერიმენტისთვის საჭირო მონაცემების მონიტორინგი და შეგროვება.

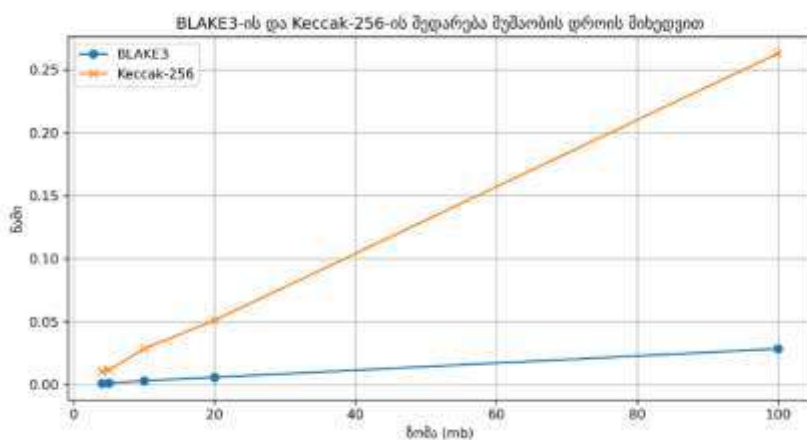
- ექსპერიმენტის გარემო: Python 3.11.9;
- გამოყენებული ბიბლიოთეკები: time, psutil, numpy, hashlib, blake3, cryptography;
- პროცესორი: AMD Ryzen 7 5800H with Radeon Graphics;
- ოპერატიული მეხსიერება: 16 გიგაბაიტი;

- ოპერაციული სისტემა: Microsoft Windows 11 pro;

ექსპერიმენტებში მთავარი ყურადღება ექცევა ალგორითმის შესრულების დროსა და პროცესორის უტილიზაციას. ისინი გამოითვლება თითოეული შესრულებისას და განისაზღვრება საშუალო მონაცემები. ექსპერიმენტები ჩატარდა სხვადასხვა მოცულობის ფაილებზე, რათა გამოჩნდეს, თუ როგორ მუშაობენ განსხვავებული სამუშაოს მოცულობის შემთხვევაში.

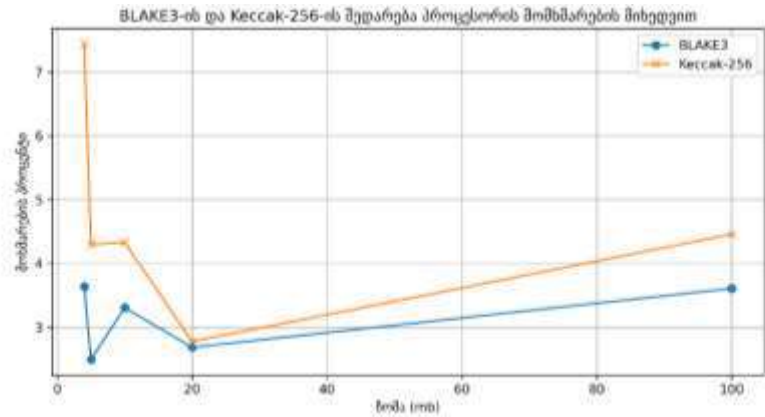
ფაილის მოცულობა	BLAKE3		Keccak-256	
	მუშაობის ხანგრძლივობა (წამი)	პროცესორის უტილიზაცია (%)	მუშაობის ხანგრძლივობა (წამი)	პროცესორის უტილიზაცია (%)
4 მბ	0,00097	3,64	0,0103	7,43
5 მბ	0,00112	2,5	0,01145	4,3
10 მბ	0,00306	3,31	0,02847	4,33
20 მბ	0,00577	2,69	0,05106	2,78
100 მბ	0,02842	3,61	0,26324	4,46

ჩატარებული ექსპერიმენტების საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ BLAKE3 keccak-256-თან შედარებით, დაახლოებით, 10-ჯერ უფრო სწრაფია და დროში განსხვავება მით უფრო მატულობს დასაშვარი მონაცემის მოცულობის ზრდასთან ერთად.

რაც შეეხება პროცესორის უტილიზაციას BLAKE3-ისა და keccak-256-ის მუშაობისას, შეიძლება ითქვას რომ BLAKE3-ის მაჩვენებლები მეტწილად უკეთესია, რადგან აქვს მცირე მოხმარება. განსხვავება განსაკუთრებით თვალსაჩინო მცირე ფაილის ზომებზე, 20 მეგაბაიტის ფაილზე მათ მიერ პროცესორის მოხმარება დაახლოებით თანაბარია. დიდი ზომის ფაილზე კი სხვაობა შედარებით

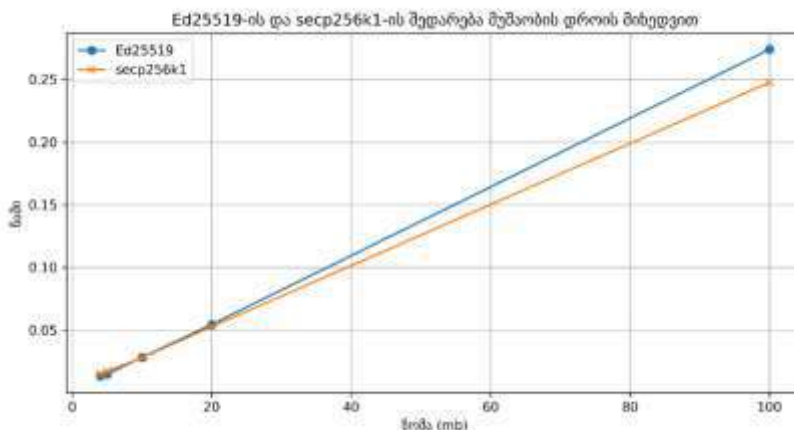
მცირეა, თუმცა BLAKE3 საშუალოდ მაინც უფრო ნაკლებად ტვირთავს ვიდრე keccak-256

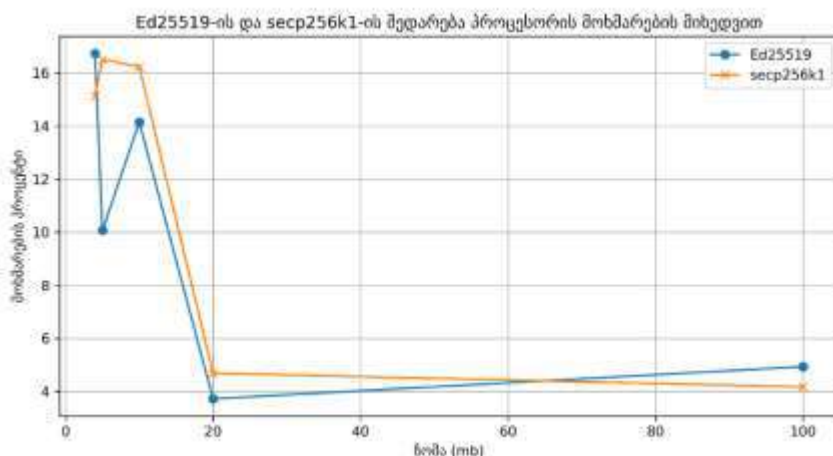
ციფრული ხელმოწერის ალგორითმების Ed25519-ის და secp256k1-ის შემთხვევაში, ხელმოწერის პროცესზე ჩატარებული ექსპერიმენტების საფუძველზე გამოვლინდა შემდეგი მაჩვენებლები.

ფაილის მოცულობა	secp256k1		Ed25519	
	მუშაობის ხანგრძლივობა (წამი)	პროცესორის უტილიზაცია (%)	მუშაობის ხანგრძლივობა (წამი)	პროცესორის უტილიზაცია (%)
4 მბ	0,01504	16,73	0,01325	15,135
5 მბ	0,01733	10,075	0,01469	16,505
10 მბ	0,0279	14,145	0,02826	16,23
20 მბ	0,05275	3,725	0,05457	4,69
100 მბ	0,24769	4,935	0,274	4,175

სხვადასხვა ზომის ფაილის ხელმოწერის პროცესზე დაკვირვებით, ბუნებრივია, ფაილის ზომის ზრდასთან, ორივე ალგორითმის დრო მატულობს. მცირე მოცულობის მონაცემების შემთხვევაში Ed25519-ს აქვს მცირე უპირატესობა, თუმცა დიდი მოცულობის შემთხვევაში უფრო სწრაფად მუშაობს secp256k1.

პროცესორის გამოყენების თვალსაზრისით მცირე და საშუალო ზომის შეტყობინებაზე ხელმოწერის შემთხვევაში Ed25519 მცირედით, მაგრამ მაინც, უკეთესი მაჩვენებლებით ხასიათდება, ვიდრე secp256k1, თუმცა დიდი ზომის შეტყობინებაზე - პირიქით.

ჩატარებული ექსპერიმენტებით გამოვლინდა, რომ BLAKE3 ყველა ჩვენ მიერ განხილული მახასიათებლით აღემატება keccak-256-ის ჰეშირების ალგორითმს, რაც ანიჭებს უპირატესობას ნებისმიერ სისტემაში გამოყენების თვალსაზრისით. ხოლო Ed25519-ისა და secp256k1-ის შედარებით გამოვლინდა, რომ მცირე მონაცემებზე უკეთესია Ed25519, რაც საინტერესოს ხდის ნაშრომში განხილული ბლოკჩეინზე დაფუძნებული ხმის მიცემის სისტემის რეალიზებაში, სადაც ხელმოსაწერი შეტყობინება ხასიათდება მცირე მოცულობით, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ secp256k1-ის მასშტაბურობის უნარი არის მიზეზი, რომ იგი მრავალი წელია, წარმატებით მუშაობს ყველაზე ცნობილ ბლოკჩეინებში.

დასკვნა

ხმის მიცემის ან არჩევნების სისტემა უკვე დიდი ხანია, არსებობს ჩვენს ცხოვრებაში და მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. არსებობს რამდენიმე ძირითადი ხმის მიცემის ტიპი, თუმცა ელექტრონული სისტემები სულ უფრო პოპულარული და გამოყენებადი ხდება მათ შორის საქართველოშიც, სადაც რამდენიმე ოლქში უკვე დაიტესტა მსგავსი სისტემები. ბლოკჩეინზე დაფუძნებული ხმის მიცემის სისტემები არსებობს, თუმცა მათ გააჩნიათ სხვადასხვა შეზღუდვა, ძირითადად, მასშტაბურობასა და სისწრაფეზე. მართალია, Ethereum ბლოკჩეინი იძლევა მისი შექმნის საშუალებას, თუმცა უმჯობესი იქნება, ისეთი სტრუქტურის შემუშავება, რომელიც უკეთესად მოერგება და აღმოფხვრის ახლა არსებულ პრობლემებს.

როგორც ვიცით, ბლოკჩეინი მთლიანად ციფრული ხელმოწერისა და ჰეშირების ალგორითმებზე დგას. ისინი მონაწილეობენ კონსენსუსის ალგორითმში, ბლოკების ჯაჭვის შექმნაში, ტრანზაქციების ხელმოწერაში.

ტრანზაქციების ხელმოწერაში დღესდღეობით მასობრივად გამოიყენება ხელმოწერის ალგორითმი secp256k1 და ჰეშირების ალგორითმი keccak-256. მართალია, ისინი არიან სანდო და ეფექტური, თუმცა ხმის მიცემის აპლიკაციის შემთხვევაში, უმჯობესი იქნება, უფრო მეტად სისწრაფესა და უსაფრთხოებაზე ორიენტირებული ალგორითმები. ნაშრომში განვიხილეთ ორი ალტერნატივა: ხელმოწერის ალგორითმი Ed25519 და ჰეშირების ალგორითმი BLAKE3. ექსპერიმენტების მიხედვით გამოვლინდა, რომ შემოთავაზებული ალგორითმები გამოირჩევა სისწრაფით და ასევე, ნაკლები გამოთვლითი ძალისხმევით, რაც მნიშვნელოვანია არა მარტო ბლოკჩეინზე დაფუძნებული ხმის მიცემის სისტემისთვის, არამედ ახალი ტიპის ბლოკჩეინსა და სხვა სისტემებში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანდრეას ანტოპოლუსი, გევინ ვუდი, “Masterin Ethereum”, გამომცემლობა “O'Reilly Media“ სებასტოპოლი, კალიფორნია, აშშ. 2018;
2. დენიელ ბერნშტაინი, ნილს დუიფი, ტანჯა ლანჟი, პიტერ შვაბი, ბო ინ იანგი, “High-speed high-security signatures”. მოდიებულია 20 აპრილი, 2024, <https://ed25519.cr.yp.to/ed25519-20110926.pdf>
3. მოჰამად ჰაჯიან ბერენიესტანაკი, ჰამიდ ბარზეგარი, ნაბილ ელ ლოინი, კლაუს პალი. (დეკემბერი, 2023). “Blockchain-Based E-Voting Systems: A Technology Review”, მოდიებულია 2 აპრილი, 2024, <https://www.mdpi.com/2079-9292/13/1/17>

4. ჟაკლინ ბრენდელი, კას კრემერსი, დენის ჯექსონი, მან ჟაო, “The Provable Security of Ed25519: Theory and Practice”, საკონფერენციო ნაშრომი, IEEE სიმპოზიუმი უსაფრთხოება და კონფიდენციალურობა, სან-ფრანცისკო, კალიფორნია, აშშ. 2021;
5. ჰოვარდ ელ პოსტონი, “A Brief Introduction to Blockchain Concepts”, გამომცემლობა “GhostVolt”, კემბრიჯი, მასაჩუსეტსი, აშშ. 2019;
6. ჰონგ ნინ დაი, ჯიანგ ვუ, ჰაო ვანგი. (აგვისტო, 2021). “Blockchain for Electronic Voting System—Review and Open Research Challenges”, მოდიებულია 15 აპრილი, 2024,
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8434614/>

კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შექმნა თანამედროვე მიდგომებით (.NET MAUI)

ნიკა დუმბაძე

*ბსუ-ს, ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის,
კომპიუტერული მეცნიერებების მაგისტრატურის II კურსი.*

ელ. ფოსტა: nikadumbadze235@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ვახტანგ ბერიძე

*ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის კომპიუტერულ მეცნიერებათა
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.*

აბსტრაქტი

კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შემუშავება სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება პროგრამული უზრუნველყოფის ინდუსტრიაში, ხოლო მსგავსი აპლიკაციების შემუშავება დგას დიდი გამოწვევების წინაშე. წარმოდგენილ სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია, კომპანია Microsoft-ის მიერ შემუშავებული, კროს-პლატფორმული აპლიკაციების დაპროგრამების ინსტრუმენტული საშუალება, .NET Multi-platform App UI (MAUI). ძირითად საკვლევ მეთოდად გამოყენებულია, მოცემულ საკითხთან დაკავშირებული ლიტერატურის შესწავლა და შედარებითი ანალიზის გაკეთება კროს-პლატფორმული დეველოპმენტის სხვა ინსტრუმენტებთან. ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს კომპანია Microsoft-ის ახალი ტექნოლოგიის (.NET MAUI), შესაძლებლობების განხილვა, როგორც თანამედროვე მიდგომა კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შემუშავებაში და მისი ეფექტურობის შეფასება სხვა ფრეიმვორკებთან შედარებით. აღნიშნული კვლევა ხელს შეუწყობს .NET MAUI ტექნოლოგიის პოპულარიზაციას და დეველოპერთა ინფორმირებას.

საკვანძო სიტყვები: კროს-პლატფორმული აპლიკაციები, .NET MAUI ტექნოლოგია.

Abstract

The development of cross-platform applications is becoming increasingly important in the software industry, and the development of such applications faces great challenges. The presented scientific paper discusses the .NET Multi-platform App UI (MAUI), a cross-platform application programming tool developed by Microsoft. The main research method is to study the literature related to the given issue and make a

comparative analysis with other cross-platform development tools. The aim of the paper is to discuss the capabilities of Microsoft's new technology (.NET MAUI) as a modern approach to the development of cross-platform applications and evaluate its effectiveness compared to other frameworks. This research will contribute to the popularization of .NET MAUI technology and inform developers.

Keywords: cross-platform applications, .NET MAUI technology

შესავალი

ბოლო ათწლეულების მანძილზე პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნის სფეროში მოხდა პარადიგმული ცვლილება: მარტივი სტატიკური აპლიკაციებიდან რთულ, დინამიურ გადაწყვეტილებებამდე, რომლებიც ემსახურებიან მრავალ პლატფორმას. პროგრამული უზრუნველყოფის ინჟინერიის სფეროს სწრაფად განვითარებამ და ეფექტური კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შემუშავების მოთხოვნა ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად იქცა, როგორც დეველოპერებისთვის, ისე - ბიზნესისთვის. ბაზრის გაფართოებასთან და სამომხმარებლო პლატფორმების მრავალფეროვნების მატებასთან ერთად, აპლიკაციების შეუფერხებლად განთავსების შესაძლებლობა სხვადასხვა ოპერაციულ სისტემაში, მათი დუბლირების გარეშე, უმნიშვნელოვანესია. ამ ტექნოლოგიურ ეპოქაში, მოწყობილობების მრავალფეროვნება, რომელიც მოიცავს სმარტფონებს, ტაბლეტებს, პერსონალურ კომპიუტერებს და სხვა - საჭიროებს აპლიკაციებს, რომლებსაც შეუძლიათ, შეუფერხებლად იმუშაონ სხვადასხვა ოპერაციულ სისტემაში და ტექნიკის სპეციფიკაციებში. ამ მოთხოვნამ გზა გაუხსნა კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შექმნას, მეთოდოლოგიას, რომელიც საშუალებას აძლევს დეველოპერებს დაწერონ კოდი ერთხელ და განათავსონ იგი სხვადასხვა პლატფორმაზე. ფრეიმვორკების გამოჩენამ, როგორიცაა Flutter, React Native და Xamarin, მოახდინა რევოლუცია პროგრამული უზრუნველყოფის დაპროგრამების პროცესში, საერთო საბაზისო კოდის სხვადასხვა პლატფორმაზე გამოყენებით, პლატფორმისთვის სპეციფიკური მინიმალური კორექტირების შეტანით. ამ კროს-პლატფორმულ ინსტრუმენტებს შორის გამოჩნდა .NET Multi-platform App UI (.NET MAUI), როგორც მძლავრი ფრეიმვორკი, რომელიც განკუთვნილია აპლიკაციების შესაქმნელად, ერთი, საერთო საბაზისო კოდის გამოყენებით. .NET MAUI არის კომპანია Microsoft-ის ახალი პლატფორმა, რომელიც აფართოებს მისი წინამორბედის Xamarin.Forms-ის შესაძლებლობებს, აპლიკაციის პროდუქტულობის და თავსებადობის სფეროს გაფართოებით [3].

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს კომპანია Microsoft-ის ტექნოლოგიის, .NET Multi-platform App UI (.NET MAUI)-ს, შესაძლებლობების შესწავლა, როგორც თანამედროვე მიდგომა კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შემუშავებაში და მისი ეფექტურობის შეფასება სხვა ფრეიმვორკებთან შედარებით.

კროს-პლატფორმული დეველოპმენტის არსი

პროგრამული უზრუნველყოფის დეველოპმენტი იყოფა ორ კატეგორიად - სისტემური პროგრამირება და აპლიკაციის პროგრამირება. აპლიკაციის პროგრამირება მიზნად ისახავს პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნას, რომელიც მომსახურებას უწევს უშუალოდ მომხმარებელს, ხოლო სისტემური პროგრამირება მიზნად ისახავს პროგრამული უზრუნველყოფისა და პროგრამული პლატფორმების წარმოებას, რომლებიც უწევენ მომსახურებას სხვა პროგრამულ უზრუნველყოფებს. თანამედროვე სისტემის არქიტექტურა და დიზაინი მოიცავს პროგრამული უზრუნველყოფის კლიენტისა და სერვერის მხარეს, რომელსაც ვიცნობთ როგორც Frontend და Backend. აპლიკაცია, რომელიც ემსახურება კლიენტის მხარეს, შესაძლოა, დაიყოს კიდევ ორ კატეგორიად - native (მშობლიური) აპლიკაცია და ვებაპლიკაცია [2].

Native (მშობლიური) აპლიკაციის შემუშავებაში, ჩვეულებრივ, იგულისხმება აპლიკაციის შემუშავება კონკრეტული ოპერაციული სისტემისთვის. მოცემულიდან გამომდინარე, თითოეული მათგანის ინდივიდუალურად შესაქმნელად გამოყენებული უნდა იყოს სხვადასხვა პროგრამირების ენები, ხელსაწყოები და ბიბლიოთეკები. რაც შეეხება ვებაპლიკაციების დეველოპმენტს, მან გაიარა ევოლუციის რამდენიმე თაობა ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში და დღესდღეობით ვებაპლიკაციების შემუშავებაში JavaScript და JavaScript-ზე დაფუძნებული სხვადასხვა ფრეიმვორკი დომინირებს ბაზარზე. აღსანიშნავია, რომ როგორც native (მშობლიურ) აპლიკაციებს, ისე ვებაპლიკაციებს, დამატებით ესაჭიროება სერვისები ბიზნესლოგიკასთან ან მონაცემთა ბაზებთან წვდომისთვის. ტექნოლოგიები, რომლებიც გამოიყენება ვებაპლიკაციებისა და მისი სერვისების შემუშავებაში არ არის სპეციფიკური პლატფორმისთვის და მათი გამოყენება შესაძლებელია სხვადასხვა პლატფორმაზე. მოცემულიდან გამომდინარე, კროს-პლატფორმულ დეველოპმენტში ჩვეულებრივ იგულისხმება native აპლიკაციების შემუშავება, რაც გაზრდის აპლიკაციის შემუშავების ეფექტურობას და შეამცირებს ხარჯებს. კროს-პლატფორმული დეველოპმენტი გულისხმობს შექმნას პროგრამული აპლიკაციებისა, რომლებიც თავსებადია სხვადასხვა ოპერაციულ სისტემასთან, საერთო ბიზნესლოგიკის გამოყენებით. ეს მიდგომა საშუალებას აძლევს დეველოპერებს, შექმნან ძირითადი აპლიკაცია ერთხელ და

განათავსონ იგი სხვადასხვა პლატფორმაზე, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს დეველოპმენტის დროსა და ღირებულებას, ხოლო ზრდის აპლიკაციის წვდომასა და გავლენას [2].

კროს-პლატფორმული დეველოპმენტი გახდა სტრატეგიული მიდგომა პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნის ინდუსტრიაში. ის არა მხოლოდ აუმჯობესებს დეველოპმენტის პროცესს, არამედ უზრუნველყოფს, რომ ბიზნესმა მოიცვას ფართო აუდიტორია ხარისხსა და შესრულებაზე კომპრომისის გარეშე.

.NET MAUI მიმოხილვა

.NET Multi-platform App UI (.NET MAUI) წარმოადგენს კომპანია Microsoft-ის მიერ დანერგილ კროს-პლატფორმულ ფრეიმვორკს, რომელიც შექმნილია .NET ეკოსისტემის ქვეშ დესკტოპისა და მობილური აპლიკაციების დეველოპმენტისთვის, დაპროგრამების ენის - C#-ის და მარკირების ენის - XAML-ის გამოყენებით. ფრეიმვორკი წარმოადგენს Xamarin.Forms-ის ევოლუციას, რომელიც აფართოებს თავისი წინამორბედის შესაძლებლობებს, რათა უზრუნველყოს უფრო ერთიანი და ძლიერი მიდგომა ისეთი აპლიკაციების შესაქმნელად, რომლებიც იმუშავებენ Windows, Android, iOS, iPadOS და macOS ოპერაციული სისტემის მხარდაჭერის მქონე პლატფორმებზე [3].

Xamarin.Forms იყო პოპულარული ფრეიმვორკი, რომელიც საშუალებას აძლევდა დეველოპერებს, შეექმნათ სამომხმარებლო ინტერფეისი XAML-ის გამოყენებით, საერთო ბიზნესლოგიკის გამოყენებით. .NET MAUI - ეს არის Xamarin.Forms-ის გაუმჯობესებული ვერსია, რომელიც გვთავაზობს პროექტის გაუმჯობესებულ შესრულებას, გამარტივებულ სტრუქტურას და უკეთეს ინტეგრაციას თანამედროვე .NET ფუნქციებთან. .NET MAUI-ის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გაუმჯობესებად Xamarin.Forms-თან შედარებით ითვლება პროექტის ერთიანი სტრუქტურა. Xamarin.Forms-ში დეველოპერებს უწევდათ რამდენიმე პროექტის მართვა სხვადასხვა პლატფორმისთვის, ხოლო .NET MAUI ამარტივებს ამას, სხვადასხვა პლატფორმის პროექტის გაერთიანებით ერთ პროექტში, რითიც ამცირებს დეველოპმენტის სირთულეს და ზრდის აპლიკაციის მართვის კომფორტს. .NET MAUI შეიცავს ახალ ფუნქციებსა და გაუმჯობესებებს, რომლებიც ზრდიან აპლიკაციების რეაგირებას და ფუნქციონირებას. იგი მხარს უჭერს თანამედროვე სამომხმარებლო ინტერფეისის ტენდენციებს - დინამიურ თემატიკას, ახალ განლაგებასა და კონტროლის მექანიზმის ფართო კოლექციას, რომელიც ოპტიმიზებულია სხვადასხვა პლატფორმაზე მუშაობისთვის და მათ ადაპტირებას, გარდა ამისა, .NET MAUI იყენებს რენდერის უახლეს ტექნოლოგიებს ვიზუალური აღქმის და ანიმაციების გასაუმჯობესებლად. .NET MAUI მჭირდოდ

არის ინტეგრირებული Visual Studio-სა და Visual Studio Code-თან, რაც უზრუნველყოფს მძლავრ ინსტრუმენტებს დეველოპერებისთვის, რათა შექმნან, განავითარონ და გამართონ აპლიკაციები ეფექტურად. ინტეგრაცია მოიცავს ე.წ. „Hot Reload“ შესაძლებლობებს, რომელიც მნიშვნელოვნად აჩქარებს დეველოპმენტის ციკლს, რაც საშუალებას აძლევს დეველოპერებს, ნახონ ცვლილებები რეალურ დროში აპლიკაციის გადატვირთვის გარეშე. როგორც .NET ეკოსისტემის ნაწილი, .NET MAUI სარგებლობს მომხმარებლების ძლიერი მხარდაჭერით და ბიბლიოთეკებისა და ხელსაწყოების ფართო სპექტრით, რომლებიც შემუშავებულია როგორც Microsoft-ის, ისე სხვა დეველიპერების მიერ. ფრეიმვორკი გამორჩეულია ღია-კოდით, რაც ხელს უწყობს მომხმარებლების გამოხმაურებით, კონკრეტული გაუმჯობესების შეტანას. .NET MAUI წარმოადგენს მნიშვნელოვან წინსვლას კროს-პლატფორმული აპლიკაციების შემუშავებაში. მისი ერთიანი პროექტის სტრუქტურა, გაუმჯობესებული შესრულება და ძლიერი ეკოსისტემის მხარდაჭერა ხდის მას მიმზიდველ არჩევანს დეველოპერებისთვის, რომლებიც ცდილობენ, შექმნან თანამედროვე, მასშტაბური და მაღალი ხარისხის კროს-პლატფორმული აპლიკაციები.

.NET MAUI-ს შედარება სხვა ტექნოლოგიებთან

.NET MAUI-ს როლის შესაფასებლად თანამედროვე პროგრამული უზრუნველყოფის შემუშავებაში, მისი ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოსავლენად საჭიროებს შედარებით ანალიზს სხვა პლატფორმებთან. მოცემულ თავში წარმოდგენილია .NET MAUI-ს შედარებითი ანალიზი ორ ყველაზე პოპულარულ კროს-პლატფორმულ ფრეიმვორკებთან, Flutter და React Native, რაც ხაზს უსვამს ძირითად განსხვავებებს არქიტექტურაში, შესრულებასა და დეველოპერების გამოცდილებაში.

.NET MAUI აგებულია C#-ზე და .NET ეკოსისტემაზე და გვთავაზობს ბიბლიოთეკებისა და ხელსაწყოების მდიდარ კომპლექტს, რომლებიც კარგადაა ცნობილი Microsoft-ის ტექნოლოგიებთან მომუშავე დეველოპერებისთვის. მოცემული ფრეიმვორკი გვთავაზობს პროექტის ერთიან სტრუქტურას მრავალი მიზნობრივი შესაძლებლობებით, რაც ამარტივებს დეველოპმენტის პროცესს და ამცირებს ზედმეტ ხარჯებს თითოეული პლატფორმისთვის. .NET გარემოს ძლიერი შესრულების დროის (runtime) გამოყენებით, .NET MAUI უზრუნველყოფს შესანიშნავი შესრულების ხარისხს მშობლიურ API-სთან წვდომით, რაც უზრუნველყოფს აპლიკაციების მიერ პლატფორმის მაქსიმალური შესაძლებლობების გამოყენებას. ფრეიმვორკი, ასევე, მხარს უჭერს სამომხმარებლო ინტერფეისის

შეთანხმებულობის მაღალ დონეს პლატფორმებზე, ფართო პერსონალიზაციით და სპეციფიკური ფუნქციების მარტივად დანერგვის შესაძლებლობით.

Flutter წარმოადგენს კომპანია Google-ის მიერ შექმნილ ღია კოდის (open-source) მქონე კროს-პლატფორმულ ფრეიმვორკს სამომხმარებლო ინტერფეისის შესაქმნელად. ის იყენებს დაპროგრამების ენა Dart-ს, რომელიც ოპტიმიზებულია სამომხმარებლო ინტერფეისის დეველოპმენტისთვის და გვთავაზობს შესანიშნავ შესრულების ხარისხს. დაპროგრამების ენა Dart-ი ნაკლებად ცნობილია C#-სთან შედარებით, მაგრამ სულ უფრო პოპულარული ხდება მისი თანამედროვე მახასიათებლებისა და სწავლის სიმარტივის გამო. Flutter მუშაობს ვიჯეტზე (Widget) დაფუძნებულ უნიკალურ არქიტექტურაზე, სადაც სამომხმარებლო ინტერფეისი პირდაპირ რენდერირებულია ფრეიმვორკის საშუალებით, მშობლიურ (native) კომპონენტებისგან გვერდის ავლით. ეს მიდგომა საშუალებას იძლევა, შეიქმნას კონფიგურირებადი და დინამიური სამომხმარებლო ინტერფეისები. აღნიშნული ფრეიმვორკი ცნობილია მაღალხარისხიანი რენდერინგის მექანიზმით, რომელიც კომპილირდება მშობლიურ (native) კოდში და შეუძლია, აჯობოს სხვა ფრეიმვორკებს ინტენსიური გრაფიკულ აპლიკაციებში. Flutter-ი გვთავაზობს დეველოპმენტის შესანიშნავ ინსტრუმენტებს, მათ შორის ე.წ. „Hot Reload“ ფუნქციას, რომელიც მნიშვნელოვნად აჩქარებს დეველოპმენტის ციკლს აპლიკაციის რეალურ დროში განახლებით, მისი გადატვირთვის გარეშე [1].

React Native-ი წარმოადგენს კომპანია Facebook-ის მიერ შექმნილ ფრეიმვორკს, რომელიც იყენებს JavaScript-ს, ერთ-ერთ ყველაზე ფართოდ გამოყენებად დაპროგრამების ენას, რაც მას ხელმისაწვდომს ხდის ვებდეველოპერების ფართო წრისთვის. React Native-ი გარდაქმნის აპლიკაციის სამომხმარებლო ინტერფეისის ელემენტებს თითოეული პლატფორმის დამახასიათებელ კომპონენტებად, რაც უზრუნველყოფს, აპლიკაციისთვის მშობლიურ სამუშაო გარემოს ნებისმიერ მოწყობილობაზე. მიუხედავად იმისა, რომ React Native-ი უზრუნველყოფს კარგ შესრულების ხარისხს, შეიძლება შეიქმნას შეფერხებები, განსაკუთრებით რთულ ან ძლიერ ინტერაქტიულ აპლიკაციებში, მისი ხიდზე (Bridge) დაფუძნებული არქიტექტურის გამო. ფრეიმვორკი, ასევე, მხარს უჭერს როგორც პირდაპირ, ისე ე.წ. „Hot Reload“-ს, თუმცა მისი დაყენება შეიძლება უფრო რთული იყოს, ზემოაღნიშნულ ფრეიმვორკებთან შედარებით [1].

მიუხედავად იმისა, რომ .NET MAUI და Flutter უზრუნველყოფს უფრო უნიფიცირებულ და ოპტიმიზებულ დაპროგრამების პროცესს, React Native იყენებს JavaScript დაპროგრამების ენას, რაც საკმაოდ ამცირებს ამ ფრეიმვორკის ათვისების დროს დეველოპერებისთვის. Flutter და .NET MAUI ზოგადად, გვთავაზობენ უკეთეს შესრულების ხარისხს React Native-თან შედარებით, განსაკუთ-

რებით გრაფიკულად მომთხოვენ აპლიკაციებში, რენდერინგთან უფრო პირდაპირი მიდგომის გამო. React Native და Flutter სარგებლობენ დიდი, აქტიური საზოგადოების მხარდაჭერით და მესამე მხარის ბიბლიოთეკებისა და ხელსაწყოების ფართო სპექტრით. .NET MAUI,

პარამეტრები	React Native	Flutter	MAUI
დაპროგრამების ენა	ფუნდამენტს წარმოადგენს JavaScript, დეველოპერთა ფართო წრისათვის ცნობილი ენა.	იყენებს Dart პროგრამირების ენას, რომელიც ცნობილია თავისი სწრაფი შესრულებით და მდიდარი ინსტრუმენტებით.	აგებულია .NET ეკოსისტემაზე, რომელიც დეველოპერებს საშუალებას აძლევს, გამოიყენონ C# და F# პროგრამირებისთვის.
პლატფორმა	ძირითადად, შექმნილია სმარტფონების აპლიკაციების დეველოპმენტისთვის, სხვა პლატფორმებზე გაფართოების მცდელობებით.	მხარს უჭერს სმარტფონებს (iOS და Android), ვებსა და დესკტოპს (Windows, macOS და Linux).	კროს-პლატფორმული დეველოპმენტი მობილურისთვის (iOS და Android), ასევე Windows-ისა და macOS-ისთვის.
შესრულების ხარისხი	გარდაქმნის კომპონენტებს native კოდში შესრულების მომენტში, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სხვაობა სრულად კომპილირებულ კოდთან შედარებით.	დაკომპილირებულია native კოდზე, რაც გვთავაზობს განსაკუთრებულ შესრულების ხარისხს და გლუვ ანიმაციებს.	სარგებლობს .NET ინტეგრაციით, რაც უზრუნველყოფს მაღალ შესრულებას და გაფართოებულ ფუნქციებზე წვდომას.
კომპონენტები / ვიჯეტები	ეყრდნობა native კომპონენტებისა და ბიბლიოთეკების კომბინაციას სამომხმარებლო ინტერფეისის ელემენტების შესაქმნელად, რაც ხშირად საჭიროებს დამატებით პერსონალიზაციას.	მოიცავს კონფიგურირებადი ვიჯეტების უზარმაზარ ბიბლიოთეკას, რომელიც საშუალებას იძლევა, შეიქმნას მდიდარი და მიმზიდველი სამომხმარებლო ინტერფეისი.	მოიცავს ჩაშენებული მართვისა და სამომხმარებლო ინტერფეისის ელემენტების ფართო სპექტრს, რომლებიც ორიენტირებულია კონკრეტული პლატფორმისთვის.

ეკოსისტემა	მოიცავს დიდ და აქტიურ დეველოპერების საზოგადოებას, რის შედეგადაც გააჩნია მესამე მხარის პაკეტებისა და რესურსების დიდი ბიბლიოთეკა.	Google-ის მხარდაჭერით, Flutter სარგებლობს ძლიერი და მზარდი საზოგადოებით და მოიცავს ვრცელი დოკუმენტაციის, პაკეტებისა და დანამატების მდიდარ ეკოსისტემას.	.NET ეკოსისტემის გამოყენებით, MAUI სარგებლობს Microsoft-ის საზოგადოების ფართო რესურსებითა და მხარდაჭერით.

მიუხედავად იმისა, რომ უფრო ახალია, იყენებს Microsoft-ის ეკოსისტემის ძლიერ მხარდაჭერას, რაც შეიძლება გადამწყვეტი ფაქტორი იყოს გუნდებისთვის, რომლებმაც ინვესტირება გააკეთეს Microsoft-ის ტექნოლოგიებში.

საერთო ჯამში, სწორი ფრეიმვორკის არჩევა დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე, მათ შორის დეველოპერული გუნდის გამოცდილებაზე, აპლიკაციის სპეციფიკურ მოთხოვნებზე და შესრულების ხარისხის საჭიროებებზე. .NET MAUI გამოირჩევა გუნდებისთვის, რომლებიც ეძებენ ძლიერ შესრულებას, ღრმა ინტეგრაციას .NET ეკოსისტემასთან და დეველოპმენტის გამარტივებულ პროცესს. Flutter იდეალურადაა მორგებული რედაქტირებადი სამომხმარებლო ინტერფეისებისთვის და აპლიკაციებისთვის, რომლებიც საჭიროებენ გლუვ ანიმაციებს, ხოლო React Native შესაფერისია პროექტებისთვის, რომლებსაც შეუძლიათ, გამოიყენონ ვებდეველოპმენტის უნარების ნაკრები და პრიორიტეტი მიანიჭონ სწრაფ დეველოპმენტის პროცესს, ვიდრე შესრულებას.

დასკვნა

ზემოთ ხსენებულიდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, რომ კომპანია Microsoft-ის .NET Multi-platform App UI (.NET MAUI), რომელიც ინტეგრირებულია .NET ეკოსისტემაში, გვაძლევს საშუალებას, შევქმნათ კროს-პლატფორმული აპლიკაცია თანამედროვე მიდგომების გამოყენებით, რაც ამცირებს დეველოპმენტის დროსა და ბიუჯეტს.

ნაშრომში განხილული იყო კროს-პლატფორმული აპლიკაციების დეველოპმენტის არსი, .NET MAUI - როგორც ინსტრუმენტი, რომელზეც იქმნება კროს-პლატფორმული აპლიკაციები თანამედროვე მიდგომებით. წარმოდგენილი იყო შედარებითი ანალიზი ორ ცნობილ პლატფორმასთან Flutter და React Native-თან. წარმოდგენილი იყო, აგრეთვე, განხილული ფრეიმვორკების შედარებითი ცხრილი.

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ სწორი ფრეიმვორკის არჩევა, რომელზეც შეიქმნება პროგრამა, დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე და ბიზნესის მოთხოვნებზე. გარდა ამისა, NET MAUI-ს გააჩნია კიდევ უფრო განვითარებისა და პოპულარიზაციის პერსპექტივა.

ბიბლიოგრაფია:

1. Marc Alringer. (დეკემბერი, 2023). „REACT NATIVE VS. FLUTTER VS. MAUI: A COMPREHENSIVE COMPARISON“. მოდიფიკებულია 15 აპრილი, 2024, <https://www.seamgen.com/blog/react-native-vs.-flutter-vs.-maui-a-comprehensive-comparison>;
2. Roger Ye, „NET MAUI Cross-Platform Application Development“, Packt Publishing Ltd, 2023;
3. Shaun Lawrence, „Introducing .NET MAUI: Build and Deploy Cross-platform Applications Using C# and .NET Multi-platform App UI“, Apress Media LLC, 2023;

STEM განათლების ზოგიერთი ასპექტი სკოლაში ფიზიკის გაკვეთილებზე

მათე გოგმაჩაძე

ბსუ-ს, ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის,

ფიზიკის მაგისტრატურის II კურსი.

ელ. ფოსტა: mategogmachadze@99gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელები - ნუგზარ ღომიძე

ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის ფიზიკის

დეპარტამენტის პროფესორი

მირანდა ხაჯიშვილი

ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის ფიზიკის

დეპარტამენტის ასისტ. პროფესორი

ანოტაცია

დღევანდელ დინამიურ სამყაროში STEM (Science-მეცნიერება; Technology-ტექნოლოგიები, Engeneering-ინჟინერია, Arts-ხელოვნება, Mathematics-მათემატიკა, განათლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მოსწავლეთა უნარების განვითარებაზე. საკლასო ოთახში სწავლისას მოსწავლეები ფართოდ ეცნობიან სხვადასხვა სტემ პროგრამას, რომელთა გამოყენებით უფრო კარგად და სიღრმისეულად იაზრებენ დასმულ ამოცანებს. STEM განათლება ფართოდ გაჟღერებულია ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რომელიც აყალიბებს ახალ იდეებს, უმკლავდება გლობალურ გამოწვევებს, ხელს უწყობს ინკლუზიურობას და ამზადებს მოსწავლეებს მომავალი სამეცნიერო საქმიანობისთვის. STEM განათლების ევოლუციას, მის ინტეგრაციას სასკოლო კურიკულუმებში, ძალზედ დიდი მნიშვნელობა აქვს, მომავალი ინოვაციების ჩამოყალიბებაში კი STEM საგნების ფუნდამენტალურად დაუფლება მთავარ როლს ასრულებს.

ნაშრომში განხილულია, თუ როგორ გავლენას ახდენს STEM საგნები, კერძოდ კი, ფიზიკა, სკოლის მოსწავლეებზე, მათი კრიტიკული აზროვნების ჩამოყალიბებაზე და როგორ დიდ მნიშვნელობას სძენს ისეთი უნარების განვითარებას, როგორიცაა: ახალი იდეების შექმნა, კრეატიული აზროვნება, კომუნიკაცია, შემოქმედებითობა, კოლაბორაცია.

ნაშრომში განხილულია სტემ მოწყობილობების მუშაობის პრინციპები, რომლის საშუალებითაც ხდება დემონტირება ენერგიის მიღების, ელექტრული მოვლენების და რხევითი პროცესების შესახებ.

თემაში მოცემული ექსპერიმენტები მოსწავლეებს დაეხმარება, ნათლად გაიგონ ფიზიკის საგნის ცალკეული თემის არსი. ისინი დაინახავენ, რომ მეც-ნიე-

რება, კერძოდ, ფიზიკა, ნამდვილად არ არის განყენებული ყოფა-ცხოვრებიდან, უსარგებლო და მოსაწყენი. აგრეთვე, ექსპერიმენტის განხორციელება ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში კვლევითი უნარების გამომუშავებას, რაც დადებითად იმოქმედებს მათ ინტელექტუალურ ზრდაზე და მიიღებენ პრაქტიკაზე დაფუძნებულ ცოდნას.

Annotation

In today's dynamic world, STEM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) education plays a significant role in developing students' skills. In the classroom, students are exposed to various STEM programs that help them understand problems more deeply and effectively. STEM education is deeply embedded in everyday life, fostering new ideas, addressing global challenges, promoting inclusivity, and preparing students for future scientific endeavors. The evolution of STEM education and its integration into school curricula are crucial for shaping future innovators, with a fundamental grasp of STEM subjects playing a key role. This paper discusses how STEM subjects, particularly physics, influence high school students, contributing to the development of their critical thinking skills, as well as enhancing abilities such as generating new ideas, creative thinking, communication, creativity, and collaboration. The paper also explores the principles behind the operation of STEM devices, which demonstrate energy generation, electrical phenomena, and oscillatory processes. The experiments presented in this topic will help students clearly understand the essence of specific themes within the physics curriculum. They will see that science, particularly physics, is not detached from everyday life, nor is it useless or boring. Additionally, conducting experiments will promote the development of research skills among students, positively impacting their intellectual growth and providing them with practical, experience-based knowledge

შესავალი

STEM კონცეფციების მიზანია, მოამზადოს მოსწავლეები სწრაფად განვითარებადი სამუშაო ბაზრისთვის, რომელიც მოითხოვს მრავალფეროვანი უნარების ნაკრებს, რომელიც მოიცავს მრავალ დისციპლინას.

STEM-ის დანერგვა საკლასო ოთახები ნიშნავს გადასვლას უფრო დინამიური და ახალი საგანმანათლებლო გამოცდილებისკენ. მსოფლიო მასშტაბით სულ

უფრო და უფრო მეტად ხდება STEM პრინციპების გათვალისწინება სასწავლო გეგმებში და კურიკულუმებში. [1]

STEM მეცნიერებებს შორის ფიზიკას ცენტრალური ადგილი უკავია. ფიზიკის ზუსტი განმარტების მოცემა არცთუ ისე ადვილია, რადგან ის მჭიდროდაა გადაჯაჭვული სხვა დისციპლინებთან.

ფიზიკა ავითარებს პრობლემის გადაჭრის ძლიერ უნარებს, ანალიტიკურ აზროვნებას და ლოგიკურ მსჯელობას. დისციპლინა ასწავლის ინდივიდებს რთული ამოცანების გადაწყვეტის, ჰიპოთეზების შემუშავების, მათემატიკურ-სამეცნიერო მეთოდების თანმიმდევრულ გამოყენებას. ეს უნარები ძალიან ფასდება STEM მიმართულებაში, სადაც ინოვაცია და კრიტიკული აზროვნება აუცილებელია. ერთ-ერთი ფაქტორი, რაც STEAM-ის ეფექტიანად დასანერგად არის საჭირო, სასწავლო რესურსებია. STEAM რესურსი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ინსტრუმენტი, რომელიც ეხმარება STEAM-ის დანერგვას, კერძოდ, საინფორმაციო მასალა, პროექტის გეგმა, პრობლემის აღწერა და მისი საინჟინრო გადაწყვეტა, ვიდეო-აუდიო მასალა და მრავალი სხვა. ხშირად STEAM აქტივობის/პროექტის განსახორციელებლად ჩამოთვლილთაგან რამდენიმე კომპონენტის გაერთიანება ხდება საჭირო.

აქტუალობა და მიზანი

STEM-სწავლების მიზანია - ახალგაზრდებში ზუსტი და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მიმართ ინტერესის გაჩენა, იქნება ეს ინჟინერია, ტექნოლოგიები, მათემატიკა, ფიზიკა თუ სხვა, რათა გახდეს ეს პროფესიები უფრო მეტად პოპულარული და საინტერესო.

საგაკვეთილო პროცესში უმნიშვნელოვანესია რესურსების აქტიური გამოყენება. მრავალფეროვანი რესურსები საჭიროა, როგორც რეალურ საკლასო გარემოში, ისე ონლაინსწავლების პროცესში. პანდემიის გავრცელების რთულ პერიოდში, დისტანციურ სწავლებაზე გადასვლის სიკეთედ, შეიძლება ჩაითვალოს სხვადასხვა პროგრამის, პლატფორმის დაუფლება და მათი გამოყენება სწავლასწავლებისას, მაგალითად, ონლაინსიმულაციები: Phet; Beginnings of Electronics; Tinkercad; CK-12.

საგაკვეთილო პროცესში აქტუალურია, ჩართული იყოს ელექტრონული ციფრული რესურსები: GEOGEBRA, PowerPoint, Matkadi. ასევე სტემ-მოწყობილობები: Boffin750; RENEVABLE ENERGY TEES; electronics kit ZNATOK, რათა საკვეთილი გახდეს ინტერაქტიული, საინტერესო და შემეცნებითი. კეთებით სწავლება მოსწავლეებს დაეხმარება ახალი იდეების აღმოჩენასა და მათ შემდგომ რეალიზებაში.

§1. გამტართა მიმდევრობითი შეერთების შესწავლა

ომის კანონი არის ყველაზე ფუნდამენტური კავშირი ელექტრული პოტენციალის (ძაბვის), ელექტრული დენისა და წინააღობის რაოდენობას შორის. ომის კანონი ამბობს, რომ

წრედის უბანში გამავალი დენის ძალა პირდაპირპროპორციულია ამ უბნის ბოლოებზე არსებული ძაბვისა და უკუპროპორციულია უბნის წინააღობისა.

$$I = \frac{U}{R}$$

სადაც.

I – დენის ძალა {ა}; U – ძაბვა {ვ}; R – წინააღობა {ომი}

ელექტრულ წრედებს, რომელსაც ადამიანები ყოველდღიურ ცხოვრებაში ვიყენებთ, სხვადასხვა სახისაა, მაგრამ ჩვენ ამათგან შედარებით მარტივ მიმდევრობით და პარალელურ შეერთებებს განვიხილავთ.

მიმდევრობითი შეერთება გამტართა ისეთ შეერთებებს ეწოდება, როდესაც ყოველი გამტარის ბოლო შეერთებულია მომდევნო გამტარის დასაწყისთან.

მიმდევრობით შეერთებისას გამტარის ნებისმიერ წერტილში გარკვეული დროის ერთეულში ერთი და იმავე სიდიდის მუხტი გადის.

$$I = \frac{q}{t}$$

რაც ნიშნავს იმას, რომ დენის ძალა ყველა გამტარში ერთნაირია. (სურ.1)

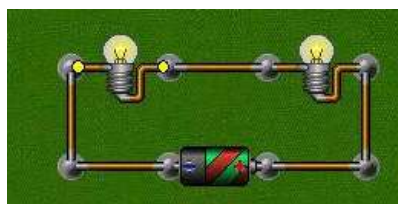
$$I_1 = I_2 = I$$

თუ განვიხილავთ მარტივ ელექტრულ წრედს, რომელიც შედგება ორი მიმდევრობით შეერთებული გამტარისგან, შევამჩნევთ, რომ ძაბვა გამტარის ბოლოებზე სხვადასხვაა.

თუ ომის კანონიდან ვიმსჯელებთ.

$$I = \frac{U_1}{R_1} ; I = \frac{U_2}{R_2}$$
$$\frac{U_1}{R_1} = \frac{U_2}{R_2} \rightarrow \frac{U_1}{U_2} = \frac{R_1}{R_2}$$

აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მიმდევრობით შეერთებისას ძაბვის ვარდნები გამტარების წინააღობის პროპორციულია.

სურ.1

თუ გამოვიყენებთ ვოლტმეტრს (ვოლტმეტრი-მოწყობილობა, რომელიც ზომავს ძაბვას. სურ.2) გავიგებთ, რომ ორივე გამტარის ბოლოებზე გაზომილი საერთო ძაბვა ცალკეულ გამტარებზე ძაბვის ვარდნათა ჯამის ტოლია.

$$U = U_1 + U_2$$

მოცემულ ფორმულაში თუ შევცვლით ძაბვებს, მაშინ მივიღებთ.

$$IR = IR_1 + IR_2$$

რადგან დენის ძალა ყველგან ერთნაირია, შეგვიადგია შევკვეცოთ, მივიღებთ.

$$R = R_1 + R_2$$

განვიხილოთ შემთხვევა, თუ მიმდევრობით შეერთებულია სხვადასხვა წინააღობის გამტარები, მაშინ წრედის საერთო წინააღობა იქნება.

$$R = R_1 + R_2 + \dots + R_n$$

ფორმულიდან ჩანს, რომ გამტართა მიმდევრობით შეერთებისას წრედის საერთო წინააღობა, მეტია ცალკეულ გამტართა წინააღობებზე.

სურ.2

§1.1 მიმდევრობითი შეერთების დემონსტრაცია STEM მოწყობილობა Boffin 750 საშუალებით

საკვლევი კითხვა: როგორ მოვახდინოთ მიმდევრობითი შეერთების დემონსტრირება Boffin750 სტემ-მოწყობილობით და გავზომოთ დენის ძალა, ძაბვა, წინააღობა.

ცდისთვის საჭირო ხელსაწყოები: დენის წყარო, გამტარები, ამპერმეტრი, ვოლტმეტრი, ომმეტრი, ჩამრთველი, რეზისტორი.

დამხმარე მოწყობილობა, რომელსაც კვლევაში გამოვიყენებთ, არის მულტიმეტრი (მულტიმეტრი-ხელსაწყო, რომელიც ზომავს ძაბვას, დენის ძალას და წინააღობას. სურ.3)

სურ.3

ცდის შესრულების თანმიმდევრობა

1. ავაწყოთ წრედი სქემა #1-ის მიხედვით;
2. მულტიმეტრი დავაყენოთ ამპერმეტრზე და გავზომოთ დენის ძალა წრედში; I
3. გავზომოთ ძაბვა თითოეული გამტარის ბოლოებზე (U_1 და U_2) და ასევე ორივე გამტარის ბოლოებზე U საერთო ძაბვა;

სქემა #1

4. გამზომი ხესაწყობით მიღებული შედეგის გამოყენებით განვსაზღვროთ ცალკეული წინაღობები ომის კანონის დახმარებით.

$$R_1 = \frac{U_1}{I} \quad R_2 = \frac{U_2}{I}$$

5. ვიპოვოთ წრედის საერთო წინაღობა $R = R_1 + R_2$

6. მიღებული შედეგები შევიტანოთ დაკვირვების ცხრილში.

ექპერიმენტის ფოტომასალა

ძაბვის განსაზღვრა მულტიმეტრის გამოყენებით

U_1

U_2

U

$U_1 = 0.91$ ვ – ძაბვა პირველი გამტარის ბოლოზე

$U_2 = 4.63$ – ძაბვა მეორე გამტარის ბოლოზე

$U = 5.56$ ვ – ძაბვა ორივე გამტარის ბოლოზე

$$I = 0.91 \text{ მს} \\ = 0.00091 \text{ ა}$$

$$R_1 = 1 \text{ კომი} \\ = 1000 \text{ ომი}$$

$$R_2 = 5 \text{ კომი} \\ = 5000 \text{ ომი}$$

$$R = 6 \text{ კომი} \\ = 5000 \text{ ომი}$$

დაკვირვების ცხრილი

დენის ძალა I	ძაბვის ვარდნა U_1	ძაბვის ვარდნა U_2	საერთო ძაბვა $U = U_1 + U_2$	წინაღობა $R_1 = \frac{U_1}{I}$	წინაღობა $R_2 = \frac{U_2}{I}$	საერთო წინაღობა $R = R_1 + R_2$	საერთო წინაღობა $R = \frac{U}{I}$
0.0009 1 (ა)	0.91 (ვ)	4.63 (ვ)	5.56 (ვ)	1000 (ომი)	5087.91 (ომი)	6087.91 (ომი)	6 (კომი) 6000 (ომი)

§1.2. მიმდევრობითი შეერთების დემონტრაცია ონლაინსიმულაცია

Beginnings of Electronics საშუალებით

ჩვენ მიერ ლაივში ჩატარებული კვლევების გადამოწმების მიზნით, ავაწყეთ ანალოგური წრედები სტემ აპლიკაციის დახმარებით.

ამპერმეტრის ჩვენება
 $I = 983 \mu\text{A} = 0.000983 \text{ A}$

ვოლტმეტრის ჩვენება
 $U_1 = 0.985 \text{ V} ; U_2 = 5.01 \text{ V}$

ვოლტმეტრის ჩვენება
 $U = 5.99 \text{ V}$

ომმეტრის ჩვენება
 $R_1 = 1000 \text{ ohm}$
 $R_2 = 5.1 \text{ kohm} = 5100 \text{ ohm}$

ომმეტრის ჩვენება
 $R = 6.1 \text{ kohm} = 6100 \text{ ohm}$

დენის ძალა I	ძაბვის ვარდნა U_1	ძაბვის ვარდნა U_2	საერთო ძაბვა $U = U_1 + U_2$	წინაღობა $R_1 = \frac{U_1}{I}$	წინაღობა $R_2 = \frac{U_2}{I}$	საერთო წინაღობა $R = R_1 + R_2$	საერთო წინაღობა $R = \frac{U}{I}$
0.000983(ა)	0.985 (ვ)	5.01 (ვ)	5.986(ვ)	1005 (ომი)	5112 (ომი)	6117 (ომი)	6078 (ომი)

მოცემულ პარაგრაფში განხილულია გამტართა მიმდევრობის შეერთების დემონსტრირების მაგალითები, კერძოდ, STEM მოწყობილობა Boffin750 საშუალებით, ჩატარდა რეალური ექსპერიმენტები მოსწავლეების მიერ. დააკვირდნენ წრედში ომის კანონის შესწავლას, გაზომეს საერთო ძაბვა, წინაღობები და საერთო წინაღობა.

§2. გამტართა პარალელური შეერთება

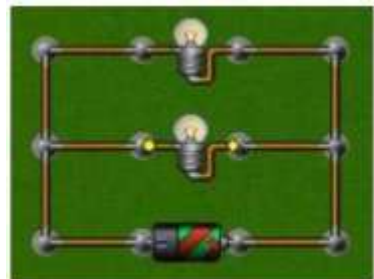
მიმდევრობით შეერთებასთან ერთად, ასევე, პრაქტიკაში ხშირად ვიყენებთ გამტართა პარალელურ შეერთებას.

გამტართა ისეთ შეერთებას, როდესაც მათი საწყისები ერთ კვანძადაა შეერთებული, ხოლო ბოლოები - მეორე კვანძად, პარალელური შეერთება ეწოდება.

თუ წრედში ჩართულია R_1 და R_2 წინაღობის გამტარები, კვანძში მისული დენი ორ ნაწილად განშტოვდება, მაგრამ მასში მუხტი არ გროვდება, ამიტომ დროის ერთეულში კვანძში მისული მუხტების რაოდენობა ტოლი იქნება დროის იმავე ერთეულში კვანძში გამოსული მუხტების რაოდენობისა.

დროის ერთეულში კვანძში მისული მუხტების რაოდენობით ხასიათდება დენის ძალა, აქედან კი შეგვიძლია დავწეროთ რომ, კვანძში მისული დენის ძალის სიდიდე ტოლია, კვანძიდან განშტოებულ უბნებში, გამავალი დენის ძალის სიდიდეთა ჯამისა.

$$I = I_1 + I_2$$

სურ.4

ვოლტმეტრის გამოყენებით შევამჩნიოთ, რომ კვანძებს შორის ძაბვა ორივე გამტარისთვის ერთნაირია.

$$U = U_1 = U_2$$

თუ ვისარგებლებთ ომის კანონით მივიღებთ შემდეგ ტოლობას:

$$I_1 = \frac{U}{R_1} \quad I_2 = \frac{U}{R_2}$$

აქედან გამოვსახოთ ძაბვა, მივიღებთ:

$$U = I_1 \cdot R_1 \quad U = I_2 \cdot R_2$$

თუ მოცემულ ფორმულებს ერთმანეთს გავუტოლებთ, მივიღებთ:

$$I_1 \cdot R_1 = I_2 \cdot R_2 \rightarrow \frac{I_1}{I_2} = \frac{R_2}{R_1}$$

გამტართა პარალელური შეერთების დროს, განშტოებული ნაწილების ცალკეულ შტოებში გამავალი დენის ძალის სიდიდეები, შტოების წინააღობების უკუპროპორციულია.

$$I = I_1 + I_2 \rightarrow \frac{U}{R} = \frac{U}{R_1} + \frac{U}{R_2}$$

რადგან პარალელური შეერთებისას ძაბვა ყველა გამტარში ერთნაირია, მათი შეკვეცით მივიღებთ:

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}$$

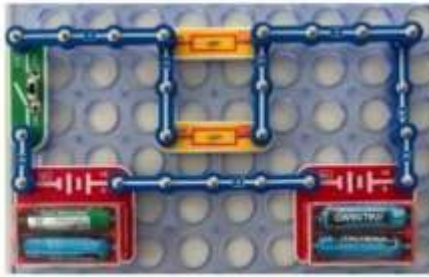
ფორმულიდან ჩანს, რომ გამტართა პარალელური შეერთებისას წრედის საერთო წინააღობა, ნაკლებია ცალკეულ გამტართა წინააღობებზე.

§2.1. პარალელური შეერთების დემონსტრაცია STEM მოწყობილობა Boffin750 საშუალებით

საკვლევი კითხვა: როგორ მოვახდინოთ პარალელური შეერთების დემონსტრირება Boffin750 სტემ მოწყობილობით და გავზომოთ დენის ძალა, ძაბვა, წინააღობა.

ცდისთვის საჭირო ხელსაწყოები: დენის წყარო, გამტარები, ჩამრთველი, რეზისტორი, მულტიმეტრი.

ცდის შესრულების თანმიმდევრობა

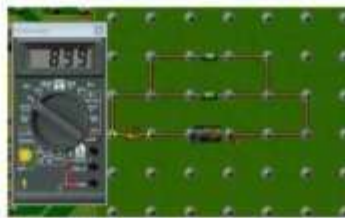
სქემა #2

1. ავაწყოთ წრედი სქემა.2-ის მიხედვით;
2. მულტიმეტრი დავაყენოთ ვოლტმეტრზე და გავზომოთ გამტარის ბოლოებზე ძაბვა; U
3. მულტიმეტრი დავაყენოთ ამპერმეტრზე და გავზომოთ დენის ძალა გამტარის განშტოებულ (I_1, I_2) და განუშტოებელ ნაწილებში. I
4. გამზომი ხესაწყობით მიღებული შედეგის გამოყენებით განვსაზღვროთ ცალკეული წინაღობები ომის კანონის დახმარებით.

$$R_1 = \frac{U}{I_1} \quad R_2 = \frac{U}{I_2}$$
5. შევადაროთ ცალკეული დენის ძალათა ჯამი $I = I_1 + I_2$ საერთო დენის ძალას.
6. განვსაზღვროთ წრედის სრული წინაღობა $\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}$ და შევადაროთ ფორმულით $R = \frac{U}{I}$ მიღებულ წინაღობას.
7. მიღებული შედეგები შეიტანეთ დაკვირვების ცხრილში.

ძაბვა U	დენის ძალა I_1	დენის ძალა I_2	სრული დენის ძალა I	პირველი გამტარის წინაღობა $R_1 = \frac{U}{I_1}$	მეორე გამტარის წინაღობა $R_2 = \frac{U}{I_2}$	საერთო წინაღობა $\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}$	საერთო წინაღობა $R = \frac{U}{I}$
5.9 (ვ)	0.006 (ა)	0.00118 (ა)	0.0073 (ა)	983,3 (ომი)	5000 (ომი)	821.7 (ომი)	808.2 (ომი)

§2.2 პარალელური შეერთების დემონტრაცია ონლაინსიმულაცია
Beginnings of Electronics-ის საშუალებით

ვოლტმეტრის ჩვენება $U = 8.99\text{ვ}$

პირველი ამპერმეტრის
ჩვენება
 $I_1 = 0.00899\text{ (ა)}$

მეორე ამპერმეტრის
ჩვენება
 $I_2 = 0.01076\text{ (ა)}$

ამპერმეტრის საერთო
ჩვენება
 $I = 0.01076$

პირველი ომმეტრის
ჩვენება
 $R_1 = 1000\text{ (ომი)}$

მეორე ომმეტრის
ჩვენება
 $R_2 = 1000\text{ (ომი)}$

ომმეტრის
საერთო ჩვენება
 $R = 6100\text{ (ომი)}$

დაბვა U	დენის ძალა I_1	დენის ძალა	სრული დენის ძალა I	პირველი გამტარის წინააღობა $R_1 = \frac{U}{I_1}$	მეორე გამტარის წინააღობა $R_2 = \frac{U}{I_2}$	საერთო წინააღობა $\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}$	საერთო წინააღობა $R = \frac{U}{I}$
8.99 (ვ)	0.00899 (ა)	0.001763 (ა)	0.01076 (ა)	1000 (ომი)	5099.26 (ომი)	833.95 (ომი)	835.5 (ომი)

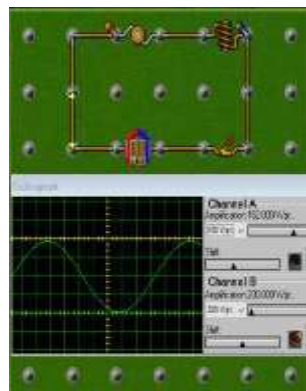
მოცემულ პარაგრაფში განხილულია პარალელური შეერთების დემონსტრაცია, როგორც Boffin750-ის საშუალებით, ისე მოსწავლეებმა დამხმარე მოწყობილობად გამოიყენეს მულტიმეტრი, შეისწავლეს მისი მუშაობის პრინციპი, რომელიც გამოადგებათ არა მხოლოდ ფიზიკის საკითხების შესასწავლად, არამედ ყოფა-ცხოვრებაში.

§3. თავისუფალი ელექტრული რხევები, ოსცილოგრაფი

ელექტრომაგნიტური რხევები არის მუხტის, დენის და ძაბვის პერიოდული ცვლილებები. როგორც წესი, ეს ვიბრაციები ხდება ძალიან მაღალი სიხშირით, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება მექანიკური ვიბრაციის სიხშირეს. თავისუფალი ელექტრომაგნიტური რხევები ხდება მაშინ, როდესაც კონდენსატორი განმუხტულია ინდუქტორის მეშვეობით. თუ დამუხტული კონდენსატორის ფირფიტებს დაახურავთ ინდუქციურ კოჭას, მაშინ, როდესაც კონდენსატორი იხსნება წრეში არსებული კოჭის მეშვეობით, შეგიძლიათ, დააკვირდეთ ელექტრომაგნიტურ რხევებს, ე.ი. დენი ბევრჯერ ცვლის თავის სიდიდეს და მიმართულებას. ვინაიდან თავისუფალი რხევები არის რხევები, რომლებიც ხდება სისტემაში წონასწორობის პოზიციიდან გამოსვლის შემდეგ, რხევითი სისტემა (კონდენსატორი და კოჭა) წონასწორობიდან გამოსულია, როდესაც მუხტი გადაეცემა კონდენსატორს.

ელექტრულ რხევებზე დაკვირვებისა და მათი შესწავლისთვის იყენებენ ოსცილოგრაფს, რომელიც არის მოწყობილობა, რომელსაც იყენებენ ელექტრული სიგნალის ამპლიტუდისა და დროის პარამეტრების დაკვირვებისთვის. მისი მთავარი მიზანია, მომხმარებელს მიაწოდოს სიგნალების ვიზუალური ჩვენება.

ოსცილოგრაფის ეკრანზე მიღებული სინუსოიდალური გრაფიკა, რომელიც ასახავს, თუ როგორ იცვლება ელექტრული სიგნალი დროის მიხედვით (სურ.4).

დროის მიხედვით ფიზიკური სიდიდის პერიოდულ ცვლილებას, რომელიც განპირობებულია სინუსის ან კოსინუსის კანონით, **ჰარმონიული რხევა** ეწოდება.

როგორც წესი, იდეალურ რხევით კონტურში აღძრული თავისუფალი ელექტრული რხევისას ძაბვა ჰარმონიულ რხევას ასრულებს, ხოლო მისი მნიშვნელობა დროის ნებისმიერ მომენტში, გამოითვლება ფორმულით:

$$U(t) = U_0 \cos \omega_0 t$$

იდეალურ რხევით კონტურში აღძრული თავისუფალი რხევისას მუხტი ჰარმონიულ რხევას ასრულებს, რომელსაც დროის მიხედვით შემდეგნაირად აღწერენ:

$$q(t) = q_0 \cos \omega_0 t$$

ძაბვასა და მუხტთან ერთად იდეალურ რხევით კონტურში თავისუფალი რხევისას დენის ძალაც ჰარმონიულ რხევას ასრულებს, რომელიც შემდეგნაირად აღიწერება:

$$I(t) = I_0 \cos(\omega_0 t + \frac{\pi}{2})$$

იდეალური რხევითი კონტურის თავისუფალი ელექტრული რხევების პერიოდის გამოსათვლელად ვიყენებთ ფორმულას, რომელსაც ტომსონის ფორმულას უწოდებენ:

$$T = 2\pi\sqrt{LC}$$

სადაც: L – ინდუქციურობა, ხოლო C – ელექტროტევადობა

თუ ვისარგებლებთ სიხშირის გამოსათვლელი ფორმულით $\nu = \frac{1}{T}$ და მასში შევიტანთ თავისუფალი ელექტრული რხევის პერიოდის გამოსათვლელ ფორმულას, მივიღებთ ახალ ფორმულას, რომელიც იდეალურ რხევით კონტურში თავისუფალი რხევების სიხშირეს აღწერს:

$$\nu = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}$$

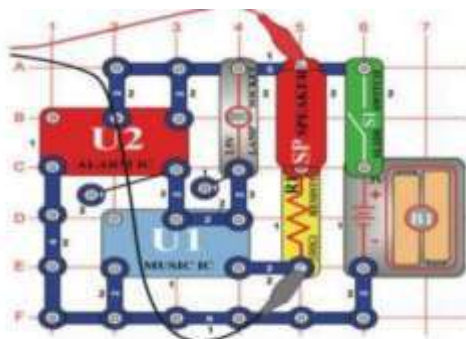
მარტივად შეგვიძლია ჩავწეროთ იდეალური რხევითი კონტურის თავისუფალი რხევების საკუთარი ციკლური სიხშირე:

$$\omega_0 = \frac{2\pi}{T} \rightarrow \omega_0 = \frac{1}{\sqrt{LC}}$$

§3.1. ბგერით ტალღებზე დაკვირვება და რეალური ექსპერიმენტი

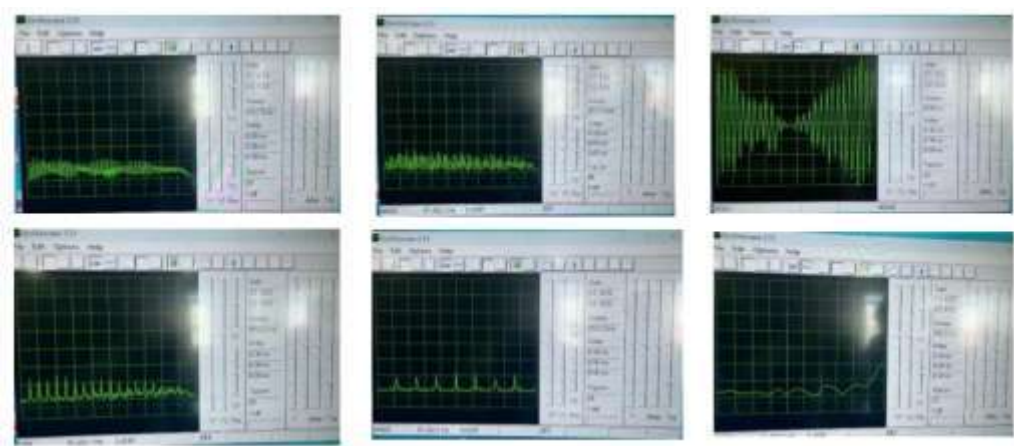
საკვლევი კითხვა: როგორ მოვახდინოთ სხვადასხვა სიხშირის, ამპლიტუდის ბგერითი ტალღის დაკვირვება Boffin750 სტემ მოწყობილობით, რომელიც დაკავშირებულია კომპიუტერთან, აქვს მისი პროგრამული გარსაცმი.

ცდისთვის საჭირო ხელსაწყოები:
 ვირტუალური ოსცილოგრაფი, ხმის დინამიკი, დენის წყარო, სადენები, რეზისტორები, ღილაკი, ნათურა, პორტატიული კომპიუტერი და USB სადენი (სურ.5)

სურ.5

მოცემული წრედის მიხედვით, შესაძლებელია ექვს სხვადასხვა მუსიკალურ ბგერაზე დაკვირვება, რომელთაც გააჩნიათ სხვადასხვა სიხშირული დიაპაზონი, ფაზა, ამპლიტუდა და პერიოდი. ქვემოთ მოცემულია ჩატარებული დემონსტრაცია ფოტომასალის სახით (სურ. 6)

სურ.6

§3.2 AM და FM რადიოსიხშირული ტალღები

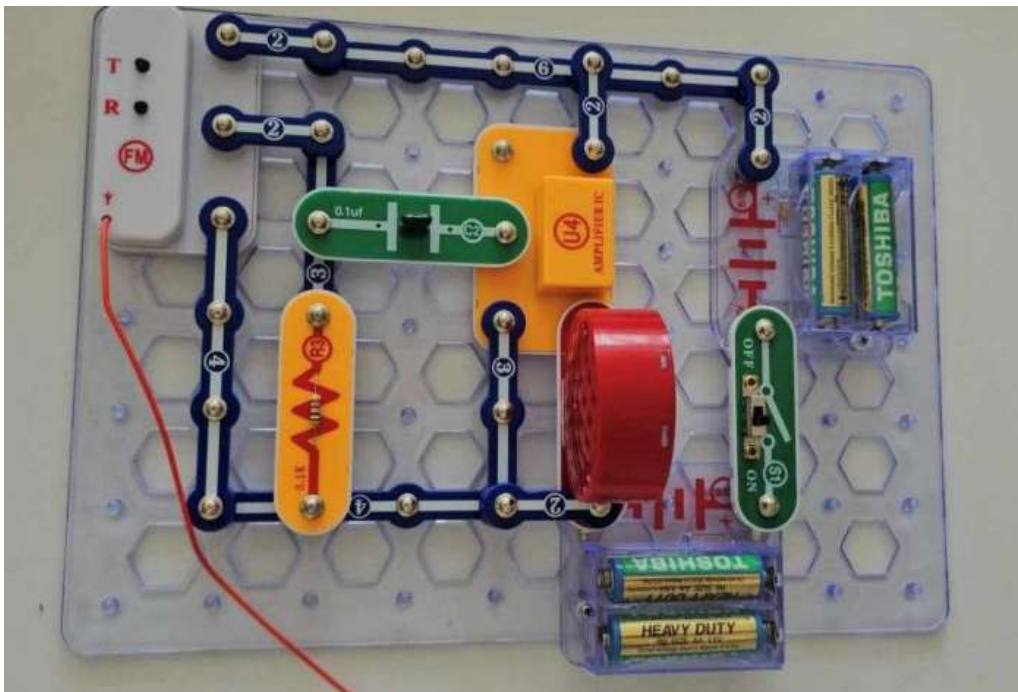
AM (ამპლიტუდური მოდულაცია) და FM (სიხშირული მოდულაცია) არის რადიოსიხშირული მაღაწელობის გზები. ორივე გადასცემს ინფორმაციას ელექტრომაგნიტური ტალღების სახით. AM მუშაობს გაგზავნილი ინფორმაციის მიხედვით გადაცემული სიგნალის ან გადამზიდი ამპლიტუდის მოდულირებით (ცვლილებით), ხოლო სიხშირე მუდმივი რჩება. ეს განსხვავდება FM ტექნოლოგიისგან, რომელშიც ინფორმაცია (ხმა) კოდირებულია ტალღის სიხშირის ცვალებადობით და ამპლიტუდა მუდმივია.

AM რადიო მერყეობს 535-დან 1705 კჰც, ხოლო FM რადიო უფრო მაღალი სპექტრით 88-დან 108 მგჰც. AM რადიოსთვის, სადგურები შესაძლებელია ყოველ 10 კჰც-ზე ხოლო FM სადგურები ყოველ 200 კჰც-ზე.

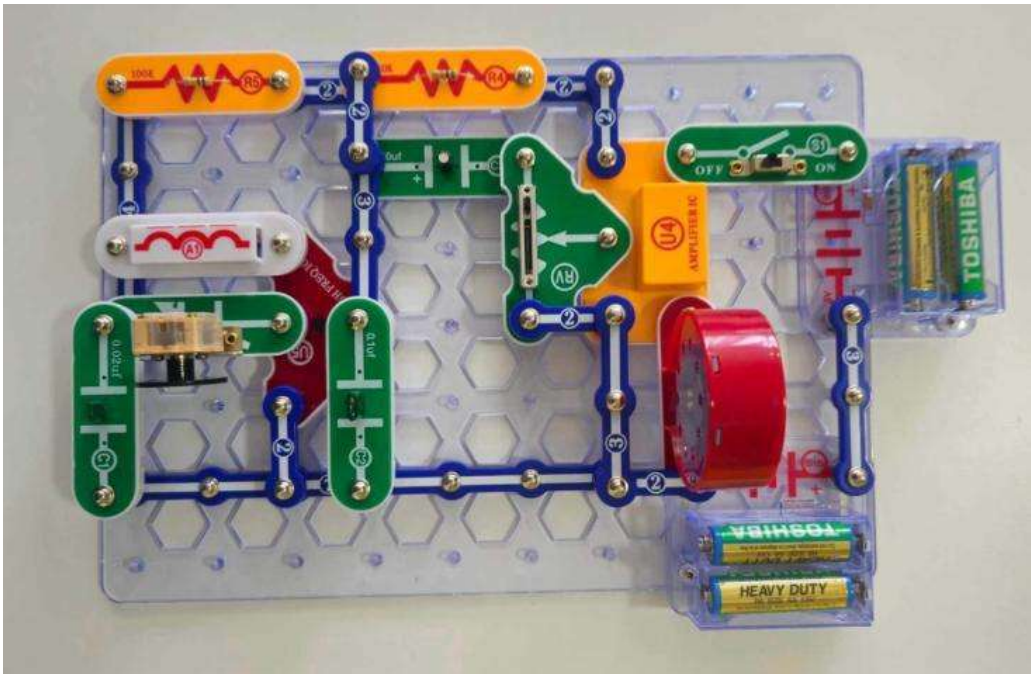
მკაფიო უპირატესობა, რომელიც FM-ს აქვს AM-თან შედარებით, არის ის, რომ FM რადიოს აქვს უკეთესი ხმის ხარისხი, ვიდრე AM რადიოს. FM სიგნალის მიწისქვეშა არის ის, რომ ის უფრო ლოკალურია და არ შეიძლება, გადაიცეს დიდ მანძილზე. ამრიგად, შეიძლება დასჭირდეს მეტი FM რადიოსადგური დიდი ფართობის დასაფარად. უფრო მეტიც, მაღალი შენობების ან მიწის მასების არსებობამ შეიძლება შეზღუდოს FM-ის გაშუქება და ხარისხი.

FM მოითხოვს უფრო რთულ მიმღებს და გადამცემს, ვიდრე AM სიგნალი.

FM რადიოსიხშირული ტალღების სქემა და მოწყობილობა

AM რადიოსიხშირული ტალღები

დასკვნა

ამრიგად, ჩვენ მიერ შემოთავაზებული მეთოდების მიზანია, მოსწავლეებს გაუჩინოს ინტერესი ფიზიკური პროცესების შესწავლის მიმართ; სხვადასხვა რესურსებით შეძლონ ფიზიკის კანონზომიერებების დანახვა და მიღებული ცოდნის გამოყენებით სხვადასხვა პრაქტიკული ამოცანის გადაწყვეტა; სხვადასხვა გარემოში მიმდინარე ფიზიკური პროცესების ურთიერთდაკავშირება; განუვითარდეთ კვლევითი უნარ-ჩვევები, რომლებსაც ახალი ცოდნის მიღებისთვის გამოიყენებენ; ფიზიკური მოვლენების ანალიზის საფუძველზე შეეძლოთ ბუნებაში სხვადასხვა მოვლენის პროგნოზირება; „სწავლა კეთებით“ (მოდელების შექმნა), რესურსების გამოყენება წარმოადგენს სწავლა-სწავლების ერთ-ერთ საუკეთესო სტრატეგიას, რომლის დროსაც მოსწავლე ღებულობს ცოდნას პროცესში მისივე აქტიური, უშუალო ჩართულობით, პრაქტიკული საქმიანობის განხორციელებითა და თანამონაწილეობით. ნაცვლად იმისა, რომ ის იყოს მხოლოდ მსმენელი მიწოდებული ინფორმაციისა, თავად არის ჩართული პროცესში პრობლემის გადაჭრისა და ახლის შექმნის გზით. რესურსებით სწავლების მთავარი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ ჩვენ უკეთ შევიმეცნებთ და უფრო მეტს

ვსწავლობთ კეთებით, თამაშით, გამოცდილებითა და პრაქტიკული აქტივობებით.

ჩვენ მიერ გამოყენებული ხელსაწყოები სრულად თავსებადია მესამე თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმით მოცემული ფიზიკის საგნის ძირითად პრინციპებთან. სახელმძღვანელოებში მოცემული ძირითადი ცნებების მიხედვით მითითებული ჩასატარებელი ექსპერიმენტული დავალებების შესრულება შესაძლებელია ჩატარდეს ხელსაწყო Boffin750-ის საშუალებით, რომელიც უზრუნველყოფს, რეალურ გარემოში 750-მდე პრაქტიკული დემონსტრაციის შესრულებას. ეს წარმოადგენს სიახლეს სასკოლო საზოგადოებისთვის, რომელიც უფრო ინტენსიურად იყენებს PHET სიმულაციას, მას აქვს დადებითი ეფექტები სწავლა-სწავლების მხრივ, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მოსწავლეების რეალურ ექსპერიმენტში ჩართვა ხელსაწყოებით, მეტ შედეგს იძლევა ინტერაქტიული გაკვეთილის მოდელირებისა და მოსწავლეებში ინტერესის გაღრმავებისთვის ფიზიკის დარგის მიმართულებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. https://drive.google.com/file/d/1pb6O3hfmi394xYsjc91Jjq4Uczpt8EQf/view?pli=1&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR0R0ZnKuduIwZoB6wmGW6vB5INk0XNbbbsyhFqIHsxZEyn_vKJk7B437z4_aem_AeNHRp1YAUr1ZdAnWFWcrQNIrFSaP8y12V8AkEP_qd6TrBkZLjtDllea_xrksL0BTktnN7xH9DAf2cjl2-lZ6h9
2. https://sites.google.com/view/diogene-10/%E1%83%A4%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%90?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR0weha58ndp8Qci-If5Irr48BCemw4ZOJPzgSN49HK_B5Nh-5KE4WnCIA_aem_AeMw1Gt4f61MdS3uTHZ7qwILxbtp7t4EGkK3T8E5pHy7lxUmE3ibjTuLe4deDVP5wHW2bxz_gD_muY8hjzqvqM_U
3. https://www.marketer.ge/stem-education-meaning/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1bRCkAdKx-F0BAri33DHM0tUcPsOHCxCx1B9a7f3Nj703NQI3IxHFUuSw_aem_AeO0SR-ZIHUJIDX7oJVQ8R4kMrbo8ogE-B52N8I33_G7Qq6-jvb4bcEkAZKyR7w4EnZwEDtgQdPgMgiilXOP9CPA
4. https://stemsvaneti.wordpress.com/stem-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1fc6PI2UYV_WaKPwmtEPTpeWpmXJuVt1kN2ZkHbw6Qs9njKa6X8GV5dS4_aem_AeN6Y3YZ1UGaa8URH8eJlkcOmJG9Ry-dIqZ4xt1PyDDSzYIHx0oOQap3aqdRoUYz-iYOWoeoLHM1V1-gzFipAFUZ

5. BSMA.6840-3._labor._praqt.___II_sem.__(2022-23)
6. https://www.diffen.com/difference/AM_vs_FM?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR1bpS2K8wBhFXWeAiWV2gX4gNFkfH8JJ9T_i3f9IpcGmslXBGsnp3UfobI_aem_AePGMsiqClrV4ssO_HdLqLOa057mgBgmQfCKvSYWoh_bKlvXOFuW1R3Zxxb10ez-ZN0Tiw6iHljeF5bQi0LaCqxN
7. https://shop.elenco.com/consumers/computer-interface-for-snap-circuits.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR1fc6PI2UYV_WaKPwmtEPTpeWp_mXJuVt1kN2ZkHbw6Qs9njKa6X8GV5dS4_aem_AeN6Y3YZ1UGaa8URH8eJlkcOmJG9Ry-dIqZ4xt1PyDDSzYJHx0oOQap3aqdRoUYz-iYOWoeoLHM1V1-gzFipAFUZ

ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოების პრობლემები და მათი გადაჭრა კრიპტოგრაფიული ალგორითმებით

ლიკა ხინკილაძე

ბსუ, ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტი,

კომპიუტერული მეცნიერებები, მეოთხე კურსი

ელ.ფოსტა: khinkiladzelika@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ელზა ჯინჭარაძე**

კომპიუტერულ მეცნიერებათა დეპარტამენტის ასისტენტ-პროფესორი

აბსტრაქტი

წარმოდგენილ მოხსენებაში განხილვის საკითხს წარმოადგენს ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოების პრობლემები, როგორც თანამედროვე ტექნოლოგიური სამყაროს გამოწვევა. წარმოდგენილია ამ პრობლემების გადაჭრა კრიპტოგრაფიული ალგორითმებით. მოცემულია ჰიბრიდული ალგორითმი, რომელიც წარმოადგენს სიმეტრიული და ასიმეტრიული შიფრაციის ალგორითმების AES-RSA-სა და AES-Paillier-ს კომბინაციას.

საკვანძო სიტყვები: ღრუბლოვანი სისტემები, კრიპტოგრაფია, სიმეტრიული შიფრაცია, ასიმეტრიული შიფრაცია, ჰიბრიდული კრიპტოსისტემა.

Abstract

The subject of discussion in the presented scientific conference report is the security problems of cloud technologies as a challenge of the modern technological world and solving these problems with cryptographic algorithms, namely hybrid, symmetric and asymmetric encryption models, AES-RSA and AES-Paillier.

შესავალი

ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების გამოჩენამ რადიკალურად შეცვალა ელექტრონულ მონაცემებთან მუშაობა. მოხერხებულობამ და მასშტაბურობამ ღრუბლოვანი ტექნოლოგიები თანამედროვე ტექნოლოგიების განუყოფელ ნაწილად

აქცია. თუმცა, გადასვლა ახალ ინფრასტრუქტურაზე წარმოადგენს უსაფრთხოების ახალ გამოწვევებს. დღეს, კონფიდენციალური ინფორმაცია მოთავსებულია დისტანციურ სერვერებზე, რაც ქმნის არავტორიზებული წვდომის, მონაცემთა მთლიანობის დარღვევისა და პოტენციურად კონტროლის დაკარგვის საფრთხეს.

წარმოდგენილი ნაშრომი იკვლევს უსაფრთხოების კრიტიკულ საკითხებს, რომლებიც გააჩნია ღრუბლოვანი ტექნოლოგიებს. შევისწავლით ღრუბლის გარემოში თანდაყოლილ დაუცველობას და მათი არსებობის შემთხვევაში შესაძლო დაზიანების შედეგებს. გარდა ამისა, განხილული იქნება კრიპტოგრაფიის მძლავრი ინსტრუმენტები ღრუბლის დასაცავად. ამ კრიპტოგრაფიული ალგორითმების ანალიზით, ჩვენ შეგვიძლია მივიღოთ ძლიერი გადაწყვეტილებები, რომლებიც უზრუნველყოფს მონაცემთა კონფიდენციალურობას, მთლიანობას და მომხმარებლის კონფიდენციალურობას.

ამასთანავე, განხილული იქნება ღრუბლოვანი სისტემების უსაფრთხოების საფრთხეებსა და კრიპტოგრაფიულ დაცვას შორის დინამიური ურთიერთკავშირი. ნაშრომის მთავარი ნაწილი დაეთმობა ორი ჰიბრიდული დაშიფრვის მოდელს - AES-RSA-სა და AES-Paillier-ს, მათ მუშაობის პრინციპებს და შედარებით ანალიზს.

თავი I – თანამედროვე ღრუბლოვანი ტექნოლოგიები

1.1. ზოგადად ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების შესახებ

ღრუბლოვანი გარემო (Cloud), არის ინტერნეტზე დაფუძნებული გამოთვლის ტიპი, რომელიც უზრუნველყოფს შესაბამის რესურსებზე მოთხოვნილ წვდომას, როგორცაა სერვერი, მონაცემთა ბაზა, ქსელი, პროგრამული უზრუნველყოფა, ანალიტიკა და ინტელექტი. მის მთავარ იდეას წარმოადგენს რესურსებისა და ტექნოლოგიების ისე გაზიარება, რომ მასზე დაშვება რამდენიმე მომხმარებელს ჰქონდეს. “მომხმარებლის თვალსაზრისით, ღრუბლოვანი გარემო არის შავი ყუთი, რომელსაც იგი მიმართავს, მაგრამ არ იცის და არც აინტერესებს, თუ რა ხდება ყუთის შიგნით.”

თანამედროვე კომპიუტერულ სისტემებში აქტიურად გამოიყენება სამი ტიპის ღრუბლოვანი გარემო, ესენია: ღია, დახურული და ჰიბრიდული.

1. ღია ტიპის ღრუბლოვანი გარემო გულისხმობს ინფორმაციაზე წვდომის საშუალებას დღის ნებისმიერ მონაკვეთში, ნებისმიერი ლოკაციიდან.

2. დახურული ტიპის ღრუბლოვანი გარემო გულისხმობს მომხმარებლისთვის წვდომის შეზღუდვას, გარკვეული კრიტერიუმების გათვალისწინებით.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ტიპის გარემოს გააჩნია ისეთივე მახასიათებლები და სარგებელი, როგორიც ღია ტიპს.

3. ჰიბრიდული ტიპის ღრუბლოვანი გარემო გულისხმობს ორი, ღია და დახურული ტიპის მახასიათებლების გაერთიანებას, შესაბამისი მოთხოვნების გათვალისწინებით.

1.2. ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოების პრობლემები

კომპიუტერულ და ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში რაც უფრო მაღალია პროდუქციის გამოყენების სიხშირე, მით უფრო დიდია უსაფრთხოების პრობლემების რისკი.

მიუხედავად იმისა, რომ ღრუბლოვანი სისტემები გთავაზობთ შეუდარებელ მოხერხებულობას და მასშტაბურობას, მონაცემთა დაცვა ამ ვირტუალურ გარემოში წარმოადგენს უნიკალურ გამოწვევებს. ფუნდამენტური განსხვავება მდგომარეობს საერთო პასუხისმგებლობის მოდელში, სადაც როგორც ღრუბლოვანი პროვაიდერები, ისე მომხმარებლები იზიარებენ მონაცემთა დაცვის ტვირთს. ამ საზიარო პასუხისმგებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს დაბნეულობა და უსაფრთხოების პოტენციური ხარვეზები, თუ ფრთხილად არ მართავთ.

ღრუბლოვან უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული ერთ-ერთი მთავარი საზრუნავი არის მთლიანობის შენარჩუნება. საზიარო პასუხისმგებლობის მოდელმა შეიძლება შექმნას გაურკვევლობა იმის შესახებ, თუ ვინ არის პასუხისმგებელი მონაცემთა კონკრეტული ასპექტების დაცვაზე, რაც იწვევს დაუცველობას, რომელიც თავდამსხმელებს შეუძლიათ გამოიყენონ. გარდა ამისა, მავნე ინსაიდერების არსებობა ავტორიზებული წვდომით წარმოადგენს მნიშვნელოვან საფრთხეს. მათი გაცნობა სისტემასთან და წვდომის კონტროლთან ერთად მათ საშუალებას მისცემს, გვერდი აუარონ უსაფრთხოების ზომებს და მოიპარონ ან მანიპულირება გაუკეთონ მონაცემებს. ღრუბლოვანი რესურსების (საცავი, მონაცემთა ბაზები) შემთხვევითი არასწორი კონფიგურაცია, ასევე, შეიძლება იყოს საზიანო, სენსიტიური მონაცემების საჯაროდ გამოვლენა და არავტორიზებული წვდომისადმი მიდრეკილება.

გარდა ამისა, წვდომის კონტროლი და პირადობის მენეჯმენტი რჩება მთავარ გამოწვევად. სუსტი პაროლები და ავთენტიფიკაციის არაადეკვატური ზომები თავდამსხმელებს უადვილებს მომხმარებლის ანგარიშებსა და სენსიტიურ

მონაცემებზე წვდომის მოპოვებას უხეში შეტევების ან ფიშინგის¹ მცდელობის გზით. მას შემდეგ, რაც თავდამსხმელები მიიღებენ წვდომას ანგარიშზე, მათ შეუძლიათ მისი გატაცება და აკონტროლებენ მომხმარებლის მონაცემებსა და ფუნქციებს. მოწყვლადობის ან არასწორი კონფიგურაციის გამოყენება კიდევ უფრო აძლიერებს რისკს, რაც საშუალებას აძლევს თავდამსხმელებს, გააფართოონ თავიანთი პრივილეგიები ღრუბლოვან გარემოში და მიიღონ წვდომა არავტორიზებულ მონაცემებსა და ფუნქციონალებზე მათი საწყისი ნებართვების მიღმა.

ღრუბელი, ასევე, დაუცველია სხვადასხვა სახის მავნე პროგრამებისა და კიბერშეტევების მიმართ. განაწილებული Denial-of-Service (DDoS)² შეტევებმა შეიძლება გადალახოს ღრუბლოვანი რესურსები, შეაფერხოს ლეგიტიმური მომხმარებლების წვდომა და პოტენციურად გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ბიზნესშეფერხებები. მონაცემთა დაკარგვის პრევენციის (DLP) გადაწყვეტილებების დანერგვა ღრუბელში შეიძლება იყოს რთული, რაც ართულებს მგრძნობიარე მონაცემების შემთხვევით ან განზრახ გაჟონვის თავიდან აცილებას. გარდა ამისა, მესამე მხარის კომპონენტებზე დამოკიდებულება იწვევს რისკის კიდევ ერთ ფენას. ნებისმიერ ამ კომპონენტში არსებული დაუცველობის გამოყენება შესაძლებელია მთელ ღრუბლოვან გარემოზე წვდომის მისაღებად, რაც არღვევს მონაცემებსა და ფუნქციებს მრავალ მომხმარებელში.

მონაცემთა კონფიდენციალურობის რეგულაციებმა და შესაბამისობის მოთხოვნებმა შეიძლება გამოიწვიოს დამატებითი გამოწვევები. მონაცემთა რეზიდენტობასთან დაკავშირებული მკაცრი რეგულაციები, სადაც მონაცემები უნდა იყოს შენახული კონკრეტულ გეოგრაფიულ საზღვრებში, შეიძლება გამოიწვიოს გართულებები გლობალური ღრუბლოვანი პროვაიდერებისთვის. მონაცემთა სუვერენიტეტის შესახებ შემოთავაზება, რაც იმას ნიშნავს, თუ ვინ აკონტროლებს და აქვს წვდომა მონაცემებზე, ასევე, შეიძლება შეაფერხოს ღრუბლის მიღება გარკვეულ რეგიონებში მონაცემთა რეზიდენტობის უფრო მკაცრი რეგულაციებით. დაბოლოს, ღრუბლოვანი არქიტექტურის კომპლექსურმა ბუნებამ და შიდა ოპერაციებში შეზღუდული ხილვადობამ შეიძლება გაუადვილოს ბიზნესს მონა-

¹ ფიშინგი (ინგლ. phishing : fishing - თევზაობა + phreaching - სატელეფონო თაღლითობა) — ინტერნეტ-თაღლითობის და კიბერ დანაშაულებრივი ფორმა, ელ-ფოსტის ან სხვაგვარი შეტყობინებების გაგზავნა ცნობილი რეალური ორგანიზაციის სახელით ან ლოგოთი (მაგალითად: ბანკი, Hotmail, eBay, Mail.ru, Facebook). ფიშინგის სუბიექტის მიზანია, აიძულოს მიმღები, (ობიექტი), გამოავლინოს პირადი დაცული ინფორმაცია შემდგომი ქურდობის მიზნით.

² Denial-of-service attack (DoS attack) — კიბერ-თავდასხმის ერთ-ერთი სახე, სადაც თავდამსხმელი ცდილობს, გახადოს ინტერნეტ-რესურსი ხელმიუწვდომელი, ანუ, ხელი შეუშალოს მომხმარებელს, ჰქონდეს ინფორმაციაზე წვდომა.

ცემთა უსაფრთხოების რეგულაციების დაცვა და აუდიტის მოთხოვნების დაკმაყოფილება.

თავი II - თანამედროვე კრიპტოგრაფიული ალგორითმები ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოებისთვის

2.1. ზოგადად თანამედროვე კრიპტოგრაფიული ალგორითმების შესახებ

ციფრული ეპოქა საჭიროებს დახვეწილ მეთოდებს ინფორმაციის კონფიდენციალურობისა და მთლიანობის უზრუნველსაყოფად. დაშიფვრის თანამედროვე სქემები, რომლებიც ემყარება კომპლექსურ მათემატიკურ პრინციპებს, ემსახურება მონაცემთა უსაფრთხოების ბაზისურ კომპონენტს, რომელიც გაზიარებულ ინფორმაციას წასაკითხად შეუძლებელს ხდის არავთვნიერ მომხმარებლებისთვის. ეს ტრანსფორმაციის პროცესი, რომელიც ცნობილია, როგორც დაშიფვრა, იყენებს საიდუმლო გასაღებს, კრიტიკულ ელემენტს, რომელიც ხსნის დაშიფრულ მონაცემებს და აღადგენს მათ თავდაპირველ ფორმას.

თანამედროვე დაშიფვრის სქემებს შორის ძირითადი განსხვავება მდგომარეობს გამოყენებული გასაღებების რაოდენობაში:

- **სიმეტრიული დაშიფვრა:** ეს მეთოდი იყენებს ერთ საიდუმლო გასაღებს, როგორც დაშიფვრის, ასევე დეშიფრაციისთვის. კომუნიკაციაში ჩართულ ორივე მხარეს უნდა ჰქონდეს ეს საერთო გასაღები, რათა წარმატებით დაშიფროს შეტყობინებები და გაშიფროს პასუხები, უზრუნველყოს უსაფრთხო კომუნიკაცია სანდო პირებს შორის. თუმცა, ამ საერთო გასაღებების უსაფრთხოდ მართვა და გავრცელება შეიძლება სულ უფრო რთული გახდეს მომხმარებელთა დიდ რაოდენობაში.
- **ასიმეტრიული დაშიფვრა:** ამ ტიპის დაშიფვრა იყენებს გასაღებების წყვილს, რომელიც შედგება საჯარო გასაღებისა და კერძო გასაღებისგან. საჯარო გასაღები ფართოდ არის გავრცელებული და მისი გამოყენება ნებისმიერს შეუძლია მიმღებისთვის განკუთვნილი შეტყობინებების დასაშიფვრად. თუმცა, შეტყობინების გაშიფვრა შეუძლია მხოლოდ შესაბამის პირად გასაღებს, რომელსაც უსაფრთხოდ ინახავს სავარაუდო მიმღები. ეს გამორიცხავს წინასწარ გაზიარებული გასაღებების აუცილებლობას.

თავი III – AES-Paillier და AES-RSA ჰიბრიდული შიფრაციის მოდელების შედარება

3.1. ზოგადად ჰიბრიდული შიფრაციის შესახებ

არსებობს რამდენიმე ძირითადი მიზეზი, რის გამოც შეიქმნა ჰიბრიდული დაშიფვრის მოდელები:

- ალგორითმული შეზღუდვების გადალახვა: ტრადიციული ალგორითმები, როგორიცაა RSA, გვთავაზობენ ძლიერ უსაფრთხოებას, მაგრამ შეიძლება იყოს გამოთვლითი ძვირი მონაცემთა დიდი ნაკრებისთვის. სიმეტრიული გასაღების ალგორითმები, როგორიცაა AES, უფრო სწრაფია, მაგრამ მოითხოვს გასაღების უსაფრთხო განაწილებას, რაც შეიძლება რთული იყოს ღრუბლოვანი გარემოში. ჰიბრიდული დაშიფვრა აერთიანებს ამ მიდგომებს, იყენებს თითოეულის ძლიერ მხარეებს უსაფრთხოებისა და ეფექტურობის ბალანსის მისაღწევად.
- გაძლიერებული უსაფრთხოება: დაშიფვრის მრავალი ფენის გაერთიანებით, ჰიბრიდული მოდელები ქმნიან უფრო რთულ ბარიერს თავდასხმელებისთვის. მონაცემთა დაშიფვრა მოითხოვს დაშიფვრის მრავალი სქემის გარღვევას, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის წარმატებული შეტევისთვის საჭირო დროსა და რესურსებს.
- მონაცემთა კონფიდენციალობა და მთლიანობა: ჰიბრიდულ დაშიფვრას შეუძლია მიმართოს, როგორც მონაცემთა კონფიდენციალურობას, ასევე მთლიანობას. ერთ ფენას შეუძლია კონფიდენციალურობისთვის მონაცემების დაშიფვრაზე ფოკუსირება, ხოლო მეორე ფენას შეუძლია უზრუნველყოს მისი მთლიანობა გადაცემის ან შენახვის დროს.

ჰიბრიდული დაშიფვრა არის ძლიერი მიდგომა ღრუბლოვანი სისტემებში მონაცემების დასაცავად. დაშიფვრის სხვადასხვა ალგორითმის ძლიერი მხარეების შერწყმით, ის უზრუნველყოფს გაზრდილ უსაფრთხოებას, მასშტაბურობას და მოქნილობას. თუმცა, გაზრდილი სირთულის, პოტენციური შესრულების ხარჯების და მართვის ძირითადი საკითხების ფრთხილად გათვალისწინება გადამწყვეტია წარმატებული განხორციელებისთვის. ღრუბლოვანი გამოთვლების განვითარებასთან ერთად, ჰიბრიდული დაშიფვრა, მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს მგრძნობიარე მონაცემების დაცვასა და ღრუბლოვანი სერვისების მთლიანობის უზრუნველსაყოფად.

3.2. შიფრაციის ალგორითმებზე ექსპერიმენტული კვლევა და შედეგები

ეს თავი შეიცავს პრაქტიკულ ექსპერიმენტს, იმისთვის, რომ შევადაროთ ჰიბრიდული სქემის მუშაობა დაშიფვრისა და დეშიფრაციის დროის თვალსაზრისით, სხვადასხვა ფაილის ზომისთვის. ექსპერიმენტის მსვლელობისას დახარჯული დროის გარდა, ყურადღება მიექცია დაშიფრული ფაილის ზომასაც.

ექსპერიმენტისთვის გამოყენებული შემდეგი ზომის ფაილები:

- 32 KB;
- 128 KB;
- 512 KB;
- 4096 KB.

Java-ს პროგრამული ენა და ბიბლიოთეკები გამოიყენებოდა როგორც AES-RSA, ასევე AES-Paillier ჰიბრიდული დაშიფვრის სქემების შესაქმნელად.

შემდეგ ცხრილში წარმოდგენილია გაზომილი დაშიფვრის და დეშიფრაციის დრო (იმის გათვალისწინებით, რომ კომპილაციის დრო ხშირად დამოკიდებულია კონკრეტული დროის მონაკვეთში მოწყობილობაზე არსებულ დატვირთვაზე, ეს მონაცემი წარმოადგენს 10 გაშვებისას მიღებული დროის საშუალო არითმეტიკულს) თითოეული ფაილის ზომისთვის, AES-RSA და AES-Paillier გამოყენებით:

სურათი №1 ჩატარებული ექსპერიმენტის შედეგები, ცხრილის სახით

ფაილის ზომა (KB)	ფაილის ზომა (Byte)	AES-Paillier-ით დაშიფრული ფაილის ზომა (Bytes)	AES-Paillier-ით დაშიფვრის დრო (ns)	AES-Paillier-ით დეშიფრაციის დრო (ns)	დროის ჯამი (ns)
32	31.980	32.000	28340777	3614264	31955041
128	127.996	128.016	2971611	2385956	5357567
512	512.882	512.912	3745762	2142827	5888589
4096	4.095.505	4.095.536	17325573	11194437	28520010

ფაილის ზომა (KB)	ფაილის ზომა (Byte)	AES-RSA-ით დაშიფრული ფაილის ზომა (Bytes)	AES-RSA-ით დაშიფვრის დრო (ns)	AES-RSA-ით დეშიფრაციის დრო (ns)	დროის ჯამი (ns)
32	31.980	31.984	56005142	3521574	59526716
128	127.996	128.000	2661879	2053189	4715068
512	512.882	512.896	8262103	4842394	13104497
4096	4.095.505	4.095.520	16038463	13306249	29344712

ექსპერიმენტული შედეგების საფუძველზე შეგვიძლია გავანალიზოთ თითოეული ჰიბრიდული სქემის შესრულების მახასიათებლები და შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი საინტერესო დაკვირვებები:

1. AES-Paillier გამოყენებისას, დაშიფრვის და დეშიფრაციის დრო ნაკლებია სამი ფაილის ზომისთვის: 32, 512, 4096.

2. AES-RSA გამოყენებისას, დაშიფრული ფაილის ზომა მინიმალურად იცვლება, საწყის ფაილთან შედარებით.

3. ორ მოდელს შორის, 512 KB ფაილისთვის გამოვლინდა ყველაზე დიდი დროითი სხვაობა.

ექსპერიმენტმა უზრუნველყო AES-RSA და AES-Paillier ჰიბრიდული დაშიფვრის შედარებითი ანალიზი. მიუხედავად იმისა, რომ AES-RSA გთავაზობთ პოტენციურად უფრო სწრაფ გადაწყვეტას, AES-Paillier-მა წარმოადგინა საინტერესო შესაძლებლობები მომავლისთვის, განსაკუთრებით მისი ჰომორფული შესაძლებლობებითა და პოსტკვანტური უსაფრთხოების მახასიათებლებით. ჰომორფულ დაშიფვრაში კვლევის წინსვლისას, AES-Paillier შეიძლება გახდეს უფრო პრაქტიკული და ფართოდ მიღებული მიდგომა ღრუბელში კონფიდენციალური მონაცემების დასაცავად. არჩევანი ამ სქემებს შორის საბოლოოდ დამოკიდებულია უსაფრთხოების სპეციფიკურ მოთხოვნებზე და ღრუბლოვანი შენახვის აპლიკაციის შესრულების პრიორიტეტებზე.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ წარმოდგენილი ნაშრომი განსაკუთრებით ყურადღებას უთმობს ღრუბლოვანი ტექნოლოგიების უსაფრთხოების პრობლემების მოგვარებას, კრიპტოგრაფიული ალგორითმების, ჰიბრიდული მოდელების გამოყენებით.

როგორც სამეცნიერო მოხსენების სტრუქტურიდან იკვეთება, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია, შევისწავლოთ ჩვენი ღრუბლოვანი სისტემის უსაფრთხოების პრობლემები და მათი წყარო, ხოლო შემდგომ კი მოვარგოთ მას შესაფერისი კრიპტოგრაფიული ალგორითმი.

როგორც ირკვევა, ჰიბრიდულ ალგორითმებს დიდი პოტენციალი გააჩნია ღრუბლოვან სისტემებში, ვინაიდან მათი კომბინირებული სტრუქტურა აკომპენსირებს ტრადიციული მეთოდების სუსტ მხარეებს და საბოლოოდ ძლიერი უსაფრთხოების დამცავი ინსტრუმენტი იქმნება.

ბიბლიოგრაფია:

1. ზ. ქოჩლაძე, ინფორმაციული უსაფრთხოების ტექნოლოგიები, თბილისი, 2012;
2. ვ. კეკელია, გ. კოტრიკაძე, „კრიპტოგრაფიის სიმეტრიული სისტემის მეთოდები და მოდელები“, თბილისი, 2016;

3. ო.შონია, ნ.თოფურია. „მონაცემთა დაცვის ლოკალური და ღრუბლოვანი საშუალებები“, თბილისი, 2017;
4. Al-Rfoueh, Akeel, and Derek Atkinson. “Cloud Security: A Survey.” *Journal of Network and Computer Applications* 74, 2016;
5. Douglas R. Stinson, Maura B. Paterson, *Cryptography Theory and Practice*, Fourth Edition, 2019;
6. Joachim von zur Gathen, *Classical Cryptography*, 2008;
7. Katz, Jonathan, and Yehuda Lindell. *Introduction to Modern Cryptography*. Chapman and Hall/CRC, 2007;
8. Meloni, Guido. *RSA Algorithm and Number Theory*. Springer, 2010;
9. Paar, Christof, Jan *Cryptographic Algorithms and Implementations*. Springer, 2009;
10. William Stallings, *Cryptography and Network Security Principles and Practices*, Fourth Edition, 2005;

მორის სივრცეები

მერი ლომიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტი

მათემატიკის მეოთხე კურსი

ელ. ფოსტა: merilomidze07@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - დალი მახარაძე

პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია სხვადასხვა არასტანდარტული ფუნქციური სივრცე - მორის (კლასიკური) სივრცე და სუსტი მორის სივრცე. ნაჩვენებია, რომ საზოგადოდ, მორის სივრცე არ არის სეპარაბელური. მოყვანილია დებულებები ჩადგმების შესახებ და დადგენილია, რომ ეს ჩადგმები არ არის მკვრივი, განსხვავებით ლებეგის სივრცეებისგან სასრული ზომის სიმრავლეებზე.

საკვანძო სიტყვები: მორის სივრცე, სუსტი მორის სივრცე, ლოკალური მორის სივრცე, ჰერცი-მორის სივრცე, ჩადგმა.

Abstract

The paper discusses various non-standard functional spaces, such as the Morrey (classical) space and the weak Morrey space. It is shown that, in general, Morrey space is not separable. The paper presents theorems about embeddings and establishes that these embeddings are not compact, unlike Lebesgue spaces for finite-dimensional measures.

Keywords: Morrey space, weak Morrey space, local Morrey space, Herz-Morrey space, embedding.

შესავალი

უკანასკნელ წლებში აღმოჩნდა, რომ ლებეგის სივრცეები უძლურია ზოგიერთი ოპერატორის შემოსაზღვრულობის თვისებების აღსაწერად. მაგალითად, კოლმოგოროვმა შენიშნა, რომ ჰილბერტის გარდაქმნის თვისებების დასადგენად აღრ იყო საკმარისი ლებეგის L_1 სივრცე. ამიტომაც ჩვენი მიზანია, განვიხილოთ ისეთი ფუნქციური სივრცეები, სადაც შესაძლებელი იქნება ოპერატორთა

აღნიშნული სახის თვისებების დადგენა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბანახის ფუნქციური სივრცეები; ბანახის მესერები არის ცნებები, რომლებიც მიუთითებს იმაზე, რომ ჩვენ გვაქვს წრფივი სივრცე განსაზღვრული ნორმით.

ნაშრომში განხილულია კლასიკური მორის სივრცეები და მათთან დაკავშირებული ფუნქციური სივრცეები, კერძოდ, ლოკალური მორის სივრცეები. ისინი, მართალია, მჭიდროდ არიან დაკავშირებული მორის სივრცეებთან, თუმცა ამავდროულად მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ამ სივრცეებისგან. ნაშრომში განხილულია, ბანახის მესერები. მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომი ეხება მორის სივრცეებს, ჩვენ დაგვჭირდება მათთან დაკავშირებული სხვა ფუნქციური სივრცეებიც, რათა უფრო ღრმად განვიხილოთ მორის სივრცეები და შევისწავლოთ ოპერატორების შემოსაზღვრულობის თვისებები.

ნაშრომში მოყვანილია ზოგიერთი ფუნქცია მორის სივრცეებში, რომლებშიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს აღნიშნული სივრცის პარამეტრები. ვინაიდან მორის სივრცე დამოკიდებულია ორ პარამეტრზე, ამიტომ სავარაუდოა, რომ სხვადასხვაპარამეტრიანი მორის სივრცეები დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან. განხილულია, ასევე, ჩადგმები სხვადასხვაპარამეტრიან მორის სივრცეებს შორის. შემოტანილია სუსტი მორის სივრცეები, როგორც ანალოგი მორის სივრცეებისა. ნაჩვენებია, რომ სუსტი მორის სივრცეები გამოიყენება ოპერატორების შემოსაზღვრულობის საკითხის დასადგენად. განვიხილავთ სხვადასხვა მორის სივრცეებს, რომელთაგან ზოგიერთი წარმოადგენს ბანახის მესერებს. ბანახის მესერის ცნება გამოიყენებოდა მრავალი ფუნქციური სივრცის დაფარვისთვის. ფუნქციათა სივრცეების კლასიფიკაციისთვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს ბანახის ფუნქციური სივრცეების გამოყენება, თუმცა ირკვევა, რომ მორის სივრცეები, საზოგადოდ, არ არის ბანახის ფუნქციური სივრცეები. აქედან გამომდინარე, ჩვენ შემოგვაქვს ბანახის ბირთვიანი სივრცეების ცნება, რომელიც ჩაანაცვლებს ბანახის ფუნქციურ სივრცეებს.

მორის ნორმები. განვიხილოთ (კლასიკური) მორის სივრცეები. განვსაზღვროთ ნორმა მორის სივრცეში. შევნიშნოთ, რომ $\mathbb{R}_+^{n+1} \equiv \mathbb{R}^n \times (0, \infty)$.

განსაზღვრება 1: ($\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$). ვთქვათ $0 < q \leq p \leq \infty$. $f \in L_{loc}^q(\mathbb{R}^n)$ ფუნქციისთვის (კლასიკური) მორის ნორმა განისაზღვრება ტოლობით:

$$\|f\|_{\mathcal{M}_q^p} = \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^B \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \left(\int_{B(x,r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}. \quad (1)$$

იმ შემთხვევაში, როცა საჭიროა, ხაზი გავუსვათ იმ განზომილებას, რომელშიც ვმუშაობთ, ნორმას ვწერთ ასე: $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^N)}$, ნაცვლად $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$ - სა. კლასიკური მორის სივრცე $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არის ყველა ისეთ $f \in L_{loc}^q(\mathbb{R}^n)$ ფუნქციათა სიმრავლე, რომლისთვისაც $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$ ნორმა სასრულია.

თუ $0 < q \leq p = \infty$, მაშინ ლებეგის დიფერენცირების თეორემა გვიჩვენებს, რომ $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n) = L^\infty(\mathbb{R}^n)$, ამიტომ გამოვრიცხავთ ამ შემთხვევას.

სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ, $f \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა არსებობს ისეთი $D \geq 0$, რომ:

$$\|f\|_{L^q(B(x,r))} \leq D|B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}},$$

ყოველი $x \in \mathbb{R}^n$ და $r > 0$ -თვის. D -ს მინიმალური მნიშვნელობა ამ უტოლობაში არის $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$.

ვინაიდან, ნებისმიერი $f \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ და $g \in L^\infty(\mathbb{R}^n)$ -თვის, $f \cdot g \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, ამიტომ $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არ არის ფუნქციური სივრცე, რომელსაც გააჩნია რაიმე რიგის ზოგადი სახის სიგლუვე.

განვიხილოთ რამდენიმე შენიშვნა მორის ნორმის ცნებისა და აღნიშვნის შესახებ. ყოველი $j \in \mathbb{Z}$ -თვის და $k = (k_1, k_2, \dots, k_3) \in \mathbb{Z}^n$ -თვის $Q_{JK} \in \mathcal{Q}$ განვსაზღვროთ შემდეგნაირად:

$$Q_{jk} \equiv \left[\frac{k_1}{2^j}, \frac{k_1+1}{2^j} \right) \times \dots \times \left[\frac{k_n}{2^j}, \frac{k_n+1}{2^j} \right) = \prod_{l=1}^n \left[\frac{k_l}{2^j}, \frac{k_l+1}{2^j} \right).$$

ორმაგი კუბი არის Q_{JK} ფორმების სიმრავლე, სადაც $j \in \mathbb{Z}$, $k = (k_1, k_2, \dots, k_3) \in \mathbb{Z}^n$. შესაბამისად, $\mathcal{D}(\mathbb{R}^n)$ აღნიშნავს ყველა ორმაგი კუბების სიმრავლეს.

შენიშვნა 1. 1) $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ ფუნქციისთვის განვსაზღვროთ მორის ნორმები $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{B}_0}$ და $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{Q}}$ შემდეგნაირად:

$$\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{B}_0} \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} r^{\frac{n}{p}-\frac{n}{q}} \left(\int_{B(x,r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}, \quad (2)$$

$$\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{Q}} \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |Q(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \left(\int_{Q(x,r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}, \quad (3).$$

$$\text{ასევე, } \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{D}} \equiv \sup_{Q \in \mathcal{D}(\mathbb{R}^n)} |Q|^{\frac{n}{p}-\frac{n}{q}} \left(\int_Q |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}.$$

მაშინ $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p} \sim \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{D}}$ ყოველი $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ -თვის და მაშინ, ყოველი $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ -თვის $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p} \sim_{n,p,q} \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{B}_0} \sim_{n,p,q} \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{Q}}$.

ეს ნიშნავს, რომ შეგვიძლია, განვსაზღვროთ მორის $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ სივრცე, $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{Q}}$, $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{B}_0}$, $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{D}}$ ნორმების გამოყენებით. მიღებული სივრცე იქნება იგივე. ზოგჯერ შეიძლება ზედა ინდექსები $\mathcal{Q}$, $\mathcal{B}_0$, $\mathcal{D}$ არ იყოს მითითებული.

I. ნაშრომში ყველა ეს ნორმა - $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}$, $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{B}_0}$ და $\|\cdot\|_{\mathcal{M}_q^p}^{\mathcal{Q}}$ არის გამოყენებული.

II. ზოგჯერ მორის ნორმა აღინიშნება შემდეგნაირად:

$$\|f\|_{\mathcal{L}_\lambda^p} \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} \left(\frac{1}{r^\lambda} \int_{B(x,r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}$$

სადაც $0 < q < \infty$ და $0 < \lambda < n$. თუ დავუშვებთ, რომ

$$\lambda \equiv \left(1 - \frac{q}{p}\right)n, \quad (4)$$

მაშინ მივიღებთ $\|f\|_{L_\lambda^p} = \|f\|_{\mathcal{M}_q^p} = \|f\|_{\mathcal{M}_q^{B_0, p}}$. თუმცა ჩვენ გამოვიყენებთ აღნიშვნას $\mathcal{M}_q^p$.

აღნიშნული შენიშვნიდან ჩანს, მოცემული f ფუნქციისთვის შეუძლებელია ამ მნიშვნელობის პოვნა. შესაბამისად, ხშირ შემთხვევაში განვიხილავთ მხოლოდ $\|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$ -ის შეფასებას.

შემთხვევა, როცა $0 < p < q < \infty$, არ განიხილება, რადგან იგი დადის ტრივიალურ შემთხვევაზე.

წინადადება 1: $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არის ტრივიალური შემდეგი მოსაზრებით: ვთქვათ $x_0 \in \mathbb{R}^n$ ფიქსირებულია. რაიმე $p < q$ -თვის თუ $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ აკმაყოფილებს

$$\mathcal{A} \equiv \sup_{r>0} |B(x_0, r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \left(\int_{B(x_0, r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}} < \infty,$$

მაშინ $f(x) = 0$ თითქმის ყველა $x_0 \in \mathbb{R}^n$ -სთვის.

ამ დებულებაში $\mathbb{R}^n$ -ის ნებისმიერი წერტილის ნაცვლად შეიძლება ავიღოთ ფიქსირებული x_0 წერტილი.

დამტკიცება. $\mathcal{A}$ -ს განმარტებიდან გვექნება

$$\left(\int_{B(x_0, r)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}} \leq |B(x_0, r)|^{\frac{1}{q}-\frac{1}{p}} \mathcal{A}.$$

როცა $r \rightarrow \infty$, მაშინ გვაქვს $\|f\|_{L_q} = 0$. მაშასადამე, $f(x) = 0$ თითქმის ყველა $x \in \mathbb{R}^n$ -სთვის.

კვაზი-ნორმა წრფივ χ სივრცეზე არის დადებითი, ერთგვაროვანი და აკმაყოფილებს კვაზი-სამკუთხედის უტოლობას: $\|f + g\|_\chi \leq \alpha(\|f\|_\chi + \|g\|_\chi)$,

სადაც $\alpha \geq 1$, $(f, g) \in \mathbb{R}^n$. განვიხილოთ შემთხვევა, როცა p და/ან q ნაკლებია 1-ზე.

შენიშვნა 2. როცა p და/ან q იყოს ნაკლები 1-ზე, კვაზი-ბანახის სივრცის მისაღებად ფორმალურად განვსაზღვრავთ სივრცეს $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ (1) ნორმით, სადაც სამკუთხედის უტოლობა ჩანაცვლებულია კვაზი-სამკუთხედის უტოლობით:

$$\|f + g\|_{\mathcal{M}_q^p} \leq 2^{\max(\frac{1}{q}-1, 0)} (\|f\|_{\mathcal{M}_q^p} + \|g\|_{\mathcal{M}_q^p}) \quad (5)$$

ნებისმიერი $f, g \in L^c(\mathbb{R}^n)$ -სთვის. გაითვალისწინეთ, რომ (5) გამომდინარეობს სამკუთხედის უტოლობიდან, როცა $1 \leq q < \infty$.

ამავდროულად, როცა $0 < q < 1$, (5) გამომდინარეობს უტოლობიდან:

$$(a + b)^q \leq 2^{\max(q-1, 0)} (a^q + b^q),$$

ნებისმიერი $a, b \geq 0$ -სთვის.

როგორც შემდეგი თეორემა გვიჩვენებს, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლებეგის სივრცეები არის მორის სივრცეების განსაკუთრებული შემთხვევა.

თეორემა 2: ვთქვათ, $0 < p < \infty$, მაშინ $\mathcal{M}_p^p(\mathbb{R}^n) = L^p(\mathbb{R}^n)$ და მათი ნორმებიც ემთხვევა ერთმანეთს.

დამტკიცება: ვთქვათ, $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ და $\|f\|_{\mathcal{M}_p^p}$ ნორმა განიმარტება შემდეგნაირად:

$$\|f\|_{\mathcal{M}_p^p} \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \|f\|_{L^p(B(x,r))} = \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} \|f\|_{L^p(B(x,r))}.$$

მაშინ გვაქვს:

$$\|f\|_{\mathcal{M}_p^p} \leq \left(\int_{\mathbb{R}^n} |f(y)|^p dy \right)^{\frac{1}{p}} = \|f\|_{L^p}. \quad (6)$$

ამავდროულად, მონოტონური კრებადობის თეორემით ნებისმიერი $x \in \mathbb{R}^n$ -სთვის, გვაქვს

$$\|f\|_{L^p} = \lim_{m \rightarrow \infty} \|f\|_{L^p(B(x,m))} \leq \sup_{r>0} \|f\|_{L^p(B(x,r))} = \|f\|_{\mathcal{M}_p^p} \quad (7).$$

(6) და (7)-ს გაერთიანებით კი, მივიღებთ სასურველ შედეგს.

განსაზღვრება 2: ვიტყვი, რომ $\mathbb{M}_1^p(\mathbb{R}^n)$ სივრცე შედგება რადონის ყველა ისეთი μ ზომებისაგან $\mathbb{R}^n$ -ზე, რომ

$$\|\mu\|_{\mathbb{M}_1^p} \equiv \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} r^{\frac{n}{p}-n} |\mu|(B(x,r)) < \infty,$$

სასრულია, სადაც $|\mu|$ აღნიშნავს μ -ს სრულ ვარიაციას. განვიხილოთ მაგალითები.

მაგალითი 1. (1) თუ $1 \leq p < \infty$, მაშინ $\mathcal{M}_1^p(\mathbb{R}^n) \hookrightarrow \mathbb{M}_1^p(\mathbb{R}^n)$.

(2) ვთქვათ, μ იყოს ჰაუსდორფის ზომა $\mathbb{R}^{n-1} \subset \mathbb{R}^n$ -ზე. უფრო ზუსტად, ბორელის ზომადი $E \subset \mathbb{R}^n$ სიმრავლისთვის, ვთქვათ,

$$\mu(E) = \int_{\mathbb{R}^{n-1}} \chi_E(x', 0) dx',$$

მაშინ $\mu \in \mathbb{M}_1^{\frac{n}{n-1}}(\mathbb{R}^n)$.

განვიხილოთ მორის ფუნქციების ზოგიერთი მაგალითი. თეორემა 1-დან ჩანს, რომ მორის $\mathcal{M}_p^p(\mathbb{R}^n)$, $0 < p < \infty$, სივრცე სხვა არაფერია, თუ არა $L^p(\mathbb{R}^n)$. აქედან გამომდინარე, ისმება კითხვა: რით განსხვავდება მორის $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, $0 < q < p < \infty$ სივრცე $L^p(\mathbb{R}^n)$ -გან. მათ შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება არის ის, რომ $L^p(\mathbb{R}^n)$ იხილავს მხოლოდ ერთ კუბს „ $\mathbb{R}^n$ “-ს, მაშინ, როდესაც მორის $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ სივრცის ნორმის განმარტებაში საჭიროა ნებისმიერი კუბის განხილვა $\mathbb{R}^n$ -ში. ეს განსხვავება კი, რეალურად იწვევს ბევრ განსხვავებულ მოვლენას.

განვიხილოთ ბირთვის ინდიკატორი ფუნქციების მორის ნორმა.

მაგალითი 2. ვთქვათ, $0 < q \leq p < \infty$ და B იყოს ღია ბირთვი. მაშინ

$$\|\chi_B\|_{\mathcal{M}_q^p} = \|\chi_B\|_{L^p}. \quad (8)$$

მართლაც, თეორემა 1.-დან და ჰელდერის უტოლობიდან ადვილი დასაწახია, რომ

$$\|\chi_B\|_{\mathcal{M}_q^p} \leq \|\chi_B\|_{L^p} \quad (9)$$

$$\text{სადაც } \|\chi_B\|_{\mathcal{M}_q^p} = \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \left(\int_{B(x,r)} |\chi_B(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}.$$

შეიძლება უფრო ზუსტად შევაფასოთ ინტეგრალი, მაშინ მივიღებთ:

$$\|\chi_B\|_{\mathcal{M}_q^p} = \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} |B(x,r) \cap B|^{\frac{1}{q}} \geq |B|^{\frac{1}{p}} = \|\chi_B\|_{L^p}. \quad (10)$$

(9) და (10)-ის გათვალისწინებით მივიღებთ (8) შეფასებას.

მარტივ/ფუნდამენტურ ფუნქციათა $BC(\mathbb{R}^n)$ და $L^p(\mathbb{R}^n)$ სივრცეების მთავარი პრობლემა არის ის, რომ არც ერთი მათგანი არ შეიცავს $|\cdot|^{-\alpha}$ -ს, ნებისმიერი $\alpha \in \mathbb{R}$ -სთვის. თუმცა ეს უმარტივესი ფუნქცია ხშირად გვხვდება, მაგრამ მის დასამუშავებლად საჭიროა მისი განსაზღვრის არის შეზღუდვა. მორის $\mathcal{M}_q^{\frac{n}{\alpha}}(\mathbb{R}^n)$, $1 < q < \frac{n}{\alpha}$ სივრცე შეიცავს $|\cdot|^{-\alpha}$. აგრეთვე, $B(r)$ ჩაანაცვლებს $B(x,r)$ – ს x სათავით.

მაგალითი 3. განვიხილოთ მორის $\mathcal{M}_q^{\frac{n}{\alpha}}(\mathbb{R}^n)$, $1 < q < \frac{n}{\alpha}$ სივრცეს მიეკუთვნება $f_\alpha(x) \equiv |x|^{-\alpha}$, $x \in (\mathbb{R}^n)$ ფუნქციები. მართლაც, ამის დასადასტურებლად საკმარისია ტოლობა:

$$\sup_{x \in \mathbb{R}^n} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \|f_\alpha\|_{L^p(B(x,r))} = |B(r)|^{\frac{1}{p}-\frac{1}{q}} \|f_\alpha\|_{L^p(B(x,r))}. \quad (11)$$

ამ მაგალითის შედეგს კი წარმოადგენს შემდეგი:

მაგალითი 4: ვთქვათ, $0 < q < p < \infty$, და $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$.

(1) ვთქვათ, $f(x) = f_\alpha(x) \equiv |x|^\alpha$, $x \in \mathbb{R}^n$. მაშინ $f \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა $\alpha = -\frac{n}{p}$.

(2) ვთქვათ, $g \equiv f\chi_{B(1)}$. მაშინ $g \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა $\alpha \geq -\frac{n}{p}$. ანალოგიურად, ვთქვათ, $h \equiv f\chi_{\mathbb{R}^n \setminus B(1)}$, მაშინ $h \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა $\alpha \leq -\frac{n}{p}$.

(3) ვთქვათ, $k \equiv f_\alpha\chi_{B(1)} + f_\beta\chi_{\mathbb{R}^n \setminus B(1)}$. (2)-დან ჩანს, რომ $k \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ -ს მაშინ და მხოლოდ მაშინ, როცა $\alpha \geq -\frac{n}{p} \geq \beta$.

მორის სივრცის პარამეტრები. როგორც ცნობილია, მორის სივრცეებს გააჩნიათ ორი p და q პარამეტრი. კვლევები გვიჩვენებს, რომ q პარამეტრი თამაშობს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ლოკალური ინტეგრებისას, რადგან $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არის $L_{loc}^q(\mathbb{R}^n)$ -ის ქვესიმრავლე. ეს საკითხი ცხადი გახდება თეორემა 4-ში. p პარამეტრი წარმოადგენს, გაფართოების ინდექსს, რაც გამოჩნდება თეორემა

3-ში. ამ მიზნით განვიხილავთ სკალირების წესს მორის $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, $0 < q \leq p < \infty$ -სივრცეში.

თეორემა 3: ნებისმიერი $f \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ -სთვის, როცა $0 < q \leq p < \infty$ და $t > 0$, გვექნება სკალირების წესი: $\|f(t \cdot)\|_{\mathcal{M}_q^p} = t^{-\frac{n}{p}} \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$.

დამტკიცება: მოცემულ ნორმას ჩავეწერთ სრულად შემდეგი სახით:

$$\|f(t \cdot)\|_{\mathcal{M}_q^p} = \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{n}{p} - \frac{n}{q}} \left(\int_{B(x,r)} |f(ty)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}.$$

ცვლადთა გარდაქმნით კი, გვექნება:

$$\|f(t \cdot)\|_{\mathcal{M}_q^p} = \sup_{(x,r) \in \mathbb{R}_+^{n+1}} |B(x,r)|^{\frac{1}{p}} \left(\frac{1}{|B(tx,rt)|} \int_{B(tx,rt)} |f(y)|^q dy \right)^{\frac{1}{q}}.$$

ვინაიდან ნებისმიერი $B(x,r)$ ბირთვისთვის $t^n |B(x,r)| = |B(tx,rt)|$,

ვღებულობთ დასამტკიცებელ ტოლობას. $\square$

განვსაზღვროთ q პარამეტრის როლი. ამისათვის $L_c^0(\mathbb{R}^n)$ -ით აღვნიშნოთ ყველა კომპაქტურ ზომად ფუნქციათა სიმრავლე.

თეორემა 4: ვთქვათ, $0 < q < r < p < \infty$, მაშინ $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n) \cap L_c^0(\mathbb{R}^n) \setminus L_{loc}^r(\mathbb{R}^n) \neq \emptyset$.

დამტკიცება: განვიხილოთ $f = f_N \equiv \sum_{j=1}^{N^n} \chi_{\alpha} Q_j^n$ ფუნქცია, სადაც α ფიქსირებულია. გვექნება: $\lim_{N \rightarrow \infty} \inf \frac{1}{N} \log \left(\frac{\|f_N\|_{L^r}}{\|f_N\|_{L^q}} \right) = \lim_{N \rightarrow \infty} \inf \frac{1}{N} \log \left(\frac{\|f_N\|_{L^r}}{\|f_N\|_{\mathcal{M}_q^p}} \right) > 1$.

მაშასადამე,

$$f \equiv \sum_{N=1}^{\infty} \frac{1}{N^2 \|f_N\|_{\mathcal{M}_q^p}} f_N \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n) \cap L_c^0(\mathbb{R}^n) \setminus L_{loc}^r(\mathbb{R}^n).$$

რის დამტკიცებაც გვინდოდა. $\square$

ჩადგმები მორის სივრცეებში. განვიხილოთ ჩადგმა ორ სხვადასხვა მორის სივრცეს შორის. მნიშვნელოვანია, აღვნიშნოთ, რომ აღსანიშნავია არის ის, რომ მორის სივრცეები არის ჩადგმული, რაც ნათლად ჩანს ჰელდერის უტოლობიდან.

თეორემა 5: ვთქვათ, $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$, $0 < q_1 \leq q_0 \leq p < \infty$ და $\|f\|_{\mathcal{M}_{q_1}^p} \leq \|f\|_{\mathcal{M}_{q_0}^p}$.

$$\text{მაშინ } \mathcal{M}_{q_0}^p(\mathbb{R}^n) \hookrightarrow \mathcal{M}_{q_1}^p(\mathbb{R}^n).$$

შევნიშნოთ, რომ რომ ლებეგის სივრცეებისგან განსხვავებით, ჩადგმა $\mathcal{M}_{q_1}^p(\mathbb{R}^n) \hookrightarrow \mathcal{M}_{q_0}^p(\mathbb{R}^n)$ არ არის მკვრივი სასრული ზომის მქონე სიმრავლეზე, რასაც გვიჩვენებს:

თეორემა 6: ვთქვათ $1 < q < \tilde{q} < p$. მაშინ $\mathcal{M}_{\tilde{q}}^p(\mathbb{R}^n)$ არ არის მკვრივი $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ სივრცეში.

ეს შედეგი აჩვენებს, რომ $L_c^\infty(\mathbb{R}^n)$ არ არის მკვრივი $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ -ში.

როგორც ცნობილია, კვაზიმეტრიკული სივრცე (X, d) სეპარაბელურია, თუ არსებობს თვლადი სიმრავლე, რომელიც მკვრივია X -ში. საზოგადოდ, (X, d) არ არის მკვრივი კვაზიმეტრიკული ზომადი სივრცე, თუ არსებობს უსასრულო სიმრავლე $E \subset X$, ისეთი, რომ $\inf_{x,y \in E, x \neq y} d(x, y) > 0$. მტკიცდება, რომ საზოგადოდ

მორის სივრცეები არასეპარაბელურია, კერძოდ,

წინადადება 7: ვთქვათ $0 < q \leq p < \infty$.

(1) მორის სივრცეს $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არ აქვს მკვრივი $L_c^\infty(\mathbb{R}^n)$ ქვესივრცე.

(2) მორის სივრცე $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არ არის სეპარაბელური.

დამტკიცება: გამოვიყენოთ მაგალითი $3 f = f_{n/p}$ ფუნქციისთვის, ცხადია, რომ

$| \cdot |^{-\frac{n}{p}}$ -ის მიახლოება შეუძლებელია $L_c^\infty(\mathbb{R}^n)$ სივრცის ფუნქციებით.

ხოლო (2)-ს საჩვენებლად, ვთქვათ, $f_j \equiv \chi_{B(2^j)} f$, $j \in \mathbb{N}$. მაშინ $k, j \in \mathbb{N}$, $k < j$ -თვის

$$\|f_j - f_k\|_{\mathcal{M}_q^p} = \|f_1 - f_0\|_{\mathcal{M}_q^p} > 0,$$

სუსტი მორის სივრცეები.

განსაზღვრება 3: ვთქვათ, $0 < q \leq p < \infty$. $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ - სთვის მისი სუსტი მორის ნორმა განისაზღვრება შემდეგნაირად: $\|f\|_{W\mathcal{M}_q^p} \equiv \sup_{\lambda > 0} \left\| \lambda_{\chi_{(\lambda, \infty]}}(|f|) \right\|_{\mathcal{M}_q^p}$.

სუსტი მორის სივრცე $\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$ არის ყველა ისეთ $f \in L^0(\mathbb{R}^n)$ ფუნქციათა სიმრავლე, რომლის ნორმა $\|f\|_{W\mathcal{M}_q^p}$ არის სასრული. სამართლიანია შემდეგი

ლემა 9: ვთქვათ $0 < q < r \leq p < \infty$, მაშინ $W\mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n) \hookrightarrow \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$.

თეორემა 10: ვთქვათ $0 < q < p < \infty$, მაშინ $WLP(\mathbb{R}^n) \hookrightarrow \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$.

მორის სივრცეები და ბირთვიანი ბანახის სივრცეები.

განსაზღვრება 4: ბანახის მესერი ზომად $(X, \mathcal{B}, \mu)$ სივრცეზე არის ბანახის სივრცე $(E(\mu), \|\cdot\|)$, რომელიც შეიცავს $L^0(\mu)$, ისეთს, რომ ყველა $f, g \in E(\mu)$ -თვის სრულდება

$$|f| \leq |g| \rightarrow \|f\|_{E(\mu)} \leq \|g\|_{E(\mu)}.$$

$\mathbb{M}^+(\mu)$ არის ყველა არაუარყოფით ზომად ფუნქციათა კონუსი ზომად $(X, \mathcal{B}, \mu)$ სივრცეზე

განსაზღვრება 5: ასახვას $\rho: \mathbb{M}^+(\mu) \rightarrow [0, \infty]$ ეწოდება ბანახის ფუნქციური ნორმა, თუ $\mathbb{M}^+(\mu)$ -ის ყველა f, g, f_j , ($j = 1, 2, 3, \dots$) და ყოველი მუდმივი $a \geq 0$ -სთვის და ყველა ზომადი $E \in \mathcal{B}$ ქვესიმრავლისთვის, ადგილი აქვს შემდეგ თვისებებს:

(P1) $\rho(f) = 0 \Leftrightarrow f = 0$, თითქმის ყველა $\rho(af) = a\rho(f)$, $\rho(f + g) \leq \rho(f) + \rho(g)$.

(P2) $\rho(g) \leq \rho(f)$, როცა $0 \leq g \leq f$.

(P3) ფატუს თვისება: $\rho(f_j) \uparrow \rho(f)$, როცა $0 \leq f_j \uparrow f$ თითქმის ყველგან.

(P4) $\rho(\chi_E) < \infty$, როცა $\mu(E) < \infty$.

(P5) როცა $\mu(E) < \infty$, $\|\chi_E f\|_{L^1(\mu)} \lesssim E \rho(f)$ არაცხადი მუდმივით, რომელიც დამოკიდებულია E -ზე და ρ -ზე, მაგრამ არ არის დამოკიდებული f -ზე.

განსაზღვრება 6: ვთქვათ, ρ იყოს ბანახის ფუნქციური ნორმა (X, B, μ) ზომად სივრცეში. ყველა $f \in L^0(\mu)$ ფუნქციათა $\chi = \chi(\rho)$ სიმრავლეს, რომლისთვისაც $\rho(|f|) < \infty$, ეწოდება ბანახის ფუნქციური სივრცე და ნორმა ჩაიწერება ასე: $\|f\|_\chi = \rho(|f|)$.

სამწუხაროდ, ორლიჩის სივრცეებისგან განსხვავებით, მორის სივრცეები არ არის ბანახის ფუნქციური სივრცეები. მართლაც, ვთქვათ $1 \leq q < p < \infty$. ვთქვათ, $\rho(f) \equiv \|f\|_{\mathcal{M}_q^p}$, $f \in \mathbb{M}^+(\mathbb{R}^n)$ -სთვის, სადაც ρ - სთვის ირღვევა (P5) თვისება. კერძოდ, შეიძლება მოხდეს, რომ $|E| < \infty$ და $f \in \mathcal{M}_q^p(\mathbb{R}^n)$, ხოლო $\|f\|_{L^1(E)} = \infty$.

განსაზღვრება 7: ასახვას $\rho: \mathbb{M}^+(\mathbb{R}^n) \rightarrow [0, \infty]$ ეწოდება ბანახის ბირთვიანი ფუნქციის ნორმა $\mathbb{R}^n$ -ის მიმართ, თუ $\mathbb{M}^+(\mathbb{R}^n)$ -ის ყველა $f, g, f_k (k = 1, 2, 3, \dots)$ -თვის, ნებისმიერი $a \geq 0$ მუდმივისთვის და $\mathbb{R}^n$ - ის ნებისმიერი B -ბირთვისთვის სრულდება პირობები:

(P1) $\rho(f) = 0 \Leftrightarrow f = 0$ თითქმის ყველგან $\rho(af) = a\rho(f)$, $\rho(f + g) \leq \rho(f) + \rho(g)$,

(P2) $\rho(g) \leq \rho(f)$ როცა $0 \leq g \leq f$ თითქმის ყველგან,

(P3)' ფატუს თვისება: $\rho(f_j) \uparrow \rho(f)$, როცა $0 \leq f_j \uparrow f$,

(P4)' $\rho(\chi_B) < \infty$,

(P5)' $\|\chi_B f\|_{L^1} \lesssim B\rho(f)$ არაცხადი მუდმივით, რომელიც დამოკიდებულია B -ზე და ρ -ზე, მაგრამ არ არის დამოკიდებული f -ზე.

სივრცეს აღნიშნული ρ ნორმით ეწოდება ბანახის ბირთვიანი ფუნქციური სივრცე. უნდა აღინიშნოს, რომ შერეული ლებეგის სივრცე არ არის ბანახის ფუნქციური სივრცე, მაგრამ იგი არის ბანახის ბირთვიანი ფუნქციური სივრცე.

დასკვნა

ნაშრომში განხილულია არასტანდარტული, სხვადასხვაპარამეტრიანი მორის ფუნქციური სივრცეები და დადგენილია ჩადგმები აღნიშნულ სივრცეებში. შემოტანილია სუსტი მორის სივრცეები, როგორც ანალოგი მორის სივრცეებისა. ნაჩვენებია, რომ მორის სივრცეები, საზოგადოდ, არ არის ბანახის ფუნქციური სივრცეები და დადგენილია მათი არასეპარაბელურობა. ასევე, შემოტანილია ბანახის ბირთვიანი სივრცეების ცნება, რომელიც ჩაანაცვლებს ბანახის ფუნქციურ სივრცეებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Cris-Uribe D.V., Fiorenza A., Variable Lebesgue Spaces, Foundations and Harmonic Analysis, Applied and Numerical Harmonic Analysis, Springer, Birkhäuser, New York, 2013.
2. Grafakos L. Classical Fourier analysis, Springer, New York, 2008.
3. Grafakos L. Modern Fourier analysis, Springer, New York, 2009.
4. Kokilashvili V., Meskhi A., Rafeiro H., Samko S., Integral operators in non-standard Function Spaces, Volume 2: variable Exponent Hölder Morrey-Campanato and Grand spaces, Birkhäuser, springer, 2016.
5. Sawano Y., Di Fazio G., Hakim D. I., Morrey Spaces, Introduction and Applications to Integral Operators and PDE's, volume 1, CRC press, 2020.

ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების შემუშავება დანაკარგების მინიმიზაციის კუთხით

ნუკრი კახაბერიძე

*ბსუ-ს, ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის, ფიზიკის საგანმანათლებლო
პროგრამის პირველი საფეხური/ბაკალავრიატი
nkakhberidze19@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ნუგზარ ღომიძე**
პროფესორი*

აბსტრაქტი

ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელები წარმოადგენს, რამდენიმე ასობით ოპტიკური ბოჭკოს გაერთიანებას, რომელიც მოთავსებულია პლასტმასის გარსაცმში. იგი, ასევე ცნობილია, როგორც ოპტიკური კაბელები ან ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელები. ისინი მონაცემთა სიგნალებს სინათლის სახით გადასცემენ და ასობით მილს ბევრად უფრო სწრაფად გადიან, ვიდრე ტრადიციულ ელექტროკაბელებში. აქედან გამომდინარე, დედამიწის ერთი ბოლოდან მეორე ბოლოში ინფორმაციის გადაცემა უმარტივესი ხდება. ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელები არამეტალურია, რის გამოც მათზე არ მოქმედებს ელექტრომაგნიტური ზემოქმედება, ჩარევა (როგორცაა ელვა), რაც ზრდის იმის შანსს, რომ გადაცემის სიჩქარე შეიძლება შემცირდეს. ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების კიდევ ერთი უპირატესობა ისაა, რომ ისინი უსაფრთხოა, რადგან ისინი არ ატარებენ დენს და შესაბამისად, ვერ წარმოქმნიან ნაპერწყმას.

ამ ნაშრომში განხილულია სწორედ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების კლასიფიკაცია, მათი პარამეტრები, როგორ და რა პრინციპით შეიძლება მათი შერჩევა; რომელ სფეროშია შესაძლებელი მათი პრაქტიკული გამოყენება და რა პრობლემებს შეიძლება წავაწყდეთ მათი შერჩევისა და გამოყენების დროს, რა დანაკარგები შეიძლება ჰქონდეს ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელის მოხმარებას და მათი მინიმიზაციის გზები.

Abstract

Fiber optic cables are bundles of several hundred optical fibers enclosed in a plastic casing. Also known as optical cables or fiber optic cables, they transmit data signals as light and travel hundreds of miles much faster than traditional electrical cables. Therefore, the transfer of information from one end of the earth to the other becomes

the easiest. Fiber optic cables are non-metallic, so they are not affected by electromagnetic interference (such as lightning), which increases the chance that transmission speeds may be reduced. Another advantage of fiber optic cables is that they are safe because they do not carry current and therefore cannot generate sparks.

In this work, the classification of optical fiber cables, their parameters, how and on what principle they can be selected, in which field their practical use is possible and what problems can be encountered during their selection and use, what losses can be caused by the consumption of optical fiber cable and their minimization are discussed in this work. Roads.

შესავალი

ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელები არის საკვანძო ტექნოლოგია თანამედროვე საკომუნიკაციო სისტემებში. ეს კაბელები საშუალებას იძლევა, მონაცემთა დიდ დისტანციებზე გადაცემისა მაღალი გამტარუნარიანობით და მინიმალური სიგნალის დაკარგვით. ეს კაბელები იყენებენ სინათლეს ინფორმაციის გადასაცემად და ცნობილია მათი ეფექტურობითა და საიმედოობით. ოპტიკური ბოჭკოვანი კაბელების ძირითადი ტიპები:

ერთრეჟიმიანი ბოჭკოვანი (Single Mode Fiber - SMF): ამ კაბელების ბირთვის დიამეტრის ზომა, როგორც წესი, 8-დან 10 მიკრონიმდეა. მათ ახასიათებთ სინათლის გადაადგილება პირდაპირ ბოჭკოში, დიდი არეკვლის გარეშე, რაც ამცირებს შესუსტებას და საშუალებას აძლევს მონაცემთა გადაადგილებას უფრო სწრაფად. ისინი გამოიყენება საქალაქთაშორისო კომუნიკაციისთვის, როგორცაა საკაბელო ტელევიზიის ქსელები, რადგან მისი საშუალებით შეიძლება სიგნალების გადატანა კაბელის გასწვრივ დიდ მანძილზე გაძლიერების საჭი-

როების გარეშე.

მრავალრეჟიმიანი ბოჭკოვანი (Multi Mode Fiber – MMF): ბირთვის დიამეტრის ზომაა 50-დან 62.5 მიკრონი. ეს კაბელები მხარს უჭერს სინათლის მრავალ სხივიან გავრცელებას და ახასიათებს მოდალური დისპერსია, რამაც შეიძლება შეზღუდოს გამტარუნარიანობა დიდ მანძილებზე. ისინი ჩვეულებრივ გამოიყენება უფრო მოკლე დისტანციებზე, მაგალითად, შენობებში ან კორპუსებში. კარგია მონაცემთა და აუდიო/ვიზუალური აპლიკაციებისთვის, სადაც საჭიროა მაღალი სიჩქარე ზომიერ დისტანციებზე.

პლასტიკური ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელები (Plastic Optical Fiber – POF): ეს კაბელები, როგორც წესი, დამზადებულია პლასტმასისგან, რომელიც უფრო იაფია, ვიდრე მინა. მათთვის დამახასიათებელი ბირთვის უფრო დიდი ზომა (დაახლოებით 1 მმ), რაც მას უფრო მოქნილს ხდის, მაგრამ უფრო დიდი დანაკარგებით გამოირჩევა, ვიდრე მინის ბოჭკოები. გამოიყენება აპლიკაციებში, სადაც მნიშვნელოვანია მოქნილობა და ინსტალაციის სიმარტივე, მაგალითად, სახლის ქსელებში, სამრეწველო და საავტომობილო ქსელებში.

სპეციალიზებული ბოჭკოები (Specialty Fibers): ეს არის სპეციალური პოლარიზაციის შემანარჩუნებელი ბოჭკოები, რომლებიც შექმნილია სინათლის პოლარიზაციის შესანარჩუნებლად, რაც მათ გამოსადეგს ხდის სენსორულ აპლიკაციებში და ოპტიკურ-ბოჭკოვანი გიროსკოპებისთვის. ისინი მზადდება სხვადასხვა კონსტრუქციით კონკრეტული საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, როგორიცაა მაღალი სიმძლავრის გადაცემა ან სინათლის სპეციფიკური მახასიათებლების შენარჩუნება. გამოიყენება სპეციალიზებულ აპლიკაციებში, როგორიცაა: სენსორები, სამხედრო კომუნიკაციები, სამედიცინო ინსტრუმენტები და კვლევის სფეროები.

დასაწყისისათვის განვიხილოთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სადენების ზოგადი ტექნიკური მახასიათებლები, მათი კლასიფიკაცია და პრაქტიკული გამოყენება:

ზოგადი ტექნიკური მახასიათებლები:

- ☐ წონა - ცვლადი
- ☐ სიგრძე - 1-2 მეტრი
- ☐ სპექტრული დიაპაზონი - 190-2200ნმ
- ☐ რიცხვითი დიაფრაგმა - 0.22 NA
- ☐ კონუსის კუთხე - 25.4°
- ☐ ბოჭკოვანი მასალა - სილიციუმის ბირთვი - სილიციუმით

მოპირკეთებული

- ☐ დიამეტრი - 400 მკმ/600მკმ/1000მკმ
- ☐ ტემპერატურის დიაპაზონი - 0-50°C (მაღალი ტემპერატურა

ხელმისაწვდომია)

- ☐ ლაზერული დაზიანების ბარიერი (ტიპური) - $>5 \text{ ჯ/მმ}^2$
 $>100 \text{ კვტ/მმ}^2 \text{ cw}$
- ☐ მოღუნვის რადიუსი (მოკლე და გრძელ საზღვრებში) – 400მკმ: 2.6“ & 5,2“
600მკმ: 3.9“ & 7.8“
- ☐ დამაკავშირებლები - SMA 905 (არჩევითი FC/PC ან შიშველი)

1. ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების კლასიფიკაცია და პრაქტიკული გამოყენება

300 მიკრონი (მიკრომეტრი) დიამეტრის მქონე ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სადენები.

ამ სადენებს ახასიათებს მაღალი სივრცითი გარჩევადობა და სიზუსტე. მცირე დიამეტრის ოპტიკური ბოჭკოები უზრუნველყოფს უფრო მაღალ სივრცულ გარჩევადობას. ეს მათ იდეალურს ხდის ისეთი აპლიკაციებისთვის, რომლებიც საჭიროებენ სინათლის ზუსტ განლაგებას ან სინათლის გამოვლენას მცირე უბნებიდან, როგორიცაა მიკროსკოპია ან ბიოსამედიცინო კვლევა. ძირითადად, ამ დიამეტრის სადენებს გამოიყენებენ სამედიცინო პროგრამებში მათი მცირე ზომის გამო, ისინი ასევე შესაფერისია ინვაზიური სამედიცინო პროცედურებისთვის, სადაც საჭიროა მინიმალური ინვაზიურობა, როგორიცაა ენდოსკოპია ან ფოტოდინამიკური თერაპია.

600 მიკრონი (მიკრომეტრი) დიამეტრის მქონე ოპტიკურ ბოჭკოვანი სადენები

ეს სადენები გამოირჩევა უფრო დიდი მგრძნობელობით და სინათლის უფრო მეტი შეგროვებით. უფრო დიდი დიამეტრის ოპტიკურ ბოჭკოებს შეუძლიათ მეტი სინათლის შეგროვება და გადაცემა. ეს მათ შესაფერისს ხდის აპლიკაციებისთვის, რომლებიც საჭიროებენ მაღალ მგრძნობელობას ან სინათლის გადაცემის უნარს დიდ მანძილებზე, ე.ი. მათ ეფექტურად გამოიყენებენ სპექტროსკოპიაში. გარდა, ამისა მათ გამოიყენებენ, აგრეთვე, სამრეწველო და სენსორულ აპლიკაციებში.

ისინი, ასევე, იდეალურია სამრეწველო სენსორებისა და განათების სისტემებში გამოსაყენებლად, სადაც საჭიროა მაღალი საიმედოობა და ფიზიკური გაზომვების სიზუსტე.

2. ოპტიკური ბოჭკოს სტრუქტურა, მუშაობის პრინციპები, დანაკარგები და სხვა მახასიათებლები

საჭიროა, შევაფასოთ, რომელი ფაქტორებია ყველაზე მნიშვნელოვანი ჩვენი კვლევებისთვის - მაღალი მგრძნობელობა, სივრცითი გარჩევადობა, მაღალი სინათლის შეღწევადობა (განვლადობა) თუ/ან გამოყენების მოქნილობა.

აუცილებელია, შევაფასოთ ოპერაციული გარემო, ე.ი. გარემო, სადაც გამოიყენება ეს სადენები. როგორც აღვნიშნეთ, უფრო დიდი დიამეტრი უკეთესად

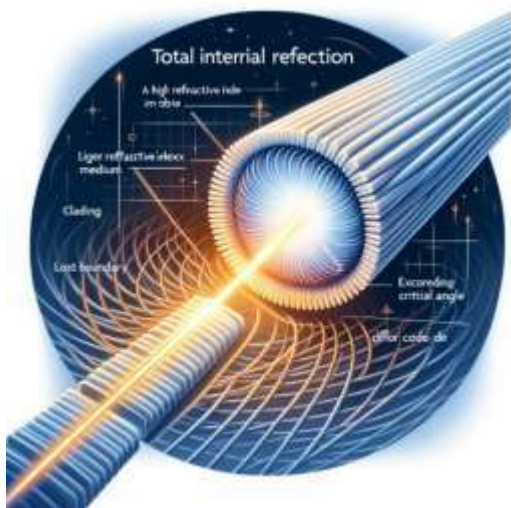
შეეფერება აპლიკაციებს, რომლებიც საჭიროებენ მაღალ სიმძლავრეს ან გადაცემის უფრო დიდ დისტანციას. უფრო მცირე დიამეტრი სასურველია შეზღუდული სივრცის მქონე აპლიკაციებისთვის ან მაღალი სიზუსტისა და გარჩევადობით.

საჭიროა, შევავსოთ აღჭურვილობის თავსებადობა. დავრწმუნდეთ, რომ შერჩეული ბოჭკოვანი დიამეტრი თავსებადია ჩვენს აღჭურვილობასთან თუ არა. რაკი ჩვენ სპექტროსკოპიით ვართ დაკავებული, ჩვენი ამოცანაა, შევავსოთ, რამდენად თავსებადია ესა თუ ის ოპტიკურ ბოჭკოვანი სადენები მონოქრომატორთან (იგივე დეტექტორთან), სინათლის წყაროებთან და სხვა ინტერფეისებთან.

ე.ი. ბოჭკოს არჩევანი მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული და მნიშვნელოვანია ჩვენი კონკრეტული აპლიკაციისთვის. ყველა მოთხოვნა ყურადღებით უნდა შევავსოთ ოპტიკალური მუშაობისა და შედეგების უზრუნველსაყოფად.

ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სისტემების ფიზიკა მოიცავს რამდენიმე ძირითად კონცეფციას, რომლებიც განმარტავს, თუ როგორ მოძრაობს სინათლე ბოჭკოებში და გამოიყენება ინფორმაციის გადასაცემად დიდ დისტანციებზე მინიმალური დანაკარგებით. კვლევა დაიყვანება რამდენიმე მიმართულებით:

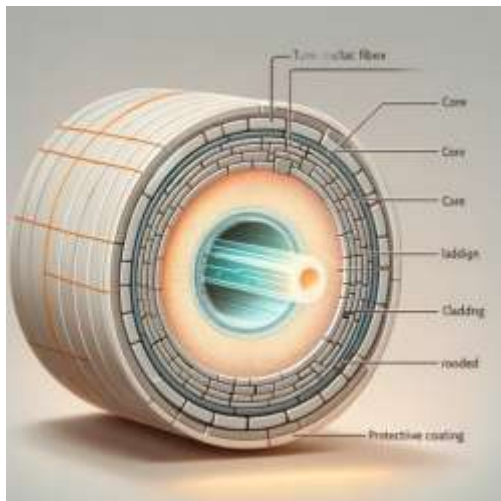
მთლიანი შიგა არეკვლა:

ძირითადი პრინციპი, რომელზედაც მუშაობს ოპტიკური ბოჭკო, არის მთლიანი შიგა არეკვლა. მთლიანი შიგა არეკვლა ხდება მაშინ, როდესაც სინათლის სხივი, რომელიც მიედინება მაღალი გარდატეხის მაჩვენებლის მქონე გარემოში (ბოჭკოვან გარემოში) აღწევს ქვედა არეკვლის მაჩვენებლის მქონე გარემოს (ბოჭკოს საზღვარს, საფარს ან ჰაერი) ინტერფეისის კრიტიკულ კუთხეზე მეტი კუთხით და მთლიანად აირეკლება უკან მაღალი გარდატეხის მაჩვენებლის გარემოში.

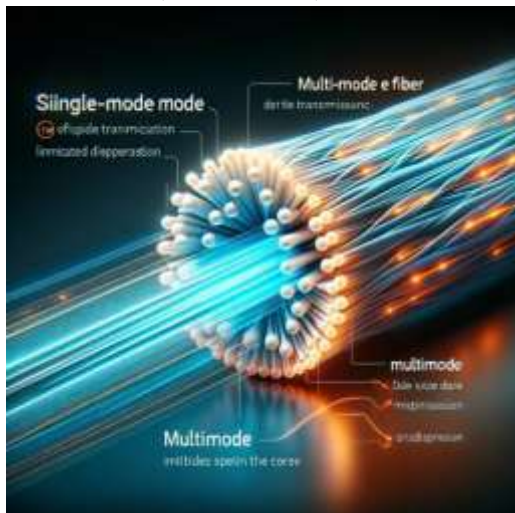
ეს საშუალებას აძლევს შუქს, შორ მანძილზე გაიაროს ბოჭკოების გასწვრივ მნიშვნელოვანი დანაკარგების გარეშე.

ოპტიკური ბოჭკოვანი სტრუქტურა:

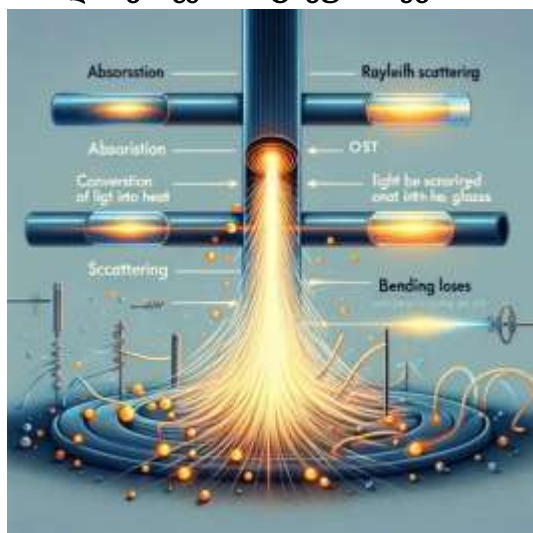
ოპტიკური ბოჭკო შედგება სამი ძირითადი ნაწილისგან: ბირთვი, მოპირკეთებული ზედაპირი და დამცავი საფარი. ბირთვს, რომლის მეშვეობითაც სინათლე გადის, აქვს მაღალი არეკვლის მაჩვენებელი. ბირთვის მიმდებარე მოპირკეთებას აქვს ოდნავ დაბალი არეკვლის მაჩვენებელი, რაც ხელს უწყობს მთლიან შიგა არეკვლას. გარსის გარშემო დამცავი საფარი იცავს ბოჭკოს ფიზიკური დაზიანებისა და ტენიანობისგან.

სინათლის გავრცელების რეჟიმები (მოდები):

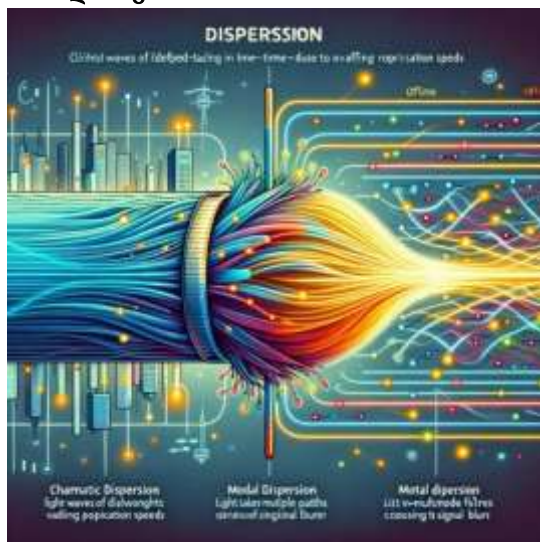
ოპტიკური ბოჭკოების ზომისა და ტიპის მიხედვით, სინათლეს შეუძლია, სხვადასხვა ბილიკის (გზების) ან რეჟიმის გასწვრივ გადაადგილდეს. ერთრეჟიმიან ბოჭკოებში სინათლე მოძრაობს ერთ გზაზე, რაც საშუალებას აძლევს სიგნალებს, გადაიცეს დიდ მანძილებზე მაღალი სიჩქარით და მინიმალური დისპერსიით. მრავალმოდურ ბოჭკოებში სინათლე მოძრაობს სხვადასხვა გზაზე, რაც ზრდის დისპერსიას და ზღუდავს მონაცემთა გადაცემის მანძილს და სიჩქარეს.

დანაკარგები ოპტიკურ ბოჭკოში:

არის თუ არა დანაკარგები ოპტიკურ-ბოჭკოვან სადენებში? რა თქმა უნდა, არის. ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სისტემების დანაკარგები შეიძლება გამოწვეული იყოს შთანთქმით (სინათლის ენერგიის გადაქცევა სითბოდ), რეილის გაბნევით (შუქის გაბნევა მინაში მიკროსკოპული დარღვევებით) და ბოჭკოების მოხრით (დეფორმაციით). შთანთქმის და გაბნევის დანაკარგები ამცირებს სინათლის სიგნალის ინტენსივობას ბოჭკოს გასწვრივ გადაადგილებისას.

დისპერსია:

დისპერსია არის სინათლის სიგნალის გავრცელება დროთა განმავლობაში სხვადასხვა ტალღის სიგრძის სინათლის ტალღების გავრცელების სხვადასხვა სიჩქარის გამო (ქრომატული დისპერსია) ან მრავალმხრივი გავრცელების გამო (რეჟიმების დისპერსია). ქრომატული დისპერსია იწვევს სიგნალის დაბინდვას ერთრეჟიმიან ბოჭკოებში, ხოლო რეჟიმის დისპერსია იწვევს სიგნალის დაბინდვას მრავალმოდულურ ბოჭკოებში.

დისპერსიის ორივე ფორმა ზღუდავს ბოჭკოვანი სისტემის სიმძლავრეს და გადაცემის დიაპაზონს.

3. დანაკარგების შეფასება ოპტიკურ-ბოჭკოვან სადენებში

ჩვენთვის, ფიზიკოსებისთვის, მნიშვნელოვანია, შევაფასოთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების, როგორც საკომუნიკაციო ხაზების ძირითადი დანაკარგები, რომლებიც მოიცავს შთანთქმის, გაბნევისა და სადენის დეფორმაციის დანაკარგებს. განვიხილოთ ამ დანაკარგების რაოდენობრივი მახასიათებლები.

პირველ რიგში, განვიხილოთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სადენის მასალის შთანთქმის დანაკარგები. სინათლის ენერგიის ნაწილი სითბოდ გადაიქცევა და სწორედ ეს ნაწილი ითვლება შთანთქმულად. რა თქმა უნდა, სითბოდ გარდაქმნის ხარისხი და რაოდენობა დამოკიდებულია ბოჭკოვანი მასალის გვარობაზე და სინათლის ტალღის სიგრძეზე (λ). შთანთქმის დანაკარგები გამოითვლება ფორმულით:

$$\alpha_{Absorbition}(\lambda) = \alpha_{Inhomogenius}(\lambda) + \alpha_{Resonance}(\lambda)$$

სადაც: $\alpha_{Absorbition}(\lambda)$ - შთანთქმის კოეფიციენტი λ - ტალღის სიგრძეზე, $\alpha_{Inhomogenius}(\lambda)$ - ოპტიკურ ბოჭკოვანი სადენის მასალის არაერთგვაროვნებებით გამოწვეული შთანთქმის კოეფიციენტი, ხოლო $\alpha_{Resonance}(\lambda)$ - რეზონანსული შთანთქმის კოეფიციენტი, რომელიც გამოწვეულია ბოჭკოს მასალის გარკვეული შემადგენელი იონებით.

ახლა განვიხილოთ დანაკარგები, რომლებიც გამოწვეულია გაბნევასთან, კერძოდ კი, რეილის გაბნევასთან. რეილის გაბნევა განპირობებულია ბოჭკოების სტრუქტურაში არაერთგვაროვნებით. ეს დანაკარგები დამოკიდებულია ტალღის სიგრძეზე და შეიძლება გამოისახოს ფორმულით:

$$\alpha_{Scattering}(\lambda) = \frac{8\pi^3 n^4 k T}{3\lambda^4 N \alpha} \left(1 + \frac{\Delta n^2}{n^2} \right)$$

სადაც: n - გარდატეხის მაჩვენებელია, T - მასალის ტემპერატურაა კელვინებში, λ - სინათლის ტალღის სიგრძეა, N - მასალაში მოლეკულების კონცენტრაციაა, α - მოლეკულების პოლარიზებულობაა, Δn - გარდატეხის მაჩვენებლის ფლუქტუაციაა.

ჩვენ ვახსენეთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სადენების დეფორმაციის დანაკარგები. საინტერესოა დეფორმაციის შედეგად არსებული დანაკარგების რაოდენობრივი შეფასებაც. დეფორმაციის, ანუ ბოჭკოს მოხრის დანაკარგები ხდება მაშინ, როდესაც ბოჭკო იხრება (იღუნება), რაც საშუალებას აძლევს სინათლის ნაწილს, გამოვიდეს ბირთვიდან. მოსახარში დანაკარგები შეიძლება, შეფასდეს ფორმულით:

$$\alpha_{Deformation}(\lambda) = \frac{C}{R^x}$$

სადაც, C და x - არის მუდმივები, რომლებიც დამოკიდებულია დეფორმაციისა და მოხრის კუთხის პარამეტრებზე, რაც შეეხება R - ის არის ოპტიკურ - ბოჭკოვანის სადენის მოხრის რადიუსია.

ახლა მოდი გავაერთიანოთ ყველა ეს დანაკარგი, მივიღებთ:

$$\alpha(\lambda) = \alpha_{Absorption}(\lambda) + \alpha_{Scattering}(\lambda) + \alpha_{Deformation}(\lambda)$$

ეს არის გამარტივებული ფორმულები და მიდგომები ოპტიკურ ბოჭკოში დანაკარგების შესაფასებლად. რეალურ პირობებში შეიძლება საჭირო გახდეს უფრო რთული გამოთვლების შესრულება, რომლებიც ითვალისწინებენ დისპერსიულ ურთიერთქმედებას სინათლისა და ბოჭკოს შორის. ასევე, დანაკარგების პრაქტიკულ ანალიზს, რაც საჭიროებს სპეციალიზებულ ინსტრუმენტებს, როგორცაა ოპტიკური დროის დომენის რეფლექტომეტრები (OTDRs), რომლებსაც შეუძლიათ მაღალი სიზუსტით გაზომონ და დაადგინონ დანაკარგები ოპტიკურ ბოჭკოვან ხაზებში.

დასკვნა

ამრიგად, განვმარტეთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი სადენების (კაბელების) არსი, ჩამოვაყალიბეთ მათი სტრუქტურა და კლასიფიკაცია. გავანალიზეთ, თუ რა ფაქტორებით შეიძლება მათი შერჩევა და შეფასება და მათი პრაქტიკული გამოყენება, როგორც სამრეწველო, ისე სამედიცინო სფეროში. ანალიზურად შევაფასეთ ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელების დანაკარგები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- [1] **Govind P. Agrawal**, „Fiber-Optic Communication Systems,“ 4th Edition. Wiley, 2010.
- [2] **John M. Senior**, „Optical Fiber Communications: Principles and Practice,“ 3rd Edition. Prentice Hall, 2009..
- [3] **Rajiv Ramaswami, Kumar Sivarajan, and Galen Sasaki**, „Optical Networks: A Practical Perspective,“ 3rd Edition. Morgan Kaufmann, 2009.
- [4] **Behzad Razavi**, „Design of Integrated Circuits for Optical Communications,“ 2nd Edition. McGraw-Hill Education, 2012.
- [5] **Chris D. Poole and Ivan P. Kaminow**, „Optical Fiber Telecommunications V A & B: Components and Subsystems and Systems and Networks,“ 5th Edition. Academic Press, 2008.
- [6] **Gerd Keiser**, „Optical Fiber Communications,“ 4th Edition. McGraw-Hill Education, 2010.
- [7] **Abdullah S. Karar and at All**. „Recent Advances in Coherent Optical Communications for Short-Reach: Phase Retrieval Methods“. Photonics, Vol.3, 2023

მხატვრული ტექსტის სწავლების მეთოდები და სტრატეგიები V-VI კლასებში

ქრისტინე ხუბუნაიშვილი

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,
ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის,
ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის
მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული
საბაკალავრო-სამაგისტრო პროგრამა, V კურსი;
ელ-ფოსტა: kristinekhukhunaishvili@bsu.ge
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ქეთევან შოთაძე,
ასოცირებული პროფესორი*

აბსტრაქტი

წარმოდგენილი სამეცნიერო ნაშრომი ეხება მხატვრული ტექსტის სწავლების საკითხებს დაწყებით კლასებში. ნაშრომში განხილულია ის მრავალფეროვანი მეთოდები და სტრატეგიები, რომლებიც განსაკუთრებულად ეფექტურია მხატვრული ტექსტის სწავლებისას. ნაშრომის მიზანია, ყურადღება გავამახვილოთ ლიტერატურული ტექსტის სწავლების მნიშვნელობასა და იმ უდიდეს ზეგავლენაზე, რომელსაც ის ახდენს მოსწავლეთა სულიერი სამყაროს ფორმირებასა და ჰუმანიტ, ზნემაღალ პიროვნებად ჩამოყალიბებაზე. სკოლებში მრავალი პრობლემა იჩენს თავს მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს, განსაკუთრებით საყურადღებოა მოსწავლეთა ინდეფერენტული, გულგრილი დამოკიდებულება ლიტერატურისადმი. აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით ჩავატარეთ კვლევა ანკეტირების მეთოდით. ვფიქრობთ, აღნიშნული კვლევის ანალიზი ხელს შეუწყობს ცნობიერების ამაღლებას მხატვრული ტექსტის სწავლების მნიშვნელობასთან დაკავშირებით და შესაბამის დახმარებას გაუწევს ამ საკითხებით დაინტერესებულ პირებს. უმნიშვნელოვანესია, რომ მასწავლებელმა ტექსტზე მუშაობის პროცესი გახადოს საინტერესო, სახალისო და მიმზიდველი, გამოიყენოს სწავლების სხვადასხვა, მრავალფეროვანი მეთოდი, სტრატეგია და რესურსი, რაც ხელს შეუწყობს მოსწავლეებში ზნემაღალი პიროვნების ფორმირებასა და ფასეულობითი ღირებულებების ჩამოყალიბებას.

საკვანძო სიტყვები: მხატვრული ტექსტი, მეთოდები, სტრატეგიები.

Abstract

The presented scientific work deals with the issues of teaching artistic text in primary grades. The paper discusses the various methods and strategies that are particularly effective in teaching literary texts. The aim of the paper is to draw attention to the importance of teaching the literary text and the great influence it has on the formation of the spiritual world of students and on the formation of a humanist, moral person. In schools, many problems arise during the teaching of literary texts, especially the indifferent, indifferent attitude of students towards literature. Regarding the mentioned problem, we conducted a survey using the questionnaire method. We think that the analysis of the mentioned research will contribute to raising awareness about the importance of teaching artistic text and will provide appropriate assistance to those interested in these issues. It is very important for the teacher to make the process of working on the text interesting, fun and attractive, to use different, varied teaching methods, strategies and resources, which will contribute to the formation of a moral personality in students and the formation of valuable values.

Key words: artistic text, methods, strategies.

შესავალი

თანამედროვე სამყარო წარმოუდგენელია მხატვრული ტექსტის გარეშე. მას უდიდესი ადგილი უჭირავს ადამიანის ცხოვრებაში. მხატვრული ლიტერატურა სამყაროს შემეცნების, ჭეშმარიტების წვდომის გზას წარმოადგენს. ის ალამაზებს და ამრავალფეროვნებს ადამიანის ყოველდღიურობას, სრულყოფს პიროვნებას, აძლიერებს სამყაროს მრავალფეროვანი აღქმის უნარს. ხელს უწყობს მოსწავლეთა შეიარაღებას ესთეტიკური იდეალებით. ემსახურება მოსწავლეებში სულიერი, ადამიანური ღირებულებების ჩამოყალიბებას. დღესდღეობით მოსწავლეთა ინტერესი მხატვრული ტექსტის მიმართ ძალიან დაბალია, რომლის ერთ-ერთი მიზეზიც საგაკვეთილო პროცესში გამოყენებული ერთფეროვანი მეთოდები და სტრატეგიები შეიძლება იყოს. ამასთანავე, ტექნოლოგიების არასათანადო გამოყენებამ შთანთქა სულიერი ღირებულებანი. მნიშვნელობა დაკარგა მარადიულმა ფასეულობებმა და მოჩვენებითის, დროებითის სამსახურში ჩააყენა ისინი. დაივიწყეს, რომ მხატვრული ლიტერატურა ამრავალფეროვნებს ადამიანის ყოველდღიურობას, ხვეწს გემოვნებას.

კვლევის მიზანია, ყურადღება გავამახვილოთ მხატვრული ტექსტის სწავლების მნიშვნელობაზე, განვიხილოთ, თუ რა როლი აქვს მას მოსწავლის სულიერი სამყაროს ფორმირებასა და ჰუმანისტ პიროვნებად ჩამოყალიბებაზე. ამასთანა-

ნავე, ჩვენი წვლილი შევიტანოთ დაწყებით საფეხურზე მხატვრული ლიტერატურით მოსწავლეთა დაინტერესებისა და კითხვის სიყვარულის გაძლიერების საქმეში. ვეძიოთ გზა მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში წამოჭრილი პრობლემების მოსაგვარებლად, წარმოვადგინოთ კვლევა, მხატვრული ტექსტის სწავლების საკითხებთან დაკავშირებით. გავაკეთოთ შესაბამისი დასკვნები, გავცეთ მოკრძალებული რეკომენდაციები. შევიმუშაოთ ამ ტიპის ტექსტების სწავლებისთვის სახალისო, საინტერესო და ეფექტური მეთოდები/აქტივობები, განვსაზღვროთ მშობლის როლი მოსწავლის კარგ მკითხველად ფორმირების პროცესში.

ნაშრომის ამოცანაა, გავიგოთ, თუ რა პრობლემები იჩენს თავს სკოლებში მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს V-VI კლასებში, რა მეთოდებსა და სტრატეგიებს მიმართავენ მასწავლებლები იმისთვის, რომ მოსწავლეებმა უკეთ გაიგონ და გაიაზრონ მხატვრული ტექსტის არსი, არის თუ არა საინტერესო მასწავლებლის მიერ შეთავაზებული მეთოდები და სტრატეგიები მოსწავლეებისთვის, რამდენადაა საჭიროა, მშობელთა ჩართულობა შვილის კარგ მკითხველად ფორმირების პროცესში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ლიტერატურის სწავლებისას თავს იჩენს გარკვეული სირთულეები, კერძოდ, შესაძლებელია მოსწავლემ: ვერ გაიგოს ტექსტის შინაარსი, ვერ შეძლოს პერსონაჟის თვისებების დახასიათება, ვერ მიხვდეს ტექსტის მთავარ სათქმელს, ვერ შეძლოს ლექსის გაგება-გააზრება, არ ჰქონდეს ინტერესი ტექსტის მიმართ, ვერ დააკავშიროს ტექსტიდან მიღებული ინფორმაცია რეალობასთან, ტექსტის მოცულობიდან გამომდინარე, გაუჭრეს წაკითხვის სურვილი. სწორედ ამიტომ, ვფიქრობთ აუცილებელია, რომ მასწავლებლებმა გამოიყენონ შესაბამისი აქტივობები, რომლებიც ამ პრობლემების დაძლევაში დაეხმარება მოსწავლეებს.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ჩავატარეთ რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევა აჭარისა და გურიის 9 საჯარო და 4 კერძო სკოლაში, კერძოდ, V-VI კლასებში, რომელმაც მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოგვაწოდა აღნიშნულ საკითხზე წამოჭრილ პრობლემებსა და მათი პრევენციის გზებზე. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 59-მა მასწავლებელმა, 132-მა მოსწავლემ და 78-მა მშობელმა.

კითხვაზე: „რა სახის პრობლემებს აწყდებით მოსწავლეებთან მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს?“ - მასწავლებლები პასუხობენ: 48,3% - მოსწავლე ვერ იგებს მხატვრული ტექსტის შინაარსს, 43,8% - მოსწავლეს უჭირს პერსონაჟის დახასიათებელი თვისებების გამოყოფა, 62,5% - მოსწავლე ვერ იგებს ტექსტის მთავარ სათქმელს, 68,8 - მოსწავლეს არ შეუძლია მიღებული ინფორმაციის რეალობასთან დაკავშირება.

გამოკითხულთა პასუხებიდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, რომ მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს მრავალი სირთულე იკვეთება, კერძოდ, მოსწავლეთა უმრავლესობას უჭირს მხატვრული ტექსტის მთავარი სათქმელის გაგება და მიღებული ინფორმაციის რეალობასთან დაკავშირება, პერსონაჟის მახასიათებელი თვისებების გამოყოფა და ტექსტის შინაარსის გაგება. შესაბამისად, აუცილებელია ეფექტური მეთოდების/აქტივობების დანერგვა.

კითხვაზე: „თქვენი აზრით, რა განაპირობებს მოსწავლეთა გაუცხოებას მხატვრული ტექსტის მიმართ?“ - მასწავლებლები პასუხობენ: 75% - ტექნოლოგიებისადმი მიჯაჭვულობა, 68,8% - სიზარმაცე, 56,3% - წიგნების მიმართ გულგრილი დამოკიდებულება, 37,5% მწირი ლექსიკური მარაგი.

გამოკითხულთა პასუხებიდან ნათელია, რომ მოსწავლეთა გაუცხოება მხატვრული ტექსტის მიმართ განპირობებულია ტექნოლოგიებზე მიჯაჭვულობით, სიზარმაცით, შედარებით მცირე ნაწილი მიიჩნევს, რომ გაუცხოების მიზეზი წიგნების მიმართ გულგრილი დამოკიდებულება და მწირი ლექსიკური მარაგია. ვფიქრობთ, მასწავლებლებმა მოსწავლეებს უნდა შესთავაზონ ისეთი აქტივობები, რომლებიც თანამედროვე ტექნოლოგიების სათანადო გამოყენებაზე იქნება ორიენტირებული (ინტერნეტ სივრცეში მასალის დამოუკიდებლად მოძიება).

კითხვაზე: „რა მეთოდებსა და სტრატეგიებს იყენებთ მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს წამოჭრილი პრობლემების მოსაგვარებლად?“ - მასწავლებლები მიუთითებენ: 80,3% - ვთავაზობთ დამატებით ვიზუალურ, აუდიო, ვიდეო მასალას, 70,5% - ვიყენებთ კოგნიტურ სქემებს, 48,3% - ვაძლევთ დამოუკიდებელ სამუშაოს საკლასო მუშაობისას ტექსტის გაგება-გააზრების მიზნით.

გამოკითხულ მასწავლებელთა უმრავლესობა იყენებს სხვადასხვა მრავალფეროვან მეთოდსა და სტრატეგიას, თუმცა ნაკლებად აძლევენ მოსწავლეებს დამოუკიდებელ სამუშაოს. სასურველია, მასწავლებლები ხშირად იყენებდნენ დამოუკიდებელ სამუშაოს მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში.

კითხვაზე: „გიყვარს თუ არა მხატვრული ტექსტის კითხვა?“ - მოსწავლეები პასუხობენ შემდეგს: 47,1% - მეტ-ნაკლებად მიყვარს, 41,2% - მიყვარს, 11,8% არ მიყვარს (იხ. დანართი 1). გამოკითხულ მოსწავლეთა უმრავლესობას მეტ-ნაკლებად უყვარს კითხვა, ნაწილს კი უყვარს, მცირეა ისეთ მოსწავლეთა რაოდენობა, რომლებსაც საერთოდ არ უყვართ მხატვრული ტექსტის კითხვა, ეს კი შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც ტექსტების სირთულით, ისე საგაკვეთილო პროცესში არასათანადო მეთოდებისა და სტრატეგიების გამოყენებით.

კითხვაზე - „იყენებს თუ არა მასწავლებელი მრავალფეროვან მეთოდსა და სტრატეგიას მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში?“ - მოსწავლეები პასუ-

ხობენ: 58,8% - მეტ-ნაკლებად იყენებს, 23,5% - არ იყენებს, 17,6% - იყენებს (იხ. დანართი 2). გამოკითხულ მოსწავლეთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ მასწავლებლები მეტ-ნაკლებად ან საერთოდ არ იყენებენ მრავალფეროვან მეთოდებსა და სტრატეგიებს, მცირე ნაწილი კი აღნიშნავს, რომ იყენებენ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ან მასწავლებლები არ არიან გულწრფელები ან - მოსწავლეები, ვინაიდან მასწავლებლები აღნიშნავენ, რომ იყენებენ სხვადასხვა მრავალფეროვან აქტივობას, მაგრამ მოსწავლეები ამის საპირისპიროს პასუხობენ. აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში აუცილებელია ეფექტური მეთოდების შეთავაზება.

კითხვაზე „რამდენად საინტერესოა მასწავლებლის მიერ შემოთავაზებული აქტივობები მხატვრული ტექსტის სწავლების დროს?“ - მოსწავლეებს აქვთ შემდეგი პასუხები: 58,8% - მეტ-ნაკლებად საინტერესოა, 23,5% - უინტერესოა, 17,6% - ძალიან საინტერესოა (იხ. დანართი 3). გამოკითხულთა პასუხებიდან გამომდინარე ნათელია, რომ მასწავლებლების მიერ შეთავაზებული აქტივობები მეტ-ნაკლებად ან საერთოდ არ არის საინტერესო მოსწავლეთათვის, მხოლოდ მცირე ნაწილი მიიჩნევს, რომ საინტერესოა. თუკი მასწავლებელი ვერ დააინტერესებს მოსწავლეს აქტივობით, შესაბამისად, გაუქრება მას ტექსტის სწავლის სურვილი.

კითხვაზე: „შენი აზრით, რა უნდა გააკეთოს მასწავლებელმა იმისთვის, რომ გაკვეთილი საინტერესო და სახალისო გახადოს?“ - მოსწავლეები თვისებრივ შეკითხვაზე პასუხობენ: „უნდა გამოიყენოს სახალისო მეთოდები და აქტივობები“, „უნდა გამოიყენოს სხვადასხვა ტიპის აქტივობები, რათა მოსაწყენი არ იყოს საგაკვეთილო პროცესი“, „ვისურვებდი პრეზენტაციას და ფილმის ჩვენებას, უფრო სახალისო იქნებოდა გაკვეთილი“, „უნდა მოგვცეს სწავლის სტიმული, მოტივაცია მრავალფეროვანი აქტივობების გამოყენებით“. გამოკითხულ მოსწავლეთა უმრავლესობას სურს, რომ მასწავლებელმა საინტერესო და სახალისო გახადოს გაკვეთილი მრავალფეროვანი აქტივობებისა და რესურსების შეთავაზებით.

კითხვაზე - „თქვენი აზრით, რით არის გამოწვეული მოსწავლეთა გაუცხოება მხატვრული ტექსტის მიმართ?“ - მშობლებს ჰქონდათ შემდეგი პასუხები: 65,2% - ტექნოლოგიებისადმი მიჯაჭვულობით, 47,8% - სიზარმაცით, 39,1% - წიგნების მიმართ გულგრილი დამოკიდებულებით, 26,1% - მწირი ლექსიკური მარაგით. გამოკითხულ მშობელთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ მხატვრული ტექსტის მიმართ მოსწავლეთა გაუცხოება განპირობებულია ტექნოლოგიებისადმი მიჯაჭვულობით, სიზარმაცითა და წიგნების მიმართ გულგრილი დამოკიდებულებით, მცირე ნაწილი კი მიიჩნევს, რომ მწირი ლექსიკური მარაგით.

სასურველია, მშობლებმა იზრუნონ იმაზე, რომ თავიანთმა შვილებმა თანამედროვე ტექნოლოგიები სათანადოდ გამოიყენონ.

კითხვაზე: „ეხმარებით თქვენს შვილს სასკოლო პროგრამით გათვალისწინებული ტექსტების სწავლების პროცესში?“ - მშობლები პასუხობენ: 60,9% - ხშირად, 30,4% - ყოველთვის, 8,7% - არასდროს (იხ. დანართი 4). გამოკითხულ მშობელთა უმრავლესობა მიუთითებს, რომ ხშირად ეხმარებიან შვილს სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებული ტექსტების სწავლების პროცესში, ნაწილი მიუთითებს, რომ - ყოველთვის, მცირე ნაწილი მიუთითებს, რომ არასდროს არ ეხმარება თავის შვილს. ვფიქრობთ, რომ მშობლებისა და ზოგადად ოჯახის ჩართულობა მნიშვნელოვანია მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში.

კითხვაზე: „თქვენი აზრით, რა უნდა გააკეთოს მასწავლებელმა იმისთვის, რომ გაკვეთილი საინტერესო და სახალისო გახადოს?“ - მშობლები თვისებრივ შეკითხვაზე პასუხობენ: „უნდა შესთავაზოს ისეთი აქტივობები, რომლებიც დაეხმარება ტექსტის შეგნებულად ათვისებაში“, „მოსწავლეებს უნდა შეაყვაროს მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესი“, „არ უნდა იყოს ზედმეტად მკაცრი, თუ მოსწავლემ ვერ გაიგო ტექსტი“, „უნდა გამოიყენოს ილუსტრაციები, სხვადასხვა კოგნიტური სქემები, დიაგრამები“, „ჩემი შვილისთვის უინტერესოა ტექსტზე მუშაობა, ამიტომ თანამედროვე მეთოდებით და ინოვაციური მიდგომებით უნდა გაამრავალფეროვნოს გაკვეთილი“.

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესი არ არის საინტერესო და სახალისო მოსწავლეთათვის. უმრავლესობას არ უყვარს კითხვა. მიზეზი კი, ძირითადად, საგაკვეთილო პროცესში უინტერესო, ერთფეროვანი და არასათანადო მეთოდებისა და სტრატეგიების გამოყენებაა. მასწავლებელთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ იყენებენ მრავალფეროვან მეთოდებსა და სტრატეგიებს, თუმცა მოსწავლეთა პასუხებიდან გამომდინარე, აშკარაა, რომ ეს ასე არ არის. მშობლებიც ადასტურებენ იმას, რომ მასწავლებლების მიერ შეთავაზებული აქტივობები უინტერესოა მათი შვილებისთვის.

წარმოგიდგენთ მხატვრულ ტექსტზე მუშაობის სამფაზიან მოდელს - წაკითხვამდე (შემზადება ტექსტთან მუშაობისთვის), წაკითხვის დროს (ტექსტთან მუშაობა), წაკითხვის შემდეგ (ტექსტთან მუშაობის შემდეგ), რომელიც ვფიქრობთ, ეფექტურსა და მიმზიდველს გახდის საგაკვეთილო პროცესს.

ტექსტის წაკითხვამდე უნდა მოხდეს წასაკითხ ტექსტთან დაკავშირებით წინარე ცოდნის გააქტიურება, თემისა და გაკვეთილის მიზნის წარდგენა, ტექსტის მიმართ მოლოდინების ჩამოყალიბება, ინტერესის სტიმულირება. ეს კი შეიძლება გაკეთდეს, მაგალითად, ილუსტრაციების დათვალიერებით, ტექსტის

წინასწარი მიმოხილვით, ფოტოს/ვიდეორგოლის დემონსტრირებით, ვარაუდების გამოთქმით, გამომწვევი შეკითხვების დასმით...

მხატვრული ტექსტის შესწავლა მასწავლებელმა უნდა დაიწყოს შესავალი საუბრით (მინილექციით). მისი მიზანია, ნიადაგი მოამზადოს ტექსტის გააზრებულად ათვისებისა და შეგნებულად კითხვისთვის. მინილექცია შესაძლოა, ჩატარდეს მასწავლებლის შესავალი სიტყვის, ლიტერატურული ექსკურსიების, ილუსტრაციების, სალექსიკონო მუშაობის, აუდიო/ვიდეო მასალის ჩვენების გზით. მასწავლებლის შესავალი სიტყვა უნდა ხასიათდებოდეს მოვლენის სწორი ახსნის მთლიანობით და მეცნიერული გამართულობით.

წინარე ცოდნის გააქტიურების მიზნით, მასწავლებელს შეუძლია გამოიყენოს „გონებრივი იერიშის რუკა“ (იხ. დანართი 5), რომელიც უზრუნველყოფს მოსწავლეთა ჩართულობას საგაკვეთილო პროცესში. ამ აქტივობის გამოყენების დროს მნიშვნელოვანია, მოსწავლეებმა გამოთქვან ვარაუდი წასაკითხი ტექსტის ირგვლივ; ჩამოაყალიბონ პრობლემის გადაწყვეტის გზები. ეს მეთოდი შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც პროვოცირების, ისე გააზრების ეტაპზე. შეიძლება გამოვიყენოთ აქტივობა - გასეირნება ილუსტრაციაში, რომელიც, ასევე, ვარაუდების გამოთქმის საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს.

მხატვრული ტექსტის სწავლების მეორე ეტაპი ტექსტის კითხვაა. მისი მიზანია: ახალი ცოდნის კონსტრუირება, ინფორმაციის გააზრება, კითხვის უნარების განვითარება. ყოველივე ეს კი შეიძლება განხორციელდეს ინდივიდუალური, ჯგუფური და წყვილებში მუშაობით, თემატური პოსტერებით, ვიზუალური სქემების, აქტივობის ბარათებისა და სხვა დამხარე რესურსების გამოყენებით.

ტექსტის სწავლების ამ ეტაპზე უდიდესი ყურადღება ექცევა ლექსიკურ კომენტარს (სიტყვის სალაროს) - უცხო სიტყვების განმარტება უმნიშვნელოვანესია ტექსტის გაგება-გააზრებისთვის. ლექსიკურ კომენტარზე სამუშაოდ ეფექტური საშუალებაა „სიტყვის პირამიდა“ (იხ. დანართი 6) - მოსწავლეები ავსებენ სქემას შერჩეულ სიტყვაზე. მასწავლებელი მოსწავლეებს დაურიგებს სქემებს, პირამიდის წვერში დაწერენ სამიზნე სიტყვას, მის ქვეშ სიტყვის განმარტებას, განმარტებას ქვეშ მიუწერენ სიტყვის სინონიმს, ბოლო საფეხურზე კი დაწერენ ამ სიტყვის გამოყენებით შედგენილ წინადადებას.

ლექსიკურ ერთეულებზე სამუშაოდ შესაძლოა, გამოყენებულ იქნას კიდევ ერთი სქემატური აქტივობა „სიტყვის ვერბალური და ვიზუალური ასოციაციების რუკა“ (იხ. დანართი 7). მასწავლებელმა შესაძლოა, წინასწარ დაარიგოს სქემა ან მოსწავლეებმა დახაზონ თავიანთ რვეულებში. სქემის ზედა მარცხენა უჯრაში მოსწავლე წერს ახალ ლექსიკურ ერთეულს, ზედა მარჯვენა უჯრაში კი

ხატავს ან ხაზავს ამ სიტყვის შესაბამის გამოსახულებას, ქვედა მარცხენა უჯრაში წერს ამ სიტყვის განმარტებას საკუთარი სიტყვებით, ქვედა მარჯვენა უჯრაში კი შესაბამის ასოციაციებსა და მაგალითებს.

ტექსტის წაკითხვის დროს ეფექტურია „ორიენტირებული კითხვა“ - გულისხმობს მონაკვეთებად დაყოფილ ტექსტთან მუშაობას. მისი მიზანია მოსწავლეთა აქტიური ჩართვა კითხვის პროცესში. ითვალისწინებს მუშაობის რამდენიმე საფეხურს: შესავალი (რა იცით ამ თემის შესახებ?), ვარაუდების გამოთქმა (რას გეუბნებათ სათაური? მოცემული ილუსტრაციები?), ვარაუდების დადასტურება (შეგიძლიათ თქვენი ვარაუდის დადასტურება? რა მოხდება ამის შემდეგ? რატომ ფიქრობთ ასე?), გააზრება/რეფლექსია (ტექსტის რომელი ადგილის/ადგილების წაკითხვის შედეგად შეიტანეთ ცვლილებები თქვენს ვარაუდში?. ორიენტირებული კითხვით მოსწავლეები სწავლობენ ვარაუდების გამოთქმას, კითხვების დასმას, არგუმენტირებულ მსჯელობას.

კითხვის ეტაპზე აგრეთვე შეიძლება გამოყენებულ იქნას მეთოდი „მკითხველთა თეატრი“ - გულისხმობს მოსწავლეთა მიერ წინასწარ შერჩეული ტექსტის როლებში კითხვას. მეთოდი ეფექტურია გაწაფული კითხვის უნარის დასახვეწად. მეთოდის ხშირი გამოყენება ხელს უწყობს მნიშვნელოვანი უნარების ჩამოყალიბებას: გამართულად კითხვის უნარი, მოსმენისა და მეტყველების უნარი, ყურადღების კონცენტრაციის უნარი.

მესამე ფაზა წაკითხვის შემდგომი (ტექსტთან მუშაობის შემდგომი) ფაზაა. ამ ეტაპზე ხდება ახალი ინფორმაციის სიღრმისეული გააზრება და განმტკიცება, გავარჯიშებული უნარის სხვადასხვა კონტექსტში გამოყენება, სწავლის პროცესის, შედეგების შეფასება. ტექსტის წაკითხვის შემდგომ მოსწავლეები აკეთებენ შემაჯამებელ სქემებს, ახასიათებენ პერსონაჟებს, ცდილობენ საკუთარი პოზიციის დაფიქსირებას ტექსტში ასახული მოსაზრებების, ფაქტების, მოვლენების მიმართ.

პერსონაჟის დახასიათებისთვის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა „პერსონაჟის რუკა“ - უმნიშვნელოვანესია მხატვრული ტექსტის გაგება-გააზრებისთვის. იგი ხელს უწყობს: ტექსტში მოცემული ინფორმაციის მოძებნასა და გააზრებას პერსონაჟის შესახებ, საკუთარი არგუმენტის დასაბუთებას ტექსტიდან სათანადო ადგილების მოშველიებით, პერსონაჟის მიმართ საკუთარი დამოკიდებულების, გრძნობებისა თუ ემოციების გამოხატვას.

შენიშვნა: გთავაზობთ პერსონაჟის რუკის რამდენიმე ვერსიას (იხ. დანართი 8), რომელთაგანაც მასწავლებელმა შესაძლოა, შეარჩიოს ერთ-ერთი გაკვეთილის თემისა და მიზნის სპეციფიკიდან გამომდინარე.

ტექსტის სწავლების ამ ეტაპზე ეფექტურია „T დიაგრამა“ (იხ. დანართი 9) - გვეხმარება როგორც ინფორმაციის ლოგიკურ მტკიცებაში, ასევე მის უარყოფაში. ორივე პასუხი (დადებითიც და უარყოფითიც) უნდა იყოს არგუმენტებულად დასაბუთებული ზეპირი მსჯელობით. ამით ისინი ასაბუთებენ საკუთარ მსჯელობას, ეჩვევიან დამოუკიდებელ აზროვნებას. ამ დიაგრამით შეგვიძლია პერსონაჟის დადებითი და უარყოფითი თვისებების გამოყოფა, პერსონაჟთა შედარება.

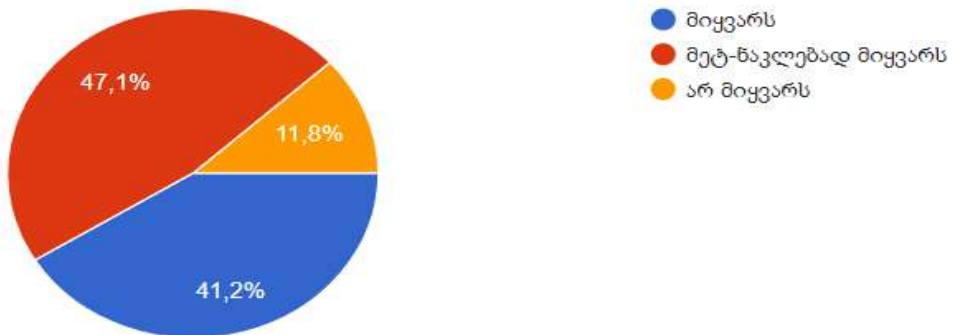
ნასწავლის შეჯამებისას შეიძლება გამოვიყენოთ „ვენის დიაგრამა“ (იხ. დანართი 10) - კრიტიკული აზროვნების განვითარების ეფექტური საშუალება. მისი გამოყენება შესაძლებელია, აგრეთვე, ახალი მასალის ახსნისა და ტექსტის დამუშავების პროცესშიც. ვენის დიაგრამა გამოისახება ორი ურთიერთგადამკვეთი წრეწირის სახით. წრეწირის გადაკვეთის ადგილას უნდა დაიწეროს ორი განსხვავებული ობიექტის საერთო ნიშან/თვისება, ხოლო ობიექტების ქვეშ განსხვავებული ნიშან/თვისება. ამ აქტივობით შეგვიძლია, ერთმანეთს შევადაროთ მოთხრობის ორი გმირი, ფაქტი ან მოვლენა, გამოვეყოთ მათი საერთო და განმასხვავებელი ნიშანი.

დასკვნა

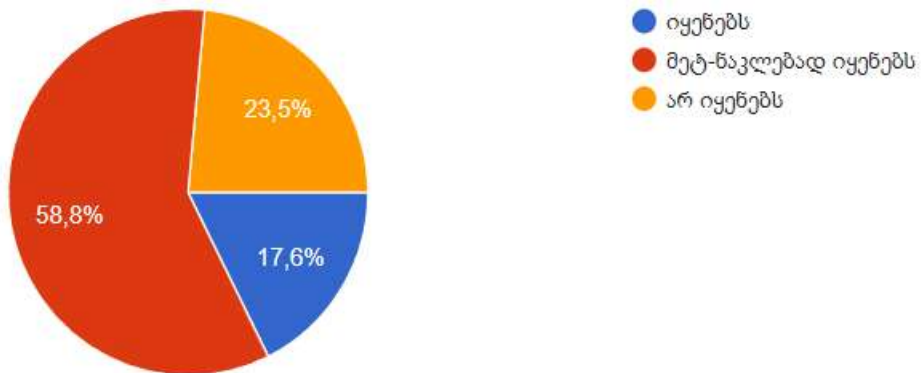
ამრიგად, კვლევის შედეგად გამოიკვეთა მნიშვნელოვანი პრობლემები მხატვრული ტექსტის სწავლებასთან დაკავშირებით, რამაც მოგვცა შესაძლებლობა, გვეფიქრა იმაზე, თუ რა მეთოდებითა და სტრატეგიებით შეიძლება მხატვრული ტექსტით მოსწავლეთა დაინტერესება, რომლებიც, ვფიქრობთ, დაეხმარება მასწავლებლებს მოსწავლეებთან მხატვრული ტექსტის სწავლების პროცესში. რაც ერთი მხრივ ხელს შეუწყობს საგაკვეთილო პროცესის ეფექტურად წარმართვასა და მოსწავლეთა ჩართულობას საგაკვეთილო პროცესში, მეორე მხრივ კი ჰუმანური პიროვნების ჩამოყალიბებას.

დანართები

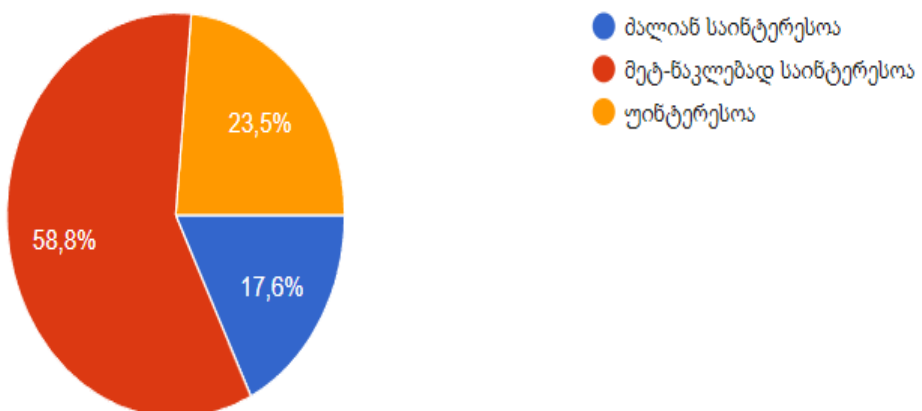
დანართი 1

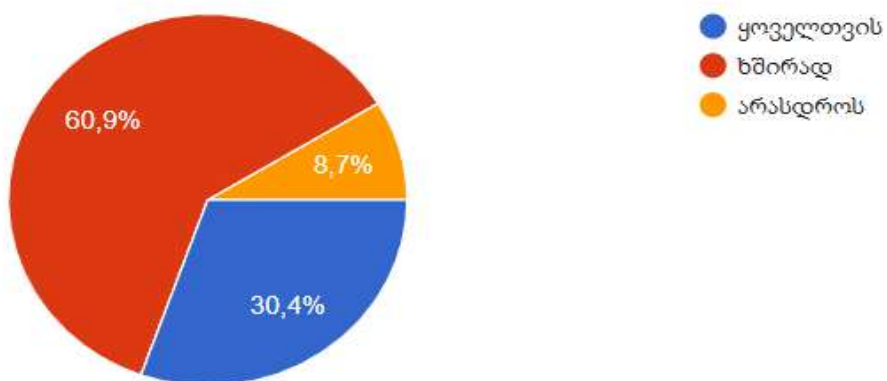
დანართი 2

დანართი 3

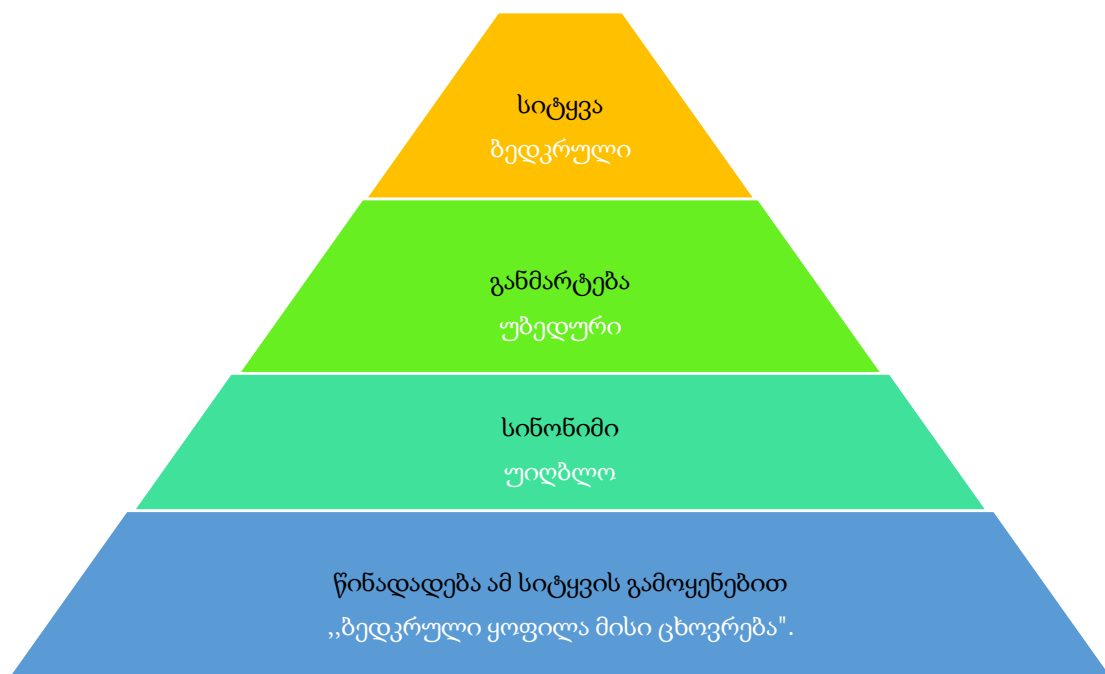
დანართი 4

დანართი 5

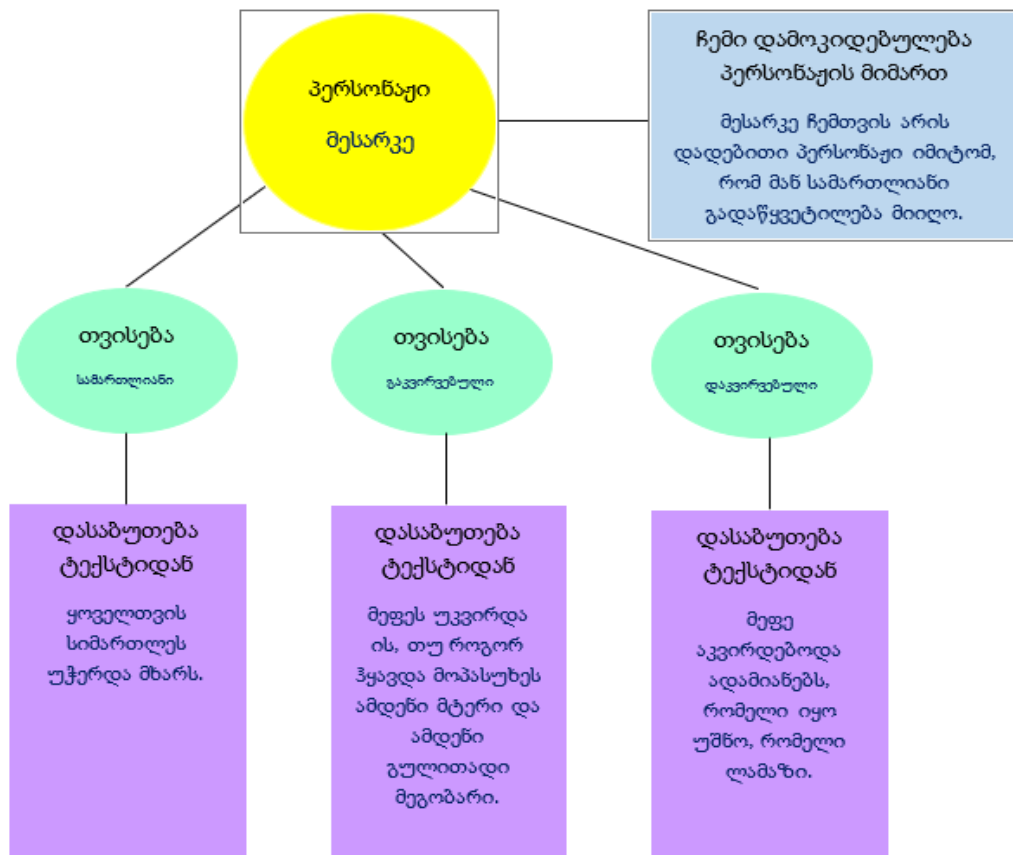
დანართი 6

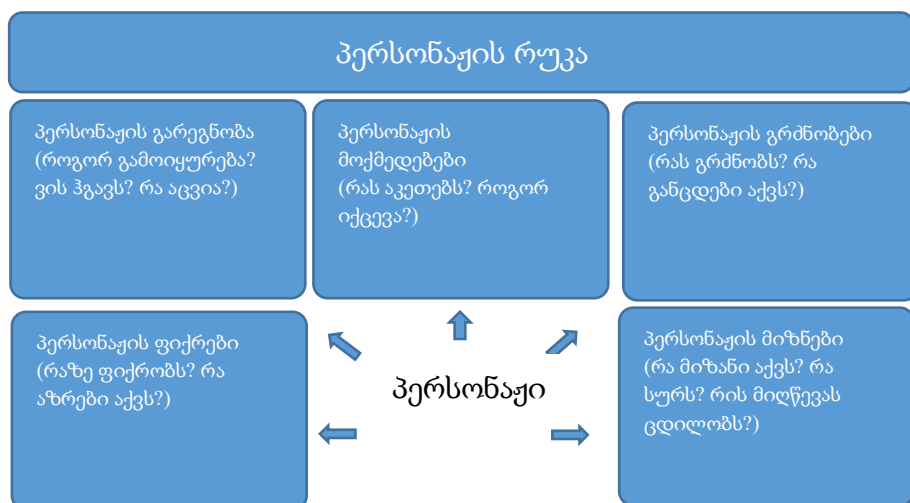
დანართი 7

სიტყვა	ნახატი
განმარტება	მაგალითი/ასოციაცია

დანართი 8
სქემა I

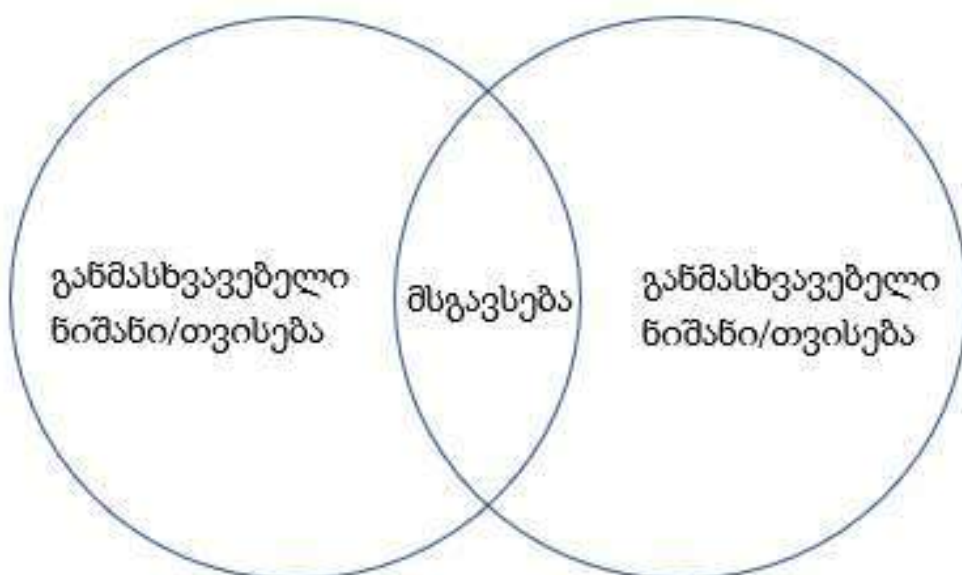
სქემა II

დანართი 9

– (უარყოფითი თვისება)	+ (დადებითი თვისება)
ბოროტი მშიშარა მხდალი დაუნდობელი	კეთილი გაბედული მებრძოლი შეუდარებელი

დანართი 10

ბიბლიოგრაფია:

1. ბასილაძე იმერი, ჭოხონელიძე ნინო, ქობულაძე ნატო. (ივნისი, 2016). „სწავლების მეთოდები, სტრატეგიები, პედაგოგიური ტექნოლოგიები და ცოდნის შემოწმება-შეფასების საკითხები“. მოდიებულია 28 მაისი, 2024, <https://www.scribd.com/document/492340875>;
2. ლეიაშვილი ნონა. (ივლისი 2012). „მხატვრული ლიტერატურის განმავითარებელი ასპექტები სასწავლო პროცესში“. მოდიებულია 5 მარტი, 2024, <https://mastsavlebeli.ge/?p=3616>;
3. მაღლაკელიძე ნათელა. „ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა/დიდაქტიკა (I-VI კლასები)“, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2013;
4. ფუტყარაძე ნანა. (ივნისი, 2017). „მხატვრული ტექსტის ანალიზი, როგორც დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ინტელექტუალური განვითარების საშუალება“. მოდიებულია 22 მარტი, 2024, https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_8317_1.pdf;
5. G-PRIED საქართველოს დაწყებითი განათლების პროექტი. (აგვისტო, 2015). „კითხვისა და წერის სწავლება დაწყებით საფეხურზე (I-IV) კლასები“. მოდიებულია 24 თებერვალი, 2024, http://kargiskola.ge/teachers/resource_books/kitxva/resursi_kitxva.pdf.

თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის განვითარებასთან დაკავშირებული გამოწვევები უმცროს სასკოლო ასაკში

ნინო სურმანიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტი,
ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მომზადების
ინტეგრირებული*

საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა, V კურსი;

ელ. ფოსტა: surmanidze.nino20@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნანა მაკარაძე,

ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების ფაკულტეტის პროფესორი.

აბსტრაქტი

თვითრეგულირებადი სწავლის და ქცევის უნარის გამომუშავება თანამედროვე განათლების სისტემის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა და აქტუალური საკითხია. დამოუკიდებელი სწავლა არის აქტიური და კონსტრუქციული პროცესი, რომელშიც მოსწავლეები ისახავენ მიზნებს და შემდეგ ცდილობენ, სწორად მართონ, დაარეგულირონ და გააკონტროლონ თავიანთი სწავლის პროცესი. ის გულისხმობს მოსწავლეების პასუხისმგებლობას საკუთარ სასწავლო პროცესზე და წარმატების დამოუკიდებლად მისაღწევად საჭირო ისეთი უნარების განვითარებას, როგორიცაა: მიზნის დასახვა, დაგეგმვა, დროის მენეჯმენტი და დავალებების შესასრულებლად სტრატეგიების შერჩევა.

კვლევის მიზანია, დავადგინოთ, რა გამოწვევების წინაშე დგებიან მოსწავლეები და მშობლები თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის გამომუშავების პროცესში, რამდენად უწყობენ, ან საერთოდ უწყობენ თუ არა ხელს მასწავლებლები და მშობლები ბავშვებს დამოუკიდებელი სწავლის უნარის გამომუშავებაში, კონკრეტულად რა სტრატეგიებს იყენებენ ამ მიზნით და მათი მხარდაჭერა რამდენად უწყობს ხელს მოსწავლეებს საკუთარი სწავლის და ქცევის დამოუკიდებლად მართვაში.

Abstract

Developing the ability of self-regulated learning and behavior is one of the main challenges and topical issues of the modern education system. Independent learning is an active and constructive process in which students set goals and then try to properly

manage, regulate and control their learning. It implies students' responsibility for their own learning process and the development of such skills as: goal setting, planning, time management, and selecting strategies for completing tasks needed to achieve success independently.

The purpose of the study is to determine what challenges students and parents face in the process of developing self-regulated learning skills, to what extent teachers and parents help children develop independent learning skills, what strategies they use for this purpose, and how much their support helps students in their own learning. and in managing behavior independently.

შესავალი

თვითრეგულირებადი სწავლა ეხება პროცესს, რომლის დროსაც მოსწავლეები ცდილობენ, დამოუკიდებლად გააკონტროლონ საკუთარი სასწავლო პროცესი, საჭიროებისამებრ სწორად გაანაწილონ დრო, პასუხისმგებლობა აიღონ სწავლაზე მიზნების დასახვით, პროგრესის მონიტორინგით და ამ მიზნების მისაღწევად ეფექტური მეთოდების შერჩევით. თვითრეგულირებადი სწავლა აერთიანებს სხვადასხვა ფაქტორს, რომელთა განვითარებაც უმნიშვნელოვანესია დამოუკიდებლად სწავლაში წარმატების მისაღწევად. სწორედ ამიტომაც აუცილებელი ამ უნარების განვითარებაზე მუშაობა, რაც კომპლექსურ ხასიათს უნდა ატარებდეს.

გამოცდების ეროვნული ცენტრის კვლევის დეპარტამენტის მიერ გამოცემულ წიგნში „ეფექტიანი სწავლება - თეორია და პრაქტიკა“ (2010) აღნიშნულია: „კონსტრუქტივიზმის მიხედვით, მოსწავლე სწავლის პროცესის აქტიური მონაწილეა და არა ინფორმაციის პასიური მიმღები. სწავლების კონსტრუქტივისტული მეთოდოლოგია გულისხმობს, რომ მასწავლებელი სწავლების პროცესში ცდილობს, მეთოდები მოსწავლეთა ინტერესებს მაქსიმალურად მოარგოს, წახალისოს მოსწავლეები, რათა მათ შეძლონ ფაქტების, მოვლენებისა და ცნებების ანალიზი და ინტერპრეტაცია“ (კუტალაძე, 2010).

განათლების მიზნები მრავალმხრივია და შეიძლება მოიცავდეს ინდივიდუალური მომზადებას მომავალი კარიერისთვის, კრიტიკული აზროვნებისა და პრობლემების გადაჭრის უნარის განვითარებისთვის, ასევე პიროვნული ზრდისა და განვითარების ხელშეწყობას, ისეთი ფასეულობების დანერგვას, როგორიცაა: პატივისცემა, პასუხისმგებლობა და თანაგრძნობა. განათლებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, ასევე, სოციალური ერთიანობისა და ეკონომიკური წინსვლისთვის, რადგან ის უზრუნველყოფს ინდივიდებს საზოგადოებაში ეფექტური

მონაწილეობისა და წინსვლის პროცესში საჭირო ცოდნითა და ინსტრუმენტებით, ყოველივე ეს კი საბოლოოდ განსაზღვრავს მისი დამოუკიდებლობის ხარისხს.

კვლევის მიზანია, დავადგინოთ, რა გამოწვევების წინაშე დგებიან მოსწავლეები და მშობლები თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის გამომუშავების პროცესში, რამდენად უწყობენ ან საერთოდ უწყობენ თუ არა ხელს მშობლები ბავშვებს თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის გამომუშავებაში, კონკრეტულად, რა სტრატეგიებს იყენებენ ამ მიზნით და მათი მხარდაჭერა რამდენად უწყობს ხელს მოსწავლეებს საკუთარი სწავლის და ქცევის დამოუკიდებლად მართვაში.

თემის აქტუალობა: დაწყებითი კლასის მასწავლებელს, საგნის სწავლებასთან ერთად უწევს მოსწავლეებისთვის იმის სწავლებაც, თუ როგორ ისწავლონ. მასწავლებელმა განსაკუთრებით უნდა შეუწყოს ხელი იმ მოსწავლეებს, რომელთაც სხვისი დახმარების გარეშე უჭირთ სწავლა და ჩამოუყალიბოს/განუვითაროს მათ დამოუკიდებელი სწავლის უნარ-ჩვევები. „მასწავლებელს კლასში მოსწავლეების სამი კატეგორია ხვდება: მოსწავლეები, რომლებიც სხვისი დახმარების გარეშე სწავლობენ; მოსწავლეები, რომლებსაც მცირე დახმარება სჭირდებათ და მოსწავლეები, რომლებსაც მნიშვნელოვანი დახმარება სჭირდებათ სწავლაში. მასწავლებლის მიზანია, ხელი შეუწყოს იმ მოსწავლეებს, რომლებსაც დახმარების გარეშე უჭირთ სწავლა და განუვითაროს მათ დამოუკიდებლად მუშაობის ჩვევები“ (კუტალაძე, 2010). დამოუკიდებელი სწავლის უნარი გადამწყვეტია წარმატებისთვის ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტში, რაც მას უაღრესად რელევანტურ უნარად აქცევს. თუმცა რეალურ ცხოვრებაში, ეს ყოველთვის ასე არ არის. ზოგჯერ ბავშვებს დამატებითი მხარდაჭერა სჭირდებათ გარკვეულ საკითხებში. გარკვეულ ეტაპზე ყველაზე დამოუკიდებელ ბავშვებსაც კი სჭირდებათ უფროსების დახმარება სასკოლო დავალებების შესრულებაში.

კვლევის მეთოდი: ანკეტური გამოკითხვა (ელექტრონული), მონაცემთა ანალიზი.

სამიზნე ჯგუფები: ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის I-IV კლასების მასწავლებლები და მოსწავლეთა მშობლები.

კვლევის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული ღირებულება: აღსანიშნავია, რომ სამეცნიერო ლიტერატურასა და კვლევებში მნიშვნელოვან ინფორმაციას ვხვდებით მოსწავლის სწავლის პროცესთან და სწავლის მოტივაციასთან დაკავშირებულ საკითხებთან დაკავშირებით, რაც პირდაპირ კავშირშია ჩვენს საკვლევ პრობლემასთან, თუმცა თანამედროვე პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიურ ლიტერატურაში ნაკლებადაა განხილული თვითრეგულირებადი სწავლასთან

დაკავშირებული საკითხები, უშუალოდ დამოუკიდებელი სწავლის უნარი და მისი განვითარების სტრატეგიები.

თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის განვითარებასთან დაკავშირებული გამოწვევები უმცროს სასკოლო ასაკში

XXI საუკუნის გამოწვევებით აღსავსე სამყაროში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სწრაფი და ადეკვატური გადაწყვეტილებების მიღება და დამოუკიდებლად აზროვნების უნარი. დამოუკიდებელი სწავლა ხელს უწყობს იმ უნარების განვითარებას, რომლებიც ადამიანებს უფრო ავტონომიურსა და თავდაჯერებულს ხდის. „მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებელი სწავლის მრავალი დეფინიცია არსებობს, ყველაზე გავრცელებულ განმარტებად მაინც „სწავლის თვითრეგულაცია“ ითვლება“ (ჭყოიძე, 2013).

თვითრეგულირება გულისხმობს საკუთარი თავის კონტროლს, რაც მოიცავს ქცევების, აზრებისა და ქმედებების სიტუაციის შესაბამისად შერჩევასა და შემდგომ მათ მართვას თავიანთ მიზნებთან და ღირებულებებთან შესაბამისობის დამყარებით. სწავლის კონტექსტში, თვითრეგულირება საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, ფოკუსირება მოახდინონ სასწავლო მასალაზე; სწორად განსაზღვრონ სასწავლო პროცესში დრო და მართონ ყურადღების დიაპაზონი. პოზიტიურთან ერთად, ის ასევე მოიცავს ისეთი ნეგატიური ემოციების რეგულირებას, როგორიცაა იმედგაცრუება ან შფოთვა, რამაც შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს სწავლის ეფექტურობაზე.

ბავშვობიდანვე საკუთარი სწავლისადმი პასუხისმგებლობის გრძნობის განვითარებაზე ზრუნვა გადამწყვეტია დამოუკიდებელი სწავლის უნარის განვითარებისთვის. შეიძლება ითქვას, სწორედ პასუხისმგებლობა განსაზღვრავს დამოუკიდებლობას. მართალია, დაწყებითი კლასის მოსწავლეებისათვის ძალიან რთულია სრულიად დამოუკიდებლად მართონ თავიანთი სასწავლო პროცესი, თუმცა მაინც უნდა ვეცადოთ გარკვეული სახის საქმიანობები ადრეული ასაკიდანვე შეასრულონ სხვისი დახმარებისა და ჩარევის გარეშე, რათა მათ ჩამოუყალიბდეთ პასუხისმგებლობის გრძნობა იმის ცოდნით, რომ ეს კონკრეტული რაღაც მას დაავალეს და დამოუკიდებლად უნდა შეასრულოს, იგი ამ საქმეში მარტოა და თავად არის პასუხისმგებელი ამ საკითხის სისრულეში მოყვანაზე. ამასთან, მოსწავლეთა უმრავლესობა, როგორც კი იგრძნობს სხვისგან დახმარებას, განსაკუთრებით თუ ამას სისტემატური ხასიათი აქვს, აღარ ცდილობს დამოუკიდებლად მუშაობას, მეტიც - ის ელოდება, რომ მას მზად დახვდება ყველაფერი, მიაწოდებენ მზა სახის მასალას და დამოუკიდებლად არ მოუწევს მცირედის გაკეთებაც კი, სისტემატური დახმარება კი თანდათანობით

იწვევს მოსწავლეთა ამ ქმედების ჩვევაში გადასვლას და გამუდმებით თავის არიდებას საკუთარ საქმიანობაზე. თუმცა ამ ყველაფერს მშობლები დროულად ვერ აცნობიერებენ, ისინი ფიქრობენ, რომ ბავშვებს უჭირთ დამოუკიდებლად მეცადინეობა ან თუნდაც სასწავლო მასალების მოწესრიგება და ცდილობენ ამ საქმიანობის და საერთოდ სასწავლო პროცესის თავიანთ თავზე აღებას, შესაბამისად, ზედმეტად ერევიან ამ პროცესში, რაც მნიშვნელოვნად აფერხებს მოსწავლეთა დამოუკიდებლობას. თუმცა აღნიშნული არ გულისხმობს იმას, რომ მშობლები საერთოდ არ უნდა ერეოდნენ უმცროსკლასელთა სწავლის პროცესში, რადგან ბავშვებს ამ ასაკში ჯერ კიდევ ძალიან ბევრი რამ აქვთ სასწავლი და ბევრ რამეში სჭირდებათ უფროსების დახმარება, ასე რომ, საჭიროების შემთხვევაში მშობელი უნდა წარმოადგენდეს დაწყებითი კლასის მოსწავლის სასწავლო პროცესში მხარდამჭერ პირს, დროის მენეჯმენტის განსაზღვრისა და მეთოდების სწორად შერჩევისთვის და - არა ამ პროცესის აქტიურ მმართველს.

უმცროსკლასელთა სწავლა/სწავლების პროცესზე საუბრისას, ბუნებრივია, გვერდს ვერ ავუვლით რეპეტიტორების/კერძო მასწავლებლების არსებობას, რომელსაც დღესდღეობით უკვე მასიური სახე აქვს, მოსწავლის ასაკისა და კლასის მიუხედავად. არსებობს მშობელთა რამდენიმე კატეგორია, მაგალითად, ერთნი, რომელთაც დაწყებითი კლასის მოსწავლეები იმიტომ დაჰყავთ კერძო მასწავლებელთან, რომ თავად არ აქვთ შესაბამისი/საკმარისი განათლება, რათა მხარდაჭერა გაუწიონ თავიანთ შვილებს მეცადინეობის პროცესში. ხშირ შემთხვევაში ამ ტიპის მშობლები ნაკლებად ინტერესდებიან იმით, თუ რა მიღწევები და შედეგები აქვს ბავშვს და სჭირდება თუ არა მშობლისგან გარკვეული სახის დახმარება. მეორენი, რომელთაც უბრალოდ დრო არ აქვთ და რამდენადაც დაწყებითი კლასის მოსწავლე თავიდანვე სრულიად დამოუკიდებლად, უფროსის მხარდაჭერის გარეშე ვერ შეძლებს მეცადინეობის სწორად წარმართვას, მას აუცილებლად სჭირდება ვინმეს დახმარება. კერძო მასწავლებლებთან მომზადების პრაქტიკამ შეიძლება გამოიწვიოს ორი უკიდურესობა: უკეთეს შემთხვევაში მოსწავლე თანდათანობით ეჩვევა დავალებების დამოუკიდებლად შესრულებას, მასწავლებლების მითითებებით, სწორი სტრატეგიების შერჩევითა და ზომიერი მხარდაჭერით, ხოლო უარეს შემთხვევაში - ცდილობს დავალებების დამოუკიდებლად შესრულებას მაქსიმალურად აარიდოს თავი, რადგან მოლოდინი აქვს, რომ საბოლოოდ მას მაინც დაეხმარებიან, მკაცრად მოპყრობისა და დამალების შემთხვევაში კი გამოხატავს პროტესტს აგრესიული და რთული ქცევებით, ამ დროს მასწავლებელი იძულებული ხდება, მაქსიმალურად დაეხმაროს დავალებების შესრულებაში, რათა თავიდან აიცილოს მოსწავლეთა მსგავსი აგრესიული ქცევა, რასაც საბოლოოდ მინიმუმადე დაყავს ბავშვის საგანმანათლებლო პრო-

ცესში დამოუკიდებლობის განვითარება. არცთუ ისე იშვიათია მოსწავლე, რომელიც ძალიან მიჯაჭვულია მასწავლებლებზე სხვადასხვა მიზეზით: შეცდომის დაშვებისა და დავალებების არასწორად შესრულების შიშით, ცდილობენ, გაიგონ მასწავლებლის მოლოდინი, მუდმივად ჰგონიათ, რომ არ არიან მართლები და მათ მიერ შესრულებული დავალება მცდარი იქნება; არ არიან თავდაჯერებულები, ამიტომაც მაქსიმალურად არიდებენ თავს დავალებების დამოუკიდებლად შესრულებას და ა. შ. ასეთ შემთხვევებში თვითრეგულირებადი სწავლის ხარისხი შესამჩნევად დაბალია.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით, თვითრეგულირებადი სწავლა ნიშნავს სწავლის პროცესში, საკუთარი აზრების, გრძნობების, ქცევის თვითორგანიზებას განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად. თვითრეგულირებადი სწავლა ხაზს უსვამს მოსწავლის აქტიურ და მიზანმიმართულ ჩართულობას საკუთარ სასწავლო პროცესში, რაც, თავისთავად, ნიშნავს სწავლის უფრო ეფექტურად მართვასა და გაუმჯობესებულ შედეგებს (ჩივამე, 2017).

იმისთვის, რომ დაგვედგინა, რა მდგომარეობაა უმცროსკლასელთა თვითრეგულირებადი სწავლის უნარებთან დაკავშირებით, კერძოდ, რამდენად ახერხებენ დაწყებითი კლასის მოსწავლეები დამოუკიდებლად სწავლას/დავალებების შესრულებას, ასევე - რა გამოწვევების წინაშე დგებიან მშობლები და თვითონ როგორ ცდილობენ ან საერთოდ ცდილობენ თუ არა თავიანთი შვილების დამოუკიდებლობის განვითარებაზე ზრუნვას, ჩავატარეთ ანკეტური გამოკითხვა (ელექტრონული ფორმით), რომლის ფარგლებშიც გამოვკითხეთ ქალაქ ბათუმის 5 საჯარო და 3 კერძო სკოლის, ასევე ქედის მუნიციპალიტეტის 4 საჯარო სკოლის I-IV კლასების მოსწავლეთა მშობლები.

ანკეტით გათვალისწინებული კითხვით შევეცადეთ, დაგვეზუსტებინა, მოსწავლეთა რა ნაწილი ასრულებს დამოუკიდებლად დავალებებს. კვლევამ აჩვენა, რომ გამოკითხული მშობლების 92,5% ეხმარება შვილს მეცადინეობის პროცესში, ხოლო დარჩენილი 7,5% საერთოდ არ ეხმარება, თუმცა მათგან რამდენიმემ აღნიშნა, რომ დაყავს რეპეტიტორთან. მიღებული მონაცემებიდან ჩანს ის ფაქტი, რომ ბავშვები დამოუკიდებლად ნაკლებად მუშაობენ, თუმცა რა თქმა უნდა, მხოლოდ ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შეუძლებელი იქნებოდა სრულყოფილი სურათის შექმნა. ამიტომაც დავინტერესდით, თუ რა სიხშირით სჭირდებათ ბავშვებს მშობლების დახმარება სასწავლო პროცესში. აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულ მშობელთა 28,4% ინტენსიურად ეხმარება შვილს ყველა საგანში, რა დროსაც, ნათლად ჩანს, რომ მეცადინეობის პროცესს არა თუ ბავშვი, არამედ სრულად მშობელი განაგებს და მოსწავლის დამოუკიდებლად მუშაობის პროცესი საერთოდ არ ჩანს. გამოკითხული მშობლების 47,8%-მა მიუთითა, რომ

მხოლოდ საჭიროების შემთხვევაში ეხმარება შვილს, თუმცა არა ყველა საგანში. ამ შემთხვევაში, გარკვეულწილად, იკვეთება გამოკითხულთა შვილების დამოუკიდებელი სწავლის მაჩვენებელი. გამოკითხულ მშობელთა 6%-ის შვილები კი ყველა საგანში სრულიად დამოუკიდებლად განაგებენ თავიანთი მეცადინეობის პროცესს. ბუნებრივია, მიღებული პროცენტული მაჩვენებელი ძალიან დაბალია და მოითხოვს საკმაოდ დიდ ძალისხმევას, რათა გაუმჯობესდეს მოსწავლეთა დამოუკიდებლად მუშაობის ხარისხი უმცროს სასკოლო ასაკში.

საკვლევი თემის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, გვერდს ვერ ავუვლიდით საკითხს, თუ კონკრეტულად რა სახის დახმარებას უწევენ მშობლები თავიანთ შვილებს მეცადინეობის პროცესში. გამოკითხვაში მონაწილე მშობელთა 28,4% აფიქსირებს, რომ დახმარება შემოიფარგლება მხოლოდ დავალებების შესრულებასთან დაკავშირებული წესებისა და ძირითადი კანონზომიერებების ახსნით. ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ აქ მშობელი წარმოადგეს სწორედ მხარდამჭერ რგოლს და არა აქტიურ მმართველს მეცადინეობის პროცესისა. გამოკითხულ მშობელთა 23,9% ეხმარება თავის უმცროსკლასელ შვილს დავალებების შესრულებაში ინსტრუქციის მიცემით და არა მზა პასუხებით. აღნიშნული მიდგომა მისაღებია, თუმცა პროცენტული მაჩვენებელი - დაბალია. ასევე, მშობელთა 23,9%-ის დახმარება შემოიფარგლება მხოლოდ იმით, რომ იბარებს ნასწავლ თეორიულ მასალას და ამოწმებს შესრულებული დავალებების სისწორესა და ხარისხს. ამ დროს მშობელი არის პროცესის შემფასებელი და არა უშუალო მონაწილე, ხოლო გამოკითხულთა 31,3% ცდილობს, არ დაეხმაროს და ბავშვმა დამოუკიდებლად შეასრულოს დავალებები. საბოლოოდ, მაინც მოსწავლეთა მცირე რაოდენობა ასრულებს დამოუკიდებლად დავალებებს.

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, მხოლოდ მშობლების გამოკითხვა არ იყო საკმარისი, ამიტომ ანკეტური გამოკითხვით (ელექტრონული ფორმით) გამოვიკითხეთ დაწყებითი კლასების (I-IV) მასწავლებლები. კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს ქალაქ ბათუმის 7 საჯარო და 3 კერძო, ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის - 2 და ქედის მუნიციპალიტეტის 5 საჯარო სკოლის მასწავლებლებმა.

მასწავლებლების კითხვარით გვინდოდა ინფორმაციის მიღება იმის შესახებ, თუ რამდენად იყენებენ მასწავლებლები სასწავლო პროცესში მოსწავლეთა თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების გასავითარებელ სტრატეგიებს. აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულ მასწავლებელთა 29% ყოველთვის, 67,7% კი - საჭიროებისამებრ იყენებს თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის განსავითარებელ სტრატეგიებს. აღნიშნული მაჩვენებელი მიუთითებს იმაზე, რომ მასწავლებლები აცნობიერებენ მოსწავლეთა შესაძლებლობებს თუ საჭიროებებს და პრობ-

ლემის აღმოჩენისთანავე სწორად რეაგირებენ, ხოლო 3,2% აღნიშნავს, რომ საერთოდ არ იყენებს მსგავს სტრატეგიებს. ეს ფაქტი უკვე მიუთითებს იმაზე, რომ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში დამოუკიდებელი სწავლის უნარის განვითარება კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. კვლევის ფარგლებში დავინტერესდით, კონკრეტულად რა სტრატეგიებს იყენებენ მასწავლებლები სასწავლო პროცესში და ანკეტით გათვალისწინებული ღია კითხვით ვთხოვეთ დაესახელებინათ თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების გასავითარებელი ის სტრატეგიები, რომლებსაც იყენებდნენ ისინი. მასწავლებლებმა დაასახელეს სხვადასხვა სტრატეგია, როგორიცაა მაგალითად, სამუშაო სივრცის ორგანიზება, დამოუკიდებელი სწავლის სწავლება, თანამშრომლობითი სწავლება, თანმიმდევრულად ორგანიზება სწავლა/სწავლების პროცესის გეგმის შედგენა და მასზე დაყრდნობით პროცესის აგება, დავალებების ნაწილებად დაყოფა, განმამტკიცებლების გამოყენება, ასევე - დამოუკიდებელი სამუშაო, მოხსენების შექმნა, კითხვების დასმა, სხვადასხვა წიგნისა და დამატებითი მასალის დამოუკიდებლად დამუშავება და პრეზენტაციის მომზადება-წარდგენა, ასევე, დამოუკიდებელი ჯგუფური პროექტებით სწავლება და სახალისო დავალებები მარტივი მკაფიო ინსტრუქციით. მოცემული პასუხებით თუ ვიმსჯელებთ, მასწავლებლები საკმაოდ სწორად არჩევენ სტრატეგიებს, თუმცა ეს არ უნდა იყოს ერთჯერადი და აუცილებლად სისტემატურ ხასიათს უნდა ატარებდეს, რათა მოხდეს მოსწავლეებში თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების განვითარება, რაც განაპირობებს მათი უწყვეტი განვითარების პროცესს.

საგაკვეთილო/სასკოლო პროცესთან ერთად, მნიშვნელოვანია, მასწავლებელი ფლობდეს ინფორმაციას იმის შესახებაც, თუ როგორ ასრულებენ დავალებებს მოსწავლეები სახლში, ამის გასაგებად კი აუცილებელია მასწავლებელსა და მშობლებს შორის ხშირი კომუნიკაცია. კვლევის ფარგლებში შევეცადეთ დაგვედგინა, რა მდგომარეობაა ამ კუთხით, ინტერესდებიან თუ არა მასწავლებლები მოსწავლეების შესრულებული საშინაო დავალებებით, კერძოდ, აქვთ თუ არა კომუნიკაცია მშობლებთან იმის გასაგებად, თუ როგორ ასრულებს მოსწავლე სახლში საშინაო დავალებას (დამოუკიდებლად წერს თუ ვინმე ეხმარება მას). გამოკითხული მასწავლებლების 29% გვეუბნება, რომ „უმეტესწილად ინტერესდება და აქვე აღნიშნავს, რომ ყოველთვის ცდილობს, მოსწავლეებს მისცეს ისეთი დავალებები, რომლებსაც მოსწავლე აუცილებლად დამოუკიდებლად შეასრულებს. 32% გვპასუხობს, რომ ხშირად ინტერესდება ამ საკითხით და მუდმივად ეკონტაქტება მშობელს აღნიშნულის გასარკვევად. 36% ცდილობს ხშირი კომუნიკაციის დამყარებას მშობლებთან მოცემული საკითხის დასარეგულირებლად, თუმცა აქვე ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ თუ მასწავლებელმა კარგად იცის მოს-

წავლის შესაძლებლობები, მარტივად ამოიცნობს, კონკრეტული დავალება რამდენად არის მოსწავლის მიერ დამოუკიდებლად შესრულებული. გამოკითხულთა 3% კი ჩვენ მიერ დასმულ კითხვის პასუხად აღნიშნავს, რომ ნაკლებად ინტერესდება ამ კონკრეტული საკითხით და ამ ფაქტს არსებით მნიშვნელობას არ ანიჭებს. და ეს მაშინ, როცა ეროვნული სასწავლო გეგმით ერთ-ერთ ძირითად საგანმანათლებლო პრინციპად (მუხლი 9, პუნქტი „დ“) სწორედ სწავლის სწავლაა განსაზღვრული: „სწავლა-სწავლება უნდა უზრუნველყოფდეს სწავლის სტრატეგიების დაუფლებას (სწავლის სწავლა). სწავლის პროცესში მართებული ხერხებისა და მიდგომების გამოყენება წარმატებული სწავლის განმსაზღვრელ ფაქტორს წარმოადგენს. კონკრეტული მიზნის მისაღწევად განსახორციელებელ ქმედებათა გააზრებულად, გაცნობიერებულად დაგეგმვა და კოორდინირება ზრდის მოსწავლის ქმედუნარიანობას, ეხმარება მას მიზნის ეფექტიანად მიღწევასა და სიძნელეთა გადალახვაში. აქედან გამომდინარე, მასწავლებელი ვალდებულია, დააფიქროს მოსწავლე იმ ხერხებსა თუ მიდგომებზე, რომლებსაც იგი გამოიყენებს მიზნის მისაღწევად და დაეხმაროს მათ შორის, საუკეთესოს აღმოჩენაში“ (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2028-2024).

ვფიქრობთ, მოსწავლეებში სწავლის უნარის განვითარება ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, რადგან თუ მოსწავლე სახლში დავალებებს სისტემატურად მშობლის დახმარებით ასრულებს და ამაზე მასწავლებელი არანაირ რეაგირებას არ ახდენს, მოსწავლე თვლის, რომ ეს მისაღებია და გამუდმებით ცდილობს, აარიდოს თავი დამოუკიდებლად მუშაობას, საბოლოოდ კი აღნიშნული ქცევა ჩვევაში გადადის და გავლენას ახდენს მოსწავლის განათლების ხარისხსა და მის მომავალზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მასწავლებელი აღიარებს თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების განვითარების მნიშვნელობას და იყენებს შესაბამის სტრატეგიებს, მნიშვნელოვანი ნაწილი - პირიქით, საერთოდ არ იყენებს ასეთ მიდგომებს სწავლების პრაქტიკაში. ეს შეუსაბამოა მიუთითებს მასწავლებელთა მეტი ინფორმირებულობისა და სათანადო ტრენინგის/მხარდამჭერი ღონისძიებების აუცილებლობაზე, რათა მათ გააცნობიერონ თვითრეგულირებადი სწავლის მნიშვნელობა და სასწავლო პროცესში ეფექტიანად გამოიყენონ სათანადო სტრატეგიები მოსწავლეებში ამ უნარების განვითარებისთვის.

როგორც ნაშრომის თეორიულ ნაწილში განვიხილეთ, დამოუკიდებელი სწავლა არის აქტიური და კონსტრუქციული პროცესი, რომელშიც მოსწავლეები ისახავენ სწავლის მიზნებს და შემდეგ ცდილობენ, სწორად მართონ, დაარეგულირონ და გააკონტროლონ თავიანთი სწავლის პროცესი. ის გულისხმობს მოსწავლეების პასუხისმგებლობას საკუთარ სასწავლო პროცესზე და წარმატე-

ბის დამოუკიდებლად მისაღწევად საჭირო უნარების განვითარებას. თუმცა, მშობლების გადაჭარბებულმა ჩართულობამ ან მასწავლებლებზე ზედმეტად დამოკიდებულების ფაქტმა შეიძლება შეაფერხოს მოსწავლეებში ამ უნარების განვითარება. გარდა ამისა, მშობლების გადაჭარბებული ჩართულობა მოსწავლეებში იწვევს სასწავლო პროცესისადმი განსხვავებული დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას, უფრო ზუსტად კი - სწავლასთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობის შემცირებას, რადგან ისინი გამუდმებით ეყრდნობიან სხვას და არ ცდილობენ სწავლაში საკუთარი შესაძლებლობებისა და უნარების გამოყენებას, ეს კი თავისთავად იწვევს სირთულეებს სწავლასთან დაკავშირებული გამოწვევების დამოუკიდებლად დაძლევაში.

დასკვნები და რეკომენდაციები:

ნაშრომში განხილული თეორიული მოსაზრებებისა და ჩატარებული კვლევების შედეგად მიღებულ მონაცემებს თუ შევაჯამებთ, დავინახავთ, რომ დაწყებითი კლასის მოსწავლეებში დამოუკიდებლად სწავლის უნარის გამომუშავება თანამედროვე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა. კვლევის შედეგები ხაზს უსვამს მოსწავლეებს შორის თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების განვითარებასთან დაკავშირებულ რამდენიმე ტენდენციას, განსაკუთრებით მასწავლებლებისა და მშობლების ჩართულობის კონტექსტში. ამ გამოწვევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ხელშემწყობი ფაქტორი, როგორც ჩანს, არის მშობლების გადაჭარბებული ჩართულობა საგანმანათლებლო პროცესში და მასწავლებლებზე დამოკიდებულება.

განხილულ თეორიულ მასალასა და ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, ჩამოვყალიბეთ შემდეგი დასკვნები:

- 1) დაწყებითი კლასის მოსწავლეებში დამოუკიდებლად სწავლის უნარის განვითარება არის მნიშვნელოვანი გამოწვევა თანამედროვე სკოლებისთვის;
- 2) უმცროსკლასელთა უმცირესობა ახერხებს სწავლის პროცესში სრულიად დამოუკიდებლად მუშაობას და დავალებების დახმარების გარეშე შესრულებას;
- 3) მასწავლებლებს შორის არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავება თვითრეგულირებადი სწავლის სტრატეგიების გამოყენების თვალსაზრისით;
- 4) მშობლებისა და მასწავლებლების ნაწილი არასწორ მიდგომებს მიმართავს უმცროსკლასელისთვის დახმარების პროცესში, რაც უარყოფითად აისახება მოსწავლის თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების განვითარებაზე;
- 5) სკოლასა და ოჯახს შორის კომუნიკაციის დონე დაბალია მოსწავლეთა დამოუკიდებელ სწავლასთან დაკავშირებით.

6) კერძო მასწავლებლების (ე. წ. რეპეტიტორების) დახმარებას ყოველთვის არ აქვს შედეგი, რადგან სრულად ვერ უზრუნველყოფს უმცროსკლასელებში დამოუკიდებელი სწავლის უნარების განვითარებას.

ჩნდება კითხვა, როგორ მოვიქცეთ, თუ მოსწავლეს უჭირს დამოუკიდებლად მეცადინეობა და სისტემატურად საჭიროებს დახმარებას? ამ პროცესის დარეგულირებისთვის შეიძლება გამოყენებული იქნას სხვადასხვა სტრატეგია, რომელთა განხორციელებაც, ვფიქრობთ, მნიშვნელოვნად გააძლიერებს დაწყებითი კლასის მოსწავლეებში თვითრეგულირებადი სწავლის უნარების განვითარებას. აღნიშნულის გათვალისწინებით ჩამოვყალიბეთ შემდეგი **რეკომენდაციები**:

1) მასწავლებლებისთვის სპეციალური ტრენინგების ჩატარება თვითრეგულირებადი სწავლის უნარის სტრატეგიებზე, რაც საშუალებას მისცემს მათ, კარგად გააცნობიერონ თვითრეგულირებადი სწავლის მნიშვნელობა და შესაბამისად, სისტემატურად გამოიყენონ ეფექტური სასწავლო სტრატეგიები;

2) მშობლებისთვის საინფორმაციო შეხვედრების მოწყობა, სადაც მათ აუხსნიან დამოუკიდებელი სწავლის მნიშვნელობას და მისცემენ რჩევებს, როგორ შეუწყონ ხელი შვილების ამ უნარების განვითარებას გადაჭარბებული ჩარევის გარეშე.

3) მშობლებისთვის სახელმძღვანელოების/ინსტრუქციების მომზადება, თუ როგორ უნდა დაეხმარონ შვილებს დავალებების შესრულებისას, რათა არ შეაფერხონ მათი დამოუკიდებლობა;

4) სკოლების მიერ სტრატეგიების შემუშავება, რომლებიც უზრუნველყოფს ბალანსს მშობლებისა და მასწავლებლების ჩართულობასა და მოსწავლეების დამოუკიდებლობას შორის; სკოლებში თვითრეგულირებად სწავლასთან დაკავშირებული საგანმანათლებლო პროგრამების დანერგვა, რომლებიც დაეხმარება მოსწავლეებს შესაბამისი უნარების გამომუშავებაში;

5) კერძო მასწავლებლის (ე. წ. რეპეტიტორის) მიერ ბალანსის დაცვა მოსწავლეთა სწავლის პროცესში მის ჩართულობას/მხარდაჭერასა და მოსწავლეების დამოუკიდებლობას შორის;

6) სკოლასა და ოჯახს შორის კომუნიკაციის გაუმჯობესება - მასწავლებლებსა და მშობლებს შორის რეგულარული კომუნიკაცია უზრუნველყოფს ორივე მხარის ინფორმირებას მოსწავლეთა პროგრესის, გამოწვევების და დამოუკიდებელ სწავლასთან დაკავშირებული მხარდაჭერის საჭიროებების შესახებ.

7) მასწავლებლის მიერ მიცემული დავალება/დავალების შესასრულებლად ინსტრუქციების ნათლად/მკაფიოდ/გასაგებად და მოსწავლის ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით ჩამოყალიბება, სხვადასხვა სახის

დავალების მიცემისა და აქტივობის დროს მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურებებისა და ინდივიდუალური შესაძლებლობების გათვალისწინება;

8) მოსწავლეთა დამოუკიდებლად მეცადინეობის წახალისება და მოტივირება.

ამ რეკომენდაციების კოორდინირებული და სისტემატური განხორციელებით, მარტივი დავალებებითა და მკაფიო ინსტრუქციებით უმცროსკლასელებს თანდათანობით ჩამოუყალიბდებათ სწავლის/მეცადინეობის პროცესში დამოუკიდებლად მუშაობისთვის საჭირო უნარ-ჩვევები, მასწავლებლებისა და მშობლების ერთობლივი შეთანხმებული მუშაობა კი მოსწავლეებს შეუქმნის გარემოს და მისცემს შესაძლებლობას, გახდნენ დამოუკიდებლები, ეფექტიანად მართონ თავიანთი სწავლის პროცესი და ადრეული ასაკიდანვე მიაღწიონ აკადემიურ წარმატებას.

ბიბლიოგრაფია:

1. *ეროვნული სასწავლო გეგმა*. (2028-2024). თბილისი: საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო. Retrieved from <https://www.mes.gov.ge/content.php?id=3929&lang=geo>
2. კუტალაძე ი., (Ed.). (2010). *ეფექტიანი სწავლება - თეორია და პრაქტიკა*. გამოცდების ეროვნული ცენტრი, კვლევის დეპარტამენტი. Retrieved from https://naec.ge/uploads/postData/PED-2017/efeqtiani_swavleba.pdf
3. ლაბარტყავა ნ., (2015, აგვისტო 27). სწავლის მოტივაციის ხელშეწყობა უმცროსი სასკოლო ასაკის მოსწავლეებში. *მასწავლებელი*. Retrieved მაისი 10, 2024, from <https://mastsavlebeli.ge/?p=1419>.
4. ჩივაძე დ., (2017, აპრილი 13). თვითრეგულირებადი სწავლა. Retrieved მაისი 10, 2024, from <https://teachersofgeorgia.blogspot.com/2017/04/blog-post.html>;
5. ჭყოიძე თ., (2013, ნოემბერი 29). დამოუკიდებელი სწავლის უნარები და მათი განვითარება. *მასწავლებელი*. Retrieved მაისი 10, 2024, from <https://mastsavlebeli.ge/?p=2181>

დიფერენცირებული მიდგომა - მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესი

თეონა ქარცივაძე

ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ზუსტ მეცნიერებათა და განათლების
ფაკულტეტის, ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მომზადების
ინტეგრირებული საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა, IV კურსი:

ელ.ფოსტა- teo.garcivadze13@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ლელა თავდგირიძე**
პროფესორი

აბსტრაქტი

საგანმანათლებლო სივრცეში სასწავლო პროცესის წარმატებით წარმართვისა და დასახული მიზნების განხორციელებისთვის მნიშვნელოვანია ინკლუზიური გარემოს შექმნა, რაც, თავის მხრივ, რიგ მახასიათებლებთან ერთად სასწავლო პროცესში უნივერსალური სასწავლო დიზაინის დანერგვას და სწავლებას დიფერენცირებული მიდგომით ითვალისწინებს. ინკლუზიური განათლება აუცილებელია თანაბარი სასწავლო გარემოს შესაქმნელად, სადაც თითოეული სტუდენტი გრძნობს თავს დაფასებულად.

იმისთვის რომ საკლასო ოთახში თითოეული მოსწავლე იყოს "შემჩნეული" და ჩართული საგაკვეთილო მსვლელობაში, მნიშვნელოვანია და აუცილებელიც დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენება, რაც ინკლუზიური განათლების პირდაპირი გამოძახილია და მოსწავლეზე ორიენტირებულ სასწავლო პროცესს გულისხმობს. დიფერენცირებული სწავლების საშუალებით მასწავლებელს შეუძლია უზრუნველყოს, რომ ყველა მოსწავლეს, განურჩევლად მათი შესაძლებლობებისა და უნარებისა, ჰქონდეს საშუალება სწავლის პროცესში ჩართვისა და სრული პოტენციალის გამოვლენისა; შეეჭიდოს ისეთ გამოწვევებს, რომელიც ითვალისწინებს მათ ინდივიდუალურ სიძლიერესა და შესაძლებლობებს.

დიფერენცირებული სწავლება აღიარებს, რომ საკლასო ოთახში არის მოსწავლეები სხვადასხვა უნარით, ინტერესებითა და სწავლის სტილით. ინსტრუქციების მორგებით ამ მრავალფეროვანი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, მასწავლებლებს შეუძლიათ, დაეხმარონ ყველა მოსწავლეს მათი სრული პოტენციალის მიღწევაში. „დიფერენცირება ნიშნავს დაყოფას, დანაწილებას, მთელის გაყოფას ნაწილებად, ფორმისა და საფეხურების მიხედვით დანაწილებას და თითოეულის შესწავლას ცალ-ცალკე. დიფერენცირებული სწავლები-სას მასწავლებელი მუშაობს მთელ ჯგუფთან, რომლის თითოეულ წევრს სხვა-

დასხვა ხარისხის ცოდნა აქვს, მაგრამ პროცესი მიმართულია „გათანაბრებაზე“ – დავალებები დახარისხებულია თითოეულის შესაძლებლობის მიხედვით.” (მაია, 2024)

განხორციელებული კვლევისა და მოცემულ თემაზე არსებული ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე ნაშრომში წარმოდგენილია დიფერენცირებული მიდგომის დადებითი მხარეები და მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის დანერგვის მექანიზმი. გამოყენებული იქნა კვლევის მეთოდები: დაკვირვება, ფოკუს ჯგუფი, ლიტერატურის ანალიზი და ანკეტირება.

საკვანძო სიტყვები: დიფერენცირებული მიდგომა, ინკლუზიური გარემო, განსხვავებული შესაძლებლობები, აკადემიური მიღწევა.

Abstract

For the successful management of the learning process in the educational space and the implementation of the set goals, it is important to create an inclusive environment, which in turn envisages the introduction of universal learning design and teaching with a differentiated approach to teaching together with a number of characteristics. Inclusive education is essential to creating an equal learning environment where each student feels appreciated.

For each student in the classroom to be "noticed" and involved in the lesson process, it is important and necessary to use a differentiated approach, which is a direct expression of inclusive education and discourages the student-centered learning process. Through differentiated learning, the teacher can ensure that all students, regardless of their abilities and skills, have the opportunity to engage in learning and identify their full potential, to face challenges that take into account their individual strengths and abilities.

Differentiated learning recognizes that there are students in the classroom with different skills, interests and learning styles. By tailoring the instructions to meet these diverse needs, teachers can help all students reach their full potential. "Differentiation means division, division, division of the whole into parts, division by shape and steps, and the study of each separately. In differentiated learning, the teacher works with the entire group, each member of which has different degrees of knowledge, but the process is aimed at "equalization" – tasks are sorted according to the capacity of each." (Maya, 2024)

Based on the research carried out and the analysis of the literature on the given topic, the paper presents the pros of a differentiated approach and the mechanism for

the introduction of a student-centered learning process. Research methods were used: observation, focus group, literature analysis and questionnaire.

Keywords: differentiated approach, inclusive environment, different opportunities, academic achievement.

საგანმანათლებლო სივრცე თანამედროვე სამყაროს გამოწვევების საპასუხოდ მრავალ რეფორმას ახორციელებს. ერთ-ერთი მათგანი ახალი თაობის ეროვნულ სასწავლო გეგმაში შესული სხვადასხვა ცვლილებაა. 2018-24 წლების ესგ მერვე თავში ვხვდებით 2011-16 წლების ეროვნული სასწავლო გეგმის მუხლ 26.-ს სახეშეცვლილ ვერსიას- „მუხლი 40-ისა. ინკლუზიური განათლება თანაბრად ხელმისაწვდომი საგანმანათლებლო პროცესია, რომლის ფარგლებშიც ყველა მოსწავლისთვის უზრუნველყოფილია განათლების ინდივიდუალური საგანმანათლებლო საჭიროებისა და შესაძლებლობის გათვალისწინებით მიღება.“ (ქეთევან დევაძე, მარიამ მეტრეველი, მადონა მიქელაძე, ნინო ნახუცრიშვილი, მარეხ ნიკოლაძე, ნატო ქობულაძე, 2022). ახალი თაობის ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულია ყველა მოსწავლის ჩართულობა, მოსწავლის ინდივიდუალური შესაძლებლობებისა და ინტერესების გათვალისწინება. მოსწავლეთა მრავალფეროვანი საჭიროებების ამოცნობით და მათზე რეაგირებით, პედაგოგებს შეუძლიათ უზრუნველყონ, რომ თითოეულ მოსწავლეს ჰქონდეს შესაძლებლობა, გამოიყენოს თავისი პოტენციალი, ეს კი სწორედ დიფერენცირებული მიდგომის და თითოეული მოსწავლის შესაძლებლობების გათვალისწინებითაა შესაძლებელი.

უნივერსალური დიზაინის პრინციპი ხელმძღვანელობს იმ მიდგომებისა და სტრატეგიების განვითარება/დანერგვით, რომელთა გამოყენება სარგებლის მომტანია ყველა მოსწავლისთვის. სწავლა-სწავლებისას მოხდეს ყველა მოსწავლისთვის: რელევანტური სასწავლო მეთოდების, მასალის, შეფასების სისტემის გამოყენება. სწორედ ამიტომ სწავლების ამ მიდგომას „უნივერსალური“ ეწოდება. დიფერენცირებული მიდგომა ყველა მოსწავლეს განიხილავს, როგორც უნიკალურს თავისი უნარ-ჩვევებით, გამოცდილებით, მიმდინარე ცოდნით, საჭიროებებით, სწავლის სტილით, მოტივაციითა და პირადი ინტერესებით. დიფერენცირებული სწავლებისას ის მეთოდები და სტრატეგიები, რასაც მასწავლებელი მიმართავს ინდივიდუალიზებულია და ითვალისწინებს თითოეული მოსწავლის: შესაძლებლობას, მოტივაციის ზრდას, მათი უნარებისა და ინტერესების გათვალისწინებით შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოვლენას, ერთმანეთის საშუალებით სწავლასა და თვითსწავლას. დიფერენცირებული

მიდგომის დროს მასწავლებელი ფოკუსირებულია ძირითად და არსებით საკითხებზე, მასწავლებელი აღიარებს მოსწავლეთა განსხვავებულობას, მოსწავლის შეფასება და სწავლა-სწავლების პროცესი განუყოფელია. დიფერენცირებული მიდგომა - ეს არის სტრატეგია, რომელიც მიზნად ისახავს თითოეული მოსწავლის ინდივიდუალური დონის მზაობას, ინტერესსა და სწავლის პროფილებს. მასწავლებელი პროცესში ცვლის შინაარსს და პროცესებს თითოეული მოსწავლის საჭიროების დასაკმაყოფილებლად. მოდიფიკაცია და ჩარევა ხდება მოსწავლის საჭიროებების გათვალისწინებით, თუკი გამოვლინდა საჭიროება ინსტრუქციის მიწოდების დროს და/ან მის შემდეგ მისი გამოყენება ხდება დაგეგმილი პროცესის შემდეგ.

სწავლების უნივერსალური მიდგომა არის ყოვლისმომცველი მიდგომა, რომელიც ორიენტირებულია თავიდანვე მთელი სასწავლო გარემოს ინკლუზიურ დიზაინზე. გაკვეთილი იგეგმება მოსწავლეთა მოლოდინების შესაბამისად, ინსტრუქციების მომზადება ხდება წინასწარ. ეს პრინციპი ხელმძღვანელობს იმ მიდგომებისა და სტრატეგიების განვითარება/დანერგვით, რომელთა გამოყენება სარგებლის მომტანია ყველა მოსწავლისთვის.

ორივე მიდგომას აქვს საერთო პრინციპები: ინდივიდუალური საჭიროებების დაკმაყოფილება ყველა მოსწავლისთვის, სასწავლო გარემოს უზრუნველყოფა მაღალი მხარდაჭერის დონით, რის შედეგად შესაძლებელია ცოდნისა და უნარების მრავალფეროვანი გზით გამოხატვა, ყველა მოსწავლისთვის ხარისხიანი წვდომის უზრუნველყოფა სასწავლო შინაარსზე, კრიტიკული აზროვნებისა და სტრატეგიულ სწავლების აღიარება, შესაძლებელია მოსწავლის პროგრესის შეფასება, მიმდინარეობისთვის საჭიროა პრაქტიკული აქტივობები.

ნაშრომში შევეცდებით პასუხი გავცეთ შემდეგ ძირითად კითხვებს:

- რატომაა მნიშვნელოვანი სასწავლო პროცესში დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენება?

- რა კავშირია დიფერენცირებულ სწავლებასა და განმავითარებელ შეფასებას შორის?

- იყენებენ თუ არა მასწავლებლები დიფერენცირებულ მიდგომას?

➤ თუ იყენებენ, რა შედეგი აქვთ?

➤ თუ არ იყენებენ, რატომ?

- როგორ შეიძლება სასწავლო პროცესში დიფერენცირებული მიდგომების წარმატებით დანერგვა?

კვლევის მიზანია - შევისწავლოთ და ნათლად წარმოვაჩინოთ დიფერენცირებული მიდგომის დანერგვითა და გამოყენებით მიღებული სარგებელი, ხელის შემშლელი და დამაბრკოლებელი გარემოებების იდენტიფიცირება ამ მიდგომის

დანერგვის პროცესში და კვლევის ანალიზით ისეთი რეკომენდაციების შემუშავება, რაც ხელს შეუწყობს დიფერენცირებული მიდგომების წარმატებით დანერგვასა და განხორციელებას სასწავლო გარემოში.

კვლევის მეთოდოლოგია - კვლევის პროცესში გამოვიყენეთ როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისებრივი კვლევის მეთოდები;

კვლევის ამოცანა - დიფერენცირებული მიდგომის დანერგვასა და მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის წარმართვის პროცესში ხელის შემშლელი ფაქტორების გამოვლენა და აღმოფხვრის გზების დასახვა;

კვლევის მეთოდები - თემის ირგვლივ არსებული ლიტერატურის ანალიზი, უცხოური ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა, თვისებრივი და რაოდენობრივი ინფორმაციის მისაღებად გამოვიყენეთ კითხვარები.

პრაქტიკული ღირებულება -

- ✓ წარმოჩენილია დიფერენცირებული მიდგომის დადებითი მხარეები;
- ✓ მოსწავლის ინდივიდუალობის გათვალისწინებით მიღებული დადებითი შედეგები და აკადემიური მიღწევების გაუმჯობესების (დიფერენცირებული მიდგომისა და მოსწავლეზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესის) მოდელი;
- ✓ წარმოდგენილია სასწავლო პროცესში დიფერენცირებული მიდგომის დანერგვის გზები.

მეცნიერული სიახლე - აჭარის რეგიონის საჯარო სკოლების მაგალითზე წარმოდგენილია დიფერენცირებული მიდგომის დანერგვის შესაძლო გზები.

დიფერენცირებული სწავლების განხორციელება მოითხოვს მასწავლებლებისგან, რომ იყვნენ პასუხისმგებელი, მოქნილი და რეფლექსიური პრაქტიკოსები. მოსწავლეთა პროგრესის მუდმივი შეფასებით და შესაბამისად, ინსტრუქციის კორექტირებით, მასწავლებლებს შეუძლიათ, დახვეწონ თავიანთი სწავლების პრაქტიკა, რათა უკეთ შეძლონ სხვადასხვა მოსწავლის საჭიროებების გათვალისწინება, რაც საბოლოოდ გაზრდის მათ ეფექტურობას კლასში. „დიფერენცირებული სწავლება ნიშნავს სწავლების ტემპის, სირთულის ან მეთოდის ცვლას ცალკეული მოსწავლის საჭიროების, სწავლის სტილის ან ინტერესების მიხედვით“ (მარიანა ხუნდაყიშვილი, სარა ბივერი, 2018). მთლიანობაში, დიფერენცირებული სწავლება აუცილებელია ინკლუზიური და ეფექტური სასწავლო გარემოს შესაქმნელად, სადაც ყველა მოსწავლეს შეუძლია წარმატების მიღწევა. მოსწავლეებს აქვთ სხვადასხვა სწავლის სტილი და ძლიერი მხარეები. ზოგი შეიძლება გამოირჩეოდეს ვიზუალური აღქმის შესწავლის უნარ-ჩვევებით, ზოგი კი უპირატესობას ანიჭებს პრაქტიკულ საქმიანობას ან მოსმენით სწავლებას. ამ განსხვავებების დასაკმაყოფილებლად სწავლების მეთოდების მორგებით, მას-

წავლებლებს შეუძლიათ უკეთ ჩართონ მოსწავლეები და გააძლიერონ როგორც მათი გაგების დონე, ასევე გააუმჯობესონ აკადემიური მიღწევები.

„დიფერენცირებული სწავლება და განმავითარებელი შეფასება ერთმანეთს მჭიდროდ უკავშირდება“ (მარიანა ხუნდაციშვილი, სარა ბივერი, 2018) განმავითარებელი შეფასების წარმოებით მასწავლებელს სრული წარმოდგენა ექმნება მოსწავლეების სწავლის სტილის შესახებ. „მოსწავლის სწავლის სტილი გულისხმობს მის მიდგომას სწავლისადმი, ასევე იმას, თუ როგორ გადაამუშავებს ის აზრებს გონებაში. ზოგიერთი მოსწავლე მაშინ სწავლობს კარგად, როდესაც მშვიდ გარემოშია, ზოგიერთი უპირატესობას სწავლის დროს მოძრაობას და შესასწავლი საკითხის შესახებ თანატოლებთან საუბარს ანიჭებს, ზოგიერთისთვის კი უფრო მოსახერხებელია სწავლის დროს ჩანაწერების გაკეთება“. (მარიანა ხუნდაციშვილი, სარა ბივერი, 2018)

დიფერენცირებული სწავლების აუცილებლობა მდგომარეობს იმაში, რომ მას შეუძლია მიმართოს მოსწავლეთა მრავალფეროვან საჭიროებებს და მაქსიმალურად გაზარდოს მათი წარმატების პოტენციალი. მოსწავლეები შედიან საკლასო ოთახებში სხვადასხვა დონის მზადყოფნით და ცოდნით. ზოგიერთს შეიძლება დასჭირდეს დამატებითი მხარდაჭერა ახალი კონცეფციების გასაგებად, ზოგი კი შეიძლება იყოს მზად უფრო მოწინავე მასალისთვის. დიფერენცირებული სწავლება მასწავლებლებს საშუალებას აძლევს, შეცვალონ სწავლების ტემპი და სირთულე ყველა მოსწავლის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. „დიფერენცირებული სწავლება ემყარება მასწავლებლის რწმენას, რომ ყველა მოსწავლეს შეუძლია სწავლა. დიფერენცირებულ გაკვეთილზე სხვადასხვა სახის სტრატეგია გამოიყენება, მათ შორისაა: დამოუკიდებელი კითხვა, ასევე მცირე ჯგუფური და საერთო საკლასო დისკუსიები. დიფერენცირებული სწავლება თავიდან რთული შეიძლება გვეჩვენოს, მაგრამ პრაქტიკაში ის სულ უფრო და უფრო ბუნებრივი ხდება.“ (მარიანა ხუნდაციშვილი, სარა ბივერი, 2018)

დასადგენად, თუ რამდენად აქვთ დანერგილი სასწავლო პროცესში მასწავლებლებს დიფერენცირებული მიდგომა, რამდენად იყენებენ მოსწავლეზე ორიენტირებულ სასწავლო პროცესს და რა შედეგები აქვს დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენებას, ჩავატარეთ კვლევა. სამიზნე ჯგუფად შევარჩიეთ ქ. ბათუმის №2, №15, №6, №3 საჯარო სკოლების მასწავლებლები და დავაკვირდით ამავე სკოლების საგაკვეთილო პროცესებს; ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მომზადების ინტეგრირებული საბაკალავრო-საგანმანათლებლო პროგრამის III-IV-V კურსის პასიური და აქტიური პრაქტიკის სტუდენტები. გამოკითხვა ვაწარმოეთ როგორც პირისპირ გასაუბრებით, ასევე ონლაინ კითხვარის საშუალებით.

ჩატარებული კვლევისა და განხორციელებული დაკვირვების შედეგები შემდეგნაირია:

გაგაცნობთ მასწავლებლებისგან მიღებულ პასუხებს:

კითხვაზე - რა არის დიფერენცირებული მიდგომის ძირითადი მახასიათებლები? - მასწავლებელთა უმეტესი ნაწილი (80%) პასუხობს, რომ სრულიად იცის, ხოლო დარჩენილი მასწავლებლები ამბობენ, რომ სრული მახასიათებლები არ იციან, მაგრამ, გარკვეულწილად, სმენიათ. მიღებული შედეგები საშუალებას გვაძლევს, ვიმსჯელოთ, რომ მასწავლებლებმა იციან, რა არის დიფერენცირებული მიდგომის ძირითად მახასიათებლები.

კითხვაზე - რაში მდგომარეობს დიფერენცირებული სწავლების ძირითადი პრინციპები? - მასწავლებელთა უმრავლესობა (60%) პასუხობს, რომ ეს არის მოსწავლის შესაძლებლობიდან გამომდინარე მიდგომების შერჩევა, მაგრამ აქვე ამატებენ, რომ ის გამოიყენება მხოლოდ სსსმ მოსწავლის კლასში არსებობის შემთხვევაში მათთან მიმართებით; მასწავლებელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი (40%) ამბობს, რომ ეს არის საგაკვეთილო პროცესის ისეთი მიმდინარეობა, რა დროსაც თითოეული მოსწავლის შესაძლებლობებია გათვალისწინებული და ისე ხდება წარმართვა სასწავლო პროცესისა.

„ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით, დიფერენცირებული სწავლება - ეს არის სასწავლო პროცესის იმგვარი ორგანიზება, რომელიც გათვლილია თითოეული მოსწავლის ან მოსწავლეთა ჯგუფების საჭიროებებზე, უნარებზე და შესაძლებლობებზე.“ (თამარ ჭანტურია, თამარ მახარაძე, გიორგი ჭაუჭიძე, პაატა პაპავა, მაკა მახაროზიძე, მაია ლორთქიფანიძე, ნონა არევაძე, ეთერ აფხაზავა, ლელა ქისტაური, ნუგზარ არჩემაშვილი, ელისო რეხვიაშვილი, 2015).

კითხვაზე - რა მიდგომებს იყენებთ სასწავლო პროცესში? (მაგალითად ახალი გაკვეთილის ასახსნელად ან მასალის გამოკითხვისთვის?) - მასწავლებელთა პასუხები ორად გაიყო: ერთის მხრივ ისინი ამბობენ, რომ გაკვეთილის ასახსნელად მრავალფეროვან მეთოდს იყენებენ (აქვე ასახელებენ დამატებით ვიზუალურ მასალებს, ტექნოლოგიების ჩართულობას, სამოდელო კითხვას, ვიდეო რგოლებს...), მაგრამ დავალების გამოკითხვისთვის, ძირითადად, იმ მეთოდს იყენებენ, რაც სახელმძღვანელოშია მოცემული (წერითი დავალება წერილობით, თხრობა, შერეული ტიპის დავალებები...), აქვე გამოკითხულ მასწავლებელთა ნაწილი (45%) აფიქსირებს, რომ ისინი მოსწავლეებს შესაძლებლობას აძლევენ, თავად შეარჩიონ ის გზა, რომლითაც სურთ, რომ დავალება წარმოადგინონ.

მასწავლებლებს, რომლებმაც გვითხრეს, რომ ძირითადად წიგნში მოცემული დავალების ფორმულირებას მიყვებიან (ანუ ერთფეროვანი გამოკითხვის გზა აქვთ) ვკითხეთ, აწყდებიან თუ არა საგაკვეთილო პროცესის მსვლელობისას

დავალების გამოკითხვის რაიმე სახის პრობლემებს და როგორი აკადემიური მიღწევებით გამოირჩევიან მოსწავლეები? - კითხვაზე შემდეგი სახის პასუხები მივიღეთ - მართალია, არის გართულებები დავალებების შესრულებისას, მაგრამ კლასის ძირითადი ნაწილი 60%-65% ყოველთვის ასრულებს დავალებებს. ასევე, ისინი ამბობენ, რომ წარდგენის დროსაც არის სირთულებები, მაგრამ მათი დახმარებით საბოლოო ჯამში დავალების წარდგენა არ უჭირთ. (დამატებით კითხვაზე, თუ როგორ ხდება მათი ჩართვა დავალების წარდგენის დროს, ისინი ამბობენ, რომ კითხვის პროცესში ნაწერის ნაწილს თავად კითხულობენ, თხრობის პროცესში კი გარკვეულ ნაწილებს ახსენებენ.) მიღებული პასუხებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ მოსწავლეებს უჭირთ ისეთი დავალების შესრულება და წარდგენა, რომლითაც არჩევანის საშუალება არ აქვთ, პროცესში მასწავლებელთა პირდაპირი ჩართულობით - „დახმარებით“ ისინი შეიძლება სრულად დამოკიდებული გახდნენ მასზე.

მასწავლებლებს, რომლებიც ამბობენ, რომ ისინი შესაძლებლობას აძლევენ, აირჩიონ, როგორი სახით უნდათ დავალების წარდგენა, იგივე კითხვა დავუსვით - **აწყდებით თუ არა საგაკვეთილო მსვლელობისას დავალების გამოკითხვის რაიმე სახის პრობლემებს და როგორი აკადემიური მიღწევებით გამოირჩევიან მოსწავლეები?** - მასწავლებლებისგან შემდეგი სახის პასუხები მივიღეთ: მოსწავლეთა უმეტესი ნაწილი ასრულებს დავალებებს, მაგრამ მოსწავლეთა გარკვეული ნაწილი მუდმივად დავალების წარდგენის ერთ ტიპს ირჩევს. ასეთი მონაცემებით შეგვიძლია, ვიმსჯელოთ, რომ მოსწავლეთა ინსტრუქციის მიცემის დროს გარკვეული სახის ცვლილებებია შესატანი რათა მოსწავლეების განვითარება ერთი მხრივ არ მოხდეს.

ჩვენს შეკითხვაზე - **იყენებენ თუ არა საგაკვეთილო პროცესში დიფერენცირებულ მიდგომას და თუ იყენებენ, როგორ?** - მასწავლებელთა უმეტესი ნაწილი (55%) ამბობს, რომ ისინი იყენებენ დიფერენცირებულ მიდგომას სხსმ მოსწავლეებთან, ომლებსაც ქცევითი სირთულებები ან რაიმე სახის გართულება აქვთ, დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენებას ახორციელებენ როცა სხსმ მოსწავლეებს სთავაზობენ დამატებით რესურსებს გაკვეთილის ახსნისას (აქვე კითხვაზე - ახსნის პროცესშივე აკეთებენ თუ არა აქცენტს დამატებით რესურსებზე? პასუხად უარი მივიღეთ (მასწავლებელთა 60%) ისინი ამბობენ, რომ გაკვეთილის ახსნის შემდეგ ინდივიდუალურად აძლევენ მითითებებს სხსმ მოსწავლეს. მასწავლებელთა დარჩენილი ნაწილი კი ამბობს, რომ ისინი კონკრეტულ მოსწავლეებთან, რომელთაც აქვთ სწავლის/დასწავლის სირთულებები, შესაძლებლობას აძლევენ, გამოიყენონ მათთვის სასურველი გზა წარდგენისთვის, ასევე საგაკვეთილო პროცესში იყენებენ მრავალფეროვან მასალას, რითაც ხდება ინსტრუქ-

ციების დაყოფა, მასალის როგორც ვიზუალურად, ისე აუდიალურად წარდგენა და დემონსტრირება.

საბოლოოდ მასწავლებლებს ვკითხეთ - **არის თუ არა კავშირი განმავითარებელ შეფასებასა და დიფერენცირებულ მიდგომას შორის და რაში გამოიხატება ის?** - სახარბიელოა, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობა აფიქსირებს, რომ ამ ორ დეფინიციას შორის კავშირი ნამდვილად არის, სწორედ განმავითარებელი შეფასების წარმოებით ხვდება მასწავლებელი კონკრეტული მოსწავლის სუსტ მხარეებს და არჩევს მიდგომებს. პასუხებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია, ვიმსჯელოთ, რომ მიუხედეად იმ დეფინიციისა, რომ მხოლოდ სსსმ მოსწავლეთა მიმართ ხდება დიფერენცირებული მიდგომის გათვალისწინება, მასწავლებლებს გააზრებული და გაგებული აქვთ მისი წარმოების საკითხი, რაც თავის მხრივ, დიდი ნაბიჯია წარმატებისკენ.

მასწავლებლებს, რომლებიც იყენებენ სასწავლო პროცესში დიფერენცირებულ მიდგომას და იგი მიმართული აქვთ სწორი კუთხით, ვკითხეთ - **როგორ შეიძლება სასწავლო პროცესში დიფერენცირებული მიდგომის წარმატებით დანერგვა?** მივიღეთ შემდეგი სახის რეკომენდაციები:

საგაკვეთილო პროცესი უნდა იყოს მრავალფეროვანი რესურსებით,

უნდა მოხდეს თითოეული მოსწავლის ინდივიდუალიზმის მიღება და მათი შესაძლებლობების გაგება/შესწავლა,

დამატებითი ინფორმაციის მისაღებად და სრული სურათის დანახვისთვის დავაკვირდით საგაკვეთილო პროცესებზე დაკვირვება და პრაქტიკაზე მყოფი სტუდენტების გამოკითხვა, შედეგი შემდეგნაირია:

❖ საგაკვეთილო პროცესში მასწავლებლები, ძირითადად, ერთი სახის გამოკითხვის მეთოდებს იყენებენ. მოსწავლეთა შეფასებისას იყენებენ მწირ განმავითარებელ შეფასებას: კარგი გოგო/ბიჭი ხარ, სწორია, კარგია, ყოჩაღ, არასწორია, გამოსასწორებელია;

❖ გაკვეთილის ახსნისას მრავალფეროვან მეთოდებს იყენებენ: პრეზენტაციები, პლაკატები, საინფორმაციო სქემები;

❖ მაგრამ, მეორე მხრივ, დავალების ინსტრუქციის ახსნისას არ ახდენენ მის დაყოფას და დამატებით ინსტრუქციის გაცემას (თუ მოსწავლეთა გარკვეული ნაწილი ვერ იგებს მას).

ჩატარებული კვლევებისა და ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია შემდეგი სახის დასკვნები ჩამოვაყალიბოთ:

✓ საგაკვეთილო პროცესში დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენებით მოსწავლეთა მზაობა დავალებების შესრულებისთვის იზრდება;

- ✓ დიფერენცირებული მიდგომის გამოყენებით (როცა მასწავლებელს მოსწავლეებთან მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, წარმოდგენილი აქვთ დავალებების მრავალფეროვნება) მოსწავლეთა გაცილებით მეტი რაოდენობა გამოხატავს მზაობას დავალების დამოუკიდებლად შესასრულებლად;
- ✓ მასწავლებელთა უმეტესი ნაწილი დიფერენცირებულ მიდგომას მხოლოდ სსსმ მოსწავლეთა მიმართებით იყენებენ, დაკვირვებიდან კი ჩანს, რომ სსსმ მოსწავლეებს, ძირითადად, არ რთავენ სასწავლო პროცესში.
- ✓ მასწავლებლები საგაკვეთილო პროცესში ახალი მასალის ახსნისას მრავალფეროვან მეთოდს იყენებენ.

ჩამოყალიბებული დასკვნებისა და ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე წარმოგიდგენთ რეკომენდაციებს:

❖ დიფერენცირებული მიდგომის დანერგვისთვის მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა ინდივიდუალური თავისებურებების გაცნობა მათი ძლიერი, სუსტი მხარეების, ინტერესებისა და სწავლის სტილის გაგებით;

❖ შესაძლებელია მოსწავლეთა დაჯგუფება მოქნილად მათი მზაობის დონის, ინტერესების ან სწავლის სტილის მიხედვით. სასურველია სხვადასხვა დაჯგუფების სტრატეგიების გამოყენება, როგორცაა: მთელი კლასის სწავლება, მცირე ჯგუფებში მუშაობა, თანატოლთა სწავლება ან ინდივიდუალური ინსტრუქცია.

❖ გამოვიყენოთ სხვადასხვა სასწავლო მასალა, მათ შორის ვიზუალური საშუალებები, პრაქტიკული აქტივობები, მულტიმედიური რესურსები და რეალურ სამყაროში არსებული მაგალითები, რათა შინაარსი ხელმისაწვდომი გახადოთ ყველა მოსწავლისთვის;

❖ შევთავაზოთ არჩევანი და დიფერენცირებული დავალებები: მიეცით მოსწავლეებს არჩევანი იმის დემონსტრირებაში, თუ როგორ ესმით შინაარსი. დიფერენცირებული დავალებები, საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, წარმოაჩინონ თავიანთი ძლიერი მხარეები და ინტერესები.

❖ დავყოთ რთული ამოცანები პატარა, მართვად საფეხურებად და საჭიროებისამებრ, უზრუნველყოთ ხარაჩოს მოდელის (სკაფოლდინგის) გამოყენება. შესთავაზეთ მინიშნებები, გრაფიკული ორგანიზატორები და მოდელირება, რათა დაეყრდნონ წინარე ცოდნას და განავითარონ ახალი უნარები.

❖ მივაწოდოთ მოსწავლეებს სრული უკუკავშირი/განმავითარებელი შეფასება, რადგან თავად შეძლონ პროგრესის შეფასება და თვითრეგულაცია.

ბიბლიოგრაფია:

1. თამარ ჭანტურია, თამარ მახარაძე, გიორგი ჭაუჭიძე, პაატა პაპავა, მაკა მახარაძე, მაია ლორთქიფანიძე, ნონა არევაძე, ეთერ აფხაზავა, ლელა ქისტაური, ნუგზარ არჩიმაშვილი, ელისო რეხვიაშვილი. (2015). *სასწავლო მეთოდოლოგიური რესურსების კრებული*. თბილისი: USAID G-PRIED.
2. მაია ფორჩხაძე (2024 წლის 07 05). დიფერენცირებული სწავლების თეორია და პრაქტიკა. *maswavlebeli.ge*. მოპოვებული 2018 წლის 13 04, maswavlebeli.ge: <https://mastsavlebeli.ge/?p=17651>-დან
3. მარიანა ხუნძაყიშვილი, სარა ბივერი. (2018). *განმავითარებელი შეფასება და დიფერენცირებული სწავლება*. თბილისი: მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი. doi:ISBN 978-9941-27-462-6
4. ქეთევან დევაძე, მარიამ მეტრეველი, მადონა მიქელაძე, ნინო ნახუცრიშვილი, მარეხ ნიკოლაძე, ნატო ქობულაძე. (2022). *დასწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეთა სწავლების მეთოდოლოგია*. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. doi:ISBN 978-9941-36-060-2

მოსწავლეთა წარმატებულ ტრანზიციასთან დაკავშირებული გამოწვევები

ქეთევან მახაჩაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზუსტ მეცნიერებათა და
განათლების ფაკულტეტის ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის
მომზადების

ინტეგრირებული საბაკალავრო-სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა, V კურსი;

ელ-ფოსტა: kmakhachadze@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნანა მაკარაძე

პროფესორი

აბსტრაქტი

ტრანზიცია ერთ-ერთ ყველაზე რთულ და კრიტიკულ ეტაპს წარმოადგენს მოსწავლეთა სასკოლო ცხოვრებაში. ის მნიშვნელოვნად მოქმედებს მოსწავლეთა აკადემიურ, სოციალურ და ემოციურ კეთილდღეობაზე. ტრანზიციასთან დაკავშირებული გამოწვევების გაგება/გააზრება აუცილებელია მოსწავლეთა კეთილდღეობისთვის, ამ პროცესში მათი მხარდაჭერისთვის, ინტერვენციების სწორად დაგეგმვისა და განათლების უწყვეტობისთვის. აღნიშნული საკითხების ცოდნას დიდი მნიშვნელობა აქვს განათლების სისტემაში ჩართული პირებისთვის, პირველ რიგში კი - მასწავლებლების, სკოლის ადმინისტრაციისა და მშობლებისთვის. ხარისხიან ზოგად განათლებაზე მსჯელობისას მნიშვნელოვანია, ვიცოდეთ, რა გამოწვევებს უმკლავდებიან მოსწავლეები, მასწავლებლები და მშობლები ტრანზიციის პროცესში? რამდენად არის გათვალისწინებული მოსწავლეთა ინტერესები და როგორ/რა ხერხებით უწყობს ხელს სკოლა მოსწავლეთა უსაფრთხო ტრანზიციას? აღსანიშნავია, რომ ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა მოსწავლეთა უსაფრთხო/წარმატებული ტრანზიციის საკითხი საქართველოში, რასაც ადასტურებს ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში ჯერ კიდევ 2018 წელს გავრცელებული ინფორმაცია „ტრანზიციის პოლიტიკის შემუშავებასა და მასთან დაკავშირებული მხარდამჭერი მექანიზმების დანერგვაზე მუშაობა 2018 წლიდან საქართველოშიც დაიწყო“ (წულაძე მანია, 2021).

მიუხედავად წინგადადგმული ნაბიჯებისა, მოსწავლეები, მასწავლებლები და მშობლები ტრანზიციის პროცესში ჯერ კიდევ საჭიროებენ მხარდაჭერას მისი შედეგების გაუმჯობესების მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: ტრანზიცია, გამოწვევები, სკოლა.

Abstract

One of the important stages in the child's life is transition. The transition from kindergarten to school is the first critical stage, which presents both opportunities and challenges for students, parents and teachers. Preparation for the transfer of the child from the garden to school begins in the preschool institution. Garden is a place that develops the child's skills necessary to function and social skills (empathy, peer relations, friendship...). Since the transition from kindergarten to school is a complex process, the child's needs should be determined and assessed on the basis of the cooperation of preschool and school institutions and the parent.

When discussing the transition, it is important to know what challenges students, teachers and parents face in the process of transitioning children from kindergarten to school, how the interests of students are taken into account and how/in what ways the school contributes to the safe/successful transition of students. The study of these issues is also relevant given that "work on the development of the transition policy and the introduction of related support mechanisms began in Georgia in 2018" (Tsuladze Maya, 2021).

Keywords: transition, challenges, school.

საკვლევი კითხვები:

- 1) რა ძირითად გამოწვევებს აწყდებიან მოსწავლეები, მასწავლებლები და მშობლები ბაღიდან სკოლაში ტრანზიციის დროს?
- 2) რა გავლენას ახდენს არსებული გამოწვევები ტრანზიციის პროცესზე?
- 3) როგორაა შესაძლებელი ბაღიდან სკოლაში ტრანზიციასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრა?

კვლევის მიზანია, დავადგინოთ ტრანზიციის არსებული პრაქტიკა, შევისწავლოთ პრობლემები და გამოწვევები, რომლებიც წარმოიქმნება ტრანზიციის პროცესის დროს და შემუშავებული რეკომენდაციებით დავეხმაროთ მოსწავლეებს წარმატებულ ტრანზიციაში, აკადემიური მიღწევებსა და მათი განვითარების პროცესის შეუფერხებლად წარმართვაში.

კვლევის მეთოდები: ანკეტური გამოკითხვა მონაცემთა ანალიზი.

სამიზნე ჯგუფები: ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის I-VII კლასის/საგნის მასწავლებლები და მოსწავლეთა მშობლები.

მეცნიერული სიახლე: როგორც სამეცნიერო ლიტერატურისა და გამოქვეყნებული პუბლიკაციების, ასევე აქამდე ჩატარებული კვლევების ძირითადი ნაწილი ეხება სკოლამდელი საგანმანათლებლო დაწესებულებიდან სკოლაში

ტრანზიციის პრობლემებს და ნაკლებადაა ნაკვლევი უშუალოდ სკოლაში განხორციელებული ტრანზიციების პრაქტიკა, განსაკუთრებით, პოსტპანდემიურ პერიოდში. ნაშრომში სისტემურადაა წარმოჩენილი მოსწავლეთა წარმატებულ ტრანზიციასთან დაკავშირებული გამოწვევები.

პრაქტიკული ღირებულება: ჩატარებული კვლევის ანალიზის საფუძველზე შემუშავებული რეკომენდაციები მიმართულია ტრანზიციის პროცესთან დაკავშირებული გამოწვევების წარმოჩენისა და მათი დაძლევის გზების შემუშავებისკენ. ტრანზიციის პროცესი წარმატებულად დასრულდება, თუ აღიარებულ იქნება აღნიშნული რეკომენდაციების გათვალისწინება და მხარდაჭერა ტრანზიციის ჩართული პირების მიერ.

ადამიანის განვითარების პროცესში ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი და გარდაუვალი პროცესი არის ტრანზიცია. „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოში კანონის მე-2 მუხლში - ტერმინთა განმარტებები, ვხვდებით ტრანზიციის შემდეგ განმარტებას: „პირის საჭიროებებზე მორგებული და ეფექტიანად კოორდინირებული პროცესი, რომელიც გულისხმობს სასკოლო ასაკის პირის სკოლაში შესვლას და მოსწავლის სხვა სკოლაში მობილობას, რომელიც ხორციელდება ამ პროცესში მონაწილე მხარეების თანამშრომლობით და ემსახურება სასწავლო პროცესში პირის/მოსწავლის წარმატებულ ჩართვას“ (საქართველოს კანონი „ზოგადი განათლების შესახებ“, 2005).

ტრანზიცია სხვადასხვა ფორმით ვლინდება. ეს შეიძლება იყოს ბაღიდან სკოლაში შესვლა, სკოლის ერთი საფეხურიდან მეორეზე ან სკოლიდან უნივერსიტეტში გადასვლა და ა. შ. ტრანზიციის პროცესს შესაძლებელია, ახლდეს მღელვარება, გაურკვევლობა, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მოსწავლეთა აკადემიურ, სოციალურ და ემოციურ კეთილდღეობაზე. ეს პროცესი, განურჩევლად მისი მასშტაბისა, მოსწავლეებს უქმნის განსხვავებულ დაბრკოლებებს - აკადემიური მოთხოვნები იზრდება, სოციალური დინამიკა იცვლება და პიროვნული იდენტობა განიცდის ტრანსფორმაციას. ახალბედა მოსწავლეებს შეგუება უწევთ მათ ცხოვრებაში გაჩენილ სიახლეებთან, ახალ გარემოსთან, ახალ ურთიერთობებთან, რის გადალახვაც დახმარების გარეშე დროშიც ხანგრძლივდება. „ადრეულ ბავშვობაში არსებული ტრანზიციები და მასთან დაკავშირებული დადებითი და უარყოფითი შთაბეჭდილებები გროვდება ბავშვის მეხსიერებაში, აყალიბებს განწყობებს შემდგომი პროცესების მიმართ (Elder 1998) და გავლენას ახდენს ცხოვრების მომდევნო ეტაპებზე. ტრანზიციის წარმატებული გამოცდილების შემთხვევაში ბავშვი მრავალფეროვანი სასარგებლო გამოცდილებებით იტვირთება და მეტი შესაძლებლობა ექმნება, ეფექტურად გაუმკლავდეს სხვა ტიპის ტრანზიციებს ცხოვრების მომდევნო ეტაპზე“ (მ. ბაგრატიონი-

გრუზინსკი, ც. ბარქაია, მ. წულაძე, მ. ხვადაგიანი, ჟ. კვაჭაძე, მ. ზაქარეიშვილი, ვ. მიდელაური, 2019).

ტრანზიციის და მასთან დაკავშირებული გამოწვევების გაგება/გააზრება აუცილებელია არა მხოლოდ მასწავლებლებისა და მშობლების, არამედ მთლიანად საზოგადოებისთვის, რათა ამ გადაწყვეტ მომენტში ხელი შევუწყოთ და უზრუნველვყოთ მოსწავლეთა წარმატებული ტრანზიციის პროცესი. გასათვალისწინებელია, რომ ხშირად ტრანზიცია ემთხვევა კოგნიტური განვითარების პერიოდებს, რაც ართულებს წარმატებული ტრანზიციის პროცესს. ტრანზიციის გამოცდილებას უდიდესი შედეგი აქვს საშუალო სკოლაში სწავლების პერიოდში და ცხოვრების სხვადასხვა ეტაპზე. ნეგატიური ტრანზიცია უარყოფითად აისახება ბავშვის ცხოვრებაზე, ცოდნასა და უნარებზე, ეს ყველაფერი კი თავის მხრივ იწვევს მოტივაციისა და თვითშეფასების დაქვეითებას/დაკარგვას. „კვლევებით დადასტურებულია, რომ ის მოსწავლეები აღწევნენ უფრო მეტ სასკოლო და აკადემიურ წარმატებებს, რომლებმაც რელევანტური მხარდაჭერა მიიღეს ტრანზიციის პროცესში, ცხადი წარმოდგენები და ფსიქო-ემოციური მზაობა ჰქონდათ ფორმირებული სასკოლო ცხოვრების მიმართ და ისეთ საგანმანათლებლო გარემოში გადაინაცვლეს, რომელიც შესაბამისი მზაობით დახვდა მათ“ (განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“, 2024).

საბავშვო ბაღიდან სკოლაში გადასვლისას აკადემიური მოთხოვნები იზრდება, შესაბამისად, ბავშვს შეიძლება, გაუჭირდეს სტრუქტურირებულ სასწავლო გარემოსა და გაზრდილ დატვირთვასთან შეგუება. ასევე იზრდება ყურადღების დიაპაზონი და ფოკუსირება, რადგან სკოლა მოითხოვს ხანგრძლივ ჯდომასა და ყურადღების კონცენტრაციას საგაკვეთილო პროცესში. აღნიშნული რთული და დამღლელია ბავშვებისთვის, რადგან ისინი მიჩვეულნი არიან მოკლე და მრავალფეროვან აქტივობებს საბავშვო ბაღში. ამასთანავე, სკოლაში შესვლასთან ერთად მატულობს ბავშვების დამოუკიდებლობის ხარისხი - ისინი მარტო დადიან სკოლაში, ასრულებენ დავალებებს, უვლიან სასკოლო ნივთებს... სკოლაში შესვლასთან ერთად იზრდება სოციალური ინტეგრაციაც, რადგან სკოლის გარემო უფრო მრავალფეროვანია და დიდია. ბავშვებს შეიძლება, გაუჭირდეთ ახალი ურთიერთობების წამოწყება, მასწავლებლებთან, თანაკლასელებთან ან უფროსკლასელებთან ურთიერთობა და შესაბამისად, სოციალური უნარების განვითარება. სკოლებში უკვე შემოდის შეფასება (ჯერ - განმავითარებელი, მოგვიანებით კი - განმსაზღვრელი შეფასებები), რამაც შეიძლება გავლენა იქონიოს ბავშვის აკადემიურ მოსწრებასა და მოტივაციაზე. უფრო დიდ ავტონომიაზე

გადასვლამ, ცვლილებების მოლოდინმა და სკოლის უცნობმა ასპექტებმა შეიძლება, გამოიწვიოს შფოთვა, შიში, მღელვარება ან სტრესი, რომელთა თვითრეგულირება საკმაოდ რთულია, მით უმეტეს - უმცროსკლასელებისთვის. ამ და სასკოლო ცხოვრების დაწყებასთან დაკავშირებული სხვა გამოწვევების გადაჭრა შესაძლებელია აღმზრდელების მასწავლებლებისა და მშობლების მხარდაჭერითა და მზრუნველი გარემოს შექმნით.

საბავშვო ბაღიდან სკოლაში გადასვლისას მშობლებიც აწყდებიან რამდენიმე გამოწვევას: შვილის სკოლაში შესვლას მშობლებში უამრავი ემოცია ახლავს, მათ შორის მღელვარება, შიში და აღფრთოვანება. მნიშვნელოვანია, რომ მშობელი მოემზადოს ემოციურად, რადგან „მშობელთა მზაობა, რწმენა და წარმოდგენები ზეგავლენას ახდენს ბავშვების განვითარების და ცხოვრების ყოველ მომდევნო ეტაპზე ტრანზიციის პროცესზე...“ (მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ც. ბარქაია, მ. წულაძე, მ. ხვადაგანი, ჟ. კვაჭაძე, მ. ზაქარეიშვილი, ვ. მიდელაური, 2019). ასევე, საჭიროა, მშობლები გაეცნონ სკოლის პოლიტიკას, შინაგანაწესს, პროცედურებს (სასკოლო რუტინა, სკოლისთვის მომზადება) და მასწავლებლებს. აკადემიური მოლოდინების ზრდასთან ერთად მშობლებმა შეიძლება იგრძნონ „ზეწოლა“, მათ უწევთ ბავშვისთვის სწავლაში დახმარება, რაც მოიცავს საშინაო დავალებების შესრულებასა და სხვადასხვა აქტივობაში ჩართვას. სკოლაში ტრანზიციის პროცესის დროს, ბავშვის სასკოლო ცხოვრებასთან მორგების მიზნით, მშობლებს შეიძლება, დასჭირდეთ საკუთარი ან ოჯახის წევრების განრიგის კორექტირება, რაც განსაკუთრებით რთულია დასაქმებული და მარტოხელა მშობლებისთვის. მშობლების ჩართულობა სასკოლო ტრანზიციის და მასწავლებლებთან ურთიერთობის დამყარება მნიშვნელოვანია, სწორი ბალანსის პოვნა კი შეიძლება, რთული იყოს, რასაც დრო და ძალისხმევა სჭირდება. როგორც აღვნიშნეთ, ბავშვს შეიძლება ჰქონდეს შფოთვა და შიში სკოლაში ტრანზიციის პროცესში, სწორედ ამ დროს გადამწყვეტ როლს მშობლები ასრულებენ. მშობლები უნდა დაეხმარონ შვილებს ემოციების მართვაში, მოტივაციის გაზრდაში, თავდაჯერებულობასა და გარდამავალი პერიოდისთვის მზადყოფნაში. მშობლებს აქვთ მოლოდინები მათი შვილის აკადემიურ და სოციალურ წარმატებასთან დაკავშირებით სკოლაში, თუმცა ხშირად უჭირთ ამ მოლოდინების მართვა და რეალისტური მიზნების დასახვა.

მოსწავლეთა ტრანზიციის პროცესში მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინ დგანან მასწავლებლებიც, კერძოდ, თითოეული ბავშვი ინდივიდუალურია, სკოლაში შედიან განსხვავებული აკადემიური და სოციალური უნარებით, შესაბამისად, მასწავლებელს სჭირდება დიდი ძალისხმევა და მზადყოფნა, რომ შეაფასოს თითოეული მოსწავლის შესაძლებლობები, საჭიროებები და სწავლის

მიდგომები, რათა უზრუნველყოს მოსწავლეთა დიფერენცირებული სწავლება, მიზნობრივი ინტერვენციები და დამატებითი მხარდაჭერა ტრანზიციისას. საჭიროა, ასევე, სასწავლო მეთოდების ადაპტირება, რადგან საბავშვო ბაღისა და სკოლის გარემო სხვადასხვა მიდგომას მოითხოვს, თუმცა ამასთან, აუცილებელია, გაგრძელდეს თამაშზე დაფუძნებული სწავლა. „კვლევების თანახმად, თამაშზე დაფუძნებული სწავლა (როგორც სკოლამდელ განათლებაში, ასევე სკოლის ადრეულ წლებში) ერთ-ერთ წამყვან ფორმას უნდა წარმოადგენდეს, რაც, თავის მხრივ, ბავშვებს სკოლაში ტრანზიციის პროცესსა და ცვლილებებთან შეგუებას უადვილებს. მეორე მხრივ, თამაშზე დაფუძნებულ და უფრო ფორმალურ მიდგომებს შორის არსებული მკვეთრი განსხვავება ნეგატიურად აისახება ბავშვის ტრანზიციის გამოცდილებაზე“ (მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ც. ბარქაია, მ. წულაძე, მ. ხვადაგიანი, ჟ. კვაჭაძე, მ. ზაქარეიშვილი, ვ. მიდელაური, 2019). მასწავლებელი უნდა შეეცადოს ისეთი სწავლების მეთოდების შემოტანას, რომლებიც დააკმაყოფილებს აკადემიური მოთხოვნებსა და ბავშვების/მშობლების მოლოდინებს.

ბავშვის ბაღიდან სკოლაში ტრანზიციის მხარდასაჭერად ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა არის მასწავლებელსა და მშობელს შორის პოზიტიური კომუნიკაცია. მასწავლებელი უწყვეტად მონაწილეობს ტრანზიციის პროცესში, შესაბამისად, მასაც სჭირდება სათანადო მიდგომებისა და სტრატეგიების ცოდნა და ინფორმაციის მუდმივად განახლება. თუმცა არ არსებობს რესურსები, სადაც აღწერილი იქნება მხარდამჭერი აქტივობები და თანამშრომლობის პრინციპები, შესაბამისად, „ტრანზიციის პროცესში მონაწილე სპეციალისტები (მასწავლებლები, აღმზრდელ-სპეციალისტები, ადრეული ინტერვენციის პრაქტიკოსები) არ ფლობენ შესაბამის კომპეტენციებს ბავშვთა ტრანზიციის მხარდასაჭერად“ (მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ც. ბარქაია, მ. წულაძე, მ. ხვადაგიანი, ჟ. კვაჭაძე, მ. ზაქარეიშვილი, ვ. მიდელაური, 2019).

ბაღიდან სკოლაში ტრანზიციასთან დაკავშირებული გამოწვევების შესწავლის მიზნით ჩატარეთ ანკეტური გამოკითხვა. კვლევის ბაზად გამოვიყენეთ ქ. ბათუმის №2, №6, №9 საჯარო სკოლები; გამოკითხვა ვაწარმოეთ ელექტრონული სახით. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები შემდეგნაირია: სულ გამოკითხა 117 რესპონდენტი, აქედან - 63 - მასწავლებელი და 54 - მშობელი.

კითხვაზე „რა აკადემიური უნარ-ჩვევებია ყველაზე მნიშვნელოვანი მოსწავლეებისთვის ტრანზიციის დაწყებამდე?“ მასწავლებელთა პასუხები შემდეგნაირია: 11 მასწავლებელი (27,3%) თვლის, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანია კრიტიკული აზროვნება, 15 (39,4%) - თვითმოტივაცია, 22 (51,5%) - თვითმართვა, 25 (60,6%) - სოციალური უნარები, 24 (57,6%) - კომუნიკაციის უნარები, 17 (42,4%) -

ემოციური მდგრადობა, 13 (33,3%) - სტრესის მართვა, 17 (42,4%) - ცვლილებებისადმი ადაპტაცია, 2 (3%) - სხვა. მიღებული შედეგების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ყველა აღნიშნული უნარი მნიშვნელოვანია ტრანზიციის პროცესში, თუმცა მასწავლებლები განსაკუთრებით უსვამენ ხაზს კომუნიკაციის და სოციალურ უნარებისა და თვითმართვის მნიშვნელობას.

კითხვაზე - „რა აქტივობებს ახორციელებთ, რათა დაეხმაროთ მოსწავლეებს სკოლასთან ადაპტაციის პერიოდისთვის მომზადებაში?“ 17 მასწავლებლის (36,4%) მიერ მონიშნულია საორიენტაციო შეხვედრები, 10 მასწავლებლის (15,2%) მიერ - კლუბების შექმნა, 29 (57,6%) ასახელებს ინდივიდუალურ მხარდაჭერაზე გეგმებს, 36 (78,8%) - მშობელთა ჩართულობას. გამოკითხვიდან ჩანს, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობა მოსწავლეების სკოლასთან ადაპტაციის პერიოდში ცდილობს მშობლების ჩართვას, რადგან მშობელთა აქტიური ჩართულობა ხელს უწყობს სკოლასა და ოჯახს შორის ჯანსაღი ურთიერთობის ჩამოყალიბებას, რაც დადებით გავლენას ახდენს ტრანზიციის პროცესის წარმატებაზე. მასწავლებელთა პასუხები ხაზს უსვამს მათ ძალისხმევას, ხელი შეუწყონ მოსწავლეთა ადაპტაციას სხვადასხვა აქტივობისა და ინტერვენციის მეშვეობით.

საინტერესოა მასწავლებლების პასუხი კითხვაზე: „ყველაზე ხშირად რა სტრატეგიებს მიმართავთ, რათა დაეხმაროთ მოსწავლეებს ახალ სასკოლო გარემოსთან შეგუებაში?“ მასწავლებლების პასუხებმა დაგვარწმუნა, რომ ყველაზე ეფექტური ტრანზიციის პროცესის დროს არის მშობელთა ჩართულობა. მასწავლებლების უმეტესობა გეგმავს ისეთ აქტივობებს, სადაც ჩართულები არიან მშობლები (ატარებს ხშირ კონსულტაციებს, კლასგარეშე აქტივობების დაგეგმვასა და განხორციელებას მშობლებთან ერთად). თბილი და პოზიტიური საერთო საუბრები, როგორც ინდივიდუალურად, გუნდურად. ხშირად მასწავლებლები ტრანზიციის პროცესში იყენებენ გუნდურ პროექტებსა და დავალებებს.

კითხვაზე „მშობლებთან ურთიერთობის რა ფორმებს იყენებთ მოსწავლეთა უმტკივნეულო ტრანზიციის მიზნით?“ მასწავლებლები პასუხობენ შემდეგს: 25 რესპონდენტი (63,6%) ასახელებს საორიენტაციო შეხვედრებს, 24 (60,6%) - წერილობით კომუნიკაციას, 17 (39,4%) - რესურსების მიმართვას, 12 (24,2%) - მშობელთა სემინარებს, 2 (3%) აღნიშნავს, რომ არ ურთიერთობს მშობლებთან. მიღებული შედეგებით თუ ვიმსჯელებთ, მასწავლებლები უპირატესობას ანიჭებენ საორიენტაციო შეხვედრებს, სადაც მშობლებს აქვთ შესაძლებლობა, დასვან კითხვები და მიიღონ ინფორმაცია ტრანზიციის პროცესის შესახებ.

კითხვაზე - „კოლეგებთან ან სხვა პროფესიონალებთან თანამშრომლობის რა ფორმებს იყენებთ მოსწავლეების მხარდასაჭერად გარდამავალ პერიოდში?“ 24 მასწავლებელი (27,3%) აფიქსირებს პროფესიული განვითარების სემინარებს, 37

(66.7%) - თანამშრომლობით დაგეგმვას და რესურსების გაზიარებას, 2 (6,1%) ამბობს, რომ არ თანამშრომლობს კოლეგებთან. პასუხების ანალიზიდან ჩანს, რომ მასწავლებლები აქტიურად თანამშრომლობენ ერთმანეთთან, ძირითადად, ეს გამოიხატება თანამშრომლობითი დაგეგმვებითა და რესურსების გაზიარებით. მასწავლებლებს ერთობლივი ძალისხმევით შეუძლიათ შექმნან დამხმარე სასწავლო რესურსი. მუდმივი თანამშრომლობა და პროფესიული განვითარება აუცილებელია, რათა მასწავლებლები აღჭურვილი იყვნენ საჭირო კომპეტენციებით.

კითხვაზე „რა მხარდაჭერა გჭირდებათ სკოლის ადმინისტრაციისგან ან კოლეგებისგან მოსწავლეთა წარმატებული ტრანზიციის უზრუნველსაყოფად?“ მასწავლებლებს შემდეგი პასუხები ჰქონდათ: 16 მასწავლებელი (48,5%) - საორიენტაციო მასალები, 22 (66,7%) - ტრანზიციის ხელშემწყობი სემინარები/ტრენინგები, 23 (69,7%) - წარმატებული პრაქტიკის გაზიარება. პასუხების ანალიზიდან გამოჩნდა, რომ მასწავლებელთა უმეტესი ნაწილის შეხედულებით წარმატებული ტრანზიციის წინაპირობაა ტრანზიციის ხელშემწყობი სემინარების/ტრენინგების ჩატარების სიხშირის გაზრდა. შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობის აზრით ტრანზიციის წარმატებით წარმართვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ტრანზიციის პროცესების მართვის კომპეტენციების ამაღლება.

საინტერესოა მასწავლებლების პასუხები კითხვაზე: „თქვენი აზრით, როდის ითვლება ტრანზიციის პროცესი დასრულებულად?“ მასწავლებლების უმრავლესობის აზრით, ტრანზიციის პროცესი დასრულებულია, როცა მოსწავლე სრულად ახერხებს სასკოლო გარემოსთან შეგუებას, ასევე - სკოლაში თავს მშვიდად და დაცულად გრძნობს. მასწავლებლების აზრით, ტრანზიციის ბოლოს მოსწავლეს განვითარებული აქვს სოციალური უნარები (მეგობრულია, კომუნიკაბელურია..) და აქტიურადაა ჩართული სასწავლო პროცესში (აზრს ღიად და თავისუფლად აფიქსირებს). მოცემული კითხვის ანალიზი მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა მასწავლებელთა შეხედულებების შესახებ, მათი უმრავლესობა ხაზს უსვამს მოსწავლეთა ადაპტაციასა და კომფორტის მნიშვნელობას. მასწავლებლები აღნიშნავენ სოციალური უნარების განვითარებას, რაც გამოკვეთს თანატოლებთან ურთიერთობისა და სოციალური ინტეგრაციის მნიშვნელობას სასკოლო გარემოში. აღნიშნული უნარები მნიშვნელოვანია არა მარტო პოზიტიური ურთიერთობების დასამყარებლად, არამედ სკოლაში მიკუთვნებულობის გასაძლიერებლად. უნდა ვივარაუდოთ, რომ მასწავლებლების შეხედულებები დამყარებულია მათ გამოცდილებაზე, ასახავს მათი დაკვირვებების შედეგებს და შეფასებებს პოზიტიური ტრანზიციის პროცესში.

საყურადღებოა მოსწავლეთა მშობლების გამოკითხვის შედეგები.

კითხვაზე „როდის დაიწყეთ თქვენი შვილის სკოლაში ტრანზიციისაზე ზრუნვა?“ მშობელთა პასუხები შემდეგნაირია: 16 მშობელი უთითებს (25%) – 4-5 წლიდან ასაკს, 22 (50%) 5-6 წლიდან, 16 (25%) – სკოლაში მისვლის შემდეგ. შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მშობლებში არსებობს ტრანზიციის ადრეული დაგეგმვისა და მომზადების გავრცელებული ტენდენცია, ვინაიდან გამოკითხვიდან ჩანს, რომ მშობლების უმრავლესობა ტრანზიციისაზე ზრუნვას იწყებს სკოლაში მისვლამდე.

კითხვაზე – „როგორ შეაფასებთ თქვენი შვილის სკოლაში ტრანზიციის გამოცდილებას?“ მშობლებს აქვთ შემდეგი პასუხი: 16-მა რესპონდენტმა (25%) შეაფასა - 3 ქულით, 21-მა რესპონდენტმა (45,8%) – 4 ქულით, ხოლო - 17-მა (29,2%) – 5 ქულით. მიღებული შედეგები გვიჩვენებს, რომ მშობლებს არ აქვთ ტრანზიციის ცუდი გამოცდილება. აღსანიშნავია, რომ მშობლების უმრავლესობა შვილის სკოლაში ტრანზიციის გამოცდილებას აფასებს როგორც „კარგი“ ან „შესანიშნავი“, თუმცა რესპონდენტების ნაწილმა შეაფასა ასევე „დამაკმაყოფილებლად“ ანუ 3 ქულით. აღნიშნული იმაზე მეტყველებს, რომ შეიძლება ჯერ კიდევ არსებობდეს გასაუმჯობესებელი სფეროები.

კითხვაზე - „როგორი იყო თქვენი, როგორც მშობლის მდგომარეობა თქვენი შვილის სკოლაში შესვლის წინ?“ 10 მშობელი (16.7%) უთითებს, რომ მისი მდგომარეობა იყო აღფრთოვანებული, 14 (33.3%) - ნერვული, 12 (25%) - შეშინებული, 7 (4,2%) - აღშფოთებული, 15 (37,5%) - მომზადებული, 11 (20,8%) - ოპტიმისტური, 12 (25%) - გაურკვეველი. მშობელთა პასუხებიდან ჩანს, რომ მათ უმეტესობას სკოლის დაწყებამდე აქვს ნეგატიური ემოციები. დასახელებული ემოციების მრავალფეროვნება ხაზს უსვამს ტრანზიციის პროცესის სირთულეს როგორც მოსწავლეების, ისე მშობლებისთვის. ამ უკანასკნელთა ემოციური მდგომარეობის შეფასებით და მიზანმიმართული მხარდაჭერით შესაძლებელია ტრანზიციის პოზიტიური შედეგების მიღება.

კითხვაზე - „როგორ ფიქრობთ, რა იყო თქვენი შფოთვის/შიშის/გაურკვევლობის მიზეზი?“ მშობლების პასუხები შემდეგნაირია: 11 მშობელი (23.8%) გვპასუხობს, რომ მისი მდგომარეობის მიზეზი იყო განშორების შიში, 8 (9,5%) - წინა უარყოფითი გამოცდილება, 17 (52,4%) - უცნობი გარემო, 9 (14,3) - მოსალოდნელი ბუღინგი, 11 (23,8%) - მიუღებლობის შიში, 11 (23,8%) - აკადემიური ზეწოლის შიში. აღნიშნული კითხვის ანალიზიდან გამოჩნდა, რომ მშობლებს ყველაზე მეტად აშინებს უცნობი გარემო, რომელშიც უწევს მათ შვილს სწავლა.

კითხვაზე - „თქვენი შეფასებით, იყავით თუ არა სათანადოდ ინფორმირებული ტრანზიციის პროცესის შესახებ?“ მშობლების პასუხი შემდეგნაირია: 8

მშობელი (8,3%) მათი ინფორმირებულობის დონეს აფასებს – 1 ქულით, 12 (25%) – 2 ქულით, 10 (16,7%) – 3 ქულით, 13 (29,2%) – 4 ქულით, 11 (20,8%) – 5 ქულით. პასუხებიდან გამომდინარე, შეიძლება ვიმსჯელოთ, რომ მშობლების ნაწილს არ ჰქონდა სათანადო ინფორმაცია ტრანზიციისა და მასთან დაკავშირებული გამოწვევების შესახებ. მშობლების პასუხები იმაზე მეტყველებს, რომ ნაკლებად ხდება ინფორმაციის მიწოდება მშობლებისთვის. შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ მშობლებს უჭირთ დამოუკიდებლად ტრანზიციის შესახებ ინფორმაციის დამოუკიდებლად მოპოვება. საჭიროა, დაიგეგმოს და განხორციელდეს ტრანზიციასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გავრცელების სტრატეგიები.

განსაკუთრებით საინტერესოა მშობლების პასუხები კითხვაზე - „როგორ ფიქრობთ, რა დამატებითი ინფორმაცია იქნებოდა გამოსადეგი თქვენი შვილის წარმატებული ტრანზიციისთვის?“. მათი პასუხები ასეთია: „ინფორმაცია მასწავლებელზე და სხვისი გამოცდილების გაზიარება“, „გამომადგებოდა ინფორმაცია: საგაკვეთილო პროცესის წარმართვის შესახებ, გამოკითხვის ფორმები, მასწავლებლის შეხედულება გარკვეულ საკითხებთან, რადგან მცოდნოდა, როგორ გარემოში ხდება ჩემი შვილის ტრანზიცია.“, „რა სტრატეგიები უნდა გამოვიყენო სახლში, რათა გავამარტივო ტრანზიციის პროცესი“, „დამატებითი სემინარები ტრანზიციის არსთან დაკავშირებით საინტერესო იქნებოდა“, „ინფორმაცია მასწავლებლებისა და ფიზიკური გარემოს შესახებ“ (*სტილი დაცულია*). გამოკითხვამ ცხადყო, რომ შვილის სკოლაში წასვლის დროს მშობლებს ნაკლები ინფორმაცია ჰქონდათ ტრანზიციის პროცესზე, მასწავლებელზე და იმ სასწავლო გარემოზე, სადაც მათ შვილს უნდა ესწავლა.

კითხვაზე - „შიშის/შფოთვის დასაძლევად, რა ფორმით დაეხმარეთ თქვენს შვილს?“ მშობლების პასუხები შემდეგნაირად ნაწილდება: 17 (50%) - ასახელებს ღია კომუნიკაციას, 15 (41,7%) - ინფორმაციის მიწოდებას და დარწმუნებას, 12 (29,2%) - თავდაჯერებულობის ამაღლებაზე ზრუნვას, 19 (58,3%) - მხარდაჭერას. მშობლების უმრავლესობამ დაასახელა მხარდაჭერის უზრუნველყოფა, რაც ხაზს უსვამს მშობლების მხარდაჭერის მნიშვნელობას რთულ სიტუაციაში მყოფი ბავშვისადმი ნდობისა და პოზიტიური ტრანზიციის გასაძლიერებლად. ამ სტრატეგიების აღიარებით და გამოყენებით, მასწავლებლებსა და მშობლებს შეუძლიათ მხარდამჭერი გარემოს შექმნა, რომელიც აუცილებელია წარმატებული ტრანზიციის დროს.

კითხვაზე - „რა მხარდაჭერა მიიღეთ სკოლიდან თქვენი შვილის ტრანზიციის პროცესში დახმარების მიზნით?“ პასუხობენ შემდეგს: 20 მშობელი (41,7%) აღნიშნავს, რომ მხარდაჭერა არ მიუღია, 17 (29,2%) ასახელებს მშობელთა ჩართულობის გაზრდას, 12 (8,3%) - რესურსებს (მასალები/ზუკლეტები/სახელმძღვა-

ნელოები), 12 (8,3%) - აკადემიურ მხარდამჭერთა ჯგუფებს, 13 (12,5%) - სემინარებს, ვორქშოფებს/ტრენინგებს. პასუხების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მშობლების დიდ ნაწილს არ ჰქონდა სკოლის მხრიდან მხარდაჭერა. მშობელთა პასუხები ხაზს უსვამს სკოლის მიერ მიწოდებულ დამხმარე სერვისებში არსებულ ხარვეზებს. ასევე, ჩვენთვის საყურადღებო აღმოჩნდა ის ფაქტი, რომ მასწავლებლების უმრავლესობის აზრით, ისინი აქტიურად თანამშრომლობდნენ მშობლებთან და ჰქონდათ საორიენტაციო შეხვედრები. მასწავლებლებისა და მშობლების პასუხები არ მოდის შესაბამისობაში ერთმანეთთან.

კითხვის - „როგორ შეაფასებდით თქვენსა და სკოლას შორის კომუნიკაციას თქვენი შვილის ტრანზიციის საკითხთან დაკავშირებით?“ - პასუხად 10 მშობელი (16,7%) აღნიშნულ კომუნიკაციას აფასებს 2 ქულით, 10 (16,7%) – 3 ქულით, 19 (41,7%) – 4 ქულით, 14 (25%) – 5 ქულით. პასუხების ანალიზიდან ჩანს, რომ მშობელსა და სკოლას შორის, გარკვეულწილად, მიმდინარეობს კომუნიკაცია, თუმცა არასაკმარისი დონით და საჭიროებს გაუმჯობესებას. ეს აისახება ქულების განაწილებაში, რადგან აბსოლუტური უმრავლესობა არ მიუთითებს მაღალ კმაყოფილებაზე.

კითხვაზე - „გრძნობდით თუ არა სკოლის მხრიდან მცდელობას ტრანზიციის პროცესში თქვენი აქტიური ჩართულობის უზრუნველსაყოფად?“ 20 მშობელი (41,7%) უთითებს პასუხს - „დიახ“, 20 (41,7%) – „ნაწილობრივ“, 14 (16,7%) – „არა“. მიღებული მონაცემები ხაზს უსვამს მშობლების მიერ ტრანზიციის პროცესში ჩართულობის მაღალ დონეს, თუმცა თვალნათლივ ჩანს, რომ არსებობს სკოლის მხრიდან მეტი ძალისხმევის საჭიროება, რათა დაადგინონ გასაუმჯობესებელი სფეროები და გააძლიერონ მშობელთა ჩართულობა.

კითხვაზე - „რა რჩევას მისცემდით სხვა მშობლებს, რომელთა შვილებიც ემზადებიან სკოლაში ტრანზიციის პროცესისთვის?“ მშობლებს აქვთ საინტერესო რჩევები კერძოდ: „მოუსმინეთ შვილებს“, „თავად მოიძიეთ ინფორმაცია. გაეცანით სხვადასხვა მშობლის გამოცდილებას“, „ეცადეთ, მალე გაიცნოთ მასწავლებელი და დაამყარეთ ჯანსაღი კომუნიკაცია“, „მოემზადეთ ემოციურად, თქვენი დამოკიდებულება აისახება შვილებზე“, „კომუნიკაცია დაამყარეთ სხვა მშობლებთან, მათი გამოცდილებით დაინტერესდით“, „ნორმალურია ნერვულობა, არ დაგავიწყდეთ, რომ მთავარი ღია კომუნიკაციაა“, „ესაუბრეთ შვილებს ხშირად სკოლაზე, გაასეირნეთ სკოლის ტერიტორიაზე, გაიცანით პედაგოგი და ის გარემო, სადაც მოუწევთ თავიანთი ცხოვრების მნიშვნელოვანი წლების გატარება“ (სტილი დაცულია). ჩვენი აზრით, დასახელებული რჩევები საყურადღებო და გასათვალისწინებელია, განსაკუთრებით ტრანზიციის გამოცდილების არმქონე მშობლებისთვის.

კითხვაზე - „როგორ ფიქრობთ, როდის ითვლება ტრანზიციის პროცესი წარმატებულად?“ მშობლებს აქვთ საინტერესო პასუხები: „როცა ჯანსაღ გარემოში ხდება ბავშვი და არ უწევს თავის დამკვიდრებისთვის არაადეკვატურ ბრძოლაში ჩართვა“, „მაშინ, როცა ბავშვის საზრუნავი სწავლაა და არა ბულინგის მოგერიება.“, „როდესაც ბავშვი თავისუფლად და აქტიურად ერთვება საგაკვეთილო პროცესში“, „როცა ბავშვს სკოლაში წასვლა და თანატოლებთან ურთიერთობა უხარია“, „როცა მოსწავლე აკადემიურად და ემოციურად წარმატებულია“, „როდესაც ბავშვი დამოუკიდებლად ახერხებს გარემოში ორიენტირებას“ (სტილი დაცულია). მშობელთა პასუხებით თუ ვიმსჯელებთ, ისინი პრიორიტეტს ანიჭებენ შვილის კეთილდღეობასა და მხარდაჭერი გარემოს არსებობას, აფასებენ ბავშვის ჩართულობასა და მოტივაციას აკადემიურ საქმიანობაში. მშობლები ხაზს უსვამენ თანატოლებთან პოზიტიური ურთიერთობის მნიშვნელობას, რაც ხელს უწყობს ბავშვის საერთო კეთილდღეობასა და სკოლის გარემოსთან ადაპტაციას. აღნიშნული კითხვის ანალიზი ცხადყოფს, რომ მშობლები აფასებენ არა მარტო შვილის აკადემიურ მიღწევებს, არამედ მის ემოციურ მდგომარეობას ტრანზიციის პროცესში.

დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ საბავშვო ბაღიდან სკოლაში გადასვლა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფეხურია ბავშვის ცხოვრებაში, რომელიც მნიშვნელოვან გამოწვევებთანაა დაკავშირებული. ტრანზიცია ქმნის უამრავ აკადემიურ, სოციალურ თუ ემოციურ დაბრკოლებას, თუმცა იგი, ამასთანავე, ზრდისა და განვითარების შესაძლებლობასაც იძლევა. ამ გამოწვევების დანახვით/აღიარებით, ეფექტური სტრატეგიების გამოყენებით, თანამშრომლობით, კომუნიკაციითა და მოსწავლეზე ორიენტირებული მიდგომებით დავებმარებით ბავშვებს წარმატებული ტრანზიციის განხორციელებაში.

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის საფუძველზე ჩამოვაყალიბეთ შემდეგი დასკვნები:

- სასკოლო გარემოში სრულად ვერ ხორციელდება მშობელთა მხარდაჭერა ტრანზიციის პროცესის დროს;
- ბაღიდან სკოლაში ტრანზიციას საკმაოდ ბევრი ბარიერი (აკადემიური, ემოციური, სოციალური) ახლავს;
- მშობლები საკმაოდ აქტიურად არიან ჩართული ტრანზიციის პროცესში;
- მშობლები ტრანზიციის პროცესის შესახებ ნაკლებად ინფორმირებულები არიან;
- სასკოლო გარემოში ტრანზიციის პროცესში სრულად ვერ ხორციელდება მშობელთა მხარდაჭერა;

- ტრანზიცია მოითხოვს მასწავლებლების, მშობლებისა და თანატოლების მუდმივ მხარდაჭერასა და ხელმძღვანელობას;
- ტრანზიციის პროცესი მოითხოვს მრავალმხრივი მიდგომების არსებობასა და განხორციელებას, რაც გულისხმობს დაგეგმვასა და რესურსების წინასწარ შეგროვებას.

განხილული ლიტერატურის, ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევების ანალიზისა და გამოტანილი დასკვნების საფუძველზე, ჩამოვყალიბეთ წარმატებული ტრანზიციის პროცესის შემწყობი შემდეგი **რეკომენდაციები**:

- სასურველია, ტრანზიციის პროცესში გათვალისწინებული იყოს მოსწავლეთა საჭიროებები და შესაძლებლობები;
- მნიშვნელოვანია, გაიზარდოს სკოლაში ტრანზიციასთან დაკავშირებით მშობელთა ინფორმირებულობის დონე, რაშიც მნიშვნელოვანი როლი საგანმანათლებლო დაწესებულებებს (ბაღი, სკოლა) აკისრია (დაწესებულებამ უნდა შეაგროვოს წარმატებული პრაქტიკის მაგალითები, მოამზადოს საინფორმაციო ბუკლეტები, დაუგზავნოს ინფორმაცია მშობლებს ტრანზიციის პროცესის დადგომამდე ბევრად უფრო ადრე);
- სკოლაში ტრანზიციის წარმატებით განსახორციელებლად აუცილებელია მასწავლებელთა და მშობელთა თანამშრომლობა. ამ პროცესში, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია მასწავლებლის აქტიურობა და მშობლებთან თანამშრომლობის სტრატეგიების წინასწარ დაგეგმვა და დროულად განხორციელება;
- მნიშვნელოვანია, გაიზარდოს მასწავლებლებს შორის პროფესიული თანამშრომლობა სასკოლო ტრანზიციასთან დაკავშირებით. ამ პროცესში მნიშვნელოვანია რესურსების, გამოცდილებისა და იდეების გაცვლა;
- საჭიროა შემუშავდეს ტრანზიციის მხარდაჭერის სპეციალური პროგრამები, რომლებიც უპასუხებენ მოსწავლეთა სოციალურ, ემოციურ და აკადემიურ საჭიროებებს;
- სასურველია მასწავლებელთა უწყვეტი პროფესიული განვითარების ხელშეწყობა, რათა მათ შეძლონ მოსწავლეთა ტრანზიციასთან დაკავშირებით ცოდნისა და უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება.

ბიბლიოგრაფია:

1. განმარტებითი ბარათი საქართველოს კანონის პროექტზე „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“. (2024, 04 24). *საქართველოს პარლამენტი*. Retrieved 05 15, 2024, from info.parliament.ge:info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/308172
2. მ. ბაგრატიონი-გრუზინსკი, ც. ბარქაია, მ. წულაძე, მ. ხვადაგანი, ჟ. კვაჭაძე, მ. ზაქარეიშვილი, ვ. მიდელაური. (2019). *ადრეული ბავშვობა და ტრანზიციის სკოლაში*. თბილისი: საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო. Retrieved from <http://inclusion.ge/res/docs/2019122314025140003.pdf>
3. მაია წულაძე. (2021). *მზად ვართ პირველკლასელების დასახედრად*. თბილისი: ინოვაციები ინკლუზიური საზოგადოებისთვის. Retrieved from <http://inclusion.ge/res/docs/2022031015125583574.pdf>
4. საქართველოს კანონი „ზოგადი განათლების შესახებ“. (2005, 04 08). *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*. doi: 430.050.000.05.001.001.778
5. საქართველოს პარლამენტი. (2016, ივნისი 24). *საქართველოს კანონი „ადრეული და სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების შესახებ“*. Retrieved from საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3310237>

ქალაქ ბათუმის კლიმატური ელემენტების ცვალებადობა გლობალური დათბობის ფონზე

მარიამ ცინცაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
სპეციალობა - გეოგრაფია, მესამე კურსი
ელ.ფოსტა: mariatsintsadze771@gmail.com*

გიორგი ხითარიშვილი

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
სპეციალობა - გეოგრაფია, მეორე კურსი
ელ.ფოსტა: giorgixitarishvili2001@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ხათუნა ჭიჭილაიშვილი**
გეოგრაფიის დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი*

აბსტრაქტი

ქ. ბათუმი საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზეს ქალაქს წარმოადგენს, რომელიც გამოირჩევა თავისი ფიზიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობით, ბუნებით, სანაპირო ზოლით, ბულვარით და ა.შ. ტერიტორიის სიმცირის მიუხედავად, ქალაქი ბათუმი კლიმატის გარკვეული მრავალფეროვნებით ხასიათდება. კლიმატის საფუძველს კი წარმოადგენს ამინდის მრავალწლიანი რეჟიმი მოცემულ ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულში.

კლიმატის ცვლილება დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვა ინტენსივობით მიმდინარეობს. ზოგ რეგიონში აღინიშნება ტემპერატურისა და ნალექების მატება, ზოგან კი - პირიქით, სწორედ ამიტომ ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენს, დავადგინოთ ქ. ბათუმის კლიმატური ელემენტების ცვალებადობა გლობალური დათბობის ფონზე. გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მასალების დაკვირვებისა და ანალიზის საფუძველზე დავადგინოთ, თუ რამდენად შეეხო მიმდინარე კლიმატის ცვლილება ქალაქ ბათუმის კლიმატს.

Abstract

Batumi is one of the most beautiful cities of Georgia, which is distinguished by its physical and geographical location, nature, coastline, boulevard, etc. Despite the smallness of the territory, Batumi is characterized by a certain variety of climate. The basis of the climate is the perennial weather regime in the given administrative territorial unit.

Climate change is occurring with different intensity in different regions of the Earth. In some regions, there is an increase in temperature and precipitation, while in others, the opposite is observed. Therefore, the goal of our research is to determine the variability of the climatic elements of the city of Batumi in the context of global warming. Based on the observation and analysis of the materials provided by the Hydrometeorological Service of the National Environment Agency, we have determined to what extent the current climate change has affected the climate of Batumi.

შესავალი

კლიმატის ცვლილება თანამედროვეობის უმნიშვნელოვანესი ეკოლოგიური და სოციალ-ეკონომიკური პრობლემაა. დედამიწის და მსოფლიო ოკეანის საშუალო წლიური ტემპერატურის თანდათანობითი ზრდის პროცესი XX და XXI საუკუნეებში არის ბუნებრივი მიზეზებისა და ადამიანების მოღვაწეობის შედეგი.

დღეისთვის უკვე მეცნიერულად დადასტურებულია, რომ კლიმატის ცვლილება პლანეტის მასშტაბით ნამდვილად ხდება და გამოიხატება საშუალო ტემპერატურის მატებაში და ამასთან დაკავშირებით ნალექების გაზშირებაში.

აჭარა თავისი ფიზიკურ-გეოგრაფიული მდებარეობით, რელიეფითა და შავი ზღვის სიახლოვეთ განაპირობებს ამ მცირე ტერიტორიაზე კლიმატის განსხვავებულობას აჭარის ზღვისპირა და მთიან მხარეში. ქალაქი ბათუმი აჭარის ზღვისპირა ნაწილს წარმოადგენს, ბათუმის კლიმატზე მნიშვნელოვან გავლენას შავი ზღვა ახდენს, რაც, ძირითადად, გამოიხატება შავი ზღვის მიმდებარე ხმელეთოვან ნაწილზე ჰაერის მასების გაცვლით, კერძოდ, აჭარის ტერიტორიაზე შემოჭრილი ნოტიო ჰაერის მასებით და ა.შ.

ქალაქ ბათუმის კლიმატის ცვლილების შესწავლას საფუძვლად დაედო კვლევის შედარებითი, სტატისტიკური, ანალიზის და სხვა მეთოდები. კვლევის დროს გამოყენებულ იქნა ლიტერატურული წყაროები და საქართველოს გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდ-

დებული ამინდზე მრავალწლიური რეჟიმული დაკვირვების მასალები, ჰაერის ტემპერატურა, ნალექების რაოდენობა და მისი ინტენსივობა.

ჩვენს მთავარ მიზანს წარმოადგენს, რომ მონაცემების დამუშავების და ანალიზის საფუძველზე დავადგინოთ, თუ რამდენად შეეხო მიმდინარე კლიმატური ცვლილებები ქალაქ ბათუმის კლიმატს.

ქალაქ ბათუმის კლიმატური ელემენტების ცვალებადობა გლობალური დათბობის ფონზე

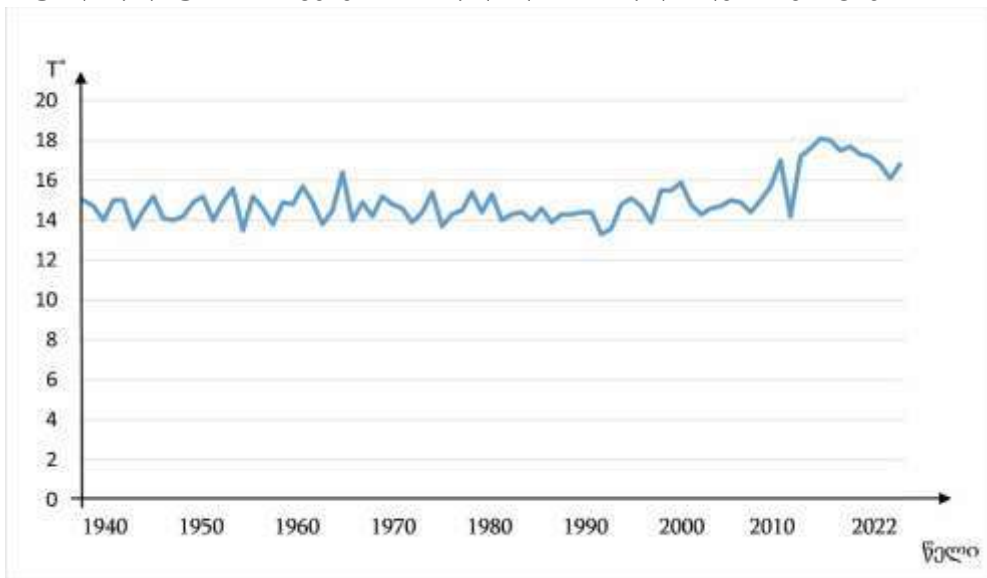
ქალაქი ბათუმი საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს და წარმოადგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ადმინისტრაციულ ცენტრს. მისი გეოგრაფიული კოორდინატებია: ჩ.გ. $41^{\circ}38'45''$ და ა.გ. $41^{\circ}38'30''$. იგი გაშენებულია შავი ზღვის სანაპიროზე, ზღვის დონიდან 2-3 მეტრის სიმაღლეზე. ქალაქის ფართობი შეადგენს 64.9 კმ^2 -ს და მას ნახევარმთვარის ფორმა გააჩნია. იგი შედგება ძველი ბათუმის, რუსთაველის, ბაგრატიონი 1-ის, ბაგრატიონი 2-ის, აღმაშენებლის, ჯავახიშვილის, თამარის, ხიმშიაშვილის, ბონი-გოროდოკის, აეროპორტის, კახაბრის, ბათუმის სამრეწველო, გონიო-კვარიათისა და მწვანე კონცხის ადმინისტრაციული ერთეულებისაგან. [5]

აჭარა საქართველოს სხვა რეგიონებისგან თავისი უნიკალური ფიზიკურ-გეოგრაფიული და კლიმატური პირობებით გამოარჩევა. აჭარაში მკვეთრად გამოხატული ნოტიო სუბტროპიკული კლიმატი გვხვდება, ზღვისპირა პლაჟებით, ჭაობიანი დაბლობებით, ალპური მდელოებით, რაც იმის მიმანიშნებელია, რომ აჭარაში ლანდშაფტების და შესაბამისად, კლიმატური ელემენტების მრავალფეროვანი ერთობლიობაა წარმოდგენილი. აჭარის რეგიონი ტერიტორიის სიმაღლის მიუხედავად, გამოირჩევა კლიმატის განსაკუთრებული თავისებურებებითა და მრავალფეროვნებით. შავ ზღვასთან უშუალო მეზობლობამ, დაბლობების, ხეობებისა და მაღალი მთების მონაცვლეობამ რეგიონში წარმოშვა საკმაოდ განსხვავებული კლიმატური ზონები, აჭარის ზღვისპირა მხარე მთელს კავკასიაში ხასიათდება უხვი ატმოსფერული ნალექებით, რომელიც გამოწვეულია გაბატონებული დასავლეთის ქარებით, რელიეფით და შავი ზღვის სიახლოვით. [3; 5]

ბათუმის კლიმატი ნოტიო სუბტროპიკულია, გამოირჩევა ცხელი და გრილი ზაფხულითა და საქართველოში ყველაზე თბილი ზამთრით, ყველაზე მაღალი საშუალო თვიური ტემპერატურა ფიქსირდება აგვისტოში (23.1°C) ყველაზე დაბალი - იანვარში (6.7°C), წლიური საშუალო ტემპერატურა 14.4°C -ს შეადგენს, რაც შეეხება ნალექებს, წლიურად საშუალოდ 2531 მმ ნალექი მოდის, ძირითადად, წვიმის სახით, თოვლის საფარი არამდგრადია და მალევე დნება,

უხვნალექიანი სეზონებია შემოდგომა და ზამთარი, ხოლო შედარებით ნაკლები ნალექი მოდის გაზაფხულზე, თვეებიდან ყველაზე მეტი ნალექი გვაქვს სექტემბრის თვეში (321მმ), ნაკლები კი - მაისის თვეში (85მმ) ნალექიან დღეთა რიცხვი 170-ს შეადგენს, ნალექთა უმეტესობა მოდის 5 მმ-დე საშუალოდ 85-117 ადმინისტრაციული ერთეულებისგან: დღე, იშვიათად, მაგრამ ზოგჯერ დღიურად ეს რიცხვი 40 მმ-დე აღწევს, მსგავს დღეთა რიცხვი 16-17 დღეს შეადგენს [1; 3; 5].

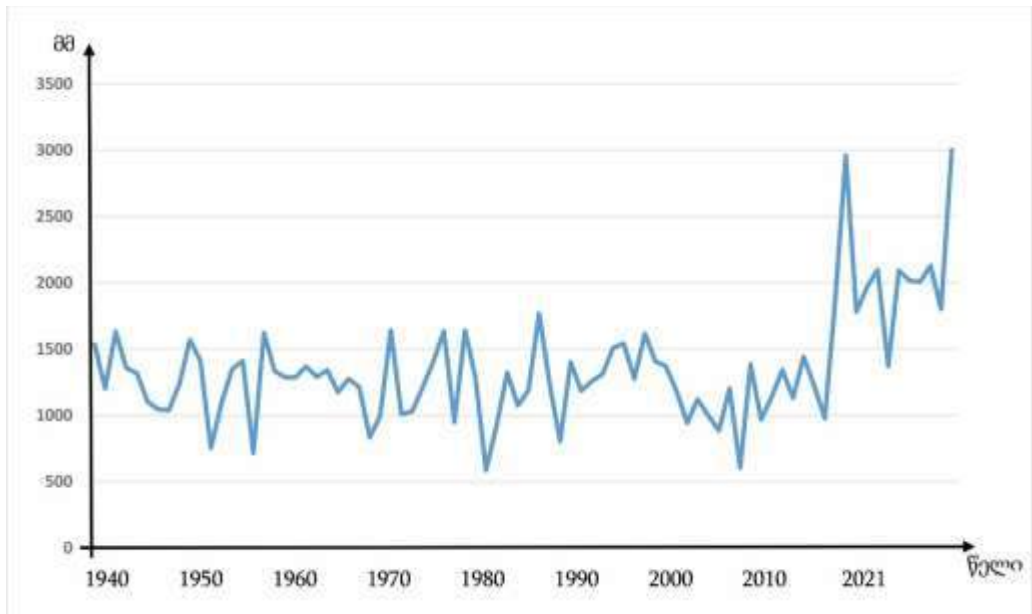
ბოლო პერიოდში მიმდინარე კლიმატის ცვლილება შეეხო გეოგრაფიული გარსის ყველა კომპონენტს. ინდუსტრიული საქმიანობის შედეგად ატმოსფეროში ე.წ. „სათბური გაზების“ გაფრქვევა და ამით გამოწვეული გლობალური დათბობა განაპირობებს კლიმატის ცვლილებას, რაც სხვადასხვა ლოკალური გამოვლინებებით აისახება მთელს მსოფლიოში [1; 4]. ამ მხრივ გამოწვევის არც საქართველო წარმოადგენს, გახშირდა ბუნების ექსტრემალური მოვლენები, შეიცვალა კლიმატური მახასიათებლები და ა.შ. სწორედამდ ჩვენი კვლევის მთავარ მიზანს წარმოადგენს, დავადგინოთ, თუ რამდენად შეეხო მიმდინარე გლობალური დათბობა ქალაქ ბათუმის კლიმატურ ელემენტებს, ჩვენ მიერ მოძიებული და დამუშავებული იქნა ჰაერის ტემპერატურის, ნალექების რაოდენობისა და სიხშირის მონაცემები, რომელიც მოგვაწოდა გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიურმა სახსახურმა. მოპოვებული მონაცემების საფუძველზე ავაგეთ გრაფიკი, სადაც წარმოდგენილია ჰაერის ტემპერატურის საშუალო წლიური მონაცემები 1940 წლიდან 2022 წლამდე (იხ.გრაფიკი №1) [2]

გრაფიკი №1 ქ. ბათუმში ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურა 1940 -2022 წწ.

რის საფუძველზეც შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ ტემპერატურის საშუალო წლიური გადახრა მე-20 საუკუნის ბოლოსა და 21-ე საუკუნის დასაწყისში შეინიშნება, ბოლო პერიოდში ეს ტენდენცია გრძელდება. ქალაქ ბათუმის საშუალო წლიური ტემპერატურა, როგორც გრაფიკიდან ჩანს, 14.5° შეადგენდა ბოლო პერიოდში კი შეინიშნება საშუალო წლიური ტემპერატურის მატება.

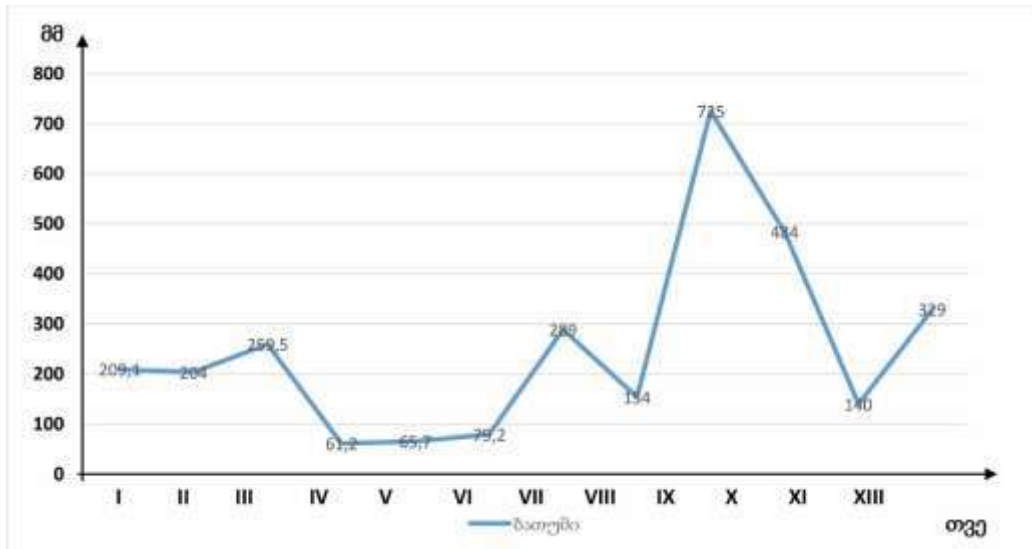
ჩვენთვის, ასევე, ძალზე მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს, თუ რამდენად შეეხო მიმდინარე კლიმატური ცვლილებები ქალაქ ბათუმში მოსული ნალექების საშუალო წლიურ რაოდენობას. 1940-2021 წლების მონაცემებით ქალაქ ბათუმში მოსული საშუალო წლიური ნალექების რაოდენობა (იხ. გრაფიკი №2).

გრაფიკი №2. ქ. ბათუმში ატმოსფერული ნალექების საშუალო წლიური რაოდენობა

მოცემული მონაცემების მიხედვით, 1940-2009 წლებში საშუალო წლიური ნალექის რაოდენობა მერყევია და დაახლოებით, 700-1800 მმ-ში მერყეობს, ხოლო, რაც შეეხება ნალექების მოსვლის მკვეთრ ცვლილებას დაფიქსირებულია 2010-2021 წლებში, ნალექიანობის მაქსიმუმი ამ პერიოდის განმავლობაში 3000 მმ-ს აღწევს, რაც წინა წლებში მოცემული ნალექიანობის თითქმის გაორმაგებული მაჩვენებელია. ამასთანავე, აღსანიშნავი ის გარემოება, რომ 1995 წლიდან 2010 წლამდე შეინიშნებოდა ნალექების კლება, ხოლო 2010 წლიდან დღემდე ფიქსირდება ნალექების რაოდენობის მკვეთრი მატება. რაც შეიძლება აიხსნას იმ გარემოებით, რომ ბათუმი ზღვისპირა ქალაქია შესაბამისად, ზღვის წყალი უფრო ნელა თბება, ამიტომ ჰაერის ტემპერატურის მატება უფრო ადრე დაფიქ-

სირდა, ვიდრე ნალექების, როგორც კი ზღვის წყლის ტემპერატურის მატება შეინიშნება მოიმატებს აორთქლებაც და რა თქმა უნდა, ნალექების რაოდენობაც გაიზარდა. მიმდინარე პროცესების ფონზე ძალზედ საინტერესოა ნალექების ინტენსივობის გამოვლინების ხასიათის დადგენა. რადგან ნალექების რაოდენობის მატება ბოლო პერიოდში შეინიშნება შესაბამისად, ავაგეთ 2021 წელს მოსული ნალექიანის საშუალო თვიური გრაფიკი (იხ. გრაფიკი №3) ნალექიანობის მაქსიმუმი დაფიქსირებულია სექტემბრის თვეში 725 მმ. ხოლო მინიმუმი აპრილისა (61.2 მმ) და მაისის თვეებში (65.7 მმ) ფიქსირდა. [2]

გრაფიკი №3. ქ. ბათუმში ატმოსფერული ნალექების საშუალო თვიური რაოდენობა 2021 წელს.

2021 წლის გრაფიკმა ძალზედ საინტერესო სურათი მოგვცა, სადაც ნათლად ჩანს ნალექების გამოვლინების ინტენსივობა, ბოლო პერიოდში ნალექები შეიძლება მოვიდეს კოკისპირული წვიმის სახით და დროის მცირე მონაკვეთში დაფიქსირდეს ნალექების საკმაოდ დიდი რაოდენობა, რამაც ქალაქში შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა პრობლემა. მაგალითად, 2023 წელს თავსხმა ნალექებმა გამოიწვია ქალაქ ბათუმის გარკვეული უბნების დატბორვა (სურ.1; 2), [7; 8].

სურათი 1 ქ. ბათუმი გიორგი ბრწყინვალის და ჰაიდარ აბაშიძის ქუჩების კვეთა.

სურათი 2. ქ. ბათუმი, დატბორილი ილია ჭავჭავაძის ქუჩა.

გლობალური დათბობის ფონზე მიმდინარე კლიმატური ელემენტების ცვლილება ნათლად აისახა ჩვენს რეგიონშიც, რაც ჰაერის ტემპერატურის მატებით, ნალექების რაოდენობის ზრდითა და გამოვლინების ინტენსივობით ხასითდება.

დასკვნა

მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური დათბობა, გარკვეულწილად, გავლენას ახდენს კლიმატური ელემენტების ცვლილებაზე, რომელიც დედამიწის სხვადასხვა ნაწილში განსხვავებულად აისახება. ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენს დავადგინოთ, თუ რამდენად შეეხო მიმდინარე კლიმატის ცვლილება ქალაქ ბათუმის კლიმატურ ელემენტებს.

საქართველოს გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მრავალწლიური რეჟიმული დაკვირვების მასალების ანალიზის შედეგად მიღებული მონაცემების საფუძველზე შეგვიძლია, დავასკვნათ:

1. ქალაქ ბათუმში შეინიშნება საშუალო წლიური ტემპერატურის მცირედი მატება.

2. ნალექების რაოდენობის გაზრდა და მათი გამოვლინების ინტენსივობა, რაც აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ბათუმი ზღვისპირა ქალაქია, შესაბამისად, ჰაერის ტემპერატურის მატება უფრო ადრე დაფიქსირდა, ვიდრე ნალექების, როგორც კი ზღვის წყლის ტემპერატურა გაიზარდა, მოიმატა აორთქლებამ და ნალექების რაოდენობაც გაიზარდა. ასევე, აღსანიშნავია ნალექების გამოვლინების ინტენსივობა, რაც ბოლო პერიოდში თავსხმა წვიმებით ხასიათდება, რაც იწვევს ქალაქის ქუჩების დატბორვას, ინფრასტრუქტურულ ზიანს და ა. შ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „აჭარის კლმატის ცვლილების სტრატეგია“, თბილისი. 2013.
2. გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მასალები (ჰაერის ტემპერატურა და ნალექები).
3. ელიზბარაშვილი ე., „საქართველოს ჰავა“, თბილისი, 2017.
4. ელიზბარაშვილი ე., ელიზბარაშვილი მ., ელიზბარაშვილი შ., მესხია რ., ტატიშვილი მ., „საქართველოს კლიმატის ცვლილება გლობალური დათბობის პირობებში“, გამომცემლობა „წიგნის სახელოსნო“, თბილისი, 2013.
6. ფალავანდიშვილი შაქრო, „აჭარის ბუნება და სოფლის მეურნეობა“, გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2005.

7. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ge/undp_ge_ee_climate-change_publication-for-media_2021_geo.pdf
<https://batumelebi.netgazeti.ge/news/151009/>
8. <http://plus.kvira.ge/%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%91%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%9A%E1%83%98-%E1%83%91%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98/>

საქართველოს ენერგობალანსში ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პერსპექტივები

სურმანიძე კობა

ხოზრევანიძე ლერი

გეოგრაფიის სპეციალობის IV -კურსი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - მერაბ ფულტყარაძე

პროფესორი

ანოტაცია

საქართველოს მეურნეობის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევას უარყოფითი სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი წარმოადგენს, რომელიც საჭიროებს ენერგეტიკის დარგობრივ სტრუქტურაში ადგილობრივი ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის გამოყენებით ჰიდროენერგეტიკის როლის ამაღლებას. გამომდინარე, აქედან საკითხი საკმაოდ აქტუალურია. კვლევაში განხილულია საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი და შეფასებულია ენერგეტიკის ცალკეული სახეების განვითარების დინამიკის მაჩვენებლები. გამოკვეთილია ჰიდროენერგეტიკის განვითარების შესაძლებლობები სხვა ენერგომატარებლებთან მიმართებით. განხილულია ელექტროენერგეტიკის წარმოების რაოდენობრივი მაჩვენებლები და დადასტურებულია ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის გათვალისწინებით, მისი შემდგომი განვითარების პრიორიტეტები. განხილულია ქვეყნის ენერგეტიკის შემდგომი გაზრდის შესაძლებლობები და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პრინციპების საფუძველზე დასახულია ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პერსპექტივები.

Abstract

One of the significant challenges facing Georgia's agricultural development is the negative heat-energy balance, which necessitates increasing the role of hydropower within the energy sector. This can be achieved by utilizing local hydropower potential, making the issue quite relevant. The study discusses Georgia's heat-energy balance and evaluates the indicators reflecting the dynamics of various types of energy development. It highlights the potential for hydropower in relation to other energy sources. Additionally, the text examines quantitative indicators of electricity production and confirms the priorities for its further development, considering the available hydropower

potential. The possibilities for increasing the country's energy capacity are explored, along with the prospects for hydropower development based on sustainable economic development principles.

შესავალი

საქართველოში მეურნეობის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას ენერგეტიკა წარმოადგენს, რომელიც საჭიროებს ენერგოდამოუკიდებლობის კუთხით მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას. შესაბამისად, საკითხი საკმაოდ აქტუალურია. კვლევის ძირითადი მიზანია, შეფასებულ იქნას ქვეყნის ენერგობალანსი და გამოიკვეთოს ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პერსპექტივები. დასახული მიზნის მისაღწევად საჭიროა შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

- გარკვეულ იქნას ენერგეტიკის როლი და ადგილი ქვეყნის მეურნეობის დარგობრივ სტრუქტურაში;
- დადგინდეს ენერგეტიკულ ბალანსში სათბობის მრეწველობის და ელექტროენერგეტიკის ხვედრითი წილი;
- დადგინდეს ელექტროენერგეტიკაში ჰიდროენერგეტიკის ხვედრითი წილი, მისი რაოდენობრივი მაჩვენებლები და გეოგრაფიული თავისებურებები;
- შეფასდეს ქვეყნის ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი, მისი თანამედროვე გამოყენების დონე და დაისახოს შემდგომი განვითარების პერსპექტივები.

გამოკვლევას საფუძვლად დაედო კვლევის ტრადიციული და თანამედროვე მეთოდები. სტატისტიკური მეთოდით გარკვეულ იქნა საქართველოს ენერგეტიკის რაოდენობრივი მაჩვენებლები და მისი სივრცობრივი თავისებურებები. შედარებითი მეთოდით დადგინდა ენერგეტიკაში ჰიდროენერგეტიკის როლი და მისი განვითარების პერსპექტივები. სივრცე - დროითი ანალიზის მეთოდის საშუალებით, გარკვეული იქნა ჰიდროსადგურების სიმძლავრეები და მისი სივრცობრივი თავისებურებები. კვლევის თანამედროვე მეთოდებით წარმოდგენილ დიაგრამებში ასახული იქნება ენერგეტიკის დარგობრივი სტრუქტურის ხვედრითი წილი, რის საფუძველზეც გარკვეული იქნება დასახული მიზნის თვისობრივი მახასიათებლები. ამასთან, კვლევის მატერიალურ და თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის რაოდენობრივი მაჩვენებლები და კვლევის მიმართულებით ჩატარებული თეორიული წყაროები. კვლევის ობიექტს წარმოადგენს საქართველოს რესპუბლიკა, რომლის ფართობი 69,7 ათასი კვ.კმ-ია, სადაც 2023 წელს 3,740 ათასი კაცი ცხოვრობდა.

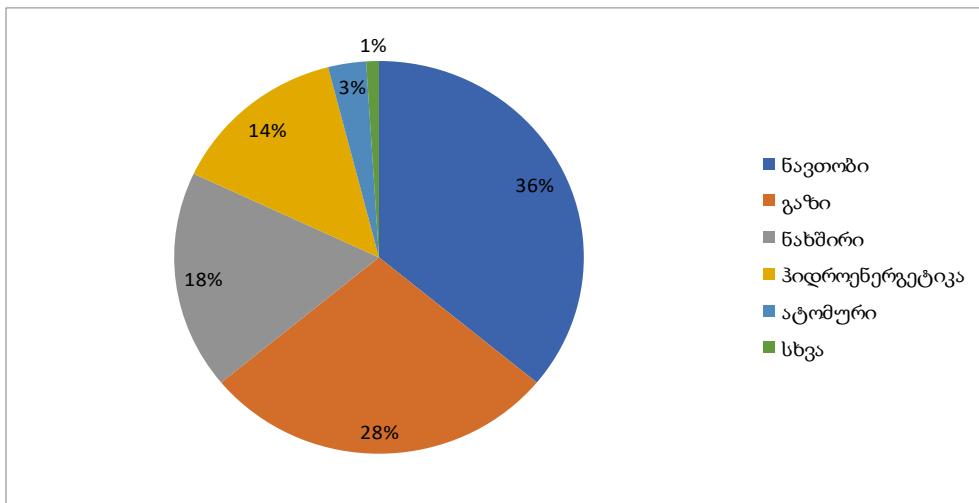
ძირითადი ნაწილი

ენერგეტიკა არის მატერიალური წარმოების ერთ-ერთი უმთავრესი დარგი, რომელიც განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დონეს და ადგილს მსოფლიოს მეურნეობის საერთო სისტემაში. ამასთან, იგი განსაზღვრავს თანამდროვე სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესს. ზოგადად, ენერგეტიკა არის მეურნეობის დარგი, რომელიც აერთიანებს ბუნებრივი ენერგიის მიღებისა და გარდაქმნის ხერხებს; ტექნიკის დარგი, რომელსაც საქმე აქვს სხვადასხვა ენერგიის წარმოებასთან, გარდაქმნასთან, გადაცემასა და მოხმარებასთან. იმისთვის, რომ ვიმსჯელოთ ენერგეტიკის შესახებ, საჭიროა, გარკვეულ იქნას სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი. შესაბამისად, სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი არის სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსის შემოსავლის (საწვავის მოპოვებისა და ენერგიის წარმოების) და დანახარჯების (მეურნეობაში გამოყენების) თანაფარდობა. სათბობ-ენერგეტიკული კომპლექსი კი აერთიანებს დარგებს, რომლებიც დაკავშირებულია პირველადი რესურსების მოპოვებასთან, წარმოებასთან, ტრანსპორტირებასა და გადანაწილებასთან.

მსოფლიოს სათბობ-ენერგეტიკულ ბალანსში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მიმდინარეობს. კერძოდ, მე-20 საუკუნის დასაწყისში ბალანსის უპირატესად დიდი ნაწილი 90%-ზე მეტი ნახშირზე მოდიოდა. აღნიშნული მაჩვენებელი 70-იანი წლებიდან მნიშვნელოვნად შეიცვალა, რაც ნათლად ჩანს დიაგრამა 1-ზე.

დიაგრამა 1

მსოფლიოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი 2022 წელი

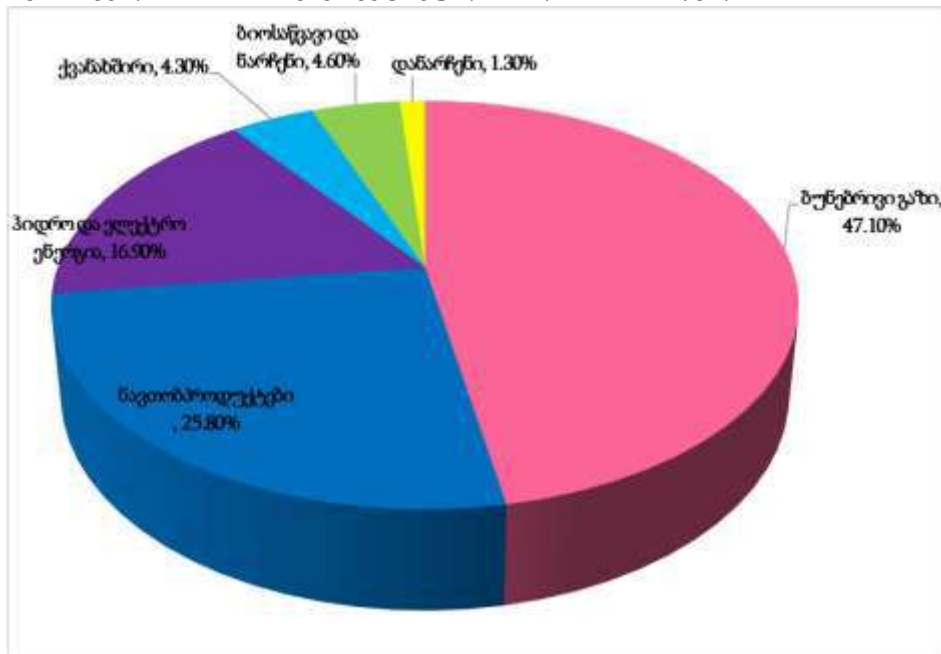

დიაგრამა1. შედგენილია ავტორთა მიერ <https://www.cia.gov> -ის მონაცემების მიხედვით.

დიაგრამა 1 გვიჩვენებს, რომ მსოფლიოს თანამედროვე სათბობ-ენერგეტიკულ ბალანსში ნავთობზე -36%, გაზზე -28%, ნახშირზე -18%, ხოლო -18% სხვა წყაროებზე მოდის. აღნიშნული მაჩვენებლები ქვეყნების მიხედვით საკმაოდ განსხვავებულია. მაგალითად, ნავთობმომპოვებელ არაბულ ქვეყნებში ნავთობსა და გაზზე მოდის 90%-ზე მეტი, აგრეთვე - იმ ქვეყნებში, რომლებშიც შეზღუდულია სათბობი რესურსები. ამის მაგალითს წარმოადგენს საქართველოც, რომელიც ერთ-ერთი მაღალი უარყოფითი სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსის ქვეყანაა, რაც ნათლად ჩანს დიაგრამა 2-ზე.

დიაგრამა 2

საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი 2022 წელი

დიაგრამა 2. დიაგრამა შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე.

საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსის რაოდენობრივი მაჩვენებელი (იხ. დიაგრამა 2) საკმაოდ განსხვავდება მსოფლიოს საშუალო მონაცემებთან შედარებით, სადაც ბუნებრივ გაზზე მოდის -47,1%, ნავთობზე -25,8%, ჰიდრორესურსებზე 16,9% და დანარჩენი -10,2% სხვა წყაროებზე. თუ აღნიშნულ მონაცემებს გავაანალიზებთ, ცხადი ხდება, რომ საქართველოში ნავთობის და გაზის რესურსების შეზღუდვის პირობებში დიდი პერსპექტივა ჰიდროენერგეტიკას გააჩნია, რაც მდიდარ ჰიდროენერგეტიკულ პოტენციალს ეფუძნება. კერძოდ, საქართველოს მდინარეთა ჰიდროპოტენციური მარაგი შეფასებულია 150-200

მილიარდი კილოვატ საათით. 2023 წელს ქვეყანაში წარმოებული იყო 14,3 მილიარდი კვტ.სთ ელექტროენერგია, აქედან 10,8 მილიარდი კვტ.სთ, ანუ 75,5% ჰიდროენერგეტიკაზე მოდის. ჰიდროენერგეტიკის როლი და მისი მზარდი მაჩვენებლები დასტურდება ქვეყნის სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსის 2013-2022 წლების დინამიკაში, რაც ნათლად ჩანს ცხრილ 1-ში.

ცხრილი 1.

საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი 2013-2022 წლებში

	ქვეანხ შირი	ნედლი ნავთობი	ბუნებრივი აირი	ჰიდრო	გეოთერ მული	ბიოსაწვავი დანარჩენები	სულ	ჰიდრო %
2013	7,032,9	2,034,2	186,6	29,776,3	646,7	20,144,0	59,820,7	49,7
2014	5,088,3	1,811,8	353,3	30,007,2	704,3	19,470,2	57,435,2	52,2
2015	5,199,8	1,708,5	393,1	30,433,6	774,5	16,704,0	55,213,4	55,1
2016	5,040,5	1,638,8	228,7	33,885,1	885,7	16,241,2	57,620,0	58
2017	4,557,7	1,359,6	259,7	33,157,4	1,184,6	15,280,3	55,839,3	59,3
2018	2,344,3	1,283,5	362,7	35,817,8	1,183,7	11,405,3	52,397,3	68,3
2019	260,1	1,490,5	346,7	32,154,1	1,194,7	10,284,4	45,730,5	70,3
2020	1,688,7	1,330,0	320,5	29,693,5	1,11,5	9,536,5	43,680,6	67,9
2021	2,513,9	1,507,8	576,8	36,655,6	1,131,4	9,850,9	52,236,4	70,1
2022	2,487,9	1,555,5	525,4	38,777,0	1,162,9	8,736,5	53,245,3	72,8

ცხრილი 1. შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

მოცემულ ცხრილში ნაჩვენებია, რომ 2013 - 2022 წლებში ქვეყნის ენერგობალანსი მნიშვნელოვნად იცვლებოდა, როგორც რაოდენობრივი თვალსაზრისით, ისე ენერგეტიკული წყაროების მიხედვით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჰიდროენერგეტიკის წილი ენერგობალანსში, რომელიც 2013 წელს 49.7 %-დან, 2022 წელს 72,8%-მდე გაიზარდა. ფაქტობრივად, ამიტაც დასტურდება, რომ ქვეყნის ენერგობალანსში ჰიდროენერგეტიკის წილი საკმაოდ მაღალია, მითუმეტეს იმ პირობებში, რომ 150-200 მილიარდი კვტ. სთ. ჰიდროენერგო პოტენციალიდან ათვისებულია დაახლოებით მხოლოდ 15%.

კვლევის ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე, უწინარესად, საჭიროა, გამოკვეთილი იქნას ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები, რის საშუალებითაც ქვეყანამ უნდა მიაღწიოს ენერგოდამოუკიდებ-

ლობას. აღნიშნულის განხორციელება დასტურდება, როგორც თეორიულ კვლევებში [1,2,3], ისე საქართველოს მთავრობის მხარდაჭერით ენერგეტიკის განვითარების სფეროში ჰესების მშენებლობების შესახებ, რაც ფორმულირებულია შემდეგში: „საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების“ თანახმად, ყველაზე მნიშვნელოვანი გრძელვადიანი ამოცანა „საკუთარი ჰიდრორესურსებით ელექტროენერგიაზე ქვეყანაში არსებული მოთხოვნის სრული დაკმაყოფილებაა: ეტაპობრივად, ჯერ იმპორტის, შემდეგ კი – თბოგენერაციის ჩანაცვლებით“. კიდევ ერთი გრძელვადიანი ამოცანა შემდეგში მდგომარეობს: „ენერგეტიკული რესურსების იმპორტიორი ქვეყნიდან საქართველო თანდათანობით უნდა გარდაიქმნას მაღალი ტექნიკურ-ეკონომიკური მახასიათებლების მქონე, მდგრადი, კონკურენტუნარიანი, მოქნილი და დამოუკიდებელი ენერგეტიკული შესაძლებლობების მქონე სახელმწიფოდ“ [1,2,3].

აღსანიშნავია, რომ არსებული ჰესების უმეტესობა მოძველებულია და საჭიროებს მოდერნიზაციას, ამიტომ უნდა ჩატარდეს ჰესების სარეაბილიტაციო სამუშაოები, რათა არსებული რესურსები მაქსიმალურად იქნას გამოყენებული. გარდა ამისა, ქვეყანაში არის ის ბუნებრივი პირობები, რომელიც ხელსაყრელია დიდი, საშუალო და მცირე ჰესების მშენებლობისთვის [4,5,6,7]. ამ ეტაპისთვის საქართველოში 7 - მარეგულირებელი, 18 სეზონური და 84 მცირე ჰესია. საქართველოს ყველაზე მძლავრი ჰესები მოტანილია ცხრილ 2-ში.

ცხრილი 2.

საქართველოში მსხვილი ჰესები (2023 წ.)

	ჰესები	მლნ. კვტ. საათი	რეგიონი
1	ენგურჰესი	3,747	სამეგრელო-ზემო სვანეთი
2	ვარციხჰესი	827	იმერეთი
3	ვარდნილჰესი	760	აფხაზეთი
4	დარიალჰესი	471	მცხეთა-თიანეთი
5	შუახევჰესი	422	აჭარა
6	ლაჯანურჰესი	377	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი
7	ფარავანჰესი	354	სამცხეთ-ჯავახეთი
8	ხრამჰესი 2	325	ქვემო ქართლი
9	ჟინვალჰესი	312	მცხეთა-თიანეთი
10	რიონჰესი	289	იმერეთი

ცხრილში 2-ში ნაჩვენებია საქართველოს უდიდესი ჰესები სხვადასხვა რეგიონებში ელექტროენერგიის გამომუშავებით. ცხრილი ცხადყოფს, რომ მარეგულირებელი ჰესები გამოიმუშავენს გენერირებული ენერგიის 73%-ზე მეტს. მოცემული ათი ჰესების მთლიანი გამომუშავების თითქმის ნახევარი (47,5%) ენგურჰესზე მოდის.

სპეციალისტები [3,4,5,6] თვლიან, რომ მარეგულირებელი ჰესები გამოიმუშავენს მეტ ენერგიას, თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს მასთან დაკავშირებული ეკოლოგიური საფრთხეები, მათ შორის აღსანიშნავია: სასოფლო სამეურნეო მიწებისა და ტყეების ტერიტორიების დატბორვა, ტენიანობის ზრდა, მდინარის ნატანის გადაადგილების შეფერხება, ლანდშაფტის შეცვლა, მეწყრული პროცესების გააქტიურება და სხვა. ეს პრობლემები იწვევს მოსახლეობის მხრიდან ნეგატიურ დამოკიდებულებასა და პროტესტს მარეგულირებელი, ანუ კაშხლოვანი ჰესების მშენებლობის მიმართ. ამიტომ საჭიროა, შესწავლილ იქნას გარემოზე ზემოქმედების ფაქტორები, რომელთა შესწავლის შემდეგ, მოსახლეობამდე მივიტანოთ ინფორმაცია ჰესების მშენებლობის შესახებ მინიმალური რისკების გათვალისწინებით. საზოგადოების როლი მსგავსი პროექტების განხორციელებისას განსაზღვრულია როგორც საქართველოს კანონმდებლობით, ისე საერთაშორისო ხელშეკრულებითაც. წყალსაცავების გარეშე მსხვილი ჰესები წარმოუდგენელია, თუმცა მათ გააჩნიათ ბევრი დადებითი მხარეც, კერძოდ, ჩამონადენის და წყალმოვარდნის რეგულირება წყალდიდობისგან გვიცავს [5,6,7].

მარეგულირებელ ჰესებთან ერთად, ასევე, მნიშვნელოვანია საშუალო და მცირე ჰიდროელექტროსადგურების განვითარებაც. საქართველოში მცირე მდინარეებსაც გააჩნია ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი, რომელთა სრული ათვისება სრულად დააკმაყოფილებს ქვეყნის მოთხოვნილებას ელექტროენერგიაზე. ასევე აღსანიშნავია, რომ მათი მშენებლობა ნაკლებ ხარჯებს მოითხოვს, ვიდრე დიდი ჰესების. მცირე მდინარეთა ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის ათვისება-გამოყენების შემთხვევაში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი. შეიქმნება პირობები ახლომდებარე რეგიონებისა და მათი ტექნიკის ენერგომომარაგებისთვის, ამით ცენტრალური ენერგოსისტემის დატვირთვა შემსუბუქდება. ცენტრალური ენერგოსისტემიდან შორ მანძილზე მცირე მასშტაბის ელექტროენერგიის მომხმარებელზე მიწოდებისას მეტი ელექტროენერგია იხარჯება, ვიდრე ამის საჭიროებაა. საქართველოში შესაძლებელია, აშენდეს 1200-ზე მეტი ჰიდროსადგური, რომელთა ჯამური სიმძლავრე იქნება 3700 მგვტ, ხოლო საშუალო წლიური გამომუშავება 16 მლრდ. კვტ. სთ. გამომდინარე აქედან, ენერგომომსახურების ხარისხის გაზრდის მიზნით, შესაძლებელია, მცირე ჰესები მიერთებული იყოს ცენტრალურ ენერგოსისტემას-

თან და არ ფუნქციონირებდეს იზოლირებულად (ჰესების კლასიფიკაცია ხდება მათი სიმძლავრეების მიხედვით - 100 კვტ-მდე მიკროჰესი, 100-დან 1000 კვტ-მდე მინიჰესი და 1000-დან 10 000-მდე კვტ მცირე ჰესი).

მდინარის ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის სიდიდე განსაზღვრავს მცირე თუ დიდი ჰესებით ამა თუ იმ მდინარის ათვისების ეფექტურობას. იმისთვის, რომ მდინარე მაქსიმალურად იქნას ათვისებული, ჯერ უნდა განისაზღვროს მაქსიმალური სიდიდეების მქონე ჰესებით, და არა წინასწარ დაგეგმილი მცირე ან საშუალო სიმძლავრეების სადგურებით.

საქართველოს ჰიდროენერგომშენებლობისთვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ისიც, რომ აღრიცხულ მდინარეთა ტექნიკური ჰიდროენერგორესურსების დაახლოებით 60% მოდის მდინარეებზე: მტკვარზე, რიონზე, ენგურზე, ცხენისწყალზე, კოდორზე, ბზიფზე, ხრამზე, არაგვზე, ალაზანზე, აჭარისწყალზე და სხვ.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოს ენერგოსისტემაში ჰიდროელექტროსადგურების ჯამური სიმძლავრეა 3396,2 მგვტ, თბოელექტროსადგურების - 1181,4. ქარის ენერგია - 20,7. იმისთვის, რომ იმპორტირებულ გაზზე მომუშავე თბოსადგურები ჩანაცვლდეს ჰესებით, ამდენივე მეგავატიანი გამომუშავების ჰესები უნდა აშენდეს. ორი მარეგულირებელი (500-მეგავატიანი), ან რამდენიმე მცირე ჰიდროელექტროსადგური თავისუფლად ჩანაცვლებს თესებს. სამომავლოდ დაგეგმილი პროექტები (ნამახვანი, ჰუდონი, დარიალი და ნენსკრა) ჯამში მოგვცემს 1470 მეგავატ ენერგიას. ჰიდრორესურსების სრული ათვისება არათუ უზრუნველყოფს ქვეყნის მოთხოვნილებას ელექტროენერგიაზე, არამედ შეძლებს ელექტროენერგიის ექსპორტზე გატანას მეზობელ ქვეყნებში.

საქართველოში ენერგიის საბოლოო მოხმარებამ შეადგინა 192,259 ტერაჯოული, რომლის ძირითადი წილი - 66,4% იმპორტირებულ ნავთობსა და გაზზე მოდის. ბუნებრივი გაზის გამოყენება ხდება როგორც ელექტროენერგიის წარმოებაში, ისე მრეწველობასა და საყოფაცხოვრებო სექტორში. ასე რომ, ელექტროენერგიის ადგილობრივი რესურსით გამომუშავება გაზის იმპორტს მნიშვნელოვნად შეამცირებს. საქართველო, ფართობის ერთეულზე მოსული წყლის ენერგიის მაჩვენებლით, ერთ-ერთი პირველ ადგილზეა მსოფლიოში, მისი გამოყენების მიხედვით კი ჩამორჩება განვითარებულ ქვეყნებს.

აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში ფიქსირდება ელექტროენერგიის მოხმარების ზრდა. ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში მოხმარება გაზრდილია 4,7%-ით. ენერგოდამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოს შეეძლება ზედმეტი ენერგიის ექსპორტირებაც. მომავალ ათწლიან პერიოდში ჰესების აშენების გავლენა მშპ-ზე 2,16 მლნ. დოლარს შეადგენს. ყოველივე ეს ცხადყოფს, რომ სა-

ქართველოს ენერგეტიკის განვითარებისთვის საკმაო პერსპექტივები გააჩნია და იგი ორიენტირებული უნდა იყოს ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პრიორიტეტებზე.

დასკვნა

საქართველოს ენერგობალანსში ჰიდროენერგეტიკის განვითარების პერსპექტივების კვლევის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნა:

1. საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი უარყოფითია და დიდი ნაწილი იმპორტულ ენერგომატარებლებზე მოდის;
2. ქვეყნის ელექტროენერგეტიკა საკმაოდ სწრაფი ტემპით ვითარდება და წარმოებული ელექტროენერგიის დიდი ნაწილი ჰიდროენერგეტიკაზე მოდის;
3. საქართველოში ჰიდროელექტროენერგიის განვითარებისთვის დიდი პერსპექტივები არსებობს, რადგან ამ პერიოდისთვის ათვისებულია ჰიდროენერგო პოტენციალის მხოლოდ 15%;
4. ქვეყნის ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალის ათვისება, ძირითადად, მსხვილი ნამახვანის, ჰუდონის, დარიალის, ნენსკრას და სხვა მარეგულირებელი ჰესების მშენებლობის ხარჯზე უნდა განხორციელდეს;
5. საქართველოში ჰესების მშენებლობა უნდა ეფუძნებოდეს მდგრადი განვითარების პრინციპებს, რის ხარჯზეც უნდა მოხდეს ეკონომიკის ამაღლება და დაცული იქნას ბუნებრივი გარემო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს ენერგეტიკის განვითარების სტრატეგია. თბილისი, 2016. <https://faolex.fao.org/docs/pdf/geo212936.pdf>
2. გიორგი სანაძე, მარინე გოგოლაძე, ხათუნა მოქია, მაკა კინწურაშვილი, ლელა ნონიკაშვილი, გაგა გელაშვილი, საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსი. თბილისი, 2017 წელი. <https://www.geostat.ge/media/20361/Energetikuli-balansis-publicacia-2016-GEO.pdf>
3. ბახტურიძე სიმონ, საქართველოს ენერგორესურსების ათვისების პროგრამის დამუშავება სისტემის ენერგოეფექტურობისა საიმედოობის ამაღლების პირობებში. სადოქტორო დისერტაცია. თბილისი, 2019. <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/307765/1/Disertacia.pdf>
4. მუხიგულიშვილი გიორგი. ელექტროენერგიაზე მოთხოვნილების პროგნოზირება: მეთოდები და შედეგები. თბილისი, 2014. <http://weg.ge/sites/default/files/link-1-demand-forecasting.pdf> ;

5. თამაზაშვილი გიგლა. მცირე ჰიდროენერგეტიკის გარემოსდაცვითი პრიორიტეტები და საქართველოს მთიან რეგიონებში მისი განვითარების პერსპექტივა, თბილისი, 2005.
https://digitallibrary.tsu.ge/book/2022/Jan/dissertations/tamazashvili_disertacia.pdf
6. ზარიძე მაყვალა. საქართველოს ენერგეტიკული პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენების მიმართულებები. თბილისი. 2018. <https://sdasu.edu.ge/wp-content/uploads/2022/02/d994812b23a68ae1a1c0c7eeae4148f6.pdf>
7. ქოჩლაძე მანანა. 2013 წელი, საქართველოს ჰიდროენერგეტიკის სექტორის გამოწვევები. თბილისი. 2013.
https://greenalt.org/app/uploads/2021/05/Energo_sektori.pdf

შტორმული მოდენები ბათუმის მაგალითზე

სოფო რომინაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის
სპეციალობა - გეოგრაფია, III კურსი
ელ ფოსტა: soforominadze2002@gmail.com

ფატი მელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის
სპეციალობა - გეოგრაფია, III კურსი
ელ ფოსტა: Patimameladze111@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ბათუნა ჭიჭილიშვილი**
გეოგრაფიის დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომში „შტორმული მოდენები ბათუმის მაგალითზე“ მოცემულია ბათუმის სანაპირო ზონაში მიმდინარე მორფოლოგიური და შტორმული პროცესების დინამიკა.

შავი ზღვის სანაპირო მრავალი წლის მანძილზე ყალიბდებოდა, რომელმაც დასაბამიდან დღემდე მნიშვნელოვანი ბუნებრივი ცვლილებები განიცადა. ბოლო 150 წლის განმავლობაში სამეცნიერო ტექნიკური რევოლუციის ფონზე ადამიანის ანთროპოგენურმა და ტექნოლოგიურმა ჩარევამ დიდი ძვრები გამოიწვია, რასაც თან ერთვის ბუნებრივი პროცესები, რომელიც გლობალური დათბობის ფონზე აისახება, განსაკუთრებით ეს შეეხო ყველაზე მოწყვლად ტერიტორიას ანუ ზღვის სანაპირო ზონას ამ მხრივ არც ბათუმის სანაპირო წარმოადგენს გამონაკლისს.

აღსანიშნავია, რომ საკითხი მეტად აქტუალური და საინტერესოა, რადგანაც ის ჩვენს რეგიონში ძალიან მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს. ბათუმის სანაპირო ზოლში მიმდინარე შტორმული პროცესები საკმაოდ აზიანებს სანაპირო ზონას და ასევე, საკმაოდ დიდი ზარალის მომტანია, რისთვისაც მოძიებული, შესწავლილი და დამუშავებულ იქნა შესაბამისი მასალები და სამეცნიერო ლიტერატურა.

Abstract

In the paper "Storm currents on the example of Batumi" the dynamics of the morphological and educational processes in the coastal area of Batumi are given. The Black Sea coast has been developed over the years and has undergone significant natural changes since its inception. During the last 150 years, human anthropogenic and technological intervention in the background of the scientific and technical revolution led to the great BC. It should be noted that all this is relevant and interesting, because it is very difficult in the region. The stormy processes taking place in the coastal zone of Batumi damage the coastal zone and also cause great damage, which is why the relevant materials and scientific literature have been searched for and processed.

შესავალი

აღსანიშნავია, რომ უძველესი ცივილიზაციები მდინარეთა და ოკეანეთა ნაპირებზე ან ზღვის სიახლოვეს იქმნებოდა, რადგანაც კაცობრიობის არსებობისთვის დედამიწის ჰიდროსფეროს განუსაზღვრელი მნიშვნელობა აქვს.

საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო ხაზის სიგრძე 315 კმ-ია, აქედან 53,5კმ. აჭარის სანაპიროზე მოდის. ბათუმის ზღვის სანაპირო ზოლის უმეტესი ნაწილი ათვისებულია და ტურისტულ-რეკრეაციული მიზნებისთვის გამოიყენება.

ბათუმის სანაპირო ზოლში მიმდინარე შტორმული მოდენების ინტენსივობის შესწავლას საფუძვლად დაედო კვლევის შედარებითი, სტატისტიკური, ანალიზის და სხვა მეთოდები. კვლევის დროს გამოყენებულ იქნა ლიტერატურული წყაროები და საქართველოს გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მრავალწლიური რეჟიმული დაკვირვების მასალები, შტორმული ინტენსივობისა და სიძლიერის შესახებ.

ჩვენს მთავარ მიზანს წარმოადგენს მონაცემების დამუშავებისა და ანალიზის საფუძველზე დავადგინოთ, თუ რამდენად გააქტიურდა შტორმული დენების ინტენსივობა ბათუმის სანაპირო ზოლში და რამდენად ზიანის მომტანია სანაპირო ზოლისთვის.

შტორმული მოდენები ბათუმის მაგალითზე

შავი ზღვა მდებარეობს ჩრდილოეთ განედის $40^{\circ}55'$ და $46^{\circ}32'$ და აღმოსავლეთი გრძედის $27^{\circ}27'$ და $41^{\circ}42'$ შორის. შავი ზღვის ზედაპირის ფართობი არის 416 790 კვ.კმ., ხოლო მოცულობა 535 430 კმ.კმ-ია; რაც შეეხება საქართველოს სანაპირო ხაზის სიგრძეს, იგი 315 კმ-ს შეადგენს, შავი ზღვის სანაპირო ზონის

რელიეფის ჩამოყალიბება განაპირობა მრავალმა ფაქტორმა, სანაპიროს გეოლოგიურმა აგებულებამ, უახლესმა ტექტონიკურმა მოძრაობამ, ზღვის ტალღების რეჟიმმა, სანაპირო ზონაში მდინარეების მიერ გამოტანილი ნატანის მოცულობამ და შედგენილობამ, ნატანის გრანულომეტრიამ და ა.შ. ნაპირების დაახლოებით 62% აკუმულაციური გენეზისისაა (კოლხეთის დაბლობი, ქობულეთისა და კახაბრის ვაკეების სანაპირო უბნები), ხოლო დანარჩენი - აბრაზიული (ციხისძირის, მწვანე კონცხის, სარფის, ადლიის სანაპირო).

შავი ზღვის წყლის ზედაპირი მრავალი მიზეზის გავლენით განუწყვეტელ და არაპირდაპირ რყევას განიცდის. თავისი წარმოშობის მიხედვით, ის შეიძლება დაიყოს: 1. მოცულობითი (სეზონური და მრავალწლიანი) რყევა, რომელთა წარმოშობა ზღვაში წყლის მოცულობის ცვლილებითაა გამოწვეული;

2. დეფორმაციული რყევის წარმოშობა წყლის ზედაპირის ფორმის შეცვლას უკავშირდება და სეიმების, მიდენა-მოდენის, მოქცევა უკუქცევის სახით ვლინდება. [2]

ბოლო პერიოდში ბათუმის ზღვის სანაპირო ზოლის მაქსიმალური ათვისება მიმდინარეობს, რასაც დაერთო აჭარის ზღვისპირეთში ტურიზმის სწრაფი ზრდა და ეს პროცესი კიდევ უფრო დააჩქარა, კერძოდ, პლაჟზე სხვადასხვა ნაგებობების განთავსებამ, რაც მიუღებელია, რადგან პლაჟი წარმოადგენს ტალღის მოქმედების არეს, შესამამისად, ძლიერი ღელვის დროს პლაჟზე არსებული ნაგებობები შეიძლება ძლიერ დაზიანდეს ან განადგურდეს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ძალზედ საინტერესოა ბათუმის სანაპირო ზონის შესწავლა და მიმდინარე მორფოდინამიკური პროცესების გააანალიზება, რადგანაც, ბოლო პერიოდში ბათუმის სანაპირო ზონაში აქტიურად მიმდინარეობს აბრაზიული პროცესები, კერძოდ, ყოველი შტორმიანი პერიოდის შემდეგ სანაპირო ზონაში მიმდინარე აბრაზიული პროცესები კიდევ უფრო გააქტიურდება, რაც საფრთხეს შეუქმნის ამ ტერიტორიაზე მდებარე ნაგებობებს.

ჩვენი კვლევის მთავარ მიზანს წარმოადგენს შტორმული მოდენების ინტენსივობა და მათი გავლენა ბათუმის სანაპირო ზოლზე. მოპოვებული და დამუშავებული მასალების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბათუმში, სანაპირო ზოლში, ძლიერი ტალღების გამეორება 12,3%-ს აღწევს. ტალღის სიმაღლე - 9 მ-ს. ბოლო პერიოდში საკმაოდ გააქტიურდა შტორმული მოვლენები ბათუმის სანაპიროზე, მაგალითად: ბათუმის სანაპირო ზოლში 2023 წლის სექტემბერში დაფიქსირდა 8-ბალიანი შტორმი, რაც ამ საუკუნეში პირველი შემთხვევაა და რამაც გამოიწვია საკმაოდ დიდი ზარალი ახალი ბულვარის მიმდებარე ტერიტორიაზე (სურ.1; 2; 3; 4).

სურ.1. ძლიერი ღელვა ბათუმის სანაპიროზე

სურ. 2. ადლიის სანაპირო შტორმის დროს

სურ. 3. დაზიანებული ინფრასტრუქტურა

სურ. 4. დატბორილი ბულვარი

ტალღური რეჟიმი გავლენას ახდენს ბათუმის სანაპირო ზოლში მიმდინარე აბრაზიულ პროცესებზე. ამასთანავე სანაპირო ზონაში აბრაზიული პროცესების გააქტიურებას განაპირობებს 4 ბალიანი და უფრო ძლიერი ღელვები. ჩვენს მიერ წარმოდგენილ ცხრილებში ნათლად ჩანს თუ როგორ მოიმატა ძლიერი ღელვების რაოდენობა სხვა წლებთან შედარებით, ასევე სიმძლავრემ და სიხშირემ. რაც შეიძლება გამოწვეული იყოს სხვადასხვა ფაქტორით, მათ შორის ერთ-ერთია გლობალური დათბობა რომელიც ბოლო პერიოდში საკმაოდ აქტიურად გამოვლინდა ზღვის სანაპიროზე ქარის სიმძლავრის მატებით. აჭარის გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური დეპარტამენტისა და საქართველოს გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მასალებიდან კარგად ჩანს ბოლო პერიოდში განვითარებული ტალღის შტორმული და მისი განმეორებადობის მახასიათებელი. (იხ. ცხრ. 1.). [1]

ცხრილი 1.

შავი ზღვის შტორმული ინტენსივობის მახასიათებლები (4 ბალი და მეტი)
ბათუმის სანაპირო

წელი	შტორმების სიძლიერე და რაოდენობა			
	4 ბალი	5 ბალი	6 ბალი	7 ბალი
1962-1971	326	76	6	-
1978-1988	643	95	2	-
1999-2008	212	68	8	1
2009-2018	48	11	4	1

ცხრილიდან ჩანს, რომ 1962 -1988 წლებთან შედარებით 1999 – 2018 წლებში შემცირდა 4 და 5-ბალიანი ღელვების რაოდენობა, მცირედით გაიზარდა 6-ბალიან ღელვათა რაოდენობა და დაფიქსირდა ორი 7-ბალიანი შტორმი, რომელიც მანამდე არ დაფიქსირებულა, განსაკუთრებით საყურადღებო აღმოჩნდა 2023 წლის მონაცემები, რა დროსაც დაფიქსირდა ექვსჯერ - 6-ბალიანი ღელვა, ერთჯერ - 7-ბალიანი და ერთჯერაც - 8 ბალიანი ღელვა (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2.

შავი ზღვის შტორმული ინტენსივობის მახასიათებლები, 2023 წელი
ბათუმის სანაპირო

ღელვა	თვე											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	7	7	8	10	9	9	8	9	10	11	11	9
2	11	10	12	13	15	15	15	14	12	11	10	11
3	6	5	7	5	5	4	6	6	5	5	5	6
4	4	4	3	2	1	1	2	2	2	3	5	3
5	1	1	1			1			1	1	3	1
6	1	1									3	1
7		1										
8		1										

8-ბალიანი ღელვა, როგორც ცხრილიდან ჩანს, 1963 წლიდან 2023 წლამდე არ დაფიქსირებულა. ძლიერი ღელვების რაოდენობის ზრდა, რა თქმა, უნდა, გავლენას მოახდენს სანაპირო ზოლის მორფოდინამიკაზე, და მიმდინარე აბრაზიული პროცესების კიდევ უფრო გააქტიურებას გამოიწვევს.

დასკვნა

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი მონაცემები გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ მოწოდებული მასალების ანალიზის საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ ბოლო პერიოდში მოიმატა 6-7 და 8-ბალიანმა ღელვებმა, რაც ასახულია ცხრილში; ყურადღება გავამახვილოთ 6-7-8-ბალიან ღელვებზე, რადგან ეს იწვევს აბრაზიული პროცესების გააქტიურებას, სანაპირო ზოლის ნგრევას, ასევე, საყურადღებოა, რომ 8-ბალიანი ღელვა არ დაფიქსირებულა დაახლოებით 50 წლის განმავლობაში, ასეთმა ძლიერმა ღელვამ ქალაქის სანაპირო ზოლი დატბორა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. ალფენიძე, ზ. ლომთათიძე, საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია, 2012.
2. მ. ალფენიძე, ხ. ლომთათიძე, „შავი ზღვა“ აბიუტური და ბიოტური პროცესების დინამიკა“. აბიოტური პროცესები, ნაწილი 1, თბილისი, 2011.
3. დ. კერესელიძე, ზოგადი ჰიდროლოგია, 2011.
4. ავთანდილ კორძაძე, დემურ დემეტრაშვილი, შავი ზღვის ოკეანოგრაფია წარსულში და თანამედროვე ეტაპზე, 2016.
5. ფალავანდიშვილი შაქრო, „აჭარის ბუნება და სოფლის მეურნეობა“, გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი 2005.

**აჭარაში გავრცელებული ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე
ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივი მრავალფეროვნება და
ბიოეკოლოგია**

თამარ აბაშიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი*

ბიოლოგიის სეციალობის II კურსი

ელ.ფოსტა: abashidze.tamari.05@gmail.com

მობ. 558882965

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნათელა ვარშანიძე

ბიოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია

საკონფერენციო ნაშრომი ეძღვნება აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივ მრავალფეროვნებასა და ბიოეკოლოგიას.

ნაშრომში განხილულია აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივი მრავალფეროვნება, სისტემატიკური სტრუქტურა, ყვავილობის რითმი და გავრცელების თავისებურება.

კვლევის ობიექტს შეადგენდა აჭარის ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ბალახოვანი მცენარეები.

Annotation

The conference proceedings are dedicated to species diversity and bioecology of winter-early spring flowering herbaceous plants in Adjara.

The article discusses the species diversity, systematic structure, rhythm of flowering and the peculiarity of distribution of herbaceous plants blooming in winter-early spring in Adjara.

The object of the research was the winter-early spring flowering herbaceous plants of Adjara.

შესავალი

აქტუალობა. აჭარაში გავრცელებული ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეს ბალახოვანი მცენარეები უძველესი წარმოშობის რელიქტებია; მათი უმრავლესობა მაღალდეკორატიულია, ანთროპოგენული ზემოქმედების გამო უვიწროვდებით არეალი და გადაშენების საფრთხე ემუქრებათ. აქედან გამომდინარე, საკითხის შესწავლა ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა. კვლევის მიზანს წარმოადგენდა, შეგვესწავლა აჭარაში გავრცელებული ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეს ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივი მრავალფეროვნება, სისტემატიკა, ჰაბიტატები. შესაბამისად, დავისახეთ შემდეგი ამოცანები:

1. ლიტერატურული მონაცემების დამუშავება.
2. აჭარაში გავრცელებული ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეს ბალახოვანი მცენარეების სახეობრივი მრავალფეროვნების დაზუსტება, ბიოეკოლოგიისა და მნიშვნელობის დადგენა.

კვლევის ობიექტი და მეთოდები: კვლევის ობიექტს შეადგენდა აჭარის ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეს ბალახოვანი მცენარეები.

საველე კვლევები განვახორციელეთ ტრადიციული მარშრუტული, ექსპედიციის მეთოდით.

მცენარეების რკვევა განვახორციელეთ აჭარის მცენარეთა სარკვევის მიხედვით.

შესავალი

აჭარის ფლორისტული რაიონი მდებარეობს საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში, მიეკუთვნება კოლხეთის ბოტანიკურ-გეოგრაფიული ოლქს, ვრცელდება ჩრდილოეთის განედის $41^{\circ} 21'$ და აღმოსავლეთის გრძედის $41^{\circ} 33'$ და $42^{\circ} 35'$ შორის. სამი მხრიდან - ჩრდილოეთით, აღმოსავლეთით და სამხრეთით - შემოფარგლულია აჭარა-თრიალეთის ქედის მაღალი მთებით, ხოლო დასავლეთით ღიაა და ემიჯნება შავ ზღვას (Нижарадзе, Джигбути, 1978). მთებით გარემოცული აჭარის ტერიტორია ერთგვარად დაცულია ტემპერატურის მკვეთრი მერყეობისგან, ხოლო შავი ზღვა განაპირობებს ნალექების სიუხვეს და მაღალ ტენიანობას. ამ გარემოებების გამო აჭარაში არ მომხდარა გარემო პირობების მკვეთრი, ნახტომისებრი ცვლა, მას მნიშვნელოვნად არ შეხება მესამეული პერიოდის გამყინვარება, რის გამოც აჭარაში თავი მოიყარეს სითბოს-მოყვარულმა რელიქტურმა სახეობებმა და თავშესაფარი (რეფუგიუმი) შექმნეს. ქობულეთ-ჩაქვის ქედით აჭარის შიდა მთიანი ნაწილისგან არის გამოყოფილი და

ლია მხოლოდ შავი ზღვისკენ, ამიტომ მაშინ, როდესაც აჭარის მთიანეთი ზამთარში თეთრი საბურველით იფარება, ზღვის გავლენით აქ ტენიანი სუბტროპიკული ჰავაა, წელიწადში 2400-4500 მმ. ატმოსფერული ნალექითა და 14-15° წლიური საშუალო ტემპერატურით. აქაური ზამთარი თბილი და ტენიანია, რის გამოც ლანდშაფტში სიმწვანე სჭარბობს და ბევრი მცენარე ყვავის კიდევაც.

აჭარის ფლორისტული რაიონი თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით, კლიმატით და მცენარეთა სახეობრივი მრავალფეროვნებით ყველაზე მდიდარი ფლორისტული რაიონია კავკასიის ევორეგიონში. დღეისთვის აჭარაში ზამთარ-ადრეგაზაფხულზე მოყვავილე ბალახოვანი მცენარეები კოლხეთის ფლორის უძველესი წარმომადგენლები არიან, ზოგიერთი სახეობა რელიქტი და ენდემია. ისინი აჭარის ნოტიო, თბილ პირობებში წინა გეოლოგიურ ეპოქაში გამომუშავებულ განვითარების რიტმს იმეორებენ, ტყეებში ან ჭაობებში იზრდებიან, ხე-მცენარეების კალთებს ეფარებიან და მზის სხივების პირდაპირ ზემოქმედებას გაურბიან. მათ შორის ბევრი სამკურნალო, არომატული, დეკორატიული, საკვები, ან საღებავი მცენარეა, რომელთაც ანთროპოგენური ფაქტორებით ეცვლება ბიოტოპი, რაც პოპულაციათა შემცირებას და გაქრობას გამოიწვევს. ამდენად, საჭიროა ამ სახეობათა გამრავლება, კულტურაში დანერგვა და დაცვა. რისთვისაც მნიშვნელოვანია მათი ბიოეკოლოგიის შესწავლა.

ძირითადი ნაწილი

აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე მცენარეებიდან ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული გვარი თეთრყვავილა *Galanthus*. რომელიც ტყეებსა და ტყისპირებში ხალიჩებს ქმნის. ხშირად, მასიური ყვავილობისას თოვლი უსწრებს, მაგრამ თოვლის გაშრობის შემდეგ განაგრძობს განვითარებას. თეთრყვავილას მიერ შექმნილ მიერ შექმნილ ხალებში ყვავილობა დიდხანს გრძელდება. გაზაფხულის ბოლოს თეთრყვავილას ფოთლები ჩამხმარია, ზაფხულში ნიადაგში მისი ბოლქვები რჩება.

გვარი თეთრყვავილა *Galanthus* ამარალისებრთა *Amarylidaceae* ოჯახს ეკუთვნის. საქართველოში ამ გვარის ცხრა სახეობა იზრდება, მათგან აჭარაში გვხვდება ოთხი სახეობა: ვორონოვის თეთრყვავილა *Galanthus woronowii*, კრასნოვის თეთრყვავილა *Galanthus Krasnovii*, ალპური თეთრყვავილა *Galanthus alpinus* და რიხეს თეთრყვავილა *Galanthus risehensis*. ბათუმის მიდამოებში ვორონოვისა და რიხეს თეთრყვავილას შევხვდებით. კრასნოვისა და ალპურ თეთრყვავილას გორაკ-ბორცვების ტყეებში და შიდა მთიან აჭარის ტყისპირებზე და ვერდობებზე ამარალისებრთა ოჯახიდან ზამთარში და ადრე გაზაფხულზე

ცხენისკბილაც *Leucojum aestivum* L, ყვავილობს. იგი სარფში, გონიოში და მდინარე ყოროლისწყლის დაჭაობებულ სანაპიროზე შეიძლება შევავროვოთ. შორიდანვე მოჩანს მისი თავჩაქინდრული თეთრი ყვავილები. იგი ბოლქვიანი მცენარეა. როგორც ლამაზყვავილიანი, დეკორატიული მცენარე, მოსახლეობა მას თაიგულისთვის ჭრის, რის გამოც ნადგურდება.

ზღვისპირა აჭარაში დეკემბრის შუა რიცხვებში, თბილ და ტენიან ადგილებში ყოჩივარდას *Cyclamen* ყვავილებიც გამოჩნდება. მისი ყვავილი გახსნიდან 10-12 დღის შემდეგ ჭკნობას იწყებს. ყოჩივარდა ფურისულასებრთა *Primulaceae* ოჯახს ეკუთვნის. საქართველოში გვარ ყოჩივარდას რამდენიმე სახეობაა. ჩვენში მათგან ენდემური - აჭარის ყოჩივარდა *Cyclamen adzhagicum* იზრდება. იგი თბილი ამინდის დადგომისას დეკემბერშიც აყვავდება. მრავლად გვხვდება ბათუმის მიდამოებში, მწვანე კონცხისა და ციხისძირის ნარჩენ ტყეებში და ტყისპირებზე.

აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ფლორის ერთი, მეტად ლამაზი მცენარეა ფურისულა *Primula*. ამ გვარის 2 სახეობა ყვავილობს ადრე გაზაფხულზე ტყის ფურისულა *Primula sibtorpii* და მრგვალფოთოლა ფურისულა *Primula megaseifolia*.

მაღალდეკორატიული სახეობაა ხარისძირა *Helleborus*. ეს მცენარე

სამხრეთ ფერდობებზე ხშირად ყოჩივარდასაც ასწრებს ყვავილობას. ის ხარისძირასებრთა *Helleboraceae* ოჯახის მრავალწლოვანი მცენარეა, რომელიც ღრმადაკვეთილ ხერხებიდან ფოთლებს და 1-2 ან მრავალყვავილიან საყვავილე

ღეროს ივითარებს. ყვავილობისა და ნაყოფის გამონასკვის შემდეგ ყვავილსა-
ფარი დიდხანს რჩება გაშლილი და შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ყვავილობა
არ დამთავრებულა. ამიტომ ხარისძირა წლის ყოველი დროის დეკორატიული
მცენარეა. საქართველოში ამ გვარის ორი სახეობაა: კავკასიური და აფხაზური.
აჭარაში კავკასიური ხარისძირაა *Helleborus caucasicus* გავრცელებული. მოსახ-
ლეობა მასაც თაიგულებისთვის ჭრის, ზამთარში და ადრე გაზაფხულზე ბათუ-
მის ბაზრებსა და ქუჩებში ყიდის, რაც ტყეების გაჩეხვით ისედაც შევიწროებულ
მის არეალს ამცირებს.

შროშანისებრთა ოჯახიდან ზამთარში
ადრე და ადრე გაზაფხულზე აჭარაში ყვავი-
ლობს ცისტვალა *Scilla*. ხშირად, მას ჩვენთან
ოლენასაც უწოდებენ. იგი ტყისპირებსა და
ბუჩქნარებში იზრდება, ბაღ-პარკებშიც
გვხვდება და მაღალდეკორატიული მცენა-
რეა.

ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე მცენარეა
ბუჩქისძირაც *Corydalis*, რომელსაც ფესვები
ნიადაგში არცთუ ისე ღრმადაა, საკმაოდ
მკვრივი, მომრგვალო გორგლები აქვს გან-
ვითარებული. იგი ყაყაჩოსებრთა *Papavera-*
ceae ოჯახს ეკუთვნის. ჩვენში ამ გვარის 4 სა-
ხეობა იზრდება, რომელთაგან ადრე გაზაფ-

ხულზე მხოლოდ ერთი - კავკასიური ბუჩქისძირა გვხვდება. იგი ტყისპირებსა
და ბაღ-პარკების ნათელ ადგილებში
შეიძლება შეგხვდეთ.

ასევე, ადრე გაზაფხულზე ყვავი-
ლობს ჩაწყობილა ბაია *Ficaria adzharica*
კაშკაშა ყვითელი ყვავილებით. იგი ჩვენ-
ში ფართოდაა გავრცელებული ჭარბტე-
ნიან ადგილებზე, მდინარეებსა და რუე-
ბის სანაპიროებზე.

თებერვლიდან იწყებს ყვავილობას
და ხშირად მაისის ბოლომდე ყვავილობს
ბალახოვან ფერდობებზე და ბუჩქნარებ-
ში მოზარდი მინდვრის ია *Viola arvensis*

ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეა ტყის ბოლოკა *Dentaria quinquifolia*, იგი გრძელფესურიანი მცენარეა. ფესურიდან მიწის ზემოთ საყვავილე ღერო და ერთი გრძელყუნწიანი ფოთოლი აქვს. ყვავილები მტევან ყვავილებადაა შეკრებილი. იზრდება ტყეებში. ყვავილობს მაშინ, როდესაც ტყე არ არის შეფოთლილი და მზის სხივები მასაც სწვდება. ტყის ბოლოკა ჯვაროსანთა

Cruciferae ოჯახს ეკუთვნის. იგი ბათუმის მიდამოებში ყველაზე მეტად მწვანე კონცხზე და სალიბაურში გვხვდება. ბალ-პარკებშიც - ხე-მცენარეთა ქვეშ და მათ განაპირა ბალახოვან ფერდობებზე. მისი ყვავილები მეტად ლამაზია და ბათუმის მიდამოებში დაჩრდილულ ადგილებს ამშვენებს ადრე გაზაფხულზე.

ჩიტყვივა *Epimedium* ჩვენი ფართოფოთლოვანი ტყეების მრავალწლოვანი ბალახოვანი მცენარეა. მისი ყვითელი ყვავილები თებერვლის თვეში გაიშლება და თუ გაზაფხული გვიან დადგა, აყვავებულ ჩიტყვივას მაისის პირველ ნახევარშიც შევხვდებით. მისი გრძელი ფესურებიდან ახლად ამოზრდილი ფოთლები ღია მწვანე და ნაზია. წინა წლის ფოთლები კი ხეშეში და ლითონისფერია, ჩიტყვივა კოწახურისებრთა ოჯახს ეკუთვნის.

ციურა *Brunella* მრავალწლოვანი, გრძელფესურიანი, ბალახოვანი მცენარეა. ფესვთანური ფოთლები გრძელყუნწიანია. ღეროსეული ფოთლები კი კვერცხისებრია. ციურას მუქი ცისფერი, ნაზი ყვავილები საყვავილე ღეროს კენწეროშია შეკრებილი. სხვადასხვა ფერად მოკიაფე ყვავილები ყვავილედს მეტად ლამაზს ხდის.

ციურა ლაშქარასებრთა ოჯახის წარმომადგენელია. ბათუმის მიდამოებში მწვანე კონცხის, მახინჯაურის, სალიბაურისა და ბათუმის მთის მიდამოებში შეხვდებით.

ხახია *Pachiphragma* მრავალწლოვანი, გრძელფესურიანი 20-40 სანტიმეტრი სიმაღლის მცენარეა. გრძელყუნწიან ფოთლებს ივითარებს. ხასხასა მწვანე ფოთლების ფონზე თეთრი გვირგვინის ფურცლიანი უხვეყვავილა მტევანი ყვავილები მეტად დეკორატიულს ხდის და ამიტომ იგი ითვლება აჭარისზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ფლორის მშვენებად. დაჩრდილულ ტენიან ფერდობებზე ქმნის რაყებს. იგი ჯვაროსანთა ოჯახს მიეკუთვნება.

დასკვნები

1. აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ველური ფლორა 17 სახეობას ითვლის, რომლებიც 10 ოჯახშია გაერთიანებული. მათგან ყველაზე მდიდარია ამარალისებრთა ოჯახი, რომელიც 4 სახეობითაა წარმოდგენილი.

2. აჭარაში ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე სახეობების უმეტესობა ეფემეროიდებია (განვითარების ციკლს - კვირტის გახსნიდან ნაყოფმსხმოიარე-ბამდე ხანმოკლე პერიოდში გადიან).

3. ვეგეტაციის თავისებურებათა მიხედვით მათგან ორი ჯგუფი გამოიყოფა:

1. ზაფხულ-ზამთარმწვანე მცენარეები, როგორიცაა: ხარისძირა, ჩიტინჯივა, ყოჩივარდა, პირწმინდა და ია.
2. შემოდგომა-ზამთარ-გაზაფხულზე მწვანეები, როგორიცაა: თეთრყვავილა, ჩაწყობილა ბაია, ბუჩქისძირა, ცისთვალა, ცხენისკბილა, ტყისბოლოკა, ციურა და ხახია.
3. ყვავილობის რიტმის მიხედვით ბათუმის მიდამოების ზამთარ ადრე გაზაფხულზე მოყვავილე ფლორის მცენარეები იყოფა ორ ჯგუფად: 1. გვიან შემოდგომა-ზამთარ მოყვავილეები და 2- ზამთარ-ადრე გაზაფხულზე მოყვავილეები. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება: თეთრყვავილა, ხარისძირა, ყოჩივარდა და სხვა. მეორე ჯგუფს: ჩაწყობილა ბაია, ჩიტინჯივა, ცხენისკბილა, ტყისბოლოკა, ხახია და სხვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაგნიძე რ., დავითაძე მ., ადგილობრივი ფლორა `აჭარა`, ბათუმი, 2000.
2. მემიაძე ნ. აჭარის ენდემური ფლორის მრავალფეროვნება //ავტორეფერატი ბიოლოგიის მეცნ. კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად. ქ. თბილისი, 2004.
3. მემიაძე ნ., მანველიძე ზ., ვარშანიძე ნ., ზღვისპირა აჭარის ველური ფლორის იშვიათი და ქრობადი სახეობები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის ბოტანიკური ბაღის "მოამბე" , ტომი 32. 2003. გვ.5.
4. Дмитриева А. *Определитель растений Аджарии*. «Мецниереба», т.1, Тбилиси, 327 ст. 1990:
5. Дмитриева А. *Определитель растений Аджарии*. «Мецниереба», т.11, Тбилиси, 327 ст..
6. **Нижарадзе Н.И.; Джibuти Н.М.** Аджария. Батуми: Сабчота Аджара, 1978. 177 стр.
7. Manvelidze Z. K., Memiadze N.M., Kharazishvili D.Sh., Varshanidze N. I. Diversity of floral area of Adjara (List of wild grown plants species) //Annals of Agrarian Sscience, 2008, vol.6, No 2, pp. 93-164

**ზღვისპირა აჭარაში გავრცელებული სამკურნალო მცენარე
ჟუნჟრუკის ბიოეკოლოგია, ფიტოქიმიური შემცველობა და
მედიცინაში გამოყენების პერსპექტივა**

ანა კაკალაძე, შორენა გურული

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი,

ბიოლოგიის საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა

მეორე სასწავლო წელი

ელ. ფოსტა: gurulishorena123@gmail.com

Anakakaladze@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

ნათელა ვარშანიძე

ბიოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

მაია ვანიძე

ქიმიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ზღვისპირა აჭარაში გავრცელებული სამკურნალო მცენარე ჟუნჟრუკის *Stellaria media* (L.) Vill. გავრცელების არეალი, ბიოეკოლოგია, ჰაბიტატები, ფიტოქიმიური შემცველობა და მედიცინაში გამოყენების პერსპექტივები. აჭარის პირობებში ჟუნჟრუკი ადვენტური (გაველურებული) ჩრდილო ევროპულ-ამერიკული წარმოშობის სარეველა მცენარეა, რომელიც თავის სამშობლოში წარმოადგენს მრავალმხრივ გამოყენებად მცენარეს (სამკურნალოს და საკვებს). კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ჟუნჟრუკის გავრცელების არელების ჰაბიტატების, ბიოეკოლოგიის და ფიტოქიმიური შემცველობის შესწავლა. საველე კვლევები განხორციელებული იქნა კახაბრის დაბლობზე (ადლია), მარშრუტული ექსპედიციის, ფენოლოგიური დაკვირვების, მცენარეთა რკვევა-იდენტიფიკაციის და ფიტოქიმიური კვლევის მეთოდით. ფიტოქიმიური შემცველობის შესწავლისთვის გამოყენებულია ბსუ-ს ბაზაზე არსებული დასავლეთ საქართველოს რეგიონული ქრომატოგრაფიული ცენტრის ლაბორატორია. წარმოებული კვლევებით დადგინდა, რომ ჟუნჟრუკი ზღვისპირა აჭარის პირობებში ეფემერული (მოკლე სავეგეტაციო პერიოდის მქონე) მცენარეა, მისი განვითარების სრული ციკლი გრძელდება 3 თვის განმავლობაში. თესლების აღმოცენება ხდება

წლის განმავლობაში 2-ჯერ, თებერვალში და სექტემბერში. მცენარეში განვსაზღვრეთ მშრალი მასისა და ტენის შემცველობა, საერთო ფენოლების შემცველობა და ანტიოქსიდანტური აქტივობა.

საკვანძო სიტყვები: ჟუნჟრუკი, სამკურნალო მცენარე, ადვენტი, ბიოეკოლოგია, ფიტოქიმიკა.

Abstract

The article discusses the medicinal plant *Stellaria media* (L.) Vill. Distribution area, bioecology, habitats, phytochemical content and prospects for medicinal use. In the conditions of Adjara, *Dzhunzhruk* is an adventive (wild) weed plant of North European-American origin, which in its homeland is a versatile plant (medicinal and food). Field studies were carried out on the Kakhabri plain (Adlia) by means of a route expedition, phenological observation, plant identification and phytochemical research. The laboratory of the Western Georgia Regional Chromatographic Center on the basis of BSU was used for the study of phytochemical content. Based on the conducted studies, it was established that *Dzhunzhruk* is an ephemeral plant (with a short vegetation period) in the conditions of coastal Adjara, its complete development cycle lasts for 3 months. Seeds germinate twice a year, in February and September. We determined dry mass and moisture content, total phenolic content and antioxidant activity in the plant.

Key words: *Junzhruk*, medicinal plant, advent, bioecology, phytochemistry.

შესავალი

აქტუალობა. აჭარა წარმოადგენს ფლორისტულ ფენომენს. მცენარეთა სახეობრივი მრავალფეროვნებით იგი ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი რეგიონია მთელ კავკასიაში, აჭარის ფლორა 1837 სახეობითაა წარმოდგენილი, მათ შორის არაადგილობრივი წარმოშობის ადვენტია (გავლურებულია) 365 სახეობა (19,87%). ადვენტურ მცენარეებს შორის სახეობრივი მრავალფეროვნებით და პრაქტიკული მნიშვნელობით გამოირჩევა გვარი ჟუნჟრუკი *Stellaria*, რომელიც მსოფლიოში 190 სახეობითაა წარმოდგენილი, მათგან საქართველოში იზრდება 9 სახეობა, აჭარაში - 5 სახეობა: 1. *Stellaria holostea* L., 2. *S. graminea* L., 3. *S. persica* Boiss., 4. *S. nemorus* L., 5. ჟუნჯრუკი *S. media* (L.) Vill. (Дмитриева 1990). აღნიშნულ სახეობებს შორის სამკურნალო და საკვები თვისებებით გამოირჩევა ერთი სახეობა - ჟუნჟრუკი- *Stellaria media* (L.) Vill., რომელიც ევროპის ქვეყნებში უძ-

ველესი დროიდან გამოიყენება სამკურნალოდ და საკვებად. ჟუნჟრუკის მიწის-ზედა ნაწილი სასარგებლო ნივთიერებების ნამდვილ საბადოს წარმოადგენს, კურნავს მრავალ დაავადებას, ამიტომ მას ეწოდებენ „სიცოცხლის ბალახს“ . ექსპერტთა მოსაზრებით ჟუნჟრუკს თითქმის იმდენივე სამკურნალო თვისება აქვს, რამდენიც ჟენშენს (Oluwole, Abel;2020) საქართველოში ჟუნჟრუკის სამკურნალო თვისებები ბოლომდე არ არის შესწავლილი, თუმცა ხალხურ მედიცინასა და ჰომეოპათიაში მცენარის მიწისზედა ნაწილების ნაყენებს, ნახარშებსა და ესენციას სხვადასხვა დაავადების სამკურნალოდ იყენებენ. ჟუნჟრუკს აქვს ანთების საწინააღმდეგო, ანტიესპტიკური, ნაღველმდენი, შარდმდენი, ჰიპოტენზიური, ამოსახველებელი, ჭრილობის შემახორცებელი, სისხლის აღმდგენი და მატონიზებელი მოქმედება. მცენარის წვენი გამოიყენება თირკმლის, ღვიძლის, ფარისებრი ჯირკვლის დაავადებების და ბუასილის სამკურნალოდ. ეფექტურია გაცივების, ბრონქიტის, პნევმონიის, სასუნთქი გზების დაავადებების, მეტეორიზმის და შეკრულობის დროს. დადებითად მოქმედებს გულზე, ასტიმულირებს მის მუშაობას, ამშვიდებს ნერვულ სისტემას. ჟუნჟრუკის წვენის რეგულარული მიღებისას ქრება თავის ტკივილი, დაღლილობა და გაღიზიანება. ჟუნჟრუკის ნაყენის საფენები ტკივილგამაყუჩებლად მოქმედებს შემუშებების, სიმსივნური წარმონაქმნების, დაჟეჟილობების, ნალრძობის, მყესების დაჭიმულობის, რევმატიზმის, ართრიტის და სახსრების სხვა დაავადებების დროს (გოცაძე, 2013, იხ.:<https://mkurnali.ge/fitotherapia/samkurnalo-mcenareebi/3955-zhun-zhruki-khalkhur-medicinashi.html>) ხელს უწყობს ძნელად შესახორცებელი და დაჩირქებული ჭრილობების მოშუშებას. ეფექტურია მუნის, აკნეს, გამონაყრის, კანის სხვა დაავადებების და დერმატოლოგიური პრობლემების დროს. მცენარეში შემავალი E ვიტამინი ამწელებს დაბერების პროცესს, წმენდს სისხლძარღვებს, დევნის მავნე ნივთიერებებს, ააქტიურებს ჰემოგლობინის გამომუშავებას, ამალავს იმუნიტეტს და აახალგაზრდავებს ორგანიზმს. შეიცავს კაროტინს, ორგანულ მჟავებს, ალკალოიდებს, მთრიმლაკ ნივთიერებებს, კალიუმის მარილებს, საპონინებს, ფლავონოიდებს, ფიტონციდებს, ლიპიდებს, ეთერზეთებს, **C, E და K ვიტამინებს**, მინერალებს: თუთიას, რკინას, ბორს, სპილენძს, მაგნიუმს, კობალტს და სხვ. (ბიძინაშვილი, 2023). ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებებით მდიდარი ჟუნჟრუკი ორგანიზმს ვიტამინებით და მიკროელემენტებით ავსებს. სწორედ ამ თვისებების გამო, ჟუნჟრუკი უძველესი დროიდან გამოიყენება, როგორც საკვები მცენარე. აღმოსავლეთ საქართველოში, ადრე გაზაფხულზე, ჟუნჟრუკისგან ამზადებენ ჭინჭართან შერეულ მხალს. ევროპის ქვეყნებში ჟუნჟრუკის ღეროს და ფოთლებს იყენებენ როგორც ვიტამინებით მდიდარ სანელებელს სალათების და წვნიანი კერძების მოსამზადებლად, ასევე ჟუნჟრუკისგან

ამზადებენ უალკოჰოლო სასმელებსაც. ჟუნჟრუკის ფოთლები და ყლორტები მშრალ ამინდებშიც წვნიანი რჩება, რითაც მცენარე ნიადაგს იცავს გამოშრობისგან, მიწა ჟუნჟრუკის ქვეშ მუდამ ნოტიოა (დავითაძე; 2001).

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჟუნჟრუკის ბიოეკოლოგიის, გავრცელების თავისებურებების, ჰაბიტატების და ფიტოქიმიური შემცველობის შესწავლა ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ზღვისპირა აჭარაში გავრცელებული ჟუნჟრუკის *Stellaria media* მორფოლოგიური ნიშნების, ზრდა-განვითარების თავისებურების, ჰაბიტატების და ფიტოქიმიური შემცველობის შესწავლა. მიზნის მისაღწევად დასახული იქნა შემდეგი ამოცანები: ლიტერატურული წყაროების დამუშავება, ჟუნჟრუკის გავრცელების არეალების დადგენა, სამოდელო სახეობების შერჩევა და ფენოლოგიური დაკვირვების წარმოება, ფიტოქიმიური შემცველობის შესწავლა.

კვლევები განხორციელდა მარშრუტული ექსპედიციის, მცენარეთა რკვევადიდენტიფიკაციის, ფენოლოგიური დაკვირვების და ფიტოქიმიური შესწავლის მეთოდებით. წყლისა და მშრალი ნივთიერების განსაზღვრა მოვახდინეთ სტანდარტული, თერმოგრავიმეტრიული მეთოდით (გოსტ 28561-90). საერთო ფენოლები განსაზღვრულ იქნა folin-giocalteu-ის სპექტროფოტომეტრული მეთოდით, ანტიოქსიდანტური აქტივობა DPPH მეთოდით (სახელმწიფო ფარმაცოპეა 1998).

თავი 1. ჟუნჟრუკის მორფოლოგიური დახასიათება.

სურ. 1. ჟუნჟრუკი *Stellaria media* ყვავილობის პერიოდში

ჟუნჟრუკი *Stellaria media* (L.) Vill. ოჯახი მიხაკისებრთა (Caryophyllaceae) ერთწლიანი, 10-15 სმ. სიმაღლის, ევროპულ-ჩრდილო ამერიკული წარმოშობის ადვენტური (გაველურებული) ბალახოვანი, სარეველა, თაფლოვანი მცენარეა. ტერმინი სტელარია (Stellaria) ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს „პატარა ვარსკვლავს“. ჟუნჟრუკს უვითარდება გართხმული ან ოდნავ წამოწეული ცილინდრული ღერო, რომელიც დაფარულია სუსტი ბუსუსებით. ღეროს ქვედა ნაწილში მოპირდაპირედაა განლაგებული 2 სმ. სიგრძის მოგრძო-კვერცხისებური მოკლე-ყუნწიანი ფოთლები, ღეროს ზედა ნაწილში განლაგებული ფოთლები მჯდომარეა. ყვავილები აქტინომორფულია, შედგება 5 ჯამის ფოთოლაკის, 5 - ღრმად ჩაჭრილი თეთრი გვირგვინის ფურცლის, 10 - მტვრიანის და ერთი სამსვეტიანი ბუტკოსგან. ნაყოფი წაგრძელებული, მრავალთესლიანი კოლოფია. ყვავილები შეკრებილია ფშარ საგველა ყვავილედებად. ჟუნჟრუკით შეიძლება ამინდის პროგნოზირება, თუ ჟუნჟრუკის ყვავილები დილით არ გაიხსნება, დღის განმავლობაში მოსალოდნელია წვიმა (*Стрижёв*, 1981).

ჰაბიტატები. ჟუნჟრუკი პირველად აჭარაში დაფიქსირდა 1916 წელს ბათუმის მიდამოებში. მცენარე კარგად შეეგუა აჭარის პირობებს, გაიფართოვა არეალი, გავრცელდა ზღვისპირა დაბლობებიდან სუბალპებამდე, შეერია ადგილობრივ სახეობებს და მონაწილეობას იღებს ბუნებრივი ცენოზების შექმნაში. იზრდება როგორც ნახევრად დაჩრდილულ, ისე ნათელ ადგილებში, ტენიან ნიადაგებზე. მცენარის გავრცელების ჰაბიტატებია: გზისპირები, გაზონები, რუდერალური ადგილები, ბალ-პარკები, ბოსტნები და ტენიანი ტყისპირები (დავითაძე, 2001, Губанов, 2003.).

ჟუნჟრუკს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვანაირად იცნობენ მაგ: ბოწოწია, ბოწოლა, კინკა, ჟრიჭა, ჟუნჟრუკი, ჯუნჯრუკო და ა.შ. (მაყაშვილი 1991).

თავი 2. ჟუნჟრუკის ბიოეკოლოგია

ჟუნჟრუკი იზრდება ტენიან, ნაყოფიერ, აზოტით მდიდარ და ნეიტრალური მჟავიანობის ნიადაგებზე. სავარაუდოდ, წარმოიშვა ევრაზიაში. ძირითადად, გავრცელებულია აზიაში, აფრიკაში, ჩრ. ამერიკაში და ევროპაში (Oluwole Abel; 2020).

საველე კვლევები განვახორციელებთ კახაბრის დაბლობზე (ადლია). მარშრუტული ექსპედიციის, ფენოლოგიური დაკვირვების, მცენარეთა რკვევა-იდენტიფიკაციისა და ფიტოქიმიური კვლევის მეთოდით. შევისწავლეთ ჟუნჟრუკის ზრდა-განვითარების თავისებურება 2023-2024 წ. შემოდგომაზე, ზამთარსა და

ადრე გაზაფხულის პერიოდში (სექტემბერ-თებერვალ-აპრილში), კახაბრის დაბლობზე, ადლიის მიდამოებში ფენოლოგიური დაკვირვების (ბეიდემანი 1994) მეთოდით, დაკვირვებას ვახდენდით ყოველ 10 დღეში ერთხელ. ვინიშნავდი მცენარის განვითარების ფაზების მიმდინარეობას. კახაბრის დაბლობზე ადლიის მიდამოებში, 2023 წლის სექტემბრის I დეკადაში ნალექების რაოდენობის 30-50 მმ. და ტემპერატურის 16-18°C პირობებში საკვლევმა სახეობამ დაიწყო აღმოცენება, ვეგეტაცია გაგრძელდა 15 დღის განმავლობაში, სექტემბრის III დეკადაში ჟუნჟრუკი იწყებს ყვავილობას, რომელიც გრძელდება 15 დღის განმავლობაში. ოქტომბრის II დეკადაში მცენარე გადადის ნაყოფობის ფენოლოგიურ ფაზაში, რომელიც გრძელდება 20 დღის განმავლობაში, ნოემბრის I დეკადაში ჟუნჟრუკი იწყებს თესლების გაბნევას, ნოემბრის III დეკადიდან მცენარე ყვითლდება და იწყებს ჩახმობას. შემდგომი დაკვირვების შედეგად, გამოვიკვლიეთ შემოდგომაზე გაბნეული ჟუნჟრუკის თესლები, რომლებმაც 2024 წლის ადრე-გაზაფხულზე თებერვალის I დეკადაში დაიწყო აღმოცენება, ვეგეტაცია გრძელდება მარტის I დეკადამდე, მარტის II-III დეკადის პერიოდში საკვლევი სახეობა ყვავილობის ფაზაში იმყოფებოდა, მარტის მესამე დეკადაში ჟუნჟრუკი ასრულებს ყვავილობას და გადადის ნაყოფობის ფაზაში. ნაყოფობა ტემპერატურის 15--16°C-ის პირობებში გრძელდება 2 კვირის განმავლობაში, აპრილის დასაწყისიდან სახეობა იწყებს ნაყოფმსხმოიარობას, აპრილის III დეკადაში იწყებს თესლების გაბნევას, აპრილის ბოლოს მცენარე ხმება.

ჩვენ მიერ წარმოებული ფენოლოგიური დაკვირვების შედეგად, დავადგინეთ, რომ ჟუნჟრუკი ზღვისპირა აჭარის პირობებში ეფემერული (მოკლე სავეგეტაციო პერიოდის მქონე) ბუნების მცენარეა, მისი განვითარების სრული ციკლი გრძელდება 3 თვის განმავლობაში. თესლების აღმოცენება ხდება წლის განმავლობაში 2-ჯერ, მაღალი ტენიანობის პირობებში თებერვალსა და სექტემბერში.

თავი 3. ჟუნჟრუკის ფიტოქიმიური შემადგენლობა

3.1. ჟუნჟრუკში ტენისა და მშრალი მასის განსაზღვრა

ჩვენ მიერ ბსუს-თან არსებულ დასავლეთ საქართველოს რეგიონული ქრომატოგრაფიული ცენტრის ლაბორატორიაში ქ. მ. ვანიძის ხელმძღვანელობით განვსაზღვრეთ ჟუნჟრუკში ტენისა და მშრალი მასის რაოდენობა. კვლევისთვის ავიღეთ ჟუნჟრუკის გამომშრალი და დაქუცმაცებული 2.5 გ. ფოთლები, ღეროები, ყვავილები და მთლიანი ბალახი.

ტენის განსაზღვრისთვის 5-10 გ. ნედლეულს ვაქუცმაცებდით, ვათავსებდით წინასწარ აწონილ და მუდმივ წონამდე დაყვანილ ბიუქსში. მეორე ეტაპზე,

ვათავსებდით საშრობ კარადაში 100°C ტემპერატურაზე 2 სთ-ის განმავლობაში. მესამე ეტაპზე ბიუქსი გადაგვქონდა ექსიკატორში გასაცივებლად 20 წუთის განმავლობაში, ბიუქსებს ვწონით ანალიზურ სასწორზე და გამოშრობის პროცესი გრძელდება მუდმივი მასის მიღებამდე. ტენისა და მშრალი ნივთიერების განსაზღვრა მოვახდინეთ ფორმულით $X = \frac{m-m_1}{m} 100\%$ (1), სადაც X-ნედლეულში წყლის %-ული შემცველობაა m -გასაშრობი ნედლეულის საწყისი მასა, m₁ - გამშრალი ნედლეულის მასა. ჟუნჟრუკის ყვავილში და ფოთლებში ტენის შემცველობამ შეადგინა 85 %, მშრალმა ნივთიერებამ - 15 %. ღეროში 82 %-ია ტენი, მშრალი ნივთიერება - 17 %. მთელ მცენარეში ტენი 62 %, მშრალი ნივთიერება - 38 %.

3.2. ჟუნჟრუკში საერთო ფენოლების განსაზღვრა

ჟუნჟრუკის მიწისზედა ნაწილებში - ყვავილები, ფოთლები, ღეროები - საერთო ფენოლები განვსაზღვრეთ მეთოდით (სახელმწიფო ფარმაცოპეა. 1998).

საანალიზოდ აღებული ნიმუშის ექსტრაქცია ხორციელდებოდა 80 %-იანი C₂H₅OH-ით 70-75°C ტემპერატურის პირობებში. ამის შემდეგ, ექსტრაქტიდან ავიღეთ 0.5 მლ ნიმუში, მოვათავსეთ 25 მლ მოცულობის მზომ კოლბაში, დავამატეთ 5მლ H₂O, 1მლ Folin-Giocalteu-ს რეაგენტი და დავაყოვნეთ 8 წუთის განმავლობაში. დავუმატეთ 10 მლ 7 % Na₂CO₃ და კოლბა შევაგვსეთ H₂O-თ ნიმუშამდე, შემდგომში სიბნელეში დავაყოვნეთ 2 სთ-ის განმავლობაში და სპექტროფოტომეტრზე განვსაზღვრეთ 750 ნმ ტალღის სიგრძეზე. მიღებული შედეგები გამოვთვალეთ გალის მჟავას საბაკალავრო მრუდის საშუალებით. საერთო ფენოლების შემცველობა გამოითვლება ფორმულით: $X=(DKVF)*1000/m$ (2), სადაც, X-საერთო ფენოლების შემცველობა მგ/გგ-ში, D-ოპტიკური სიმკვრივე, K- გალის მჟავაზე გადაანგარიშების კოეფიციენტი, F-განზავების ფაქტორი, V-ექსტრაქტის საერთო მოცულობა, M-საექსტრაქციოდ აღებული ნედლეულის მასა. ფენოლების საერთო რაოდენობამ ჟუნჟრუკის ყვავილში შეადგინა 140,06მგ/100გ, ფოთლებში 315,05მგ/100გ, ღეროში 253,8მგ/100გ, მთელ მცენარეში 358მგ/100გ.

3.3. ჟუნჟრუკში ანტიოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრა

ანტიოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრად, საანალიზო ექსტრაქტიდან ავიღეთ 1 მლ და დავუმატეთ 3 მლ DPPH -ის რეაქტივი და გავაჩერეთ ნიმუში 30 წთ. შემდეგ განვსაზღვრეთ საკვლევი ნიმუშის ოპტიკური სიმკვრივე 515 ნმ-ზე. საკონტროლო ხსნარი არის DPPH-ის ხსნარი, DPPH რადიკალისა და რადიკალის

შეზღუდვის მიღებული მაჩვენებლების სხვაობით განისაზღვრა მცენარე ჟუნჟრუკის და მისი სხვადასხვა ნაწილის თავისუფალი რადიკალის ინჰიბირება.

ანტიოქსიდანტური აქტივობა ჟუნჟრუკის ყვავილებში შეადგენს 30,05%-ს. ფოთოლში 15,04%-ს, ღეროში 12,64%-ს, მთელ მცენარეში - 10,25%-ს.

ანტიოქსიდანტობის მაღალი შემცველობის გამო ბლოკავს თავისუფალი რადიკალების განვითარებას, რის გამოც ჟუნჟრუკი პერსპექტიულია სიმსივნური დაავადების სამკურნალოდ.

დასკვნა

1. ზღვისპირა აჭარაში ჟუნჟრუკი ეფემერული ბუნების ადვენტური, სარევე-ლა, სამკურნალო და საკვები მცენარეა.

2. ზღვისპირა აჭარაში ჟუნჟრუკი გავრცელებულია გზისპირებზე, გაზონებში, რუდერალურ ადგილებში, ბალ-პარკებში, ბოსტნებსა და ტენიან ტყისპირებზე.

3. ჟუნჟრუკის თესლების გაღივება ხდება -გაზაფხულსა და შემოდგომაზე. მისი სასიცოცხლო ციკლი გრძელდება 3 თვის განმავლობაში.

4. ჟუნჟრუკის ყვავილებსა და ფოთლებში ტენის შემცველობამ შეადგინა 85 %, მშრალმა ნივთიერებამ - 15 %. ღეროში 82 %-ია ტენი, მშრალი ნივთიერება - 17 %. მთელ მცენარეში ტენი - 62 %, მშრალი ნივთიერება - 38 %.

5. ფენოლების საერთო რაოდენობამ ჟუნჟრუკის ყვავილში შეადგინა 140,06მგ/100გ, ფოთლებში 315,05მგ/100გ, ღეროში 253,8მგ/100გ, მთელ მცენარეში 358მგ/100გ.

6. ანტიოქსიდანტური აქტივობა ჟუნჟრუკის ყვავილებში შეადგენს 30,05%-ს, ფოთოლში - 15,04%-ს, ღეროში - 12,64%-ს, მთელ მცენარეში - 10,25%-ს.

7. ანტიოქსიდანტობის მაღალი შემცველობის გამო ბლოკავს თავისუფალი რადიკალების განვითარებას, რის გამოც ჟუნჟრუკი პერსპექტიულია სიმსივნური დაავადების სამკურნალოდ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბიძინაშვილი რ., ჟორდანია მ., მაისაია ი., „სამეგრელოს ბიომრავალფეროვნება და სამკურნალო მცენარეები“, გამომცემლობა „მწიგნობარი“, თბილისი, 2023.
2. გოცაძე თ., „ჟუნჟრუკი ხალხურ მედიცინაში“, თბილისი, 2013. <https://mkurnali.ge/fitotherapy/samkurnalo-mcenareebi/3955-zhunzhruki-khalkhur-medicinashi.html>;

3. გულეიშვილი ნ., საქართველოს პირობებში ველურად მზარდი ასკილის და კუნელის მიკროფხვნილების ტექნოლოგიისა და ხარისხის კონტროლის მეთოდების დამუშავება. ანტიოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრის DPPH მეთოდი ქიმიური და ბიოლოგიური ინჟინერიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, ქუთაისი, 2017.
4. დავითაძე მ., „აჭარის ადვენტური ფლორა“. გამომც. „ბათუმის უნივერსიტეტი“, ბათუმი. 2001.
5. მაყაშვილი ა., ბოტანიკური ლექსიკონი, თბილისი, 1991.
6. სახელმწიფო ფარმაცოპეა, II ტომი, თბილისი, 1998, გვ. 452.
7. Oluwole S. Abel K. *Stellaria media* (L.) Vill.- A plant with immense therapeutic potentials: phytochemistry and pharmacology Heliyon. 2020 Jun; 6(6): e04150. Published online 2020 Jun 7. doi: [10.1016/j.heliyon.2020.e04150](https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04150)
8. *Губанов И. А.* Иллюстрированный определитель растений Средней России. Товарищество науч. изд. Ин-т технол. исслед., Т. 2 . 2003
9. *Дмитриева А. А.* Определитель растений Аджарии. Т. I. Тбилиси. 1990
10. *Стрижёв А. В.* Календарь русской природы. — 3-е изд., перераб. — М.: Моск. 1981

მთიანი აჭარის ტყის მდგრადი მართვის ეკოლოგიური და სოციალური ასპექტები

სესილი გათენაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის,
ეკოლოგიის სპეციალობის, IV კურსის სტუდენტი
Sesili.gatenadze2002@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - გუგული დუმბაძე
ბიოლოგიის დოქტორი, ასოც. პროფესორი

აბსტრაქტი

ტყე მოიცავს საქართველოს ტერიტორიის 38,5%-ს და წარმოადგენს მის მნიშვნელოვან ბუნებრივ სიმდიდრეს მათი მრავალფუნქციური და ესთეტიკური ღირებულებებით. ეს ეკოსისტემები სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ნახშირორქანგის შებოჭვისა და ჟანგბადის წარმოებისთვის, ბიომეხისა და ეკოლოგიური ბალანსის შესანარჩუნებლად, ნიადაგის ეროზიის თავიდან ასაცილებლად, წყლის ნაკადების რეგულირებისთვის და სუფთა სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად.

საქართველოში, განსაკუთრებით აჭარის მთიან რეგიონში, ტყის მდგრადი მართვა წარმოადგენს კრიტიკულ გამოწვევას, რისთვისაც აუცილებელია ეკოლოგიური ბალანსის ინტეგრირება სოციალურ-ეკონომიკურ მოთხოვნებთან.

ნაშრომში გადმოცემულია აჭარის მთიან რეგიონში ტყის მდგრადი მართვის ეკოლოგიურ-სოციალური განზომილებები, რომლის მიზანია, ტყის მართვის არსებული პრაქტიკის იდენტიფიცირება და შეფასება; ის აერთიანებს ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციას ადგილობრივი თემების სოციალურ-ეკონომიკურ საჭიროებებთან. აქცენტი კეთდება ტყეების არსებით როლზე ეკოლოგიურ წონასწორობასა და ადამიანის ცხოვრებაში. კვლევა ხაზს უსვამს ამ ორი ასპექტის ინტეგრირებული მართვის სტრატეგიების აუცილებლობას, რაც მნიშვნელოვანია მისი მდგრადი მართვისთვის. ამ კვლევის მიგნებები მიზნად ისახავს აჭარაში ინფორმირებული პოლიტიკის შემუშავებას და თემზე ორიენტირებული კონსერვაციის მცდელობებს.

საკვანძო სიტყვები: ტყე, აჭარა, სოციალური, ეკოლოგიური, მდგრადი მართვა.

Abstract

Forests, encompassing 38.5% of Georgia's territory, represent a significant natural wealth due to their multifunctional and aesthetic values. These ecosystems are vital for producing oxygen, maintaining biomes and ecological balances, preventing soil erosion, regulating water flows, and ensuring the availability of clean drinking water. In Georgia, particularly in the mountainous region of Adjara, the sustainable management of forests presents a critical challenge necessitated by the need to balance ecological integrity with socio-economic demands. This paper explores the ecological and social dimensions of sustainable forest management in Adjara, aiming to identify and assess current forest management practices that integrate biodiversity conservation with the socio-economic needs of local communities. By highlighting the essential role forests play in both ecological balance and human livelihood, the study underscores the imperative for integrated management strategies designed to preserve these natural resources for future generations. The findings of this research are intended to contribute to the development of informed policies and community-driven conservation efforts in Adjara.

Keywords: Forest, Adjara, Social, Ecological, sustainable management

შესავალი

ტყის მდგრადი მართვა მიზნად ისახავს ტყის ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი ღირებულებების შენარჩუნებას და გაძლიერებას, რაც უზრუნველყოფს მის სარგებელს როგორც ამჟამინდელი, ასევე მომავალ თაობებისთვის (FAO, 2018). აჭარის ტყეები ფარავს მთიანი რელიეფის დიდ ნაწილს და ასრულებს მნიშვნელოვან ეკოსისტემურ ფუნქციებს, როგორიცაა ნახშირბადის შებოჭვა, ჰიდროლოგიური რეგულირება, ნიადაგის კონსერვაცია, ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება და სხვა. აღნიშნული თავისებურებებით მთის ტყეები მთელ მსოფლიოში, და მათ შორის აჭარაში, ასრულებს ფართო გარემოსდაცვით და სოციალურ-ეკონომიკურ ფუნქციებს, რომლებიც შეესაბამება მდგრადი განვითარების მიზნებს (SDGs). ტყეს, ასევე, აქვს მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა ადგილობრივი თემებისთვის, უზრუნველყოფენ საარსებო წყაროს ხე-ტყით, არამერქნული პროდუქტებითა და ტურიზმით.

მდგრადი განვითარების გასაძლიერებლად მეტად მნიშვნელოვანია მთის ტერიტორიების, აქ არსებული ტყეებისა და მასზე მოქმედი მოსახლეობის ურთიერთდამოკიდებულების კვლევა. ცხადია, მეტად ღირებულია ამ მოსახლეობის ზემოქმედების იდენტიფიცირება თვით გარემოზე, ტყეზე, ეკოსისტემებზე. ტყის მდგრადი მართვისა და თვით, მთის თემების მდგრადობის ხელშეწყობა

მოითხოვს სოციალურ-ეკოლოგიური სისტემების კომპლექსურ სტაბილურ ურთიერკავშირს (Altaweel და სხვ. 2015). ასეთ ქმედებებს შეუძლიათ, ხელი შეუწყონ კატასტროფების პრევენციას თანამედროვე კლიმატის ცვლილების ფონზე (Hewitt & Mehta 2012), გააუმჯობესოს მოსახლეობის შესაძლებლობები და განათლება (Thi and Shaw 2016), შესაბამისად, ხელი შეუწყოს საზოგადოების კეთილდღეობას (Wyss და სხვ., 2022).

მიუხედავად ტყის კრიტიკული როლისა, მას საფრთხე ემუქრება არამდგრადი ჭრის, მიწათსარგებლობის ცვლილებისა და კლიმატის ზემოქმედებისგან.

ამ თვალსაზრისით, აჭარის მთიანი ტყეების მდგრადი მართვა არის კრიტიკული საკითხი, რომელიც დგას ეკოლოგიური ღირებულებისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კვთაზე. ტყის რესურსების მართვის ამჟამინდელი პრაქტიკა გადამწყვეტ ეტაპზეა, რაც მოითხოვს დელიკატურ ბალანსს ამ სასიცოცხლო ეკოსისტემების ეკოლოგიურ დაცვასა და ადგილობრივი თემების სოციალურ-ეკონომიკურ საჭიროებებს შორის. ამ მრავალმხრივი გამოწვევების გადაჭრა მეტად მნიშვნელოვანი და აქტუალური პრობლემაა.

კვლევის ფუნდამენტურ მიზანს წარმოადგენდა, აჭარის მთიან რეგიონში ტყის მართვის არსებული მდგომარეობის კვლევა/ანალიზი და მდგრადი მართვის პრინციპებთან მისი შესაბამისობის შეფასება. თავისთავად, ანალიზი მოითხოვს ეკოლოგიური კონსერვაციის ძალისხმევის ინტეგრირებას ადგილობრივი თემების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების საჭიროებებთან, რაც ხელს უწყობს ტყის მართვის დაბალანსებულ მიდგომას.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, დაისახა შემდეგი ამოცანები: ტყის ეკოსისტემების ამჟამინდელი მდგომარეობის შეფასება; ძირითადი ეკოლოგიური პრობლემებისა და საფრთხეების იდენტიფიცირება; სოციალური ზემოქმედების შესწავლა ტყის მართვაზე, მათ შორის თემის საჭიროებების, ტყის როლის აღქმისა და ქმედებების ანალიზი. ტყის მდგრადი მართვის პრაქტიკის იდენტიფიცირება და შეფასება, რომელსაც შეუძლია, ეკოლოგიური კონსერვაციის ჰარმონიზაცია სოციალურ და ეკონომიკურ განვითარებასთან.

კვლევა ჩატარდა აჭარის სატყეო სააგენტოსა და კომპანია „ეისითის“ მხარდაჭერით, საერთაშორისო პროექტში „აჭარის ტყის მდგრადი მართვა“ 2023 - 2024 წლებში, პირადად ჩემი ჩართულობით,

კვლევის არეალს წარმოადგენდა აჭარის მთიანი რეგიონები (ხულო, შუახევი, და ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტები. მასში მონაწილეობდა სოფლების - დუაძეები, ბელეთი, დიდაჭარა, ფაჩხა, ხიხადირი, სამება, ახალშენის დასახლება, ერგე, ჯოჭო, ჭარნალი, ნენია, ფურტო, ჯაბნიძეები და ხიჭაური - მოსახლეობა. სულ ჩატარდა ინტერვიუ 501 პირთან. (ცხრილი 1).

ცხრილი 1. კვლევის ადგილები და გამოკითხულ პირთა რაოდენობა

მუნიციპალიტეტი	სოფელი	ოჯახების რაოდენობა	კვლევაში ჩართულ პირთა რაოდენობა
ხულო	დუაძეები	100	15
ხულო	ბედლეთი	118	20
ხულო	დიდაჭარა	250	40
ხულო	ფაჩხა	111	20
ხულო	ხიხადირი	108	15
ხელვაჩაური	სამება	346	50
ხელვაჩაური	ახალშენის დასახლება	220	30
ხელვაჩაური	ერგე	396	60
ხელვაჩაური	ჯოჭო	362	60
ხელვაჩაური	ქარნალი	487	81
შუახევი	ნენია	143	29
შუახევი	ფურტო	165	31
შუახევი	ჯაბნიძეები	113	20
შუახევი	ხიჭაური	178	30
სულ			501

კვლევის მეთოდოლოგია. სოციალური კვლევა ჩატარდა მოსახლეობის გამოკითხვებისა და ინტერვიუების გზით. ამ მხრივ შემუშავებული იყო სპეციალური კითხვარი ადგილობრივი თემებისთვის, რათა მიგვეღო ინფორმაცია მათი დამოკიდებულების შესახებ ტყის რესურსებზე, ტყის მართვის აღქმაზე და მათ როლზე კონსერვაციის ძალისხმევაში. ფოკუს-ჯგუფური დისკუსიები ჩატარდა დაინტერესებულ მხარეებთან, მათ შორის ადგილობრივ მოსახლეობასთან, ტყის მენეჯერებთან და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან, რათა უფრო ღრმად ჩავწვდომოდით საზოგადოების დამოკიდებულებებსა და მოლოდინებს. კვლევებისა და ეკოლოგიური გაზომვების შედეგად მიღებული რაოდენობრივი მონაცემები დამუშავდა სტატისტიკური ანალიზის მეთოდებით (ცხრილი 2).

ცხრილი 2 - ფოკუს ჯგუფების ინტერვიუებისა და ძირითად მონაწილეთა ინტერვიუების განაწილება

ფოკუსჯგუფების დისკუსიები/ინტერვიუები კვლევის ძირითად მონაწილეებთან	ფოკუსჯგუფ. რ-ბა	გამოკითხულთა რ-ბა
2 ფოკუსჯგუფის დისკუსია თითოეულ მუნიციპალიტეტში სქესის მიხედვით	6	
ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენელ ძირითად ინფორმანტებთან ინტერვიუები თითოეულ მუნიციპალიტეტში		3
ინტერვიუები მეტყვევებთან, ხის დამამუშავებელ საწარმოებთან, ადგილობრივ ხელოსნებთან და ხის მჭრელებთან - 3-4 ინტერვიუ თითოეულ მუნიციპალიტეტში		11
შეხვედრები თემის ჯგუფთან	1	
ფოკუსჯგუფის დისკუსიებისა და ძირითად ინფორმანტებთან ინტერვიუების მთლიანი რაოდენობა	7	15

კვლევის სიახლე და მნიშვნელობა. კვლევა უნიკალურია, რადგან აჭარის ტყეებზე ეკო-სოაციალური ზემოქმედების შედეგად, მდგრადი მართვის პრინციპები შეფასდა პირველად. კვლევის შედეგები ხელს შეუწყობს აჭარაში ტყის მდგრადი მართვის უფრო ფართო გაგებას. ყოვლისმომცველი ცოდნის ბაზის შექმნით და ინფორმირებული მოსაზრებების ხელშეწყობით, კვლევა მხარს დაუჭერს მიზნობრივი პოლიტიკის შემუშავებას, გააძლიერებს საზოგადოების კონსერვაციის ქმედებებს და გააძლიერებს რეგიონულ ძალისხმევას მდგრადი განვითარებისკენ.

კვლევის შედეგები.

აჭარის მთიანეთში ტყის მართვის ეკოლოგიური და სოციალური ასპექტების კავშირი.

მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა მდიდარია ტყეებით, მოსახლეობას მასზე წვდომა შეზღუდული აქვს. აქ მოსახლეობისთვის შემა არის ენერგიის უპირველესი წყარო საჭმლის მოსამზადებლად და სახლის გასათბობად. შესაბამისად,

მოსახლეობა ტყეებზე ახდენს ზეწოლას ანუ ანთროპოგენურ ზემოქმედებას (დიაგრამა 1).

გამოკვლევებმა ცხადყო, რომ მაღალმთიანი რეგიონების 973 სოფელს არა აქვს წვდომა ბუნებრივ აირზე. აქ ცხოვრების რთულმა პირობებმა მოსახლეობის მიგრაცია და მათი რაოდენობის შემცირება გამოიწვია. მცხოვრებთა უმრავლესობა მიჰყვება ცხოვრების სეზონურ მოდელს. უფრო მეტიც, მაღალმთიან სოფლებში მოსახლეობის უმრავლესობა (ძირითადად პენსიონერები), პენსიებსა და სოციალურ დახმარებაზე არიან დამოკიდებულები, სწორედ ეს წარმოადგენს მათთვის შემოსავლის ძირითად წყაროს. ეს ფინანსური შეზღუდვა იწვევს ენერგიის ხელმისაწვდომობის პრობლემას, რის გამოც მოსახლეობა იძულებულია, აირჩიოს იაფი ალტერნატივა - შეშა.

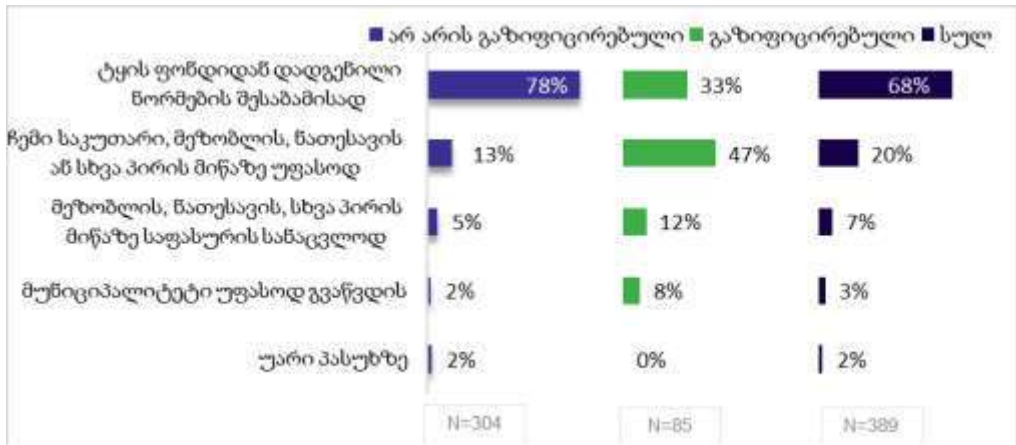

დიაგრამა 1. საკვლევი თემების მოსახლეობის საარსებო წყაროები

კვლევის მონაწილეები ადასტურებენ თავიანთ ჩართულობას სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში (დიაგრამა 1), თუმცა ის ნაკლებადაა შემოსავლის მომტანი. პირველ რიგში, შინამეურნეოებები ამ საქმიანობას პროდუქტის ოჯახში მოხმარების მიზნით ეწევიან. საგრძნობლადაა გაზრდილი მეცხოველეობასთან ან სასოფლო-სამეურნეო აქტივობებთან დაკავშირებული ხარჯები. შესაბამისად, მოსახლეობა თანდათან წყვეტს ამ საქმიანობას. ის ოჯახები, რომლებიც ადრე ტყეს პირუტყვის საძოვრად იყენებდნენ, ახლა აცხადებენ, რომ გარეული ცხოველების მიერ შექმნილი საფრთხე რეალურია, რაც სახიფათოს ხდის პირუტყვის საძოვარზე თავისუფლად გაშვებას ტყეში.

საკვლევ პოპულაციაში შეშის წყაროების კვლევა აჩვენებს, რომ შეშას მომხმარებელთა 68% ტყიდან იღებს („შეშის ჭრის სოციალური პრაქტიკა“), ხოლო 27% - კერძო მიწის ნაკვეთებიდან (საკუთარი ან მეზობლების/ნათესავებისგან) მოიპოვებს. რესპონდენტები ზოგჯერ აღიარებენ ისეთი პრაქტიკის არსებობას,

როგორცაა შემის საფასურის გადახდა სხვა შინამეურნეობების მიწის ნაკვეთებიდან (7%). აღსანიშნავია, რომ კერძო მიწის ნაკვეთებიდან შემის მოპოვების პრაქტიკა უფრო გავრცელებულია გაზიფიცირებულ დასახლებებში (59%), რადგან ისინი ნაკლებად არიან დამოკიდებულნი შემაზე, და შესაბამისად, ნაკლებ შემას საჭიროებენ. არაგაზიფიცირებულ დასახლებებში რესპონდენტთა უმრავლესობა შემას ტყის მეშვეობით (78%) იღებს, ხოლო გაზიფიცირებულ დასახლებებში გამოკითხულთა მხოლოდ მესამედია ჩართული შემის სოციალურ ჭრაში (33%) (დიაგრამა 2).

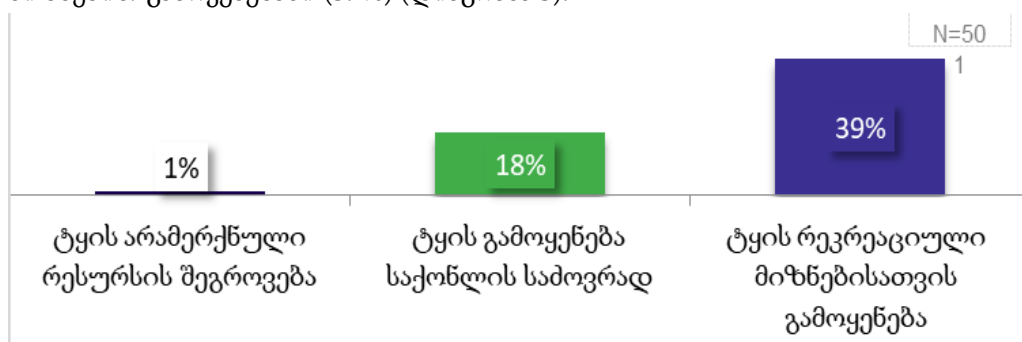
დიაგრამა 2. შემაზე წვდომა
(შეკითხვა: ჩვეულებრივ, როგორ მოიპოვებთ შემას?)

კვლევით დადგინდა, რომ მუნიციპალიტეტებში არსებობს შემის მოპოვების განსხვავებული პრაქტიკა. კერძოდ, ხულოსა (92%) და შუახევის (85%) მოსახლეობის უმრავლესობა შემას ტყიდან იღებს. ხოლო ხელვაჩაურში ამას მიმართავს რესპონდენტთა ნახევარზე ნაკლები (41%). ამ უკანასკნელთა 40% შემას უსასყიდლოდ იღებს კერძო მიწის ნაკვეთებიდან (საკუთარი ან მეზობლები/ ნათესავები).

საკვლევი პოპულაციის მიერ ტყის სხვა დანიშნულებით სარგებლობა აჭარაში.

ფოკუსჯგუფის გამოკითხვაზე დაყრდნობით, წარსულში, დაახლოებით 10 წლის წინ, სოფლის მცხოვრებთა მნიშვნელოვანი ნაწილი აქტიურად იყო დაკავებული ტყის არამერქნული პროდუქტების შეგროვებით, როგორებიცაა - სოკო ან კენკრა და ა.შ. (დიაგრამა 1). ფოკუსჯგუფის მონაწილეების შეფასებით, ეს მოსახლეობის 30-40%-ს შეადგენდა. თუმცა, ხსენებული პრაქტიკა იშვიათ საქმიანობად იქცა სხვადასხვა მიზეზის გამო. 1990-იან წლებში ტყეებზე კონტროლის ნაკლებობამ დიდი ზიანი მიაყენა ტყეს, გაქრა სოფლების მიმდებარედ არსებუ-

ლი არამერქნული პროდუქტები. დღესდღეობით მსგავსი პროდუქტის შესაგროვებლად ადამიანს მთიან ადგილებში უწევს ასვლა, რაც რთული საგზაო პირობების გამო, საკმაოდ რთულია. შეზღუდული ხელმისაწვდომობისა და ტყეებში არსებული ვიწრო ბილიკების გამო, გზა იშვიათად გამოიყენება, რაც გზას თითქმის უხილავს ხდის იშვიათი გამოყენების შედეგად. ადამიანური აქტივობის შემცირება ტყეში და მინიმალური ხმაური ამ ადგილებში უსაფრთხოების განცდას უქმნის გარეულ ცხოველებს, რომლებიც ახლომდებარე სოფლებსაც უახლოვდებიან. ტყით სარგებლობის შესახებ კვლევაში მონაცემები მწირია, რადგან მხოლოდ რამდენიმე რესპონდენტი იყო ჩართული არამერქნული პროდუქტების შეგროვებაში (1%), ტყეში საქონლის მოვებასა (18%) და ტყის რეკრეაციული მიზნებით გამოყენებაში (39%) (დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. ტყით სარგებლობა

საინტერესოა, რომ მათი დიდი წილი, ვინც ტყეს საქონლის სამოვრად იყენებს (41%), ტყის არამერქნულ პროდუქტებს იშვიათად იყენებს, ხოლო მესამედისთვის ეს ხშირი პრაქტიკაა (36%). ამასთან, ყოველი მეოთხე აცხადებს, რომ ყოველთვის აკეთებს ამას (23%). როგორც ჩანს, ტყეების გამოყენება რეკრეაციული მიზნებით უფრო გავრცელებული პრაქტიკაა. თუმცა, 39%-დან 27% აცხადებს, რომ ამას იშვიათად აკეთებს.

მოსახლეობის დამოკიდებულება ტყის რესურსებზე

ადგილობრივ თემებთან ინტერვიუები და გამოკითხვები ხაზგასმით მიუთითებს ტყის რესურსებზე, როგორც საარსებო წყაროზე მოსახლეობის ძლიერ დამოკიდებულებას. მათ შორის მნიშვნელოვანია ხე-ტყე, ტყის არამერქნული პროდუქტები და სამოვრები. ტყეებმა ასევე მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს ადგილობრივ კულტურულ პრაქტიკებსა და იდენტობებში.

სოციალურ-ეკონომიკურმა ანალიზმა დაადასტურა, რომ ტყის მდგრადმა მართვამ ხელი შეუწყო ადგილობრივ ეკონომიკას, არა მხოლოდ პირდაპირი დასაქმების და საარსებო წყაროს რესურსების, არამედ ეკოსისტემური სერვისების

გამდიერებით, რომლებიც მხარს უჭერენ სოფლის მეურნეობას, ტურიზმსა და სხვა სექტორებს.

გამოწვევები და შესაძლებლობები:

გამოვლენილი ძირითადი გამოწვევები მოიცავდა კონფლიქტებს რესურსების გამოყენებასთან დაკავშირებით, მდგრადი მენეჯმენტის პრაქტიკის შეზღუდულ აღსრულებასა და ეკონომიკურ ზეწოლას, რაც იწვევს ტყის ზედმეტ ექსპლუატაციას. მნიშვნელოვანია მდგრადი მენეჯმენტის გაძლიერების შესაძლებლობები, როგორიცაა: ეკოტურიზმის, აგროტყის მეურნეობის პოტენციალი და ეკოსისტემური სერვისების ინფორმირებულობისა და შეფასების გაზრდა.

შედეგების ინტეგრაცია.

კვლევის ეკოლოგიური და სოციალური შედეგების ინტეგრაცია ხაზს უსვამს რთულ ურთიერთობას ტყის ეკოსისტემებსა და მათზე დამოკიდებულ თემებს შორის. მთიან აჭარაში ტყის მდგრადი მართვა მოითხოვს ნიუანსირებულ მიდგომას, რომელიც ითვალისწინებს როგორც ეკოლოგიურ მთლიანობას, ისე სოციალურ კეთილდღეობას. ტრადიციული ცოდნის ჩართვამ, დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის გაძლიერებამ და ეკოსისტემური სერვისების გამოყენებამ შეიძლება უზრუნველყოს გზები ტყის მდგრადი მართვის პრაქტიკისკენ, რომელიც სარგებელს მოუტანს როგორც გარემოს, ისე ადგილობრივ თემებს.

შეჯამება და დასკვნა

გამოკვლევებით დადგინდა, რომ მთიან რეგიონში მცხოვრებ მოსახლეობასა და ტყის რესურსებს შორის ღრმა კავშირია. ტყეები წარმოადგენს მოსახლეობის არსებობის, კულტურული პრაქტიკისა და ეკონომიკური მდგომარეობის მნიშვნელოვან საშუალებას. საზოგადოებაზე დაფუძნებული მართვის პრაქტიკა გადამწყვეტი ელემენტია ტყის მდგრადი მართვის ხელშეწყობაში.

კვლევა ცხადყოფს, რომ ტყის მართვის პოლიტიკასა და პრაქტიკაში აუცილებელია ეკოლოგიური და სოციალური ასპექტების ინტეგრირება.

დადასტურდა, რომ აჭარაში ტყის მდგრადი მართვა არ არის მხოლოდ ბიომრავალფეროვნებისა და ეკოსისტემური სერვისების შენარჩუნების საკითხი, არამედ ის მოიცავს, ასევე, ადგილობრივი თემების სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობის უზრუნველყოფას. ეს ორმაგი აქცენტი აუცილებელია, როგორც ტყეების ეკოლოგიური მდგომარეობის, ისე მათზე დამოკიდებული მოსახლეობის კეთილდღეობისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ACT, სოციო-ეკონომიკური საბაზისო კვლევა, 2024
2. Adjara Forestry Agency. (2021). *Sustainable Management Practices in Adjara's Forests*. Retrieved from <http://www.adjaraforestry.gov.ge>
3. Hewitt K, Mehta M. 2012. Rethinking risk and disasters in mountain areas. *Revue de Geographie Alpine* 100–1. <https://doi.org/10.4000/rga.1653>.
4. Thi T, Shaw R. 2016. School-based disaster risk reduction education in primary schools in Da Nang City, central Vietnam. *Environmental Hazards* 15(4):356–373. <https://doi.org/10.1080/17477891.2016.1213492>.
5. Wyss, R., Luthe, T., Pedoth, L., Schneiderbauer, S., Adler, C., Apple, M., Erazo Acosta, E., Fitzpatrick, H., Haider, J., Ikizer, G., Imperiale, A. J., Karanci, N., Posch, E., Saidmamatov, O., & Thaler, T. (2022). Mountain Resilience: A Systematic Literature Review and Paths to the Future. *Mountain Research and Development*, 42(2), A23–A36. <https://www.jstor.org/stable/48695050>
6. FAO. (2018). *The State of the World's Forests 2018*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
7. Smith, T. M., & Smith, R. L. (2015). *Elements of Ecology*. Pearson.

THE IMPACT OF ELEVATED VITAMIN B12 LEVELS IN DIAGNOSTIC CHALLENGES: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Nameera Parveen Shaikh

Natural Science and Health Care; Public Health and Clinical Medicine; 6th year

Email: nameera.ali7@gmail.com

Supervisor: Dr. Tamar Peshkova

Assistant Professor, Clinical Department, Faculty of Natural Science and Health Care (BSU)

Dr. Irina Nakashidze

Associate Professor, Clinical Department, Faculty of Natural Science and Health Care (BSU)

Abstract

Vitamin B12 testing primarily serves to identify its deficiency. However, encountering elevated B12 levels is rare and could indicate underlying serious conditions such as solid cancers. We present a unique case of a geriatric patient with consistently high Vitamin B12 levels, despite not taking supplements, raising suspicions of a potential link to cancer. Subsequent examinations revealed a tumor, indicating a possible association between B12 elevation and gastrointestinal cancer. This highlights the need for further research to understand the relationship between Vitamin B12, homocysteine, and cancer. A comprehensive review of literature reveals a compelling association between elevated Vitamin B12 levels and various malignancies, including gastric, colon, breast, lung, prostate, and childhood brain tumors, suggesting B12's potential as a biomarker for efficient and early cancer diagnosis. Macro-vitamin B12, an often-overlooked cause of abnormally high cobalamin plasma levels, warrants careful consideration to prevent potentially misleading clinical judgments.

Keywords: Macro-vitamin B12, Solid cancers, Hyperhomocysteinemia, GIST

Introduction

To maintain homeostasis, it is important that the gastrointestinal (liver) and the urinary (kidney) system work together to store vitamin B12 (cobalamin). Vitamin B12 is basically required for the nervous system; its function ranges from formation to the function of the nervous cells. Supplemental functions include DNA synthesis, Red Blood

Cell development and as a cofactor for enzymes (Allen, 2012). Lifelong treatment is necessary for patients unable to absorb vitamin B12. Hence, the safety of vitamin B12 is crucial (Obeid, 2022). A level of B12 above the upper limit of the normal range, approximately 1000 ± 100 ng/L (738 ± 73.8 pmol/L), typically constitutes an elevated B12 (Andrès et al., 2013). High concentrations of B12 in plasma have been associated with cancer and cancer-related deaths. The reason behind high B12 levels in solid cancer cases is not well understood (Arendt et al., 2016). Therefore, a thorough evaluation of the relationship between B12 and cancer is warranted. (Lacombe et al., 2021)

Oftentimes, high levels of cobalamin in blood (HR 11.8; 95% CI 2.8-49.6; $p = 0.001$) along with other risk factors such as smoking can progress to form a neoplasia. (Pardo Lledias et al., 2024) Furthermore, approximately one-fourth of samples from patients with consistently elevated B12 levels showed the presence of Immune Complexes associated with autoimmune or hematological disorders (Remacha et al., 2014). B12 and folic acid are interrelated and any change in one could affect the other proportionately. (Shane & Stokstad, 1985) Excessive intake of folic acid has been linked to reduced activity of natural killer cells. (Selhub & Rosenberg, 2016) Moreover, Elevated serum folate concentration and a slightly heightened risk of prostate cancer is suggested: the odds ratio being (OR: 1.15, 95% CI = 0.97-1.37, $p = 0.04$) (de Vogel et al., 2013). There is also a suggestion that elevated plasma folate concentrations could be linked to a higher risk of breast cancer in women with a BRCA1/2 mutation (HR: 3.20; 95% CI: 1.03, 9.92; $P = 0.04$, $P = 0.07$) (Kim et al., 2016).

In general healthcare practice, doctors often encounter patients with complex clinical cases. This is generally an important moment in diagnosing and treating patients. At a clinic in Batumi, we encountered a geriatric patient with consistently high B12 levels, sparking concerns about an underlying tumor. Despite treatment of the tumor, the levels remained elevated which creates new questions regarding a possible correlation.

Case Presentation: Female, 71-year-old, presents to Khodzrevanidze Clinic in Batumi.

Physical Examination: Height of 165cm and weight of 84 kg (BMI 30.85).

Past medical history: Type 2 Diabetes, managed on Metformin (2000 mg daily), autoimmune thyroid disease, euthyroidism, and mild Iron deficiency anemia.

Presenting Complaints: Consistently high Vitamin B12 -19,717 pg/ml (normal range: 173-700 pg/ml) (not taking supplements)

Diagnosis: Following consultations with gastroenterologists and hematologists, the patient underwent gastroscopy. She was diagnosed with Gastrointestinal Stromal tumor

(GIST) (D37.1), accompanied by gastritis and esophagitis. It was characterized by CD117 positivity, CD34 positivity, and CD56 positivity.

Treatment: The patient underwent successful tumor resection and partial gastrectomy.

Laboratory Investigation: Following the surgery, several laboratory tests were conducted to monitor her health status. The results revealed a derangement in her Complete Blood Count (CBC), indicating iron deficiency. However, her Kidney Function Tests (KFT) and Liver Function Tests (LFT) were within normal ranges, as were her electrolyte levels. However, post-operative monitoring revealed the persistence of hyperhomocysteinemia (D68.8), a common feature associated with GISTs.

Table 1. Anomaly in Blood Tests After Gastrectomy (RBC: Red Blood Cells, HGB: Hemoglobin, HCT: Hematocrit, MPV: Mean Platelet Volume, ESR: Erythrocyte Sedimentation Rate)

Test	Result
RBC	Low
HGB	Low
HCT	Low
Monocyte	High
Eosinophils	High
MPV	Low
ESR	Low
Homocysteine	High

Follow-up: The patient's post-operative treatment plan included prescription medications. She was administered Gleevec (imatinib) at a dosage of 400mg per day and Reyataz (atazanavir) at a dosage of 1000mg per day.

Discussion

From the above-mentioned retrospective analysis, it is vital to note that high B12 levels can help us in the early diagnosis for solid tumors including hepatic or hematological malignancies. These categorize a set of serious diseases for which prognosis can be predicted early on (Serraj et al., 2011). There might be a connection between having too much Vitamin B12, high levels of homocysteine in the blood, and GIST. We understand that important findings can emerge from unexpected places. More research is needed to understand how these factors are linked and what it means for treatment. One idea is that certain biochemicals produced by tumors increases vitamin B12 availability, aiding

cancer cells in making nucleic acids and thus their multiplication. Another theory suggests that granulocytic cells fighting tumors release haptocorrins (Lacombe et al., 2021). The patient also presented with CD117 positivity which is often associated with GISTs (Sarlomo-Rikala et al., 1998). Although, DOG1 positivity is also related to gastric tumors, it has also been implicated in neuroendocrine tumors (Marando et al., 2023) .

In individuals with a persistent elevation of plasma B12 ≥ 1000 ng/mL, a strong association with the incidence of solid cancer was observed (HR 5.90 [95% CI 2.79–12.45], $p < 0.001$). This finding contrasts with non-persistent plasma B12 elevation ($p = 0.29$). Such outcomes might inform the identification of patients warranting screening for solid cancers.(Lacombe et al., 2021) Thus, the complicated relationship of B12 with several bodily functions in the body can manifest themselves as malignant conditions. Increased levels of vitamin B12 were associated with various conditions, including tumors (OR 1.8), malignant hematologic diseases (OR 2.1), metastasis (OR 2.9), liver metastasis (OR 6.2), liver carcinoma (LC) (OR 3.3), other liver tumors apart from LC (OR 4.7), and lymphoma (OR 3.2) (Jammal et al., 2013). Below are some cancers which can be caused due to high levels of B12, shedding a light on the possible uses of B12 as a biomarker for efficient and early diagnosis.

High intake of vitamin B12 might elevate the cancer risk in *Helicobacter pylori* (Hp) positive populations, with an [OR: 1.66 (95% CI: 1.27-2.16, $P = 10^{-4}$)]. Furthermore, additional analysis suggested that excessive vitamin B12 intake could heighten the risk of non-cardia gastric cancer, with an [OR: 1.15 (95% CI: 1.01-1.33, $P = 0.006$)] (He et al., 2022). Elevated serum levels of vitamin B12 have also been recorded in patients with colon and breast cancer ($P = 0.001$). Moreover, these levels also positively correlated with the stages of cancer ($P = 0.001$, $r = 0.49$) (Haghighat et al., 2023). Hypomethylation of LINE1 is also associated with increased levels of vitamin B12 (i.e., higher than the 25th percentile) and, indicating a potential role of B12 in epigenetics in colorectal cancer (CRC). Lower LINE1 methylation in the tumor area was found to be associated with both sexes, with an OR of 0.82 (95% CI 0.70 to 0.95; $p = 0.01$), and an [OR: 0.74 (95% CI 0.57 to 0.90)]. (Boughanem et al., 2020)

Elevated serum B12 levels in hepatocellular carcinoma (HCC) patients is concurrent with malnourishment, liver injuries, and tumor progression and the elevation with alpha-fetal protein (AFP) levels was identified as prognostic factors predictive for poor survival in HCC patients. It was observed that serum B12 levels showed a positive correlation with AFP levels ($r = 0.623$, $P = 0.001$) and tumor size ($r = 0.630$, $P = 0.001$) and patients experienced significantly worse survival outcomes ($P < 0.05$). This concludes that elevated B12 levels (> 699 vs. ≤ 699 ; HR = 2.88; CI = 1.26-6.6, $P = 0.012$) were

favorable predictive factors for survival in HCC patients (Lin et al., 2010). In the investigation of HCC, patients at Stage III and IV or with larger tumor sizes were found to have lower folate and higher vitamin B12 levels with OR and CI of folate being 0.30 (0.15-0.60), 0.33 (0.17-0.65), and 0.19 (0.09-0.38). Conversely, only subjects in the highest quartile of plasma B12 exhibited a significant positive correlation with HCC compared to those in the lowest quartile, with an adjusted [OR: 2.01 (95% CI, 1.02-3.98)]. (Cui et al., 2016) In patients with fibrolamellar HCC, the vitamin B12 binding protein haptocorrin (HC) has emerged as a potential biomarker. Levels of B12 and its related proteins were found to be elevated in both HCC and chronic liver disease (CLD) patients compared to controls ($p < 0.01$), indicating a potential association with CLD in general rather than specifically with primary liver cancer. (Simonsen et al., 2014). A high plasma concentration of vitamin B12 should prompt a systematic investigation for hepatic disease or tumors, particularly those localized in the liver. Research has also shown a correlation between high B12 levels and lung carcinomas. There's a positive association with the OR for a doubling in B12 [1.15 (95% CI = 1.06-1.25)]. Additionally, high vitamin B12 due to genetics are positively associated with overall lung cancer risk, with an odds ratio per 150 pmol/L standard deviation increase in B12 [1.08 (95% CI = 1.00-1.16)].(Fanidi et al., 2019) Additional investigation also revealed that high intake levels of vitamin B12 were linked to a significantly increased risk of lung cancer (Ptrend = 0.03). This positive association was more pronounced in men than in women, among adenocarcinoma patients, or among participants with a follow-up duration of equal to or less than 2 years compared to those with longer follow-up durations.(Luu et al., 2021) A small elevation in prostate cancer (PCa) risk was found to be associated with vitamin B12 concentrations. OR for the top versus bottom fifths were 1.12 (95% CI, 1.01-1.25), with a ptrend value of 0.017 for vitamin B12. (Price et al., 2016) There's an association between paternal dietary intake of B12 and the risk of childhood brain tumors (CBT). High B12 intake was linked to an increased risk of CBT, with the [OR: 1.74 (95% CI: 1.14, 2.66)] (Greenop et al., 2015).

Only a small number of studies have explored whether discovering high B12 levels by chance is connected to solid cancers, and none have found such a link after considering other potential reasons for elevated B12 levels (Lacombe et al., 2021). Our study has some limitations. For instance, because it was retrospective and observational, we might have underestimated the occurrence of elevated B12 due to various causes. Additionally, this case is rare, indicating a need for further in-depth evaluation. Nonetheless, our research introduces new possibilities and generates hypotheses that could aid in diagnosis and treatment.

Conclusion

In conclusion, this case report sheds light on a rare clinical scenario involving persistent elevation of Vitamin B12 levels in an elderly female patient. The sustained elevation of B12 levels prompted extensive investigations, ultimately revealing a crucial diagnostic breakthrough—a GIST detected. We see that macro-vitamin B12 is a potential cause of elevated cobalamin plasma levels. It highlights the complex interplay between Vitamin B12, other biomolecules, and cancer. This retrospective analysis underscores the significance of elevated Vitamin B12 levels as a potential diagnostic marker for various malignancies. The findings suggest that elevated B12 levels could serve as an early indicator for certain cancers, enabling prompt diagnosis and intervention. Therefore, we need continued vigilance in clinical practice to effectively manage cases with unusual biochemical profiles.

References

1. Allen, L. H. (2012). Vitamin B-12. *Advances in Nutrition (Bethesda, Md.)*, 3(1), 54–55. <https://doi.org/10.3945/an.111.001370>
2. Andr  s, E., Serraj, K., Zhu, J., & Vermorken, A. J. M. (2013). The pathophysiology of elevated vitamin B12 in clinical practice. *QJM: Monthly Journal of the Association of Physicians*, 106(6), 505–515. <https://doi.org/10.1093/qjmed/hct051>
3. Arendt, J. F. H., Farkas, D. K., Pedersen, L., Nex  , E., & S  rensen, H. T. (2016). Elevated plasma vitamin B12 levels and cancer prognosis: A population-based cohort study. *Cancer Epidemiology*, 40, 158–165. <https://doi.org/10.1016/j.canep.2015.12.007>
4. Cui, L.-H., Quan, Z.-Y., Piao, J.-M., Zhang, T.-T., Jiang, M.-H., Shin, M.-H., & Choi, J.-S. (2016). Plasma Folate and Vitamin B12 Levels in Patients with Hepatocellular Carcinoma. *International Journal of Molecular Sciences*, 17(7), 1032. <https://doi.org/10.3390/ijms17071032>
5. de Vogel, S., Meyer, K., Fredriksen,   ., Ulvik, A., Ueland, P. M., Nyg  rd, O., Vollset, S. E., Tell, G. S., Tretli, S., & Bj  rge, T. (2013). Serum folate and vitamin B12 concentrations in relation to prostate cancer risk—A Norwegian population-based nested case-control study of 3000 cases and 3000 controls within the JANUS cohort. *International Journal of Epidemiology*, 42(1), 201–210. <https://doi.org/10.1093/ije/dys199>
6. Fanidi, A., Carreras-Torres, R., Larose, T. L., Yuan, J.-M., Stevens, V. L., Weinstein, S. J., Albanes, D., Prentice, R., Pettinger, M., Cai, Q., Blot, W. J., Arslan, A. A., Zeleniuch-Jacquotte, A., McCullough, M. L., Le Marchand, L., Wilkens, L. R., Haiman, C. A., Zhang, X., Stampfer, M. J., ... LC3 consortium and the TRICL consortium. (2019). Is high vitamin B12 status a cause of lung cancer? *International Journal of Cancer*, 145(6), 1499–1503. <https://doi.org/10.1002/ijc.32033>

7. Haghighat, G., Khajeh-Mehrizi, A., & Ranjbar, H. (2023). Evaluation of Serum Vitamin B12 Levels in Patients with Colon and Breast Cancer: A Case-Control Study. *International Journal of Hematology-Oncology and Stem Cell Research*, 17(4), 240–244. <https://doi.org/10.18502/ijhoscr.v17i4.13914>
8. He, J., Fu, H., Li, C., Deng, Z., & Chang, H. (2022). Association between Vitamin B12 and Risk of Gastric Cancer: A Systematic Review and Meta-Analysis of Epidemiological Studies. *Nutrition and Cancer*, 74(9), 3263–3273. <https://doi.org/10.1080/01635581.2022.2074062>
9. Jammal, M., Deneuville, T., Mario, N., Tiev, K., Tolédano, C., Josselin-Mahr, L., Pateron, D., Guidet, B., Retbi, A., Taright, N., Cabane, J., & Kettaneh, A. (2013). [High plasmatic concentration of vitamin B12: An indicator of hepatic diseases or tumors]. *La Revue De Medecine Interne*, 34(6), 337–341. <https://doi.org/10.1016/j.revmed.2012.10.006>
10. Kim, S. J., Zuchniak, A., Sohn, K.-J., Lubinski, J., Demsky, R., Eisen, A., Akbari, M. R., Kim, Y.-I., Narod, S. A., & Kotsopoulos, J. (2016). Plasma folate, vitamin B-6, and vitamin B-12 and breast cancer risk in BRCA1- and BRCA2-mutation carriers: A prospective study. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 104(3), 671–677. <https://doi.org/10.3945/ajcn.116.133470>
11. Lacombe, V., Chabrun, F., Lacout, C., Ghali, A., Capitain, O., Patsouris, A., Lavigne, C., & Urbanski, G. (2021). Persistent elevation of plasma vitamin B12 is strongly associated with solid cancer. *Scientific Reports*, 11(1), 13361. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-92945-y>
12. Lin, C.-Y., Kuo, C.-S., Lu, C.-L., Wu, M.-Y., & Huang, R.-F. S. (2010). Elevated serum vitamin B(12) levels in association with tumor markers as the prognostic factors predictive for poor survival in patients with hepatocellular carcinoma. *Nutrition and Cancer*, 62(2), 190–197. <https://doi.org/10.1080/01635580903305334>
13. Luu, H. N., Wang, R., Jin, A., Koh, W.-P., & Yuan, J.-M. (2021). The association between dietary vitamin B12 and lung cancer risk: Findings from a prospective cohort study. *European Journal of Cancer Prevention: The Official Journal of the European Cancer Prevention Organisation (ECP)*, 30(3), 275–281. <https://doi.org/10.1097/CEJ.0000000000000660>
14. Marando, A., Di Blasi, E., Tucci, F., Aquilano, M. C., & Bonoldi, E. (2023). DOG1 expression in neuroendocrine neoplasms: Potential applications and diagnostic pitfalls. *Pathology - Research and Practice*, 248, 154623. <https://doi.org/10.1016/j.prp.2023.154623>
15. Obeid, R. (2022). High Plasma Vitamin B12 and Cancer in Human Studies: A Scoping Review to Judge Causality and Alternative Explanations. *Nutrients*, 14(21), 4476. <https://doi.org/10.3390/nu14214476>
16. Pardo Lledias, J., Martín Millán, M., Mazariegos Cano, J. A., Aimar Marco, C., Arias Martínez, N., San Pedro Careaga, B., Urizar Ursua, E., Insua García, M. C., Lavin Gómez, B. A., & Hernández Hernández, J. L. (2024). Incidental detection of raised serum levels

- of vitamin B12 and its association with neoplasms. *Revista Clinica Espanola*, 224(1), 10–16. <https://doi.org/10.1016/j.rceng.2023.12.002>
17. Price, A. J., Travis, R. C., Appleby, P. N., Albanes, D., Barricarte Gurrea, A., Bjørge, T., Bueno-de-Mesquita, H. B., Chen, C., Donovan, J., Gislefoss, R., Goodman, G., Gunter, M., Hamdy, F. C., Johansson, M., King, I. B., Kühn, T., Männistö, S., Martin, R. M., Meyer, K., ... Endogenous Hormones, Nutritional Biomarkers, and Prostate Cancer Collaborative Group. (2016). Circulating Folate and Vitamin B12 and Risk of Prostate Cancer: A Collaborative Analysis of Individual Participant Data from Six Cohorts Including 6875 Cases and 8104 Controls. *European Urology*, 70(6), 941–951. <https://doi.org/10.1016/j.eururo.2016.03.029>
 18. Remacha, A. F., Zapico, E., Sarda, M. P., Rojas, E., Simó, M., Remacha, J., Homs, R., & Queralto, J. M. (2014). Immune complexes and persistent high levels of serum vitamin B12. *International Journal of Laboratory Hematology*, 36(1), 92–97. <https://doi.org/10.1111/ijlh.12131>
 19. Sarlomo-Rikala, M., Kovatich, A. J., Barusevicius, A., & Miettinen, M. (1998). CD117: A sensitive marker for gastrointestinal stromal tumors that is more specific than CD34. *Modern Pathology: An Official Journal of the United States and Canadian Academy of Pathology, Inc*, 11(8), 728–734.
 20. Selhub, J., & Rosenberg, I. H. (2016). Excessive folic acid intake and relation to adverse health outcome. *Biochimie*, 126, 71–78. <https://doi.org/10.1016/j.biochi.2016.04.010>
 21. Serraj, K., Mecili, M., Housni, I., & Andrès, E. (2011). [Hypervitaminemia B12 (high level of cobalamin): Physiopathology, role and interest in clinical practice]. *Presse Medicale (Paris, France: 1983)*, 40(12 Pt 1), 1120–1127. <https://doi.org/10.1016/j.lpm.2011.08.010>
 22. Shane, B., & Stokstad, E. L. (1985). Vitamin B12-folate interrelationships. *Annual Review of Nutrition*, 5, 115–141. <https://doi.org/10.1146/annurev.nu.05.070185.000555>
 23. Simonsen, K., Rode, A., Nicoll, A., Villadsen, G., Espelund, U., Lim, L., Angus, P., Arachchi, N., Vilstrup, H., Nexø, E., & Grønbaek, H. (2014). Vitamin B₁₂ and its binding proteins in hepatocellular carcinoma and chronic liver diseases. *Scandinavian Journal of Gastroenterology*, 49(9), 1096–1102. <https://doi.org/10.3109/00365521.2014.921325>

VITAMIN D RECEPTOR GENE SNP IN THYROID DISEASES

First Author: Naman Chauhan

Medical Doctor English One cycle, Faculty of Medicine and Natural Sciences, BSU

Email: chauhannaman41@gmail.com

Second Author: Gunjan, Nagar

Medical Doctor English One cycle, Faculty of Medicine and Natural Sciences, BSU

Email: gunjannagar09@gmail.com

Supervisor: Irina Nakashidze,

Associate Professor In DEPARTMENT OF PUBLIC HEALTH AND EVIDENCE-

BASED MEDICINE,

Salome, Gonti,

Professor In DEPARTMENT OF PUBLIC HEALTH AND EVIDENCE-BASED MEDICINE,

Abstract

This study delves into the intricate relationship between Vitamin D receptor gene polymorphisms and thyroid diseases, particularly autoimmune thyroiditis, shedding light on the potential implications of these genetic variations. The investigation of VDR FokI (rs2228570) was conducted on 40 samples (control 20 healthy women) and diseased women (20 diseased with autoimmune thyroiditis) patients from Adjara (Georgia) Population. The study also examined certain clinical and laboratory characteristics of the study population. The mean age of the control group was $28,7 \pm 9,6$ and the mean age of the diseased group was $35,5 \pm 7,6$; The research highlights the association of the VDR rs2228570 genotype CC with thyroid disease, showing a higher frequency in patients compared to controls. Conversely, the CT heterozygous and TT homozygous genotypes were less prevalent in thyroid disease patients. Additionally, the allele frequencies of rs2228570 revealed a higher occurrence of the C allele in thyroid disease patients and the T allele in controls.

Kye Words: VDR, rs2228570, Thyroid Disease

Introduction

Vitamin D plays an important role in maintaining health, and its deficiency is a growing concern. However, vit D does not just affect bone health and other classically well described functions, but may also be an important factor in immunomodulation. Recently it has been described how the active form of Vit.D takes part in modulation of

both innate and adaptive immune cells. The presence of Vit.D receptor has been discovered in almost all the cells of immune system and polymorphisms in these receptors may happen to play a part in various autoimmune diseases, notably considering the endocrine system. There is extensive and informative literature like (G et al., 2017) as published by Israel Medical Association reviewing the role of Vit. D and its possible correlation with autoimmune diseases.

Hashimoto's thyroiditis (HT) is an autoimmune disorder. In individuals with HT, the immune system of the body makes antibodies that attack the thyroid gland. This attack on the thyroid tissue causes fibrosis. It is also known as chronic lymphocytic thyroiditis, or autoimmune thyroiditis. [NIDDK National Institute of Diabetes and Digestive and Kidney Diseases]. HT happens to be the most common cause of hypothyroidism in developed countries; as opposed to inadequate intake of Iodine which is the most common for the world.

The VDR gene is located on chromosome 12q13.11 and comprises 14 exons. Eight of these exons (2-9) are in the coding region where as the rest (1a-1f) are located in the regulatory region. (Jehan et al., 2007).

The VDR gene has more than 900 allelic variants. A small number of them are believed to interfere with the functioning of Vit.D. There are 3 adjacent SNPs located at the 3' end of the gene in intron 8/exon 9 that have been studied extensively so far. These are TaqI, BsmI, ApaI, and FokI [rs1544410 +63980 (BsmI, C > T(B > b)), rs7975232 + 64978 (ApaI, A > C (A > a)), and rs731236 (TaqI + 65058 (T > C (T > t)) and rs2228570 (FokI + 30920 C > T(F > f))]. The illustration from (Agliardi et al., 2023) shows the location.

We aimed to investigate the VDR FokI (rs2228570) in thyroid disease patients.

Material and Methods

The investigation of VDR FokI (rs2228570) was conducted on 30 samples (control 20 healthy women) and diseased women (20 diseased with autoimmune thyroiditis) patients from Adjara (Georgia) Population. The study also examined certain clinical and laboratory characteristics of the study population. The mean age of the control group was $\pm 28,7 \pm 9,6$ and the mean age of the diseased group was $\pm 35,5 \pm 7,6$. The genomic DNA was extracted from the peripheral blood. The polymerase chain reaction (PCR) was performed to investigate the polymorphisms of the VDR rs2228570 gene. The PCR primers were: Forward, 5'- CTGGCACTGACTCTGGCTCT and Reverse, 5'- GGGCTCACCTGAAGAAGCCT. PCR was performed: 5 min at 94 °C - the initial denaturation step; then 30 amplification cycles of: the denaturation: 95 °C for 30 s; annealing: at 59 °C for 30 s; the extension - at 72 °C for 30 s; Final extension - 5 min at

72 °C; FokI genotyping was evaluated by restriction fragment length polymorphism (RFLP). C allele was not cleaved and presented a unique 204 bp band, while the T allele yielded 156 and 48 bp products detected by electrophoresis on the 2% agarose gel. The statistical analyses were performed by Graphed Prism (Version 9.0).

Results:

Table 1. The Frequency of the VDR rs2228570 genotype

Study Population	CC	CT	TT
CTR	45 %	35 %	20%
Thyroid Disease	60%	30%	10%

Table 2. The frequency of the VDR rs2228570 Allele

Study Population	C allele	T allele
CTR	0.625	0.375
Thyroid Disease	0.75	0,25

Discussion: Numerous studies have been produced till date, in an attempt to pin down a possible correlation between HT and Vitamin D such as: one case control study from 2016 focusing on Turkish patients and examining the relationship between two VDR Gene polymorphisms and levels of vit.D as well as various cytokines in patients of HT. They concluded that there was a scientifically significant relationship between VDR TaqI and HT. The insufficiency of Vit.D was significantly higher in patients with HT as compared to the controls. Notable differences were found in interleukin levels except of IL5, regarding the TaqI genotypes; however, no such differences were found in context of the FokI polymorphism genotype.(Guleryuz et al., 2016)

Another Study of 153 individuals from western Ukraine measured the serum Vitamin D levels of people after dividing them into 3 groups and a control group. The three groups included a group consisting of individuals with postoperative HT, Hypothyroidism and HT, and the last group that had individuals with autoimmune thyroiditis (AIT) accompanied by elevated serum antibodies, anti-thyroglobulin, and anti-thyroid peroxidase. The control group was recruited randomly without matching for any criteria. That study concluded that genotypic variants of VDR rs2228570 polymorphism were not risk factors for lower serum 25-OH vit.D or the deficiency of vit.D in patients with these various thyroid diseases. However, they found that the vit D levels

were significantly lower in patients of hypothyroidism, which was caused by AIT, and were carriers of the AA & AG genotypes. Furthermore, in patients of postoperative thyroiditis the levels of 25-OH vit.D were notably lower than the patients of the same genotype who were suffering from AIT. This study helped us realise that the correlation of VDR (and vitamin D as an extension of the same) with thyroid diseases such as HT is not simple and may manifest in complex, significantly unknown contexts. (Ii et al., 2021)

Conclusion:

According to our investigation VDR FokI (rs2228570), the frequency of CC genotype and C allele is high in AIT compared to Control group.

References:

1. Agliardi, C., Guerini, F. R., Bolognesi, E., Zanzottera, M., & Clerici, M. (2023). VDR Gene Single Nucleotide Polymorphisms and Autoimmunity: A Narrative Review. *Biology*, 12(7), 916. <https://doi.org/10.3390/biology12070916>
2. G, B., A, A., A, F., & N, B. (2017). Vitamin D and Autoimmune Diseases: Is Vitamin D Receptor (VDR) Polymorphism the Culprit? *The Israel Medical Association Journal: IMAJ*, 19(7). <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28786260/>
3. Guleryuz, B., Akin, F., Tunc Ata, M., Mergen Dalyanoglu, M., & Turgut, S. (2016). Vitamin-D Receptor (VDR) Gene Polymorphisms (TaqI, FokI) in Turkish Patients with Hashimoto's Thyroiditis: Relationship to the Levels of Vit-D and Cytokines. *Endocrine, Metabolic & Immune Disorders - Drug Targets*, 16(2), 131–139. <https://doi.org/10.2174/1871530316666160728092613>
4. Ii, K., Lb, P., Iv, M., & Am, K. (2021). 25-OH Vitamin D blood serum linkage with VDR gene polymorphism (rs2228570) in thyroid pathology patients in the West-Ukrainian population. *Journal of Medicine and Life*, 14(4). <https://doi.org/10.25122/jml-2021-0101>
5. Jehan, F., d'Alésio, A., & Garabédian, M. (2007). Exons and functional regions of the human vitamin D receptor gene around and within the main 1a promoter are well conserved among mammals. *The Journal of Steroid Biochemistry and Molecular Biology*, 103(3–5), 361–367. <https://doi.org/10.1016/j.jsbmb.2006.12.057>

SOME ASPECTS OF INDIAN STUDENTS' ADAPTATION IN GEORGIA

Ahishtan Febrian Nishanthan,

Batumi Shota Rustaveli State University,

Faculty of Natural Sciences and Health Care,

"Medical Doctor" Program (IX Admission) student.

Email: ahishtanfebrian@gmail.com

Scientific Supervisor: Dr. Rusudan Vadatchkoria

Associate Professor,

Batumi Shota Rustaveli State University,

Faculty of Natural Sciences and Health Care

E-mail: rusudanvadatchkoria@gmail.com

Abstract

Background: International students comprise a rising population of higher education students globally. Empirical evidence about their health and well-being is, however, limited. This research assesses the aspects of Indian students' adaptation in Georgia. The study now in its second year, acknowledging the urgent importance of the issues raised, has continued and expanded the range of observations to enhance the data, gain clearer understanding, develop proposals and actions to improve the situation with international students' adaptation process.

Method: A survey was conducted to analyse the health status of Indian students in Georgia (n = 170 and previous -130), exploring physical and social well-being, available health care level, and other adapting difficulties, specific to international as a whole and particularly the Indian students in Georgia.

Objective: This cross-sectional study focuses on different aspects of the prevalence of physical, social, psychological problems, acculturation stress, access to Health Care services, and socioeconomic determinants.

Main Findings: The research mainly revealed not only health conditions caused due to adaptations but also a lot of other aspects of adaptation issues, highlighting the strong need for the development of an integrated system to support international students in new living conditions.

Keywords: Indian Students, Survey, Adaptation, Health Status

Introduction

For international students, studying abroad can be an exhilarating and life-changing experience, but it also results in several physical and psychological changes.(Bray & Kwan, 2006). The health of foreign students may be greatly changed by their time abroad, and these changes can be both positive and negative. (Lindner & Margetts, 2023). Numerous sources indicate that international students frequently experience several health issues when studying overseas. Among them are: 1. Physical health challenges: A change in diet, lifestyle, and climate can all have an impact on an international student's physical health. They could find it difficult to adjust to new dietary options or to changing weather patterns. 2. Psychological health challenges: For international students, studying overseas can be overwhelming and stressful. They might experience difficulties like homesickness, language barriers, cultural shock, and the pressure to academically succeed while being away from their support system. These psychological difficulties may significantly affect their general health and mental state. For international students, the absence of familiar healthcare providers and support networks might make these health issues worse. To protect international students studying abroad, it is critical that both the host institutions and the students acknowledge and address these health concerns. Additionally, raising awareness and offering resources for mental health support can have a significant positive impact on international students' general health while they are studying abroad. (Cao et al., 2021)

1.1 Importance of understanding international student adaptation

International students are more common than ever before in higher education institutions in today's increasingly globalized environment.(Mori, 2000) For several reasons, it is imperative that we comprehend and take care of the modifications that overseas students need.

1. Cultural Competence: Institutions can provide a more inclusive and culturally competent atmosphere by learning about the adaptations made by international students. This entails understanding their distinct histories, experiences, and potential difficulties adjusting to a new way of life and school system.

2. Academic help: By comprehending how overseas students adapt, educational institutions can offer the right kind of help for their academic needs. This can involve extra resources to support international students' academic success, specialized tutoring, or language support.

3. Mental Health Support: International students may face significant mental health challenges due to the stressors of cultural adjustment, language barriers, and

being away from their familiar support systems. The reason why Indian students' aspects of international students in Georgia is imperative is because for the past few years Indian students' population has been exponentially rising in Georgia. ("Georgia Continues to Attract Indian Medical Students," 2023) However, no substantial data or research has been done on their health status yet. Therefore, understanding their adaptations is essential to provide the appropriate mental health support and resources needed to promote their well-being.

2. Literature review

2.1 Overview of international student population trends/mobility

The international student population and mobility have been subject to significant changes and trends in recent years. Furthermore, as globalization has increased, and people of all nationality have spread across the globe and so to meet their health requirements the globalization of healthcare systems and information has increased the importance of international learning and mobility programs in healthcare education to become more culturally competent to give the best health benefits to patients. (Tuncer Unver et al., 2021) And so evidently Asian doctors were invited to work for the National Health Service in the 1960s, which resulted in a significant increase in South Asian students. 40% of students in some medical schools today are Asian. (Turner & Dogra, 2015). The Times of India reports a significant surge in Indian students opting for education in Georgia, with approximately 8,000 enrolled in 2021. The attraction lies in Georgia's affordability and safety, particularly appealing to those pursuing medical studies. Over 20 universities in Georgia, recognized by India's National Medical Commission, offer degrees accepted by the World Health Organization. Renowned institutions like Batumi Shota Rustaveli State University, David Tvildiani University, and Tbilisi State Medical University provide Indian students with rigorous coursework and practical patient experience essential for their medical careers. ("Georgia Continues to Attract Indian Medical Students," 2023)

2.2 Adaptation Challenges Faced by International Students

International students, including Indian students studying abroad, face numerous adaptation challenges when venturing into a new educational and cultural environment. Indian students abroad, including those in Georgia, face various challenges such as language barriers, homesickness, cultural differences, academic expectations, social integration, and mental health issues. These challenges include adapting to a new university environment, coping with stress and loneliness, and navigating uncertainty in a foreign country. Transitioning from their high school system to university can pose

academic preparation challenges. Language barriers, homesickness, and cultural differences can exacerbate feelings of isolation and alienation, impacting their mental health. Universities must provide robust mental health support to address these challenges and ensure the well-being and success of international students.

3. Methodology:

Objective: the focus of this cross-sectional study is to learn about the, variables affecting their physical health and psychological well-being, lifestyle factors, and access to healthcare.

Method: Participants: The study's data came from the online surveys conducted over the time of two years. The first survey with 130 participants was conducted in the year 2023, April 8th, for which the data analysis was made, And now the study now in its second year (2024), was conducted, acknowledging the urgent importance of the issues raised, has continued and expanded the range of observations to enhance the data, gain clearer understanding, develop proposals and actions to improve the situation with international students' adaptation process. This survey had 170 participants taking part. The study population consists of students from first to sixth year of study (Inclusion criteria: age from 18 to 25 years and above, all genders).

Procedure: The online questionnaire composed of 25 questions was based on the diseases they have suffered, psychological changes, health care access and external factors mentioned in the results of this scientific literature. And about the reasons for the faced challenges in their health. The questionnaire was created with Google form and distributed through personal contact and social media. About 170 respondents completed the questionnaire, which included questions on the frequency of health check-ups, chronic diseases, preferred consultation methods, and preferred types of medicine. The survey also covered types of diseases students suffered from, such as inflammatory conditions, seasonal flu, allergies, gastrointestinal, respiratory, urinary, dermatological, and psychological diseases. Additionally, it inquired about reasons for not accessing healthcare. Students rated their health from Perfect (No diseases) to Congenital Disease. Data analysis was conducted using Excel, and results were visualized with pie charts and bar graphs.

4. Results:

4.1 Analysis of health status among Indian students in Georgia:

Identification of physical, social, and psychological challenges: Now, based on the data collected from the survey conducted over the past two years (2023;2024), Major

challenges for Indian students in Georgia include dietary changes, language barriers, healthcare access, academic pressure, homesickness, career concerns, mental health, cultural adjustment, and legal/administrative hurdles. Acculturation stress involves dietary changes, language barriers, and cultural adjustments; socio-economic determinants include academic pressure and legal/administrative hurdles; psychological factors include homesickness and mental health issues, with healthcare access being another important factor.

4.1a. Assessment of acculturation stress

Dietary changes: 1. *Cultural Differences:* Students find the food significantly different from their home cuisine, which can be challenging to adapt to both in terms of taste and preparation methods. There is limited availability of familiar ingredients or ready-made meals that align with their cultural preferences. (Alakaam et al., 2020). 3. *Dietary Restrictions:* Students have specific dietary restrictions (for religious, health, or cultural reasons) and find it difficult to navigate food options and ensure that their needs are met. (Refer Diagram 1)

Diagram 1: Preferable type of meal.

4. *Food Preparation:* International students might face challenges in learning how to prepare new kinds of food that are typical to the host country. And the survey shows that most students in 1st and 2nd year find it difficult to prepare meals and hence opt for fast foods, but in comparison, those in higher levels opt for home-made food over fast foods. The data shows that 60% cook for themselves, 30% rely on fast food but occasionally cook, and the remaining 6% and 4% depend solely on fast food and snacks, respectively.

5. *Eating Habits and Times:* The timing and social habits around food can be different. Students may find it difficult to adjust to new mealtimes or the way food is consumed in social settings which shown by the data collected that 12% have one meal daily, 37% have two, 48% have three, and 3% have four.

Language barriers.

When it comes to adjusting, language difficulties can pose serious problems for students studying abroad in several ways: 1. *Cultural Acclimatisation*: To fully adjust to a new environment, it is essential to comprehend and engage with the host culture, which can be hampered by limited language skills. Managing everyday tasks like grocery shopping, banking, taking public transportation, and handling housing-related difficulties might become more difficult. 2. *Emergency circumstances*: When it comes to crises or health-related circumstances, it can be especially challenging to communicate demands or comprehend instructions when there is a language barrier. (Sheikh et al., 2022)

Cultural Adjustment: Adapting to a new country's culture, norms, and social expectations can be challenging. For example, Indian students growing up majorly have a non-alcoholic (due to religious beliefs) and a non-smoking environment (due to social stigma), therefore when exposed to a new culture of alcohol and smoking, few students are more likely to incline towards the culture which causes major health issues due to the sudden change in the lifestyle. The survey shows that 91% of students do not smoke, while 9% do. Regarding alcohol consumption, 7% drink regularly, 12% occasionally, and 81% do not consume alcohol.

4.1b: Socio-economic determinants: 1. *Academic Pressure*: The medical curriculum is rigorous, and students must quickly adapt to different teaching styles and assessment methods. 2. *Legal and Administrative Hurdles*: Visa requirements, work permits, and understanding foreign legal systems can be complex. *4.1c Psychological factors*: According to the data collected around 22.9% of students face psychological problems (refer diagram 2), Neglected psychological issues can escalate, highlighting the need to address causes like homesickness, social isolation, cultural shock, academic stress, and identity challenges. These factors can disrupt sleep patterns and mental health, necessitating proactive measures.

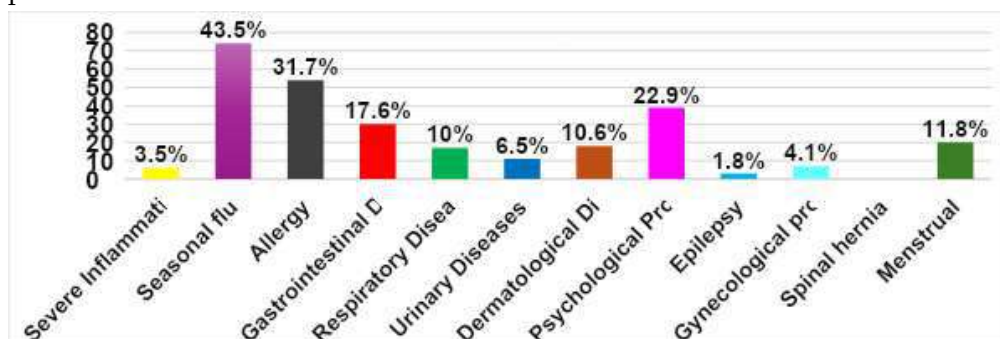
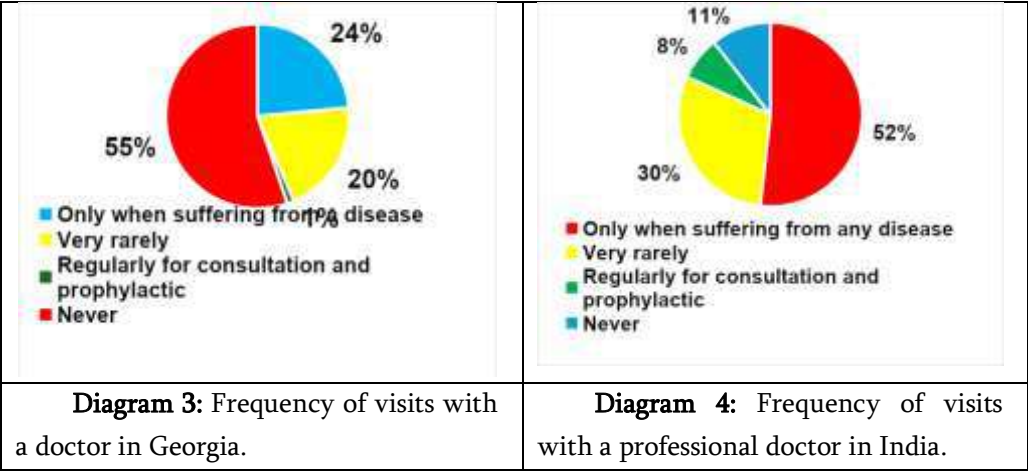

Diagram 2: Various types of diseases that Indian students suffered in Georgia.

1. *Homesickness*: Feeling homesick can lead to sadness and a preoccupation with thoughts of home, impacting daily functioning and focus on studies. It is usually a strong desire to go home, which is accompanied by depressive thoughts and far-reaching negative effects on the health status. (Van Tilburg et al., 1996); 2. *Identity Challenges*: Struggles with self-identity may lead to a lack of confidence, which can hinder participation in academic discussions or group work. (Jibreel, 2015); 3. *Mental Health Issues*: Depression, anxiety, and other mental health issues that may arise or be exacerbated by the above challenges can impair cognitive functions, energy levels, and overall well-being, directly impacting academic outcomes.

4.1d *Healthcare access*: The data reveals that most Indian students in Georgia face barriers to healthcare access, such as lack of insurance, language issues, financial constraints, and trust concerns. Diagram 3 shows that Indian students in Georgia are less likely to consult a doctor, while Diagram 4 indicates they are more likely to do so in India.

4.1e *Other health issues include*: Gastrointestinal disease, respiratory diseases, urinary diseases, dermatological diseases, epilepsy, gynaecological problems, seasonal flu, and allergies. (refer diagram 6) Seasonal flu and allergies have been noted to be quite common among first and second-year students as they tend to adapt to the new food and climate of Georgia leading them to develop such health conditions. The data collected shows that every year 63% of students suffer from diseases, with 28% of students often suffering from diseases.

5. Recommendations for improving international student adaptation: Universities can help address these challenges by offering support services, including mental health

counselling, academic advising, language assistance, and social programs designed to foster community among international and local students. Encouraging a campus culture of inclusion and awareness can also contribute to better outcomes for international students. Collaborating with healthcare providers to offer affordable and accessible healthcare options for international students. This may involve setting up on-campus health clinics or negotiating discounted rates with local medical facilities. By prioritizing the healthcare needs of international students, universities can ensure that these students receive the medical attention and support they require to thrive in their academic pursuits.

Conclusion:

In summary, Indian students in Georgia face numerous challenges including dietary adjustments, language barriers, cultural adaptation, academic pressure, career uncertainties, and administrative hurdles. Psychological factors like homesickness and mental health issues compound these challenges, exacerbated for first and second-year students who also struggle with dietary changes and health issues due to climate adaptation. To support their success, universities should offer mental health counselling, language assistance, social programs, and collaborate with healthcare providers to meet their needs.

Acknowledgments:

I would like to express my heartfelt gratitude to Doctor Rusudan Vadatchkoria, my research supervisor, for her constant support, advice, and competence throughout the research study. I want to express my gratitude to everyone who contributed to this study by sharing their real-life experiences with us, as well as for taking the time to complete this survey. Finally, I would like to thank Batumi Shota Rustaveli State University for the unwavering support throughout our academic careers.

Bibliography:

1. Alakaam, A., Willyard, A., 1 Department of Health and Human Performance, University of Tennessee at Chattanooga, Chattanooga, TN, USA, & 2 Department of Education, Health, and Behavior Studies, University of North Dakota, Grand Forks, ND, USA. (2020). Eating habits and dietary acculturation effects among international college students in the United States. *AIMS Public Health*, 7(2), 228–240. <https://doi.org/10.3934/publichealth.2020020>
2. Bray, S. R., & Kwan, M. Y. W. (2006). Physical Activity Is Associated with Better Health and Psychological Well-Being During Transition to University Life. *Journal of American College Health*, 55(2), 77–82. <https://doi.org/10.3200/JACH.55.2.77-82>

3. Cao, Q.-T., Vuong, Q.-H., Pham, H.-H., Luong, D.-H., Ho, M.-T., Hoang, A.-D., & Do, M.-T. (2021). A Bibliometric Review of Research on International Students' Mental Health: Science Mapping of the Literature from 1957 to 2020. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 11(3), 781–794. <https://doi.org/10.3390/ejihpe11030056>
4. Georgia continues to attract Indian medical students. (2023, August 21). *The Times of India*. <https://timesofindia.indiatimes.com/nri/other-news/georgia-continues-to-attract-indian-medical-students/articleshow/102917392.cms>
5. Jibreel, Z. (2015). Cultural Identity and the Challenges International Students Encounter. *Culminating Projects in English*. https://repository.stcloudstate.edu/engl_etds/23
6. Lindner, K., & Margetts, K. (2023). Making friends in Australia: Expectations and experiences of Chinese international students in Australian secondary schools. *The Australian Educational Researcher*, 50(2), 537–559. <https://doi.org/10.1007/s13384-021-00502-3>
7. Mori, S. C. (2000). Addressing the Mental Health Concerns of International Students. *Journal of Counseling & Development*, 78(2), 137–144. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2000.tb02571.x>
8. Sheikh, A. M., Sajid, M. R., Bakshi, E. N., Khan, A. U., Wahed, M. M., Sohail, F., & Sethi, A. (2022). The Perceptions of Non-native Medical Students Towards Language Barrier on Clinical Teaching and Learning: A Qualitative Study from Saudi Arabia. *Medical Science Educator*, 32(4), 865–872. <https://doi.org/10.1007/s40670-022-01579-w>
9. Tuncer Unver, G., Celebi Cakiroglu, O., Gungor Satilmis, I., & Harmanci Seren, A. K. (2021). The experiences of nurses who studied abroad with The Erasmus program during undergraduate education: A qualitative study. *Nurse Education in Practice*, 51, 102993. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.102993>
10. Turner, M., & Dogra, N. (2015). Diversity Issues in Clinical Communication. In J. Brown, L. M. Noble, A. Papageorgiou, & J. Kidd (Eds.), *Clinical Communication in Medicine* (pp. 119–126). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118728130.ch19>
11. Van Tilburg, M. A. L., Vingerhoets, A. J. J. M., & Van Heck, G. L. (1996). Homesickness: A review of the literature. *Psychological Medicine*, 26(5), 899–912. <https://doi.org/10.1017/S0033291700035248>

კოლორექტული კიბოს ეროვნული სკრინინგი დღეს და ხვალ

მზია ბოლქვაძე

*საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი,
ერთსაფეხურიანი საგანმანათლებლო პროგრამა „მედიცინა“, VI კურსი
ელ. ფოსტა: mzia.bolkvadze22@gmail.com*

სალომე ხუჯაძე

*საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი,
ერთსაფეხურიანი საგანმანათლებლო პროგრამა „მედიცინა“, VI კურსი
ელ. ფოსტა: xujadzes2@gmail.com*

*სამეცნიერო ხელმძღვანელები: **დავით ცეცხლაძე,***

მედიცინის დოქტორი, ბსუ-ს პროფესორი;

იათამზე თანდილაშვილი,

მედიცინის აკადემიური დოქტორი,

ბსუ-ს მოწვეული უფროსი მასწავლებელი.

აბსტრაქტი

კოლორექტული კიბო ავთვისებიან სიმსივნეებს შორის მსოფლიოს მასშტაბით ერთ-ერთი ფართოდ გავრცელებული დაავადებაა. კიბოს კვლევის საერთაშორისო სააგენტოს (IARC) 2022 წლის სტატისტიკური მონაცემებით გავრცელების სიხშირით ის - III, ხოლო სიკვდილიანობის მიხედვით II ადგილზეა. ამ მხრივ გამონაკლისი არც საქართველოა და ზემოთ აღნიშნული მახასიათებლების მიხედვით IV ადგილს იკავებს. ყოველივე ეს ადასტურებს, რომ კოლორექტული კიბოს დროული დიაგნოსტიკა თანამედროვე მედიცინის ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია.

კვლევის მიზანია ჩვენს ქვეყანაში კოლორექტული კიბოს დროული დიაგნოსტიკის ხარისხის ზრდისადმი მხარდაჭერა.

ნაშრომი ასახავს, თუ რამდენად ეფექტურია კოლორექტული კიბოს ეროვნული სკრინინგი დღეს, კერძოდ, რამდენად აქტიურად ხორციელდება მასში ბენეფიციართა ჩართულობა და რამდენად დროულად ხდება დიაგნოსტიკა; განხილულია ამ ორ კომპონენტს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი და მიღებული მონაცემების საფუძველზე წარმოდგენილია პროგრამის ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად სამომავლოდ განსახორციელებელი რეკომენდაციები, მათ

შორის, დასაბუთებულია პროგრამაში კტ კოლონოგრაფიის ჩართვის საჭიროება და ჩვენების კრიტერიუმები.

საკვანძო სიტყვები: კოლორექტული კიბო, ეროვნული სკრინინგი, კტ კოლონოგრაფია.

Abstract

Colorectal cancer is one of the most common malignancies worldwide. According to the statistical data of the International Agency for Research of Cancer (IARC) in 2022, it is in the third place regard to prevalence, and in the second place in terms of mortality. Georgia is not an exception in this regard, and according to the mentioned characteristics, it hold the fourth place. All this proves that well-timed diagnosis of colorectal cancer is one of the urgent issues of modern medicine.

The main focus of the study is to support the increase the quality of timely diagnosis of colorectal cancer in our country.

The paper shows how effective the national colorectal cancer screening is today, in particular, how actively the beneficiaries are involved in it and how timely diagnosis are made; the cause-effect relationship between these two components is discussed, and based on the received data, recommendations to be implemented in the future to improve the effectiveness of the program are presented, Among them, the need to include CT colonography in the program and the screening criteria are substantiated.

Key words: colorectal cancer, national screening, CT colonography.

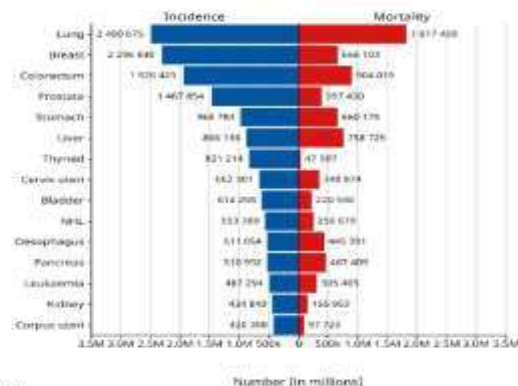
შესავალი

მსხვილი ნაწლავის დაავადებების დროული დიაგნოსტიკა თანამედროვე მედიცინის ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია. კოლორექტული კიბო მსოფლიო მოსახლეობის დიდი პრობლემაა, როგორც მისი გავრცელების და სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებლის, ისე ამ დაავადებასთან და მის შესაძლო გართულებებთან დაკავშირებული დიდი ფინანსური დანახარჯების გამოც (Tandilava et al., 2020)

კიბოს კვლევის საერთაშორისო სააგენტოს (IARC) 2022 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, მსოფლიოში გავრცელებულ ავთვისებიან სიმსივნებს შორის კოლორექტული კიბო სიხშირით III ადგილზეა, ხოლო ავთვისებიანი სიმსივნით გამოწვეული სიკვდილიანობის მიხედვით II ადგილს იკავებს.

დიაგრამა N1. IARC-ის 2022 წლის სტატისტიკური მონაცემები, მსოფლიო.

Absolute numbers, Incidence and Mortality, Both sexes, in 2022
World
(Top 15 cancer sites)

Cancer TODAY | IARC - <https://gco.iarc.who.int/today>
Data version: Globocan 2022 (version 1.1)
© All Rights Reserved 2024

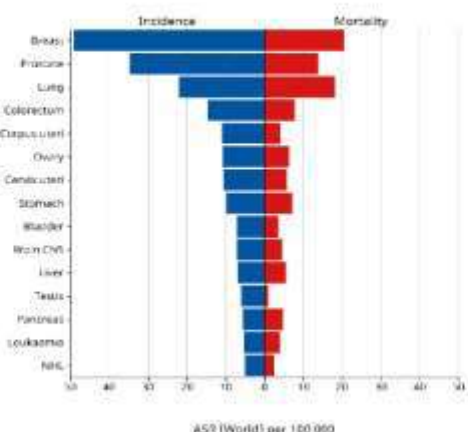

<https://gco.iarc.who.int/media/globocan/factsheets/cancers/39-all-cancers-factsheet.pdf>

IARC-ის 2022 წლის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, საქართველოში კოლორექტული კიბო, როგორც გავრცელების სიხშირით, ისე სიკვდილიანობის მიხედვით, IV ადგილზეა.

დიაგრამა N2. IARC-ის 2022 წლის სტატისტიკური მონაცემები, საქართველო.

Age-Standardized Rate (World) per 100 000, Incidence and Mortality, Both sexes, in 2022
Georgia
(Top 15 cancer sites)

Cancer TODAY | IARC - <https://gco.iarc.who.int/today>
Data version: Globocan 2022 (version 1.1)
© All Rights Reserved 2024

<https://gco.iarc.who.int/media/globocan/factsheets/cancers/39-all-cancers-factsheet.pdf>

საქართველოში 2009 წლიდან დაიწერა ეროვნული სკრინინგის პროგრამა, რომელიც წარმოადგენს მეორეულ პრევენციას და გულისხმობს დაავადებების გამოვლენას ადრეულ, პრეკლინიკურ სტადიაზე პაციენტის გასინჯვის, გამოკითხვის ან გამოკვლევის საშუალებით. კოლორექტული კიბოთი ავადობისა და სიკვდილიანობის მაღალი სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე საქართველოს ჯანდაცვის სისტემამ აღნიშნულ პროგრამაში 2010 წლიდან ჩართო კოლორექტული კიბოს სკრინინგი.

ჩვენს ქვეყანაში არსებული სკრინინგ-პროგრამა მოიცავს ფეკალურ მასაში ფარული სისხლდენის გამოვლენის ტესტს (FOBT), დადებითი პასუხის შემთხვევაში კი კოლონოსკოპიურ სკრინინგს და საჭიროებისას ბიოფსიური მასალის აღებას, ხოლო უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში კვლევა უფასოა 2 წელიწადში ერთხელ.

საქართველოს ეროვნული სკრინინგ-პროგრამისგან განსხვავებით, აშშ-ისა და ევროპის ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანაში კოლორექტული კიბოს სკრინინგში ჩართულია კტ კოლონოგრაფია.

აღსანიშნავი და გასათვალისწინებელია, რომ ESGE/ESGAR (European Society of Gastrointestinal Endoscopy/European Society of Gastrointestinal and Abdominal Radiology) რეკომენდაციას უწევს კტ კოლონოგრაფიას, როგორც კოლორექტული ნეოპლაზიების დიაგნოსტიკისთვის საუკეთესო ნაკლებინვაზიურ და მაღალი ინფორმაციულ მეთოდს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია კიბოს ადრეულ სტადიაზე გამოვლენა. კტ კოლონოგრაფიას გააჩნია მაღალი სენსიტიურობა და სპეციფიურობა. მისი საშუალებით შესაძლებელია, კიბოსა და მისი წინამორბედი პოლიპის გამოვლენა უსიმპტომო პაციენტებში, აგრეთვე, მსხვილი ნაწლავის სანათურის, კედლის სისქის და ზედაპირის შეფასება, ეს იქნება მისი ფორმა, მდებარეობა, ნაოჭები, ჰაუსტრაცია თუ სხვა, ასევე, შესაძლებელია პათოლოგიური უბნის აღმოჩენა, ზუსტი ლოკალიზაციის და სიმსივნის ინვაზიის ხარისხის განსაზღვრა, მიმდებარე ქსოვილებისა და ლიმფური კვანძების მდგომარეობის შეფასება, რეგიონული და შორეული მეტასტაზების აღმოჩენა. გარდა აღნიშნულისა, კტ კოლონოგრაფიის საშუალებით შესაძლებელია მუცლის ღრუს სხვა ორგანოების მდგომარეობის შეფასებაც (Corr et al., 2018; Ricci et al., 2020; TANDILAVA et al., 2021). მიუხედავად ამისა, საქართველოს მასშტაბით კტ კოლონოგრაფია კლინიკურ პრაქტიკაში არ არის ფართოდ დაწერგილი. საგულისხმოა, რომ ბათუმის რეფერალურ ჰოსპიტალში 2015 წლიდან დაიწყო აღნიშნული კვლევის აქტიურად გამოყენება, თუმცა, ეს უკანასკნელი არ არის ჩართული ეროვნულ სკრინინგ-პროგრამაში.

აღსანიშნავია, რომ მსხვილი ნაწლავის კიბოს უმეტესობა, გარდა მემკვიდრეობითი გენეტიკური დარღვევებისა, წარმოიქმნება უკვე არსებული პოლიპის-

გან, რომელიც 10-15 წლის განმავლობაში განიცდის მალიგნიზაციას. გამომდინარე აქედან, პოლიპების ადრეული გამოვლენა მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს კოლორექტული კიბოს პრევენციაში. კტ კოლონოგრაფია ძალზედ ეფექტურია ფარული პოლიპების აღმოსაჩენად, ხოლო შემდგომი ენდოსკოპიური პოლიპექტომია ამცირებს კოლორექტალური კიბოს მიერ გამოწვეულ სიკვდილიანობას. სწორედ, ამიტომ სკრინინგული კტ კოლონოგრაფიის უპირველესი მიზანია ფარული დაზიანებების გამოვლენა, როგორცაა პოლიპები, რათა შემცირდეს მათი კოლორექტულ კიბოდ განვითარების რისკი (Tandilava et al).

ჩვენი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი იქნება ეროვნული სკრინინგ-პროგრამის ეფექტურობის შეფასება კოლორექტული კიბოს დიაგნოსტიკაში, მისი ანალიზი, არსებული გამოცდილების შეფასება, თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეებით. ჩვენი მიზანია, ხელი შევუწყოთ ეროვნული სკრინინგ-პროგრამაში მოსახლეობის მაქსიმალურ ჩართულობას კოლორექტული კიბოს დროული დიაგნოსტიკისა და პროფილაქტიკისთვის. გარდა ამისა, კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, საშუალება გვექნება დავასაბუთოთ კოლორექტული კიბოს ეროვნულ სკრინინგ-პროგრამაში კტ კოლონოგრაფიის საჭიროება.

მასალა და მეთოდები.

შვეისწავლეთ კიბოს ეროვნული სკრინინგის პროგრამების მართვის ზოგადი მეთოდიკა, დავამუშავეთ კოლორექტული კიბოს სკრინინგ-პროგრამა და კიბოს ეროვნული რეესტრის 2021 წლის მონაცემთა ბაზა.

კოლორექტული კიბოს ეროვნული სკრინინგის პროგრამაში ჩართვის კრიტერიუმია ასაკი, რაც გულისხმობს 50-დან 70 წლის ჩათვლით პაციენტებს. აღნიშნულ კატეგორიაში ხდება ფეკალურ მასაში ფარული სისხლდენის გამოვლენის ტესტის (FOBT) ჩატარება. დადებითი პასუხის შემთხვევაში ხორციელდება პროგრამის შემდეგი ეტაპები:

- ოპტიკური კოლონოსკოპია (გაუტკივარების გარეშე ან გაუტკივარებით);
- ოპტიკური კოლონოსკოპია ბიოფსიური მასალის აღებით;
- ბიოფსიური მასალის ჰისტო-მორფოლოგიური კვლევა.

ეროვნულ სკრინინგ-პროგრამაში კტ კოლონოგრაფიის გარკვეული სახით ჩართვის საჭიროების დასაბუთების მიზნით ჩავატარეთ რეტროსპექტული, კოჰორტული კვლევა ბათუმის რეფერალური ჰოსპიტლის მონაცემთა ბაზის გამოყენებით, კერძოდ, შვეისწავლეთ და დავამუშავეთ იმ 425 პაციენტის მონაცემი, რომელთაც 2015 წლის 15 მაისიდან 2024 წლის 15 მარტის ჩათვლით პერიოდში ჩაუტარდათ კტ კოლონოგრაფია. სტატისტიკური მონაცემების დამუშავება განხორციელდა Microsoft Office Excel პროგრამული პაკეტის გამოყენებით.

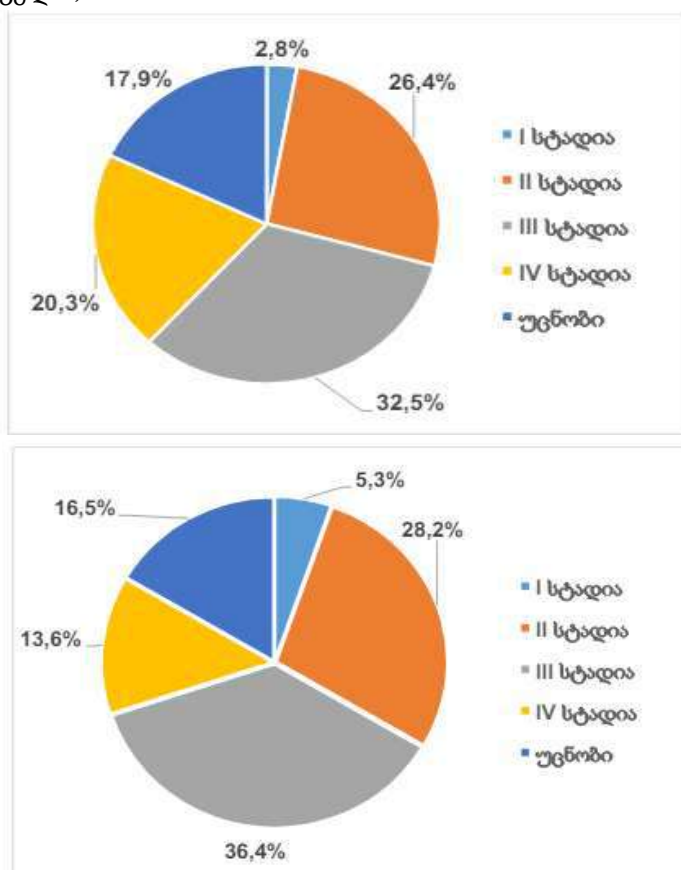
მიღებული შედეგები და მათი განსჯა

დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის მონაცემების მიხედვით, 2021 წელს კოლორექტული კიბოს ახალი შემთხვევების საერთო რაოდენობა შეადგენდა 787 პაციენტს. მათგან ოპერაციული მკურნალობა ჩაუტარდა 418-ს (212 - ქალი, 206 - მამაკაცი).

ქალებში ქირურგიული მკურნალობის წილი კიბოს I სტადიაზე იყო 2,8% (6 პაციენტი), II სტადიაზე - 26,4% (56), III სტადიაზე - 32,5% (69), IV სტადიაზე - 20,3% (43).

მამაკაცებში ქირურგიული მკურნალობის წილი კიბოს I სტადიაზე იყო 5,3% (11), II სტადიაზე - 28,2% (58), III სტადიაზე - 36,4% (75), IV სტადიაზე - 13,6% (28).

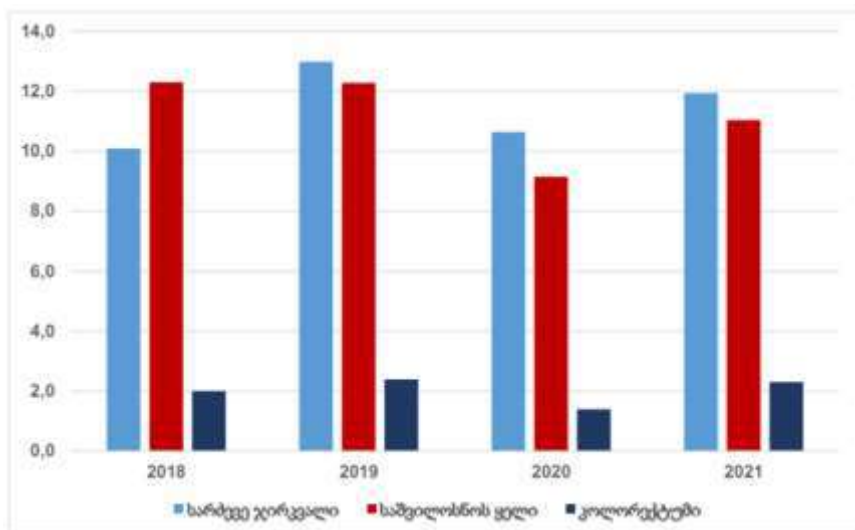
დიაგრამა N3. კოლორექტული კიბოს დიაგნოზით რეგისტრირებული ქალებისა და მამაკაცების ქირურგიული მკურნალობის წილი (%), სტადიების მიხედვით, საქართველო, 2021.

აღნიშნული მონაცემების გაანალიზებით, კიბოს I სტადიაზე აღმოჩენის წილი მინიმალური, 4,1%-ია, ხოლო მაქსიმალური წილი - 34,4% მოდის III სტადიის პაციენტებზე, რაც, უდავოდ, მიუთითებს პროგრამის ნაკლებეფექტურობაზე და მისი გადახედვის საჭიროებაზე.

დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის მონაცემების მიხედვით, კიბოს ეროვნული სკრინინგის პროგრამაში მოსახლეობის ჩართულობის წილი მნიშვნელოვნად დაბალია, განსაკუთრებით კოლორექტული კიბოს სკრინინგ-პროგრამაში (2,0-2,2%).

დიაგრამა N4. მიზნობრივი პოპულაციის კიბოს სკრინინგით მოცვის მაჩვენებლები (%), საქართველო.

<https://digitallibrary.tsu.ge/book/2024/Jan/journals/avtvisebiani-simsivneebi-sakartveloshi-2015-2021.pdf>

ლიტერატურული მონაცემების შესწავლის საფუძველზე შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ სხვა, უფრო განვითარებულ, ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოში არსებული კოლორექტული კიბოს სკრინინგ-პროგრამაში შემავალი დიანოსტიკური საშუალებები მწირია და საჭიროებს გადახედვას, კერძოდ, სხვა ქვეყნების გამოცდილების საფუძველზე სასურველია კტ კოლონოგრაფიის გარკვეული ჩვენებით ჩართვა პროგრამაში.

დღესდღეობით ჩვენს ქვეყანაში კტ კოლონოგრაფია კლინიკურ პრაქტიკაში აქტიურად ხორციელდება ბათუმის რეფერალურ ჰოსპიტალში. სწორედ ამ ბაზაზე არსებული მონაცემების საფუძველზე შევისწავლეთ აღნიშნული კვლევის

დიაგნოსტიკური მნიშვნელობა კოლორექტული კიბოს და პოლიპის გამოვლენაში. გამოკვლეული 425 პაციენტიდან ძირითად კვლევაში ჩაერთო ის 223 პაციენტი, რომელთაც კტ კოლონოგრაფიის გარდა ჩაუტარდათ ოპტიკური კოლონოსკოპია ბიოფსიით ან/და ქირურგიული მკურნალობა.

ძირითად კვლევაში ჩართული 223 პაციენტის კტკ კვლევის მონაცემების პროსპექტული შეფასებით მსხვილი ნაწლავის ერთეული პოლიპის დასკვნა მიღებულ იქნა 44 პაციენტში, ხოლო რეტროსპექტული შეფასებით - 31 პაციენტში; მათგან აღნიშნული დიაგნოზი დაუდგინდა 23 პაციენტს. ამ მონაცემების გაანალიზების საფუძველზე მსხვილი ნაწლავის კეთილთვისებიანი სიმსივნური დაავადების, პოლიპის მიმართ კტ კოლონოგრაფიის მგრძნობელობა, სპეციფიურობა და დიაგნოსტიკური სიზუსტე პროსპექტული შეფასების დროს არის შესაბამისად 88,2% (30/34), 88,9% (168/189) და 88,8% (198/223), რეტროსპექტული შეფასების დროს შესაბამისად - 88,2% (30/34), 95,8% (181/189) და 94,6% (211/223).

ერთეული პოლიპის დიაგნოზი კტკ კვლევით არ გამოუვლინდა 4 პაციენტს, მათი დიაგნოსტიკა მოხდა ოპტიკური კოლონოსკოპიის საშუალებით. მსხვილი ნაწლავის მრავლობითი პოლიპის დასკვნა გამოტანილ იქნა 7 პაციენტში და ყველა მათგანს დაუდგინდა აღნიშნული დიაგნოზი.

პოლიპის დადასტურებული დიაგნოზის მქონე 34 პაციენტში სულ გამოვლინდა 75 პოლიპი. დიაგნოსტიკებული სამი დიდი - >10მმ-ზე ზომის პოლიპი გამოვლენილ იქნა, როგორც ოპტიკური კოლონოსკოპიის, ისე კტკ კვლევის დროს (მგრძნობელობა 100%, 3/3). დადგენილი 13 საშუალო - >5მმ-ზე - ≤10მმ-ზე - ზომის პოლიპიდან კტკ კვლევით გამოვლინდა 11 (მგრძნობელობა 84,6%, 11/13), ხოლო მცირე - ≤5მმ-ზე ზომის პოლიპიდან კტკ კვლევით აღმოჩენილ იქნა 42 (მგრძნობელობა 71%, 42/59). სულ, ყველა ზომის პოლიპის მიმართ კტკ კვლევის მგრძნობელობა არის 74,7% (56/75).

ძირითად კვლევაში ჩართული 223 პაციენტის კტკ კვლევის მონაცემების პროსპექტული შეფასებით მსხვილი ნაწლავის კოლორექტული კიბოს დასკვნა გამოტანილ იქნა 20 პაციენტში, რეტროსპექტული შეფასებით კი - 18 პაციენტში; მათგან აღნიშნული დიაგნოზი დაუდგინდა 13-ს. აღნიშნულის გაანალიზების საფუძველზე კოლორექტული კიბოს მიმართ კტ კოლონოგრაფიის მგრძნობელობა, სპეციფიკურობა და დიაგნოსტიკური სიზუსტე არის 92,9% (13/14), 97,6% (204/209) და 97,3% (217/223).

დასკვნები:

1. კოლორექტული კიბოს სკრინინგ-პროგრამაში ბენეფიციართა ჩართულობა მნიშვნელოვნად დაბალია (2,0-2,2%);

2. კოლორექტული კიბოს ადრეულ სტადიაზე დიაგნოსტიკა მნიშვნელოვნად დაბალია (4,1%);

3. კტ კოლონოგრაფია კოლორექტული კიბოს და პოლიპის დიაგნოსტიკის მაღალინფორმაციული და ნაკლებინვაზიური კვლევის საშუალებაა.

რეკომენდაციები:

1. საზოგადოებაში კოლორექტული კიბოს შესახებ ინფორმირებულობის გაზრდა სხვადასხვა საინფორმაციო საშუალებების, მათ შორის სატელევიზიო გადაცემების და ინტერნეტ-პლატფორმების გამოყენებით;

2. სკრინინგის განხორციელებაში პირველადი ჯანდაცვის რგოლის უფრო აქტიური ჩართულობა, კერძოდ, ოჯახის ექიმების დატრენინგება ბენეფიციართა სკრინინგ-პროგრამაში მონაწილეობის გაზრდის მიზნით;

3. კტ კოლონოგრაფიის ჩართვა კოლორექტული კიბოს სკრინინგ-პროგრამაში ოპტიკური კოლონოსკოპიის უკუჩვენების, მის ჩატარებაზე პაციენტის უარის შემთხვევაში და დაუსრულებელი კვლევის დროს.

ვალდებულებების განაწილება, ავტორის წვლილი

სამეცნიერო კვლევითი ნაშრომის წარმოებასა და სრული ვერსიის ჩამოყალიბებაში თანაბარი წვლილი მიუძღვით ავტორსა და თანაავტორს. მათ ერთობლივად მოახდინეს ნაშრომის სტრუქტურის შემუშავება, გრამატიკული კორექტირება, კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების დაგენერირება და წარმოდგენა დიაგრამების სახით.

ფინანსური მხარდაჭერა

აღნიშნული სამეცნიერო კვლევითი ნაშრომი არ იყო დაფუძნებული ფინანსურ მხარდაჭერაზე.

მადლიერების გამოხატვა

ჩვენ მადლიერი ვართ ბატონი დავით ცეცხლაძისა და ქალბატონი იათამზე თანდილაყასი, მათ მიერ გაწეული დახმარებისა და მხარდაჭერისთვის. აგრეთვე, მადლობელი ვართ ბათუმის რეფერალური ჰოსპიტალისა და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა, რომელთა ბაზაზე იწარმოა და სრულყოფილად წარსდგა ეს სამეცნიერო კვლევითი ნაშრომი დაინტერესებული საზოგადოებია წინაშე.

ინტერესთა კონფლიქტი

ავტორმა და თანაავტორმა ნახა და დაამტკიცა ნაშრომის საბოლოო ვერსია და მიიღო პასუხისმგებლობა წარმოდგენილ მონაცემებზე. არ არსებობს ფინანსური ან სხვა სახის ინტერესთა კონფლიქტი, რომელიც შესაძლოა, დაკავშირებული იყოს ავტორებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Ansa, B. E., Lewis, N., Hoffman, Z., Datta, B., & Aaron Johnson, J. (2021). Evaluation of blood stool test utilization for colorectal cancer screening in Georgia, USA. *Healthcare (Switzerland)*, 9(5). <https://doi.org/10.3390/healthcare9050569>
2. Batavani, T., Kereselidze, M., Chikhladze, N., & Pitskhelauri, N. (2022). Early and late detection of cancer in Georgia: Evidence from a population-based cancer registry, 2018–2019. *Cancer Epidemiology*, 80. <https://doi.org/10.1016/j.canep.2022.102216>
3. Corr, A., Obaro, A., & Burling, D. (2018). Role of CT colonography for primary colorectal cancer screening. *Trends in Urology & Men's Health*, 9(2). <https://doi.org/10.1002/tre.625>
4. Gulbiani, L., Topuridze, M., Todua, T., Sarashvili, N., Abzianidze, T., Kochlamazashvili, M., & Butsashvili, M. (2022). AWARENESS OF CANCER SCREENING AMONG GEORGIAN PRIMARY CARE PHYSICIANS. *Georgian Medical News*, 322(1).
5. Kopadze, S., & Kiladze, I. (2023). P-15 The challenges in colorectal cancer management in Georgia. *Annals of Oncology*, 34. <https://doi.org/10.1016/j.annonc.2023.04.071>
6. Nonikashvili, M., Kereselidze, M., Toidze, O., & Beruchashvili, T. (2023). The incidence of colorectal cancer (CRC) in Georgia continues to increase: A population-based registry study. *Cancer Treatment and Research Communications*, 35. <https://doi.org/10.1016/j.ctarc.2023.100693>
7. Ricci, Z., Kobi, M., & Yee, J. (2020). CT Colonography for Colorectal Cancer Screening. In *Journal of Radiology Nursing* (Vol. 39, Issue 3). <https://doi.org/10.1016/j.jradnu.2020.04.005>
8. TANDILAVA, I., URUSHADZE, O., TSETSKHLADZE, D., AVAZASHVILI, I., TSETSKHLADZE, G., PHUTKARADZE, M., & DIASAMIDZE, E. (2021). VIRTUAL CT COLONOSCOPY: METHODOLOGY FOR CONDUCTING RESEARCH AND INTERPRETATION. *EXPERIMENTAL & CLINICAL MEDICINE GEORGIA*. <https://doi.org/10.52340/jecm.2021.552>
9. Tandilava, I., Urushadze, O., Tsetskhladze, D., Tsetskhladze, G., & Phutkaradze, M. (2020a). THE ROLE AND PLACE OF VIRTUAL CT COLONOSCOPY IN COMPLEX RADIOLOGICAL DIAGNOSIS OF COLON DISEASES. *Georgian Medical News*, 306.
10. Tandilava, I., Urushadze, O., Tsetskhladze, D., Tsetskhladze, G., & Phutkaradze, M. (2020b). THE ROLE AND PLACE OF VIRTUAL CT COLONOSCOPY IN COMPLEX RADIOLOGICAL DIAGNOSIS OF COLON DISEASES. *Georgian Medical News*, 306.
11. კიბოს კვლევის საერთაშორისო სააგენტო (მოძიებულია 18 მაისი, 2024 წელი) <https://gco.iarc.who.int/media/globocan/factsheets/cancers/39-all-cancers-fact-sheet.pdf>
12. (მოძიებულია 18 მაისი, 2024 წელი) <https://digitallibrary.tsu.ge/book/2024/Jan/journals/avtvisibiani-simsivneebi-sakartveloshi-2015-2021.pdf>

სარძევე ჯირკვლის კიბო, კიბოსწინარე დაავადებები და მკურნალობის ინოვაციური მიდგომები

შუქია დიასამიძე,

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
მედიცინის ერთსაფეხურიანი საგანმანათლებლო პროგრამა*

VI კურსი

ელ. ფოსტა: shukidiasamidze@gmail.com

მეორე ავტორი: ნატა ბოლქვაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
მედიცინის ერთსაფეხურიანი საგანმანათლებლო პროგრამა*

VI კურსი

ელ. ფოსტა: bolkvadze.nata016@gmail.com

*სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **რუსლან ბოლქვაძე**
მასწავლებელი*

აბსტრაქტი

ნაშრომში წარმოდგენილია სარძევე ჯირკვლის კიბოს განვითარების რისკის მქონე ქალების პოპულაციაში კიბოსწინარე დაავადებების დროული პრევენცია, მკურნალობის ინოვაციური მიდგომებით. ქალებში ძუძუს კიბო მსოფლიოში სიმსივნეთა შორის პირველ ადგილას დომინირებს. სტატისტიკურად დაავადების დიაგნოსტიკა გვიან სტადიაზე ხდება, რაც ართულებს მის შემდგომ მკურნალობას. ნაშრომის მიზანია, სარძევე ჯირკვლის კიბოსწინარე დაავადებების ამოცნობა, პროფილაქტიკა, დიფერენცირება და შემდგომ მისი აღმფხვრის გზების ძიება. ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებების ავთვისებიანობა ბევრად მაღალია სხვა ორგანოების დაავადებების ავთვისებიანობასთან მიმართებაში. აგრეთვე, BRCA1 და BRCA2 გენის მატარებელ ქალებში კიბოს განვითარების ალბათობის შემცირება ეთიკური საკითხების გათვალისწინებით, რისკების განხილვა სხვადასხვა შემთხვევის ასპექტში, ხარვეზების გამოვლენა და საზოგადოების თვითშემცნების გაზრდა. გამოყენებულია რაოდენობრივი, სტატისტიკური კვლევა, სადაც იკვეთება ნაკლები ინტერესი და შემცირება კიბოსწინარე დაავადებებთან დაკავშირებით. ნაშრომის იდეაა მონაცემების შემცირებასთან ერთად, მივიღოთ მიზანმიმართული შედეგი, ვინაიდან დანერგილი საპრევენციო ზომების მიუხედავად, ძუძუს კიბოს საქართველოს მონაცემებით მაინც რჩება, როგორც მოწინა-

ვე დაავადება. ნაშრომში კიბოსწინარე დაავადებებთან ერთად განხილულია, ძუძუს კიბოს ეტიოპათოგენეზი, რისკ-ფაქტორები, სკრინინგის მნიშვნელობა, ქირურგიული მიდგომის დადებითი და უარყოფითი მხარე. ნაშრომის ძირითადი მიგნებაა, ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებების ინოვაციური მიდგომებით მკურნალობისას შემცირდეს კიბოს განვითარების ალბათობა, თუმცა ფსიქოლოგიური ფაქტორი აჭარბებს პოტენციურ სარგებელს სამომავლოდ. ნაშრომის დასკვნით ნაწილში მოცემულია რეკომენდაციები, სკრინინგკონტროლი, მოსახლეობის ინფორმირება, მათი ჩართულობა, ინტერესის გაზრდა და ცნობიერების ამაღლება.

საკვანო სიტყვები: ძუძუს კიბო, კიბოსწინარე დაავადებები, პრევენცია, მას-ტექტომია

Abstract

The paper presents timely prevention of precancerous diseases in the population of women at risk of developing breast cancer, with innovative treatment approaches. In women, breast cancer dominates the first place among cancers in the world. Statistically, the disease is diagnosed at a late stage, which complicates its subsequent treatment. The aim of the work is to identify, prevent, differentiate pre-cancerous diseases of the breast and then search for ways to eliminate them. The malignancy of precancerous diseases of the breast is much higher than the malignancy of diseases of other organs. Also, reducing the probability of developing cancer in women carrying the BRCA1 and BRCA2 gene, taking into account ethical issues, discussing risks in the aspect of different cases, identifying gaps and increasing public self-awareness. Quantitative, statistical research is used, where there is less interest and knowledge about precancerous diseases. The idea of the paper is to reduce the data and obtain a targeted result, since despite the introduced preventive measures, according to the data of Georgia, breast cancer still remains as an advanced disease. Along with precancerous diseases, the etiopathogenesis of breast cancer, risk factors, the importance of screening, pros and cons of the surgical approach are discussed in the paper. The main finding of the paper is that with innovative approaches to pre-cancerous breast diseases, the probability of developing cancer can be reduced during treatment, although the psychological factor outweighs the potential benefits in the future. The final part of the paper contains recommendations, screening control, informing the population, their involvement, increasing interest and raising awareness.

Keywords: breast cancer, precancerous diseases, prevention, mastectomy

შესავალი

ქალებში სარძევე ჯირკვლის კიბო წარმოადგენს რაოდენობრივად ყველაზე გავრცელებულ დაავადებას. ჩვენთვის აქტუალური თემის განხილვამდე ჩამოვყალიბებთ ძუძუს კიბოსთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან საკითხებს.

სარძევე ჯირკვლის კიბოს განვითარება დაკავშირებულია პათოლოგიური უჯრედების უკონტროლო ზრდასა და რეპროდუცირებაზე. ძუძუს კიბოს რისკის ქვეშ 99% არიან ქალები, ხოლო 0,5-1% - მამაკაცები. აღსანიშნავია, რომ ძუძუს კიბო უმეტეს შემთხვევაში დაახლოებით 2/3 დიაგნოსტირებულია 50 წლის ასაკის შემდეგ. ხოლო დარჩენილი ნაწილი 39-იდან 49 წლამდე. ძუძუს კიბოს განვითარების რისკფაქტორებში ისახება ენდოკრინული ფაქტორი, ნივთიერებათა ცვლის ფაქტორი, სტერული ფონი. ეტიოპათოგენზიდან მშვიდნელოვანია, გამოვყოთ HER2 ცილა, რომელიც უზრუნველყოფს რეგულირების ფუნქციას ნორმალურ უჯრედებში და რომლის გამომუშავებაზე პასუხს აგებს HER2 გენი. ეს უკანასკნელი არის პროტონკოგენი. იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული ცილის ფუნქციის ოდნავი ცვლილება მოხდება, დიდია რისკი იმისა, რომ გადაიქცეს სიმსივნის განვითარების მიზეზად. ქალების 30%-ს, რომელთაც აქვთ ძუძუს კიბო, HER2 ცილის ჰიპერექსპრესია აღინიშნებათ. (რომ | ძუძუს კიბო, n.d.) ასევე აღსანიშნავია, რომ ჩვენ მიერ ჩატარებული გამოკითხვებით, დაკვირვებით, კვლევით კლინიკურ-დიაგნოსტიკური მონაცემებით, მომიჯნავე პროფესიის სამედიცინო პერსონალთან კონსულტაციის შედეგად ვფიქრობთ, რომ ძალიან დიდი ალბათობაა კიბოს განვითარებაში კიბოსწინარე დაავადებების როლი.

ადრეული ნიშნები რთული შესამჩნევია, რაც ართულებს დროულ დიაგნოსტიკას. თუმცა არსებობს სხვადასხვა გამაფრთხილებელი ნიშანი, როგორიცაა: მკერდის ზომის ცვლილება, სარძევე ჯირკვლის დეფორმაცია, გამონადენი მკერდიდან. კანზე ზედაპირული ჩაღრმავება, ფორთოხლის კანი ან გამონადენი და სხვ.

აღსანიშნავია ფაქტი, რომ საქართველოში აქტიურად დაიწყო პროპაგანდა იმ პრობლემის მიებისა, რომელიც ასე აქტუალურს ხდის ძუძუს კიბოს. აღმოჩნდა, რომ ყველაზე მკვეთრი პრობლემა ისახებოდა მოსახლეობის, ამ მხრივ, შემეცნების ნაკლებობით. შესაბამისად, მსოფლიოში მიზანმიმართულად განხორციელდა პროგრამა, საიდანაც ადამიანებს მიეწოდა ინფორმაცია ძუძუს კიბოს შესახებ. ყველაზე ეფექტური და შედეგობრივი პროგრამა გახლავთ ე.წ სკრინინგ პროგრამა, რის დახმარებითაც საგრძნობლად შემცირდა ძუძუს კიბოს სიკვდილიანობის მსოფლიო სტატისტიკა. ჯერ კიდევ ავსტრალიაში 1974 წელს დაიწყო ოპორტონისტული სკრინინგ პროგრამა. (*Archive:Breast Cancer Screening Statistics - Statistics Explained*, n.d.) (იხ. დანართში ცხრილი 1) ზემოთ ხსენებული სამედი-

ცინო კვლევების სიუხვემ, ადამიანებთან მიდგომის სწორმა ტაქტიკამ, პრევენციული ღონისძიებების მიზანმიმართულმა პროპაგანდამ და ასეთმა მრავალმა ღონისძიებამ მსოფლიოში შეამცირა მხოლოდ ძუძუს კიბოთი გარდაცვლილთა სტატისტიკური მაჩვენებელი. დადგენილია, რომ 2023 წელს შეერთებულ შტატებში ძუძუს კიბოთი 43,700 სიკვდილი (43,170 ქალი და 530 მამაკაცი) დაფიქსირდა. მსოფლიოში ქალთა ძუძუს კიბო სიკვდილის მეხუთე წამყვანი მიზეზია. მთელ მსოფლიოში 2020 წელს, დაახლოებით 684,996 ქალი გარდაიცვალა ძუძუს კიბოთი. (*Archive:Breast Cancer Screening Statistics - Statistics Explained*, n.d.)

ისმის კითხვა ასეთი მობილიზაციის შემდეგ, რატომ ვერ მოხერხდა ძუძუს კიბოს განვითარების სტატისტიკის შემცირება? რატომ ვერ ხერხდება კიბოს თუნდაც I ან II სტადიის წარმოშობის ხელშეშლა? ნაშრომის მთავარი მიზნიდან გამომდინარე იკვეთება, რომ საზოგადოებაში არ არის არანაირი ინფორმაცია ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებების შესახებ. უკანასკნელი წარმოადგენს მთავარ მიზეზს, რომლის არსებობის შემთხვევაში ძუძუს კიბოს განვითარების რისკი მაღალია. შესაბამისად, დავისახეთ მიზნად, გავზარდოთ მოსახლეობის ინფორმირება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით.

ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებები, ძირითადად, ჰორმონდამოკიდებულია, იმ ჰორმონებისა, რომლებიც სინთეზირდება როგორც სარძევე ჯირკვალში, ისე საკვერცხეებსა თუ ფარისებრ ჯირკვალში, სწორედ რომ მათი დისბალანსია დაავადების განვითარების განმაპირობებელი ფაქტორი. ორგანიზმში მიმდინარე სასიცოცხლო პროცესები რეგულირდება ნერვული და ენდოკრინული სისტემებით. იმ შემთხვევაში, როცა გვაქვს ფარისებრი ჯირკვლის პათოლოგია, რომლის დროსაც სისხლში თირეოტროპული ჰორმონის დონე მაღალია, პროლაქტინის დონეც მატულობს და იზრდება კვანძოვანი წარმონაქმნების განვითარების ალბათობა სარძევე ჯირკვალში. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ასევე, დიდ როლს თამაშობს საკვერცხის სასქესო ჰორმონები: ესტროგენები და პროგესტერონი, რომელთაც ორგანიზმის შენებასა თუ ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი როლი აკისრია. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ გაცხიმოვნების შემთხვევაში ადიპოციტები იწყებენ ესტრონის სინთეზირებას, მისი ზეგავლენით კი ხორციელდება ენდომეტრიუმის ჰიპერპლაზია, ფიბრომიომისა და მასტოპათიის წარმოქმნა. ესტროგენების აქტივობა მენოპაუზის შემდგომ პერიოდში იზრდება. აქედან გამომდინარე, ქალები, მომატებული სხეულის მასის ინდექსით, წარმოადგენენ აღნიშნული დაავადებების განვითარების მაღალი რისკის ჯგუფს. იქმნება ჯაჭვური რეაქცია ჰორმონებსა და ორგანოებს შორის, სადაც ისინი სინთეზდება. სწორედ ამიტომ, დავინტერესდით ბათუმის არეალზე მყოფი ენდოკრინოლოგების აზრით, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და გადავწყვიტეთ, მიგველო

უკუკავშირი. ამ პროფილის ექიმებმა კომენტარის სახით დაგვიტოვეს შეხედულება მათი პრაქტიკიდან გამომდინარე საკითხზე, თუ რამდენად შეამცირებს ენდოკრინოლოგის აქტიური ჩართულობა სარძევე ჯირკვლის კიბოს განვითარების ალბათობას (იხ. დანართი ფოტო 1).

ვინაიდან ჩვენი დაკვირვების ობიექტს კიბოსწინარე დაავადებები წარმოადგენს, უშუალოდ შევეხებით სტატისტიკურად ყველაზე გვარცვლებულ ფორმას - მასტოპათიებს. გამოყოფენ აღნიშნული პათოლოგიის ორ სახეს ქვეკლასებთან ერთად:

1. დიფუზური მასტოპათიები: ფიბროზული, ცისტოზური, ფიბროზულ ცისტოზური, ფიბროადენომატოზური;
2. კვანძოვანი მასტოპათია.

მასტოპათიები, ძირითადად, მკერდის ორივე მხარეს ჩნდება, იშვიათად - ერთ მხარეს. ავთვისებიანი გადაგვარება, ძირითადად, მესამე ხარისხის მასტოპათიას ახასიათებს. ეს არის ატიპიური ფორმა, რომელსაც ახასიათებს რძის სადინრების უჯრედების გადაჭარბებული ზრდა, აღინიშნება მტკივნეულობა. ამ შემთხვევაში მკვეთრად იზრდება სარძევე ჯირკვლის კიბოს განვითარება, მეტად თუ მას თან ახლავს ოჯახური ისტორია ძუძუს კიბოზე. (*Fibrocystic Breasts*, 2023)

ფიბროზული - ხასიათდება შემავრთებელი ქსოვილის ჰიპერპლაზიით. იგი მოიხსენიება დიაბეტური ფიბროზული მასტოპათიის სახელითაც, ვინაიდან უხშირესად ვითარდება იმ ქალბატონებში, რომელთაც უკონტროლო შაქრიანი დიაბეტი აღენიშნებათ. (*Diabetic Fibrous Mastopathy: Imaging Features With Histopathologic Correlation / Journal of Breast Imaging / Oxford Academic*, n.d.) ამ დროს მკერდი გამკვრივებულია. წარმონაქმნი ჰეტეროგენულია, მამოგრაფიულად ვლინდება კვანძის არსებობა, რომელსაც შესაძლოა, ჰქონდეს იზოდენური, ოვალური, კარგად შემოსაზღვრული ფორმა. დიდ კლინიკურ მიღწევას წარმოადგენს მისი დროული აღმოჩენა. ულტრასონოგრაფიით ვლინდება იზოექოგენური კვანძის არსებობა. კარცინომასთან დიფერენცირების მიზნით მნიშვნელოვანია ბიოფსიის ჩატარება ჰისტოპათოლოგიური კვლევით, რომლითაც ფიბროზული მასტოპათიის შემთხვევაში გამოვლინდება ფიბროანთებითი დაზიანება. ხოლო ლიმფომასთან დიფერენცირების მიზნით იმუნოჰისტოქიმიური კვლევა. 2010 წლის კვლევებით პაციენტზე, რომელსაც გამოუვლინდა ფიბროზული მასტოპათიის კლინიკა, აღენიშნებოდა მკერდის გამკვრივება და ქავილი სამი წლის განმავლობაში. სხვა ცვლილებები კლინიკურად და გამოკვლევებით არ დადასტურდა. კვლევისას, მეტად ინფორმატიული აღმოჩნდა მაგნიტო-რეზონანსული ტომოგრაფია, რომელიც კონტრასტული გამოსახულების მიღების საშუალებას

იმღევა. გამოიკვეთა დაბალი კონტრასტის მქონე ერთგვაროვანი წარმონაქმნი. (*Lymphocytic Mastopathy Mimicking Breast Malignancy: A Case Report - PMC*, n.d.) ყოველივე ზემოაღნიშნული ხაზს უსვამს ფაქტს, რომ კიბოსწინარე დაავადებები დიდ ყურადღებას იმსახურებს და იმავე კვლევებს საჭიროებს, რასაც ავთვისებიანი სიმსივნე. აღნიშნულმა მიდგომამ ევროპულ ქვეყნებში შეამცირა არა მარტო კიბოს სიკვდილით გამოწვეული სტატისტიკა, არამედ კიბოსწინარე დაავადების კიბოდ გადაგვარება.

ცისტოზური მასტოპათია ჯირკვლის უჯრედების ზრდაა, რაც თავის მხრივ, ხასიათდება ცისტების წარმოქმნით. იმ შემთხვევაში, როცა გვაქვს ცისტის რღვევა, წარმოიქმნება ანთებითი პასუხი, რაც გამოიწვევს ფიბროზულ გადაგვარებას, რომელიც პალპირდება.

მზარდი სტატისტიკით გვხვდება ფიბროზულ-კისტოზური მასტოპათია, რომელიც გულისხმობს კვანძოვან ან ჯირკვლოვან მკერდის ქსოვილს. კლინიკურად აღინიშნება მკერდის ტკივილი, რომელიც გამოხატულია მენსტრუაციის დაწყებამდე, ხოლო ქრება მისი დაწყების შემდეგ. შესაძლოა, პათოლოგია ტკივილის გარეშეც მიმდინარეობდეს, ამას კი არაკეთილსაიმედო პროგნოზი მოყვება. სიმპტომურად, რასაც ყურადღება უნდა მიექცეს, პალმპაციით აღინიშნება მკერდის ქსოვილის შეცვლილი სტრუქტურა, კერძოდ, გასქელებული ან სიმსიმინისმაგვარი წარმონაქმნი, რომელიც მიმდებარე ქსოვილს ერწყმის, აღინიშნება დისკომფორტის შეგრძნება, მენსტრუაციული ციკლის დროს შეცვლილია კვანძების ზომა, ძუძუს გამონადენი ზეწოლის გარეშე, რომელიც შესაძლოა იყოს მუქი ყავისფერი.

ფიბროადენომატოზური - ჯირკვლის სადინრებში უჯრედების სიმსისმნიშვნელოვანი ზრდა, იგი შეიძლება იყოს ჯირკვლოვანი წარმოშობის ან კვანძოვანი, ასევე - სითხით სავსე, ჩირქით სავსე ან - სისხლით. ფიბროადენომა ვითარდება პუბერტულ ასაკში, ორსულობის დროს, მენოპაუზაში არ აღინიშნება. მოითხოვს რეგულარულ კონტროლს, რათა არ მოხდეს სხვა ქსოვილური ცვლილებები. (*Fibrocystic Breasts - Symptoms and Causes*, n.d.)

როგორც დასაწყისში ვახსენეთ, რაოდენობრივი და სტატისტიკური კვლევის ფარგლებში გამოვიკითხეთ აჭარის რეგიონის მაცხოვრებლები. რესპონდენტების ჯამური რაოდენობა შეადგენდა 350 ადამიანს, აქედან უშუალო კონტაქტი გვქონდა 100 ქალთან, ხოლო - 250 გამოიკითხა ონლაინ. უშუალოდ ადამიანებთან კონტაქტის დროს, ჩვენი მიზანი იყო, რომ ემოციური კავშირი გვქონოდა და კითხვების შემთხვევაში ამომწურავი ინფორმაცია მიგვეწოდებინა მათთვის. ორივე კვლევიდან საერთო მაჩვენებლით - დაახლოებით, 53,1%-ით დომინირებდა 18-დან 29 წლამდე ასაკის მანდილოსნები (იხ. დანართი დიაგრამა 1). ძირი-

თადი გეოგრაფიული არეალი შეადგინა ბათუმის მაცხოვრებლებმა - 77,8% და კერძო სექტორში მომუშავე პირებმა - 34,6%.(იხ. დანართი დიაგრამა 2). გამოკითხული ქალების უმეტესი რაოდენობა 2 შვილის მშობელია. შედეგებიდან გამომდინარე, ნათლად ჩანს, რომ უფასო სკრინინგ პროგრამებთან დაკავშირებით ინფორმაციას ფლობს 53,8%, რისკფაქტორების შესახებ იცის 60,5%-მა, მაგრამ 74,1% სარძევე ჯირკვლის პროფილაქტიკის მიზნით მამოლოგთან ვიზიტს უარყოფს (იხ.დანართი დიაგრამა 3). რაც შეეხება კიბოსწინარე დაავადებებს, ფლობდნენ თუ არა რაიმე სახის ინფორმაციას, აღმოჩნდა, რომ 62% არ არის გათვითცნობიერებული კიბოსწინარე დაავადებებზე. სწორედ ამიტომ შეგვიძლია, თამამად ვთქვათ, რომ ძუძუს კიბოს სტატისტიკას ვერ შეამცირებს მხოლოდ უფასო სკრინინგ პროგრამების პროპაგანდა, ვინაიდან მთავარ წამყვან პრობლემას აჩენს ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებები. ჩვენი მიზანია, ინოვაციური მიდგომების დახმარებით ძუძუს კიბოსწინარე დაავადებებზე ზემოქმედებით შევამციროთ მზარდი სტატისტიკა. თუ აქამდე აღნიშნული დაავადება სკრინინგ პროგრამების ხელშეწყობით I-II სტადიამდე შემცირდა, კიბოსწინარე დაავადებებზე მკურნალობით არც ამ სტადიების განვითარების შესაძლებლობა იქნება.

წლების წინ მასტექტომია, როგორც ძუძუს კიბოს ქირურგიული მკურნალობა, მხოლოდ გულშეკრდისა და მკერდის კუნთის მოცილებას გულისხმობდა, თუმცა დღესდღეობით ინოვაციად ითვლება „პროფილაქტიკური მასტექტომია“ ან „რისკის შემცირების მასტექტომია“ რეკონსტრუქციული ქირურგიით, რაც გულისხმობს კიბოსწინარე პათოლოგიით დაავადებული სარძევე ჯირკვლის მოცილებას, მის რეკონსტრუქციას იმპლანტების დახმარებით, ქალებში ძუძუს კიბოს განვითარების შემცირების მიზნით. ორმხრივი რისკის შემცირების მასტექტომია ამცირებს ძუძუს კიბოს განვითარების რისკს 90%-ით, კიბოზე ოჯახური ისტორიის არსებობის შემთხვევაში ან BRCA მუტაციების მატარებელ ქალებში. (*Surgery to Reduce the Risk of Breast Cancer Fact Sheet - NCI, 2013*) ერთ-ერთმა ჰოლივუდის მსახიობმა, ანჯელინა ჯოლიმ, გაიკეთა, პროფილაქტიკური ორმაგი მასტექტომია. ეს ნიშნავს, რომ მან გაიკეთა კანქვეშა მასტექტომია მიუხედავად იმისა, რომ ძუძუს კიბოს დიაგნოზი არ დაუსვეს, მაგრამ ჰქონდა კიბოსწინარე ფაქტორები. მან ქირურგიული ჩარევა ჩაიტარა მიზნით, რომ აქვს *BRCA1* გენი, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდის მკერდის ან საკვერცხის კიბოს განვითარების რისკს. (*The “Angelina Jolie” Effect / Harvard Medical School, n.d.*) გარდა ამისა, აღნიშნული მანიპულაციის ნაკლოვანებას წარმოადგენს, იშვიათ შემთხვევაში, ძუძუს გაუგრძნობელობა, ორგანიზმის მიერ იმპლანტის შეუთავსებლობა, ინფექციის საშიშროება, ფსიქიკური ფაქტორები და სხვა.

დასკვნა

ამრიგად, ცნობილია, რომ სკრინინგ პროგრამებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა სარძევე ჯირკვლის კიბოთი გამოწვეული სიკვდილიანობის შემცირებაში. მკვეთრად შემცირდა მესამე თუ მეოთხე სტადიის სიმსივნის სტატისტიკა, თუმცა, მიუხედავად სახელმწიფო ორგანოების აქტივობისა, ყველა რგოლის მაღალი ჩართულობის, ფინანსურ-ეკონომიკური უზრუნველყოფისა, სატელევიზიო და სხვადასხვა საშუალებებით გაწეულმა აქტიურმა პროპაგანდამ, მართალია, იმოქმედა ცნობიერებაზე, შეგვიმცირა შორსწასული სიმსივნეები, თუმცა სიხშირის სტატისტიკა უცვლელია, სარძევე ჯირკვლის კიბო კვლავ პირველ ადგილზეა, რასაც ადასტურებს ჩვენ მიერ გამოკითხული მაჩვენებელი, რომ 62%-ს არ აქვს ინფორმაცია კიბოსწინარე დაავადებებზე. განვითარებულმა ქვეყნებმა აღნიშნულ პათოლოგიებთან მიმართებაში რადიკალური ჩარევები დიდი ხნის წინ დაიწყეს, შესაბამისად, დღეს ამ ქვეყნებში სარძევე ჯირკვლის სიმსივნე აღარ დგას პირველ ადგილზე. ყოველივე აღნიშნული ჩვენი რეგიონისთვის სიახლეს წარმოადგენს,

აქედან გამომდინარე, ჩვენი დიდი ინტერესი და ჩართულობა გამოიწვია ამ ფაქტმა, ამიტომ ვზრუნავთ, უფრო მეტი გავიგოთ, ვიცოდეთ კიბოსწინარე დაავადებებთან დაკავშირებით; შევიძუშაოთ ახალი მიდგომები; გავითვალისწინოთ ფსიქოლოგიური ფაქტორების ზეგავლენა, ვინაიდან ძუძუს კიბო ქალთა პოპულაციაში წარმოადგენს ყველაზე სენსიტიურ თემას.

ბიბლიოგრაფია:

1. *Archive:Breast cancer screening statistics—Statistics Explained*. (n.d.). Retrieved May 14, 2024, from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Breast_cancer_screening_statistics#Data_collected_from_European_health_interview_survey
2. *Diabetic Fibrous Mastopathy: Imaging Features With Histopathologic Correlation / Journal of Breast Imaging | Oxford Academic*. (n.d.). Retrieved May 14, 2024, from <https://academic.oup.com/jbi/article-abstract/5/5/585/7175041?redirectedFrom=fulltext>
3. *Fibrocystic breasts: Causes and initial signs of mastopathy*. (2023, February 21). <https://medconsonline.com/en/blog/fibrocystic-mastopathy>
4. *Fibrocystic breasts—Symptoms and causes*. (n.d.). Mayo Clinic. Retrieved May 14, 2024, from <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/fibrocystic-breasts/symptoms-causes/syc-20350438>
5. *Lymphocytic mastopathy mimicking breast malignancy: A case report—PMC*. (n.d.). Retrieved May 14, 2024, from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4337124/>

6. *Surgery to Reduce the Risk of Breast Cancer Fact Sheet—NCI* (nciglobal,ncienterprise). (2013, October 18). [cgvArticle]. <https://www.cancer.gov/types/breast/risk-reducing-surgery-fact-sheet>
7. *The “Angelina Jolie” Effect* / *Harvard Medical School*. (n.d.). Retrieved May 15, 2024, from <https://hms.harvard.edu/news/angelina-jolie-effect>
8. რომ | ძუძუს კიბო. (n.d.). Retrieved May 14, 2024, from <https://www. Roche.ge/solutions/focus-areas/oncology/breast-cancer>

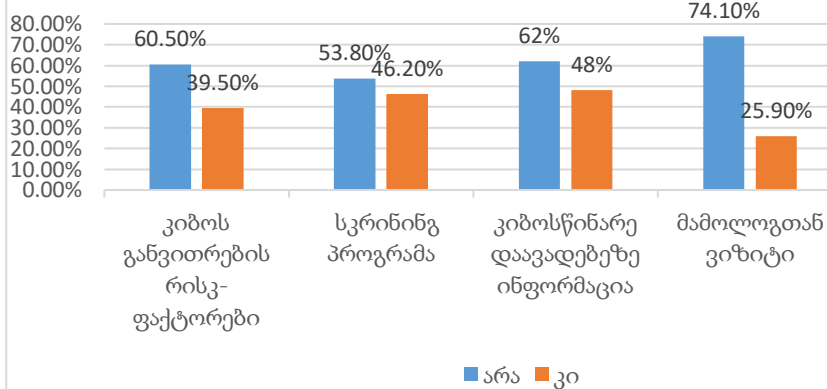
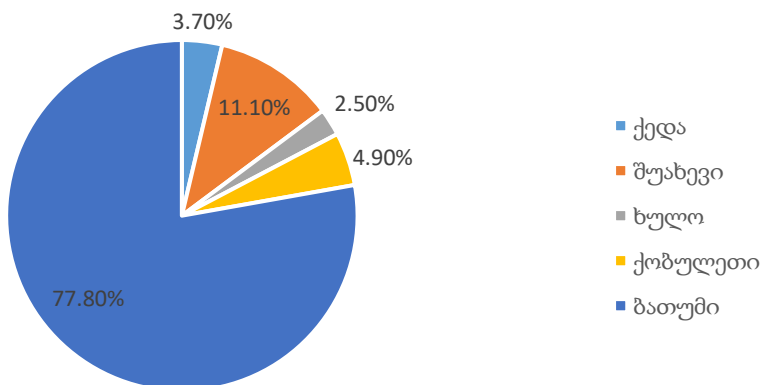
დანართი

ცხრილი 1. წლების მიხედვით ქვეყნებში სკრინინგ პროგრამების განხორციელება ასაკობრივ ჯგუფთან შესაბამისობით.

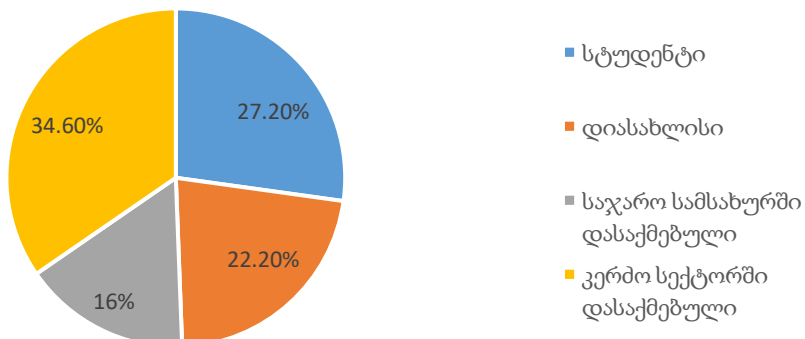
ქვეყანა	სკრინინგ პროგრამის განხორციელება	ასაკოვანი ჯგუფი
ავსტრალია	1974	40 +
ესპანეთი	1990	45-69
თურქეთი	1999	50-69
ბელგია	2001	50-69
გერმანია	2005	50-69
ბულგარეთი	2012	45-69

ფოტო 1. ამონარიდი ენდოკრინოლოგების კომენტარიდან, საკითხზე თუ რამდენად შეამცირებს ენდოკრინოლოგების აქტიური ჩართულობა სარძევე ჯირკვლის კიბოს განვითარების ალბათობას.

საცხოვრებელი ადგილი

საქმიანობის სფერო

ღვიძლის ტრანსპლანტაციის გამოსავალი და რეციპიენტთა გადარჩენადობა ნათესაური და არანათესაური დონაციის დროს

ქეთევან საფარიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, მედიცინის ერთსაფეხურიანი პროგრამა
ელ. ფოსტა: ketevansaparidze24@gmail.com

ლიზი მიქელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, მედიცინის ერთსაფეხურიანი პროგრამა
ელ. ფოსტა: lizzimik807@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - სოფიო ბერიძე,
ბსუ პროფესორი

აბსტრაქტი

შესავალი: თანამედროვე მედიცინაში ორგანოს ჩანაცვლებითი მკურნალობა არის ტერმინალური დაავადებების მართვის უალტერნატივო მეთოდი და გარდაუვალი აუცილებლობა, მათ შორისაა ღვიძლის ტრანსპლანტაცია, რომლის მიზანია ღვიძლის ტერმინალური დაავადების დიაგნოზის მქონე (ESLD) პაციენტთა გადარჩენა, მათი სიცოცხლის ხანგრძლივობის გაზრდა და ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება.

კვლევის მიზანი: კვლევის ძირითად მიზანს წარმოადგენს, შევისწავლოთ დონორ-რეციპიენტთა გადანაწილება ნათესაური და ემოციური (არანათესაური) კავშირის მიხედვით და დონორის ტიპის მნიშვნელობა როგორც ტრანსპლანტაციის პროცესზე, ისე გამოსავალზე.

მეთოდოლოგია: კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, ჯვარედინ-სექციური კვლევის მეთოდით ტრანსპლანტაციის ცენტრში (მაღალტექნოლოგიური ჰოსპიტალი- ბათუმის რეფერალური საავადმყოფო) რეტროსპექტულად შევისწავლეთ 2014 წლიდან 2023 წლის 14 დეკემბრის ჩათვლით ღვიძლის რეციპიენტთა სამედიცინო ბარათები (სულ 94), რომელთა დამუშავებისა და სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე დავადგინეთ რეციპიენტთა საერთო გადარჩენადობა (63%), დონორის ტიპების გადანაწილება და მათი გავლენა ტრანსპლანტაციის გამოსავალზე.

შედეგები: ტრანსპლანტაციის ცენტრში შესწავლილი მონაცემები(დონორ-რეციპიენტის) დამუშავდა SPSS 23 ვერსიით, სარწმუნოების დასადგენად გამოყენებული იქნა ხი-კვადრატ მეთოდი, სადაც სარწმუნოების მაჩვენებელი იყო $p=,068$.

დასკვნა: მიღებული შედეგებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ღვიძლის ტრანსპლანტაციის საერთო გადარჩენადობა შეადგენს 63%-ს, დონორის ტიპი კი ცალსახა გავლენას არ ახდენს რეციპიენტის გამოსავალზე და ზემოხსენებულ ფაქტორთან ერთად ტრანსპლანტაციის შედეგი დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორცაა: დონორისა და რეციპიენტის ასაკი, სქესი, თანმხლები დაავადებები და ა.შ, რომლებიც კვლევის შემდეგი ეტაპის ამოცანაა და, ვფიქრობთ, რომ აღნიშნული მიმართულებით კვლევების გაგრძელება საინტერესო კლინიკურ მონაცემებამდე მიგვიყვანს.

საკვანძო სიტყვები: ტრანსპლანტაცია , დონორი, რეციპიენტი, გამოსავალი

Abstract

Introduction: In modern medicine, organ replacement treatment is an alternative method of managing terminal diseases and an inevitable necessity, including liver transplantation, with the aim of saving patients life diagnosed with end-stage liver disease (ESLD), increasing their expectancy life and improving quality of it.

Aim of the research: The main purpose is to study the distribution of donor-recipients according to kinship and emotional (non-kinship) connection and the importance of donor's type on both the transplantation process and the outcome.

Methodology: based on the purpose of the research, we retrospectively studied the medical cards of recipients (total 94) from 2014 to December 14, 2023 in the transplant center (high-technology hospital - Batumi Referral Hospital) using a cross-sectional research method (63%), distribution of donor types and their influence on transplant outcome.

Results: the data studied at the transplant center (donor-recipient) were processed by SPSS version 23, the chi-square method was used to determine the reliability, where the reliability index was $p=,068$.

Conclusion: with the obtained results, we can say that the overall survivability of liver transplantation is 63%, and the type of donor does not have a definite effect on the outcome of the recipient, and together with the above-mentioned factor, the outcome of transplantation depends on following factors: Donor and recipient age, gender, concomitant diseases, etc. which are the task of the future and we think that the continuation of research in this direction will lead to interesting clinical data.

შესავალი

1.1 ტრანსპლანტაციის ისტორია

უკანასკნელი 50 წლის განმავლობაში, მედიცინის მეცნიერების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მიღწევას კლინიკური ტრანსპლანტოლოგიის განვითარება წარმოადგენს და ჩვენი, როგორც სტუდენტების, ინტერესის სფერო სწორედაც რომ ღვიძლის ტრანსპლანტაცია გახდა, გამომდინარე თემის აქტუალობიდან, აგრეთვე, იმ ფაქტიდან, რომ საქართველოში ღვიძლის ტრანსპლანტაცია პირველად ბათუმში ჩატარდა და დღემდე განხორციელებული ასამდე ოპერაციით ბათუმის რეფერალური ჰოსპიტალი ლიდერია ქვეყანაში ყველაზე რთული და მაღალტექნოლოგიური ოპერაციის- ღვიძლის ტრანსპლანტაციის სერვისის განხორციელებაში. აღნიშნული დარგის ჩამოყალიბებას ხელი შეუწყო ფუნდამენტურმა კვლევებმა ფიზიოლოგიაში, იმუნოლოგიაში და ორგანოთა კონსერვაციაში, იმუნოსუპრესიის ახალი სქემების შემოღებამ, ქირურგიულმა ინოვაციებმა, თანამედროვე ანესთეზიოლოგიისა და რენიმატოლოგიის წარმატებებმა. ამჟამად, პრაქტიკულ მედიცინაში ტრანსპლანტოლოგიამ თავისი მყარი პოზიციები დაიკავა და შესაძლებელი გახდა ღვიძლის ტერმინალური დაავადების დიაგნოზის მქონე პაციენტთა გადარჩენა, მათი სიცოცხლის ხანგრძლივობის გაზრდა და ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება, რაც გასულ წლებში წარმოუდგენლად მიაჩნდათ ჩვენს წინაპრებს და ESLD სასიკვდილო განაჩენიც კი იყო. ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ აბდომინური სოლიდური ორგანოების ტრანსპლანტაციებს დასაბამი დაუდო 1963 წელს თომას სტარზლის მიერ [Starzl T.E. et al. 1963] პირველად კლინიკურ პრაქტიკაში შესრულებულმა ღვიძლის ორთოტოპიულმა ტრანსპლანტაციამ ადამიანში, რამაც შემდგომში ხელი შეუწყო მედიცინის ამ მიმართულების განვითარებას და საყოველთაოდ აღიარებულ მიღწევებს. დღესდღეობით, მთელს მსოფლიოში მიმდინარეობს ტრანსპლანტაცია ცოცხალი დონორისგან. (ცოცხალი ადამიანი, რომლის ორგანოს ან ორგანოს ნაწილის დონაციაც ხორციელდება გადასანერგად, ისე, რომ დონაცია მის სიცოცხლესთან შეთავსებადი იქნება და მისი ორგანიზმი შეძლებს ამ ორგანოს ან ორგანოს ნაწილის ფუნქციის ადეკვატურად კომპენსირებას.) ტრანსპლანტაციის საერთო წარმატებაზე გავლენას ახდენს მრავალი კრიტერიუმი, მათ შორის შემდეგი კრიტერიუმები: ABO სისხლის ჯგუფი, დონორ-რეციპიენტის თავსებადობა (cross-match), პერიოპერაციული გართულებების არსებობა/არარსებობა, ინფექციის პრევენცია და მართვა და სხვა. როგორც ზემოთ ვახსენეთ, 2014 წლის 14 დეკემბერს, ბათუმში, კერძოდ, ბათუმის რეფერალურ ჰოსპიტალში, ღვიძლის ცოცხალი დონაციის ისტორიული დებიუტი შედგა და მას შემდეგ, უკვე 9 წელი, ოპერაციები უწყვეტად მიმდინარეობს.

1.2 დონაციასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო რეგულაციები და ეთიკური საკითხები.

ცოცხალ დონაციასთან დაკავშირებით არსებობს საკანონმდებლო რეგულაციები და ეთიკური საკითხები, რომელთა დარღვევაც ისჯება კანონით. დონაცია არის ორგანოს გაცემა გადანერგვის მიზნით, რომელიც მიზანმიმართულია მხოლოდ იმ შემთხვევებში, თუ ეს გამართლებულია როგორც სამედიცინო, ისე ეთიკური თვალსაზრისით ან/და მკურნალობის ყველაზე ეფექტიანი მეთოდია. აუცილებელია, რომ ორგანოების დონაცია და გადანერგვა ეფუძნებოდეს ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის შენარჩუნების პრიორიტეტულობას და ხორციელდებოდეს დისკრიმინაციის გარეშე, ისე, რომ გარანტირებული იყოს ორგანოს პოტენციური დონორის, დონორისა და რეციპიენტის ღირსების, სამართლიანობისა და სხვა ძირითადი უფლებების დაცვა. ამასთან, უპირობოდ, ორგანოს დონაცია ნებაყოფლობითი და უანგარო უნდა იყოს, რა თქმა უნდა, ინფორმირებული თანხმობის საფუძველზე. ტრანსპლანტაციის განსახორციელებლად საჭიროა სასამართლოს და ცოცხალი დონაციის კომისიის მიერ გაცემული თანხმობა, ამის შემდეგ კი იგეგმება ოპერაციის ვადები და მსვლელობა.

1.3 დონორის ტიპები

დონაციაზე საუბრისას, ცხადია, გავმიჯნოთ უნდა დონორის ორი ტიპი, ესენია: რეციპიენტთან ემოციური კავშირის მქონე პირები (რეციპიენტთან არანაკლებ 2 წლის განმავლობაში ახლო და სტაბილური ემოციური კავშირის მქონე პირი) და გენეტიკურად ნათესავი პირები (შვილი, დედა, მამა, შვილიშვილი, ბებია, პაპა, ძმა, და, ძმისწული, დისწული, დედის ძმა ან და, მამის ძმა ან და, ბიძაშვილი, დეიდაშვილი, მამიდაშვილი). საინტერესოა ის ფაქტი, რომ კანონმდებლობის მიხედვით, მაშინ, როცა დაიწყო ღვიძლის ტრანსპლანტაცია ცოცხალი დონორისგან, დაუშვებელი იყო ემოციური კავშირის მქონე პირთაგან გრაფტის მიღება, ეს კი საკმაოდ სადავო საკითხი გახდა და, საბოლოოდ, კანონში ცვლილების შეტანის მაპროვოცირებელი ადამიანი, სწორედ, ბათუმის რეფერალური ჰოსპიტლის ერთ-ერთი პაციენტი იყო, რომელსაც არ მოეპოვდა გენეტიკურად ნათესავი პირი, ვისგანაც მიიღებდა ღვიძლის წილს სიცოცხლის შესანარჩუნებლად, ამიტომ ის არის პირველი პაციენტი საქართველოში, რომელსაც დონორთან ჰქონდა არა ნათესაური, არამედ ემოციური კავშირი. ეს საქმე ცნობილია შემდეგი სახელწოდებით: „*საქართველოს მოქალაქე ლევან გვათუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ*“ - კონსტიტუციური სარჩელისა და მასზე თანდართული დოკუმენტაციიდან დგინდება, რომ მოსარჩელე დაავადებულია ბადკიარის სინდრომით. ამასთან, მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარე-

სებისა და პროგრესირების გამო, საჭიროებს მოკლე ვადაში ღვიძლის ტრანსპლანტაციას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული სიცოცხლისთვის საშიში შედეგები. მოსარჩელის განმარტებით, აღნიშნული ოპერაციის ჩატარება საქართველოს საზღვრებს გარეთ დაკავშირებულია დიდ თანხებთან, რომელიც მას არ გააჩნია, ხოლო საქართველოში ღვიძლის გადანერგვის ორი გზა არსებობს, გვამური დონაცია და ორგანოს აღება ცოცხალი დონორისაგან. მისი განმარტებით, ტექნიკური თუ ლოჯისტიკური პრობლემების გამო, საქართველოში არ ტარდება გვამური დონაციის ოპერაციები, რის გამოც, მისთვის სიცოცხლის შენარჩუნების ერთადერთ გზას ცოცხალი დონორისაგან ორგანოს გადანერგვა წარმოადგენს. მოსარჩელე მხარის აზრით, სადავო ნორმა ზღუდავს მის შესაძლებლობას, შეინარჩუნოს საკუთარი სიცოცხლე. კანონი არ ითვალისწინებს არანაირ გამოწვევის იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც კანონით გათვალისწინებულ პირთა წრეში არ აღმოჩნდება შესაბამისი დონორი ან რეციპიენტს საერთოდ არ ჰყავს ასეთი ნათესავი, რაც, ფაქტობრივად, მისთვის სიცოცხლის უფლების წართმევას ნიშნავს. ამასთან, მისი აზრით, სადავო ნორმით დადგენილი შეზღუდვა, იმავდროულად, ხელს უშლის მედიცინის შესაბამისი დარგის განვითარებას. აღნიშნული სარჩელის შედეგად კანონში შეტანილი ცვლილებით შესაძლებელი გახდება, რომ გადანერგვის მიზნით ორგანოს აღება რეციპიენტთან ახლო პირადი ურთიერთობის მქონე პირისაგან ნებადართული ყოფილიყო, რამაც ხელი შეუწყო მედიცინის შესაბამისი დარგის (ტრანსპლანტოლოგიის) განვითარებას.

1.3. ქვეპუნქტში განხილული საკითხების გაცნობის შედეგად ჩამოყალიბდა ჩვენი კვლევის ჰიპოთეზა, რომელიც განპირობებული იყო შემდეგი ინტერესით - ახდენდა თუ არა გავლენას დონორ-რეციპიენტს შორის კავშირი ტრანსპლანტაციის გამოსავალზე. ჩვენი აზრით, ტრანსპლანტაციის საუკეთესო გამოსავლის მისაღებად უმჯობესი იყო დონორ-რეციპიენტს შორის ყოფილიყო ნათესაური კავშირი, რისი სარწმუნოებაც არ დადგინდა და გაჩნდა ახალი კვლევის კითხვები ისეთი ფაქტორების შესახებ, როგორიცაა: პაციენტების სქესი, ასაკი და თანმხლები დაავადებები დონორის ტიპთან კომბინაციაში.

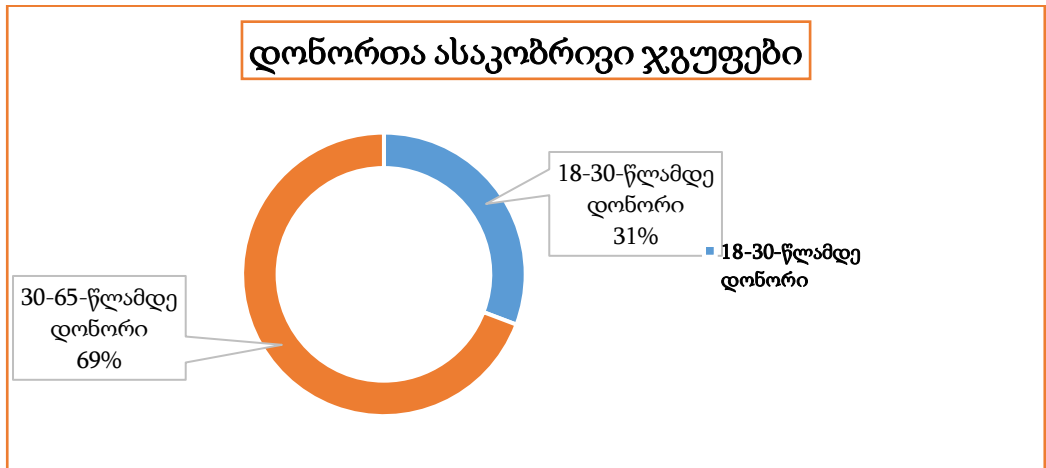
1.4 საქართველო და მსოფლიო

ჩვენთვის, როგორც სტუდენტებისთვის, საინტერესო იყო მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით მსოფლიოში არსებული მდგომარეობა - წარმოადგენდა თუ არა დონორსა და რეციპიენტს შორის ურთიერთობის ფორმა (ემოციური/ნათესაური) ტრანსპლანტაციის გამოსავლის მთავარ განმაპირობებელ ფაქტორს. ამასთან დაკავშირებით მოვიპოვეთ რამდენიმე პუბლიკაცია, კერძოდ, ჩრდილოეთ ინდოეთის, კორეისა და ეგვიპტის სამუშაო ჯგუფებისა, რომელთა ნაშრომებში

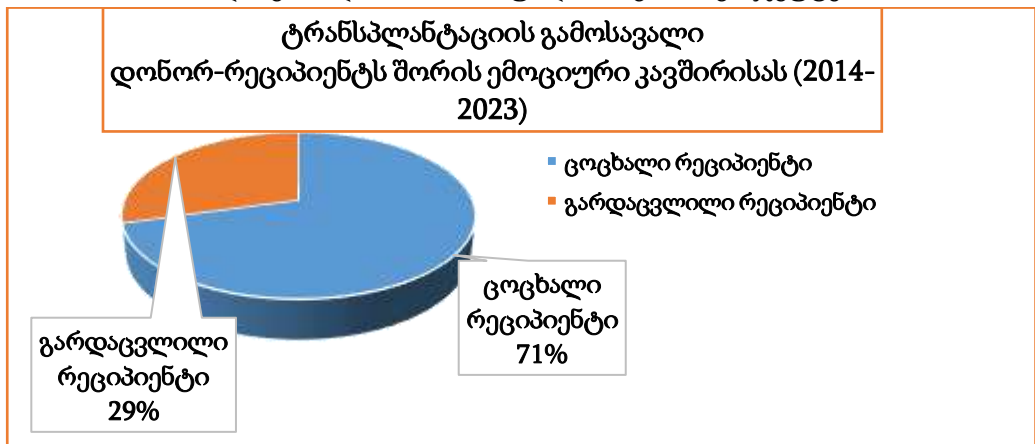
ნათლად ჩანს, რომ მათ შეისწავლეს დონორის ტიპის გარდა სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რომლებიც საბოლოო გამოსავალში საერთო ფონს ქმნიდნენ, თუმცა ისიც საყურადღებოა, რომ კვლევაში ჩართული იყო გაცილებით დიდი პოპულაცია, რამაც განაპირობა შედეგის მაღალი სარწმუნოება. ჩრდილოეთ ინდოეთის მიერ დამუშავებულ ნაშრომში აღნიშნულია, რომ დონორ-რეციპიენტს შორის ნათესაური კავშირისას შიდაჰოსპიტალური დაყოვნება გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე ემოციურისას. აგრეთვე, გამოიკვეთა, რომ ნათესაური კავშირისას პროცენტულად დაბალია ორგანიზმის მიერ რეციპიენტის ორგანოს ან ორგანოს ნაწილის უარყოფა, მცირეა სისხლძარღვოვანი შეუთავსებლობა, თუმცა, მაღალია ვირემია ციტომეგალოვირუსით. აღნიშნული საკითხი, აგრეთვე, შეისწავლა კორეის მკვლევართა ჯგუფმა და დადგინდა, რომ დონორ-რეციპიენტს შორის ნათესაური კავშირისას ორგანიზმის უარყოფა იყო 17,4%, ხოლო ემოციურისას - 26%. კვლევის მიხედვით, უჯრედთა მწვავე უარყოფის ინციდენტობა მაღალია ემოციური კავშირისას ნათესაურთან შედარებით (Fan S, Zhang Z. Comparison of acute cellular rejection between living donor liver transplantation and cadaveric liver transplantation [in Chinese]. Zhonghua Yi Xue Za Zhi 2001; 81: 1092–1094.)

საკითხი საკმაოდ აქტუალური გახდა ეგვიპტის უნივერსიტეტ მანსოურას მკვლევართათვისაც, რომლებმაც შეაჯამეს 2004-2014 წლის მონაცემები, რითაც ცხადი გახდა, რომ უჯრედთა უარყოფა და ტრანსპლანტანტის მიუღებლობა, ისევ და ისევ, უმეტესწილად, გამოხატული იყო ემოციური კავშირის მქონე დონორ-რეციპიენტს შორის (27%), ნათესაურთან შედარებით (17,4%). ზემოხსენებული ნაშრომებიდან გამომდინარე, სამივე ქვეყნის მკვლევართა შედეგებზე დაყრდნობით, სტატისტიკური მონაცემების გათვალისწინებით, დონორ-რეციპიენტს შორის ნათესაური კავშირი გაცილებით უკეთეს შედეგზე გადის, ნაკლებია გართულებადობის მაჩვენებელი და შიდაჰოსპიტალური დაყოვნება, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოს, კერძოდ, ბათუმის რეგიონის, მონაცემებზე. კვლევის პირობებში რეტროსპექტულად შევისწავლეთ 2014 წლის 14 დეკემბრიდან 2023 წლის 14 დეკემბრის ჩათვლით ღვიძლის რეციპიენტთა სამედიცინო ბარათები (სულ 94), რომელთა დამუშავებისა და სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე დავადგინეთ რეციპიენტთა საერთო გადარჩენადობა (63%), დონორის ტიპების გადანაწილება, მათი გავლენა ტრანსპლანტაციის გამოსავალზე და შევაჯამეთ 9 წლის მონაცემები. საკვლევ ჯგუფში გამოიკვეთა შემდეგი მონაცემები: რეციპიენტთა 73% იყო კაცი (68), ხოლო ქალი - 27% (25), დონორთა ასაკობრივი ჯგუფი კი მერყეოდა 30-65 წელს შორის.

დიაგრ.1 რეციპიენტთა სქესი

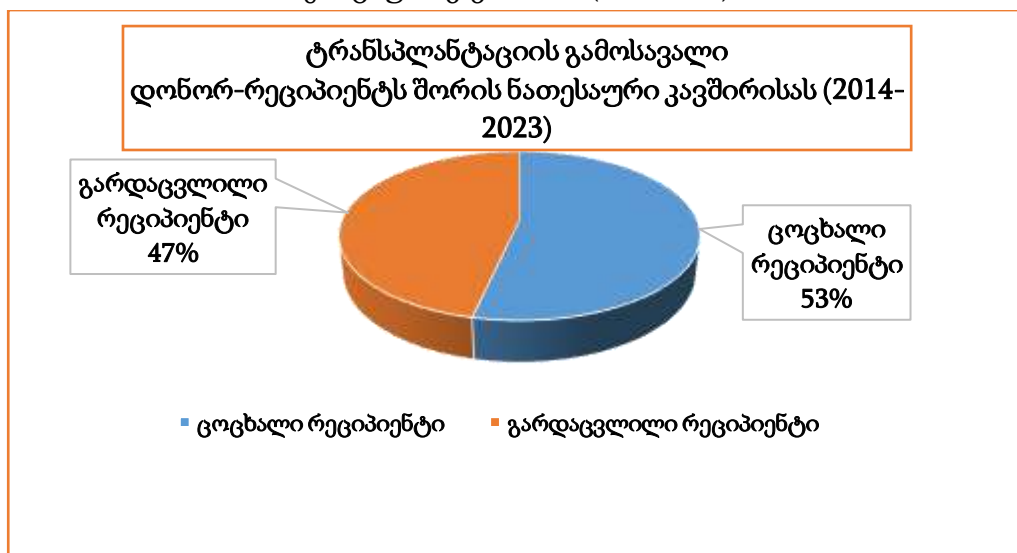

დიაგრ.2 დონორთა საშუალო ასაკობრივი ჯგუფები

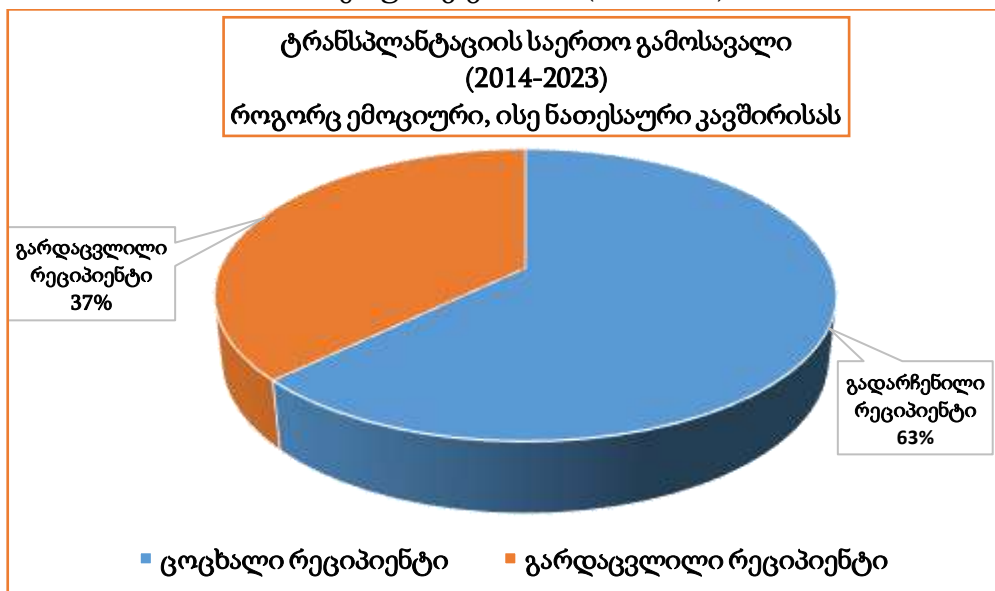

შესწავლილი მონაცემების მიხედვით დადგინდა, რომ 94 რეციპიენტისგან 51-ს დონორთან ჰქონდა ემოციური კავშირი, ხოლო 43-ს - ნათესაური. 51 შემთხვევისგან გადარჩენადობა არის 71%, ხოლო 43-გან - 53%.

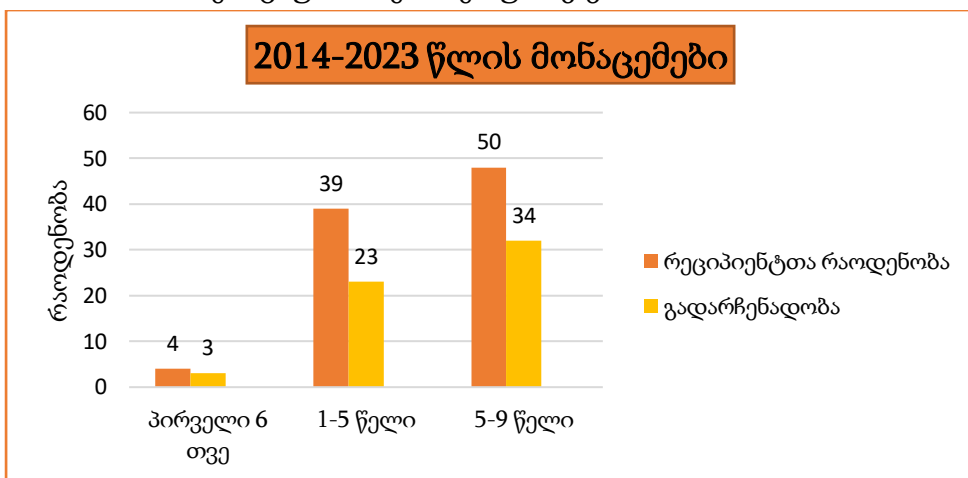
დიაგრ.3 ტრანსპლანტაციის გამოსავალი დონორ-რეციპიენტს შორის
ემოციური კავშირისას(2014-2023)

დიაგრ.4 ტრანსპლანტაციის გამოსავალი დონორ-რეციპიენტს შორის
ნათესაური კავშირისას(2014-2023)

დიაგრ.5 ტრანსპლანტაციის საერთო გამოსავალი (2014-2023) როგორც ემოციური, ისე ნათესაური კავშირისას

დიაგრ.6 პერიოპერაციული გადარჩენადობა

ტრანსპლანტაციის ცენტრში შესწავლილი მონაცემები დამუშავდა SPSS 23 ვერსიით. დონორის ტიპსა და რეციპიენტის გამოსავალს შორის ასოციაციის დასადგენად გამოყენებული იქნა ჯვარედინ-სექციური (Cross-tab) ანალიზის მეთოდი, ხოლო ასოციას შორის სარწმუნოების დასადგენად Chi-Square (ხი-კვადრატ) ტესტი, რითაც გამოვლინდა რომ $P = .068$

დასკვნა

ჩვენს ხელთ არსებულ პაციენტთა მცირე სამიზნე ჯგუფში შესწავლილი იქნა დონორ-რეციპიენტს შორის კავშირი, რეციპიენტისა და დონორის სოციალურ-დემოგრაფიული მაჩვენებლები. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ ღვიძლის ტრანსპლანტაციის რეციპიენტთა საერთო გადარჩენადობა არის 63%, აგრეთვე, დონორ-რეციპიენტს შორის როგორც ემოციური, ისე ნათესაური კავშირი პირდაპირ გავლენას არ ახდენს ტრანსპლანტაციის გამოსავალზე და გასათვალისწინებელია სხვა თანმხლები ფაქტორები, რომლებიც მოიაზრებს მათ ასაკს, სქესს და კომორბიდულ მდგომარეობას. აღნიშნული მიმართულებით კვლევის გაგრძელება წარმოადგენს სამომავლო ინტერესს, რაც საჭიროებს დამატებით დროს საკვლევი ჯგუფის რაოდენობის გაზრდისთვის, რომელიც მოგვცემს უფრო სარწმუნო შედეგებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://topdoctors.ge/blogs/qirurgiablog/%E1%83%A6%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%AB%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%92%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%90>
2. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16780?publication=12>
<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=1059>
3. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7335709/#bib3>
<https://aasldpubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/lt.24599>
<https://aasldpubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/lt.24599>
4. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16780?publication=12>

ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებების შესწავლა სტომატოლოგიურ პრაქტიკაში

მირანდა მგელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საბუნებისმეტყველო
მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, სტომატოლოგიის ერთსაფეხურიანი პროგრამა
mirandamgeladze06@gmail.com

ლანა ცხადაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საბუნებისმეტყველო
მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, სტომატოლოგიის ერთსაფეხურიანი პროგრამა
lane.tskhadadze23@gmail.com

ხელმძღვანელები: **ლილა აბელედიანი**

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის,
ბიოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

ფრიდონ ჯაფარიძე

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის,
სტომატოლოგიის დეპარტამენტის ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომი წარმოდგენილია თემაზე - ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებების შესწავლა სტომატოლოგიურ პრაქტიკაში. აღსანიშნავია, რომ ჩვენს ქვეყანაში ამ მიმართულებით კვლევები ნაკლებად არის ჩატარებული. ჩვენი მიზანია, მცირე მასშტაბის კვლევით შევაფასოთ ექიმი სტომატოლოგების დამოკიდებულებები ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებებზე.

ნაშრომზე მუშაობის ფარგლებში ჩატარებული კვლევისთვის გამოყენებულ იქნა შემდეგი მეთოდები: ლიტერატურული მასალის შეგროვება, აღწერა, მცირე მასშტაბის რაოდენობრივი კვლევა და ანალიზის მეთოდები.

კვლევაში ჩართულ ექიმ-სტომატოლოგთა განსხვავებული მიდგომები ლოკალური ანესთეზიის მართვის საკითხებში ცხადყოფს მათი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ნაკლოვანებებს და გაუმჯობესების საჭიროებას.

კვლევის შედეგები საინტერესო და მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ მეცნიერული თვალსაზრისით, არამედ გააჩნია პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

საკვანძო სიტყვები: ადგილობრივი ანესთეზია, ალერგიული სინჯები,

ზემგრძნობელობა სტომატოლოგიაში, ჭეშმარიტი ალერგიული რეაქციები.

Abstract

The topic of the scientific-research work represented down below is about the particularities of the use of allergic samples in dental practice. It should be noted that there is a significant lack of researches about this subject in our country. Our mission is to assess the attitudes of dentist doctors in the field mentioned above by a small-scale research organized by us.

We have used following research methods: collecting literature, description, quantitative research and analysis.

We have found out some different approaches of the dentist doctors, who participated in our research, that show that the knowledge in this sphere is incomplete and need to get improved.

The research results are not interesting only in terms of science but also have an important practical meaning.

Keywords: local anesthesia, allergy samples, hypersensitivity in dentistry, true allergic reactions.

შესავალი

ადგილობრივი საანესთეზიო საშუალებები ფართოდ გამოიყენება სტომატოლოგიაში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პრეპარატები, როგორც წესი, უსაფრთხოა, მათ შეუძლია, გამოიწვიოს სხვადასხვა ტიპისა და სიმძიმის გვერდითი რეაქციები (Grotticelli, 2021).

ექიმი სტომატოლოგის პრაქტიკაში პაციენტები ალერგიული ფონით არც ისე იშვიათია, ამიტომ, პრაქტიკოსები ხშირად აღმოჩნდებიან ისეთ სიტუაციაში, როცა საჭიროდ თვლიან, განსაზღვრონ პაციენტის მოსალოდნელი რეაქცია ანესთეტიკზე, რისთვისაც მიმართავენ ექიმ-ალერგოლოგს კანის ტესტირებაზე. ექიმებს ყოველთვის ეშინიათ ჭეშმარიტი ალერგიის და ხშირად, რატომღაც, ყველა მოვლენას უკავშირებენ ალერგიას. თუმცა ჭეშმარიტ ალერგიაზე უფრო ხშირია არაალერგიული ზემგრძნობელობის გამოვლინებები. აღნიშნული საკითხები ნაშრომში ახსნილია და დიფერენცირებული. ჩვენი მიზანია, ჩამოვაყალიბოთ საბოლოო აზრი, რომ არ არის სავალდებულო ყოველი ახალი პაციენტის ალერგოლოგთან ტესტირებაზე გადამისამართება და რომ ეს შესაძლოა, ცალკე გართულებებთან იყოს დაკავშირებული.

ნაშრომის მიზანია ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებების შესწავლა პრაქტიკოს სტომატოლოგებსა და რეზიდენტებში.

აღნიშნული მიზნების მისაღწევად დავისახეთ შემდეგი ამოცანები:

- ალერგიული სინჯების გამოყენების თავისებურებების შესწავლა სტომატოლოგებსა და რეზიდენტებში;
- სტომატომატოლოგიურ პრაქტიკაში ადგილობრივ საანესთეზიო საშუალებებზე მომატებული მგრძნობელობის ამსახველი ლიტერატურის მიმოხილვა და ანალიზი;
- კვლევის შედეგების განჯა, დასკვნების გამოტანა და რეკომენდაციების შემუშავება.

ლიტერატურული მიმოხილვა

ადგილობრივი ანესთეტიკები შედგება სამი მნიშვნელოვანი კომპონენტისგან: არომატული რგოლი, შუალედური ალკილის ჯაჭვი და მესამეული ამინი. შუალედური ჯაჭვი შეიცავს ეთერის ან ამიდის კავშირს. კავშირის ტიპის მიხედვით ადგილობრივ ანესთეტიკებს ყოფენ რთულ ეთერებად და ამიდებად (იხილეთ დანართი 1) (Taylor & McLeod, 2020). ადგილობრივი საანესთეზიო პრეპარატები შეიცავს 4 კომპონენტს: საანესთეზიო ნივთიერება (ლიდოკაინი, ტრიმეკაინი, პირომეკაინი, მეპივაკაინი, არტიკანი,...), ვაზოკონსტრიქტორები (ადრენალინი, ნორადრენალინი, ვაზოპრესინი, ფელიპრესინი), კონსერვანტები (პარაბენები) და სტაბილიზატორები (ნატრიუმის ბისულფიტი).

ადგილობრივი ანესთეზიის დროს ალერგიული რეაქციები იშვიათია, თუმცა სხვადასხვა კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, არსებობს ჭეშმარიტი ალერგიის შემთხვევები (Zuo et al., 2020).

ადამიანის იმუნურმა სისტემამ შესაძლოა სხვადასხვა მექანიზმით უპასუხო უცხო სხეულს. ორგანიზმში შეღწეულმა ანტიგენმა შესაძლოა, გამოიწვიოს ისეთი პათოლოგიური პროცესი, როგორიც არის ზემგრძნობელობა. თავის მხრივ ზემგრძნობელობა შეიძლება იყოს ალერგიული ან არაალერგიული.

ხშირად ტერმინი „ზემგრძნობელობა“ და „ალერგია“ სინონიმებად მოიაზრება, თუმცა ზემგრძნობელობა არის ორგანიზმის მომატებული მგრძნობელობის გამოვლინება ნებისმიერ უცხო სხეულზე, ხოლო ალერგია ზემგრძნობელობის ერთ-ერთი ტიპი (სულ 4 ტიპი არსებობს, ალერგია არის პირველი ტიპი). რაც შეეხება პაციენტის მომატებულ მგრძნობელობას, მასში იმუნური მექანიზმები არ არის ჩართული და შესაბამისად, პროცესი იმუნური სისტემისგან დამოუკიდებლად წარიმართება (იხილეთ დანართი 2). აღსანიშნავია ის, რომ ალერგია (I ტიპი) ვითარდება მხოლოდ იმ პირებში, რომელთა ორგანიზმიც უკვე სენსიბილიზებულია კონკრეტული ალერგენის მიმართ (Tanno et al., 2016), (Vitte et al.,

2022).

ორგანიზმში ანტიგენის შეღწევას ხელს უშლის ბარიერული სისტემები, როგორიცაა კანი, ლორწოვანი გარსი, ტემპერატურა, Ph-ხარისხი, ქიმიური მედიატორები, ენდოციტები, ფაგოციტები და სხვ. ჩამოთვლილი ბარიერების გადალახვის შემდეგ ანტიგენ-წარმდგენი უჯრედი, MHC II კლასის მოლეკულების მეშვეობით ანტიგენს წარუდგენს CD4(+) Th-დამხმარე ლიმფოციტს. Th უჯრედი რამდენიმე სახისაა, ამ შემთხვევაში Th2 გამოიმუშავებს ინტერლეიკინებს, უმუალოდ: IL4, IL5, IL9, IL13. ამ ინტერლეიკინებისთვის B-ლიმფოციტებს გააჩნიათ რეცეპტორები, მათი დაკავშირება კი იწვევს IgE-ს სინთეზს. იმუნოგლობულინი უკავშირდება პოხიერ უჯრედს და პოხიერი უჯრედის ზედაპირზე ორი IgE-ს ჯვარედინი დაკავშირება ალერგენტთან, უკვე სენსიბილიზებულ ორგანიზმში, ხეთქავს ამ უჯრედს და ათავისუფლებს მედიატორებს (ჰისტამინი, ჰეპარინი და სეროტინინი), რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ალერგიის პათოგენეზურ მექანიზმზე (იხილეთ დანართი 3).

სტომატოლოგიაში I ტიპის ზემგრძნობელობითი რეაქცია კლინიკურად შეიძლება გამოვლინდეს ურტიკარიის, ანგიოშეშუპებისა და ანაფილაქსიის სახით (Delves et al., 2017).

IV ტიპის რეაქციაში მონაწილეობს აქტივირებული T-უჯრედები (იხილეთ დანართი 4, 5). ზოგ შემთხვევაში კი დამატებით სხვა ტიპის უჯრედებიც, როგორიცაა მაკროფაგები, ეოზინოფილები, ნეიტროფილები. IV ტიპის იმუნური რეაქციების კლინიკურის გამოვლინებაა: კონტაქტური დერმატიტი, ერითემა, წამლისმიერი ზემგრძნობელობის სინდრომი (DRESS) და სხვ. უმრავლეს შემთხვევაში IV ტიპის იმუნოლოგიური რეაქციები იწყება მედიკამენტის მიღებიდან 48-72 საათში და ზოგჯერ დღეებისა და კვირების შემდეგაც (Castells & Bonamichi-Santos, 2019).

ადგილობრივი ანესთეზიის ყველაზე უარყოფითი ეფექტი მისი სისტემური ტოქსიკურობის უნარია, რომელიც, პირველ რიგში, მოიცავს ცენტრალურ ნერვულ და გულსისხლძარღვთა სისტემებს (Peroni et al., 2019). ეპინეფრინის შემცველი ანესთეტიკის ინექციის შემთხვევაში კი ვითარდება შფოთვა, ნერვულობა, თავბრუსხვევა, ოფლიანობა, ქოშინი, სიწითლე, ტრემორი და გულისრევა (Greene et al., 2021). ალერგიულ და არალერგიულ ზემგრძნობელობის სიმპტომებს შორის არსებობს მსგავსებები, თუმცა თვალშისაცემია განსხვავებებიც (იხილეთ დანართი 6).

სხვადასხვა კვლევაზე დაყრდნობით ჰემმარიტი ალერგიული რეაქციები ძალზე იშვიათია და გამოვლენილი ზემგრძნობელობა, უმეტესწილად, არის ფსიქოგენური ხასიათის (Zuo et al., 2020), (Nam et al., 2023), (Allen et al., 2017).

კანის ტესტირება სტომატოლოგიურ პრაქტიკაში: 1. პრიკტესტირება გულისხმობს საცდელი პრეპარატის შემცველი ხსნარის შეყვანას კანში ზედაპირული ჩხვლეტის საშუალებით. თუ ორგანიზმში არსებობს კონკრეტული სპეციფიური IgE, ვლინდება ალერგიული რეაქცია მსუბუქი ურტიკარიის სახით; 2. ინტრადერმული ტესტირება გულისხმობს განზავებული ხსნარების ინტრადერმულ ინექციას. მოქმედების მექანიზმი იგივეა, რაც პრიკტესტირების დროს (Muthupalaniappen & Jamil, 2021) (Birch & Pearson-Shaver, 2024); 3. პატჩის ტესტი გამოიყენება IV ტიპის რეაქციის (დაგვიანებული ჰიპერმგრძნობელობის) გამოსავლენად. მისი საშუალებით ხდება T4 უჯრედების ჰიპერრეაქტიულობის განსაზღვრა. ალერგენების განმეორებითი ზემოქმედება იწვევს მესხიერების T-ლიმფოციტების გააქტიურებას და იწვევს კლინიკურ რეაქციას, რომელიც ცნობილია, როგორც ალერგიული კონტაქტური დერმატიტი (Muthupalaniappen & Jamil, 2021).

კვლევის მეთოდები - ნაშრომზე მუშაობის ფარგლებში ჩატარებული კვლევისთვის გამოყენებულ იქნა შემდეგი მეთოდები: ლიტერატურული მასალის შეგროვება, აღწერა, მცირე მასშტაბის რაოდენობრივი კვლევა და ანალიზის მეთოდები. რაოდენობრივი კვლევისთვის გამოვიყენეთ ონლაინგამოკითხვის მეთოდი თვითადმინისტრირებული კითხვარის (სპერციალური ანამნესტიკური კითხვარი 16 კითხვით) სახით და ალბათური შერჩევის ერთ-ერთი ტიპი - კლასტერული შერჩევა. სულ გამოკითხული იქნა 67 რესპონდენტი, საიდანაც 59 იყო პრაქტიკოსი ექიმი სტომატოლოგი, ხოლო 8 - რეზიდენტი.

კვლევის ანალიზი

კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა ქ. ბათუმში დასაქმებული 67 სტომატოლოგი, აქედან, 59 (88,1%) იყო პრაქტიკოსი ექიმი სტომატოლოგი, ხოლო 8 (11,9%) - რეზიდენტი. მათგან 22-ის (32,8%) სამუშაო გამოცდილება არის 15 წელი და მეტი, 17-ის (25,4%) 1-5 წლამდე, ხოლო დანარჩენი - 28 (20,9%) მუშაობს 11-15 წელია. უმრავლესობის (85,1%) საქმიანობის სფეროს წარმოადგენს თერაპიული სტომატოლოგია, 40,3%-ის ბავშვთა ასაკის სტომატოლოგია (იხილეთ დანართი 7, 8, 9).

კვლევაში ჩართული 67 სტომატოლოგიდან 35,8% ხშირად იყენებს ალერგიულ (კანის) სინჯებს ლოკალური საანესთეზიო საშუალების ინექციამდე; 32,8% აღნიშნავს, რომ იყენებს ყოველთვის; 23,9% - იყენებს იშვიათად; 7,5% - საერთოდ არ იყენებს (იხილეთ დანართი 10).

გამოკითხულთა უმრავლესობა (82,1%) აღნიშნავს, რომ კლინიკაში თვითონ არ აკეთებენ ალერგიულ სინჯებს, ხოლო სინჯის გასაკეთებლად გადამისამარ-

თების შემთხვევაში, 61,2% პასუხობს, რომ ტესტის სახეს ალერგოლოგი განსაზღვრავს; 19,4% ირჩევს ინტრადერმულ ტესტირებას; 16,4% - პრიკ-ტესტირებას, ხოლო 4,5% არ ამისამართებს ალერგოლოგთან (იხილეთ დანართი 11-12).

კითხვაზე, რამდენად ხშირად იყენებთ ალერგიულ (კანის) სინჯებს აპლიკაციურ ანესთეზიამდე, 35,8% პასუხობს, რომ საერთოდ არ იყენებენ, 32,8% - იშვიათად იყენებს (იხილეთ დანართი 13).

გამოკითხულთა უმრავლესობა (85,1%) ალერგიულ სინჯებს იყენებს ყველა ასაკობრივ ჯგუფში; 10,4% - 5-10 წლამდე ასაკის პაციენტებში; 6% ალერგიულ სინჯებს იყენებს 0-5 წლამდე და ასევე 6% - 10 და მეტი ასაკის პაციენტებში (იხილეთ დანართი 14).

გამოკითხულთა უმრავლესობა (49,3%) ყოველთვის იყენებს ალერგიულ სინჯს ადგილობრივი ანესთეტიკის პირველად ინექციამდე; 17,9% - იყენებს ხშირად; 17,9% - იყენებს იშვიათად; 14,9% - საერთოდ არ იყენებს, ხოლო განმეორებით ინექციამდე ალერგიულ სინჯებს უმრავლესობა (53,7%) საერთოდ არ იყენებს (იხილეთ დანართი 15-16).

კითხვაზე, რა პრინციპით არჩევთ ალტერნატიულ საანესთეზიო პრეპარატს ალერგიულ ტესტზე დადებითი პასუხის შემთხვევაში, 40% პასუხობს, რომ აკეთებს განმეორებით ალერგიულ სინჯს, ხოლო 39% იყენებს სხვა ჯგუფის პრეპარატებს (იხილეთ დანართი 17).

კითხვაზე, გეონიათ თუ არა თქვენს პრაქტიკაში ჭეშმარიტი ალერგიული რეაქციის შემთხვევა, რესპონდენტთა უმრავლესობა (77,6%) პასუხობს, რომ არ ჰქონია (იხილეთ დანართი 18).

გამოკითხულ რესპონდენტთა 37,3%-ის აზრით, ალერგიული სინჯები ნაწილობრივ არის პაციენტის უსაფრთხოების გარანტი (იხილეთ დანართი 19).

გამოკითხულთა 44,8% ფიქრობს, რომ მიიღეს მაქსიმალური ცოდნა ანესთეზიის მართვის უნარ-ჩვევებზე (იხილეთ დანართი 20).

კითხვაზე, როგორ შეაფასებდით თქვენს ამჟამინდელი ცოდნისა და გამოცდილების დონეს დენტალური ანესთეზიის გართულების მართვის საკითხებში, 43,3% პასუხობს, რომ მათ აქვთ საკმარისი ცოდნა და გამოცდილება (იხილეთ დანართი 21).

კვლევის ბოლოს, რჩევის სახით გვინდოდა მიგველო ინფორმაცია, თუ რა შეიძლება გაკეთდეს იმისთვის, რომ მინიმუმამდე იქნას შემცირებული სტომატოლოგიურ კაბინეტში ალერგიული ზემოგრძნობელობისა და არაალერგიული ზემოგრძნობელობის გამოვლინებები. უმრავლესობა (43%) ფიქრობს, რომ უნდა გაკეთდეს ალერგიული სინჯები; 21%-ის აზრით, უნდა ამაღლდეს ცნობიერება ამ საკითხთან დაკავშირებით; 15% ამბობს, რომ უნდა შემუშავდეს უსაფრთხო

ანესთეზიის პროტოკოლი (იხილეთ დანართი 22).

კვლევის შედეგების განსჯა

კვლევაში მონაწილე რესპონდენტთა უმრავლესობა, შესაძლო ალერგიული რეაქციების გამოსავლენად, ყველა ასაკობრივ ჯგუფში იყენებს ალერგიულ (კანის) სინჯებს. ალერგიული სინჯების გამოყენების სიხშირე გაცილებით მეტია საანესთეზიო ხსნარის პირველად ინექციამდე, ვიდრე მეორად ინექციამდე.

კვლევაში ჩართულ ექიმ-სტომატოლოგთა განსხვავებული მიდგომები ლოკალური ანესთეზიის მართვის საკითხებში ცხადყოფს მათი ცოდნასა და უნარ-ჩვევების ნაკლოვანებებს.

დასკვნა

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ საჭიროა ექიმი სტომატოლოგების ცოდნისა და უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება ლოკალური ანესთეზიის მართვის საკითხებში.

რეკომენდაცია

ვფიქრობთ, რომ აუცილებელია საკითხის მულტიდისციპლინური კვლევა და მასზე დაყრდნობით, შესაბამისი პროტოკოლის შემუშავება.

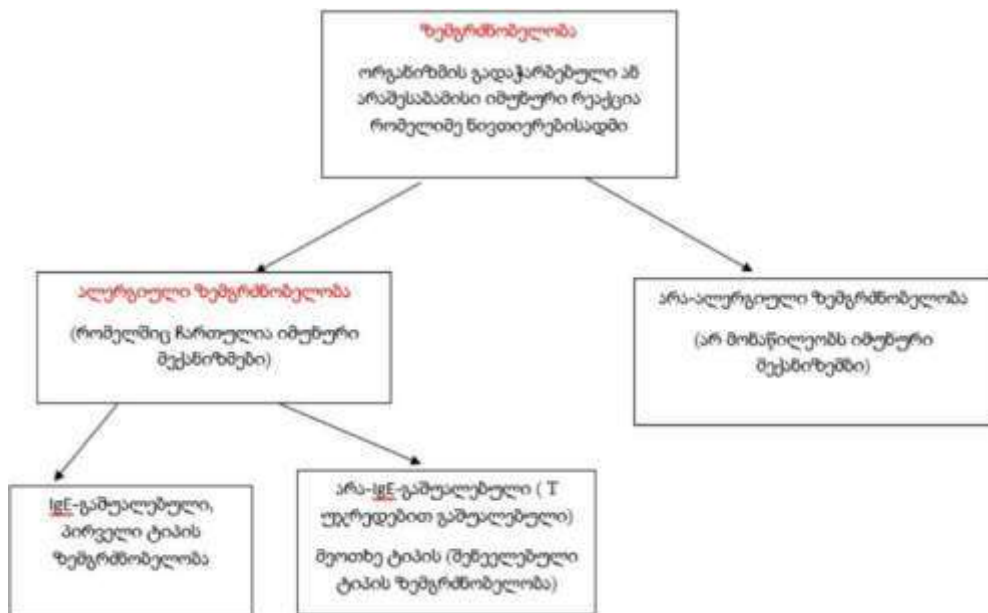
საჭიროდ მიგვაჩნია ექიმ-სტომატოლოგთა მომზადება/გადამზადების სასწავლო მოდულების სისტემის შეთავაზება, რომელიც დაექვემდებარება მუდმივ განახლებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

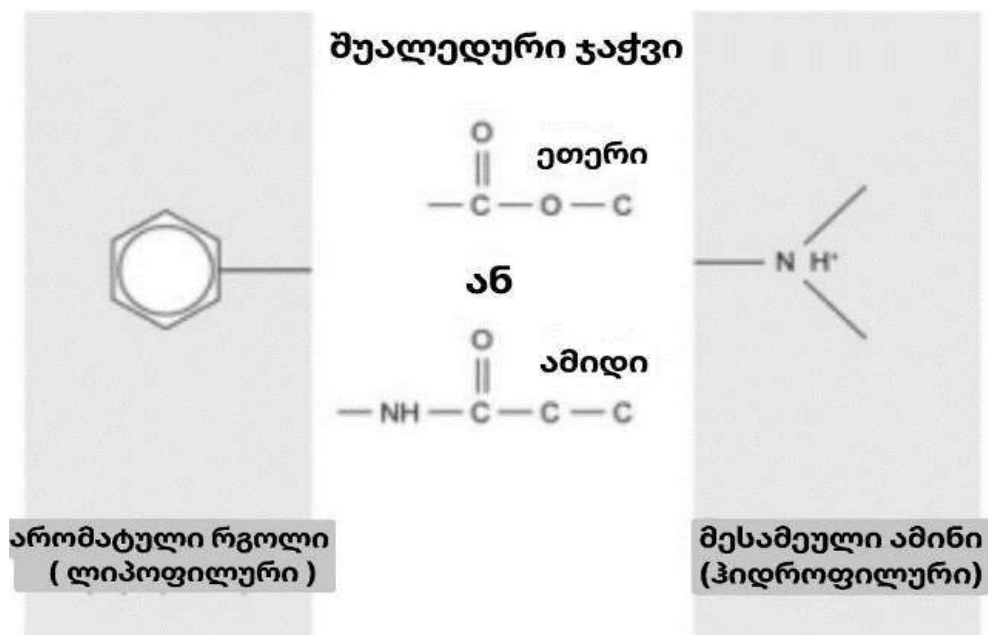
1. Allen, G., Chan, D., & Gue, S. (2017). Investigation and diagnosis of an immediate allergy to amide local anaesthetic in a paediatric dental patient. *Australian Dental Journal*, 62(2), 241–245. <https://doi.org/10.1111/adj.12501>
2. Birch, K., & Pearson-Shaver, A. L. (2024). Allergy Testing. In *StatPearls*. StatPearls Publishing. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK537020/>
3. Delves, P. J., Martin, S. J., Burton, D. R., & Roitt, I. M. (2017). *Roitt's essential immunology* (13th edition). Wiley Blackwell.
4. Greene, B. H. C., Lalonde, D. H., & Seal, S. K. F. (2021). Incidence of the “Adrenaline Rush” and Vasovagal Response with Local Anesthetic Injection. *Plastic and Reconstructive Surgery - Global Open*, 9(6), e3659. <https://doi.org/10.1097/GOX.0000000000003659>

5. Muthupalaniappen, L., & Jamil, A. (2021). Prick, patch or blood test? A simple guide to allergy testing. *Malaysian Family Physician*, 16(2), 19–26. <https://doi.org/10.51866/rv1141>
6. Nam, Y., Min, S., Park, W., & Kim, K.-D. (2023). Allergic reactions to local anesthetic mepivacaine in dental procedures: A case report. *Journal of Dental Anesthesia and Pain Medicine*, 23(3), 173. <https://doi.org/10.17245/jdapm.2023.23.3.173>
7. Peroni, D., Pasini, M., Iurato, C., Cappelli, S., Giuca, G., & Giuca, M. R. (2019). Allergic manifestations to local anaesthetic agents for dental anaesthesia in children: A review and proposal of a new algorithm. *European Journal of Paediatric Dentistry*, 1, 48–52. <https://doi.org/10.23804/ejpd.2019.20.01.10>
8. Tanno, L. K., Calderon, M. A., Smith, H. E., Sanchez-Borges, M., Sheikh, A., & Demoly, P. (2016). Dissemination of definitions and concepts of allergic and hypersensitivity conditions. *World Allergy Organization Journal*, 9, 24. <https://doi.org/10.1186/s40413-016-0115-2>
9. Taylor, A., & McLeod, G. (2020). Basic pharmacology of local anaesthetics. *BJA Education*, 20(2), 34–41. <https://doi.org/10.1016/j.bjae.2019.10.002>
10. Vitte, J., Vibhushan, S., Bratti, M., Montero-Hernandez, J. E., & Blank, U. (2022). Allergy, Anaphylaxis, and Nonallergic Hypersensitivity: IgE, Mast Cells, and Beyond. *Medical Principles and Practice*, 31(6), 501–515. <https://doi.org/10.1159/000527481>
11. Zuo, J., Gong, R., Liu, X., & Zhao, J. (2020). Risk of True Allergy to Local Anesthetics: 10-Year Experience from an Anesthesia Allergy Clinic in China. *Therapeutics and Clinical Risk Management*, Volume 16, 1297–1303. <https://doi.org/10.2147/TCRM.S280259>
12. Grotticelli, J. (2021). Side effects of local anesthetics. In *Side Effects of Drugs Annual* (Vol. 43, pp. 169–177). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/bs.seda.2021.08.008>

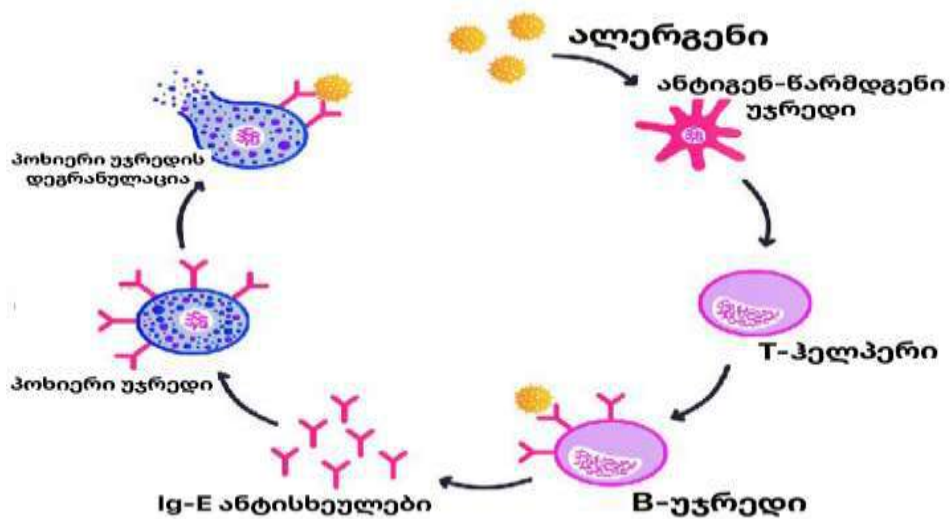
დანართი #1

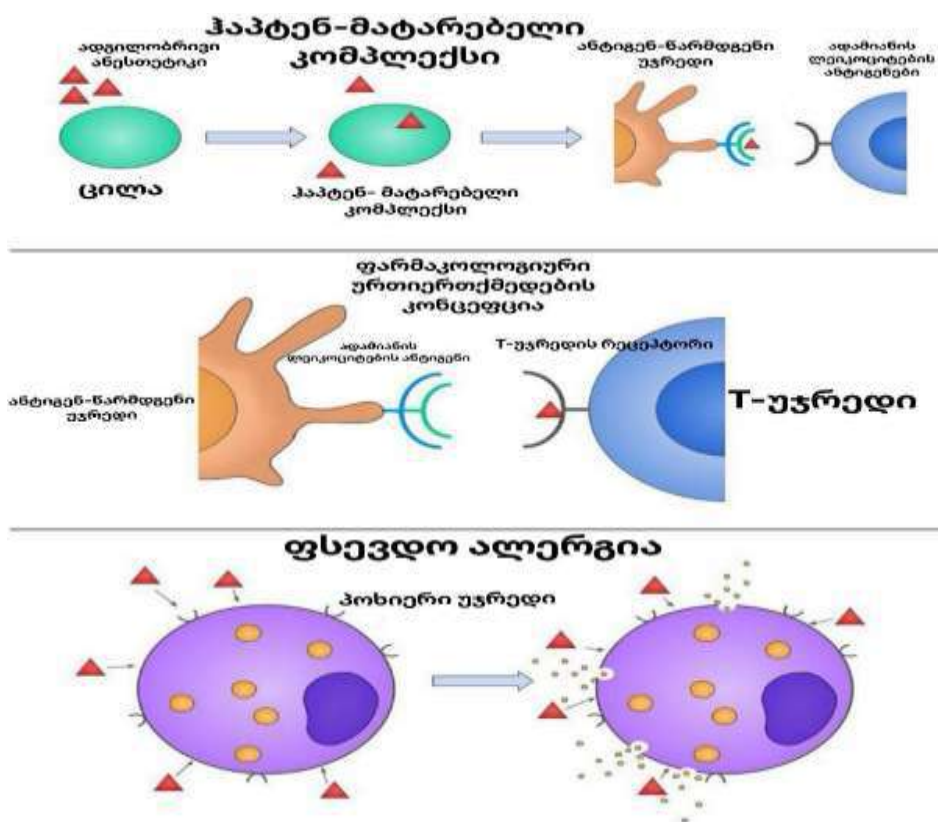
დანართი #2 (Luciana Kase Tanno)

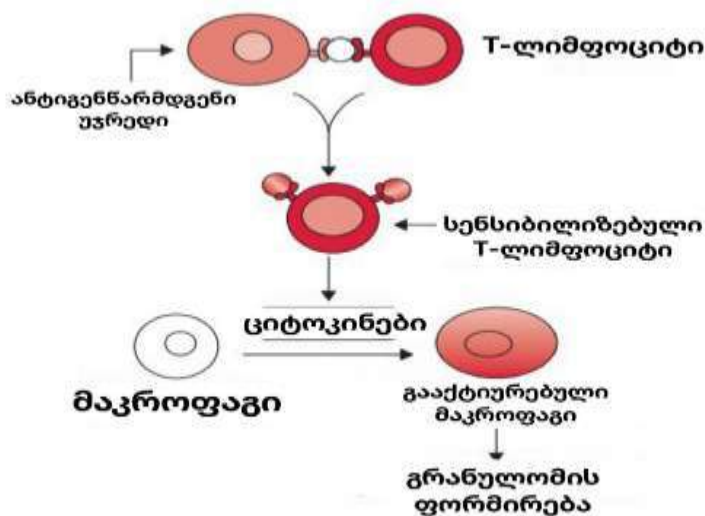
დანართი #3 (David González de Olano)

დანართი #4 (Shirley Y. Jiang)

დანართი #5

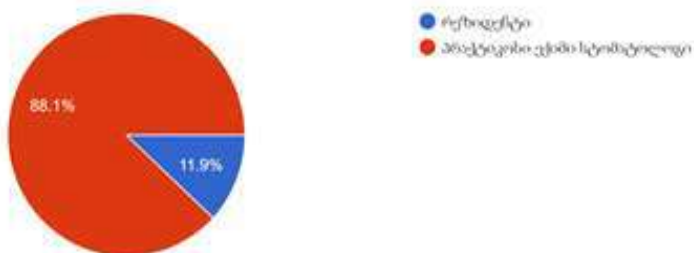

დანართი #6 (Greene et al., Tanno et al)

სიმპტომები	ალერგიული ზემოქმედებლობა		არა-ალერგიული ზემოქმედებლობა
	Ig-E გაშუალებული ზემოქმედებლობა	არა-Ig-E გაშუალებული ზემოქმედებლობა	
შეშუპება ყელისა და ენის არეში	+	+	-
სუნთქვის გაძნელება	+	+	-
ყლაპვის გაძნელება	+	+	-
მსტვინავი სუნთქვა, ქოშინი	+	+	-
თავბრუსხვევა	+	+	+
დაღლილობის, დაბნეულობის შეგრძნება	+	+	+
სიფერმკრთაღე	+	+	+
არტერიული წნევის მკვეთრი ვარდნა	+	+	-
გამონაყარი კანზე	+	+	-
მუცლის ძლიერი ტკივილი	+	+	-
პანიკური შეტევა	+	+	+
ოფლიანობა	+	+	+

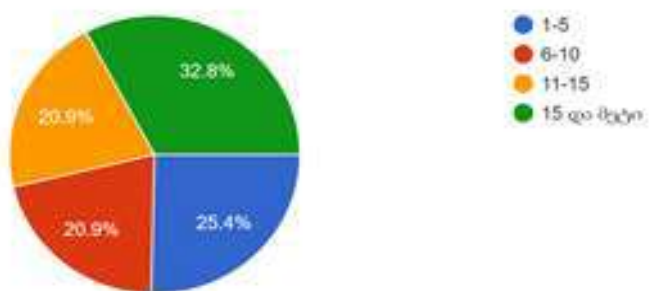
დანართი #7

გთხოვთ, მიუთითოთ თქვენი პროფესიული სტატუსი
67 responses

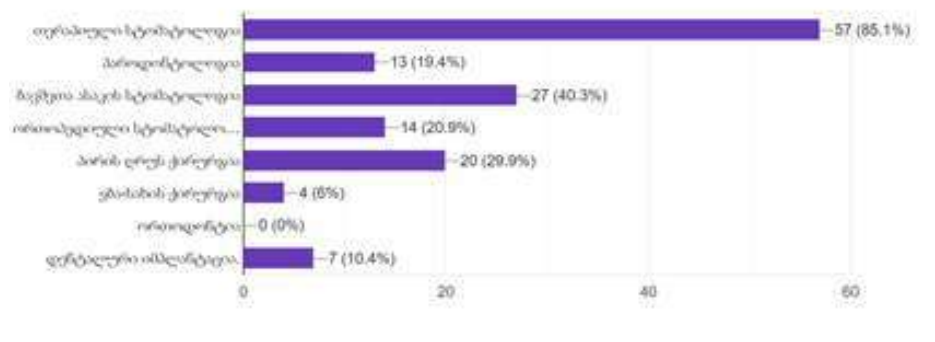
დანართი #8

სამუშაო გამოცდილება (წელი)
67 responses

დანართი #9

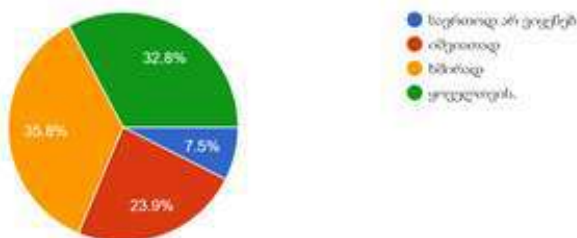
საქმიანობის სფერო
67 responses

დანართი #10

რამდენად ხშირად იყენებთ ალერგიულ (კანის) სინეგებს ლოკალური საანესთეზიო საშუალების ინექციამდე?

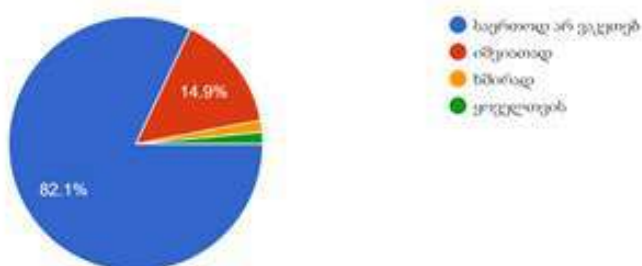
67 responses

დანართი #11

თქვენ თვითონ თუ აკეთებთ ალერგიულ (კანის) სინეგებს სტომატოლოგიურ კლინიკაში?

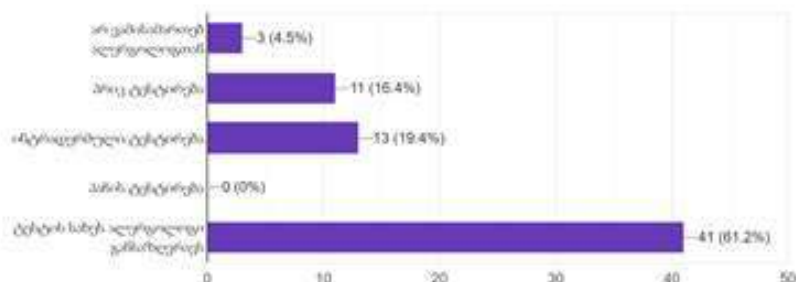
67 responses

დანართი #12

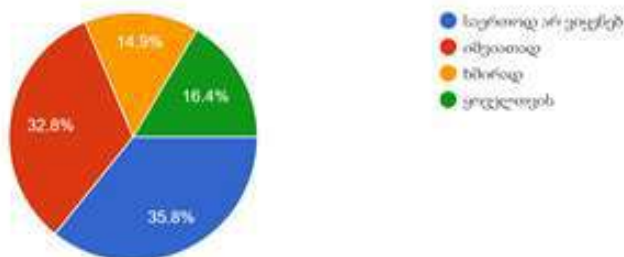
რა ტიპის ალერგიული (კანის) სინეგების გასაკეთებლად ამისამართებთ პაციენტს ალერგიოლოგთან?

67 responses

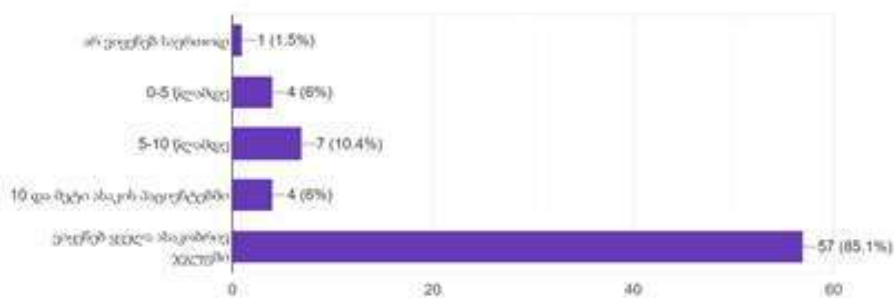
დანართი #13

რამდენად ხშირად იყენებთ ალურგიულ (კანის) სინჯებს აპლიკაციურ ანესთეზიამდე?
67 responses

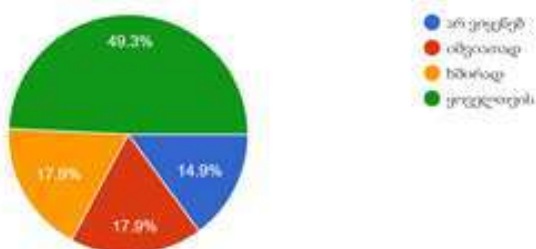
დანართი #14

რომელი ასაკის პაციენტებში იყენებთ ალურგიულ სინჯებს?
67 responses

დანართი #15

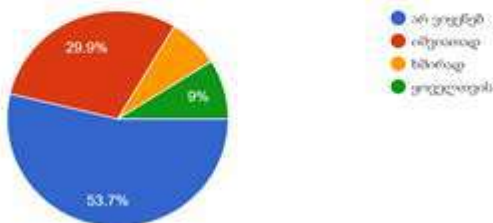
რამდენად ხშირად იყენებთ პაციენტებში ალურგიულ (კანის) სინჯს ადგილობრივი ანესთეტიკების პირველად ინექციამდე?
67 responses

დანართი #16

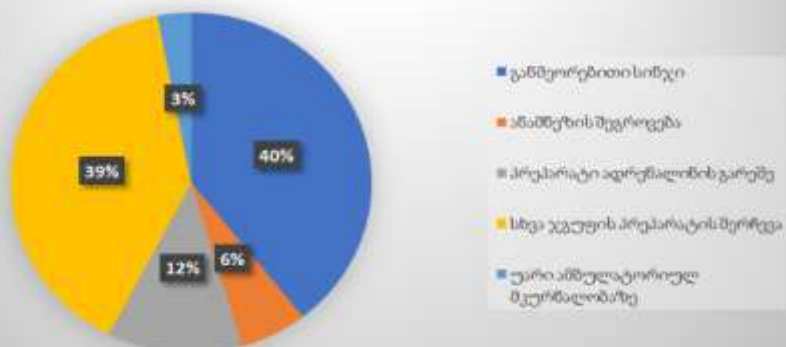
რამდენად ხშირად იყენებთ პაციენტებში ალურგიულ (კანის) სინჯს ადგილობრივი ანესთეტიკების განმეორებით ინექციამდე?

67 responses

დანართი #17

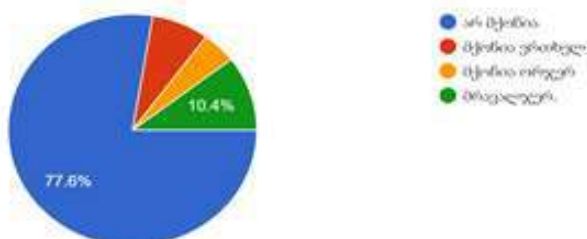
რა პრინციპით არჩევთ ალტერნატიულ საანესთეზიო პრეპარატს, ალურგიულ ტესტზე დადებითი პასუხის შემთხვევაში?

დანართი #18

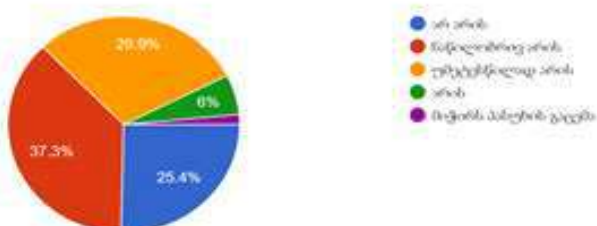
გვინიათ თუ არა თქვენს პრაქტიკაში ჭეშმარიტი ალურგიული რეაქციის შემთხვევა?

67 responses

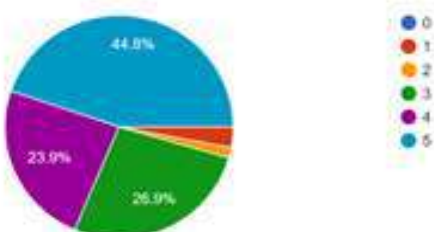
დანართი #19

თქვენი აზრით, არის თუ არა აღუწერელი (კანის) სიწვები პაციენტის უსაფრთხოების გარანტი?
67 responses

დანართი #20

შეფასეთ 5 ბალიანი სისტემით, თქვენი დიპლომამდელ და დიპლომის შემდგომი განათლების პროცესში მიღებული ადგილობრივი ანესთეზიის მართვის უნარ-ჩვევები.
67 responses

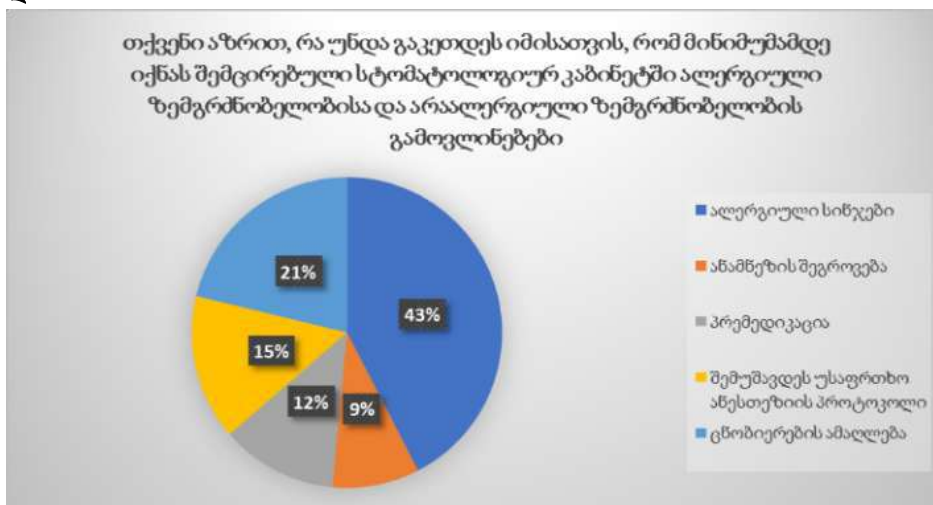

დანართი #21

როგორ შეაფასებდით თქვენს ამჟამინდელ ცოდნისა და გამოცდილების დონეს დენტალური ანესთეზიის გართულებების მართვის საკითხებში?
67 responses

დანართი #22

შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების პირის ღრუს ჯანმრთელობის შენარჩუნების საჭიროებების შესწავლა აჭარის რეგიონში

ეკა ფუტკარაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საბუნებისმეტყველო
მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, სტომატოლოგიის ერთსაფეხურიანი პროგრამა.*

ელ. ფოსტა: ekaphutkaradze22@gmail.com

იამზე ნატარიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საბუნებისმეტყველო
მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, სტომატოლოგიის ერთსაფეხურიანი პროგრამა.*

ელ. ფოსტა: nataridzeia@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ფრიდონ ჯაფარიძე

სტომატოლოგიის აკადემიური დოქტორი,

ბსუ-ს საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის

სტომატოლოგიის დეპარტამენტის ასისტენტ - პროფესორი.

ელისო სურმანიძე,

ბსუ დენტის დირექტორი

აბსტრაქტი

ჩვენ მიერ წარმოებულ კვლევაში, წარმოდგენილი იქნება ინფორმაცია შშმ პირებთან დაკავშირებული პირის ღრუს ჯანმრთელობის შენარჩუნების საჭიროებების შესწავლის შესახებ აჭარის რეგიონში. Google ფორმის ელექტრონულ კითხვარში მონაწილეობა მიიღო 90 შშმ პირმა, რომელთაგან 52 მდედრობითი სქესის წარმომადგენელია, 38 კი - მამრობითი.

შშმ პირები არიან მყარი ფიზიკური, ფსიქიკური, ინტელექტუალური ან სენსორული დარღვევებით. მათ აქვთ ყველა ის უფლება, რაც ჩვეულებრივ მოქალაქეებს.

პირის ღრუს ცუდი ჰიგიენა გავლენას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა პათოლოგია. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ადამიანებს უჭირთ დამოუკიდებლად სრულყოფილი ჰიგიენური ნორმების განხორციელება. 16,7%- ვერ იყენებს ჯაგრისს, ფლოსს, ირიგატორს, სავლებს... კვლევაში შშმ პირები აღნიშნავენ ფიზიკურ (გადაადგილების, მოძრაობის) ბარიერებს, საზოგადოების ნეგატიურ დამოკიდებულებას, არაკომფორტულ სტომატოლოგიურ დანადგარს, რომლებსაც ისინი აწყდებიან უშუალოდ კლინიკამდე და კლინიკაში. შშმ პირების ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს სატელევიზიო მაუწყებლობა, სოციალური ქსელები, მე-

გობრები /ახლობლები და ექიმ-სტომატოლოგები. კვლევაში მიღებულ მონაცემებზე დაყრდნობით, დადგინდა, რომ შშმ პირები არასათანადოდ უვლიან პირის ღრუს, ნაწილს ესაჭიროება უშუალოდ ასისტენტის/მეურვის დახმარება კბილების წმენდისას. ასევე გამოვლინდა შშმ პირებზე როგორც საზოგადოების ნეგატიური დამოკიდებულება, ისე ექიმ-სტომატოლოგების და მედპერსონალის არამზადობა მიიღონ შშმ პირები. რიგ შემთხვევაში აღინიშნა შშმ პირების უფლებების შეზღუდვა/დარღვევა.

ელექტრონული კითხვარის პასუხების თანახმად, შშმ პირების ნაწილი სტომატოლოგიური მკურნალობის პროცესში თავად ფარავს ხარჯს, ნაწილს სახელმწიფო უფინანსებს და ზოგსაც ნაწილობრივ უფინანსდება სახელმწიფოსგან. შშმ პირთა უმეტესობა თვლის, რომ მკურნალობა უნდა იყოს უფასო. შედეგებიდან გამომდინარე, მკაფიოდ ჩანს პრობლემა ინფორმაციის სიმწირის, როგორც პირის ღრუს მოვლასთან, ისე სახელმწიფო დაფინანსებასთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: შშმ პირების უფლებები, შშმ პირების პირის ღრუს ჰიგიენა, ინფორმაციის მიღების გზები, შშმ პირებზე მორგებული სტომატოლოგიური კლინიკები.

Abstract

In the research presented by us, information will appear about the study of the need to maintain the health of a person with a disability in the region of Adjara. 90 people with disabilities took part in the electronic reading of the Google form, 52 are female and 38 are male.

A disability is a permanent physical, mental, intellectual or sensory disability. They have the same rights as ordinary citizens have.

A person's various bad hygiene can lead to their health condition, which need to change. People with certain abilities find it difficult to independently define hygienic norms. 16.7% cannot use a brush, floss, irrigator, wipes etc. In studies, disabled people mention physical course barriers, negative attitude of society, uncomfortable dental equipment. The sources of disabled people are television broadcasting, social networks, friends/relatives and dentists. Prior to the study, it was found that people with disabilities had inadequate oral hygiene, and some required direct assistance from an assistant/caregiver to clean. The negative attitude of the society towards the disabled person, as well as the unpreparedness of the dentists and medical staff were also revealed. In some cases, the rights of disabled people were restricted/violated.

The calculation of answers to the electronic questionnaire considers the specifics of persons with disabilities, which should be free of charge. The results show the lack of information about the correct ways to take care of oral health and the need of financial support from the government to ensure those issues.

Keywords: rights of disabled persons, oral hygiene of disabled persons, detailed characteristics, adapted dental clinics for disabled persons.

შესავალი

საქართველოს კანონის „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების შესახებ“ მიხედვით - „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირი“ (შშმ), არის პირი მყარი ფიზიკური, ფსიქიკური, ინტელექტუალური ან სენსორული დარღვევებით[13]. რომლებიც აწყდებიან სხვადასხვა დაბრკოლებას, როგორც სამედიცინო სერვისის მიწოდებისას, ისე ყოველდღიურ ცხოვრებაში. რაც ხელს უშლის მათ ურთიერთობას სოციალურ და ასევე, აუარესებს მათი ჯანმრთელობის მდგომარეობას. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების დარღვევები შესაძლებელია, იყოს: პროგრესული, სტატიკური ან წყვეტილი[9].

„შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების შესახებ“ გაეროს 2006 წლის კონვენციის თანახმად, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს, სხვა პირებთან თანაბრად აქვთ: სიცოცხლის უფლება; კანონის წინაშე თანასწორობის უფლება; მართლმსაჯულების მისაწვდომობის უფლება; პიროვნების თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლება; წამების ან სასტიკი, არაჰუმანური, დამამცირებელი მოპყრობისა ან სასჯელისგან თავისუფლების უფლება; ექსპლუატაციის, ძალადობისა და შეურაცხყოფისგან თავისუფლების უფლება; პიროვნების ხელშეუხებლობის უფლება; მოქალაქეობისა და გადაადგილების თავისუფლება; დამოუკიდებელი ცხოვრებისა და საზოგადოებაში ჩართვის უფლება; აზრისა და რწმენის გამოხატვის თავისუფლება, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უფლება; პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უფლება; საცხოვრებლისა და ოჯახის პატივისცემის უფლება; განათლების უფლება; ჯანმრთელობის უფლება; შრომისა და დასაქმების უფლება; ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტის და სოციალური დაცვის უფლება; პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება კულტურულ, სპორტულ, გასართობ ღონისძიებებში მონაწილეობის უფლება[13].

პირის ღრუს ჯანმრთელობის საკითხი იყო და დღესაც რჩება მნიშვნელოვან პრობლემად მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებში აღინიშნება პირის ღრუს დაავადებების უფრო მაღალი გავრცელება

და სიმძიმე, ვიდრე სხვა კონტინგენტში რაც განპირობებულია დაავადებების პროფილაქტიკის ნაკლებობით, ქრონიკული დაავადებების მაღალი სიხშირით, მეტაბოლური დარღვევებით, გასტროეზოფაგური რეფლუქსით[2].

ხშირ შემთხვევაში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ადამიანებს უჭირთ დამოუკიდებლად სრულყოფილი ჰიგიენური ნორმების განხორციელება. ისინი საჭიროებენ მშობლის/მეურვის ან ასისტენტის დახმარებას[9].

პირის ღრუს ცუდი ჰიგიენა გავლენას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობაზე და ისეთი პათოლოგიების განვითარებას იწვევს, როგორიცაა: კარიესი, პერიოდონტიტი, პაროდონტიტი, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის პათოლოგიები, ზოგადი ჯანმრთელობის გაუარესება და ცხოვრების ხარისხის შეცვლა. ზემოაღნიშნული პრობლემები განსაკუთრებით ეხებათ გონებრივი და ფიზიკური განვითარების შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს, რომელთაც არ შეუძლიათ, დამოუკიდებლად განახორციელონ პირის ღრუს სანირება. შშმ პირებში პირის ღრუს ჯანმრთელობა კვლავ გამოწვევად რჩება, როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ქვეყნებისთვის. მსოფლიო ორგანიზაციის (Who) მიერ დამტკიცებულია, რომ ადამიანის ფიზიკურ ჯანმრთელობას განაპირობებს ჯანსაღი პირის ღრუს არსებობა. აქედან გამომდინარე, მეტად მნიშვნელოვანია შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის სტომატოლოგთან კონსულტაცია და შესაბამისი სამკურნალო ღონისძიებების განხორციელება. არა მხოლოდ შშმ პირთათვის, არამედ მთელი საზოგადოებისთვის გავლენას ახდენს სტომატოლოგიური სერვისების ხარისხი და ხელმისაწვდომობა[12]. ამერიკის სტომატოლოგიური აკრედიტაციის კომისია (CODA) და ამერიკის სტომატოლოგთა ასოციაცია (ADA) განმარტავს, რომ სტომატოლოგებს არ აქვთ პაციენტების შერჩევის შესაძლებლობა, ისინი ვერ იტყვიან უარს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პაციენტების მკურნალობაზე, „მიუხედავად მათი რასის, რჯულის, კანის, ფერის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობის, წარმომავლობის და შეზღუდული შესაძლებლობების მიზეზით“ - წარმოდგენილია ამერიკის სტომატოლოგთა ასოციაციის (ADA) ეთიკის დოკუმენტში[12].

გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) კვლევის მიხედვით, საქართველოს საზოგადოების დამოკიდებულებაში შშმ პირთა მიმართ დადებითი ცვლილებები შეიმჩნევა, თუმცა სტერეოტიპები და სტიგმა კვლავ გამოწვევად რჩება. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე (შშმ) პირები საქართველოს საზოგადოების ერთ-ერთი ყველაზე გარიყული და მარგინალური ჯგუფია, თუმცა მათ მიმართ დამოკიდებულება საგრძნობლად იცვლება. ქართველები მეტ მიმდებლობას ავლენენ ფიზიკური შეზღუდვების მქონე პირების მიმართ, მაგრამ მეტაღუ-

რი და ინტელექტუალური შეზღუდვების მქონე ადამიანები კვლავ სტიგმას განიცდიან[14].

კვლევის მიზანია აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში რეგისტრირებულ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებში პირის ღრუს ჯანმრთელობის შენარჩუნების საჭიროებების შესწავლა.

გამოკვლევის მასალა და მეთოდები: გამოკვლევის მასალას წარმოადგენდა ა.ა.რ ტერიტორიაზე მცხოვრები სხვადასხვა ასაკის შშმ პირები და მათი მეურვეები/ასისტენტები. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ლიტერატურული ანალიზის, სოციოლოგიური გამოკითხვის და სტატისტიკური კვლევის მეთოდები.

კვლევის ანალიზი

მოცემულ ქვეპუნქტში წარმოდგენილია ჩვენ მიერ წარმოებული ელექტრონული კითხვარის გამოკითხვის შედეგები, რომელზე დაკვირვებითაც შეგვიძლია მსჯელობა შშმ პირების პირის ღრუს ჯანმრთელობის, შენარჩუნების საჭიროებების შესწავლა აჭარის რეგიონში.

1. სოციალური გარემოს და ფინანსების გავლენა შშმ პირებზე

ჩვენ მიერ, აჭარის რეგიონის მასშტაბით, წარმოებულ კვლევაში ნათლად არის გამოვლენილი შშმ პირების მოსაზრებები, სოციუმის შეხედულებებზე. გამოკითხულთა 16,7%-ი აღნიშნავს საზოგადოების ნეგატიურ დამოკიდებულებას. (დანართი 5)

კვლევაში მონაწილე პირების 52,2%-ი აღნიშნავს, რომ სრულიად თვითონ უზრუნველყოფს სტომატოლოგიური მანიპულაციების ხარჯებს. 30%-ს ნაწილი უფინანსდება სახელმწიფოს მხრიდან, ნაწილს კი თვითონ ფარავენ. გამოკითხულთა 3,3%-ს უფინანსდება მთლიანად სახელმწიფოს მხრიდან (დანართი 17). ასევე შშმ პირთა უმრავლესობას -67,8%-ს მიაჩნია, რომ მკურნალობა სრულიად უნდა ფინანსდებოდეს სახელმწიფოს მხრიდან (დანართი 18).

ა.ა.რ სამინისტროს მიერ დამტკიცებულია შშმ პირების სტომატოლოგიური მომსახურების დაფინანსება. მთელი საქართველოს მასშტაბით „ყველა იმ შშმ პირს, რომელსაც ესაჭიროება ზოგადი ანესთეზიით მკურნალობა დაფინანსებულია“. [15]

ზემოთ აღნიშნული ინფორმაციის სხვაობა აიხსნება მხოლოდ იმით, რომ შშმ პირებს არ მიეწოდებათ შესაბამისი ინფორმაცია დაფინანსებასთან დაკავშირებით.

2. რამდენად ადაპტირებულ გარემოს სთავაზობს სტომატოლოგიური კლინიკა შშმ პირებს.

პირის ღრუს ჰიგიენისთვის მნიშვნელოვანია შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების რეგულარული კონსულტაცია სტომატოლოგიურ კლინიკებში, რაზეც უშუალოდ გავლენას ახდენს ამა თუ იმ კლინიკის კეთილმოწყობა, მყუდრო და უსაფრთხო, ადაპტირებული გარემოს შექმნა. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც მოიცავს აჭარის რეგიონს, ცხადყოფს, ყველა იმ პრობლემას, რომელსაც შშმ პირები აწყდებიან კლინიკაში.

გამოკითხულთა 55,6%-ი თვლის, რომ თავის საცხოვრებელ ზონაში კლინიკები არ არის ადაპტირებული (დანართი 13). ასევე 61,8%-ი მიუთითებს, რომ სტომატოლოგიური სავარძლები მოუხერხებელია როგორც ექიმისთვის, ისე შშმ პირებისთვის (დანართი 6). ასევე სტომატოლოგების მზაობა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პაციენტების მიღებაში მცირეა, 8,9%-ი და 43,3%-ი თვლის, რომ სტომატოლოგების ნაწილს აქვთ სურვილი შშმ პირების მიღების (დანართი 16). უფრო მეტიც ისინი აღნიშნავენ, რომ სტომატოლოგიური კლინიკების ადაპტირებული გარემოს გაუმჯობესებისთვის პრობლემას საკანონმდებლო მოთხოვნების არარსებობა 43,3%-ი, აღსრულების (მაკონტროლირებელი) მექანიზმის სისუსტე 47,8%-ი და ფინანსური რესურსის სიმცირე 36,7%-ი წარმოადგენს (დანართი 15).

კვლევაში შშმ პირებმა შეაფასეს ექიმ-სტომატოლოგების მზაობა (პროფესიონალიზმი) შშმ პირების მკურნალობის პროცესში ხუთბალიანი სისტემით. საიდანაც : უმრავლესობა აფასებს სამ და ოთხბალიანი სისტემით, ხოლო ხუთით - 15,6% (დანართი 20).

3. შშმ პირების პირის ღრუს ჰიგიენა

კვლევის მონაცემებზე დაყრდნობით, შშმ პირების 13,3%-ი ვერ იხეხავს კბილებს, _ ერთჯერ იხეხავს - 25,6%-ი, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების 56,7%-ი ორჯერ დღეში იხეხავს კბილებს (დანართი 8).

63,3%-ი აღნიშნავს, რომ კბილების წმენდისას არ იყენებენ ფლოსს (კბილის ძაფს). ვერ იყენებს 12,2%-ი შშმ პირი (დანართი 9).

პირის ღრუს წმენდისას ირიგატორს არ იყენებს 71,1%-ი, ვერ იყენებს 16,7%-ი (დანართი 10).

პირის ღრუს სავლებს წმენდისას არ იყენებს მოპასუხეთა 55,6%-ი, იყენებს 14,4%-ი (დანართი 11).

დასკვნა

კვლევის შედეგები ცხადყოფს: სტომატოლოგიური კლინიკების უმრავლესობის გარემო არაადაპტირებულია შშმ პირებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ საყოველთაო ჯანდაცვის და ადგილობრივი (ა.ა.რ) ქვეპროგრამით ფინანსდება შშმ პირების სტომატოლოგიური მომსახურება, რესპონდენტები მიუთითებენ დაფინანსების საჭიროებაზე, რაც ინფორმაციის ნაკლებობით შეიძლება აიხსნას. ასევე, ნათლად იკვეთება შშმ პირებში პრევენციული ღონისძიებებისა და სტომატოლოგების კვალიფიკაციის ამაღლება და უნარ-ჩვევების გაძლიერების საჭიროება.

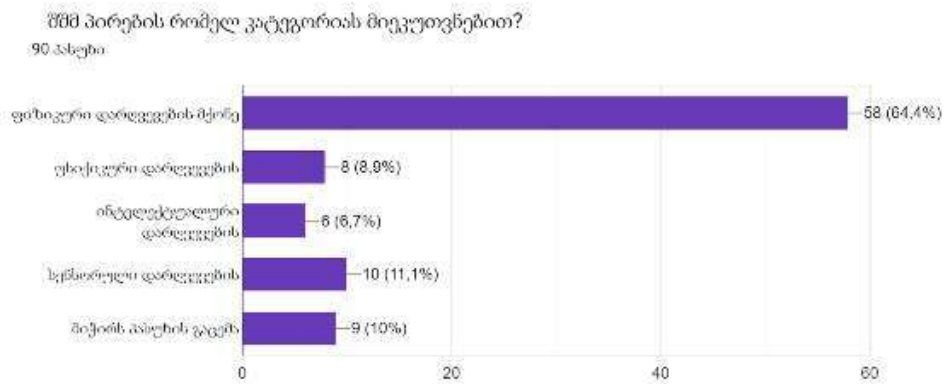
შშმ პირების პირის ღრუს ჯანმრთელობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანია, გათვალისწინებულ იქნას: სტომატოლოგიური კლინიკების სრულად ადაპტირება შშმ პირთა ნებისმიერი ჯგუფისთვის. შემუშავდეს შშმ პირთა ოჯახის წევრებისთვის/მეურვეებისათვის ინდივიდუალური გზამკვლევი პირის ღრუს ჰიგიენის მიმართულებით.

ბიბლიოგრაფია:

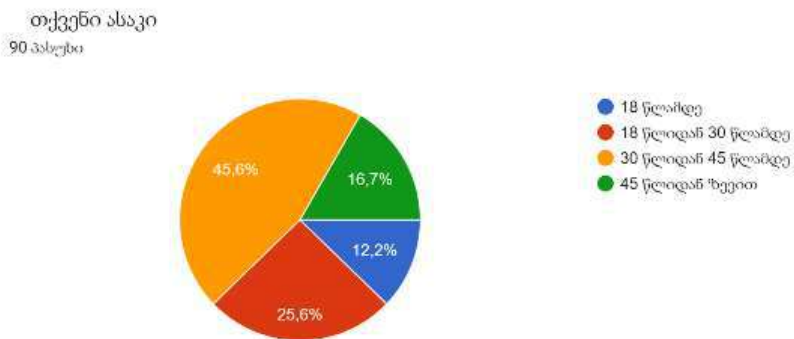
1. Catherine Waldron-(2019 May 31) Oral hygiene interventions for people with intellectual disabilities <https://shorturl.at/moxH9>
2. Felicity Conway (2024 Mart 25) Powered or manual toothbrushes for people with disabilities - which is better? <https://shorturl.at/sDKP7>
3. Marc Auerbacher, Lydia Gebetsberger, Reinhard Hickel, Dalia Kaisarly (2023 Nov;27) Chairside oral prophylaxis for people with profound intellectual or multiple disabilities-a retrospective feasibility study <https://shorturl.at/dfnP6>
4. Nathan J Wilson, Tiffany Patterson-Norrie, Amy Villarosa, Hanny Calache, Linda Slack-Smith, Shwetha Girish Kezhekkara, Ajesh George (2024 Jan;17) Supporting the oral health of people with intellectual disability: A survey of disability staffs' knowledge, perceptions, disability service barriers, and training <https://shorturl.at/EGHOV>
5. Faris Yahya I Asiri, Marc Tennant, Estie Kruger (2024) Oral health of individuals with cerebral palsy in Saudi Arabia: A systematic review <https://shorturl.at/gGHJ6>
6. Shih-Jen Tsai, Ju-Wei Hsu, Kai-Lin Huang, Ya-Mei Bai, Tung-Ping Su, Tzeng-Ji Chen, Mu-Hong Chen (2023) Autism spectrum disorder and periodontitis risk: A cohort study of 38,203 adolescents <https://shorturl.at/duw45>
7. Fargol Nowghani, Dominika Lisiecka, Seán Phelan, Paul Horan, Louise O'Reilly, Yvonne Howell, Caoimhin Mac Giolla Phadraig (2023 Oct 1) Keep My Teeth: An evaluation of multi-disciplinary training in mouth care for people with intellectual developmental disorders <https://shorturl.at/QVWYZ>

8. Robin G Lanzi, Riddhi A Modi, James Rimmer (2023 Dec 22) A Disability-Inclusive Healthcare-to-Well-Being Translational Science Framework <https://shorturl.at/drBI8>
9. Disabled” vs “Disability”: Which Term to Use When Referring to People with Disabilities (May 26, 2022) <https://shorturl.at/btyOP>
10. Poster, ADEE (2022) Palma, Association of Dental Education in Europe annual conference (Spain). Winner. “The Role of Dental Education in Oral Health of People with Disabilities”
11. “Oral Health, Quality and Accessibility of Dental Care Services in People with Disabilities in Georgia”. Author submission confirmation. European Journal of Dental Education
12. გიგიშვილი ელენე (2022), „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების პირის ღრუს ჯანმრთელობის, სტომატოლოგიური სერვისების ხელმისაწვდომობის და ხარისხის კვლევა საქართველოში“ <https://shorturl.at/rvTU1>
13. საქართველოს სახალხო დამცველი (2018) „ინფორმაცია შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის“ <https://shorturl.at/eklpQ>
14. HOME/ UNDP საქართველო (2024) „მეტად ხილულები, მაგრამ კვლავ მარგინალურები - იცვლება საზოგადოების დამოკიდებულება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მიმართ“ <https://shorturl.at/stJUW>
15. ბიძინაშვილი ნინო (2021 10 მარტი), „შშმ პირებს ანესთეზიით სტომატოლოგიური მომსახურება უნდა დაუფინანსდეთ — სასამართლო“ <https://shorturl.at/A0eZL>

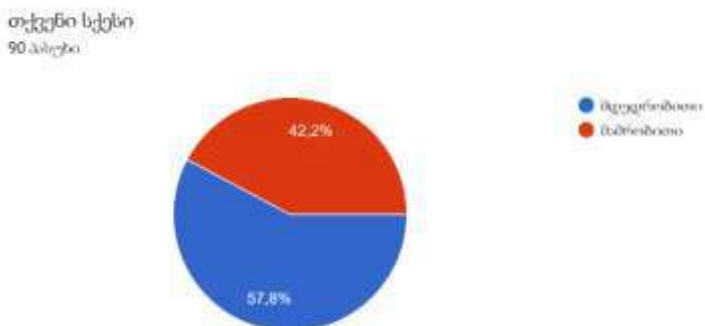
დანართი 1

დანართი 2

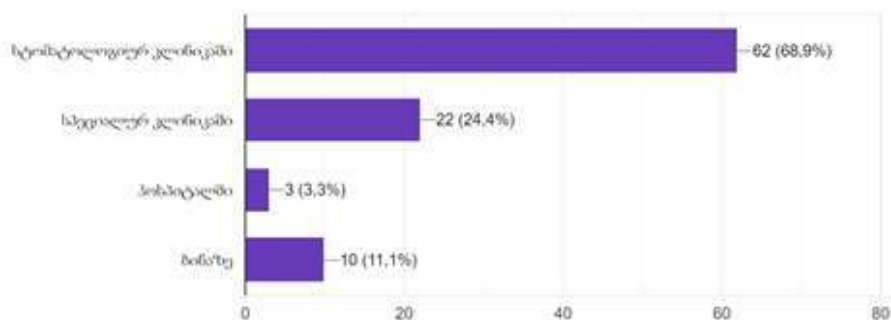

დანართი 3

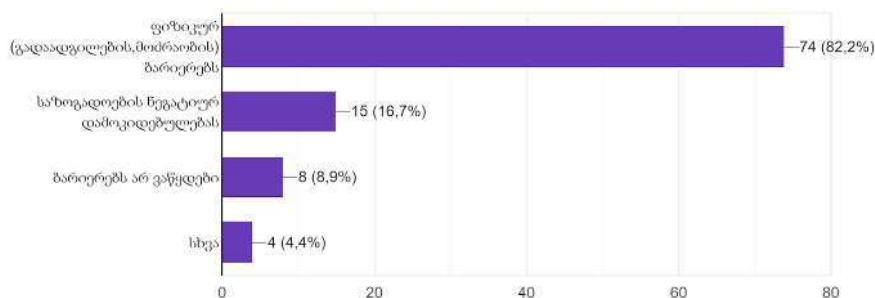
დანართი 4

სად უნდა იღებდეს სტომატოლოგიურ მომსახურებას შშმ პირი:
90 პასუხი

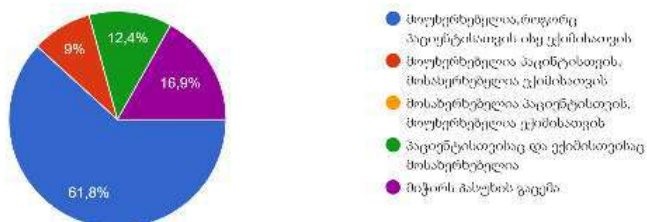
დანართი 5

რა სახის დაბრკოლებებს აწყდებიან სტომატოლოგიურ კლინიკაში მისვლამდე?
90 პასუხი

დანართი 6

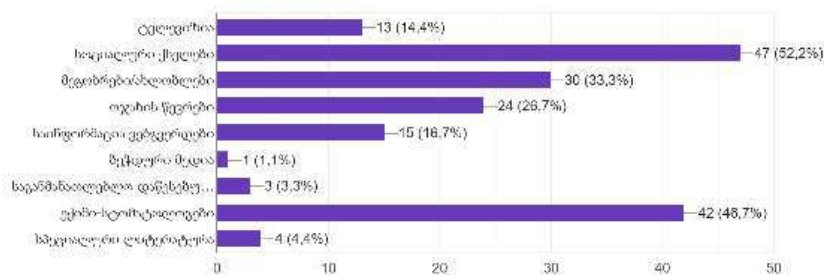
რამდენად მოსაზრებებელია ჩვეულებრივი სტომატოლოგიური დანადგარით (საეარმელი) შშმ პირის სტომატოლოგიური მკურნალობა
89 პასუხი

დანართი 7

გთხოვთ მიუთითოთ წყაროები, საიდანაც ღებულობთ პირის ღრუს დაავადებების პრევენციისა და მკურნალობის შესახებ ინფორმაციას

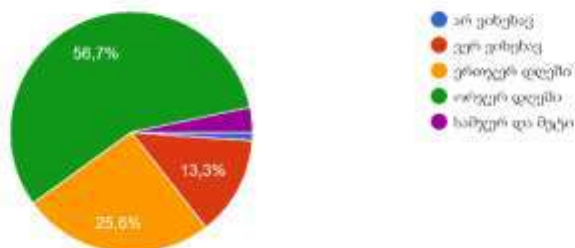
90 პასუხი

დანართი 8

დღეში რამდენჯერ იხეხავთ კბილებს?

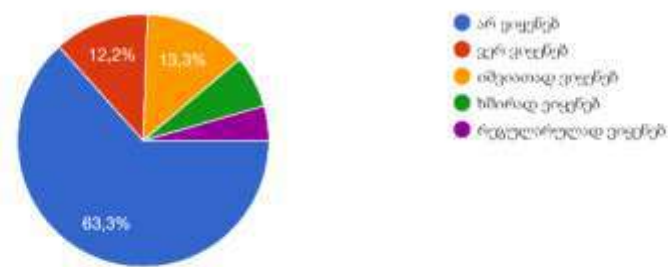
90 პასუხი

დანართი 9

კბილების წმენდისას იყენებთ თუ არა ფლოსს (კბილის ძაფს) ?

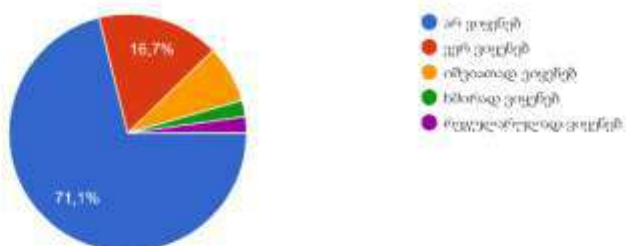
90 პასუხი

დანართი 10

კბილების წმენდისას იყენებთ თუ არა ირიგატორს (წყლის ნაკადით უკონტაქტოდ კბილების წმენდის მოწყობილობა)?

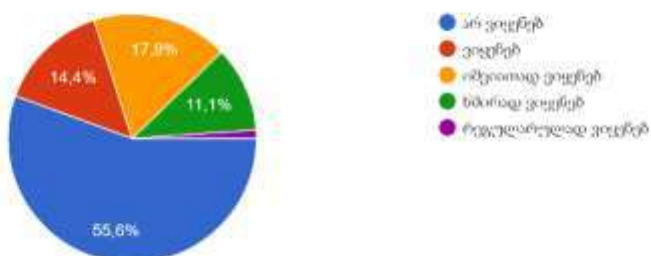
90 პასუხი

დანართი 11

იყენებთ თუ არა სპეციალურ ხსნარს პირის ღრუს სავლებად?

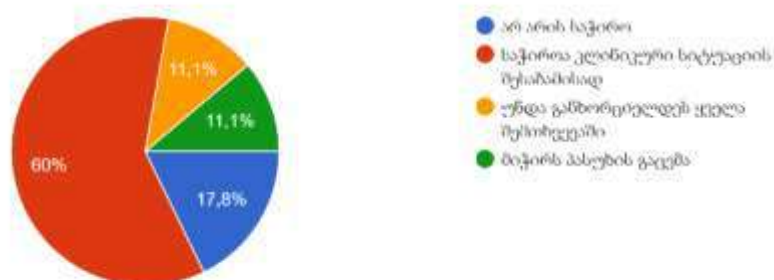
90 პასუხი

დანართი 12

თვლით თუ არა საჭიროდ სტომატოლოგიური მანიპულაციების განხორციელებას ზინაზე?

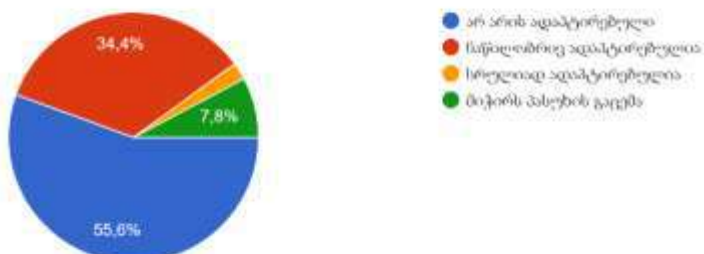
90 პასუხი

დანართი 13

შეადგეთ სტომატოლოგიური სერვისის მიმწოდებელი დაწესებულებების (კლინიკები) ადაპტირებული გარემო თქვენს საცხოვრებელ ზონაში ?

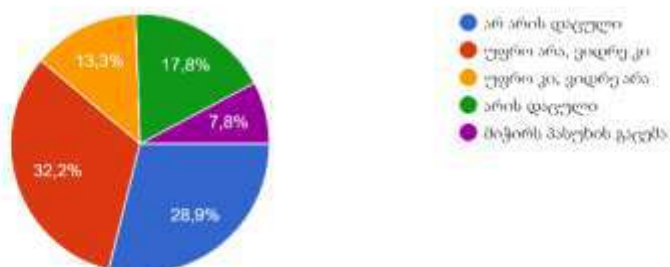
90 პასუხი

დანართი 14

არის თუ არა დაცული შშმ პირთა უფლებები მომსახურების მიწოდების პროცესში?

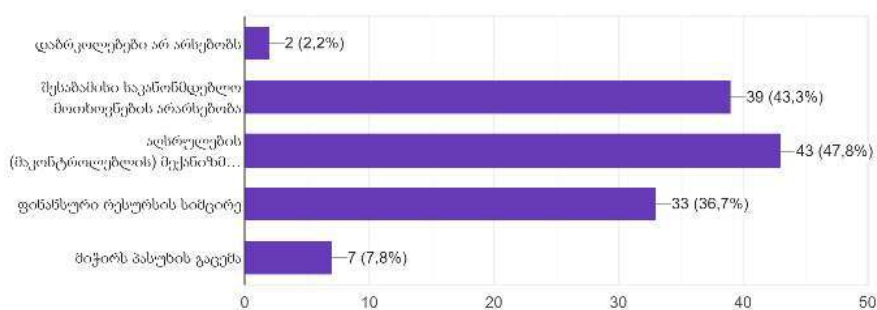
90 პასუხი

დანართი 15

სტომატოლოგიური კლინიკების ადაპტირებული გარემოს გაუმჯობესებისათვის რა ქმნის დაბრკოლებებს?

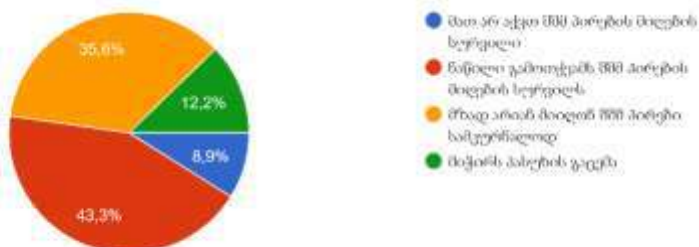
90 პასუხი

დანართი 16

რა დამოკიდებულებას გრძნობთ სტომატოლოგიური მკურნალობის საჭიროებისას ექიმ-სტომატოლოგების მხრიდან?

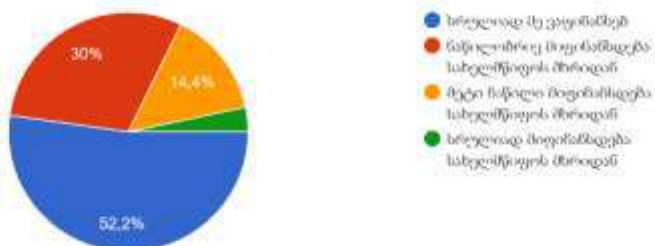
90 პასუხი

დანართი 17

მიუთითეთ თქვენი თანამონაწილეობა სტომატოლოგიური მკურნალობის პროცესში?

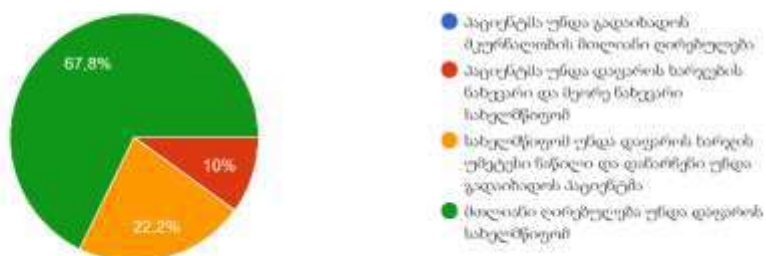
90 პასუხი

დანართი 18

ვინ უნდა დააფინანსოს პაციენტის (მშპ პირი) მკურნალობის ღირებულება

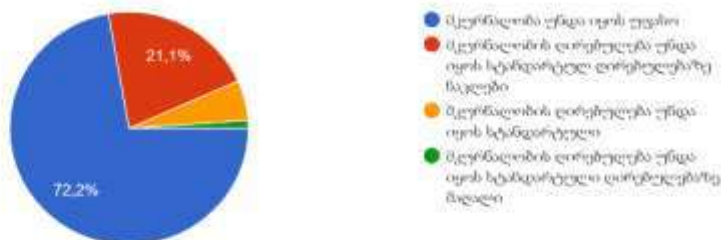
90 პასუხი

დანართი 19

თქვენი აზრით როგორი უნდა იყოს შშმ პირების მკურნალობის ღირებულება:

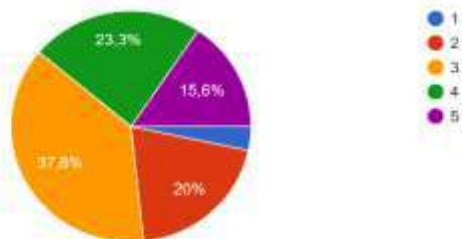
90 პასუხი

დანართი 20

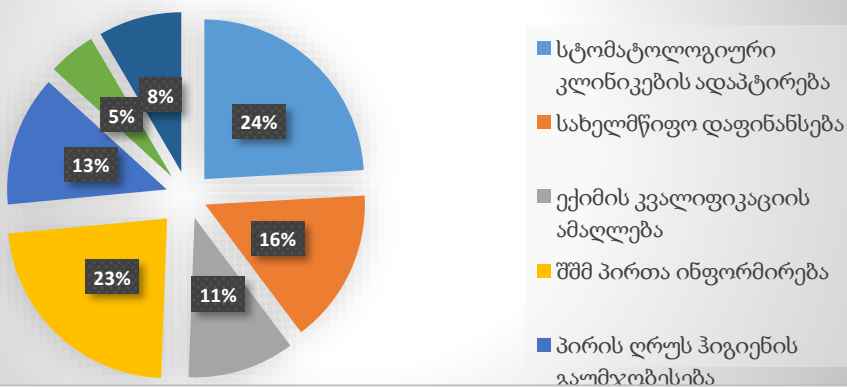
ხელთ ზალიანია სისტემით შეაფასეთ ექიმ-სტომატოლოგების მზაობა (პროფესიონალიზმი) შშმ პირების მკურნალობის პროცესში.

90 პასუხი

დანართი 21

შშმ პირთა მოსაზრებები პირის ღრუს ჯანმრთელობის გასაუმჯობესებლად

D ვიტამინის დეფიციტის როლი ყბა-კბილთა სისტემის პათოლოგიების განვითარებაში

თეონა მიქელაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
სტომატოლოგიის სპეციალობა, II კურსი;
ელ.ფოსტა: mikeladzeona127@gmail.com;*

ცისო ბოლქვაძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტის
სტომატოლოგიის სპეციალობა, II კურსი;
ელ. ფოსტა: tsisobolkvadze6@gmail.com;
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - თინათინ გორგილაძე,
ასისტენტ-პროფესორი.*

აბსტრაქტი

პირის ღრუს ორგანოებსა და ქსოვილებზე ვიტამინ D-ს მრავალმხრივი მოქმედება ახასიათებს. ქოლესტეროლი მონაწილეობას იღებს კბილის მაგარი ქსოვილების, ყბა-კბილთა სისტემის ძვლოვანი ქსოვილების მეტაბოლიზმში და პირის ღრუს ადგილობრივ იმუნიტეტში. ვიტამინი D არის ცხიმში ხსნადი სეკოსტეროიდების ჯგუფი. მისი ბუნებრივი ფორმებია ვიტამინი D₃ (ქოლესტეროლი) და ვიტამინი D₂ (ერგოკალციფეროლი). აღნიშნულ ნივთიერებებს აქვს სხვადასხვა ეფექტი პირის ღრუს ქსოვილებსა და ორგანოებზე. მათი ძირითადი ფუნქციაა ფოსფორ-კალციუმის მეტაბოლიზმის რეგულირება და ძვლოვანი ქსოვილის ადეკვატური რემოდელირება. ქოლესტეროლი მონაწილეობს კბილის მაგარი ქსოვილების ფორმირებაში, ყბის ძვლის მეტაბოლიზმში. ორგანიზმის უზრუნველყოფა D ვიტამინით ხდება ორი გზის საშუალებით: კვებით და კანში ენდოგენური სინთეზის გზით ულტრაიისფერი გამოსხივების შედეგად. სისხლში ქოლესტეროლი უკავშირდება D ვიტამინის დამაკავშირებელ ცილას (VDBP) და ალბუმინს. ის ტრანსპორტირდება ღვიძლში, სადაც ფერმენტ 25-ჰიდროქსილასას მოქმედებით გარდაიქმნება პირველ აქტიურ მეტაბოლიტად 25(OH)D კალციდიოლად. გააქტიურების მეორე ეტაპი ხდება თირკმელებში: 25(OH)D, ფერმენტ 1 α -ჰიდროქსილასას მოქმედებით, გარდაიქმნება მეორე აქტიურ მეტაბოლიტად 1,25(OH)₂D კალციტრიოლში. ქსოვილებში კალციტრიოლი უკავშირდება D ვიტამინის რეცეპტორებს (VDR), რომლებიც მდებარე-

რეობს უჯრედულ მემბრანებზე. იწყებს ცილების სინთეზს, რომლებიც არეგულირებენ კალციუმის იონების თირკმელების რეაბსორბციას, ძვლის მატრიქსის მინერალიზაციას, ასტიმულირებს ნაწლავში კალციუმის იონების ტრანსცელულარულ ტრანსპორტირებას.

Abstract

Vitamin D has a multifaceted effect on the organs and tissues of the oral cavity. Cholecalciferol participates in the metabolism of soft tissues of the teeth, bone tissues of the maxillo-dental system and local immunity of the oral cavity. Vitamin D is a group of fat-soluble secosteroids. Its natural forms are vitamin D3 (cholecalciferol) and vitamin D2 (ergocalciferol). These substances have different effects on oral tissues and organs. Their main function is the regulation of phosphorus-calcium metabolism and adequate remodeling of bone tissue. Cholecalciferol participates in the formation of tooth tissues, jaw bone metabolism. The body is supplied with vitamin D in two ways: through food and through endogenous synthesis in the skin as a result of ultraviolet radiation. In the blood, cholecalciferol binds to vitamin D binding protein (VDBP) and albumin. It is transported to the liver, where it is converted to the first active metabolite 25(OH)D calcidiol by the action of the enzyme 25-hydroxylase. The second stage of activation occurs in the kidneys: 25(OH)D, under the action of the enzyme 1 α -hydroxylase, is transformed into the second active metabolite 1,25(OH) $_2$ D calcitriol. In tissues, calcitriol binds to vitamin D receptors (VDRs) located on cell membranes. It initiates the synthesis of proteins that regulate renal reabsorption of calcium ions, mineralization of bone matrix, stimulates transcellular transport of calcium ions in the intestine.

აქტუალურობა

მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებულმა ქოლეკალციფეროლის დეფიციტმა განაპირობა წარმოდგენილი ვიტამინისადმი ინტერესი და მისი გავლენის დეტალური შესწავლა ადამიანის სხვადასხვა ორგანოებსა და სისტემებზე. თანამედროვე მედიცინაში აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია, ვინაიდან D ვიტამინის დეფიციტს წამყვანი როლი უჭირავს ყბა-კბილთა სისტემის პათოლოგიების განვითარებაში. ჩატარებული კვლევების მიხედვით, ათეულობით მილიონი ადამიანი განიცდის ქოლეკალციფეროლის დეფიციტს. წლის განმავლობაში მზიანი დღეების მაღალი წილის მიუხედავად, სამხრეთ ქვეყნებში: თურქეთი, საბერძნეთი, ეგვიპტე, საუდის არაბეთი, აფრიკის ქვეყნები რე-

გისტრირებულია D ვიტამინის დაბალი მაჩვენებელი, ჩრდილოეთის ქვეყნებთან შედარებით [1, 2, 13, 14]. ლიტერატურული მონაცემებით D ვიტამინის მაჩვენებელზე უფრო დიდ გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა, ვიდრე გეოგრაფია [10]. ასევე, გავლენას ახდენს ის ფაქტი, რომ სახელმწიფოს მიერ არ ხდება D ვიტამინით უზრუნველყოფის რეგულირება და მოსახლეობას ნაკლებად ესმის მისი აუცილებლობა ჯანმრთელობისთვის. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული კონსენსუსი სისხლში D ვიტამინის რა კონცენტრაცია შეიძლება ჩაითვალოს დეფიციტად, ან საკმარის რაოდენობად, რა რეჟიმით დაინიშნოს D ვიტამინი და რომელ ასაკამდე საჭიროებს ბავშვი D ჰიპოვიტამინოზის პროფილაქტიკას. მისი მოქმედების განსხვავებული სფეროები, გავრცელება განვითარებად ქვეყნებში [6]. სხვადასხვა კლინიკურ კვლევებში მიღებული შედეგები საკამათოა D ვიტამინის საბაზისო მნიშვნელობის არაერთგვაროვნების გამო. ჯანმო-ს მონაცემებით, დაგეგმილია რაქიტის პროფილაქტიკის პროგრამა 2030 წლისთვის [3, 6]. პრობლემის აქტუალობის მიუხედავად, ბოლო ათეული წლებია, საქართველოს ბავშვთა პოპულაციაში D ვიტამინის სტატუსის გამოსავლენად სკრინინგული კვლევა არ ჩატარებულა. ჰიპოვიტამინოზი D ერთერთ ყველაზე გავრცელებულ გლობალურ პრობლემად ითვლება. D ვიტამინის დეფიციტი განისაზღვრება, შრატში 25(OH)D დონე 20 ნგ/მლ-ზე ნაკლები [6, 7]. D ვიტამინის საჭიროება საკვებიდან და დანამატებიდან დამოკიდებულია ადამიანის მზის გამოსხივების ზემოქმედების ინტენსივობაზე - B სპექტრის ულტრაიისფერ გამოსხივებაზე (ტალღის სიგრძე 290-315 ნმ), გენეტიკურ ფაქტორებზე, D ვიტამინის შეწოვის ხარისხზე, პაციენტის ასაკზე და სხვა [8]. D ვიტამინის ულტრაიისფერ წყაროს შეზღუდული მნიშვნელობა აქვს იმ უბნების მდებარეობის გამო, სადაც ადამიანები ცხოვრობენ დაბალი ინსოლაციის, ატმოსფერული დაბინძურების და ღრუბლების წარმოქმნის ზონაში, რომლებიც ამცირებენ მზის გამოსხივების ინტენსივობას, მზისგან დამცავი კოსმეტიკური საშუალებების გამოყენებას მზისგან დამცავ ნივთიერებათა მაღალი შემცველობით, ფაქტორი (SPF), რომელიც ამცირებს ულტრაიისფერი სხივების შეღწევას ადამიანის კანში 95%-98%-ით [9]. როდესაც ზემოაღნიშნული ფაქტორები გაერთიანებულია, მზის რადიაციის გავლენის ქვეშ კანში სინთეზირებული D ვიტამინის რაოდენობა საგრძნობლად მცირდება, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს D ჰიპოვიტამინოზის წარმოქმნა [9, 10].

D ვიტამინის დეფიციტი დაკავშირებულია, როგორც ზოგადი სომატური პათოლოგიების, ისე პირის ღრუს დაავადებების განვითარების რისკებთან [11, 13]. ზემოთ ჩამოთვლილი კლიმატური და გეოგრაფიული მაჩვენებლები, გენე-

ტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებთან ერთად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სტომატოლოგიური დაავადებების განვითარებაზე [14, 15]. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ჩატარდა კვლევები, რომლებიც აჩვენებდნენ კავშირს ადამიანის სისხლის შრატში D ვიტამინის დონესა და პათოლოგიური პროცესების გაჩენას პირის ღრუში [14]. უცხოელი და ადგილობრივი ავტორების ნაშრომები აჩვენებს, რომ D ვიტამინის დეფიციტი გავლენას ახდენს ოდონტოგენეზზე, რაც იწვევს კბილის მაგარი ქსოვილების დემინერალიზაციას, რის შედეგადაც იზრდება კბილის კარიესის და მინანქრის ჰიპოპლაზიის გაჩენისა და პროგრესირების რისკი [14]. D ვიტამინის დეფიციტი გავლენას ახდენს იმუნური პასუხის განვითარებაზე პირის ღრუში ანთებითი პროცესის დროს [14], ყბის ძვლოვანი ქსოვილის რეგენერაციაზე [14]. წარმოდგენილი თემა განსაკუთრებით აქტუალურია ორთოდონტიულ პაციენტებში, ვინაიდან კბილების მოძრაობა ორთოდონტიული მკურნალობის დროს ეფუძნება გარკვეული ფიზიკური ძალების გამოყენებას თანკბილვის გასწორების მიზნით, ამდენად, ამ ვიტამინის დეფიციტი ხელს უშლის ორთოდონტიული მკურნალობის ეფექტურად წარმართვას.

D ჰიპოვიტამინოზის გავრცელებამ ევროპულ პოპულაციაში ასაკის მიხედვით: 1-6 წ., 7-14 წ., 15-18 წ. შეადგინა, შესაბამისად - 4-7%, 1-8% და 12-40%, რის საფუძველზეც აღინიშნა, რომ ყურადღება D ჰიპოვიტამინოზის პრევენციასა და მკურნალობას უნდა მიექცეს არა მხოლოდ ჩვილობის, არამედ მოზარდობის ასაკშიც [4].

მიზანი

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა სხვადასხვა ასაკის ორთოდონტიულ პაციენტების სისხლში D3 ვიტამინის სტატუსის განსაზღვრა აჭარის რეგიონში, კერძოდ, ქალაქ ბათუმში.

მასალა და კვლევის მეთოდები

შესწავლილ იქნა 5 წლიდან 22 წლამდე ასაკის 130 პრაქტიკულად ჯანმრთელი პაციენტი. შეიქმნა 3 ასაკობრივი ჯგუფი: I ჯგუფი - 5-11 წლამდე 63 ბავშვი; II ჯგუფი - 11-17 წლამდე 50 ბავშვი და III ჯგუფი - 18-22 წლამდე - 17 პირი. ვიზიტისას ერთჯერადად ხდებოდა ვიტამინი D3 - 25(OH)D კონცენტრაციის განსაზღვრა სისხლის შრატში იმუნოფერმენტული მეთოდით. მიღებული კონსენსუსის მიხედვით [9], ვიტამინი D3 კონცენტრაცია - <20 ნგ/მლ განისაზღვრა, როგორც ვიტამინის დეფიციტი, 25(OH)D-ს კონცენტრაცია 20-30 ნგ/მლ, როგორც უკმარისობა და კონცენტრაცია - 30 ნგ/მლ-100 ნგ/მლ-მდე განისაზღვრა, როგორც საკმარისი.

პაციენტების მონაცემების მიხედვით, შექმნილი იყო ინდივიდუალური ანკეტა. კვლევის შედეგები დამუშავდა კომპიუტერული პროგრამით GraphPad Prism, 8 version. გამოთვლილ იქნა საშუალო სიდიდე (MEAN) საშუალო სიდიდის სტანდარტული ცდომილება (SE), სტანდარტული გადახრა (SD), მედიანა (MEDIAN), მაქსიმუმი და მინიმუმი.

კვლევის შედეგები

მიღებული შედეგების მიხედვით, ჩატარებული კვლევის სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე D ვიტამინის დეფიციტი არ იყო კორელაციაში პაციენტების სქესთან.

I ასაკობრივ ჯგუფში 25(OH)D - საშუალო მაჩვენებელმა შეადგინა - $35,54 \text{ნგ/მლ} \pm 8,66$.

II ასაკობრივ ჯგუფში - $27,71 \pm 18,29 \text{ნგ/მლ}$ და III ასაკობრივ ჯგუფში - $28,31 \pm 12,59 \text{ნგ/მლ}$. მიღებული მონაცემების სტატისტიკური ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა, რომ მხოლოდ 5-11 წლამდე ასაკის პრაქტიკულად ჯანმრთელ ბავშვებს აქვთ სისხლში D3 ვიტამინის საკმარისი რაოდენობა, დანარჩენ ორ სხვა ასაკობრივ ჯგუფში (11-22 წ.), სისხლში D3 ვიტამინის შემცველობა მიღებული კონსენსუსის თანახმად, არასაკმარისი იყო. ჩვენ მიერ შესწავლილი ჯანმრთელი მოზარდების 14%-ს სისხლში 25(OH)D ჰქონდა $<20 \text{ნგ/მლ}$ - ანუ D3 ვიტამინის დეფიციტი.

D ვიტამინის სტატუსის განსაზღვრა ორთოდონტიული პაციენტების სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფში

N	ასაკობრივი ჯგუფები	პაციენტის რაოდენობის განსაზღვრა	D ვიტამინის მაჩვენებელი
1	5-11	63	$35,54 \pm 8,66$
2	11-17	50	$27,71 \pm 18,29$
3	18-22	17	$28,31 \pm 12,59$

შედეგების განხილვა

შრომის მიზანს წარმოადგენდა D ვიტამინის სტატუსის გამოვლენა ჯანმრთელ პაციენტებში ასაკობრივ ასპექტში. მიღებული შედეგების მიხედვით, მხოლოდ 5-11 წლამდე ასაკის ჯანმრთელ ბავშვებს აქვთ სისხლში D3 ვიტამინის საკმარისი რაოდენობა, ორ სხვა ასაკობრივ ჯგუფში (11-22წ), სისხლში D3 ვი-

ტამინის შემცველობა მიღებული კონსენსუსის თანახმად, არასაკმარისი იყო. ჩვენ მიერ შესწავლილი ჯანმრთელი მოზარდების 14%-ს სისხლში 25(OH)D ჰქონდა <20ნგ/მლ - ანუ D3 ვიტამინის დეფიციტი. ასეთივე მონაცემები ქვეყნდება სხვა ქვეყნების - იტალია, პოლონეთი, ეგვიპტე, რუსეთი, არაბთა გაერთიანებული ემირატები და სხვ. მკვლევრების მიერ [5,11,15].

ჩვენი შედეგები ეთანხმება ავტორთა ჯგუფების მიერ სხვადასხვა წლებში გამოქვეყნებულ მონაცემებს ამერიკისა და ევროპის ქვეყნების სხვადასხვა პოპულაციაში ჰიპოვიტამინოზის გავრცელების შედარებით მაღალი სიხშირის შესახებ მოზარდთა ჯგუფებში. მოცემული შედეგები, სავარაუდოდ, განპირობებულია რეკომენდებული პროფილაქტიკური მკურნალობით 2 წლამდე ასაკის ბავშვებში, რაც, სამწუხაროდ, არ ვრცელდება შემდგომი ასაკობრივი ჯგუფებისთვის.

დასკვნა

ამგვარად, ჩვენი მონაცემების მიხედვითაც, D ჰიპოვიტამინოზი აქტუალური პრობლემაა მოზარდობის ასაკში აჭარის მკვიდრ პაციენტებში და საჭიროებს შესაბამის ყურადღებას ჯანდაცვის მესვეურების მიერ. ვინაიდან, ვიტამინი D აქტიურად მონაწილეობს ძვლის წარმოქმნის პროცესში, ჰიპოვიტამინოზის დროს ჩვენი რეკომენდაცია იქნება მისი დანიშვნა პროფილაქტიკური დოზით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Ahmed S, Goldberg GR, Raqib R, et al. Aetiology of nutritional rickets in rural Bangladeshi children. *Bone*. 2020; 136:115357.
2. Akhtar S., Vitamin D Status in South Asian Populations - Risks and Opportunities. Review. *Crit Rev Food Sci Nutr*. 2016 Aug 17; 56(11):1925-40.
3. Bouillon R, Antonio L. Nutritional rickets: historic overview and plan for worldwide eradication. *J Steroid Biochem Mol Biol*. 2019; 198:105563.
4. Cashman KD, Dowling KG, Škrabáková Z, Gonzalez-Gross M, Valtueña J, De Henauw S, et al. Vitamin D deficiency in Europe: pandemic? *Am J Clin Nutr*. 2016; 103(4):1033-1044.
5. Chlebna-Sokół D., Konstantynowicz J., Abramowicz P., et al. Evidence of a significant vitamin D deficiency among 9-13-year-old Polish children: results of a multicentre study. *European Journal of Nutrition*, 2019; 58:2029-2036.
6. Giustina A, Bouillon R, Binkley N. et al. Controversies in Vitamin D: A Statement From the Third International Conference. *JBM R Plus*. 2020 Nov 10; 4(12): e10417. doi: 10.1002/jbm4.10417.

7. Grossman Z, Hadjipanayis A, Stiris T, Del Torso S, et al. Vitamin D in European children-statement from the European academy of Paediatrics (EAP) *Eur J Pediatr*. 2017; 176(6):829-831.
8. Hilger J, Friedel A, Herr R, et al. A systematic review of vitamin D status in populations worldwide. *Br J Nutr*. 2014; 111(1):23-45.
9. Holick MF, Binkley NC, Bischoff-Ferrari HA, et al. Evaluation, treatment, and prevention of vitamin D deficiency: an Endocrine Society clinical practice guideline. *J Clin Endocrinol Metab*. 2011; 96(7):1911-30.
10. Jachvadze M., Gogberashvili K. Assessment of Knowledge Level Among Georgian Parents About Vitamin D Influence on Child's Health. Questionnaire Survey. *GMN*, 2020; 10(307):158-161.
12. Kondratyeva E.I, Zakharova I.N, Ilenkova N.A, et.all. Vitamin D Status in Russian Children and Adolescents: Contribution of Genetic and Exogenous Factors *Front. Pediatr*. 19 Nov 2020; 8:583206.
13. Lips P, Cashman KD, Lamberg-Allardt C, et al. Current vitamin D status in European and Middle East countries and strategies to prevent vitamin D deficiency: a position statement of the European Calcified Tissue Society. *Eur J Endocrinol* 2019; 180:23-54.
14. Mogire RM, Mutua A, Kimita W, et al. Prevalence of vitamin D deficiency in Africa: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*. 2020; 8(1): e134-42.
15. Pettifor JM. Calcium and vitamin D metabolism in children in developing countries. *Ann Nutr Metab*. 2014; 64(2):15-22. doi: 10.1159/000365124.
16. Saggese G., F., F, et all. Vitamin D in pediatric age: consensus of the Italian Pediatric Society and the Italian Society of Preventive and Social Pediatrics, jointly with the Italian Federation of Pediatricians.
17. *Ital J Pediatr*. 2018; 44:51. doi: 10.1186/s13052-018-0488-7.

აჭარული ყოჩივარდას საპონინების რაოდენობრივი დინამიკის კვლევა ქრომატო-მასის სპექტომეტრიით

მირანდა პაქსადე

ბსუ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი
ქიმიის მეოთხე კურსი

ელ. ფოსტა paksadzemiranda@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - მაია ვანიძე

ქიმიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია თანამედროვე კვლევის ინსტრუმენტული მეთოდების გამოყენებით საქართველოში, კერძოდ, აჭარაში გავრცელებული ყოჩივარდას საპონინების თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევა, განსაზღვრულია მცენარეში ამ ნივთიერებების შემცველობა ადგილმდებარეობის, ექსტრაქციისას გამოყენებული მეთოდების, ნედლეულის სიდიდისა და შენახვის პირობების მიხედვით. ულტრამალეფექტური სითხური ქრომატოგრაფირების საშუალებით იდენტიფიცირებულია 3 ტრიტერპენული გლიკოზიდი, დომინანტ ნივთიერებას წარმოადგენს დესგლიკოციკლამენ 1.

საკვანძო სიტყვები: ყოჩივარდა, საპონინები, მას-სპექტომეტრია.

აღნიშნული პროექტი განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური ხელშეწყობით (საგრანტო ხელშეკრულება №FR-22-4236, 01.03.2023).

Abstract

The paper presents the qualitative and quantitative research of Cyclamen saponins spread in Georgia, Adjara using modern research instrumental methods. The content of these substances in the plant is determined according to location, extraction methods, raw material size and storage conditions. 3 Triterpene Glycosides were identified with ultra-high-performance liquid chromatograph. The dominant substance is Desglucocyclamene 1.

Key words: cyclamen, saponins, mass- spectrometry.

შესავალი

ტრადიციულ მედიცინას საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია გააჩნია. სხვადასხვა კულტურის ხალხმა მათი ცოდნის, დაკვირვების, გამოცდილების შედეგად დააგროვა და შემოგვინახა ინფორმაცია, რომელიც დროთა განმავლობაში იხვეწებოდა და ვითარდებოდა, მიუხედავად მედიცინის განვითარებისა, ამ დარგს მაინც არ დაუკარგავს აქტუალობა. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიხედვით, დაახლოებით 170 ქვეყანა იყენებს ამ მიმართულებას, 2012 წლის მონაცემების მიხედვით, ინდუსტრიული ქვეყნების ნახევარი აღიარებს ტრადიციული მედიცინის გარკვეულ ფორმებს. ფარმაცევტული პროდუქტების დაახლოებით 40 % -ის საფუძველი ბუნებრივი პროდუქტია. [1]

ვარაუდობენ რომ, მცენარეული პრეპარატების 60%-ის გამოყენება შეიძლება გაიზარდოს მომდევნო 20 წლის განმავლობაში. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ მცენარეებს, რომელთაც მრავალმხრივი გამოყენება აქვთ ამა თუ იმ დავადების საწინააღმდეგოდ. სამედიცინო მიზნებისთვის ყოჩივარდას იყენებდნენ ჯერ კიდევ ძველი ეგვიპტელები, ბერძნები, რომაელები... კანის დაავადებების დროს, ინფიცირებული ჭრილობების დასამუშავებლად. გამომდინარე იქიდან, რომ მცენარეში შემავალ ნივთიერებებს-საპონინებს აქვთ მრავალი დადებითი თვისება, დღესაც აქტუალურია ამ მცენარის გამოყენება სამედიცინო დანიშნულებით.

მცენარეთა ერთ-ერთი გვარი ყოჩივარდა (Cyclamen) აერთიანებს 24 სახეობას და მიეკუთვნება ფურისულასებრთა ოჯახს, ძირითადად, გავრცელებულია ხმელთაშუაზღვისპირეთში. მცენარემ სახელწოდება მიიღო სფერული ტუბერის ან სპირალური პედუნკულის გამო, ფორმას, რომელსაც ბერძნულად *kyklos* ეწოდება. გვარს უშუალოდ სახელწოდება *Cyclamen* უწოდა ფრანგმა ბოტანიკოსმა ტურნეფორტმა. [2]

საქართველოში სულ ვხვდებით ხუთ სახეობას, ესენია: *Cyclamen adzharicum* Pobed, *Cyclamen vernum* Sweet, *Cyclamen coum* Mill, *Cyclamen colchicum*, *Cyclamen abchasicum*.

ისინი ძირითად ხარობენ რცხილნარ და მუხნარი ტყის ღია ფერდობებზე, ბუჩქნარებში. ყოჩივარდა ხასიათდება მომრგვალო, ასევე კვერცხისებური ფოთლებით, ნაყოფი უმეტესად სფეროსებრია, ყვავილში არის 5-5-ნაკვთიანი ჯამი, გვირგვინის ფურცელი და მტვრიანი, ყვავილს აქვს 1 ბუტკო. [3]

მცენარეში არსებული პიგმენტები მოიცავს ქლოროფილს, კაროტენოიდებს, ფლავანოიდებს. ანტოციანების მეტი შემცველობა განაპირობებს სწორედ ყვავილის უფრო მუქ შეფერილობას: ვარდისფერს, იისფერს, მოწითალოს, ხოლო ფლავანოლ-გლიკოზიდებისა - ძირითადად, თეთრ, ღია ფერს. მცენარეში არსე-

ბული კაროტენოიდები წარმოადგენენ მცენარისთვის ფოტოდაცვის საშუალებას. ეს ნივთიერებები აფერხებს სიმსივნეების (მაგ: მკერდისა და პროსტატის), დეგენერაციული და გასტროენტეროლოგიური დაავადებების განვითარების რისკს. ხოლო ანტოციანები იცავს ნევროლოგიური დაავადებისგან, ასაკთან დაკავშირებული კოგნიტური უნარების დაქვეითებისგან, ასევე აქვთ ანთებისა და სიმსივნის საწინააღმდეგო ეფექტი. ტუბერები გამოიყენება როგორც ანტირევმატულ, ანთების საწინააღმდეგო, საფადართო, ანტიჰელმითურ საშუალებად. *C. hederifolium* გამოიყენება როგორც ართრიტების, ისე გინეკოლოგიური პრობლემებისა და შაკიკის დროს. *C. mirabile* -ს აქვს ანტიმიკოზური მოქმედება და სოკო კანდიდას საწინააღმდეგოდ გამოიყენება.[4]

საპონინები არის გლიკოზიდები, რომელთა ჰიდროლიზის შედეგად ვილებით საპოგენინებს და შაქრებს. საპოგენინები შეიძლება იყოს, როგორც ტრიტერპენული - 30 C, ისე სტეროიდული - 27 C. საპონინები წარმოადგენს ზედაპირულად აქტიურ ნივთიერებებს, რომელთაც აქვთ უნარი, წარმოქმნან ქაფი. ისინი განსხვავდება ერთმანეთისგან როგორც მოლეკულის აგლიკონური ნაწილის სტრუქტურის, ისე გლიკოზიდური ბუნებით, შესაბამისად, ვყოფთ მათ ორ ჯგუფად: სტეროიდულ და ტრიტერპენულ საპონინებად. [5] თავად ტერმინი „საპონინი“ შემოიღო გმელინმა 1819 წელს, საპონინების ტრიტერპენულ კლასს მიაკუთვნებენ პენტაციკლურ ტერპენოიდებს, სადაც C_5H_8 მეორდება ექვსჯერ, შესაბამისად, ვილებით ნაერთებს, შემდეგი ფორმულით - $C_{30}H_{48}$. აგლიკონის მიხედვით არის ნაერთები: α ამირინი, β ამირინი, ლუპეოლი, გოპანი. ციკლოარტანი, ზუფანი, დამარანდიოლი - ტეტრაციკლურია. შაქროვანი ნაწილის მიხედვით საპონინები იყოფა, მონოსაქარიდების რაოდენობის შესაბამისად, გვაქვს როგორც დაბალმოლეკულური (მონოზიდი... პენტაზიდი), ისე მაღალმოლეკულური (6 და მეტი) ოლიგოზიდები. საპონინების ჰიდროლიზის პროცესი ხორციელდება მჟავების, ფერმენტების მოქმედებით. ტრიტერპენული საპონინები უმრავლეს შემთხვევაში ხასიათდება CO და OH ჯგუფებით, ზოგიერთ შემთხვევაში კი აქვთ ალდეჰიდის, ლაქტონური და სხვა ჯგუფები. აგლიკონსა და ნახშირწყლოვან ნაწილს შორის კავშირი მყარდება ჰიდროქსილური, კარბოქსილური ჯგუფებით[6,7]. საპონინების ამპიფათიური თვისება, ჰიდროფობური აგლიკონის ჯაჭვისა და ჰიდროფილური ნახშირწყლის კომბინაცია განაპირობებს მათ ემულგირებად, აქაფებად უნარს. [8] საპონინების როლი დიდია მცენარეთა ეკოლოგიაში, ასევე - კომერციულ სფეროში, როგორც კოსმეტიკაში, ისე ფარმაცევტულ წარმოებაში, კვების სექტორში.[9]

სხვადასხვა კვლევის მიხედვით, საპონინები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს თვითონ მცენარის დაცვაში, ბალახისმჭამელების, პათოგენებისა და მავ-

ნებლებისგან. საპონინების შემცველობაზე გავლენას ახდენს როგორც აბიო-ტური, ისე ბიოტური ფაქტორები, მცენარის დაცვის საჭიროებიდან გამომდინარე ხდება საპონინების რაოდენობის, შედგენილობის ცვალებადობა. ფარმაცევტული პრეპარატების დასამზადებლად კი იყენებენ მათ მკვეთრად გამოხატული ანტიკარცეროგენული, ანტიპროტოზული, ანტიოქსიდანტური, მოლუსციცი-დური, ანტიმიკრობული, იმუნოსტიმულატორული, სედატიური ეფექტების გა-მო. [10]. სტრუქტურული მრავალფეროვნება განაპირობებს საპონინების მრავალ დადებით თვისებას, თუმცა შეიძლება გამოვლინდეს ისეთი გვერდითი ეფექტები, როგორიცაა ცილოვანი პროდუქტების მონელების გაძნელება, ვიტამინე-ბისა თუ მინერალების არასრული ათვისება გარკვეულ შემთხვევებში. კომპლექსების წარმოქმნა ცილებთან, ლიპიდებთან, კალციუმთან, თუთიასთან[4].

საპონინების გამოსაყოფად სხვადასხვა ხერხს მიმართავენ, ძირითადად კლასიკურ ექსტრაქციას, გამხსნელებად - წყალის, ეთანოლის, მეთანოლის გამოიყენებით. არსებობს სასარგებლო მოდელი გარკვეული პატენტების ქუთათე-ლაძის სახ. ფარმაცოქიმიის ინსტიტუტის მიერ შემუშავებული პრეპარატების მისაღებად, რომელიც ცხვირის დანამატისა და ყურის წიაღების ანთების საწი-ნააღმდეგო საშუალებაა.

ჩვენი სამუშაოს მიზანია, შევისწავლოთ ყოჩივარდას ტუბერების საპონინე-ბის თვისობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობა, მასზე სხვადასხვა ფაქტო-რის - მცენარეთა ორგანოების, ნედლეულის სიდიდის, ადგილმდებარეობის, შენახვის პირობებისა და ექსტრაქციის მეთოდების გათვალისწინებით.

კვლევებისას გამოყენებული იქნა ექსტრაქციის როგორც კლასიკური, ისე თანამედროვე მეთოდები - ულტრაბგერითი აბაზანის, ულტრაზონდის, მაღალი წნევისა და ტემპერატურის ხელსაწყო გამოყენებით, ხოლო თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევისთვის გამოიყენება ქრომატო-მასს სპექტრომეტრიის მეთოდი. [11]

კვლევის ობიექტს წარმოადგენს ზღვის დონიდან სხვადასხვა სიმაღლეზე აღებული აჭარული ყოჩივარდას ნიმუშები, კერძოდ, ქედა, სოფელი ცხმორისი (ზღვის დონიდან 407,8 მ. 41°38'21" ჩ. გ. 22°03'16" ა. გ. 24.02.24წ.), ხელვაჩაური, სოფელი ორთაბათუმი (ზღვის დონიდან 101,9 მ. 41°38'30" ჩ. გ. 41°43'51" ა. გ. 29.02.24 წ.), ქედა, სოფელი წონიარისი (ზღვის დონიდან 275მ. 41°39'35" ჩ. გ. 42°01'00" ა. გ. 27.03.24წ.).

ძირითადი ნაწილი

საკვლევი ნიმუშები ავიღეთ ყვავილობის პერიოდში. კვლევის ძირითად ობიექტს წარმოადგენდა ყოჩივარდას ტუბერი, ღერო და ფოთოლი (ექსტრაქცია წყლითა და 80% ეთანოლით), წონიარისში აღებული ტუბერები შენახული -25 გრადუსზე, სხვადასხვა ზომის (ექსტრაქცია მეთანოლითა და წყლით), ასევე სხვა ზემოთ ჩამოთვლილი მეთოდებით. ვიდრე კვლევას დავიწყებდით ულტრა მაღალეფექტური სითხური ქრომატოგრაფიით, წყლიან ექსტრაქტზე ჩავატარეთ წინასწარი თვისობრივი კვლევა, თხელფენოვანი ქრომატოგრაფიით, რათა დაგვემტკიცებინა მასში საპონინების არსებობა.

სისტემა: ქლოროფორმი - მეთანოლი - წყალი (65:35:10), რეაქტივი 10% H₂SO₄.

2 სთ-ის განმავლობაში სისტემა გავაჯერეთ გამხსნელებით, შემდეგ კი მასში მოვათავსეთ სილიკაგელის ფირფიტა, რომელზეც დატანილი გვქონდა ნიმუში, გავაშრეთ ჰაერზე, შევასხურეთ 10% H₂SO₄ და მოვათავსეთ საშრობში 10 წთ-ის განმავლობაში 100 °C-ზე. მივიღეთ საპონინებისთვის დამახასიათებელი შეფერილობა.

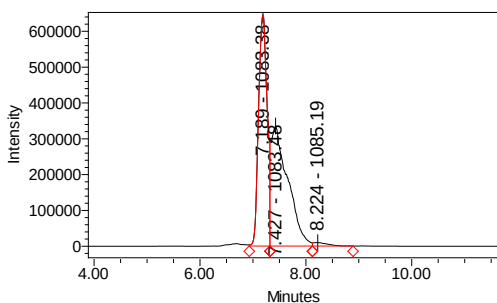

სურათი1. თეფქ. სქემა, სილ ფოლი, სისტემა: ქლოროფორმი-მეთანოლი-წყალი, (65:35:30), რეაქტივი: გოგირდმჟავას 10% ხსნარი

ქრომატოგრაფიულ დაყოფამდე მოვამზადეთ ნიმუში კლასიკური ექსტრაქციით, თავდაპირველად მოვამზადეთ ცხმორისისა და ორთაბათუმის ყოჩივარდას ტუბერის, ღეროსა და ფოთლის ნიმუშები, ამისათვის ექსტრაქცია გავაკეთეთ როგორც წყლით, ასევე 80% ეთანოლით, ვიღებდით ნედლი ნიმუშის 10 გ-ს და ვამატებდით 50 მლ. გამხსნელს, საწყის ეტაპზე ვამუშავებდით ჰომოგენიზატორით 1 წთ, შემდეგ ულტრაბერით აბაზანაში ვაყოვნებდით გაცხელების გარეშე 15 წთ, ბოლოს კი ვფილტრავდით ვაკუუმის პირობებში, ჩავატარეთ სამჯერადი ექსტრაქცია ხსნარის მაქსიმალურ გაუფერულებამდე. ასევე იგივე მეთოდით ვახდენდით სხვადასხვა ზომის გაყინული ტუბერის ექსტრაქციას. გარდა კლასიკური მეთოდისა გაყინული ტუბერები გავასუფთავეთ კანისგან,

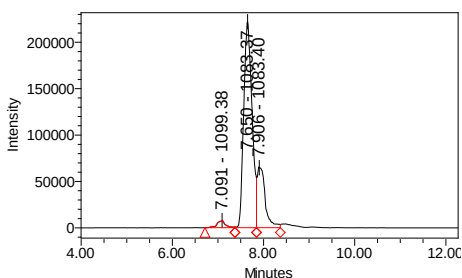
დავაქუცმაცეთ ხორცსაკვებ მანქანაში და გავუკეთეთ ექსტრაქცია მაღალი წნევისა და ტემპერატურის (SWE) წყლით. დაქუცმაცებული მასის მეორე ნაწილი გავატარეთ შნეკურ-წვენსაწურში, რის შედეგადაც მივიღეთ წვენი და ანაწნები. ანაწნები გავყავით ორ ნაწილად, პირველ ნაწილს (60 გ.) დავუმატეთ 180 მლ. წყალი, ხოლო მეორეში - 180 მლ. 80%-იანი ეთანოლი, დავაყოვნეთ და გავაგრძელეთ ექსტრაქცია იგივე მეთოდით. მესამე ტიპის ექსტრაქციისთვის გამოვიყენეთ ულტრაბგერითი ზონდი (US-ით ექსტრაქცია), გამხსნელად გამოვიყენეთ ერთ შემთხვევაში წყალი, ხოლო დანარჩენ შემთხვევაში - 20%, 40%, 60%, 80%-იანი ეთანოლი. ნიმუშის 50 გ-ს ემატებოდა 300 მლ. გამხსნელი და ვახდენდით US-ით ექსტრაქციას 5 წთ. მიღებული ექსტრაქტები დავაკონცენტრირეთ ვაკუუმის პირობებში 40-50°C. ქრომატოგრაფიული დაყოფათვის გამოვიყენეთ წინასწარ მეთანოლით დალექვა, როგორც კონცენტრატების, ის ექსტრაქტების, შემდეგ ნიმუშები გავფილტრეთ „Waters Acrodisc LC PVDF Filter 13 mm 0,45µm“ და მოვამზადეთ ქრომატოგრაფირებისთვის. ნივთიერებათა იდენტიფიკაცია მოვახდინეთ ნივთიერებათა მასის მიხედვით, მათი შედარებით ლიტერატურულ მონაცემებთან.

კვლევის შედეგი

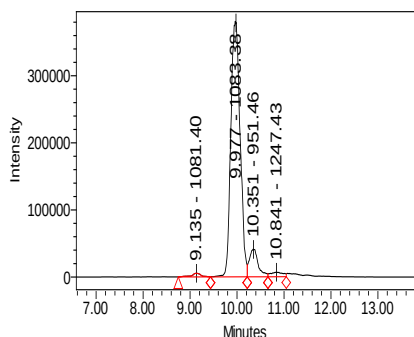
იდენტიფიცირებულ იქნა შემდეგი ნაერთები: **ნივთიერება 1** $m/z = 1083.30$ $[M + H]^+$ ქრომატოგრამაზე შეკავების დრო: 7,189. აღნიშნული ნივთიერებაა - დესგლუკოციკლამენი 1, Desglucocyclamin 1 (2 Positive FABMS: $m/z = 1083$ $[M + Na]$ ფიქსირდება ყველა ობიექტში, როგორც დომინანტი ნივ-

თიერება.

ნივთიერება 2 $m/z = 1099.38$ $[M + Na + H]^+$ ქრომატოგრამაზე შეკავების დრო: 7,091. ლიტერატურულ მონაცემებთან შედარებით, ჩვენ მიერ იდენტიფიცირებულია, როგორც ციკლაკოუმინი, Cyclacoumin, Positive FABMS: $m/z = 1099$ $[M + Na]$. ნივთიერება 2 გვხვდება ორთაბათუმისა

და წონიარისის ნიმუშებში.

ნივთიერება 3 $m/z = 1245.17 [M + Na + H]^+$
 ქრომატოგრამაზე შეკავების დრო: 7,223.
 შთანთქმის მაქსიმუმი ულტრაიისფერ არეში
 221 ნმ-ია. ნმ-ია. აღნიშნული ნივთიერებაა მი-
 რიბილინის ლაქტონი. Mirabilinlactone (Posi-
 tive FABMS: $m/z = 1243 [M + Na]$. ის გვხვდება
 წონიარისის დაბალ ტემპერატურაზე შენა-
 ხულ ტუბერებში.

დომინანტური ნივთიერების მონაცემებზე დაყრდნობით, მოვახდინეთ 17
 ნიმუშის რაოდენობრივი ანალიზი და კორელაცია სხვადასხვა ფაქტორთან.

ცხრილი1. დესგლუკოციკლამენი1- ის რაოდენობრივი დინამიკა ადგილ-
 მდებარეობის, მცენარეთა ორგანოების, ნედლეულის სიდიდის, შენახვის პირო-
 ბებისა და ექსტრაქციის მეთოდების მიხედვით.

ნიმუში	რაოდენობა, მგ/მლ
ექსტრაქცია კლასიკური მეთოდით	
1. ღერო (ორთაბათუმი)	0,13
2. ფოთოლი (ორთაბათუმი)	0,13
3. ტუბერი (ორთაბათუმი)	0,27
4. ტუბერი (ცხმორისი)	0,23
წონიარისის გაყინული ტუბერები,	
5. ექსტრაგირებულია 80% ეთანოლით, კლასიკ. მეთოდით	0,30
6. ექსტრაგირებულია წყლით, კლასიკ. მეთოდით	0,36
7. ექსტრაქცია მაღალ წნევასა და ტემპერატურაზე	0,5
8. ულტრაზონდზე ექსტრაქცია წყლით, US	0,48
9. ულტრაზონდზე ექსტრაქცია 20% ეთანოლით US	0,52
10. შნეკურში გატარებული ტუბერის წვენი	1,3
11. ანაწნეხის ექსტრაქცია წყლით	0,52
წყლით ექსტრაგირებული ტუბერები სიდიდის მიხედვით	
12. დიდი	0,22
13. საშუალო	0,13
14. პატარა	0,14
მეთანოლით ექსტრაგ. ტუბერები სიდიდის მიხედვით	
15. დიდი	0,29
16. საშუალო	0,34
17. პატარა	0,23

დასკვნა

საქართველოს სინამდვილეში შესწავლილ იქნა აჭარული ყოჩივარდას საპონინები, ულტრა მაღალეფექტური (წნევის) სითხური ქრომატოგრაფის UPLC-PDA, MS მეთოდით იდენტიფიცირებულ იქნა 3 საპონინი: დესგლუკოციკლამენ 1, ციკლამინკოუმინი და მირაბილინის ლაქტონი. დადგენილ იქნა, რომ დესგლუკოციკლამენ 1 დომინანტი ნივთიერებაა და გვხვდება როგორც ორთბათუმში, ისე წონიარისისა და ცხმორისის ნიმუშებში. აღნიშნული ნივთიერება ტუბერის გარდა, გვხვდება ფოთოლსა და ღეროში. ზღვის დონიდან სიმაღლისა და ნედლეულის სიდიდის მიხედვით, ობიექტებში არ ფიქსირდება დესგლუკოციკლამენ 1-ის რაოდენობრივ შემცველობას შორის მკვეთრი განსხვავება. -25 გრადუსზე შენახულ ტუბერებში არსებული დომინანტი ნივთიერების რაოდენობა აღემატება ნედლ ტუბერებში არსებულ რაოდენობას. მაღალი წნევისა და ტემპერატურის პირობებში, ასევე ულტრაზონდით ექსტრაქციამ გვიჩვენა შედარებით მაღალი შედეგი, ექსტრაქციის სხვა მეთოდებისგან განსხვავებით.

კვლევის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აჭარული ყოჩივარდა გამოირჩევა ტრიტერპენული გლიკოზიდების მაღალი შემცველობით, რაც წარმოადგენს პერსპექტიულ მასალას ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების შემცველი პრეპარატების მისაღებად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Traditional medicine <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/traditional-medicine>
2. Cyclamen <https://www.britannica.com/plant/Cyclamen>
3. ე. მაკარაძე, აჭარაში გავრცელებულ ყოჩივარდასა (Cyclamen L) და თეთრყვავილას (Galanthus L) პოპულაციების ბიოეკოლოგიური თავისებურებები, ბათუმი, 2010. https://bsu.edu.ge/text_files/ge_file_14648_1.pdf
4. Mihaela Cornea – Cipcigan, Andrea Bunea... Anthocyanins and Carotenoids Characterization in Flowers and Leaves of Cyclamen Genotypes Linked with Bioactivities Using Multivariate Analysis Techniques <https://www.mdpi.com/2076-3921/11/6/1126#B48-antioxidants-11-011265>
5. ბ. ტაბიძე, Cyclamen Adzharicum pobed. – აჭარული ყოჩივარდას ტრიტერპენული გლიკოზიდების შესწავლა, თბილისი, 2006. <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/142055/1/Disertacia.pdf>
6. ლინა ერისთავი, ფარმაკოგნოზია (სამკურნალო მცენარეები) გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“, 2005 წ.

7. Christopher Bachran, Silke Bachran Preclinical Studies of Saponins for Tumor Therapy
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780128039618500099?via%3Dihub>
8. Sandeep, Sumit Ghosh, triterpenoids: Structural diversity, biosynthetic pathway, and bioactivity
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780128194836000126>
9. Yakindra Prasad Timilsena, Arissara Phosanam, Perspectives on Saponins: Food Functionality and Applications, 31 August 2023 <https://www.mdpi.com/1422-0067/24/17/13538>
10. Tessa Moses, Kalliope K. Papadopoulou,² Metabolic and functional diversity of saponins, biosynthetic intermediates and semi-synthetic derivatives, 2014 Oct 6 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4266039/>
11. გ. დეკანოსიძე, ბ. ტაბიძე, სასარგებლო მოდელზე პატენტის აღწერილობა - GE U 2015 1855 <file:///C:/Users/User/Downloads/1855.pdf>

ფითრის ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების შემცველობის დამოკიდებულება მასპინძელი მცენარის სახეობაზე

სალომე გოგიტიძე

ბსუ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი,
ქიმია, მეოთხე კურსი.

ელ.ფოსტა: salogogitidze0111@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ალექო კალანდია
ქიმიის დეპარტამენტის პროფესორი

აბსტრაქტი

ჩვენ მიერ შესწავლილ იქნა კვლევის თანამედროვე ინტრუმენტული მეთოდების გამოყენებით დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული ნახევრად პარაზიტული მცენარე ფითრის (viscum) ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთები: საერთო ფენოლები, ფენოლკარბონმჟავები, ფლავონოიდები და მათი ანტიოქსიდანტური აქტივობა. აგრეთვე, მას სპექტრალური მეთოდით გამოყოფილი და იდენტიფიცირებული იქნა ნეოქლოროგენის მჟავა, ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონ-პენტოსილ-ჰექსოზიდის იზომერი, 4'-ჰიდროქსი - 5,7-დიმეთოქსიფლავონონი-HMG-პენტოსილ-ჰექსოზიდი, ფეოფორბიდის იზომერი, ქლოროგენის მჟავა, ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-O-პენტოსილ-ჰექსოზიდი.

საკვანძო სიტყვები: ფითრი, ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებები, მასპინძელი ხე, ფენოლკარბონმჟავები.

აღნიშნული პროექტი განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური ხელშეწყობით (საგრანტო ხელშეკრულება №FR-22-4236, 01.03.2023

Abstract

Using modern instrumental research methods, we studied the biologically active compounds of viscum, a semi-parasitic plant common in Western Georgia: common phenols, phenolic acids, flavonoids and their antioxidant activity. Trihydroxy-dimethoxyflavone-HMG-O-pentosyl-hexoside, neochlorogenic acid, trihydroxy-dimethoxyflavone-pentosyl-hexoside isomer, 4'-hydroxy-5,7-dimethoxyflavonone-HMG-pentosyl-hexoside, pheophorbide isomer were separated and identified by mass spectral method.

შესავალი

დღესდღეობით ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით და კვლევების საფუძველზე, ადამიანების 80%-მდე იყენებს ტრადიციულ საშუალებებს, როგორცაა მცენარეთა ბიოაქტიური ნივთიერებები[6]. ამრიგად, მნიშვნელოვანია ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების შესწავლა მცენარეებში. სწორედ, სამკურნალო თვისებებით და ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების შემცველობით ხასიათდება ფითრი (ნახევრად პარატიზული მცენარე). ცნობილია, რომ ფითრი შეიცავს რამდენიმე ფარმაკოლოგიურად აქტიურ ნაერთს, როგორცაა: ამინომჟავები, ფლავონოიდები, ფენოლის მჟავები, პოლისაქარიდები, ფენოლ-კარბონმჟავები, ტერპენოიდები, ვისკოტოქსინები. ზოგიერთი მათგანი, განსაკუთრებით ფენოლის მჟავები და ფლავონოიდები, არის ბუნებრივი ანტიოქსიდანტები, რომლებიც მონაწილეობენ მცენარის ბიოლოგიურ აქტივობაში. კვლევების თანახმად, ეს მცენარე გამოირჩევა ბიოლოგიური აქტივობით, როგორცაა: ანტიოქსიდანტური, ანთების საწინააღმდეგო, ანტიბაქტერიული, ანტიეპილეფსიური, იმუნოსტიმულატორული და ანტივირუსული აქტივობა [10].

ფითრი (*viscum*) (*Santalaceae* ოჯახის წარმომადგენელი) მარადმწვანე, ნახევრად პარაზიტული ბუჩქოვანი მცენარე, იზრდება სხვადასხვა სახეობის ხეებზე და შეიცავს სხვადასხვა ბიოლოგიურად აქტიურ ნივთიერებას. ის იღებს წყალს და მინერალებს მასპინძელი ხისგან. მისი ქიმიური შემადგენლობა განსხვავდება მასპინძელი ხის სახეობების, მოსავლის ალების დროის, ტემპერატურის, წელიწადის დროების, ნიადაგის ნაყოფიერებისა და წარმოების პროცესის მიხედვით. იგი, ძირითადად, მსხლის ტოტებზე გვხვდება, არცთუ იშვიათად ვაშლზე, აკაციაზე, ცაცხვზე, ქლიავზე, სოჭზე და სხვა მერქნიან მცენარეებზე.

გავრცელებულია მთელ მსოფლიოში, მათ შორის საქართველოში თითქმის ყველა რაიონში, როგორც დაბლობში, ისე - მთაში. იგი, გარკვეულწილად, ზიანს აყენებს მეზღვეებს, მაგრამ ამავე დროს გამოიყენება არა მარტო, როგორც სამკურნალო მცენარე, არამედ როგორც საქონლისა და ფრინველის საკვები.

ბოლო წლების განმავლობაში გაიზარდა ინტერესი ამ მცენარის მიმართ. გამოქვეყნებული კვლევების, უმეტესობა ძირითადად ჩატარდა ფითრის სამ სახეობაზე *Viscum album*, *Viscum coloratum* და *Viscum articulatum* [5]. ბევრმა კვლევამ აჩვენა ამ მცენარის სახეობების მოქმედების სხვადასხვა მექანიზმი და ქიმიური შემადგენლობა. ცნობილია, რომ ქიმიურ შემადგენლობასა და ბიოლოგიურ აქტივობაზე შეიძლება გავლენა იქონიოს ფითრის სახეობამ და ქვესახეობამ, მისმა მასპინძელმა ხემ და გამხსნელმა [3,4,7].

გვარი *Viscum* (*Santalaceae*) დაახლოებით 110-141 სახეობას მოიცავს [8,9]. აფრიკასა და მადაგასკარში გვხვდება სახეობების თითქმის ორი მესამედი, ზოგი

კი - ტროპიკულ აზიაში. მხოლოდ ერთი სახეობაა (*Viscum album* L) გავრცელებული საქართველოში. ზოგიერთი სახეობა, რომელიც ეკუთვნის *Viscum album*-ის ჯგუფს, ძირითადად, გავრცელებული და ადაპტირებულია ევრაზიის უფრო ზომიერ რეგიონებში, რომელთაგან მხოლოდ ორი სახეობა, *Viscum album* L და *Viscum cruciatum* ex Boiss გვხვდება ევროპაში. *Viscum* სახეობები, მათ შორის mistletoes, არის ბუჩქოვანი ნახევარპარაზიტები. *Viscum album* იზრდება 450-ზე მეტ სხვადასხვა სახეობის მასპინძლებზე [2].

ჩვენი კვლევის ობიექტს წარმოადგენს დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, აჭარაში (ქედა, სოფ. ცხომორისი) არსებული ფითრის ნიმუშები. რომლებიც განსხვავდებიან მასპინძელი ხის სახეობით (მსხლის და ქლიავის ხე). ფითრში გამოვიკვლიეთ დომინანტურ ნაერთთა თვისობრიობა და რაოდენობა, განვსაზღვრეთ მასში საერთო ფენოლების, ფენოლკარბონმჟავების, ფლავონოიდების და მათი ანტიოქსიდანტური აქტივობა. ნაერთების იდენტიფიკაციისთვის გამოყენებული იქნა ულტრამაღალეფექტური სითხური ქრომატოგრაფი მას-სპექტრალური დეტექტორით (UPLC-MS-PDA). ანტიოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრა (2,2-დიფენილ-1-პიკრილ ჰიდრაზილის სტაბილური რადიკალის გამოყენებით) DPPH მეთოდით. ფლავონოიდების რაოდენობრივი განსაზღვრა - სპექტრალური მეთოდით ($AlCl_3$ -ის რეაქტივი, რუთინზე გადაანგარიშებით). საერთო ფენოლების რაოდენობის განსაზღვრა ფოლინ-ჩიოქალტეუს მეთოდით (Folin-Ciocalteu) OIV-MA-AS2-10 (გალის მჟავაზე გადაანგარიშებით). ფენოლკარბონმჟავების განსაზღვრა სპექტრალური მეთოდით.

ძირითადი ნაწილი

კვლევები ჩატარდა მსხლისა და ქლიავის ხეზე აღებულ ფითრის ნიმუშზე (ყვავილი, ნაყოფი, ფოთოლი, წვრილი და მსხვილი ღერო). ექსტრაქციისთვის ავიღეთ 5 გ. ნიმუში, ექსტრაგენტად გამოვიყენეთ 70 % ეთანოლი, გავუკეთეთ ჰომოგენიზაცია (1-2წთ) ჰომოგენიზატორის გამოყენებით, შემდეგ გავაჩერეთ ულტრაბგერით აბაზანაში 30 წუთი, ბოლოს კი გავფილტრეთ ვაკუუმის პირობებში, ამ პროცესს ვიმეორებდით გამხსნელის გაუფერულებამდე (სრული ექსტრაქცია).

ობიექტის შევისწავლეთ კვლევის თანამედროვე ფიზიკურ-ქიმიური მეთოდებით:

საერთო ფენოლების რაოდენობრივი განსაზღვრა - ფოლინ-ჩიოქალტეუს მეთოდით (ქლოროგენის მჟავაზე გადაანგარიშებით). საერთო ფენოლური ნაერთები განვსაზღვრეთ სპექტრალური მეთოდით Folin-Ciocalteu-ს რეაგენტის

გამოყენებით. ფითრის ექსტრაქტის 1მლ-ს ვუმატებდით Folin-Ciocalteu-ს რეაგენტის 1მლ-ს, 3 წუთის შემდეგ 10% N 2CO₃ 1მლ-ს და მოცულობა მიგვყავდა 10 მლ-მდე წყლით. 90 წთ-ის შემდეგ 725 ნმ-ზე ვსაზღვრავდით ოპტიკურ სიმკვრივეს. მიღებული შედეგის გამოსახვა ხდება ქლოროფენის მჟავაზე გადაანგარიშებით - მგ/კგ.

ანტოქსიდანტური აქტივობის განსაზღვრის DPPH მეთოდით - ანტოქსიდანტური აქტივობის - რადიკალური შებოჭვის აქტივობის დასადგენად საანალიზო ექსტრაქტის 1 მლ-ს დავუმატეთ 3 მლ DPPH-ის სპირტიანი ხსნარი და 30 წუთის შემდეგ განვსაზღვრეთ საკვლევი ნიმუშის ოპტიკური სიმკვრივე 515-ნმ-ზე. საკონტროლო ხსნარს წარმოადგენდა 70% ეთილის სპირტი. თავისუფალი რადიკალის (DPPH) აქტივობის ინჰიბირება გამოითვლება შემდეგი ფორმულით: $In\% = \frac{Ac - As}{Ac} \times 100$, სადაც Ac -DPPH -ის სპირტიანი ხსნარის აბსორბცია, ხოლო As- საანალიზო ექსტრაქტის აბსორბცია.

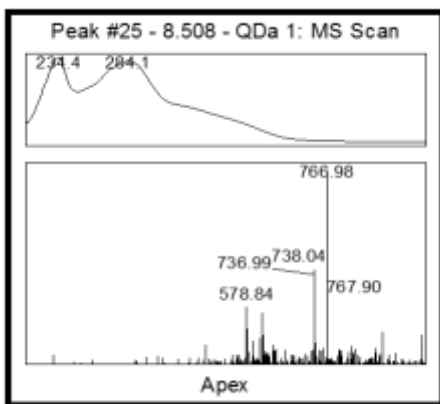
ფლავონოიდების რაოდენობრივი განსაზღვრა AlCl₃-ის სპექტრული მეთოდით საანალიზო ნიმუშის ექსტრაქტის საერთო მოცულობიდან აღებულ 1 მლ-ს ვათავსებდით 10 მლ მოცულობის კოლბაში, ვამატებდით 5 მლ H₂O-ს, 0,3 მლ 5% NaNO₂-ს და ვაყოვნებდით 5 წუთის განმავლობაში, შემდეგ ვამატებდით 0,3 მლ 10% AlCl₃-ს და ვაყოვნებდით 6 წუთით. შემდეგ ვამატებდით 2 მლ 1N NaOH-ს, კონტროლად ვიღებდით შესაბამისი ექსტრაგეტის 1 მლ-ს და 510 ნმ-ზე ვსაზღვრავდით ხსნარების ოპტიკურ სიმკვრივეს. განსაზღვრის შედეგად მიღებული მონაცემების გადაანგარიშება ხორციელდება რუტინის საკალიბრო მრუდზე.

ფენოლკარბონმჟავების რაოდენობრივი განსაზღვრა - ფენოლკარბონმჟავების ანალიზისათვის ფითრის ნიმუშის ექსტრაქციას ვახორციელებდით 70% - ეთილის სპირტით, სრული გაუფერულებამდე. შემდეგ ვიღებდით ექსტრაქტის 250 მკლ, ვამატებდით 250 მკლ 0,1% მარილმჟავა ეთანოლის სპირტ-ხსნარს და 4.55 მლ 2% მარილმჟავას. ნარევი ენერგიული მორევის შემდეგ დავაყოვნეთ 15 წუთი და განვსაზღვრეთ 320 ნმ-ზე.

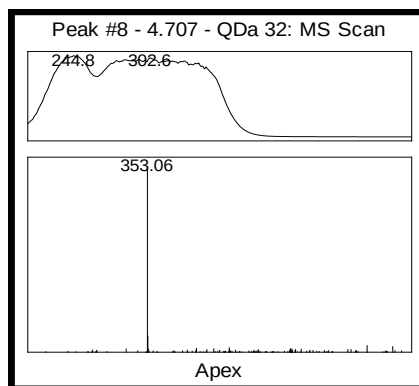
პარალელურად მოვამზადეთ საკონტროლო ხსნარი, სადაც სტანდარტული ხსნარის ნაცვლად ავიღეთ 1მლ 70% ეთილის სპირტი. აბსორბციის მაჩვენებლის კონცენტრაციაში გადასაყვანად გამოვიყენეთ სტანდარტული კოფეინის საკალიბრო მრუდი.

ულტრამალეფექტურ სითხურ ქრომატოგრაფზე მასსპექტრალური დეტექტორით (UPLC-PDA-MS) ფითრის ფოთლის ექსტრაქტში იდენტიფიცირებულია:

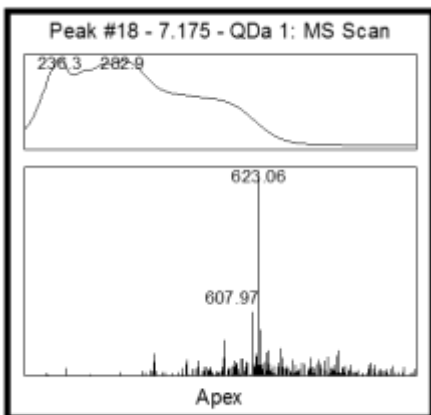
ნივთიერება 1: ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-O-პენტოსილ-ჰექსოზიდი (767) შეკავების დროით - 8,530; ნივთიერება 2. ნეოქლოროგენის მჟავა (353) - შეკავების დროით 4,691; ნივთიერება 3. ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონ-პენტოსილ-ჰექსოზიდის იზომერი (623,06) - შეკავების დროით - 7,175; ნივთიერება 4. 4'-ჰიდროქსი-5,7-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-პენტოსილ-ჰექსოზიდი (737) - შეკავების დროით 7,868; ნივთიერება 5. ფეოფორბიდის იზომერი (593) - შეკავების დროით - 9,017, ასევე იდენტიფიცირებულია ქლოროგენის მჟავა (353) - შეკავების დროით- 5,459.

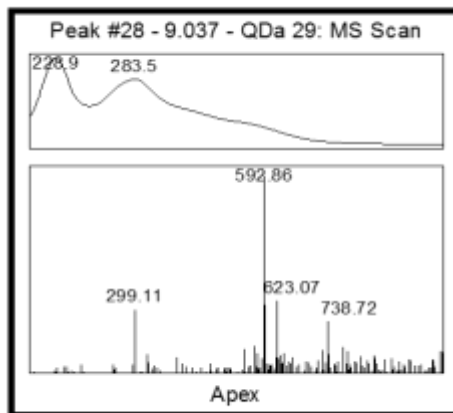
ნივთიერება 1.

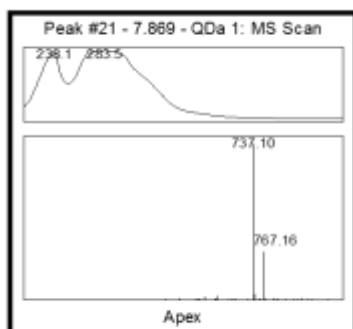
ნივთიერება 2.

ნივთიერება 3.

ნივთიერება 4.

ნივთიერება 5.

ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების რაოდენობრივი შემცველობა

საერთო ფენოლების რაოდენობრივი შემცველობა ქლიავის ხის ფითრის ფოთოლში, მსხვილ ღეროში, წვრილ ღეროში, ყვავილში და ნაყოფში არის 46,85 გ/კგ; 27,82 გ/კგ; 38,96 გ/კგ; 29,52 გ/კგ; 51,20 გ/კგ. ფლავონოიდები - 31,90 გ/კგ; 18,53 გ/კგ; 26,50 გ/კგ; 18,08 გ/კგ; 22,94 გ/კგ. ფენოლკარბონმჟავები - 13,21 გ/კგ; 5,64 გ/კგ; 9,60 გ/კგ; 4,72 გ/კგ; 4,05 გ/კგ. ანტიოქსიდანტური აქტივობა - 1,63 გ/კგ; 5,81 გ/კგ; 1,62 გ/კგ; 6,28 გ/კგ; 1,24 გ/კგ. მსხლის ხის ფითრში - საერთო ფენოლები - 47,03 გ/კგ; 32,50 გ/კგ; 34,81 გ/კგ; 28,42 გ/კგ; 46,13 გ/კგ. ფლავონოიდები - 33,43 გ/კგ; 20,22 გ/კგ; 23,05 გ/კგ; 16,07 გ/კგ; 20,33 გ/კგ. ფენოლკარბონმჟავები - 12,71 გ/კგ; 8,27 გ/კგ; 7,62 გ/კგ; 9,5 გ/კგ; 3,95 გ/კგ. ანტიოქსიდანტური აქტივობა - 1,10 გ/კგ; 4,04 გ/კგ; 2,97 გ/კგ; 2,11 გ/კგ; 1,85 გ/კგ.

ცხრილი 1. ცხმორისი - ქლიავის ხე

ნიმუშის დასახელება ფითრი	საერთო ფენოლები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ფლავონოიდები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ფენოლკარბონმჟავები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ანტიოქსიდანტური აქტივობა DPPH რადიკალის 50 % ინჰიბირება მგ ნიმუშის
ფოთოლი	46,85	31,90	13,21	1,63
ღერო მსხვილი	27,82	18,53	5,64	5,81
ღერო წვრილი	38,96	26,50	9,60	1,62
ყვავილი	29,52	18,08	4,72	6,28
ნაყოფი	51,20	22,94	4,05	1,24

ცხრილი 2. ცხმორისი - მსხლის ხე

ნიმუშის დასახელება - ფიტორი	საერთო ფენოლები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ფლავონოიდები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ფენოლკარბონმჟავები გ/კგ შრალ მასაზე გადაანგ.	ანტიოქსიდანტური აქტივობა DPPH რადიკალის 50 % ინჰიბირება მგ ნიმუშის
ფოთოლი	47,03	33,43	12,71	1,10
ღერო მსხვილი	32,50	20,22	8,27	4,04
ღერო წვრილი	34,81	23,05	7,62	2,97
ყვავილი	28,42	16,07	9,05	2,11
ნაყოფი	46,13	20,33	3,95	1,85

დასკვნა

1. ჩვენ მიერ შესწავლილ იქნა დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, ქედის რაიონში, მსხლისა და ქლიავის ხეზე არსებული ნახევრად პარაზიტული მცენარის - ფიტორის ნიმუშები. განსაზღვრული იქნა საერთო ფენოლები, ფლავონოიდები, ფენოლკარბონმჟავები და მათი ანტიოქსიდანტური აქტივობა.

2. მიღებული შედეგების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მნიშვნელოვანი განსხვავება არ არის ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების რაოდენობის შემცველობის მიხედვით, რადგან მსხალი და ქლიავი ერთი გვარის (*Prunus*) ოჯახიდან არიან.

3. მიღებული შედეგებიდან გამომდინარე, საერთო ფენოლები შედარებით დიდი რაოდენობით არის ფოთოლში და ნაყოფში (46,85 და 47,03), (51,20 და 46,13), ხოლო ფლავონოიდები, ფენოლკარბონმჟავები კი ფოთოლში (31,90 და 33,43), (13,21 და 12,71).

4. UPLC-MS-PDA - მეთოდით გამოყოფილი და იდენტიფიცირებული იქნა ძირითადი 5 ნივთიერება: ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-O-პენტოსილ-ჰექსოზიდი, ნეოქლოროგენის მჟავა, ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონ-პენტოსილ-ჰექსოზიდის იზომერი, 4'-ჰიდროქსი-5,7-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-პენტოსილ-ჰექსოზიდი, ფეოფორბიდის იზომერი, ქლოროგენის მჟავა. ქლიავის ხის ფიტორის ფოთლის ექსტრაქტში იდენტიფიცირებულია 2 ნივთიერება - ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონ-პენტოსილ-ჰექსოზიდის იზომერი და ფეოფორბიდის იზომერი, ხოლო მსხლის ხის ფოთლის ექსტრაქტში 3 ნივ-

თიერება - 4'-ჰიდროქსი-5,7-დიმეთოქსიფლავონონი-HMG-პენტოსილ-ჰექსოზიდი, ნოქლოროგენის მჟავა ტრიჰიდროქსი-დიმეთოქსიფლავონი-HMG-O-პენტოსილ-ჰექსოზიდი. ნივთიერებების იდენტიფიკაცია მოვახდინეთ ნივთიერებათა მასის მიხედვით, მათი შედარებით ლიტერატურულ მონაცემებთან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Anna Szurpnicka, Anna Katarzyna Wrońska, Katarzyna Busc, Phytochemical screening and effect of *Viscum album* L. on monoamine oxidase A and B activity and serotonin, dopamine and serotonin receptor 5-HT_{1A} levels in *Galleria mellonella* (Lepidoptera), (2022).
2. Investigations on the morpho-anatomy and histochemistry of the European mistletoe: *Viscum album* L. subsp. *Album* <https://www.nature.com/articles/s41598-023-29799-z> 2
3. Jäger, T.; Holandino, C.; de Melo, M.N.O.; Peñaloza, E.M.C.; Metabolomics by UHPLC-Q-TOF Reveals Host Tree-Dependent Phytochemical Variation in *Viscum album* L. *Plants* 2021, 10, 1726.
4. Long, C.; Fan, R.; Zhang, Q.; Zhang, Z.; Wang, D.; Xia, Y.; Ma, Y.; Yu, Z.; Zhao, Y. Simultaneous Identification and Quantification of the Common Compounds of *Viscum coloratum* and Its Corresponding Host Plants by Ultra-High Performance Liquid Chromatography with Quadrupole Time-of-Flight Tandem Mass Spectrometry and Triple Quadrupole Mass. *J. Chromatogr. B Anal. Technol. Biomed. Life Sci.* 2017, 1061, 176–184.]
5. Song, C.; Wei, X.Y.; Qiu, Z.D.; Gong, L.; Chen, Z.Y.; Exploring the Resources of the Genus *Viscum* for Potential Therapeutic Applications. *J. Ethnopharmacol.* 2021, 277, 114233.
6. Sanaz Yousefvand, Farnoosh Fattahi, Seyed Mohsen Hosseini. Viscotoxin and lectin content in foliage and fruit of *Viscum album* L. on the main host trees of Hyrcanian forests, (2022).
7. Patel, B.P.; Singh, P.K. *Viscum articulatum* Burm. f.: A Review on Its Phytochemistry, Pharmacology and Traditional Uses. *J. Pharm. Pharmacol.* 2018, 70, 159–177.
8. POWO. Plants of The World Online <https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:30000304-2> (2022).
9. WFO. The World Flora Online <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-4000040344> (2022).
10. Wioleta Pietrzak and Renata Nowak, Impact of Harvest Conditions and Host Tree Species on Chemical Composition and Antioxidant Activity of Extracts from *Viscum album* L.

აჭარის ენდემური მცენარის ეთერზეთები და მათი არომათერაპიული პერსპექტივა

კახა კოტრიკაძე

ბსუ, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი,
ქიმია, პირველი კურსი

ელ. ფოსტა: kakhakotrikadze7@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - მაია ვანიძე,

ქიმიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, ასოცირებული პროფესორი.

აბსტრაქტი

ბუნებრივმა ეთერზეთებმა და არომათერაპიამ ჯანდაცვის მიმართულების დიდი ყურადღება მიიპყრო მათი სამკურნალო-თერაპიული პოტენციალით. დღესდღეობით მსოფლიო ტრენდს წარმოადგენს ეთერზეთების ახალი სახე-ღებულო ბაზების ძიება, მიღების ტექნოლოგიების დახვეწა, მიღებული ეთერზეთების ქიმიური შედგენილობის შესწავლა, ბუნებრივი მარკერების შექმნა და მათი ფიზიოლოგიური აქტიურობის დადგენა. სამეცნიერო ნაშრომის მიზანია - საქართველოში გავრცელებული ენდემური მცენარეების (ყვავილების) ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების მიღება და შესწავლა აირ-სითხური ქრომატოგრაფიული მეთოდით და მათი არომათერაპიული (კოსმეტიკური) პოტენციალის დადგენა. კვლევები განხორციელდა სტუდენტური პროექტის „უნივერსიტეტის დახმარება სკოლას STEM მეცნიერებების პოპულარიზაციაში“ ფარგლებში.

საკვანძო სიტყვები: ეთერზეთი, არომათერაპია, თანამედროვე კვლევები.

Abstract

Natural essential oils and aromatherapy have attracted a lot of attention in the field of health care for their healing and therapeutic potential. Today, the world trend is to search for new raw material bases of essential oils, to improve the technologies of obtaining them, to study the chemical composition of the obtained essential oils, to create natural markers and to determine their physiological activity. The aim of the scientific work is to obtain and study the biologically active compounds of endemic plants (flowers) common in Georgia by air-liquid chromatography method and to determine their aromatherapeutic (cosmetic) potential. The studies were carried out within the framework of the student project "Helping the University to the School in the Promotion of STEM Sciences".

Key words: essential oil, aromatherapy, modern studies.

შესავალი

ბოლო წლების განმავლობაში გაიზარდა ინტერესი ალტერნატიული და პროფილაქტიკური მედიცინის მიდგომების მიმართ. ბუნებრივმა ეთერზეთებმა და არომათერაპიამ დიდი ყურადღება მიიპყრო ჯანდაცვის მიმართულების მათი სამკურნალო-თერაპიული პოტენციალით. არომათერაპია არის პრაქტიკა, რომელიც დაფუძნებულია არომატული ბუნების სხვადასხვა ნაერთის, განსაკუთრებით ეთერზეთების გამოყენებაზე ადამიანის ფიზიოლოგიური და მენტალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით. არომათერაპიაში ასობით ეთერზეთია, მაგრამ მათ შორის ხშირად გამოყენებადია 90. ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ ძველ ეგვიპტეში იყენებდნენ ეთერზეთებს სამედიცინო, კოსმეტიკური და რელიგიური მიზნებით. თითოეულ ეთერზეთს აქვს თავისი უნიკალური ქიმიური შედგენილობა, არომატი და თერაპიული თვისებები. მეცნიერული კვლევებით დასაბუთებულია, რომ მიზნობრივად გამოყენება დადებითად მოქმედებს ფიზიკურ, ემოციურ და ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე. მაგალითად, ლავანდის ზეთი ცნობილია თავისი დამამშვიდებელი თვისებებით [1], პიტნის ზეთი გამაძნელებელი და გამაგრებელი არომატით, ჩაის ხის ზეთს აქვს ძლიერი ანტი-მიკრობული თვისებები, რაც ეფექტურია ბაქტერიების, სოკოებისა და ვირუსების საწინააღმდეგოდ [2]. ევკალიპტის ზეთი ცნობილია თავისი გამაგრებელი სურნელითა და ანტირესპირატორული ეფექტურობით [3] და ა.შ. მიუხედავად ამისა, ალტერნატიული მედიცინის ეს დარგი ჯერჯერობით არ არის პოპულარული, კადრების დეპიციტის გარდა, ქვეყნების უმეტესობაში არ არსებობს რეგულაციები ეთერზეთების ინდუსტრიაში. იგულისხმება ის, რომ ბაზარზე გასვლამდე პროდუქტი არ მოწმდება არც კონცენტრაციაზე და არც სინთეტიკურ მარკერებზე. ეგრეთ წოდებული „100%-ით სუფთა“ ეთერზეთი შეიძლება არც იყოს 100%-ით სუფთა ან შეიძლება საერთოდ არ იყოს ორგანული. რასაკვირველია, ასეთ შემთხვევაში მას შეიძლება გააჩნდეს ქიმიური თვისებები, რომლებიც რადიკალურად განსხვავდება ნამდვილი 100%-იანი ეთერზეთის ორგანული ექსტრაქტისგან. ასეთი პროდუქტის გამოყენებამ არომათერაპიული მიზნით შეიძლება უარყოფითი შედეგიც კი მოგვცეს [4]. შესაბამისად საჭიროა, შეიქმნას მარკერები, რის მიხედვითაც შესაძლებელი გახდება, განისაზღვროს კონკრეტული ეთერზეთის სისუფთავე და დადგინდეს, არის თუ არა მასში სინთეზური კომპონენტები.

ძირითად ნაწილი

დღესდღეობით მსოფლიო ტრენდს წარმოადგენს ეთერზეთების ახალი საწარმოო ბაზრების ძიება, მიღების ტექნოლოგიების დახვეწა, მიღებული

ეთერზეთების ქიმიური შედგენილობის შესწავლა, ბუნებრივი მარკერების შექმნა და მათი ფიზიოლოგიური აქტიურობის დადგენა.

საქართველოს ფლორა, კერძოდ, აჭარის ველური ფლორა 1837 სახეობას ითვლის. მათ შორის 174 ენდემურია. ისინი მიეკუთვნება 43 ოჯახს და 109 გვარს, რაც აჭარის მთლიანი ფლორის ტულის შემადგენლობის 9,47%-ს შეადგენს [5]. უმეტესობა ენდემური სახეობებისა, შეუსწავლელია. დღესდღეობით მსოფლიო ტრენდს წარმოადგენს ეთერზეთების ახალი სანედლეულო ბაზების ძიება, მიღების ტექნოლოგიების დახვეწა, მიღებული ეთერზეთების ქიმიური შედგენილობის შესწავლა, ბუნებრივი მარკერების შექმნა და მათი ფიზიოლოგიური აქტიურობის დადგენა.

სურ.1 ყოჩივარდა

საქართველოს სინამდვილეში პირველად, დადგენილი იქნება ენდემურ მცენარეში -აჭარული ყოჩივარდას (*Cyclamen adzharicum* Pobed) ბიოაქტიური ნაერთების თვისობრივი შედგენილობა.

შესწავლილი იქნება მცენარეთა ნატიური ეთერზეთები, ლიპოიდური ნაერთების და სხვა კომპლექსები.

კვლევის სიახლეს წარმოადგენს ეთერზეთების მიღება ახალი ობიექტებიდან, ტრადიციული მეთოდით, ასევე, დადგენა ეთერზეთების სრული მოლეკულური შემადგენლობის აირ-სითხური ქრომატოგრაფიული მეთოდით, რაც შედარებით ახალი და უნიკალური ხელსაწყოა საქართველოს რეალობაში. ეთერზეთებისთვის ორგანული მარკერებისა და მიღების ტექნოლოგიური რეჟიმების შემუშავება.

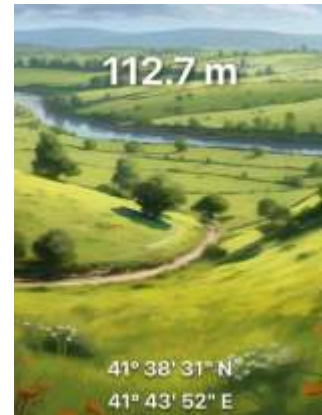
მიზანია - საქართველოში გავრცელებული ენდემური მცენარის (ყვავილედის) ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების მიღება და შესწავლა აირ -სითხური ქრომატოგრაფიული მეთოდით და მათი არომატერაპიული (კოსმეტიკური) პოტენციალის დადგენა. ამ მიზნის მისაღწევად, პირველ რიგში, საჭიროა ინფორ-

მაციის შეგროვება და მონაცემთა ბაზის შექმნა, სანედლეულო ბაზის არეალის და მარაგის დადგენა, საკვლევ ნიმუშებში შედგენილობის ბიოლოგიურად აქტიური ნაერთების კვლევის თანამედროვე ფიზიკო-ქიმიური მეთოდების ადაპტირება.

ეთერზეთების მიღება ჰიდროდისტილაციის (სურ.3) მეთოდით. მიღებული ეთერზეთების კვლევა, მათში შემადგენელი ნივთიერებების იდენტიფიკაცია, რომლებსაც შეიძლება გააჩნდეთ არომატერაპიული თუ კოსმეტიკური ბენეფიტები.

სურ.3 ჰიდროდისტილაცია.

სურ.4 ობიექტის
ადგილმდებარეობა

ჰიდროდისტილაციის განსახორციელებლად აღებული იყო დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე (კერძოდ, აჭარა, ორთაბათუმში. კოორდინატები სურ. 4-ზე) 200 გრ. ნედლეული (ყვავილი) და მოთავსებული იქნა ჰიდროდისტილაციის ტრადიციულ ხელსაწყოზე, რის შემდეგაც ნედლეულზე იყო დამატებული 1მლ ნ-ჰექსანი. კონდენსირებულ ნარევი გადმოვიდა ნ-ჰექსანი, რომელიც შეასრულებდა გამხსნელის როლს ნედლეულში არსებული ნაერთებისთვის, და ჰიდროდისტილატი. ამ ორი კომპონენტის განცალკევების შემდეგ მიღებული იქნა ნარევი, რომელიც არის მზად აირ-სითხური ქრომატოგრაფიული კვლევისთვის.

აჭარული ყოჩივარდას ყვავილის ჰიდროდისტილაციის შედეგად მიღებული ეთერზეთის აირ-სითხური ქრომატოგრაფიის სამუშაო პირობები (სურ.5) და შედეგები (სურ.6) ;

Oven | S/SL (front) | S/SL (back) | FID (front) | FID (back) | Run Table

S/SL mode: Split Carrier mode: Constant Flow

Inlet

Temperature: ☒ 280 °C

Split flow: ☒ 5.0 mL/min

Split ratio: 5.0

Splitless time: 1.00 min

Carrier flow

Flow: ☒ 1.000 mL/min

Surge

Surge pressure: 0.725 psi

Surge duration: 0.00 min

Septum purge

Purge flow: 5.0 mL/min

Constant septum purge: ☒

Stop purge for: 0.00 min

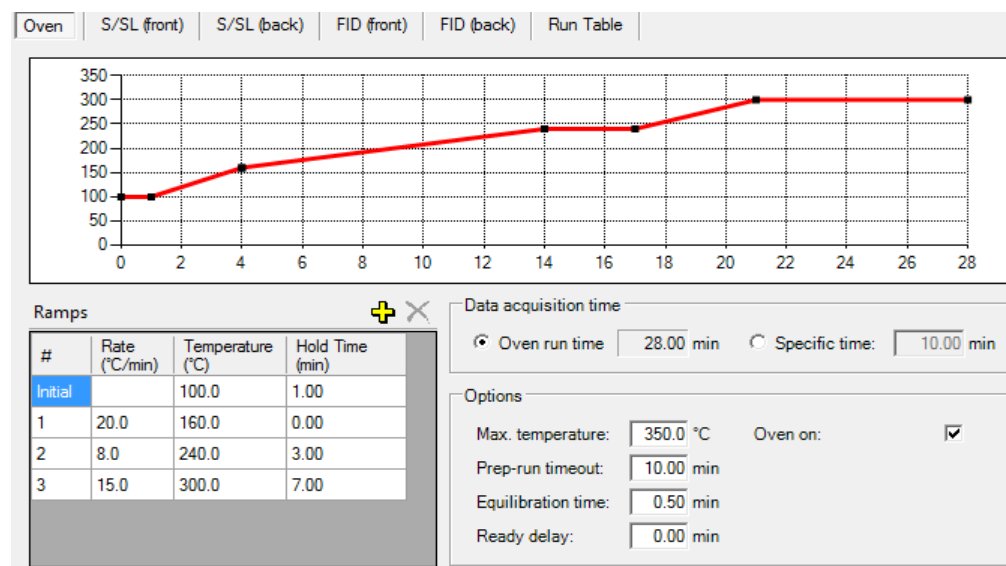
Carrier options

Vacuum compensation: ☒

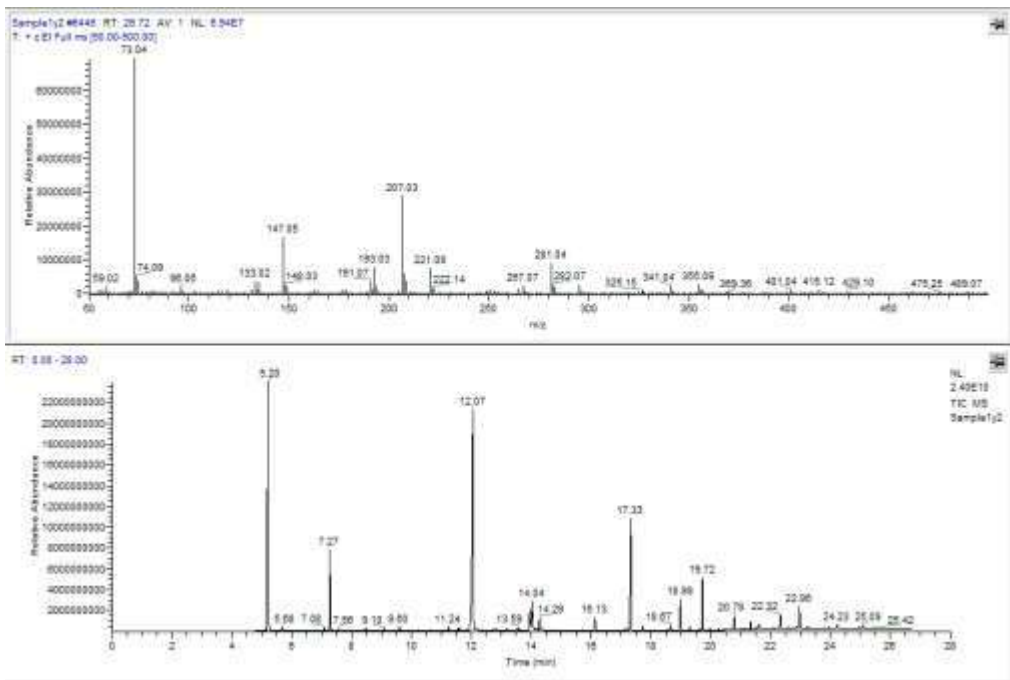
Carrier gas saver: ☐

Gas saver flow: 20.0 mL/min

Gas saver time: 2.00 min

სურ.5 ქრომატოგრაფის სამუშაო რეჟიმი

სურ.6 ექსტრაქტის ქრომატოგრამა

გაზური ქრომატოგრაფიის შედეგებმა გვაჩვენა ყოჩივარდას ეთერზეთის შემადგენლობა. მათ უმრავლესობას წარმოადგენს მაღალი რიგის ნახშირწყალბადები (პარაფინები), რომლებიცაა: 3-მეთილ ეიკოზანი ($C_{21}H_{44}$), ჰენეიკოზანი ($C_{21}H_{44}$), ჰექსილდოკოზანი ($C_{28}H_{58}$), ჰეპტაკოზანი ($C_{27}H_{56}$), 2-მეთილ ტრიკოზანი ($C_{24}H_{50}$), ჰექსაუეკოზანი ($C_{26}H_{54}$), 3-ეთილ ტეტრაკოზანი ($C_{26}H_{54}$) და ჰეპტაკოზანი ($C_{27}H_{56}$). ამ ყველა ნაერთს იყენებენ კოსმეტიკაში, როგორც დამარბილებლებს, გამასქელებლებს და დამატენიანებლებს. მაგალითად, ჰექსილდოკოსანს თმის მოვლის საშუალებებში შეუძლია იმოქმედოს როგორც კონდენციონერი, რაც ხელს უწყობს თმის დარბილებას, არ აძლევს მას ჩახლართვის საშუალებას და ანიჭებს მზინვარებას [6].

გარდა პარაფინებისა მიღებულ ეთერზეთში გვხვდება შემდეგი ორგანული მჟავები (კარბონმჟავები); პალმიტინმჟავა ($C_{16}H_{32}O_2$ - გამოიყენება სხვადასხვა კოსმეტიკური და პირადი მოვლის საშუალებებში. ის იწარმოება კანის სიგლუვისა და სირბილეს, ასევე, ხელს უწყობს კრემების, ლოსიონების და საპნების ტექსტურას და სტაბილურობას.) [7], ლინოლენმჟავა ($C_{18}H_{32}O_2$ - ომეგა-6 ცხიმოვანი მჟავა. ის გადაწყვეტ როლს ასრულებს სხვადასხვა ფიზიოლოგიურ პროცესებში და აქვს ჯანმრთელობის უამრავი პოტენციური სარგებელი) [8], სტეა-

რინმჟავა ($C_{18}H_{36}O_2$ - ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ცხიმოვანი მჟავა, რომელიც გვხვდება ცხოველურ და მცენარეულ ცხიმებში) [9].

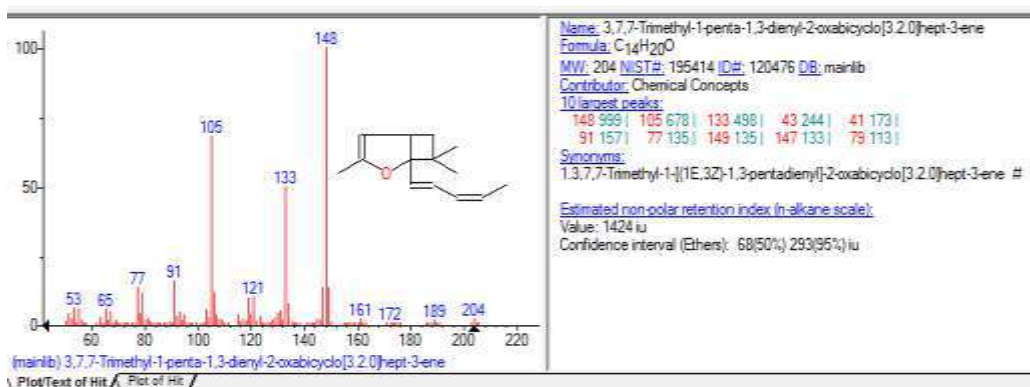
საბოლოოდ განვიხილოთ ის რამდენიმე ნაერთი, რომლებიც ანიჭებენ კონკრეტულ ეთერზეთს თავის სპეციფიურ სურნელს. კერძოდ, ესენი გახლავთ: 1) 3,7,7-Trimethyl-1-(penta-1,3-dienyl)-2-oxabicyclo[3.2.0]hept-3-ene (სურ.7). მისი რთული ბიციკლური სტრუქტურისა და ტერპენოიდების მსგავსი პოტენციური მახასიათებლების გათვალისწინებით, ამ ნაერთს გააჩნია სასიამოვნო სუნის. ასეთი სტრუქტურის მქონე ნაერთები ხშირად გამოიყენება სუნამოების ინდუსტრიაში. ისინი შედიან სუნამოების, ოდეკოლონებისა და სხვა სურნელოვანი პროდუქტების შემადგენლობაში. მსგავსი ტიპის ნაერთებს გააჩნიათ არომატული პოტენციალი და კანისთვის სასარგებლო თვისებები, რის გამოც ეს ნაერთი შეიძლება გამოყენებულ იქნას კანის მოვლის საშუალებების, კრემების, ლოსიონების და სხვა პირადი მოვლის საშუალებების ფორმულირებებში. გარდა ამისა, ბიციკლური და დიენური სტრუქტურები შეიძლება იყოს საინტერესო ფარმაცევტულ კვლევებში. ამ მახასიათებლების მქონე ნაერთებს შეიძლება, ჰქონდეთ ბიოლოგიური აქტივობა, როგორიცაა ანთების საწინააღმდეგო, ანტიმიკრობული ან ანტიოქსიდანტური თვისებები. ზოგიერთი ბიციკლური ნაერთი ჟანგბადის ატომებით გამოკვლეულია ბუნებრივი პესტიციდების ან მწერების საწინააღმდეგოდ გამოსაყენებლად. თუ ეს ნაერთი ავლენს ასეთ თვისებებს, ის შეიძლება სასარგებლო იყოს სოფლის მეურნეობაში [10].

ტერპენოიდებს შეიძლება ჰქონდეთ ყვავილოვანი, ციტრუსის ან ხის ნოტები. კონიუგირებული დიენის სისტემებს, ასევე, შეუძლიათ წვლილი შეიტანონ ტკბილი ან ოდნავ ცხარე არომატის წარმოქმნაში.

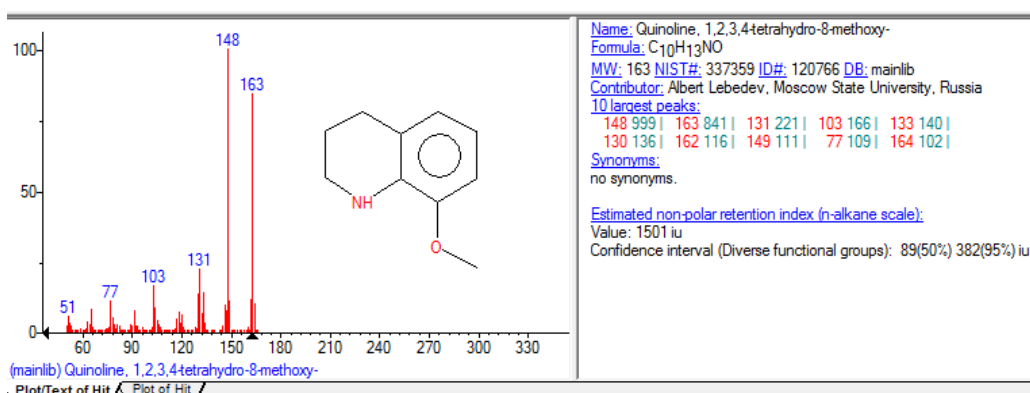
2) 1,2,3,4-Tetrahydro-8-methoxyquinoline (სურ.8). ქინოლინის წარმოებულები, როგორიცაა ქლოროქინი და ქინინი, არის ცნობილი ანტიმალარიული პრეპარატები. მიუხედავად იმისა, რომ თავად 1,2,3,4-ტეტრაჰიდრო-8-მეთოქსიქინოლინს, შესაძლოა, არ ჰქონდეს დადასტურებული მალარიის საწინააღმდეგო თვისებები, მისი სტრუქტურა ვარაუდობს ამ სფეროში კვლევის პოტენციალს.

ანტიბაქტერიული და სოკოს საწინააღმდეგო: ქინოლინის წარმოებულებმა აჩვენეს პოტენციალი ანტიმიკრობულ გამოყენებაში და ამ ნაერთს შეიძლება ჰქონდეს მსგავსი თვისებებიც [11]. რაც შეეხება არომატულ პროფილს, რომელიც შეიძლება იყოს მკვეთრი.

ქინოლინის ბირთვის გამო, თუმცა ნაკლებად ინტენსიური ნაწილობრივი ჰიდროგენიზაციის გამო. ასევე, გვხვდება ოდნავ ტკბილი ან ეთერის მსგავსი არომატები მეთოქსი ჯგუფიდან, რომელსაც შეუძლია შეარბილოს საერთო სუნის და დაჰკრავდეს ხილოვანი, ყვავილოვანი, ტკბილი ნოტები [12].

სურ.7 3,7,7-Trimethyl-1-(penta-1,3-dienyl)-2-oxabicyclo[3.2.0]hept-3-ene

სურ.8 1,2,3,4-Tetrahydro-8-methoxyquinoline

დასკვნა

ნაშრომში, დასავლეთ საქართველოს რეგიონალური ქრომატოგრაფიულ ცენტრში ჩატარებული კვლევების საფუძველზე, დიდი ალბათობით, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ აჭარული ყოჩივარდას (*Cyclamen adzharicum* Pobed) ეთერზეთს გააჩნია კოსმეტიკური და არომათერაპიული პოტენციალი. ჩვენ მიერ პირველად, არა მარტო საქართველოს რეალობაში, ყოჩივარდას ყვავილის ეთერზეთიდან იდენტიფიცირებული იქნა 8 სახის სხვადასხვა ნაჯერი ნახშირწყალბადი, 3 სახის ორგანული მჟავა და 2 კომპლექსური ნაერთი. ეს ნივთიერებები ცალსახად შეიძლება იყოს სასარგებლო ადამიანის ფიზიკური ჯანმრთელობისათვის. მართალია, ჩვენი კვლევის ობიექტის ეთერზეთს გააჩნია ეს პერსპექტივა, მაგრამ მის არომათერაპიული მიზნით გამოყენებამდე ის საჭიროებს კიდევ უფრო ღრმა სიღრმისეულ კვლევებსა და ცდებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. 8 Health benefits Of Lavander Essential oil & Exactly how to use it. By Elisabeth Gerson. Medical reiew by Wendie Trubow, M.D., MBA. April 18, 2023.
2. Oxford academic. Time–kill studies of tea tree oils on clinical isolates. J. May, C. H. Chan, A. King, L. Williams, G. L. French. 01 may 2000
3. MDPI. Antiviral Activities of Eucalyptus Essential Oils: Their Effectiveness as Therapeutic Targets against Human Viruses. Daniel Mieres-Castro, Sunny Ahmar, Rubab Shabbir, Freddy Mora-Poblete. 23 November 2021.
4. Aromatic Plant Research Centre, essential oils 101: An introduction to essential oils and chemistry, 20/03/2020.
5. მეზიადე, 2004 -2009: 20,21,22გვ
6. <https://www.chemicalbook.com> , <https://hmdb.ca> , <https://www.chemspider.com>
7. Stearic acid,by Puracy BrandedMay 4, 2023.
8. ScienceDirect, Linoleic acid, from Encyclopedia of Dairy Sciences (Second Edition), 2011
9. MedicalNewsToday, what is stearic acid?, Medically reviewed by Raechele Cochran Gathers, MD — By Mathieu Rees, June 13, 2023
10. ScienceDirect, Terpenes and terpenoids as main bioactive compounds of essential oils, their roles in human health and potential application as natural food preservatives. Ayu Masyita , Reka Mustika Sari , Ayun Dwi Astuti , Budiman Yasir , Nur Rahma Rumata , Talha Bin Emran , Firzan Nainu , Jesus Simal-Gandara. 30 march 2022.
11. Intechopen, Antimalarial Drugs with Quinoline Nucleus and Analogs. 20 November, 2023
12. <https://www.sciencedirect.com/topics/pharmacology-toxicology-and-pharmaceutical-science/quinine-derivative>

ხალხური მედიცინის საფუძველზე ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების ორგანიზების ბიზნესგადაწყვეტილებები

ქეთევან მგელაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტურიზმის ფაკულტეტი

საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ტურიზმი“, IV კურსი

ხელმძღვანელი - პაატა ჩაგანავა

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი.

აბსტრაქტი

ნაშრომში წარმოდგენილია ბიზნესგადაწყვეტილებების ისეთი მექანიზმის შექმნის მცდელობა, რომლის ფარგლებშიც ხალხური მედიცინის ნიმუშები გადაიქცევა ეფექტიან ტურისტულ პროდუქტებად / მომსახურებად. კვლევის მიზნად განისაზღვრა ტრადიციულ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის შესაფერის საბაზრო სეგმენტზე წინსვლის პროცესის მართვის სპეციფიკური მახასიათებლები. კვლევამ გამოავლინა ხალხურ ტრადიციულ მედიცინაზე დამყარებული მკურნალობის საფუძველზე ტურისტული ინოვაციური პროდუქტის ეფექტიანი მართვის ოპტიმალური სქემის სპეციფიკური მახასიათებლები.

საკვანძო სიტყვები ხალხური მედიცინა. ინოვაცია. ტურისტული პროდუქტი.

Abstract

The paper presents an attempt to create such a mechanism of business solutions, within the framework of which samples of folk medicine will be transformed into effective tourist products/services. The aim of the study was to determine the specific characteristics of the process of promotion of a tourism product based on traditional medicine on a suitable market segment. The study revealed the specific characteristics of the optimal scheme for the effective management of an innovative tourism product based on treatment based on folk traditional medicine.

შესავალი

ქართული ტრადიციული ხალხური მედიცინა თავისი განსაკუთრებული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ჩვენი ყოველდღიურობის ნაწილია. ოფიციალურ მედიცინაში, ასევე სამედიცინო ტურიზმის ასპექტში ხალხურ მედიცინაზე იშვიათად საუბრობენ, თუმცა მრავალი სახის დაავადების სამკურნალო პროცედურები სწორედ ხალხურ მედიცინაში წარმოშობილ რეცეპტებს ეყრდნობა. საზოგადოება ხშირად იყენებს ხალხური მედიცინის ნიმუშებს მალამოების, სამკურნალო პროცედურების სახით, თუმცა ამგვარი მოხმარება ფორმალურად აღიარებული და სტატისტიკურად დადასტურებული არ არის.

ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული სერვისების სფეროში არის რამდენიმე ღირსშესანიშნავი კვლევა, რომელთა შორის შეიძლება აღინიშნოს გერამის, ჰოსეინის, აშტარის და ფადეის 2019 წლის კვლევა ირანის პასაგარდეს რეგიონში სამედიცინო ტურიზმის პოტენციალის შესახებ (Gerami, Hosseini, Ashtari, Fadaei, 2019 :57-58); ბეენას და რაიუს კვლევა აიურვედას მედიცინის გამოყენების პერსპექტივების შესახებ სამედიცინო ტურიზმში (Beena, Raju, 2018 :325-327); ჯიანგის და ჯანგის კვლევა ტრადიციული ჩინური მედიცინის ტურისტული პროდუქტების განვითარების შესახებ (Jiang, Zhang, 2019 :89); ალმეიდას და რიბეიროს კვლევა სამედიცინო ტურიზმისა და ალტერნატიული მედიცინის პერსპექტივების შესახებ ბრაზილიაში პორტო-ალეგრეს ტურისტულ ინდუსტრიაში (Almeida, Ribeiro, 2022 :185-186); ჰოროვიცის და როსენსვეიგის სტატია სამედიცინო ტურიზმის და ტრადიციული საერთაშორისო სამედიცინო მოგზაურობის მოდელების შესახებ (Horowitz, Rosensweig, 2008 :66-67); კარაბულუტის, დემირის, სალიკის კვლევა ტრადიციული და შემავსებელი მედიცინის როლის შესახებ ტურიზმის პერსპექტივიდან (Karabulut, Demir, Saglik, 2020 :99).

მომხარებლის მოთხოვნების შესაბამისი, მოხმარებისთვის მოსახერხებელი ფორმით შემუშავებული, მაქსიმალური რაციონალური სარგებლის შემცველი და ემოციურად ეფექტიანი სამკურნალო ტურისტული პროდუქტი, რომელიც ტრადიციულ მედიცინას ეყრდნობა, ძალიან რთულია შესამუშავებლად. იგი თავის თავში აერთიანებს შემოქმედებით, კულტურულ, კვლევით კომპონენტებს და ამის გამო, სერიოზულ მუშაობას მოითხოვს ნებისმიერი ორგანიზაციისგან. ამგვარი პროდუქტის შექმნის პროცესი ცალკე ხელოვნებაა და სპეციფიკური სირთულეებით ხასიათდება, ვინაიდან სხვადასხვა დარგის სპეციალისტების ერთად მუშაობის ორგანიზება და პროდუქტის ბაზარზე გაშვებამდე მიყვანა მთელ რიგ, დროში გაწევილ და რესურსტევად ბიზნესგადაწყვეტილებებს საჭიროებს.

წინამდებარე კვლევის მიზანია ტრადიციულ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის დაგეგმვისა და ბაზარზე წინსვლის ეფექტიანი მართვის ოპტიმალური სქემის შემუშავება.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საკვანძო ბიზნეს-გადაწყვეტილებას, რომელიც საჭიროა ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ინოვაციური ტურისტული პროდუქტის ეფექტიანი მართვა, წარმოადგენს ინოვაციებზე ორიენტირებული გუნდის შექმნის გადაწყვეტილება, რომელიც პროდუქტის მართვის ყველა ეტაპზე იქნება ჩართული სამუშაო პროცესში.

თავი 1. ინოვაციური ტურისტული პროდუქტის მართვის თავისებურებები

კვლევის ამ ეტაპისთვის საწყის ელემენტად განისაზღვრა მართვის თეორიის ამოსავალი წერტილი - მართვის ცნების, როგორც დაგეგმვის, ორგანიზების, მოტივაციის და კონტროლის ფუნქციების ერთიანობის, განსაზღვრა. მართვის ფუნქციებზე დაყრდნობით გაწერილ იქნა გადაწყვეტილებების ჩამონათვალი, რომლებიც უზრუნველყოფენ ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის იდეის ეფექტიან სერვისად გადაქცევას. ეს მმართველობითი გადაწყვეტილებები შემდეგში მდგომარეობს:

დაგეგმვა

- იდეის გენერირება -ამ ნაწილში იგულისხმება მენეჯერის მხრიდან იმ-გვარი ჯანსაღი სამუშაო გაერმოს შექმნა, რომელიც თანამშრომლებს შთააგონებს თავიანთი იდეების გამოთქმას, ერთმანეთში გაზიარებას, მერე სხვა თანამშრომელთა შეხედულებების მოსმენას და ბოლოს მენეჯერთან ერთად იმ საერთო კონსენსუსზე შეჩერებას, რასაც დიდი სარგებლის მოტანა შეუძლია თითოეული მათგანისთვის.
- ინვესტორების მოძიების პროცესი იწყება უშუალოდ საერთო იდეაზე შეჩერების შემდგომ, მთავარი, რასაც ყურადღება ექცევა, არის იმ ინვესტორების მოძიება, რომელთა ინტერესები თანხვედრაშია ჩვენს მიზანთან და სამომავლო გეგმებთან. სწორი ინვესტორის მოძიება ერთგვარ სირთულეს წარმოადგენს დაგეგმვის პროცესში, თუმცა რაციონალური გადაწყვეტილებებითა და სწორი მიდგომებით სავსებით შესაძლებელია ეს ეტაპი სწრაფად და მარტივად გადალახოს თითოეულმა კომპანიამ.
- შიდა და გარე თანამშრომელთა საქმიანობის კოორდინირება - მენეჯერის მთავარი საქმიანობა სწორედ თანამშრომელთა მართვა და მათი საქმიანობის ეფექტიანობისკენ მიმართვაა. მიუხედავად იმისა, რომ მსგავსად ჩვეულებრივი თანამშრომლებისა, მენეჯერებსაც შეუძლიათ ჩაერთონ იდეების მიწოდებასა და სხვა ელემენტარულ საქმეებში. მისი მთავარი

დანიშნულება მაინც ერთიანად ყველა მომსახურე პერსონალის საქმიანობის კოორდინირება და კომპანიის საერთო მიზნისკენ დაკავშირებაა.

- ბიუჯეტირება გულისხმობს კომპანიის მატერიალური რესურსების სწორად გაწერას და გამოყენებას, დანახარჯებისა და მოგების მართვას, მოგების მარჟის გაწერას და გეგმების შესრულებას.

ორგანიზება

- ფულის დაბანდება საქმეში დაგეგმვის ეტაპის დასრულების შემდგომ ეს ახალი სირთულის საქმეა, რომელიც უკვე უშუალოდ ფულის დაბანდებას ეხება ჩვენს წამოწყებულ საქმეში. აქ კარგად გაწერილი ბიუჯეტი გვეხმარება ფული იმ რაოდენობით და იმ სახით ჩავდეთ საქმეში, რაც ეფექტიანობის და კარგი შედეგის მომტანი იქნება უპირობოდ.
- წარმოშობილ რისკებთან გამკლავება - რაც არ უნდა იდეალურად იყოს გაწერილი რომელიმე საქმე, ყველა წარმატებასთან არსებობს რისკი და რაღაც ხარვეზები საქმეში, სწორედ ამიტომ აუცილებელია წინასწარვე იქნას შემუშავებული, თუ რა სახის რისკებს შეიძლება შეეჭიდოს კომპანია და როგორი იქნება მისი გადაჭრის გზები. რაც უფრო გაწერილი იქნება ყველა შესაძლო რისკთან პრევენციის გზები, მით ნაკლებ ზარალს მოუტანს მოულოდნელად წარმოქმნილი ხარვეზები კომპანიას, რადგან აღარ დასჭირდება ფიქრი, როგორ მიუდგეს მის აღმოფხვრას.
- ეფექტიანი სამუშაო გუნდის შექმნა - ეს ნაწილი გულისხმობს მენეჯერის მხრიდან ჯანსაღ სამუშაო გარემოს შექმნას კომპანიაში, რაც წარმატების უპირობო ფორმულაა. ამ საკითხში მთავარ როლს ასრულებს გუნდურობა, თანამშრომლობის უნარი, ერთმანეთთან იდეების გაზიარება, საერთო მიზნისკენ ყველას თანაბრად სვლა და მენეჯერთან საერთო კომუნიკაციის ენის გამონახვა, რადგან თუკი რაიმე ცუდად წავა კომპანიის „შიდა სამზარეულოში“ თანამშრომლებს შორის - დროულად აღმოიფხვრას და არ იქნას დამალული. რადგან ცუდი თანამშრომლობა საქმის ეფექტიანობასაც საბოლოოდ უსვამს ხაზს, ხოლო იქ, სადაც ყველა ერთმანეთის დასახმარებლად მზადაა, საქმეც წარმატებული და მარტივი ხდება.
- ბაზარზე სწორი წინსვლის უზრუნველყოფა-გულისხმობს სწორი სამიზნე აუდიტორიის განსაზღვრას და შესაბამისად, ჩვენ მიერ შეთავაზებული პროდუქტის მათზე მორგებას, სწორად შეფუთვას. შემდგომ კი მარკეტინგული მიმართულებით სწორი გასაღების არხების გამოყენება და მათთვის პროდუქტის მიწოდებას გულისხმობს.

მოტივაცია

- თანამშრომელთა მოტივაციის ამაღლება - მენეჯერი თავისი პოზიციიდან გამომდინარე, ბევრ ვალდებულებასა და საქმეს ფლობს, თუმცა ეს საკითხი ბევრად მნიშვნელოვანია კომპანიის წარმატებისა და განხორციელებული საქმიანობის ეფექტიანობისთვის. შესაბამისად, რაც უფრო ზრუნავს მენეჯერი თანამშრომელთა მოტივაციის ამაღლებაზე სხვადასხვა გზებით, ეს იქნება: მათი იდეების ინოვაციური მიმდებლობა, საქმიანობისადმი შრომისმოყვარეობის დაფასება და ჯანსაღი სამუშაო გარემოს შექმნა, მით უფრო ეფექტიანია თანამშრომელთა მოვალეობების შესრულების საქმე, რომელიც დიდი სიყვარულით და მოტივაციით გააკეთეს.
- საერთო მიზნისკენ სტაბილური სწრაფვა - მენეჯერი ვალდებულია, სამუშაო ობიექტზე მყოფი თითოეული თანამშრომელი ერთმანეთს დააკავშიროს, ერთ გუნდად შეკრას, - ეს ყოველივე კი განაპირობებს კომპანიის საერთო და მთავარი მიზნების რეალობად ქცევას, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე თანამშრომელი საქმეს სხვა მოტივით და „გადახვეული გზით“ განახორციელებს, ეს ხელს შეუშლის სხვა დანარჩენებსაც.
- ინოვაციისადმი კეთილგანწყობილი გარემოს შექმნა - გულისხმობს ახალი იდეების მიმდებლობას, ერთმანეთისთვის თავისუფლად გაზიარებას და ბოლოს საუკეთესოს რეალიზებაზე შეჩერებას.

კონტროლი

- საწყისი მთავარი მიზნის შესაბამისობა განხორციელებულ საქმეში - კონტროლის ეტაპზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს იმის გადამოწმება, თუ როგორ თანხვედრაშია განხორციელებული საქმე საწყის მიზნებსა და ამოცანებთან. ეს ყოველივე კი მოწმდება მენეჯერის მხრიდან შესრულებული სამუშაოს შეფასებით, მისი მოტანილი შედეგებით.
- ხარჯებისა და შემოსავლების კონტროლი - აუცილებელია კომპანიის მიერ განხორციელებული საქმიანობა თავისი მოგებითა და შემოსავლებით აღემატებოდეს დახარჯულ რესურსებს, სხვა შემთხვევაში, თუკი ხარჯები უფრო მაღალია, ხოლო შემოსავალი - დაბალი, დიდი წარუმატებლობისა და კომპანიისთვის საზარალო შედეგების მაჩვენებელია.
- შეცდომების დროულად აღმოფხვრა - ეს ყოველივე ხორციელდება რისკებთან პრევენციის გზებით, რაც ასევე წინასწარ აქვს კომპანიას გაწერილი შესაძლო „ჩავარდნების“ პერიოდებისთვის.
- ეფექტიანობის შეფასება - რამდენად კმაყოფილია მომხმარებელი ჩვენი მიწოდებული პროდუქტი/სერვისით, როგორია მოგების მარჟა და შესრულდა თუ არა საწყისი მიზანი და ამოცანები.

დასკვნისთვის შეიძლება ითქვას, რომ ინოვაციებზე ორიენტირებული გუნდის შექმნა მთავარი ამოცანაა მმართველისთვის, რომელიც აპირებს ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის იდეა ეფექტიან მომსახურებად გადააქციოს.

დაგეგმვის ეტაპზე შესაფერისი გუნდის შექმნა მნიშვნელოვანია, რადგან იგი აადვილებს მმართველისთვის მომსახურების ორგანიზების ამოცანების გადაჭრას, ეფექტიან კომუნიკაციას და სტიმულების სქემის ჩამოყალიბებას, ასევე პროცესის ეფექტიან კონტროლს და შეფასებას.

თავი 2. ეფექტიანობა, როგორც ინოვაციური ტურისტული პროდუქტის მართვის მთავარი ამოცანა

თანამედროვე გამოწვევაა ტურიზმის ინდუსტრიისთვის მდგომარეობის მდგრად საქმიანობაში, რაც თავის თავში გულისხმობს ეკონომიკურ, გარემოსდაცვით და სოციალურ ეფექტიანობას.

ინოვაციურ პროდუქტებს ყველაზე მეტად შეუძლია მომხმარებლისთვის უნიკალური და დასამახსოვრებელი გამოცდილების გაზიარება, ეს ყოველივე კი მას ეხმარება, ასევე, იყოს გამორჩეული კონკურენტებისგან. აღნიშნულ საკითხშიც მთავარი იდეა არის ყველაზე თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება, რაც უნიკალური შეთავაზების შექმნასთან ერთად მომხმარებლებში გამოიწვევს ბრენდის ლოიალურობას. ინოვაციურ პროდუქტებს მატერიალურ სარგებელთან ერთად, შეუძლია ეკოლოგიური სარგებლის მოტანა და მდგრადი ტურიზმის განვითარებისთვის თავისი წვლილის შეტანაც.

ეკონომიკური ეფექტიანობა - აღნიშნული საკითხი გულისხმობს მოსახლეობის ყოველდღიური ყოფის გაუმჯობესებას ამ ინოვაციური პროდუქტით, ასევე მაქსიმალური სარგებლის მიღებას მინიმალური დანახარჯების ფონზე. ეკონომიკური სარგებელი და ეფექტიანობა გამოიხატება, ასევე, ადგილობრივების აქტიურ ჩართულობაში, კულტურის ხელშეწყობაში და ადგილობრივი ბიზნესების ხელშეწყობაში.

ხალხური მედიცინა არის ხალხის მიერ დაგროვებული ემპირიული ცოდნა სხვადასხვა დაავადებასთან გამკლავების შესახებ, რაც სრულად ეფუძნება მკურნალობის ისეთ ფორმას, სადაც მთავარი „წამალი“ ბუნებაში მოპოვებული მცენარეები და მათგან დამზადებული მრავალნაირი სამკურნალო ხსნარები თუ მალამოებია.

რასაკვირველია, მცენარის შეგროვება ბუნებაში გარკვეულ რიკსებთანაა დაკავშირებული, როგორიცაა: მისი სახეობის გადაშენება, გარემოს დაბინძურება და ასე შემდეგ, თუმცა არსებობს მათი მოპოვების გარკვეული გზები და მცენა-

რეთა ის სახეობები, რომელთა მოპოვებაც შესაძლებელია ისე მოხდეს, რომ არც ერთმა მხარემ - გარემომ და მცენარის შემგროვებელმა, არ მიიღოს უარყოფითი შედეგი.

ადგილობრივ ხალხურ ტრადიციულ მედიცინაში იყენებენ 250-მდე მცენარის სახეობას, რომელთაგან უმეტესობა არ უქმნის საფრთხეს ბუნებრივ ჰაბიტატებს, საფრთხის მომტანი აღნიშნული ქმედება კი მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როცა ინდუსტრიული მიზნებისთვის სურთ, ეს ყოველივე იწვევს მცენარეთა სახეობის გაქრობას, საფრთხის შემცველია, როცა მცენარეებს ძირფესვიანად იღებენ და პერიოდულად აგროვებენ, ეს ზრდის მცენარის, როგორც ინდივიდის გაქრობის შანსებს. ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებისთვის კი სამკურნალო მცენარეთა სარგებლიანად გამოყენება, ჯანმრთელობისთვის საჭირო ხსნარების დასამზადებლად და სათბურებში წარმოებისას - არ უქმნის იმდენად დიდ საფრთხეს, როგორც ინდუსტრიული მიზნებით, მშენებლობებისთვის განადგურება.

ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული კურორტის დაარსება საკმაოდ სოციალურად ეფექტიანი ინოვაციაა, ვინაიდან იგი გამოიწვევს ადგილობრივთა ჩართულობას ქვეყნის კულტურის პოპულარიზაციაში, მოვლასა და გაფრთხილებაში, იმ სოფლებში კი, სადაც მოსახლეობის დაცლის მაჩვენებელი მაღალია, რადგან მოსახლეობა დასაქმების საშუალებას მხოლოდ ქალაქში ხედავს, შანსი მიეცემა მათ ადგილობრივად იპოვონ საქმე, აწარმოონ თავიანთ რეგიონში და გაიუმჯობესონ არსებული რესურსების გამოყენებით საყოფაცხოვრებო პირობები.

შეჯამებისთვის შეიძლება ითქვას, რომ ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების დანერგვის პროცესში არ არის საკმარისი მათი კომერციული ეფექტიანობა. აუცილებელია, რომ ახალი სერვისი პასუხობდეს გარემოს დაცვით და სოციალურ გამოწვევებსაც.

დასკვნები

წინამდებარე კვლევის შედეგად შეიძლება შემდეგი დასკვნების გაკეთება:

ინოვაციებზე ორიენტირებული გუნდის შექმნა მთავარი ამოცანაა მმართველისთვის, რომელიც აპირებს ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის იდეა ეფექტიან მომსახურებად გადააქციოს.

დაგეგმვის ეტაპზე შესაფერისი გუნდის შექმნა მნიშვნელოვანია, რადგან იგი აადვილებს მმართველისთვის მომსახურების ორგანიზების ამოცანების გადაჭ-

რას, ეფექტიან კომუნიკაციას და სტიმულების სქემის ჩამოყალიბებას, ასევე პროცესის ეფექტიან კონტროლს და შეფასებას.

ხალხურ მედიცინაზე დაფუძნებული ინოვაციური ტურისტული პროდუქტების დანერგვის პროცესში არ არის საკმარისი მათი კომერციული ეფექტიანობა. აუცილებელია, რომ ახალი სერვისი პასუხობდეს გარემოს დაცვით და სოციალურ გამოწვევებსაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Farzahan gerami, seydh zohreh hosseini, Massoud nakhaei ashtari & Hamid Fadaei, „**Identifying the potential of health tourism in pasargadae region, Iran**” Athen journal of tourism, 2019.
2. K.S Beena, Dr.D. Venkatrama Raju „**A study on ayurvedic medicines in medical tourism with special reference to kerala**”, International journal of mechanical engineering and technology (IJMET), 2018.
3. Zehui Jiang, Jun Zhang, „**Research on the development of tourism products of traditional chinese medicine, international conference on cultural studies, tourism and social sciences**”, 2019.
4. Izabel Cristina Schander de Almeida, Helena Charko Ribeiro „**Health tourism and alternative medicine: A study on the offer and profile of establishments nearby two hospitals in the city of Porto Alegre-Brazil**”, 2022.
5. Michael D. Horowitz and Jeffrey A. Rosensweig „**Medical Tourism vs. Traditional International Medical Travel: A Tale of Two Models**”, 2008.
6. Nurperihan Karabulut, Yaşar Demir, Erkan Sağlık, „**Traditional and complementary medicine from health tourism perspective**”, 2020.

სამკურნალო ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები მაღალმთიან აჭარაში

ლოლა თურმანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის,
ტურიზმის ფაკულტეტის საბაკალავრო პროგრამის III კურსის სტუდენტი
ელ-ფოსტა: lolitaturmanidze01@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **თამარ ბერიძე**
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი

აბსტრაქტი

სამკურნალო ტურიზმი სწრაფად მზარდი დარგია. რაზეც მიგვითითებს მსოფლიოს 50-მდე ქვეყანა, რომლებსაც სამედიცინო ტურიზმის განვითარება სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე ჰყავს აყვანილი.

ჩვენ საკვლევ თემას მაღალმთიანი აჭარა წარმოადგენს, სადაც ყოველწლიურად ტურისტული ნაკადი იზრდება, თუმცა არა სამკურნალო მიმართულებით, არამედ განტვირთვისა და დასვენებისთვის.

დღესდღეობით, შესაძლებელია, ჩავთვალოთ, რომ ტურისტებში მაღალმთიანი რეგიონების შესახებ ცნობები საგრძნობლად დიდია, რაზეც ვიზიტორთა რიცხვი მიგვანიშნებს...

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ტურისტთა გარკვეულ ნაწილს მივაწოდოთ ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ ჩვენ გამოვირჩევით არა მარტო ბუნებრივი სილამაზითა და გასტრონომიით, არამედ სამკურნალო მიმართულებითაც.

ვინაიდან სამკურნალო მიმართულებით ჩამოსულ ტურისტთა რაოდენობა საქსტატის კვლევების მიხედვით ბოლო წლებში საერთოდ არ აღინიშნება.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, მაღალმთიანი აჭარა, მოგზაურობა, ტურისტული რესურსი, სამკურნალო/გამაჯანსაღებელი.

Abstract

Medical tourism is a rapidly growing industry. About 50 countries of the world, which have taken the development of medical tourism to the level of state policy, point to this.

Our research topic is mountainous Ajara, where every year the tourist flow increases, although not in the direction of treatment, but for relaxation and recreation.

Today, it is possible to assume that the information about the highland regions among tourists is significantly high, as the number of visitors indicates...

Therefore, we can provide information to a certain part of tourists that we stand out not only for natural beauty and gastronomy, but also for healing.

Since the number of tourists coming for medical treatment has not been observed at all in recent years according to Saxstat studies.

Key words: tourism, high-mountainous Ajara, travel, tourist resource, medical/healthcare.

შესავალი

თემის აქტუალობა - საქართველოს ერთ-ერთი ტურისტულად მიმზიდველი ადგილი მაღალმთიანი რეგიონებია, რომლებიც უხვი რესურსით გამოირჩევიან, თუმცა ამ რესურსებიდან ყველას ვერ ან არ გამოვიყენებთ ისე, როგორც ეს საჭიროა.

ჩვენს ხელთ არსებული რესურსების სწორად გამოყენებით კი ტურიზმის განვითარების პოტენციალს გავზრდით ახალი მიმართულებებით.

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ნაჩვენებია არარეზიდენტი ვიზიტორების მიერ განხორციელებული ვიზიტების საშუალო თვიური რაოდენობის განაწილება ვიზიტის მიზნის მიხედვით სამკურნალო ტურიზმის მიმართულებით განვითარების დინამიკა 2017-2020 წლებში, რაც 2021 წლიდან დღემდე საერთოდ აღარ ფიქსირდება.

აქედან გამომდინარე, ჩვენი ნაშრომის **მიზანია**, შევისწავლოთ მთიანი რეგიონების (აჭარის არ) ტურისტული პოტენციალი და ავამაღლოთ მათი ცნობადობა, რათა მაქსიმალურად იქნას გამოყენებული ყველა არსებული სამკურნალო რესურსი და ტურიზმში მისი არსებული მდგომარეობა, რაც რეგიონული ტურიზმის განვითარებას შეუწყობს ხელს. ეს შესაძლებელია იყოს, სამკურნალო წყლები, მცენარეები და სხვა.

ზემოთ აღნიშნული განაპირობებს საკვლევი თემის აქტუალობასა და მნიშვნელობას.

ძირითადი ნაწილი

ტურიზმი ეკონომიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სექტორს წარმოადგენს. საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ტრადიციები ტურიზმის განვითარების სერიოზულ რესურსს წარმოადგენს. ტუ-

რიზმის ინდუსტრიაში რეგიონული ტურიზმი განსაკუთრებულ როლს თამაშობს, შესაბამისად, საქართველოს სხვადასხვა კუთხის განსხვავებული პირობები განაპირობებს ტურიზმის მრავალფეროვანი სახეების არსებობასა და განვითარების შესაძლებლობებს.

მოწინავე ტურისტული ქვეყნების გამოცდილების გაზიარების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ბუნებრივი და საკურორტო ფაქტორების ისეთ მდიდარ ქვეყანაში, როგორიცაა საქართველო (გვაქვს 103 კურორტი და 168 საკურორტო ზონა) მიზანშეწონილია სამკურნალო ტურიზმის განვითარება, ახალი ბაზრების ათვისება და საქართველოს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. ეს შესაძლებელია სხვადასხვა ინოვაციური პროდუქტის ფორმირებით, როგორიცაა, მაგალითად - Wellness მომსახურება.

აჭარაში ყოველწლიურად იზრდება ვიზიტორების რიცხვი, რასაც სტატისტიკური მონაცემებიც ადასტურებს და სახეზე გვაქვს დინამიკური ზრდა. თუ არ ჩავთვლით პანდემიით გამოწვეულ რეგულაციებს და ეკონომიკური აქტივობების შეჩერება/შენელებას.,

მიუხედავად იმისა, რომ წლების განმავლობაში იზრდება ტურისტების რაოდენობა ქედის რაიონში, ვფიქრობ, მისი პოტენციალი სრულად მაინც არ არის ათვისებული. რაიონი მდიდარია სხვადასხვა მინერალური თუ სამკურნალო წყლებით, რომლის შესახებ ინფორმაცია მწირია და მხოლოდ ამ დარგის სპეციალისტებისთვისაა ცნობილი, ვფიქრობ, ამ მიმართულებით მუშაობაა საჭირო, რათა ფართო წრეებისთვის გახდეს ხელმისაწვდომი ეს ინფორმაცია და გამოყენებული იქნას სამკურნალო ტურიზმის განვითარებისთვის.

ჩვენი აზრით, თუ ეს შესაძლებლობები გამოყენებული იქნება, შეიცვლება სტატისტიკა ტურისტთა ჩამოსვლის მიზნების შესახებ და მასში გაიზრდება მკურნალობა, გაჯანსაღების კომპონენტის წილიც.

ცხრილი 1. 15 წლის და უფროსი ასაკის საქართველოს რეზიდენტი ვიზიტორებისა და მათ მიერ განხორციელებული ვიზიტების საშუალო თვიური რაოდენობა სამკურნალო მიმართულებით აჭარის ა/რ-ში, ათასი

წელი	ვიზიტორების რაოდენობა	სამკურნალო მიზნით, ვიზიტების რაოდენობა
2018	600.3	16.4
2019	643.8	11.3
2022	392.0	1.8
2023	514.3	2.4

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

ვიზიტორების რაოდენობის მაჩვენებლით თუ ვიმსჯელებთ, საგრძნობლად მაღალია, თუმცა მათი წილი სამკურნალო ტურიზმის მიმართულებით ძალიან მცირეა.

მიუხედავად იმისა, რომ მაღალმთიანმა აჭარამ განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში დაიწყო აქტიურობა ტურისტულ ინდუსტრიაში და საწყის ეტაპებზეა, მაინც მაქსიმალურად ცდილობს თავის დამკვიდრებასა და იმ შესაძლებლობების გამოყენებას, რაც მის ხელთაა არსებული. თუმცა, ეს ყოველივე რთულია და მხოლოდ სურვილი, რომ ამ ინდუსტრიის ნაწილი ვიყოთ, არასაკმარისია.

აქედან გამომდინარე, მთავრობა ყველასთვის მამოტივირებელ ძალას უნდა წარმოადგენდეს და მისი მხრიდან მაქსიმალური ჩართულობა ტურიზმის სფეროში მონაწილე ყველა სუბიექტზე უნდა ვრცელდებოდეს, რათა ადგილობრივებში მოტივაციის დონე ამაღლდეს და ამ სფეროში აქტიურად მონაწილეობდნენ. კერძოდ, მთავრობამ უნდა მოაგვაროს: კომუნიკაციები, გზები, საგზაო ინფრასტრუქტურა, ტურისტული ნიშნულები. უზრუნველყოს უსაფრთხოება, კრიმინალის დაბალი დონე, ხოლო დანარჩენი თვითონ ტურიზმში ჩართულმა ბიზნესსექტორმა უნდა აიღოს საკუთარ თავზე.

მაღალმთიანი აჭარა, როგორც ვთქვით, მდიდარია ტურისტული ლოკაციებით, როგორიცაა: მაჭახელას ეროვნული პარკი, მტირალას ეროვნული პარკი/ნაკრძალი, სხალთა, გოდერძის უღელტეხილი, გომარდული, ბეშუმბი, და სხვა. თითოეული მათგანი ბუნებრივი ლანდშაფტების გარდა, სამკურნალო წყლებით/აბანოებით და მცენარეებით გამოირჩევა.

მე თვითონ მაღალმთიანი აჭარიდან ვარ, ქედის რაიონს კარგად ვიცნობ და უშუალოდ ვარ ჩართული ამ რაიონის ტურისტულ ცხოვრებაში. მინდა ყურადღება კონკრეტულად ამ ლოკაციაზე გავამახვილო, რათა ტურისტებს გავაცნოთ არსებული ყველა ის რესურსი, რაც სამკურნალო ტურიზმის განვითარებაში დაგვეხმარება...

მაგალითისთვის შემიძლია გესაუბროთ ჩემს სოფელში არსებულ სამკურნალო მცენარეებზე:

- „ხბომუბლა“- პარკოსანთა ოჯახის მრავალწლოვანი მცენარეა, რომლის სიმაღლეც 50-80 სმ-მდე აღწევს. ეს მცენარე სამხრეთ აფრიკაშიცაა გავრცელებული და მათგან 2 სახეობა საქართველოს ტერიტორიაზეც გვხვდება. იგი გაოირჩევა მოლურჯო-იისფერი ყვავილებით, რომელსაც ხალხურ მედიცინაში გამოიყენებენ, შეიცავს ალკალოიდ გალეგინს და გლუკოზიდ გალუთეოლინს. იზრდება ტენიან ადგილებზე, მდინარეთა ნაპირებსა და ტყის პირებზე.

- „ლენშურა“- სატაცური, რომელსაც მსხვილი ფესვები აქვს, მცენარის ყლორტებს ადგილობრივები არაყში ალბობენ და მიღებულ სითხეს სახსრების ტკივილის საწინააღმდეგოდ გამოიყენებენ...
- „მრავალმარღვა“- მიეკუთვნება ერთწლოვანი ან მრავალწლოვანი ბალახების ჯგუფს, ზოგჯერ ბუჩქბალახებია, საქართველოში ამ ბალახის 11 სახეობაა განვითარებული, იზრდება გზის პირებსა და დანაგვიანებულ ადგილებზე.
 - გამოიყენება როგორც ანტიისპტიკური საშუალება, აჩქარებს ჭრილობების შეხორცებასა და სხვა.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი მცენარეებისა, არსებობს კიდე უამრავი სახის მცენარე, რომელსაც ხალხურ მედიცინაში აქტიურად გამოიყენებდნენ და დღემდე აქტუალურია. ამ მცენარეებს ფარმაცევტული კომპანიები ყიდულობენ, როგორც ნედლეულს, თუმცა პრობლემურია ხბოშუბლას არასწორი და გადამეტებული კრეფა, რის გამოც შესაძლოა, მომავალში ამ სახეობების გადამშენების რისკი დადგეს.

გარდა მცენარეებისა, მაღალმთიანი აჭარა გამორჩეულია სამკურნალო წყლებითაც, როგორიცაა: მჟავე წყალი, კოკოტაური, გუნდაური და სხვა.

- კოკოტაური- მინერალური წყალი "კოკოტაური" საჰმლის მომწელებელი ორგანოების ფუნქციას აღმოგვსებს. ასევე რეკომენდებულია ქრონიკული გასტრიტების, კუჭისა და თორმეტგოჯა ნაწლავის წყლულის, ინფექციური ჰეპატიტის, ქრონიკული მიმდინარეობის პანკრეატიტების დროს.
- საქართველოში სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმის პოტენციალის მაქსიმალური ამოქმედებისა და მისი შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებლად მიგვაჩნია:

- პირველ რიგში სახელმწიფომ მთავრობის, კერძო სექტორისა და საზოგადოების აქტიური ჩართულობით მოამზადონ და აღჭურვინ შესაბამისი ცოდნით ადგილობრივები; ყოველი ღონისძიებით ხელი შეუწყოს ტურიზმის მდგრად, ინკლუზიურ და სიცოცხლისუნარიან განვითარებას.
- ტურიზმის სექტორის ხელმძღვანელობამ მთავრობის დახმარებით მიაღწიოს ევროკავშირის, ჩრდილო ამერიკის, ახლო აღმოსავლეთისა და აზიის ქვეყნებში საქართველოს უნიკალური კლიმატური, ბალნეოლოგიური და ბალნეო-კლიმატური კურორტების ფართო რეკლამირებას მაღალგადახდისუნარიანი ვიზიტორების ქვეყანაში მოზიდვის მიზნით.
- სამთავრობო ორგანოების მიერ ჩამოყალიბდეს ტურიზმის განვითარების ეროვნული კონცეფცია, სადაც მეცნიერულ დონეზე იქნება გაანალიზებული

ზებული მონაცემები, რომელიც შეეხება ამ სფეროს განვითარებისთვის საჭირო რესურსების მოზიდვას.

- შეიქმნას სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმის პოტენციალის შესახებ მუდმივ განახლებადი, სრულყოფილი ელექტრონული ბაზა. მასში ასახული უნდა იყოს მსხვილი სამედიცინო დაწესებულებების და კლინიკური ცენტრების შესახებ ამომწურავი ინფორმაცია.
- გაუმჯობესდეს სატრანსპორტო სისტემის საქმიანობა – მოწესრიგდეს რეგიონთაშორისი საგზაო სამარშრუტო ქსელი.
- ახლად აშენებულ საკურორტო ტურისტულ ცენტრებთან მოეწყოს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა საერთაშორისო მნიშვნელობის მქონე კულტურული ღონისძიებების ჩასატარებლად.

სამკურნალო ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელია პირველ რიგში სრულყოფილად იქნას შესწავლილი აჭარის, განსაკუთრებით მთის, შესაბამისი ტურისტული პოტენციალი, მოხდეს მისი პოპულარიზაცია (გამოფენების, კონფერენციების, საქმიანი შეხვედრების მოწყობა), მოწესრიგდეს ინფრასტრუქტურა (სამკურნალო მცენარეებისა და წყლების მოპოვება გადამუშავებისთვის, შესაბამისი პროფილის სამკურნალო დაწესებულებების გახსნა) და შეიქმნას ხელსაყრელი პირობები ტურისტების ნაკადების მიღებისა და გამასპინძლებისთვის. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში მივიღებთ სამკურნალო ტურიზმის ეკონომიკურ და სოციალურ ეფექტს.

დასკვნა

ამრიგად, მთიან რეგიონებში სამკურნალო ტურიზმის განვითარებას დიდი და მრავალფეროვანი პოტენციალი გააჩნია, რასაც შესწავლა და სწორად გამოყენება სჭირდება. საჭიროა, უფრო ქმედითი და მიზანმიმართული ნაბიჯების გადადგმა სახელმწიფოს მხრიდან, რათა ხელსაყრელი და მიმზიდველი პირობები შეექმნას ადგილებზე ტურისტული პროდუქტების მიწოდებას საერთაშორისო სტანდარტების დონეზე, გაიზარდოს ადგილობრივი მოსახლეობის მოტივაცია და ჩართულობა, გაუმჯობესდეს მათი ეკონომიკური მდგომარეობა, ამაღლდეს ცხოვრების დონე და შესაბამისად, ბიუჯეტმაც მიიღოს გაზრდილი შემოსავალი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბესაძე თეიმურაზ, „სოფლად კერძო საკარმიდამოზე ტურიზმის ბიზნესის ორგანიზება და მართვა“, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, ბათუმი, 2019.
2. ბერიძე თამარ, „ტურისტული საქმიანობის სახელმწიფო მარეგულირებელი - მექანიზმებისა და რეგიონული ტურიზმის განვითარების სრულყოფის საკითხები“, სადოქტორო დისერტაცია, საჯარო სამართლის იურიდიული პირი - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი, 2016.
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/102/utskhoel-vizitorta-statistika>
4. „საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025“ საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, თბილისი 2015.
<https://gnta.ge/ge/publication/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A1-%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A>
5. ჩარლს რ.გელდნერი, ჯ.რ. ბრენტ რითჩი „ტურიზმი, საფუძვლები, პრაქტიკა, თეორია“, გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, საქართველო, 2013.
6. ვ.მიქაშავიძე, „სამკურნალო გამაჯანსაღებელი ტურიზმი“, სამეცნიერო სემინარი

მსხვილი სპორტული ღონისძიება, როგორც ბიძგი ტურიზმის განვითარებისთვის

ნინო ივანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტურიზმის ფაკულტეტი

საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამა „ტურიზმი“

ელ.ფოსტა: nivanidze427@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - პაატა ჩაგანავა

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი

აბსტრაქტი

მსხვილი სპორტული ღონისძიებები ტურიზმის განვითარების მთავარი ბიძგი და წინაპირობაა, რადგან ტურიზმი მოგზაურობასთან ასოცირდება, ხოლო ტურისტები ქვეყნებში, დასვენების და გართობის, ასევე სპორტულ ღონისძიებებზე დასასწრებად ჩადიან, სარგებლობენ ტრანსპორტის, კვების ობიექტების და განთავსების ადგილების სერვისით. თავის მხრივ, ტურიზმის ადგილობრივი ინდუსტრია ცდილობს, ტურისტს შეუქმნას მაქსიმალური კომფორტი ღონისძიებამდე და ღონისძიების შემდეგ. კვლევის მიზანია, გამოავლინოს მსხვილი საერთაშორისო სპორტული ღონისძიების ტურისტულ ნაკადებზე და შესაბამისად, ტურიზმის ინდუსტრიაზე სოციალურ-ეკონომიკური გავლენის მახასიათებლები. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა მიკრო-ეკონომიკური ანალიზის ზოგიერთი ინსტრუმენტი. კვლევამ აჩვენა, რამდენად ღირებული და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მსხვილი სპორტული ღონისძიებების როლი, კონკრეტულ ქვეყნებში ტურიზმის განვითარებისთვის, სხვადასხვა სახის სოციალურ-ეკონომიკური სარგებლების მიღებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: სპორტული ღონისძიება. ტურიზმი. განვითარება. ეფექტიანობა.

Abstract

Large sports events are the main impetus and prerequisite for the development of tourism, because tourism is associated with travel And tourists come to the countries for recreation and entertainment, as well as to attend sports events, they use the services of transport, catering facilities and accommodation places. In turn, the local tourism industry tries to create maximum comfort for the tourist before and after the event. The

purpose of the study is to reveal the characteristics of the socio-economic impact of a large international sports event on tourist flows and, therefore, on the tourism industry. Some tools of microeconomic analysis were used in the research process. The research has shown how valuable and vital the role of major sports events is for the development of tourism in specific sub-regions, obtaining various socio-economic benefits.

შესავალი

მსხვილი სპორტული ღონისძიებები ტურიზმის განვითარების მთვარი ბიძგი და წინაპირობაა, რადგან ტურიზმი მოგზაურობასთან ასოცირდება, ხოლო ტურისტები ქვეყნებში, დასვენებისა და გართობის, ასევე სპორტულ ღონისძიებებზე დასასწრებად ჩადიან, სარგებლობენ ტრანსპორტის, კვების ობიექტების და განთავსების ადგილების სერვისით. თავის მხრივ, ტურიზმის ადგილობრივი ინდუსტრია ცდილობს, ტურისტს შეუქმნას მაქსიმალური კომფორტი ღონისძიებამდე და ღონისძიების შემდეგ.

სპორტული ტურიზმის სფეროში რამდენიმე საინტერესო კვლევა არსებობს, მაგალითად ალ-დოსარის სტატიაში განხილულია ფეხბურთში მსოფლიო ჩემპიონატის გავლენის შესახებ ყატარის ეკონომიკაზე (Al-Dosari, 2020 :28); ალესი თავის ნაშრომში სპორტული ღონისძიებების უფრო გლობალურ შეფასებას აკეთებს (Alles, 2014 :366); ფურიე და სანტანა-გალეგო აღწერენ სპორტულ ღონისძიებასთან დაკავშირებულ შემომყვანი ტურიზმის ტრენდებს (Fourie, Santana-Gallego, 2022 :2); გალი, სტანჩილესკუ და ნიგუ ამტკიცებენ (Gal, Stanciulescu, Neagu, 2018 :5480) რომ ბოლო ათი წლის განმავლობაში მეგა სპორტული ღონისძიებებისადმი მიდგომა შეიცვალა უფრო მდგრადი ოპერაციებისკენ; მეიტმა გამოიკვლია საერთაშორისო სპორტული ღონისძიებების სოციალური გავლენა (Mate, 2018 :238) და შეაფასა ადგილობრივთა ჩართულობის გავლენა ღონისძიებისადმი მათ განწყობაზე; მსგავსი დასკვნები გაკეთდა ლონდონის, მოლეროს, მედინას, ნაუდის და ბარგარას კვლევაში (Londono, Molero, Medina, Naudi, Bergara, 2021 :84); პოპის, კანოვიჩის, ჯიჩის, ანდრეის კვლევაში ყურადღება არის გამახვილებული საზოგადოებრივი ინვესტიციების პრობლემატიკაზე მეგა მასშტაბის სპორტული ღონისძიების ორგანიზების პროცესში (Pop, Kanovici, Ghic, Andrei, 2016 :970); ვეგარა-ფერის, სოურას, ლოპეს-გულონის, სანჩესის და ანგოსტოს სტატიაში (Vegara-Ferri, Saura, Lopez-Gullon, Sanchez, Angosto, 2018 :1360) ყურადღება არის გამახვილებული სპორტული ღონისძიების დამსწრეთა კმაყოფილებაზე.

სპორტული ღონისძიებების მოწყობა დაკავშირებულია ბევრ გადაწყვეტილებასთან ბიზნესის ადმინისტრირების სფეროში, დაფინანსებასთან და ფინანსების მართვასთან, ინფრასტრუქტურასთან, მომუშავე პერსონალის კვალიფიკაციასთან და მრავალ სხვა დეტალთან, რომლებიც ერთი კომპანიის და კომპანიათა ჯგუფის მიერ ინდივიდუალურად ან გუნდურად უნდა გადაიჭრას. სწორი ორგანიზების შემთხვევაში ღონისძიება წარმატებით ჩაივლის და აღუძრავს სურვილს ტურისტს, კვლავ ეწვიოს ქვეყანას იგივე და სხვა მიზნით.

კვლევის მიზანია, გამოავლინოს მსხვილი საერთაშორისო სპორტული ღონისძიების ტურისტულ ნაკადებზე და შესაბამისად, ტურიზმის ინდუსტრიაზე სოციალურ-ეკონომიკური გავლენის რაოდენობრივი და თვისებრივი მახასიათებლები.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა მიკრო-ეკონომიკური ანალიზის ზოგიერთი ინსტრუმენტი.

კვლევამ აჩვენა, რამდენად ღირებული და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია მსხვილი სპორტული ღონისძიებების როლი, კონკრეტულ ქვეყნებში ტურიზმის განვითარებისთვის, სხვადასხვა სახის სოციალურ-ეკონომიკური სარგებლების მიღებისთვის.

თავი 1. მსხვილი სპორტული ღონისძიების ტურიზმზე გავლენის მიმართულებები

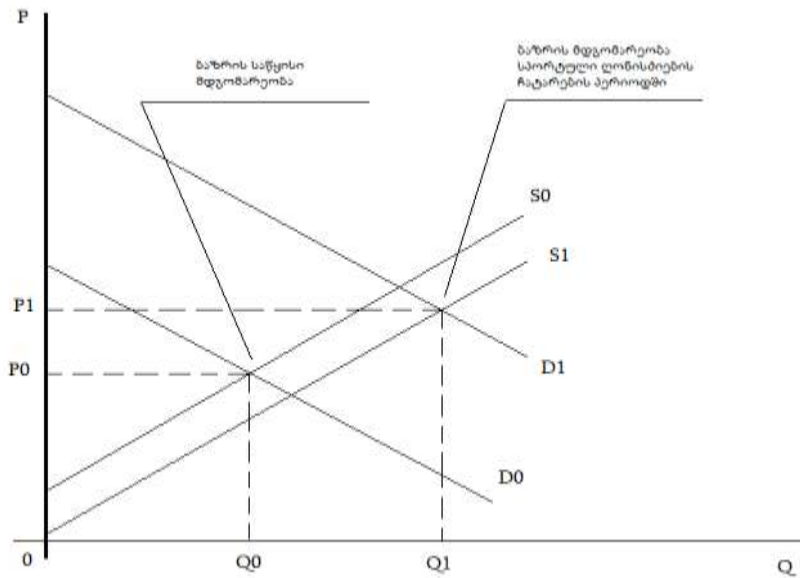
მოთხოვნა-მიწოდების მოდელის ფარგლებში გაანალიზდა მსხვილი სპორტული ღონისძიების ტურისტული დანიშნულების ადგილზე გავლენის პროცესი. ეს პროცესი გრაფიკულად წარმოდგენილია ნახაზებზე 1 და 2. პროცესი შემდეგნაირად ვითარდება:

ა) ბაზარი იმყოფება წონასწორობაში. საშუალოდ თვეში შეძენილი სამოგზაურო პაკეტების რაოდენობა შეადგენს; Q0. ყოველი მოგზაურის საშუალო დანახარჯი შეადგენს P0. მოთხოვნა და მიწოდება აღიწერება წრფეებით, D0, S0.

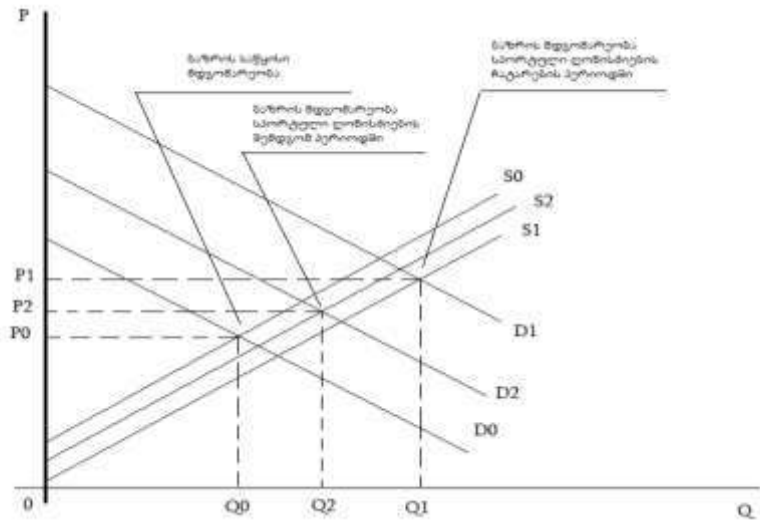
ბ) გადაწყვეტილება მსხვილი სპორტული ღონისძიების ჩატარების შესახებ. მეწარმეები იწყებენ ინვესტირებას. საწარმოო სიმძლავრეები იზრდება. მთავრობა იწყებს ინვესტირებას. სპორტული ინფრასტრუქტურის მასშტაბები იზრდება.

გ) სპორტული ღონისძიების მსვლელობა. მოთხოვნა მოგზაურობაზე ტურისტული დანიშნულების მოცემულ ადგილას, მკვეთრად იზრდება, შესაბამისად, მოგზაურთა რაოდენობა და ფასები ადგილობრივ სერვისებზე, ასევე, მატულობს, რადგან ინდუსტრია მომზადებული შეხვდა ღონისძიებას, მიწოდება, ასევე, მატულობს. ამ თვეში შეძენილი სამოგზაურო პაკეტების რაოდენობა

შეადგენს; Q_1 . ყოველი მოგზაურის საშუალო დანახარჯი შეადგენს P_1 . მოთხოვნა და მიწოდება აღიწერება წრფეებით, D_1 , S_1 .

ნახ.1. ტურისტული დანიშნულების ადგილი სპორტული ღონისძიების ჩატარებამდე და ჩატარების პროცესში

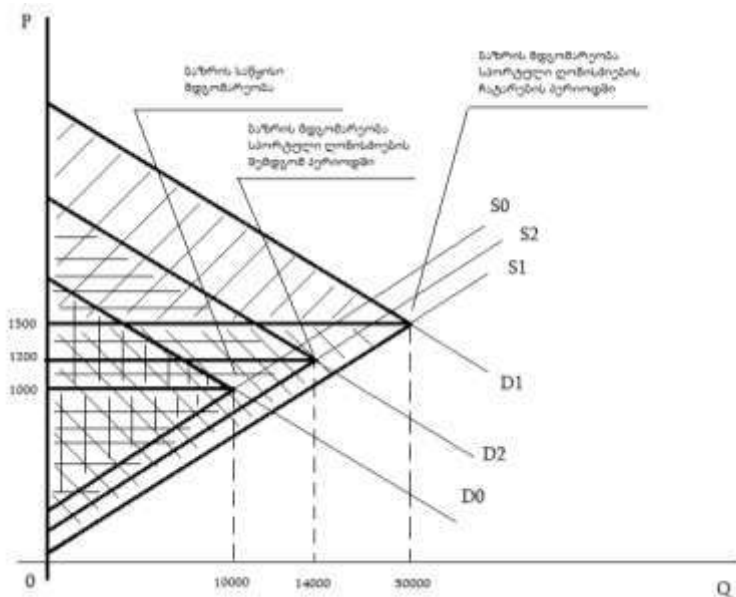
ნახ.1. ტურისტული დანიშნულების ადგილი სპორტული ღონისძიების ჩატარების შემდეგ

დ) სპორტული ღონისძიების დასრულება. მოთხოვნა მკვეთრად მცირდება, მაგრამ არ უბრუნდება პირველ დონეს, რადგან ახლა ეს ადგილი უფრო ცნობადია. მიწოდება მკვეთრად ვეღარ მცირდება, რადგან ტურისტული სუპერსტრუქტურის რაღაც ნაწილი ბაზარზე არსებობას განაგრძობს, საბოლოო ჯამში ფასების და წარმოების მოცულობა ცოტა უფრო მაღალ დონეზე ნარჩუნდება. სპორტული ინფრასტრუქტურა გამოუყენებელი რჩება. საშუალოდ თვეში შეძენილი სამოგზაურო პაკეტების რაოდენობა შეადგენს; Q2. ყოველი მოგზაურის საშუალო დანახარჯი შეადგენს P2. მოთხოვნა და მიწოდება აღიწერება წრფეებით, D2, S2.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მსხვილი სპორტული ღონისძიება დაკავშირებულია მოგზაურთა ნაკადის გადიდებასთან, ამავე დროს იგი ზრდის დანიშნულების ადგილის ცნობადობას და გააჩნია ტურისტული ნაკადების გადიდების ეფექტი, ღონისძიების დასრულების შემდგომ პერიოდშიც.

თავი 2. მსხვილი სპორტული ღონისძიების ტურიზმზე გავლენის რაოდენობრივი მახასიათებლები სიმულაციური მოდელის ფარგლებში

მსხვილი სპორტული ღონისძიების მოკლე და გრძელვადიანი ეფექტების აღსაწერად, მოთხოვნა მიწოდების მოდელში შეტანილ იქნა, გარკვეული მონაცემები, რომლებიც საფუძვლად დაედო დანახარჯებ/სარგებლების ანალიზს.

ნახ.3. საზოგადოებრივი სარგებლების ცვლილება, მსხვილი სპორტული ღონისძიების ჩატარების შედეგად.

მსხვილი სპორტული ღონისძიების მომზადების პროცესში, გათვალისწინებული იქნა, როგორც საზოგადოებრივი, ისე კერძო ინვესტიციების მასშტაბები, იქეიდან გამომდინარე, რომ სპორტული ინფრასტრუქტურის შექმნა ძვირად ღირებული პროცესია, ნავარაუდევია იქნა, რომ სახელმწიფო ინვესტიციები სპორტულ ინფრასტრუქტურაში უფრო მოცულობითი იქნება, ვიდრე კერძო ინვესტიციები ტურიზმის სუპერსტრუქტურაში.

გამოყენებულ იქნა მომხმარებლის და მწარმოებლის დანაზოგების კონცეფცია, საზოგადოებრივი სარგებლების ჯამური რაოდენობის დასადგენად. გაანგარიშებათა სიმარტივისთვის, დაშვებულ იქნა, რომ მოთხოვნისა და მიწოდების მრუდებს 45-გრადუსიანი დახრილობა გააჩნიათ. გამოთვლებით შემდეგი დადგინდა:

ცხრილი 1. „დანახარჯები-სარგებლები“ ანალიზის გამოთვლები

წელი	ხარჯები, მლნ ლარი	სარგებლის ნაზრდი, მლნ ლარი	r	დაცვანილი ხარჯები	დაყვანილი სარგებლები	ანალიტიკური მონაცემები
1	240*	128,4**	0,15	208,70	111,65	$NPV = 264,38 - 208,70 = 55,68$ $CBR = 264,38 / 208,70 = 1,27$ $CEF = 208,70 / 200000 = 1043,5ლ^{**}$ **
2		115,2***	0,15		87,11	
3		115,2	0,15		40,52	
4		115,2	0,15		25,10	
ჯამი	240	474		208,70	264,38	

*150 მლნ. ლარი სახელმწიფო ინფრასტრუქტურაში ინვესტირება + 90მლნ ლარი კერძო ინვესტირება.

**90 მლნ. ლარის სარგებლის ნაზრდი ღონისძიების თვეში პლუს ოთხი თვის 9,6 მლნ. ნაზრდის ჯამი.

*** წლის განმავლობაში ყოველთვიური 9,6 მლნ. სარგებლის ნაზრდის წლიური ჯამი.

**** ტურისტების წმინდა ნაზარდმა შეადგინა 200000 მოგზაური 4 წლის განმავლობაში.

ბაზრის საწყისი მდგომარეობისთვის: D0 წრფის განტოლება $Y = 2000 - 0,10X$. სამომხმარებლო დანაზოგი 5000000ლ. S0 წრფის განტოლება $Y = 0,10X$. სამეწარმეო დანაზოგი 5000000ლ. ჯამში საზოგადოებრივი დანაზოგი თვეში სპორტული ღონისძიების ჩატარებამდე = 10მლნ. ლარს

სპორტული ღონისძიების ჩატარების დროს: D1 წრფის განტოლება $Y = 3500 - 0,10X$. სამომხმარებლო დანაზოგი 50000000ლ. S1 წრფის განტოლება $Y = -3500 + 0,10X$. სამეწარმეო დანაზოგი 50000000 ლ. ჯამში საზოგადოებრივი დანაზოგი თვეში სპორტული ღონისძიების ჩატარების დროს = 100 მლნ. ლარს. ნაზარდი შეადგენს 90 მლნ. ლარს.

ღონისძიების დასრულების შემდეგ: D2 წრფის განტოლება $Y = 2600 - 0,10X$. სამომხმარებლო დანაზოგი 9800000 ლ. S2 წრფის განტოლება $Y = -200 + 0,10X$. სამეწარმეო დანაზოგი 9800000 ლ. ჯამში საზოგადოებრივი დანაზოგი თვეში სპორტული ღონისძიების ჩატარებამდე = 19,6 მლნ. ლარს. ნაზარდი შეადგენს 9,6 მლნ. ლარს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ წმინდა დაყვანილი ღირებულების, დანახარჯები - სარგებლები კოეფიციენტის და ხარჯ-ეფექტიანობის კოეფიციენტების მნიშვნელობები მიუთითებენ მსხვილი სპორტული ღონისძიების ორგანიზების ეფექტიანობას ტურისტული დანიშნულების ადგილისთვის.

დასკვნები

მსხვილი სპორტული ღონისძიება დაკავშირებულია მოგზაურთა ნაკადის გადიდებასთან, ამავე დროს იგი ზრდის დანიშნულების ადგილის ცნობადობას და გააჩნია ტურისტული ნაკადების გადიდების ეფექტი, ღონისძიების დასრულების შემდგომ პერიოდშიც.

წმინდა დაყვანილი ღირებულების, დანახარჯები - სარგებლები კოეფიციენტის და ხარჯ-ეფექტიანობის კოეფიციენტების მნიშვნელობები მიუთითებენ მსხვილი სპორტული ღონისძიების ორგანიზების ეფექტიანობას ტურისტული დანიშნულების ადგილისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Al-Dosari K.N. Assessing the Impacts of Mega Sporting Events on Tourism: A Case of the 2022 FIFA World Cup in Qatar. IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM). Volume 22, Issue 8. Ser. V (August 2020), 23-33p;
2. Alles M.T.F. Sports events tourist impact: a case study. Cuadernos de Turismo, N33, (2014). Universidad de Murcia. 365-367p;

3. Fourie J., Santana-Gallego M. Mega-sport events and inbound tourism: New data, methods and evidence. *Tourism Management Perspectives* 43 (2022) 101002. მოძიებულია 10.04.2024 <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.101002> ;
4. Gal T., Stanciulescu G.C., Neagu F. Balancing the positive and negative impacts of sport events tourism. *Proceedings of the 31st International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*. 25-26 April 2018. Milan, Italy. 5476-5484p;
5. Mate T. Social Impacts of International Sport Events – Based on Experiences from European Youth Olympic Festival 2017 Győr. *Athens Journal of Sports - Volume 5, Issue 3* – 227-242p;
6. Londono M.P.L., Molero R.T., Medina F.X., Naudi S.A., Bergara S.S. Sport tourism: an opportunity for local regions in a global context. A Delphi study. 2021, *Retos*, 42, 77-88p;
7. Pop I.; Kanovici A.; Ghic G.; Andrei M.. The Economic Effects of the Mega Sport Events on Tourism in the BRICS Countries Case, *Amfiteatru Economic Journal*, ISSN 2247-9104, The Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Vol. 18, Iss. Special Issue No. 10, (2016) 960-975p;
8. Vegara-Ferri J.M., Saura E.M., Lopez-Gullon J.M., Sanchez G.F.L., Angosto S. The touristic impact of a sporting event attending to the future intentions of the participants. *Journal of Physical Education and Sport ® (JPES)*, 18(Supplement issue 3), Art 201, 2018. 1356 – 1362p.

ბიოფილიური დიზაინი და მდგრადი ტურიზმი

ნინო ნიკოლაიშვილი

ბსუ-ს ტურიზმის ფაკულტეტის, ტურიზმის მენეჯმენტის მაგისტრატურის სტუდენტი;

ელ.ფოსტა: nikolaishvili0@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - პაატა ჩაგანავა

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი

აბსტრაქტი

ბიოფილიური დიზაინის მულტიდისციპლინური მნიშვნელობის გაგება-გააზრება განსაკუთრებულად აქტუალურია დღეს, არქიტექტურის, მდგრადობისა და ადამიანთა კეთილდღეობის თანამედროვე გამოწვევების გადასაჭრელად. წინამდებარე კვლევის მიზანია, აჩვენოს ბიოფილიური დიზაინის მნიშვნელობა ტურიზმის სფეროში მოქმედი ორგანიზაციის კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების კომპანიისა და დარგის მდგრადობის თვალსაზრისით. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ბიოფილიური დიზაინი ტურიზმის თანამედროვე ინდუსტრიისთვის წარმოადგენს ინსტრუმენტს, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია საკუთარი სერვისის სრულყოფა, თანამედროვე გლობალურ დღის წესრიგზე მორგება და განსხვავებულობის, გამორჩეულობის მიღწევა, რაც კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვების ერთ-ერთი ელემენტი შეიძლება გახდეს. თანამედროვე მოგზაური საკმაოდ მიდრეკილია ბიოფილიური დიზაინის ელემენტებისადმი, ღებულობს მათ მხედველობაში სამოგზაურო არჩევანის გაკეთების დროს. ტურიზმის სფეროში მოქმედმა ორგანიზაციებმა, რომელთაც საკუთარი სერვისების მოდერნიზება მოახდინეს ბიოფილიური დიზაინის ელემენტების დამატებით, მოახერხეს მომხმარებლის ახალ სეგმენტზე გასვლა, მომსახურების მასშტაბებისა და ფასეულობის ზრდა, რითაც გაზარდეს მთლიანად კომპანიის ეფექტიანობა.

საკვანძო სიტყვები: ბიოფილია. ტურიზმი. გარემო. სიმწვანე.

Abstract

Understanding the multidisciplinary importance of biophilic design is particularly relevant today to address contemporary challenges in architecture, sustainability, and human well-being. The present study aims to demonstrate the importance of biophilic design for the competitive advantage of an organization operating in the field of tourism in terms of company and industry sustainability. As a result of the research, it was

determined that biophilic design for the modern tourism industry is a tool through which it is possible to perfect one's service, adapt to the contemporary global agenda, and achieve difference, distinctiveness, which can become one of the elements of victory in the competitive battle. The modern traveler is prone to biophilic design elements, considering them when making travel choices.

Organizations operating in the field of tourism modernized their services by adding biophilic design elements, managed to enter a new customer segment, and increased the scale and value of services, thereby increasing the effectiveness of the company as a whole.

შესავალი

ბიოფილიური დიზაინის მულტიდისციპლინური მნიშვნელობის გაგება-გააზრება განსაკუთრებულად აქტუალურია დღეს, არქიტექტურის, მდგრადობისა და ადამიანთა კეთილდღეობის თანამედროვე გამოწვევების გადასაჭრელად.

ბიოფილიური დიზაინი კიდევ უფრო მეტად ხაზს უსვამს ადამიანებსა და ბუნებრივ გარემოს შორის არსებულ კავშირს. ბიოფილიური პერსპექტივები შეესაბამება ეკოლოგიური წონასწორობისა და პროდუქტულობის პრინციპებს. ბიოფილიური დიზაინი - ეს არის აზროვნების ცვლილება ბუნებასთან ჩვენი ურთიერთობის აღიარებისა და დაფასებისკენ. ბიოფილიის არსი მდგომარეობს ბუნების აღიარებაში, როგორც ადამიანის არსებობის განუყოფელი ნაწილი. ის ეჭვქვეშ აყენებს გაბატონებულ მოსაზრებას, რომ ადამიანები განცალკევებულნი არიან ბუნებისგან და ხაზს უსვამს ამ კავშირის აღდგენის მნიშვნელობას მდგრადი მომავლისთვის. (Martin, Choi, 2018 :8)

კვლევის მიზანია, აჩვენოს ბიოფილიური დიზაინის მნიშვნელობა ტურიზმის სფეროში მოქმედი ორგანიზაციის კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების კომპანიისა და დარგის მდგრადობის თვალსაზრისით.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ბიბლიოგრაფიული კვლევა, ანკეტირება და შემთხვევის ანალიზი.

თავი 1. ბიოფილიური დიზაინი, როგორც კონკურენტული ბრძოლის მეთოდი

ბიოფილიურ დიზაინს შეუძლია, კომპანიას გრძელვადიან პერიოდში კონკურენტული უპირატესობა მოაპოვებინოს, ასევე, შეამციროს სტრესი, დაარეგუ-

ლიროს არტერიული წნევა, უზრუნველყოს, როგორც ფიზიკური, ისე ფსიქოლოგიური ჯანმრთელობის გაუმჯობესება, აამაღლოს მომუშავის შრომისუნარიანობა (Tidball, 2012 :4).

ბიოფილიური დიზაინის პიონერად ითვლება სტივენ კელერტი, რომელმაც შექმნა პრინციპების ისეთი ჩარჩო, რომელიც დღევანდელ დღემდე გამოიყენება. იგი მოიცავს ბუნების პირდაპირ და ირიბ გამოცდილებას. პირდაპირი გამოცდილება მოიცავს: სინათლეს, ჰაერს, წყალს, მცენარეებს, ცხოველებს, ბუნების პეიზაჟებს, ეკოსისტემებსა და ამინდს. ირიბი გამოცდილება მოიცავს: ბუნების გამოსახულებებს, ბუნებრივ მასალებს, ბუნებრივ ფერებს, კულტურულ და ეკოლოგიურ მიჯაჭვულობას, ბუნებრივი სინათლისა და ჰაერის სიმულაციას, ნატურალისტურ ფორმებს, ბუნებრივ გეომეტრიასა და ბიომიმიკას (Kellert, Calabrese, 2015 :3.)

ბიოფილიური დიზაინი შეიძლება სხვადასხვანაირად აისახოს ტურისტული ინდუსტრიის სხვადასხვა ობიექტში (იხ. დანართი 1).

თავი 2. ტურისტული სერვისის მომხმარებლის დამოკიდებულება

ბიოფილიური დიზაინის მიმართ

აჭარის ტურისტული სერვისების მომხმარებლების გამოკითხვის შედეგად შეფასდა ბიოფილიური დიზაინის მიმართ განწყობის ტიპი. კითხვაზე, „რამდენად იცნობთ ბიოფილიური დიზაინის კონცეფციას?“ პასუხები შემდეგნაირად გადანაწილდა: კარგად ვიცნობ 6,70%; გარკვეულ დონეზე ვიცნობ 63,30%; საერთოდ არ ვიცნობ 30%. კითხვაზე, „რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენთვის ბუნების ან ბუნებრივი ელემენტების შიდა სივრცეებში არსებობა?“ პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: ძალიან მნიშვნელოვანია - 70%; მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანია: 30%; არ ვანიჭებ უპირატესობას - 0%. კითხვაზე „ბიოფილიური დიზაინის რომელი მახასიათებელი მიგაჩნიათ მიმზიდველად?“ პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: გარე ხედები - 26,70%; მცენარეები - 56,70%; გარე მასალები - 16,70%. კითხვაზე „გჯერათ რომ ბიოფილიურ დიზაინს შეუძლია დადებითად იმოქმედოს ფსიქიკურ ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე?“ პასუხები შემდეგნაირად გადანაწილდა: ვეთანხმები - 86,70%; არ ვეთანხმები - 0%; ნეიტრალურად - 13,30%. კითხვაზე „რამდენად პროდუქტულად და მოდუნებულად გრძნობთ თავს ბიოფილიურ გარემოში, რომელიც შეიცავს ბუნებრივ ელემენტებს, როგორცაა: მცენარეები, ბუნებრივი განათება, წყლის მახასიათებლები?“ პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: დიახ, ვგრძნობ - 93,30%; არა, არ ვგრძნობ - 0%; არ ვარ დარწმუნებული - 6,70%. კითხვაზე, „თუ გეცოდინებოდათ, რომ სასტუმრო ან სხვა რომელიმე ობიექტი, მიუხედავად მისაღები ფასისა და სერვისისა, გარემოს

ანაგვიანებდეს, თუ გააკეთებდით მასზე არჩევანს?“ პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: დიახ, გავაკეთებდი - 13,30%; არა, არ გავაკეთებდი - 86,70%; სულერთია - 0%. კითხვაზე, „დასასვენებლად ქვემოთ მოცემულ რომელ სასტუმროზე შეაჩერებდით არჩევანს?“ (ვიზუალური კითხვა, რომელშიც წარმოდგენილი იყო სასტუმროები ბიოფილიური დიზაინის სხვადასხვა ხარისხით) პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: 1 (სასტუმრო ბიოფილიური დიზაინის საშუალო ხარისხით) - 13,30%; 2 (სასტუმრო ბიოფილიური დიზაინის დაბალი ხარისხით) - 7%; 3 (სასტუმრო ბიოფილიური დიზაინის მაღალი ხარისხით) - 80%.

კითხვაზე „სასტუმროს შერჩევისას, რას მიაქცევთ ყურადღებას?“ პასუხები შემდეგნაირად განაწილდა: სიმწვანის ხარისხს - 30%; ფასს - 20%; ინტერიერს - 50%.

მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე მოგზაური საკმაოდ მიდრეკილია ბიოფილიური დიზაინის ელემენტებისადმი, ღებულობს მათ მხედველობაში სამოგზაურო არჩევანის გაკეთების დროს.

თავი 3. ბიოფილიურ დიზაინზე ორიენტირების შედეგები ტურიზმის ინდუსტრიაში მოქმედი ორგანიზაციებისთვის

განხორციელდა სამი შემთხვევის ანალიზი, რომლებმაც გამოავლინეს ბიოფილიური დიზაინის მნიშვნელობა ტურიზმის ინდუსტრიის წარმომადგენლებისთვის.

შემთხვევა N1 – „Soneva Kiri“ - ტაილანდი. მდიდრული კურორტი, მდებარეობს ტროპიკულ ტყეში, ტაილანდის კუნძულზე Koh Kood. კურორტზე განთავსებულია ვილები და კერძო რეზიდენციები, რომლებიც შექმნილია ტროპიკულ ლანდშაფტთან ავთენტურობაში. არქიტექტურა აერთიანებს ბუნებრივ მასალებს, აღდგენილი ხისა და ჩალის სახურავებს. ხის მწვერვალზე განთავსებული სასადილო პარკი და სამზარეულოს მღვიმე აღტაცებას იწვევს. ბავშვებისთვის არის გასართობი, ასევე ინფორმატიული აქტივობები ეკოლოგიური ცნობიერების დონის ამაღლების მიზნით. სტრუქტურა და სახურავი ადგილობრივი ტაილანდური ბამბუკისგანაა დამზადებული, ინტერიერი კი კაუჩუკისა და როტანგის პალმის ელემენტებისგან. კომპანიების „Interface“ და „Terrapin Bright“-ის ანგარიშების თანახმად, 2017 წელს Human Spaces Report-მა გამოავლინა, რომ სტუმრები 36%-ით მეტ დროს ატარებენ სასტუმროს ლობიში ბიოფილიური დიზაინის ელემენტების ფონზე, ვიდრე ტრადიციული ლობის სივრცეების შემთხვევაში. მიმტანს კერძები ზიპლაინის საშუალებით მიაქვს. ჯანმრთელობა და კეთილდღეობა აღარ არის გამოცდილება, რომელიც შემოიფარგლება სასტუმ-

როს სპა-თი, არამედ ძირითადი ღირებულება, რომელიც განიხილება სასტუმროს დიზაინის ყველა ასპექტში.

შემთხვევა N2. „Dome of Plants“ - ქეიპტაუნი, სამხრეთ აფრიკა. „Nomadic Resorts“-ის მიერ, LOLA ლანდშტაფტის არქიტექტორებთან თანამშრომლობით. LOLA ცნობილი ლანდშტაფტის არქიტექტურული კომპანიაა, დაფუძნებული 2006 წელს ნიდერლანდებში. კომპანია ინოვაციური და მდგრადი მიდგომით ლანდშტაფტის დიზაინში ქმნის დინამიურ, ტრანსფორმაციულ სივრცეებს, რომლებიც ადამიანს ბუნებასთან აკავშირებს. ლანდშტაფტის არქიტექტორების, ურბანისტების, ეკოლოგების და დიზაინერების მულტიდისციპლინურ გუნდთან ერთად, LOLA აერთიანებს სხვადასხვა სფეროს გამოცდილებას ინოვაციური და ჰოლისტიკური გადაწყვეტილებების შესაქმნელად. წარმოდგენილი პროექტი მცენარეთა გუმბათია, რომლის მიზანიც არის სტაგნაციაში, ნაცრისფერში გახვეული ქალაქის გამოცოცხლება. ბამბუკის გუმბათოვანი სტრუქტურა 20 მ. სიგანისა და 15 მ. სიმაღლისაა, რომელიც ერთ სივრცეში თავს უყრის ურბანულ შეხვედრებს, გამოფენებს, ღონისძიებებს, სემინარებს. გუმბათი, ძირითადად, ბიოლოგიური მასალებისგანაა დამზადებული (ბამბუკი, ხე და მცენარეები). გუმბათი ბალის მსგავს სივრცეს გვთავაზობს. ეს არის დროებითი, ორფენიანი სტრუქტურა წებოვანი ლამინირებული ბამბუკისგან დამზადებული. გუმბათის მცენარეულობა იჭერს ტენიანობას და ირწყვება ნარჩენი წყლით. იგი ასევე ჰაბიტატს ქმნის ფრინველებისა და მწერებისთვის. ბამბუკი სწრაფად ინახავს ნახშირბადს ბიომასაში და ნიადაგში და ხარობს დეგრადირებულ მიწებზე, რაც ბამბუკის სოფლის მეურნეობას აქცევს კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტურად.

შემთხვევა N3. „Guldsmeden Manon Les Suites“ (კოპენჰაგენი, დანია). სასტუმრო მდებარეობს ქალაქის ცენტრში, ძალიან დატვირთულ უბანში. ატმოსფერო ძალიან მშვიდი და სასიამოვნოა. დიზაინი ბალნურ სტილშია. სასტუმრო დაპროექტებულია დანიელი არქიტექტორის მიერ, რომელიც ადრე ბალის კურორტებზე მუშაობდა. მას სურდა ამ ატმოსფეროს რეპროდუცირება ევროპულ მიწაზე ბიოფილური დიზაინის ამ ტიპის შენობის შექმნით. თქვენ აღმოაჩენთ პასტელის ფერის ფასადებს, მცენარეებს და ულამაზეს საცურაო აუზს, რომელიც დაგამშვიდებთ ღირსშესანიშნაობების დღის დათვალიერების შემდეგ. (Nomadic Resorts, 2022 :22)

მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ ტურიზმის სფეროში მოქმედმა ორგანიზაციებმა, რომელთაც საკუთარი სერვისების მოდერნიზება მოახდინეს ბიოფილური დიზაინის ელემენტების დამატებით, მოახერხეს მომხმარებლის

ახალ სეგმენტზე გასვლა, მომსახურების მასშტაბების და ფასეულობის ზრდა, რითაც გაზარდეს მთლიანად კომპანიის ეფექტიანობა.

დასკვნა

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ბიოფილიური დიზაინი ტურიზმის თანამედროვე ინდუსტრიისთვის წარმოადგენს ინსტრუმენტს, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია საკუთარი სერვისის სრულყოფა, თანამედროვე გლობალურ დღის წესრიგზე მორგება და განსხვავებულობის, გამორჩეულობის მიღწევა, რაც კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვების ერთ-ერთი ელემენტი შეიძლება გახდეს.

თანამედროვე მოგზაური საკმაოდ მიდრეკილია ბიოფილიური დიზაინის ელემენტებისადმი, ღებულობს მათ მხედველობაში სამოგზაურო არჩევანის გაკეთების დროს.

ტურიზმის სფეროში მოქმედმა ორგანიზაციებმა, რომელთაც საკუთარი სერვისების მოდერნიზება მოახდინეს ბიოფილიური დიზაინის ელემენტების დამატებით, მოახერხეს მომხმარებლის ახალ სეგმენტზე გასვლა, მომსახურების მასშტაბების და ფასეულობის ზრდა, რითაც გაზარდეს მთლიანად კომპანიის ეფექტიანობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Keith Tidball (January 2012) "Urgent Biophilia: Human-Nature Interactions and Biological Attractions in Disaster Resilience" <https://www.jstor.org/stable/26269048>
2. Rory Martin, Stephen Choi (July, 2018) "Biophilic design: an introduction for designers" <https://www.jstor.org/stable/26496280>
3. "Nomadic Resorts" (Portfolio, 2022 :22) <https://satvavita.com/wp-content/uploads/2022/12/NR-portfolio-2022-11a.pdf>
4. Stephen Kellert, Elizabeth Calabrese (2015) "The practice of biophilic design by stephen kellert, elizabeth calabrese" https://biophilicdesign.umn.edu/sites/biophilic-net-positive.umn.edu/files/2021-09/2015_Kellert%20The_Practice_of_Biophilic_Design.pdf

ბიოფოლიური დიზაინის ელემენტები სხვადასხვა ობიექტში

A.1. გარემოსდაცვითი მახასიათებლები - სასტუმრო

- ბუნებრივი განათება; ბუნების ხედები; მცენარეები; წყლის მახასიათებლები; ბუნებრივი ვენტილაცია; თერმული კომფორტი; გარე სივრცეები; გარემოსდაცვითი მახასიათებლები - რესტორანი
- ბუნებრივი განათება; მცენარეები; ბუნებრივი მასალები; წყლის მახასიათებლები (შადრევანი, აკვარიუმი); ბუნებრივი ვენტილაცია; აკუსტიკური პანელები; ტერასები; ეზოები; გარემოსდაცვითი მახასიათებლები - ტურ-ოპერატორული კომპანია
- ბუნებისგან შთაგონებული საოფისე გარემო; ბუნებრივი მასალები დეკორში; აქტივობები - ნარჩენების შემცირება, ენერგიის დაზოგვა; ბუნების ინკლუზიური ტურები; ტექნოლოგიებისა და ბუნების ინტეგრაცია (ციფრული სახელმძღვანელოსი); გარემოსდაცვითი მახასიათებლები - გადამზიდი კომპანია
- ბუნებრივი მასალები; სიახლოვე ბუნებრივ ხედებთან; სატრანსპორტო მარშრუტების ოპტიმიზაცია; ეკოლოგიურად სუფთა შესაფუთი მასალების გამოყენება; ნარჩენების შემცირება და გადამუშავება; თანამშრომლობა გარემოსდაცვით ორგანიზაციებთან; ბუნების დაცვის მნიშვნელობის შესახებ ტრეინინგები;

A.2 ბუნებრივი პატერნები და ფორმები - სასტუმრო

- ბიომიმიკური დიზაინი; ორგანული ფორმები; ფრაქტალები; სპირალები; ამრეკლავი ზედაპირები; შიდა ბალებისა და მწვანე სივრცეების მოწყობა; ვერტიკალური ბალები; შადრევანი; აუზი; სასეირნო ბილიკები; ორგანული ფორმები და ხაზები; ბუნებრივი პატერნები და ფორმები - რესტორანი
- ნაქსოვი ქსოვილები; ასიმეტრიული ფორმები; ფრაქტალები; შადრევნები; სეზონური და ადგილობრივი დეკორაციები; ცოცხალი მცენარეები; შიდა ხეები - მაღალი მცენარეები, ქოთნები, პალმები; ბუნებრივი მასალები - ღია სივრცეები, ქვის აქცენტები, ბამბუკის პანელები; კასკადური წყლის კედლები; ნამუშევრები; ფრესკები; ბუნებრივი პატერნები და ფორმები - ტურ-ოპერატორული კომპანია

- ფრაქტალები; მრუდები; ასიმეტრიული ფორმები; ბიომორფული დიზაინი - განათება, რომელიც ფოთლებს წააგავს; დიდი ფანჯრები; ბუნებრივი ხმის პეიზაჟი; დეკორში ბუნებრივი მასალების შეტანა; ველური ბუნების სურათები; ბუნებრივი ტექსტურები; ბუნებრივი ხმოვანი საშუალებები - ჩიტების ხმა, ტალების, წვიმის ხმა;

ბუნებრივი პატერნები და ფორმები - გადამზიდი კომპანია

- ბუნებრივი ტექსტურები; ბიომორფული ფორმები; გარე ხედები; კასკადური შადრევნები; პატარა ბაღი; ბუნებრივი ფერის პალიტრები;

A.3. ადგილზე დაფუძნებული ურთიერთობები - სასტუმრო

- არქიტექტურული სტილი; ტერიტორიული მდებარეობა; ინტერიერის დიზაინი; რეგიონის ბუნებრივი პეიზაჟები; ადგილობრივი სამხარეულო; კულინარიული შეთავაზებები;

ადგილზე დაფუძნებული ურთიერთობები - რესტორანი

- ადგილობრივ ფერმერებთან, მეთევზეებთან, მომწოდებლებთან პარტნიორობა; კულინარიული იდენტობის წარმოჩენა; რეგიონალური სამხარეულო; ტრადიციული რეცეპტები; ადგილობრივი ნამუშევრები და ტრადიციული ქსოვილები; რეგიონის არქიტექტურული სტილი; ადგილობრივი ღონისძიებები; საკვები ნარჩენების მინიმუმამდე შემცირება; მენიუს კულტურული მნიშვნელობა; სეზონური მენიუები;

ადგილზე დაფუძნებული ურთიერთობები - ტურ-ოპერატორული კომპანია

- ადგილობრივი პარტნიორობა გიდებთან, ადგილობრივ ბიზნესებთან; კულინარიის გაკვეთილები; ტრადიციული ხელნაკეთების სახელოსნოები (იგივე ვორქშოპები); ადგილობრივი სოციალური პროექტების მხარდაჭერა; ადგილობრივი ადათ-წესები;

ადგილზე დაფუძნებული ურთიერთობები - გადამზიდი კომპანია

- პარტნიორობა საზღვაო ხაზებთან, ავიახაზებთან, სარკინიგზო ოპერატორებთან იმპორტისა და ექსპორტის რეგულაციები; სასაწყობო პროვადერები; სავაჭრო ასოციაციებში მონაწილეობა; ადგილობრივი აგენტები; ტექნოლოგიური პარტნიორები; ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენების მიზნით ურთიერთობა მომხმარებლებთან, საცალო მოვაჭრეებთან, იმპორტიორებთან, ექსპორტიორებთან;

A.4. ადამიანსა და ბუნებას შორის ურთიერთობები - სასტუმრო

- მდგრადი დიზაინი; ბუნებრივი ინტეგრაცია (მცენარეები, ბუნებრივი განათება, ვენტილაცია); გარემოსდაცვითი განათლება; გარე აქტივობები;

ადამიანსა და ბუნებას შორის ურთიერთობები - რესტორანი

- ადგილობრივად მოყვანილი პროდუქტები; სეზონური მენიუები; ვეგეტერიანული ან ვეგანური კერძები;

ადამიანსა და ბუნებას შორის ურთიერთობები - ტურ-ოპერატორული კომპანია

- გარემოსდაცვითი განათლება; საწვავის ეფექტური საშუალებების გამოყენება; ფეხით და ველოსიპედით ტურის წახალისება; ადგილობრივი სატრანსპორტო პროვაიდერები; წყლის დაზოგვის ღონისძიებები; თანამშრომლობა ეკო-სასტუმროებთან;

ადამიანსა და ბუნებას შორის ურთიერთობები - გადამზიდი კომპანია

- მწვანე ლოჯისტიკა - ტრანსპორტის გარემოზე ზემოქმედების შესამცირებლად მდგრადი შეფუთვა; სასწავლო ვორქშოპები;

ინკლუზიური ტურიზმი, როგორც თანამედროვე გამოწვევა ინდუსტრიისთვის

რუსუდან ირემაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტურიზმის ფაკულტეტი,

ტურიზმის მენეჯმენტის სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა,

მეორე კურსი,

ელ-ფოსტა: Rusudan16@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - პაატა ჩაგანავა

პროფესორი

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია საქართველოს ინკლუზიური ტურიზმის პერსპექტივა, არასამთავრობო სექტორისა და სახელმწიფოს თანამშრომლობის პრობლემები, პერსპექტივები და გამოწვევები. განხილულია საერთაშორისო სტანდარტების სისტემა ინკლუზიური ტურიზმის განსავითარებლად. შეფასებულია საზოგადოების ცნობიერების დონე და მზაობა ინკლუზიური ტურიზმის პოლიტიკასთან მიმართებაში.

ნაშრომი შედგება სამი ნაწილისგან. პირველ ნაწილში საუბარია, ზოგადად, ინკლუზიური ტურიზმის ცნების, რაობის შესახებ, საქართველოში ინკლუზიური ტურიზმის განვითარების აუცილებლობაზე, თუ რა პრობლემების წინაშე დგას საპილოტე ეტაპზე მყოფი ინკლუზიური ტურიზმი.

მეორე ნაწილში განხილულია საქართველოში გატარებული ქმედითურიანი ნაბიჯები (ტრენინგები, კონფერენციები, ღონისძიებები) ინკლუზიური ტურიზმის განსავითარებლად.

მესამე ნაწილი ეთმობა დასკვნასა და რეკომენდაციებს, სადაც შეჯამებულია ხარვეზები, გამომწვევი მიზეზები და შემოთავაზებულია გარკვეული ალტერნატივები ინკლუზიური ტურიზმის პოლიტიკის მხარდასაჭერად და განსავითარებლად.

საკვანძო სიტყვები: ინკლუზიური. ტურიზმი. პოლიტიკა. საქართველო.

Abstract

The present work discusses the perspective of inclusive tourism in Georgia and the problems, perspectives, and challenges of cooperation between the non-governmental

sector and the state. The system of international standards for the development of inclusive tourism is discussed. The level of public awareness and readiness for the inclusive tourism policy has been evaluated. The work consists of three parts. The first part talks about the concept of inclusive tourism in general, what it is, the necessity of developing inclusive tourism in Georgia, and what problems inclusive tourism has in the pilot stage. In the second part, actionable steps taken in Georgia (trainings, conferences, events) for the development of inclusive tourism are discussed. The third part is devoted to the conclusion and recommendations, which summarize the gaps, and causes and suggest some alternatives to support and develop inclusive tourism policies.

შესავალი

ინკლუზიური განვითარება - ის ტერმინია, რომელიც მრავალ ქვეყანაში ჯერ არ დამკვიდრებულა ან ახლა მკვიდრდება. არადა, მსოფლიოს მასშტაბით, დაახლოებით, ერთ მილიარდ ადამიანს აწუხებს გარკვეული ტიპის შეზღუდული უნარები და მათთვის უმნიშვნელოვანესია ხელშეწყობა, რათა თავი იგრძნონ, როგორც საზოგადოების სრულფასოვანმა წევრებმა. ასევე, შეზღუდული შესაძლებლობები ხომ არ არსებობს, რადგან ის მხოლოდ ჩვენ გონებაში არსებობს და არსად სხვაგან.

ინკლუზიური განვითარება არც ჩვენი ქვეყნისთვისაა უცხო, თუმცა ჯერ კიდევ ბევრი საქმეა წინ, განსაკუთრებით ტურიზმის სფეროში, რადგან ტურისტული ადგილების უმეტესობა არ არის ადაპტირებული შშმ პირების მოთხოვნებზე, რაც მათ დისკომფორტს უქმნის. მსგავსი სიტუაცია გვხვდება მსოფლიოს მრავალ წერტილში და თავისუფლად შეგვიძლია იმის თქმაც, რომ საქმე გვაქვს გლობალურ პრობლემასთან, რომლის მოსაგვარებლად აუცილებელია კომპლექსური მუშაობა. ამ უკანასკნელში კი იგულისხმება გიდების შესაბამისი გადამზადება, ინფრასტრუქტურის მოწყობა, ინკლუზიური ტურისტული სააგენტოების შექმნა და ა.შ აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ საქართველოში უკვე არსებობს ასეთი ტიპის ტურისტული სააგენტოები, რომლებიც უწევენ მომსახურებას, როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოელ ტურისტ შშმ პირებს.

ტურიზმი გლობალური ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი სექტორია. წერის მომენტისთვის, მსოფლიოში დაახლოებით 1,4 მილიარდი ადამიანი მოგზაურობს და სექტორი პასუხისმგებელია 11 სამუშაო ადგილიდან 1-ზე მსოფლიოში. თუმცა, მოგზაურობა შეიძლება იყოს რთული პროცესი მთელი ტურიზმის მიწოდების ჯაჭვისთვის, მსოფლიოს მოსახლეობის 15%-ისთვის,

რომლებიც ცხოვრობენ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ადამიანებისთვის და წვდომის მოთხოვნების მქონე ადამიანებისთვის.

ტურიზმის სექტორში ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება თანაბრად სარგებელს მოუტანს ხანდაზმულებს, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ 65 წელზე უფროსი ასაკის ადამიანების წილი, სავარაუდოდ გაიზრდება 9%-იდან 2019 წელს, 16%-მდე - 2050 წელს. (წყარო: გაეროს მოსახლეობისა და განვითარების კომისია ანგარიშები, <https://population.un.org/ProfilesOfAgeing2019/index.html>)

შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებს ან წვდომის სხვა მოთხოვნებს შეუძლიათ შეხვდნენ ფიზიკურ, სენსორულ, შემეცნებით და კულტურულ ბარიერებს ტურიზმის სექტორში და ბევრ მიმართულებაში. შესაფერისი ადგილებისა და ტურისტული სერვისების მიუხედავად, შეიძლება რთული იყოს მკაფიო და ზუსტი ინფორმაციის პოვნა შეთავაზების, სერვისის ან დანიშნულების ობიექტის ხელმისაწვდომობის შესახებ. ეს მდგომარეობა შეიძლება გაუმჯობესდეს უფრო თანმიმდევრულად გამოყენებული სტანდარტებით და ტურიზმის პროფესიონალების უკეთესი მომზადებით.

ხელმისაწვდომი ტურიზმის კვლევების უმეტესობამ აჩვენა, რომ სტანდარტების გამოყენების ერთ-ერთი მთავარი სირთულე არის ტურიზმის პროვაიდერებს შორის არსებული ინსტრუმენტებისა და შესაძლო გადაწყვეტილებების შესახებ ცოდნის ნაკლებობა. არსებობს ინფორმაციის ნაკლებობა იმის შესახებ, თუ სად უნდა მოიძიოთ სახელმძღვანელო და შეიძლება იყოს ურთიერთგამომრიცხავი ინფორმაცია სხვადასხვა სტანდარტში სხვადასხვა ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის, მაშინ, როცა ზოგიერთ ქვეყანაში არ არსებობს ხელმისაწვდომი სტანდარტები. გარდა ამისა, ტურიზმის პროვაიდერებს უჭირთ იმის ცოდნა, თუ როგორ მოიქცნენ ისეთ სიტუაციებში, რომლებისთვისაც ჯერ არ არის მიღებული საერთაშორისო სტანდარტები.

საჯარო სექტორს ეკისრება პასუხისმგებლობა, ხელი შეუწყოს საყოველთაოდ მისაწვდომ ტურისტულ გარემოს და სერვისებს მოქალაქეებისთვის და ვიზიტორებისთვის. ამის მიღწევა შესაძლებელია პროცედურების დაწესებით, რომელიც მოითხოვს ხელმისაწვდომობას ყველა პროექტისთვის, რომელიც იღებს სახელმწიფო დაფინანსებას.

ამრიგად, საჯარო ხელისუფლებას შეუძლია, გამოიჩინოს ლიდერობა ტურიზმის განვითარებაში უნივერსალური დიზაინის მოთხოვნით სახელმწიფო შესყიდვების ტენდერებში და ინფრასტრუქტურის, შენობების, ტრანსპორტირებისა და აღჭურვილობის ხელშეკრულებების გაფორმებისას. ამ გზით - სადაც სახელმწიფო ინვესტიციები მიმართულია ტურიზმის განვითარებისკენ - დამ-

გეგმავები, დიზაინერები, მწარმოებლები და ტურიზმის მიმწოდებლები წახალისდებიან, შექმნან ხელმისაწვდომი ტურისტული გარემო და მიმართულებები, რაც სარგებელს მოიტანს ვიზიტორებისთვის, ბიზნესისთვის და ადგილობრივი თემებისთვის.

ინკლუზიური ტურიზმი და ISO სტანდარტები

ინკლუზიური ტურიზმის განვითარება უცხო თემა არც სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციისთვისაა, რომელიც უკვე წლებია მუშაობს აღნიშნულ საკითხზე და შემუშავებული აქვს უამრავი საერთაშორისო სტანდარტი, რომელთა შორის ერთ-ერთია **ISO 21902**. აღნიშნული სტანდარტის მიზანია ასაკისა თუ შესაძლებლობის მიუხედავად ყველა ადამიანმა შეძლოს სრულფასოვანი ტურისტული მომსახურების მიღება.

ISO 21902 - ეს დოკუმენტი ადგენს მოთხოვნებს და აწესებს მითითებებს „ხელმისაწვდომი ტურიზმისთვის ყველასთვის“, რომლის მიზანია, უზრუნველყოს ტურიზმით თანაბარი ხელმისაწვდომობა და სიამოვნება ყველა ასაკისა და შესაძლებლობების ადამიანების ფართო სპექტრისთვის.

ეს დოკუმენტი გვაწვდის ინფორმაციას პოლიტიკის შემუშავების, სტრატეგიის, ინფრასტრუქტურის, პროდუქტებისა და სერვისების ძირითადი ასპექტების შესახებ და მიმართულია ტურიზმის მიწოდების ჯაჭვში ჩართულ ყველა დაინტერესებულ მხარეს, იქნება ეს საჯარო თუ კერძო სექტორიდან. იგი ვრცელდება ადგილობრივ, რეგიონულ, ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე.

დაინტერესებული მხარეები მოიცავს, მაგრამ არ შემოიფარგლება ამით, საჯარო ადმინისტრაციას, განსახლების სერვისებს, კვების და რესტორნების მომსახურებას, ტრანსპორტს, ტუროპერატორებს და ტურისტულ სააგენტოებს, MICE-ს და დასასვენებელ აქტივობებს, აგრეთვე, მომსახურების მიმწოდებლებს სხვა ეკონომიკური სექტორებიდან, რომლებიც დაკავშირებულია ტურიზმთან, მოგზაურობასთან და დანიშნულებასთან. მენეჯმენტი, მათ შორის მათი კონტრაქტორები და მომწოდებლები.

საქართველო და ინკლუზიური განვითარება

საქართველო მაქსიმალურად ცდილობს, ფეხი აუწყოს ინკლუზიური განვითარების ტემპებს, ამისთვის 2023 წლის მაისსა და ივნისში, საქართველოს რამდენიმე ქალაქში, საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციამ ჩაატარა ტრენინგები კერძო სექტორისთვის თემაზე - „ინკლუზიური ტურისტული პროდუქტები და სერვისები შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის“.

ტრენინგის თემატიკები:

1. საერთაშორისო სტანდარტი „ინკლუზიური ტურიზმი და ISO 21902:2021 ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული სერვისები – ინკლუზიური ტურიზმი ყველასთვის – მოთხოვნები და რეკომენდაციები 2021-07“

2. ინფრასტრუქტურისა და სერვისების მისაწვდომობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა შშმ პირთათვის – უნივერსალური დიზაინი, მისაწვდომობის საერთაშორისო და ეროვნული სტანდარტები.

3. ინკლუზიური ტურიზმის გამოწვევები საქართველოში და მსოფლიოს გამოცდილება.

4. ტურიზმისა და მომსახურების სფეროში დასაქმებული პირებისა და სერვისის მიმწოდებლებისთვის – შშმ პირებთან ურთიერთობის ეთიკა, სწორი კომუნიკაცია და ტერმინოლოგია.

სწორი ინკლუზიური პოლიტიკის ფორმის პროცესში, მნიშვნელოვანია უზრუნველყოფილ იქნას ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართულობა მათი ინტერესების მიხედვით; მოქალაქეების ჩართულობა დემოკრატიის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპია, რომელიც გვაძლევს ზრდის საშუალებას, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია.

ევროკომისიის მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ტურიზმის სექტორი ყოველწლიურად ასობით მილიონ ევროს კარგავს შეუსაბამო ინფრასტრუქტურის, სერვისების და შშმ მოგზაურთა მიმართ არასწორი დამოკიდებულებების გამო.

დასკვნა

ინკლუზიური ტურიზმის განვითარებისთვის ერთ-ერთ აუცილებელ წინაპირობად ფიზიკური გარემოსა და სერვისების მისაწვდომობის უზრუნველყოფაა, რომლებიც მიზნად ისახავს, რაც შეიძლება მეტი ადამიანის საჭიროების გათვალისწინებას და სწორედ ამ დროს არის მნიშვნელოვანი სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილების ცოდნა და გაზიარება.

საქართველოში ტურისტულმა ბიზნესმა უნდა იმუშაოს იმისთვის, რომ პოზიტიური მოგზაურობის გამოცდილება შესთავაზოს არა მხოლოდ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს, არამედ ის უნდა გახდეს ინკლუზიური სხვადასხვა საჭიროების მქონე ადამიანებისთვის.

დღეს, როდესაც ტურიზმი საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტულ სფეროდ არის აღიარებული და ხელს უწყობს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, საფუძველი ჩაეყაროს ინკლუზიური ტურიზმის განვითარებას.

ტურისტული მომსახურებით სარგებლობენ არა მხოლოდ საქართველოში მცხოვრები შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები და უცხოელი ტურისტები, ასევე საზოგადოების მრავალი სხვა წევრი. ინკლუზიური ტურიზმის განვითარებისთვის, არსებობს რამდენიმე ძირითადი ინსტრუმენტი და რესურსი, რომელიც უნდა დაინერგოს ტურიზმის სფეროს მართვისა და დახმარებისთვის, რათა წარმატებას მიაღწიონ ეროვნულ, რეგიონულ და ადგილობრივ დონეებზე და მიიღონ ის სარგებელი, რისი მოტანაც შეუძლია ინკლუზიურ ტურიზმს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ISO კონსალტინგ ბლოგი. (ივლისი, 2021). „ინკლუზიური ტურიზმი და ISO სტანდარტები“. მოძიებულია 20 აპრილი, 2024, <https://www.isoconsulting.ge/singlepost/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%99%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%98-%E1%83%93%E1%83%90-iso-%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98>
2. სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის ვებსაიტი - ISO 21902:2021 (2021) „ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული სერვისები — ყველასთვის ხელმისაწვდომი ტურიზმი — მოთხოვნები და რეკომენდაციები“. მოძიებულია 1 მაისი, 2024, <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:21902:ed-1:v1:en>
3. ინტერპრესნიუსის ვებსაიტი. (5 მაისი, 2023). „საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია ქვეყნის მასშტაბით კერძო სექტორისთვის ახალ ტრენინგებს იწყებს თემაზე - „ინკლუზიური ტურისტული პროდუქტები და სერვისები შშმ პირთათვის““. მოძიებულია 1 მაისი, 2024, <https://www.interpressnews.ge/ka/article/754646-sakartvelos-turizmis-erovnuli-administracia-kveqnis-masshtabit-kerzo-sektoristvis-axal-treningebs-icqebbs-temaze-inkluziuri-turistuli-produktebi-da-servisebi-shshhm-pirtatvis/>
4. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტროს ვებსაიტი. (17 ოქტომბერი, 2016). „ინკლუზიური ტურიზმის მეოთხე საერთაშორისო კონფერენცია“. მოძიებულია 1 მაისი, 2024, <http://www.adjara.gov.ge/branches/description.aspx?gtid=436590&gid=3>
5. „დროა“-ს ვებსაიტი. (25 ოქტომბერი, 2022) „პრეზიდენტი: ქვეყანაში სწორი ინკლუზიური პოლიტიკის ფორმირებისას მნიშვნელოვანია ყველა დაინტერესებული მხარის ჩართულობა“. მოძიებულია 1 მაისი. 2024, <https://droa.ge/?p=130783>

დეველოპერული პროექტების, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის თავსებადობის პრობლემა აჭარის რეგიონში

მეგი ვაჩიბერიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტურიზმის ფაკულტეტი

ტურიზმის მენეჯმენტის სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამა

ელ. ფოსტა: mvachiberidze@gmail.com

ხელმძღვანელი - ლაშა ბაჟუნაიშვილი

ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

ბოლო ოცი წლის განმავლობაში აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკაში სატრანზიტო პოტენციალთან (ბათუმის ნავსადგური და სარფის საბაჟო გამშვები პუნქტი) ერთად უმნიშვნელოვანესი ადგილი დაიჭირა ტურიზმმა, დეველოპერულმა და სამშენებლო ბიზნესის განვითარებამ, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება რეგიონში ინვესტიციების შემოძინებას და ტურისტული პოტენციალის ათვისებას, თუმცა პროცესმა აჩვენა, რომ როგორც კერძო, ისე საჯარო სექტორმა ამ ორი სფეროდან - ტურიზმი და სამშენებლო ბიზნესი უპირატესობა და პრივილეგია უფრო მეტად დეველოპერულ განვითარებას მიანიჭა, შედეგად რეგიონში და განსაკუთრებით ბათუმში გამოწვევის წინაშე დადგა ურბანული კულტურული მემკვიდრეობა, რომელიც ხშირ შემთხვევაში დეველოპერულ ინტერესებს ეწირება. ტურიზმის განვითარებისთვის აუცილებელი კომპონენტების შეთავსებისა და თავსებადობის საკითხი აჭარის რეგიონში, საკმაოდ პრობლემურია და ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელ დიდ ხარვეზს წარმოადგენს. აუცილებელია, გავიგოთ, რა იწვევს მათ შეუთავსებლობას, რათა აღმოიფხვრას იგი და ტურიზმი აჭარაში უფრო სწრაფად და დინამიურად განვითარდეს. ნაშრომში განხილულია დეველოპერული პროექტების, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის თავსებადობის პრობლემური საკითხები. ის, თუ რა ვითარება გვაქვს ამ ტურიზმის განვითარებისთვის ძალზედ მნიშვნელოვან საკითხებში და როგორ შეიძლება დარეგულირდეს და გახდეს თავსებადი ეს კომპონენტები ერთმანეთის მიმართ. რაც შეეხება ცალკე აღებულ ყველა მათგანს, ისინი საკმაოდ კარგად ვითარდება დამოუკიდებლად. მაგ: მიმდინარეობს უამრავი ინფრასტრუქტურული თუ სამშენებლო პროექტი, რეაბილიტაცია ჩაუტარდა და რესტავრაციის პროცესშია

კულტურული ობიექტების დიდი რაოდენობა, ტურიზმის განვითარებისა და პოპულარობის თვალსაზრისით, აჭარა ლიდერია საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით. თუმცა, ეს ყოველივე კომბინაციაში ერთმანეთთან საკმაოდ რთულადაა და ნაკლები თავსებადობა გააჩნია. მაგ: მომეტებული მშენებლობა და მოდერნისტული არქიტექტურა, ქალაქის ისტორიულ ნაწილს და კულტურულ ობიექტებს ჩრდილავს, აზიანებს და იერსახესაც უცვლის. ინვესტორთა უმეტესობა, საკუთრივ თავიანთ პირად ინტერესებზეა ორიენტირებული და ნაკლებად ითვალისწინებს ამა თუ იმ კულტურული ობიექტის სტატუსსა და მდგომარეობას, მთავრობაც ნაკლებად ზღუდავს და ხშირად ვერ არეგულირებს ამ პროცესებს ისე, რომ ერთი მხარე დაუკმაყოფილებელი არ დარჩეს, ძირითადად, მოსახლეობის პროტესტი გამოწვეულია ინვესტორთა და თუნდაც მთავრობის მიერ კულტურული ობიექტების გადაკეთების ან არასწორი რესტავრირების გამო.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმის განვითარება, ინოვაციური პროექტები, ინვესტორები.

Abstract

In the last twenty years, along with the transit potential (Batumi harbor and Sarfi customs checkpoint), the most important place in the economy of the Autonomous Republic of Adjara has been occupied by tourism, development and construction business development, which is directly related to the inflow of investments in the region and the utilization of tourism potential, although the process has shown that both private and public Out of these two areas – tourism and construction business, the sector has given priority and privilege more to developmental development, as a result, the urban cultural heritage in the region and especially in Batumi has faced a challenge, which in many cases is sacrificed to developmental interests. The issue of combining and compatibility of the necessary components for the development of tourism in the Adjara region is quite problematic and represents a big gap hindering the tourism industry. It is necessary to understand what causes their incompatibility in order to eliminate it and develop tourism in Adjara faster and more dynamically. The paper discusses the problematic issues of compatibility of development projects, cultural heritage protection and tourism development strategy. What is our situation in matters that are very important for the development of this tourism and how these components can be adjusted and made compatible with each other. As for all of them taken separately, they develop quite well on their own. For example, many infrastructure or

construction projects are underway, a large number of cultural objects have been rehabilitated and are in the process of restoration. In terms of tourism development and popularity, Adjara is a leader compared to other regions of Georgia. However, all these are rather difficult to combine with each other and have less compatibility. For example: increased construction and modernist architecture overshadows, damages and changes the appearance of the historical part of the city and cultural objects. A number of investors are focused on their own personal interests and pay little attention to the status and condition of this or that cultural object, the government also limits less and often cannot regulate these processes so that one party does not remain dissatisfied, the population's protest is mainly caused by the investors and even the government renovating cultural objects or due to incorrect restoration.

Key words: tourism development, innovative projects, investors.

შესავალი

აჭარის რეგიონი, მოგეხსენებათ, საქართველოს ეკონომიკაში ტურიზმის წილითა და შემოსავლების კუთხით ლიდერია, როგორც ყველაზე მონახულებადი და პოპულარული ტურისტული დესტინაციების კუთხე. ყოველივე ამას მისი ხელსაყრელი მდებარეობა, უნიკალური ბუნება, სტუმართმოყვარე ხალხი, ისტორიული ძეგლების სიმრავლე, სეზონურობა, ასევე, კეთილმოწყობილი ინფრასტრუქტურა, აქტიური განაშენიანება, მრავალი საერთაშორისო ბრენდის სასტუმროს არსებობა, ატრაქციების სიუხვე და სეზონური ღონისძიებები განაპირობებს. მათი დიდი წილიც აჭარის რეგიონში ქალაქ ბათუმზე მოდის. აჭარა თავისი ისტორიით, კულტურით, ტრადიციით, არქიტექტურით, ბუნებრივი რესურსებითა და ტურინდუსტრიისთვის საინტერესო სხვა კომპონენტებით, შეიძლება ითქვას, ამოუწურავი რესურსებით მდიდარი მხარე გახლავთ. ზოგადად, მისი კულტურული ობიექტებისა და ძეგლების სიმრავლის მიუხედავად, ყველაზე მონახულებად ადგილებად და ობიექტებად მოაზრებულია და ტურისტების ხშირი ვიზიტიც სტატისტიკურად დაკავშირებულია გონიოს ციხესთან, პეტრას ციხესთან, ბოტანიკურ ბაღთან, ზღვასთან, როგორც მთავარ მოტივაციასთან, ასევე, ქალაქის არქიტექტურაც საკმაოდ მიმზიდველი დესტინაცია გახლავთ, მაჭახლის ხეობასთან და კინტრიშის დაცულ ტერიტორიებთან ერთად. თუმცა, ეს ძალიან მცირედი ჩამონათვალია, ამათ გარდა, აჭარის რეგიონში უამრავი სხვა ღირსშესანიშნავი ლოკაცია თუ ობიექტი არსებობს, რომლებსაც ნაკლები ცნობადობა და მოთხოვნა აქვთ და აუცილებლად ესაჭიროებათ პიარკამპანია თუ ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება-გაუმჯობესება. ეს ობიექტები

გახლავთ: ხიხანის ციხე, ჩირუხის მთა, ჭვანის ხეობა, ხაბელაშვილების ხიდი და ა.შ. მიუხედავად ზემოხსენებული ტურისტული რესურსებისა და პოტენციალისა, აჭარის რეგიონში თავს იყრის მრავალი პრობლემა, თუმცა, სანამ უშუალოდ პრობლემებზე გადავიდოდეთ, მოკლე მიმოხილვას გავაკეთებ კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ, ვინაიდან კვლევის ერთ-ერთი მთავარი საგანი გახლავთ და გამორჩეულად წარმატებული კომპონენტია ტურსექტორისა, რომელიც ასე უზვად გვაქვს აჭარის რეგიონში კონცენტრირებული.

ცნობილია, რომ მატერიალურ-კულტურულ მემკვიდრეობას წარმოადგენს ადამიანის ზემოქმედების შედეგად შექმნილი ნებისმიერი სახის მხატვრული, ესთეტიკური, ისტორიული, მემორიალური ღირებულების მქონე არქიტექტურული, ხელოვნების, ქალაქთმშენებლობითი, სასოფლო, არქეოლოგიური, ანთროპოლოგიური, ეთნოგრაფიული, მონუმენტური ტექნიკის განვითარებასთან დაკავშირებული უძრავი ან მოძრავი ობიექტები, დოკუმენტური მასალები, ასევე ბაღები, პარკები, ლანდშაფტური არქიტექტურის ობიექტები, ისტორიული დასახლებები, ფოლკლორი, რწმენა, ტრადიციები და ა.შ. თუკი ეს ყოველივე არ იქნება დაცული, რეგიონი ვერ განვითარდება სოციალურად და ეკონომიკურად. ზოგადად, კულტურული მემკვიდრეობა უმნიშვნელოვანესი ფენომენია, რადგანაც ჩვენს იდენტობას და ზოგადად, ქვეყნის სულიერ-მატერიალურ სიმდიდრეს განაპირობებს. 5. web გორი 02 2021-1-2.pdf (eecmd.org)

პრობლემების მიმოხილვა აჭარის ტურინდუსტრიაში

გლობალიზაციის პირობებში წარმოიშვება უამრავი რისკფაქტორი, რომლებიც თანმდევია, უკონტროლო მასობრივი ტურიზმისა, კერძოდ, მისი უარყოფითი გავლენა ადგილობრივ თემებსა და თვითმყოფად ტრადიციებსა და აგრეთვე, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებზე. გამომდინარე იქიდან, რომ ეს ყოველივე ძალზედ მნიშვნელოვანი არაგანახლებადი რესურსია და შეუვსებელი დანაკარგია ქვეყნისთვის, აუცილებელია მისი გაფრთხილება და დაცვა. 4. კულტურული-მემკვიდრეობის დამცველის გზამკვლევი.pdf (blueshield.ge)

რაც შეეხება პრობლემებს აჭარის რეგიონში, ყველაზე მეტად აღსანიშნავია შემდეგი: ფასების შეუსაბამობა ხარისხთან, აქ განსაკუთრებით გამოსაყოფია სეზონურად ფასების კოლოსალური არაადეკვატური მომატება, როგორც საკვებ პროდუქტებზე, ასევე ტურისტულ მომსახურებაზეც, ის დღემდე გადაუჭრელ ხარვეზად გვევლინება. არანაკლები პრობლემაა სეზონურობის მართვაც, სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და ფერმერების თანადაფინანსების საკითხიც ძალზედ საყურდღებოა, რათა წახალისდეს ადგილობრივი წარმოება და განვითარდეს სოფლად ტურიზმი. არის კიდევ სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები,

რომლებიც რეგიონში ტურიზმის განვითარებას აფერხებს: ძეგლები რომლებიც რესტავრაციას საჭიროებს, თუმცა ამ კუთხით არის ფინანსების დეფიციტი, ჭირს კერძო საკუთრების შეძენა ადგილობრივებისგან, არის შესამჩნევი დარღვევები რეაბილიტაციის პროცესში, როცა იცვლება ძეგლების იერსახე რესტავრაციის შედეგად. ხშირია მოსახლეობის პროტესტიც, ისტორიული ძეგლის სასტუმროდ ან რესტორნად, კომერციულ ფართად გადაკეთების პროცესში. უკონტროლო და დაურეგულირებელი მშენებლობები, რომლებიც ქალაქის იერსახეს ამახინჯებს და ჩრდილავს ადგილობრივ კულტურულ ობიექტებს. ინფრასტრუქტურის ზოგ კულტურულ ობიექტზე მოუწესრიგებლობა განსაკუთრებით ქალაქისგან მოშორებით, აჭარის მთიანეთში. გლობალიზაციის პროცესი და ტურისტების ნაკადის ზრდა, იწვევს ადგილობრივი ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების გაბათილებას, დიდი პრობლემაა, ასევე, ინვესტორთა განზრახვა - ისტორიული ძეგლები გააფართოონ და სახე უცვალონ მოგების მიღების მიზნით. მოსახლეობის კულტურული ცნობიერების დაბალი დონე, განსაკუთრებით ძეგლთა დაცვის საკითხში, რადგანაც მათ მობილიზება აკლიათ, თუნდაც ვანდალური ფაქტების წინააღმდეგ. მიუხედავად იმ ფუფუნებისა, რაც აჭარის რეგიონს გააჩნია ძეგლთა დაცვის რეგიონული საბჭოს სახით, მაინც უამრავი პრობლემაა სწორედ ძეგლთა დაცვის საკითხში. აღსანიშნავი და მწვავე პრობლემაა, ასევე მომსახურების დაბალი დონე ადგილობრივ ბაზარზე დასაქმებული კადრების მხრიდან და ცნობიერების დაბალი დონე მოსახლეობის მხრიდან, ზოგადად, ხარისხის მკვეთრი დეფიციტი, რომელსაც ინდუსტრიაში დასაქმებული ადამიანები ქმნიან, საკმაოდ მწვავედ დგას აჭარის რეგიონში. განათლების ნაკლებობა, მიუხედავად მრავალფეროვანი ტურპროდუქტებისა, რომელსაც ტურისტებს ვთავაზობთ, აუცილებელია ხარისხი, სამწუხაროდ, საქართველო, მსოფლიო ბაზარზე იაფიანი საცხოვრებლის და დაბალი ხარისხის მიმწოდებელ ტურბაზრად არის მიჩნეული. მოგეხსენებათ, პანდემიის ნეგატიური გავლენის შესახებაც, რომელმაც შეაფერხა ტურნაკადების შემოდინება და ადგილობრივი ტურბიზნესი დატოვა მომხმარებლისა და შემოსავლის გარეშე. გაიყინა ყველაფერი და ინვესტორებმაც შეაჩერეს დაფინანსება ინფრასტრუქტურული პროექტებისა.

მოსახლეობისა და კერძო ბიზნესების შეუთანხმებლობაც დიდი პრობლემა გახლავთ აჭარაში, განსაკუთრებით მშენებლობის საკითხებში, როცა ადგილობრივებს არ სურთ თავიანთი სახლების დატოვება გარკვეული ფინანსების სანაცვლოდაც კი. ამ დროს საქმეში სამთავრობო უწყებები ერთვებიან, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში ეს პრობლემა მოუგვარებელი რჩება. რაც შეეხება ბოლო პერიოდში ბიზნესის განვითარების პრობლემებსა და შემაფერხებლებს, აჭარაში ყველაზე პრობლემური გახდა ლარის გამყარების გამო გაძვირებული ტურისტული მომ-

სახურება, უამინდობა, არასწორი მოლოდინები, ტურისტების ნაკადის შემცირება, უცხოელების უკონტროლო მიშვებული ბიზნესი ჩვენს რეგიონში. ადგილობრივ ტურბაზარზე, სადაც კონკურენციას უწევენ ადგილობრივების ბიზნესებს, რაც დიდი პრობლემაა, მნიშვნელოვანი ავთენტური ძეგლების სიმრავლის მიუხედავად, მოსახლეობა ვერ აფასებს მათ კულტურულ ღირებულებას, ქაოტური განაშენიანება, რომელიც სივრცეს კლავს ქალაქში, მიშენება-მოშენება, უბანში ინვესტორის შესვლისას მოსახლეობის „მადის“ სიდიდე. ინვესტორებისა და მოსახლეობის ინტერესების აცდენა და შეუთანხმებლობა, კულტურული მემკვიდრეობის სააგენტოს არსებობის ფუფუნების მიუხედავად, მაინც პრობლემების სიჭარბეა; სააგენტო აჭარის რეგიონში იცავს და აკონტროლებს საკულტო, საპორტიფიკაციო ნაგებობებს, არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მონაპოვარ მასალებს და ა.შ. მიუხედავად ბევრი სამშენებლო კომპანიისა, რომლებიც რეგისტრირებულნი არიან აჭარაში არ ღებულობენ მონაწილეობას ძეგლების რესტავრაციის დაფინანსებაში, მხოლოდ საკუთარ ინტერესებზე და მოგებაზე არიან ორიენტირებული, ხშირია კერძო საკუთრების სარგებლობისთვის გაწეული ხარჯებიც ბიზნესებისა და ინვესტორთა მხრიდან, ასევე ბიუჯეტი ვერ უმკლავდება ყველა ძეგლის რესტავრაციას. კულტურული მემკვიდრეობის დარგის სპეციალისტების დიდი ნაწილი თავმოყრილია კერძო სექტორში (არქიტექტურა, სამშენებლო კომპანიები) დიდი პრობლემაა, აგრეთვე, რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობის პოტენციალის სრულად ვერგამოყენება, არასწორი პოლიტიკა, ძეგლთა დაცვის საკითხში, ასევე - ღონისძიებების სიმწირე ძეგლთა პოპულარიზაციისთვის, მთავრობა ნაკლებად ასუბსიდირებს ინვესტორებსა და კერძო მეწარმეებს, განაახლონ და დააფინანსონ მივიწყებული კულტურული ისტორიული ობიექტები, გაანაშენიანონ და კეთილმოაწყონ ძეგლების მიმდებარე ტერიტორიები, ასევე შემაფერხებელი და დამაბრკოლებელია საცობების პრობლემაც.

ტურიზმის განვითარების სტრატეგიას რაც შეეხება, ადგილობრივი მთავრობა და მერია უამრავ პროექტს გეგმავს და ახორციელებს, როგორებიცაა: სეზონურობის მართვა (ზამთრის კურორტ გოდერძის განვითარება და კიდევ უფრო დახვეწა) ქალაქებსა თუ მთიან რეგიონებში ძეგლებისა და ღირსშესანიშნავი ობიექტების მოვლა, კონსერვაცია, რესტავრაცია, ფესტივალებისა და ღონისძიებების ორგანიზება და ფართომასშტაბიანი პიარკამპანიის ჩატარება, კვალიფიციური გიდების გადამზადება, რაც შეეხება აჭარის მთიან ნაწილსა და მუნიციპალიტეტებს, იქ ქალაქთან შედარებით რთული ვითარებაა. როგორც ინფრასტრუქტურის კეთილმოწყობის თვალსაზრისით, ისევე პოპულარიზაციის მხრივაც, ცნობადობის ნაკლებობა საკმაოდ მნიშვნელოვანი გამოწვევაა აჭარის მა-

ღალმთიანი რაიონებისთვის განსხვავებით ბათუმისა და ქობულეთისგან, რომ-
 ლებიც როგორც ზღვისპირა კურორტები, ყველაზე მოთხოვნადია ტურისტების
 მხრიდან. აუცილებელია შიდა ტურიზმის სტიმულირება, ასევე - პოზიციონი-
 რება, როგორც უსაფრთხო ზონის შესახებ; მეტად მნიშვნელოვანი გამოწვევაა
 ბაზრის დივერსიფიცირება, ტურისტების ნაკადის მართვა და მათი დახა-
 რისხება მოთხოვნილების შესაბამისად. ამ ყოველივეს უზრუნველყოფა კი რო-
 გორც აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტის, ისე ბათუმის მე-
 რიისა და აჭარის მთავრობის პრეროგატივაა, ასევე ტურისტების მზარდი
 რაოდენობის პარალელურად, აუცილებელია მომსახურების გაუმჯობესების
 სტრატეგიის დანერგვა. მნიშვნელოვანია ტურზონების გაფართოება და ახალი
 ატრაქციონების დამატება და კრეატიული ღონიძიებების დაგეგმვა. რომელსაც
 მოსახლეობის ჩართულობაც განაპირობებს. კერძო სექტორის ჩართულობა ფეს-
 ტივალების ორგანიზებაში რეგულაციების დაწესება უმისამართო მშენებლობასა
 და კერძო პირების ინტერესებით გათვლილი პროექტების საქმეში, ახალ-ახალი
 სასტუმროებისა და განთავსების ობიექტების მშენებლობა, ტურპროდუქტების
 ხარისხის გაუმჯობესება იმისთვის, რომ გავიდეთ ახალ სეგმენტზე. საჭიროა
 უკეთესი სერვისების დანერგვა და კადრების გაუმჯობესებაც რისი პრობლემაც
 ძალიანაა გავრცელებული. მომსახურების ხარისხი ჩაუნაცვლებელია, ტურ-
 ბაზარი, მოგეხსენებათ, ყოველწლიურად იზრდება ტურ-ინდუსტრიის ზრდის
 პარალელურად და კონკურენციაც მუდმივად იმატებს. ამ დროს საჭიროა, შეე-
 ცადო, იყო უნიკალიური, რათა აჯობო სხვებს. როგორც აღვნიშნე გლობალი-
 ზაციის პროცესში ბაზრების დივერსიფიცირება გახლავთ აუცილებელი 3 მი-
 მართულებით: (გზავნილები, საკომუნიკაციო არხები, განათლება და სისტემა-
 ტურობა.) აუცილებელია, იყოს მოგვარებული და ხელმისაწვდომი ყველასთვის;
 კერძო სექტორს, დონორ ორგანიზაციებსა და საგანმანათლებლო ინსტიტუციებ-
 საც დიდი წვლილი მიუძღვით ტურიზმის განვითარებასა და წინსვლაში.
 დეველოპერული პროექტების რაოდენობით აჭარა საკმაოდ კარგად ვითარდება
 ,შეიძლება ითქვას, ლიდერიც კი არის საქართველოს რეგიონებს შორის. მოგეხ-
 სენებათ, მაღალმთიანი აჭარის მდიდარი კულტურული ტრადიციები, უნიკა-
 ლური სამზარეულოთი, რომელიც არ არის შესაბამისად რეკლამირებული, ხალ-
 ხიც ნაკლებად იცლის და ცდილობს, ღიმილიან მასპინძლობას ასეთ პირობებში.
 საჭიროა სპორტული აქტივობებისა და ღონისძიებების ორგანიზება, სეზონურო-
 ბის პრობლემის აღმოსაფხვრელად, მნიშვნელოვანია რეფორმების განხორციე-
 ლება და რაიმე სიახლის, კრეატიულის დანერგვაც. რაც შეეხება ახალ გამოგო-
 ნებებსა და სიახლეებს ისინი ტურისტებს საქმეს უმსუბუქებენ და მათ მოგზაუ-
 რობას ჩვენს რეგიონში შემეცნებითსა და კომფორტულს ხდიან, აჭარის ტუ-

რიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი სიახლეების დანერგვის მხრივ ძალიან აქტიურად მუშაობს და მრავალ პროექტს ახორციელებს, მაგ; ძალზედ ცნობილი პიარკამპანია, სახელად „საკურორტო ზონა,“ ოთხივე სეზონისთვის რომელიც განხორციელდა და დღემდე გრძელდება. პრიორიტეტულ საკითხებში შედის გრძელვადიან პერსპექტივაში სოფლად ტურიზმის განვითარებაც, ტურ-პროდუქტების განვითარების სააგენტო ქმნის ახალ ტურისტულ მარშრუტებს აჭარის ყველა მუნიციპალიტეტში, რაც, ასევე საოჯახო სასტუმროების კერძების დეგუსტაციისა და ხელნაკეთი ნივთების გაცნობასა და ისტორიული ადგილების ნახვას ითვალისწინებს, ასევე, დაგეგმილია საოჯახო სახლების ერთიანი ბაზის შექმნაც. კურორტების პოპულარიზაციის მიზნით, აჭარის ტურიზმის დეპარტამენტის მიერ ჩატარდა სპეციალური კამპანია, რომელსაც ერქვა „365 კმ. ზაფხულამდე“, რომელიც მთელი საქართველოს მაშსტაბით განხორციელდა; ასევე ინფორმაციის გავრცელების პიარგეგმა მოიცავს სარეკლამო რგოლების მსოფლიოს წამყვან არხებზე განთავსებას, ასევე ინტერნეტ და მედიაბაზრების უკეთ ათვისებას, საჭიროა შიდა ტურიზმის დახვეწა და განვითარება. აჭარის ტურიზმის დეპარტამენტი რეგიონის პოპულარიზაციას სხვადასხვა პროექტით ახორციელებს, აჭარის ტურპოტენციალის ამსახველ ვიდეო რგოლებს და სარეკლამო ვიდეოებს ევროპის ყველა წამყვანი ტელე არხის სატელევიზიო ეთერში განთავსებით, აღსანიშნავია ისიც, რომ პანდემიის შემდგომ პერიოდში, დიდი ზარალის მიუხედავად, ტურიზმიდან შემოსული შემოსავალი დღეისთვის სრულებით აღდგენილია, რითაც პანდემიამდე მაჩვენებელს 37%-ით გადააჭარბა.

დასკვნა

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან გამომდინარე, ნათელია, თუ რამდენი ხარვეზი გააჩნია ტურინდუსტრიას აჭარის რეგიონში განსაკუთრებით დეველოპერული პროექტებისა და კულტურული მემკვიდრეობის შეუსაბამობის საკითხში მოდერნიზებული არქიტექტურა და უხვი მშენებლობები ვერ ინტეგრირდება ქალაქის ძველ ისტორიულ ნაწილთან ისე, რომ შესაჩნევი და თვალში უშნოდ მოსახვედრი არ იყოს, ქოტური განაშენიანებაც იერსახეს სიძველისას კულტურულ ღირებულებას და სივრცეს კლავს, ტურიზმის განვითარებასთან კავშირში დაგეგმილი თუ განხორციელებული პროექტებიც აცდენილია ამ კომპონენტებთან მიმართებაში, ყოველი მხარე თავიანთ ინტერესზეა მორგებული და ნაკლებად ცდილობს, გაითვალისწინოს სხვა მხარისა და ზოგადად, ქვეყნის ინტერესები. სწორედ ეს ქმნის მათი ინტეგრირებისა და საერთო ჯამში

ტურინდუსტრიის განვითარების მთავარ შემაფერხებელ ფაქტორს აჭარის რეგიონში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. SITUATIONAL ANALYSES OF THE CURRENT STATE OF HABITAT CONSERVATION STRATEGY IN GEORGIA მოძიებულია 20 აპრილი 2024. [20133200379 \(cabidigitallibrary.org\)](https://cabidigitallibrary.org)
2. Managing the urban color: similarities and differences between European and Asian strategies მოძიებულია 20 აპრილი 2024. [ORBi: Detailed Reference \(uliege.be\)](https://uliege.be)
3. Georgian Polyphonic Imaginaries: The Politics of Representation in the Caucasus (ნოემბერი 2020). მოძიებულია 20 აპრილი 2024 [Georgian Polyphonic Imaginaries: The Politics of Representation in the Caucasus \(temple.edu\)](https://temple.edu)
4. კულტურული მემკვიდრეობის დამცველის გზამკვლევი მოძიებულია 20 აპრილი 2024. [კულტურული-მემკვიდრეობის-დამცველის-გზამკვლევი. pdf \(blueshield.ge\)](https://blueshield.ge)
5. კულტურული მემკვიდრეობა რეგიონის განვითარებისთვის (თებერვალი 2021). მოძიებულია 20 აპრილი 2024. [web გორი 02_2021-1-2.pdf \(eecmd.org\)](https://eecmd.org)

მანდარინის პესტალოცია (PESTALOTIA SP.) და მისი კონტროლი

მირიან ცეცხლაძე

ბსუ-ს ტექნოლოგიური ფაკულტეტის მესამე

კურსის სტუდენტი

ელ.ფოსტა: mcecxladze914@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - **ოთარ შაინიძე**

ტექნოლოგიური ფაკულტეტი, აგროეკოლოგიისა

და სატყეო საქმის დეპარტამენტის პროფესორი

აბსტაქტი

ნაშრომში გაანალიზებულია სამეფო Fungi-ის ერთ-ერთი ობლიგატი პათოგენი Pestalotia sp. იგი, ჩვენ მიერ, პირველად არის რეგისტრირებული ბსუ-ს აგრარული მიმართულების სასწავლო კორპუსის მიმდებარე ტერიტორიაზე გაშენებული 5-6-წლიანი მანდარინის ფოთლებსა და ტოტებზე, რაც სერიოზულ ზიანს აყენებს აღნიშნულ კულტურას. საქართველოს მასშტაბით მანდარინზე ეს სახეობა დღემდე არ იყო შემჩნეული. სოკოს მაკროსკოპული და მიკროსკოპული რკვევებით დადგინდა, რომ ეს სახეობა სხვა პესტალოციებისგან მკვეთრად განსხვავდება მორფოლოგიურ-ანატომიური სტრუქტურით, რაც მიგვანიშნებს ახალ სახეობაზე. აქედან გამომდინარე, ჩვენი შემდგომი მუშაობა გაგრძელდება სოკოს მოლეკულურ-გენეტიკურ დონემდე შესწავლისთვის.

Abstract

The paper analyzes Pestalotia sp., one of the obligate pathogens of the Kingdom Fungi. It is registered by us for the first time on the leaves and branches of 5-6-year-old tangerines grown in the vicinity of the educational building of the Agricultural Department of BSU, which causes serious damage to the mentioned culture. Until now, this species was not noticed on mandarins throughout Georgia. Macroscopic and microscopic analysis of the mushroom revealed that this species differs from other Pestalotias in its morphological-anatomical structure, which indicates a new species. Therefore, our further work will continue to study the fungus at the molecular-genetic level.

შესავალი

მეციტრუსეობა აჭარის სუბტროპიკული სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი ძირითადი და წამყვანი დარგია. ციტრუსოვანთა სასიამოვნო გემოვნების ოქროსფერი ნაყოფი, თავისი დიეტური და არომატული თვისებებით ყოველთვის იზყრობდა ადამიანის ყურადღებას. მისი ნაყოფი მნიშვნელოვნად გამოირჩევა დანარჩენი ხილისგან. მასში საკმაო რაოდენობითაა ნახშირწყლები, მჟავები, მარილები, პექტინოვანი ნივთიერებები და ვიტამინები, რითაც აიხსნება ციტრუსოვანი კულტურების ფართო სამრეწველო გავრცელება მსოფლიოს იმ ქვეყნებში, სადაც ბუნებრივი და კლიმატურ-ნიადაგობრივი პირობები ამის საშუალებას იძლევა.

ციტრუსების დიდი გამოყენების მიუხედავად, მის ფართო წარმოებას ხელს უშლის ციტრუსების სხვადასხვა დაავადებები. აჭარაში სულ ციტრუსებზე დაფიქსირებულია ვირუსების, ბაქტერიებისა და სოკოების 87 სახეობა (შაინიძე, 2007; 2015). მათ შორის: ციტრუსების მეჭეჭიანობა, მალსეკო, ანთრაქნოზი, ფომოპსისი, გომოზი და სხვ. ციტრუსების ბოლოდროინდელმა მონიტორინგმა გვიჩვენა, რომ აჭარაში დღემდე ცნობილი დაავადებების გარდა, ზემოთ აღნიშნული დომინანტი დაავადებებისა, აგრარული მიმართულების მიმდინარე სასწავლო კორპუსის ტერიტორიაზე გაშენებულ მანდარინზე პირველად აღინიშნა სოკო პესტალოცია (*Pestalotia* sp.), რომელიც იწვევს ფოთლების ნაცრისფერ სილაქავეს. აქედან გამომდინარე, მისი ყოველმხრივი შესწავლა დადგა დღის წესრიგში.

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანს შეადგენდა ციტრუსებზე, ჩვენ მიერ პირველად რეგისტრირებული სოკოს სიპტომების შესწავლა; გავრცელებისა და განსახლების არეალის დაზუსტება; დაავადების გავრცელებისა და განვითარების ინტენსივობის დადგენა; დაავადებულ მცენარეზე მიყენებული ზიანის დაზუსტება და მისი კონტროლი.

კვლევის ობიექტი, მასალები და მეთოდები კვლევის ობიექტი

კვლევის ობიექტს წარმოადგენდა აგრარული მიმართულების სასწავლო კორპუსის მიმდებარე ტერიტორიაზე გავრცელებული ციტრუსოვანთა ნარგავები და მათზე გავრცელებული დაავადებები.

კვლევის მეთოდები და მასალები

საკვლევი მასალის შეგროვება მიმდინარეობდა წლის ნებისმიერ პერიოდში - გაზაფხულზე, ზაფხულსა და შემოდგომაზე, საჭიროებისამებრ ვატარებდით შერჩევით გამოკვლევებს მცენარის ვეგეტაციის მთელი პერიოდის მანძილზე.

დაავადების გამომწვევის გამოყოფას ვახდენდით ფესვებიდან, ფოთლებიდან, ღერო-ტოტებიდან, ნაყოფიდან, ნიადაგიდან და სხვ.

ფესვებიდან პათოგენი გამოყოფოდა შემდეგნაირად: ახლად ამოთხრილ ფესვებს ვრეცხავდით ჯერ - გამდინარე და შემდეგ - სტერილური წყლით, ბოლოს ვაშრობდით რამდენიმე ფენა ფილტრის ქაღალდში, 1-3 სმ სიგრძის ფესვის ნაწილებს ვათავსებდით პეტრის ჯამში და ბოლოს თერმოსტატში 25- 26 °C-ზე. სოკოს განვითარებას ვაკვირდებოდით 24-48 სთ-ის შემდეგ და მომდევნო დღეებში. განვითარებული მიცელიუმი გადაგვქონდა საკვებ არეზე პეტრის ჯამში.

ფოთლებიდან პათოგენის გამოსაყოფად ფოთლების ინფიცირებულ ზონებიდან ვიღებდით რამდენიმე პატარა (5-10 მმ ფართობის) სეგმენტს ისე, რომ სინჯს თან ახლდა გარეგნულად ჯანსაღი ქსოვილის ნაწილიც. სეგმენტებს ვათავსებდით სადეზინფექციო ხსნარში 1 წუთით. როცა სინჯები კარგად დასველდებოდა, ისინი მორიგეობით გადაგვქონდა პინცეტით 3 მენზურაში, სადაც დასტილირებული წყალია. შემდეგ სეგმენტებს ვათავსებდით სტერილური ფილტრის ქაღალდში, ვაშრობდით და ბოლოს გადაგვქონდა საკვებ არეზე 3 - 4 პეტრის ჯამში.

ღეროებიდან და ნაყოფებიდან სოკოს გამოყოფა მიმდინარეობდა ზემოთ აღწერილი მეთოდებით.

ნიადაგიდან სოკოს გამოყოფა მიმდინარეობდა შემდეგნაირად: სტერილურ სასაგნე მინას მჭიდროდ ვათავსებდით ნიადაგზე და რამდენიმე დღის შემდეგ მას ვიღებდით, ვფერთხავდით და ვათავსებდით მიწიანი ზედაპირის აგარიზებულ საკვებ არეზე. გაზრდილ მიცელიუმს ვაკვირდებოდით მიკროსკოპში მცირე გადიდებაზე და გარკვეული საინკუბაციო პერიოდის შემდეგ გაზრდილი კოლონია გადაგვქონდა სუფთა საკვებ არეზე.

ნიადაგის სუსპენზიას ვამზადებდით შემდეგნაირად: 1:10 (10 გრ ნიადაგი-10 მლ წყალზე), 1:100, 1:1000. დიდი განზავების სუსპენზიას ვთესავდით აგარის საკვებ არეზე, ხოლო სოკოს მიცელიუმი ან ნაყოფიანობა გამოჩენისთანავე გადაგვქონდა აგარიზებულ სხვა საკვებ არეზე პეტრის ჯამში.

ბაქტერიების განვითარების თავიდან ასაცილებლად, სოკოს გამოყოფა და შემდგომი კულტივირება ხდებოდა საკვებ არეზე. ცალკეულ შემთხვევაში პეტრის ჯამის ფსკერზე მოთავსებულ ფილტრის ქაღალდის დისკს ვასველებდით

სტერილური წყლით. ამის შემდეგ ფსკერზე მოთავსებულ სასაგნე მინაზე ვდებ-
დით ნიადაგის ნიმუშის სეგმენტებს. ჯამს ვხურავდით და ვლუქავდით პარა-
ფინის ლენტით, რათა შენარჩუნებული ყოფილიყო ტენიანობა. იმის გამო, რომ
მრავალი პათოგენი არ ვითარდება სინათლისა და სიბნელის ფაზის მონაცვლეო-
ბის გარეშე, ზოგიერთ შემთხვევაში პეტრის ჯამს მონაცვლეობით ვათავსებდით
ჯერ სინათლეზე 10 საათს და შემდეგ - 14 საათს სიბნელის პირობებში 18-22 °C-
ზე. ინკუბაციის შემდეგ ჯამს ვხსნიდით, სასაგნე მინაზე არსებულ ნიმუშს
ვაკვირდებოდით სინათლის მიკროსკოპის მცირე გადიდების ქვეშ.

სახეობის ზუსტი დიაგნოზის დასადგენად ვიღებდით მონოსპოროვან
(ერთი სპორიდან მიღებული) კულტურას. სინჯარაში, რომელშიც სტერილური
წყალია, მარყუქით ვათავსებდით სპორულირებული კულტურების მცირე
ნაგლეჯს და სინჯარას ვანჯღრევდით. შემდეგ მისგან ვიღებდით 4-5 წვეთ სუს-
პენზიას და ვათავსებდით სტერილურ სასაგნე მინაზე. სუსპენზიის მიკროს-
კოპული ანალიზის გზით ვითვლიდით სპორებს წვეთებში. სინჯარაში იქამდე
ვუმატებდით წყალს, სანამ სუსპენზიის ერთ წვეთში ერთი სპორა დარჩებოდა. ან
კიდევ: სუსპენზიის 3-4 წვეთი გადააგვქონდა პეტრის ჯამში აგარიზებულ საკვებ
არეზე (წვეთებს ვაშორებდით ერთმანეთთან). მიკროსკოპით ვითვლიდით
სპორების რაოდენობას წვეთებში ჯამის ქვედა მხრიდან, რისთვისაც პეტრის
ჯამს ფრთხილად ვაბრუნებდით. ერთსპორიან წვეთებს ვნიშნავდით მარკერით.
ამის შემდეგ ერთი სპორიდან მიღებულ კოლონიებს გადავთესავდით სინჯარაში
აგარზე. ზოგჯერ ერთი წვეთის შემცველი სუსპენზია გადაგვქონდა სასაგნე
მინაზე, შემდეგ მასში ვათავსებდით საკვები არის მცირე ნაწილს და საკვებ არეზე
კულტურის გაზრდის შემდეგ, მას გადავთესავდით სინჯარაში აგარზე (სიხა-
რულიძე და სხვ., 2015).

მიკროსკოპის ქვეშ ვაკვირდებოდით სოკოს როგორც ანატომიურ, ისე მორ-
ფოლოგიურ აგებულებას (ორგანოების ზომას, ფერს, ფორმას და სხვა დიაგნოს-
ტიკურ ნიშნებს). თუ მიღებული მონაცემები დაემთხვეოდა სარკვევების მონაცე-
მებს, მაშინ საქმე გვექნებოდა იგივე პატრონ მცენარის ცნობილ სახეობასთან.

სახეობის რკვევისას გამოყენებულია თანამედროვე სარკვევები (Agrios, 1997;
Guba, 1961).

მცენარეთა ცალკეული დაავადებების გავრცელება დგინდებოდა ფორმუ-
ლით:

$$P = \frac{d \cdot 100}{N}, \text{ სადაც:}$$

P - დაავადების გავრცელების პროცენტია;

d - დაზიანებულ მცენარეთა რაოდენობა;

N - აღრიცხულ მცენარეების საერთო რაოდენობა;

დაავადების განვითარების დაზუსტების მიზნით პირველი აღრიცხვა ჩატარდა დაავადების გამოჩენისთანავე, შემდგომი აღრიცხვები კი ყოველი 5-6 დღის ინტერვალით, დაავადების მაქსიმუმის მიღწევამდე.

დაავადების განვითარების ინტენსივობა აღირიცხებოდა ხუთბალიანი სისტემით.

ბალი 0 - დაავადებული არ გვხვდება;

ბალი 1 - დაავადებულია მცენარეზე ფოთლების არანაკლებ 25 %;

ბალი 2 - დაავადებულია მცენარეზე ფოთლების არანაკლებ 50 %;

ბალი 3 - დაავადებულია მცენარეზე ფოთლების არანაკლებ 75 %;

ბალი 4 - დაავადებულია მცენარეზე ფოთლების არანაკლებ 75 %-ზე მეტი;

ბალი 5 - დაავადებულია ყველა ფოთოლი.

დაავადების ინტენსივობას ვანგარიშობდით ფორმულით:

$$X = \frac{(A.B).100\%}{\frac{A}{K}}, \text{ სადაც:}$$

X - დაავადების განვითარების ინტენსივობა;

A - განსაზღვრული ბალით დაავადებულ მცენარეთა რაოდენობა;

B - თითოეულ ჯგუფში მცენარეთა დაზიანების ბალი;

A - სააღრიცხვო მცენარეთა რაოდენობა;

K - დაავადების უმაღლესი ბალი.

კვლევის შედეგები

ორწლიანმა კვლევებმა გვიჩვენა, რომ მანდარინის პესტალოცია ანუ ნაცრისფერი სილაქავე პირველად ჩვენ მიერ შემჩნეული იყო აგრარული მიმართულების სასწავლო კორპუსის მიმდებარე ტერიტორიაზე გაშენებულ მანდარინის 5-6-წლიან ნარგავებზე 2022 წლის სექტემბრის თვეში. დაავადების გამომწვევი სოკო *Pestalotia* sp. მიეკუთვნება უსრული ანუ ანამორფული სოკოების ერთ-ერთ წარმომადგენელს.

პირველად ფოთლებზე ჩნდება სხვადასხვა ზომის მომრგვალო ან არასწორი ფორმის მონაცრისფრო ლაქები. ფოთლის ფირფიტაზე ლაქები შემჩნეულია როგორც ფოთლის კიდეზე, ისე წვერზე და შუა ნაწილში (სურ.1).

სურ. 1. *Pestalotia sp*-ით გამოწვეული მანდარინის ნაცრისფერი ლაქიანობის სიმპტომი

ხშირად ნაცრისფერი შეფერილობა იცვლება და ბოლოს ლაქა მონაცრისფრო ყავისფერი ხდება, რომელიც ზოგჯერ შემოვლებულია მუქი მოყვითალო ან მომწვანე არშიით (სურ. 2).

სურ. 2. *Pestalotia sp*-ით გამოწვეული ყავისფერი ლაქიანობა

ხშირია შემთხვევები, როდესაც ლაქების შეერთების გამო, მთელი ფოთლის ფირფიტის დიდი ნაწილი დაავადებულია. სოკოს ნაყოფსხეულები ლაქის ზედა მხარეზე გაფანტულადაა განლაგებული პატარ-პატარა შავი წერტილების სახით. თავდაპირველად, ნაყოფსხეულები დაფარულია ფოთლის ეპიდერმისით, რომელიც სპორების მომწიფების დროს ირღვევა, სპორები თავისუფლდება და ადვილად ვრცელდება სხვადასხვა ჰაბიტატზე. როდესაც სპორები მოხვდება

შესაფერის პირობებში, შუა შეფერილ უჯრედებთან ზრდის მილს და იწვევს დაავადებას.

პეტრის ჯამებში სოკოს ნაყოფსხეულები ჯგუფურადაა განლაგებული ფოთლის ორივე მხარეზე (სურ. 3), რომლებიც მიკროსკოპით ადვილად გამოსაცნობია.

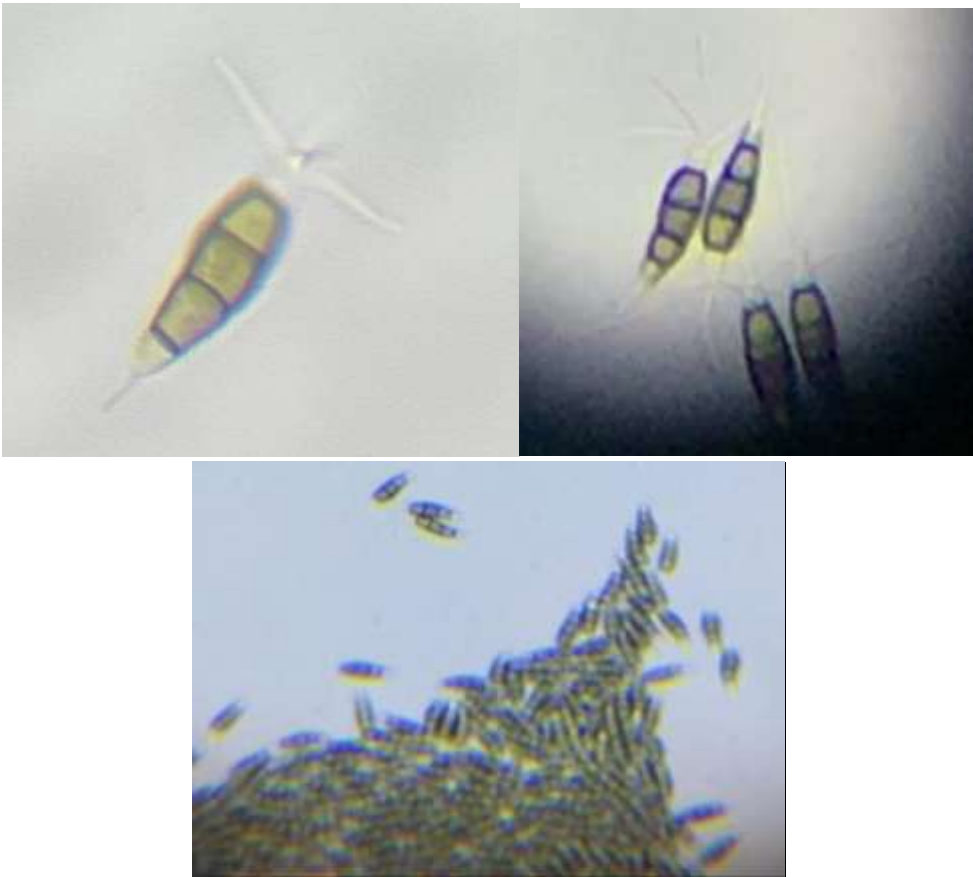
3. პეტრის ჯამებში განვითარებული სოკოს ნაყოფიანობა

ნაყოფსხეულები ანუ სარეცელი უფერულია, ზომით 200-250X500 მკმ. სპორები ხუთუჯრედიანია, თითისტარისებრი, ზომით 21 – 24 X 5 – 6 მკმ. სამი შუა უჯრედი ყავისფრად არის შეფერილი, ხოლო ორი განაპირა პერიფერიული უჯრედი უფერულია. წვერზე მოთავსებულ უფერულ უჯრედს განვითარებული აქვს 2-4 შოლტი. შოლტები თითქმის ლენტისებრი ან ძაფისებრი ფორმისაა, ოდნავ შეფერილი. ქვედა უფერული უჯრედი წვრილ, გრძელ ფეხად აქვს, ანუ კონიდიატმტარად, რითაც სპორა მიმაგრებულია სარეცელზე (სურ. 4).

დადგინდა, რომ ჩვენ მიერ იდენტიფიცირებული სოკო, თავისი მორფოლოგიურ-ანატომიური სტრუქტურით, განსაკუთრებით გამრავლების ორგანოებით (კონიდიები, კონიდიატმტარები), მკვეთრად განსხვავდება სარკვევების მონაცემებისგან. ვფიქრობთ, ჩვენ მიერ იდენტიფიცირებული პესტალოცია არის ახალი სახეობა, რაც ჩვენი შემდგომი მუშაობის პრიორიტეტს წარმოადგენს.

როგორც დაკვირვებებმა ცხადყო, პესტალოცია, უმთავრესად ძველ ფოთლებს აავადებს, თუ დაავადება სუსტია, მაშინ მისი მოქმედება უმნიშვნელოა, ხოლო, თუ დაავადებამ ძლიერ მოიკიდა ფეხი, ამის შედეგად ფოთოლის ასიმი-

ლაციის არე მცირდება და ეს უშუალო უარყოფით გავლენას ახდენს მცენარის საერთო განვითარებაზე.

სურ. 4. მარცხნიდან მარჯვნივ: 2-შოლტიანი, 3-4-შოლტიანი და პეტრის ჯამებში გამრავლებული სპორები

განსაკუთრებით საგანგაშოა იგი მაშინ, როდესაც ნაცრისფერი სილაქავე პირდაპირ ნორჩ ფოთლებზე გადადის და ამით დიდ ზიანს აყენებს მას. ახალგაზრდა ფოთოლი, დაავადების დროს ჭკნება, ფერს კარგავს და, ვიდრე საბოლოოდ გაიშლებოდეს, ხმება.

ხშირია შემთხვევა, როდესაც დაავადებული ფოთლიდან სოკო ტოტის საშუალებით მერქანში გადადის, ან კიდევ ტოტებისა და ფოთლების დაავადება სრულიად დამოუკიდებელია ერთიმეორისგან და ცალკე ინფექციის კერას წარმოადგენენ.

მანდარინის ნაცრისფერი სილაქავე ხშირად ანთრაქნოზთან ერთად სახლდება ფოთლებზე. ორივე სოკოს ერთდროული მოქმედებით მანდარინის ფოთლის მთელი ფირფიტა იშლება, როგორც კიდეებზე, ისე ცენტრალურ ნაწილში. დაავადებული ნაწილი იფლითება და ბოლოს ხმება. დაშლილი ნაწილებიდან მხოლოდ გამტარი კონები მოჩანს.

კონტროლი

ვინაიდან ნაცრისფერი სილაქავე პირველად მანდარინის ძველ ფოთლებზე იჩენს თავს, პირველ რიგში დაავადების პირველი ნიშნის გამოჩენისთანავე დაზიანებული ფოთლები უნდა მოშორდეს და დაიწვას. დროულად უნდა გაისხლას და დაიწვას განასხლავი მასალა. არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ნიადაგის სწორ და დროულ დამუშავება-განოყიერებას.

ქიმიური ღონისძიებიდან კარგი შედეგი მოგვცა ადრე გაზაფხულზე მცენარის, ჯერ 2%-იანი ბორდოს სითხით წამლობამ, ხოლო 10 დღის შემდეგ 1%-იანი ფუნგიციდით შესხურებამ. ამ წამლობითმა ოპერაციებმა თითქმის მთლიანად შეზღუდა პათოგენის განვითარება.

დასკვნა

1. ჩვენ მიერ ნაცრისფერი სილაქავის გამომწვევი სოკო *Pestalotia* sp. პირველად არის შენიშნული და აღწერილი ბსუ-ს აგრარული მიმართულების სასწავლო კორპუსის მიმდებარე ტერიტორიაზე გაშენებულ მანდარინზე;

2. სოკოს მაკროსკოპული და მიკროსკოპული რკვევებით დადგინდა, რომ ეს სახეობა სხვა პესტალოციებისგან მკვეთრად განსხვავდება მორფოლოგიურ-ანატომიური სტრუქტურით, რაც მიგვანიშნებს ახალ სახეობაზე;

3. დადგინდა, რომ სოკო პირველად ჩნდება მანდარინის ძველ ფოთლებზე და შემდეგ გადადის ახალგაზრდა ფოთლებზე და ტოტებზე, შედეგად მცენარე ავადდება არანაკლებ 3 ბალით;

4. დაზუსტდა, რომ დაავადების გამომწვევი პათოგენი თავის სასიცოცხლო ციკლს ატარებს მხოლოდ კონიდიალურ სტადიაში. მას აქვს უნარი, საკმაოდ დიდი ზიანი მიაყენოს მცენარის სასიცოცხლო პროცესებს და ამასთან, მკვეთრად შეამციროს მოსავალი და პროდუქციის ხარისხი.

5. ნაცრისფერი სილაქავის წინააღმდეგ გამოყენებული ფუნგიციდიდან ყველაზე კარგი შედეგი მოგვცა ადრე გაზაფხულზე 2%-იანი ბორდოს სითხით წამლობამ.

6. ჩვენი შემდგომი მუშაობა გაგრძელდება სოკოს მოლეკულურ-გენეტიკურ დონემდე შესწავლისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. დავითაძე, ო. შაინიძე - მცენარეთა უმთავრესი დაავადებების კვლევის მეთოდები. ბათუმი, 1999.
2. ზ. სიხარულიძე, გ. მეფარიშილი, ლ. გორგილაძე. მეთოდური მითითებები სოკოვან პათოგენთა გამოყოფა - იდენტიფიკაციაზე, ქობულეთი, 2015.
3. ო. შაინიძე. ციტრუსების დაავადებები და მათ წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებები, ბათუმი, 2007.
4. ო. შაინიძე. სასოფლო-სამეურნეო ფიტოპათოლოგია. ბათუმი, 2015.
5. Agrios, G. Plant pathology. University of Florida, 2005, pp. 922.
6. Guba E. F. Monograph of Monochaetaia and Pestalotia. Harvard University Press, 1961, pp. 342.

ახალი თაობის სასუქის „ლეონარდიტის“ გავლენა წითელმიწა ნიადაგის და მანდარინ „უნშიუს“ ქიმიურ შემადგენლობაზე

ლია დავითაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ტექნოლოგიური ფაკულტეტი

აგრარული ტექნოლოგიების საბაკალავრო პროგრამა

საკონტაქტი ინფორმაცია:

პირადობის მოწმობის № 61004072771

ტელ.ნომერი 571 74 45 90

ხელმძღვანელები: ნუნუ ნაკაშიძე

აგროეკოლოგიის დეპარტამენტი, ასისტენტ პროფესორი

ნინო კიკნაძე

სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი,

ქიმიის დეპარტამენტი, ასოცირებული პროფესორი

გულთამაზე თავდგირიძე

ქიმიის დეპარტამენტი, ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

აჭარის ა/რ სოფ. გორგაძეებში დაყენებულ მინდვრის ცდაში შესწავლილია ახალი თაობის სასუქის - „ლეონარდიტის“ გავლენა წითელმიწა ნიადაგის ხარის-ხოვრივ მაჩვენებლებზე, მანდარინ „უნშიუს“ რბილობის ელემენტურ შემდგენი-ლობაზე და მის მოსავლიანობაზე. ლეონარდიტის ეფექტურობა შეისწავლებოდა როტულ NPK-სასუქთან და NH_4NO_3 -თან შედარებით. ექსპერიმენტული მონაცე-მების საფუძველზე დადგენილია, რომ ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე ნია-დაგის pH ნეიტრალურთან მიახლოებულია (pH 6.56), ხოლო საერთო ჰუმუსით (5.34%) და აზოტით (0.60%) უზრუნველყოფის ხარისხი - მაღალია. ლეო-ნარდიტი მდიდარია ელემენტებით: Ca, Mg, P, Fe, Cu, Zn, Mn. ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე, დამაჯერებლად გაიზარდა ნიადაგში მაკროელემენტების - ფოსფორის, კალციუმის, კალიუმის, მაგნიუმის, რკინის, ასევე მიკროელემენ-ტების - მანგანუმის, თუთიისა და სპილენძის შემცველობა, რაც ნიადაგის აგრო-ქიმიური თვისებების გაუმჯობესებაზე მიუთითებს. ანალოგიური კანონზო-მიერება გამოიკვეთა ლეონარდიტის შეტანით მანდარინ „უნშიუს“ რბილობში, რაც გამოიხატა ზემოაღნიშნული ელემენტების კონცენტრაციის მატებაში, სხვა ვარიანტებთან შედარებით. ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტი მოსავლიანობით 1,58-ჯერ აღემატებოდა ამონიუმის გვარჯილის შეტანის ვარიანტს და 2,45-ჯერ აღემატებოდა ფონის ვარიანტს.

საკვანძო სიტყვები: ლეონარდიტი; წითელმიწა; ანალიზი; უნშიუ; ხარის-
ხობრივი მაჩვენებლები.

Abstract

Adjara village In the field test set in Gorgadze, the influence of new generation fertilizer - "Leonardite" on the quality indicators of the red soil, on the elemental composition of mandarin "Unshiu" pulp and its yield was studied. The effectiveness of Leonardite was studied in comparison with complex NPK-fertilizer and NH_4NO_3 . Based on the experimental data, it was found that the pH of the soil with Leonardite addition is close to neutral (pH 6.56), with high levels of total humus (5.34%) and nitrogen (0.60%). Leonardite is rich in essential elements such as Ca, Mg, P, Fe, Cu, Zn, and Mn. The addition of Leonardite significantly increased the content of macroelements—phosphorus, calcium, potassium, magnesium, and iron—as well as microelements—manganese, zinc, and copper—in the soil, indicating an improvement in the agrochemical properties of the soil. A similar pattern was observed in the "Unshiu" mandarin pulp, where the concentration of the aforementioned elements increased compared to other treatments. The yield from the Leonardite variant was 1.58 times greater than that of the ammonium nitrate variant and 2.45 times greater than the control variant.

Key words: Leonardite; red soil analysis; Unshiu; qualitative indicators.

შესავალი

თემის აქტუალობა. „ლეონარდიტი“ წარმოადგენს ბუნებრივ პირობებში დაჟანგულ და ხანგრძლივი გამოფიტვის შედეგად გარდაქმნილ ლიგნიტს (ლიგნიტი - მურა ნახშირის სახესხვაობაა, რომელიც შეიცავს 60-75% ნახშირბადს). „ლეონარდიტი“ რბილი, მბრწყინავი, ცვილისებრი მინერალოიდია (მინერალოიდი - ბუნებრივი მყარი ნივთიერება, მინისებრი, პოლიმერული სტრუქტურის). ლეონარდიტიდან წარმოებული პროდუქტი წარმოადგენს ფხვნილისებრ მასას ან წვრილ ჰმმ. დიამეტრის მოყავისფრო-შავი ფერის გრანულებს, რომელთაც იყენებენ ორგანო-მინერალური სასუქის სახით. „ლეონარდიტის“ საბადოები გავრცელებულია აშშ-ში, კანადაში, ავსტრალიაში, რუსეთში, ნაკლებად - თურქეთში, საბერძნეთში, ტაილანდში. „ლეონარდიტს“ მოიპოვებენ მურა ნახშირის საბადოების ზედა ფენებში, რომლებიც განლაგებულია მიწის ზედაპირის სიახლოვეს. ამიტომ მისი ქიმიური შედგენილობა და მასში ჰუმინის მჟავების შემცველობა დამოკიდებულია საბადოს ადგილმდებარეობაზე. „ლეონარ-დი-

ტის“ წარმოშობას უკავშირებენ ცხოველური და მცენარეული ორგანიზმების საბოლოო ჰუმიფიკაციის პროცესს მიკროორგანიზმების მეშვეობით, რომლის ხანგრძლივობა 70 მილიონ წელს ითვლის, მაშინ, როცა ტორფი წარმოიქმნება რამდენიმე ათასი წლის მანძილზე. სხვა ჰუმინის შემცველი პროდუქტებისგან (საპროპელი, ტორფი) განსხვავებით, „ლეონარდიტს“ ახასიათებს მისი მოლეკულური სტრუქტურის უნიკალობა, რომელიც განაპირობებს მის მაღალ ბიოლოგიურ აქტივობას და ამას ხსნიან მისი მოლეკულების მაღალი მოლეკულური მასით (>2500), საპროპელსა (1000-მდე) და ტორფთან (500-2500) შედარებით [6, 10].

„ლეონარდიტის“ გამოყენების ძირითადი სფეროებია: სოფლის მეურნეობა (განოყიერება და მიწების რეკულტივაცია), მეცხოველეობა (კვება), მეფრინველეობა, მეთევზეობა, მედიცინა (საკვები და ბიოდანამატები), ჰიდროქიმი (წყლის გაწმენდა). „ლეონარდიტს“ გააჩნია მაღალი კათიონური გაცვლის, წყლის შეკავების და ბუფერული უნარი, რის ხარჯზეც ნიადაგი რეზისტენტული ხდება სტრესფაქტორების მიმართ (გვალვა, მარილიანობა, პესტიციდები და ა.შ.). „ლეონარდიტი“ ასტიმულირებს ნიადაგის მიკროფლორის აქტივობას, მასში შემავალი ნახშირჟანგის (CO) საშუალებით, აუმჯობესებს ნიადაგის სტრუქტურას და აერაციას, უზრუნველყოფს ნიადაგში pH-ის ნეიტრალურ დონეს, ხელს უწყობს მცენარეების ზრდას, ფერმენტაციასა და უჯრედების დაყოფას მცენარეებსა და ბაქტერიებში, ასევე, გამოიყენება ქლოროზის (რიკინის დეფიციტი) წინააღმდეგ საბრძოლველად, რადგანაც მის შემადგენლობაში შედის რკინა [7, 11]. „ლეონარდიტის“ მუტაგენური, კენცეროგენური, ემბრიოტოქსიკური გამოცდების მრავალრიცხოვანი კლინიკური კვლევა გამორიცხავს რაიმე სახის გვერდით ქმედებას, ამიტომ მას ეფექტურად იყენებენ საკვები დანამატების სახითაც [8, 12]. იგი შესაძლებელია, გამოვიყენოთ ყველა ტიპის ნიადაგსა და მცენარეზე. ამასთან, ლეონარდიტის შერევა შესაძლებელია ყველა სახის გრანულირებულ სასუქთან. იგი წარმოადგენს ბიოკატალიზატორს და მცენარეთა ბიოსტიმულატორს [13].

მიუხედავად იმისა, რომ „ლეონარდიტის“ მოპოვებითი სამუშაოები და მისი გავრცელება მსოფლიო ბაზარზე აქტიურად მიმდინარეობს, ჯერჯერობით მაინც არ არის მაქსიმალურად ოპტიმალურად გამოყენებული მისი ძვირფასი თვისებები სხვადასხვა სფეროში და განსაკუთრებით საქართველოს სოფლის მეურნეობაში. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში კი ამ მიმართულებით კვლევები არ არის განხორციელებული, მითუმეტეს ეს ორგანო-მინერალური სასუქი პრაქტიკულად არ გამოიყენება ჩვენს სოფლის მეურნეობაში. სწორედ ამ მეტად აქ-

ტუალურმა საკითხმა განაპირობა ჩვენი ინტერესი და მცდელობა მისი ეფექტურობის შესწავლისადმი აჭარის წითელმიწა ნიადაგების პირობებში.

კვლევის მიზანს „ლეონარდიტის“, როგორც ახალი თაობის სასუქის გავლენის შესწავლა წითელმიწა ნიადაგის ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე, მანდარინ „უნშიუს“ ქიმიურ შემადგენლობასა და მის მოსავლიანობაზე. ასევე ექსპერიმენტული მონაცემების გაანალიზების საფუძველზე, „ლეონარდიტის“ მოქმედების ეფექტურობის შეფასება-შედარება რთულ NPK-სასუქთან (ამოფოსკა) და ამონიუმის გვარჯილასთან შედარებით.

კვლევის ობიექტი იყო აჭარის ა/რ სოფ.გორგაძეების წითელმიწა ნიადაგები, რომელზეც გაშენებულია მანდარინ „უნშიუს“ ბაღი და მდებარეობს საცდელი ნაკვეთი.

კვლევის ამოცანებს წარმოადგენდა წითელმიწა ნიადაგის ძირითადი ხარისხობრივი მაჩვენებლების შეფასება, წითელმიწა ნიადაგის მულტიელემენტური ანალიზი და მანდარინ უნშიუს რბილობის ელემენტური შედგენილობა განსაზღვრული ორ ვადაში: სასუქების შეტანამდე და სასუქების შეტანის შემდეგ; მანდარინ „უნშიუს“ მოსავლიანობის შეფასება; „ლეონარდიტის“ შეტანის ეფექტურობის შედარება ამოფოსკასთან და ამონიუმის გვარჯილასთან მიმართებაში.

კვლევისთვის გამოყენებული მეთოდები: საველე ცდა, ტიტრიმეტრიული ანალიზი, პლაზმური ატომურ-ემისიური სპექტრომეტრიული ანალიზი [1, 2, 9].

მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას წარმოადგენდა: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრარული და მემზრანული ტექნოლოგიების ინსტიტუტის აგროქიმიის, ანალიზური ქიმიის, პლაზმური ატომურ ემისიური სპექტრომეტრიის ლაბორატორიები.

ძირითადი ნაწილი

I. წითელმიწა ნიადაგის ძირითადი ხარისხობრივი მაჩვენებლების შეფასება.

საველე ცდა ლეონარდიტის ეფექტურობის გამოცდაზე დაყენებული იქნა 2022წ. სოფ. გორგაძეებში, წითელმიწა ნიადაგებზე, მანდარინ „უნშიუს“ ქვეშ. აჭარაში წითელმიწები გავრცელებულია ზღვის დონიდან 80-დან 200 მ-მდე სიმაღლეზე. დომინანტი სასოფლო-სამეურნეო კულტურები, რომლებიც მოჰყავთ ამ ნიადაგებზე, არის – ციტრუსები, ტუნგო, თხილი, დაფნა, ერთწლიანი კულტურები [3]. საცდელი ნაკვეთი დაყოფილია 3 ვარიანტად, თითოეულ ვარიანტში შედის 6 ძირი ხე. ხეებს შორის მანძილი შეადგენს 3 მ-ს, რიგთაშორისებიც -- 3 მ. მაძილითაა განსაზღვრული, ანუ ნაკვეთის დაგეგმვა ჭადრაკისებურია 3x3მ.

ცდის დაყენების პირველ წელს ნიადაგებში საერთო ფონის შექმნის მიზნით, ყველა ვარიანტზე შეტანილი იქნა რთული NPK სასუქი (ამოფოსკა - $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4 + (\text{NH}_4)_2\text{HPO}_4 + \text{K}_2\text{SO}_4$; N:P:K=16:16:16%); 2023-2024 წწ. მე-2 და მე-3 ვარიანტებზე შეტანეს სასუქები შემდეგი სქემით: 2. NPK+ NH_4NO_3 (N 34.4%); 3. NPK+„ლეონარდიტი“. სასუქები შეჰქონდათ მარტის თვის ბოლოს, მათი შემდგომი ჩათოხვნიტ ნიადაგში. სასუქების დოზა - 250 გრ/მირზე. ჩვენ შევიძინეთ თურქული წარმოშობის „ლეონარდიტი“ (Humic+ Fulvic acid - 40%, pH 5-7). საცდელ ნაკვეთზე აღებულიქნა ნიადაგის ნიმუშები 0-40 სმ. სიღრმეზე, როგორც სასუქების შეტანამდე, ისევე შეტანის შემდეგ და ნიადაგებში განისაზღვრა ზოგიერთი აგროქიმიური მაჩვენებელი და ქიმიური ელემენტები. სასუქების შეტანამდე ნიადაგების რეაქცია იყო სუსტი მჟავა, ხოლო საერთო ჰუმუსით და საერთო აზოტით უზრუნველყოფის ხარისხი - საშუალო (ცხრილი 1). სასუქების შეტანის შემდეგ ლეონარდიტის ვარიანტზე ნიადაგის რეაქცია გახდა ნეიტრალურთან მიახლოებული (pH 6,56) ხოლო საერთო ჰუმუსით (5,34%) და აზოტით (0,60%) უზრუნველყოფის ხარისხი - მდიდარი. საერთო აზოტით უზრუნველყოფის ხარისხი ამაღლდა მე-2 ვარიანტზეც -0,58%.

ცხრილი 1

ნიადაგების ზოგიერთი აგროქიმიური მაჩვენებელი

№	ვარიანტი	სასუქების შეტანამდე				
		ნიმუშის აღების სიღრმე,სმ	pH		%	
			H ₂ O	აქტიური რეაქცია	საერთო ჰუმუსი	საერთო აზოტი
1	NPK (ამოფოსკა) -ფონი	0-40	5.45	სუსტი მჟავა	4.34	0.31
2	NPK-ფონი	0-40	5.48	სუსტი მჟავა	4.35	0,32
3	NPK-ფონი	0-40	5.85	სუსტი მჟავა	4.37	0.32
სასუქების შეტანის შემდეგ						
1	NPK-ფონი	0-40	5.50	სუსტი მჟავა	4.52	0.44
2	NPK+ NH_4NO_3	0-40	5.46	სუსტი მჟავა	4.73	0.58
3	NPK+ლეონარდი ტი	0-40	6.56	ნეიტრ.მიახლ.	5.34	0.60
უზრუნველყოფის ხარისხი					<3-ღარიბი 3-5 –საშუალო >5 –მდიდარი	<0.3-ღარიბი 0.3-0.5 – საშუალო >0.5–მდიდარი

ჩვენ მიერ განსაზღვრულ იქნა ლეონარდიტის ქიმიური შედგენილობა მის წყლიან გამონაწურში პლაზმური ატომურ-ემისიური სპექტრომეტრით ICPE-

9820-ზე. დადგინდა, რომ ლეონარდიტი პრაქტიკულად არ შეიცავს ალუმინს, ნატრიუმს და სილიციუმს, ხოლო მიკროელემენტთაგან - As(დარიშხანი), Be, Cd, Co, Cr, Hg, Li, Mo, Ni, Pb, Sb, Se, Ti, Tl, V-ს. მაკროელემენტთაგან ლეონარდიტი მდიდარია კალციუმით, კალიუმით, მაგნიუმით, რკინით, ნაკლებად - ფოსფორით. მიკროელემენტებიდან იგი შეიცავს სპილენძს, თუთიას და მანგანუმს.

II. წითელმიწა ნიადაგის მულტიელემენტური ანალიზი სასუქების შეტანამდე და შეტანის შემდეგ

ნიადაგის წყლიანი გამონაწურის მულტიელემენტური ანალიზის შედეგებმა აჩვენა, რომ მაკროელემენტებიდან - უპირატესობა ენიჭება Al-ს და Ca-ს. შემდეგ მოდის Si, K, Mg, Fe. ნიადაგები არ შეიცავს ნატრიუმს, ანუ არ არიან დაბიცო-ბებული. მიკროელემენტთაგან ნიადაგი არ შეიცავს: As-ს, Cd-ს, Hg-ს, Pb-ს, Sb-ს, Se-ს, Ti-ს, Be-ს, Co-ს, Li-ს, Mo-ს, V-ს. თუთია მცირე რაოდენობით დაფიქსირდა მე-3 ვარიანტზე (ცხრილი 2). სასუქების შეტანის შემდეგ მაკროელემენტებისგან პირველ და მეორე ვარიანტებზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა Al-ის, K-ის და P-ის კონცენტრაცია, ნაკლებად - Ca-ის, Mg-ის და Fe-ის. ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე, ნიადაგში მომატებულია P-ის, Ca-ის, K-ის, Mg-ის, Fe-ის შემცველობა, რაც ნიადაგის აგროქიმიური თვისებების გაუმჯობესებაზე მიუთითებს. მიკროელემენტებისგან ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე ნიადაგში გაიზარდა Mn-ის, Zn-ის და Cu-ის შემცველობა, რადგანაც თავად ლეონარდიტი შეიცავდა ამ ელემენტებს (ცხრილი 3).

ცხრილი 2.

ნიადაგების წყლიანი გამონაწურის მულტიელემენტური ანალიზი

ვარიანტი	მაკროელემენტების შემცველობა 0–40 სმ ფენაში, მგ/კგ სასუქების შეტანამდე							
	Al	Ca	Fe	K	Mg	Na	P	Si
NPK-ფონი	75.56	43.7	2.530	4.02	5.82	-	2.53	12.3
NPK-ფონი	78.1	40.2	2.650	4.312	4.58	-	2.45	11.7
NPK-ფონი	77.05	45.0	2.828	4.15	5.28	-	3.24	12.4
	სასუქების შეტანის შემდეგ							
NPK-ფონი	95.56	46.2	4.45	269.0	6.10	-	283.0	13.2
NPK+NH ₄ NO ₃	92.10	54.6	5.69	284.0	7.13	-	278.4	14.9
NPK+ლეონარდიტი	82.30	958.0	7.98	502.6	67.0	-	336.0	12.7

ცხრილი 3.

ნიადაგების წყლიანი გამონაწურის მულტიელემენტური ანალიზი

ვარიანტი	მიკროელემენტების შემცველობა 0–40 სმ ფენაში, მგ/კგ სასუქების შეტანამდე							
	B	Ba	Ni	Cu	Mn	Mo	Cr	Zn
NPK-ფონი	0.0911	0.0021	0.0106	0.0157	0.0295	0.118	0.0041	-
NPK-ფონი	0.0378	0.0017	0.0057	0.0169	0.0362	0.305	0.0028	-
NPK-ფონი	0.0194	0.0019	0.0111	0.0291	0.0523	0.468	0.0015	0.0021
	სასუქების შეტანის შემდეგ							
NPK-ფონი	0.0514	0.00238	0.0106	2.87	1.73	0.136	0.00142	0.528
NPK+ NH ₄ NO ₃	0.0263	0.00284	0.0057	2.86	1.91	0.346	0.00152	0.699
NPK+ ლეონარდიტი	0.0161	0.00234	0.0111	2.84	3.58	0.379	0.00131	0.34
ზღვ	0,5	0,0025	4.0	3,0	5.0	0,35	3.0	4.5

III. მანდარინ „უნშიუს“ რბილობის ელემენტური შედგენილობა და მოსავლიანობა

ჩვენ მიერ, ასევე ჩატარებულ იქნა მანდარინ „უნშიუს“ რბილობის მულტიელემენტური ანალიზი, რომელმაც აჩვენა, რომ ლეონარდიტის შეტანით მანდარინის რბილობი გამდიდრდა Ca-ით, K-ით, P-ით და Fe-ით. მიკროელემენტებისგან ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე, სხვა ვარიანტებთან შედარებით, დაფიქსირდა Cu-ის, Mn-ის და Zn-ის კონცენტრაციის მატება მანდარინის რბილობში (ცხრილი 4).

ცხრილი 4.

მანდარინის რბილობის მულტიელემენტური ანალიზი სასუქების შეტანის შემდეგ

ვარიანტი	მაკროელემენტების შემცველობა, მგ/კგ							
	Al	Ca	Fe	K	Mg	Na	P	Si
NPK-ფონი	6.55	1.93	1.531	144	1.04	-	148	5.3
NPK+NH ₄ NO ₃	4.38	2.37	1.54	188	2.14	-	102	6.1
NPK+ ლეონარდიტი	2.36	301	2.831	269	12.9	-	165	3.6
	მიკროელემენტების შემცველობა, მგ/კგ							
	B	Ba	Ni	Cu	Mn	Mo	Cr	Zn
NPK-ფონი	0.0235	-	0.0043	0.121	0.0453	-	-	0.0151

NPK+ NH₄NO₃	0.016	-	0.00135	0.574	0.0841	-	-	0.0184
NPK+ ლეონარდიტი	0.013	-	0.0047	0.192	0.382	-	-	0.124

საცდელ ნაკვეთზე მოსავალი აიღებოდა და აღირიცხებოდა ნოემბრის თვის-ბოლოს-დეკემბრის თვის დასაწყისში. მიღებული შედეგებით დადგინდა, რომ ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტი მოსავლიანობით 1,58-ჯერ აღემატებოდა ამონიუმის გვარჯილის შეტანის ვარიანტს და 2,45-ჯერ აღემატებოდა ფონის ვარიანტს. ამასთან, მსხმოიარობის მიხედვით და ნაყოფის ზომების მიხედვითაც, მესამე ვარიანტი გაცილებით სჯობდა პირველ და მეორე ვარიანტების (ცხრილი 5).

ცხრილი 5.

მანდარინ უნშიუს მოსავალი ვარიანტების მიხედვით, 2024 წ.

ვარიანტი	მოსავალი, კგ.
NPK-ფონი	129.40
NPK+NH₄NO₃	200.40
NPK+ლეონარდიტი	316.60

დასკვნა

1. ორგანო-მუნერალური სასუქის - „ლეონარდიტის ეფექტურობის გამოცდამ წითელმიწა ნიადაგებზე მანდარინ „უნშიუს“ ქვეშ აჩვენა, რომ ნიადაგის რეაქცია და მისი ზოგიერთი აგროქიმიური მაჩვენებელი (საერთო ჰუმუსი, საერთო აზოტი) გაუმჯობესდა, რაც წითელმიწა ნიადაგის ნაყოფიერების ხარისხის ამაღლებაზე მიუთითებს.

2. ლეონარდიტის შეტანით, ნიადაგში მომატებულია ფოსფორის, კალციუმის, კალიუმის და მაგნიუმის კონცენტრაცია, ასევე მცენარისთვის მეტად აუცილებელი მიკროელემენტების - მანგანუმის, თუთიის და სპილენძის კონცენტრაცია.

3. ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტზე მანდარინის რბილობში დაფიქსირდა კალციუმის, კალიუმის, ფოსფორის, რკინის გაზრდილი შემცველობა, ხოლო მიკროელემენტებისგან - სპილენძის, მანგანუმის და თუთიის კონცენტრაციის მატება.

4. ლეონარდიტის შეტანის ვარიანტი მოსავლიანობით 1,58-ჯერ აღემატებოდა ამონიუმის გვარჯილის შეტანის და 2,45-ჯერ - ფონის ვარიანტს. ამასთან, აღნიშნული ვარიანტი გამოირჩეოდა მსხმოიარობისა და ნაყოფის ზომების მიხედვითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მარგველაშვილი გ., ნიადაგის ქიმიური ანალიზი, 2019. – თბილისი: გამომცემლობა „საჩინო“. –331გვ. ISBN 978-9941-8-1511-9.
2. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის ბრძანება №297/ნ 2001 წლის 16 აგვისტო ქ. თბილისი, გარემოს ხარისხობრივი მდგომარეობის ნორმების დამტკიცების შესახებ
3. <https://faolex.fao.org/docs/pdf/geo167707.pdf>
4. ონიანი ო., მარგველაშვილი გ., მცენარის ქიმიური ანალიზი. – თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“, 1978. გვ.18–22.
5. საველე ნიადაგმცოდნეობა. - თბილისი, 2016. - 171 გვ.
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/195038/1/Savele_Niadagmcodneoba.pdf
6. O.Francioso , S.Sánchez-Cortés, V.Tugnoli, C.Marzadori, C.Ciavatta. Spectroscopic study (DRIFT, SERS and ¹H NMR) of peat, leonardite and lignite humic substances. Journal of Molecular Structure. Volumes 565–566, 30 May 2001, Pages 481-485
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022286000009054>
7. G.Ricca, F.Severini, G.Di Silvestro, C.M.Yuan, F.Adani . Derivatization and structural studies by spectroscopic methods of humic acids from Leonardite. Geoderma Volume 98, Issues 3–4, 1 December 2000, Pages 115-125.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016706100000550>
8. Кузнецов. Свойства бурых углей как сырья для технологической переработки // Химия твердого топлива. 2013. вып. 6. -С. 19–23. ISSN 0023-1177.
[doi:10.7868/s0023117713060066](https://doi.org/10.7868/s0023117713060066)
9. Беккер Ю. Спектроскопия. Издание: 1-е. 2009. -528pg. ISBN 978-5-94836-220-5
10. <https://greenodin.site/ru/leonardit-organicheskaya-sostavlyayushchaya-udobreniy-greenodin>
11. <https://aegroup.com.ua/ru/leonardit/>
12. <https://ivan-ovsinsky.com/leonardit>
13. <https://agriecommission.com/base/chto-takoe-leonardit>

ბამიას ინტრუდუცირებული უნიკალური კულტურა საქართველოში

მეგი მამულაძე

ბსუ-ს ტექნოლოგიური ფაკულტეტი,
აგრარული ტექნოლოგიების საგანმანათლებლო
საბაკალავრო პროგრამის მე-4 კურსის სტუდენტი
ელ-ფოსტა megimamuladze16@gmail.com
სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ნანა ჯაბნიძე
სოფლის მეურნეობის აკადემიური დოქტორი,
მოწვეული მასწავლებელი

ანოტაცია

ექსპერტთა კვლევებით, მოკლე დროში შესაძლებელია კაცობრიობა სურსათის დეფიციტის წინაშე აღმოჩნდეს. ამიტომაც თანამედროვე მსოფლიოში დიდი ყურადღება ეთმობა სასოფლო-სამეურნეო და მათ შორის, ბოსტნეული კულტურების წარმოების გადიდებასა და მისი ხარისხის გაუმჯობესებას, ასევე ახალი ბოსტნეული კულტურების დანერგვა-გავრცელებას.

საქართველოში ასეთ ბოსტნეულ კულტურას წარმოადგენს ბამია (ოკრა), რომელიც სასარგებლო ნივთიერებების შემცველობით აღემატება ტრადიციულ ბოსტნეულ კულტურებს.

ბამია ბალბისებრთა ოჯახის ერთწლოვანი მცენარეა. მის სამშობლოდ თვლიან ტროპიკულ აფრიკას. დღეისთვის ბამიას კულტივირებული ფორმები ფართოდაა გავრცელებული ტროპიკულ, სუბტროპიკულ და ზომიერი კლიმატის ქვეყნებში.

ნაშრომში განხილულია ბამიას სამეურნეო მნიშვნელობა, გავრცელება, ინტროდუქცია, მცენარის ბიომორფოლოგიური მახასიათებლები, მოვლა-მოყვანის ტექნოლოგია, ძირითადი მავნებელ-დაავადებები და ბრძოლის ღონისძიებები.

კვლევის სიახლე, სპეციფიკურობა და ორიგინალობა განპირობებულია იმით, რომ ჩვენ მიერ ბამიაზე დაკვირვებები პირველად იქნა ჩატარებული ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიტოპათოლოგიისა და ბიომრავალფეროვნების ინსტიტუტის ბაზაზე, სათბურისა და მინდვრის პირობებში.

კვლევის შედეგად დადგენილია, რომ ბამია კარგად ვითარდება, დასავლეთ საქართველოს ტენიან სუბტროპიკულ ზონაში და იძლევა კარგ მოსავალს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოში ბამიას ეკონომიკური თვალსაზრისითაც დიდი პერსპექტივა გააჩნია, როგორც მრავალმხრივი გამოყენების ბოსტნეულ კულტურას.

Annotation

According to experts, it is possible that humanity will soon face a food shortage. That is why in the modern world much attention is paid to increasing the production of vegetable crops and improving its quality, as well as the introduction and distribution of new vegetable crops. Okra (okra) is a new vegetable crop in Georgia, which is superior to traditional vegetable crops in terms of the content of most useful substances.

Okra is an annual plant of the Bulbaceae family. Tropical Africa is considered its homeland.

Currently, cultivated forms of okra are widespread in countries with tropical, subtropical and temperate climates.

The article discusses the distribution, introduction of okra, biomorphological characteristics of the plant, maintenance and cultivation technology, main pest diseases and their significance. The novelty, specificity and originality of the research are due to the fact that our observations of okra were first carried out at the Institute of Phytopathology and Biodiversity of Batumi State University named after Shota Rustaveli, in greenhouse and field conditions (Kobuleti). As a result of research, it has been established that okra develops well in the humid subtropical zone of Western Georgia and produces a good harvest. Based on the above, we can confidently say that okra has great prospects for Georgia as a universal vegetable crop.

შესავალი

მსოფლიოში უამრავი უნიკალური მცენარეა გავრცელებული, რომელთა ინტროდუქცია განპირობებულია სწორედ მათი განსაკუთრებული სასარგებლო, საგემოვნო თუ სამკურნალო თვისებებით. მათ შორის აღსანიშნავია ბამიას (ოკრა) კულტურა, რომლის სამშობლო აფრიკაა, თუმცა მისი გეოგრაფიული წარმომავლობა სადავოა. ითვლება, რომ ბამია სამშობლო ეთიოპიაა, სადაც ახლაც გვხვდება ველური სახით, თუმცა მისი წარმოშობის მეცნიერული მტკიცებულება არ არსებობს. ბამიას ეგვიპტელები იყენებდნენ ჯერ კიდევ ძვ. წ. აღ. XII საუკუნიდან. სავარაუდოდ, ბამია აფრიკიდან არაბეთის ნახევარკუნძულზე, შემდეგ კი ხმელთაშუაზღვის აუზის ქვეყნებსა და ინდოეთში გავრცელდა. XIX საუკუნი-

დან მას უკვე იცნობენ ჩინეთში და ამავე საუკუნეში გვხვდება ამერიკის კონტინენტზე, სადაც გავრცელდა აფრიკიდან მონებით ვაჭრობის გზით.

ბამია არის როგორც ბოსტნეული, ისე სამკურნალო მცენარე. მისი სასარგებლო თვისებები ოდითგანვეა ცნობილი. მას აქტიურად მოიხმარდნენ აფრიკისა და არაბეთის ნახევარკუნძულის მცხოვრებნი. გავრცელებულია ხმელთაშუა ზღვის აუზის ქვეყნებში, სადაც იგი მათი კულინარიის განუყოფელი ნაწილია.

ბამია ფასდება ნაყოფში ცილებისა და ვიტამინების მაღალი შემცველობით, პირველ რიგში ასკორბინის მჟავით, B ვიტამინებით და ფოლიუმის მჟავით. თესლი შეიცავს 20%-მდე ზეთს. ბამიის თესლი მდიდარია ლორწოვანი ნივთიერებით, შეიცავს ბევრ ცილას, ნახშირწყლებს, ორგანულ მჟავებს, ვიტამინებს და სხვადასხვა მინერალურ მარილს.

კვლევების შედეგად გაირკვა, რომ ბამია არის ბოჭკოს მდიდარი წყარო და მას შეუძლია, შეამციროს ქოლესტერინის დონე ნაწლავებში. ლიტერატურული წყაროებით ცნობილია, რომ ჩატარდა ექსპერიმენტი, სადაც თავგებს კვებადნენ გამხმარი დაფქული ბამიის ნაყოფის კანით, რის შედეგადაც მათ სისხლში გლუკოზის დონე თანდათან მცირდებოდა. ეს და სხვა მონაცემები მიუთითებს ბამიის პოტენციურ გამოყენებაზე სხვადასხვა ქრონიკული დაავადებების პროფილაქტიკისა და მკურნალობისთვის. ასეთია: დიაბეტი, გულ-სისხლძარღვთა და კუჭ-ნაწლავის დაავადებები, ასევე მისი გამოყენება შეიძლება ღვიძლის დეტოქსიკაციისთვის.

ლიტერატურული წყაროებით ცნობილია, რომ ბამიის ნაყოფი გამოიყენება დიაბეტის, კუჭ-ნაწლავის პათოლოგიების, აგრეთვე, სანალველე გზებისა და ღვიძლით დაავადებულთა დიეტაში. ამ ბოსტნეულში დიდი რაოდენობით შემავალი ლორწოვანი ნივთიერებები სასარგებლოა ძლიერი ხველის, ასევე გაციების დროს.

კოსმეტოლოგიაში ბამია გამოიყენება, როგორც კანის ნიღბების საფუძველი. მისი ექსტრაქტი აფერხებს კანის აქერცვლას და ანთებით პროცესებს, ათანაბრებს სახის ფერს. მოხარშული რბილობი ლიმონის წველის დამატებით შეიძლება გამოიყენოთ, როგორც მკვებავი და აღმდგენი საშუალება.

როგორც საკვები კულტურა ბამია ძალიან პოპულარულია ხმელთაშუა ზღვისპირეთის აუზის ქვეყნებში. მისგან მზადდება ბოსტნეულის სუპები, მას ურევენ ხორციან კერძებში, ინახავენ დაკონსერვებული ან გამხმარი სახით. ბამია გემოვნური თვისებებით ახლოსაა პარკოსან კულტურებთან (მაგ. მწვანე ლობიო), ასევე - ბულგარულ წიწაკასთან, მაგრამ უფრო არომატულია. გამოირჩევა ცხიმინაობით და ვიტამინების უფრო მდიდარი შემცველობით. დაუმწიფებელი ბამიას ნაყოფიდან თესლებს გამორჩევა არ სჭირდება, რადგან მომზადების

შემდეგ ისინი რბილი და გემრიელი ხდება. გარდა ამისა, ნაყოფს აშრობენ, ყინავენ და აკონსერვებენ. მწიფე თესლები გამოიყენება სასმელის მოსამზადებლად, რომელიც ყავის გემოს წააგავს.

ბამიას ბიომორფოლოგიური და აგროეკოლოგიური თავისებურებანი

აფრიკული „სტუმარი“ ბამია, მიეკუთვნება ბალბისებრთა (*Malvaceae*) ოჯახს. იგი ერთწლიანი ბალახოვანი მცენარეა, რომელსაც ღერო გამერქნებული აქვს და დაფარულია ბუსუსებით, ახასიათებს ხშირი განტოტვა. ინვითარებს 2-7 ძირითად ტოტს. მცენარის სიმაღლე 30-40 სანტიმეტრიდან, 2,0 მეტრამდეა. ფოთლები, რომლებიც გრძელ ყუნწზე ზიან, შვიდნაკვითანია და საკმაოდ დიდი ზომისაა, 10-20 სმ. სიგრძის. ფოთოლი მუქი მწვანე შეფერილობისაა.

ყვავილები მარტოულია და ფოთლის უბეში ვითარდება. იგი ორსქესიანია, დიამეტრით 4-8 სმ, მოყვითალო კრემისფერი შეფერვის, ხუთი - თეთრი და ყვითელი გვირგვინის ფურცლები ფუძესთან მეწამული ლაქებით არის დაფარული, რაც ყვავილს ლამაზ ელფერს სძენს (სურ.1.).

ნაყოფი წაგრძელებული კონუსის ფორმის კოლოფია, მისი სიგრძე ზოგჯერ 18-20 სანტიმეტრია. ნაყოფის განივკვეთი ხუთკუთხაა და დაფარულია ნაზი ბუსუსებით. ნაყოფში მრავალი თესლი გვხვდება.

ბამია სითბოსმოყვარული მცენარეა, კარგად იტანს გვალვიან პირობებს, ეგუება როგორც მძიმე თიხნარ, ისე მსუბუქი მექანიკური შემადგენლობის ნიადაგებს; კარგად ვითარდება ზომიერად ტენიან, ჰუმუსით მდიდარ ნიადაგებზე. კლიმატური პირობებიდან ძალიან მგრძნობიარეა ტემპერატურული ცვალებადობის მიმართ, ხანგრძლივად 8⁰-ზე დაბალ ტემპერატურის პირობებში იგი ვეგეტაციას წყვეტს.

დასავლეთ საქართველოს დაბლობი რეგიონები კლიმატური პირობებით სავსებით ხელსაყრელია ბამიას კულტივირებისთვის.

ბამია მრავლდება თესლით. თესლი ნელა ღივდება და აღმოცენების დასაჩქარებლად საჭიროა თესვის წინ 24 საათის განმავლობაში მისი დალბობა თბილ წყალში.

ბამიას საადრეო ჩითილების მისაღებად თესავენ აპრილში დახურულ გრუნტში. თესვისთვის აუცილებელია ტორფნარევი ნიადაგის გამოყენება. თესლის გაღივებისა და აღმოცენებისთვის ოპტიმალური ტემპერატურა არის 20°C.

თესვის სიღრმეა 3-4 სმ, დათესვიდან 1,5 თვის შემდეგ შესაძლებელია ჩითილების გადატანა ღია გრუნტში. გადარგვის დროს სასურველია ჩითილებს არ დაუზიანდეთ მთავარღერძა ფესვი, რადგან მისი დაზიანება აფერხებს მცენარის შემდგომ განვითარებას.

ბამია ზრდა-განვითარებისთვის რაიმე განსაკუთრებულ ძალისხმევას არ საჭიროებს, მთავარი მაღლიმიტირებელი ფაქტორი ამ პერიოდში სითბოა და ტემპერატურა 20-22⁰-ზე დაბლა არ უნდა დაეცეს. კარგი მოსავლის მისაღებად საჭიროა კვების არის სწორი შერჩევა. ჩვენს პირობებში პლანტაციის გასაშენებლად საჭიროა, მცენარე დაირგოს მწკრივებში. მცენარეთა შორის 40-50 სმ-ზე და მწკრივთაშორის მანძილი კი 60-70 სმ-ზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

დასავლეთ საქართველოს აგროკლიმატურ გარემოში ბამიას კულტურის გაშენება პირდაპირ ღია გრუნტში თესვითაც შეიძლება. ღია გრუნტში მცენარე ითესება მაისის თვეში და მისი უპირატესობა იმაში გამოიხატება, რომ გადარგვის გარეშე მუდმივ ადგილზე თესვით პლანტაციის გაშენების დროს მცენარის ფესვთა სისტემა გაცილებით უკეთ ვითარდება და შესაბამისად, მიწისზედა ვეგეტატიური ნაწილიც მძლავრად იზრდება, რაც იცავს მას სხვადასხვა არახელსაყრელი ფაქტორის მიერ ტოტების მექანიკური დაზიანებისგან.

ბამიას აგროტექნოლოგია

ბამიას გაშენებისთვის ნიადაგის მომზადება შემოდგომაზე იწყება. მოსავლის აღებისთანავე უნდა შეგროვდეს მცენარეთა ნარჩენები და გაფხვიერდეს ნიადაგი, რომელიც მუშავდება 25-28 სმ. სიღრმეზე და უნდა გამდიდრდეს ორგანული და მინერალური სასუქებით. 1მ²-ზე საჭიროა, შევიტანოთ 3-4 კგ. ნაკელი, 40-50 გრ. - სუპერფოსფატი და 20 გრ. - კალიუმის სულფატი. სასუქის არარსებობის შემთხვევაში მას ანაცვლებენ კომპოსტით, ტორფით და სხვა ორგანული სასუქით.

ნიადაგის საშემოდგომო დამუშავების საუკეთესო დროა სექტემბერ-ოქტომბერი.

გაზაფხულზე დარგვის ან თესვის წინ კვლავ აფხვიერებენ ნიადაგს 18-22 სმ-ზე და შეაქვთ აზოტოვანი სასუქი, ამონიუმის სულფატის ან ამონიუმის ნიტრატის სახით 1მ²-ზე 15-20 გრ-ის რაოდენობით.

დასავლეთ საქართველოს ტენიანი სუბტროპიკების პირობებში, მცენარის ოპტიმალური კვების არის შესარჩევად ჩატარებული ცდებით დადგენილი იქნა, რომ საცდელ მცენარეების რიგებს შორის მანძილი 90 სმ. ხოლო რიგში მცენარეებს შორის 60-70 სმ-ს შეადგენს. ერთი მცენარის კვების არე ამ შემთხვევაში 0.54-0.63 მეტრია, რაც ჰექტარზე 16378-18518 მცენარეს შეადგენს.

ბამია ღრმა ფესვთა სისტემას ივითარებს, ამიტომ გვალვიან პერიოდში საჭიროა მისი მორწყვა, ისე, რომ ნიადაგი 35-40 სმ. სიღრმეზე კარგად დატენიანდეს. ძალზე სასარგებლოა პერიოდულად მცენარისთვის წყლით გარეგანი დანამვა-შესხურება.

ბამიას ნორმალური განვითარებისთვის ვეგეტაციის პერიოდში უნდა მოხდეს ნიადაგის რამდენჯერმე გაფხვიერება და სარეველების წინააღმდეგ გა-
თონხა-გამარგვლის სამუშაოების ჩატარება.

ღია გრუნტში ბამიის თესვის საუკეთესო ვადაა 10 მაისიდან 15 ივნისამდე, ხოლო ჩითილების გასატანად საუკეთესო პერიოდია მაისის ბოლო დეკადა.

დათესვიდან ორი თვის შემდეგ შესაძლებელია ბამიას პირველი ნაყოფის მიღება, რადგან მოსავლის სახით უპირატესად ბამიას ნორჩი მწვანე ნაყოფები იკრიფება. აუცილებელია მოსავლის რეგულარული აღება, ხოლო თესლის შესაგროვებლად საჭიროა სათესლედ შერჩეულ მცენარეზე, ადრე გამოსხმული რამდენიმე ნაყოფის დატოვება, რომელიც სრულყოფილად უნდა დამწიფდეს. ბამიის სათესლე ნაყოფები შეიძლება მოიკრიფოს ყვავილობიდან 55-65 დღეში.

ბამიას ნაყოფი იკრიფება მაშინ, როცა ნაყოფი ზომით 4-5 სმ. გახდება. მოსავ-
ლს იღებენ სასხლავი ან საყოფაცხოვრებო მაკრატლით, რადგან ნაყოფის ყუნწის გამერქნების გამო, მისი ხელით მოწყვეტა რთულია და ამ დროს შეიძლება თვით მცენარე დაზიანდეს. თუ ნაყოფი უდიერადაა მოწყვეტილი, მცენარის ნაყოფთან ახლომდებარე ფოთოლი ჭკნება, რაც საგრძნობლად ასუსტებს მას.

ერთ-ერთი მთავარი მაჩვენებელი იმისა, რომ ნაყოფი დროულად ავიდოთ, არის მოჭრის სიმარტივე. ახალგაზრდა ნაყოფი ძალიან მარტივად იჭრება, მაგრამ თუ მოჭრა გართულდა, ეს იმის მიმანიშნებელია, რომ ბამიის ბოჭკოები გამკვ-
რივებულია და ნაყოფი უკვე გადამწიფებულია. ასეთი ნაყოფი მოხარშვის შემ-
დეგაც კი არ რბილდება და საკვებად უვარგისია.

ზრდასრული ნაყოფი სწრაფად იწყებს გამერქნებას და მისი ბოჭკოები უხეშდება. ასეთი მომწიფებული ნაყოფების მცენარეზე დატოვება მოსავლის მკვეთრად შემცირებას იწვევს, რადგან საკმარისია ძირზე ერთი ნაყოფის სრული სიმწიფე, რომ მცენარის შემდგომი ზრდა და განვითარება მკვეთრად მცირდება და შესაბამისად, მცირდება ყვავილობის ინტენსივობა და მოსავალიც. კარგი მოვ-
ლის პირობებში ბამიას ერთ ძირზე მოსავლიანობა 2 კგ-ს აღწევს.

ბამიის თესლი აღებიდან 10 დღის განმავლობაში ღიადა უნდა მოვათავსოთ, რათა ის სათანადოდ გამოშრეს. ათი დღის შემდეგ კი იგი უნდა მოვათავსოთ 3-
4°C ტემპერატურაზე. უფრო მაღალ ტემპერატურაზე თესლის შენახვა იწვევს მის დაზიანებას.

ბამიას მოსავლის აღების დროს, სასურველია ხელთათმანების გამოყენება, რათა თავიდან ავიცილოთ კანის გაღიზიანება, განსაკუთრებით სიფრთხილის დაცვაა საჭირო ალერგიისადმი მიდრეკილი ადამიანებისთვის.

**საქართველოში ინტროდუცირებული ბამიას ზოგიერთი ჯიშის მოკლე და-
ხასიათება:**

საპილკა - უკრაინული საშუალო სიმწიფის ჯიშია, ღეროს სიმაღლე 115-120 სმ, დიამეტრი 2-2,5 სმ. მცენარის დიამეტრი კი 50-60 სმ-ს შეადგენს. ნაყოფი ღია მწვანე ფერისაა ანტოციანის გარეშე. ნაყოფის დიამეტრი საშუალოა -18-21სმ , სიგრძე და 2,0-2.2 სმ. ნაყოფის გაუხეშება იწყება, როცა მისი სიგრძე მიაღწევს 11 სმ-ს. მოსავალი მთელი ვეგეტაციის მანძილზე -7-9 ჯერ იკრიფება. მოსავლიანობა: 2,5 ტ/ჰა.

ბურგუნდი - საადრეო ჯიშია; გამოყვანილია რუსეთში, გამოიყურება ძალიან დეკორატიულად. ღერო და ნაყოფები წითელი ფერისაა, ფოთლები - მწვანე.

„დამსკიე პალჩიკი“ - საშუალო სიმწიფისაა (აღმოცენების პერიოდიდან სიმწიფემდე 90-115 დღე). გამოყვანილია რუსეთში. ჯიში იზრდება როგორც ღია, ისე დახურულ გრუნტში. იზრდება 150-180 სმ-მდე, ნაყოფები სიგრძით 6-20 სანტიმეტრისაა, თითის ფორმა აქვს და ყალიბდება ფოთლის ილლიებში.

ბომბეი - საშუალო სიმწიფისაა (აღმოცენების პერიოდიდან ყვავილობამდე -65-70 დღეა). ზრდასრული მცენარის სიმაღლე 60 სმ-ია. ნაყოფის მასა 10 გრამია.

იუნონა - საადრეო ჯიშია (აღმოცენებიდან მოსავლის მიღებამდე 90-115 დღეა). იზრდება 2 მეტრს. ნაყოფის სიგრძე 6 დან 30 სმ-მდეა.

ლაზავიკა - საშუალო სიმწიფის ჯიშია (აღმოცენების პერიოდიდან ყვავილობამდე -65-70 დღეა). ზრდასრული მცენარის სიმაღლე 115-120 სმ., ნაყოფის სიგრძე 10-დან 30 სმ-მდე. ჯიში მიღებულია საბერძნეთში.

ეპორი პიოტოტაე - საშუალო სიმწიფის ჯიშია (აღმოცენების პერიოდიდან ყვავილობამდე 65-70 დღეა). ზრდასრული მცენარის სიმაღლე -110-130 სმ., ნაყოფის სიგრძე 10-დან 30 სმ-მდე. ჯიში მიღებულია საბერძნეთში.

ბამიას მცენარეზე ფენოლოგიური დაკვირვების შედეგები

ჩვენ მიერ ბამიას მცენარეზე ფენოლოგიური დაკვირვებები ტარდებოდა მთელი სავეგეტაციო პერიოდის განმავლობაში, ბსუ-ს ფიტოპათოლოგიისა და ბიომრავალფეროვნების ბაზაზე არსებულ საცდელ-საკოლექციო ნაკვეთში. დაკვირვებებმა აჩვენა, რომ გამოსაცდელი სამივე ჯიშის თესლი გადივდა თითქმის ერთდროულად - 6-7 დღე-ღამეში. გაზრდილი ჩითილები ღია გრუნტში გადავიტანეთ მასის თვის ბოლო დეკადაში, როდესაც აღარ იყო წაყინვების საშიშროება.

ჩითილები მინდორში დაირგო რიგებად, თითოეულ რიგში 12 მცენარე. საცდელ მცენარეების რიგებს შორის მანძილი იყო 90 სმ., ხოლო რიგში მცენარეებს შორის - 70 სმ.

ჩატარდა აგროტექნიკით გათვალისწინებული ყველა ღონისძიება. ფენოფაზებზე დაკვირვების შედეგები მოცემულია ცხრილში.

**ბამიას ჯშების ზრდა-განვითარების ფენოლოგიური
ფაზების მიმდინარეობა (2024 წ.)**

ჯიში	ჩათესვა - აღმოცენება დრო (დახურულ- გრუნტში)	ღია გრუნტში ჩითილობის გადატანა	ყვავილობა	ნაყოფის მომწიფების დასაწყისი	ტექნიკური სიმწიფე	შენიშვნა
იუნონა	მარტის მეორე დეკადა	მაისის მეორე დეკადა	ივნისის პირველი დეკადა	ივნისის პირველი დეკადა	სექტემბრის პირველი დეკადა	
პიოტიტაე	მარტის მეორე დეკადა	მაისის მეორე დეკადა	ივნისის პირველი დეკადა	ივნისის პირველი დეკადა	სექტემბრის პირველი დეკადა	
ლახავიკა	მარტის მეორე დეკადა	მაისის მეორე დეკადა	ივნისის მესამე დეკადა	აგვისტოს პირველი დეკადა	სექტემბრის მესამე დეკადა	

დაკვირვების პერიოდში ყვავილობამდე არ დაფიქსირებულა მნიშვნელოვანი განსხვავება ბამიის ჯიშების განვითარების ფენოლოგიურ ფაზებში. ყველაზე ადრეული ყვავილობითა და სიმწიფით გამოირჩეოდა იუნონა და პიოტიტაე, ხოლო უფრო გვიანი - ლახავიკა.

დადგენილია, რომ ბამიას ნათესარები დაავადებებისადმი საკმაოდ მდგრადია, თუმცა დასავლეთ საქართველოს ტენიანი სუბტროპიკული პირობები ხელსაყრელია სხვადასხვა სოკოვანი ორგანიზმების განვითარება-გავრცელებისთვის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, დაკვირვებებს ვანხორციელებდით ბამიას დაავადებებზე. ჩვენ მიერ გამოვლენილ იქნა ისეთი დაავადებები - ფოთლების ლაქიანობა ანუ ალტერნარიოზი, რომლის გამომწვევი მიკროორგანიზმია *Alternaria alternata* (Fr.)Keissl., მაღალი გავრცელებით (80-90 %) და დაავადების განვითარების საშუალო ინტენსივობით (30-40 %).

რაც შეეხება ბამიის ნათესარების მავნებლებით დაზიანებას, გაზაფხულიდან დაწყებული მთელი სავეგეტაციო პერიოდის მანძილზე შეინიშნებოდა. მავნეობისგან გამოწვეული სიმპტომები განსაკუთრებით აღინიშნება ბამიას ფოთლებზე, რომელიც ხშირად ცარიელი ტოტების ამარა რჩება. სავარაუდოდ,

ფოთლებს აზიანებს რომელიმე სახეობის მატლი, რომელიც ბამიას ფოთლებით იკვებება. ფოთლებზე მატლის არსებობა ვიზუალურად ჩვენ ვერ შევამჩნიეთ, რადგან ფოთოლი ზიანდებოდა ღამის საათებში. თუ რომელი მავნებელი აზიანებს მცენარეს და რა პრეპარატით შეიძლება მის წინააღმდეგ ბრძოლა, ეს ცალკე კვლევის საგანია.

ამრიგად, როგორც ბამიას კულტივირების ცდებზე დაკვირვებებმა აჩვენა, იგი სუბტროპიკული მცენარეა, საკმაოდ კარგად ეგუება დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკულ ტენიან კლიმატურ-ნიადაგურ პირობებს. მას, როგორც გემრიელ, სასარგებლო და მაღალპროდუქტულ ბოსტნეულ და სამკურნალო მცენარეს, მომავალში თამამად შეუძლია ფართო მასშტაბებით დაიმკვიდროს ადგილი ჩვენს აგროკულტურაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ალფაიძე ლ., მოთიაშვილი ე., ჭანკვეტაძე ნ., სახელმძღვანელო მეზოსტენოზაში. თბილისი, 2015 წ.
2. აფციაური ნ. „მცენარეთა იმუნიტეტის ინსტიტუტის აგროკლიმატური რესურსები“, სსიპ-მცენარეთა იმუნიტეტის ინსტიტუტის შრომების კრებული, ტ.2. 2009;
3. ლომინაძე შ., ებრაღიძე ლ., მახარაძე ზ., ბოსტნეული კულტურების წარმოების ტექნოლოგია, გამომცემლობა შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი, 2009 წელი.
4. მჭედლიძე ი., მეზოსტენოზა, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, 2009. გვ.67-77.
5. მოწყობილი ნ. ბამია და მისი მოსავლიანობა დასავლეთ საქართველოს ტენიანი სუბტროპიკების პირობებში. მცენარეთა იმუნიტეტის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის შრომები, ტ.1. 1999. გვ.30-37.
6. მოწყობილი ნ., ბერაძე ლ., ბამიის უმთავრესი დაავადებები. მცენარეთა იმუნიტეტის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის შრომები ,ტ.2. 2009. გვ.22-28.

ნავთობგადამამუშავებელი პროცესების ნარჩენების გავლენა ანტიკოროზიული დანაფარების ხარისხზე

მარიამ ბოლქვაძე

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ტექნოლოგიური ფაკულტეტი

არქიტექტურის სპეციალობა, კურსი IV

მობ: 558 40 42 28

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: დავით ჩხაიძე

ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი ასოც. პროფ.

მობ: 555314703

E-mail: david.chkhidze@bsu.edu.ge

მადონა ლორია

ასოც. პროფ.

მობ: 593567156

E-mail: madona.loria@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი:

სტატიაში განხილულია ალუმოსილიკატური ადსორბენტის, რომელიც წარმოადგენს ნავთობგადამამუშავების ნარჩენებს, გამოყენების შესაძლებლობა ანტიკოროზიული დანაფარების შემადგენლობაში. განხილულია მისი კომპონენტური შემადგენლობა. ზოგიერთი ანტიკოროზიული თვისებები და მისი გავლენა ლაქ-საღებავებში ანტიკოროზიული თვისებების ამაღლების მიმართულებით.

საკვანძო სიტყვები: ალუმოსილიკატური ადსორბენტი, ნავთობგადამამუშავებელი პროცესების ნარჩენები, ანტიკოროზიული დანაფარები.

Abstract:

The article discusses the possibility of using aluminosilicate adsorbent, which is a residue of oil refining, in the composition of anticorrosive coatings. Its component composition is discussed. Some anticorrosive properties and its influence in the direction of increasing the anticorrosive properties in varnishes.

Key words: aluminosilicate adsorbent, residues of oil refining processes, anti-corrosion coatings.

ლითონების კოროზიისგან თავის დასაცავად ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ საშუალებას წარმოადგენს ანტიკოროზიული ლაქ-საღებოვანი დანაფარების გამოყენება. ასეთი დანაფარების ძირითადი კომპონენტებია: აფსკ-წარმოქმნილი ნივთიერება (სხვადასხვა ლაქები და შემკვრელები), პიგმენტები და შემავსებლები. რადგან ჩვენი ნაშრომი, ძირითადად, ეხება ნავთობგადამამუშავების ნარჩენის: ალუმოსილიკატური ადსორბენტის გამოყენებას ანტიკოროზიული დანაფარების შემადგენლობაში, ქვემოთ დაწვრილებით განვიხილავთ ამ მიმართულებას.

ლაქ-საღებოვან დანაფარებში შევსების სიდიდის შენარჩუნებისთვის, რომელიც განაპირობებს დანაფარის სიმტკიცეს, აირ და ორთქლშეუღწევადობას, რაც, თავისთავად, პირდაპირ კავშირშია დანაფარის ანტიკოროზიულ თვისებებთან, პიგმენტების ნაწილს ცვლიან მაღალდისპერსიული შემავსებლებით. მაგ. მიკრობარიტი, მიკროტალკი და სხვა.

ქ. ბათუმში მდ. ბარცხანის მარჯვენა მხარეს, ყოფილ ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის ტერიტორიაზე, ნიადაგის სიღრმეში მოთავსებულია რამდენიმე ათასი ტონა ნამუშევარი ალუმოსილიკატური ადსორბენტი. მისი საშუალებით წლების წინ ხდებოდა ნავთობგადამამუშავებელ ქარხანაში ტრანსფორმატორის ზეთის კონტაქტური გაწმენდა. ეს ნარჩენები, რომელიც შეიცავს ნავთობურ კოქსს, უარყოფითად მოქმედებს გარემოს ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე. წლების განმავლობაში, განსაკუთრებით წვიმიანი სეზონის დროს ნიადაგში იჟონება კოქსი, ნიადაგიდან - მდინარეში და საბოლოოდ დეტერგენტების სახით შეიძლება, შეგვხვდეს მიმდებარე ზღვის წყალში.

ლიტერატურული წყაროებიდან [2] ცნობილია, რომ ალუმოსილიკატები გამოიყენება შემავსებლის როლში სხვადასხვა დანიშნულების ლაქ-საღებოვანებში, ხოლო ნავთობური კოქსი, რომელიც შედის ზემოხსენებულ ნარჩენებში თავისი შემადგენლობით ახლოს დგას ბიტუმებთან, რომლებიც ფართოდ გამოიყენება ანტიკოროზიული ლაქ-საღებოვანების შემადგენლობაში [3]. ნავთობგადამამუშავებელ ქარხნებში ტრანსფორმატორის ზეთის ალუმოსილიკატური ადსორბენტებით კონტაქტური გაწმენდის მიზანია, ზეთებიდან ისეთი არასასურველი მინარევების მოცილება, როგორებიცაა: პარაფინები, ფისური ნივთიერებები, პოლიციკლური არომატული ნაერთები და სხვა [4]. გაწმენდის შემდეგ ტრანსფორმატორის ზეთი ხდება ნათელი, ხოლო მისი შემადგენლობა - ერთგვა-როვანი,

რაც იწვევს ტრანსფორმატორის ზეთის ხარისხისა და საექსპლუატაციო თვისებების ამაღლებას. ცხრილ 1-ში მოყვანილია დამუშავებული ალუმოსილიკატური ადსორბენტის შედგენილობა. ცხრილის მარჯვენა გრაფაში მოცემულია სუფთა ალუმოსილიკატური ადსორბენტის შედგენილობა [5].

ანტიკოროზიული დაჩქარებული ცდებისთვის ვიყენებდით ფოლადი O8 კრ ნიმუშებს. მათ წინასწარ ვასუფთავებდით მექანიკური ხერხით, ცხიმოვან წარმონაქმნებს ვაცილებდით აცეტონით და ვაშრობდით საშრობ კარადაში 30 წუთის განმავლობაში 50°C-ზე.

ვიღებდით ნამუშევარი ალუმოსილიკატური ადსორბენტის წონას - 80 გრ. რაოდენობით და ვამატებდით 800 მლ. დისტილირებულ წყალს. ვადულებდით წყლის აბაზანაზე 4 საათის განმავლობაში. ქიმიურ ჭიქებში ვამზადებდით ხსნარს 100-100 მლ. რაოდენობით. ერთ ჭიქაში ვათავსებდით სუფთა დისტილირებულ წყალს, მეორეში კი - იმავე რაოდენობით ნამუშევარი ალუმოსილიკატური ადსორბენტის ექსტრაქტს. ჭიქებში ფოლადის ნიმუშებს ვათავსებდით ისე, რომ ნიმუშის ფართის 80% მოთავსებული ყოფილიყო ხსნარში. ნიმუშების ვათვალიერებდით პირველი კვირის განმავლობაში ყოველდღიურად, შემდეგ კი - ყოველ მეორე დღეს. ფოლადის კოროზიას ვაფასებდით ვიზუალურად ნიმუშის დაჟანგული ზედაპირის ფარდობით მთლიან ზედაპირთან %-ში. გამოცდის შედეგები მოყვანილია ცხრილ 2-ში.

ცხრ. 1. დამუშავებული ალუმოსილიკატური ადსორბენტების შედგენილობა.

მახასიათებლები	დამუშავებული ალუმოსილიკატური ადსორბენტი	სუფთა ალუმოსილიკატური ადსორბენტი
Al ₂ O ₃	9.7	10.1
Si O ₂	83.5	89.7
მინარევეები Na ₂ O; Fe ₂ O ₃	0.4	0.2
აზოტი	0.2	---
კოქსი	6.2	---
სიმკვრივე კგ/მ ³	1773	2412
ხვედრითი ზედაპირი მ ² /გრ	13.7	365
წყლოვანი ექსტრაქტის PH	6.5	7.95
წყლოვანი ექსტრაქტის ზედაპირული დაჭიმულობა მნ/მ	66.1	69.3

ცხრ.2. ფოლადის ნიმუშების სტაციონარული პოტენციალი (Φ) და კოროზიული მდგრადობა (k) დისტილირებულ წყალში და ნამუშევარი ალუმოსილიკატის წყლოვან ექსტრაქტში.

გარემო	K-წერტილოვანი კოროზიის ფართი %. გამოცდის შემდეგ, დღეები							
	Φ	PH	1	3	5	10	30	60
ნამუშევარი ალუმოსილიკატური ადსორბენტის ექსტრაქტი	-0.013	6.7	0	0	3-5	10-15	20-30	40-45
დისტილირებული წყალი	-0.100	6.8	9-10	12-20	100	100	100	100

დაჩქარებული ანტიკოროზიული გამოცდების შედეგებიდან გამომდინარე, დავამზადეთ ექსპერიმენტული წყლოვანი ანტიკოროზიული ლაქ-საღებოვანი კომპოზიცია შემდეგი კომპონენტებისგან:

შემკვრელი: ემულსიური პოლისტიროლი

პიგმენტი: თუთიის ფოსფატი

გამხსნელი: ქსილოლი

შემავსებელი: ალუმოსილიკატური ადსორბენტი

ზედაპირულად აქტ. ნივთიერება: სულფანოლი HII-3, E-30

ქვემოთ მოყვანილია ანტიკოროზიულ კომპოზიციაში გამოყენებული ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებების(ზან) სულფანოლ HII-3-ის და E-30-ის მონაცემები: [6] ცხ. 3.

გამოკვლეულ იქნა ემულსიური პოლისტიროლის საფუძველზე მიღებული ანტიკოროზიული დანაფარის ზოგიერთი ძირითადი თვისება, მონაცემები მოყვანილია ცხრილ 4-ში.

შედარებისთვის ჩავატარეთ ანტიკოროზიული გამოკვლევები ისეთი ლაქ-საღებოვანი კომპოზიციებისა, რომლებიც თავიანთ შემადგენლობაში შეიცავდა ანტიკოროზიულ პიგმენტებს: თუთიის ფოსფატსა და რკინის წითელ სურინჯს. შემკვრელებად ვიყენებდით ლაქ IIფ და წყლოვან ემულსიას ДПВА [6]. გამოცდების შედეგები მოყვანილია ცხრილ 5-ში.

ცხრ.3. სულფანოლ HII-3-ის და E-30-ის მონაცემები.

ზან-ის დასახელება	ზან-ის სახეობა	მოლეკულური მასა	მიცელწარმოქმ ნის კინეტიკური კონცენტრაცია გრ/ლ	ზედაპირული დაჭიმულობა მნ/მ
სულფანოლი	ანიონური ზანი	320	0.031	31.4
HII-3, E-30	ანიონური ზანი	314	0.060	36.0

ცხრ. 4. ემულსიური პოლისტიროლის საფუძველზე მიღებული დანაფარის თვისებები.

N	ალუმოსილიკატური ადსორბენტის შემადგენლობა % მას	ალუმოსილიკატური ადსორბენტის მოცულობითი შემცველობა %	ადგეზია ქულები	აფსკის სიმტკიცე დარტყმისას, ნმ	ფორიანობა, ქულები
1	0	0	1	1.0	2
2	22.1	15.3	1	0.5	2
3	35.2	27.2	2	0.5	2
4	43.6	33.1	2	0.5	2
5	50.0	39.0	2	0.5	2
6	52.1	43.9	2	0.3	2
7	54.2	46.8	2	0.3	2

ჩატარებულმა ანტიკოროზიულმა გამოკვლევებმა გვიჩვენა, რომ კოროზიული დაზიანება და შესაბამისად კოროზიის სიჩქარე II შემკვრელის საფუძველზე ნაკლებია, ვიდრე წყლოვანი ემულსიის DIIA-ს გამოყენების დროს. ორივე შემთხვევაში თუთიის ფოსფატს გააჩნია მკვეთრად გამოხატული ანტიკოროზიული თვისებები შედარებით რკინის წითელ სურინჯთან და ადსორბაციულ ალუმოსილიკატთან შედარებით. მაგრამ ეს უკანასკნელი განაპირობებს შედარებით მაღალ ანტიკოროზიულ დაცვას ლითონისა, ვიდრე რკინის წითელი სურინჯი.

ცხრ. 5. შეღებილი ფოლადის ფირფიტების ანტიკოროზიული ელექტროქიმიური მონაცემები.

N	დანაფარის შედგენილობა	$\Delta\phi_1$ მ.ვ $t=3$ დღე- ღამე	$\Delta\phi_2$ მ.ვ $t=28$ დღე- ღამე	S_k კოროზიული დენი, $t=28$ დღე- ღამის შემდეგ
1	Пф შემკვრელი პიგმენტის გარეშე	50	90	24
2	Пф შემკვრელი + თუთიის ფოსფატი	75	210	44
3	Пф შემკვრელი + ადსორბ. ალუმოსილიკატი	60	150	48
4	წყლოვანი ემულსია ДПВА პიგმენტის გარეშე	30	60	32
5	წყლოვანი ემულსია ДПВА + თუთიის ფოსფატი	45	140	56
6	წყლოვანი ემულსია ДПВА + ადსორბ. ალუმოსილიკატი	35	110	60

ცხრილ 5 - ში: $\Delta\phi_1$ - 3%-იან NaCl -ის ხსნარში შეღებილი და შეუღებავი ლითონის ფირფიტების პოტენციალთა სხვაობა 3 დღე-ღამის შემდეგ; $\Delta\phi_2$ - იგივე 28 დღე-ღამის შემდეგ; S_k - კოროზიული დენი 28 დღე-ღამის შემდეგ.

დასკვნა

შესწავლილია ქ. ბათუმის ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის ერთ-ერთი ტექნოლოგიურ პროცესის, კერძოდ, ტრანსფორმატორის ზეთის გაწმენდის შედეგად წარმოქმნილი ნარჩენების - ალუმოსილიკატური ადსორბენტის გამოყენების შესაძლებლობა ანტიკოროზიულ დანაფარებში. დადგენილია მისი დადებითი გავლენა დანაფარების ანტიკოროზიული თვისებების ამაღლებაში. მისი გამოყენება ლაქ-საღებავებში, ერთის მხრივ გამოიწვევს ანტიკოროზიული ლაქ-საღებავების ასორტიმენტის გაფართოებას და მეორეს მხრივ საგრძნობლად შეამცირებს ამ ნარჩენების ნეგატიურ ზემოქმედებას ბათუმის მიმდებარე სანაპირო ზღვის ეკოლოგიურ სისუფთავეზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Рейбман А.И. защитные лакокрасочные покрытия. м. химия. 2015. 319
2. Развитие промышленности неорганических пигментов и наполнителей. М. ниитехим. 2010. 257с.
3. Point a Coat. Ind. 2009 N5 Pg.15-17
4. James G. Speight "the Chemistry and Technology of Pezoteum". CRS Press London. 2006 530Pg.
5. ASTM: D 5002, D 4928, D 4807
6. Попов, О.Г. Пасагов И.А. и др "нефтехимия" 2011. т.24 180-184с
7. Розенфельд И.Л. и др Защита мемталлов от коррозии лакокрасочными покрытиями. м. Химия. 2007г. 166с

შავი ზღვისპირეთის აგრესიული გარემოსადმი მდგრადი მასალების მშენებლობაში გამოყენების პერსპექტივა

გივი ფუტყარაძე

ბსუ, ტექნოლოგიური ფაკულტეტი, მშენებლობის საგანმანათლებლო პროგრამა,

ბაკალავრიატი

ელ. ფოსტა: givikodk02@mail.ru

სალომე შავაძე

ბსუ, ტექნოლოგიური ფაკულტეტი, მშენებლობის საგანმანათლებლო პროგრამა,

ბაკალავრიატი

ხელმძღვანელი - ნანა დონდოლაძე,

ასისტენტ პროფესორი

აბსტრაქტი

საქართველოს შავი ზღვის სანაპირო სუბტროპიკული ზონა თბილია, ზღვის ტენიანი კლიმატით [1]. ნიადაგი მდიდარია მიწისქვეშა წყლებით. გრუნტი ხშირ შემთხვევაში სუსტია თანამედროვე მშენებლობისთვის და საჭიროებს შეცვლას. გრუნტის შეცვლა კი სამშენებლო მასალების, სამშენებლო ტექნიკის, მუშახელის და დროის დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ეს კი მნიშვნელოვნად აძვირებს სამშენებლო პროდუქტის თვითღირებულებას და შესაბამისად, ფასს. მეორეს მხრივ არსებობს ნავთობისა და გაზის გაწმენდის შედეგი, ეგრეთ წოდებული ნარჩენი - გოგირდი. მისი რაოდენობა ყველა იმ ქვეყანაში, სადაც ნავთობს ან გაზს მოიპოვებენ, უზარმაზარია. ნარჩენის გადამუშავება კი ძალიან საჭირო საქმეა.

ამ ორი პრობლემის მოგვარება შესაძლებელია გოგირდის ხელახალ წარმოებაში დაბრუნებით, გოგირდგრუნტის გამოყენებით მშენებლობაში.

Abstract

The Black sea coast of Georgia is a subtropical zone with a warm climate and humid conditions. The soil is rich in ground water. The foundation is often weak for modern construction and requires replacement. Replacing the foundation is associated with costs for construction materials, equipment, labor and time. This significantly increase the production cost of construction products and consequently their price.

On the other hand, there is the by product of oil and gas extraction known as waste sulfur. The amount of this waste is enormous in all countries where oil or gas is

extracted. Recycling this waste is very important.

The solution to those two problems can be achieved by returning sulfur to production and using sulfur soil in construction.

შესავალი

ბოლო წლებში საქართველოს შავი ზღვის რეგიონში შესამჩნევად გაიზარდა მრავალსართულიანი შენობების მშენებლობა. მოგეხსენებათ, საქართველოს შავი ზღვისპირეთი, ძირითადად, კოლხეთის დაბლობზე მდებარეობს, რომელიც რბილი ნიადაგებით ხასიათდება [2]. სამირკვლის აგება რბილ ნიადაგებზე კი საკმაოდ პრობლემურია. ასეთ შემთხვევებში ხშირად გამოიყენება ნიადაგის სრული ჩანაცვლება ქვიშის ბალიშით. ეს ერთი მხრივ დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული, მეორე მხრივ კი დიდ დროს მოითხოვს. ალტერნატიული გზაა არსებული ნიადაგის სტაბილიზაცია გოგირდის გამოყენებით. ცნობილია, რომ გოგირდოვანი ბეტონი სწრაფად მკვრივდება და 2-3 საათში იძენს საპროექტო (მაქსიმალურ) სიმტკიცეს.

გრუნტის სიმტკიცის მახასიათებლად გოგირდის გამოსაყენებლად საჭიროა გრუნტისა და გოგირდის ოპტიმალური თანაფარდობის დადგენა, გოგირდოვანი გრუნტის სიმტკიცის გამოკვლევა და შედარება სხვადასხვა ტიპის ნიადაგის შემთხვევაში, ასევე, ფუძისთვის საჭირო სიმტკიცის მისაღწევად ნარევის სიმტკიცეთა შედარება დატკეპნით და დატკეპნის გარეშე. ამავდროულად, აუცილებელია დადგინდეს, თუ რამდენად მდგრადია გოგირდოვანი ნიადაგი გარემოს სხვადასხვა აგრესიული გამოვლინის მიმართ.

ძირითადი ნაწილი

გრუნტების ფიზიკურ-მექანიკური მახასიათებლებიდან გამომდინარე, სუსტ გრუნტებად ითვლება: სუსტი ქვიშები, ლამები, დატორფილი გრუნტები, მიწის ზედა ფენა იგივე ნიადაგი და გრუნტები, რომელთა ტენიანობა საკმაოდ მაღალია. აჭარის მაღალტენიანი კლიმატიდან გამომდინარე, აღნიშნულ სუსტ გრუნტებზე სამირკვლების მოწყობა საკმაოდ პრობლემატურია. ასეთ გრუნტებზე ხშირად აწყობენ ხიმინჯოვან სამირკვლებს ან მთლიანად ცვლიან გრუნტს ქვიშის ბალიშით. ეს უკანასკნელი ერთის მხრივ დიდ ხარჯებთანაა დაკავშირებული, მეორეს მხრივ კი დიდ დროს მოითხოვს. არსებული პრობლემა შეიძლება მოგვარდეს ნავთობისა და გაზის გაწმენდისა და გადამუშავების შედეგად მიღებული ნარჩენის, კერძოდ, გოგირდის გამოყენებით.

გოგირდის მშენებლობაში გამოყენების არეალი საკმაოდ ფართოა. გოგირდის შემკვრელად გამოყენებით ბეტონის სიმტკიცის მაჩვენებლები უმჯობესდება და გამოყენების არეალი ფართოვდება. კერძოდ, გოგირდბეტონი წარმატებით შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც მიწისზედა, ისე მიწისქვეშა და წყალქვეშა მშენებლობაში. ასევე - აეროდრომებისა და გზების საფარის დასამზადებლად.

ცნობილია, რომ გოგირდბეტონი ცხელი მომზადების ბეტონია. იგი საკმაოდ სწრაფად მყარდება და იკრებს მაქსიმალურ სიმტკიცეს [3]. ანალოგიური თვისებით ხასიათდება გოგირდგრუნტის ნარევიც. გოგირდის, როგორც შემკვრელის ფასიდან გამომდინარე, იდეა საკმაოდ შთამბეჭდავი აღმოჩნდა.

ჩატარდა ექსპერიმენტების სერია გოგირდგრუნტის ნარევის დასამზადებლად, მისი ხარისხისა და სიმტკიცის ასამაღლებლად. მონიტორინგმა აჩვენა, რომ გოგირდგრუნტის ნარევის გამოყენება საძირკვლების ფუძის მოსაწყობად საკმაოდ ოპტიმალურია.

ექსპერიმენტებისთვის ჩვენ ავიღეთ ერთ-ერთი სამშენებლო უბნის ქვაბულიდან ამოღებული გრუნტი, რომელიც კლასიფიცირებული იყო, როგორც ძალიან სუსტი და არა შესაფერისი საძირკვლის ფუძისთვის. მიღებული იყო გადაწყვეტილება გრუნტის გამოცვლაზე. გოგირდოვანი გრუნტის ნარევი გოგირდის ბეტონისგან განსხვავებული ტექნოლოგიით მზადდება. ნარევებისთვის აღებული იყო მხოლოდ ნიადაგი და გოგირდი.

ექსპერიმენტი # 1.

საჭირო ხელსაწყოები და მასალები: გოგირდი, ნიადაგის ფენიდან აღებული გრუნტი აბსოლუტურად ბუნებრივ მდგომარეობაში, ყალიბები, ზომით 7x7x7 სმ და 10 x 10 x 10 სმ, ელექტროლუმელი დახურული სპირალით, ჭურჭელი გრუნტისთვის და გოგირდისთვის, თერმომეტრი, ელექტროსასწორი. ავიღეთ მიწის ზედაპირიდან ყველაზე სუსტი გრუნტი, ფაქტიურად, ტალახი. იგი შეიცავდა (5,5 PH-ს) და 30% ტენს.ტენიანობის და PH-ის დადგინდა შემდეგნაირად: გრუნტი ჯერ ავწონეთ ბუნებრივ მდგომარეობაში, შემდეგ კი - გამომშრალი. მასათა შორის სხვაობით განისაზღვრა გრუნტის ტენიანობა პროცენტებში. PH-ის დონე განისაზღვრა სპეციალური ხელსაწყოს საშუალებით. 420 გრამი გამომშრალი გრუნტი მოვათავსეთ ყალიბში ზომებით 7x7x7 სმ. გაცხელებით გავადნეთ 230 გრამი, იგივე 170 მლ. გოგირდი. აღსანიშნავია, რომ გოგირდი გადადის თხევად მდგომარეობაში 130⁰C-ზე, რაც საკმაოდ ადვილად მისაღწევია. ეს თხევადი მასა დავასხით ყალიბში მოთავსებულ გრუნტს. გოგირდმა საკუთარი წნევის ხარჯზე შეაღწია გრუნტის ფორებში. გაცივებისთანავე მიღებული ნიმუში გამოვცადეთ

სიმტკიცეზე სამშენებლოკომპანია „ალიანსის“ სამშენებლო მასალების ლაბორატორიაში. ნიმუშის მასა იყო 648 გრამი, სიმტკიცე აღმოჩნდა 45,6 კპა. აღნიშნული ცდით დადასტურდა, რომ თხევად მდგომარეობაში მყოფი გოგირდი გრუნტში საკმაოდ მაღალი შეღწევადობით ხასიათდება და რაც მთავარია, გოგირდი ამალეებს გრუნტის სიმტკიცეს.

ექსპერიმენტი #2.

ექსპერიმენტის ჩატარების დროს გრუნტი ავიღეთ 0,6-0,8 მეტრის სიღრმიდან, ტენიანობით 25%. გამოვაშრეთ და დავუმატეთ მშრალი გოგირდი გრუნტის მასის 40%-ის ოდენობით. ავურიეთ კარგად, მოვათავსეთ ჭურჭელში და მოვხარშეთ შედარებით დაბალ ცეცხლზე, რათა სწრაფად არგამდნარიყო გოგირდი და მეტი დრო გვქონოდა ნარევის უკეთ ასარევად. პროცედურა გაგრძელდა 12 წუთი. მზანარევი ამჯერად 10 x 10 x 10 სმ ზომის ყალიბში ჩავალაგეთ და დავტკეპნეთ ფენებად. რადგან ნარევის მასა გაცილებით მეტი იყო წინა ექსპერიმენტთან შედარებით, მან სიმბურვალე დიდხანს შეინარჩუნა და დასატკეპნად მეტი დრო გვქონდა. განყალიბების შემდეგ მიღებული ნიმუშის მასა აღმოჩნდა 2340 გრამი. გამოცდისას სიმტკიცის ზღვარმა მიაღწია 200,8 კპა. მივიღეთ ისეთი სიმტკიცის გოგირდგრუნტის ნარევი, რომლის გამოყენება მშენებლობაში სავსებით შესაძლებელია.

დასკვნა

განხილულია ნავთობისა და გაზის წარმოების ნარჩენის - გოგირდის გამოყენების შესაძლებლობა მშენებლობაში. ნაჩვენებია გოგირდოვანი გრუნტის მიღების შესაძლებლობა და მოცემულია მისი სიმტკიცის მახასიათებლები.

გოგირდგრუნტის ფუძე მდგრადია აგრესიული გარემოს მიმართ და პრაქტიკულად წყალგაუმტარია.

ექსპერიმენტის დროს დამზადებული ნიმუშის სიმტკიცე საკმარისია გოგირდგრუნტის ნარევის მშენებლობაში გამოსაყენებლად. ჩვენთვის საინტერესოა, რა მაჩვენებლები ექნებოდა გოგირდგრუნტს ხანგამძლეობაზე, ყინვამდეგობაზე, წყალშთანთქმადობაზე, ცეცხლმედეგობაზე, დრეკადობასა და გამოსხივებაზე გამოცდისას. იმის გათვალისწინებით, რომ გოგირდი წყალში არ იხსნება, ასევე არ იხსნება მჟავებში, მაღალი წყალმედეგობით და დაბალი წყალშთანთქმადობით ხასიათდება გოგირდბეტონი [4]. სავარაუდოა, რომ ამ მხრივ გოგირდგრუნტსაც კარგი მაჩვენებლები ექნება. თუმცა, ეს მომავალი კვლევის თემაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლ. Угулава, Н. Дондоладзе, З. Мегрелишвили Анализ метеорологических условий прибрежных городов Черноморского побережья Грузии, სამეცნიერო ტექნიკური ჟურნალი „ენერგია“, №3(55), გვ. 110-113 თბილისი, ISSN 1512-0120;
2. Кавказ. Колхидская низменность <http://www.kmvline.ru/lib/kavkaz/29.php> 2016;
3. Лорткипанидзе М., Джоджуа Т., Дондоладзе Н. Получение бетона устойчивого к агрессивной среде—«Энергия», №4(64), 2012 – с.54 – 59. (на груз.яз.);
4. ГОСТ 12730.3-78 БЕТОНЫ. Методопределения водопоглощения. 2001.

ნანოტექნოლოგიები სამშენებლო ინჟინერიაში

გიორგი ბრუნჯაძე

ბსუ, ტექნოლოგიური ფაკულტეტი,

მშენებლობა, პირველი კურსი.

ელ.ფოსტა-giorgibrunjadze13@gmail.com

სამეცნიერო ხელმძღვანელი - ზაურ გამიშიძე

ფიზიკის დარგობრივი დეპარტამენტის

ასოცირებული პროფესორი

აბსტრაქტი

მოცემულ ნაშრომში განხილულია, როგორც ზოგადად ნანოსტრუქტურული ნაწილაკების, ისე ისეთი ნანომასალების ფიზიკური და ქიმიური თვისებები, როგორიცაა, ნანო-სილიციუმი და ნანო-გრაფენის ოქსიდი, ასევე სამშენებლო ინჟინერიის სფეროში არსებული პრობლემები და აღნიშნული ნანომასალებით ამ პრობლემების გადაჭრის პერსპექტივები. უფრო კონკრეტულად კი ნაშრომში დეტალურადაა ახსნილი რკინა-ბეტონში მიმდინარე ქიმიური რეაქციების სტაბილიზაციისთვის ნანო-სილიციუმის კომპოზიტების გამოყენების მაგალითი, ასევე აღწერილია ნანო-სილიკას ბეტონში გამოყენების მექანიზმები და კოროზიისგან დასაცავად კონსტრუქციების ნანოსტრუქტურული კომპოზიტებით შეფუთვის ეფექტურობა. რის საჩვენებლადაც მოყვანილია როგორც კონკრეტული ექსპერიმენტებისა და კვლევების შედეგები, ასევე თეორიული გაანგარიშებები.

საკვანძო სიტყვები: ნანონაწილაკები, ნანოსტრუქტურები, ნანო-სილიციუმი, ნანო-გრაფენი,

Abstract

The paper discusses the general properties of nanostructured particles, as well as the physical and chemical characteristics of nanomaterials such as nanosilica and graphene oxide. It also examines the challenges within the field of civil engineering and explores the potential solutions to these challenges through the use of these nanomaterials. More specifically, the paper provides a detailed explanation of the use of nanosilica composites to stabilize chemical reactions occurring in reinforced concrete. Additionally, it describes the mechanisms of applying nanosilica in concrete and the effectiveness of using nanostructured composites to protect structures from corrosion. To

illustrate these points, the paper presents both specific experimental and research findings, as well as theoretical calculations.

Key words: nanoparticles, nanostructures, nano-silicon, nano-graphene,

შესავალი

ნანოტექნოლოგია ჯერ კიდევ ფუნდამენტური განვითარების სტადიაზე მყოფი მეცნიერების ინტერდისციპლინური დარგია, რომელიც შეისწავლის ნივთიერებებისა და სხეულების ატომურ, იგივე ნანო მასშტაბებზე მანპულირებისა და ფორმირების მეთოდებს და მიღებულ ცოდნაზე დაყრდნობით ცდილობს შექმნას ისეთი ნანოსტრუქტურები, რომელთა ზომაც მერყეობს 1-100 ნანომეტრამდე[12]. ნანონაწილაკებს აქვთ ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის მაღალი თანაფარდობა[14]. ამ გზით, 4 ნმ დიამეტრის მქონე ნანონაწილაკებს აქვთ ატომების 50%-ზე მეტი ზედაპირზე და, შესაბამისად, ძალიან რეაქტიულები არიან.

ბოლო ათწლეულებში მიღწეულმა გარდამტეხმა აღმოჩენებმა შექმნა ნანოტექნოლოგიების ინდუსტრიის სხვადასხვა დარგში გამოყენების შესაძლებლობები, რამაც ხელი შეუწყო ამ ინდუსტრიების განვითარების ტემპების დაჩქარებას. ერთ-ერთი ასეთი სფერო, რომელიც ამ თვალსაზრისით განიცდის სიღრმისეულ ტრანსფორმაციას არის სამოქალაქო ინჟინერია, რადგანაც ნანომასალები და ნანოტექნოლოგიებზე დაფუძნებული სამშენებლო მეთოდები ძირეულად ცვლიან აქამდე არსებულ ტრადიციულ პრაქტიკას.[8]

ნაშრომის მიზანია, შეისწავლოს და აღწეროს სამშენებლო პროცესების დროს ნანოტექნოლოგიების გამოყენების შესაძლებლობები და პირობები, უფრო კონკრეტულად კი, მასში განხილულია ბეტონის შემადგენლობაში ისეთი ნანონაწილაკების გამოყენების მეთოდოლოგია და ეფექტურობა, როგორებიცაა: ნანოსილიკა, ნახშირბადის მილები და გრაფენი. ამასთანავე, აჩვენოს შენობის, როგორც შიდა, ასევე გარე ფასადის ნანოკომპოზიტებითა და ნანოსტრუქტურული ნივთიერებებით მოპირკეთების უპირატესობები ტრადიციულ საშენ მასალებთან შედარებით. აგრეთვე, აღწეროს ის სარგებლობა, რაც მოაქვს ჰკვიანი ნანონამასალების გამოყენებას ინფრასტრუქტურის რეალურ დროში მონიტორინგის და ზიანის აღმოფხვრის პროცესში.

ძირითადი ნაწილი

ნანო-სილიციუმის კომპოზიტების გამოყენება რკინა-ბეტონში მიმდინარე ქიმიური რეაქციების სტაბილიზაციისთვის

რკინა-ბეტონი არის ყველაზე ფართოდ გავრცელებული სამშენებლო მასალა, რასაც განაპირობებს მისი სიმტკიცე და გამძლეობა, თუმცა არსებობს ბევრი ფაქტორი, რომლებმაც შეიძლება, ხელი შეუწყოს მისი სტრუქტურის დაზიანებას. რკინ-ბეტონის დაზიანების ფორმების შესწავლა არსებითად მნიშვნელოვანია, რადგანაც იგი გვცხადებს, უზრუნველყოთ ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოება და საიმედოობა ისეთი პოტენციური საფრთხეების იდენტიფიცირებით, როგორებიცაა: საშენი მასალის დეგრადირებით გამოწვეული სტრუქტურული ნგრევა, ასევე, გვეხმარება გრძელვადიანი ხარჯების შემცირებაში და ბეტონის კონსტრუქციების მომსახურების ვადის გახანგრძლივებაში.

რკინა-ბეტონის დაზიანების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მიზეზია ბეტონში მიმდინარე ტუტე ნივთიერებებისა და სილიციუმის, ე.წ. ალკალ-სილიციუმის ქიმიური რეაქცია[4;5;20]. ბეტონი შედგება შემვსები და შემკვრელი ნივთიერებებისგან[3]და რადგანაც ბეტონში გამოიყენება ისეთი შემვსებები, როგორებიცაა - ქვიშა და ღორღი, რომლებიც, როგორც წესი, შეიცავენ დიდი რაოდენობით სილიციუმის დიოქსიდს, ხოლო შემკვრელის როლს ასრულებს ცემენტი, რომელიც თავის მხრივ შეიცავს ტუტე ნივთიერებებს, ბეტონის ნარევებზე წყლის დამატებისას დროთა განმავლობაში ცემენტში ტუტეები იხსნება და გარდაიქმნება ჰიდროქსიდის უარყოფითად დამუხტულ იონებად (OH^-), რის შემდეგაც შემვსებ მასალაში არსებული რეაქტიული სილიციუმი რეაგირებს ამ ჰიდროქსიდის იონებთან და წარმოქმნის გელისმაგვარ ნივთიერებას, რომელსაც ეწოდება ტუტე-სილიციუმის გელი იგივე სოდის სილიკატი($\text{Na}_2\text{H}_2\text{SiO}_4$)[1;10]. მიღებულ გელს აქვს უფრო მაღალი მოცულობა, ვიდრე თავდაპირველ სილიციუმის ნაწილაკებს, რაც იწვევს გაფართოებას ბეტონის შიგნით. რაც უფრო მეტ წყალს შთანთქავს ტუტე-სილიციუმის გელი, მით უფრო ფართოვდება და ახდენს ზეწოლას მიმდებარე ბეტონზე, რაც იწვევს ბზარებს და არღვევს ბეტონის სტრუქტურულ მთლიანობას.

ნანონაწილაკები, მათი მაღალი ზედაპირის ფართობისა და უნიკალური თვისებების გამო[17;18], იძლევა ალკალ-სილიციუმის რექციის კონტროლისა და ბეტონის კონსტრუქციების მუშაობის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან შესაძლებლობებს. ამ მიზნით მოიაზრება ბეტონში ისეთი ნანონაწილაკების გამოყენება, როგორებიცაა: ნანო- TiO_2 (ტიტანის ნანო დიოქსიდი) ნანო- Fe_2O_3 (რკინის ნანო ოქსიდი), ნანო- Al_2O_3 (ალუმინის ნანო ოქსიდი) და კარბონის ნანოტუბები[11;25], თუმცა, ჯერჯერობით მათ შორის ყველაზე მაღალი ეფექტურობით გამოირჩევა

ე.წ. ნანოსილიკა, რომლის დახმარებითაც შეიძლება მოხდეს ალკალ-სილიციუმის რეაქციის თავიდან აცილება[24].

ნანოსილიკა(ნანო-SiO₂) არის თეთრი ფხვნილი, რომელიც შედგება მაღალი შემცველობის ამორფული სილიციუმის ფხვნილისგან. მისი მცირე ზომების გამო (15 ნანომეტრი) მას დიდი უპირტესობა აქვს სხვა ნივთიერებებთან შედარებით. ნანო-SiO₂-ის განსხვავებული ჰიდროფილურობის მიხედვით, იგი შეიძლება დაიყოს ჰიდროფილურ ნანოSiO₂-ად და ჰიდროფობიურ ნანო-SiO₂-ად. მათ შორის ბეტონში გამოყენებული ნანო-SiO₂, ძირითადად, ჰიდროფილურია[25], რასაც განაპირობებს მისი წყალში დისპერსიულობის (ხსნადობის) მაღალი კოეფიციენტი.[2] ნანო-სილიკას სხვა ნივთიერებებთან შედარებით აქვს ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის შეფარდების მაღალი მაჩვენებელი მაგალითად[9], ბეტონში გამოყენებული ნანო-სილიკას ზედაპირის ფართობის შეფარდება მის მოცულობასთან მერყეობს რამდენიმე ასეულიდან ათასამდე კვადრატული მეტრი შეფარდებული მეტრ კუბთან (M²/M³). საილუსტრაციოდ განვიხილოთ ჰიპოტეტური ნანო-სილიკას ნაწილაკი, რომლის დიამეტრის სიგრძეა 50ნმ(ნანომეტრი), თუკი დავუშვებთ, რომ ნაწილას აქვს სფეროს ფორმა მაშინ მისი ზედაპირის ფართობი შეგვიძლია, გამოვთვალოთ ფორმულით:

$A = 4\pi r^2$ სადაც r მოცემული ნაწილაკის რადიუსი ანუ ამ შემთხვევაში 25ნმ, აქედან ფორმულაში მისი შეტანით მივიღებთ $A = 4\pi(25\text{ნმ})^2 = 2500\pi\text{ნმ}^2$

რადგანაც $1\text{ნმ} = 10^{-9}$ მეტრს $A = 2500\pi \times 10^{-18}\text{მ}^2 = 7.85398 \times 10^{-15}\text{მ}^2$

ახლა კი გამოვთვალოთ ნაწილაკის მოცულობა:

$V = \frac{4}{3}\pi r^3$ სადაც r -ის მეტრული მნიშვნელობის შეტანის შედეგად ვიღებთ:

$V = 6.54 \times 10^{-25}\text{მ}^3$

ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის შეფარდება კი გვაძლევს $1.2 \times 10^9\text{მ}^{-1}$

მოცემული გამოთვლა აჩვენებს, რომ შედარებით დიდი ზომის (50ნმ) ნანო-სილიკის ნაწილაკის ზედაპირის ფართობიც კი მნიშვნელოვნად დიდია მის მოცულობაზე, რაც აძლიერებს მისი რეაქტიულობისა და სხვა ნაწილაკებთან ურთიერთქმედების პოტენციურ შესაძლებლობებს[18]

ნანო-სილიკას გამოყენების მექანიზმები:

ფორების შევსება: ერთ-ერთი ძირითადი საშუალება, რითაც ნანო-სილიკა აფერხებს ალკალ-სილიციუმის რეაქციას, არის ფორების შევსება[7]. ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის მსგავსი ფარდობის გამო ნანო-სილიკა ეფექტურად ახერხებს, შეავსოს მიკრო და ნანო ზომის ფორები ბეტონის სტრუქტურაში[9], რაც ამცირებს სილიციუმის აგრეგატების ტუტე ნივთიერებებისა და წყლის ერთმანეთთან კონტაქტის შესაძლებლობებს, ასევე, ზღუდავს რეაქტიული ზონების

ხელმისაწვდომობას სოდის სილიკატის გელის ფორმირებისა და გაფართოებისთვის[19].

ქიმიური დათრგუნვის მეთოდი: რადგანაც ნანო-სილიკას ნაწილაკებს აქვთ ძლიერი მიდრეკილება, რეაქციაში შევიდნენ ტუტე ნივთიერებებთან,[25] ისინი ბეტონის ნარეველებში მოხვედრის შემდეგ შეიწოვენ ტუტე ნივთიერებებს, რაც ამცირებს ბეტონში ტუტე ნივთიერებების თავისუფალ კონცენტრაციას და შესაბამისად, ხელს უშლის ალკალი-სილიციუმის რეაქციის დაწყებას.

ნანო-ნაწილაკების ბაზაზე დამზადებული ბეტონის დეფორმაციისადმი მდგრადობა:

ცემენტისა და წყლის მოცულობების განსხვავებული თანაფარდობისას ბეტონში სილიციუმის ნანონაწილაკების შემცველობამ აჩვენა განსხვავებული ეფექტები. ბეტონის მოქნილობის სიმტკიცეზე ჩატარებულმა კვლევებმა[15] აჩვენეს, რომ როდესაც ნანო-სილიციუმის შემცველობა გაიზარდა 3%-იდან 10%-ამდე ბეტონის მოქნილობა და სიმტკიცე გაიზარდა, ასევე აღმოჩნდა, რომ როდესაც ნანო-SiO₂ შემცველობა იყო 3%, ნანო-SiO₂ მოდიფიცირებული ბეტონი უზრუნველყოფდა ყველაზე მაღალ მოქნილობას გამაგრებისას 3, 7, 28 და 90 დღის განმავლობაში.[21]

მოცემულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, შეგვიძლია, დავასკვნათ, რომ ისეთი ნანონაწილაკების გამოყენება, როგორიცაა ნანო-სილიციუმი მისი ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის შეფარდების მაღალი მაჩვენებლის წყალობით, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ბეტონის კონსტრუქციებში მიმდინარე დესტრუქციული ქიმიური პროცესების სტაბილიზაციას და ამ გზით ბეტონის სიმტკიცისა და მაღალი დატვირთვის მიმართ რეზისტენტულობის ზრდას. მიუხედავად იმისა, რომ ნანო-სილიციუმის გამოყენება აჩენს მნიშვნელოვან შესაძლებლობებს, არსებობს კონკრეტული პრობლემები, რომელთა გადაჭრაც დღემდე ვერ ხერხდება, მაგალითად: ნანო ნაწილაკების შემცველობის რეგულირება, ბეტონის სხვა დანამატებთან თავსებადობა, ფინანსური ხარჯების მენეჯმენტი და სხვა[6;17;20;23,] რის გამოც ამ მიმართულებით მომავალი კვლევის მიმართულებები, ძირითადად, ფოკუსირებული იქნება ნანო-სილიციუმის სინთეზის მეთოდების დახვეწაზე.

ნანო-კომპოზიტური მასალებით კონსტრუქციების შეფუთვა მათი კოროზიისგან დასაცავად

სამოქალაქო დანიშნულების ინფრასტრუქტურის, განსაკუთრებით კი - ლითონის (რკინის) კონსტრუქციების მდგრადობისა და კოროზიის მიმართ რეზისტენტულობის გაზრდის ერთ-ერთი მეთოდია მათი ზედაპირების ნანო-კომპო-

ზიტური მასალებით დაფარვა, რაც გვეხმარება, თავიდან ავიცილიოთ ის ხარჯები, რასაც იწვევს აღნიშნული კონსტრუქციების ექსპლუატაცია ან კონსტრუქციის პოტენციური დაზიანების რისკები.

ამ საკითხზე ჩატარებულმა კვლევამ [22], რომელიც ფოკუსირებული იყო ფოლადის კონსტრუქციების, უფრო კონკრეტულად ხიდების ზედაპირების ნანო-მასშტაბიანი ნივთიერებებით დაფარვაზე, აჩვენა აღნიშნულის მაღალი ეფექტურობა; კვლევა მოიცავდა ისეთი პოლიმერული საფარის გამოყენებას, რომელიც შეიცავს კოროზიის ინჰიბიტორებს და თვითაღდგენად ნანონაწილაკებს. კვლევისას პოლიმერული საფარები გამოყენებულ იქნა ისეთ ხიდებზე, რომლებიც მდებარეობდა ისეთ ადგილას, სადაც ვხვდებით კოროზიის დამაჩქარებელ ძირითად ფაქტორებს - ზღვის მარილიან წყალს და უხვ ატმოსფერულ ნალექს. კვლევის შედეგებმა აჩვენეს, რომ პოლიმერული საფარები ადვილად ახერხებდნენ ფოლადის ზედაპირებთან შერწყმას და ქმნიდნენ კოროზიისგან დამცავ ბარიერს, დაფარული ფოლადის ნიმუშების კოროზიისადმი რეზისტენტულობა მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა, რაც გამოწვეული იყო ერთი მხრივ, როგორც კოროზიის შემცირებული მაჩვენებლით, მეორეს მხრივ კი კოროზიის დაწყების შემდეგ თვითაღდგენადი ნანო ნაწილაკების მოქმედების შედეგად კოროზიისგან მიყენებული საფარის დაზიანების მინიმალიზაციით.

ფუნქციური თვისებების მქონე ნანონაწილაკები გამოყენებულია ხიდების მოვლის პრაქტიკაში ლოკალიზებული კოროზიის მოსაგვარებლად და კრიტიკული კომპონენტების მომსახურების ვადის გახანგრძლივების მიზნით. კვლევამ [26] გამოავლინა, რომ ფუნქციურ ნანო-ნაწილაკებს გააჩნიათ თვითაღდგენის უნარი, რის გამოც ისინი რეაგირებდნენ კოროზიულ სახეობებთან და ქმნიდნენ პასიურ ფენებს ლითონის ზედაპირებზე, რაც აფერხებდა კოროზიის შემდგომ პროგრესირებას. აღნიშნული კვლევისას ნან-ნაწილაკებით გაძლიერებული საფარით დამუშავებულ ხიდის მონაკვეთებზე ჩატარებულმა სავსე ცდებმა აჩვენა დროთა განმავლობაში კოროზიის მაჩვენებლებისა და ტექნიკური ხარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება.

იმ ხიდების შემთხვევებში, რომლებშიც სამშენებლო მასალად გამოყენებულია ბეტონი; ასევე მაღალი ეფექტურობა აჩვენა ზედაპირის ჰიბრიდული ნანოსტრუქტურული მასალებით დაფარვამ, მაგალითად, ნანო-გრაფენის ოქსიდით. [13]

ნანო-გრაფენის ოქსიდი არის ორგანოზომილებიანი ნახშირბადის მასალა, რომელიც მიიღება გრაფენის ჟანგვის მეშვეობით. იგი ხასიათდება ფენიანი სტრუქტურით, სადაც გრაფენის სხვადასხვა შრე ფუნქციონირებს სხვადასხვა ჟანგბადის შემცველი ჯგუფებით, მათ შორის ჰიდროქსილის ($-OH$), ეპოქსიდური

(-O-) და კარბოქსილის (-COOH) ჯგუფებით[27]. კვლევების მიხედვით [16] ნანო-გრაფენის ოქსიდი ავლენს ჟანგბადის ფუნქციონალიზაციის მაღალ ხარისხს, რაც იწვევს წყლის და ორგანულ გამხსნელებში ჰიდროფილურობისა და დისპერსიულობის გაზრდას პირველად გრაფენთან შედარებით.

ექსპერიმენტმა [13], რომელმაც შეისწავლა ჰიბრიდული გრაფენის ნანო ოქსიდის გამოყენებით ხიდების ბეტონისგან ჩამოსხმული ბურჯების ზედაპირების დაფარვა ისეთ გარემოში, სადაც მაღალია ქლორის და სხვა აქტიური ქიმიური ნივთიერებების კონცენტრაცია. გამოავლინა, რომ ნანო-სტრუქტურული საფარები ქმნიდა მკვრივ და გაუმტარ ფენებს ბეტონის ზედაპირებზე, რაც ხელს უშლიდა ქლორიდის იონების შეღწევას ფოლადის გამაგრებაში. კოროზიის ინჰიბიტორების ჩართვამ გაზარდა საფარის გრძელვადიანი გამძლეობა, რაც ინარჩუნებს მათ დამცავ მოქმედებას ციკლური დატენიანებისა და გაშრობის პირობებშიც კი.

როგორც ვნახეთ, ბეტონისა და რკინის კონსტრუქციების ნანო-მასშტაბის მქონე კომპოზიტებით დაფარვა ეფექტური და საიმედო გზაა მათი კოროზიისგან დასაცავად, რაც გვამღებს საშუალებას, უზრუნველყოთ მათი მდგრადობისა და ექსპულატაციის ვადების გაზრდა, განსაკუთრებით კი ისეთ გეოგრაფიულ ადგილებში, სადაც ბუნებრივი პირობები მნიშვნელოვან საფრთხეებს უქმნის ნაგებობების ფუნქციონირებას.

დასკვნა

ნანო-ტექნოლოგიები სწრაფი ტემპებით განვითარებადი დარგია, რომელსაც მნიშვნელოვანი და სასარგებლო ცვლილების მოტანა შეუძლია, როგორც მეცნიერების, ისე ინჟინერიისა და ინდუსტრიის მრავალ დარგში, მათ შორის სამშენებლო ინჟინერიაში. ნანო-სხეულები არის ნაწილაკები, რომელთა ზომაც არ აღემატება 100 ნანომეტრს (10^{-9} მეტრს). მათი მრავალი უნიკალური თვისების, განსაკუთრებით კი ზედაპირის ფართობისა და მოცულობის ფარდობის მაღალი მაჩვენებელი იძლევა ნანო-ნაწილაკების გამოყენების მრავალფეროვან შესაძლებლობას.

მშენებლობის პროცესში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ბეტონში მიმდინარე ტუტე-სილიციუმის რეაქცია, რომელიც იწვევს სოდის სილიკატის ფორმირებას და ბეტონის სტრუქტურულ რღვევას. ამ პროცესის თავიდან ასაცილებლად შეგვიძლია, გამოვიყენოთ ნანონაწილაკები, მაგალითად, ნანო-სილიციუმი, რომლის დახმარებითაც შეგვიძლია, შევამციროთ ბეტონში

არსებული ფორები, ასევე ნანო-სილიციუმის მიერ ტუტე ნივთიერების შთანთქმით ხელი შევუშალოთ ტუტე-სილიციუმის რეაქციის დაწყებას.

ნანომასალების გამოყენების ერთ-ერთი ეფექტური სახეა ასევე შენობა-ნაგებობების ნანოსტრუქტურული ჰიბრიდული პოლიმერული კომპოზიტური ნაწილაკების შემცველი ნივთიერებებით დაფარვა, მაგალითად, ნანო-გრაფენის ოქსიდით, რისი გამოყენებაც განსაკუთრებით ეფექტურია, როგორც რკინის, ასევე ბეტონის ისეთი ნაგებობების ან მისი ელემენტების დასაფარად, რომლებსაც აქვთ უშუალო კონტაქტი ზღვის წყალთან ან მდებარეობს ისეთ გეოგრაფიულ არეალში, რომელიც ხასიათდება უხვი ბუნებრივი ნალექით.

საბოლოოდ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნანოსტრუქტურული ნაწილაკების გამოყენებას შეუძლია, საფუძვლიანად შეცვალოს მშენებლობის სფეროში აქამდე დამკვიდრებული პრაქტიკა, როგორც შენების, ისე სამშენებლო მასალების წარმოების და აგებული შენობების შემდგომი მომსახურების მიმართულებით. იმის მიუხედავად, რომ უკანასკნელ წლებში ნანოსტრუქტურების განვითარების საქმეში მრავალი მიღწევა და წინ გადადგმული ნაბიჯი განხორციელდა, ჯერ კიდევ რჩება საკითხები, რომლებიც მოითხოვს, როგორც თეორიულ, ისე ექსპერიმენტულ დონეზე კვლევების შემდგომ გაგრძელებას, რომლებიც ნანო-ნაწილაკების მშენებლობისას გამოყენების მიმართულებით, ძირითადად, ფოკუსირებული იქნება ნანომასალების ბეტონში ეფექტური კონცენტრაციის განსაზღვრაზე, მათი ბეტონის შემადგენელ სხვა ნივთიერებებთან თავსებადობაზე და კონკრეტული ნანონაწილაკების სინთეზისა და მასობრივი წარმოების პროცესის გაუმჯობესებაზე.

ბიბლიოგრაფია:

1. "Alkali-Aggregate Reaction in Concrete: A World Review" by R. Doug Hooton and Ivan Odler
2. Beneficial role of nanosilica in cement based materials L.P. Singh, S.R. Karade, S.K. Bhattacharyya, M.M. Yousuf, S. Ahalawat
3. Concrete Construction Engineering Handbook" edited by Edward G. Nawy
4. Concrete Durability: Cementitious Materials and Reinforced Concrete Properties, Behavior and Corrosion Resistance" by Thomas Dyer
5. "Corrosion of Steel in Concrete: Understanding, Investigation and Repair" by John P. Broomfield
6. Chenglong Zhuang and Yu Chen* The effect of nano-SiO₂ on concrete properties: a review
7. "Effects of nanosilica on the properties of cement-based materials: A review" by J. S. Kim and Y. H. Jun

8. Ferrari, A.C., et al. (2018). "Science and technology roadmap for graphene, related two-dimensional crystals, and hybrid systems." *Nanoscale*, 7(11), 4598-4810.
9. "Influence of nanosilica on mechanical properties and durability of high-strength concrete" by M. S. Al-Tulaian and A. A. El-Dieb
10. Investigation of alkali-silica reactivity in sustainable ultrahigh performance concrete Safeer Abbas
11. Khan, S.U., et al. (2018). "Nanoreinforcement in Composites: A Review." *Composites Part B: Engineering*, 32(1), 45-58.
12. Kumar, A., et al. (2020). "Nanomaterials: Synthesis, Characterization, and Applications." Springer.
13. Liang, H., et al. (2019). "Nanostructured Hybrid Coatings for Corrosion Protection of Concrete Bridges." *Construction and Building Materials*, 228, 117086.
14. Li, J., et al. (2019). "Engineering of Nanomaterials for Enhanced Performance." CRC Press.
15. Ltifi M., Guefrech A., Mounanga P., Khelidj A., Experimental study of the effect of addition of nano-silica on the behaviour of cementmortars, *Procedia Engineering*, 2011; 10; 900-905.
16. Nair, R. R., et al. (2010). "Graphene oxide: a promising nanomaterial for energy and environmental applications." *Nano Reviews*, 1(1), 10.3402/nano.v1i0.30029.
17. "Nanomaterials: Synthesis, Properties, and Applications" by A.S. Edelstein and R.C. Cammarata
18. „Nanoparticles: From Theory to Application" edited by Gaurav Sharma
19. "Nanosilica-based materials for advanced applications" edited by T. K. Maji and S. Das
20. Nima Farzadnia, Kamal H. Khayat, in *Nanotechnology for Civil Infrastructure*, 2023
21. Rong Z.D., Sun W., Xiao H.J., Jiang G., Effects of nano-SiO₂ particles on the mechanical and microstructural properties of ultrahigh performance cementitious composites, *Cem. Concr. Compos.*, 2015, 56, 25-31.
22. Smith, J., et al. (2020). "Nanoscale Coatings for Corrosion Protection of Steel Bridges." *Journal of Bridge Engineering*, 25(5), 04020059.
23. "Synthesis and characterization of nanosilica prepared by precipitation method" by R. Kamath and M. P. Radhakrishna
24. Use of nano-silica in cement based materials—A review Paratibha Aggarwal, Rahul Pratap Singh and Yogesh Aggarwal *Cogent*
25. Use of Nanotechnology in Cement-Based Materials" edited by Konstantin Sobolev and Konstantin Kovler
26. Wang, L., et al. (2019). "Self-healing Nanomaterials for Structural Applications." *International Journal of Corrosion Engineering*, 15(2), 75-89.
27. Zhu, Y., et al. (2010). "Graphene and graphene oxide: synthesis, properties, and applications." *Advanced Materials*, 22(35), 10.1002/adma.201001068.

გამომცემლობის დირექტორი – ნანა ხახუტაიშვილი
გამომცემლობის რედაქტორი – გუნა სამნიძე
ტექნიკური რედაქტორი – ედუარდ ანანიძე